YAZILAR

(2017-2021)

İSMAİL BEŞİKCİ

İBV

YAZILAR

(2017-2021)

İsmail Beşikci

İsmail Beşikci Vakfı Yayınları

YAZILAR
(2017-2021)

İSMAİL BEŞİKCİ

Editör:
Şener Özmen

Tasarım:
Şener Özmen

Birinci Baskı:
Şubat 2022, İstanbul

Baskı:
Ege Reklam ve Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Caddesi No:4/1 Ataşehir, İstanbul
Tel: 0216 470 44 70 - Faks: 0216 472 84 05
Sertifika No: 45604

ISBN: 978-605-9073-19-6

Alıntı ve tanıtımlar dışında, tamamı ya da bir kısmı yazar ve İsmail Beşikci Vakfı'ndan izinsiz çoğaltılamaz.

İSMAİL
BEŞİKCİ
VAKFI

İsmail Beşikci Vakfı Yayınları
İstiklal Cad. Ayhan Işık Sok. No: 21/3 Beyoğlu, İstanbul
Tel & Fax: 0212 245 81 43 - GSM: 0541 391 81 49

www.ismailbesikcivakfi.org
Twitter: ibesikcivakfi
Facebook: IsmailBesikciVakfi
Instagram: ismailbesikcivakfi

YAZILAR

(2017-2021)

İsmail Beşikci

İSMAİL
BEŞİKCİ
VAKFI

İSMAİL BEŞİKCİ

İsmail Beşikci 1939'da Çorum'un İskilip ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini İskilip'te lise öğrenimini Çorum'da tamamladı. Burslu öğrenci olarak girdiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1962'de mezun oldu ve aynı yıl Çorum'a maiyet memuru olarak göreve başladı. Bu görevini yaklaşık üç ay kadar sürdürdü. Bitlis ve Hakkari'de askerlik görevini tamamlayan Beşikci, 1964'te Dersim'in Hozat ilçesinde maiyet memurluğuna devam ettiği sırada Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde açılan sınavı kazanarak sosyoloji asistanı olarak atandı.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarında, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu"daki "feodal" kalıntılar olan ağalık-şeyhlik ve bu kurumların halk üzerindeki etki ve baskıları ile ilgili gazetelerde çıkan kısa haberlerden, adı geçen bölgelere duyduğu ilgi nedeniyle eline geçen ilk fırsatı değerlendirip 1961 yılında kaymakamlık stajı için Elazığ ilini seçerek, kendisi Elazığlı olan sınıf arkadaşı Güner Özmen'le birlikte iki aya yakın Elazığ ve çevresinde çalıştı. İlk kez burada Türkiye'deki resmi dil olan Türkçe'nin dışında, kendisinin de anlamadığı bir dille, yani Kürdçe konuşan insanlarla karşılaştı ve konuya ilgisi daha da arttı. Bu nedenle yedek subaylığını yapacağı yeri belirlemek üzere yapılan kurada Trabzon'u çekmesine rağmen, bir arkadaşı ile yer değiştirerek Bitlis'e gidip ilk çalışmalarına askerliği sırasında başladı ve daha sonra hazırlayacağı doktora tezi için Alîkan Aşireti üyeleri ile ilişkilerini geliştirdi.

Üniversitedeki görevine başladıktan sonra doktora tezinin alan araştırmasını yapmak üzere iki yıla yakın göçebelerin hayatını gözlemledi ve göçlerine katıldı. Bunun sonucunda *Kışın Silvan Ovasında, Yazın Nemrut Yaylalarında Konaklayan Bir Göçebe Aşiretin Sosyal Organizasyonu* adlı doktora tezini 1967'de sundu. Başarıyla sonuçlanan bu çalışma *Doğu'da Değişim ve Yapısal*

Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti) adı ile 1969'da kitap olarak basıldı. Tez çalışmasından sonra Kürt aşiretleri hakkında, şair Hasan Hüseyin Korkmazgil yönetimindeki *Forum* dergisinde yayınlanan makaleleri ve "Genel Sosyoloji" ile "Köy Sosyolojisi" derslerinde anlattıkları gerekçe gösterilerek, aynı bölümde Dr. Asistan olan Orhan Türkdoğan ve bazı öğrenciler tarafından, "bölücülük ve Marksist propaganda" yaptığı iddiasıyla ihbar edildi. Söz konusu ihbar mektupları doğrultusunda açılan idari soruşturmalar sonucunda; derslere girişi, yurt dışına çıkışı, kazandığı OECD bursu engellendi, araştırma olanakları kısıtlandı. 1969'da E Yayınları tarafından yayınlanan Doğu Anadolu'nun Düzeni: Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller adlı kitabın genişletilmiş ikinci baskısının bir yıl sonra yayınlanmasıyla birlikte 20 Temmuz 1970'de üniversitedeki görevine son verildi. Daha sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin açtığı sınavı kazanıp üniversiteye tekrar dönen Beşikci, yazılarından dolayı 19 Haziran 1971'de Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığınca Fakülte'deki kürsüsünden alınarak tutuklandı. 1961'de Kürtlerle ilk karşılaşmadan sonraki düşünsel değişimin ardından bu tutukluk, Diyarbakır Duruşmaları ve dört yıla yakın cezaevi süreci Beşikci'nin hayatının ve düşünsel sürecinin önemli dönüm noktalarından ikincisini oluşturmaktadır. Bu dönemde Beşikci yazılı ve sözlü savunmalarıyla dikkat çekti.

1971 yılında girdiği cezaevinden 1974'te çıkarılan genel afla tahliye olan ve üniversitedeki görevine geri dönme başvurusu reddedilen Beşikci'nin, üniversiteden uzaklaştırılma ve yargılanma sürecini içeren *Bilimsel Yöntem/ Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İsmail Beşikci Davası 1* adlı kitap, Türkiye'de Cumhuriyet dönemi Kürt etno-ulusal bilincinin şekillenmesinde, yayınlarıyla önemli bir konuma sahip olan Komal Yayınları tarafından basıldı. Bunu takiben yazar, 1970'lerin sonlarında yazdığı *Doğu Anadolu'nun Düzeni: Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* adlı kitabını, yargılama sürecindeki düşünsel değişimler doğrultusunda düzenleyip tekrar yayımlatmak istedi. Ancak, artık kitabın içerdiği düşüncelerin çoğu ile çeliştiğinden böyle bir çabanın sonuç veremeyeceğine karar verip söz konusu kitaba özeleştiri mahiyetinde bir önsöz yazmayı düşünürken asıl kitabın yayımlanmasından vazgeçti. Bu çalışma sonucunda 1976'da *Bilim Yöntemi* (Komal 1976) adında başka bir kitap ortaya çıktı. Bu kitapta bilimsel bakış açısındaki köklü değişmeyle birlikte yazarın daha sonraki araştırma konularının ana temasını da görmek mümkündür. Marksist bakış açısının etkili olduğu bu çalışmada temel olarak bilim, bilimsel düşünce yöntemi, bilim-i-

deoloji ilişkisi ve bu ilişkinin Türkiye'deki durumu hakkında önemli bilgiler verilmektedir.

İlk çalışmalarında, ulus-devlet olmanın önünde engel olan, ulus olmanın gereklerini yerine getirmedikleri gibi nimetlerinden de yararlanamayan göçebe toplulukları inceleyip sorunlarını ve göçebe yaşam biçiminden kaynaklanan "olumsuzlukları" tespit etmek, göçebelerin yerleşik yaşama geçmesi için çözüm önerileri üretmek, bölgenin ekonomik ve sosyal bakımdan "geliştirilmesi" ve toplumsal bütünlüğün sağlanması için bazı planlar yapmak; bu doğrultuda, genel toplumsal yapıdan farklılık gösteren ve pek çok sorunu yaşamakla birlikte birçok soruna da neden olduğu düşünülen göçebelerin toplumsal yapısını ve değişim dinamiklerini araştırarak ülkenin genel politikalarına çözüm önerilerinde bulunmayı amaç edinen Beşikci için *Bilim Yöntemi* adlı kitap epistemolojik değişim açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. Bu çalışma ile yazar bir özeleştiri yaparak Kürt örneği üzerinden "Kemalist resmî ideoloji" ile hesaplaşmaya girer.

Yeni düşünsel sürecinin ilk ürünü olan *Bilim Yöntemi* çalışması doğrultusunda Türkiye'deki "somut olgu"lara yoğunlaşarak yazmaya devam eden yazarın *Bilim Yöntemi: Türkiye'deki Uygulama* ana konulu 7 ciltlik seriden *Kürtlerin Mecburi İskâm* (Komal 1977), *Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi* ve *Kürt Sorunu* (Komal 1978), *Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927)* ve *Kürt Sorunu* (Komal 1979) adlı kitapları yayımlandı. Bu çalışmaları nedeniyle Eylül 1979'da başlayan tutukluluk süreci, 12 Nisan-19 Haziran 1981 arasındaki serbestlik dışında, 1987 Mayıs'ında sona erdi. Cezaevinde bulunduğu sırada İsviçre Yazarlar Sendikası Başkanı'na yazdığı mektubun cezaevi aramalarında ele geçirilmesi üzerine hakkında yeni bir dava açılıp bir cezaya daha çarptırıldı.

1987'de serbest bırakıldıktan sonra Beşikci, *Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama* adlı kitap dizisinin *Tunceli Kanunu (1935)* ve *Dersim Jenosidi* (Belge 1990), *Orgeneral Muğlalı Olayı Otuzüç Kurşun* (Belge 1991), *Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Program (1931)* ve *Kürt Sorunu* (Belge 1991), *Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi 1915-1925 I* (Yurt Kitap-Yayın 1992), adlı çalışmalarla birlikte *"Devletlerarası Sömürge Kürdistan"* (Alan 1990), *Bilim-Resmi İdeoloji Devlet-Demokrasi ve Kürt Sorunu* (Alan 1990), *Bir Aydın, Bir Örgüt ve Kürt Sorunu* (Melsa 1991) gibi diğer kitapları yazıp yayımlatmayı sürdürürken Mart 1990'da tekrar tutuklandı. Bu dönemde kısa sürelerle serbest bırakılan yazar 1999'a kadar yoğun bir kovuşturma süreci yaşadı. Bu arada tüm kitaplarının Yurt Kitap-Yayın tarafından yeniden yayımlanması üzeri-

ne daha önce yargılanıp ceza aldığı kitapları nedeniyle de ikinci ve üçüncü kez yargılanıp yeni cezalara çarptırıldı.

Bir yandan kovuşturmalara uğrayıp cezaevlerine girip çıkarken diğer yandan Yurt Kitap-Yayın tarafından, *Zihnimizdeki Karakolların Yıkılması* (Yurt Kitap-Yayın 1991), *Ortadoğu'da Devlet Terörü* (Yurt Kitap-Yayın 1991), *Kürt Aydın Üzerine Düşünceler* (Yurt Kitap-Yayın 1991), *UNESCO'ya Mektup* (Yurt Kitap-Yayın 1991), *Başkaldırının Koşulları* (Yurt Kitap-Yayın 1991), *Kendini Keşfeden Ulus Kürtler* (Yurt Kitap-Yayın 1993), *Bilincin Yükselişi* (Yurt Kitap-Yayın 1993), *Kirletilen Kavramlar: Bilim, Eşitlik, Adalet* (Yurt Kitap-Yayın 1994), *Kirletilen Değerler: Demokrasi, Barış, Kardeşlik* (Yurt Kitap-Yayın 1994) ve *İşlevsizleşen Yasaklar: Düşünce Yasakları, Dolandırıcılık Yasakları* (Yurt Kitap-Yayın 1994) gibi yeni çalışmalarıyla birlikte 1971 öncesi yazılarından oluşan *Doğu Mitinglerinin Analizi* (1967), *Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri* (Yurt Kitap-Yayın 1993), *Kürt Toplumu Üzerine* (Yurt Kitap-Yayın 1993) adlı çalışmaları ve diğer tüm kitapları tekrar yayımlandı. Bunun üzerine, 1980 öncesi Beşikci'nin yayıncısı Komal yayınları sahibi Recep Maraşlı gibi Belge Yayınları sahibi Ayşe Zarakolu ve Yurt Kitap-Yayın sahibi Ünsal Öztürk de baskılarla karşılaştılar ve kovuşturmalar sonucunda Beşikci ile beraber milyarlarca para ve ağır hapis cezasına çarptırıldılar.

Beşikci akademik hayatının ilk dönemindeki üniversite çevrelerinde baskın bir düşünce yapısı olan modernist bakış açısıyla Kürt toplumunu incelediği 1971 öncesi yazılarından farklı olarak, yukarıda adı geçen çalışmalarda yazar resmî kaynaklar ve resmî ideolojiyi yansıtan belgeleri kullanarak "Kürt Sorunu" üzerinden "Türk resmi ideolojisi"ni çözümleyip eleştirmektedir.

Türkiye'de cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarından 1940'lara kadar defalarca silahlı ayaklanmaya dönüşen ve silahlı olarak bastırılıp "Doğu Sorunu" ya da "Kürt Sorunu" olarak adlandırılan süreç, uzun bir aradan sonra 1984 Ağustos'unda PKK'nin başlattığı silahlı mücadeleyle farklı bir boyut kazandı. *PKK Üzerine Düşünceler: Özgürlüğün Bedeli* (Melsa 1992) ve *Hayali Kürdistan'ın Dirilişi* (Mezopotamya Yayınları 1999) adlı kitaplar Beşikci'nin bu konuya odaklanan yazılarını içermektedirler.

Bazı mektupları dahil hemen hemen yazdığı tüm makale ve kitapları nedeniyle hakkında dava açılan Beşikci, mahkemelerde yaptığı savunmalar nedeniyle yıllarca hapis ve para cezasına çarptırıldı. 1999 yılında "Şartlı Salıverme Yasası"yla cezaevinden çıkıncaya kadarki süreçte yaklaşık 198 yıl 5 ay ağır hapis ve milyarlarca Türk Lirası para cezasına çarptırılarak bugüne

kadarki yaşamının büyük bir bölümünü karakol ve cezaevlerinde geçirdi. Bu nedenle Beşikci 1990'lardan sonra cezaevlerinde ve dışarıda zamanının önemli bir bölümünü "savunma" hazırlamakla geçirmek zorunda kalmıştır. 5 ciltlik *Bilimsel Yöntem/Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İsmail Beşikci Davası* adlı çalışma 1971 duruşmalarını konu edinmektedir. 1977-1978 yıllarında yeniden başlayan duruşmalara ilişkin belgeler ise *Kürdistan Üzerinde Örgütlü Devlet Terörü ve İsmail Beşikci: Biyografi, Savunmalar, Mektuplar* (Komal 1980) adlı kitapta toplanmıştır. 12 Eylül Sıkıyönetim Mahkemelerinde yapılan duruşmaların belgeleri, *Zihnimizdeki Karakolların Yıkılması* (Yurt Kitap-Yayın 1991) isimli kitapta toplanmıştır. 1990'lı yıllardaki mahkemelerin belgeleri de *Savunmalar* (Melsa-Belge 1991), *Mahkemelerin Açtığı Yol* (Yurt Kitap-Yayın 1993) ve *Hukuksuz Adalet* (Yurt Kitap-Yayın 1994), *Bilincin Yükselişi* (Yurt Kitap-Yayın 1993) adlı çalışmalarla okuyucuya sunulmuştur. Söz konusu kapsamlı çalışmalar, bir yazarın yargılanma sürecindeki iddianame ve savunmalarından öte Türkiye'de bilimsel düşünce ortamı ve düşünce önündeki engelleri ortaya seren bir düşünce tarihi belgeseli özelliğini de taşımaktadırlar.

1971 sonrası çalışmalarında genel olarak Türkiye'de Cumhuriyet dönemi bilim politikası, bilim-resmî ideoloji ilişkisi, üniversite-siyaset bağlantıları ve Türkiye'deki farklı etnik gruplara yaklaşım konusunda önemli veriler sunan Beşikci'nin çalışmalarından antropolojik ilgiye en fazla konu olmuş kitabı, doktora çalışmasının ürünü olan *Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti)*'dir. Türk üniversite çevrelerince yapılmış antropolojik anlamda sistematik alan araştırmasına dayanan ilk araştırmalardan sayılabilen çalışmada; 1960'lara kadar resmi organlarca "kanun kaçakları"nı barındıran ve sosyo-ekonomik açıdan modernleşme projesine engel teşkil eden "gayri içtimai" gruplar olarak ele alınan göçebeler bilimsel ilgi ile incelenmektedir.

Eserleri:

— *Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar "Göçebe Alikan Aşireti"*, Doğan Yayınevi, 1969

— *Doğu Anadolu'nun Düzeni*, E Yayınları, 1969

— *Bilimsel Yöntem / Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İsmail Beşikci Davası 1*, Komal Yayınları, 1975

— *Bilim Yöntemi*, Komal Yayınları, 1976

— *Kürtlerin Mecburi İskam (Bilim Yöntemini Türkiye'de Uygulama 1)*, Komal

Yayınları, 1977
— *Türk Tarih Tezi-Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu (Bilim Yöntemini Türkiye'de Uygulama 2)*, Komal Yayınları, 1977
— *Cumhuriyet Halk Fırkası Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu*, Komal Yayınları, 1978
— *Unesco'ya Mektup*, Dengê Komal, 1983
— *Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi*, Belge Yayınları, 1990
— *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*, Alan Yayıncılık, 1990
— *Bilim-Resmi İdeoloji Devlet-Demokrasi ve Kürt Sorunu*, Alan Yayıncılık, 1990
— *Bir Aydın, Bir Örgüt ve Kürt Sorunu*, MELSA Yayınları, 1990
— *Cumhuriyet Halk Fırkası Program (1931) ve Kürt Sorunu*, Belge Yayınları, 1991
— *Orgeneral Muğlalı Olayı 33 Kurşun*, Belge Yayınları, 1991
— *Savunmalar*, Melsa, 1991
— *Zihnimizdeki Karakolların Yıkılması*, Yurt Kitap Yayınları, 1991
— *Başkaldırının Koşulları*, Yurt Kitap Yayınları, 1991
— *Kürt Aydın Üzerine Düşünceler*, Yurt Kitap Yayınları, 1991
— *Orta Doğu'da Devlet Terörü*, Yurt Kitap Yayınları, 1991
— *PKK Üzerine Düşünceler "Özgürlüğün Bedeli"*, MELSA Yayınları,1992
— *Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi (1915-1925)*, Yurt Kitap Yayınları, 1992
— *Doğu Mitinglerinin Analizi*, Yurt-Kitap Yayınları, 1992
— *Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri*, Yurt-Kitap Yayınları, 1992
— *Kürt Toplumu Üzerine*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *Bilincin Yükselişi*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *Kendini Keşfeden Ulus Kürtler*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *Mahkemelerin Açtığı Yol*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *İsmail Beşikci Davası I (Danıştay Davaları-İddianame-Esas Hakkındaki Mütalaa)*, Yurt Kitap Yayınları, 1993
— *İsmail Beşikci Davası II (Savunma)*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *İsmail Beşikci Davası III (Gerekçeli Karar)*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *İsmail Beşikci Davası IV (Yargıtay'a Başvuru)*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *İsmail Beşikci Davası V (Yargıtay'ın Onama Kararı ve Tashih-i Karar)*, Yurt-Kitap Yayınları, 1993
— *Kirletilen Kavramlar: Bilim, Eşitlik, Adalet*, Yurt-Kitap Yayınları, 1994
— *Kirletilen Değerler: Demokrasi, Barış, Kardeşlik*, Yurt-Kitap Yayınları, 1994
— *İşlevsizleşen Yasaklar*, Yurt-Kitap Yayınları, 1994

— *Hukuksuz Adalet*, Yurt-Kitap Yayınları, 1994
— *Hayali Kürdistan'ın Dirilişi*, Aram Yayıncılık, 1998
— *Geçmişe Tanıklık*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2012
— *Rejimin Niteliği ve Kürtler*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2013
— *Devlet ve Kürtler*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2013
— *Uluslararası Anti-Kürt Nizam ve Yüksek Kürt Bilinci*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2014
— *Cezaevinden Mektuplar*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2014
— *Cezaevinden Yazılar*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2014
— *Barış Yüzleşme Müzakere*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2016
— *Kürtler ve Geleceğini Belirleme Hakkı*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2017
— *"Söz Konusu Vatansa Bilim Teferruattır" Anılar*, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, 2021

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine - Şener Özmen....15
Düşmanlarını Sevindiren Halk....19
Temûrê Xelîl Hakkında....29
Türklük Sözleşmesi....33
Şiizm....42
Farhad Daftary, Şiilik, Alevilik....49
Geleceğini Belirleme Hakkı ve Kürdler....55
Dağ Kavmi....78
Adaylar....90
Dağ Kavmi II....94
Devşirmeler ve Devletsizler....110
Canip Yıldırım Kütüphanesi....115
Selahattin Demirtaş'ın Şarkısı....119
Mahallenin Arkadaşları....126
Bilim Ahlakı....142
Cevat Geray'a Sevgi....152
Moskova'da Kürd Konferansı....160
Kürdlere Soykırım....170
Aleviliğin Doğuşu I....172
Türkiye'de Adalet Arayışları....182
Kimliksiz Çığlıklar....194
Aleviliğin Doğuşu II....197
Kürdce Yasaklarının İşlevi....202
Dihok-Hewlêr Gezisi....216
Başûr'da Siyaset....229
Berlin'de Dersim....236
ABD Ziyareti I....241
ABD Ziyareti II....250
ABD Ziyareti III....257
ABD Ziyareti IV....267
Rêya Heqiyê (Alevilik)....275
Eleştirilerin İzinde....286
Dönemin Romanları....297

Bir Tartışma Üzerine....306
Hewlêr-Dihok-Zaxo....311
Milletler Cemiyeti Dönemi'nde Kürdler, Kürdistan....324
Teknoloji, Bilim, Eğitim....336
Helsinki'de Sosyal Forum....345
Özgürlük İçin Sanat....355
Cumhuriyet, 19 Mayıs 2019....362
Üniversitenin Bilim Anlayışında Temel Sorunlar....367
Ebdurrehman Qasimlo'nun Katledilmesinin 30. Yıldönümü....371
Ortadoğu'da Devletlerin Kurulması....380
Kürtlerle Türkler....390
Hong-Kong Kürdistan....396
Milliyetçilik Üzerine....402
Kürdlerin Tarihi....408
Kürdistan'ın Güneyinde Soykırım....414
Adıyla Çağırmalar....420
Kürd Tarihi Üzerine Gözlemler....424
Xizir Nasıl Ali Oldu?....429
Bir Diplomatın Anıları....437
1916 Kürd Tehciri....444
Bitlis ve Ahalisi....449
Alevilik ve Tarihi....456
Doktor Seîd....466
Duvarımızı Yapamadık....476
Güvenli Bölge....490
Alevilik Üzerine....498
Orta Karadeniz'de Etnisite İlişkileri....505
Xwebûn....509
Leylan....515
Kürd Meselesiyle İlgili Bir Projen Var mı?....525
Leylan II....530
Orhan Kotan'ın Şiiri....536
Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu....539
Mistefa Selîmî....546
Şengal-Efrîn....549
Seyîd Ehmed Cebarî....552
Irkçılık Üzerine....553

Değinmeler II....557
Kürdlerin Kürd Olmama Hakkı....562
Kürdlerin Kürd Olmama Hakkı II....571
Kürd Tarihini Kürdlerin Yazması....577
Zini Gediği Katliamı....582
Woodrow Wilson....586
Kürt Çalışmaları, Kendi Devletine Sahip Olmamak....590
Olgular Karşısında Bilim, Resmî İdeoloji, Etik....594
Kürdler, Şehir, Şehirleşme....613
Mehmet Elbistan....617
Harf Devrimi'nin Kürdler İçin Anlamı....624
İskân Tolun....630
Devran....634
Halepçe Arşivlerinin Yakılması ve KDP'ye Saldırı....640
Kürdler, Kürdistan 2020....645
Bir AİHM Başkanı....649
Eylül 2020 Kürdler, Kürdistan....654
Devrimci Doğu Kültür Ocakları....660
Ermeniler, Kürdler, Azeriler....668
Kürdistan Bayrağı'nın ve KDP Binasının Yakılması Üzerine....673
Doğumun Ölümü....677
Kürd Dil Hareketi....683
Kürd Dil Hareketi II....688
İskân Tolun II....691
Kürdistan Ortadoğu'nun Polonyası'dır....697
Mustafa Suphi....700
Ama Onlar Kardeştiler....706
Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde PKK-Haşdi Şabi İşbirliği....710
Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde Maaş Sorunu....714
Dr. Said....719
Ofra Bengio'nun Kürd Liderlere Eleştirisi....729
Üniversite Raporu....738
Başkanlık Seçimleri ve ABD....746
Uygur Türkleri....752
Aleviler ve Sosyalistler Kitabı Üzerine....757
Alevilik Üzerine II....759
Kürt Hâkim....764

Kadri Hoca 769
Ateşte Doğanlar 771
Jüli'nin Sesi 775
Zarema, Yahudi Devleti 780
Celadet ve Kamuran Kardeşler (1913-1923) 786
Ermenistan-Azerbaycan Çatışmasında Kanlı Kürdistan 793

RÖPORTAJLAR 799

Önsöz Yerine

İsmail Beşikci'nin 2017-2021 yılları arasında çeşitli dergiler ve internet siteleri için kaleme aldığı, büyük bir kısmı yayınlanmış makale, eleştiri ve süreç okumalarını içeren metinleri elinizdeki kitapta *Yazılar* başlığıyla bir araya getirildi. Ağırlıklı olarak Kürdleri ve Kürdlerin yakın dönem mücadele pratiklerini (siyasal ve kültürel bağlamda) ve politik enstrümanlarını (DAİŞ'e karşı verilen mücadele ve Kürdlerin kendi aralarındaki örgütsel mücadelesi) merkeze alan *Yazılar* kitabı, Beşikci'nin bir entelektüel ve mücadele adamı olarak Kürdistan ve Türkiye'nin düşün tarihi içindeki rolünü ve bu rolle birlikte ürettiği bilgiyi, siyasi mücadele alanında nasıl kullandığını da gösteriyor. Hakikat rejimi ve entelektüel siyasi işlevi meselesinde *Foucault*'nun *geleneksel entelektüel* ile *spesifik entelektüel* arasında açtığı derin yarıktan beri, hakikatin ne bir bakış açısı ne de yoruma izafi olduğu, bizatihi, bizim yarattığımız değil, keşfettiğimiz bir şey olduğu[1] yorumuyla yüzleştik. Beşikci'nin "entelektüeli" tarif ederken kullandığı sözcüklerin de önünde sonunda bir "keşif" olduğunu artık biliyoruz ve bu bilgi, hakikati üreten siyasi, ekonomik ve kurumsal rejimleri hangi terimlerle düşünmemiz gerektiğini de imliyor.

Kronolojik bir dizge takip ediyor ve belirli konular, başlıklar üzerinden kaleme alınmış olsalar da, *Yazılar*'da Beşikci okurlarının da dikkatini çekebileceği gibi, *Alevilik* ile ilgili tartışmalar, Beşikci'nin argümanları ve bu argümanlara karşı yine kendisinin kaleme almış olduğu eleştirel yazıları, merkezi bir rol oynuyor. *Hamid*

1 Entelektüelin Siyasi İşlevi, Michel Foucault, Seçme Yazılar 1, 2. Baskı, Ayrıntı Yay. , Çev.: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin, 2. Basım: 2005, İstanbul.

Dabashi'nin *Şiizm, Bir Protesto Dini* kitabının eleştirisiyle alevlenen tartışma süreci, *Farhad Daftary*'nin *Şii İslam Tarihi* çalışması, *Aleviliğin Doğuşu I ve II, Rêya Heqiyê, Bir Tartışma Üzerine, Xizir Nasıl Ali Oldu?, Alevilik ve Tarihi, Alevlik Üzerine I* ve son olarak *Alevilik Üzerine II* başlıkları altında ilerliyor. Bu tartışmalarda İsmail Beşikci, Nusayriliğin Şiilik olduğunu ancak *Alevilik*'le bir ilgisi olmadığını, Şiiliğin de Alevilik'le bir ilgisi olmadığını savunuyor. Beşikci'nin sözleriyle söylersek; *"Alevilik kavramı, her şeyden önce bir doğa dinini hatırlatır. Alevilik, her şeyden önce, İslamiyet'ten, hatta Zerdüşlükten de önceki bir doğa dinini, inancını hatırlatır. Zerdüştlük, çok tanrılı dinlerden Hristiyanlık, İslamiyet gibi tek tanrılı dinlere geçişte bir köprüyü ifade eder. Doğayı Tanrı görme, dağlara, sulara, nehirlere, ağaçlara hayvanlara saygı, bunları kutsal görme doğa dini anlayışıyla ilgilidir."* (bkz. *Farhad Daftary, Şiilik, Alevilik*, İsmail Beşikci)

Beşikci, *Yazılar*'ın, giriş niteliğindeki ilk makalesi olan *Düşmanlarım Sevindiren Halk*'ta, IŞİD'in anti-Kürd savaşını takip eden süreçte *Başûr*'da yaşanan gelişmelere —ki bana göre yakın dönem Kürt siyasal tarihinin en önemli olaylarıydı— odaklanıyor. Kerkük'ün İran güdümündeki Haşdi Şabi'ye Kürd taraflarınca teslim edilmesi, 2017 Kürdistan Bölgesel Yönetimi Bağımsızlık Referandumu[2] ve müteakiben gelişen kaotik sahne, Beşikci'yi Kürt siyasal aktörlerinin radikal bir biçimde eleştirilmesi noktasına getiriyor. Yazar, Kürd ulus bilincinin, Kürd vatanı bilincinin oluşamamasını, şu sözlerle dile getiriyor: *"Tarihte, Kürdler için "yiğit bir halk", "kahraman bir halk", "gözünü budaktan sakınmayan bir halk" gibi sözler kullanılır. Kürdlerin davranışları bu tür nitelemelerle dile getirilir. Kürdler, başka bir halkın, örneğin kendilerini esir eden bir halkın hiz-*

2 "Referandum kararının alınmasından iki üç ay sonra, başta ülkeler ve uluslararası toplum olmak üzere Bağdat bile bu konuya pek önem vermedi. Bazı çevrelerden, Bölge'nin referandum konusunda ciddi olmadığı, Bağdat'a karşı bir baskı kartı olarak kullandığı yönünde duyumlar alıyorduk. (...) Bütün o baskılar komşuların tehdit ve korkutmaları ile Iraklı tarafların şovenizm kokan tavırlarıyla eş zamanlıydı. İş, Kürdistan halkının iradesine karşı savaşmaya kadar vardı. Ayrıca esas konu şuydu: Acaba biz, kendi iradesine sahip olan bir millet miyiz yoksa başkaları mı kaderimizle ilgili karar vermeliydi?" Bkz. Mesûd Barzanî Tarihe Not, Kürtçeden çeviren: İhsan Yalın, Avesta Yayınları, 2021.

metinde çalışıyorlarsa, savaşıyorlarsa, kendilerini ezen bir halkın kıhcam kuşanmışlarsa bu nitelemeler doğrudur ama kendileri için savaş yürütmeyi akıl etmişlerse düşmanla iş birliği içine girmek, cepheden kaçmak, düşmanı sevindirmek daha belirleyici bir tutum olmaktadır." (bkz. *Düşmanlarını Sevindiren Halk*, İsmail Beşikci).

Temûrê Xelîl'den *Selahattin Demirtaş*'ın "Türkçe" yazdığı romanlara, *Türklük Sözleşmesi*'nden *Türkiye'de Adalet Arayışları*'na, *Mustafa Suphi*'den *Uygur Türkleri*'ne, IŞİD'le mücadelede şehit düşen *Dr. Seîd*'ten, *Kürt Dil Hareketi*'ne, her koşulda Kürdleri ve siyaset biçimlerini işaret eden eleştirel okumalar, Beşikci külliyatının önemli bir parçasını oluşturuyor. Kuşkusuz, bir okur olarak, yazılardaki düşünce ve eleştirilere katılmayabilir, "eksik" veyahut "aşırı yorum" olarak görebilir, entelektüel tavrını eleştirebilirsiniz, ancak yazarın, tüm bu metinleri kaleme alırken mutlak ve değişmez bir hakikat ortaya koymadığı, daha ziyade entelektüelin bu çağdaki siyasi işlevinin kendisini nasıl —hangi argümanlarla— ve nerede konumladığını göstermesi ve tabii ki, "zihnimizdeki karakolların yıkılması" açısından ilginç olacaktır. Zamansal açıdan bakıldığında, Kürdlerde entelektüel düşmanlığının yükseldiği ve sansürün giderek daha çok kabul gördüğüne tanık oluyoruz, Beşikci her ne kadar bu 'husumet' üzerine spesifik bir makale kaleme almamış olsa da, mevcut durumun nasıl oluşuğunu, *Yazılar*'ında apaçık ortaya koyuyor.

Şener Özmen
Amed, 17.01.2022

"Bu kitapta yer alan yazılar daha önce ismailbesikci.org, nerinaazad, zazaki.net ve Kovara Bîr'de yayınlanmıştır."

DÜŞMANLARINI SEVİNDİREN BİR HALK

Bu başlık çok daha doğru biçimde şöyle olmalıydı: *Düşmanlarını sevindiren, Kendi özünü mağdur eden, Kendi halkına sınırsız acılar yaşatan, Çok az olan dostlarını hüzünlere boğan bir halk...*

Bu, Kürd halkını tanımlayan genel bir belirleme. Şüphesiz Kürd halkının tamamını kapsamıyor ama Talabanî ailesinden bir kesimin ortaya koyduğu düşmanla iş birliği ilişkisi, bütünüyle Kürd halkını ve Kürdistan'ı kapsayan olumsuz sonuçlar yaratıyor.

Tarihte, Kürdler için "yiğit bir halk", "kahraman bir halk", "gözünü budaktan sakınmayan bir halk" gibi sözler kullanılır. Kürdlerin davranışları bu tür nitelemelerle dile getirilir. Kürdler, başka bir halkın, örneğin kendilerini esir eden bir halkın hizmetinde çalışıyorlarsa, savaşıyorlarsa, kendilerini ezen bir halkın kılıcını kuşanmışlarsa bu nitelemeler doğrudur ama kendileri için savaş yürütmeyi akıl etmişlerse düşmanla iş birliği içine girmek, cepheden kaçmak, düşmanı sevindirmek daha belirleyici bir tutum olmaktadır.

Haşdi Şabi ile gizli anlaşma

Celal Talabanî'nin büyük oğlu Bafil Talabanî, yeğenleri, Talabanî ailesinden birkaç kişi daha, 16 Ekim 2017'den birkaç gün önce, Haşdi Şabi'nin yöneticisi Kasım Süleymani ile gizli bir anlaşma yapmış: Haşdi Şabi ve Irak Kuvvetleri Kerkük'e saldırdıkları zaman, Bafil Talabanî'nin yeğenlerinin komuta ettiği güçler, cepheden hızla çekilecek; Kerkük düşmana teslim edilecek. 16 Ekim'de yaşanan budur. Kürd şehri Kerkük, düşmana teslim edil-

miştir. Halepçe'de yaşanan soykırım, Enfal, Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı... hepsi unutulmuş; hâlâ Irak'ın birliği savunuluyor. 17 Ekim 2017'de Kerkük'ün düşman güçlerine, Haşdi Şabi'ye tesliminin ikinci günü, Haşdi Şabi yöneticisi kime teşekkür ediyordu?

Haşdi Şabi'nin Kürd düşmanı bir örgüt olduğu yakından biliniyor. Haşdi Şabi yöneticisi Kasım Süleymani'nin, Silêmanî'ye (Süleymaniye) sık sık gelmesi, Talabanî ailesi tarafından misafir edilmesi, zaten kuşku verici bir süreçti. Birkaç ay önce, Celal Talabanî'nin Tahran'a götürülmesi de öyle.

Bafil Talabanî, Kerkük'ü düşmana teslim ettikten sonra yaptığı bir konuşmada: "Çalıntı petrolün koruyucusu olamazdım." diyor. "Çalıntı petrol", Irak Hükûmeti'nin kullandığı bir kavramdır. Irak Hükûmeti, Kürdlerin kendi doğal zenginliklerine sahip çıkmasını böyle değerlendiriyor. Senin ülken çalındı, kimliğin çalındı; daha doğrusu, silah zoruyla gasp edildi. Ülken, kimliğin gasp edilmişken petrolün sözü mü olur?

Kendi halkına bu kadar hasım kalmak, düşmanına âşık olmak ancak eğitimle olur. Bu Talabanîlerin eğitim süreçleri incelenmelidir. Bafil Talabanî nasıl bir eğitim almıştır? Saddam Hüseyin'in sağ kolu olarak nitelendirilen Taha Yasin Ramazan da bir Kürd idi. Kürd soykırımını, Enfal'i, organize ediyordu. Bunun için Ali Mecid'le ilişki içindeydi. Onunla Bafil Talabanî arasında fark var mı? Bugün Kürdler, Tûz Xûrmatû (Tuzhurmatu) gibi Kürd şehirlerinde yani Kürdistan'dan koparılmış alanlarda, Haşdi Şabi'nin katliamlarıyla karşı karşıya. Kürdler, yoğun, yaygın bir mezhepçi katliam yaşıyor. Bunun nedeni, Kerkük'ün 16 Ekim'de Haşdi Şabi ve Irak güçlerine teslimidir.

Kerkük'ün düşmana teslim edildiği gün, komutanlardan Şêx Ca'fer Mistefa da şöyle diyordu: "Çatışmaya girseydik binlerce pêşmergenin can güvenliği sorun olurdu." Irak için, Araplar için silah kuşanılsaydı binlerce pêşmergenin kaybı falan hiç sorun olmazdı. Şêx Ca'fer Mistefa: "Geri çekilme emrini ben verdim. Bundan Mesûd Barzanî'nin haberi yoktu." demeyi de ihmal etmedi.

15 Ekim günü, televizyonlardaki görüntü şuydu: Ekran karşısında, Başkan Mesûd Barzanî oturuyor. Bir yanında Hêro Talabanî, öbür yanında Irak Cumhurbaşkanı Fuad Me'sûm ve Kosret Resul oturuyor. "Referandumdan dönüş yok!" açıklaması yapılıyor.

Birkaç gün önce, televizyonlarda yine aynı görüntüler... Başkan Mesûd Barzanî, Kerkük Valisi Necmedîn Kerîm, Kosret Resul yine benzer açıklamalar yapıyorlar. Düşman saldırılarına karşı Kerkük'ün her karış toprağının savunulacağını vurguluyorlar. Cephe komutanları Kemal Kerkûkî, Mihemed Hecî Mehmûd vs. benzer açıklamalar yapıyorlar. Kerkük'ü karış karış savunacaklarını söylüyorlar. Gizli anlaşmadan kimsenin haberi yok!

"Referandumdan dönüş yok!" açıklamasında Başkan Mesûd Barzanî'nin yanında oturan Hêro Talabanî'nin tutumunu nasıl değerlendirmek gerekir?' Hem Haşdi Şabi yöneticisi Kasım Süleymani ile anlaşma, hem Başkan Mesûd Barzanî ile yan yana oturma... İyi polis, kötü polis senaryosu mu?

Burada, Kerkük'ü düşürme planlarının, başka bir senaryoyu da içerdiği düşünülebilir. Haşdi Şabi ve Irak güçleri, Kerkük'ü düşürmekle birlikte, *Birakujî* (Kardeş Kavgası) de düşünmüş olabilir. Bunun gerçekleşmemesi şüphesiz çok iyidir. 16 Ekim günü bağımsızlıkçı pêşmergeler, bağımsızlıkçı Kürdler, Kerkük'ü düşürme sürecine karşı bir direniş gösterseydi düşmanla iş birliği yapan Kürdlerin, Haşdi Şabi ile birleşerek bağımsızlıkçı pêşmergelerle, bağımsızlıkçı Kürdlerle savaşmayacağını kim söyleyebilir?

Partilere bağlı ordulardan merkezi bir orduya geçilememesi, şüphesiz Kürdistan Bölgesel Yönetimi için önemli bir eleştiri konusu olmalıdır. Pêşmerge Bakanlığı'nın komutanlara bölge dağıtımı konusunda titiz bir inceleme, değerlendirme yapmadığı anlaşılmaktadır. Pêşmerge Bakanlığı bu yönlerden dolayı da eleştirilmelidir.

Savaşta, düşmanla iş birliği yapmanın muhakkak bir yaptırımı olmalıdır. Böyle bir yaptırımın gündeme gelmemesi de endişe vericidir.

Düşmanlarının kılıcını sallamak

Kürdlerin, son yıllardaki gelişmelere bakarak artık kendileri için savaştığını, düşmanlarının kılıcını taşımanın onur kırıcı bir durum olduğunun bilincine vardıklarını düşünüyorduk ama 16 Ekim 2017, bunun böyle olmadığını gösterdi. Talabanî ailesinin bazı fertleri, Kürdistan tarihine kara bir leke bıraktılar. Aynı zamanda aile tarihlerine de silinmeyecek bir leke sürdüler.

"Özgürlük, bağımsızlık en önemli değerdir." ilkesinin bilincine varan genç Kürd evlatları, düşmanını sevindirmenin, kendi öz halkını acılara gark etmenin yaşam olmadığının bilincine varan genç Kürd evlatları, düşmanın kılıcını sallamanın ne kadar onur kırıcı olduğunun bilincine varan genç Kürd kuşakları, birinci lekeyi silip Kürdleri, Kürdistan'ı, dünya uluslar ailesine katabilir; dünya uluslar ailesinin eşit bir üyesi yapabilir ama Talabanî ailesinin bazı fertlerinin, ailenin tarihine sürdüğü leke silinmeyecektir.

1975'ten 2017'ye

Bugün, Kürdistan yaralıdır. Kürdistan ağır bir yara almıştır. Durum, 1975'teki yenilgiden çok daha ağırdır. 1975'te, uluslararası anti-Kürd nizamın yaşam bulmasıyla bir yenilgi olmuştu. Türkiye'nin de yönlendirmesiyle Cezayir'de, İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi (1919-1980) ve Irak lideri Saddam Hüseyin'i (1937-2006) bir araya getirilmişti. ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, Cezayir gibi güçler bu toplantıyı teşvik etmiş; desteklemişti. O zaman, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in (1925-2006) bu toplantının düzenlenmesinde çok büyük bir rolü olmuştu.

Irak, Şatt'ül-Arab su yolu üzerindeki haklarını İran'a devretmişti.

İran'da Kürdlere yapılan yardım kapısını kapatmıştı. Bu, Kürdler için yıkımdı. Zira Kürdlere tek yardım bu kapıdan giriyordu.

Bugün Talabanî ailesinden bir kısım üyelerin düşmanla iş birliği yapması sonucu olarak bir yıkım yaşandı. Bu şüphesiz çok daha ağır bir durum ortaya koyuyor.

Burada, Cezayir olgusu için de bir açıklama yapma gereği or-

taya çıkmaktadır. Cezayir, 1954-1961 arasında, Fransa'ya karşı ulusal kurtuluş mücadelesi yürütmüştü. Irak lideri Saddam Hüseyin'in ve İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin Cezayir'de bir araya getirilmesi Kürdlerin, Kürdistan'ın başına lanetli bir çorap daha geçirmek anlamıma geliyordu.

Cezayir'e, Kürdistan üzerinde baskı kuran bu iki lideri bir araya getirecek bir toplantı önerildiği zaman, Cezayir'in şöyle demesi gerekmez miydi: "Biz ulusal kurtuluş mücadelesi yaparak bağımsızlık kazandık. Kürdlerin de böyle bir mücadele yapma hakları var, Kürdlerin de bağımsız devlet kurma hakları var." Fakat böyle olmadı. Cezayir: "Biz bu kirli işe ev sahipliği yapmayacağız." demedi. Cezayir de emperyal, sömürgeci devletlerle birlikte hareket etti. O zaman Cezayir Başbakanı ulusal kurtuluş savaşı liderlerinden Huari Bumedyen'di (1932-1975).

Benzer bir süreç 1999'da, Kenya'da yaşandı. Kenya'da 1950'lerde, Büyük Britanya'ya karşı ulusal kurtuluş mücadelesi yaparak bağımsızlık kazanmıştı ama Kenya'da da Jumo Kenyatta'nın (1891-1978) çocukları da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesine ev sahipliği yapmıştı. "Biz bu kirli iş için ev sahipliği yapmayacağız." dememişti.

Kürd, Kürdistan gündeme geldiği zaman emperyal ve sömürgeci güçlere karşı mücadele yürüten Cezayir, Kenya gibi devletler de sömürgeci ve emperyal güçlerden yana tavır almaktadır. Kürdlerin bu ilişkileri saptaması da önemlidir.

Kerkük'ün düşmana tesliminden ve Haşdi Şabi ve Irak ordusunun Kürdistan'a saldırılarının başlamasından sonra, sürecin, Avrupa'da yaşayan bir kısım Kürdlere nasıl yansıdığına da bakmak gerekir.

"Biz demedik mi?" diyenler

Kendi ülkesinden sürgün edilmiş, yurt dışında yaşamaya zorlanmış, sürgün hayatı yaşayan bu Kürdlerden bazıları, düşmanla iş birliği yapan aile üyelerinden hiç söz etmeden, sadece Başkan Mesûd Barzanî'yi suçlayan, eleştiren yazılar yazmışlardır. Aşiret-

tir, ağadır, feodaldir, sömürücüdür, ilkeldir; yolsuzluklar, adam kayırmalar vb. Bu şekilde, biz demedik mi diyerek, biz defalarca uyarmıştık vb. diyerek anti-Kürd duygu ve düşüncelerini de ortaya koymuşlardır. Bunların bazıları, Kerkük'ün Haşdi Şabi'ye, düşman güçlerine teslimini sevinç çığlıklarıyla karşılamışlardır.

Başkan Mesûd Barzanî, Ulusal Kongre'nin toplanmasına engel olmakla da suçlanmakta ve eleştirilmektedir. Bu konuda kısa bir açıklama yapmak gereği ortaya çıkmaktadır. Başkan Mesûd Barzanî'yi, Ulusal Kongre'nin toplanmasını engellemekle suçlayan PKK/KCK tarafının, "Bağımsız Kürd devletine karşıyız.", "Devlet kötüdür. Devlet baskı aracıdır. Demokratik Türkiye'den, demokratik Irak'tan, Irak'ın birliğinden, demokratik Suriye'den, demokratik İran'dan yanayız." görüşünde olduğu bilinmektedir. "Bütün Ortadoğu'yu demokratikleştireceğiz, Kürd sorununu da bu şekilde çözeceğiz." görüşünde olduğu bilinmektedir. Bağımsız Kürd devleti talep edenlerle buna karşı çıkanların aynı kongrede olmaları anlamsızdır. Bu iyi niyetli bir öneri değildir. Delege çokluğuyla, bağımsızlıkçıları esir almaya, etkisiz bırakmaya yönelik bir öneridir.

Bu konuda şu ilişkilere dikkat çekmek daha önemlidir: Bağımsız Kürd devletine karşı olanlar, aslında Türkiye, İran, Irak, Suriye gibi devletlerdir. Kürdleri, Kürdistan'ı ortaklaşa yönetmek isteyen devletlerdir. Bu bakımdan "Bağımsız Kürd devletine karşıyız." sözü bu devletlerin sözcülüğünü yapmaktan başka bir şey değildir.

"Devlet kötüdür." söylemi de böyledir. Bu, sadece olası Kürd Devleti için dile getirilen bir slogandır. Yoksa bu anlayışı dile getirenler hiçbir zaman örneğin Kürdlere, Kürdistan'a soykırım yapmış Irak'a karşı bir eleştiri, bir kınama yapmamışlardır. Bu yüzden "Devlet kötüdür." sloganı da Kürdleri, Kürdistan'ı ortaklaşa yöneten devletlerin, devlet çıkarlarına hizmet eden bir slogandır. Bu görüşü savunanların örneğin bağımsız Filistin Arap Devleti'ni destekledikleri, bu süreci teşvik ettikleri de çok yakından biliniyor.

Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri

Burada, AB ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekiyor. 16 Mart 1988'de, Saddam Hüseyin rejimi Halepçe'de, Kürdlere karşı zehirli gaz kullandı. Altı binden fazla Kürd, çok kısa bir zamanda, zehirli gazların etkisiyle boğuldu. Binlerce insan yaralandı.

İnsanlığa karşı işlenmiş bu suç konusunda, dünyanın hiçbir yerinde bir tepki gelişmedi. Ne Paris'te ne Londra'da ne Roma'da ne Berlin'de ne Washington'da ne Moskova'da... Tel Aviv dışında, dünyanın hiçbir yerinde gösteri yürüyüşü, protesto vs. olmadı.

Saddam Hüseyin Rejimi 1988 yaz ayları boyunca, haziran, temmuz, ağustosta, Enfal soykırımını sürdürdü. 20 Ağustos 1988, sekiz yıl süren İran-Irak Savaşı'nın bitiş tarihidir. Bundan sonra Enfal daha yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. Yüzlerce çukur açılmış; her çukura kurşuna dizilen yetmiş beş Kürd atılmış, sonra çukurların üstü toprakla kapatılmıştır.

Batı demokrasileri ve ABD, Sovyetler Birliği, Türkiye, İran, Suriye gibi devletler elbette olayları biliyordu ama Irak'ı destekleme politikası bu soykırımların da önünü açtı.

Batı'nın demokratik devletleri, 16 Mart 1988'de Halepçe'de yaşanan soykırıma karşı sesini yükseltseydi Saddam Hüseyin 1988 yaz sonbahar ayları boyunca soykırıma varan bu kitlesel cinayetleri işleyebilir miydi?

Bugün AB devletleri, Kürdlerin referandum sürecine karşı duyarsız; bu demokratik süreci tanımıyor. Ortaya çıkan %93'lük sonucu tanımıyor. "Irak'ın birliği" diyerek insanlığa karşı suç olan soykırımlara bile onay veriyor. Acaba evrensel demokrasinin bir istisnası mı var? "Kürdistan'da demokrasi işletilmeyebilir; Türkiye, İran, Irak, Suriye, Kürdleri, Kürdistan'ı istedikleri gibi yönetebilir; her türlü idari ve cezai yaptırımı uygulayabilir; katliamlarla, soykırımlarla yönetebilir." şeklinde bir istisnası mı var? Bu istisnaya Katalanlar da mı eklendi?

Acaba, ümmetçi enternasyonalin, "Bütün İslam halkları kendi bağımsız devletlerini kurabilir, Kürdler hariç..." şeklinde bir anlayışı mı var? Kur'an'da, "Bütün İslam milletleri kendi devletlerini

kurabilir, Kürdler asla..." şeklinde bir ayet mi var?

"Irak'ın birliği" diyerek otoriter, mezhepçi, soykırımcı, ırk devletinin yaşamasına yol veren, Kürdlerdeki demokratik gelişmeyi tanımayan, AB, *Andrey Sakharov Barış ve İfade Özgürlüğü Ödülleri* düzenlemekten de geri kalmıyor. Bu tutum, Andrey Sakharov (1921-1989) adının istismarından başka bir şey değildir.

Andrey Sakharov, Kürdlere yaşatılan soykırımı ayrıntılı bir şekilde incelemiş; Kürdlere, Kürdistan'a yapılan tarihsel haksızlığın bilincine varmış, Kürdlerin yaşadığı acıları duyumsamıştı; Kürd sorununu, Kürdistan sorununu Birleşmiş Milletler'e götürmek için çaba harcıyordu.

Ölümü, bu projenin yaşama geçmesine izin vermedi. Kürdlere yaşatılan bu acılar, AB'nin umurunda bile değil.

Demokratik Kürdistan'a karşı, otoriter, ırkçı, mezhepçi, soykırımcı devlete arka çıkan AB, *Saddam Hüseyin Ödülleri(!)* düzenlemelidir. Bu ödülleri kazanmak için, Türkiye'den, İran'dan, Irak'tan, Suriye'den, Avrupa'dan o kadar çok aday olur ki AB, birinci, ikinci, üçüncü seçmekte epey zorlanabilir ama AB, bu zorluklara da katlanarak *Saddam Hüseyin Ödülleri(!)* düzenlemelidir. Böylece, Andrey Sakharov'un güzel adı da istismar edilmekten kurtulmuş olur.

14-15 Ekim günlerinde Başkan Trump, İran'a ambargodan, İran'a yaptırım uygulamaktan söz ediyordu. Haşdi Şabi'yi yaptırım listesine aldık diye gürlüyordu. 16 Ekim'de, Kürdistan'a karşı, İran'ın yanında yer aldığı görüldü. Irak'a her yatırım, Haşdi Şabi'ye yatırımdır; İran'a yatırımdır. ABD, Kürdistan'a karşı İran'ın yanında yer alarak İran'a karşı dile getirdiği ambargoyu bizzat kendisi delmektedir. Haşdi Şabi, Kürdlere, Kürdistan'a, ABD'nin IŞİD'le savaş kapsamında Irak'a verdiği silahlarla saldırmaktadır. ABD bu ağır silahları, Irak'a, Haşdi Şabi'ye vermiş ama Kürdlere vermemiştir.

Son yirmi yirmi beş yıllık zaman içinde, otuz civarında yeni devlet kuruldu. Sovyetler Birliği dağıldı, on beş yeni devlet çıktı. Yugoslavya dağıldı, yedi devlet çıktı. Çekoslovakya kendi içinde

ikiye bölündü. Eritre bağımsızlık kazandı. Güney Sudan bir referandumla Sudan'dan ayrıldı. Endonezya'ya karşı mücadele yürüten Doğu Timur bağımsız bir devlet oldu. Filistin Birleşmiş Milletler'de gözlemci devlet statüsü kazandı. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti çoktandır, devlettir. Bütün bunlar, dünyada çok doğal karşılanmıştır ama sıra Kürdistan'a gelince yer yerinden oynamaktadır. Sanki Irak, çok "kutsal"(!) bir devlet...

Türkiye tarafı

Kerkük'ün Kürd düşmanı Haşdi Şabi'ye ve Irak güçlerine teslimi Türkiye'de, devlet ve toplum katında, basında, büyük sevinçlerle, coşkulu ifadelerle karşılandı. *"Barzani'ye haddi bildirildi."* dendi. *"Barzani'ye darbe vuruldu.", "Barzani'ye bir darbe daha...", 'Barzani'ye bir darbe de şuradan geldi.", "Barzani hiç beklemediği bir yerden de darbe yedi."* gibi açıklamalar, arka arkaya coşkulu bir şekilde sıralandı. Bu tür haberler sağ basında da liberal basında da sol basında da görüldü. Ümmet kardeşliği, İslam kardeşliği, halkların kardeşliği böyle olur. Hâlbuki Kürdlerin, Kürdistan'ın küçük bir kazanımının, Türk tarafını nasıl üzüntülere sevk ettiği yakından biliniyor. Türk tipi kardeşlik böyle oluyor, böyle yaşanıyor. "Et tırnak gibi bir bütünüz." kardeşliği, "Kederde kıvançta biriz."' kardeşliği böyle yaşanıyor. "Diyarbakır'daki, Doğu'daki Kürd kardeşlerimizi bizden daha çok seven yoktur." kardeşliği böyle oluyor, böyle yaşanıyor.

Sonuç

Referandum elbette gerekliydi; %72 katılım, %93 olumlu oy bunun ne kadar gerekli olduğunu ortaya koydu. %70 den aşağı bir katılım olsaydı %51-52 civarında olumlu oy olsaydı referandum yine geçerli olurdu ancak "Kürd halkı bağımsızlık istemiyor." şeklinde bir propagandanın önü de açılırdı. Şimdi ise bu sonuçlardan hiç söz edilmiyor. Böyle bir olgu yokmuş gibi davranılıyor.

Bu kaostan nasıl çıkılacaktır? Düşmanlarla iş birliği yaparak yaşamanın yaşam olmadığının bilincine varan bir Kürd nesli mu-

hakkak kendini gösterecektir. Düşmanın kılıcını sallayarak yaşamanın uluslararası planda Kürdlerin onurunu kırdığının bilincine varan bir Kürd nesli muhakkak ortaya çıkacaktır. Bu yeni nesil, Kürd, Kürdistan politikasında daha etkili olacaktır.

Burada haddim olmayarak bir konuya dikkat çekmek gereğini duyuyorum. Bütün bu süreçte en Kürdi olan Başkan Mesûd Barzanî'dir. En dik duran, en diri duran Başkan Mesûd Barzanî'dir. Hedefteki isim Başkan Mesûd Barzanî'dir. Binbir türlü suikast planı hazırlıkları sır değildir. Başkan Mesûd Barzanî korunmalıdır. Böyle planlar, şüphesiz her zaman vardı. Ama günümüzde daha çok vardır. İkinci olarak Kosret Resul korunmalıdır. Kerkük Valisi Necmedîn Kerîm... Korunması gereken üçüncü kişi de Necmedîn Kerîm'dir.

nerinaazad, 27.10.2017

TEMÛRÊ XELÎL HAKKINDA

Zeri İnanç'ın *Di Radyoya Erîvanê de Dengê Kurdî* (Erivan Radyosu'nda Kürt Sesi) (İsmail Beşikci Vakfı Yay., Ocak 2017, İstanbul.) kitabı on ay kadar önce yayımlanmıştı.

İsveç'te mülteci hayatı yaşadığı anlaşılan Erîvan taraflarından bir Kürd, bu kitaba yoğun bir şekilde saldırmıştır. Kitabı yayına hazırlayan Zeri İnanç'a, kitabı yayımlayan İsmail Beşikci Vakfı'na, Roni Basın-Yayın'a, İsmail Beşikci'ye, Casimê Celîl'e, çocukları Prof. Dr. Ordîxanê Celîl'e, Prof. Dr. Celîlê Celîl'e, Cemîlê Celîl'e, Zîna Celîl'e yoğun bir şekilde saldırmıştır.

Kullandığı kavramlar, kesinlikle, bilimin kavramları, siyasetin kavramları değildir; basının kavramları değildir. Saldırı sırasında, bilim ahlakıyla, basın ahlakıyla hiç bağdaşmayan kavramlar kullanmaktadır. Hakareti, aşağılamayı, küçümsemeyi bilgi üretmenin bir yolu olarak seçmiştir. Bunu, bilinçli olarak yapmaktadır. Kitabın, kitaptaki bilgilerin baştan aşağı yanlış olduğunu, kitabın imha edilmesi gereken, yok edilmesi gereken bir kitap olduğunu yazmaktadır. Têmûre Xêlîl, Erivan Radyosu'nda, babasının ve anasının emeklerinin çok daha büyük olduğunu fakat onlardan hiç söz edilmediğini vurgulamaktadır.

Hâlbuki bu kitaptaki yazıların çok büyük bir kısmı, çok eskiden, çeşitli Kürd yayınlarında yayımlanmış yazılardır. Bu kitapta, sadece üç yeni yazı vardır. Birincisi Zeri İnanç'ın *Önsöz* yazısıdır. İkincisi, Zeri İnanç'ın Celîlê Celîl Hoca'yla yaptığı röportajdır. Üçüncüsü de İsmail Beşikci'nin, kitabın sonunda, kitap hakkında yazdığı bir yazıdır. Geriye kalan bütün yazılar, zaten eski tarihlerde, çeşitli yayınlarda yayımlanmış yazılardır.

Celîlê Celîl Hoca gerek bu röportajında gerek kitapta yer alan öbür yazıların da Temûre Xelîl'in babasından da anasında da söz ediyor. Kitapta yer alan yazılarında başka yazarlar da bu kişilerden, onların emeklerinden söz ediyorlar. Öte yandan bu kitap, Erîvan Radyosu Kürdce bölümünün kuruluş dönemini, 1955 yılını anlatıyor. Sözü edilen bu kişiler ise bu radyoda 1957-1958 yıllarından sonra çalışmaya başlamışlar. Buna rağmen çeşitli yazılarda onlardan da söz edilmiş.

Temûre Xelîl'in esas sıkıntısı kanımca şudur: Temûre Xelîl, Casimê Celîl'e ve çocuklarına, kısaca Celîl ailesine, kıskançlık duyguları içindedir. Bu kıskançlık giderek düşmanlığa dönüşmüş. İsmail Beşikci Vakfı gibi ciddi bir kurumun Casimê Celîl Ailesinin emeklerine saygı duyması, bunu değerlendirmesi, bunu Kürd kamuoyuna, duyurmaya çalışması Temûre Xelîl'i çok rahatsız etmiş. Bunun için, kitapta yer alan yazıların büyük bir kısmı eskiden, çeşitli tarihlerde, Kürd yayınevleri tarafından yayımlandığı hâlde yazılara bir tepki göstermemiş ama İBV tarafından yayımlanan kitap için "Kitap baştan aşağı yanlış bilgilerle doludur, imha edilmelidir, satıştan kaldırılmalıdır." diyor.

İfade özgürlüğü, özgür eleştiri elbette çok önemlidir ama Temûre Xelîl'in dili, özgür eleştiri dili değildir; basın dili değildir; bilim ahlakına, basın ahlakına, aydın davranışlarına duyarlı bir dil değildir. Hakarete, aşağılamaya, küçümsemeye dönük bir dildir. Temûre Xelîl neden böyle bir dil kullanıyor? Düşüncelerini, biliminin, siyasetin kavramlarıyla açıklayamadığı için, kıskançlık duygularını bu şekilde tatmin edemediği için böyle bir dile yaslanmak gereğini duyuyor. Düşüncelerini, bilimin siyasetin, kavramlarıyla açıklamaya çalışanlar, muhataplarına, hakaret etmezler; onları aşağılamaya, küçümsemeye yeltenmezler. Onları bilimin, siyasetin kavramlarıyla eleştirirler.

Şunu belirtmek de gerekir: Kendi ülkesinden, kendi toplumundan kopmuş, başka bir ülkede mülteci hayatı yaşayan insanlar, biraz mütevazı olmak durumundadır. Hele hele Kürdler... Kendisi gibi mülteci hayatı yaşayan öbür Kürdlerle sıcak ilişkiler

geliştireceğine onlara karşı düşmanlık yaymaya çalışan bir anlayış, kolay kolay anlaşılır bir anlayış değildir. Temûre Xelîl'in dili, ezen ulusun bazı aydınlarının Kürdlere bakışını andırmaktadır. Örneğin Türkiye'de Milliyetçi Hareket Partisi'nin de Kürdlere bakışı böyledir. Bu, hakareti, aşağılamayı, küçümsemeyi hedef seçen bir dildir. Temûre Xelîl'in dili bu dilden hiç farklı değildir. Buna rağmen Temûre Xelîl'in bu yazılarının, bazı Kürd yayın organlarında yer bulması, Kürd basını adına esef verici bir durumdur.

Bu süreçte, İBV'nin tutumuna da biraz değinmek gerekir. İBV'nin bu konudaki tutumu hiç olumlu değildir. Temûre Xelîl'in kitap hakkında birinci saldırı yazısından sonra, Zeri İnanç ona, bilimin ve siyasetin kavramlarıyla çok kısa bir cevap vermiştir. Gerek Temûre Xelîl'in yazısını gerek kendi cevabını Vakfa da göndermiştir. Celîlê Celîl Hoca'ya da göndermiştir. Vakıf'tan bir dönüş olmaması dikkate değer. Celîlê Celîl Hoca'dan da bir dönüş olmamıştır.

Temûre Xelîl, Zeri İnanç'ın bu yazısına karşı yine, hakaretlerini aşağılama, küçümseme tutumlarını sürdüren bir yazı yayımlamıştır. Zeri İnanç çok kısa bir şekilde buna da cevap vermiştir. Böyle hakarete, aşağılamaya dönük bir dilin kabul edilemeyeceğini anlatmıştır. Temûre Xelîl'in yeni yazısını, kendi cevabını da Vakfa göndermiştir. Aynı zamanda Celîlê Celîl Hoca'ya da göndermiştir. Vakıf'tan yine hiçbir dönüş olmaması şaşırtıcıdır. Celîlê Celîl Hoca'dan da bir dönüş olmamıştır. Sadece Ahmet Önal, birinci yazıdan sonra, kısa bir değerlendirme yapmıştır. Ahmet Önal'ın bu konudaki yazısı çok yetersizdir. Ahmet Önal, Temûre Xelîl'in yazılarını okusaydı kuşkusuz çok daha farklı bir yazı yazardı. Bunları görmeden yazdığı yazı da çok yetersizdir. Temûre Xelîl'e cevap yazısı değildir.

Temûre Xelîl, hakaretlerini, aşağılama, küçümseme tutumlarını, sürdürmektedir. Vakıf da "Polemiklere bulaşmayalım, polemiklerden uzak kalalım." anlayışıyla duyarsız, sessiz kalmaktadır. Temûre Xelîl, sadece Zeri İnanç'a hakaret etmiyor ki herkese hakaret ediyor; herkesi aşağılamaya, küçümsemeye çalışıyor. İsmail

Beşikçi Vakfı'na, Roni Kitap-Basın'a, Beşikci'ye, Casimê Celîl ve çocuklarına, herkese hakaret ediyor; herkesi aşağılamaya, küçümsemeye çalışıyor.

"Biz Beşikci'ye, Zeri İnanç'a anlatılması gereken her şeyi söyledik. Beşikci Zeri İnanç'a bunları anlatacak." anlayışı yanlıştır. Zeri İnanç düşüncelerini Vakfa Beşikci aracılığıyla göndermiyor ki. Doğrudan doğruya Vakfa gönderiyor. Dönüş olmaması sağlıklı bir tutum değildir. Yazarını, laf anlamayan, küstah bir kişinin saldırıları karşısında yalnız bırakmak yanlıştır. Bunlar, Vakfın ciddi olma konumuyla bağdaşmaz.

Bu ilişkileri, gelişmeleri, kamuoyuna duyurmak gerekli görülmüştür.

nerinaazad, 01.11.2017

TÜRKLÜK SÖZLEŞMESİ

Barış Ünlü, son yedi sekiz senedir *Türklük Sözleşmesi* kavramı etrafında yazılar yayımlıyor. Ocak 2018'de, bu konu ile ilgili yeni bir kitap yayımladı: Barış Ünlü, *Türklük Sözleşmesi, Oluşumu, İşleyişi ve Krizi* (Dipnot Yay., 2018, Ankara).

Türklük Sözleşmesi adlı bu yeni kitabın *Kaynakça* bölümünde, Barış Ünlü'nün bu konu ile ilgili olarak kaleme aldığı yazıların listesi de yer alıyor.

Barış Ünlü'nün "sözleşme" kavramı, Thomas Hobbes'un, (1588-1679) Jean-Jacques Rousseau'nun (1712-1778) *Toplumsal Sözleşme* kavramlarını çağrıştırıyor.

Barış Ünlü, *Türklük Sözleşmesi* konusundaki çalışmalara, ABD'de doktora eğitimi döneminde, beyazlık-siyahlık üzerine düşünmelerle başladığını belirtiyor. ABD'de 1980'lerden itibaren bu konuyla ilgili olarak yayımlanan kitapları, yazıları ilgiyle ve dikkatle incelediğini, tartışmaları izlemeye çalıştığını dile getiriyor. (s. 29 vd.) Güney Afrika'da, Cape Town'da, konuyla ilgili çalışmalara hız ve yoğunluk kattığını anlatıyor. (s. 62 vd.) Steve Biko'ya (1946-1977) ve Nelson Mandela'ya (1918-20013) dayanarak *Siyah Bilinç* hareketini ve *Apartheid* hareketini değerlendiriyor. Marksizm'e yönelme, sınıfsal mücadele gibi kavramlarla, siyahlıktan kaçışın nasıl yaşandığını tahlil ediyor. (s. 73 vd.)

Osmanlılık sözleşmesi, Müslümanlık sözleşmesi

Osmanlı yönetiminin son zamanlarında, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İmparatorluğun beka (kalıcılık, ölmezlik) sorununu olumlu bir yola koymak için, Osmanlıcılık, İslamcılık,

Türkçülük gibi siyasal akımlar doğmuştu. Barış Ünlü bunları, *Osmanlılık sözleşmesi, Müslümanlık sözleşmesi, Türklük sözleşmesi* kavramlarıyla dile getiriyor. Bu çerçevede, Osmanlılık sözleşmesinin nasıl oluştuğunu, neden başarısız olduğunu irdeliyor. Daha sonra, Müslümanlık sözleşmesinin nasıl güç kazandığına işaret ediyor. 1898 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda, 1911-1912'deki Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında, Halife Padişah'ın *cihat* çağrısına rağmen, Müslüman ülkelerin bu çağrıya cevap vermemelerinin, Müslümanlık sözleşmesinin de hükmünü kaybettiğini dile getiren yorumlar yapıyor. (s. 81 vd.)

Türklük Sözleşmesi'ne geçiş

Osmanlılık sözleşmesinin ve Müslümanlık sözleşmesinin başarısız bulunması, Türklük sözleşmesinin doğuşunu ve gelişmesini hızlandırıyor. Sırasıyla, Osmanlılık sözleşmesi, Müslümanlık sözleşmesi, Türklük sözleşmesi ele alındığı zaman, sözleşmelerin coğrafi alanının gittikçe daraldığı görülmektedir. Osmanlılık sözleşmesi, Küçük Asya'daki, Balkanlardaki, Yakın Doğu'daki ve Ortadoğu'daki, Müslüman, Hristiyan, Yahudi, bütün halklara hitap ederken Müslümanlık sözleşmesi sadece Müslüman halklara hitap etmektedir. Türklük sözleşmesi ise bir ara Turan gibi çok geniş bir alandan söz etse de aslında, alanı iyice daraltıp Küçük Asya'daki Müslümanlardan, sadece Türk olanlara hitap etmektedir.

Osmanlılık sözleşmesi, Müslümanlık sözleşmesi, Türklük sözleşmesi resmî ideoloji gibi kavramlar, neyin doğru neyin yanlış olduğu, neyin yararlı neyin zararlı olduğu, neyin zamanının geldiği, neyin gelmediği, neyin meşru, neyin gayrimeşru olduğu, neyin değerli, neyin değersiz olduğu, neyin bilimsel, neyin bilim dışı olduğunu belirler; bunlar, hep bu sözleşmelerde ince ince belirtilir. Aksine davrananların, idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşacakları vurgulanır. Her iki kavram çiftinde de cezalandırma önemli bir ögedir. Cezalandırmayı hem kolektif hem de bireysel olarak düşünmek gerekir.

Cezalandırma ögesi, sözleşmelerin alanı coğrafi olarak daral-

dıkça daha farklı bir şekilde gündeme gelmektedir. Hristiyan Balkan halklarının, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurmalarıyla kolektif bir cezalandırma sürecinin işlemediği görülmektedir ama Hristiyan halkların, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurmalarına rağmen hâlâ imparatorluk sınırları içinde bulunan Hristiyan halkların bireysel cezalandırılmaları söz konusu olmaktadır. Hatta, Ermenilerde olduğu gibi kolektif cezalandırılmaları da gündeme gelmiştir.

Balkan halklarının, Osmanlı yönetiminden ayrılıp kendi bağımsız devletlerinin kurmaları Osmanlılık sözleşmesi zamanında gündeme gelmiştir. Cezalandırma yanında, elbette, ödüllendirilme de vardır. Sözleşme hükümlerine uyanlar, rahat bir şekilde yaşayacaklarını bilirler. En önemli ödül budur. Bunun dışında, ayrıca yerine ve zamanına göre, maddi ve manevi ödüllerin olacağını da bilirler. Yasak edilmiş konulara değinmenin, birtakım idari ve cezai yaptırımlar getireceğini bilirler; bu tür konulara hiç değinmezler. Bu konulara değinmemek için büyük bir çaba sarf ederler. Muteber bir Türk vatandaşı olmak için, herkesin, devletin yasak ettiği konularda, aktif bir propaganda içinde olması gerekmez. Sadece yasak edilmiş konulara değinmemesi, buna özen göstermesi yeterli olmaktadır.

Ermeni sorunu, Ermeni soykırımı, Müslümanlık sözleşmesinin yaşam bulduğu, Türklük sözleşmesine geçişin gerçekleştiği bir zaman diliminde gündeme gelmiştir. Müslümanlık sözleşmesinin yaşam bulduğu, Türklük sözleşmesine geçişin gerçekleştiği dönem, Rum, Ermeni gibi Hristiyan halkların, Müslümanlığa asimile edilemeyeceği anlaşıldığından, onlardan sürgünlerle ve soykırımlara uğratarak kurtulmak çok önemli bir çaba olmuştur. Müslümanlık sözleşmesinin geçerli olduğu bir dönemde, Kürdlerin Türklüğe asimile edilmelerini amaçlayan planların, projelerin hazırlanması söz konusudur. Türklük sözleşmesinin geçerli olduğu bir dönemde ise bu planlar, projeler, kararlı bir şekilde yaşama geçirilmiştir. Asimile olmamak için, Kürd kalmak için direnenler

ise şu veya bu şekilde imha edileceklerdir veya sürgün olacaklardır.

Türklük sözleşmesine geçişte, Rusya'dan kaçarak gelen İsmail Gaspıralı (1851-1914), Yusuf Akçura (1876-1935), Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Sadri Maksudî Arsal (1878-1957), Zeki Velidî Togan (1890-1970) gibi Türk aydınlarının çok büyük rolü olmuştur. Bu Türk aydınları, yazılarında, konuşmalarında her zaman, Çarlık Rusya'sının asimilasyon politikalarını, uygulamalarını eleştiriyorlardı. Türklere karşı uygulanan Ruslaştırma politikalarını suçluyorlardı. Bu Rus baskısından kurtulmak, Türk kimliklerinin korumak için Osmanlı ülkesine sığınmanın ve buradan bu politikalarla, uygulamalarla mücadele etmenin daha yararlı olacağını ifade ediyorlardı ama Osmanlı ülkesinde, İttihat ve Terakki Dönemi'nde, Cumhuriyet Dönemi'nde, Kürdlere karşı çok daha ağır bir asimilasyon süreci çalışmaya başladı. Örneğin 1916 yılında gerçekleşen, bir milyona ulaştığı vurgulanan kitlesel Kürd sürgünleri, birinci planda bu asimilasyonu gerçekleştirmek için yapılmıştı. Cumhuriyet'teki ret, inkâr, sürgün politikaları, uygulamaları yine bu amaç doğrultusunda gerçekleştirildi. İste, bu politikaların, uygulamaların birinci planda akıl hocaları, Rusya'dan gelen bu Türk aydınları olmuştur. Türklere uygulanan asimilasyon, Ruslaştırma politikalarından dolayı Rusya'yı eleştirmişler; suçlamışlar, Türkiye'de ise Kürdlere uygulanan bu politikaların esas savunucusu ve uygulayıcısı olmuşlardır. Bu da tarihin çok büyük bir ironisidir.

Sakıncalı üç fikir akımı

Cumhuriyet Dönemi'nde, devletin kararlı bir şekilde mücadele ettiği üç fikir akımı vardı: Sol düşüncelerle, Komünizm propagandasıyla mücadele, İslami fikir akımlarıyla, şeriatçılıkla mücadele, Kürdî düşüncelerle, Kürdcülükle mücadele. Türklük sözleşmesi, devletin mücadele ettiği, gelişmesinin engellenmesi için devletin bütün olanaklarının, kurumlarının kullanıldığı bu üç fikir akımından sadece üçüncüsünü, Kürdi, Kürdistani düşünceleri gündemde tutuyor. Dikkat edilirse burada, Ermenilikle ilgili bir

söz bulunmuyor. Bunu şu şekilde açıklamam mümkündür.

Barış Ünlü, Türklük sözleşmesinin üç önemli maddesi olduğunu vurguluyor: ***Bir***, Türkiye'de rahat bir şekilde yaşayabilmek, muteber bir Türk vatandaşı olabilmek için her şeyden önce Müslüman olmak gerekiyor. Bu, Türklüğün, Türk olmanın önemli bir şartının Müslüman olmak olduğu anlamına gelir. Müslüman olmayanların Türk olmaları, Türk kabul edilmeleri mümkün görülmemektedir. ***İki,*** Türklük sözleşmesinin ikinci maddesi, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde ve sonrasında, Küçük Asya'da Yakın Doğu'da yaşayan Ermenilerin, Rumların, Pontusların, Süryanilerin, Êzîdî Kürdlerin vs. başına neler geldiğinin hiç söz konusu edilmeyecek olmasıdır. Bir basın mensubunun veya üniversitedeki bir akademisyenin bu tür konuları hiç ele almayacak, bu konuların, bu ilişkilerin hiç kıyısında, köşesinde dolaşmayacak olmasıdır. ***Üç,*** Türklük sözleşmesinin üçüncü maddesi ise Kürdlükle ilgilidir. Cumhuriyet'ten sonra, Kürdlerin ve Kürdistan'ın, Kürdcenin başına neler geldiğinin hiç söz konusu edilmeyecek, bu konuların irdelenmeyecek olmasıdır. Bu çerçevede örneğin 1916'da gerçekleşen kitlesel Kürd sürgünlerinin de benzer konuların da ele alınmayacak olmasıdır.

1970'lerin ortalarına kadar Ermeni sorunu, Ermeni soykırımı gibi konular gündeme gelmemiştir. Bu konuda çok yoğun ve yaygın bir mutabakat vardır. Ermenilikle ilgili konuların 1973'te ABD'de, Kaliforniya'da ASALA'nın bir dışişleri temsilcisine yaptığı saldırıyla başladığı bilinmektedir. Bu yoğun ve yaygın mutabakat dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi'ndeki zararlı fikir akımları sayılırken Ermenilik, Rumluk, Pontusluk gibi tarihsel kategorilere değinilmemektedir. Bu tarihlerden sonraysa zararlı fikir akımları sayılırken elbette bunlar da sayılmaya başlanmıştır.

Türklük krizi

Kürdi, Kürdistani düşüncelerin gelişmesi, Türklük sözleşmesinde önemli bir kriz yaratıyor. Bu çerçevede, Barış Ünlü, kitabında, İsmail Beşikci'nin çalışmaları ve düşüncesiyle ilgili bir analiz

yapıyor. (s. 316 vd.) Bu değerli analizi tamamlar diyerek bu amaçla bazı açıklamalar yapma gereğini hissettim.

İsmail Beşikci'nin çalışmaları, düşüncesi, eylemi söz konusu olduğu zaman iki dönemi birbirinden ayırmak gerekir. 1970-1971'den önce yayımlanan yazılar, kitaplar, 1974-1975'ten sonra yayımlanan yazılar, kitaplar. Bu iki dönemde İsmail Beşikci'nin çalışmaları, düşünceleri çok farklıdır. Örneğin 1970-1971'den önce yayımlanan *Göçebe Alikan Aşireti*, *Doğu Anadolu'nun Düzeni* gibi kitaplarla bu dönemde, *Forum*, *Ant* gibi dergilerde, *Akşam* gibi gazetelerde yayımlanan yazılarla 1974-1975'lerden sonra yazılan ve yayımlanan yazılar, kitaplar, içerik ve düşünce olarak birbirlerinden çok farklıdır. Yukarıda adları belirtilen kitaplar, örneğin *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*, *Bilim, Resmî İdeoloji, Devlet Demokrasi ve Kürt Sorunu* gibi kitaplarla birlikte okunduğu, incelendiği zaman, yazarın düşüncesindeki, kullandığı kavramlardaki değişim, hemen fark edilebilir. Biz bugün, 1970-1971'den önce yayımlanan kitapları da tekrar yayımlıyoruz. 1990'larda Yurt-Kitap Yayın tamamını yayımlamıştı. Bugün İBV de hepsini yayımlamaya çalışıyor. Bu iki dönem bazı okurların bilincine çarpıyor; okurlar, bu farklılığın nasıl oluştuğunu anlamaya çalışıyor.

Aradaki dönemin bilincine varmak çok önemlidir. Arada 12 Mart 1971 Rejimi var. Diyarbakır Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesinde görülen davalar, duruşmalar var. Askerî savcılar iddianamelerinde tarihte Kürd diye bir milletin olmadığını, Kürdce diye bilinen bir dilin olmadığını, herkesin Türk olduğunu, Kürdce denen dilin aslında Türk dili olduğunu, aksini iddia edenlerin büyük bir suç işlediklerini, Türklerin millî duygularını zedelediklerini, yargılanıp cezalandırılmaları gerektiğini vurguluyorlardı. Askerî mahkemeler bu iddialar doğrultusunda kararlar veriyorlardı. Mahkemeler gerekçeli kararlarında Kürd diye bir milletin olmadığını, Kürdce diye bilinen bir dilin olmadığını, herkesin Türk olduğunu, dillerin kökeninin Türkçe olduğunu ispat etmeye çalışıyorlardı. "Son yapılan bilimsel çalışmalara göre..." diyerek bu ispatlarını daha güçlü kılmaya çalışıyorlardı.

Bu iddialar karşısında bilimin olgusal olduğunu vurgulamaya çalışıyorsunuz. Olgulardan kopuk, olguları reddeden, yok sayan bir bilim olamayacağını vurguluyorsunuz. Olgu ve kavram arasındaki ilişkiyi vurguluyorsunuz. Olguya dayanmayan kavramın boş, kavramsız olguların kör olduğunu dile getiriyorsunuz. Olguların, kişilerin ve kurumların istek ve iradelerinin dışında, her zaman var olduklarını belirtiyorsunuz.

Muhbir-tanık profesörlerin altısı, askerî mahkeme huzurunda da dinlendi. Bu muhbir-tanık profesörlerin biri rektör, üçü fakülte dekanıydı. Onlar, Kürd diye, Kürdce diye toplumsal ve dilsel bir kategorinin olmadığını, herkesin Türk olduğunu, bunları, Türkiye'yi bölmek için Beşikci'nin uydurduğunu söylüyorlardı. Bilimin olgusallığını, olguların, insanların, kurumların istek ve iradelerini dışında zaten var olduklarını vurguladığınız zaman, "Devlet, millet söz konusu olduğu zaman, olgu molgu olmaz; bilim-milim olmaz." diyorlardı.

Bu çerçevede, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesinde, iki gün boyunca konuşmalar, tartışmalar, iddialar, savunmalar olmuştu. Bu süre içinde mahkemede, Türk siyasal sisteminde, Türk siyasal rejiminde, özgür düşüncenin ifade edilmesini engelleyen, özgür eleştirinin dinamik bir şekilde işlemesini engelleyen, bilimin gelişmesini, bilim ortamının gelişmesini engelleyen bir kurum olduğunu fark ediyorsunuz. Resmî ideolojinin bilincine varma böyle gerçekleşiyor. Resmî ideolojinin herhangi bir ideoloji olmadığını, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideoloji olduğunun bilincine varıyorsunuz. Böyle bir kavramın, Anayasa'da, yasalarda, yönetmeliklerde, tüzüklerde vs. yer almamasına rağmen, Anayasa'nın üstünde duran, Anayasa'yı da bağlayan bir kurum olduğunu anlıyorsunuz. Resmî ideolojinin, Türk siyasal sisteminin, Türk siyasal rejiminin en önemli kurumu olduğunu anlıyorsunuz. 1990'larda, *Milî Güvenlik Siyaset Belgesi* ile ilgili çalışmalar da gelişiyor. 1974-1975'ten sonra yayımlanan yazılar, kitaplar, hep resmî ideolojinin, bilimin ve siyasetin kavramlarıyla eleştirisi doğrultusunda gelişmiştir. Bu bakımdan, iki

farklı dönemin bilincine varmak da önemli olmaktadır.

Kürdlerin, Kürdcenin inkârı, yok sayılması konusunda, üniversite, yargı, yüksek yargı gibi devletin temel kurumları da sivil toplum kurumları gibi kurumlar da aynı görüşü paylaşıyordu. Ret, inkâr, yok sayma sürecine onlar da yoğun ve yaygın bir şekilde katılıyorlardı. Mahkemelerle yargı organları arasındaki ilişki, 1945-2000 yılları arasında, sakıncalı bulunan bazı yazılar ve kitaplar hakkında gündeme gelen, "bilirkişilik" kurumunda kendisini gösteriyordu. Üniversite hocaları, mahkemelerden, kendilerine gönderilen bu tür kitapları, yazıları, içinde suç var mı, yok mu diye okuyorlar; rapor hazırlayıp mahkemeye gönderiyorlardı. Kendilerine sağcı denen, solcu, Marksist denen, liberal denen hocalar da bu tür raporlar hazırlıyorlardı. Düşüncede suç arayan bir zihniyet bilim ortamı oluşturabilir mi? Böyle bir anlayış bilimi geliştirebilir mi? İfade özgürlüğü olmadan, özgür eleştiri dinamik bir şekilde işlemeden bilim, özellikle tarih, sosyoloji, siyaset bilimleri, antropoloji, ekonomi gibi bilimler, hukuk gibi normatif bilimler, beşerî bilimler, güzel sanatlar gelişir mi?

Üniversite bilginin, bilimin üretildiği en önemli merkezdir. Bilimin en önemli koşulu ise özgür düşüncedir, özgür eleştiridir, ifade özgürlüğüdür. Bu düşünsel kategoriler aynı zamanda demokrasinin de temel koşuludur. Bu temel gerçekliklere rağmen, üniversite, inkâra ve yalana dayalı bir resmî ideolojinin dayatmalarına nasıl boyun eğebilmiştir? Üniversite, bilimin olgusallığını hiç hesaba katmadan bu dayatmalara nasıl boyun eğebilmiştir? Bu dayatmaları hiç sorgulamadan bunlara riayet etmek neyin göstergesidir?

Bir tarafta Kürdler, Kürdce yoktur, herkes Türk'tür, dayatmaları var; öbür tarafta Kürdler ve Kürdce istek ve iradelerimizin dışında objektif olarak vardır, savunmaları söz konusudur. Bu koşullarda adalet nasıl kendini gösterecektir? Dayatmalara dayanarak mahkûmiyet hükümleri oluşturarak mı, yoksa savunmalara itibar ederek mi?

Türklük sözleşmesi ve resmî ideoloji... Her iki kavram da Türk

siyasal sistemini, Türk siyasal rejimini, toplumsal gelişmeleri, toplumsal talepleri anlamak için kullanılabilir. Yerine ve zamanına göre bu iki kavram bazen birbirlerinin yerine de kullanılabilir.

nerinaazad, 17.01.2018

ŞİİZM

Şiizm, Bir Protesto Dini, Hamid Dabashi'nin kitabı. Şiiliği hem kuramsal hem de eylemsel yönleriyle ele alıyor, inceliyor. (Hamid Dabashi, Şiizm, Bir Protesto Dini, Yarın Yay., Çev. Belgin Çallı, Nisan 2015, İstanbul.)

Hamid Dabashi (d. 1951), İranlı bir siyaset bilimci, sosyolog. ABD'de yaşıyor. Üniversitede profesör.

Hamid Dabashi, kitabında, Şiiliğin paradoksal bir din olduğunu vurguluyor: *"Savaşçı olduğunda ve zahmetli bir savaş verdiğinde serpilip büyür ve muzaffer olur. Başardığı ve iktidara geldiği anda manevi gücünü ve aykırı sesini kaybeder. Paradoksal olarak sadece, iktidarda olmadığı zaman iktidardadır. İktidara geldiği zaman, meşruiyetini otoritesini ve cesaretini kaybeder."*

Kürd, Kürdistan sorunu, şüphesiz, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da önemli bir sorundur. Sadece Türkiye'nin, İran'ın, Irak'ın, Suriye'nin bir sorunu değildir; aynı zamanda uluslararası bir sorundur. Şiiliğin, Şiizm'in bu ulusal soruna karşı çözüm önerisi nedir? Bu, şüphesiz çok önemli bir sorudur fakat Hamid Dabashi 387 sayfalık bu incelemesinde bu soruna hiç değinmiyor. Böyle bir sorun yok gibi davranıyor. Bu yazının, bizim yazımızın, esas amacı da Hamid Dabashi'nin, böyle bir soruna neden dokunmadığını, bu sorunun, kıyısından, köşesinden bile geçmediğini anlamaya çalışmaktır.

Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin (1902-1989) bu konuda nasıl bir çözüm düşündüğünü, düşündüklerini nasıl yaşama geçirdiğini yakından biliyoruz. Bunun iki safhada incelemek gerekiyor.

Ayetullah Humeyni, 1960'larda, İran'da, Şahlığa karşı, İran

Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'ye karşı mücadele yürütüyordu. Bu mücadeleden dolayı, uzun süre, İran dışında, Türkiye, Irak, Fransa gibi ülkelerde sürgün yaşadı. 1978'de, Paris'teyken İran Kürdistan Demokrat Partisi Başkanı Ebdurrehman Qasimlo (1930-1989), Komela Başkanı Şêx 'Izedîn Huseynî (1921-2011) Ayetullah Humeyni'yi ziyaret ettiler. Bu ziyaret sırasında, Kürd, Kürdistan sorunlarından da bahsettiler. Bu konularda Humeyni'nin neler düşündüğünü sordular. Humeyni, İslam kardeşliğinden, ümmet kardeşliğinden söz etti. Kardeşliğin, farklı kimliklere eşit muamele yapılasının gerektirdiğini de vurguladı. Şaha karşı, Şahlığa karşı mücadele başarıya ulaştığı zaman Kürd taleplerinin de dikkate alınacağını söyledi. Bu mücadelenin başarıya ulaşması için, Kürdlerin de bu mücadeleye katılmasını istedi.

Ayetullah Humeyni, Şah Rıza Pehlevi'nin, Tahran'dan kaçmasının ardından, 1 Şubat 1979'da Paris'ten Tahran'a döndü. On gün sonra, İran İslam Cumhuriyeti zafere ulaştı. Bu tarihlerden itibaren yeni rejim kökleşmeye başladı. 1979 yılı içinde Ebdurrehman Qasimlo ve Şêx 'Izedîn Huseynî, Qûm (Kum) kentinde Ayetullah Humeyni'yi yine ziyaret ettiler. Kürd, Kürdistan sorunu ile ilgili taleplerini yine dile getirdiler. Ayetullah Humeyni, onları dinledikten sonra şöyle konuştu: "Biz İslam kardeşiyiz, ümmet kardeşiyiz. Sizin bu talepleriniz İslam'a aykırıdır. Kabul edilemez. Görüşme bitmiştir." Bu görüşmeden hemen sonra, Rojhilat'ta Kürdlere karşı çok yoğun saldırıların yapıldığı, kitlesel katliamların, idamların gerçekleştirildiği biliniyor. 1979'da, 1980'lerde bu kitlesel katliamlar, idamlar, yoğun bir şekilde sürdürülmüştür.

Ayetullah Humeyni'nin, Kürd, Kürdistan sorunlarında düşündüğü ve uyguladığı çözüm budur. Muhalefetteyken Kürdlere olumlu, kabul edilebilir mesaj vermek, iktidara iyice yerleştiğindeyse "İslam kardeşliği", "ümmet kardeşliği" sloganlarına dayanarak Kürd, Kürdistan taleplerini tamamen reddetmek, baskı ve zulüm politikalarını egemen kılmaktır ama bu, Şiiliğe, Şiizm'e özgü bir politika değildir; İslam'ın Kürdlere karşı en çok uyguladığı politika budur. İslam, Kürdlerin ulusal demokratik talepleri

karşısında her zaman "İslam kardeşliği", "ümmet kardeşliği" sloganlarını gündeme getirmiştir. Kürdlerin ulusal taleplerini, hep kardeşlik sloganlarıyla geriletmeye gayret etmiştir. "İslam kardeşliği, "ümmet kardeşliği" sloganlarına baskı, zulüm, katliamlar da eşlik etmektedir. Kürdler, Irak'ta olduğu gibi soykırımlarla bile karşılaşmıştır. İran Kürdistan Demokrat Partisi lideri Ebdurrehman Qasimlo'nun, 13 Temmuz 1989'da, Viyana'da, Kürd sorunu ile ilgili olarak devlet görevlileriyle yaptığı bir müzakere sürecinde, bir suikasta kurban gittiği de bilinmektedir. Eylül 1992'de ise Berlin'de, partinin yeni genel sekreteri Dr. Sadiq Şerefkendî ve üç arkadaşı da İranlı ajanlar tarafından katledilmiştir. Fehim Şinnavi, *İslam Ümmetinin Yetimleri Kürdler* (Çev. Recep Perçin, Şura Yay., 1997, İstanbul) kitabında, hepsi de Müslüman olan devletlerin, Kürdlere yaşattığı mağduriyeti anlatmaktadır.

"Halkların kardeşliği" sloganının da "İslam kardeşliği"," ümmet kardeşliği" sloganlarından farkı yoktur. Bu sloganların, Kürdleri oyalamaya, kandırmaya yönelik olduğu açıktır ve Kürdler, kendilerine baskı yapan bu devletlerin, bu tür propagandalarına çok kanmıştır.

"İslam kardeşliği", "ümmet kardeşliği", "halkların kardeşliği" sloganlarına kanmayan bir halk vardır: Müslüman Bengal halkı. Bu bakımdan Müslüman Bengal halkının, Müslüman Pakistan Devleti'ne karşı yürüttüğü Doğu Bengal Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin, etraflı bir şekilde incelenmesinde büyük yarar vardır. Bu çerçevede, 1940'ların sonlarında kurulan, 1950'lerde yoğun ve yaygın bir şekilde gelişen Bengal Dil Hareketi'nin çok önemli bir kurumlaşma olduğu bilinmelidir. Bu konuda Kürd Seyyah İbrahim Sediyanî'nin, 15.12.2012 tarihinden itibaren internette yayımladığı, *Bir Yanın Su, Bir Yanın Ateş Aç Bana Kucağım Banglades* yazı dizisine bakmak gerekir.

Habeşistan'a karşı, 1970'lerde, 1980'lerde, ulusal kurtuluş mücadelesi yürüten Eritreli ulusal kurtuluşçular da "halkların kardeşliği"ne hiçbir zaman inanmadıklarını söylemektedirler. Bu mücadelede, Filistinli gerillaların, Eritre Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne

karşı Habeşistan Devleti'nin safında savaşa katılmaları, bu düşüncenin doğup gelişmesine yol açmıştır.

Mücahit Bilici, *İslam'da Savaş Bitmiştir* (Avesta, 2015.) kitabında, *Kürt Hamal* (Avesta, 2017.) adlı kitabında yer alan yazılarında, Irak, İran, Suriye, Türkiye gibi devletlerin, El Kaide, El Nusra, IŞİD gibi örgütlerin Kürdlere karşı yürüttükleri politikaları değerlendirmektedir. Bu devletlerin Kürdlere karşı yürüttükleri baskı, zulüm politikalarının İslam'da yer almadığını vurgulamaktadır. Bu uygulamaların gerçek İslam'da yeri olmadığı, geçek İslam'a, adalet ve eşitlik anlayışına ters düştüğü belirtmektedir. "Gerçek İslam nedir, ne zaman, nerede yaşanmıştır?" sorusu şüphesiz çok önemli bir sorudur ama bu ayrı bir konudur. Burada, Irak, İran, Türkiye, Suriye gibi devletlerin Kürdlere, Kürdistan'a karşı yürüttükleri baskı politikalarının İslam'a aykırı olduğunu, bu politikaların İslam'da yeri olmadığının vurgulanması önemli olmalıdır.

Tahire Kurretülayn

Hamid Dabashi'nin, *Şiizm* kitabında Tahire Kurretülayn (Fatma Bağastani) ile ilgili bir bölüm var. (s. 189 vd.) Tahire Kurretülayn (1814-1852), Şiilikte *Kurratizm* olarak bilinen bir hareketin kurucusu ve temsilcisidir. Bu, var olan adaletsizliği sona erdirmek için silaha sarılmış bir harekettir. Bu niteliğiyle kendilerinden önceki hareketlerden ayrılmaktadır. Kurratizm'in Şii usulü düşünce ekollerini yani sadece fikir üreten düşünce ekollerini şiddetle eleştiren bir anlayışı vardır.

Tahire Kurretülayn (Fatime Baragani), Kazvin'de, önde gelen bir dindar ailenin kızı olarak dünyaya geliyor. Baba, dinî hiyerarşide önde gelen bir makama sahip. İki amcası var. Amcalar da dinî hiyerarşide rol alıyorlar. Baba, üç kardeşin ortancası ama büyük amcaya göre babanın dinî hiyerarşideki makamı daha yüksek.

Baba yumuşak huylu biri. Amcalardan büyük olanı çok sert. Fatime Baragani, "*erken büyümüş bir kız.*" (s. 210) Babası, kızının rahat, özgürce büyümesi için her olanağı yaratmış. Kız, 1826'da on üç yaşındayken *"ele avuca sığmaz"* olmuş (s. 211). Baba, kızının

bu hâlinden endişe ederek onu, 1828'de ağabeyinin oğluyla evlendiriyor. Damat da dinî hiyerarşide yer alan biri. Karı-koca, 1828-1841 yılları arasında, Irak'ta, kutsal şehir Kerbela'da yaşıyorlar. Bu evlilikten iki çocukları oluyor. Bu sırada Fatime Baragani, *On İki İmamcı Şiilik*'te, Şeyhizm olarak bilinen radikal hareketle ilişki geliştiriyor. Bu düşünce ile ilgili yazılar, şiirler yayımlıyor. Hamid Dabashi, onun Rosa Luxemburg'a (1871-1919) bile benzetebileceğini söylüyor. (s. 210) Aile, 1841'de İran'a dönüyor. Fatime Baragani, radikal din hareketi olan Şeyhizm'le ilişkilerini geliştiriyor, eleştirilerini arttırıyor.

Fatime Baragani, 1843'te babasını, evliliğinin faydasız olduğuna ikna ediyor. Kocasından ayrılıyor. Çocuklarıyla, ailesiyle ilişkilerini kesiyor. Örgüte katılıyor. Örgütte adı *Tahire, Kurretülayn* oluyor. On İki İmamcı Şiilikte, Kurratizm olarak bilinen radikal akımın kurucusu, temsilcisi oluyor.

Bu akımın taraftarları, Tahran'da Kaçar Hanedanı'yla, ülkenin batısında Osmanlılarla, doğusunda Afganlarla çatışmalara giriyor. Silahlı mücadeleler bünyesinde pek çok militanı topluyor. Taraftarlar artıyor.

Tahire Kurretülayn'ın bu mücadelede yer alması, ailede çok büyük tepkilerle karşılaşıyor. Büyük amcası ve aynı zamanda kayınpederi, her gün, Tahire Kurretülayn'ın aleyhinde mesajlar yayımlıyor. Hükûmeti, bunların yakalanıp yargılanması, cezalandırılması yolunda tahrik ve teşvik ediyor. Tahire Kurretülayn, bunlara hiç aldırmıyor. Eşiyle, çocuklarıyla, ailesiyle hiçbir ilişki kurmuyor ama küçük amcası ve kız kardeşinin kocası, onun mücadelesini anlayışla karşılayan bir tutum içindeler. Büyük amcanın, aynı zamanda kayınpederin büyük tepkisine rağmen baba sessiz ama büyük amcanın sorunu, namus meselesi vs. yapması, örgütte büyük tepkilere yol açıyor.

Bu gelişmeler içinde, örgüt büyük amcaya (kayınpeder) suikast düzenliyor, onu öldürüyor. Suikastten hemen sonra örgütün önde gelen üyeleri, bu arada Tahire Kurretülayn yakalanıp cezaevine konuluyor.

Tahire Kurretülayn, sorguda çok büyük bir direniş sergiliyor. Hiç konuşmuyor. Ağır işkencelere rağmen arkadaşları ve örgütü hakkında hiçbir şey söylemiyor. Çok kısa bir şekilde haklı olduklarını, haksızlığa direndiklerini, adaleti aradıklarını vurguluyor.

Hamid Dabashi, Tahire Kurretülayn'ın son anlarını şöyle anlatıyor. "13 Ekim 1852 Çarşamba günü geç vakitlerde, kötü bir şekilde yapılmış ve hantalca giyilmiş üniformaları içinde, sarhoş küçük bir grup polis memuru, güzel bir şekilde hazırlanmış ve giyinmiş genç bir kadını, bahçenin karanlık ve ıssız köşesine doğru sürüklüyordu..." (s. 189) Burada Tahire Kurretülayn boğuluyor, cesedi bir kuyuya atılıyor.

Tahire Kurretülayn'ın güçlü direnişi, örgütünü, arkadaşlarını ele vermemesi, insanın, insani duygularını, yükseltmektedir. Bu direnişin, tutumun Türkiye'deki karşılığı nedir? Bu direniş, bu tutum, 12 Mart Rejimi'nde İbrahim Kaypakkaya'yı, günümüzde Eren Keskin'i çağrıştırıyor.

Tahire Kurretülayn konusuna şu bakımdan dikkat çekiyoruz. Örneğin Tahire Kurretülayn'a Kürd, Kürdistan sorunu ile ilgili düşünceleri sorulsa ne der? Muhalefetteyken tabanını genişletmek için Kürdlerin bazı haklarından söz edebilir. Bu, Şiiliğin esas iktidarının, iktidarda olmadığı zamanlarda gerçekleşmesidir ama iktidar olduğu zaman, baskıdan, bastırmadan öte bir politikası, uygulaması olmaz. Bu da Şiiliğe, Şiizm'e özgü bir politika değil İslam'ın genel politikasıdır.

Muhalefet hareketlerinin, gelişmeleri döneminde çevredeki diğer kişilerle, kurumlarla ilişki geliştirmeleri, onların düşüncelerine, tutumlarına, anlayış, saygı göstermeleri anlaşılır bir durumdur. Medine Vesikası'nın yapıldığı dönemlerde de bu ilişkiyi görmek mümkündür. Medine Vesikası'nın, Bedir Savaşı'ndan yani 624'den önce imzalandığı söylenmektedir. 622-627 arasında üretilmiş metinlerin toplamı olduğu da söylenmektedir. İşte bu çerçevede, Medine'nin nüfus yapısına bakmak önemli olmaktadır. O dönemde, Medine'nin nüfusunun on bin civarında olduğu söylenir. Bunlardan dört bin beş yüzü putperest Araplardır. Dört

bini ise Yahudi'dir. Müslümanların sayısı bin beş yüz civarındadır. Bu durumda, Peygamber Hz. Muhammed'in, İslam'ı güçlendirmek için Medine'deki öteki grupların kimliklerine, düşüncelerine anlayış, saygı göstermesi doğaldır. Dört Halife Devri'nde ise İslam'ın artık güçlendiği, iktidar olduğu görülmektedir. Örneğin İkinci Halife Ömer Dönemi'nde (634-644) Kürdlerin kimliklerine, kitaplarına vs. hiç saygı duyulmamış; Müslümanlığı kabul etmeyen Kürdler, kitleler hâlinde katledilmişlerdir. (Ayşe Hür, *Medine Vesikası ve Ömer Paktı*, Radikal, 3 Kasım 2013) Emevi ve Abbasi halifeleri döneminde ise Müslüman olmayan halklara çok kötü muamele yapıldığı yakından bilinmektedir.

Örneğin Mustafa Kemal de 1919-1922 yılları arasındaki Türk Millî Mücadelesi Dönemi'nde, Kürdlerin de mücadeleye katılmasını sağlamak için Kürd özerkliğinden vs. söz etmiştir. Amasya Protokolleri bu bakımdan dikkat çekmektedir ama Cumhuriyet iyice güçlenince bu sözlerini unutmuş, Kürd taleplerini bastırma yoluna gitmiştir.

nerinaazad, 22.01.2018

FARHAD DAFTARY, ŞİİLİK, ALEVİLİK

Ferhad Daftary, (d. 1939.) İranlı bir bilim insanı. İran'daki eğitimden sonra İngiltere'de ve ABD'de eğitim görmüş. Londra'da İsmail Araştırmalar Enstitüsü'nün eş müdürü olarak çalışıyor.

Farhad Daftary'nin Türkçeye çevrilmiş iki kitabı var: *Şii İslam Tarihi* (çev. Ahmet Fethi, Alfa Yay., Eylül 2016.) *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri* (Alfa Yay., Mart 2017.).

Farhad Daftary'nin, *İsmaililer* çalışması, başka bir yayınevi tarafından, farklı bir adla 2001 yılında da yayımlanmış: *Muhalif İslam'ın 1400 Yılı, İsmaililer Tarih ve Kuram* (çev. Ercüment Özkaya, Rastlantı Yay., Ankara 2001). Bu kitapta, kitabı İngilizceden çeviren Ercüment Özkaya'nın *Metnin Çevirisi Hakkında* başlıklı bir yazısı var. (s. 7-8.) Ayrıca bir de *Önsöz*'ü var (s. 9-23.) Kanımca bu *Önsöz*, kitabın anlaşılması bakımından önemli bir metin. Bu çeviride, çevirmen Ercüment Özkaya, bazı bölümlerde, dipnotlarında kısaltmalar yaptığını söylüyor. Alfa Yayınevi tarafından yayımlanan kitabın ise metnin tamamı olduğu anlaşılıyor. Farhad Daftary, bu çalışmasında, Şii gruplardan sadece *Yedi İmamalar* yani *İsmaililler* üzerinde duruyor.

Farhad Daftary'nin *Şii İslam Tarihi* kitabı çok değerli bir çalışma. Bu çalışmada, Farhad Daftary, bütün Şii grupları ayrı ayrı incelemiş. *On iki İmama Şiiler, Yedi İmama Şiiler* (İsmailliler), *Beş İmama Şiiler* (Zeydiler), *Nusayriler* ayrı ayrı incelenmiş. Yazar, Şiilikle, Sünnilikle ilgili birçok soruna açıklık getiriyor.

Nusayriler incelenirken kitapta, *Nusayriler ya da Aleviler* başlığı konulmuş. (s. 222-241.) Kitabın birçok yerinde Nusayri kategorisi, Alevi kategorisi ile birlikte anılıyor. Örneğin Hafız Esad ve

ailesi Alevi kavramı ile birlikte anılıyor. Kanımca bu başlık, birçok anlaşmazlıklara yol açar. Farhad Daftary, bu olasılığa da dikkat çekerek şöyle demektedir: *"Nusayriler ya da Aleviler, bugün ana kaleleri Suriye'de, daha küçük cemaatler hâlinde, Lübnan ve Türkiye'de (Buradaki Türk ve Alevi gruplarla karıştırılmamalıdır.) bulunurlar (s. 223)."* Farhad Daftary, yukarıda geçen cümlesinde "Türkiye'de" sözcüğünden sonra "Buradaki Türk ve Alevi gruplarla karıştırılmamalıdır." diye uyarmakta ama bu tutum, her zaman bir kafa karışıklığına yol açacak gibi görünmektedir.

Nusayrilik elbette, Şiiliktir ama Alevilikle hiçbir ilgisi yoktur. Şiiliğin de Alevilik ile hiçbir ilginin olmadığı çok açıktır.

Alevilik kavramı, her şeyden önce bir doğa dinini hatırlatır. Alevilik, her şeyden önce, İslamiyet'ten, hatta Zerdüşlükten de önceki bir doğa dinini, inancını hatırlatır. Zerdüştlük, çok tanrılı dinlerden Hristiyanlık, İslamiyet gibi tek tanrılı dinlere geçişte bir köprüyü ifade eder. Doğayı Tanrı görme, dağlara, sulara, nehirlere, ağaçlara hayvanlara saygı, bunları kutsal görme doğa dini anlayışıyla ilgilidir.

Bunu, Haydar Karataş, *"Tanrısım Cebinde Taşıyan Yurt: Dersim"* adlı yazısında anlatmaktadır. (*Yeniden Sanat ve Hayat*, sayı 46/8 Sonbahar, 2017 s. 80-88.) Bu yazıda Haydar Karataş, Düzgün Baba'ya, Munzur Baba'ya, Xizir (Hızır)'a duyulan, dağlara taşlara duyulan saygıyı, bu kurumların kutsallığını anlatıyor.

On İki İmamcı Şiilerin kökeni, Dördüncü Halife Ali'nin 661'de Hariciler tarafından ve Ali'nin oğlu Hüseyin'in 680'de Muaviye'nin oğlu Yezid tarafından katledilmelerine dayanır. Şiat Ali yani Ali taraftarlığı, İslam Peygamberi Muhammed'in ölümünden önce: *"Ben öldükten sonra Ali halife olsun."* sözlerine, Müslümanların riayet etmemeleriyle, Ebubekir'i, Ömer, daha sonra da Osman'ı halife seçmeleriyle başlar.

Beş İmamcı Şiiler'in, Zeydiler'in kökeni, Dördüncü İmam Zeynel Abidin'in 714 civarında öldürülmesinden sonra, Muhammed Bakır'ın yerine kardeşi Zeyd'in imam kabul edilmesine dayanır. Zeynel Abidin'in öldürülmesinden sonra, Beşinci İmam Muham-

med Bakır olmuştur. Muhammed Bakır'ı imam kabul etmeyenler, kardeşi Zeyd'i kabul etmiştir. Zeyd aynı zamanda bu çevre tarafından Mehdi kabul edilmektedir. Zeydiler, Ali'den önceki ilk üç halifeye, On iki İmamcılar kadar saldırmamakta, olumsuz bir dil kullanmamaktadırlar.

Altıncı İmam Caferi Sadık, sağlığında büyük oğlu İsmail'i imam tayin etmiştir ama İsmail, babasından ölümünden on sene önce öldürülmüştür. Caferi Sadık'ın 765'de ölümünden sonra küçük oğlu Musa Kâzım, Yedinci İmam olarak görülmektedir. Musa Kâzım'ın imamlığını kabul etmeyenler, İsmail'in peşinden gitmeye başlamışlardır. İsmail'in ölmediğine, *Gizli İmam* olduğuna, *Mehdi* olarak dünyaya geri döneceğine, bütün dünyaya ebedi barışı ve adaleti getireceğine inanırlar. İsmaililiğin kökeni de bu sürece dayanır. Daha çok İran'da, Alamut Kalesi odak noktasında faaliyet yürüten bu çevreye Nizari İsmaililer de denilmektedir. İslam Peygamberi Muhammed'in sözlerini, yapıp ettiklerini en çok İsmaililer savunmaktadır.

On İki İmamcı Şiilerin, Beş İmamcı Şiilerin, Yedi İmamcı Şiilerin dayanak noktaları bilinmektedir ama Nusayrilerin dayanak noktaları bu kadar açık değildir. Ferhad Daftary, Nusayrilerin, Orta Çağ'da Nizari İsmaili komşularının gölgesinde kaldığını belirtir (s. 222). Nusayrilerin Suriye'de kurumlaşması, Hafız Esad'ın Kasım 1970'te iktidarı ele geçirmesiyle başlar.

Bütün bunların, Alevilerin tarihsel gelişmeleri ve toplumsal ilişkileri ile hiçbir ilgisi yoktur. Zaten Farhad Daftary'nin sözü edilen bu kitaplarında, Aleviler ile çok yakından ilgili Yaresan, Ehli Hak, Kakaî, Êzîdî gibi toplumsal ve dinsel kategorilerin hiç adı geçmez. Bunun yanında yukarıda belirtilen ilişkilerin hiçbiri Alevilerin toplumsal ve kültürel yapılarında, ilişkilerinde yaşanmaz. Alevilerin günlük hayatında, toplumsal ve kültürel ilişkilerinde görülen, dağlara, sulara, Xizir (Hızır)'a saygı, tek kadınla evlilik, kadının toplum hayatında görünür olması, semah gibi kurumlar ve ilişkiler de Şiiliğin, hiçbir biçiminde görülmez. Aynı zamanda, İslam'daki Şii-Sünni bölünmesinde, bu bölünmenin büyüyerek,

yayılarak, derinleşerek gelişmesinde görülmez. Alevi inancında cennet, cehennem kavramları da yoktur. Bu kavramların Hristiyanlığa ve İslamiyet'e, Zerdüştlükten geldiği vurgulanmaktadır.

İki önemli soru var: Şii-Sünni bölünmesi, Araplardaki bir iktidar kavgasıysa Şiilik neden Araplarda örneğin Mekke'de, Medine'de, Şam'da Bağdat'ta vs. kurumsallaşmadı da İran'da kurumsallaştı. Bu sorunun cevabı, Farhad Daftary'nin çalışmasında var. 632'de, İslam Peygamberi Muhammed'in ölümüyle başlayan *Şiat Ali* yani Ali taraftarlığı en çok Peygamber ailesi çevresinde yani Ehlibeyt'te görüldü çünkü Ehlibeyt, Peygamber Muhammed'in ölümümden sonra elde edilen ganimetten hiç pay alamadı. Ehlibeyt'e bu payı vermemek için özel bir çaba gösterildi. Bu süreç, Ehlibeyt'in halifelere karşı muhalefetini arttırdı. Ali taraftarlığının yani Şiiliğin geliştiği ikinci grup İslam fetihleriyle elde edilen ganimetten yaralanamayan, çevrede kalmış, merkezden uzak yoksul Arap kesimleriydi. Şiilik, üçüncü olarak ise Arap olmayan Müslümanlarda yani Mevalilerde gelişti. (s. 49-58) İran, bu konuda önemli bir konuma sahipti. Burada, 636'da Arap egemenliği altına giren İran'ın, İslam görüntüsü altında, Sasani saltanatını tekrar yaşama geçirme isteklerinden de söz edilebilir. Ercüment Özkaya, yukarıda belirtilen çevirisinin ön sözünde bu ilişkileri de tartışıyor (s. 19-21).

İkinci soru ise daha önemlidir. Şii İslam'ın kavramları olan Ali, Kerbela, Hasan, Hüseyin, On İki İmam, Fatıma Ana, Ehlibeyt gibi sözlerin Alevi düşüncesine nasıl girdiğidir; ne zaman girdiğidir. Haydar Karataş, yukarıda belirtilen *Tanrısın Cebinde Taşıyan Yurt: Dersim* yazısında, Şii İslam'ın bazı kültlerinin Dersim'de yaşaması konusuna hiç değinmiyor. Örneğin İmam Hüseyin kültünün, Ali, Ehlibeyt kültünün, Dersim'de yaşaması konusunda bir şey söylemiyor.

Bu çerçevede, Dersim'de, ocakların pîrlerinin, "Musa Kâzım'ın çocuklarıyız.", "Kerbela'nın çocuklarıyız.", "Kökenimiz İmam Hüseyin'e kadar gidiyor." şeklinde konuşmaları, bu konuyu ispat etmek için şecereler göstermeleri üzerinde de durmak gerekir. Bu

şecerelerin hepsinin de sahte olduğunu belirtmek gerekir. Sadece Dersim'deki Alevilerin değil örneğin İran'da Şah İsmail'in de bu konuda kendisini Yedinci İmam Musa Kâzım'a dayandırması sahte olarak elde edilen bir şecere ile mümkün olmuştur. Murad Ciwan, *Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler İlk Kürt-Osmanlı İttifakı 1514* kitabında (Avesta Yay., 2015, İstanbul.) bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Murad Ciwan, kitabının *Safevilerin Etnik ve Dinî Kökenleri* bölümünde, *Safevilerin Etnik Kökenleri* bölümünde, *Safevilerin Dinî ve Mezhebî Asılları* bölümünde, *Safevi Tarikatının Sünnilikten Şiiliğe Kayması* bölümünde (s. 60-92.) bu ilişkileri irdeliyor. Murad Ciwan, kitabının *Safevi Tarikatın Türkmen Kızılbaşlığa Götüren Nedenler* başlıklı bölümünde de bu ilişkileri irdelemeye devam etmiştir. (s. 93-100.) Bu irdelemelerden şu açıkça görülmektedir: Safevilerin etnik kökeni Kürd'dür. Dinsel kökeni Sünniliktir. Şah İsmail'in, kendi kökenini Şiiliğe dayandırması elbette sahte bir şecere düzenlenmesiyle mümkün olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde, İstanbul'da, bu tür şecereler düzenleyen kurumlar vardı. Bunlara *Nakibuleşraf* deniyordu. İran'da, Qûm (Kum), İsfahan, Irak'ta, Kerbela, Necef, Kufe gibi kentlerde de bu tür kurumlar vardı. Bu kurumlar, Peygamber ailesinden olan kişilerle ilgilenirdi. Peygamber ailesinden olanların günlük yaşamlarında daha rahat olmalarını sağlamaya çalışırdı, yaşamalarını kolaylaştırmayı sağlardı. Bu tür belgelere sahip olanlara, bunu gösterdiklerinde, birçok olanaklar sağlanırdı. Bu tür belgeler epeyce büyük bir para karşılığında alınırdı.

Bu tür belgeleri almaya çalışanlar, sadece seyîd olduklarını iddia eden Aleviler değildi. Sünni Kürdlerden de seyîd olduklarını söyleyen aileler vardı. Ulusal hareket içinde olan Kürdlerden bile böyle söyleyenler vardı. Bu şecereler ilgili kişiye, aileye büyük bir prestij sağlıyor.

Farhad Daftary'nin, Nusayrileri Aleviler kavramıyla birlikte anması sağlıklı bir tutum değildir. Bununla beraber Nusayri kültürüne Alevi sözünün nasıl, ne zaman girdiğinin araştırılması da

önemlidir.

Farhad Daftary, Irak'ta, İran'da, Şiiliği anlatırken Alevilere dokunmuyor. Örneğin Kürdlerden, Kürd Alevilerden, Zazalardan vs. söz etmiyor.

Bunlardan çok daha önemli olanı şudur: Gerek Türk, Arap ve Fars İslam'ı gerek Batılı akademisyenler, Aleviler hakkında sağlıklı bilgiler, doğru bilgiler üretmemişlerdir. Türk, Arap ve Fars İslam'ı, Aleviliği, İslam'dan bir sapkınlık olarak değerlendirmişlerdir. Aleviler, mülhid (dinsiz, imansız), zındık (Tanrı'ya ve ahirete inanmayan), kâfir (gavur, yok edilmesi gereken) olarak anılmaktadır. Bu, Aleviler hakkında doğru bilgi elde edilmesini engelleyen bir tutumdur.

Bu koşullar altında gerçek Alevilik hiçbir zaman bilinmemiş, öğrenilmemiştir. Gerçek Alevilikteki doğaya saygının, güneşe dönerek dua etmenin, dağlardan, pınarlardan yardım istemenin, cem, semah gibi kurumların, tek kadınla evlilik biçiminin niteliğine hiçbir zaman varılamamış; Aleviler, şirk olarak değerlendirilmiştir yani Tanrı'ya ortaklık koşanlar, bundan dolayı idam edilmesi gerekenler olarak değerlendirilmiştir. Batılı seyyahlar, daha sonra, basın mensupları, akademisyenler de genel olarak Alevileri, Türklerin, Arapların, Farsların yazdıklarından öğrenmişlerdir. Örneğin Osmanlı Dönemi'nde Aleviler, devletin baskılarından uzak kalmak için daha çok kırsal kesimlere çekilmiş; dağların, tepelerin doruk noktalarında, vadilerde yaşamaya başlamıştır. Buralarda yaşayan Aleviler de kendilerini anlatacak olanaklara sahip olamamışlardır. Bütün bunlar, gerçek Aleviler hakkında sağlıklı bilgiler, doğru bilgiler üretilmesine engel olmuştur. Gerçek Alevilerin kendilerini anlatmalarının tarihi henüz çok yenidir.

nerinaazad, 02.02.2018

GELECEĞİNİ BELİRLEME HAKKI VE KÜRDLER

Kürdistan Bölgesel Yönetimi, 7 Haziran 2017'de, 25 Eylül 2017 günü referandum yapacaklarını açıkladı. Bu, Kürdlerin kendi geleceklerini belirleme konusunda çok önemli bir kararıydı. Bu açıklamadan sonra Irak, İran, Türkiye, Suriye devlet ve hükûmet yöneticileri arka arkaya, kendi görüşlerini dile getiren açıklamalar yaptılar. Bu açıklamalarda, bu kararın yanlışlığı ve geri alınması gerektiği vurgulanıyordu. Referandumun Kürdlere hiçbir yararı olmayacağı, bu yanlıştan dönülmesi gerektiği anlatılıyordu. Aynı dönemde ABD, Almanya, Fransa, İngiltere gibi Avrupa devletleri, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, İslam Konferansı gibi uluslararası kuruluşlar da benzer açıklamalar yapıyordu.

Referandum ilanından sonra, sık sık yapılan bu açıklamalar şu anlama geliyordu: *Siz Kürdler, kendi geleceğinizi belirleme hakkına sahip değilsiniz. Sizin geleceğinizi ancak biz belirleriz. Siz kendinizi yönetemezsiniz. Siz, şimdiye kadar kültürde ve medeniyette sizden çok daha ileride olanlar tarafından yönetildiniz. Bundan sonra da böyle olacak; ne faydalıdır, ne zararlıdır, ne doğrudur, ne yanlıştır, neyin zamam gelmiştir, neyin zamam gelmemiştir, siz bunları bilecek, ölçecek, anlayacak, kavrayacak güçte değilsiniz. Bu bakımdan, sizin geleceğinizi ancak "biz" belirleriz.* Şüphesiz, bunları bu kadar açık, Kürdlerin gözünün içine bakarak söylemiyorlar ama sürekli olarak bunların dile getirilmesi bu anlama geliyor.

"Biz", derken kimleri kastediyoruz? Başta Irak, İran, Türkiye, Suriye gibi, Kürdler ve Kürdistan üzerinde ortaklaşa baskı kuran devletleri kastediyoruz. İkinci olarak da bu devletlerin, Kürd, Kürdistan politikalarını onaylayan, bu yoldaki uygulamalara des-

tek veren ABD, Rusya Federasyonu (Daha önce, Sovyetler Birliği de aynı uygulamalar içindeydi.) Almanya, Fransa, İngiltere gibi devletlerden, BM, AB, İslam Konferansı, Arap Birliği gibi uluslararası kurumlardan söz ediyoruz.

Bütün bunlardan dolayı referandum kararı alınması, 25 Eylül 2017'de bu kararın yaşama geçirilmesi çok önemlidir. 25 Eylül'den sonra ne yaşanırsa yaşansın, 16 Ekim'den sonra ne kadar kapsamlı bir ihanetle karşılaşmış olursa olunsun, referandum kararının alınması ve bu kararın yaşama geçirilmesi, bu kararın tarihsel önemini ne azaltır ne de ortadan kaldırabilir. Böylece Kürdler, ulusal iradeleri olduğunu, iradeleri doğrultusunda karar alabileceklerini, bu kararlarını yaşama geçirebileceklerini ortaya koymuş oldular.

16 Ekim 2017'den sonraki olumsuz gelişmelere bakarak referandum yapılmasaydı daha iyi olurdu, şeklinde bazı görüşler de var. Bu görüşlerin yanlış olduğu kanısındayım. Her hâlükârda referandum kararının alınması, bunun zamanında gerçekleştirilmesi çok yerinde olmuştur.

25 Eylül'den sonra ne oldu? 16 Ekim'den sonra ne oldu?

Bağımsızlık Referandumu'nda %72 katılım, %93 onay elbette çok önemlidir. Bunu Kürdler, tapu olarak değerlendiriyor. Haklıdırlar. Bu sonuç, elbette her zaman ileri sürülebilecek bir tapudur.

Ama süreç, 25 Eylül'den sonra, 16 Ekim'den sonra, geleceğini belirleyen, bağımsızlık isteyen %93'ün isteği doğrultusunda gelişmedi. "Sizin geleceğinizi belirleme hakkınız yok, sizin geleceğinizi ancak biz belirleriz." diyenlerin istekleri doğrultusunda gelişti. Bu devletlerden, uluslararası kurumlardan her biri, referandumu tanımadıklarını, iptal edilmesi gerektiğini ayrı ayrı açıkladı. %72 katılımın, %93 onayın ne anlama geldiği hiç irdelenmedi. Kürd halkının duyguları, düşünceleri, beklentileri hiç umursanmadı. Bu konu, 25 Eylül'den sonra, 16 Ekim'den sonra, *"Geleceğinizi belirleme sürecine evet demeyeceğiz, buna hep karşı çıkacağız, Kürdlerin geleceğini ancak biz belirleriz, referandumu iptal edin."* diyen çevrele-

rin hiç konuşmadığı, konuşmamaya özen gösterdiği bir konudur.

16 Ekim 2017'de, Kerkük cephesinin önemli bir bölümünü korumakla görevi Pawel Talabanî'nin, Pawel Talabanî'ye bağlı askerî birliklerin düşman saldırıları karşısında, cepheden kaçtığı, Kürdleri, Kürdistan'ı yok etmek isteyenlerin, Kerkük'e rahatça girdikleri görüldü. Bir iki gün içinde Pawel Talabanî'nin ve Talabanî ailesinden önemli bir kesimin, 16 Ekim 2017'den önce Haşdi Şabi yöneticisi Kasım Süleymani ile ve Irak güvenlik birimleriyle gizli bir antlaşma yaptıkları, 16 Ekim'de bu antlaşmanın, uygulandığı, yaşama geçtiği görüldü. 17 Ekim'de, Haşdi Şabi yöneticisinin, Kerkük'e geçmelerine yol verdiği için Pawel Talabanî'ye teşekkür ettiği basına da yansıdı. *"Kürdlerin kendi geleceklerini belirleme hakları yok, buna izin vermeyeceğiz. Kürdlerin geleceğini ancak biz belirleriz."* diyenler, bu konuları da hiç gündeme getirmiyorlar; düşmanla iş birliği sürecini irdelemiyorlar. 16 Ekim'den sonra bu çevrelerin hiç konuşmadıkları, gündeme getirmedikleri ikinci konu da bu ama bu çevreler, Kerkük'ü esas satanları göz ardı edip sık sık "Kerkük'ü sattın!" diyerek Mesûd Barzanî'yi, Kürdistan Hükûmeti'ni, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni eleştiriyorlar, suçluyorlar.

Aslında bu, bir bakıma 1975 yenilgisinden çok daha ağır bir yenilgidir. 1975 yenilgisi, uluslararası anti-Kürd ittifakın desteğiyle, bölgesel anti-Kürd ittifak tarafından gündeme getirilmiş; pişirilip kotarılmıştı. 2017 yenilgisi ise Kürdlerin, Kürdistan'ın kendi bünyesi içindeki anlaşmazlıklar dolayısıyla gündeme geldi. Kürdlerin, her zaman yıkım getirecek bu tür anlaşmazlıkları hâlâ olumlu bir yola koyamamaları şaşırtıcıdır.

2005 tarihli Irak Anayasası'nın 140. Madde'si, Kerkük'te ve Kürdistan'dan koparılmış öbür alanlarda, iki yıl içinde bir nüfus sayımı yapılmasını, Kerkük'ün ve Kürdistan'dan koparılmış öbür alanların geleceğinin bu sayım sonuçlarına göre değerlendirileceğini öngörüyordu. Bu bakımdan Kürdler, referandum yapmanın anayasaya uygun olduğunu savunuyordu. Irak Devleti'nin, Hükûmeti'nin yapmadığını, yapmaktan özenle kaçındığını biz yapıyoruz, şeklinde bir anlayış vardı ama Irak Hükûmeti, Kürdlerin

sık sık hatırlatmalarına, gündeme getirmelerine rağmen bu nüfus sayımını yapmadı. Anayasal gerekleri yerine getirmedi. Bölge devletleri de Irak'ın bu tutumunu teşvik ediyordu, destekliyordu. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Bağdat'taki Federal Mahkemeye bu konuda yaptıkları başvuruları, bu mahkeme gündeme bile almadı; değerlendirmedi. Nüfus sayımı yapılmamasının ana nedeni şüphesiz, nüfus sayımı sonucunda Kürdlerin nüfusunun çok çıkacağı, bazı alanlarda ezici bir Kürd nüfusuyla karşı karşıya kalınacağı endişesiydi. Böyle bir resmî bilgiye sahip olmanın, Kürd politikalarına, Kürdistan politikalarına ters düşeceği endişesiydi.

Buna rağmen, Başbakan Haydar İbadi, Kürdlere sık sık "Anayasa'ya uyun!" direktifi veriyor. Türkiye, İran, Suriye vs. yöneticileri, Kürdlere sık sık aynı hatırlatmayı yapıyorlar. Arkasından, ABD, Almanya, Fransa, İngiltere gibi devlet yönetimleri, BM, AB, İslam Konferansı gibi uluslararası kuruluşlar da sık sık aynı hatırlatmayı yapıyorlar ama bunların hiçbiri, Irak Hükûmeti'ne, "140. Madde de Anayasa'nın bir hükmüydü, Anayasa'nın bu maddesini neden uygulamadın, bu maddeyi ve Kürdlerle ilgili öbür maddeleri de neden uygulamadın?" şeklinde bir açıklama yapmıyor. Bu da 25 Eylül'den sonra, 16 Ekim'den sonra, hiç konuşulmayan, gündeme getirilmeyen üçüncü bir konu oluyor.

Kürdlerin Kürdlere karşı anti-Kürd ittifakı

Bu süreçte dikkate değer bir olgu, Goran, Komel gibi siyasal yapıların, YNK'nin bir kısmının, PKK/KCK'nin, geleceklerini belirlemek isteyenlere karşı, bağımsızlık isteyenlere karşı, *Kürdlerin geleceklerini belirleme hakları yoktur, buna izin vermeyiz, bunu ancak biz belirleriz,* diyenlerin yanında yer almalarıdır. Bu, Kürdlerin Kürdlere karşı kurmaya çalıştığı, anti-Kürd bir ittifaktır.

16 Ekim 2017'den sonra, Kerkük'te, Tûz Xûrmatû (Tuzhurmatu)'da, Kürdistan'dan koparılmış öbür alanlarda, Haşdi Şabi işgalleri, Irak güvenlik güçlerinin işgalleri yaşandı. Halk, evlerini, köylerini terk etmek zorunda kaldı. Kitlesel göçler oldu. Evlerin içindeki eşyalar yağmalandı, yakıldı. Buna rağmen örneğin Süley-

maniye, Halepçe taraflarında bu zulmü protesto eden bir yürüyüş, bir miting olmadı. 16 Ekim 2017'den sonra örneğin Aralık 2017 ortalarında ise Süleymaniye, Halepçe taraflarında, Kürdistan Hükûmeti'ne karşı, maaşımızı istiyoruz, yolsuzluklara karşıyız, diyerek protesto mitingleri, yürüyüşler yaptıkları görüldü. Öğretmenlerin düzenledikleri protestoya, toplumun öbür kesimlerinden katılmalar da oldu. Bu gösteri sırasında "İbadi! İbadi!" diye slogan atarak İbadi'den yardım isteyenler, Irak ordusunu müdahale etmesi için Süleymaniye'ye davet edenler de oldu. Milyoner oldukları söylenen Kürd iş adamlarının, yoksul Kürdleri, Kürd Hükûmeti'ni yıkmak için direnişe çağırdıkları gözlendi.

Irak Başbakanı İbadi, gösterilerin, mitinglerin meşru olduğunu, desteklediklerini açıkladı. Göstericilere zarar verilmesi hâlinde, Süleymaniye'ye müdahale edecekleri uyarısında bulundu. Yıkılmış, yakılmış kamu binalarından hiç söz etmedi. Şiddetin sürece egemen olduğuna dikkat çekmeyerek şiddeti de meşru gördü. Goran, Komel'in, YNK'nin bir kısmının, PKK/KCK'nin sürece ilişkin açıklamaları da Başbakan İbadi'nin açıklamaları gibiydi.

Altı yedi gün süren bu şiddet olaylarında, bazı kamu binalarının işgal edildiği, yakıldığı haberleri var. Bu binalar arasında, su dağıtım tesisleri, elektrik dağıtım tesisleri de görülüyor. Üç yüzyıllık Koya arşivinin de yakıldığı bildiriliyor. Bu şiddet olaylarında, altı yedi gün içinde, altı yedi kişinin yaşamını kaybettiği haberleri de geliyor. İran, Irak, Haşdi Şabi yapımı olan, altı yedi gün süren bu olaylarda, esas hedefin Kürdistan Hükûmeti olmaktan çok Özerk Yönetim olduğu, Hewlêr olduğu, Mesûd Barzanî olduğu çok açıktır. Yolsuzluklarla mücadele elbette çok önemlidir ama Kürdistan'ın bugünkü koşullarında yolsuzluk yapmayanın milyoner olması mümkün müdür? Yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma gibi olaylar, Bağdat'ta, Irak yönetiminde çok daha yaygın, yoğun, değer olarak da daha şişkin değil midir? Bu çerçevede, Ali Javanmerd'in, 20 Aralık 2017'de, *Zernews* tarafından yayımlanan, *İran'ın Kürdistan'daki B Planı*, başlıklı yazısını okumakta yarar var.

Başta öğretmenler tarafından düzenlenen maaş mitingleri,

gösterileri, yürüyüşleri, 1948, 1949, 1950 yıllarında, Kenya'da yerliler tarafından gerçekleştirilen "*mau mau yürüyüşleri*"ni hatırlatıyor. O yıllarda, Kenya'da da büyük bir yoksulluk vardı. Yerliler, yarı aç, yarı tok yaşıyorlardı. Topraklar, İngiliz sömürge yönetimi tarafından işletiliyor; yerliler bu çiftliklerde köle statüsünde çalışıyorlardı. Önemli bir kısmı cezaevindeydi, bir kısmı firardı. Buna rağmen halk sık sık sömürge yönetimine karşı *mau mau* (Çık, git!) *yürüyüşleri* yapıyordu.

Yürüyüşlerde, bazı yerlilerin elinde sadece değnek vardı. Sömürgeci yönetim ise yürüyüşçülere tüfekle karşılık veriyordu. Her *mau mau yürüyüşü*nde onlarca kişi ölmüş, öldürülmüş olurdu ama bunca yokluğa baskıya rağmen bu yürüyüşler sürer giderdi.

Bağdat'ın, Haşdi Şabi'nin bunca zulmüne rağmen Süleymaniye'de öğretmenlerin, memurların bir protesto mitingi yaptıkları duyulmadı. Kürdi, Kürdistani bir tutum sergilenmedi. Yaşamak için elbette ekmek lazımdır ama ulusal özgürlük yoksa maddi olanakları genişletmenin ne yararı olabilir?

Düşmanla iş birliği yaparak yaşamak, yaşam değildir. Şunca nüfusuna rağmen, dünya uluslar ailesi içinde yer alamadan yaşamak, nüfusu bir milyonun bile altında olan devletlerin, Kürdlerin geleceğini belirlediği bir dünyada yaşamak, yaşam değildir. Bu anlayışa sahip yeni bir Kürd nesli de şüphesiz oluşacaktır.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne, Pêşmerge Bakanlığı'na, Parastin'a, Başkan Mesûd Barzanî'ye, pêşmergeye eleştiri

16 Ekim'den önceki birkaç günü hatırlayalım. Kerkük'te cephe komutanları, Kerkük'ü kararlı bir şekilde savunacaklarını açıklıyorlardı. Kerkük'ün karış karış savunulacağı vurgulanıyordu. Köşe yazarları, Kerkük'ün nasıl savunulacağını anlatıyorlardı. Herkesin açıklamasında *kanımızın son damlasına kadar* şeklinde bir ifade vardı. Başkan Mesûd Barzanî'nin "Kimse cepheye gitmese bile ben tek başıma cephede olacağım." şeklinde bir vurgusu vardı. 24 Eylül'de TV'deki görüntü şuydu: Başkan Mesûd Barzanî bir masada ortada oturuyor. Bir tarafında Cumhurbaşkanı Fûad

Me'sûm, öbür tarafında Hêro Talabanî, Kosret Resul. Referandumdan dönüş yok, açıklaması yapılıyor. Bütün bu açıklamalar, tutumlar, doğuda, batıda, güneyde, kuzeyde bütün Kürdlere, Kürdlerin dostlarına moral veriyor; Kürdler arasında umudu büyütüyordu.

16 Ekim'de ve sonrasında neler yaşandığını biliyoruz. Hiçbir direniş olmadı. Kerkük'ü korumakla görevli pêşmerge, savaş alanından kaçtı. Şengal'de ve Kürdistan'dan koparılan öbür alanlarda pêşmerge geri çekildi. Böylece Kürdlük, büyük bir yıkıma uğradı ve Kürdistan'dan koparılan öbür alanlar, tekrar Irak'ın, Haşdi Şabi'nin eline geçti. İki üç gün direniş gerçekleşseydi durum daha olumlu bir şekilde gelişebilirdi. 16 Ekim'de, Kerkük'teki bir direnişten *birakujî* (kardeş kavgası) endişesiyle kaçınılsaydı bile Şengal taraflarındaki bir direniş olumlu gelişmelere yol açabilirdi. Direniş, düşmanla iş birliği sürecini de geriletebilirdi.

Pêşmerge, siyasal partilere bağlı. Kürdistan Demokrat Partisi'nin ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin, yüz binleri aşan pêşmergeleri var. Hantal bir güç. Pek çoğunun *maaş*tan başka bir heyecanı yok. Hâlbuki bütün Kürdlerin, bu arada pêşmergenin de *maaş*tan başka heyecanları da olmalıdır. Kürdler, Kürdistan gibi bunca zulüm gören acı çeken bir toplumda Kürd ulus bilinci, vatan bilinci, Kürdistan bilinci, maaştan çok çok önce gelen bir heyecan olmalıdır. Pêşmerge sayısı azaltılarak muharip bir gücün, vurucu gücün oluşturulması kaçınılmaz görünüyor

Bu süreçte Parastin'ın rolüne dikkat çekmek önemlidir. Kasım Süleymani'nin Talabanîleri sık sık ziyaret etmesi, gizli açık görüşmelerin farkına varılamaması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Pawel Talabanî'nin duygularının, düşüncelerinin, düşmanla iş birliğine girdiğinin fark edilememesi, irdelenmesi gereken bir konudur. Pêşmerge Bakanlığı'nın Pawel Talabanî'yi hâlâ görevde tutması, onu, komutanı olduğu birliği, geniş bir sınır hattını korumakla görevlendirmesi, incelenmesi gereken ilişkileri ortaya koymaktadır. Bütün bu ilişkilerin, Başkan Mesûd Barzanî'nin de bilgisi dahilinde geliştiği dikkatlerden uzak değil-

dir. Bu gelişmelerin sorgulanması gereği ortada durmaktadır. 16 Ekim'den sonra başlayan günlerde Pirde'de, Zumar'da, Rebia'da, Mexmûr'da gerçekleşen direnişler, Kürdistan'dan koparılan öbür alanlarda da öbür alanlarda da gösterilebilirdi.

Savaş döneminde düşmanla iş birliği içine girmek, çok ağır bir suçtur. Böyle bir suça karşı, idari ve cezai yaptırımlar olması gerekir. Bunun için merkezî bir bürokrasinin, merkezî bir adalet sisteminin olması gerekir. Merkezî bir ordu yoksa, her siyasi partinin bir de ordusu varsa merkezî bir bürokrasi, merkezî bir adalet sistemi nasıl kurulabilir? Bu konuda, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin şunca yıldır varlığına rağmen etkin, verimli çalışmalar yapamadığı da ortaya çıkmıştır.

Her şeye rağmen, Kürdlerin, Kerkük'teki bu büyük ihanetle hesaplaşmaları gerekir. Bu hesaplaşma yapılmadan, bu gerçeklere gözünü kapatarak ilerlemek kolay değildir. Bu büyük ihaneti sadece Pawel Talabanî ile açıklamak doğru değildir. Pek çok kişinin, çevrenin bu süreçte yer aldığı yakından biliniyor.

Haziran 2014'ten sonra, IŞİD'in, Musul'u ele geçirmesinden ve Şengal'i işgal etmesinden sonraki gelişmeleri hatırlayalım. Bütün devletlerin pêşmergeyi eğittiğinden söz ediliyordu. Basında sık sık, *"ABD silahlı güçleri peşmergeyi eğitiyor.", "İngiltere peşmergeyi eğitiyor.", "Almanya peşmergeyi eğitiyor.", "Türk ordusu peşmergeyi eğitiyor.", "Danimarka peşmergeyi eğitiyor."* şeklinde birçok açıklama okuyorduk. Bu eğitim pêşmergeye ne verdi?

Başına *kahraman* sıfatını koymadan pêşmerge sözcüğü ağızlara alınamıyordu: *Pêşmergeyê Qehreman*! Bütün ambargolara rağmen pêşmergeye her türlü maddi ve manevi olanağın sağlandığı da biliniyor. Kanımca Kürdlerin kahramanlara ihtiyacı yoktur. Millî duygulara olan, Kürd ulus bilinci, Kürd vatanı bilinci olan cesaretli kişilere ihtiyacı vardı. Bu duygular, bu bilinç de eğitimle falan elde edilmez. Bunlar yaşanır. Bu duygulara, bilince sahip olmak cesur olmayı da içerir. Cesaret, bu duygulardan bu bilinçten doğar.

Uzun süren savaşların, Kürdlerde böyle duygular yaratama-

ması şaşırtıcıdır. Bu duygular olmadığı veya çok cılız olduğu için Kürdler, 2014'teki IŞİD saldırısında, taşınabilir para ve mücevherlerini yanına alarak çoluk çocuğu arabaya bindirip kaçmaya başlamışlardır. Nereye kaçıyorsun, taşınmaz mallarını niye savunmuyorsun? Seni anlayacak, karşılayacak dost bir güç mü var?

Bütün bunlar, Kürd ulus bilincinin, Kürd vatanı bilincinin oluşamamasıyla yakından ilgilidir. Böyle bir bilinç gelişse vatanını savunur, bu savunmayı sadece pêşmergeden beklemez. Böyle bir bilinç gelişmediği için veya çok cılız olduğu için özgürlük de gelmez. Bütün bunların, Kürdler arasında umudu erittiği de açıkça görülmektedir.

Üç yüz metrekarelik evlerde oturmak, lüks arabalarda dolaşmak, on beş katlı, otuz katlı apartmanlar dikmek, oteller yapmak, elli metrelik, seksen metrelik yollar açmak özgürlük getirmez. Şehir hayatında bunlar elbette önemlidir ama özgürlük yoksa bunlar çok da anlamlı değildir. Özgürlük yoksa saraylarda otursanız bile bunun bir değeri, bir anlamı yoktur. Bu eleştirilere, *"Kürdler de bunlara layık değil mi?"* diye tepki göstermek doğru değildir. Her halk gibi Kürdler de hayatı kolaylaştıran, rahatlatan bütün yaşam araçlarına layıktır ama özgürlük yoksa böyle görkemli, şatafatlı, gösterişli yaşamak, vicdani olarak kabul edilebilir bir yaşam değildir.

Bu konuda, Mele Mistefa Barzanî ile Pêşmerge Komutanı Îsê Siwar arasında geçen bir olayı nakletmek gerekir sanıyorum. 1970'lerde, birkaç arkadaştan duymuştum: 11 Mart 1970 Antlaşması'nın ilk bir iki ayı... Kürdler bu kazanımdan dolayı çok mutlu, sevinç içinde. Pêşmerge Komutanı Îsê Siwar, lüks arabalarda dolaşmaya başlamış. Mele Mistefa Barzanî bunu fark etmiş. Bir gün Îsê Siwar'a şöyle demiş: "Bakıyorum hep kuyruklu arabalarda dolaşıyorsun. Henüz her şey tamamlanmadı, henüz özgür değiliz. Dünkü mağara hayatımızı çabucak unutma!"

Şu ilişkilere dikkat çekmek de kanımca önemlidir. Mele Mistefa Barzanî Dönemi'nde Kürdlerin savaş kararı almaları, bu kararı yaşama geçirmeleri daha kolaydı. Kürdlerin, o zaman kaybedecek-

leri fazla olanakları, fazla malları mülkleri yoktu. Hewlêr, Dihok, Silêmanî, Helepce, Zaxo, Aqrê, Qoyê gibi şehirlerinin o zamanki durumlarından bunu anlamak mümkündür. Günümüz öyle değil. Kürdler artık epey zenginleştiler. Bu zenginlik toplumda eşit bir şekilde dağıtılmış olmasa da yolsuzluktan, rüşvetten, adam kayırmadan söz edilse de toplumun en alt kesiminde yer alanların da bu zenginlikten pay aldığı söylenebilir. Onlar da mal mülk sahibi oldular. Bunları korumak elbette önemli.

Bütün bunlara rağmen bu gelişmelerde, zenginleşmenin hangi dönemde meydana geldiği konusu üzerinde durmak çok daha önemli olmaktadır. Toplumsal ve ekonomik zenginleşmenin, Kürdlerin kendi kendilerini yönetebildiği, daha özgür bir şekilde yönetebildiği ortamlarda, geliştiği, özellikle Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin oluşmasından sonra hızlandığı açıktır. O zaman bu ortamı korumak geliştirmek çok daha önemli olmaktadır.

Başkan Mesûd Barzanî eleştirilirken en sağlıklı Kürdistan perspektifinin Mesûd Barzanî tarafından konulduğunu da vurgulamak gerekir. Başkan Mesûd Barzanî, *Bağımsız Kürdistan* perspektifini, on beş yaşından itibaren başladığı pêşmergelik sırasında edinmiştir. Bu süreç içinde Başkan Barzanî, Irak'ın, İran'ın, Türkiye'nin, Suriye'nin, daha sonra, İngiltere, Fransa, ABD, Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu gibi devletlerin, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, İslam Konferansı gibi uluslararası kurumların anti-Kürd oyunlarını, *Bağımsız Kürdistan*'ın en sağlam yol olduğunu kavramıştır. 25 Eylül'den sonra, 16 Ekim'den sonra, yaşanan bunca acı sürece rağmen bu perspektifin gerçekleştirilmesi için çaba göstermek kanımca çok önemlidir.

Bu perspektif ise başta bölge devletlerinin, daha sonra da İngiltere, Fransa, Almanya, ABD, Rusya gibi devletlerin, uluslararası kurumların tepkisini çekti. Haziran 2014'teki IŞİD saldırısından sonra ve Kürdlerin, IŞİD'e karşı çok çetin bir savaşa girip başarılı olmasından sonra dünyanın, Kürdlere, Kürdistan'a karşı biraz daha olumlu bir tutum sergileyeceklerine dair bir kanaat oluşmuştu. Bu kanaatin yanlışlığı da ortaya çıktı. Anti-Kürd dünya niza-

mında bir değişiklik olmadığı ortaya çıktı.

Yine de şu konunun irdelenmesinde yarar vardır: Başkan Mesûd Barzanî, 16 Ekim sabahında, ihanetin ilk saatlerinde, "Büyük bir ihanete uğradık!" deyip ihaneti açıklayarak "Buna rağmen Kürdistan mücadelemiz devam ediyor, ben cepheye gidiyorum, Kürdistan isteyenler, arkamdan gelsin!" benzeri kısa bir konuşma yapsaydı durum nasıl gelişirdi? Bu varsayımı düşünülmesinde de yarar vardır. Başkan Mesûd Barzanî'nin, neden böyle bir karar alamadığını irdelemek önemli olmalıdır.

25 Eylül'ün, 16 Ekim'in gösterdiği

25 Eylül referandumu sonucu gelişen olaylar bize neyi gösteriyor? 16 Ekim'den sonra gelişen süreç bize neyi gösteriyor? 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde kurulan *uluslararası anti-Kürd nizam* hâlâ ayaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, *uluslararası anti-Kürd nizam*a ek olarak kurulan bölgesel *anti-Kürd nizam* da ayaktadır, etkindir. Son yıllarda ise Kürdlerin, Kürdlere karşı kurduğu üçüncü bir anti-Kürd ittifak daha belirmeye başlamıştır.

27 Ekim 2017 günü, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, Kürdistan'dan koparılan alanlarla ilgili bir kapalı bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantı, İsveç ve Fransa'nın talebi üzerine gerçekleşmişti. Bu toplantıya on beş ülkenin hazırladığı ve imzaladığı bir karar tasarısı sunulmuştu. Bu karar tasarısının birinci maddesinde "Kürdlerin haklarına saygı duyulmalıdır." ifadesi vardı. İngiltere'nin talebi üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bu madde tasarıdan çıkarılmıştı. Bu, *uluslararası anti-Kürd nizam*ın, Sykes-Picot düzeninin hâlâ etkin olduğunu, ayakta olduğunu göstermektedir.

Avrupa'yı, Avrupa yapan değerler vardı ama bugün İngiltere, Fransa, Almanya gibi Avrupa devletleri, Kürd, Kürdistan sorunları karşısında, kendi değerlerini çiğneyerek Ortadoğu'nun, ırkçı, mezhepçi, otoriter, ayrımcı devletlerinin örneğin Irak'ın yanında yer almaktadır. Avrupa'ya, kendi değerlerini hatırlatmak, "Kendi

değerlerinizin, Avrupa'yı Avrupa yapan değerlerin yanında durun!" demek elbette önemlidir ama bunun kısa zamanda olumlu bir yöne evrileceği olası görünmüyor. Buna rağmen Avrupa ülkelerine bu eleştirileri yapmak çok önemlidir.

ABD, Kürdlerin, Kürdistan'ın geleceğinde önemli bir devlettir ama ABD de Kürd, Kürdistan sorunlarına demokrasi değerleriyle yaklaşmamaktadır. Kürd, Kürdistan sorunları karşısında, Ortadoğu'nun örneğin Irak'ın, ırkçı, mezhepçi, otoriter, ayrımcı politikalarının yanında yer almaktadır.

ABD, Kürdlerin, Irak'ta bir statüye sahip olmalarında büyük bir role sahiptir. ABD'nin 2003'te, Irak'a silahlı müdahalesi sonunda Saddam Hüseyin rejimi yıkılmıştır. Baas Partisi, *El Muhaberat,* ordu dağıtılmış; kitle imha silahları imha edilmiştir. Kürdlere çok büyük tehdit olan bu kurumların dağıtılması, etkisiz bırakılmaları, Kürdlerin önünü açmış; Kürdistan Bölgesel Yönetimi böyle kurulmuştur. Bu süreçte, ABD'nin rolü elbette çok önemlidir ama günümüzde ABD, soruna demokrasi değerleriyle yaklaşmamaktadır.

ABD'nin, bugün, Ortadoğu'da, İran'ı etkisiz bırakma gibi bir politikası vardır. Örneğin Haşdi Şabi'yi terörist ilan etmektedir ama hâlâ Irak'a yatırım yapmaktadır. Hâlbuki Irak'a yatırım, İran'a, Haşdi Şabi'ye yatırım demektir. Kürdler, demokratik bir atılım yaptıkları zaman, örneğin referandum gerçekleştirdikleri zaman, buna tepki göstermekte, bu referandumu etkisiz bırakmak için İran'ın, Irak'ın, Haşdi Şabi'nin başlattıkları savaşta, İran'ın, Haşdi Şabi'nin yanında durmayı içine sindirmektedir. 26 Eylül günü, %72 katılıma ve %93 "evet"e rağmen, referandumu kabul etmiyoruz, diyen ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson'dur. ABD, önemli tarihsel anlarda, Kürdlerin, Kürdistan'ın değil Kürdlere baskı yapan devletlerin yanında durmakta, onların baskı politikalarına destek vermektedir. ABD'ye bu politikasının çelişkilerini anlatmak elbette önemlidir ama bunun da yakında olumlu bir yönde gelişeceği mümkün görünmüyor. İbrahim Küreken, *ABD, Kerkük, Afrin!* başlıklı yazısında, ABD'nin dikkate değer bu çeli-

şik, anlaşılmaz bir şekilde dört bir tarafa savrulan tutumunu analiz etmektedir. (*Nerinaazad*, 24.1.2018.)

Bu olumsuz gelişmeleri, Batılı devletleri eleştirirken Kürdlerin, Kürdistan'ın iç yapısından, siyasal partilerin birbirlerine taviz vermeyen, her zaman kendi örgütsel çıkarlarını, Kürdistan'ın genel çıkarlarının önünde tutan yapısında da söz etmek gerekir. Kürdlerin, dış güçler karşısında bir arada görünmemeleri de bu tür olumsuz gelişmelerin önünü açmaktadır.

İş, Kürdlerin kendilerine düşmektedir. Kürdistan'ın güneyinde Kürdler, uzun yıllar özgürlük mücadelesi yürüttüler. 1920'ler, 1930'lar, 1940'lar, 1960'lar, 1970'ler, 1980'ler savaşlarla böyle geçti ama pêşmerge mücadelesinin vatan bilinci, Kürdistan bilinci yaratamadığı görülmektedir. 1980'lerin ortalarında başlayan, otuz yılı aşkın bir zamandır sürüp gelen gerilla mücadelesi de böyle bir bilinç, Kürdistan bilinci, Kürd dil bilinci, vatan bilinci yaratamadı. Üstelik, PKK/KCK bu konularla uğraşmanın gerilik, ilkellik olduğunu da vurguluyor.

Hâlbuki Kürdler için, Kürdistan için bu çok önemli bir konudur, hayati bir konudur. Burada Kürdlerin birliğinden söz edilmiyor. Kürdlerin, Kürdistan bilincine, vatan bilincine varmadıkları, Kürd ulusu bilincine varamadıkları belirtilmeye çalışılıyor. Millî duygunun zayıflığından söz ediliyor. Örneğin kuzeyde Kürd dili bilincinin bile oluşmadığı belirtiliyor.

Bu bilinçlerin en çok Kürdlerde gelişmesi gerekir. Buna en çok Kürdlerin ihtiyacı vardır çünkü gerek emperyal devletlerin gerek Yakın Doğu'daki, Ortadoğu'daki devletlerin en ağır baskılarıyla karşılaşan Kürdlerdir. Sürecin fiili olarak ters işlemesi ise çok olumsuz sonuçlar, anti-Kürd tutumu ortaya çıkarmaktadır.

Bu konulardaki bilinç eksikliğinden dolayı, Kürdler, birbirleriyle değil düşman güçlerle, hasım güçlerle daha yoğun, daha sıkı ilişki geliştiriyorlar. YNK'nin bir kısmının, Goran'ın, Komel'in, İran'la kurduğu ilişkilerde büyük bir sorun olduğu görülmektedir. KDP'nin Türkiye ile yürüttüğü ilişkileri, ticari, diplomatik ilişkiler olarak değerlendirmek daha doğrudur. Başkan Mesûd Bar-

zanî'nin 25 Eylül 2017'den önce, Türkiye'yi ziyaretlerine dikkatle bakmak gerekir. Başkan Mesûd Barzanî gerek bu ziyaretlerin öncesinde gerek Türkiye'de gerek Türkiye'den döndükten sonra her zaman bağımsız Kürdistan açıklaması yapmıştır. Kendisini Türk politikasına göre sınırlandırmamıştır. Bu çok önemli bir nirengi noktasıdır ama Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, Başkan Mesûd Barzanî'nin, 25 Eylül sonrasındaki tutumunu, 16 Ekim'deki ve sonrasındaki tutumunun irdelenmesinde, eleştirilmesinde yarar vardır.

Zaferler, acılar, utançlar

Kürdler, geçmişte büyük zaferler kazanmamışlardır. Kalıcı olmayan, geçici birkaç zaferden söz edilebilir ama acılar çok büyüktür. 16 Mart 1988, büyük bir acıdır. Enfal çok büyük bir acıdır. Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı acıdır. Saddam Hüseyin'in, Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı gibi cezaevlerindeki *kadınların şerefini lekeleme odaları* tarifsiz, çok ağır bir acıdır ama bu acıların bazı Kürdlerde bağımsızlık duygusu yaratamamış olması, Kürdleri birleştirememiş olması, bazı Kürdlerin, Kürd örgütlerinin hâlâ Irak'ın birliğinden söz etmeleri, bağımsızlık peşinde koşan Kürdleri etkisiz bırakmak için Irak Hükûmeti'yle iş birliğine girmeleri, artık acı olarak kalmamakta, utanca dönüşmektedir. Bütün bu ağır bedellerin bazı Kürdlerde bağımsızlık duygusu yaratamamış olması, bu Kürdlerin hâlâ bu acıyı yaratan bir Hükûmet'le iş birliği içinde olmaları, üzerinde düşünülmesi gereken çok önemli bir konu olmalıdır. Antropoloji (insan bilimi), sosyal bilimlerin çok önemli bir dalıdır. Kürdlerin bu tutumlarının, antropolojinin kavramlarıyla araştırılması, incelenmesi önemli olmalıdır.

Auschwitz, herkesin bildiği bir ölüm kampıdır ama en az bunun kadar insanlık dışı bir kurum olan Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'nı kimse bilmemektedir. Böylesine insanlık dışı bir kurumu bile dünyaya tanıtamamış olmaları, Kürdlerin çok büyük bir eksikliğidir.

Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı, Süleymaniye'dedir; eski Süleymaniye tarafında... Bu durumda, Süleymaniyelilerin daha Kürdi, daha Kürdistani olmaları beklenir. Hâlbuki hiç böyle değil. Hâlâ "Irak'ın birliği" diyen YNK taraftarları, Talabanî taraftarları hiç de az değil.

Bazı Kürdlerin, Bağımsızlık Referandumu'na, "Bu, Mesûd Barzanî'nin prestijini arttırır." diye karşı durmaları, çok çarpık, anti-Kürdi, anti-Kürdistani olan bir davranıştır. Kürdlerin, Kürdlere vereceği taviz, sonuçta Kürdistan'ı büyütür; Kürdlerin Kürdlere değil Kürdistan'a baskı yapan devletlere verdiği taviz ise Kürdistan'ı küçültür, Kürdlerin onurunu zedeler. Gelecekte "düşmanla iş birliği yapanlar" olarak anılmak, "düşmanlarını sevindiren bir halk" olarak anılmak herhâlde sakınılması gereken bir durumdur.

Kürdlerin tarihinde kalıcı zaferler yoktur veya çok azdır ama acılar çok büyüktür. Üstelik bu acılar acı olarak da kalmamakta, utanca dönüşmektedir. Bunlardan dolayı Kürdler, her türlü örgütsel çıkarlarını aşarak Kürdlerin, Kürdistan'ın genel çıkarları doğrultusunda bir bilinç geliştirmelidir. Bu, elbette yüksek Kürd, Kürdistan bilincin oluşumunu gerekli kılar. Bu bilince ulaşanlar, olumsuz gelişmeleri aşmaya, birbirleriyle daha sıcak ilişkiler geliştirmeye çalışırlar.

Kürdistan'ın güneyinde, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde gelişen bazı süreçleri bilmiyoruz, anlayamıyoruz. Onların da bize anlatamadıkları, anlatmak istemedikleri bazı konular olabilir. Sorunların böyle bir yönü olabilir.

Uluslararası ilişkiler

Uluslararası ilişkiler eşitlik, özgürlük, adalet gibi evrensel değerler üzerinden yürümüyor. Devletlerin hakları, çıkarları, kazançları üzerinden yürüyor. "Milletler Cemiyeti", "Birleşmiş Milletler" gibi örgütlerin adlarında "milletler" sözcüğü olsa da bu örgütler, her zaman devletlerinin çıkarlarını, haklarını savunmuştur. Milletlerin haklarını, özgürlüklerini hiçbir zaman savunmamıştır. Bu konuda, Kürdler, Kürdistan çok çarpıcı bir örnektir.

Bu konuda, örneğin İsmail Beşikci'nin yazılarıyla, günlük basında yer alan gazetelerdeki köşe yazarlarının, radyo, televizyon yorumcularının çok büyük bir kısmının yazıları, tutumları arasında çok büyük bir farklılık vardır. Bu köşe yazarları, yorumcular, devletlerin güvenliğini esas almaktadırlar. Bunlar için Kürdlere, Kürdistan'a yapılan haksızlıklar, Kürdlerin hakları, özgürlükleri vs. hiç önemli değildir. Örneğin Kürdler, Kürdistan Bölgesel Yönetimi, referandum kararını açıkladıkları zaman, "Irak buna karşı durur çünkü bu, Irak'ın güvenliğini zedeler; Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit eder." şeklinde yazılar yazılmakta, yorumlar yapılmaktadır. "Kendi güvenlik endişelerinden dolayı İran buna izin vermez." denilmektedir. Türkiye'nin ve Suriye'nin de benzer açıklamalar yaptıklarına değindiler. Kürdlerin hakları, özgürlükleri, Kürdlere, Kürdistan'a yapılan haksızlıklar hiç gündeme gelmez. En fazla, "Bu karar Kürdler için de yararlı değildir." denir. ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletlerin de Irak'la kurdukları ticari ve diplomatik ilişkilerden dolayı Irak'ın yanında yer alacakları, Irak'ı savunacakları vurgulanır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, İslam Konferansı gibi örgütlerin de aynı şekilde davranacakları vurgulanır.

Bu Kürdler, Kürdistan için böyledir. Örneğin Filistinli Araplar için hiç böyle değildir. Filistin konusunda her zaman Filistin halkının hakları, özgürlükleri, Filistinli Araplara yapılan haksızlıklar gündeme getirilir. Bu konuda, Yahudilerin haklarına hukuklarına vs. hiç vurgu yapılmaz. Örneğin Filistin'in, Yahudilerin de yurdu olduğu, İÖ 1100 yıllarında burada zaten bir Yahudi devletinin olduğu vs. hiçbir zaman söylenmez. 1948'den beri İsrail'deki iki resmî dilin birinin Arapça olduğu hiç vurgulanmaz.

Birleşmiş Milletler'in, Filistin sorununa ve Kürd, Kürdistan sorununa çok farklı standartlarla yaklaştığı besbellidir.

Bu değerlendirmelere rağmen, Kürd, Kürdistan sorunlarının, devletlerin güvenlik endişeleri açısında değil Kürdlerin, Kürdistan'ın hakları ve özgürlükleri açısından ele alınmasında büyük yarar vardır. Akademik incelemelerde elbette bu konulara dikkat

çekilmesi önemli olacaktır. Devletlerin güvenlik endişelerinin neden doğduğunun incelenmesi önemlidir. Siyasal ilişkilerde de özellikle Kürdlerin bu konulara önem vermesi yerinde olacaktır.

Kürdlerin mücadelesi, bu mücadelenin dünyada neden özü itibarıyla algılanmadığı incelenmesi gereken bir durumdur. Monserrat Guibernau'nun *Devletsiz Uluslar ve Ulussuz Devletler* başlıklı bir yazısı var. (*Milliyeçilik Üzerine*, Derleyen: Işıtan Gündüz, Nisan 2008, çev. Neşe Nur Domaniç, s. 6-43.) Yazı, 1996 tarihli. Yazıda, Galler ve İskoçya, Katalonya ve Bask, Quebec ve Flanders inceleniyor. Kürdlerin adı da bir kelimeyle geçiyor ama Kürd, Kürdistan mücadelesinin geçmişi ve bugün, hakkında aydınlatıcı bir bilgi verilmiyor. Bu, birinci planda, *uluslararası anti-Kürd nizamı*nın araştırmaya, bilime, incelemeye nasıl yansıdığı veya neden yansımadığı ile ilgilidir. Yaklaşık olarak bir asırdır süren bu mücadelenin basında, araştırmada, incelemede yer bulaması dikkate değer bir konudur ama ikinci planda, bu süreçlere karşı, genel olarak Kürdlerin duyarsızlığını saptamak da önemlidir. Yazı 1996 tarihli. Bugün, durum biraz daha olumlu bir yönde gelişiyor olabilir.

Birleşmiş Milletler'in Sömürgelere Bağımsızlık Bildirgesi

14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı'nın bu ilişkiler ağında incelenmesinde yarar vardır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bu kararı, *Sömürge Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Tamma Bildirgesi* olarak geçer. Yedi maddelik bu bildirge, 1, 2, 3, 5. maddelerinde deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerin bağımsızlaşmasını savunmakta, 4, 6, 7. maddeleri ise toprak bütünlüğü kavramına dikkat çekerek bitişik sömürgelerdeki ulusal kurtuluş hareketlere karşı çıkar. Bu tür hareketlerin bastırılması konusunda, ilgili devlete yardım edileceğinden söz eder. Görüldüğü gibi bu, kendi içinde çelişik, kendi içinde karşıt hükümler içiren bir karardır.

Bu çerçevede, Fuad Hüseyin'in bir yazısını değerlendirmek gerekir kanısındayım. Bu yazı *Hevdem* dergisinde yayımlanmıştır.

[Fuad Hüseyin, *Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı'nın (Self Determination) Legal Genel Kavram ve Kürd Sorunu,* Hevdem, sayı 7, Haziran 1994, s. 32-39.]

Bu yazı ile ilgili olarak Hevdem, yazının sonuna şöyle bir açıklama koymuştur. "Bu makale, Yearbook of the Kurdish Academy 1990/Kürt Akademisi'nin 1990 Yıllığı, kitabındaki İngilizce orijinalinden, Kürdceye çevrilmiştir. Yazar Fuad Hüseyin, aynı makaleyi daha önce, 1985'te Amsterdam'da, 1987'de İtalya'da, İtalyanca yayımlanmıştır."

Görüldüğü gibi makalenin ilk yayımlanışından bugüne kadar, 28-33 yıl geçmiştir. Fuad Hüseyin'in düşüncelerinde değişiklikler olmuş olabilir. Kişi olarak ben bunları bilmiyorum. Bu yazıyı Hevdem'deki yayımlanmış şekliyle değerlendirmeye çalışacağım. Fuad Hüseyin'in bu konu ile ilgili olarak daha sonra başka yazıları da olmuşsa bunları da bilmek elbette çok önemlidir. Fuad Hüseyin, yazısında şöyle söylemektedir.

"Kürt hareketinin durumunu, diğer özgürlük hareketleriyle karşılaştırdığımızda, Kürt sorununun, 'Sömürge Ulus' kategorisine girmediğini görürüz, bunun sebebinin de sömürgeciliğin geleneksel anlamının, bir sömürgenin, deniz aşırı ülkeler tarafından sömürgeleştirilmesiyle alakalı olduğu görülür ki bu da Kürdlere uygulanmaz (s. 38.)."

Fuad Hüseyin, bugün, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde, Başkanlık Divanı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Kürdistan Hükûmeti'nin, bazı uluslararası ziyaretlerine, temaslarına da katılmaktadır.

Afrika'daki sömürgeler, Kürdistan

Aslında, Kürdistan sömürge bile değildir. Bu söz, "Kürdistan keşke sömürge olsaydı.", "Kürdistan keşke sömürge olarak kurulsaydı." anlamına gelmektedir. Kürdler, Kürdistan, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, dönemin iki büyük emperyal gücü, Büyük Britanya ve Fransa tarafından ve Yakın Doğu'nun, Ortadoğu'nun iki köklü devleti yani Türk, Arap ve Fars yönetimleri tarafından bölünmüş; parçalanmış, paylaşılmış ve her bir par-

çası, farklı güçler tarafından işgal edilmiştir. Kürd, Kürdistan adlarını tarihlerden ve yeryüzünden silmek yani asimilasyon, inkâr ve imha temel amaçtır. Kürdistan, manda ya da sömürge olsaydı Kürdistan'ın sınırları çizilirdi. Sınır elbette çok önemlidir. Afrika'da sömürgelerin sınırları, 1885'te, Berlin Antlaşması'yla çizildi. XVI. yüzyıldan itibaren, Afrika'yı işgal etmeye çalışan Hollanda, İspanya, Portekiz, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika gibi güçler, 1885'te Afrika'da fiili olarak bulunmalarını hukukileştirmeye çalıştılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Afrika'da, sömürgeler, bu sınırlar üzerinden bağımsızlaştı. Örneğin sömürgeler arasında bağımsızlıktan sonra sınır kavgaları olmadı.

Kürdistan'daysa sınırlar bir türlü çizilemiyor. Kürdlerin bu konuda yaptığı üç girişim de başarısız oldu. İlki 11 Mart 1970, Mele Mistefa Barzanî ile Saddam Hüseyin arasında gerçekleştirilen Kürdistan'ın özerkliği antlaşmasıydı. İkincisi, 2005 tarihli Irak Anayasası'nın 140 Madde'siydi. Her ikisinde de Irak, çevredeki devletlerden aldığı güçle, o antlaşmanın, Anayasa'nın amir hükmünün gerçekleştirilmesi engellendi. 25 Eylül Referandumu üçüncü girişimdi. Buna Irak'ı, Türkiye'yi, İran'ı, Suriye'yi destekleyen bütün dünya karşı çıktı.

Fuad Hüseyin'in yazısında sözünü ettiği bütün sömürgeler bugün bağımsızdır. Kürdistan'da ise ödenen bütün ağır bedellere rağmen bir ilerleme olamamıştır. Kürdistan sömürge bile değildir. 1920'lerde kurulan *uluslararası anti-Kürd nizam* devam etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan, bölgesel *anti-Kürd ittifak* da devam etmektedir. Üstelik son yıllarda Kürdlerin Kürdlere karşı kurduğu yeni bir anti-Kürd ittifak da belirmiştir.

Yukarıda sözü edilen, Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı'nın, kararda geçen, *deniz aşırı ülkeler* kavramıyla değerlendirilmesi önemli olabilir ama bağımsızlık verme kararının gerekçesi çok daha önemlidir.

Gerekçe kısaca şudur: *Sömürgeler, baskıyla, zulümle yönetilir. Baskı zulüm ülkenin, halkın, toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal olarak gelişmesini engeller. Bu bakımdan bu ülkelere, bu halklara, ken-*

di kendilerinin yönetebilmeleri için bağımsızlık vermek gerekir. Baskı, zulüm çok daha önemli bir kavramdır. Baskı, zulüm, nerelerde daha çok yaşanır? Deniz aşırı sömürgelerde mi, bitişik sömürgelerde mi?

Afrika'da sömürgelerin bağımsızlık kazanması sürecinde, silahlı mücadele sadece dört ülkede gerçekleşti. 1954-1960 arasında, Cezayir'de, 1973-1975 yılları arasında Portekiz sömürgeleri, Gine Bissau'da, Angola'da ve Mozambik'te. 1970'lerde, 80'lerde gelişen ve 1993'te başarıya ulaşan, Habeşistan'a karşı sürdürülen Eritre Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nden de söz etmek gerekir. Geriye kalan bütün sömürgeler, emperyal ülkelerle sömürge ülkelerdeki ulusal kurtuluş cepheleri arasında gerçekleşen anayasal görüşmeler sürecinde bağımsızlıklarına kavuştu.

Örneğin Portekiz sömürgeleri olan Angola'ya, Mozambik'e bakalım: Lizbon ile bu ülkeler arasında en az sekiz bin km mesafe var. Savaş araç gereçlerinde, insan kaynaklarında, asker sayısında bir eksiklik ortaya çıktığı zaman, sekiz bin km'yi aşarak bu eksiklikleri tamamlamak zorundasınız. Hava koşulları her yerde, her zaman aynı olmayabilir. Hava koşulları uçuşu belirli bir noktadan sonra engelleyebilir.

Kürdistan için durum ise çok değişik. Bağdat'tan kalkan bir savaş uçağı, bir saate varmadan Kürdistan'a ulaşmakta ve bombardımana başlamaktadır. 350 km çok kısa bir zamanda katedilmektedir. Ayrıca, Arap ordusunun ikinci büyük karargâhı zaten Musul'daydı yani Kürdistan'ın içinde. Bu bakımdan, buralarda, baskı, zulüm daha kolay kurulabilir, daha ağırdır.

Bunun ötesinde, Afrika'da koloniler daha çok ülkenin okyanus kıyılarında veya nehirlerin, denizlere, okyanuslara döküldüğü alanlarda faaliyet yürütmektedir. Ordu da buralarda etkilidir, iç bölgelerde etkili değildir. Baskı, zulüm devamlı olamamaktadır. Kürdistan'daysa baskı ve zulüm Kürdistan'ın kılcal damarlarına kadar girmeye çalışmaktadır. Baskı ve zulüm devamlı olarak etkisini gösterebilir. Bütün bunlardan dolayı baskı ve zulüm bitişik sömürgelerde çok daha devamlıdır, ağırdır.

Büyük Britanya'nın, Fransa'nın, Portekiz'in vs. sömürgelerini nasıl yönettiklerinin biliyoruz. Bunların hiçbiri, sömürgelerinde sömürge halklara karşı zehirli gaz kullanmamıştır; kullanamamıştır. Kullanmaya niyet etmişse bile uluslararası baskılardan, eleştirilerden, kınamalardan çekinerek bu tür operasyonlara girişmemiştir. Saddam Hüseyin Dönemi'ni düşünelim. Saddam Hüseyin, Kürdlere karşı zehirli gazları sistematik bir şekilde, kararlı bir şekilde kullanıyordu. 16 Mart 1988 Halepçe bir soykırımdı. Enfal bir soykırımdı. Bu soykırıma karşı, İslam Konferansı'nın Birleşmiş Milletler'in, Avrupa Konseyi'nin, Avrupa Birliği'nin yani bütün dünyanın sessiz kaldığının da ayrıca bilinmesi gerekir.

16 Mart 1988'de Halepçe'de bu soykırım gerçekleştiği zaman, İslam Konferansı, Kuveyt'te toplantı hâlindeydi ama İslam Konferansı'nın sonuç bildirisinde bu soykırıma ilişkili bir cümle bile yer almadı. Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkelerde de ABD'de, Sovyetler Birliği vs. gibi ülkelerde de bu soykırıma karşı bir tepkinin görülmediğini de vurgulamıştık. Bunlar, Saddam Hüseyin'in, kimlere güvenerek böylesine büyük operasyonlara girişebildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Burada, uluslararası ilişkilerin, hak, hukuk, özgürlük, eşitlik, adalet gibi evrensel değerler odak noktasında yürümediği, devletlerin çıkarları çerçevesinde yürütüldüğü biliniyor ama yine de uluslararası ilişkilerin, kapitalist bir ahlakı olmalıdır. Soykırım gibi insanlığa karşı suçlar, kabul edilmemelidir; bu suçlar görmezlikten, bilmezlikten, duymazlıktan gelinmemelidir. Kim olursa olsun ister kapitalist, sanayici olsun ister işçi olsun, bu suçlara karşı durulmalıdır.

Yukarıda, 16 Mart 1988'de Halepçe'deki Kürd soykırımına bütün dünyanın sessiz kaldığını görmezlikten geldiğini belirtmiştik. Enfal neydi? Enfal, bütün 1988 yazında, sonbaharında devam etti. Kürdler, köylerine yapılan bir baskınla kadın erkek, genç ihtiyar, çoluk çocuk evlerinden çıkarılıyor; daha sonra, evleri, köyleri yakılıyor; arabalara bindirilip Topizava denen bir toplama kampına götürülüyordu. Topizava gibi birçok toplama merkezi daha vardı.

Daha sonra, bir yığın işkence ve hakaret gördükten sonra, yetmiş beşer yetmiş beşer önceden kazılmış bir çukurun başına götürülüyor; kurşuna diziliyordu. Her çukura yetmiş beş ceset doldurulduktan sonra çukur toprakla kapatılıyordu. Saddam Hüseyin 1988 yaz ayları boyunca Kürdistan'da bu tür operasyonlar gerçekleştirdi. Bu soykırım, İran-Irak Savaşı'nın bittiği tarih olan 20 Ağustos 1988'den sonra daha yaygın ve kararlı olarak yürütüldü. Batı'nın demokratik devletleri, 16 Mart 1988 Halepçe'de gerçekleşen Kürd soykırımına karşı çıksaydı Saddam Hüseyin'i, Baas yönetimini eleştirseydi Enfal yaşama geçirilebilir miydi?

Arif Qurbanî'nin, *Umrean'dan Topizava'ya* (Kerkük 2004, Peyamaazadi, 2007.) adlı çalışması ibret verici bir broşürdür. Bu broşür, Roşan Lezgîn tarafından Kürdceden Türkçeye çevrilmiş, 2007'de peyamaazadi tarafından yayımlanmıştır.

Uluslararası hukuk ve Kürdler

Hejarê Şamil, *kurdistan-post.eu*'daki yazılarında Birleşmiş Milletler'in ikiz sözleşmelerine dayanarak Kürdlerin bağımsızlık taleplerinin Birleşmiş Milletler hukukuna uygun olduğunu, uluslararası hukuka uygun olduğunu ısrarla ileri sürmektedir. 1966 tarihli olan ve 1976'da yürürlüğe giren *Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* ve *Medeni ve Siyasal Haklar, Uluslararası Sözleşmesi.*

Her iki sözleşmenin birinci maddeleri, "Her halkın kendi geleceğini özgürce belirleme hakları vardır." diye başlamaktadır. Yerine ve zamanına göre böyle bir yorumda bulunulabilir ama Birleşmiş Milletler'in, Avrupa Konseyi'nin birçok belgesinin, çelişik içerikli hükümler barındırdığını da bilmekte yarar vardır.

14 Aralık 1960 tarihli *Birleşmiş Milletler Sömürgelere Bağımsızlık Verme* kararının gerekçesine dikkat çekilerek Birleşmiş Milletler'in tutumunun eleştirisi daha önemlidir

Kürdlerin, kendi aralarında birlik oluşturamamalarında Kürdlere müştereken baskı yürüten devletlerin çok daha önemli olmaktadır. Bölünme parçalanma ve paylaşılma böyle bir durum

yaratmıştır. Kürdlerin kendi arlarındaki çok küçük çelişkiler bile bu devletler tarafından büyütülmekte, Kürdlerin kendi aralarındaki birlik girişimleri, her yol ve yöntemle engellenmeye çalışılmaktadır. Bütün bu olumsuz gelişmeler ancak bunların bilincine varılarak aşılabilir.

nerinaazad, 11.02.2018

DAĞ KAVMİ

Dağ Kavmi, Kayıtdışı Bir İsyan (Abdullah Kaya, *Dağ Kavmi, Kayıtdışı Bir İsyan*, Avesta, 3. basım, İstanbul 2018.) romanını büyük bir heyecanla ve zevkle okudum. Romanla ilgili duygularımı ve düşüncelerimi belirtmeye çalışacağım. Nedenlerini tatmin edici bir şekilde açıklayamadığım olgularla, olgusal ilişkilerle bu çalışmada da bol bol karşılaştım.

Kürdler geçmişte, halk olarak çok büyük eziyetler, işkenceler, zulümler yaşadılar. Eziyetler, işkenceler bugün de devam ediyor. Eziyetin, işkencenin, zulmün bu romanda da örneği çok.

"... Nuh Begi Mazikerê Dağları'nda yakalayamayan alayın tümü aşağıdaki iki köyü basıyor, Mermend ve Meydan köylerini... İki köyün tüm halkını bir araya topluyor ve içlerinden sekiz ileri geleni seçiyor, elleri ve ayakları bağlı bu kişiler, herkesin gözü önünde kaynamakta olan iki büyük kazana önce ayakları, sonra da tüm vücutlarıyla itiliyor. Köyün rîspîleri denen bu kişiler, kaynayan kazanlarda can verinceye dek tutuluyorlar; sonra da bu cesetler, gömülmelerine izin verilmeksizin köyün çöplüğüne bırakılıyor (s. 109.)."

"... Mıntıka-i Memnu'da direnişçiler için iki çeşit infaz vardı. Birincisi müsademe sırasında öldürülmek, diğeri ise yakalandıklarında. Yakalanan direnişçiler hiçbir zaman asılmaz ya da kurşuna dizilmezdi. İlle de kafaları kesilirdi ve kafası kesilen kimi direnişçilerin kellesi, ibret-i âlem olsun diye, sokaklarda, milisler tarafından bir mızrağın ucunda dolaştırılırdı genellikle (s. 245.)."

"İnsanın içini inciten çile ve cefa görüntüleri, özellikle yaklaşmamak, zinhar onlarla konuşmamak kaydıyla halka açılırdı (s. 245.)."

"Sürgünler sırasında, hasta ve yaşlılar, kafileyi ağırlaştırdıkların-

dan, dipçik darbeleriyle yol kenarlarına savruluyorlardı (s. 246.)."

"... Karı kocanın, kardeşlerin, baba oğulun bile ayrı ayrı illere verildiği bir sürgün sürecinde... (s. 254.)."

Görüldüğü gibi baskılar, işkenceler, zulümler, sadece baskı, işkence, zulüm olarak yaşanmamaktadır. Çok ağır bir hakaret, aşağılama da vardır. *Rîspî*lere (bilgeler) işkenceyi böyle değerlendirmek gerekir. Bu hakaretlerin, milislere yaptırılması da sürecin farklı bir boyutudur. Bu sistematik ve kararlı baskılar, insanların kendi kimliğinden, kendi ulusal değerlerinden utanmasını sağlamayı amaç edinmektedir. Böylece kendilerine sunulan egemen ulus kimliği, egemen ulus değerleri daha kolay bir şekilde kabul görecektir.

Bütün bu kitlesel baskıların, kitlesel işkencelerin, Kürdlerde, birlik olma, birbirlerine taviz verip güçlenme, bu baskılara, zulümlere karşı birlikte mücadele etme duygusu yaratamaması dikkate değer bir süreçtir. Uzun savaşlara rağmen pêşmerge böyle bir süreci yaratamamıştır. Böyle bir süreci, otuz yılı aşkın mücadelesine rağmen gerilla da yaratamamıştır. Bunun nedenlerini tatmin edici bir şekilde açıklayamadığımı yukarıda belirtmiştim.

İlkokullarda her sabah gündeme gelen, "Türküm, doğruyum... Varlığım Türk varlığına armağan olsun." şeklinde çocuklara içirilen bir ant vardı. Bu *antı* Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, AKP Hükûmeti kaldırdı. Şüphesiz, bu konuda Kürdlerin de çabası oldu ama bu çaba, sonuç almayı sağlayacak kadar ciddi ve sistematik değildi.

Geçmişte yaşanan, günümüzde de hâlâ yaşanmakta olan temel süreç nedir? Aileler, kan davalarıyla birbirleriyle yoğun bir çatışma, mücadele içindedir. Bu süreç içinde ailelerden biri, diğerini imha için devletten de yardım almaya çalışmaktadır. Devlet, bu yardımı seve seve kabul etmektedir. Böylece devlet, kendisini meşgul eden ailelerden birini öbürü aracılığıyla hırpalamış, geriletmiş, zayıflatmış olmaktadır. Sıra, kısa bir zaman sonra, şüphesiz öbürüne gelecektir ama öbürü bunun bilincinde değildir. Kitlesel baskıların, işkencelerin, zulmün nedeni halkın gözünü korkut-

ma, Kürdlerde millî duygunun, giderek millî bir hareketin, Kürd, Kürdistan, Kürd dili bilincinin doğmasını engellemektir. Devlet, yaptığının bilincindedir ama Kürdlerin çok büyük bir kısmı, neden kitlesel işkencelere, baskılara maruz kaldıklarının bilincince değildir. Bunun için, birbirlerine taviz verip büyüyüp çoğalıp güçlenmeyi akıl etmemekte, düşman güçlere taviz vermektedir. Bu da sorunun daha da büyümesine, derinleşmesine, pekişmesine yol açmaktadır.

Dağ Kavmi romanının konusu kısaca şudur: Olaylar, Kozluk, Sason, Muş üçgenindeki Xerzan mıntıkasında geçmektedir. Burası *mıntıka-i memnu* (yasak bölge) bir alandır. Bu alanda yaşayanlara *Xerzî* denmektedir. Bu alanda akan Norşen Suyu'nun iki tarafında, devleti meşgul eden iki aile yaşamaktadır. Suyun bir tarafında Teterê Badik ve adamları, bir tarafında da bölgesel muhtariyet için mücadele yürüten Malaşeref yani Ebdurrehmanê Elî, Eliye Ûnis vardır. (s. 85, 159.) Bu iki aile birbirlerine düşman değildir ama birbirleriyle iş birliği içinde de değildir.

Teterê Badik ve adamları askerlik yapmak istemeyen, vergi vermeyen, bu şekilde yaşamı sürdürmek için ovaya inmeye, yerleşmeye yanaşmayan, devletle bu çerçevede mücadele yürüten adamlardır. Bunun dışında siyasal tutumları, bilinçleri yoktur. Malaşerefler, Evdirehmanê Elî'nin ise Kürdi bir muhtariyet peşinde koştuğu belirtilmektedir ama bu muhtariyetin içeriği belirsizdir. Örneğin Bölge Jandarma Komutanı Yüzbaşı Cemal Madanoğlu'nun kendisiyle yaptığı görüşmede bu konu hiç konuşulmamış, gündeme gelmemiştir. Evdirehmanê Elî, teslim olup sürgüne gitmeyi de kabul etmekte ama teslim olduktan sonra kendisi hakkında çevre halkın vermesi olası yüzlerce dilekçeye karşı bir muafiyet sağlanmasını istemektedir. Yüzbaşı Cemal Madanoğlu, bunu garanti edemediği için teslim olma gerçekleşmemiştir. Zira Yüzbaşı Madanoğlu bu görüşmeyi, üst komutanların, "Eşkıya ile görüşme olmaz." anlayışına rağmen yapmaktadır. (s. 169 vd.)

Bölge, dağlıktır. Burada yaşayanlara *Qewmê Çiyê* (Dağ Kavmi) denmektedir. Komutanlar bu alanı, "Sason arazisine göre Dersim

mıntıkası mesire yeridir." (s. 85.) "Dersim buralara göre seyir-seyranlık..." (s. 226.) diye tarif etmektedirler. Kermelêh Dağı, Xerqîz Dağı ve mağaraları, Xirbaq Vadisi, halkın kendilerini güvenlik kuvvetlerinin baskılarından korumak için gizlendikleri önemli alanlardır. Kermelêh Dağı'nın ve Xelqîz Dağı'nın zirvelerinde çok geniş, dipsiz bucaksız mağaralar vardır.

Bölgede, hükûmete çalışan milisler büyük bir faaliyet içindedirler. Milisler, bölgede kim Teterê Badik'e katılıyor, kim Malaşereflere katılıyor, kim onlara sempati duyuyor, kim onlara yataklık ediyor vs. hemen öğrenip güvenlik birimlerine haber veriyorlar. Hükûmet, milislerin tesbit ettiği bu ailelere saldırıp evlerini yıkıyor; yakıyor, ailenin tüm fertlerin de elleri kolları bağlı bir şekilde ve birbirlerinden ayrı olarak Batı Anadolu'da çeşitli illere sürgün ediyor.

Kemal, ailesiyle birlikte Kendoların başı Teterê Badik'e katılıyor. Ailesi köyde, kendisi artık Kermelêh Dağı'nda ve Xelqîz Dağı'nda, mağaralarda yaşam sürüyor. Ara sıra köye inip ailesiyle buluşuyor, bir gece kalıp dağa geri dönüyor. Başmilis Dehak, bu durumu kısa zamanda öğrenip jandarma karakollarına bildiriyor. Kemal'i yakından izleyen Jandarma Komutanı Yüzbaşı Refik, Kemal'in evde olduğu bir gece, sabaha karşı eve baskın düzenliyor. Çatışma sırasında ev bombalanıyor. Ev yıkılıyor, yakılıyor. Çatışmada evde bulunan altı kişi yaşamını yitiriyor. Kemal, ihtiyar babası, en küçük oğlu altı yaşındaki Sîpan, büyük oğlu Musa ve eşi Nesime, Musa'nın kayınbiraderi Sabri yaşamını yitirenler arasında. Kemal, ölürken karısı Sêvê'ye, "kurmê darê" (ağacın kurdu) diyerek Dehak'ı işaret ediyor. (s. 25.)

Kemal'in eşi Sêvê, kolu kırılmış, yaralı ve baygın hâlde bulunuyor. Üç küçük kızları, Gewher, Gewrê ve Gerdengaz yaşıyor. Diğer oğlu topal Murad ve eşi Besê, bu çatışmada bir şekilde kurtuluyor. Yaşayanlar sürgün kafilesine katılacaklar.

Başmilis Dehak, Sêvê kadına âşıktır. Uzun zamandır ona birtakım duygular beslemektedir. Kocası Kemal yüzünden Sêvê'ye yanaşamamaktadır. Kemal'in ölümünü fırsat bilip tutkunluğunu

açıklamayı düşünmektedir. Yaralanmasını, kolunun kırılmasını da fırsat bilerek baygın hâldeki Sêvê'yi, üç küçük kızıyla birlikte, ablası Caziye'nin evine götürmüştür. Kırık çıkıkçı Sarkis Efendi'ye haber vererek Sêvê'nin kırık kolunun tedavi edilmesini sağlamıştır. Bu süre içinde, dil dökerek Sêvê'ye aşkını, duygularını açıklamaya çalışmıştır ama Sêvê'yi ikna edememiştir. Sêvê, Dehak'ın ailesine ve köyüne yaptığı kötülüğün farkındadır. Her defasında "...Eğer yaşarsam..." diye öfkesini, kinini belli etmektedir. "Yaşarsam, eğer yaşarsam..." (s. 123, 233, 255.)

Dehak, Sêvê kadını ikna edip nikahına alamayınca komutanların da isteği üzerine Sêvê'yi üç küçük çocuğuyla birlikte sürgün kafilesine katmak zorunda kalır. Sason'da görev yapan milis Çolak Biçar Çavuş'un da yardımıyla, günlerdir Timok'ta anasıyla görüşme planları yapan Topal Murad ve eşi Besê de sürgün kafilesine katılırlar. Sason, *mıntıka-i memnu* içinde yer almadığı için Çolak Biçar Çavuş'a muhbir bir milis gözüyle bakılmamaktadır. Çolak Biçar Çavuş, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslarla savaşırken tek kolunu kaybetmiş bir gazidir. Bu bakımdan devlet katında itibarı yüksektir. Bunun dışında, öbür milislere benzemeyen insani bir yönü de vardır. Sürgünlerin, Kürdler, Kürd aileler üzerinde yaptığı tahribatı bilmektedir; onlara içten içe acımakta, bu duygularının da belli etmektedir. Sêvê kadın, üç küçük kız çocuğuyla, oğlu Topal Murad ve gelini Besê ile yine Çolak Biçar Çavuş'un yardımlarıyla, birbirlerinden koparılmadan sürgün yerine ulaştırılır. (s. 248 vd.)

Aile, önce, Antalya'nın Elmalı ilçesinin Gömbe yaylası civarındaki bir köye, sonradan gelen bir emirle, Manisa'nın Salihli ilçesinin Dereköy bucağına yerleştirilir. (s. 254.)

Burada, Topal Murad'ın ve Besê'nin ikiz iki oğlu olur. Besê doğum yaparken yaşamının yitirir ama ikizler sağlıklıdır. Topal Murad da mezarlıktan döndüğü sırada, yolun karşı tarafına geçerken arabanın altında kalıp yaşamını yitirir. (s. 254.)

Sêvê kadın torunları Gernas ve Darçîn'i, üç kızının da yardımıyla, büyük bir özveriyle yetiştirir. Gernas ve Darçîn, kendileri-

ne ailelerinin yaşadığı felaket anlatılarak büyürler. Her fırsatta bu acılar dile getirilir. Dedeleri Kemal'in intikamı alınmalıdır. Bunun sorumlusunun Dehak olduğu her gün her saat dile getirilir. Sêvê kadının bütün hayatı, torunlarına bu kini aşılayarak geçmektedir.

Gernas ve Darçîn, Salihli'den, Dereköy'den kalkıp tren yoluyla Kurtalan'a, oradan da Sason tarafına geçerek çok sessiz bir şekilde Dehak'ı öldürürler. Dehak ve ailesi, Dehak'ın kan davasında hedef olacağının bilincindedir ama Manisa'dan, Salihli'den, Dereköy'den kalkıp geleceklerini, bu işi gerçekleştirebileceklerini hiç akıl etmemiştir. Batı illerinde geçen uzun yılların bu işin üstünü örtebileceği düşünülmektedir.

Gernas ve Darçîn, Dehak'ın ölümünden sonra, yardımcılarının da isteğiyle bir süre Timok köyünde eğleşirler. Ortalık biraz sakinleşince otobüse binerek İzmir'e doğru yola çıkarlar. Otobüse bindikleri sırada bir grup polisin ellerindeki bir tomar kâğıtla otobüs terminaline girdiklerin fark ederler. Büyük bir endişeye, korkuya kapılırlar. Göz ucuyla duvarlara yapıştırılan ilanlarda fotoğraflar olduğunu görürler. Bu fotoğrafların, Sinan Cemgil, Cihan Alptekin gibi devrimcilere ait olduğunu anlarlar. "Fotoğraflarda görülen bu kişilerin gördüğünüz yerde en yakın karakola haber verin." Bu ilişkilerden, Başmilis Dehak'ın öldürülmesinin 1970 sonlarında, 1971 başlarında, 12 Mart Dönemi'nde gerçekleştiğini anlıyoruz. (s. 259.)

***

Romanda doğa tasvirleri çok güçlü. Bu tasvirler insanda Xerzan'ı, Kermelêh Dağı'nı, Xerqîz Dağını, Xirbaq Vadisi'ni, yürüyerek adım adım karış karış dolaşma duygusu uyandırıyor.

Romanın kurgusu da çok sağlam. Kaleyi içten fethetmek için Kürdlere daha yakın olmak isteyen, bunun için bir Kürd kızıyla evlenmeyi aklına koyan Yüzbaşı Cemal Madanoğlu'nun buna ilişkin tutumu, roman boyunca etraflı bir şekilde anlatılıyor. Yüzbaşı Cemal Madanoğlu'nun evinde altmış kedi besleyen anası, oğlunun bu isteğine, teşebbüsüne şiddetle karşı çıkmıştır. Abullah Kaya,

romanının başında, romanını yazarken Cemal Madanoğlu'nun anılarından da yararlandığını belirtmektedir. (s. 6.)

Têtêre Badik'in ve Evdirehmanê Elî'nin isyanları karşısında, Pencînaranların, Elîkanların, Slokanların, Babosîyanların, Şerwênlerin, Reşkotanların, durumları da değerlendiriliyor. (s. 105 vd.)

Aydınların işlevi

Sistematik ve kitlesel zulümler, işkenceler karşısında Kürdlerde birlik duygusunun oluşmadığını, kitlesel katliamların, soykırımların, Kürdlerde birlik duygusu yaratamadığını, Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'nın bile bunu gerçekleştiremediğini, bunun nedenleri konusunda tatmin edici bir açıklama getiremediğimi belirtmeye çalışmıştım. Bu çerçevede, toplumsal bir kategori olarak aydınların durumuna bakmanın gerekli ve yararlı olacağını düşünüyorum.

Aydın, aydınlar, bir toplumda çok eleştirilen, kınanan, suçlanan toplumsal kategorilerden biridir. "Aydın görevini yerine getirmedi. Aydınlar, toplumsal görevlerinin bilincinde olmadı. Aydınlar halktan kopuk!" gibi eleştiriler, suçlamalar sık sık yapılır. Sık sık aydın, aydınlar göreve davet edilir.

Bütün bunlara rağmen aydın, aydınlar çok önemli bir toplumsal kategoridir. Özelikle gelişmekte olan toplumlarda, az gelişmiş toplumlarda, geleneksel toplumlarda aydınların işlevi çok büyüktür. Kürd toplumu gibi bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış toplumlarda aydının işlevi çok daha büyüktür. Aydın, dünyayı, dünyadaki temel gelişmeleri, Yakın Doğu'yu, Ortadoğu'yu, kavramış bir kişidir. Yakın Doğu, Ortadoğu içinde, Türk, Arap ve Fars toplumları karşısında Kürd toplumunun çok çok olumsuz olan, sıfırın altında olan konumunun bilincine varmış, bu olumsuz ilişkiler konusunda kendi halkını aydınlatan, bunun için eşitlik ve özgürlük peşinde koşan bir kişidir.

Bu tanıma uyan kişilere genel olarak *intelligentsia* deniyor. Bunun üniversite okumakla, üniversite bitirmekle bir ilişkisi yok-

tur. Bugün medrese çıkışlı mellelerin önemli bir kısmı, üniversite çıkışlı Kürdlerin çoğundan çok daha fazla aydındır. Hele hele, Kürd, Kürdistan sorununun ağırlığı karşısında, *enternasyonalist* olduğunu söyleyen Kürdler, tam anlamıyla bir kaçış sürecindedirler. Kürd olmanın, Kürd toplumunun bir üyesi olmanın yüklediği sorunlardan kaçış... Sosyalist enternasyonalizm için de ümmetçi enternasyonalizm için de durum aynıdır, fark etmez.

Dağ Kavmi, Kayıtdışı Bir İsyan romanına dönelim. Sason'da Tetêrê Badik'in ve Evdirehmanê Elî'nin isyanları var. Çevrede Pencînaran, Slokan, Elîkan, Babosîyan, Şerwên, Reşkotan gibi aşiretler var. Burada gerek isyancıların gerek öbür aşiretlerin hem birbirleriyle hem de devletle, milislerle, korucularla ilişkilerinde çok eksik olan, eksikliği daha çok duyumsanan, *aydın* kategorisidir.

Aydın ne yapacaktır? Aydın şunu yapacaktır:

Aydın, Tetêrê Badik'i ve Evdirehmanê Elî'yi çadırlarında, evlerinde ziyaret ederek onlara Kürd, Kürdistan, Kürd milleti, Kürd dili konularında, temel sorunların ne olduğunu konuşacaktır. Aydın, bunu, İstanbul'da yayımlanıp posta aracılığıyla Kürdistan'a gönderilen dergilerle, gazetelerle değil çadırlara, köylere, evlere bizzat giderek yapacaktır. Çevredeki, Pencînaran, Slokan, Elîkan, Babosîyan, Şerwên, Reşkotan... aşiretlerine bizzat giderek yapacaktır. Örneğin onlarla bu güzelim ülkede neden dağlarda, mağaralarda yaşamaya zorlandıklarını konuşacaktır; Binxet'in nasıl oluştuğunu, Kürdistan'ın nasıl bölündüğünü, paylaşıldığını konuşacaktır. Dehak gibi kendi halkına hasım Kürdlerin neden çok olduğunu konuşacaktır. Gelişmeler, örgütlenmeler bu doğrultuda olacaktır.

Evdirehmanê Elî, ancak müsademelerin sonunda, yenilginin yaşandığı anda Tetêrê Badik ile yaptığı bir sohbette, çok önemli eksiğimiz, teşkilat ve siyasetti, diyerek temel meseleye biraz yaklaşmıştır. "Mücadelede yiğitlik ve dürüstlük var ama bu iki eksikten dolayı sonuç kötüdür..." demektedir. (s. 283.)

Aşiret reisleri, aşiretler, bu görüşmelerden, görüşmecilerden

rahatsız olduklarını, hatta bir daha onlarla görüşmek istemediklerini söyleyebilirler. İlk görüşmeler böyle değerlendirilebilir ama aydın, tekrar tekrar gidip bunları konuşacaktır. Kürdler, İsrail tarihini, Yahudi halkının tarihini iyi öğrenmek durumundadır. Theodore Herzl 1890'larda, Yahudi zenginlerine ne diyordu? Theodore Herzl, ABD'deki, Fransa'daki, Rusya'daki, Almanya'daki, İngiltere'deki, Avusturya'daki, İspanya'daki Yahudi zenginlerini ziyaret ederek onlara: "Bir devletiniz yoksa zenginliğinizin hiçbir değeri yoktur." diyordu. Aynı zamanda, Yahudi devleti için alınacak toprak konusunda para istiyordu. Yahudi zenginlerinin önemli bir kısmı, yaşadıkları devletle aralarının bozulabileceğini düşünerek bu görüşmelerden rahatsız olduklarını söylüyordu. Hatta kendisiyle bir daha görüşmek istemediklerini dile getiren zenginler de vardı. İstenen parayı az veya çok veriyorlardı ama görüşmelerden rahatsız olduklarının da dile getiriyorlardı. Theodore Herzl, onlara bir daha, bir daha giderek aynı şeyi söylüyordu: "Bir devletiniz yoksa zenginliğinizin hiçbir değeri yoktur."

Kürd aydını da aynı tutum içinde olmalıydı. Yukarıda da belirtildiği gibi romanda, Çolak Biçar Çavuş isimli bir karakter var. (s. 248.) O da Sason'da bir milis Kürd, öbür milislere göre Kürdlere daha yakın, insani değerleri olan bir milis. Devlet onun bu niteliğini biliyor ama yararlarının daha çok olduğunu düşünerek bu şekilde davranmasına göz yumuyor. Çolak Biçar Çavuş, Seferberlik'te Ruslarla çarpışırken yaralanmış; tek kolunu kaybetmiş bir Kürd. Bitlis Hastanesi'nde, bir Rus subayıyla tanışıyor. Aynı koğuşta kalıyorlar. Rus ordusunda görev yapan Binbaşı, Kafkas Kürdlerindendir. İleri görüşlü bir subaydır. Çolak Biçar Çavuş, bu binbaşıyla konuşmalarından çok şey öğrenmiştir. İnsani değerlerinin gelişmiş olması, kanımca bu Kürd subayla konuşmalarının etkisiyledir.

Buradan farklı bir konuyu, bilinç konusunu gündeme getirebiliriz. "Kafkasyalı, Rus ordusunda görev yapan Kürd subay da Kürdce biliyordu. Konuştuk..." Bu cümle sadece bir saptamadır. Burada Kürd, Kürdistan sorunlarını gündeme getiren bir bilinç

yoktur. Bilinç, "Neden ayrı gayrı düşmüşüz?" sorusunu sorup süreci irdeleyebilmektir. Bilinç, bölünmenin tarihsel geçmişini, bu süreçte Kürdlerin zaaflarını gündeme getirip tartışabilmekle gelişir.

Referandum üzerine

25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu üzerinden bugünkü duruma da kısaca bakabiliriz. Geçmişte, Kürdistan'da hanedan aileler, aşiretler birbirlerine karşı üstünlük taslardı. Günümüzde de örgütler, siyasal partiler birbirlerine karşı üstünlük taslıyor. YNK'nin bir kısmı, Goran, bazı İslami partiler, PKK, sırf Mesûd Barzanî'nin prestiji yükselmesin diye referandum karşıtı bir durum geliştirdi. Irak'la, Haşdi Şabi ile yaptıkları gizli anlaşmalarla, onların 16 Ekim 2017 sabahında Kerkük'e girmesine destek verdi. Bu süreçte, Başkan Mesûd Barzanî'nin *Bağımsız Kürdistan* politikasının darbe aldığı şüphesizdir. Bunun ötesinde Kürdistan da çok büyük bir darbe almıştır. Kürdler, birbirlerine değil düşman güçlere taviz vererek Kürdistan'ın daha büyük kaybetmesine yol açmışlardır. Hâlbuki Kerkük'ün verilmesi, Efrîn'in verilmesini de kolaylaştırmıştır.

2015 Ekim'inden beri, Şengal'in bir kesimi PKK güçlerinin denetimi altındaydı. KDP, PKK'nin Şengal'den çekilmesini, bu kesimlerin KDP denetimine bırakılmasını istiyordu. PKK buna yanaşmıyordu ama Kürd düşmanı Haşdi Şabi ile, Irak güçleriyle çok rahat anlaşıyor, onlara üslenme olanakları sağlıyor ama KDP ile anlaşamıyordu. Bugün de elinde tuttuğu alanları, Irak ve Haşdi Şabi güçlerine bırakarak bu alanlardan tamamen çekildiği söyleniyor.

16 Ekim 2017 sabahında, daha önceki açıklamalarına uygun olarak neden direniş kararı vermediği konusunda Başkan Mesûd Barzanî eleştirilebilir. Bu eleştiri yapılmalıdır ama şu bir gerçektir. Referandum sürecinde, en sağlıklı tutumu gösteren Başkan Mesûd Barzanî'dir. Bu tutumun, geleceğe muhakkak olumlu bir etkisi olacaktır çünkü %72 katılım, %93 evet, tapu gibi güçlü bir

belgedir. Öte yandan Mesûd Barzanî'nin neden direniş kararı vermediği KDP'deki çeşitli gruplar açısından da değerlendirilmelidir. KDP'de de YNK'deki gibi referanduma karşı olan bazı kesimler olabilir.

YNK'nin olumlu bir özelliği var. YNK'de olup biten her şey, taraftarlar tarafından kamuoyu önünde tartışılabilmektedir. KDP ise iç sorunlarını dışarıya fazla aksettirmemeye gayret etmektedir. Bu bakımda, Başkan Mesûd Barzanî'nin, KDP'deki çeşitli kesimler üzerinde ne kadar etkili olduğu belirsizdir.

Ahlak

Dine dayalı bir ahlakı değil doğa-toplum ilişkileri üzerine kurulan bir ahlakı savunmak gerekir. Doğa-toplum ilişkileri sürecinde gelişen bir ahlak anlayışı, merhamet ve yardımseverlik gibi duyguları geliştirir; dine dayalı bir ahlak, bu duyguları köreltebilir. Doğa-toplum ilişiklerine dayalı bir ahlak anlayışı, eşitlik ve özgürlük gibi evrensel değerleri de geliştirebilir.

Bugün dindar olan ama ahlaki niteliklerden yoksun olan pek çok insan, grup vardır. Ateist olan, herhangi bir dine bağlı olamayan ama çok ahlaklı olan pek çok kişi ve grup da vardır.

On binlerce insanı zehirli gazlarla boğma sürecinde, yüz binlerce insanı yerinden yurdundan edip sürgün sürecinde, onların mallarına mülklerine el koyma sürecinde, genç kızlara tecavüz sürecinde, ahlakilikten eser yoktur. Enfal böyle bir süreçti. Bunu yapanlar kendilerini suçlu hissetmemektedirler çünkü zehirli gazlarla boğulanlar, sürgünlere gönderilenler, kâfir kabul edilmekte, kâfire karşı savaşanların da cennete gidecekleri vurgulanmaktadır. Hiçbir dine inanmayan kişiler, böyle bir süreçte, şüphesiz daha ahlaki bir tutum sergilemektedir. Onların, böyle süreçleri onaylaması mümkün değildir.

Türkçenin kullanımı üzerine

Dağ Kavmi romanında, Sêvê kadın, torunları Darçîn ve Gernas'la, Anadolu'da Türk köylülerin konuştuğu gibi konuşuyor.

"Len biliyom gızıyonuz emme, bi kez daha deyyom... (s. 12.)" Sêvê kadın, kızları ve Gernas'ın sözlüsü Zerya ile de böyle konuşuyor. *"Dönecekle helbet... (s. 256-257.)"*

Kürd köylülerini bu şekilde konuşturmanın doğru olmadığı kanısındayım. Bu konuşmaların, düzgün Türkçeyle verilmesi gerekir. Örneğin Tolstoy'un, Dostoyevski'nin romanlarında da Rus köylülerle şehirli Ruslar konuşmaktadır ama onların konuşmaları, Anadolu'da Türk köylülerin konuşmaları gibi verilmemektedir. Düzgün Türkçeyle verilmektedir. Doğrusu da budur.

Yazar, bu konuda kendini şu şekilde savunabilir. Gernas ve Darçîn, Manisa'nın, Salihli ilçesinin Dereköy beldesinde doğdu, büyüdü. Türkçe öğrenemedi. Sêvê kadın onlara Kürdce öğretemedi. Onlar da Türkçeyi bu şekilde konuşuyor. Bu savunmada haklılık payı olabilir. Örneğin Dehak'ın, ablası Caziye ile konuşmalarının Kürdce olduğu ama düzgün Türkçeyle verildiği, yazarın bu konuda hassas olduğunu göstermektedir. (s.121-122.) Bundan dolayı bu konuda, Kürdce-Türkçe ilişkisine dikkat etmek gerekir.

nerinaazad, 31.03.2018

ADAYLAR

Bülent Tekin'in, 22 Mayıs 2018 günü internette yer alan *HDP Üzerine!* (http://www.bulenttekin.net/hdp-uzerine/) başlıklı yazısını okudum. Yazıda, HDP yönetiminin, adayları antidemokratik bir tutumla belirlediği dile getiriliyordu.

Şöyle bir soru soralım: Adaylar merkez yoklaması ile değil de ön seçimle belirlenmiş olsaydı nasıl bir sonuç elde edilirdi? Örneğin Şırnak, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Van, Iğdır, Batman, Muş gibi illerde, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi illerde ön seçim yapılsaydı adaylar bu şekilde belirlenmiş olsaydı nasıl bir sonuç elde edilirdi? Sonuçlar şüphesiz çok farklı olurdu.

Halkın yönetime katılımı böyle olur. Demokratik yönetimin gereği de budur çünkü böyle olduğu zaman, herhangi bir seçim çevresinde aday olmak isteyenler, kendilerini açıklayacaklar; ön seçime katılanlar da bu adaylar arasında kendi tercihini yapacaklar, liste bu şekilde oluşacak. Burada merkezin belirleyiciliği şüphesiz çok azdır. Esas belirleyici olan, halktır. Halkın sürece katılımı ancak bu şekilde gelişebilir. Partiler, bu tür demokratik bir süreci neden işletmiyor? Muhalefet partileri en çok demokrasiden söz ediyor; demokrasiyi getireceğiz, diyor, hedefimiz demokrasidir, diyor ama böyle bir ön seçim sürecini de başlatmıyor. Merkez yoklamasının demokratik bir süreç olmadığını elbette biliyorlar. AKP, MHP, BBP böyle bir süreci işletmiyor. CHP, İyi Parti SP, HDP gibi muhalefet partileri de böyle bir sürecin başlaması için bir girişimde bulunmuyor.

Bugün AKP demokratik olmamakla, tek adam yönetimi olmakla eleştiriliyor? Öbür siyasal partiler farklı mı? Siyasal parti-

lerin ön seçim gibi demokratik bir sürece başvurmamaları parti merkezlerindeki bürokrasiyi çok güçlendirmiştir. Bu güç karşısında halkın yönetimdeki etkisi yok gibidir. Bu, sadece AKP'de böyle değildir; bütün siyasal partilerde durum budur. Partilerin kongrelerine üç yüz kişinin, üç bin kişinin, otuz bin kişinin katılımıyla, üç yüz bin kişinin katılım arasında ciddi bir fark yoktur. Üç yüz bin kişinin kongreye katılması nicelik bakımından şüphesiz önemlidir ama fazla katılım, nitelik bakımından bir farklılık yaratmamaktadır. Az katılımda da fazla katılımda da halkın yönetime katılması hiçe yakındır.

Mücahit Bilici'nin, ürettiği ve kullandığı, *Hamal Kürt* şeklinde bir kavramı var. Mücahit Bilici Hoca'nın bu konuda bir kitabı da var. (*Hamal Kürt*, Avesta Yay., 2017.) Bu kavramı kullanarak bugünkü adaylık sürecini şu şekilde değerlendirmek mümkündür. Bir kısım Kürdlerin yaptığı hamallıktır. Türk solunu TBMM'ye taşıma hamallığı... Bazı arkadaşlar da şöyle söyledi: Hamallık örneğin İstanbul'da Osmanlı'nın son dönemlerinden beri Kürdlerin yaptığı çok önemli bir iştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'daki Kürd hamallar örgütlüydü. Bugünse taşınan yükün içeriği ve işin rengi biraz değişmiş.

Bir kısım Kürdler buna *enternasyonalizm* diyorlar. Bunun enternasyonalizmle bir ilişkisi yoktur. Enternasyonalizm kendini bilmekle başlar. Kendinden olanı dışlıyorsan, bunun altında kamuoyuna açıklanmayan bir hesabın da varsa ama Türk soluna, Türk sol örgütlerine alabildiğine açıksan, buradan enternasyonalizm çıkmaz. Kendi dışındaki Kürdlere bilinçli olarak kapalıysan ama Afrikalıları, Latin Amerikalıları, Türkiye'nin, Yakın Doğu'nun, Ortadoğu'nun, dünyanın emekçilerini partiye yığsan da buradan enternasyonalizm çıkmaz.

HDP listelerinde şunu görüyoruz. Türk soluna, Türk örgütlerine mensup bazı siyasetçiler, bazı illerin listelerinde liste başında veya seçilebilecek sıralarda yer alıyorlar.

Baskın seçim, 24 Haziran olarak açıklandıktan sonra HDP, kendi dışındaki Kürd siyasal partileriyle seçim ittifakı görüşme-

leri yaptı. Bu, çok olumlu bir gelişmeydi. Bu görüşmeler maalesef başarısızlıkla sonuçlandı. Buradan da şunu görüyoruz: HDP, bu Kürd siyasal partilere mensup siyasetçileri, değil kendi listesine aday göstermek, onların sözüne bile açıklanan seçim deklarasyonunda yer vermek istemedi. Bu söz elbette bazı Kürdi, Kürdistani ilkeler içeriyordu.

HDP'nin Türk sol siyasal partileriyle, Türk sol örgütleriyle ittifak araması yanlış bir tutum değildir. Burada şuna da dikkat etmek gerekir: Bu sol siyasal partiler, örgütler İstanbul'da, Ankara'da İzmir'de, Adana'da, Mersin'de, Diyarbakır'da, Batman'da, Van'da kendi öz örgütleriyle seçime girseler ne kadar oy toplayabilirler? Bunun iç açıcı bir rakam olamayacağı bilinmektedir. Birinci hedefi emekçiler olan bu siyasal partiler, bu geniş yığınlardan neden oy alamıyorlar? Bu emekçi yığınlar, bu arada Aleviler, neden kendilerine hitap eden bu siyasal partilere değil de AKP, MHP, CHP gibi düzen partilerine oy veriyorlar. Bunu incelemek de önemli olmalıdır.

Burada eleştirilmesi gerekenler, birinci planda Kürdlerdir ama Türk soluna da bir eleştiri yöneltmek gerekir. Kendi çıkarı için, kendi örgütsel çıkarı için Kürdlere hamallık yaptırmak etik bir tutum değildir. Bunu, solun, ülkenin, halkın genel çıkarı diye meşrulaştırmaya çalışmak da sağlıklı bir tutum değildir.

Burada, temel sorunu dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Kürd sorunu her şeyden önce Kürdi, Kürdistani bir sorundur. Şunca mücadeleye rağmen, şunca fedakâr ve vefakâr mücadeleye rağmen, bunca çok ağır bedellere rağmen, Kürdler, hâlâ Kürd dilini, ana dillerini kabul ettiremediler. Kürd dili, devlet tarafından, yargı tarafından örneğin TBMM tarafından hâlâ anlaşılamayan, bilinmeyen bir dil olarak geçiyor. Hâlbuki örneğin İsrail'de baskıcı, zulümkâr diye sık sık suçlanan İsrail'de Arapça, 1948'den beri yani İsrail'in kurulmasından beri, İbranice yanında ikinci resmî dildir.

Ana dili konusunda, HDP'ye de kısaca bakmak gerekir. Bugün, TBMM'deki Kürdlerin kaçı Kürdceyi konuşabiliyor, okuyabili-

yor, yazabiliyor, bunun yüzdesi nedir? Bundan çok daha önemli olan soru şudur: Bu milletvekillerinin çocuklarının kaçı Kürdce biliyor? Elde edilecek rakamlar, iç açıcı mıdır?

Bugün asimilasyonun, bir halkın, dilinin, kültürünün ortadan kaldırtılmasının, bunun için, devlet terörü de dahil her türlü yöntemin uygulanmasının hiçbir insani yönü yoktur. Cumhurbaşkanı'nın, Başbakan olduğu sıralarda, Alman Devleti'ne, Almanya'da bu konuda yaptığı hitap unutulmamalıdır. Bu sözlerden Kürdler de bir mesaj alabilmelidir.

Aileler, kişiler, yerlerinden, yurtlarından, köylerinden, evlerinden barklarından koparılıp uzak diyarlara savruldukları zaman, devlet için sorunun çok büyük bir kısmı zaten çözülmüş olmaktadır. Üç nesil, dört nesil sonra asimilasyon gerçekleşme yoluna girer.

Bugün, evleri, köyleri yakılıp yıkılanların, bundan dolayı örneğin Siirt'ten kalkıp Batı illerinden birinde sürgün yaşayan ailelerin, otuz yıl sonra buralarda iş tutan çocukları, artık kendilerini Kürd görmeyecekler; "Dedem, babam, Kürdmüş." diyecekler. "Evlerinin, köylerinin yakılıp yıkıldığı, bu bakımdan kalkıp buralara geldikleri söyleniyor." diyecekler. Evlerinin, köylerinin neden yakılıp yıkıldığının bilincinde bile olmayacaklar; "Atalarımızın yurduymuş." vs. diyerek evlerini, köylerini, Siirt'i hiç merak etmeyecekler. Onlar için Kürd, sadece iş yerlerinde örneğin inşaatlarında çalıştırdıkları, aş için, ekmek için, hâlâ Kürdistan'dan kopup gelen Kürd emekçiler olacak.

Bu çok önemli sorunu yok sayıp küçümseyip Ortadoğu'yu kurtarmaya çalışırsan bir şey elde edemezsin.

nerinaazad, 23.05.2018

DAĞ KAVMİ II

Kozluk, Sason, Midyat Seyahati... Dersim

25-30 Mayıs 2018 tarihleri arasında, Diyarbakır-Batman gezimiz oldu. Diyarbakır'da, 26 Mayıs'ta, İBV bünyesinde kurulan Canip Yıldırım Kütüphanesi'nin açılışı yapıldı. Bu ayrı bir yazı konusu olacak. Bu yazıda, Batman, Kozluk, Sason, Midyat, Kerboran, Nusaybin gezisiyle ilgili izlenimlerimizi dile getirmeye çalışacağım.

26 Mayıs'ta kütüphanenin açılışı öğle saatlerinde gerçekleşmişti. Kütüphanenin açılışından hemen sonra, Batman'dan gelen arkadaşlarla birlikte Batman'a doğru yola çıktık. Esas programımız, Abdullah Kaya'nın *Dağ Kavmi* romanının geçtiği coğrafyada dolaşmaktı. Bu konuda Abdullah Kaya ile haberleşmiştik fakat o günlerde Abdullah Kaya önemli bir ameliyat geçirdi. Bu ameliyat nedeniyle gezimize katılamadı. Batman'da gezi programını onsuz yapmak zorunda kaldık.

Dağ Kavmi romanının geçtiği coğrafyada gezinti yapmak esas amacımızdı. Buna paralel olarak üç istek daha vardı: Birincisi 1971 yılında, 12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Tutukevi'nde tutukevi, henüz Seyrantepe'deyken gerçekleşen bir ziyaretle ilgiliydi.

Arkadaşlar: "İsmail Abi, bir ziyaretçin var." demişlerdi. Ziyaret yerine Musa Anter ağabeyle birlikte gitmiştik. O zaman ziyaretler rahattı. Tel örgülerin bir tarafında ziyaretçiler, bir tarafında da tutuklular yer alırdı. Ziyaretçiler bütün tutuklularla görüşebilirlerdi. Tutuklular da herkesin ziyaretçisiyle görüşebilirdi. Soyadı koşulu vs. aranmazdı.

Ziyaretçi, Sason'dan geldiğini, İsmail Beşikci ile görüşmek is-

tediğini söylemişti. Musa ağabey, beni göstererek "İsmail Beşikci bu." demişti. Ben de "İsmail Beşikci benim." demiştim. Ziyaretçiyle bir saniye kadar göz göze gelmiştik. Sonra ziyaretçi, Musa ağabeyle konuşmaya başlamıştı. Musa ağabey ona Sason'dan bazı kişileri, aileleri soruyordu; o da cevap veriyordu.

Ziyaretçi, enine boyuna çok iri bir kişiydi. İki metreden fazla boyu vardı. Elleri ayakları çok büyüktü. Kırmızı yanakları vardı. Sağlıklı bir kişiydi. Ben o zaman otuz iki yaşımdaydım. Ziyaretçi de genç bir kişiydi. Türkçesi iyi değildi. Musa ağabeyle Kürdce konuştular.

Bu şekilde bir iki dakikalık bir sohbetten sonra ziyaretçi, tekrar "İsmail Beşikci ile görüşmek istiyorum, ona haber verir misiniz?" dedi. Musa ağabey, beni göstererek "Beşikci budur." dedi. Ben de "Beşikci benim." dedim. Bunun üzerine tekrar bir saniye kadar göz göze geldik. Ondan sonra ziyaretçi, tekrar Musa ağabeyle konuşmaya başladı. Kısa bir süre sonra, üçüncü defa Beşikci ile görüşmek istediğini, haber verilmesini istedi. Bu sefer Musa ağabey, "Beşikci budur diyorum, inanmıyorsun, Beşikci de Beşikci benim diyor, inanmıyorsun, hâlâ Beşikci'yi soruyorsun!' diyerek öfkesini dile getirmişti. "Ulan ayı, Beşikci ille de senin gibi kocaman mı olmalı!" diye tepki göstermişti.

Musa Anter'i tanıyanlar, bilirler; buradaki *ayı* sözcüğü hakaret, aşağılama içeren bir sözcük değildi. Gerek el, kol, yüz hareketleriyle gerek cümlenin ifade edilme biçimiyle, ses tonuyla, bu, sadece bir espri olarak değerlendirilebilir.

Bu anlatılar, Musa Anter'in *Amlanm* kitabında yer alıyor. Bu kitap başta *Doz Yayınları* olmak üzere pek çok yayınevi tarafından defalarca basıldı. Hem bu kitabı hem de kitap içindeki bu anlatıları bulmak kolay.

Bu söz üzerine bir gülüşmeden sonra, Musa Ağabey, ziyaretçiye "Beşikci'yle görüşmek istiyorum, deyip duruyorsun; Beşikci'ye ne söyleyeceksin, ne anlatacaksın, Beşikci'den ne öğreneceksin?" demişti. Ziyaretçi de şöyle demişti:

12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır-Siirt illeri Sıkıyönetim As-

kerî Mahkemesindeki duruşmalar, Türk basınına yansımıyordu. İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, Çukurova'da, Eskişehir'de Sıkıyönetim Askerî Mahkemelerinde görülen davalar, duruşmalar, basına yansıyordu ama Diyarbakır'daki duruşmalar, basına yansımıyordu. Duruşma salonuna basın mensubu vs. gelmiyordu. Sıkıyönetim Komutanlığı, bazı davalarla ilgili olarak bizzat kendisi bildiri yayımlardı. Örneğin Devrimci Doğu Kültür Ocakları Davası, Türkiye-Kürdistan Demokrat Partisi Davası gibi davalarda böyle sıkıyönetim bildirileri yayımlanmıştı. Beşikci Davası ile ilgili olarak da ilk celseden ve son celseden sonra böyle bildiriler yayımlanmıştı.

Prof. Dr. Zafer Üskül'ün *Bildirileriyle 12 Mart 1971 Dönemi Sıkıyönetimi* adında bir kitabı var. (Tarih Vakfı Yurt Yay., Ağustos 2014.) Bu kitapta, sıkıyönetim komutanlıklarının yayımladıkları bildiriler bir araya getirilmiş. Bu dönemde, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yayımlanmış bildiriler de yer alıyor (s.170-258.) Ama sözünü ettiğim bildiriler bu kitapta yer almıyor.

İlk celsede, ifade sırasında, sıkıyönetim mahkemelerinin anayasaya aykırı olduğunu, mahkemelerin görevsiz ve yetkisiz olduklarını belirtmiştim. Bu taleplerin Anayasa Mahkemesine götürülmesini belirtmiştim. Daha sonra da Kürdlerin, Kürd dilinin objektif bir gerçek olduğunu ifade etmiştim. Sıkıyönetim bildirisinde, Kürdlerle, Kürdceyle ilgili olarak ifade edilen düşüncelerden söz edilmiyordu fakat Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğu, Türkçeden başka bir dilin söz konusu olamadığı vurgulanıyordu. Sıkıyönetim mahkemesi tarafından, Beşikci'nin dile getirdiği taleplerin reddedildiği belirtiliyordu.

Sason'dan gelen ziyaretçi ve arkadaşları, *devletin bir mahkemesi* karşısında, talepler ileri süren, Kürdlerden söz eden bu kişiyi *devlete kafa tutan* biri olarak algılamışlar. Bu kişiyi tanımak istemişler. Ziyaretlerinin amacı buymuş. Ziyaretçi, hayal kırıklığına uğramıştı. Morali biraz bozulmuştu. Herhâlde daha iri, güçlü bir kişi hayal ediyormuş,

İşte, Sason'da bu arkadaşla görüşmek istiyordum. Örneğin herhangi bir kahvehanede, Sasonlulara bu anılardan söz ederek bu kişiyi bilip bilmediklerini, bu arkadaşın akıbetini soracaktım.

O dönemde, Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'nde, Kozluk'tan Mehmet Şirin Baltaş isimli bir arkadaş vardı. Türkiye İşçi Partisi Kozluk İlçe Başkanı'ydı. Bu çerçevede tutuklanıp sıkıyönetim tutukevine konulmuş. Mehmet Şirin Baltaş'ın Kozluklu olduğunu biliyordum. Kozluk'ta Mehmet Şirin Baltaş'ı da soracaktım. Yedi sekiz yıl önce Ankara'da, Mehmet Şirin arkadaşın yeğeniyle de tanışmıştım.

***

İkinci isteğim 1965-1966 yıllarındaki Nemrud ve Sîpan yaylalarıyla ilgiliydi. O dönemde Koçer Alîkan Aşireti'nin bir bölümü, yazın Nemrud ve Sîpan'daki Sûtey Yaylası'nda, kışın Farqîn (Silvan)'in Hêlîn köyünde konaklıyorlardı.

Aşiret reisi Hecî Kerevan'ın, yedi sekiz yaşlarında Hayran isimli küçük bir oğlu vardı. Nemrud ve Sûtey yaylalarında bize, "ev nan sipehîye" diyerek anasının sac üzerinde pişirdiği yufka ekmeklerden getirirdi. O zamanlar, kendi çadırımızda Ahlat'tan, Bedri Bahar ve Muzaffer Zincir adlı iki öğretmenle birlikte kalıyordum. O zaman bu iki öğretmen, Bitlis Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından yaz aylarında, dağdaki çocuklara Türkçe öğretmek için görevlendirilmişti.

İki yıl kadar önce, Silvan'daki Hêlîn köyüne gitmiştik. Alîkanlarla, bugünkü durumlarıyla ilgili sohbet edecektik. O sohbet sırasında, Hayran'ın, Batman'a yerleştiğini öğrenmiştim. Hayran'ı görmeyi, sohbet etmeyi çok istiyordum. Batman'da arkadaşlara bu anılardan söz ederek Hayran'ı arayıp bulmaya çalışacaktım.

***

Mele Evdilahê Timokî (1904-1992), çok dikkatimi ve ilgimi çeken bir kişiliğe sahipti. Mele Evdilahê Timokî, 1950'lerde,

1960'larda, 1970'lerde ve daha sonraları etrafa Kürdi ışıklar saçıyordu. Mele Evdilahê Timokî'nin (Adullah Begik), Kozluk'un Timok köyünden olduğunu biliyordum. Etrafa Kürdi, Kürdistani ışıklar saçan bu evi ve medreseyi görmek de bende büyük bir arzuydu. Kozluk'ta arkadaşlarla bu konuyu da konuşacaktım. Üçüncü isteğim de buydu.

***

Canip Yıldırım Kütüphanesi'nin açılışından hemen sonra Batman'dan gelen Behmen Doğu ve Aydın Üneşi dostlarla birlikte Batman'a hareket ettik. Bismil üzerinden Batman, arabayla bir buçuk saat kadar bir yol. Yol, genel olarak düz ovada ilerliyor. Yolun her iki tarafı buğday ve mısır tarlarıyla dolu. Mısır burada endüstri bitkisi.

Büroda üç gün için kaba bir plan yapmaya başladık. Ameliyat nedeniyle Abdullah Kaya bu geziye katılamayacaktı. Plan yapmaya çalışırken büroya birçok arkadaş girdi. Bize, "Hoş geldin." demeye gelmişlerdi. Bu kişilerden biri de Celal Temel Hoca'mızın küçük kardeşi Sait Temel'di.

Bu arada sürpriz olarak Mehmet Şirin Baltaş da odaya girdi. Mehmet Şirin Baltaş'la 12 Mart 1971 Rejimi'nde Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Askerî Tutukevi'nde iki buçuk yıl kadar bir arada kalmıştık. Batman'a gelişimizi haber almış, geldi. Mehmet Şirin arkadaş, askerî tutukevi anılarını, mahkeme, duruşma anılarını anlatmaya başladı.

Mehmet Şirin bunları anlatırken büroya, Abdullah Kanat girdi. Abdullah Kanat'la 1990'da Sağmalcılar Cezaevi'nde, C-13 Koğuşu'nda bir arada kalmıştık. Abdullah Kanat'ın, mücadele ve cezaevi anılarıyla ilgili üç ciltlik kitabı var: 1. *Mizgin, Batman'da Şafak Sökerken* (Belge Yay., 2007 İstanbul.), 2. *Welat, Dicle'nin Ah* (Belge Yay., 2011.), 3. *Welat, Amed'de Vahşet Geceleri* (Belge Yay., 2013.)

Abdullah'la ara sıra telefonda görüşüyorduk, Batman'a geli-

şimizden haberdardı. Abdullah Kozkluklu olduğunu, Kozluk'un Norşen köyünden olduğunu söyledi. "Yarın Norşen'e birlikte gideceğiz." dedi. Kozluk ilçe merkezinde akrabaları olduğunu, onlara da uğrayacağımızı belirtti.

Mehmet Şirin Baltaş'la sohbet ederken Mele Evdilahê Timokî'yi, Timok köyünü, Mele Evdila'nın evini, medresesini sordum. Mehmet Şirin, "Mele Evdila'nın çok geniş bir kütüphanesi vardı. Her taraf kitap doluydu. Evin önünde çok güzel meyve bahçeleri, çiçek bahçeleri vardı. Ev, kütüphane, bahçeler her yer yakıldı; çok geniş kütüphaneden, kitaplardan küçük bir eser bile kalmadı." dedi. "Ahırlar, kümesler, içindeki hayvanlarla birlikte yakıldı." dedi.

Mele Evdilahê Timokî, gerilla mücadelesi döneminde, 1985'te, Türkiye'yi terk etmişti. İran'da ve Irak'ta, Kürdistan bölgelerinde kalmıştı. Daha sonra, Suriye'ye, Kürdistan bölgesine geçmişti.

Mele Evdilahê Timokî, etrafa Kürdi ışıklar saçan bir kişiydi. Çağdaş bir zihniyete sahipti. Evin, medresenin içindeki kitaplarla birlikte yakılması, onlardan hiçbir iz bırakılmaması, Türk egemenlik sistemi anlayışına çok uygun bir davranıştır. Şêx Seîd'in, Seyîd Riza'nın mezarlarının yok edilmesi gibi, Seîdê Kurdî'nin mezarının kaybedilmesi gibi... Bugün, başta Hasankeyf Barajı olmak üzere Fırat ve Dicle üzerinde, bu nehirlerin çeşitli kolları üzerinde barajlar yapılmasının ana nedeni de Kürdleri çağrıştıran bazı anıtları sulara gömmek, onlardan hiçbir iz bırakmamaktan başka bir şey değildir.

Evin, medresenin yakılmış olmasına rağmen yerini, kuruluş alanını görmek önemli olabilirdi. Arkadaşlara, yaptıkları telefon görüşmelerinde, köyle gidemeyeceğimizi, operasyon olduğunu, yolun kapalı olduğunu söylermişler.

O gün bizi ziyaret edenlerden biri de Berken Bereh'ti. Berken Bereh'i uzun yıllardır Kürdce yazılarından, Kürdce şiirlerinden tanıyordum. İlk defa karşı karşıya geliyoruz. Üç günlük Batman gezimizde Berken Bereh'le birkaç defa bir araya geldik. Berken Bereh, Beşikci üzerine bir şiir de yazdı. Şiirin el yazılı aslını bana

verdi.

Akşam, kalabalık bir grupla Kristal'de yemek yedik. Yemekten sonra Kristal yollarında yürüyüş de yaptık.

27 Mayıs sabahı, erkenden Kozluk'a gitmek üzere hareket ettik. Arabayı Behmen kullanıyor. Arabada dört kişiyiz. Ben, Behmen, Aydın Hoca ve Abdullah Kanat. Kozluk'a doğru coğrafya gittikçe yükseliyor, yol gittikçe engebeli virajlı bir hâl alıyor. Kozluk'ta fazla oyalanmıyoruz, doğrudan Norşen'e doğru ilerliyoruz. Yol gittikçe yükseliyor, engebeler, virajlar artıyor. Yolun bazı bölümleri asfalt, bazı bölümleri ham yol.

Norşen köyü, yolun altında yer alıyor. Evler, yerleşme birimleri birbirlerinden epeyce uzak. Evler, Norşen Suyu ile yol arasında, yamaçta yer alıyor. Her taraf, ceviz, nar, incir, dut, çınar ağaçlarıyla dolu. Nar ağaçları kıpkırmızı çiçekleriyle her tarafta kendisini gösteriyor. Bu ağaçlardan bir kısmı özenle yetiştiriliyor, bir kısmı doğada kendiliğinden yetişiyor. Bu köyde ekilebilir arazi yok. Evlerin önünde küçük bahçeler var. Köy, hayvancılık için uygun bir alan.

Yolun hemen altında çok güçlü, çok temiz bir su akıyor. Su arkı içinde onlarca hortum var. Bu hortumlar evlere doğru uzanıyor. Hortumlar, evlere su götürüyor. Norşen Suyu, yoldan üç yüz metre kadar aşağıda. Yol ile Norşen Suyu arasındaki yükseklik çok dik. Arazi çok vahşi ama çok güzel. Yoldan Norşen Suyu'na kadar indik. Yol yok. Büyük taşlara, fidanlara tutunarak iniyorsunuz. Norşen Suyu'na Qosket Çayı da deniyor. Bu çay ileride, Dicle'nin önemli kollarından biri olan Batman Çayı'na katılıyor.

Norşen Suyu da çok güçlü. Sular duru akıyor. Toprak taşımıyor. Norşen Suyu, Norşen köyünü ikiye bölmüş. Abdullah, bizim bulunduğumuz köyün *korucu köyü* olduğunu söylüyor. Kendi köyleri suyun öbür tarafında. Abdullah, Norşen köyünün iki tarafında bitip tükenmez kan davaları, çatışmalar, ölümler olduğuna işaret ediyor.

Norşen Suyu'nun bir tarafında Malaşerefler'in köyleri yer alıyor. *Qewmê Çiyê* tabir edilenler bu kesim. Eliyê Ûnis'in oğlu Mihe-

med Axa, 1925 Şêx Seîd direnişine katılıyor. Bu direniş sırasında büyük kayıp veriyorlar. Direnişten sonra ailenin geri kalanları sürgün ediliyor. Sürgünden bir süre sonra afla evlerine, köylerine dönüyorlar. 1934-1935 yıllarında devletle çatışan Mihemed Axa'nın küçük kardeşi Evdirehmanê Elî oluyor. Malaşerefler Kürd bir muhtariyet peşinde.

Noşen Suyu üzerinde, köyün iki tarafını birleştiren tel örgülerden yapılmış bir asma köprü var. Birkaç kişi köprüye çıktığınız zaman köprü epeyce sallanıyor. Köprü üzerinde sallana sallana ilerliyorsunuz. Köprünün uzunluğu yüz metre kadar. Altta su, coşkun bir şekilde akıyor. Suyun öbür yakasında Teterê Badik'e bağlı aileler, köyler, aşiretler yer alıyor. Bunlar, devlete asker ve vergi vermek istemiyor. Bunun için devlet tarafından eşkıya, haydut kabul ediliyorlar. Bunlar da dağların doruklarındaki, derin vadilerdeki mağaralarda yaşıyorlar. Devlet bunları düze indirmek için çok yoğun bir çaba içinde. 1935'te isyan, bu tarafta yer alan Xirbaq köyünde başladı. Eynnebir köyüne sıçradı. Bu gezimizde, bu alanları ziyaret edemedik.

Dönüşte, Kozluk'ta, Abdullah Kaya'yı evinde ziyaret ettik. Bize coğrafya ve süreç hakkında bilgi verdi. Bir dahaki gezide beraber olmamızı diledi. Daha sonra Abdullah Kanat'ın Kozluk'taki yeğenlerine uğradık. Oradan da Sason için yola çıktık.

Kozluk-Sason coğrafyası Dersim'i andırıyor. Kozluk-Sason yollarına ilerlerken Dersim, Nazımiye, Cıvrak yollarında ilerliyormuşsunuz gibi bir hisse kapılıyorsunuz. *Dağ Kavmi* romanında birkaç yerde şöyle bir cümle geçiyor: "Dersim coğrafyası, Kozluk-Sason coğrafyasına göre piknik yeri sayılır."

Sason'da bizi Fahrettin arkadaş karşıladı. Fahrettin, bizi çok güçlü, soğuk ve temiz bir suyun aktığı, çok büyük çınar ağaçlarının altında yer alan bir dinlenme alanına götürdü. Bir öğretmen arkadaş daha vardı.

Burada sohbet ederken yazının baş tarafında sözünü ettiğim anıları dile getirerek 1971'deki Sasonlu ziyaretçiyi görüp göremeyeceğimi, bulup bulamayacağımı sordum. Sasonlu arkadaşlar,

kendi aralarında falanca aileden olabilir diyerek bazı ihtimaller üzerinde durdular. Birkaç telefon konuşması yaptılar. Sonunda o ziyaretçinin bulunduğunu, "Ziyaretçi benim." dediğini, bizi evine davet ettiğini söylediler; kalkıp gittik. Üç katlı bir apartmanın ikinci katında oturuyor. Ceviz, nar, incir, dut, çınar ağaçları, çeşitli çiçek fideleri arasında bir ev...

Arkadaşın adı Şaban. Biraz hasta ama vücut yapısını yine koruyor. İki metre yirmi santim olduğunu söylüyor. Beli biraz bükülmüş. Çocukları, torunları var. Genç oğlu bizi karşıladı ve uğurladı. Şaban arkadaş, 1971 anılarını, daha sonraki yaşamını anlattı. Uzun yıllar İstanbul'da ve başka yerlerde yaşamış. Kalkıp tekrar Sason'a gelmiş, yerleşmiş. Bu arkadaşla tanışmış olmam beni çok mutlu etti.

Şaban arkadaşın evinden ayrıldıktan sonra, Fahrettin ve öğretmen arkadaş, bizi Mereto Dağı eteklerinde bir mezraya götürdüler. İki arabayla gidiyorduk. Arazi, yol, durmadan yükseliyordu. Giderek bozuk, taşlık bir yol hâline geldi. Arabamızın biri yolda kaldı. Öbür arabayla yolda yükselmeyi sürdürdük. Komk (Gomk) mezrasında yaşayan bir Ermeni aileye gidiyorduk. 1915'ten önce burada bir Ermeni manastırı olduğu da vurgulanıyor. Bölgede, sadece üç Ermeni aile kalmış. Biri bizim gittiğimiz aile, diğeri bu ailenin yakınında bir evde oturan aile. Üçüncü aile de aynı mezrada ama evi, biraz daha uzakta.

Mereto Dağı'nın yüksekliği 3000 metreyi aşıyor. Doruğunda öbek öbek kar birikintileri görülüyor. Biz 2000 metreyi aşkın yükseldik sanıyorum. Ermeni aileden bir genç, bizi yolda karşıladı. Orada arabadan indik. Bu sefer biraz daha yükselerek ve dolanarak eve varmaya çalıştık. Yol falan yok. Taşlara basarak, bir taştan öbür taşa atlayarak, fidanlara tutunarak ilerliyorsunuz. Bu şekilde, arazide 200 metre kadar daha yükseldiğimizi sanıyorum.

Ermeni ailede bir yaşlı erkek, iki yaşlı kadın var. Biri yaşlı erkeğin anası, biri de eşi. Bizi yolda karşılayan ve eve götüren, ailenin genç oğlu. Evli, sekiz on yaşlarında iki erkek çocuğu var. Bu evde, eşinden ayrı bir de kız kardeşi var. Evin, ailenin her tarafından

yoksulluğun fışkırdığı bir yaşam... Gerek genç erkek gerek babası çok içten konuşan insanlar. Dışa kapalı bir dünyada yaşıyorlar. Genç erkek, dünyadan biraz haberdar ama babasının, günün aktüel olaylarından haberi yok. Baba, Kürdce ve Arapça konuşuyor. Yaşlı kadınlar, bize selam verip yakınımızda oturdular. Konuşmaları izlediler. Genç erkek, çobanmış. Bir anlaşmazlık sonunda çobanlığı bırakmak zorunda kalmış. Ailenin günlük işleriyle ilgileniyor. Evin önünde çok küçük bir sebze bahçesi var. Evin her tarafı nar, incir, ceviz, çınar ağaçlarıyla kaplı. Su bol. Kışın, kurtlardan korunmak için çok sıkı önlemler almak zorunda kalıyorlarmış

Akşam vakti, evden ayrıldık. Ailenin genç oğlu bizi uğurlamak için yola kadar bizimle geldi. Bu sefer kestirme bir yoldan bizi yola indirdi. Yol falan yok, taştan taşa atlayarak, kimi yerlerde düşerek, ağaç dallarına tutunarak ilerliyorsunuz.

Evin alt tarafında, yola yakın bir yerde, Sünni Kürd bir aile yaşıyor. Bu Ermeni aile ile anlaşmazlığa düşmüş. Bu bakımdan bu ailenin kendi evinin yakınından geçmesine engel oluyormuş. Bu yüzden yoldan sonra yükselerek, dolanarak evlerine varabiliyorlarmış.

Fahrettin ve öğretmen arkadaşımız bizi Sason'a kadar getirdi. Sason'da ayrılık. Batman'a doğru hareket ettik. Yolda, Malabadi Köprüsü'nde mola verdik. Burada, din hocası, çok güçlü bir şair, Abdurrahman Dürre'nin Sabri Bey'le yaptığı sohbeti anımsadım.

Abdurrahman Hoca ve Sabri Bey aynı aşirettenmiş, Badikan Aşireti. Sabri Bey, eski milletvekili ve Ağrı Belediye Başkanı Sırrı Sakık'ın babası oluyor. Bir gün Muş'ta Sabri Bey, Abdurrahman Hoca ile sohbet ederken şöyle demiş: "Seyda, bizim Badikan Aşireti'nin öbür aşiretlere göre durumu nasıldır? Yiğitlik bakımından, beceri bakımından, okuma yazma bakımından, insaniyet bakımından durumu nasıldır." Abdurrahman Hoca, şunları söylemiş: "Bizim Badikanların çok küçük bir kısmı âlim olur, benim gibi bazıları şeytan olur, geriye kalanı da senin gibi ahmaktır, onlardan bir iş çıkmaz." Bu cevap Sabri Beyi güldürmüş.

Ertesi sabah Midyat'a doğru hareket ettik. Midyat'a varmadan önce, Adnan Demir Hoca'ya uğradık. Adnan Hoca, Gercüş'e yakın bir köyde oturuyor. Kahvaltıyı da orada yaptık. Hoca ve eşi bizi çok sıcak karşıladılar. Evin terasına çıkıp etrafı iyice görmeye çalıştık. Çok geniş tarlalar var. Köyün yakınında üzüm bağları da görülüyor. Evdeyken Hoca'nın küçük kardeşi Mustafa Demir'le de konuştuk. Mustafa uzun zamandan beri Almanya'da yaşıyor.

Evden Adnan Demir Hoca'yla çıktık. Adnan Hoca, Midyat, Nusaybin yolculuğunda bize eşlik etti. Midyat'a gitmeden önce Kerboran'a uğradık. Kerboran'ı dağlık bir arazide küçük bir yerleşme birimi olarak düşünüyordum. Kerboran düz bir arazide kurulmuş. Yirmi yedi bin nüfusu var. Adnan Hoca, bizi Kerboran'da yurtsever Kürdlerle de tanıştırdı. Bunların bir kısmı din hocasıydı. Kerboran'ın (Dargeçit), Basa'nın (Güçlükonak) gerilla mücadelesi sürecinde basında adları çok geçiyordu. Basa da Kerboran'dan otuz km kadar uzaklıkta kalan bir belde.

Midyat'a varmadan önce Hah ve Halex köylerine de uğradık. Hah köyünde manastırı ve kiliseyi ziyaret ettik. Halex köyünde İskender Debasso'nun restore edilmiş evinde bir süre dinlendik. Bu yapı bir sarayı andırıyor. Mimarisiyle, işçiliğiyle, iç yapısıyla, bahçenin düzenlenmesiyle bir saray... Süryani mimarisinin, Süryani işçiliğinin bütün özelliklerini bünyesinde barındıran bir saray...

Adnan Demir Hoca, çevre hakkında, çevrenin tarihi hakkında çok derin bilgileri olan biri; aynı zamanda çok iyi bir rehber.

Midyat'ta Yuhanna'yı ziyaret ettik. Yuhanna, dükkânında Süryani şarapları satıyor. Dükkânda sohbet sırasında, bir üniversite hocasıyla da tanıştık. Hoca, hükûmetten çok şikayetçi. Midyat'ta görmek istediğimiz birkaç arkadaş vardı fakat onlara ulaşamadık.

Nusaybin'e doğru arabayla giderken yolda Şeyh Fethullah Hamidi'den söz edildi. Arkadaşlar, bu Şeyh'in, 1915'te, Ermeni ve Süryani soykırımlarının yaşandığı dönemde, Ermenilere, Süryanilere çok yardım ettiğini anlattılar. Şeyh Fethullah Hamidi ile ilgili anlatımlara bu bölgede çok rastlandığını dile getirdiler.

Batman'daki arkadaşlar, Hayran'a ulaşmışlar. Yarın büroya

geleceğini söylemişler. Telefon görüşmeleri sırasında arkadaşlar bunu da öğrenmişler.

Nusaybin'e varmadan *Beyazsu* denilen bir dinlenme tesisi var. Burada arklardan çok soğuk sular akıyor. Yere serilmiş kilimler üzerine oturup yastıklara yaslanarak dinleniyorsunuz. Soğuk sulara ayaklarınızı daldırıyorsunuz. *Bayazsu*'da sizi eli kemençeli çocuklar karşılıyor, size küçük bir konser de veriyorlar.

Beyazsu'dan sonra, *Dara* antik kentini ziyaret ettik. Dara antik kentini bundan önce de birkaç defa ziyaret etmiştim. Bu seferki daha farklı oldu. Adnan Demir Hoca'nın anlatımlarıyla Dara antik kentini dolaşmak daha anlamlı oluyor. Dara, bir Asur kenti.

Batman'a Midyat üzerinden döndük. Dönüşte Midyat'ta birkaç yıldır hizmet veren Akito Oteli'nde bir süre dinlendik. Akito Oteli, İskender Debasso'nun. Mimarisinin, Süryani işçiliğinin bütün özelliklerini taşıyan bir otel.

***

Üçüncü gün sabah Dicle Anter ve eşi, bizi kahvaltıya davet etmişti. Oraya gittik. Dicle Anter'in eviyle Behmen Doğu'nun evi aynı semtte, farklı sitelerde. Dicle Anter, Musa ağabeyi hatırlatıyor. Dicle Anter ve eşi, estetik duyguları olan kişiler. Ev, çok güzel dekore edilmiş; müze gibi. Her tarafta Kürd işi tablolar, arkeolojik bulgular, el ürünleri var. Musa ağabeyin bu özelliklerini Yaşar Kaya çok anlatırdı. Sevgili çocuklarının kimlik alması birkaç yıl önce, basına da yansımıştı.

Üçüncü gün, bürodaydık. Büroya, bizi görmeye birçok kişi ve kurum geldi. Batman'dan Selim Özdemir arkadaşla birlikte Hayran da geldi. Hayran'ı görmek beni çok mutlu etti. 1965-1966 yıllarında yedi sekiz yaşlarındaydı. Şimdi altmış yaşlarında. Hayran'ı görünce 1965-1966 yıllarını, Koçerleri, Nemrud-Sîpan yaylalarını, göçleri, Hêlin köyünü, yedi sekiz yaşlarındaki Hayran'ı, öbür çocukları, Hecî Qerevan'ı hatırladım. Hayran'la o yılları konuştuk. Hayran, Hecî Qerevan'ın oğluydu.

Şimdi Hayran'ın dört çocuğu, altı torunu var. Erkek çocukları iş sahibi olmuşlar. Kız çocukları küçükmüş, okuyorlarmış

Hayran, dört ay öncesine kadar Muş kırsalında çobanlık yaptığını söyledi. Bir gece uyuklarken üzerine kar yağmış. O geceden sonra hastalığa yakalanmış, zatürre olmuş. Bir süre hastanede yatmış. Şimdi iyi, düzeldiğini söylüyor. Şimdi artık çobanlık yapmıyor, çalışmıyor.

O gün, Mele Evdilahê Timokî'nin bir yakını da ziyarete geldi. Basın mensubu bir arkadaş. Mele Evdila'nın evinin, medresesinin içindeki kitaplarla birlikte yakıldığını o da anlattı. Ev, medrese, Xelqiz Dağı ve Çiyayê Belava arasındaki bir vadide, Xeydikê tarafında kurulan tek evmiş. Burada başka bir ev yokmuş. Arkadaş, bahçenin de çok güzel düzenlendiğini, bahçede, her çeşit meyvenin, çiçeğin yetiştirildiğini söyledi. Evi, medreseyi, bahçe düzenlemesini Mele Evdila'nın bizzat kendisinin yaptığını da belirtti. Bahçe de yakılmış. Bu yapılardan hiçbir eser yok. Basın mensubu arkadaş, Mele Evdila'nın altı erkek, beş kız, on bir çocuğu olduğunu da belirtti. Mele Evdilahê Timokî, 1971 Devrimci Doğu Kültür Ocakları Davası'nda, Kozluk sanıkları arasında yer alıyordu. Duruşmalar sonunda beraat etmişti.

Çocuklar

Burada, büroda yapılan konuşmalarda dile getirilen bir ayrıntıyı belirtmek istiyorum. Bürodakiler, evli fakat çocuğu olmayan arkadaşları ile ilgili bir konuşma yapıyorlardı. Arkadaşlardan biri "İsmail abinin de çocuğu yok." gibi bir şey söyledi. Bu söz üzerine başka bir arkadaş da "İsmail abinin çocuğu çok, Kürdler İsmail abinin çocuklarıdır." anlamlı bir söz söyledi. Bu söz üzerine Behmen Doğu bana dönerek şöyle dedi: "Babalar çocuklarına harçlık verir, hani benim harçlığım, hani öbür çocukların harçlığı, sen kimseye harçlık dağıtmıyorsun. Senin bize borcun çok. Borcun gittikçe ağırlaşıyor. Senin yükün ağır. Gittikçe ağırlaşıyor."

Bu espri bende şöyle bir çağrışım yaptı: Birkaç gün önce Diyarbakır'da, İBV bünyesinde Canip Yıldırım Kütüphanesi'ni aç-

tığımız gün, açılışa esnaftan bir arkadaş da katılmıştı. Arkadaş, Vakıf'ta kendisini tanıttıktan sonra, "Bizim sana borcumuz çok, Kürdlerin sana borcu çok." demişti. Bu söz üzerine, bizim Vakfın bir önceki Başkanı İbrahim Gürbüz, bu arkadaşın yüzüne değil de daha sonra bana şöyle serzenişte bulundu: "Bizim sana borcumuz çok, Kürdlerin sana borcu çok." hep böyle söylüyorlar ama borçların ödemek için hiçbir çaba göstermiyorlar, örneğin Vakfın, Beşikci'nin bir iki kitabını satın almıyorlar. Kürdler, Beşikci'yi gördükleri her yerde böyle sözler söylüyorlar; Borcun çoksa borcunu öde ama kimse buna yanaşmıyor; Beşikci'nin, Vakfın bir iki kitabını satın almıyor."

Doğada yaratılan bir cennet

Akşam, Batman-Kurtalan arasında yer alan bir çiftliğe gittik. Çiftliğe Hayran'ı da götürdük. Çiftlik, Beşiri ile Kurtalan arasında yer alıyor. Batman-Kurtalan altmış km, Beşiri-Kurtalan otuz km. Çok bakımlı bir çiftlik, yüz elli dönüm civarında. İnsan zekâsıyla, emeğiyle yaratılan bir çiftlik. Binden fazla fıstık ağacı var. Zekâ, emek ve sabırla kayalardan su çıkarılmış. Bakım sulama, çok fenni bir şekilde yapılıyor. Çok gür, temiz bir su devamlı akıyor.

Etrafta tavus kuşları dolaşıyor. Ceylanlar, bir uçtan bir uca kayalık alanlarda koşturuyorlar. Tavuk, horoz, hindi, kaz, sülün için kümesler var. Kümesler çiftlikte çok geniş bir bölümde. Bir tavuk, onlarca civcivle taşlık, kayalık bir bölümde, otların, fidanların arasında, imparator gibi dolaşıyor. Her taraf, ceviz, dut, nar, çınar, elma, armut ağaçlarıyla dolu.

Çok güzel, şirin bir ev yapılmış. Villada misafirlerin ağırlanacağı odalar da var. Evin etrafı çam ağaçlarıyla kaplı. Evin önünde biri büyük, biri küçük iki havuz var. Havuzun suyu evin önündeki sebze bahçesine akıyor.

Çiftliğe geldiğiniz zaman sizi çok güzel bir at karşılıyor. At, havuzun önünde oturduğumuz sırada da birkaç defa bizim etrafımızda dolandı. Behmen'in sekiz dokuz yaşlarındaki oğlu atın başından ayrılmadı; atı sevmeye, başını okşamaya çalıştı. At, bu kü-

çük dostuna karşı çok sevecen bir tutum içindeydi. Bütün bunlar, insanların emeğiyle, zekâsıyla, sabrıyla gerçekleştirilmiş.

Çok enfes bir yemekten sonra gece geç saatlerde çiftlikten ayrıldık.

Sonuç

Diyarbakır gezimizin esas amacı Vakıf bünyesinde kurulan Canip Yıldırım Kütüphanesi'nin açılışını yapmaktı. Bu gerçekleşti. Açılışla ilgili bir yazı da kaleme alınacak.

Batman-Kozluk-Sason-Midyat gezimizin esas amacı ise *Dağ Kavmi* romanının geçtiği coğrafyayı biraz dolaşmaktı. Bunun ancak bir kısmını gerçekleştirebildik. Buna bağlı olan üç isteğimiz daha vardı, üçü de gerçekleşmiş oldu. Bölgeyi Abdullah Kaya ile birlikte dolaşmak ise önemli bir arzumuz olarak devam ediyor. Abdullah Kaya sağlığına kavuştuktan sonra bu da mümkün olacak.

İKİ NOT: Bu yazıdan önceki *Adaylar* yazısıyla ilgili iki not düşmek durumundayım. *Adaylar*, yazısında Bülent Tekin'in, *HDP Üzerine* başlıklı yazısından söz ediliyordu. Bülent Tekin, *HDP Üzerine* başlıklı yazısından sonra *Kurnaz Adam ve Şöhretler (!) Karması* başlıklı yeni bir yazı daha yazdı. Bu yazı da 27 Mayıs günü internette, bazı sitelerde yer aldı.

Çok sert, eleştirel bir yazı. Bu yazıyla ilgili düşüncelerim şunlar: HDP'nin çok ihtiyaç duyduğu, duyacağı süreçlerden biri eleştiri olmalıdır. Bu tür eleştiriler yararlıdır. Bu tür eleştiriler üzerinde düşünmek, gereğini yapmak önemlidir.

HDP'nin çok geniş bir kitle tabanı var. Önemli kavşak noktalarında, bu taban HDP'yi hiç yalnız bırakmıyor ama bu geniş Kürt halk kitlesi, kendi Kürdi, Kürdistani duygularına, düşüncelerine uygun bir yönetim oluşturamıyor. Çoğu zaman, bu geniş Kürt halk yığınlarının rolü, Kürdi, Kürdistani olmayan bir üst akılın ürettiği projeleri onaylamaktan öteye gitmiyor. Hâlbuki bu geniş kitleler, Kürdi, Kürdistani duygu ve düşüncelerine uygun bir yö-

netim yaratabilir. Bu konuda daha fazla etkinlik içinde olabilir.

Bütün bunlara rağmen Kürtler ve HDP ile birleşik öbür partiler, örgütler, önümüzdeki cumhurbaşkanlığı seçiminde Selahattin Demirtaş'a, milletvekili seçimlerinde HDP'ye oy vermelidir.

Adaylar yazısıyla ilgili ikinci not şudur: Urfa'dan Adil Yılmayan bizim İBV'ye eleştirel bir not göndermiş. Eleştiri kısaca şu: *Hamal Kürt* kavramını ilk ben kullandım ama Beşikci bundan hiç söz etmiyor. Mücahit Bilici'yi ön plana çıkarıyor.

Adil Yılmayan, *yeniurfagazetesi.com/haber* sitesinde, 5 Mart 2012 ve 6 Mart 2012 tarihlerinde *Irkçılığın Nurcularda Versiyonu, Kürtler Sadece Hamaldır* başlıklı iki yazı yazmış. Adil Yılmayan bu yazıların bağlantılarını da göndermiş. Birinci yazıyı okudum. İkinci yazının bağlantısını maalesef çeşitli denemelerime rağmen açamadım.

Bu değerli yazıyı görmemiştim. Bu konularla ilgili olarak birçok değerli kitabı, yazıyı da göremiyor olabiliriz. Bu elbette bir eksiklik. Adil Yılmayan, Beşikci'ye elbette böyle bir eleştiri yöneltebilir. Beşikci, "Mücahit Bilici'nin ürettiği ve kullandığı..." şeklinde bir kavram kullanıyor. Bunun yerine sadece "kullandığı" şeklinde bir ifade olsaydı kanımca daha uygun olurdu ama Adil Yılmayan'ın önce Mücahit Bilici ile ilişkilenmesi daha doğru olur.

Hamalık ve Kürtler konusunda geriye doğru gittiğimiz zaman Seîdê Kurdî'ye (1876-1960) kadar gitmek gerekebilir. Seîdê Kurdî, İkinci Meşrutiyet yıllarında, İstanbul'da Kürd hamalların örgütlenmesinde yer alan kişilerden biriydi. İlimden, irfandan söz eden yazılarında hamallık konusuna değiniyordu.

İçtimai Reçeteler I, II (Med Zehra Yay., Eski Said Eserler Dizisi, 1990 İstanbul.) kitaplarında bu anlatımları görmek mümkündür.

Bu kitaplar, daha sonra *İçtimai Dersler* adı altında, 2004'te Med Zehra Yayıncılık tarafından yeniden basıldı.

Zehra Yayıncılık tarafından 2011'de yayımlanan *Hizmet Rehberi* isimli kitapta da bu konuları görmek mümkündür.

nerinaazad, 09.06.2018

DEVŞİRMELER VE DEVLETSİZLER

Ahmet Önal'ın *Devşirmeler ve Devletsizler* (Pêrî Yay., İstanbul.) kitabı Mayıs 2018'de yayımlandı.

Ahmet Önal, 1990'larda, 2000'lerde Pêrî Yayınlarını yönetiyordu. Pêrî Yayınları, Kürdler ve Ermenilerle, Yahudilerle ilgili birçok kitap yayımladı. Bunlar, Kürt-Ermeni ilişkilerinin geçmişiyle ilgili olarak çok değerli açıklamalar getiriyordu. Pêrî Yayınları, Komal-Rizgarî, Özgürlük Yolu, Deng, Nûbihar, Avesta, Doz, Aram, Belge gibi yayınevleriyle birlikte Kürt aydınlanmasının yaratılmasında önemli rolü olan bir yayıneviydi. Ahmet Önal, İBV'nin kuruluşunda ve kurumlaşmasında rolü olan kişilerden biriydi.

Ahmet Önal, bu kitabında daha önce yayımlanan yazılarını bir araya getirmiş. Kitapta daha önce yayımlanmamış yazılar da var. Daha önce yayımlanan bazı makaleler de gözden geçirilerek bazı notlarla yeniden yayımlanmış.

Kitabın ilk bölümü *Yakın Doğu'nun İmhası* başlığını taşıyor. 1-99 sayfaları arasında yer alan bu bölümün önemli bir bölümü, daha önce yayımlanmamış yazıları içeriyor.

Kanımca, bu çok önemli bir bölüm. Bu bölüm, biraz daha derli toplu bir hâle getirilerek, üzerinde biraz daha çalışılarak ayrı bir kitap olarak düşünülebilir.

Türkiye'de gerek üniversitede gerek üniversite dışında yapılan, İttihat ve Terakki, Jön Türkler çalışmalarını, Teşkilat-ı Mahsusa, Kuvâ-yı Milliye çalışmalarını biliyoruz. Ahmet Önal'ın, *Yakın Doğu'nun İmhası* başlığı altında dile getirdiği çalışma önemli bir değişiklik gösteriyor.

Bunun nedeni *Yakın Doğu* kavramını gündeme getirmesidir. Hem *Yakın Doğu* kavramını irdelemek hem de *Yakın Doğu*'nun imha edilmesini anlamaya, anlatmaya çalışmak önemlidir. Bu konuda Fûad Onen'in yazıları da şüphesiz çok önemlidir. Ahmet Önal, zaman zaman sözü edilen bu yazısında bunlardan söz ediyor.

Vecdi Gönül, 2002-2011 arasında Millî Savunma Bakanı'ydı. 10 Kasım 2008'de, Brüksel'de, Nato Millî Savunma Bakanları Toplantısına katılmıştı. Türkiye'ye dönüşte havaalanında şu açıklamayı yapmıştı: "Bugün Ege'de Rumlar devam etseydi, Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi bugün acaba millî bir devlet olabilir miydi?"

Bu sözün irdelenmesinde büyük yarar var. Resmî ideoloji, Atatürkçülüğün çağdaş bir milliyetçilik olduğunu, Türk ifadesinin Kürd, Türk, Arap, Çerkez vs. Türkiye'de yaşayan herkesi kapsadığını söylüyor. Eski Millî Savunma Bakanlarından Vecdi Gönül'ün açıklamasının da gösterdiği gibi Türk, sadece Türk'ü temsil ediyor. Türk'ün dışında yer alanlar, Kürdler, Lazlar, Çerkezler, şu veya bu şekilde asimile edilmişler veya asimile edilmeye çalışılıyorlar. Hristiyan olan halklar, Ermeniler, Rumlar, Pontuslar, Süryaniler, Yahudiler, Êzîdî Kürdler vs. ise Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sürecinde soykırıma uğramışlar veya sürgün edilmişler. Cumhuriyet'te, Tek Parti Dönemi'nde, 1934 Yahudi Pogromu, 1942-1943 Varlık Vergisi Olayı, 6-7 Eylül 1955 İstanbul Pogromu, 1964 Rum Sürgünü, 2007 Hrant Dink'in öldürülmesi gibi olaylarla Hıristiyan halklar tamamen etnik temizlikle yok edilmişler. Vecdi Gönül bu açıklamasıyla bu ilişkileri anlatmaya çalışıyor.

Ahmet Önal'ın sözü edilen yazısında, birkaç yerde Vecdi Gönül'ün bu açıklamasına değiniliyor. Bu açıklamanın geçtiği yerlerde bu açıklamanın ne zaman yapıldığının, hangi ortamlarda yapıldığının belirtilmesi de önemlidir.

Bu yazıda, İttihat ve Terakki Fırkası'nın, Jön Türklerin nasıl çalıştıkları da dikkate değer bir konu olarak inceleniyor. İttihat-

çılar, gazetelerini 1908'den önce Avrupa'da çıkarıyorlardı. Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde bastırdıkları *Meşveret, Şurayı Ümmet, Mizan* gibi gazetelerini posta yoluyla, İstanbul'a ve öteki şehirlere gönderiyorlardı. Gerek Avrupa alanında gerek İstanbul'da ve öteki şehirlerde çok güçlü örgütlenmeleri vardı. Ülkede çok etkin bir dağıtım ağı kurulmuştu.

Kürdler de Kahire'de ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde bastırdıkları gazetelerini Kürdistan'a gönderiyorlardı ama İstanbul'da kurulan, buralarda faaliyet yürüten örgütlerin Kürdistan'da güçlü bir örgütlenmesi, dağıtım ağı yoktu. Bu bakımdan İstanbul'da yayımlanan bu gazetelerin Kürdistan'da güçlü bir etkisi olamıyordu. Örneğin yıllardır aranmasına rağmen *Kürdistan* gazetesinin 19. sayısı hâlâ bulunamadı. ABD'de Kongre Kütüphanesi'nde bile arandı, bulunmadı. Bunun nedeni kanımca dağıtım ağının yeterli olmamasıdır.

Yakın Doğu'nun imhası kavramı, *otokton* ve *alokton* (İng. *Allochthon*) kavramlarıyla yakından ilgilidir. *Otokton*, halkların yani ülkenin yerlisi sahibi olan halkların, *alloktonlar* tarafından yani uzaktan gelenler tarafından yok edildiklerini, sürgün edildiklerini, imha edildiklerini, ülkelerinin yıkıldığını anlatır.

Yakın Doğu, Bizans'ın, İstanbul'dan doğuya doğru coğrafyanın bölümlenmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Coğrafya, İstanbul'dan doğuya doğru, Yakın Doğu, Ortadoğu, Uzak Doğu şeklinde bölümleniyor. Bu bölümlenme, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde etkin bir şekilde kullanılıyor. Batı ülkeleri de diplomatik ilişkileri sürecinde kavramı çok kullanmıştır. Yakın Doğu kavramının son kullanım alanlarında bir Lozan Antlaşması olmuştur. Bu Antlaşma'nın gerçek adı, *Yakın Doğu İşleri ile İlgili Lozan Antlaşması*'dır.

Yakın Doğu, bugün Anadolu olarak ifade edilen topraklara verilen addır. Sinop-Rize arasında yer alan Karadeniz havalisi, Pontus ülkesidir. Pontus, güneye doğru bazı alanlarda derinleşen bir coğrafyaya sahiptir. Pontus'un doğusu Lazistan'dır. Lazistan'ın doğusunda Gürcistan yer almaktadır.

Gerek Eski Çağ ve Orta Çağ'da gerek daha sonrasında Anadolu denen topraklar sadece Ege'nin küçük bir bölümünü kaplamaktadır. Burası ve Kızılırmak kıvrımı içinde yer alan Kapadokya bölgesi, Rumların yaşadığı topraklardır. Pontus'un güneybatısı ve Lazistan'ın, Gücistan'ın güneyi Ermenistan'dır. Van Gölü çevresinde Kürdler yaşamaktadırlar. Turabidin, Asuri-Süryanilerin yaşadığı alanlardan biridir. Bu alanlarda, bazı yerlerde Kürdler, Süryaniler, Ermeniler, Êzîdî Kürdler iç içe yaşamaktadırlar. Yakın Doğu, aşağı yukarı bu bölgeleri kapsamaktadır. Kabaca, bugün Anadolu denen coğrafya ve Kuzey Mezopotamya.

Ortadoğu, Bizans'ın coğrafyayı bölümlemesinde Kuzey Afrika, Arabistan, İran, Kuzey Buz Denizi'nden Hindistan'a kadar olan coğrafyayı içine almaktadır. *Uzak Doğu* ise Orta Asya, Çin, Japonya, Filipinler, Kamboçya, Vietnam gibi ülkeleri kapsamaktadır.

Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve daha sonra oluşan Türk Millî Mücadelesi Dönemi'nde, Yakın Doğu yerli halkları, soykırımlarla, sürgünleler imha edilmiş; yerli halkların ülkeleri yıkılmış, yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkiye, bir ülkenin değil bir devletin adıdır. Bu süreçte, Yakın Doğu kavramı ortadan kalkmış, Türkiye Ortadoğu'ya dahil edilmiştir. Bütün bunların Osmanlı'ya *hasta adam* denilen bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş olması üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmasını gerektiriyor. Ahmet Önal'ın yukarıda adı belirtilen incelemesinde bu süreç de ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor.

Ahmet Önal'ın babası Selimê Rizo ile ilgili anlatımları her zaman dikkatimi çekmiştir (s. 191-224). Bu anlatımlar, Barış Ünlü ve Ozan Değer tarafından derlenen *İsmail Beşikci*, (İletişim Yay., 2011, İstanbul.) kitabında yer alan yazısında da vardır. (s. 315-335.)

Ahmet Önal'ın babası, çok değerli bir kişi. Okuryazar değil ama çok iyi bir veteriner. Kadın işi, erkek işi demeden evde, köyde her türlü işi yapan biri. Oğlunu, sıkıyönetim tutukevlerinde, cezaevlerinde hiç yalnız bırakmamış. Sadece oğlunu değil oğlunun dava arkadaşlarını da... Medeni cesareti çok yüksek. Rütbeli

subaylar, köye gelip köyde bir cami yapılmasını istediği zaman, "Biz Aleviyiz, biz cami istemiyoruz. Cami yapılması düşünülen alan çocuklarınızın oyun alanı!" diyebilen biri.

Çocuklar, okulda kendi aralarında Kürdce konuştukları zaman öğretmenden dayak yiyorlar. Bunun üzerine Selîmê Rizo, okula gidip öğretmenle konuşuyor. "Çocuklarımıza kendi aralarında Kürdce konuşuyorlar diye dayak atarsan bu köyde yaşayamazsın!" diyor. Çok iyi bir Alevi Kürd. Okuma yazması yok ama oğlunun, dava arkadaşlarının davalarını yakından kavramış; bunu mahkeme, emniyet vs. her yerde savunmuş bir baba.

Ahmet'in sevgili torunu Hêviya Rizo ile Selîmê Rizo'nun yaşatılıyor olması çok güzel.

Ahmet Önal'ın kitabındaki önemli yazılardan birkaçı da Türk solunun Kürdistan'da çözülmesi üzerine yazdığı yazılardır. (s.191, s. 211 vs.)

Kürdler, Kürdistan'ın ve Kürdlerin sorunlarının temel niteliğini kavradıkça Türk solunun, genel olarak solun kavramlarının bu sorunu anlamakta, açıklamakta yetersiz olduklarının farkına varmışlardır.

Bu süreçte ilk olarak Türk soluyla ayrışma başlamış; sonra Kürdi örgütler kendi içlerinde tartışmalara oturmuşlardır. İbrahim Küreken de *Parçası, Tamğı, Mahkûmu, Sürgünü Oldum* (İletişim Yay., 2016.) kitabının bir bölümünde sürecin, ilişkilerin belirli bir aşamasında yaşadığı iç çatışmaları, örgütsel çatışmaları anlatmış; kendisinin zihin yapısında meydana gelen dönüşümleri dile getirmişti. *Devşirmeler ve Devletsizler* kitabında yer alan öbür yazılar da iyi, değerli. Ahmet Önal, çeşitli sitelerde yer alan yazılarını bir araya getirmekle iyi bir iş yapmış. Gazete sayfalarında kalan yazılar da kalıcıdır ama kitap daha kalıcıdır.

nerinaazad, 13.06.2018

CANİP YILDIRIM KÜTÜPHANESİ

Canip Yıldırım'ın (1925-2015) vefatından sonra oğlu Şahap, Canip ağabeyin kitaplarını, bizim İBV'ye bağışladı. Dört bine yakın kitap, ayrıca, dergiler, gazete kupürleri...

Kitapları, Vakfın Diyarbakır temsilciliğinde bir odaya yerleştirdik. Odanın üzerine de *İBV Canip Yıldırım Kütüphanesi* levhası astık.

Kitapların Canip ağabeyin evinden bizim eve taşınmasında, bizim evden Diyarbakır'a götürülmesinde, Diyarbakır'da kitaplık rafları yapılıp kitapların raflara yerleştirilmesinde birçok kişinin maddi manevi katkıları oldu; emeği oldu. Herkese, Vakfımız adına ve kendi adıma teşekkür ediyorum.

Canip Yıldırım Kütüphanesi, 26 Mayıs 2018'de açıldı. Açılışta, İBV'nin Başkanı Av. Ruşen Aslan, çok güzel bir konuşma yaptı. Sonra Şahap Yıldırım da kitapların taşınma sürecini açıklayan güzel bir konuşma yaptı. Şahap Yıldırım'dan sonra ben de bir konuşma yaptım.

Taşınma sürecinde emeği geçen arkadaşlara, açılış için gelen konuklara teşekkür ettikten sonra 1971'de, 12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır'da, Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Tutukevi'nde yaşanan bir anıyı dile getirdim. O anı kısaca şöyleydi:

Askerî tutukevinin Seyrantepe'den Dicle'ye yakın bir askerî kışlaya taşındığı bir dönemdeydi. 1971 Ekim-Kasım ayı olabilir. Bir ziyaretçi gelmişti. O zaman ziyaretler dikenli tel örgülerin bulunduğu alanda yapılırdı. Tel örgünün bir tarafında ziyaretçiler, bir tarafında da tutuklular yer alırdı. Herkes, herkesin ziyaretçisiyle görüşebilirdi. Tutuklular da bütün ziyaretçilerle görüşebilir-

lerdi. Soyadı koşulu vs. aranmazdı.

Canip ağabeye bir ziyaretçi gelmişti. Ben o zaman otuz iki yaşımdaydım. Canip Ağabey kırk altı kırk yedi yaşlarındaydı. Ziyaretçi de altmış yaşını geçkin bir beydi. Gelen ziyaretçinin kim olduğunu bilmiyorum, o zaman da bilmiyordum. Ziyaretçi şöyle bir şey söylemişti: "Canip, falanca vefat etti. Mirasçılar arasında da anlaşmazlık çıkmış. Tapuyu kurcalamışlar. Tapuda senin de adın geçiyormuş, sana da bir şeyler gelecekmiş."

Bu sırada Edip Karahan da (1930-1976) oradaydı. Şöyle demişti: "Diyarbakır'da, hangi feodal vefat ederse Canip ağabeye bir şeyler gelir; ya bir değirmen gelir ya bir ev gelir ya bir tarla gelir ya bir dükkan gelir." demişti. Edip Karahan ağabey de o sırada kırk, kırk bir yaşlarındaydı. Edip ağabeyin Diyarbakır'daki feodallerden söz etmesi, biraz mübalağa edilmiş bir ifadeydi. Gelen ziyaretçinin, herhâlde yakın bir akraba olması gerekir. Çok içten, yakın konuşmuşlardı.

Edip Ağabey, tahliye olduktan sonra öğrenci aflarından yararlanarak hukuk fakültesini bitirdi. Avukatlık stajına başlarken çok genç bir yaşta aramızdan ayrıldı. Elma Yayınları, on iki on üç yıl kadar önce *Edip Karahan'a Vefa Dizisi* adı altında dört beş kitap yayımladı. O kitaplardan birinde Beşikci'nin de bir yazısı var. O yazıda, yukarıda sözünü ettiğim anıyı da dile getirmiştim.

O yazıyı, bir arkadaş okumuş, Canip ağabeye giderek biraz serzenişte bulunmuş. "Beşikci bir yazı yazmış, seni eleştiriyor." demiş. Canip ağabey şöyle söylemiş: "Beşikci herkesi eleştirebilir, beni de eleştirebilir. Beşikci PKK'yi eleştirebilir, hatta Öcalan'ı bile eleştirebilir. Herhangi birinin, PKK'yi eleştirmesi, Öcalan'ı eleştirmesi haddine değildir ama Beşikci'nin bunları yapma hakkı vardır."

Canip ağabeyin bu tutumu üzerinde biraz durmak gerekir. Son on on iki yılda, kimse Canip ağabeyin yanında PKK aleyhine, Öcalan aleyhine söz edemezdi. Canip ağabey, çok şiddetli tepki gösterirdi. Canip ağabeyle zaman zaman birlikte olanlar, bunları yakından bilirler.

O arkadaş bana şöyle demişti: "Canip ağabeyin senin aleyhinde

birkaç laf edeceğini sanıyordum. Öyle olmadı, senin söz hakkını çok savundu."

Son yıllarda, Canip ağabeyi evinde birkaç defa ziyaret etmiştik. Hastalığının ilerlediği yıllar... İnsanları artık iyi tanıyamıyordu. Son ziyarette altı yedi kişi vardık. Her zaman olduğu gibi bizi Şahap karşıladı. Şahap, Canip ağabeye arkadaşları tanıtıyordu. Canip ağabey, beni görünce "Halkımızın onuru, halkımızın gururu, halkımızın namusu, sevgili Beşikci..." gibi bir şeyler söyledi. Canip ağabey, beni gördüğü her yerde, yanında kim olursa olsun, buna benzer sözler ederdi.

Bu sözler üzerine Şahap şöyle söylemişti: Babam, İsmail ağabeyi tanıdı ama sabahleyin beni tanımamıştı. Bana, "Koçum, sen Siverek'in hangi köyündensin?" demişti. Ben de "Ben senin oğlunum. Ben senin oğlun değil miyim?" demiştim. "Öbür evden bu eve taşınırken 'Benim kitaplarım ne olacak?' diye merak etmiştin. Ben de merak etme, endişelenme baba, ben senin kitaplarını hiçbir zarar görmeden olduğu gibi taşırım.' demiştim. Öyle de yaptım, işte kütüphane, işte kitaplar... Bunları ben yapmadım mı?" demiştim. Bunları duyunca babam biraz hüzünlenmişti. Babamın aklı bir geliyor, bir gidiyordu.

Canip ağabeyin kitapları çok değerli. Malmîsanij Hoca'nın deyişiyle anti-Kürdolojiyle ilgili pek çok kitap var. İktidar, hükûmet Kürdcenin, Kürdlerin varlığını kabul ettikten sonra bile bu tür yayınlar devam etmiş. Üniversite, yargı, özellikle yüksek yargı, basın, bu konuda iktidarla, çok yoğun bir iş birliği içinde.

Bugünlerden sonra, Kürd gençler, Kürdceyle, Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili araştırmalara, incelemelere daha çok ilgi gösterecekler. Kütüphaneler, bu konularda şüphesiz çok önemli kaynaklardır.

Canip ağabeyin kitapları, dergileri arasında pek çok kupür var. Bunlar, kanımca olduğu gibi korunmalı. Genç arkadaşlar, bunları alıp götürmemeli. Alıp götürürse bunlardan sadece kendisi yaralanabilir; kitapların, dergilerin içinde kalırsa herkes yararlanabilir.

Canip Yıldırım Kütüphanesi'nin açılışına çok değerli arkadaşlar

katıldılar. Arkadaşların birkaçı, Beşikci'nin konuşmasından sonra çok güzel konuşmalar da yaptı. Canip ağabeyin yeğeni, romancı Esma Ocak'ın kızının da katılması, bir de konuşma yapması bizleri çok duygulandırdı.

Kitaplar, henüz tasnif edilmedi. Bu da kısa bir zaman içinde gerçekleştirilecek. Bir iki adı anmadan geçemeyeceğim. 12 Mart denildiği zaman, sıkıyönetim denildiği zaman, Diyarbakır vs. denildiği zaman ilk aklıma takılan kişilerden biri Sabri Vesek oluyor. Sabri Vesek'i, o gün orada, açılışta görmek, beni çok mutlu etti. Sabri Vesek, Cizre'den kalkıp gelmişti. Sabri'yle birlikte babası Dr. Ata, Dr. İsmail, Tahir ağabey aklıma gelen dostlar. Devrimci Doğu Kültür Ocağı'ndan dostlar, elbette her zaman aklımızda. O dönemden hemen aklıma takılan bir kişi de Mele Mehmûd (Şêx Mehmûd) oluyor. Mele Mehmûd da Vakfımızın Diyarbakır'da düzenlediği bu tür etkinliklere, bizim de konuşmacı olduğumuz etkinliklere çok katılırdı. Mele Mehmûd'u, birkaç sene önce elim bir trafik kazası sonunda kaybettik. Mele Mehmûd, bana her zaman, 1960'lardaki, Silvan'ı, Kozluk'u, Niyazi Usta'yı, Mehdi'yi, Muhterem Biçimli'yi, Mahmut Okutucu'yu, Mele Evdilkerîm Ceylan'ı, Mele Evdilahê Timokî'yi hatırlatır.

Hepsini sevgiyle anıyorum.

nerinaazad, 24.06.2018

SELAHATTİN DEMİRTAŞ'IN ŞARKISI

Selahattin Demirtaş, bugüne kadar birçok öykü yayımladı; şiirler yayımladı.

Öykülerini *Seher* (Dipnot Yay., 2017, Ankara.) adlı bir kitapta topladı. Son olarak da *Korkma* başlıklı bir şarkı besteledi. Şarkının sözleri de müziği de kendisine ait. Bu ürünlerin hepsi de Türkçe. *Korkma* şarkısının sözleri de müziği de Türkçe.

Bu şarkının sonunda Selahattin Demirtaş, halka, şarkısının beğenilip beğenilmediğini de soruyor. Şarkısının beğenilip beğenilmediğinin mesajla kendisine iletilmesini istiyor. Ben de Selahattin Demirtaş'ın iyi niyetine sığınarak bu ürünlerle ilgili düşüncelerimi, duygularımı belirtmek istiyorum.

Kürdlerin, Kürdcenin, Kürdistan'ın durumunu anlatmakta kullanılan birçok kavram var. Bunlardan biri de *sesi ve tarihi silinmiş bir halk*tır. Örneğin çevirmen Caroline Strckert'in, Haydar Karataş'ın *Ejma'nın Rüyası* kitabının (Notabene, Eylül 2017.) arka kapağında yer alan, Kürdleri tanımlayan cümlesi böyle.

Bir halkın sesi ve tarihi nasıl silinir? Bu, çok bilinen, incelenen bir konudur. Ayrıca hâlâ incelenmesi gereken bir konudur. Bu konuda Türk, Arap ve Fars devletlerinin politikalarını, bu politikaların nasıl uygulandığını yakından biliyoruz. Bu politikaların esasının asimilasyon olduğunu da biliyoruz. Asimilasyon politikasının, uygulamasının esası da şudur: *Bir Kürde Türk olarak her şey, Kürd olarak hiçbir şey...* Bu devletler, devletin ideolojik baskı araçlarını ve zorlayıcı baskı araçlarını sistematik bir şekilde, kararlı bir şekilde uygulayarak asimilasyonu gerçekleştirmeye, asimilasyona karşı direnmeye çalışanları da fiziki imha yöntemleriyle, sürgün-

lerle, yerlerinde yurtlarından ederek, etnik temizlik yaparak vs. yok etmeye çalışıyorlar.

Kürtlerin, Kürd aydınlarının, Kürd siyasetçilerinin bu konudaki tutumları elbette çok önemlidir. Bunların çok önemli bir kısmı da Kürdce konuşmayarak, yazmayarak, Kürdce öğrenmeyerek, çocuklarına, Kürdce öğretmeyerek, çocuklarının, Kürdce öğrenmesini, konuşmasını sağlayacak bir ortamın oluşmasını sağlamayarak, her alanda Türkçe kullanarak, devletin bu politikalarına, uygulamalarına büyük bir katkı sunuyorlar. Halkın sesi ve tarihi de bu süreçte siliniyor.

Bunun Türk diline, Türk kültürüne hizmet olduğu açıktır. Türk aydınlarının, yazarlarının, siyasetçilerinin büyük bir kısmı, bu tutumundan dolayı Selahattin Demirtaş'a övgüler düzüyorlar. Bunu anlamak mümkündür. Bu becerilerinden dolayı, Kürdlerin önemli bir kısmı da Selahattin Demirtaş'ı alkışlıyorlar. İşte bunu anlamak mümkün değildir. Hâlbuki Selahattin Demirtaş'ı *"Neden kendi ana dilinle yazmıyorsun?"* diye eleştirmek çok daha önemli bir tutumdur. İşte bu tutum, asimilasyonun yaygınlığını ve derinliğini göstermektedir.

"Dil çok mu önemli?" diyenler olabilir. Elbette çok önemlidir. Siz,*"Dil o kadar önemli değildir."* diyorsanız ikinci sınıf Türk olabilmek için bu kadar çaba göstermek yerine, devletin her dediğini yaparak, devlet görüşüne, resmî ideolojiye tamamen teslim olarak birinci sınıf Türk olursunuz.

Devletin, bu teslimiyet sürecinde, ilk olarak diyecekleri elbette, Kürd dili ile ilgili olacaktır. Bu süreçte devlet, Kürdlere: *"Bırakın bu ilkel dili, Türkçe konuşun, çocuklarınızın Türkçe konuşmasını sağlayın."* diyecektir. Devlet, dilin ne anlama geldiğini çok yakından anlamıştır. Bu yeni bir durum değildir. İttihat ve Terakki'den beri, hatta Yeni Osmanlılardan, Namık Kemal'den beri bu, böyledir. Kürdcenin inkârı, Kürdce yasakları, Kürdce eğitimin imkânsız olduğunun söylenmesi bununla ilgilidir. Şunca mücadeleye rağmen, şunca ödenen bedele rağmen, Kürdlerin çok önemli bir kısmının hâlâ bunu kavramamış, bunun bilincine varmamış olmaları çok

şaşırtıcı bir durumdur.

***

Yukarıda Selahattin Demirtaş'ın öykü, şiir, şarkı gibi ürünlerini hep Türkçe verdiği söylenmişti. Bunun Türk diline ve Türk kültürüne hizmet olduğu da söylenmişti. Devlet, bu süreçten dolayı elbette memnundur ama Kürdlerin kendi görüşüne daha fazla teslim olmalarını arzu ettiği için, bu memnuniyetini dile getirmemeye çalışır. Şurası açık, Selahattin Demirtaş, Kürd olduğu için cezaevinde tutulmaktadır. Kürd sorununa çözüm arama iddiasıyla kurulan bir siyasal partinin yöneticisi olduğu için cezaevinde tutulmaktadır. Tutuklu veya hükümlü öbür milletvekillerinin durumu da aşağı yukarı böyledir.

Dikkat edilirse burada, dile getirilen hak yani Kürdcenin, toplumsal, siyasal ilişkilerin her alanda yaşanması, kullanılması, radikal bir istek falan değildir. Çok doğal olan bir istektir. Bunun Kürdlerde, böylesine sorunlu bir hale gelmiş olması konusunda, devletlerin politikaları, uygulamaları elbette eleştiri konusu olmalıdır ama birinci planda eleştirilmesi gereken, Kürdlerin kendi dilleri karşısındaki bu sakat tutumudur. Bugün Kürdlerin en fazla ihtiyaç duydukları alan, eleştiri olmalıdır.

Halkların Demokratik Partisi'nin programında, Kürd diline hizmet etmek, Kürd kültürüne hizmet etmek önerileri bulunmaktadır. Bu hizmetin yapılıp yapılmadığını, nasıl yapıldığını kişi olarak bilmiyorum. Halkların Demokratik Partisi gerek merkezde gerek taşrada, örgütlü olduğu Kürd şehirlerinde vs. her alanda Türkçe kullanarak devletin asimilasyon politikasına, Kürdlerin Türklüğe asimilasyonuna, bu politikanı uygulanmasına çok daha büyük hizmet ediyor. Bu, çok daha somut, izlenebilir, gözlenebilir bir süreçtir.

Ortadoğu'da Filistinli Arapların ve Kürdlerin mücadelesini karşılaştırmak bize Kürd ve Arap sorunları hakkında, Filistin sorunu hakkında çok önemli bilgiler verir. Örneğin FKÖ Lideri

Yasser Arafat'ın (1929-2004) veya Filistinli Arapların herhangi bir yöneticisinin İbrani diliyle şiirler yazdığını, şarkılar bestelediğini, Arap melodileri yaptığını düşünün. Bu süreç, Filistinli Araplarda nasıl bir etki yaratır? Bunu uzun uzun düşünmek gerekir. Kürd sorununun çok farklı bir sorun olduğu söylenebilir. Elbette çok farklıdır. Fark, Kürdlerin sesinin ve tarihinin silinmiş olmasıyla ilgilidir. Kürdlerin sesinin ve tarihinin silinmiş olmasıyla ilgili olarak devletin, devletlerin politikası, uygulamaları nedir? Bu politikalara, uygulamalara karşı Kürdlerin tutumu nedir? Bu süreçlerin zaman ve mekân içinde incelenmesi önemli olmalıdır. *Kürdlere devlet gerekmez,* deyip Filistinli Araplara ısrarla devlet olmayı savunan görüşün çelişkisi, sahteliği de bu çerçevede daha iyi anlaşılır.

2013'te, Diyarbakır'da bir "Çözüm Toplantısı" olmuştu. Bu toplantıya, İBV'den bir arkadaşla biz de katılmıştık. Doğal olarak toplantıyı düzenleyenler, toplantıyı izleyenler, Kürd'dü. Konuşmacı veya izleyici birkaç Türk dışında çok büyük bir kesim Kürd, Ermeni, Süryani, Êzîdî Kürd'dü. HDP'den bir arkadaş Roboskî'de yaşanan zulmü, işkenceyi vs. anlatıyordu. Devletin baskısını, zulmünü eleştiriyordu, devleti suçluyordu. Bunu Türkçeyle yani Türk diliyle anlatıyordu. Bu durum beni çok şaşırtmıştı.

Devletin bu konudaki beklentisi, duyguları, düşünceleri kanımca şudur: *"... Sen beni istediğin gibi eleştir, suçla. Ama sen benim istediğim gibi olmuşsun. Bu, çok iyi. Ben ne diyorum, 'Bu ilkel dilinizi bırakın, Türkçe konuşun, dünya ile ancak Türk diliyle bütünleşebilirsiniz.' Ben bunları söylüyorum, sen de benim istediğim gibi artık Türkçe konuşuyorsun. Beni eleştir, suçla, bundan bir şey çıkmaz. Önemli olan senin Türkçe konuşman. Ben de bunu istiyorum."*

Devletin Roboskî'de yaşanan zulmü baskıyı, Türkçe anlatan kişi ile ilgili olarak şöyle bir beklentisi de vardır: *"...Sen konuşmamın başında kendi dilinizle birkaç laf ettin, ileride çocukların o birkaç lafı da edemeyecek. Torunların, torunlarının torunları Kürd olduklarını bile bilemeyecek, 'Atalarımız Kürd'müş.' diyecekler."* Devletin bu algısı karşısında Kürdler nasıl bir tutum sergilemeli?

Yine bu yıllarda, 2016'da, Dersim'de bir toplantı düzenlenmişti. Ağuçan Ocağı'ndan yirmi iki *Pîr*, Temmuz 1938'de evlerinden toplanıp yakılmışlar; ev, içindeki insanlarla birlikte yakılmış. Konuşmacılar, Ağuçan Ocağı'nın bugünkü torunları, bu sürecin nasıl yaşandığını anlatıyorlardı. O günlerde, Hozat'da, Sekesor Dağı'nda, toplu mezarların açılarak kemiklerin bulunup bu Pîrler için bir mezar yapmak çabası vardı. Bu toplantıya, Cizre'den birkaç kadın da katılmıştı. Bu kadınlar da Cizre'de, 2015'te, "Hendek Savaşı" sırasında yaşanan baskıyı, zulmü anlatıyorlardı. Bu zulmü yaşamış bir kadın, konuşmasına, *"Sizlere Türkçe hitap edemediğim için özür diliyorum, kendi dilimle konuşmak zorunda olduğum için utanıyorum."* diye başlamıştı. Bu konuşma da beni çok şaşırtmıştı çünkü birkaç konuşmacı veya birkaç dinleyici hariç, toplantıyı izleyenlerin çok büyük bir kısmı Kürd'dü.

HDP'de Kadın Kolları, Gençlik Kolları gibi birçok örgütlenme var. Eğitim çalışmaları da var. Sözü edilen kadın da Kadın Kolları'nda çalışan bir kadın... Acaba bu kadın, nasıl bir eğitim aldı da kendi öz diline bu kadar yabancılaşmış; bunca zulme rağmen, zulüm yapanları diliyle konuşmak istiyor; konuşamadığı için izleyicilerden özür diliyor?

24 Haziran 2018 genel seçimlerinin ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bu açıdan irdelenmesinde yarar vardır. Seçimler sonunda HDP, TBMM'de altmış yedi milletvekili ile temsil edilmektedir. Geleceği okumak, kavramak için şu soruların sorulması gerekir kanısındayım: Bu milletvekillerin kaçı Kürd'dür? Bu milletvekillerinin kaçı Kürdce konuşabilmektedir, yazabilmektedir? Bunlardan çok daha önemli olan soru şudur. Bu milletvekillerin çocuklarının kaçı Kürdce konuşabilmektedir, yazabilmektedir? Bunlar kadar önemli bir soru da şu olmalıdır: Bu milletvekillerin kaçı, akşam evine döndüğü zaman sofrada, salonda vs. eşiyle, çocuklarıyla Kürdce konuşmaktadır? Geleceğin neler getireceği konusunda bu sorular üzerinde, bunun gibi sorular üzerinde düşünmek gerekir.

Sesi ve tarihi silinmiş bir halk kavramını artık Türk aydınları da

kullanıyorlar ama Türk aydınlarının, yazarlarının, siyaset adamlarını büyük bir bölümü Kürdlere, *"Kendi sesinizi bulun, tarihinizi kendiniz yazın."* demiyor, *"Her şeyi enternasyonalizm çözer."* diyerek Kürdlere bu düşünceyi şırınga ediyor. Her türlü olanağa, donanıma sahip Türk, Arap ve Fars devletleriyle hiçbir olanağa, donanıma sahip olmayan, hiçbir olanağa, donanıma sahip olamaması için çok yoğun çaba gösterilen Kürdlerin aynı süreç içinde değerlendirilmeleri, Kürdleri ötelemekten, Kürdleri bu devletin, devletlerin asimilasyon politikası içinde eritmekten başka bir sonuç vermez. Kendisi olmayan Kürdlerin enternasyonal olmaları, Kürdleri eritmekten başka bir sonuç vermez. Enternasyonal olmak, kendin olmakla başlar. Kendin olmanın temel koşulu da ana diline sahip çıkmak, ana dilinle yaşamak, en azından bunun kaybının çok büyük bir eksiklik olduğunun bilincine varıp bunu kazanmaya çalışmaktır. Bu, Kürdlükten, Kürdlük mücadelesinin yapılmasının gerektirdiği işlerden kaçıştan başka bir şey değildir. Kürdlerin savunmaları gereken kardeşlik gibi, halkların kardeşliği gibi sahte, karşılığı olmayan görüşler değildir. Eşitliktir, eşit olmaya çalışmaktır. Eşitlik, toplumsal, hukuksal eşitlik yanında siyasal eşitliği de içerir.

Kürd dilini savunmayan, Kürd diliyle yaşamayan Kürdlerin, Türk solunu TBMM'ye taşıma gayretleri, Adil Yılmayan'ın ve Mücahit Bilici'nin dediği gibi hamallıktan başka bir şey değildir çünkü Kürdlerin taşıdığı yük, kendilerinin değildir; başkalarının yüküdür. Kendi yükleri ortada durmaktadır, birikmektedir, büyümektedir. Türk solu, kendi yükünü taşımayan bu Kürdlere, kendi yüklerini de hatırlatmalıdır.

Bu noktada milliyetçilik ile ilgili birkaç cümle yazmak gerektiğini hissediyorum. 1960'larda, 1970'lerde, 1980'lerde Kürdler, Kürdce konuştukları zaman, Kürdce konuşma isteğinde bulundukları zaman, Türk solcuları da ümmetçi enternasyonalciler de Kürdleri *"Milliyetçilik yapmayalım!"* diye uyarırlardı. Bu uyarılar, Kürdler üzerinde çok etkili olurdu. Kürdler, böyle bir eleştiri karşısında kalmamak için Kürdceden uzak durmaya çalışırlardı.

Kürdlerin baskı, zulüm altındaki dillerini gün ışığına çıkarma çabalarına milliyetçilik diyerek karşı çıkılırdı.

Bugün de durum pek farklı değil. Hâlbuki Türk solcuları da Türk sağcıları da doğal olarak Türkçe konuşuyorlar. O zaman Türk sağcıları, Türk solcuları, Kürdceyi eşit kılma isteğine *milliyetçilik* diyerek neden karşı çıkıyor? Ayrıca Kürdlerin elbette milliyetçi olmaları gerekiyor çünkü baskı altında olan bir dil var, yasaklanan bir dil var. Bunu gün ışığına çıkarma çabaları, evrensel bir özgürlük arayışıdır; baskıya, zulme karşı direniştir.

Türk solcularının ve Türk sağcılarının çok büyük bir bölümü, sahip oldukları bu ayrıcalığın bilincinde bile değildirler. Bunu, Barış Ünlü, *Türklük Sözleşmesi* (Dipnot, 2018.) adlı çok değerli çalışmasında çok açık bir şekilde, ayrıntılı bir şekilde açıklıyor.

nerinaazad, 06.07.2018

MAHALLENİN ARKADAŞLARI

Ankara'da küçük bir grubumuz var, hiçbir iddiası olmayan bir grup, birilerine bir şeyler söyleme çabası içinde olmayan bir grup... Bazen üç beş kişiyle, bazen altı yedi kişiyle toplanırız. İki üç kişiyle toplandığımız da olmuştur. İki kişi olarak oturduğumuz zaman da olmuştur. Günün, bilincimize çarpan, toplumsal, politik, kültürel olaylarını konuşuruz. Bazen oturduğumuz mekânlara başka arkadaşlar da gelir; onlar da konuşmalara, tartışmalara katılırlar; görüşlerini açıklarlar.

Bu arkadaşlar, Ankara'nın birbirlerinden çok farklı, çok uzak semtlerinde otururlar. Bir araya gelip konuşmaları, aynı duygulara, aynı düşüncelere sahip olmaktan çok, bir araya gelebilmelerinden, birbirlerini dinlemelerinden kaynaklanır. Bazı dönemlerde çok sık bir araya geliriz. Bu toplantılarda yediğimiz içtiğimiz simit ve çaydır.

Bu toplantıların birinde bir arkadaşımız, Kürdler arasında çok yaşanan ama hiç gündeme getirilmeyen, konuşulmayan, tartışılmayan, konuşulmamasına da özen gösterilen bir sorunu ortaya attı. Bu konu kısaca şudur:

Çevremizde pek çok arkadaş var. Bunlar, devrimci demokratik mücadeleye etkin bir şekilde katılıyorlar. Soruşturma, gözaltına alınma, tutuklanma, işkence, cezaevi vs. dahil her riski göze alarak, bütün bunlara katlanarak mücadeleyi sürdürüyorlar fakat çocuklarını bu mücadeleye katmıyorlar; mücadeleye katmamaya özen gösteriyorlar. Ailelerini, akrabalarını vs. mücadeleye katmamaya özen gösteriyorlar. Bunun nedeni herhâlde "Biz çok eziyet, cefa çektik; çocuklarımız da eziyet görmesin, cefa çekmesin." an-

layışıdır. Birinci olarak dile getirilen durum, Kürdlerde çok yaşanan, konuşulan bir durum. Konuşulmayan, tartışılmayan durum ise ikinci olarak dile getirilmeye çalışılan durumdur.

Bunun, devletin asimilasyon politikası açısından, Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu politikası açısından, Türk egemenlik sistemi açısından çok önemli sonuçları vardır.

Baba-oğul devamlılığında, baba-oğul-torun devamlılığında da mücadeleye katılma, kesintisiz bir şekilde sürmesi, izlenmesi, gözlenmesi gereken bir süreçtir. Türk kesiminde ve Kürd kesiminde, bu ilişkiler farklı farklı yaşanmaktadır. Çetin Altan ve çocukları arasında bu konuda bir devamlılığın olduğu hemen göze çarpmaktadır. Pınar Selek'in ailesindeyse bu devamlılığın, dede-oğul (kız)-torun arasında yaşandığı görülmektedir; bu az rastlanan bir durumdur.

Demokratik devrimci mücadelede her türlü baskıyı, zulmü yaşayan Kürdlerin, çocuklarına Kürdce öğretmemeleri, çocukların Kürdce öğrenebilmeleri, konuşabilmeleri, yazabilmeleri için elverişli koşulları yaratmamaları, mücadele açısından babalar ve çocukları arasında bir kopukluk yaratmaktadır.

Bugün, Kürd siyasal partilerinin, Kürdi, Kürdistani partilerin, Kürd sivil toplum örgütlerinin çok büyük bir kısmında yöneticilerin çocuklarının Kürdce bilmediği, konuşamadığı görülmektedir. Bu örgütler, *Dünya Ana Dili Günü, Kürd Basın Günü* gibi bazı önemli günlerde toplantılar düzenlemektedirler. Bu toplantılarda bu günlerin değeri hakkında, Kürdlerin bugünleri nasıl değerlendirmeleri hakkında görüşler açıklamaktadırlar. Bu konuşmaların büyük bir kısmının da Kürdce yapıldığı gözlenmektedir yani bu toplantılarda Kürdce ağırlıktadır, diyebiliriz ama buralarda Kürdce konuşan arkadaşlar, akşam evlerine döndükleri zaman, eşleriyle, çocuklarıyla Türkçe konuşmaktadırlar. Bu, çok rahat bir şekilde izlenebilen, gözlenebilen bir süreçtir.

Arkadaşımız, daha sonra öbür arkadaşlar, bu çok önemli sorunu gündeme getirirken kendilerini de katıyorlar; "Ben dahil, biz de dahil." diyorlardı. Bu, sorunun farkına varıldığını göstermek-

tedir. Bu tür toplumsal, siyasal ve kültürel süreçlerin farkına varılıyorsa sorun olarak algılanır; farkına varılmıyorsa zaten bir sorun olarak algılanmaz.

PKK'de bu süreç farklı bir şekilde yaşanmaktadır. Herhangi bir Kürd PKK'ye katıldığı zaman, öbür kardeşlerini de ailesini, akrabaların da anasını da babasını da vs. örgüte katılmaya zorlamaktadır. İlişkide bulunduğu kişilerin, bu isteği kabul edip etmediği ayrı bir konudur. Genel durum budur. PKK de bunun devletin çok temel olan asimilasyon politikası açısından çok önemli bir süreç olduğunu fark etmemiştir. Bunun çok önemli bir sorun olduğunu fark etmediği için onun için böyle bir sorun da yoktur. Onun için Türk diliyle konuşmaktadır, yazmaktadır, her sorunun Türkçe olarak dile getirmeye çalışmaktadır. Türkçe bilmeyene, yeteri kadar Türkçe bilmeyene Türkçe öğretmeye çalışmaktadır ama Kürdce bilmeyene, yeteri kadar Kürdce bilmeyene Kürdce öğretmek gibi bir gereksinimi hissetmemektedir. Özellikle 1970'lerdeki PKK'de, 1980'lerdeki PKK'de bu süreci izlemek mümkündür. PKK'nin bu çok önemli sorunun neden farkına varmadığı elbette sorgulanması gereken bir durumdur.

Hüseyin Musa Sağnıç'ı 1960'ların ortalarından beri tanırım. *Intelligentcia* denildiğinde her zaman Hüseyin ağabeyi hatırlarım. Hüseyin abi, bütün çocuklarının Kürdce öğrenmelerini sağlamıştır. Eşiyle, çocuklarıyla her zaman Kürdce konuşmuştur. Burada, dede-oğul (kız)-torun arasında devamlılığın yaşanması, Kürdistan'da az rastlanan bir durumdur. Bu devamlılığı, Musa Anter ve çocukları arasında, Abdurrahman Dürre ve çocukları arasında izlemek de mümkündür ama Kürdlerde bu ilişkilerin yaygın olmadığı da görülebilmektedir.

Ana dilinin işlevi

Dil, sadece bir iletişim aracı değildir. Ana dili, yerine ve zamanına göre çok önemli bir direnç noktası olabilir; mücadelenin kendisi olabilir. Bu düşüncenin açıklanmasında yarar var.

Cumhuriyet'ten beri izlenen devletin Kürd, Kürdistan politi-

kasını düşünelim. Bunun için devletin hazırlattığı gizli raporlara bakmak önemlidir. Şark Islahat Planı'ndan beri, devletin hazırlattığı Kürd raporları var. Devlet bürokrasisinin üst kesimlerinde yer alan bazı bürokratlar, devletin istemi üzerine bölgeye gidip incelemeler yapıp raporlar hazırlamışlar. Bu raporların esası Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu ile ilgilidir. Ne yapalım ki nasıl bir politika izleyelim ki Kürdler, Türklüğe asimile olsunlar? Kürdce unutulsun, bölgede Türk dili egemen kılınsın.

Kürdlerin büyük kitleler hâlinde Orta Anadolu, Batı Anadolu bölgelerine, Trakya'ya sürgün edilmeleri, asimilasyon politikasıyla, uygulamasıyla çok yakından ilgilidir. Sürgün politikasından devletin beklentisi şudur: Bir kişi, bir aile, yerinden yurdundan edilip kendi köklerinden koparılıp uzak diyarlara savruldu mu egemen dilin, egemen kültürün yaşandığı alanlara sürgün edildi mi sorunun çok önemli bir kısmı, devlet için çözümlenmiş olmaktadır. Devlet, üç dört nesil sonra, beş nesil sonra asimilasyonun gerçekleşeceğini düşünür. Devletin bu beklentisi, yaşama geçebilecek bir beklentidir. Önce torunların çocukları, daha sonra torunlar, giderek babalar asimile olmaya başlarlar. Dedelerin Kürdistan'a ilişkin duygusu da artık "Öldüğümde beni Kürdistan'a götürün, beni kendi köyüme gömün." demekten öteye geçmez.

Bu sürecin farkına varmak çok önemlidir. Sürgünlerde, bir konunun üzerine ısrarla durulur. Batı'da, Orta Anadolu'da, Trakya'da herhangi bir köye yerleştirilen Kürdlerin, köyün genel nüfusunun %10'unun, bazı yerlerde de %5'inin üzerine geçmemesi dikkatle izlenir. Bunlar, asimilasyonun nasıl gerçekleşeceğine dair uygulamalardır.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra, devletin bu konuda yeni girişimleri de oldu. *Yatılı Bölge İlkokulları* çok yeni bir gelişmeydi. Kürd bölgelerinde ve Kürdlerin yaşadığı öbür alanlarda bu okulların yaşama geçmesi için çok yoğun bir çaba harcandı. Kürd çocuklarını, Türk dili ve kültürü içinde yetiştirmek, Kürdceyi unutturmak, bu okulların çok önemli, çok büyük bir amacıydı. Üniversitelerin tarih, sosyoloji, antropoloji, etnoloji, siyaset bi-

limleri, ekonomi, hukuk vs. kürsülerinden, buralarda görevli hocalardan raporlar istendi. Profesörler, bu konularda etraflı raporlar hazırladılar. Bu raporlar, o zamanlar çok gizli tutulurdu; basına hiç yansımazdı. Bu ilişkileri çok sonraları öğrendik. Bu ilişkileri, Kürd mücadelesi yaygınlık ve yoğunluk kazandıktan sonra, bu ilişkiler artık gizlenemez olduktan sonra öğrendik. Türkiye'de sosyal bilimlerin böyle bir yönü de var. Türkiye'de yaşanan sosyal bilimlerin bu yönü üzerinde fazla durulmamıştır. Kanımca hiç durulmamıştır. Devlet, sosyal bilimlerden ne beklemektedir; bu beklenti, evrensel bilim anlayışıyla ne kadar uyuşmaktadır, ideoloji nedir, resmî ideoloji nedir, gibi konular elbette, çok önemli konurlardır.

"Nasıl bir alfabe hazırlayalım ki Kürd çocuklara daha kolay, daha yaygın bir şekilde Türkçe öğretebilelim? 27 Mayıs'tan sonra bu konuda da önemli adımlar atıldı. Bu konuda da üniversitelerden ilgili kurumlardan raporlar hazırlamaları istendi.

Bugün, Türkçe yazan Kürd yazarların yaşamlarını izleyelim. Onların büyük bir kısmı, okula başladıklarında tek kelime Türkçe bilmediklerini söylüyorlar. Okuldaki yaşamlarından söz ederken, Kürdce konuşmanın yasaklandığını, Kürdce konuşan öğrencilerin öğretmen tarafından cezalandırıldığını anlatıyorlar. Kürdcenin ilkel dil denerek aşağılandığını, Kürdce konuşanların da aşağılandığını vurguluyorlar; ailelerin aşağılandığını, küçümsendiğini söylüyorlar. Bütün bunlar, Kürdceyi unutturmak, Kürdceden vazgeçirmek, egemen dili egemen kılmak anlamına geliyor. Böyle bir politika, uygulama karşısında ne yapmak gerekir? Böyle bir politikaya, uygulamaya karşı nasıl direnilir?

1930'ları düşünelim. Devlet, çarşıda, pazarda, Kürdce konuşan Kürdlere para cezası kesiyordu. Konuştuğu Kürdce kelime başına onlardan para cezası alıyordu. Devletin, Türkçeyi egemen kılmak için, Kürdceyi unutturmak için yoğun bir çaba içinde olduğu çok açıktır.

Kürdleri Türklüğe asimile etme politikası Cumhuriyet'ten sonra çok kararlı bir şekilde uygulanmıştır. Bu politikanın, şüphesiz

İttihat ve Terakki'ye dayanan, kökleri de vardı. Hatta bunu Yeni Osmanlılara kadar, Namık Kemal'e kadar götürmek mümkündür.

O zaman devletin bu politikasına karşı, uygulamalara karşı direnmek önemli oluyor. Bu direnmeyi ancak Kürdce konuşarak, yazarak sağlayabilirsiniz. Bütün bu baskılara, aşağılamalara, horlamalara rağmen Kürdce konuşan bir kişi, direnen bir kişidir çünkü bu kişi, bu Kürd, devletin hiç istemediği, yapılmasının, gerçekleşmesinin hiç istemediği bir süreci yaşamaktadır. Devletin *ol* dediği gibi, devletin istediği gibi olmamış, kendisi kalmıştır. Bu kişinin, "Ben direniyorum." demesine de böyle açıklamalar yapmasına da kanımca gerek yoktur.

Türkçe konuşan, yazan bazı kişiler, her gün, her saat direnişten söz etseler de *direniş yükseliyor, direniş yılı* gibi kavramlar kullansalar da direniş içinde değildirler çünkü devlet için çok temel olan bir konuda, devletin olunmasını istediği gibi olmuşlardır. 1980'lerden beri elbette bir direniş vardır ama ana dili savunulmuyorsa, yaşanmıyorsa bu direnişin amacı nedir?

Hâlbuki yıllar önce, ana dili yasaklarının önemini kavrayıp ana diline dayalı, en azından ana dilini de gözeten bir mücadele başlatılmış olsaydı bugün çok daha olumlu sonuçlara varmak mümkün olabilirdi. 7 Haziran 2015 genel seçimlerinden sonra, parlamentoya seksen milletvekili getirildikten sonra bu doğrultuda bir mücadele sürdürülmeliydi.

Bu sürecin, psikolojik boyutuna da değinmek gerekir. Kişiler, aileler, Kürdce yasaklarının, bilincine varmazlarsa, asimilasyon sürecinin bilincine varmazlarsa Kürdceyi hayatımızı zorlaştıran bir yük olarak da algılayabilirler; bu yükten kurtulmaya çalışırlar. Gözaltılar, tutuklamalar, köy yakmalar, sürgünler... Bu yükten kurtularak bu operasyonlardan uzak bir yaşam arzulayabilirler. Bu da asimilasyonu yaygınlaştıran, hızlandıran bir sonuç yaratır. Bu süreçte aydınların, Kürd siyasal partilerinin görevi, elbette, Kürdceyi kendileri yaşayarak ana dili konusunda halkı bilinçlendirmek olmalıdır. Devletin, ret, inkâr ve imha tutumunun eleştirilmesi olmalıdır.

"Bir insanın vatanı, dilidir."

Fransız yazar Barbara Cassin'in *Nostalji* adlı bir kitabı var. Kitabın alt başlığı *İnsan Ne Zaman Evindedir?* sorusunu içeriyor. Bu, çok önemli bir soru. Çeşitli nedenlerle ülkelerinden kopup gelen, dünyanın dört bir yanına savrulan sığınmacıların, sınır kapılarında karşılaştıkları sorunları, aşağılanmalarını, dillerinin, kültürlerinin, yaşam biçimlerinin, kabul edilmemesini dikkate alarak *İnsan Ne Zaman Evindedir?* sorusunu soruyor. Yazarın verdiği cevap şudur: İnsanın dilinin, kültürünün, akrabalarının kabul edildiği, bu dil ve kültürün yaşandığı, horlanmadığı alan, onun vatanıdır.

Fransız yazar Barbara Cassin'in *Nostalji* kitabı, dilleri hâlâ çok büyük baskılar altında olan, dillerini kabul ettirebilmek için çok yoğun çabalar içindeki halklar için çok önemlidir, çok değerlidir.

Kürd sorunu, Filistin sorunu

Selahattin Demirtaş'ın Şarkısı başlıklı yazıda Kürd ve Filistin sorunlarının Ortadoğu'da, birbirine çok yakın coğrafyalarda cereyan eden iki sorun olduğu söylenmişti. Bu sorunların birbirleriyle karşılaştırılmasının bilgilerimi zenginleştireceği, çoğaltacağı da söylenmişti.

Yazıda, bir varsayım dile getirilmişti. Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat'ın veya FKÖ yöneticilerinden herhangi birinin, İbranice şiirler yazması, şarkılar yapması, ne gibi sonuçlar yaratır, şeklinde bir varsayım... Bu varsayımı biraz daha geliştirmenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Yaser Arafat veya herhangi bir FKÖ'lü İbrani diliyle şiir yazmaz, şarkılar yapmaz. Bunu iki önemli nedeni üzerinde durulabilir. Birincisi, vicdanı elvermez. Bizi bu kadar baskılayan bir devletin dilini neden kullanayım, der. İkinci neden şu olabilir: %99 Filistinli o dili kullanmaz. Diyelim yüzde bir veya yüzde yarım gerçekleşti. O zaman Arap kamuoyundan çok şiddetli tepki göreceğini bilir, yine kullanmaz. Her iki durumda da İbrani dilini kullanmaz.

Kürdlerde süreç hiç böyle yaşanmıyor. Türkçe konuşmak,

yazmak kişilere bir üstünlük, prestij sağlıyor. Bu yüzden, Türkçe yazanlar, eleştirilmek yerine alkışlanıyorlar. Bu, halkın kendi ana diline karşı yabancılaşmasından başka bir şey değildir. Bu süreçte aydınların, Kürd siyaset adamlarının görevi bu yabancılaşmaya engel olmaktır. Bunun Filistinlilere göre çok farklı bir davranış olduğu açıktır.

Bu noktada, çok daha büyük bir coğrafyada yaşananlarla Kürdleri, Kürdistan'ı karşılaştırmak önem kazanmaktadır. Örneğin Afrika'da sömürgecilik bedensel olarak algılanabilir. Emperyal ve sömürgeci güçler, Afrika insanlarını ruhlarını ve zihinlerini esir almamıştır. Ruhların ve zihinlerin Afrikalı kaldığı söylenebilir. Kürdistan sömürge bile değildir. Devletlerarası sömürge sistemi, Kürdlerin büyük bir çoğunluğunda ruhsal ve zihinsel yıkımlar gerçekleştirmiştir. Bir taraftan Türklerden yedikleri ağır darbeler, bir taraftan Araplardan yedikleri ağır darbeler, bir taraftan Farslardan yedikleri ağır darbeler, Kürd insanlarının ruhsal ve zihinsel yapılarında büyük bir yıkıma yol açmıştır. Sömürgecilik, Kürd insanlarını önemli bir kesiminin ruhlarına, zihinlerinin en küçük hücrelerine kadar işlemiştir. Zihinsel ve ruhsal bir sömürgeciliğin egemen olduğu söylenebilir ama Kürdlerin büyük çoğunluğu bunun bilincinde bile değildir.

Bu, kuşkusuz çok ağır bir yaradır. Sosyalist enternasyonal de ümmetçi enternasyonal de bu ağır yarayı tedavi etmez. Bundan kurtuluşun tek çaresi, Kürd diline bilinçli olarak sahip çıkmaktır. Kürd dilini yaşamaktır. Geleceği belirleyen Kürd çocuklarını Kürd diliyle eğitmektir. Kürd çocuklarının Kürdceye yabancılaşmalarına engel olmaktır.

Ortadoğu'da Kürd sorunuyla Filistin sorunu arasında çok büyük farklar vardır. Bunlardan birkaçını şu şekilde dile getirebiliriz: İsrail, Birleşmiş Milletler'in de girişimleriyle 1948'de kurulmuştur. İsrail Devleti'nin kurulduğu andan itibaren Arapça, İbranice yanında resmî dildir. Arapça, İsrail'deki iki resmî dilden biridir. Kürdler ise şunca yaşanan, ödenen ağır bedellere rağmen Kürd dilinin kabul edilmesini hâlâ sağlayamamışlardır. Otuz yılı aşan

bir gerilla mücadelesi vardır. Kuşkusuz bunun öncesi de vardır. 1970'ler, 1960'lar, 1930'lar, 1920'ler, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesi, savaş süreci, savaştan sonra yaşananlar vardır. Hatta, bütün bir XIX. yüzyıl vardır. Bütün bu ağır bedellere rağmen, ortada ciddi bir sonuç yoktur. Kürdler, sesi ve tarihi silinmiş bir halktır.

Diğer çok önemli bir fark ise bizzat Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, Filistinlilere ve Kürdlere yaklaşımlarıyla ilgilidir. Bugün örneğin Gazze'de, İsrail'in operasyonları sırasında, bir Filistinlinin burnu kanasa Başbakan, şimdi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan buna tepki gösteriyor. Kürdlere, kendi vatandaşı Kürdler de dahil, Kürdlere ise çok ağır baskı politikası uyguluyor. Sivil halkın eziyet çekmesi de sağlanıyor. Filistinliler için, öbür Müslümanlar için istediği hakları Kürdlere layık görmüyor.

Kürdlere karşı psikolojik bir savaş yürütüldüğü de görülmektedir. Kürdler aşağılanarak psikolojik bakımdan yıkıma uğratılmaktadırlar. Bu, Kürdistan'ın güneyindeki referandum sürecinden beri, Efrîn'in ele geçirilmesinde beri böyle devam etmektedir. Bu tutumun çok çok öncelere giden bir geçmişi şüphesiz var. Bu ortamda, Başbakan Nêçîrvan Barzanî'nin, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yemin törenine katılması kanımca doğru olmamıştır.

Fizikteki birleşik kapların, Türk siyasetinde yaşanmadığı gözlenmektedir. Bir taraftan TRT Kurdî vardır, bir taraftan da mahkemelerde hâlâ *anlaşılmayan dil* söylemi, TBMM tutanaklarında ise *x* söylemi vardır. TBMM'de yapılan bazı Kürdce konuşmalar, tutanaklara *x* olarak geçmektedir. Bunların çok önemli farklar olduğu besbellidir.

Eleştiri, özgür eleştiri

Selahattin Demirtaş'ın Şarkısı yazısına birçok eleştiri, itiraz geldi. Bu yazıya daha fazla eleştiri, itiraz gelebilir. Bu bakımdan bu konuya değinmek de gerekir.

Eleştiri, demokratik toplumun, düşün hayatının çok önemli

bir kurumudur. İfade özgürlüğü, özgür eleştiri, bilimin ve demokrasinin vazgeçilmez iki temel koşuludur. Basın özgürlüğünün, sanatın vs. önemli koşulu yine özgür eleştiridir, ifade özgürlüğüdür. Eleştiriye kapalı toplumlar demokratik toplumlar değildir. Bu toplumları ilerlemesi de zordur. Eleştiriye kapalı kişiler demokratik kişiler değildir. Her lafın başına *demokratik* sıfatı eklenerek demokratik olunmaz. Eleştiri, özgür eleştiri esastır. Kamuoyuna bir görüş açıklıyorsanız bu görüşün eleştirilebileceğini de dikkate almalısınız. Buna hazır olmalısınız. Eleştirinin yapıcı bir eleştiri olması elbette önemlidir.

Eleştiri, düşün hayatını geliştiren, zenginleştiren çok önemli bir kurumdur. Bir yazı veya kitap hakkında eleştiri olması bu bakımdan önemlidir.

Bu kısa girişten sonra *Selahattin Demirtaş'ın Şarkısı* yazısına yapılan eleştirilere bakmak gerekir. Bu eleştirilerin bir kısmı, "Şimdi bu tür yazıların sırası değil, bu yazılar için henüz erken." şeklinde olanlardır. Bu tür eleştiriler, itirazlar, hatırlatmalar elli beş yıldır yapılıyor. Geçmişte de Kürdlerle, Kürd diliyle ilgili bir yazı, bir kitap olduğunda bu tür yazılar hemen gündeme gelirdi. Son sekiz on yıldır da kalıp sözler var. Bu kalıp sözler kullanılıyor. "Manidar" bunlardan biri. Sözü edilen yazıya, eleştiride de bu kalıp söz kullanılıyor. "HDP, bu kadar özgürlük mücadelesi içindeyken, böyle bir yazının yazılması *manidar*dır." deniyor. "Selahattin Demirtaş, cezaevinde özgürlük mücadelesi yürütürken bu yazının kaleme alınması *manidar*dır." deniyor. Hâlbuki yazıda, birçok konu var. Bu temel konulara ise eleştirilerde değinilmiyor.

Tanıl Bora, 2018 yılı başında *Zamamn Kelimeleri* başlıklı bir kitap yayımladı. Kitabın ikinci başlığı, *Yeni Türkiye'nin Siyasi Dili.* (Birikim Yay., İstanbul.) Yukarıda dile getirilen kalıp sözlerle ilgili bir çalışma. Tanıl Bora, bu kalıp sözler arasında "manidar" sözcüğünü de değerlendiriyor.

Değerli bir hocamız, bana Rodî Baz'ın eleştirisini gönderdi. Belki buna benzer başka eleştiriler de vardır. Görmedim. Rodî Baz, Yılmaz Güney, Yaşar Kemal, Ahmed Arif, Cemal Süreya gibi

yazar, şair ve sanatçılardan söz ederek onlar da Türkçe yazıyorlardı, diyor. Bu yazarların Türkçe yazmaları, Kürdlerin, Kürdce değil Türkçe yazmalarını meşrulaştırmaz. Bu yazarların, Kürdce yazmamaları, Türkçe yazmalarını, Kürdce yazmamalarını meşrulaştırmaz. Kaldı ki bunlar, yazardır, sanatçılardır. Sen bir siyasal partisin. Senin tutumun elbette bir yazarın, bir sanatçının tutumundan farklı olacaktır.

Bunlardan daha önemli olanı şudur: Türkçe yazan bu yazarlar, bu yazarların ürünleri, Türk edebiyatı çevresinde değerlendirilir çünkü edebiyat, dille ilgili bir sanattır. Dilin estetik kullanımıyla, sözcüklerin estetik dizilişiyle ilgili bir sanattır. Hangi dille yazıyorsanız o dilin edebiyatını yapıyorsunuz demektir. Türk diliyle Kürd edebiyatı olmaz. Kürd edebiyatı ancak Kürd diliyle yapılan bir edebiyattır.

Türkçeden Kürdceye ve öbür dillere, öbür dillerden Türkçeye Kürdceye çeviri elbette çok önemli bir faaliyettir.

Bugün Türk diliyle yazan pek çok Kürd vardır. Onların Türk edebiyatı çevresinde yeteri kadar ilgi görüp görmedikleri farklı bir konudur.

Londra'da oturan bir Alman yazar düşünelim. Bu Alman'ın, İngilizce mi, Almanca mı yazacağı hiç önemli değildir ama İstanbul'da oturan bir Kürd'ün, Türkçe de yazsam olur, Kürdce de yazsam olur, özgürlüğü yoktur. Bu Kürd yazar, her şeyden önce devlet politikasına uyum göstermek gerektiğini hisseder; Türkçe yazar. Buradaki endişe, "Kürdce yazarsam beni ancak beş on kişi okur, Türkçe yazarsam bin kişi, bin beş yüz kişi, belki de daha fazlası okur." endişesi değildir. Devlet politikalarına uyum gösterme endişesidir. Kürdce yazmak, yayımlamak ise ancak devletin bu politikalarına direnmek gerektiğini düşünen, hisseden Kürd yazarın yapacağı bir iştir çünkü bu Kürd yazar, devletin bu politikalarının asimilasyonu hedef aldığını bilincindedir. Her türlü riski göze alarak Kürdce yazar, yayımlar. Bu riskler arasında, "Beni ancak beş on kişi okur." kabulü de vardır. Kürd yazar Fûad Onen'in tutumu bu bakımdan çok dikkate değerdir.

Rodî Baz, Latin Amerika devletlerinin de kendi yerli dillerini değil İspanyol, Portekiz dillerinin resmi dil olarak kullandıklarını söylüyor. Dil ile ilgili olduğu için bu görüşe de bakmak gerekiyor. Burada kanımca bilgi eksikliği, bilgi yanlışları da var. Simon Bolivar'dan beri (1783-1830), San Martin'den beri (1778-1850) Latin Amerika'da, İspanya'ya karşı ulusal kurtuluş mücadelesi, bağımsızlık mücadelesi verenler de İspanyollardır.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden beri İspanyollar, Portekizliler Latin Amerika'yı işgal etmişlerdir. Bu işgal sırasında Aztek, Maya, İnka gibi medeniyetler yıkılmış; yerli halk soykırımlarla imha edilmiştir. Yerlilerden çok az bir nüfus kalmıştır. Bugün Latin Amerika'da, nüfusun çok büyük bir kesimi İspanyol'dur. İspanya'ya karşı XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden beri bağımsızlık mücadelesi verenler de İspanyollardır. Saf İspanyolların bir kısmının yerli halklarla evlenerek melez bir ırk yarattıkları da dikkate alınmalıdır. Bütün bunlara rağmen, nüfusları çok az kalmış yerli hakların, kendi öz dilleri için alfabeler geliştirmeleri de hızlanmaktadır.

Rodî Baz, Afrika devletlerinin çoğunluğunun da İngilizce, Fransızca, Portekizce dillerini resmî dil olarak kullandıklarını belirtmektedir. Dille ilgili olduğu için bu görüşe de kısaca bakmakta yarar vardır. Bu konuda şunlar söylenebilir: Bugün Afrika'yı, Afrika'daki ulusal kurtuluş mücadelelerini İngilizce, Fransızca, Portekiz vs. dillerinde anlatan binlerce kitap vardır ama bunları, Afrika edebiyatı olarak anlamak doğru değildir. Bunları İngiliz, Fransız, Portekiz edebiyatlarının, Afrika'yı anlatan bir alt bölümü olarak değerlendirmek gerekir.

İngiliz diliyle Kenya edebiyatı olmaz, Fransız diliyle Senegal edebiyatı olmaz. Portekiz diliyle Mozambik, Angola edebiyatı olmaz. Kenya edebiyatı, Senegal edebiyatı, Mozambik, Angola edebiyatı vs. yerli dillerle yapılan bir edebiyatlardır çünkü edebiyat dille ilgili bir sanattır. Sözcüklerin estetik dizilişiyle ilgili bir sanattır.

Şöyle düşünelim: Afrika kendisini yaşayan bir kıta olsun.

Hollandalılar, daha sonra, Portekizliler, İspanyollar, daha sonra İngilizler, Fransızlar, daha sonraları da Almanlar, İtalyanlar vs. Afrika'yı işgal etmemişler; Afrika'da sömürgecilik vs. yok. Afrika kendisini yaşıyor. Böyle düşünelim. Muhtemelen bir edebiyat olacak. Muhtemelen sözlü bir edebiyat. Zamanla yazılı bir edebiyat da gelişmiş olabilir. İşte Afrika edebiyatı budur. Bugün Afrika'nın çeşitli bölgelerinde yerli edebiyatların geliştiği de görülmektedir.

İngilizce, Fransızca ya da Portekizceden yerel dillere, yerel dillerden bu dillere çeviri önemli bir edebiyat etkinliğidir.

Farklılık bilinci

Değerli bir hocamız, *Selahattin Demirtaş'ın Şarkısı* yazısı için kısa eleştirel bir not gönderdi. Bu notta şöyle deniyor: "Eğer bir yerde farklılık bilinci oluşmuşsa orada artık asimilasyon gerçekleşmez." Bu eleştiriyi de değerlendirmekte yarar var.

Leyla Zana, 1991'de, TBMM'de yapılan yemin töreni sırasında yemin metnini okuduktan sonra "Bu yemini Türk ve Kürt haklarının kardeşliği ve birlikteliği için okudum." şeklinde Kürdce bir cümle kullanmıştır. Kanımca bu, Kürdleri TBMM'de görünür kılan ilk eylemdir. Leyla Zana ve öbür milletvekilleri bu gibi sözlerin karşılığında on yıldan fazla cezaevinde tutulmuşlardır.

24 Haziran 2018 genel seçimleri sonrasında HDP Diyarbakır Milletvekili Remziye Tosun'un, Kürd kıyafetiyle, beyaz tülbendiyle yemin metnini okuması, Kürdleri, TBMM'de görünür kılan yeni bir eylemdir. Bunlar farklılıkları da dile getirmektedir. Remziye Tosun'un bu eylemi kanımca çok değerlidir. Remziye Tosun'un 2015 Hendek Savaşı sırasında, Sur'da herkes gibi, evden ayrılması istendiği hâlde hep evinde kaldığı, devletin istemine rağmen yine evinden ayrılmadığı, bu nedenle cezaevine konulduğu bilinmektedir.

Farklılıkları korumak önemlidir. Bu farklılıkları nasıl koruyacaksınız? En önemli farklılık elbette dildir. Kürdce konuşmuyorsanız, çocuklarınızla Kürdce konuşmuyorsanız, onlara Kürdce öğretmiyorsanız, Kürdce öğrenmeleri, konuşmaları için elverişli

bir ortamın oluşmasını sağlamıyorsanız bu farklılıkları nasıl koruyacaksınız?

Köyleri yakılmış, yıkılmış; İstanbul'da, varoşlarda yaşama tutunmuş bir aile düşünün. Bu ailede ilişkiler şöyle gelişiyor: Baba, kendi babasıyla Kürdce konuşuyor. Çocuklarıyla, torunlarıyla Türkçe konuşuyor. Büyük ana, Türkçe bilmediği için torunlar Kürdce bilmedikleri için, torunlar, büyük analarıyla, büyük analar torunlarıyla konuşamıyorlar. Giderek büyük analar, büyük babalar torunlarından Türkçe öğrenmek durumunda kalıyorlar. Benzer bir süreç Diyarbakır, Batman, Van gibi illerde de yaşanıyor. Çocuklar, geleneksel Kürd toplumunda büyük analarından Kürdce masallar dinleyerek büyüyorlar. İstanbul gibi büyük kentlerde torunlarının bakımıyla uğraşan büyük analar, onlarla konuşamadığı için onlardan Türkçe öğrenmek durumunda kalıyorlar.

Dedelerden, büyük analardan torunlara, Kürdceye ilginin azaldığı bir ortamda farklılıklarınızı nasıl koruyacaksınız? Öyleyse Kürd siyasal partilerinin görevi, Kürdceye ilginin artmasını sağlamak olmalıdır.

Bu süreçte çocukların Kürdistan'a ilişkin bir nostaljilerinin olmadığı görülmektedir. Ağır yaşam koşullarına, aşağılanmalara rağmen çocuklar, büyük şehirleri tercih etmektedirler. Baba, birkaç yılda bir köyümü, beldemi dolanayım duygusu içindedir. Dede, öldüğümde beni köyüme götürün, arzusunu dile getirmektedir. Göçün bütün yükünü kadınların çektiği açıktır. Çevreye uyum sağlamak için çok büyük zorluklar yaşadıkları gözlenmektedir.

Başûr, Kürdce, ulusal bilinç

Şöyle deniyor: Dil elbette önemlidir. Başûr'da, anaokulundan üniversiteye kadar eğitim Kürdce, Hükûmet dairelerinde, belediyelerde Kürdce konuşuluyor ama orada da ulusal bilinç çok zayıf. Kürdistan hakkında, Kürdistan'ın öbür parçaları hakkında sağlıklı bilgiler yok. Öbür parçalarda cereyan eden mücadelelere karşı ilgi zayıf. 16 Ekim 2017, ulusal bilincin zayıflığının çok önemli bir

göstergesidir.

Bu eleştirilerde büyük bir haklılık payı var. Ana dili elbette esastır, vazgeçilmezdir ama ulusal bilinci geliştirmek için çalışmalar yapmak da önemlidir. Örneğin Kürdler, bunca pêşmerge mücadelesine rağmen, bunca gerilla mücadelesine rağmen, neden hâlâ çok büyük zaaflar taşıyor; neden birbirlerine ihanet ediyorlar; neden Kürdistan'ın genel çıkarlarını, parti çıkarlarının önüne koyamıyorlar? Konularının bilincine varmak bu konuda çok önemlidir. Kürdler, ancak bu tür konuların bilincine vararak bu zaaflardan arınabilirler. O zaman bu önermeyi şu şekilde düzeltmek daha doğrudur: Ana dili esastır, vazgeçilmezdir ama yeterli değildir.

Bu noktada 16 Ekim ihaneti konusunda küçük bir değerlendirmede bulunmak gerektiğini hissediyorum. Kürdlerin, Kürdistan'ın tarihinde Kürdlerin birbirlerine ihaneti çok büyük bir yer tutar. 16 Ekin 2017'deki biraz daha farklı bir ihanettir. 16 Ekim 2017, YNK'nin, Talabanîlerin çok büyük bir yanlışıdır. YNK, Talabanîler, geçmişteki büyük başarılarını, fedakârlıklarını, 16 Ekim'le lekelemişlerdir; tarih, YNK için, Talabanîler için bu kaydı da düşecektir.

Bu süreçte KDP'nin, Başkan Mesûd Barzanî'nin bir hatası yok mudur? Başkan Mesûd Barzanî, 16 Ekim sabahında, "Ben cepheye gidiyorum, Kürdistan isteyenler benimle gelsin." deyip cepheye yönelmediği için eleştirilebilir. Eleştirilmelidir ama şurası çok açıktır: Referandum sürecinde en doğru tutumu sürdüren Başkan Mesûd Barzanî'dir, en Kürdi olan, en Kürdistani olan Başkan Mesûd Barzanî'dir.

Kürdler, şunu kavramak durumundadır: Kürdler, Başkan Mesûd Barzanî'ye, Barzanîlere düşmanlık ederek bir yere varamazlar. Mesûd Barzanî, Barzanîler, elbette eleştirilebilir; toplumsal, siyasal, ekonomik ilişkileri eleştirilebilir ama Barzanîlere düşmanlık yapmak çok çok yanlış bir tutumdur. Bu bir yerde, Kürdlere, Kürdistan'a düşmanlık anlamına gelir çünkü Başkan Mesûd Barzanî, çok samimi duygularla bağımsız Kürdistan'ı sa-

vunan, bunun Kürdler için çok doğal bir hak olduğunu savunan bir Kürd siyasetçidir.

nerinaazad, 16.07.2018

BİLİM AHLAKI

18 Temmuz 2018 günü *Zernews* internet sitesinde, Mirza Muhammed'in bir yazısı yayımlandı. Bu yazıda Mirza Muhammed, Arap tarihçisi İbnu'l Esir'in (1160-1233) 12 ciltten oluşan *İslam Tarihi* adlı çalışmasından söz etmektedir. Bugün Artuklu Üniversitesi rektörü olan Prof. Dr. Ahmet Ağırakça bu eserin 3, 7, 8 ve 12. ciltlerini Türkçeye çevirmiş. Mirza Muhammed, bu çeviri ile ilgili olarak şunu söylüyor: "İbnu'l Esir'in eserinin çeşitli yerlerinde, özellikle 7. ciltte Kürdlerden söz eden bölümler de varmış. Rektör Prof. Dr. Ahmet Ağırakça, çeviri sırasında, bütün Kürd sözcüklerini çıkarmış, yerine Türk sözcüklerini koymuş." Mirza Muhammed, yukarıda sözü edilen yazısında, Prof. Dr. Ahmet Ağırakça'nın tutumunu deşifre ediyor. Bunu bir sahtekârlık olarak nitelendirerek bu tutumun İslam ahlakına hiç uymadığı anlatıyor.

Bütün dinler her şeyden önce bir ahlak vaaz eder. Dürüstlük yani doğruluk, dinlerin vaaz ettiği çok önemli bir niteliktir. Ahlaka kaynaklık eden töreler de hukuka kaynaklık eden örfler de her şeyden önce insanlardan doğruluk talep ederler. Yalan söylemek, bu yalanı meşru kılmak için tahrifat yapmak elbette ahlakı, dini zedeleyen bir faaliyettir. Yurtseverlik, ezan, millet, bayrak vs. bu sahtekârlığı gizleyemez. Rektör Profesör Ahmet Ağırakça'nın bu sahtekârlığı İslami tutumuna, ahlakına sığdırabilmesi dikkate değer bir durumdur.

Kürd'ü geriletmek, kimliksiz bırakmak çok önemli bir etkinlik, çok önemli bir çaba olmuştur. Bunun için bütün değerler çiğnenebilmektedir, yok sayılabilmektedir.

Soruna bilim yöntemi açısından da bakmak gerekir. Bilim ol-

gularla ilgilenir. Bilimin önermeleri her şeyden önce olgusal önermelerdir. Olgulara dayanmayan, olgular tarafından doğrulanmayan hiçbir önerme bilimsel bir önerme değildir. Kavramlar da elbette önemlidir çünkü olgular, ancak bir teorinin veya hipotezin ışığında inceleme konusu edilebilir. Kavramlar, olgunun içindeki, gerisindeki görünmeyen ilişkileri dile getirmek, açıklamak bakımından önemlidir. İşte bu çerçevede siz daha başlangıçta olguları saptarken bir tahrifat yaparsanız, bu çerçevede Kürd'ü Türk yaparsanız, görüşlerinizi bu tahrifat üzerine oturtursanız, bundan sonra geliştireceğiniz kavramlar, hipotezler, görüşler vs. hep yanlış olacaktır. Olgular sizi doğrulamayacaktır. Burada bilim zihniyetinin, bilim yöntemi anlayışının, kırıntısı bile yoktur. Olgulara saygılı olmak, olguları olduğu gibi saptamak, tahrifat yapmamak elbette çok önemlidir. Bilim yönteminden bu kadar büyük, yoğun bir kopuş söz konusu olduktan sonra, bilim yöntemi hiçe sayıldıktan sonra, yalan söylemek, bu yalanı meşru kılmak için tahrifat yapmak bilgi üretiminin bir yolu olarak kullanıldıktan sonra kafanın üzerine ha kep koymuşsun ha sarık bağlamışsın hiç fark etmez.

Öte yandan İbnu'l Esir'i tahrif etmek, ona yapılmış bir saygısızlıktan başka bir şey değildir. Profesör'ün bu tahrifatta kendisini yetkili kılması anti-Kürd tutumun ne kadar derinleştiğini ve yaygınlaştığını göstermektedir. Profesör, bütün gücünü devletin ve hükûmetin bu tutumundan almaktadır. Bu tutum, böyle bir siyasal ve düşünsel bir ortam ortaya çıkarmıştır. Bu ortamda bu Rektör Profesör hakkında bu tahrifattan dolayı soruşturma açılması falan beklenmemelidir. Terfi yolunun açık olduğunu söylemek ise mümkündür. Rektör Profesör'ün bu tutumunu eleştirmeye çalışanlara ise bürokratik hiyerarşi içinde haddi bildirilir.

Mirza Muhammed'in bu yazısını okurken Prof. Dr. Mesut Yeğen'in yedi sekiz yıl kadar önce Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden İstanbul'daki Şehir Üniversitesi'ne geçtiği günlerde yazdığı bir yazıyı hatırladım. Mesut Hoca'nın bu yazısı, *Nasıl Profesör Olunur?* başlığını taşıyordu. (Radikal 2, 13 Şubat 2011.) Bu yazıda Me-

sut Hoca, ODTÜ'deki bazı hocaların tutumunu eleştiriyordu. Yukarıdaki yazı, nasıl profesör olunduğunu da gösteren bir yazıdır. Sadece nasıl profesör olunduğunu değil nasıl yönetici, rektör vs. olunduğunu da gösteriyor. Bu arada Prof. Dr. Feride Acar'ın, Mesut Hoca'nın bu yazısı üzerine, kaleme aldığı, *Nasıl Profesör Olunmaz?* başlıklı yazısını da hatırlatalım (Radikal 2, 20 Şubat 2011.) Kuşkusuz, o zamandan bugüne Türk siyasal hayatında, anayasal kurumlarda, bu arada, bilim anlayışında da düşün hayatında da sanat hayatında da her şey altüst oldu denebilir. Artık resmî ideolojinin bilim kabul edildiği söylenebilir.

Taşrada kurulan üniversitelerin, siyasal iktidarın, hükûmetin, halk yığınları üzerindeki etkisini arttırmak, bu etkiyi büyütmek, yaygınlaştırmak gibi bir işlevi vardır. Siyasal iktidara yeni iktidar alanları açmak da bu işlevler arasında sayılabilir. Üniversiteyi, üniversite yapan ifade özgürlüğü, özgür eleştiri gibi temel değerlere bu süreçte kuşkusuz yer yoktur. İfade özgürlüğü, bilim özgürlüğü, özgür eleştiri gibi temel değerler hiçe sayıldığı için akademik özgürlüğün de hiçbir anlamı yoktur. İfade özgürlüğü yoksa, özgür eleştiri yoksa, akademik özgürlüğün de hiçbir değeri yoktur. Üniversiteyi üniversite yapan temel değerler bunlardır.

Mirza Muhammed, daha sonra Rektör Prof. Ahmet Ağırakça'nın bu tutumunu Fethullah Gülen cemaatinin Seîdê Kurdî'nin yazılarını, kitaplarını bugünkü Türkçeye çevirirken yaptıkları tahrifata benzetmektedir. Onlar da bu çeviri sırasında, Seîdê Kurdî'nin Kürd yazığı her sözcüğü çıkarıp onların yerine Türk, Türkmen, Süryani, Ermeni gibi sözcükler koymuşlar.

Bu çerçevede Fethullah Gülen cemaatine biraz bakmakta yarar vardır: Fethullah Gülen cemaatinin bugünlere kadar gelmesi, devletin ve hükûmetin büyük katkıları ve teşvikleri sonucu olmuştur. Bu, Kürd sorunuyla çok yakından ilgilidir. Bu ilişkileri biraz açmakta yarar var.

24 Ocak 1970'te Necmettin Erbakan'ın kurduğu Millî Nizam Partisi'ni, 20 Mayıs 1971'de, 12 Mart Rejimi Dönemi'nde Anayasa Mahkemesi kapatmıştır. Bu dönemde Kürd sorunu, artık kendi-

sini iyice hissettirmeye başlamıştır. İşte bu sorunlarla baş edebilmek için, dinsel akımları güçlendirmek, Kürdlerin yaşadıkları her alanda, Kur'an kurslarının, İmam-Hatip Okulları'nın çoğalmasını sağlamak, dinsel basın yayın organlarını, yayınevlerini güçlendirmek önemli olmaya başlamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin 20 Mayıs 1971'de kapattığı Millî Nizam Partisi'nin yerine bu partinin yandaşları, Erbakan'ın yönlendirmesiyle11 Ekim 1972'de Millî Selamet Partisi adıyla yeni bir parti kurmuş; İsviçre'de yaşayan Necmettin Erbakan'ı Türkiye'ye davet etmişlerdir.

Fethullah Gülen cemaatinin yükselişi bu dönemde başlamıştır. Bu cemaatin etkili bir cemaat olduğunu fark eden devlet, ona önemli bir görevi de vermiştir. Devlet, Seîdê Kurdî'nin Kürd bölgelerinde etkili Kürd düşünür olduğunu, Kürdler üzerinde çok önemli etkiye sahip olduğunu fark etmiştir. Dinsel duyguları, dinsel akımları geliştirerek Kürd millî hareketini ötelemek, Kürdleri bu duygularla oyalamak, devletin çok önemli bir politikası olmuştur. Nurcu duyguları, hareketi geliştirmek bu bakımdan önemlidir.

İşte bu noktada, Seîdê Kurdî'nin 1908 ve sonrasında, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde yazdığı yazılardaki Kürd sözcüklerini Türk'e dönüştürerek yeniden yayımlaması, kanımca, devlet tarafından Nurcu harekete, Fethullah Gülen Hareketi'ne, verilen önemli bir görevdir. Gülen hareketinin de bu görevi büyük bir istekle yerine getirdiği kanısındayım.

Gülen Hareketi, bu tahrifatla yetinmemiştir. Ayrıca, bazı konularda bugüne uyarlı yorumlar da yapmaktadır. Bu yorumlardan birini bu konularda uzman bir arkadaş şunları anlattı:

Seîdê Kurdî'nin *Medresetüzzehra* isimli bir projesi var. Bu proje çerçevesinde Van'da, bir üniversite kurmayı tasarlıyor. *Medresetüzzehra* dediği bu kurumda, dinsel bilgiler ve fen bilimleri bir arada tahsil edilecek.

Seîdê Kurdî bu projesini Padişah Abdülhamit'e sunmak için 1907'de saraya gitmiştir. Bir dilekçe verip randevu almıştır. O gün, orada başka din adamları da vardır. Onlar da Sultan Abdül-

hamit'le görüşmek istemektedirler. O dönemde âdet olduğu üzere Padişah kendisiyle görüşmek için saraya gelen ileri kesim din adamların bir kese altın hediye ediyormuş. Saray görevlisi, o gün din adamlarını birer birer dolaşarak onlara birer kese altın vermiş. Sıra Seîdê Kurdî'ye gelince Bediüzzaman bu altını kabul etmemiş. "Ben altın almaya değil Padişah'a proje sunmaya geldim." demiş.

Saray görevlisi, orada bulunan din adamlarının yüksek makamlarda bulunan kişiler olduğunu, onların da Padişah'ın ihsanının kabul ettiğini, kendisinin de kabul etmesinin iyi olacağını anlatmış ama Seîdê Kurdî, aynı sözü söyleyerek yine kabul etmemiş. Bunu üzerine onu tımarhaneye atmışlar "Padişah'ın altınını kabul etmeyen olsa olsa delidir." diyerek.

Seîdê Kurdî, Medresetüzzehra projesini daha sonra açıklıyor.

Seîdê Kurdî, bu olayı çeşitli vesilelerle "Devletin ihsanının kabul etmedim." diyerek anlatmaktadır. *İçtimai Reçeteler I-II* (Med-Zehra Yay., İstanbul 1990.) kitaplarında, *İçtimai Dersler*'de (Zehra Yay., 2004 İstanbul.) yer alan yazılarında, *Hizmet Rehberi* (Zehra Yay., 2012 İstanbul.) adlı kitapta bunu görmek mümkündür. İkinci kitap, birincisinin gözden geçirilerek yeniden yayımlanışıdır. Tahrifat yapan Nurcular, yazılarda, konuşmalarda geçen Kürd sözcükleri yerine Türk, Türkmen, Süryani, Ermeni gibi sözcükleri koymaları yanında yorumlar da yapıyorlar. Örneğin yukarıda sözü edilen, "Devletin ihsanını kabul etmedim." dedikten sonra, "Şimdi almadığıma pişmanım." gibi bir cümle de yerleştiriyorlar. Bu sahtekârlık, anti-Kürd tutumda ne kadar ileri gidildiğini göstermektedir. Bu sahtekârlığı, propagandasını yaptıkları İslam inancına aykırı görmüyorlar; İslam ahlakına aykırı görmüyorlar. Aşağıdaki ek makalede Seîdê Kurdî'nin yazılarının nasıl tahrif edildiğine dair dokuz örmek var.

Başbakan, şimdinin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, zaman zaman Fetöcülere, "Ne istediniz de alamadınız!" şeklinde sitem ediyor. İstediklerinin bir kısmı, yukarıda işaret edilen konu ile ilgilidir, kanısındayım. Bu tutumundan dolayı kendilerini eleştirenlerin soluksuz bırakılmalarını, onların engellenmesini iste-

mek de istedikleri arasındadır, kanısındayım. 29 Kasım 1999'da İstanbul'da kaçırılan ve katledilen Zehra Vakfı Başkanı İzzettin Yıldırım'ın akıbeti bu süreçle bağlantılıdır kanısındayım.

Ek: Mirza Muhammed'in makalesi ve bununla ilgili haber

Kürt tarihine karşı FETÖ'cü taktik: Artuklu Üniversitesi Rektörü Dr. Ahmet Ağırakça'nın foyası ortaya çıktı

Zerrin Adar 10:14

Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Dr. Ahmet Ağırakça, İslam Tarihi ile ilgili eski Arapça bir eserde geçen "Kürtler" kelimesini çıkarıp Türkçe tercümesinde "Türkler" yazdığı ortaya çıktı. Bu taktik aslında FETÖ olarak nitelendirilen Fethullah Gülen Cemaati tarafından ortaya çıkarılarak uygulanıyordu. Özellikle *Risale-i Nur*'da geçen "Kürt" ve "Kürdistan" kelimeleri silinip yerlerine "Türk", "Azeri" "Süryani" gibi isimler konulurdu.

Makale: Mirza Muhammed / ZERnews

Peygamber efendimizin (s.a.v.) "Yalan söyleyen bizden değildir." hadisi şerifine bakılınca bunları yapan sözde İslami kesim direk dinden çıkıyor, "mürted" konumuna düşüyor. Allah insanları dönem dönem başka bir şeyle intiham eder. Ancak son yüzyıldır Kürtlerle imtihan edilen Türk İslam alimlerin çoğu ilahi sınavı kaybederek cehennemi garantiledi.

Bunun yanı sıra bir kavmi, milleti inkâr eden Allah'ın ilgili ayetlerini de inkâr etmiştir. Bir kavmin tarihini inkâr etmek o kavme soykırım yapmakla eşdeğerdir.

Artuklu Üniversitesi rektörü Dr. Ahmet Ağırakça'nın yaptığı sahtekârlık şöyle:

Meşhur İslam tarihçisi İbnu'l-Esir 1160 ve 1233 yılları arasında yaşamıştır. Bu dönemde yazdığı "Tarihi, el-Kâmil Fi't-Tarih" isimli eserinde Kürtlerden de bahsediliyor.

Ancak Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Dr. Ahmet Ağırakça, bu eseri yeniden Türkçeye tercüme ederken FETÖ'cülerin

taktiğini uygulayarak baştan sonra "Kürt" kelimeleri yerine "Türk" diye yazmış.

Aslında bölgede bunca kanın dökülmesinin asıl sorumlusu da Türkiye'deki faşizmi topluma aşılayan profesörler, araştırmacılar, ilim adamları ve kendini İslam âlimi olarak tanıtanlardır.

Bir kavmi, milleti inkâr eden Allah'ın ilgili ayetlerini de inkâr etmiştir. Bir kavmin tarihini inkâr etmek o kavme soykırım yapmakla eşdeğerdir. (Mirza Muhammed / Erbil / ZERnews)

EK: Risale-i Nur'lar üzerine yapılan sahtekârlıklar

İşte yazar Ekrem Malbad'ın *Bediüzzaman'ın Kurdî Kimliği Üzerinde Yapılan Tahrifatlar* isimli makalesinden birkaç örnek.

Örnek: 1

1907 senesi zarfında idi ki; Kürdistan'ın yalçın, sarp ve yüksek dağlarının arkasından çıkmış Said-i Kürdî isminde nevadir-i hilkatten nadir bir ateşpâre-i zekânın... Şu Kürt kıyafetinde o şal ve şalvar altında... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s.153.)

1907 senesi zarfında idi ki; şarkın yalçın, sarp ve yüksek dağlarının arkasından çıkmış Said-i Nursi isminde nevadir-i hilkatten nadir bir ateşpâre-i zekânın... Şu şark Anadolu kıyafetinde o şal ve şalvar altında... (Envar N.s.13-Sözler N. İstanbul 2009, s. 6, Yeni Asya N. İstanbul 2011, s. 5.)

Çok fazla yer kaplamaması için bir kısmını aktardığım yazının tamamında geçen "Kürt", "Kürdistan" sözcüklerinin hepsi aynı şekilde değiştirilmiş.

Örnek: 2

Ey şu şehadetnamemi temaşa eden zevat! Lûtfen, ruh ve hayalinizi misafireten, yeni medeniyete karışmış, asabî bir Kürd talebesinin hâl-i ihtilâlde olan ceset ve dimağına gönderiniz, tâ tahtie ile hataya düşmeyesiniz... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s. 156.)

Ey şu şehadetnamemi temaşa eden zevat! Lûtfen, ruh ve hayalinizi misafireten, yeni medeniyete karışmış, asabî bedevi bir ta-

lebenin hâl-i ihtilâlde olan ceset ve dimağına gönderiniz, tâ tahtie ile hataya düşmeyesiniz... (Envar N. İstanbul 2005, s. 9.) Sözler N. İstanbul 2009, s.10.)

Bu örnekte de görüldüğü üzere "Kürt" ifadesi yerine "bedevi" ifadesi kullanılmış.

Örnek: 3

Geçen sene bidayet-i hürriyette elli-altmış telgraf umum Kürt aşiretlerine sadaret vasıtasıyla çektim... Kürtleri tenbih ettim... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s.158.)

Geçen sene bidayet-i hürriyette elli-altmış telgraf umum şark aşiretlerine sadaret vasıtasıyla çektim...vilayetişarkiyeyi tenbih ettim... (Envar N. İstanbul 2005, s.1 3-Sözler N. İstanbul 2009, s.14, Yeni Asya N. İstanbul 2009, s. 51.)

Örnek: 4

İstanbul'da yirmi bine yakın Kürdler, hammal ve gafil ve safdil olduklarından zorbacıların onları aldatmak ile Kürd kavmini lekedar etmelerinden korktum. Kürdlerin umum yerlerini ve kahvelerini gezdim... Komşularımız ve bizi teyakkuz ve terakkiye sevk eden Ermenilerle kemal-i memnuniyetle dost olup el ele vereceğiz. Zira husumette fenalık var... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s. 160.)

İstanbul'da yirmi bine yakın hemşehrilerim, hammal ve gafil ve safdil olduklarından particilerin onları aldatmak ile vilayet-i şarkiyeyi lekedar etmelerinden korktum. Hamalların umum yerlerini ve kahvelerini gezdim... Ve bizi her cihette teyakkuz ve terakkiye sevk eden hakiki kardeşlerimiz olan Türkler ve komşularımız ile el ele vereceğiz. Zira husumette fenalık var... (Envar N. İstanbul 2005, s.15-Sözler N. İstanbul, 2009, s.16-Yeni Asya N. İstanbul 2011, s. 57.)

Bu örnekte ise tahrifattan "Kürt" sözcüğü ile birlikte "Ermeni" sözcüğü de nasibini almış ve yerine "Türkler" yazılmıştır.

Örnek: 5

Ben ki sıradan bir Kürdüm ulemaya farz olan bir vazifeyi omuzuma aldım... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s.160.)

Ben ki sıradan bir talebeyim ulemaya farz olan bir vazifeyi omuzuma aldım... (Envar N. İstanbul 2005, s.17.-Sözler N. İstanbul 2009, s.17-Yeni Asya N. İstanbul 2009, s. 64.)

Örnek: 6

Bir Kürd talebesinin lisanına yakışacak lafızlar ile heyecanı teskin ettim... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s. 161.)

Bir köylü talebenin lisanına yakışacak lafızlar ile heyecanı teskin ettim... (Envar N. İstanbul 2005, s. 18.-Sözler N. İstanbul 2009, s. 17.-Yeni Asya N. İstanbul 2011, s. 65.)

Örnek: 7

Fahr olmasın, derim ki: Biz ki Kürd'üz aldanırız, fakat aldatmayız... (Zehra Yay., s.169.)

Fahr olmasın, derim ki: Biz ki hakiki Müslümanız aldanırız, fakat aldatmayız... (Envar N. İstanbul 2005, s. 32.-Sözler N. İstanbul 2009, s. 32.-Yeni Asya N. İstanbul 2011, s. 39.)

Örnek: 8

Ey Asuriler ve Keyanîler'in cihangirlik zamanında pişdar, kahraman askerleri olan arslan Kürdler! Beş yüz senedir yattığınız yeter. Artık uyanınız, sabahtır... (Zehra Yay., İstanbul 2009, s. 188.)

Ey eski çağların cihangir Asya ordularının kahraman askerleri olan vatandaşlarım ve kardeşlerim! Beş yüz senedir yattığınız yeter. Artık uyanınız, sabahtır... (Envar N. İstanbul 2005, s. 50.-Sözler N. İstanbul 2009, s. 49.-Yeni Asya N. İstanbul 2011, s.168.)

Saîd-i Kurdî aynı yazının devamında, Kürtler içinden çıkmış tarihte nam salmış kişileri isimleri ile zikrederek bu şahıslar ile aynı milletten olduklarının altını çiziyor. Şimdi bu noktada yapılan tahrifata bakalım.

Örnek: 9

Hem de 'milliyet' denilen, mazi derelerinden ve hâl sahralarından ve istikbal dağlarından hayme-nişîn olan Rüstem-i Zâl ve Salâhaddin-i Eyyubî gibi Kürd dâhi kahramanlarıyla bir çadırda oturan bir aile gibi... (Zehra Yay., İstanbul 2013, s. 189.)

Hem de "İslamiyet milliyeti" denilen, mazi derelerinden ve hâl sahralarından ve istikbal dağlarından hayme-nişîn olan Selahaddin Eyübi ve Celaleddin Harzemşah, Sultan Selim ve Barbaros Hayrettin ve Rüstem-i Zal gibi ecdadalarımız danemsaller gibi dahi kahramanlar ile aynı çadırda oturan bir aile gibi... (Envar N. İstanbul 2004, s. 52.-Sözler N. İstanbul 2009, s. 51.-Yeni Asya N. İstanbul 2011, s. 174.)

Bediüzzaman'ın sansürlenen ifadeleri sadece Kürtler ile ilgili olanlar değil. O dönemde devletin, dolayısıyla padişahın yanlış uygulamalarına yaptığı eleştiriler de çok çarpıcı bir şekilde tahrif edilmiş. Bu noktalarda yapılan tahrifatla padişahı temize çıkaralım derken Bediüzzaman Said Nursi'ye hakarete varan ifadeler kullanılmış.

Örnek: 10

... O vakit şimdi münkasım olan istibdatlar, umumen Sultan-ı mahlu'ateccesüm ettiği halde, onun maaş ve ihsan denilen RÜŞVET ve hakk-ı sukutu kabul etmedim, reddettim. Milletimin namını lekedar etmedim. Aklımı feda ettim hürriyetimi terk etmedim. Ona boyun eğmedim.

... O vakit şimdi münkasım olan istibdatlar, merhum Sultan-ı mahlu'aistina dedildiği halde, onun zaptiye nazırı ile bana verdiği maaş ve ihsan-ı şahanesini kabul etmedim, reddettim. HATA ettim. Fakat o hatam medrese ilmi ile dünya malını isteyenlerin yanlışlarını göstermek ile hayır oldu. Hürriyetimi terk ettim o şefkatli sultana boyun eğmedim...

nerinaazad, 22.07.2018

CEVAT GERAY'A SEVGİ

Prof. Dr. Cevat Geray, 23 Temmuz 2018 günü vefat etti. 24 Temmuz günü, bir süre dekanlığını yaptığı Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ve bir süre başkanlığını yaptığı Mülkiyeliler Birliği'nde anma törenleri düzenlendi. Mülkiyeliler Birliği'nde düzenlenen anma töreninde ben de bir konuşma yaptım. O konuşmanın biraz daha geliştirilmiş şekli şudur:

Mülkiye anıları

SBF'de eğitime 1958'de başladım. O dönemde İskân ve Şehircilik Enstitüsü, Fakültede faaliyet yürüten dört enstitüden biriydi. Öbür enstitüler, İdari Bilimler Enstitüsü, Dış Münasebetler Enstitüsü, Maliye ve İktisat Enstitüsü'ydü.

İskân ve Şehircilik Enstitüsü birinci kattaydı. Sütunlu salondan, Hukuk Fakültesi tarafındaki değil orta taraftaki merdivenlerden birinci kata çıktığınız zaman merdivenin başındaki oda, İskân ve Şehircilik Enstitüsü'ydü. İskân ve Şehircilik Enstitüsü'nün müdürü Şehircilik Hocası Prof. Fehmi Yavuz'du (1912-1991).

Prof. Fehmi Yavuz, Prof. Dr. Hamid Sadi Selen (1892-1968), Prof. Dr. İbrahim Yasa (1911-1993), Prof. Dr. Zeki Faik Ural burada otururlardı. Enstitüde, her hoca için bez perdelerle ayrılmış çok küçük bölümler vardı. Bir masa, bir sandalye. Zeki Faik Ural Hoca, hijyen dersi için Tıp Fakültesi'nden gelirdi. Ortada büyükçe bir masa vardı. Asistanlar, bu masanın etrafında otururlardı. Hocalar da öğrencilerle görüşmelerini daha çok bu masa etrafında yaparlardı. Misafirler de bu masa etrafında otururdu. Cevat abi (1930-2018), Ruşen abi o zamanlar asistandılar, Dr. Asistan...

Ahmet Demir (1930-2002), beşerî coğrafya, Özer Ozankaya (d. 1937), sosyoloji asistanıydılar.

İdari Bilimler Enstitüsü'nde, Dış Münasebetler Enstitüsü'nde, Maliye ve İktisat Enstitüsü'nde de durum bu şekildeydi. Çalışma mekânlarını genişletmek, hocaları, ilişkileri rahatlatmak için Fakültede tamirat yapmak gerekiyordu. 1960'ların ortalarında, Fakültede çok köklü bir tamirat yapıldı. Bu tamiratın esası şuydu: Fakülteye bitişik olan yurt yıkılacak; dershaneler, o tarafa taşınacaktı. Ana binanın ikinci katında yer alan derslikler yıkılacak, hocalar için ayrı ayrı odalar yapılacaktı. Ana binanın giriş katında ve birinci katında yer alan kütüphane de bahçe tarafına taşınacaktı.

Bu tamirat, 1960'ların ortalarında tamamlandı. Bugünkü durum o yıllarda elde edildi. Bu konuyu biraz açmak gerektiğini düşünüyorum. On iki yıl kadar önce Mülkiyeliler Birliği'nin iki yılda bir toplanan genel kurul toplantılarında, "mülkiyenin malları" çok konuşulan, tartışılan bir konuydu. Özellikle Konur Sokak'taki binada, bahçede yer alan misafirhane üzerinde çok tartışmalar yapılırdı. Ali Çolak'ın başkanlık yaptığı dönemde, bu konuyla ilgili bir görüş dile getirilirdi: "Misafirhaneyi yıkalım, yeniden daha iyisini yapalım." Bu görüşe bazı Mülkiyeliler şiddetle tepki gösterirdi. "Bu binada, bizim çok anımız var. Anılarımızın yıkılıp gitmesine izin vermeyiz." denirdi.

Bu bina 2018'de yıkıldı. Aynı mimariye göre güçlendirilerek yeniden yapılıyor. 2018 sonunda hizmet vermeye başlaması mümkün.

Anıların dile getirilmesi çok farklı duyguların ve düşüncelerini uyanmasını sağlıyor. O yıllarda gerçekleşen genel kurul toplantılarının birinde bu konuyla ilgili olarak ben de bir konuşma yapmıştım. O konuşmanı esası şuydu: Mülkiyelilerin esas anıları Fakülteye bitişik olan yurt ile ilgilidir.

Yurt sadece SBF öğrencileri içindi. Yurt erkekler içindi, kızlar için bir bölüm yoktu. Kız öğrenciler için yurtta bölüm ayrılmaması elbette eksikliktir. Bu, Mülkiye'nin kuruluşuyla ilgili bir sorundur. Erkek öğrenci alınmaktadır, daha çok yatılı okul olma

söz konusudur. Kız öğrencilerin Mülkiye'de görünmesi Cumhuriyet'ten sonradır. Başlangıçta çok az kız öğrencinin kayıt yaptırdığı görünmektedir.

1963-1964 yıllarında yaşama geçen, Fakülte bahçesinin hemen arka tarafında ve Basın Yayın Yüksek Okulu'nun yanında yer alan Cumhuriyet Yurdu'nda, kız öğrenciler için de bölüm olduğu görülmektedir.

Ankara dışından gelen öğrencilerin çok büyük bir kısmı yurtta kalırdı. Bunun %70 gibi bir oran olduğu söylenebilir. Yurt ile Fakülte arasında, her zaman açık olan bir kapı vardı. Bu kapıdan çok rahat bir şekilde, yurttan Fakülteye, Fakülteden yurt tarafına geçilebilirdi. Cemal Gürsel Bulvarı'nı dik kesen, Cebeci sırtlarına doğru çıkan sokağa açılan küçük bir kapıdan da yurt binasına girmek mümkündü. Bu kapı, gece gündüz her zaman açık olurdu.

O dönemde Mülkiye sınavla öğrenci kabul eden bir kurumdu. Sınavla öğrenci alan bir kurum da İstanbul Teknik Üniversitesi'ydi. Mülkiyede, sınavı kazanan ilk kırk kişiye burs da veriliyordu. Bursun yirmisini İçişleri Bakanlığı, yirmisini Maliye Bakanlığı veriyordu. Yurt ücreti on beş liraydı. Burs miktarı başlangıçta yüz yirmi beş liraydı. Daha sonra yüz elli liraya yükseltilmişti. Burs karşılığında altı yıl mecburi hizmet vardı.

Yurtta her sınıf için ayrı ayrı yatakhaneler ve lavabolar vardı. Lavabolarda, on, on iki kabin, on, on iki musluk vardı. Yatakhaneler en az yüz kişilikti. Karyolalar birkaç sıra hâlinde, yan yana diziliydi. Oda usulü yoktu. Birinci sınıflara ait iki yatakhane vardı. Bu yatakhanelerde iki katlı ranzalar da vardı.

Yukarıda sözünü etmeye çalıştığım sokaktan yurt binasına girdiğiniz zaman sağ tarafta da sol tarafta da birinci sınıfların yatakhaneleri yer alırdı. Bu yatakhanelerin pencereleri yola bakardı. Üst katta, ikinci sınıfların yatakhanesi vardı. Bu yatakhanenin karşısındaysa üçüncü sınıfların yatakhanesi vardı. Her iki yatakhanenin penceresi de yola bakardı. Üçüncü sınıfların yatakhanesine paralel olan koğuş ise dördüncü sınıfların yatakhanesiydi. Bu yatakhanenin penceresi, Fakültenin arkasında yer alan bahçeye

bakardı.

Her öğrencinin büyükçe bir özel dolabı vardı; kilitli, anahtarı kendisinde olan bir dolap... Burada arkadaşlar, özel eşyalarını, kitaplarını, elbiselerinin vs. muhafaza ederlerdi.

Bugün Aziz Köklü Salonu olarak değerlendirilen salon, o zamanlar kanımca kantindi. Birinci sınıfların yatakhanelerinden biri, kantin ile yol arasında yer alırdı. Bu yatakhanenin altında yemekhane vardı. Yemekhanede her gün öğle ve akşam yemekleri verilirdi. Bu yemekleri yetmiş kuruşa, seksen kuruşa yemek mümkündü. Çamaşırhane ve hamam da yurt binasının giriş katının altında yer alırdı. Hamamda yirmi kadar kabin vardı. Yirmi kişi aynı anda, ayrı ayrı kabinlerde yıkanabilirdi.

O dönem ilk iki sınıf müşterekti. Üçüncü sınıfta bölümlere ayrılırdı. İdari Şube, Dış Münasebetler Şubesi, Maliye ve İktisat Şubesi.

Ana binanın ikinci katında yer alan sekiz derslik ise şu şekilde sıralanmıştı: Sütunlu Salon'dan ortalarda yer alan merdivenlerden ikinci kata çıktığınız zaman, merdivenin sağında ve solunda İdari Bilimler Enstitüsü yer alırdı. İdari Bilimler Enstitüsü'nün bitişiğinde ikinci sınıf, daha sonra III Maliye ve İktisat, III Dış Münasebetler, IV Dış Münasebetler sınıfları yer alırdı. Bu dört dersliğin pencereleri Fakültenin ön tarafına, giriş kapısı tarafına bakardı.

Hukuk Fakültesi tarafındaki merdivenlerden ikinci kata çıktığının zaman sağda, IV Maliye ve İktisat, bitişiğinde de I. sınıf dershanesi vardı. Daha sonra, III İdari Şube, bitişiğinde de IV İdari Şube derslikleri vardı. Daha sonra da Dış Münasebetler Enstitüsü vardı. Bu dört dersliğin pencereleri de Fakültenin arka bahçesine bakardı.

İkinci katta, dersliklerin bulunduğu uzun koridorun duvarlarına yapışık olarak duran küçük küçük dolaplar yer alırdı. Her öğrencinin kendine ait bir dolabı vardı. Kilitli bir dolap, anahtarı kendisinde... Kız arkadaşlar bu dolaplara ayakkabılarını vs. koyarlardı.

Profesörler Kurulu, Dekanlık, Maliye ve İktisat Enstitüsü bi-

rinci kattaydı.

***

Bazı Mülkiyeli arkadaşlar, Mülkiyeliler Birliği bahçesindeki misafirhane söz konusu olduğu zaman anılardan söz ediyorlar. 1960'ların ortalarına kadar, Mülkiyelilerin esas anılarının yurtlara dönük olarak geliştiğini belirtmeye çalışıyorum. Mülkiyeliler Birliği 1946'da kurulmuştu. Bütün mezunlar, Mülkiyeliler Birliği'ne üye olmuyordu.

1978'de, Ankara'da Kızılay'da, kendi dönemimden, sınıfımdan bir arkadaşla karşılaştım. O zaman bir ilde vali yardımcısıydı. Ayak üstü selamlaştık, konuştuk. Ayrılırken "Konuşalım, Beşikci, görüşelim." diyordu. Ben de Mülkiyeliler Birliği'ni göstererek "Müsait bir zamanında, Mülkiyeliler Birliği'nde görüşebiliriz, hem buraya da yakın." demiştim. "Ben Mülkiyeliler Birliği'nin yolunu falan bulamam, sen İçişleri Bakanlığı'na gel, danışmadan beni sor, o zaman aşağıya inerim." demişti. Şöyle de demişti: "Birkaç gün önce arabayla Fakültenin önünden geçtim. Eski düzen hep yıkılmış, yeni yapılar kurulmuş; eski günler, yatakhaneler, sınıflar, hatırıma geldi çok duygulandım."

1960'larda, SBF yönetimi mezunlara, o zamanki öğrencilere: "Yurt binasını yıkacağız, derslikleri oraya taşıyacağız, hocalar için daha geniş mekânlar elde etme için bu önemli, siz bu konuda ne dersiniz?" diye bir soru sorsaydı Mülkiyelilerin çok büyük bir kısmı, yüzde yüze yakın bir kesimi "Yurt binasının yıkılmasını, istemiyoruz, orada bizim çok büyük anılarımız var. Biz çocuklarımıza, torunlarımıza, nerede okuduğumuzu, nerede yatıp kaktığımızı göstermek istiyoruz vs." derlerdi. "Hocalar için çalışacakları geniş mekânlar elde etmek elbette önemli, siz onun için başka olanaklar arayın, yaratın." derlerdi.

Şüphesiz o zaman, SBF yönetiminden kimse, öğrencilere, mezunlara vs. böyle bir soru vs. sormadı. Her yer yıkıldı, yeniden yapıldı. Bugünkü yapı elde edildi.

Mülkiye Müzesi

Hocaları, çalışmaları, öğrencilerle ilişkiler yönünden rahat, geniş mekânlara kavuşturmak elbette çok önemliydi ama şu daha arzu edilir bir durumdu: Fakülteye bitişik yurt olduğu gibi kalmalıydı. Müze olarak tutulmalıydı: *Mülkiye Müzesi.* Mülkiye, yüz altmış yıllık hayatıyla Türk siyasal hayatının çok önemli bir kurumu. Devlet bürokrasisini modernleştirmek için, II. Mahmut Dönemi'nde başlayan anlayış çerçevesinde kurulmuş bir kurumdu. 1856'da kurulma çalışması başlamış, eğitime 1859'da başlamıştı. Modernleştirilmeye çalışılan bürokrasiye uygun elemanlar yetiştirilmek üzere kurulmuş bir kurumdu. Bürokrasi her şeyden önce, içişlerini, dışişlerini maliyeyi kapsardı. İçişleri deyince, eyalet (il) idaresi, emniyet, polis, jandarma akla gelirdi. Eyalet (il), sancak, ilçe, nahiye, köy idaresi... Valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar, nahiye müdürleri vs. Osmanlı Dönemi'nde sancak (mutasarrıflık), ilçe ve eyalet yönetimi arasında bir idari birimdi. Bu çerçevede yüz altmış yıllık Mülkiye'nin bir müze kurması çok önemliydi: *Mülkiye Müzesi.* Müze için en iyi yer, Fakülteye bitişik olan ve yıkılan yurttu.

***

Bir gün Cevat abi ile dekanlığı sırasında (1977-1982) sohbet ederken Fakültenin eski yapısıyla, bitişik yurtla, ana binadaki dersliklerin durumu ile ilgili, yıkılmadan önceki durumu gösteren video kayıtları var mı, diye sormuştum, Cevat abi hayıflanarak "Maalesef yok!" demişti. "Fotoğraflar var mı, araştıralım." demişti.

Minder kavgası, İnek Bayramı'nın bir aşamasıydı. Ana binanın ikinci katındaki dershanelerin bulunduğu uzun koridorda yapılırdı. Akşam yapılırdı. Bu süreçle ilgili fotoğraflar var mı acaba? Belki bazı arkadaşlarda bulunabilir.

Mülkiye'de akşam vakti herkes minderleriyle dolaşırdı. Koltuğunun altında bir iki kitap, ders notları gazete vs. arasında bir de ince bir minder... Akşam, gece, ders çalışırken sıranın üzerine

minder konulur; onun üzerine oturulurdu. Yurt kısmından dershanelere geçerken dershanelerden yurt tarafına geçerken arkadaşların koltuğunda minder eksik olmazdı. Gündüzleri, ders sırasında, minderle dolaşanlar olmazdı.

Bedri Gürsoy (1916-1991), ikinci dekanlığı döneminde (1961-1962) eline sopa ile dolaşırdı. Ders vakti kantinde oturanları sopayla derse kovalardı. Bazen yatakhanelerde dalar, hâlâ yatanlar varsa onları sopayla derse doğru yollardı. "Siz Cumhuriyet'in, devletin önemli makamlarında olacaksınız. Bu saate kadar yatılır mı?" diye bağırırdı. Bedri Hoca, her zaman sekreterlikten, devam kaydı tutan bir memurla dolaşırdı.

İskân ve Şehircilik Enstitüsü tamirattan sonra ikinci kata taşındı. Enstitü için, Fehmi Hoca için, Cevat ve Ruşen Hocalar için odalar oldu. Can Hamamcı da 1970'lerin sonlarına doğru, Şehircilik kürsüsünde asistan olarak göreve başladı. Cevat ağabeyi her zaman, Fehmi Hoca'yla, Ruşen abi ile birlikte hatırlıyorum. Fehmi Hoca'nın vefatından sonra da Cevat ve Ruşen ağabeyleri hep birlikte hatırlıyorum. 1964-1970 yılları arasında, Erzurum'dan Ankara'ya yaz aylarında sık sık gelirdim. Fakülteye uğrayıp hocaları ziyaret ederdim. Şehircilik kürsüsündeki hocaları, öğle vakti Enstitüde, peynir, ekmek, çay sofrasında bulurdum. Birkaç defa bu sofraya ben de katıldım.

Türkiye, 2 Temmuz 1993'te, Sivas'ta, Madımak Oteli'nde, Aziz Nesin, Metin Altıok, Behçet Aysan gibi, Asım Bezirci, Nesimi Çimen, Muhlis Akarsu, Saf Koçak, Hasret Gültekin gibi aydınlar arasında Cevat Geray'ı da elbette hatırlamaktadır.

İskân ve Şehircilik Enstitüsü yıkıldıktan sonra, bir kısmı İbrahim Yasa Hoca'nın, bir kısmı da Prof. Dr. Feyyaz Gölcüklü'nün (1926-2011) odası oldu. İbrahim Hoca'nın odası daha sonra, İnsan Hakları Merkezi olarak değerlendirilmeye başlandı. Kerem Altıparmak ve arkadaşları, "Artık bir işlevi yok!" diye "İnsan Hakları Merkezi"nin kapısında yer alan bu levhayı 2017 yılında söktüler. 2018 yılı baharında, bu levhayı Mülkiyeliler Birliği'ne törenle taşıdılar. İnsan Hakları Merkezi artık Mülkiyeliler Birliği'nde hizmet

veriyor.

19 Haziran 1971'de ben de İbrahim Yasa Hoca'yla otururken sıkıyönetim tarafından bu odadan alınıp tutuklu olarak Diyarbakır'a götürülmüştüm. Tutukluluğum, Diyarbakır'da vicahiye çevrilmişti.

Cevat ağabeyi, yukarıda ismini andığım, anamadığım diğer hocaları, arkadaşları sevgiyle anıyorum.

nerinaazad, 27.07.2018

MOSKOVA'DA KÜRD KONFERANSI

Uluslararası Kürt Dernekleri Federasyonu, Moskova'da bir konferans düzenledi. Konferans 4 Ağustos 2018 günü yapıldı. Uluslararası Kürt Dernekleri Federasyonu, diasporadaki on iki Kürd derneğinin oluşturduğu bir örgüt. Konferans, bu dernekleri konfederasyon çatısı altında toplamayı amaçlıyor. Bu yolda önemli çabalar sarf eden Hejarê Şamil, Rusya Federasyonu içinde, Kürdlerin asimilasyon tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, bu bakımdan, konferansı, Rusya'da, Moskova'da düzenlediklerini vurguluyor.

Uluslararası Kürt Dernekleri Federasyonu'nun davetlisi olarak 3 Ağustos'ta, İBV'den mütevelli heyet üyesi İbrahim Gürbüz'le Moskova'ya gittik. İstanbul-Moskova uçakla üç saat. Havaalanında bizi Hejarê Şamil ve bir iş adamı karşıladı. İş adamı Êzîdî bir Kürd. Kalacağımız Beta-Vega Oteli'ne iş adamının arabasıyla hep birlikte gittik. Akşam otele Moskova Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler hocası olan Doç. Dr. İkbal Dürre de geldi. İkbal Hoca, aynı zamanda lokanta sahibi.

Akşam bizi lokantasına da götürdü. 1992'de, İstanbul Kürt Enstitüsü'nün kurulduğu günlerde, Şırnak saldırısından dolayı HEP Beşiktaş İlçe Örgütü binasında açlık grevi yapıldığı günlerde ve Basın Konseyi'ne yapılan protestodan dolayı gözaltı işlemlerinin yapıldığı günlerde Abdurrahman Dürre ağabeyle de sıkı bir ilişki içindeydik. O zamanlar, İkbal küçük bir çocuktu. Abdurrahman Dürre, Musa Anter, Hüseyin Musa Sağnıç da açlık grevine katılanlar arasındaydı.

Program önceden kesin olarak belli değildi

Konferans, Beta-Vega Oteli'nde bir salonda gerçekleşti. Otelde o gün, belki de aynı saatlerde başka konferanslar da vardı. Konferansta kimlerin konuşacakları, hangi saatlerde konuşacakları belli değildi. Bu, programın önemli eksikliğiydi. Konferansın saat 10:00'da başlayacağı söyleniyordu, 11:00'e doğru başlayabildi.

Açış konuşmalarından sonra Rusya Federasyonu, Başûr, Rojava, Bakur, Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Almanya, Hollanda, İsveç, Danimarka gibi alanlardan gelen diaspora örgütleri, duygularını, düşüncelerini birer birer açıklamaya başladılar. Bu arada, konferansa katılan basın mensupları, çeşitli sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, TV temsilcileri de görüşlerini, duygularını, düşüncelerinin anlatıyorlardı.

Saat 13:00'te yemeğe gidileceği, saat 14:00'ten sonra konferansın devam edeceği duyuruldu.

Diaspora örgütlerinin duygularını, düşüncelerini dile getirmeleri elbette gerekiyordu ama bir de sorunun, temel sorunun ne olduğunun konuşulması, tartışılması gerekiyordu. Kürd sorunu, Kürdistan sorunu nedir? Kürdler, neden dünyanın dört bir yanına dağılmışladır? Sorun şimdiye kadar neden çözülememiştir? Programda buna ilişkin bir belirleme de yoktu. Bu da programın önemli eksikliğiydi.

Kişi olarak bu konuyu konuşmayı tasarlıyordum. Açılıştan hemen sonra konuşmayı umuyordum fakat öyle olmadı. Diasporadaki Kürd örgütlerine öncelik verildi. Saat 13:00'e yaklaşıyordu. Bu durumda, konuşmayı öğleden sonra yaparım, diye düşünüyordum. Saat 13:00'e yirmi kala, oturum başkanı Prof. Dr. Kinyazê Brahîm, beni kürsüye davet etti. Konuşmayı Kürdceye çevirecek olan Doç. Dr. Ekrem Önen Hoca ile kürsüye çıktık.

Kinyazê Brahîm Hoca, Kazakistan'dan bir kaftan getirmiş; işlemeli bir kaftan... Onu bana giydirdi. Ayrıca bizi Kazakistan'a davet etti. Konuşmaya bu küçük törenden sonra başladım.

Sömürge kavramını tahlil ederek Kürdistan'ın sömürge bile olmadığını, sömürgelerin sınırlara sahip ülkeler olarak kurul-

duğunu, sömürgenin çok alt düzeyde de olsa bir statü olduğunu, Kürdistan'ın sınırlara sahip olmadığını, bir statüye sahip olmadığını anlatıyordum. Afrika'daki İngiliz, Fransız, Portekiz sömürgeleriyle Kürdistan'ı karşılaştırmaya çalışıyordum. Kürdlerin sınır oluşturma girişimlerinin, 11 Mart 1970 Antlaşması'na rağmen, 2005 Irak Anayasası Madde 140'a rağmen, 25 Eylül 2017 tarihli referandumun %93 gibi yüksek bir oranda kabul edilmesine rağmen başarısız kaldığını vurgulamaya çalışıyordum. Afrika sömürgeleriyle Kürdistan'ın sınırlar açısından karşılaştırılmasını yapmak, bize bu konularda çok önemli bilgiler veriyordu. Afrika'daki sömürgeler, 1885 tarihli Berlin Antlaşması'yla kurulmuş; sınırlar o zaman çizilmişti. Afrika'daki sömürgeler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler girişimleriyle bu sınırlar üzerinden bağımsızlık kazanmışlardı. 14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 Sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı'nın bu açıdan değerlendirilmesi çok önemliydi. Ekrem Önen Hoca da konuşmayı çok güzel ve rahat bir şekilde Kürdceye çeviriyordu.

Konuşma bu şekilde sürerken oturum başkanı Kinyazê Brahîm: "Çok güzel, çok güzel, çok teşekkür, çok teşekkür!.. Çok iyi oldu. Şimdi yemeğe gideceğiz, kalanları da yemekten sonra, soru-cevap faslında konuşursun." diyerek sözümü kesti. Saat 13:00'ü beş geçiyordu.

Konuşmamı tamamlayamadım. Oturum dağıldıktan sonra, İbrahim Gürbüz konuşmanın çok iyi geçtiğini söyledi. İbrahim'in düşünceleri, gözlemi elbette önemli ama daha birçok konunun dile getirilmesi gerekiyordu. Zaten çok uygunsuz bir zamanda bana söz verilmişti. Oturumu yöneten Kinyazê Brahîm, her konuşmacıya on beş dakika süre vermişti. Bense tercümanla konuşacaktım. Konuşma on beş dakikayı bile bulmamıştı. Öğleden sonraki toplantıda da soru-cevap faslı hiç olmadı. Öğleden sonra da diaspora temsilcileri, basın mensupları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri vs. konuşmalar yaptılar; dileklerini dile getirdiler. Hatta bazı temsilciler birden fazla söz alarak konuştular ama esas sorunun kendisinin konuşulmadığı kanısındayım. Elli milyona yakın bir

nüfus... Ama hâlâ dünya uluslar ailesinin bir üyesi değil. Hele hele eşit bir üyesi hiç değil. Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı gibi uluslararası örgütlerde Kürd temsilci göremezsiniz.

Konferanstan sonra katılımcılara verilen yemek sırasında da konuşmalar oldu. Yemek sırasında konuşma yapma gereğini duymadım. Temel sorunların konuşulacağı yer ve zaman konferanstı.

Beş parçaya bölünmüş bir ülke, beş parçaya bölünmüş, sürgünler, etnik temizlikler yaşayan bir halk... Kürd siyasal partileri hâlâ sen-ben kavgası içinde. Çok uzun bir savaş yaşamasına, ödenen bedellere rağmen pêşmerge, Kürdi, Kürdistani duyguları, düşünceleri yaratamadı. Bu duyguları, düşünceleri, Kürdistan Bölgesel Yönetimi de yaratamadı. Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı, geçmişte, Enfal Dönemi'nde Kürdlere yapılan muameleyi bütün canlılığıyla gösteriyor. Kürdlerin bunu unutmuş görünmesi çok şaşırtıcı. Uzun bir savaş yaşamasına, ödenen ağır bedellere rağmen gerilla da böyle duyguları düşünceleri yaratamadı. Hâlbuki Kürdler için, Kürdistan için en önemli sorun budur. Asimilasyona karşı en önemli direniş budur. Kürd dilini bizzat yaşamak, çocukların Kürd dilini öğrenebilmeleri için gerekli koşulları yaratmaktır. Kürd dili denildiği zaman, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nden söz edilebilir. Orada, anaokulundan üniversiteye kadar Kürd diliyle eğitim yapılıyor ama orada da Kürdi, Kürdistani duygular gelişmiş değil, denebilir. Bu, haklı bir eleştiridir. O zaman, Kürd dilini yaşamak, çocuklara öğretmek elbette çok önemlidir ama yeterli değildir, demek daha doğrudur. Yeterli olacak olan, Kürdi, Kürdistani duyguları düşünceleri güçlendirebilmektir. Temmuz 2018 ortalarında Hewlêr Valiliği'nin IŞİD'in örgütlediği on altı on yedi yaşlarındaki üç Kürd genci tarafından basılması, Kürd yöneticileri çok düşündürmelidir. Hewlêr Valiliği, Kürdistan'ın kalbi denilebilecek bir alan. Güvenliği elbette çok önemli bir sorun. Bu, pêşmergenin, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, Kürdi, Kürdistani duygular, düşünceler yaratamamasıyla bu duyguların, düşüncelerin güçlendirilememesiyle yakından ilgilidir.

Bütün bunlara ilişkin olarak şunu vurgulamak da önemli olma-

lıdır: 4 Ağustos'ta, Moskova'da, Kürd Konferansı yapılmış fakat bu tür konular ciddiyetle konuşulmamıştır. Bu tür konferanslarda belirgin bir program yapmak, katılımcılara önceden dağıtmak önemlidir.

Şöyle bir izlenimim var, bunu dile getirmenin gerekli olduğunu düşünüyorum: Kürdler, özellikle Kürd aydınları, Kürdistan'ın, bölünmesi, parçalanması, paylaşılması durumundan, bu sürece ilişkin analizlerin dile getirilmesinden, Kürdistan'ın statüsüzlüğünün vurgulanmasından, Afrika'daki sömürgelerle karşılaştırılmaktan pek hoşnut kalmıyor. Hâlbuki *"Kürdistan sömürge bile değil."* önermesini irdelemek çok önemli olmalıdır. Statüsüzlüğün ne anlama geldiğini irdelemek çok önemlidir. Bu çerçevede, bir zamanlar sömürge olan, çoktandır bağımsızlığını kazanmış ülkelerle Kürdistan'ı karşılaştırmak da kaçınılmaz bir zihinsel çabadır. Sömürgeler hakkında, Kürdler hakkında, Kürdistan hakkında, bilgilerimizi artıracak olan, çoğaltacak olan budur.

Zelimxan Motsoyiv

Zelimxan Motsoyiv, konferans katılımcılarını akşam yemeğe davet etti. Zelimxan, Rusya Federasyonu'nda, 18 Eylül 2016'da yapılan son parlamento seçimlerinde, beşinci kez, Duma'ya milletvekili olarak girmiş. Êzîdî Kürd bir milletvekili. Cumhurbaşkanı Putin'in partisinde siyaset yapıyor. Kürdistan'ın güneyine, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne birkaç defa gidip gelmiş. Mesûd Barzanî ile sıkı bir dostluğu olduğu vurgulanıyor. Zelimxan Motsoyiv'in, Rusya Federasyonu'ndaki yirmi zenginden biri olduğu da vurgulanıyor. Bu yemekte de katılımcılar, Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili birçok konuşma yaptılar. İBV'den İbrahim Gürbüz de bir konuşma yaptı.

Zelimxan'ın bizi davet ettiği lokanta, Beta-Vega Oteli'ne bir saat kadar uzaklıkta. Çok gür ormanlar-dan geçerek bu lokantaya varıyorsunuz. Yollarda trafik çok akıcı. Trafik, Moskova'nın merkezinde de akıcı.

Moskova, Kuzey'den güneye 40 km; doğudan batıya 35 km ge-

nişlikteki bir alanda yer alıyor. On altı on yedi milyon nüfusu var. Kaldığımız günlerde, Moskova'da, Ankara'daki gibi, İstanbul'daki gibi sıcak bir hava vardı.

Moskova'da, Mele Mistefa Barzanî Evi

5 Ağustos sabahı, Mele Mistefa Barzanî'nin Moskova'da kaldığı eve gittik. Mele Mistefa Barzanî bu evde 1954-1958 yılları arasında kalmış. Stalin'in ölümünden sonra, 1954'te, Mele Mistefa Barzanî'ye Moskova'da oturması için bir ev verilmiş. Bu eve giremedik. Cadde üzerinde, evin giriş kapısı önünde toplanıldı. Üç-dört katlı bir apartmanının bir dairesi. Apartmana giriş kapısının bir tarafında Rusça bir tabela asılmış. Bu tabelada Mele Mistefa Barzanî'nin, 1954-1958 yılları arasında bu apartmanın bir dairesinde kaldığı yazılı.

1985-1991 arasındaki Perestroyka (yeniden yapılandırma) ve Glasnost (açıklık) döneminde ve sonrasında yaşanan özel mülkiyete geçiş döneminde bu evi bir kişi satın almış. İşte o dönemde Kürdlerin bu evi satın almamaları önemli bir eksiklik olmuş. Daha sonraki yıllarda KDP, bu evi satın almak istemiş ama sahibi çok yüksek fiyat istediği için ev, yine satın alınamamış. Kanımca bu evin yine de satın alınması önemliydi. Günümüzde Barzanî Vakfı bunu ciddiyetle düşünmelidir.

Bu apartmanın önünde katılımcılar, duygularını, düşüncelerini ifade eden kısa açıklamalar yaptılar. Ben de şunları söyledim: *Mele Mistefa Barzanî'nin, pêşmergelerin, Sovyetler Birliği yılları, çok büyük acılarla dolu yıllardır. Bunu çok zengin olgusal dayanaklarıyla yakından biliyoruz. Stalin'in ölümünden önce ve Stalin'in ölümünden sonra diye bir ayrım yapılabilir. Ama Stalin'in ölümünden sonra da ciddi bir iyileştirme olduğu kanısında değilim. Gerek Mele Mistefa Barzanî gerek pêşmergeler, hiçbir zaman siyasi mülteci muamelesi görmemiştir. Pêşmergeler, birbirlerinden kopuk, habersiz bir şekilde, iki üç kişi olarak dağıtıldıkları Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan vs. kırsalında, köylerde toprak kölesi muamelesi görmüşlerdir. Azerbaycan Komünist Partisi Başkanı Cafer Bakırof, Özbekistan Komünist Partisi Başkanı*

Yusufov, İçişleri Bakanı Beriya, Kürd pêşmergelere son derece kötü muamele etmişlerdir. Bu kötü muamelenin, Türkiye'nin, Irak'ın, İran'ın, Suriye'nin, İngiltere'nin, ABD'nin istemlerine göre oluşturulduğu yine bilgilerimiz dahilindedir. Kürd sığınmacılara karşı uygulanan bu politikada, Lenin'in, Stalin'in, "Ulusların Kendi Geleceklerinin Belirleme Hakkı" kitaplarında yazdıklarının kırıntısı bile yoktur. 1954'ten sonra, Mele Mistefa Barzanî'ye Moskova'da bir ev tahsis edildiğini, kendisiyle birlikte birkaç pêşmergenin askerî akademiye kaydedildiğini de belirtelim. Mele Mistefa Barzanî'yi ve pêşmergeleri sevgiyle anıyorum.

Burada, şu sürecin belirtilmesinde de de bir fayda vardır, kanısındayım: İkinci Dünya Savaşı yılları... Sovyetlerin, Sovyet erkeklerinin milyonlarca kayıp yaşadığı yıllar... Erkeksizliğin önemli bir sorun oluşturduğu bu kırsal alanlarda, Sovyet kadınlarının çoğu, Kürd pêşmergelerle evlenmişlerdir.

1947 baharında, Mele Mistefa Barzanî beş yüz civarında pêşmergeyle Sovyetler Birliği'ne sığınmıştır. Bunlardan birkaçı Aras Nehri'ni geçerken Kızıl Ordu'nun ateşiyle yaşamını yitirmiştir.

14 Temmuz 1958'de, Irak'ta gerçekleşen darbeden sonra pêşmergelerin Irak'a, Kürdistan'a döndüklerinin görüyoruz. Pêşmergeler gemiyle Irak'a döndüler. Pêşmergeleri taşıyan gemi 16 Nisan 1959 günü Basra Limanı'na çıktı. Gemide kadın, çocuk vs. 787 kişi vardı. Pêşmergeler Rus kadınlarla evlenmişler, kalabalık bir nüfus oluşturmuşlardı. Mele Mistefa Barzanî, 6 Ekim 1958'de, Kahire'de, Mısır Lideri Cemal Abdülnasır ile görüştükten sonra uçakla Bağdat'a varmıştı.

Mahabad Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılışından sonra 1947'de beş yüz civarında pêşmerge Sovyetler Birliği'ne sığınmıştı. Bunlar, 1958'de 787 kişi olarak döndüler. Mesûd Barzanî, *Barzanî ve Kürd Ulusal Özgürlük Hareketi* kitabının birinci cildinde böyle bir sayı veriyor. (Doz Yay., Ocak 2003, s. 477.)

Mele Mistefa Barzanî Evi'ni ziyaretten sonra KDP'nin katılımcılar için verdiği yemeğe katıldık. Bu yemek, sahibi Arap olan bir lokantada verildi. Lokanta, bir apartmanın girişinin iki kat kadar altında yer alıyor. Elektrikle aydınlatılan bir alan... Bu lokantaya

girince neden İkbal Hoca'nın görkemli ağaçların yer aldığı, havuzun ve fıskiyelerin bulunduğu bahçe katı lokantasının tercih edilmediği insanı düşündürüyor. Burada da bazı katılımcılar, uzun uzun konuşmalar yaptılar.

Bu yemekten sonra İkbal Hoca, bizi Moskova'da kendi arabasıyla biraz dolaştırdı. Moskova Üniversitesi biraz yüksek bir alanda kurulmuş. Buradan bütün Moskova görülebiliyor. Üniversite bahçesinin önünden Moskova Nehri akıyor. Büyük bir üniversite... Gelen, giden, bahçede dolaşan, binalara girip çıkan öğrenci çok. Her taraf çok gür, geniş ormanlarla, uzun, gür ağaçlarla dolu. Öğrencileriyle, çalışanlarıyla, hocalarıyla çok dinamik bir üniversite...

Moskova, yollar, meydanlar

Moskova'da caddeler çok geniş. Kutuzof Caddesi çok uzun çok geniş. Çok dikkate değer bir cadde... Kutuzof, 1812 Fransız-Rus Savaşı'nı yöneten bir Rus generali. General Kutuzof çok bilinçli bir şekilde, Napolyon ordularını Moskova'nın içine çekmiş. Napolyon, askerleri Moskova'yı işgal ettik diye zevk sefa içine girmişler; barlara, pavyonlara dağılmışlar. Kutuzof komutanlığındaki Rus orduları, Napolyon birliklerini Moskova önlerinde, çok ani darbelerle bu şekilde imha etmiş. Tolstoy, *Savaş ve Barış* romanında, bu süreci çok etraflı bir şekilde anlatıyor.

Caddelerin başında, ortasında, kavşak noktalarında sık sık meydanlara rastlıyorsunuz. Çok geniş meydanlar var. Meydanlar, insanlara demokratik toplumları hatırlatan bir kurum. Batı'nın demokratik toplumlarında meydanlara rastlamak mümkündür. Meydanlar, insanların toplanacağı, hükûmete karşı isteklerini duyuracakları, zaman zaman hükûmeti eleştirecekleri mekânlar olarak düşünülür. Demokratik hükûmetler, halkın toplanmasından, hükûmeti eleştirmesinden vs. korkmazlar; çekinmezler. Bu bakımdan meydanlardan rahatsız değildirler ama Doğu'nun, Ortadoğu'nun, demokratik olmayan toplumlarında, şehir alanlarında meydanlara rastlamak pek mümkün değildir. Bağdat, Basra, Şam,

Tahran gibi şehirlerde geniş meydanlara pek rastlanmaz İstanbul, Ankara, Diyarbakır gibi şehirlerde de valilikler her zaman, miting için başvuranlara, toplanmaları için, şehirlerde, ana yolların dışında alanlar gösterirler. Doğu, Ortadoğu toplumlarında, iktidarlar, insanların toplanmasından, hele hele iktidar devleti eleştirmesinden çok korkarlar; rahatsız olurlar. İnsanların toplanıp iktidarı devireceğinden vs. endişe ederler. Bu bakımdan şehirler kurulurken meydanlara pek yer verilmez.

Rusya da demokratik bir toplum değil ama şehir yapılarında çok geniş meydanların bulunması çok dikkat çekici. *Mahallenin Arkadaşları* toplantısında bu durumu konuşuyorduk. Rusya'yı yakından bilen, orada iş yapmış bir arkadaş, 1917-1990 sosyalist, komünist rejimi hatırlatarak rejimin ideolojisini yaygınlaştırmak için böyle geniş meydanlara ihtiyacı vardı, dedi. Geniş caddelerin, geniş meydanların sadece Moskova'da olmadığını, Rusya'da bütün şehirlerde böyle bir şehir planlamasının olduğuna işaret etti. Şehirlerin en az yüz yıllık olduğu düşünülürse bu açıklamanın makul bir açıklama olduğu söylenebilir ama Çarlık dönemlerinde de bazı şehirlerde geniş meydanlardan söz edildiğini, bazı romanlardan hatırlamak mümkündür.

İBV kurulduktan sonra Avrupa'nın birçok kentinde konferanslara, panellere vs. katılma fırsatı doğdu. Bu süreç, 2012-2013 yıllarında başladı. Bu kentleri dolaşırken kentlerdeki yol kaliteleriyle Türkiye'deki karayollarını kalite, bakım açısından kendimce karşılaştırır; Türkiye'deki karayolları kalitesinin çok daha yüksek olduğunu düşünürdüm. Moskova'daki yollar da Türkiye'deki yollar kadar kaliteli, bakımlı.

Moskova'da indiğimiz havaalanı, buradaki üç havaalanından biri. Çok kalabalık bir havaalanı. Gireni, çıkanı pek çok. Buralarda insan kendini, bir miting alanında hissediyor. Beta-Vega Otel de öyle.

Bu otelin bulunduğu alanda aynı mimaride beş otel yan yana. Her birinde 2400 oda var. Bu otellerin beşinin de sahibi, Bakülü bir Yahudi'ymiş. Kaldığımız otel çok kalabalıktı. Bu otelde, bir-

çok konferans salonu varmış. Hepsi de aynı anda kullanılabiliyormuş. Oteldeki kalabalığın bir nedeni bu olabilir. Bu konuyu da *Mahallenin Arkadaşları* toplantısında konuştuk. Rusya'yı yakından bilen, orada iş yapmış olan arkadaşımız bu konuda şunları söyledi. "Çevrede çok büyük bir pazar var. Rusya'nın, çeşitli bölgelerinden insanlar bu pazara alışveriş yapmak için geliyor. Daha çok da bu otelde kalıyorlar. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Ermenistan, Azerbaycan vs. gibi ülkelerden bu pazarlar için gelenler de var."

6 Ağustos sabahı, Bahri arkadaş bizi kendi lokantasına, kahvaltıya davet etti. Bahri de İbrahim gibi uzun yıllar Kawa'da siyaset yapmış. Daha sonra, Kawacıların çoğunun yaptığı gibi PKK'ye katılmış. 2000'lerde PKK'den de ayrılıp bu lokantayı kurmuş. Hayatını böyle kazanıyor. Bu lokantaya gelip gidenin daha çok Ruslar olduğu hemen fark ediliyor. İkbal Hoca'nın lokantasında da daha çok Ruslar göze çarpıyordu. Bahri arkadaş bizimle, İngilizlerin Kürdistan politikası hakkında uzun uzun konuştu. Kürdistan'a ilişkin bütün kötülüklerin kaynağının İngilizler olduğunu uzun uzun vurguladı. Sabah kahvaltısına İkbal Hoca da katıldı.

Bahri'nin lokantasının çaprazında altın kubbeli bir cami var. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, bir süre önce bu camiyi hizmete açtığı da söyleniyor...

Hejarê Şamil bizi, Bahri arkadaşın lokantasına metro yoluyla götürdü. Moskova metrosunun 360 km uzunluğunda olduğu vurgulanıyor. Bahri arkadaşı lokantasına ulaşabilmek için metroda, üç defa tren değiştirdik. Metro çok dakik çalışıyor. Metrodan çıktığımız zaman da bir süre yürümek zorunda kaldık. Daha sonra, İkbal Hoca'nın arabasıyla, dönüş için havaalanına gittik. Moskova'da kaldığımız süre içinde gerek otelde gerek yollarda, her tarafta Hejarê Şamil bizimleydi. Ziyaret sırasında çok yerde, Mele Mihemed ve yeğeni Mîrza da bizimleydi. Ekrem Hoca olmasaydı konferans sırasında çeviriyi de Mele Mihemed yapacaktı. Rusya Federasyonu'na, Moskova'ya girerken ve buradan dönüşte pasaport kontrolü biraz uzun sürdü ama bir sorun çıkmadı.

nerinaazad, 12.08.2018

KÜRDLERE SOYKIRIM

Ramin Hossein Panahi ve Loghman ile Zanjar Moradi adlı kuzenler idam edildi. İran, Kürd gençlerini idam etmeyi sürdürmektedir. İran, bu politikayı uygulamaya kararlı bir şekilde devam etmektedir. Yirmili yaşlarda gençler idam edilmektedir. Kürd gençleri her gün birer ikişer, üçer beşer idam edilmektedir. Bu, Kürd nüfusun çoğalmasını, nüfusun kendisini üretmesini engelleyici bir durumdur.

Bu durum, Birleşmiş Milletler'in 1948 tarihli, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'ni ihlal etmektedir. Sözleşmenin 2/d Madde'si, *grup içinde doğumları önlemeyi amaçlayan önlemlerin alınması*'ndan söz etmektedir.

İran'ın Kürdlere karşı kararlı bir şekilde uyguladığı bu politika, soykırım suçunu oluşturmaktadır. Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları kurumlarının, insan hakları savunucularının, aktivistlerin, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, İslam Konferansı gibi uluslararası örgütlerin, üniversitelerdeki veya sivil toplum örgütlerindeki uluslararası ilişkiler uzmanlarının, entelektüellerin, aydınların, İran'ın Kürd gençlerine karşı uyguladığı soykırım politikasını gündemlerine almaları, tartışmaları gerekir.

İran'da herkes idam ediliyor, bu konuda ayrım yapılmıyor, denebilir ama Kürd gençlerine karşı kararlı, sistematik bir şekilde uygulanan bu politikanın özel bir anlamı olduğu, soykırım suçu oluşturduğu açıktır. Aileyi parçalamak, kadını bir diyara, erkeği başka bir diyara sürgün etmek, kadına, erkeğe tıbbi şırıngalar yapmak, toplumda, doğumları önlemeyi amaçlayan operasyonlardır. Herhangi bir toplumda, gençlerin idamı bu ilişkileri kökten bitir-

mektedir.

Dünya, insan hakları örgütleri, aktivistler, saygın entelektüeller vs. Hossein Panahi'nin idam edilmemesi için çok çaba sarf ettiler. İran yönetimine bu konuda çok yoğun başvurular oldu. Bu konuda kimseyi dinlememek de İran'ın bir politikası. Bütün bunlara rağmen İran'ın insanlık dışı, ahlak dışı, çağ dışı bu politikasının ısrarla eleştirilmesi gerekir.

nerinaazad, 09.09.2018

ALEVİLİĞİN DOĞUŞU-I

Aleviliğin Doğuşu, Rıza Yıldırım'ın doktora tezi. Tez, ABD'de hazırlanmış. 2008'de kabul edilmiş. Rıza Yıldırım, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi.

Kitabın tam adı şöyle: *Aleviliğin Doğuşu, Kızılbaş Sufiliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri 1300-1501*, (Çev. Barış Yıldırım, İletişim, 2017.)

Bu kitapla ilgili olarak bazı düşüncelerimi dile getirmek istiyorum. Kitabı adı, "Aleviliğin Doğuşu" değil "Şii İslam'ın İran'da Kurumlaşması" veya "İran'da Şii İslam'ın Devletleşmesi" olmalıydı. Şeyh Cüneyd (1447-1460) deniyor, Şeyh Haydar (1460-1488) deniyor ama Şeyh İsmail denmiyor; Şah İsmail (1487-1524) deniyor çünkü Şah İsmail ile birlikte Şii İslam, İran'da devletleşmiştir (1501). Şah İsmail, hem On İki İmamcılardaki veya Caferilerdeki On İkinci İmam yani Mehdi'dir hem de Sasani devlet anlayışına göre Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Bu kitabın *Önsöz*'den sonra ilk cümlesi, "Bu çalışma, Kızılbaş Aleviliğin doğuşunu incelemektedir." şeklindedir (s. 23). Bu çalışma, Aleviliğin doğuşunu incelemiyor; Şii İslam'ın İran'da kurumlaşmasını veya devletleşmesini inceliyor. Şii İslam'a Alevilik demek çok yanlıştır çünkü Alevilik, İslam'dan çok önce doğup gelişmiş bir dindir, inançtır. Bu konuyla ilgili pek çok yazı yazıldı. Örneğin Mehmet Bayrak Hoca'nın çalışmaları... Örneğin *Kürdoloji Belgeleri*'nin ikinci cildinde bu konuyla ilgili çok değerli yazılar var.

Alevîyyûn, Aleviyye

Sünni din adamları, Sünni İslam dışında kalan İslamları

Alevîyyûn (Aleviler) adı altında toplamaktadır. Aleviliğe (Aleviyye) böyle bir anlam vermektedir. Bu çerçevede, Zeydiler, On İki İmamcılar (İsna Aşşari), İsmaililer, Nusayriler yani Şii İslam, Alevilik kavramıyla ifade edilmektedir. Ali taraftarları, Ehlibeyt taraftarları, Ali'yi sevenler anlamına gelmektedir.

Örneğin Suriye'de Şii bir kesim, Şiiliğin Nusayri olan bir kesimi yaşamasına rağmen onlara Arap Aleviler denmektedir. Hakan Mertcan'ın, *Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler, Tarih, Kimlik, Siyaset* (Karahan Yay., Adana 2013.) çalışması bu bakımdan dikkate değer. Bu da doktora tezidir. Türkiye'de hazırlanmış ve kabul edilmiştir.

***

Osmanlı Dönemi'nde İttihat ve Terakki'ye kadar Alevi kavramının kullanıldığını sanmıyorum. 1510 yılından itibaren Kızılbaş kavramı kullanılıyor. Alevi kavramı kanımca İttihat ve Terakki'de kullanılmaya başlanıyor. İttihat ve Terakki'de ve Cumhuriyet'te her iki kavram da kullanılıyor.

Kürdleri Türklüğe asimile etmek, Alevileri Müslümanlığa asimile etmek, İttihat ve Terakki'nin, daha sonra da Cumhuriyet'in çok önemli bir politikası oluyor. İttihat ve Terakki'nin, Aleviliği Türk dini olarak dile getiren bir politikası da vardı. Cumhuriyet'ten sonra, bazı Türkçüler bu politikaya da sık sık atıf yaptılar. İttihat ve Terakki Türkçü bir partiydi ama Türkçülüğün en önemli dayanağı da Müslümanlıktı.

İttihat ve Terakki de Aleviliği, Ali taraftarları, Ehlibeyt taraftarları, Ali'yi sevenler olarak algılıyordu. Bu kesime Alevi adı, bu çerçevede verilmiş bir addır yani Dördüncü Halife, Birinci İmam Ali'ye izafeten verilmiştir. Aleviliği, doğa dini olarak anlayan kesim için de Alevi adı kullanılmaktadır. Buradaki Alevi adı kanımca ateşle, alevle ilişkilendirilebilir.

Roşan Lezgîn, aşağıda söz edeceğimiz kitabında, Alevi adının Türkler tarafından kullanıldığını, Kürdlere de Türklerden geç-

tiğini vurgulamaktadır. Sünni Arapların da birinci İmam Ali'ye izafeten bu adı kullandıkları açıktır.

***

Yazar Rıza Yıldırım, çalışmasında *Alevilik nedir?*, şeklinde bir soru soruyor (s. 18.) ama bu soruya tatmin edici bir cevap da vermiyor.

Alevilik, her şeyden önce bir doğa dinidir. İnsanı yaşamın merkezine koyan, insanı, doğanın bir parçası kabul eden, doğayı örneğin dağları, suları, hayvanları, ağaçları vs. kutsal sayan bir dindir, inançtır. Elbette bir dindir çünkü ibadet kurumu var (cemevleri), cemaati var (Aleviler), ibadetin bazı oluşmuş kuralları var (semah vs.) ama Rıza Yıldırım, bunlara hiç değinmiyor. "Şii ya da Alevi" diyerek (s. 183, 217, 219.) Aleviliğin Şiilik olduğunu belirtiyor.

Bilim yöntemi açısından bu tutumun büyük bir sakınca oluşturduğu açıktır. Olgularınız yanlışsa bunun üzerine kurduğunuz bütün önermeler yanlış olacaktır. Alevileri Şii olarak algılamakla siz daha başta bir yanlışla başlıyorsunuz. Aleviliğin Şiilik olmadığı, Aleviliğin ayrı bir din, bir inanç olduğu iki kere iki dört kadar açık bir durumdur. İki kere ikinin beş olduğunu beş kişi söylese de yanlış, on kişi veya daha fazlası söylese de yanlış. İki kere ikinin beş olduğunu profesör unvanlı beş akademisyen söylese de yanlış, on akademisyen söylese de yanlış.

Aleviliği, Şiilikten ayıran temel özellikler çok sayıldı. Alevilikte *semah* olarak bilinen bir ibadet kurumunun olması, tek kadınla evlilik olması, şüphesiz çok önemli iki özelliktir. Alevilikte cennet, cehennem diye bir inanışın olmaması yine çok önemlidir.

Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da çok kadınla evlilik esastır. Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da *semah* benzeri bir kurum yoktur. Semah, kadını toplumda görünür kılan, erkekle eşit kılan bir kurumdur. Alevilikte, namaz, oruç, cami vs. yoktur. Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da, namaz, oruç ... var-

dır. İçki yasaktır. Cami çok önemli bir kurumdur. Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da cami ayrı bir kurumdur. Alevi ibadet yeri ise *cemevi*dir. Toplumda her ev, *cemevi* olabilir. Yeterli temizlik yapıldığı zaman ahır bile cemevi olabilir. Alevilikte, Êzîdîlikte, Ehl-i Hak'ta, (Yaresan), Kakaîlikte içki serbesttir.

Dördüncü Halife, Birinci İmam Ali, bugün Alevilerin çok sevdiği, saydığı, adını sık sık tekrarladığı bir kimliktir. Peki, Hz. Ali semah yapıyor muydu? Ali, tek kadınla mı evlenmişti?

1990'ların ortalarında, Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde, İran'dan gelen bir heyet, Türk yöneticilerine Türkiye'de yaşayan Alevileri kastederek *"Ya siz Sünnileştirin, bırakın, ya biz Şiileştirelim."* demişti. Ali Yıldırım, 21 Ocak 2011'de *Aleviyol* dergisinde, bu görüşmeleri ve Türk yönetiminin bu konuda hazırladığı gizli Alevi raporunu açıklamıştı.

Zülfikar

Rıza Yıldırım'ın kitabının kapağında, Zülfikar'ı gösteren bir resim var. Bu gerçek Alevi inancına çok zıt bir durumdur çünkü Zülfikar adam öldürmeyi temsil eder. Şöyle rivayet edilir: Ali, Zülfikar'ı uzattığı zaman kırk kişi birden öldürüyormuş. Adam öldürmek ise Alevi inancında hiç kabul edilmeyen bir durumdur. Adam öldürenin düşkün sayıldığı, toplum dışına itildiği biliniyor.

Bugün Dersim'de, pek çok evde, derneklerde, dergâhlarda, kapıda, duvarlarda vs. Zülfikar resmine rastlanmaktadır. Aynı zamanda, On İki İmamların resmine de rastlanmaktadır. Munzur Çem'in aşağıda adını vereceğimiz kitabında bu durum ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Bunların eleştirel yazılar olduğunu da belirtmek gerekir ama Dersim'de, 1937-1938'de soykırımda yok edilmiş yiğitlerin resmine, babalarından önce idam edilmiş çocukların resmine, çocuklarının idamını seyretmeleri zorunlu tutulmuş babaların resmine hiçbir yerde rastlanmamaktadır. Bu, Dersim'in Alevilikten kopup Şiiliğe asimile olduğunu göstermektedir. Dersim'de, Munzur Baba, Düzgün Baba, Sülbüs Baba inancı da var; bu çerçevede dile getirilen ritüeller de var ama Şiiliğe

asimilasyon da var. Kanımca ikincisi daha baskın. Özellikle 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra bu durum daha yoğun bir şekilde gelişiyor.

Burada, şu tarihsel çelişkiyi de vurgulamak gerekir. 680'de, Kerbela'da, Sünni Müslümanlarca katledilen Ali taraftarları yani Peygamber'in torunları yetmiş iki kişidir. Katliamda iki kişi kurtulmuştur. İmam Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin ve kız kardeşi Zeynep. 1937-1938'de, Dersim'de katledilenler ise belki yetmiş iki bin kişidir. Buna rağmen Dersim kendi ataları için değil Hasan-Hüseyin için ağlamakta, Kerbela'nın yasını gütmektedir.

Dersim, ayrıca, kendi atalarının Kürdlüğünden da rahatsızdır. "Horasan'dan geldik." diyerek kökenlerinde Türklük aramaktadır. Dersim, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yani Çaldıran Savaşı'ndan önce ve sonra Safevi toprağıdır. Safeviler, Şah İsmail (1487-1524), Şah Tahmasb (1524-1576) ve Şah Abbas (1588-1624) dönemlerinde, İran'a yapılan Özbek ve Türkmen akınlarını durdurmak için Dersim'den binlerce Kürd Kızılbaş aile Horasan'a sürülmüştür. Bu akınları durdurmak için sınırda, bu Kürd Kızılbaş ailelerden bir set oluşturmaya çalışılmıştır. 1639 Kasr-ı Şirin'den sonra Dersim, Osmanlı denetimine geçince bu Kürdlerden önemli bir kısmı tekrar Dersim'e dönmüştür. "Horasan'dan geldik." söyleminin aslı budur. Bunun ötesinde Horasan, tarihsel Kürd yerleşim alanlarından biridir. Mehmet Bayrak Hoca'nın, bu konuyla ilgili çok değerli çalışmaları, açıklamaları var. Örneğin *Kürt ve Alevi Tarihinde Horasan, Tarih, Etnoloji, Müzik, Edebiyat* (Özge, Ankara, 2013.) çalışması. (Ayrıca bk. *Acıh Coğrafyanın Kederli Çocukları, Ezidîler, (Asırlık Gravür, Fotoğraf ve kartpostallarla, Ezidî Kürtlerin Görsel Tarihi*, Ankara, Mayıs 2015.)

***

Şiilik, Araplardaki bir iktidar kavgasıdır. Dersim'i, Kürdleri neden bu kadar yoğun bir şekilde etkiliyor? Dersim neden bu kadar kendi köklerinden kopmuş, savrulmuş. Bütün bunlara rağmen

şunu da izliyoruz. *Dersim Dernekler Federasyonu (DEDEF)* olarak bilinen bir kurum var. Bu kurum her yıl, Munzur Kültür ve Doğa Festivali düzenliyor. Bu yıl bu festival Valilik tarafından yasaklandı. Bu festival, Dersim'in kendi kökleriyle buluşma çabası içinde olduğunu gösteriyor. Erdal Yıldırım'ın 18 Temmuz 2018'de, internette yer alan *Jar û Diyar Dersim* (Ziyaretler Ülkesi) yazısı bu bakımdan dikkat çekmektedir.

***

Kanımca Aleviliği Şiilik olarak algılamak yani Müslümanlık olarak algılamak, bilinçli bir seçimdir; resmî ideolojiye uyarlı bir seçimdir çünkü resmî ideoloji, devlet, Aleviliği Müslümanlık olarak algılıyor. Alevileri Müslümanlığa asimile etmek için yoğun bir çaba harcıyor. Devlet, Alevileri, Sünni-Hanefi yapmak için çok çaba sarf etti. Bir kısım Alevilerde bunu başardığı söylenebilir ama önemli bir kısmının da Şii İslam'a asimile olduğu önemli bir gerçekliktir. Aleviliği, Şiilik kabul eden bu tutumun, bilimin ve siyasetin kavramlarıyla eleştirisi önemlidir.

Resmî ideolojinin herhangi bir ideoloji olmadığını, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideoloji olduğunu vurgulamak gerekir. Resmî ideolojiyi benimsemediğiniz zaman, resmî ideolojinin gereklerine uygun tutum sergilemediğiniz zaman birtakım idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşmanız olasıdır. İşte, bütün bunlara rağmen resmî ideolojinin bilimin ve siyasetin kavramlarıyla eleştirilmesi vazgeçilmez olmalıdır

Ehl-i Hak, (Yaresan) Kakaîler, Êzîdîler, Aleviler

İran'da Ehl-i Hak (Yaresan), Irak'ta Kakaîler olarak adlandırılan dinsel gruplar var. Bu gruplar, etnik bakımdan elbette Kürd. Bu gruplar gerek Rojhilat'ta gerek Başûr'da, Hewraman olarak bilinen coğrafyada yaşıyorlar. Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması döneminde Hewraman da ikiye bölünmüş. Êzîdî Kürdler ve Alevilerle birlikte bu gruplar, ulu bir ağacın üç dalı

gibidir. *Serencam*, Ehl-i Hakların, Kakaîlerin önemli bir kitabıdır.

***

Burada, Murad Ciwan'ın, *Çaldıran Savaşı'nda, Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler, (İlk Kürt-Osmanlı İttifakı (1514)* (Avesta, 2015.) çalışmasından söz etmek gerektiğini düşünüyorum. Bu çalışmada Murad Ciwan, Şeyh Haydar'ın kendi askerlerini, düşman askerlerinden ayırmak için on iki dilimli kırmızı bir başlık giydirdiğini, Kızılbaşlık vurgusunun buradan geldiğini belirtmektedir (s.100.).

Hâlbuki Soreser (Kızılbaş), Êzîdî Kürdlerde de vardır. Ehl-i Hak'ta (Yaresan) ve Kakaîlerde de vardır. Zerdüştilerde de vardı. Müslümanlıktan önceki bu dönemler incelendiği zaman bu durum görülebilmektedir.

***

Safevilerin etnik kökeni de incelenmesi gereken bir konudur. Ailenin atası Şeyh Şafi'nin yani Şeyh Safieddin'in Sünni bir Kürd olduğu vurgulanmaktadır. Aslında Şeyh Şafi'nin atası Firuzşah'ın da Êzîdî bir Kürd olduğu dile getirilmektedir. (Rıza Yıldırım, s. 149 vd. Murad Ciwan s. 62 vd.)

Êzîdîlikten Sünni Müslümanlığa geçiş, Sünni Müslümanlıktan Şii Müslümanlığa geçiş incelenmesi gereken çok önemli bir süreçtir. Şii Müslümanlıkla birlikte gelişen Türkleşme olayı da ayrıca incelenmesi gereken bir durumdur. Rıza Yıldırım'ın, çalışmasında, Alevilik konusunun Kürd yönüne hiç değinmemesi dikkate değer bir konudur.

Bir Kürd ailenin, daha sonra da Safevilerin Türkleşmesi ile ilgili olarak Roşan Lezgîn'in, *Toplumsal Kürt Gruplarından Zazalar, Köken, Coğrafya, Din, Dil, Edebiyat* (Roşna, Diyarbakır, 2016.) kitabında önemli bilgiler var. (s. 29-30.) Munzur Çem, *Hewraman'a Yolculuk* yazısında, *pîr, bava, sey, hu* gibi sıfatların Hewraman'da ve Dersim'de ortak olarak kullanıldığını dile getirmektedir. Hewraman ve Dersim arasındaki güçlü bağa işaret etmektedir. *Hew-*

raman'a Yolculuk yazısı, Munzur Çem'in, *Hewraman Dersim Sırrı* kitabında yer almaktadır. (İBV Yayını, İstanbul, Temmuz 2017, s.96.)

XI. yüzyılda, Müslümanların çok ağır baskıları yüzünden, Hewraman'dan büyük bir grubun ayılıp kuzeye doğru hareket ettiğinden, Dersim'e yerleştiğinden söz edilmektedir. Bugün Hewraman'da ibadet sırasında toplumda, saygın kabul edilen on kadar kişinin adı sayılmakta, onlar için dua edilmektedir. Bu kişiler arasında, Dersimli Şêx Riza'nın adı da geçmektedir.

Sık sık gündeme gelen Müslümanlaştırma, Sünnileştirme veya Şiileştirme süreçleri sırasında, bu baskıları yaşamamak için halkın yeraltına indiği veya yaşamında bazı değişiklikler yaptığı da görülmektedir. Bu değişikliklerin zamanla Ehl-i Hak (Yaresan), Kakaî, Êzîdî ve Alevi inancında bazı bozulmalar ortaya çıkardığı da dikkatlerden uzak değildir.

Bugün de gerek Rojhilat'da gerek Başûr'da, Hewraman bölgesinde, Ehl-i Haklara, Kakaîlere Sünni Müslümanlar ve Şii Müslümanlar tarafından çok ağır baskılar yapıldığı görülmektedir. Bölgede her iki tarafta da Ehl-i Hak ve Kakaî kurumları, dergâhları tahrip edilmekte, bölge, Sünni Müslümanların Şii Müslümanların tekkeleriyle doldurulmaktadır. IŞİD, bölge devletlerinin Kürdleri baskılamak, etkisiz bırakmak için oluşturduğu bir beladır. İran'ın denetimindeki Haşdi Şabi de öyledir.

Bir ay kadar önce İranlı Şii din adamları, "Ehl-i Hakların (Yaresan) hazırladığı yemeği yemeyin.", "Bir ekmeğe Ehl-i Haklardan herhangi bir kişinin ele değerse o ekmeği yemek haramdır. O ekmeği yiyen de kâfir olur." şeklinde fetva verdiler. Benzer açıklamalar, Türkiye'de Aleviler için, Êzîdîler için, Irak'ta Êzîdîler de yapılıyordu.

Saffetü's Safa

Saffetü's Safa, Safeviliğin tarihini anlatan bir kitaptır. (Rıza Yıldırım, s. 144 vd. Murad Ciwan s. 62 vd.) Bu kitabın 1356-1357 yıllarında yazıldığı görülmektedir. Bu yıllar, henüz Safavi ailesinin

Sünni İslam olduğu bir dönemdir. Ailenin Sünni Kürd kökeni, hatta Êzîdî Kürd kökeni bu dönemde açık bir şekilde anlatılmaktadır. Bu sırada, Şii İslam'ın, *Ali, Hasan, Hüseyin, Ehlibeyt, Kerbela, On İki İmam, Fatıma Ana, Evlad-ı Resul* gibi kavramları kitapta yer almamaktadır. Bu dönemde, bu kavramlara ilişkin bir iz bile bulunmadığı ifade edilmektedir.

Şeyh Cüneyd, Şeyh Haydar Dönemi'ndeyse kitapta tahrifata girişilerek bazı değişiklikler yapılmıştır. Özellikle Şah İsmail Dönemi'nde *Saffetü's Safa* kitabında çok büyük tahrifata girişildiği, çok büyük değişiklikler yapıldığı görülmektedir. *Şii İslam'ın, Ali, Hasan, Hüseyin, Ehlibeyt, Kerbela, On İki İmam, Fatıma Ana, Evlad-ı Resul* gibi kavramlarının bu dönemde kitaba sokulduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde ailenin Sünni Kürd kökeni, Êzîdî Kürd kökeni tamamen silinmiş; aileyi Şii İslam'la temellendirmek, Türklükle temellendirmek için çok uğraşılmıştır. Bu dönemde, Şah İsmail'i Yedinci İmam Musa Kâzım'a bağlamak, Hüseyin üzerinden Peygamber'e bağlamak için de çok çaba sarf edilmiştir. Sahte şecereler üretmek bu dönenin çok önemli bir özelliğidir. Bu unvanlar, *Nakibuleşraf* denen bir kurum tarafından verilmektedir.

Nakibuleşraf, Peygamber ailesinden olanların, Ehlibeyt'ten olanların rahatını sağlamak için, günlük işlerini daha kolay bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için oluşturulmuş bir kurumdur. İstanbul'da, Erdebil'de, Kerbela'da, Kufe'de, Necef'te, Bağdat'ta, Şam'da bu sahte şecereleri düzenleyen, Nakibuleşraf denen kurumlar vardır. Bu kurumlar, belirli bir ücret karşılığında bu unvanları vermektedir. *Seyîd* gibi unvanlara sahip aileler toplumda çok büyük bir itibar görmektedir, bu unvanlar bu ailelere prestij sağlamaktadır. İmam Hüseyin'den gelenlere *seyîd*, İmam Hasan'dan gelenlere *şerif* unvanı verilmektedir.

***

Şii İslam'ın, Osmanlı Alevilerini nasıl etkilediği, bu etkilemenin ne zaman başladığı çok önemli bir sorundur. Rıza Yıldırım'ın

çalışmasında konuyla ilgili önemli açıklamalar var. Şeyh Cüneyd, Şeyh Haydar ve Şah İsmail Dönemi... Bu dönemde, bu yöneticiler, Osmanlı Alevileri üzerinde çok yoğun bir propagandaya girişiyorlar. Teke Yarımadası tarafında Şahkulu'nun, Amasya, Tokat yörelerinde Nur Ali Halife'nin, Şeyh Cüneyd'in, Şeyh Haydar'ın ve Şah İsmail'in önemli halifeleri olduğu dikkat çekmektedir. Osmanlı topraklarında, bunun gibi bu propagandalar yürüten daha birçok halife vardır. Özellikle Şeyh Cüneyd'in sürgün yıllarında, Kurbeli, Konya, Varsak, Tarsus, Halep, Canik-Trabzon, Diyarbakır, gibi alanlarda dolaştığı yıllarda Osmanlı Alevileri üzerinde Şii İslam'ın çok yoğun bir propaganda yaptığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Alevilerini Şiileştirme yolunda *Yedi Ulu Ozan*'ın işlevini de vurgulamak gerekir.

Sonuç

Rıza Yıldırım'ın *Aleviliğin Doğuşu* çalışması, İran'da Şii İslam'ın kurumlaşması veya devletleşmesi yolunda, açıklayıcı, iyi bir metindir ama *Şiilik, Alevilik* söylemi, Alevilerdeki kafa karışıklığının sürmesine yol açar. Bunu sadece kelime farklılığı olarak algılamak doğru değildir. Aleviliği Şiilik kabul ederseniz, Aleviliği Şiilik olarak kavrarsanız gerçek Alevi çalışmalarına yönelemezsiniz.

nerinaazad, 12.09.2018

TÜRKİYE'DE ADALET ARAYIŞLARI

14 Eylül 2018'de, Uluslararası Hrant Dink Vakfı'nın kuruluşunun *onuncu yılı* kutlandı. Bu vesileyle *Uluslararası İnsan Hakları, Adalet ve Özgürlükler Konferansı* düzenlendi. *Geçmişe Bakmak, Geleceği Tasarlamak* başlığı altında yapılan bu konferansta dört oturum yapıldı.

Bu oturumlarda konuşmacılar ve moderatörler 2009 yılından itibaren *Uluslararası Hrant Dink Ödülü*'nü kazananlar arasından seçilmiş. Birinci oturum, *Tüm Zorluklara Rağmen Adalet Arayışı* başlığını taşıyordu. Aşağıdaki metin, bu oturumda yapılmış konuşmanın güncelleştirilmiş hâlidir.

Kenneth Roth'un moderatörlüğünü yaptığı bu oturumda Şebnem Korur Fincancı da akademisyen ve insan hakları savunucusu olarak bir konuşma yaptı. Programda adı üçüncü konuşmacı olarak yer alan Diyarbakır Barosu toplantıya katılamadı.

Toplantı, konuşmacıların daha önce hazırladıkları bildirileri sunmak şeklinde değil Kenneth Roth'un açıklamaları ve konuşmacılara yönelttiği sorularla başladı ve aynı biçimde sürdü.

Benzer toplantılar için bunun bir yenilik olduğu söylenebilir.

***

Adalet, hukuk, bağımsız yargı, hukukun üstünlüğü, barış, eşitlik, özgürlük, insan hakları, demokrasi, bilim, özgür eleştiri, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, dini inanç ve kanaat özgürlüğü gibi değerler, birbirleriyle çok yakından ilişkili olan, birbirlerini etkileyen, birbirlerini destekleyen, birinin varlığı öbürlerinin de

zorunlu varlığını gerektiren, birbirlerinin zorunlu kılan değerlerdir. Demokratik toplum, bu değerlerin hepsi bir arada olduğu zaman, hep birlikte işlerlik kazandığı zaman kurulabilmektedir. Toplumsal ve siyasal ilişkilerde bu değerlerden birinin eksikliği, öbürlerinin de doğru dürüst yaşanmadığı, demokratik toplumun işleyişinde çok büyük bir zaaf olduğu anlamına gelir.

Eşitlik, özgürlük gibi değerler tıkır tıkır işliyor ama barış yok, denemez. Bilimin üretilmesinde hiçbir sıkıntı yok ama yargı bağımsız değil, denemez. Bilimin üretilmesinde hiçbir sıkıntı olmaması, ifade özgürlüğünün, özgür eleştirinin etkin bir şekilde, pürüzsüz bir şekilde işlediği anlamına gelir. İfadeden dolayı, eleştiriden dolayı, idari ve cezai takibatla karşılaşmamak anlamına gelir. Bu, sonuçta, adaletin pürüzsüz bir şekilde işlemesini sağlar. Demokratik değerlerin yaşandığı bir toplumda *etkin bir basın özgürlüğü var ama rüşvet, yolsuzluk, adam kayırma hâlâ çok büyük bir sorun* önermesi yanlıştır çünkü özgür basım, bu olguların önlenmesinin en önemli çaresidir. Bu süreçlerin kamuoyuna yansıyabileceğinin bilinmesi, toplumsal denetim, bu tür süreçlerin gelişmesine engel olur.

Geçmişe baktığımız zaman ne görüyoruz? Son altmış yıla baktığımız zaman görünen şudur: 1860'lardan bu yana yaşanan ana süreç, özgürlüklerin gittikçe kısıtlanmış olmasıdır.

1961 Anayasası için *özgürlükçü* denir. 12 Mart 1971 darbesinden sonra 12 Mart Rejimi sürecinde özgürlüklerin önemli bir kısmının kısıtlandığını, Anayasa'da da bu kısıtlamaya, daraltılmaya ilişkin olarak değişiklikler yapıldığını görüyoruz. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra 12 Eylül Rejimi'nde özgürlüklerin çok daha daraltıldığını görüyoruz. 1982 Anayasası'nın ruhu, özgürlükler açısından, 1961 Anayasası'na göre çok olumsuzdur.

1982 Anayasası'nda da 1980'lerin sonlarından itibaren değişiklikler yapılmıştır. 1990'larda, 2000'lerde, 2010'larda birçok değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerde de özgürlükleri genişletici bir tutum yoktur. Bu değişikliklerde var olan durumu muhafaza etmeye veya özgürlükleri daha da daraltmaya yönelik bir tutum

vardır.

2002'den sonra AKP Hükûmeti'nin ilk döneminde Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde, özgürlükler konusunda bazı iyileştirmeler olduğu dikkat çekmektedir. Bu dönemde adına *çözüm süreci* denen bir *barış* durumunun yaşandığı da görülmektedir ama bu barış, devamlı olmamış; özgürlüklerin kısıtlanması olarak ifade edilen ana çizgiye, kısa zamanda tekrar dönülmüştür. 15 Temmuz 2016'da gündeme gelen darbe girişiminden sonra, özgürlüklerin iyice daraltıldığı hatta yok edildiği görülmektedir. Darbe girişiminden sonra ilan edilen OHAL Dönemi'nde demokrasi, sadece sandıkla ilişkilenen bir siyasal sistemin ve rejimin adı olmuştur. Demokrasiyi demokrasi kılan, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, bağımsız yargı, hukukun üstünlüğü, üniversite özerkliği, idarenin her türlü işleminin yargı denetimine açık olması gibi temel nitelikler artık umursanmamaktadır. İran, Irak, Suriye, Mısır, Sudan, Habeşistan, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan gibi birçok devlette de sandıkların kurulduğu görülmektedir ama bunların hiçbiri demokratik bir devlet değildir. Bunların hiçbiri, demokratik bir devlet olarak anılmaz.

Resmî ideoloji

Bugün özgürlüklerin kısıtlanmasından söz ederken resmî ideoloji kurumundan söz etmek kaçınılmaz olmaktadır. Resmî ideoloji, herhangi bir ideoloji değil devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideolojidir. Resmî ideolojinin temel ilkelerini benimsemediğiniz zaman, eleştirdiğiniz zaman, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla karşılaşmanız olasıdır.

Resmî ideoloji Türk siyasal sisteminin en önemli kurumudur ama Türk anayasalarında resmî ideoloji diye bir kavram geçmez. Yasalarda, yönetmeliklerde de resmî ideoloji kavramı yoktur ama resmî ideoloji, Türk siyasal hayatının en önemli kurumudur. *Kırmız Kitap*'ta daha doğrusu, *Millî Güvenlik Siyaset Belgesi*'nde de böyle bir kavram geçmez ama Millî Güvenlik Siyaset Belgesi'nde hangi düşüncelerin, hangi ifadelerin suç teşkil edeceği ayrıntılı bir

şekilde gösterilir.

Resmî ideoloji, devletin askerî ve güvenlik bürokrasisi tarafından, devlet bürokrasisinin üst makamları yani İçişleri ve Dışişlerinin ve Maliyenin üst bürokratları tarafından oluşturulur. Üniversite, basın, yargı gibi devletin temel kurumları tarafından çok yoğun bir şekilde desteklenir; teşvik edilir. Bu bakımdan, bu yazının başında dile getirdiğimiz kavramlar hakkında açıklamalar yapmak, bu kurumları savunmak çoğu zaman risk almayı gerektirir.

1950'lerden 2010'lara kadar bazı kitaplarla, yazılarla ilgili davalar görülmüştür. Bu davalara kısaca *düşün suçu* davaları denebilir. Bu davalarda ağır ceza mahkemesi veya asliye ceza mahkemesi, kitaplarda, yazılarda ifade edilen düşüncelerle ilgili olarak *bilirkişi*lerden rapor isterdi. Bilirkişiler, bir, üç, beş kişi olabilirdi. Bu raportörler, üniversitelerin ceza hukuku, anayasa hukuku, tarih, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimleri, ekonomi, Türkoloji, felsefe... kürsülerinden seçilmiş öğretim üyeleri, profesörler olurdu. Bunlar, kitapları, yazıları içinde suç var mı yok mu, diye okur; "Suç unsurlarına rastlanmıştır." veya "Suç unsurlarına rastlanmamıştır." şeklinde raporlar düzenleyip ilgili mahkemeye gönderirlerdi. Bu raporların bağlayıcı bir niteliği yoktu ama mahkemeler, çoğu zaman bu raporlara göre hüküm kurarlardı. İşte burada resmî ideolojinin gereklerinin yapılması, yaşatılması konusunda, yargı ve üniversite arasında çok yoğun bir iş birliğinin olduğu görülmektedir.

1991'e kadar, "Komünizm propagandası yapılıyor.", "Kürtçülük propagandası yapılıyor.", "Şeriatçılık propagandası yapılıyor." denilerek bazı kitaplar ve yazılar hakkında toplatma kararları verilir; davalar görülürdü. Nisan 1991'de kabul edilen 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'yla, o zaman yürürlükte olan Türk Ceza Yasası'nın 141-142. maddeleri, 140 ve 163. maddeleri yürürlükten kaldırıldı. "Komünizm propagandası yapılıyor.", "Şeriatçılık propagandası yapılıyor." denerek dile getirilen fiiller suç olmaktan çıkarıldı. 140. Madde de *devleti, dış ülkelerde küçük düşürmek* fiil-

leriyle ilgiliydi. Dış ülkeler basınında yayımlanan yazılar, haberler bu kapsamda değerlendiriliyordu ama sözü edilen Terörle Mücadele Yasası'nın 8. Madde'siyle "Kürtçülük propagandası yapılıyor." denerek ifade edilen fiillerin hem kapsamı genişletildi hem de cezası çok ağırlaştırıldı.

Aslında üniversite-yargı iş birliğini, biraz daha temellendirerek güvenlik bürokrasisi, kamu yönetimi, üniversite-yargı iş birliği şeklinde ifade etmek daha doğrudur. Burada, resmî ideolojinin gereklerinin yapılması, yaşatılması için kamu yönetimi, güvenlik bürokrasisi, üniversite ve yargı arasında, yoğun bir iş birliğinin olduğu görülmektedir. Bu iş birliğinin, ifade özgürlüğü, özgür eleştiri, bilim yöntemi, basın özgürlüğü, bağımsız yargı gibi evrensel değerlere çok zıt olduğu hemen görülmektedir.

Herhangi bir kişi veya bir profesör, herhangi bir yazıyı veya kitabı istediği gibi eleştirebilir; kendi doğru bildiklerini vurgulayabilir ama bir kitap veya yazı içinde suç var mı yok mu diye okunuyorsa, düşüncede suç aranıyorsa orada bilim yöntemi zihniyeti yoktur. Böyle bir memur zihniyeti bilim ortamının oluşmasına engel olur. İfade özgürlüğü, özgür eleştiri bilim yönteminin temel koşulu olduğu gibi demokrasinin de sanatın da temel koşuludur. Düşün hayatı üzerinde resmî ideolojini çok büyük bir etkinlik kurduğunu da dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Kendisine sağcı denen profesörler de solcu, Marksist denen profesörler de liberal denen profesörler de bu şekilde *bilirkişi raporları* yazmışlardır.

Resmî ideolojinin işlevini şu şekilde göstermek mümkündür: Noam Chomsky, bugün ABD'de, ABD yönetimini en çok eleştiren kişidir. Çeşitli nedenlerle ABD yönetimini çok ağır bir şekilde suçlamaktadır ama bu eleştirilerden ve suçlamalardan dolayı Noam Chomsky'nin evine sabaha karşı baskın yapılmamakta; Chomsky, kitaplarına, yazılarına vs. el konup karakola, emniyete götürülmemektedir. Savcılıktan mahkemeye, oradan oraya dolaştırılmamaktadır. Gözaltı, tutuklama, cezaevi vs. yoktur çünkü ABD'de, idari ve cezai yaptırımlarla korunan ve kollanan bir resmî

ideoloji, resmî görüş yoktur. İdeoloji ile resmî ideoloji arasındaki farkı burada da vurgulamak gerekir. Türkiye'deyse resmî görüşü, resmî ideolojiyi eleştirdiğiniz zaman, idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşmanız olasıdır. Sabaha karşı evinize baskın yapılabilir; yazılarınıza, kitaplarınıza vs. el konulabilir; gözaltı, tutuklama, cezaevi vs. gündeme gelebilir.

1960'ları düşünelim. Fransa'nın Cezayir'i sömürge olarak tutmasını en çok Jean Paul Sartre eleştiriyordu. Aynı zamanda bütün Fransızları da eleştiriyor, suçluyordu. "Hepimiz katiliz." şeklinde kitaplar yayımlıyordu. Fransa'da da resmî ideoloji olarak tanımlanacak bir kurum olmadığı için bu tür eleştiriler rahatça yapılıyordu.

Kürd sorunu, Ermeni sorunu ve adalet yürüyüşü

Devletin, hükûmetin, resmî ideolojinin çok önem verdiği, üzerinde titizlikle durduğu bazı konular vardır. Kürd sorunu, Ermeni sorunu, Alevi sorunu vs. bunlardandır. Devlet, hükûmet, resmî ideoloji, bu sorunların yok sayılmasını, üzerinde düşünülmemesini, ille de düşünülecekse devletin düşündüğü gibi düşünülmesini, buna göre davranılmasını istemektedir. Bu temel sorunlarda, devletin, hükûmetin, resmî ideolojinin istediği gibi düşünmek, buna uygun davranmak koşuluyla birçok konuda muhalefette bulunabilirsiniz; hükûmete muhalefet edebilirsiniz. CHP'nin 2017 Haziran ve Temmuz aylarında Ankara'dan İstanbul'a gerçekleştirdiği yirmi beş günlük *Adalet Yürüyüşü*'nü bu çerçevede değerlendirmek gerekir. CHP, Kürd sorunu, Ermeni Sorunu, Alevi sorunu gibi temel sorunlarda en az hükûmet kadar devletçi düşünmektedir; bu düşüncesine uygun davranmaktadır. Adalet aramak için, bulmak için, kitlesel bir yürüyüş yapan CHP, elbette, "Bunca Ermeni'nin, Rum'un, Pontus'un, Süryani'nin bunca taşınmaz malları, kimin eline geçti; nasıl geçti, sermeye dönüşümü çok kısa bir zaman içinde nasıl gerçekleşti?" diye sormayacaktır. "Ortadoğu'da Filistinli Arapların, haklarını devlet olarak, partiler olarak savunuyoruz; neden Kürdlerin hak istemlerini, devlet terörünü de tır-

mandırarak geriletmeye çalışıyoruz?" demeyecektir.

CHP Adalet Yürüyüşü'nden bir buçuk ay kadar sonra da ağustos ortalarında *Adalet Kurultayı* düzenledi. Çanakkale'de düzenlenen bu kurultayda da şüphesiz, Kürdler için, Ermeniler için adalet arayışı gündeme gelmedi. Gerek yürüyüşe katılanların gerek kurultaya katılanların büyük çoğunluğunun da partinin yöneticileri gibi düşündüğü söylenebilir.

Düşün suçlarında adaleti arama

Böyle ilişkiler ağında adalet, hukuk, hukukun üstünlüğü gibi temel değerler nasıl yaşanıyor? Kürd sorunu, Ermeni sorunu, Alevi sorunu gibi temel sorunlarla ilgili kitapları, yazıları konu alan davalara baktığımız zaman şunu görüyoruz: Bu davalarda sanıklar, sonuç olarak savcılar gibi yargıçlar gibi düşünmedikleri için, onlarınkine zıt duygular, düşünceler taşıdıkları için cezalandırılmaktadırlar.

1971'de, 12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır'da, benimle ilgili bir ceza davası vardı. Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nde görülen bu dava, üniversitede anlatılan derslerle, sınavlarda sorulan sorularla, yazılarla, kitaplarla ilgiliydi. Öğrencilerin, derslerde tuttukları notları içeren defterler, sınav kâğıtları, gazetelerde yayımlanan yazılar, kitaplar vs. suç delili olarak değerlendiriliyordu. Bu defterler ve sınav kâğıtları bazı öğrencilerden elde edilmişti.

Askerî savcı, bunlarla ilgili olarak ifademi aldı. Bu defterleri göstererek bunları benim anlatıp anlatmadığımı sordu. "Ben anlattım." dedim. Sınav kâğıtlarını göstererek bu soruları benim sorup sormadığımı sordu. "Ben sordum." dedim. Gazete yazılarını vs. göstererek bunları benim yazıp yazmadığımı sordu. "Ben yazdım." dedim.

Bu ifadelerden iki hafta sonra, 22 Temmuz 1971 tarihli iddianame de tebliğ edildi. İddianamede bütün bu ders anlatımlarıyla, sınavlarda sorulan sorularla, gazetelerdeki yazılarla komünizm propagandası ve Kürdcülük propagandası yaptığım iddia edili-

yordu.

Bu iddianameden bir hafta kadar sonra da 30 Temmuz 1971'de, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nde ilk duruşma yapıldı. İddianamenin okunmasından sonra, mahkemede ifadem alındı. Bu sırada da sorular üzerine askerî savcılıkta söylediklerimi tekrarladım.

Bundan sonra, Askerî Savcı söz aldı. Aynen şunları söyledi. *"Sanık bütün suçların itiraf etti. 'Bunlar sen mi anlattın?' diyoruz, 'Ben anlattım.' diyor. Bu soruları sen mi sordun diyoruz?' 'Ben sordum.' diyor. 'Bu yazılar sana mı ait?' diyoruz, 'Bana ait.' diyor... Sanık bütün suçlarını bu şekilde itiraf ediyor. Artık, tahkikatın genişletilmesine, avukatların savunmasına, tanıkların dinlenmesine, yeni savunmalar alınmasına, Esas Hakkında Mütalaa'ya vs. gerek yoktur. Hemen bu celsede mahkûmiyet kararının verilmesini mütalaa ediyorum..."*

Askerî Savcı'nın dediği gibi olmadı. Duruşmalar bir yıldan fazla sürdü. Benim yazdığım ve bana gelen mektupların örnekleri gündeme geldi. Zaten "Ben yazdım." "Ben konuştum." vs. dediğiniz konularda yetmişe yakın tanık ifadesi gündeme geldi. Tanıklar, daha doğrusu muhbir tanıklar, bu yazıları bu konuşmaları vs. vatana ihanet, vatan satıcılığı gibi kavramlarla ajitasyon yaparak açıklıyorlardı. Biri rektör, üçü dekan olmak üzere altı öğretim üyesi huzurda dinlendi. Profesörler de "Yazdı.", "Konuştu." vs. demekle yetinmiyor; bunları vatana ihanet, vatanı satma, ajite kavramlarla konuşuyorlardı. "Kürdler, Kürdce toplumsal olgularıdır, toplumsal olguları olduğu gibi saptama, bilimsel önermeler için kaçınılmaz bir görevdir. Bunlar bilimin önermeleridir." vs. dendiği zaman, "Devlet, vatan, söz konusu olduğunda bilim milim olmaz; adalet madalet olmaz." gibi ajite cümleler kuruyorlardı. Kanımca bu hüküm, Askerî Savcı'nın dediği gibi ilk celsede de verilebilirdi. Duruşmalar, bir yılı aşkın bir süre neden uzatıldı? Sonuçta siz, resmî ideolojin çok büyük bir hassasiyetle üzerinde durduğu bir konuyu bilimin kavramalarıyla eleştiriyorsunuz. Resmî görüşün kabullerini benimsemediğinizi belirtiyorsunuz. Nasıl savunmalar yaparsanız yapın, avukatlar nasıl savunma yaparsa yapsın, sonuç değişmeyecektir; bunun sonu cezalandırmak-

tır. Savcılar, yargıçlar, bu görev için o makamlara getirilmişlerdir. Savcılar, yargıçlar, devlet gibi, resmî ideolojinin istediği gibi düşündükleri için bu düşüncelere uygun tutum sergiledikleri için bu görevi kabul etmişlerdir. Sonuçta ifade edilmesinin suç olduğu vurgulanan konularda siz, savcılar gibi, yargıçlar gibi düşünmediğiniz için cezalandırılmış oluyorsunuz.

Duruşmanın sonunu, cezadan kurtaracak tek yol sizin geri adım atmanızdır. Şöyle diyebilirsiniz. "Ben böyle demek istememiştim, dediklerin yanlış anlaşıldı. Ben aslında Atatürkçüyüm." vs.

Böyle bir tutum içinde olursanız bilim anlayışınızdan temel bir geri dönüş olur. Bilim yöntemi aleyhine çok büyük bir taviz vermiş olursunuz. Belirleyici olan bu tutumunuzdur. Bir daha geriye dönüp bilim yöntemi anlayışına göre bir tutum takınmanız, buna uygun davranmanız artık mümkün olmaz.

Burada, bilim insanlarının çok önemli bir özelliğini belirtmem gerekiyor. Acı dolu yalnızlıklar yaşamak, bilim insanlarının çok önemli bir özelliğidir. Bunu 1990'larda, 2000'lerde daha iyi kavradım.

Yargıçlar, yüz kızartıcı bir suç işlemiş olsalar bile...

Bu konu ile ilgili olarak bir olayı daha anlatmak istiyorum. 1979'da, İstanbul'da Toptaşı Cezaevi'ndeydim. Birkaç kitap ile ilgili olarak verilen cezaların infazı söz konusuydu. Kasım 1979'da basına bir soygun haberi düştü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin personelinin bir aylık maaşını götüren araba yolda soyulmuştu. O zaman, on dört milyon liradan söz ediliyordu. Çok kısa bir zaman sonra, bu soygunu devrimci gruplardan birinin gerçekleştirdiği anlaşıldı.

12 Eylül Rejimi'nde, 1980'de, Gölcük'te, Seymen Tutukevi'ndeydim. Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nde benimle ilgili bir dava görülüyordu. Sakarya Cezaevi'nde kaldığım sırada, İsviçre Yazarlar Birliği'ne bir mektup göndermiştim. Mektupta, Kürdcenin Türkiye'de yasak olduğu, yazarların bu

dil yasaklarına karşı sessiz kalmaması gerektiğini vurgulamıştım. Cezaevindeki bir güvenlik araması sırasında defterlere, yazılara, kitaplara el konulmuş, bu mektubun bir kopyası, bu şekilde ele geçirilmiş. O zaman yürürlükte olan TCK Madde 140'tan dava açılmış: Devleti dış ülkelerde küçük düşürmek için propaganda yapmak.

Yukarıda sözünü ettiğim soygunu gerçekleştiren arkadaşların bir kısmı yakalanmışlar. Onlar da Donanma ve Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nde yargılanıyorlar. O zaman bu komutanlık alanında üç tutukevi vardı: Seymen, Güllübahçe, Konca. Bu arkadaşlar, sanıyorum, Güllübahçe Tutukevi'ne konulmuşlar. Sıkıyönetim Mahkemesi, Güllübahçe alanındaydı.

Rüşvet olayı

Beni yargılayan mahkeme bu arkadaşların dosyasına da bakıyor. Sıkıyönetim mahkemelerinin o zamanki kuruluşunu hatırlayalım. Mahkeme başkanı var, yarbay (hava yarbayı). Duruşma hâkimi, sivil bir yargıç. Üçüncü üye askerî yargıç, deniz yargıç yüzbaşı. Bu mahkemede o zaman iki deniz yargıç yüzbaşı vardı. Duruşmalara, bu yargıçlardan biri üçüncü üye olarak her zaman katılırdı. Karar duruşmasına ise öbür deniz yargıç yüzbaşı katılmıştı.

Bu yüzbaşı yargıçlardan ikisi, bu arkadaşların aileleriyle ilişki kurup rüşvet pazarlığı yapmışlar. Soygunda ele geçen külliyetli miktarda para olduğu zaten dosyada kayıtlı. Zaman zaman, petrol istasyonlarında, kafelerde, motellerde buluşup pazarlıkları sürdürmüşler. Belirli bir rüşvet karşılığı cezalarda indirim yapacaklar veya beraat sağlayacaklar.

Rüşvet konusunda anlaşma da yapılmış. Aileler anlaşılan miktarda rüşveti teslim etmek için saptanan yere gitmeden önce verilecek paraların numaralarını da almışlar, emniyete haber vermişler. Rüşvet verildiği anda bu yargıç yüzbaşılar suçüstü yakalanmış. 1982 Kasım ayının ilk günlerinde böyle bir operasyon gerçekleşmiş. 1982 Aralık ayında yapılan yargılamalar sonunda bu

yargıçlardan biri sekiz yıl iki ay, öbürü altı yıl dokuz ay cezaya çarptırılmışlar.

Benimle ilgili olarak Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nde görülen dava, 1981 Eylül ayı sonlarında başladı. 23 Mart 1982 günü mahkûmiyetle sonuçlandı.

24 Mayıs 1982 tarihli bir dilekçe ile Askerî Yargıtaya başvuruldu. Askerî Yargıtay, 1982 Ağustos ayında hükmü onayladı; temyiz taleplerinin reddetti ama bu onaylama kararı bana bildirilmemişti.

Yukarıda sözünü etmeye çalıştığım rüşvet olayı patladığında benimle ilgili hukuki durum buydu. Rüşvet olayı ile ilgili yargılamaların yapıldığı, hükmün verildiği günlerde Çanakkale E Tipi Cezaevi'ndeydim. Buradan Askerî Yargıtaya yeniden başvurdum. Tashih-i karar (kararın düzeltilmesi) dilekçesi yazdım. Bu dilekçede kısaca şöyle deniyordu: Yargıladıkları sanıkların ailelerinden rüşvet alarak hüküm verirken onları gözetecek yargıçlar, yüz kızartıcı suç işlemişlerdir.

Yüz kızartıcı suç işlemiş yargıçların verdiği hüküm iptal edilmelidir. Yargılama yeniden yapılmalıdır.

17 Ocak 1983 tarihli bu başvuruya çok kısa bir zaman sonra cevap geldi. Cevapta kısaca şöyle deniyordu: Sanık daha önce, temyiz başvurusu yapmıştır; temyiz talepleri yerinde bulunmayarak başvurusu reddedilmiştir. Sanığın, ikinci defa temyiz başvurusu yaptığı görülmektedir. Bu bakımdan, sanığın bu dilekçesinin değerlendirilmesi uygun görülmemiştir; başvuru reddedilmiştir.

Askerî Yargıtay, ikinci bir temyiz başvurusundan söz etmektedir. Hâlbuki bu temyiz başvurusu değildir. Kararın düzeltilmesi istemidir. Hükmün onaylanmasından sonra yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Yargıçların sanıklardan rüşvet aldıklarının ortaya çıkması yeni bir durumdur. Askerî Yargıtay ise bu rüşvet olayını hiç gündeme getirmemekte, tartışmamaktadır. Bu şu anlama gelmektedir: Kürd sorunuyla ilgili olarak verilen mahkûmiyet hükmü, bu hükümde imzası olan yargıçlardan birkaçı yüz kızartıcı suç işlemiş olsalar bile geçerli sayılmaktadır...

Resmî ideolojiyi eleştirmek

Geçmişe baktığımız zaman, barış, adalet, hukukun üstünlüğü, bilim, özgür eleştiri, eşitlik, özgürlük gibi evrensel değerlerin yaşanmasına resmî ideoloji kurumunun çok büyük bir engel koyduğu görülmektedir. Bu kurum, hâlâ çok etkin ve yaygın bir şekilde ortadadır. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden, 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu'ndan, 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinden sonra resmî ideoloji çok daha güçlü bir şekilde ortadadır.

Gelecekteki demokratik toplumda resmî ideoloji diye bir kurum elbette olmamalıdır. Geleceğin tasarlanmasında resmî ideoloji kurumunun elbette bir yeri yoktur. Bu bakımdan bilimin ve siyasetin kavramlarıyla resmî ideolojiyi eleştirmek, bu eleştiriyi devamlı kılmak kaçınılmaz olmaktadır.

Türkiye'de adalet aramak, bu yönden resmî ideolojiyi eleştirmek, gün geçtikçe riskli bir hâle gelmektedir. Aynı zamanda gittikçe zorlaşmaktadır. *Cumartesi Anneleri*'ne karşı gösterilen tutum, dikkat çekici bir süreçtir. Hırant Dink cinayetinde adaleti aramak, gittikçe daha da zorlaşmaktadır. Delillerin devlet tarafından karartıldığı bir süreç yaşanmaktadır. Bunlara rağmen resmî ideolojiyi eleştirme, adaleti arama mücadelesini sürdürme, elbette kararlı bir şekilde sürecektir.

nerinaazad, 17.09.2018

KİMLİKSİZ ÇIĞLIKLAR

Kimliksiz Çığlıklar, Kadir Dağhan'ın denemeler kitabı. (Kurgu Kültür Merkezi Yay., Ankara, Eylül 2018.)

Kadir Dağhan'ın (d.1953) kitabında, *Önsöz* dışında on iki deneme var. İlk iki deneme, *Hepsi Yakınımdı* ve *Ekinoks*, Ankara 19 Ekim 2015 Tren Garı Katliamı'nı işliyor. Bu iki denemeyi okurken insan edebiyatın gücünü, işlevini daha iyi kavrıyor.

Bu düşüncemi şöyle açıklayayım: 1 Mayıs 1977, 10 Ekin 2015 gibi katliamlar, bilimin, siyasetin kavramlarıyla incelenebilir. Bu incelemeyi yapan kişi kabaca şöyle bir yol izler: Mitinge, gösteriye, yürüyüşe, kutlamaya veya anmaya kimler katılıyor? Bu eyleme katılanların ne kadarı kadın, ne kadarı erkek? Eyleme katılanları yaşları, eğitim durumları nedir? Eyleme katılanlar, toplumun hangi sınıflarından, tabaklarında geliyorlar? Eyleme katılanları hangi düşünceler yönlendiriyor? Bu düşünceler nasıl gelişmiş? Öğrenciler, işçiler köylüler vs. eyleme katılanlar, hangi sloganları atıyorlar; taşıdıkları pankartlarda neler yazıyor? Güvenlik güçlerinin eyleme katılanlara karşı tutumu nedir? Eylemi izleyen basın mensupları var mı? Eylem ne gibi sonuçlar doğurdu? vs.

Bilimin ve siyasetin kavramlarıyla süreci anlamaya çalışanlar, genel olarak bu gibi konularla ilgilenirler. Dikkat edilirse burada eyleme katılanların duygularını dile getirmek yoktur. Eyleme katılanlar, hangi duyguların içinde eyleme katılıyorlar? Eyleme katılırken kendileri ve arkadaşları hakkında neler hissediyorlar? Eylem sırasında güvenlik güçlerinin baskıları karşısında neler hissediyorlar? Devlet terörünün tırmandırılması, eyleme katılanlara biber gazıyla, tomalarla, tüfeklerle, coplarla saldırılması, eyle-

me katılanların dağıtılması, yaralanmaların, ölümlerin meydana gelmesi, ölümlerin artması, kaos ortamının oluşması karşısında, eyleme katılanların duyguları nasıl gelişiyor? Bu duyguların dile getirilmesi elbette çok önemli. Süreci bilimin ve siyasetin kavramlarıyla dile getirmeye çalışanlar, bu konulara fazla girmezler. Eyleme katılanların düşünceleri hakkında yazabilirler ama duyguların eşelenmesine girişmezler. Bunları, ancak edebiyat yapabilir.

Kadir Dağhan, 1 Mayıs 1977 kutlamasına arkadaşlarıyla, 10 Ekim 2015 Suruç Şehitleri Anması'na kızıyla birlikte katılmış bir yazar. 12 Eylül Dönemi'nde de birçok kutlamaya, anmaya katılmış. Bu süreçlerde gerek kendi yaşadığı duyguları gerek eyleme katılanların yaşadıkları duyguları etkin bir şeklide anlatıyor. Sürecin gelişmesi, bombaların patlamasından sonra, kol, bacak, kafa gibi vücut parçalarının havada uçuşmaları karşısında bu duyguların nasıl geliştiğini, yükseldiğini çok rahat bir şekilde dile getiriyor. Eyleme katılanların duygularını eşelemeye, didiklemeye gayret ediyor. İnsan bu anlatımlarda edebiyatın işlevini, gücünü görebiliyor. Bunları bilim ve siyaset yazılarında görmek kanımca mümkün değildir.

Kadir Dağhan'ın, Kurgu Kültür Merkezi tarafından, 2018 başlarında yayımlanan *Zelal Yaşamlar* romanında bu konuları çok başarılı bir şekilde dile getirdiği görülüyor. *Zelal Yaşamlar* romanında da 10 Ekim 2015 Gar Katliamı sırasında yaşanan duygular çok etkin bir şekilde dile getiriliyor.

Kadir Dağhan, *Ekinoks* başlıklı denemesinde 18 Kasım 2017'de, Ankara'da, Ankara Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde açılan bir sergiden söz etmektedir (s. 49). 10 Ekim 2015 Gar Katliamı'nda bir bacağını kaybeden Günay Karakuş'un resim sergisi... Sergiye katılanlardan biri de Cafer. O da katliamda bir bacağını kaybetmiş. Kadir Dağhan bu karşılaşmayı da dile getiriyor.

Günay Karakuş, ekinoksu şöyle tanıtıyor: *"Ekinoks, coğrafyada güneş ışınlarının ekvatora dik gelmesinin sonrasında gece ve gündüzün eşit olması olarak tanımlanıyor. Dünya'nın bir tarafı tamamen karanlık, diğer tarafı ise aydınlık oluyor. Tıpkı yaşamlarımız gibi. Ben bunu*

metafor olarak görüyor, kendi yaşam ikilemlerimize benzetiyorum. Hayatlarımızın bir yanı mutluluk, bir yanı acı ve hüzün (s. 54)."

Kadir Dağhan, *Kimliksiz Çığlıklar*'daki denemelerinde acı, cesaret, onur, sevgi, çocukluk, mutluluk, hüzün gibi soyut kavramları irdelemeye çalışıyor. "*Unutmadığın kadar güçlü, unutmağın kadar suçlusun.*" sözünü değerlendiriyor. (s. 58.) Dil üzerine, çocuklar üzerine, kadın üzerine, hayvanlar de doğa üzerine değerlendirmeler yapıyor. *Hep kanar dilim*, diyor. Kürd diliyle ilgili değerlendirmeleri ilgi çekici. Hava, su, gıda hakkında yaptığı değerlendirmeler de öyle.

Kadir Dağhan'ın *Kimliksiz Çığlıklar* kitabı, başarılı bir deneme kitabı.

nerinaazad, 22.09.2018

ALEVİLİĞİN DOĞUŞU II

Rıza Yıldırım, *Aleviliğin Doğuşu, Kızılbaş Sufiliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri 1300-1501*, (Çev. Barış Yıldırım, İletişim, 2017.) çalışmasında, Alevilik/Şiilik diyerek bu ifadeyi, kitabının birçok yerinde tekrarlayarak Aleviliğin Şiilik olduğunu veya Şiiliğin Alevilik olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayışın çok önemli sonuçları vardır. Fiili olarak Aleviliği yaşayan gruplar vardır yani Müslüman olmayan, doğa dini Aleviliği yaşayan gruplar vardır. Namaz kılmayan, oruç tutmayan gruplar... İşte bu anlayış, devlete bu grupları İslam'a asimile etmesi yolunda, yoğun bir destek verir. Burada, asimilasyonun gerçekleşmesi için devlet terörünün tırmandırılması da gündeme gelebilir. Devlet, Alevileri Sünni İslam'a, Hanefiliğe asimile etmek için çok çaba sarf etti. Bu çaba sürdürülüyor. Şii İslam'a asimilasyon da kanımca, devletin fazla itiraz etmeyeceği bir süreçtir.

Şiiliğin, İslam'daki iki ana partiden biri olduğu yakından bilinir. Aleviliğin, Kızılbaşlığın, Müslümanlık olmadığı ise yine çok açık bir gerçekliktir.

Alevilerle yani Kızılbaşlarla Şii İslam'ı, On İki İmamcıları, Hz. Peygamber'in torunlarını birleştiren nokta mazlumluktur. Alevilik, insanı yaşamın merkezine koyan, her zaman mazlumdan yana olan bir dindir, inançtır. Hz. Peygamber'in torunları Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde Sünni İslam'ın çok büyük bir zulmüyle karşılaşmışlardır. Alevilerin zulüm görenlerin yanında yer alması çok doğaldır, anlaşılır bir durumdur.

Ama Şii İslam'la kendini özdeşleştirmek anlayışında, "İmam Musa Kâzım'dan geliyoruz.", "İmam Askerî'den geliyoruz." an-

layışında bir sakatlık vardır. Şiilik, Arap tarihindeki, İslam tarihindeki bir iktidar kavgasıdır ve bu iktidar kavgasında bir kısım Alevilerin zulme uğrayanlar için matem oruçları tutarken seksen yıl önce soykırım yaşayan kendi ataları için bu tür anmalar yapmamasında bir sakatlık vardır. Bu ilişkiler elbette irdelenmelidir.

Devletin, Kürdler için düşündüğü, tasarladığı temel politika, Kürdlerin Türklüğe asimilasyonudur. Alevilerin Müslümanlığa asimilasyonu da ikinci derecede önemli bir çabadır. Bu düşünceyi şu şekilde açıklayabiliriz:

Devletin, Ermeniler ve Kürdler için düşündüğü, uyguladığı politikalar çok farklıdır. Ermeniler için düşünülen, tasarlanan politikalar, fiziki imhaya dayanmaktadır. Ermenileri, fiziki baskıyla, tacizle yurt dışına kaçırtmak, kalanları imha etmek esastır. Kaçırtılan veya fiziki olarak yok edilen Ermenilerin taşınmaz mallarına el koymak yine çok önemli bir hassasiyettir. Bugün, *Agos* gazetesi etrafında, Hırant Dink Vakfı etrafında, Ermenilerin yaşama tutunmaları büyük bir direnç, büyük bir başarıdır. Kürdler ise asimile edilmelidir. Kürdler, devletin dinini yaşadıkları, çoğunlukla Müslüman oldukları için, asimile edilmeleri kolaydır. Kürdler konusunda anlayış budur.

İttihat ve Terakki'den itibaren Kürdler de büyük baskılarla, hatta Dersim'de olduğu gibi soykırımlarla karşılaşmışlardır ama kitlesel katliamlarda, soykırımlarda yok edilmiş ailelerin anasız, babasız kalmış çocuklarını toplamış; yetimhanelerde Türk gibi, Müslüman gibi yetiştirmiş; sonra da onlara küçük memuriyetler vermiştir. Devletten on yıl, on beş yıl maaş alan kişi, artık başka bir kişi olmuştur; devletin istediği gibi bir kişi olmuştur. Müteahhitlik de bu dönüşümü sağlayabilir. "Kürd değiliz, Horasan'dan geldik." anlayışı böyle bir ortamda filizlenmektedir. Bu, tam anlamıyla toplum mühendisliği olayıdır. Bunun Kürdler konusunda, özellikle Dersim konusunda çok başarılar bir şekilde gerçekleştirildiği söylenebilir.

Küçük bir memuriyet bu dönüşümü sağlamak için yeterli olurken müteahhitliğin de ancak büyüğü böyle bir dönüşümü sağla-

yabilir.

Bugünkü bazı nesiller, atalarının Kürd olmasından rahatsızlık duyar bir hâle gelmişlerdir. Hâlbuki ataları gerek Dersim'de gerek Kürdistan'ın öteki alanlarında hep Kürd oldukları için katliamlarla, soykırımlarla karşılaşmışlardır. Gizli raporlar, hep Kürd sorunun, Kürdistan sorununu kesilip atılmasından, köklü önlemler alınmasından söz etmektedir.

Bundan önceki yazıda, Dersim Dernekler Federasyonu'nun (DEDEF) düzenlediği, Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin, Valilik tarafından yasaklandığını belirtmiştik. O festival, Dersim'in kendi değerleriyle buluşması potansiyelini taşıyordu. Devlet, bundan rahatsız olmuş ama Kürdlerin kendi tarihleriyle hiç ilgisi olmayan bir iktidar kavgasında, zulüm görenler için, matem oruçları tutulmasını ehven-i şer görüyor.

***

Şiilik konusunda önemli bir sorun var: Şiilik, Araplardaki bir iktidar kavgası olmasına rağmen neden Mekke'de, Medine'de, Bağdat'ta veya Şam da değil de İran'da, Erdebil'de kurumlaşmıştır?

On İki İmamların biri Mekke'de, dokuzu Medine'de, ikisi Irak'ta doğmuş. On İki İmamların birinin mezarı Kufe'de, birinin mezarı Kerbela'dadır. Dördünün mezarı Medine'de, ikisinin Bağdat'ta, ikisinin Samarra'da (Irak), birinin mezarı da Meşhet'tedir. Görüldüğü gibi On İki İmamlardan sadece birinin mezarı İran'dadır. Doğumların, ölümlerin gerçekleştiği yerler Arap toprakları olmasına rağmen, yaşamın Arap topraklarında gelişmiş olmasına rağmen Şiilik bu topraklarda kurumlaşmıyor, İran'da kurumlaşıyor. Bunun nedeni kanımca Sünni İslam halifeleri, Şii İslam taraftarlarına yani Ali taraftarlarına Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde çok ağır baskılar yapmışlardır. Emevi ve Abbasi halifeleri, On iki İmamlardan sekizini zehirleyerek öldürmüştür. Halifeler, On İki İmamları sofralarına davet ediyor; yemekte zehirliyorlardı. Bu, artık biliniyordu ama halifelerin davetine icabet etmemek

olamazdı. Öte yandan Safevi devlet geleneğinin de hâlâ yaşıyor olması, Şiiliğin, İran'da kurumlaşmasına yardımcı oldu.

***

Rıza Yıldırım, XIV. ve XV. yüzyıllardan söz ederken okuyucuda Küçük Asya'nın her tarafının Türkmenlerle dolu olduğu gibi bir izlenim yaratmaktadır. Bu X., XI. ve XII. yüzyıllarda Orta Asya'dan Küçük Asya'ya yapılan Oğuz, Türkmen göçlerini hatırlatmaktadır. Bu dönemde yani üç yüzyıl boyunca Küçük Asya'ya göç eden Oğuzların, Türkmenlerin sayısı nedir?

Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi 1* kitabında, (Tekin Yay., 3. basım. İstanbul 1979.) Küçük Asya'ya yapılan Oğuz ve Türkmen göçleri hakkında, sayılar hakkında bilgi vermektedir. (s. 148-149.) Küçük Asya'ya gelen Türkmen nüfus hakkında kesin bir bilgi olmadığı söylenir. Doğan Avcıoğlu, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun (1912-1984) X ve XII. yüzyıllar arasında Küçük Asya'ya beş yüz elli altı yüz bin Oğuz Türkmen geldi, dediğini hatırlatmaktadır. Prof. Dr. Claude Cahen'in (1909-1991) ise *Osmanlılardan Önce Anadolu* kitabında, iki yüz üç yüz bin kişilik bir göç olduğundan bahsettiğini hatta bu miktarı düşürdüğünü vurgular. Prof. Dr. Speros Vryonis' in (d.1928) de aynı kanıda olduğunu söyler.

Doğan Avcıoğlu aynı dönemde, Ord. Prof. Mükrimin Halil Yınanç'ın ise bir milyonun üzerinde (1900-1961) bir Türk varlığından söz ettiğini söyler. O dönemde Küçük Asya'daki Müslüman Hristiyan oranının onda bir bile olmadığı vurgulanır.

O dönemde, Küçük Asya'nın nüfusunun sekiz milyon civarında olduğu hesaplanır. Küçük Asya'nın yerli halkı Gürcüler, Lazlar, Pontuslar, Ermeniler, Rumlardır. Zağroslarda, Urmiye ve Van Gölü arasında, Kuzey Mezopotamya'da Kürdler yaşamaktadırlar. Kuzey Mezopotamya'da Kürdler, Asuri-Süryanilerle birlikte yaşamaktadırlar. Küçük Asya'da, bir miktar Yahudi'nin varlığından da söz etmek mümkündür. Speros Vryonis, XIII. yüzyılda sekiz milyonluk nüfusun altı milyona düştüğünü de belirtmektedir.

Sekiz milyonluk kitle karşısında, üç yüzyıl boyunca gelen toplam beş yüz bin civarında olan kitle, *baskın gen* oluşturamamaktadır. Bugün örneğin Çorum, Çankırı, Yozgat, Kastamonu, Eskişehir yörelerinde yani Orta Asya'dan gelenlerin daha yoğun olarak yaşadıkları yörelerde yapılan DNA incelemelerinde buradaki nüfusun Orta Asyalı Kırgızlara, Kazaklara, Türkmenlere benzeme oranın çok düşük olduğu görülmektedir. Anadolu'nun yerli halkları Rumlara, Ermenilere benzeme oranı daha yüksektir. Örneğin yukarıda sözü edilen illerde yaşayan Türkler, fizik olarak Kırgızlara, Kazaklara, Türkmenlere benzemiyorlar. Rumlara, Ermenilere vs. daha çok benziyorlar. Kaldı ki Orta Asya'dan gelenlerini hepsi Türkmen değildir, gelenlerin içerisinde Afganlar ve Moğollar da vardır.

Şurası önemli: Küçük Asya'ya gelenler, kanımca fetih için değil kendilerine yeni yerleşim alanları bulmak için geliyorlar. Atlı ve kılıçlı geliyorlar. Gelenler aile değil daha çok erkekler. Gürcü, Ermeni, Rum vs. kadınlarla evlenmek suretiyle nüfus artışı sağlanıyor. Önce Müslümanlaşma, daha sonra Türkleşme gündeme geliyor. Türkleşme, daha doğrusu Türkleştirme çabalarının, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, İttihat ve Terakki ile başladığı, bu çabaların, Cumhuriyet Dönemi'nde kararlı bir şekilde sürdürüldüğü biliniyor.

XIV ve XV. yüzyıllarda, Küçük Asya'da, Türkmenlerden, Türkmen akınlarından vs. bahsederken bu ilişkilerin hatırlanmasında yarar vardır. XIV, XV. yüzyıllarda bütün Küçük Asya'yı Türkmenlerle dolu saymak, o günkü koşulları inceleyen bir tarih yazımı değildir; bugünün değerleriyle o günleri inceleyen, bugünkü resmî ideolojinin gereklerinin yerine getiren bir tarih yazımıdır.

nerinaazad, 24.09.2018

KÜRDCE YASAKLARININ İŞLEVİ

Devletin Cumhuriyet'ten bu yana sistematik ve kararlı bir şekilde uyguladığı çok önemli bir politika, Kürdce yasakları olmuştur. Şark Islahat Planı'ndan beri hazırlanan gizli raporların önerdiği en önemli konu Kürdce yasaklarıdır. Kürdlerin yaşadığı her alanda Kürdcenin yasaklanması, Türkçenin öğretilmesi, egemen kılınması, devletin çok önemli bir çabasıdır. Devlet ve hükûmet yönetiminin, devlet bürokrasisinin üst kademe elemanlarının hazırladıkları gizli raporlarda söylenen, önerilen en önemli konu budur. Bu raporların, bu elemanlar tarafından bölgeye yapılan gezilerden sonra hazırlandığı bilinmektedir.

İttihat ve Terakki Dönemi'nde, 1916'da sistematik bir şekilde yapılan, büyük kitleler hâlinde gerçekleşen Kürd sürgünlerinin çok önemli bir boyutu, bu dönemde de dile getirilen Kürdce yasaklarını yaşama geçirmektir. Geniş Kürd halk kitlelerine Türkçeyi egemen kılmak için sürgünlerin çok olumlu bir ortam yarattığı açıktır. Kürdistan'dan büyük kitleler hâlinde sürgün edilen, Türkiye'nin orta ve batı bölgelerinde, Trakya'da ve Karadeniz yöresinde yerleşmeye zorlanan Kürdlerin, Türklüğe asimile olmaları için bu operasyonların gerçekleştirildiği açıktır. Sürgün edilen Kürdlerin bu bölgelerde, kırsal alanlarda, köylerde, toplam nüfusun %10'unu, bazı yerlerde %5'ini geçmemek üzere dağıtılmaları da bu amaç doğrultusunda tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, Erzurum, Bitlis, Van bölgelerinden sekiz yüz bin civarında Kürdün Rus işgali bahanesiyle sürgün edildiği, bunların çoğunun yollarda açlık, susuzluk, hastalık vs. nedenlerle öldüğü belgelerle ortaya konmaktadır. (Bk. Pervin Erbil, *Zağros'un Ötesine,*

Zamana Yayılmış Kürd Tehcir Gerçeği, Pêrî Yay., İstanbul 2016, s. 39 vd. Bu konuda, Celal Temel'in çok kapsamlı bir çalışma içinde olduğunu, bir yıl içinde bu çalışmanın okuyucularla buluşabileceğini de belirtelim.)

Devletin Kürdce yasakları konusundaki bilinci, neden Kürdce yasaklarına ihtiyaç duyduğu çok belirgindir. Mustafa Kemal'in bu konudaki düşüncesi ilgi çekicidir. Mustafa Kemal, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu üyelerine şöyle sesleniyor: *"Biz Balkanları neden kaybettik biliyor musunuz? Bunun tek bir sebebi vardır. Bu da İslav Araştırma Cemiyetlerinin kurduğu dil kurumlarıdır. Bizim içimizdeki insanların millî şuurlarını uyandırdığı zaman, biz Balkanlarda Trakya hududuna çekildik." (Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,* Hazırlayan Utkan Kocatürk, Turhan Kitabevi, 1984, s. 149.)

Mustafa Kemal bu düşüncesini iki şekilde kullanmıştır. İlk olarak Türklerin, millî şuurlarını uyandırmak için Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumların yoğun ve yaygın bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. İkinci olarak ise Kürdlerdeki muhtemel siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmeleri önlemek için, Kürdlerdeki millî şuurun uyanmasına engel olmak için Kürdcenin yasaklanması yolunda çok yoğun bir çaba içine girmiştir. Devletin bu yasaklar konusundaki bilincinin çok yüksek olduğunu belirtmeye çalışıyoruz ama Kürdlerin, Kürd aydınlarını önemli bir kısmının, Kürdce yasakları konusunda sağlıklı bir bilince sahip oldukları söylenemez.

Devletin Kürdler konusunda, Kürdce konusunda en önemli politikası asimilasyondur. Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu. Alevilerin Müslümanlığa asimilasyonu da bu konuda çok önemli bir süreçtir. Okullar, kışla, askerlik, yargı kurumları, basın, asimilasyon konusunda çok önemli kategorilerdir. Aile, din, bu konularda yine çok önemli kurumlardır.

Kürdlerin, Kürdcenin inkârı, aşağılanması, ilkellikle anılması, 1930'larda, 40'larda, 50'lerde, 60'larda, halk üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Bazı ilçe merkezlerinde halk kendisine *Bajarî* (şehirli) demiş; kendilerini Türklükle ilişkilenmeye çalışmıştır. Kürd köy-

lülerine Kürd demiş, onları aşağılamaya başlamıştır. Aşağılanan, ilkellikle suçlanana köylüler, haftanın bir günü şehirdeki pazara geldiklerinde, yollarda *ilkel Kürd* denerek çocuklar tarafından taşlanmıştır. Köylüler, esnaf tarafından da aşağılanmaktadır. Taşlama, aşağılama olayları, 60'ların sonlarında, 70'lerde sol örgütlerin kurulup köylülere sahip çıkmasıyla morale kavuşan köylülerin, taş atan çocuklara ve esnafa direnişiyle sonlanmaya başlamıştır. İbrahim Küreken, bu süreci, *Parçası, Tamğı, Mahkûmu, Sürgünü Oldum* (İletişim, Ağustos 2016.) kitabında, Siverek özelinde anlatmaktadır. İbrahim Küreken, bu süreci, *78 Kuşağımn Şen Çocukları* kitabında kendisiyle yapılan görüşmede de anlatmaktadır. Bu kitap, Ramon Kahraman tarafından hazırlanmıştır. (J&J, Ağustos 2018, s.382-392.)

Karakol, okul, cami

Köylerde üç önemli kamu kurumu vardır: Karakol, okul, cami. Üç kamu kurumunun da Kürdler için anlamı kelepçedir. Karakol, Kürdler için hak, özgürlük isteyenlerin ellerine, ayaklarına, bedenlerine kelepçe vurur. Okul, Kürdlerin beyinlerine kelepçe vurur. Kürdlerin, Kürdcenin küçümsenmesi, ilkel olarak anılması, ilkel milliyetçilikle değerlendirilmesi, Türklerin, Türkçenin üstün kılınması, büyütülmesi vs. Kürd bölgelerindeki okulların çok önemli bir işlevidir. Hatta Kürdistan'da okulların tek işlevi budur, denebilir: Kürdlere Türk, Alevilere Müslüman olduklarını öğretmek... Cami, Kürdlerin yüreklerine kelepçe vurur. Kardeşiz, İslam kardeşliği esastır, bu ümmet kardeşliği esastır, İslam'da kavmiyet gütmek yoktur, kavmiyet gütmek İslam'a aykırıdır gibi söylemler bu çerçevede gündeme gelir.

Bugün yirmi iki Arap devleti vardır. Filistin Arap Devleti'yle yirmi üç olacaktır. Elli yedi İslam devleti vardır. Bunların hepsi de kavmiyet güderek gerçekleştirilmiştir yani Türklük için, Araplık için, Farslık için gerçekleştirilmiştir. Kürdlerin hakları ve özgürlükleri gündeme geldiği zaman, Kürdler bu hakları ve özgürlükleri gündeme getirdikleri zaman bu tür sloganların kullanıma

sokulması, kendileri için istediklerini başkaları için istememek anlamına gelmektedir. Bu da ırkçılıktan başka bir şey değildir.

Kardeşlik sloganına en çok kanan da Kürdlerdir. Müslüman Bengal halkı, Müslüman Pakistan Devleti'nden haklarını ve özgürlüklerinin talep ettiği zaman da bu talepler, "Biz kardeşiz." sloganıyla engellenmiştir ama Müslüman Bengal halkı, Müslüman Pakistan Devleti'ne, "Biz kardeş değiliz, kardeş olsaydık topraklarımızı işgal etmezdiniz, dilimizi yasaklamazdınız, çocuklarımızı asimile etmeye kalkışmazdınız. Bu bakımdan biz kardeş değiliz, bize kardeşlik değil düşmanlık yapıyorsunuz." diyebilmiştir. Kürdler, *Bengal Dil Hareketi*'ni incelemelidirler. Bu sloganı günümüzde kimi Kürdler: "Müslüman Arap, Fars, Türk halklarıyla bir sorunumuz yok; sorun, devlet yöneticilerinin tutumunda kaynaklanıyor." şeklinde ifade ediyorlar. Peki, soralım,16 Mart 1988'de Kürdler Halepçe'de soykırıma uğradıklarında Müslüman, Türk, Arap, Fars halkları soykırıma karşı Ankara'da, İstanbul'da, Bağdat'ta, Şam'da, Tahran'da bir gösteri yapmış mıdır? Saddam Hüseyin rejimini eleştirmiş midir.? Devletlerden söz edilmiyor, Müslüman halklardan söz ediliyor.

Şöyle denebilir: Kürd soykırımına karşı dünyanın hiçbir yerinde bir gösteri olmadı. Evet, olmadı. Hatta, o tarihte İslam Konferansı Kuveyt'te toplantı hâlindeydi. Orada da bir tepki gelişmedi. Herkes, görmeme, duymama, bilmeme tutumunu sürdürüyordu ama İsrail'de, bu soykırımı protesto eden, dünyaya duyuran, büyük kitlelerin katıldığı bir gösteri oldu. Burada önemli olan şudur: Demokratik olmayan bu gibi ülkelerde, halkın düşüncesini ve eylemini belirleyen de devlettir. Devlet, okullarla ve kışla aracılığıyla, basınla, aile, din gibi toplumsal kurumlarla, adalet kurumlarıyla, halkın düşüncesini ve eylemini belirler. Bu düşünceler ve eylemler her zaman devletin istediği şekilde gelişir. Bu bakımdan, "Müslüman Arap, Fars Türk halklarıyla sorunumuz yok; sorun, devlet yöneticilerinin tutumundan kaynaklanıyor." anlayışı anlamlı bir söz değildir, bir slogan olmanın dışında bir değeri yoktur.

Kürdce yasakları konusuna devam edelim. 1940'larda yaşama

geçen *Köy Enstitüleri*'nin anlamı Türkler ve Kürdler için çok değişiktir. Türkler için elbette ileri bir eğitim kurumudur, Kürdler için ise tam anlamıyla asimilasyon kurumudur. Dicle, Cilavuz, Akçadağ gibi Köy Enstitüleri'nden birinden mezun olup öğretmen olan Kürdlerin önemli bir kısmı, Kürd köylerindeki bir okula öğretmen olarak tayin edildiklerinde yaptıkları ilk iş Kürdceyi yasaklamak olmuştur. Eğitim süreci boyunca o, artık Kürdlükten tamamen kopmuştur; Kürdlük onun için artık ilkel bir kategoridir. O artık Türklük için çalışacaktır.

27 Mayıs'tan sonra 1960'ların başlarında gündeme gelen, yaşama geçirilen *yatılı bölge ilkokulları*, asimilasyona hizmet eden bir içerikle özelikle Kürd bölgelerinde kurulmuştur. Bu okullarda Kürd diye bir halk olmadığı, Kürdce diye bir dil olmadığı, Kürdcenin otuz kelimesinin bile olmadığı, Türklerin ise çok büyük bir millet olduğu, dünya medeniyetini yaratan bir millet olduğu, altı yedi yaşlarından itibaren Kürd çocuklarının zihinlerine şırınga edilir. Çocukların zihinlerine başka bilgilerin, bu görüşlere aykırı bilgilerin girmesine engel olmak için her türlü eylem, yasak gündeme gelir.

1928 Harf Devrimi'nin de Türkler ve Kürdler için anlamı çok değişiktir. Harf Devrimi'yle, Türklere çok yeni bir tarih ve toplum bilinci verilmeye çalışılmaktadır. Türkleri, Osmanlı tarihinden, Osmanlı toplum değerlerinden koparmak eski çağlardaki Türk tarihine yöneltmek esastır. Bu, Türk tarihinin, Türk toplumunun yeni bir boyutunu gündeme getirmek anlamına gelir. Harf Devrimi'nin Kürdler için anlamı ise çok farklıdır. Harf Devrimi'nin gerisinde, Kürdleri, Kürdlükten ve Kürdceden koparmayı esas alan bir anlayış vardır. 1928 Harf Devrimi'nin Kürdce yasakları ile gündeme geldiği bilinmektedir. Kürdce yasaklarının ve Harf Devrimi'nin önemli bir boyutu da Osmanlı Dönemi'nin son yıllarında üretilen Kürdce literatürün tamamen imha edilmesini gerekli kılmasıdır. Devlet kütüphanelerindeki Kürdce literatürün önemli bir kısmı tamamen imha edilmiş, geri kalanlar da kilit altına alınıp depolarda çürümeye terk edilmiş, kataloglar yeniden

düzenlenmiştir.

Böyle bir ortamda altı yedi yaşlarındaki çocukların, hiçbir kayıt olmayan, boş, bembeyaz zihinlerine ne aşılanırsa onun kalıcı olacağı açıktır. Kürdlerin, Kürdcenin ilkel, zararlı olduğu, her gün aşılanırsa zihinlere bu bilgilerin yerleşeceği besbellidir. Kürdce yasaklarından ve Kürdce literatürün tamamen imha edilmiş olmasından dolayı Kürdlere ve Kürdceye ilişkin hayatı dile getiren anlatıların ortada bırakılmamış olmasından dolayı, bu anlayışın ciddi bir dirençle karşılaşmayacağı da açıktır.

Kürdce yasakları ile birlikte gündeme gelen Harf Devrimi'nin önemli bir boyutu da sürgünlerdir. Kürdleri, Kürdceyi, Kürdlerin demokratik haklarını savunabilecek olan kişilerden bir kısmının çatışmalarda öldürüldüğü, bir kısmının cezaevlerine kapatıldığı, önemli bir kısmının da firar, sürgün yaşadığı, Kürdistan'la, Kürd toplumuyla bağının kopartılmaya gayret edildiği bilinmektedir. Kürdce yasaklarıyla, Harf Devrimi'yle gündem gelen farklı bir konu da Kürd folklorunun gasbedilip Türkçe sözlerle, Türk folkloru gibi gösterilmeye çalışılmasıdır. Burada aslen Kürd olan ses sanatçılarının kullanılması dikkatlerden uzak değildir.

"Her türlü milliyetçilik kötüdür, Türk milliyetçiliği de de kötüdür, Kürd milliyetçiliği de kötüdür." anlayışı

Son yıllarda "Her türlü milliyetçilik kötüdür, Türk milliyetçiliği de kötüdür, Kürt milliyetçiliği de kötüdür." anlayışı sık sık gündeme gelmektedir. Dikkat edilirse bu anlayış, her iki milliyetçiliği de aynı kefeye, aynı torbaya koymaktadır. Her iki milliyetçilik de aynı kefede, aynı torbada değerlendirilmektedir. Bu sloganları, Türk aydınları ve Kürd aydınları sık sık dile getirmektedirler.

Hâlbuki Türk milliyetçiliği, devlet milliyetçiliğidir. Devletin koruduğu, kolladığı, propagandasını yaptığı bir milliyetçiliktir. Türk milliyetçiliği, Atatürk milliyetçiliği olarak da gündeme gelmektedir. Kamu yönetimi bunun için vardır. Anaokulundan üniversiteye kadar bütün okullar, kışla, cami, Türk milliyetçiliğini korumak, kollamak, geliştirmek için çok yoğun bir çaba içindedir.

Yargı organları, basın bunun için vardır. Aile, din, siyasal partiler, sendikalar, sivil toplum kuruluşlarının çok büyük bir kısmı bu anlayış doğrultusunda çaba yürütür. Kürdlerin, Kürdcenin inkârı, Kürdcenin yok edilmek için çalışılması, Türk milliyetçiliğinin içeriğindedir. Kürtlüğü yok etmek, Türk milliyetçiliğinin çok önemli bir amacıdır. Türk milliyetçiliği işgalci, asimilasyoncudur. Çoğu zaman ırkçılık, Türk milliyetçiliği olarak da anlatılmaktadır.

Kürd milliyetçiliği ise baskı ve zulüm altında olan Kürdlük duygularının gün ışığına çıkarılması, yaşanması anlamına gelmektedir. Baskı altında olan, Kürd dilinin, baskıdan kurtarılması, Kürd dilinin yaşam bulması için çalışılması anlamına gelmektedir. Baskıya karşı bir direnç içerdiği için evrensel bir yönü de vardır.

Şurası çok açıktır: Kürd milliyetçiliğinin, işgalci, asimilasyoncu bir özü, yönü yoktur. Kürdler, tarihte hiçbir zaman başka ülkeleri işgal etmek için çaba içinde olmamışlardır. Başka ulusları, halkları, Kürtdlüğe asimile etmek gibi bir amaçları yoktur. Kürdlerin bütün amacı, baskı, zulüm altında olan Kürd dilini, gün yüzüne çıkarmak, Kürd diliyle yaşamaktır.

Şunca ömrüm boyunca "Kürdler dünyanın en asil ırkıdır.", "Kürd dili bütün dillerin atasıdır." vs. diyen bir Kürd'e rastlamadım. Böyle diyen bir Kürd varsa bunun, bireysel, nostaljik bir duygu olduğunu belirtmek gerekir. Bu duyguyu yaşama geçirmek için kamu yönetimin mi var? Çocukları, gençleri bu amaç doğrultusunda yetiştirecek okulların mı var? Basının, siyasal partilerin, sivil toplum kurumların mı var? Aile, din, sendika gibi kurumları bu amaç doğrultusunda seferber edebilir misin? Aykırı duyguları, düşünceleri, eylemleri engelleyebilecek, cezalandırabilecek yargı organlarını mı var? Bu cezaları infaz edebilecek cezaevlerin mi var?

Kürdlerin tarihte ilk göründükleri alan Zagroslardır. Kürdler tarihte hep bu alanda kalmışlardır. Şöyle söylenebilir: Doğa, Tanrı, Kürdlere ne verdiyse Kürdler hep orada yaşamışlar; orada kalmışlardır. Oralara sahip çıkmaya çalışmışlardır.

Kürdlerin, Ermenilerle, Asuri-Süryanilerle ilgili tarihsel so-

runları olabilir ama bu sorunların kaynağının Osmanlı yöneticileri olduğunu dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Ayrıca bu, bu halklarla yapılacak görüşmelere çözümlenebilir.

Bütün bunlardan dolayı, Türk milliyetçiliği ile Kürd milliyetçiliğini aynı kefeye koyan Kürdlerin bir aymazlık içinde oldukları, Kürdce yasaklarının hiç kavramadıkları, Kürdce yasaklarının işlevini fark etmedikleri söylenebilir. Bunun temel nedeni elbette Türk soluyla kurulan *ezber ilişkiler*dir. Türk solunu taklit çabasıdır.

Devletin, Kürdce yasakları konusundaki bilinci çok yoğundur, çok derindir. Bu, Osmanlının son dönemlerinden, İttihat ve Terakki'den beri böyledir. Cumhuriyet'le birlikte çok daha sistematik, kararlı olmuştur. Kürdlerin bu konudaki bilinci ise maalesef çok cılızdır, hatta yok denebilecek bir seviyededir.

Mustafa Özer'in, *Darbeler, Türk Yargısı ve Kürtler* (J&J, Ağustos 2018.) adlı bir kitabı var. Bu kitap, 12 Eylül Dönemi'ne ilişkin bazı yargılamalarda yapılan savunmalardan örnekler içeriyor. Bu örnekler arasında müvekkilleriyle ilgili savunmalarından dolayı yargılanan avukatların savunmaları da var. Bu savunmalarda Kürd toplumu, Kürdistan hakkında önemli belirlemeler olmasına rağmen Kürdce yasakları ilgili bir tutum, bir belirleme yok.

12 Mart Dönemi'nde, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nde, Kürdce ile ilgili çok önemli savunmalar yapılmıştı. Bu, yerine ve zamanına göre çok ileri bir tutumdu. 12 Eylül Dönemi'nde, Kürdceyle ilgili olarak böyle savunmaların olmaması dikkat çekici.

Bazı Kürdler, Kürd milliyetçiliği gündeme geldiği zaman: "Ben milliyetçi değilim, ben insanım, ben sosyalistim." gibi sözler ediyorlar. Bazı Kürdler de "Ben milliyetçi değilim, ben İslam'ım, ben İslam ümmetindenim." gibi sözlerle kendilerini belirliyorlar. Bu, Kürd olmaktan, baskı altında olan Kürdlükten, Kürdceden, Kürdceyi savunma gereğinden kaçıştan başka bir şey değildir.

İnsan olmak, baskı altında olan Kürdlüğü, Kürdceyi savunmaktan geçer. Bu görevlerden kaçarak nasıl insan olunabilir?

Eleştiri

Yukarıda, devletin, Kürdlere ilişkin en önemli politikasının asimilasyon olduğunu, Kürdce yasaklarının, bu konuda çok büyük bir işleve sahip olduğunu vurgulamaya çalışmıştık. Kürdlerin de bunun tam tersine Kürdceyi yaşama, yaşatma, koruma, geliştirme konusunda bilinçli bir çaba içinde olması gerekirdi. Öyle olmadı. 1984'te gerilla başladı. PKK, Kürdistan'ın çeşitli bölgelerinden gerillaya katılanlara, Türkçe öğretmeye çalıştı. Dağda bu konuda kurslar açtı ama Kürdce bilmeyenlere ya da yeteri kadar Kürdce bilmeyenlere kurslar açma gereğini duymadı. Eğitimini, haberleşmesini, derslerini, programlarını bütün ilişkilerini Türkçe yürüttü. Hatta Kürdce öğrenmek için, Kürdceyi ilerletmek için çaba harcayanları isteklerine duyarsız kaldı. Bu, devletin çok büyük bir hassasiyetle üzerinde durduğu konuda, devletin yanında yer almak anlamına gelir. Bu tutumun halk üzerinde çok olumsuz bir etkisi olmuştur. Gerillaya, şevkle, sevgiyle bağlanan halk da Kürdcenin ilkel, önemsiz, olduğunu, Kürdceden kopup Türkçe öğrenmek gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Eline tutuşturulan mesajın da Türkçe olduğunu fark eden insanlar, Kürdceden kopmaya çocuklarının da Türkçe öğrenmesi için çaba göstermeye başlamıştır.

Bu tutumun örgütlü olması, geniş halk kitleleriyle bağlar kurabilmiş bir örgüt tarafından yürütülmesi, etkisini daha da artırmıştır. Bunun çok olumsuz bir etki olduğu açıktır.

Bugün Kürd aydınlarının bir kısmı, anılarının yazmaya, yayımlamaya çalışmaktadır. Ortak anıların bir kısmı genel olarak şöyledir: *"İlkokula başladığım da tek kelime Türkçe bilmiyordum. Okul arkadaşlarım da bilmiyorlardı. Bizi döverek, aşağılayarak, dilimiz Kürtçeyi, ailelerimizi aşağılayarak, Kürtçeyi yasaklayarak, Kürtçe konuşanlara çeşitli cezalar vererek bize Türkçe öğretmeye çalıştılar. Kürtçeyi unutmamız için Kürtçeden uzaklaşmamın, kopmamın sağlanması için her türlü önlemi aldılar."* Dikkat edilirse devletin, okullarda, zorla, baskıyla öğretmeye çalıştığı Türkçeyi siz, dağda bile gönüllü yapıyorsunuz. Kürdceyi, yaşama, yaşatma konusunda hassasiyet

içinde değilsiniz; bu yüzden Kürdcenin unutulmasına yardımcı oluyorsunuz.

Bu tutumun zamanla ortaya çıkardığı sonuçlara baktığımızda çok olumsuz durumlarla karşılaşıyoruz. Bugün Kürd bölgelerinde yoğun, yaygın bir asimilasyonun, Kürdceden kopmanın, uzaklaşmanın Türkçe konuşmaya gayretin arttığı gözlenmektedir. Bu gelişmede PKK'nin bu tutumunun da dikkatlerden uzak tutulmaması gerekir.

Öbür Kürd örgütlerinin tutumları da bundan farklı değildir. Onların da Kürdceye karşı hassasiyet içinde oldukları söylenemez. Kürdcenin yaşanması, yaşatılması, korunması, geliştirilmesi konusunda çaba içinde oldukları söylenemez. 22 Şubat Dünya Ana Dili Günü, 15 Mayıs Kürd Basın Günü gibi günlerin nasıl kutlandığına bakmak bu konuda ipucu verebilir. Bu günlere katılan arkadaşların önemli bir kısmı, konuşmalarını genel olarak Kürdce yapmaktadır ama bu günlerde konuşmalarını Kürdce yapmak gereğini duyanlar bile akşam evlerine döndükleri zaman, eşleriyle, çocuklarıyla Türkçe konuşmaktadırlar. Bu bakımdan bu günlerde Kürdce konuşmak da *gösteri* olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır.

Kürdceye karşı ilgisizliğin siyasete yansıması

24 Haziran 2018 Genel Seçimleri sonunda TBMM'ye Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) altmış yedi milletvekili girdi. İlk soru şu olmalıdır: Bu milletvekillerinin kaçı Kürd'dür. İkinci soru şu olmalıdır: Bu Kürd milletvekillerinden kaçı Kürdce konuşabilmektedir, yazabilmektedir, Kürdce metinleri okuyabilmektedir? Bunlardan çok daha önemli üçüncü bir soru da şu olmalıdır: Bu Kürd milletvekillerinin çocuklarının yüzde kaçı, Kürdce konuşabilmektedir, yazabilmektedir, Kürdce metinleri okuyabilmektedir?

Bu rakamların hiç de iç acıcı olmadığı bilinmektedir. Bugün, Diyarbakır'da, Batman'da, Van'da, Hakkari'de, Sason'da vs. sokakları, sokak aralarını dolaşın. Evlerinin önünde, sokaklarda oyna-

yan çocukları izleyin. Bu çocuklar, oyunlarında, birbirleriyle kavgalarında hangi dili konuşuyorlar? Bu dil, Kürdce değilse Kürdler, Kürdistan çok büyük tehlikelerle karşı karşıyadır. Geleceği belirleyenin çocuklar olduğu, çocukların eğitimi olduğu açıktır.

Türkiyelileşme sağlıklı bir politika değildir. Bu Kürdi, Kürdistani değerlerden kopma anlamına gelmektedir ama Kürdi, Kürdistani değerleri Türk toplumuna götürme gibi bir çabası yoktur. PKK/KCK, bu değerleri Qendîl'e götürme ihtiyacını bile duymamıştır. Türkiye'ye neden götürsün? Bugün Türkiyelileşmenin, Kürd olmayan bazı kişileri TBMM'ye taşımaktan başka bir işlevi yoktur. Bu da *hamalık*tan başka bir şey değildir. Burada, enternasyonalizm gibi bazı kavramlar kullanmak, temeldeki esas sorunları örtmek, gizlemek anlamına gelir. Temeldeki sorun elbette Kürdcedir. Kürdceye karşı takınılan tutumdur. Sol enternasyonalizm de ümmetçi enternasyonalizm de bu konuda olumsuz düşünceler, eylemler içindedir.

Her ot, kendi kökü üzerinde yükselir. Kürdlerin kökü de elbette Kürdcedir. Kürdceden koptun mu Kürd, Kürdistan mücadelesinin hiçbir anlamı kalmaz. Bu anlayışa karşı şöyle bir eleştiri yapılabilir. İşte Kürdistan'ın güneyi, Kürdistan Bölgesel Yönetimi. Orada herkes Kürdce konuşuyor, Kürdce yazıyor, Kürdce okuyor. Basın, radyo, TV, Kürdce ama orada da millî duygular çok zayıf. Kürdi tavır, Kürdistani tavır çok zayıf. Sık sık ihanet yaşanıyor. Bu eleştiride haklılık payları var. Bu bakımdan şöyle söylemek daha doğru: Kürdce konuşma, yazma, okuma elbette çok önemli, elzem ama yeterli değil. Millî duyguları, Kürdi, Kürdistani tutumları geliştirici bir eğitim sistemi de önemli.

Londra'da oturan bir Alman yazar düşünelim. Bu Alman'ın, Almanca mı yazdığı, İngilizce mi yazdığı hiç önemli değildir ama İstanbul'da, Ankara'da oturan bir Kürd yazar, bu Alman yazar kadar özgür ve rahat değildir. Bu Kürd yazar, resmî ideolojinin baskısını her zaman hisseder. En azından şöyle düşünür: Kürdce yazarsam beni ancak on beş yirmi kişi okur, Türkçe yazarsam belki bin kişi okur. Bir yazarın böyle endişeler içinde olması, çok daha

okunur olmak istemesi çok doğaldır ticari kaygılar içinde olması da doğaldır ama bu dönem, Kürdceyi yaşam dili, yazı dili hâline getirme dönemi olmalıdır. Kürdler arasında Kürdce okuryazarlık arttığı zaman, bütün bu kaygılar da azalacaktır. Önümüzdeki dönemde bu tür çabaları arttırmak, geliştirmek gerekir.

Bülent Tekin'in yazısı

Bülent Tekin, HDP'nin politikasını, Türk soluyla ilişkilerini eleştiren yazılar yazmaktadır. Kanımca, bu yazıları önemsemek, üzerinde düşünmek gerekir. Bülent Tekin'in son yazılarından biri *Kürtler, HDP'ye Oy Vermeyebilir* (7 Ekim 2018) başlığını taşımaktadır. Bu yazı, 24 Haziran seçimlerinde HDP listesinden seçilen iki milletvekilinin HDP'den ayrılıp Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) geçişleriyle ilgilidir. Bülent Tekin, HDP'nin aday seçerken Kürdlerden uzaklaştığını, Kürd, Kürdistan sorunları bunca ağırlık taşırken Kürd olmayanları Meclise taşımanın hamallık olduğunu vurgulamaktadır.

Bu tür eleştirileri, İbrahim Halil Baran, Ümit Fırat gibi Kürd aydınları da yapmaktadırlar. İbrahim Halil Baran: *Seni Belediye Başkam Yaptırmayacağız* (Kürdistan 24, 22 Ekim 2018, Ümit Fırat, *HDP'nin Altı Yılı* (Kürdistan 24, 22 Ekim 2018) başlıklı yazılarında benzer eleştirilere yer vermektedir.

Bir varsayım

7 Haziran 2015 seçimlerinde HDP, TBMM'ye seksen milletvekili ile girdi. Bundan sonra, önce Varto'da, daha sonra Silvan, Yüksekova, Cizre, Sur, Hazro gibi alanlarda *demokratik özerklik*ler açıklandı. On yedi yerde bu açıklamaların yapıldığı söyleniyor. Bu açıklamaları yapan eş başkanlar, gözaltına alındılar, tutuklandılar. Sur, Cizre, Yüksekova gibi alanlarda hendek savaşları başladı. Bu savaşlar sonunda Sur, Cizre gibi alanlar çok büyük bir tahribata uğradı. Binlerce genç Kürd yaşamını yitirdi.

Varsayım bu dönemle ilgilidir.

Gözaltına alınan, tutuklanan eş başkanların, emniyette, savcı-

lıkta, mahkemede ve cezaevinde, her yerde Kürdce konuştuğunu düşünelim. Bu tutumun sadece bir ilçede değil demokratik özerklik ilan edilen on yedi alanda, aynı günlerde gerçekleştirildiğini varsayalım. Demokratik özerklikten ne anlaşılıyorsa bunun Kürdce olarak ifade edildiğini düşünelim. Doğal olan da zaten budur, Kürdlerin Kürdce konuşmasıdır.

Bu süreçte güvenlik birimleriyle, adalet birimleriyle, infaz birimleriyle tutuklular arasında, gerginlikler yaşanabilir. Örneğin şöyle söylenebilir: Sen öğretmensin, avukatsın, üniversite öğrencisisin, lise bitirmişsin, iş adamısın, iş kadınısın, İstanbul'a gidip geliyorsun, mal alıyorsun, mal satıyorsun, Türkçe konuşuyorsun, burada Türkçe konuş. Bu isteğe karşı şöyle denebilir: Ben elbette Türkçe biliyorum ama kendi ana dilimle konuşacağım, Kürdce konuşacağım. Bu, benim Kürd olmaktan doğan bir hakkımdır, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan bir hakkımdır. Doğal bir haktır.

Bu süreç sırasında örneğin savcılıkların, mahkemelerin önünde toplanan Kürdler de oturarak, yürüyerek eş başkanların tutumun destekleyen gösteriler yapar; Kürdceyi savunan pankartlar taşırlar.

Bu varsayımın bir boyutu da şudur: Kürd, Kürdistan sorunu uluslararası bir sorundur. Batı'nın demokratik kamuoyunun desteğini almak, bu konuda önemlidir. Batı'nın demokratik kamuoyu, anadili Kürdcenin konuşulmasından dolayı devletle Kürdler arsında bir anlaşmazlık varsa Kürdleri destekleyebilir. Bu destek önemlidir ama hendek türü mücadeleler sürecinde kimse Kürdlere destek vermez.

Bütün bu süreç boyunca HDP'nin seksen milletvekiliyle parlamentoda eş başkanlarını, Kürd halkının tutumunu destekleyici bir politika yürüteceği, bu ilişkileri geliştirici olacağı açıktır.

Olayları, bu varsayımın yaşama geçme yönünde geliştiğini düşünelim. Bunu ne gibi sonuçları olurdu? Böyle bir ortamda süreç nasıl gelişirdi?

Bu aslında doğal bir durumdur. Olması gereken budur. Kişi

olarak bu varsayımda dile getirilmeye çalışılan düşüncelerin PKK/KCK düşüncesiyle ve eylemiyle uyuşmadığını ben de biliyorum ama şu açık: Böyle bir süreç halkta çok olumlu bir etki yaratırdı. Bu, Kürdceye dönüş için bir adım olabilirdi. Kürdceden uzaklaşmanın, Kürdceden kopmanın önü kesilebilirdi. Bu tutumun, geniş halk kitleleriyle bağlar kurabilmiş bir örgüt tarafından sürdürülmesi sürecin etkisini daha da çoğaltabilirdi.

Seçimli derslerde yedi bin civarında öğrencinin Kürdce dersi almayı tercih ettiği söylenmektedir. Böyle bir sürecin yaşanması durumunda bu sayının yüz bini aşacağı, yüz yirmi yüz otuz binlere ulaşabileceği söylenebilir. Bu da Kürdce öğrenim konusunda, Kürdce öğretmenliği konusunda çok önemli bir sürecin başlamasını getirebilirdi. Küçük hakları bu şekilde geliştirmek, haksızlıkların önüne bu şekilde geçmeye çalışmak önemli bir gelişme yaratabilirdi. Yine de bu tür varsayımların üzerinde durmanın yararı vardır.

nerinaazad, 27.10.2018

DIHOK-HEWLÊR GEZİSİ

9 Ekim 2018 günü İstanbul'a hareket ettim. Habur Sınır Kapısı'ndan geçerek Kürdistan'ın güneyine, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne gidecektik. 10 Ekim günü, İBV'den İbrahim Gürbüz ve ben uçakla Şırnak'a ulaştık. Şırnak'ta, Şerafettin Elçi Havaalanı'nda bizi Fethullah Elçi karşıladı. Diyarbakır İBV'den Ehmed Kanî de oradaydı. O da geziye katılmak için Diyarbakır'dan gelmişti.

Fethullah, bizi, Silopi'de evlerine götürdü. İki katlı, bahçeli, sokağa açılan birkaç kapısı olan şirin bir ev... Fethullah'ın babasını, kardeşlerinden birkaçını önceden tanıyordum. Burada, dedesiyle, amcasıyla, kardeşlerinden birkaçıyla daha tanışmış oldum. Bu evde bir süre sohbetten sonra, akşama doğru, Fethullah bizi arabasıyla sınır kapısına bıraktı. Evdeki sohbete, Tahir Öktem'in oğlu Rezan Öktem de katılmıştı. Tahir Öktem'i ve *71 Dönemi*'nden bazı dostları da sevgiyle andık.

Bu arada, Şırnak'a geldiğimizi haber alan dostumuz Sabri Vesek, telefonla bizi çok aramış ama telefonum kapalı olduğu için onunla konuşamadık.

Akşam sınırı geçtik. Zaxo tarafında bizi Dihok Üniversitesi, Beşikci Center Başkanı Prof. Dr. Neswan Berwarî ve arkadaşları karşıladılar. Doğrudan Dihok'taki Jiyan Otel'e gittik. Sabahleyin ilk işimiz Rektör Prof. Dr. Muslih Dihokî'yi ziyaret oldu. Dihok Üniversitesi, Dihok şehrinin biraz dışında, çok geniş bir alanda kurulmuş. Kampüs çok geniş. Fakülteler arasında epeyce mesafe var. Rektörlük kampüs alanının dışında kurulmuş, Dihok şehrine daha yakın. Beşikci Center, (Besikci Center for Humanity Study) Beşikci'nin sekiz kitabını Arapçaya, sekiz kitabını Kurmanciye çe-

virmiş. Hewlêr'deki kitap fuarında, bu kitaplar okuyuculara imzalanacak. Kitaplar Soranîceye de çevrilecek. 16 Ekim'de, Dihok Üniversitesi'nde bir konferans olacak; aynı gün konferanstan sonra Beşikci Center'in Arapçaya ve Kurmancîye çevirdiği kitaplar imzalanacak.

Dihok Üniversitesi'nin genel kütüphanesinin bulunduğu yerde, bir kat da Beşikci Center için ayrılmış. Center'in kütüphanesi çok geniş. Bir futbol alanının yarısına yakın genişlikte olduğu söylenebilir. Türkiye'den gönderilecek kitapları orada değerlendirmek gerekir.

Dihok'tan Hewlêr'e geldiğimiz zaman önce Jiyan Otel'e yerleştik. Daha sonra Hewlêr'deki, Beşikci Vakfı'na uğradık. Azize Turan Vakıf'taydı. Mûsa Ehmed, Mîrhac Mistefa ve birkaç arkadaş daha geldi. Burada bir süre oturduktan sonra Barzanî Vakfı'na gittik. Barzanî Vakfı yeni bir alana taşınmış. Çok daha geniş bir alan. Yeni binalar inşa ediliyor. Çevre düzenlemesi konusunda yoğun çalışmalar var. Barzanî Vakfı, sosyal yardım kuruluşu. Barzanî Vakfı'nın, irili ufaklı yetmiş motorize aracı var. Burada, Hewlêr'deki Beşikci Vakfı'nın canlandırılması konusunda kabaca bir plan yapıldı. Önümüzdeki günlerde Vakıf'ta yönetim kurulunun oluşturulması için toplantı yapılacak. Mûsa Ehmed, Barzanî Vakfı Başkanı. Hewlêr'deki Beşikci Vakfı'nın kurucu üyelerinden. Beşikci Vakfı'yla da çok yakından ilgileniyor.

11 Ekim akşamı, Orhan Kaya, İtalyan köyündeki evinde bizi yemeğe davet etti. Bizi yemeğe Haluk Sayan götürdü. Haluk Sayan'ın dedesi Abdurrahman Efem Dolak, 1958'de, Diyarbakır'da *İleri Yurt* gazetesini yönetiyordu. Canip Yıldırım abi o gazetede Yazı İşleri Müdürü'ydü. Musa Anter abi *İleri Yurt* gazetesinde yazıyordu. Her üç abimiz de 49'lar Davası nedeniyle tutuklanmışlardı. Daha sonra bu arkadaşlar, 1961'de yayına başlayan, Ahmet Hamdi Başar'ın yönettiği *Barış Dünyası* dergisinde de yazı hayatına devam etmişlerdi. Haluk Sayan'ın Hewlêr'de, Dihok'ta ve Süleymaniye'de, mobilya mağazaları var. Orhan Kaya'nın yemeğinde Mustafa Özçelik dostumuz, eşi ve daha birçok arkadaş vardı.

12 Ekim'de Hewlêr Kitap Fuarı'na gittik. O gün Kitap Fuarı'nda, öğle saatlerinde bir konferans da gerçekleşti. Konferansta tercümeyi Zagros TV'den Muhammed Zengene yaptı. Muhammed Zengene konuşmayı hem Kürdceye hem de Arapçaya çevirmişti. Muhammed Zengene çok iyi bir tercüman. Beşikci'nin kullandığı kavramları çok iyi bir şekilde tercüme ediyor. Zagros TV, Kürdistan haberlerini, Arap kamuoyuna duyurmaya çalışan bir Kürd televizyonu. Muhammed Zengene ile daha sonra, Beşikci Vakfı'nda, Zagros TV için bir röportaj da gerçekleşti.

Konferans, 25 Eylül 2017 Referandumu ve 30 Eylül 2018 seçimleriyle ilgiliydi. 25 Eylül Referandumu'nda, Kürdler Kürdistan'a sahip çıktılar. 30 Eylül seçimlerinde de Kürdler, Kürdistan'a sahip çıkma tutumunu sürdürdüler. Konferans bu çerçevede sürdü. 1920'lerden 1945'e *anti-Kürd dünya nizam, anti-Kürd uluslararası nizam* üzerinde de duruldu...

Hewlêr Kitap Fuarı, kapalı bir alanda faaliyet yürütüyor. Fuar'da gerçekleşen konferanslar bu kapalı alanda, salonda değil açıkta yapılıyor yani kitap stantlarının arasında yapılıyor. Kürsünün önüne sandalyeler konulmuş. Dinleyiciler orada oturuyorlar. Standlar arasında dolaşan okuyucular da oturanların etrafından, yanından, arkasından geçerek öbür stantlara ulaşmaya çalışıyorlar. Konferansçı mikrofon kullanıyor. Yüz iki yüz okuyucu, konferansı izleyebiliyor. Sorular cevaplar yine bu ortamda gerçekleşiyor. Bütün bu süreçte ciddi bir karışıklık yaşanmıyor. Burada, sorular yanında kişinin kendi düşüncelerini açıklamasına da önem veriliyor.

Konferanstan sonra Beşikci Center'in standında (Besikci Center for Humanity Study) okuyucular için kitaplar imzalandı. Kitaplara, Kitap Fuarı'na okuyucuların ilgisinin yoğun olduğu söylenebilir. Ziyaretçilerin çoğu, eşleriyle, çocuklarıyla birlikte dolaşıyorlar. Hewlêr Kitap Fuarı'na İstanbul'dan Avesta da katılıyor.

Nêrînaazad'ın Hewlêr'deki bürosunu ziyaret etmek istiyorduk. Onlar, bizi, akşam yemeğe götürdüler. Hewlêr Kitap Fuarı'ndaki

konferansı Botan da izlemişti. Konferanstan sonra Botan'la birlikte eve gittik. Botan'ın ve Sevda'nın çocuklarını görmek, benim için büyük bir mutluluk oldu. O gece Zana Ada, Feyselê Ezdenyar, Brahîm Mehmûd gibi arkadaşlar da vardı. Uzun uzun sohbet ettik.

13 Ekim günü, İran Kürdistan Demokrat Partisi'ne baş sağlığı ziyaretinde bulunduk. İnsan, *ulusların kendi geleceklerini belirleme ilkesi*nin ne kadar değerli olduğunu, bu ilkenin yaşama geçirilmesi için çaba sarf etmenin ne kadar değerli bir çaba olduğunu, İran'ın Kürdleri yönetme biçimi izlendiği zaman çok daha iyi kavrıyor. Yirmi yaşlardaki Kürd gençlerinin durmadan idam edilmesi, Birleşmiş Milletler'in 1948 tarihli *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'ne, tam anlamıyla aykırıdır. Bu sözleşmeni 2/d Madde'si, grup içinde doğumları önlemeyi amaçlayan önlemlerin alınmasından söz eder. Yirmi yaşlarına gelen, evlenme çağındaki gençlerin sistematik bir şekilde idam edilmeleri, Kürd nüfusunu denetlemek, Kürdlerin çoğalmasının önlemek olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan bu idamları soykırım olarak değerlendirmek gerekir. İran-Irak sınırında kolberlerin sık sık öldürülmeleri, ormanların yakılması, köylerin yakılması vs. yine aynı şekilde değerlendirilebilir. O gün, Hewlêr'deki, İran KDP temsilciliğinde bu çerçevede konuşmalar oldu. İbrahim Gürbüz ve Ehmed Kanî de konuştular.

Akşam, Zana'nın kafe-lokantasına gittik. Lokantada, dört parça Kürdistan'dan birçok kişi vardı. Uzun uzun sohbetler oldu.

Hewlêr'de, İran KDP çerçevesinde iki temsilcilik var. İki siyasal parti son zamanlarda, birleşmek için çaba sarf ediyor. İkinci temsilciliğe de 14 Ekim'de gittik. Burada da Kürd gençlerinin sistematik bir şekilde idam edilmelerinin anlamı üzerinde konuşmalar yapıldı.

Akşam, Azize Turan bizi *Cizreliler Grubu* diye bir eve yemeğe götürdü. Bu arkadaşı daha önce de tanıyordum. Hewlêr'de iş yapıyor. Biz evde beş altı Cizreli arkadaşla karşılaşacağınızı düşünüyorduk, öyle olmadı. Ana, baba, dört çocuk, altı kişilik bir aile...

Azize Turan, eşi ve çocukları Rûmet ile biz de misafirdik. Evler yeni yapılmış, çok geniş, rahat. Apartmanlar, yedi sekiz katlı. Park yeri vs. her şey düşünülmüş.

15 Ekim günü, öğleden önce Mesûd Barzanî ile görüştük. Görüşmede, 25 Eylül Referandumu, 16 Ekim ihaneti, 30 Eylül seçimleriyle ilgili duygularımı ve düşüncelerimi belirttikten sonra iki konu ile ilgili düşüncelerimi anlatmaya çalıştım.

İki yıl kadar önce, Barzan'da Kabristan'ı ziyaret ederken bize yardım eden görevliye şunu sormuştum: Şêx Evdilselam Barzanî'nin, Şêx Ehmed Barzanî'nin, Mele Mustafa Barzanî'nin doğdukları, büyüdükleri ev, çatışmalar sırasında bombardımanlar nedeniyle yıkılmış olabilir. Bu ev, Barzan'da yaklaşık olarak neredeydi? Bize yardım eden arkadaş, bizi evin olduğu yere götürdü. Evin, bombardımanlarla yıkılmış hâli görülüyor. Demirler, kolonlar büyük bir yapı öyle korunuyor. Arkadaş, bombardımanlarla evin defalarca yıkıldığını, her yıkımdan sonra yeniden yapıldığını vurguladı. "Yıkıldı yenisini yaptık, o da yıkıldı, yeniden daha iyisini yaptık, o da yıkıldı, daha iyisini yaptık." dedi. Son hâlini de yıkıntı olarak koruyorlar.

O evin, esas yapıldığı alana mümkün olduğu kadar yakın bir yerde, aynı malzemeyle, aynı mimari ile yeniden yapılıp yapılamayacağını sormaya çalıştım fakat bu düşüncemi arkadaşa iyi anlatamadım. O, durmadan, "O, yıkıldı; yeniden daha iyisini yaptık, o da yıkıldı, ondan da iyisini yeniden yaptık." demeyi sürdürüyordu. Bu düşüncemi daha sonra Barzanî Vakfı'ndan başka arkadaşlara da anlatmaya çalıştım örneğin o evin, yıkılan, yeniden yapılan evlerin fotoğraflarının olup olmadığını öğrenmeye çalıştım.

İşte, Başkan Mesûd Barzanî ile bu konuyu konuştum. Bu evin, yapıldığı ilk tarihteki malzemeyle ve aynı mimari ile ve ilk yapıldığı alana mümkün olduğu kadar yakın bir yere yeniden yapılıp yapılamayacağını sormaya çalıştım. Bunun Kürdlerde tarih bilincinin oluşması ve gelişmesi açısından önemli olduğunu örneğin evin müze olarak değerlendirilebileceğini belirtmeye çalıştım. Başkan Mesûd Barzanî, bu evin bombardımanlar sonucu on altı

defa yıkıldığını, ilk yıkılmanın 1892'de meydana geldiğini söyledi.

Yapılan, yıkılan evlerin fotoğraflar ve bombardıman tarihlerinin, yıkım tarihlerinin belirtilmesi kanımca çok önemlidir. Kürdlerde tarih bilincinin oluşması bakımından bu tarihlerin belirtilmesi önemli.

Başkan Mesûd Barzanî bu konuda şöyle dedi: Şimdi acil işimiz, halkımızı yerleştirmek. Halkımızı yerleştirme işi tamamlanınca bu gibi işlere de sıra gelebilir.

Mesûd Barzanî ile konuşmaya çalıştığım ikinci konu, *Barzanî ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi* adlı iki ciltlik kitabı ile ilgiliydi.

Bu kitaba, üçüncü cildin eklenmesinin önemli olacağını, bu cildin de Mele Mustafa Barzanî ile Sovyetler Birliği'ne giden beş yüz pêşmergenin yaşamı ile ilgili olması gereğini dile getirmeye çalıştım. Her pêşmergenin fotoğrafı ve hakkında bir sayfadan az olmamak üzere bilgi...

Başkan Mesûd Barzanî, bu konunun önemli olduğunu, bunlarla ilgili belgelerin hazır olduğunu, işlerin yoğunluğu nedeniyle bu tür çalışmalara zaman bulamadığını, ilk fırsatta bu işin gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirdi.

Görüşmede İbrahim Gürbüz ve Ehmed Kanî de Kürdlere, Kürdistan'a ilişkin düşüncelerinin dile getirdi. İbrahim Gürbüz, Hewlêr'de kurulan Beşikci Vakfı'nın çalışmalarını, Dihok Üniversitesi'nde kurulan Beşikci Center'in çalışmalarını, Rektör, Prof. Dr. Muslih Dihoki'nin Beşikci Center'e gösterdiği sıcak ilgiyi anlattı.

Bu görüşmeden sonra, akşama doğru Dihok'a hareket ettik. Rektör Muslih Dihokî, Beşikci Center yöneticileriyle birlikte bizi yemeğe bekliyordu. Ertesi gün de üniversitede bir konferans olacaktı. O akşam Dihok'a başka bir yoldan gittik. Daha önceleri, Hewlêr-Xabat-Bartîlla üzerinde gidiyorduk; o akşam, Hewlêr-Enkawa-Roviya-Esifrê üzerinden gittik. Biraz daha uzun bir yol. Ova bitip Brîfkanî Dağları'na geldiğimiz zaman yol, eski yol ile tekrar birleşiyor.

Bizimle beraber başka bir arabada, Haluk Sayan ve arkadaşla-

rı da geliyorlar. Randevuda bir yanlışlık, karışıklık olmuş. Haluk, bizi Dihok'un biraz dışında, bir arkadaşın çiftliğine götürmek istiyor. Bizim adımıza o arkadaşa söz vermiş. Hâlbuki aynı saatlerde Rektör Muslih Hoca'ya verilmiş bir sözümüz vardı. O akşam bu karışıklığı gidermek için önce bizi davet eden çiftliğe gittik. Biraz oturduk. Bu sırada, Muslih Hoca, onları üniversitede ertesi gün gerçekleşecek konferansa davet etti. Daha sonra çiftlikten ayrılarak üniversiteye gittik. Muslih Hoca, bizi bekliyordu.

Yemekte, ertesi gün gerçekleşecek konferans, üniversitedeki Beşikci Center'in çalışmaları, kitapların, Kurmancîye, Arapçaya, Soranîceye çevrilmesi gibi konular konuşuldu.

Yemekten sonra Jiyan Otel'e gittik. Otelde gece vakti, odaların pencerelerinden Dihok'u, dağları seyretmek, insanda çok hoş duygular uyandırıyor. Otelin lokantasının pencerelerinden karşıdaki dağları seyretmek de öyle...

Konferanstan önce Rektör Prof. Dr. Muslih Dihokî kısa bir konuşma yaptı. Beşikci Center'in çalışmalarından söz etti. Konferanstan sonra kitapların okuyuculara imzalanacağını da duyurdu. Konferans, Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e, *uluslararası anti-Kürd nizam* üzerindeydi. Bugünkü durumdan da söz edildi. 25 Eylül Referandumu'ndan, 16 Ekim ihanetinden, 30 Eylül seçimlerinden de söz edildi. Konferanstan sonra sorular da gündeme geldi. Konferansa dostumuz Hûsên Masdar ve arkadaşı da katıldı. Bazı fotoğraflarda Hûsên Masdar ve arkadaşı da yer alıyor.

Şöyle bir genel kanı var: Kürdistan'ın güneyindeki Kürdler, öbür parçalardaki Kürdlere, öbür parçalardaki Kürdlerin sorunlarına pek ilgi göstermiyorlar. Bu ilgisizliğin giderek kırıldığı söylenebilir. Sorular da bunu gösteriyor.

Konferanstan sonra üniversitenin ana giriş salonunda okuyucular için kitaplar imzalandı. Bazı okurlar, serinin bütün kitaplarını satın alıyorlardı. Kitaplara ve Beşikci'ye karşı büyük bir ilginin olduğundan söz edilebilir.

Dihok'tan Hewlêr'e dönerken Aqrê'ye uğramayı, daha doğrusu Aqrê'den geçmeyi önerdim. Arkadaşlar, yorgun olduklarını, So-

ran'a giderken Aqrê'ye de uğrayabileceğimizi söylediler.

17 Ekim günü Mesrûr Barzanî ile görüştük. 25 Eylül Referandumu'ndan, 16 Ekim ihanetinden, 30 Eylül seçimlerinde burada da söz edildi. İbrahim Gürbüz arkadaşımız, Beşikci Vakfı'nın çalışmalarından, Hewlêr'deki Beşikci Vakfı'ndan, Dihok Üniversitesi'ndeki Beşikci Center'den uzun uzun söz etti (Besikci Center for Humanity Study). Kitapların Arapçaya ve Kurmancîye çevrilmesinden söz etti. Soraniceye çevrilmesi gereği üzerinde de durdu. Mesrûr Barzanî, kitapların Soranîceye çevrilmesi konusunda yardımcı olacağını vurguladı. Gerek İstanbul'daki gerek Hewlêr'deki vakfın çalışmalarının ilgiyle izlediğini dile getirdi.

Mesrûr Barzanî ile görüşmeden sonra bir defa daha Hewlêr Kitap Fuarı'na gittik. Kitap Fuarı bugün de epey canlı. Gelenler, gidenler, standlar arasında dolaşanlar çok. Önce Beşikci Center'ın standına uğradık. Kitap imzalamaları bugün de oldu. Burada Norveçli ama ABD'de oturan, yaşları epey ilerlemiş bir karı koca ile tanıştım. Bizim standa geldiler. ABD Komünist Partisi'nde çalışıyorlarmış. Bize çalışmaları hakkında bilgi verdiler. Ellerinde bir katalog vardı. Katalogda şimdiye kadar yayımladıkları kitaplar hakkında bilgiler vardı. Katalogda İngilizce bir kitap gözüme ilişti. Kitap, *Dünyada Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* adını taşıyordu. Büyük bir kitap. Katalogda 659 sayfa olduğu yazıyor. Bu kişilere, katalogdaki bu kitabı işaret ederek "Bu kitapta Kürdlerden söz ediliyor mu?" şeklinde bir soru sordum. "Edilmiyor." dediler. Afrika'daki ulusal kurtuluş mücadelelerinden, Vietnam'dan, Filistin mücadelesinden vs. söz ediliyormuş.

Onlara, Kürdlerin mücadelesinden söz ettik. 1920'lerden 1945'e Milletler Cemiyeti'nden, Birleşmiş Milletler'e *uluslararası anti-Kürd dünya nizamı*ndan, ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin, Rusya'nın, Avrupa Birliği'nin, İslam Konferansı'nın Kürd politikalarından söz ettik. İlgiyle, biraz da şaşkınlıkla neden bunları şimdiye kadar hiç duymadık, der gibi dinlediler.

Stantda, İsveç'te ikamet eden bir Kürd de vardı. Bu arkadaş, bu kişilere söylediklerimizi tercüme ederken kendi izlenimlerinden,

deneyimlerinden, sürgün hayatından da söz etti.

Avesta'nın standını da ziyaret ettik. Abdullah da oradaydı. Bu stantta da epeyce canlılık vardı. Avesta'nın son kitaplarından biri, Kadri Yıldırım Hoca'nın, *Kürt Medreseleri ve Âlimleri* adını taşıyor. (Eylül, 2018) Büyük boy üç ciltlik bu kitabın birinci cildi, *Teori ve Müfredat, Devlet ve Mirlik Medreseleri*, İkinci cildi, *Tekke ve Tarikat Medreseleri*, üçüncü cilt, *Hücrelere Bağlı Medreseler* adını taşıyor. Üç ciltlik bu değerli çalışmayı satın almak istedik fakat Abdullah, ısrarlarımıza rağmen ücret almayacağını söyledi.

Akşam da dostumuz Faruk'un konfeksiyon mağazasına davetliydik. Başka arkadaşlar da vardı. Faruk'un, konfeksiyon mağazasının tabelasında, *"Wearing is an art." (Giyinmek bir sanattır.)* yazılı. Faruk'un konfeksiyon mağazası çok modern ama Faruk, bir bakıma da Orta Çağ'ı yaşıyor. Orta Çağ'da iş adamlarının, tüccarların evleri ve dükkânları aynı binada olurmuş. Aşağıda dükkânı olurmuş, yukarısı oturduğu evmiş. Faruk da böyle yaşıyor.

18 Ekim günü Şaqlawa-Herîr-Xalifan yoluyla Soran'a, oradan da Çoman'a gittik. Yol eskisine göre çok iyi. Düzgün, geniş. Yol aynı zamanda Hecî Ûmran üzerinden İran'a giden yol, uluslararası bir yol. Doğa, çok vahşi. Yüksek dağlar, derin vadiler birbirini izliyor. Dağların yamaçlarında meşeliklere de rastlanıyor. Bölge, Dersim'i, Munzur Vadisi'ni hatırlatıyor. Mele Mistefa Barzanî, meşeler için şöyle dermiş: "Meşeler yaşadıkça Kürdler, Kürdistan yaşayacaktır; ne zaman meşeler kurumaya başladı, işte o zaman Kürdler için tehlike çanları çalıyor demektir." Bu söz, meşelerin korunması gerektiğini de anlatıyor.

Geceyi Çoman'da geçirdik. Çoman'ın içinde değil Hacîumran yolunda, turistlere hizmet veren motellerin bulunduğu bir alanda... Motellerin önünde çok güçlü bir su akıyor. Motellerin önünden suyun kenarına kadar merdivenlerle inmek mümkün. Su, çok güçlü çok büyük bir gürültüyle akıyor. Sanıyorum, yirmi km kadar ötede Büyük Zap'a karışıyor.

Çoman'da Kaymakam Ehmed Qadir'le de tanıştık. Ehmed Qadir, önceki Kaymakam Abdülvahid zamanında başlanan doğal

park çalışmalarının devam ettiğini söyledi. Kaymakam Evdilwahid genç yaşta vefat etmişti.

Çoman'ın altmış yetmiş km güneydoğusunda, ufukta, bulutsuz havalarda, Qendîl Dağları görülebiliyor ama Çoman'dan Qendîl'e yol yok. Qendîl'in yolu, güneyde Ranya veya Qaladiza taraflarından geçiyor. Medya Savunma Alanları ise Çoman'dan Soran'a giderken sol tarafta, dağların yamaçlarında yer alıyor.

19 Ekim sabahı Çoman'dan Soran'a giderken Gilale'ye da uğradık. Gilale, Çoman-Soran yolu üzerinde dağların eteğinde, sağda yer alıyor. 1960'lardaki Kürdistan mücadelesi sırasında, Mele Mistefa Barzanî'nin karargâhlarından biri de Gilale'deydi.

Mûsa Ehmed, Çoman'dan Gilale'ye yaklaşırken yolun hemen sağ tarafında yer alan bir konak gösterdi. 11 Mart 1970'te Saddam Hüseyin'in helikopteri bu konağa indi, dedi. Bir de dağın tam tepesinde bir ev gösterdi; o gün, Mele Mistefa Barzanî de bu evdeydi, dedi. O gün, Saddam Hüseyin'in, Mele Mistefa'nın bulunduğu eve gittiğini, anlaşmanın o evde imzalandığını, Bağdat'ta açıklandığını söyledi. Mele Mistefa Barzanî'nin Bağdat'a gitmediğini, Îdrîs Barzanî'nin ve Mesûd Barzanî'nin gittiğini anlattı. Mele Mistefa Barzanî'nin, Irak yöneticilerine hiç güvenmediğini de vurguladı. Mûsa Ehmed, Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif'in de Mele Mistefa Barzanî ile görüşmek için zaman zaman Çoman'a geldiğini söyledi.

Soran'da doğrudan Soran Üniversitesi'ne gittik. Soran Üniversitesi de çok geniş bir alanda kurulmuş. Bu, Soran Üniversitesi'ne ikinci gelişimiz. İlk gelişimizde binalar yapım hâlindeydi. Şimdi tamamlanmış olduğu söylenebilir. Burada da konferans gerçekleşti. Dihok Üniversitesi'nde verilen konferansın, burada da tekrarlandığı söylenebilir. Konferanstan önce, Soran Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muslih Mistefa kısa bir konuşma yaptı. Dinleyiciler, öğrenciler ve öğretim üyeleriydi. Konferansın ilgiyle izlendiği kanısındayım.

Konferanstan sonra, üniversitenin ana giriş salonunda küçük bir tören yapıldı. Rektör Muslih Mistefa, üniversitenin salonla-

rından birine İsmail Beşikci Salonu adı verileceğini dile getirdi. Bu törene de üniversitenin yöneticileri, hocaları ve öğrencileri katıldılar.

Soran'da büyük bir kitabevi var: *Ehmedê Xanî Kitabevi.* Ehmedê Xanî Kitabevi, yayın faaliyeti de sürdürüyor. Üç katlı çok büyük bir kitabevi. Her katta binlerce kitap var. Kitap rafları arasında ilgiyle dolaştık. Üniversiteden sonra bu kitabevine gittik. Burada da bir programımız vardı. Ehmedê Xanî Kitabevi'nin yöneticisi arkadaş son yıllardaki Kürd yayıncılığı üzerine kısa bir konuşma yaptı. Ben de bu konuda bir şeyler söylemeye çalıştım.

Ondan sonra Beşikci Center'in kitapları okuyucular için imzalandı. Kitaplara çok büyük bir ilginin olduğu söylenebilir. Ehmedê Xanî Kitabevi'nde, Beşikci'ye bir plaket sunuldu. Bu plakette Ehmedê Xanî ve Beşikci yan yana gösteriliyordu. Plaketin düzenleyicisi Iskender Îsa, çok genç bir grafiker. Bu plaket, Beşikci için ve Vakfımız için çok büyük bir onur.

Soran'dan Hewlêr'e dönüyorduk. Öğle zamanıydı. Arabamız, Xalîfan'da, bir lokantanın önünde durdu. Lokantada, Hecî Mîrxan'la tanıştık. Hecî Mîrxan, eski pêşmergelerden. Dolemerî Aşireti'nden dört beş pêşmerge, 1947'de Mele Mistefa Barzanî ile birlikte Sovyetler Birliği'ne sığınmış. O pêşmergelerin sayıları artık epey azaldı. Hecî Mîrxan o aileden geliyor. Xalîfan'daki bu yemeğe pek çok arkadaş katıldı. Uzun üç masa... Üçünün etrafında da arkadaşlar vardı. Bu arada, yemeklerle ilgili bir konuyu dile getirmek istiyorum. Masaya çok çeşitli yemekler geliyor; etler, balıklar çeşit çeşit... Tabaklar, dolu dolu; çoğu tüketilmiyor. Bütün lokantalar böyle. Evlerde, kurulan masalar da böyle. Bu israfı önlemek de önemli olmalı.

Hecî Mîrxan, çok önemli konulardan söz etti. Xalîfan çevresindeki yüksek dağları derin vadileri işaret ederek Mele Mistefa Barzanî'nin her geceyi başka bir mağarada geçirdiğini anlattı. Bu mağaraların yerlerini gösterebileceğini söyledi.

20 Ekim günü öğle vakti, Mûsa Ehmed bizi kendi yeni evine davet etti. Evde Hewlêr'deki vakfın yönetim kurulunun oluşturul-

ması konusunda çok önemli konuşmalar yapıldı. Vakfı siyasetten uzak tutabilmek için, bütün siyasetlere eşit mesafede tutabilmek için neler yapılması gerektiği üzerinde duruldu.

20 Ekim akşamı, Hecî Mîrxan'ın doktor ve üniversitede öğretim üyesi olan yeğenleri bizi akşam yemeğe davet ettiler. Ev, Hewlêr'in epey dışında, çok geniş bir alanda yer alıyor. O akşam, davetliler arasında Basnews'ten Botan, Elî Ewnî, Jan Dost gibi pek çok arkadaş da vardı.

21 Ekim günü, öğleden önce Başbakan Nêçîrvan Barzanî ile görüştük. Nêçîrvan Barzanî Vakfımıza hem maddi olarak hem manevi olarak çok yardım etmiş bir kişiydi. Kitapların ön sözünde bu durumu da belirtmeye çalışıyorduk. Görüşmede de bu durumu belirtmeye çalıştık. İbrahim Gürbüz arkadaşımız, Başbakan'a, İstanbul'daki Vakıf hakkında, Dihok Üniversitesi'ndeki Beşikci Center hakkında, Hewlêr'deki Vakıf hakkında çok geniş açıklamalarda bulundu. Hewlêr'deki Vakfın canlandırılması konusundaki önerilerini dile getirdi.

Akşama doğru Vakıf'ta, Mûsa Ehmed'in, Elî Ewnî'nin, Salar Osman'ın, Heval Rondik'in, Heval Brahîm'in, İbrahim Gürbüz'ün, İsmail Beşikci'nin ve Mîrhac Mistefa'nın da katıldığı bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Hewlêr'deki Vakfın canlandırılması için yapılması gerekenler konuşuldu. Yönetim Kurulu oluşturuldu. İsmail Beşikci, Hewlêr'deki Vakfın başkanlığına getirildi. Heval Rondik, başkan yardımcısı oldu. Salar Osman, Elî Ewnî, İbrahim Gürbüz yönetim kurulu üyeleri oldular. Heval Brahîm, Yedek üye olarak belirlendi. Mîrhac Mistefa koordinatör seçildi.

22 Ekim 2018 gecesi, uçakla Hewlêr'den ayrıldık. Ehmed Kanî Hoca da Xabûr üzerinden Diyarbakır'a gitti. Giderken Dihok Üniversitesi Beşikci Center tarafından yayımlanan kitaplardan da götürdü.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında siyaset

Bu yazıda, bölgede yürütülen siyaseten de söz etmek istiyordum. Bu siyasetin, siyasal partiler arasındaki ilişkilerin çok önemli

bir açmazı var. Bunlara dile getirmeyi düşünüyordum. Bu yazının yeteri kadar uzun olmasından dolayı, bunun başka bir yazıya bırakılması daha doğru olacak.

nerinaazad, 04.11.2018

BAŞÛR'DA SİYASET

Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında iki ana siyasal parti var: Kürdistan Demokrat Partisi, Kürdistan Yurtseverler Birliği. Bu iki ana siyasal partinin birlikte Kürdi, Kürdistani bir politika yürütmesi veya birbirlerine zıt, düşman politikalar yürütmesi, Kürdlerin, Kürdistan'ın geleceğinde çok önemli bir rol oynayacaktır

Başûr'da elbette bu iki siyasal partiden başka partiler de var. Goran gibi, Yekgirtû, Komel gibi, Yeni Nesil, Kürdistan Sosyalist Partisi gibi siyasal partiler de var. Asuri Süryaniler, Türkmenler, Ermeniler de var. Bu yönüyle Başûr'un, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da görülen ender demokratik bölgelerden bir olduğu söylenebilir. Bu, sadece siyasal partilerin özgürce çalışmalarından değil başka bakımlardan da böyledir. Kürd olmayan etnik gruplara, dinsel gruplara, Hristiyanlara gösterilen hoşgörü şüphesiz önemlidir ama birikmiş sorunların pratik çözümü bakımından iki ana partinin ilişkilerini gündeme getirmek daha önemli olmaktadır.

Bürokrasinin hâlâ bütünleşmemiş olması, ordunun hâlâ tek ordu hâline gelememesi, iki ana siyasal partinin aralarındaki ilişkilerle çok yakından ilgilidir. Kürdistan Parlamentosu için yapılan seçimlerin de bu konuda sağlıklı bir durum ortaya koymadığını belirtmek gerekir.

Biz bu konuyu, Ankara'da çok konuştuk. *Mahallenin Arkadaşları* toplantısında bir arkadaşımız aşağıda, dile getirmeye çalıştığımız konuları özellikle vurguladı.

Genel seçimlerde KDP, Hewlêr'de ve Dihok'ta oyların çok büyük bir kısmını alıyor. YNK ise oyların çok çok küçük bir kısmını elde ediyor. Buna karşılık, Süleymaniye ve Halepçe'de ise bunun

tam tersi oluyor. YNK, oyların çok çok büyük bir kısmın alıyor, KDP ise oyların çok çok küçük bir kısmını elde ediyor. Bunun sağlıklı bir durum olmadığı açık. Hâlbuki her iki siyasal parti de karşıt alanlarda %25-30 civarında oy alabilmelidir. Bunu için her iki parti de kendi bölgesinde, rakip siyasal partinin örgütlenmesini teşvik etmeli; bu örgütlenmenin kolaylaştırılmasını, yaygınlaştırılmasını sağlamalıdır. Bürokrasinin bütünleşmesi, ordunun tek bir ordu hâline gelmesi ancak böyle bir ortamda gerçekleşebilir. Hewlêr'de ve Dihok'ta YNK'nin %25-30 civarında oyunun olması, Süleymaniye ve Halepçe'de, KDP'nin %25-30 civarında oyunun olması, bürokrasinin ve ordunun bütünleşmesi konusunda elverişli bir zemin hazırlayabilir. Öbür pek çok konunun çözümlenmesi yine bu konuyla çok yakından ilgilidir.

Bu sürecin yaşama geçmesi için çalışmak önemlidir ama geçmişte yaşananlara da bakmak gerekir. 25 Eylül 2017 Referandumu'nu bu açıdan değerlendirmek önemlidir. Hatırlayalım. 7 Haziran 2017'de Başkan Mesûd Barzanî, Kürdistan bölgesinde, 25 Eylül'de referandum yapılacağını duyurdu. Bu açıklamadan sonra başta Irak olmak üzere Türkiye, İran, Suriye, daha sonra, İngiltere, Fransa, Almanya, ABD, Rusya Federasyonu gibi devletler, daha sonra da Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, İslam Konferansı gibi uluslararası örgütler, arka arkaya referandum yapılmasına karşı olduklarını vurgulamaya çalıştılar. Referandumun zamanı değil, şeklinde açıklamalar da yapıldı.

Bölge devletlerinin, dünya devletlerinin, uluslararası kurumların bu açıklamalarından sonra, Kürdler nasıl davranmalıydı? Madem bu devletler, uluslararası örgütler, referandum yapılmasına karşıdırlar, biz de referandum yapmayalım veya referandumu erteleyelim mi demeliydiler yoksa referandum yapmakta ısrarlı mı olmalıydılar?

Elbette ısrarlı olmalıydılar çünkü Kürdlere referandum yapmayın, demek, *"Siz kendi geleceğinizi belirleyemezsiniz, sizin geleceğinizi ancak biz belirleriz."* demektir çünkü bu, *"Siz ilkel bir halksınız, kendi kendinizi yönetmezsiniz, sizi bugünlere kadar hep uygarlıkta siz-*

den üstün olanlar yönetti, ne doğrudur ne yanlıştır, siz bunu bilemezsiniz, neyin zamanı gelmiştir, neyin gelmemiştir, bunları ölçemezsiniz, ne yararlıdır, ne zararlıdır, bunları bilemezsiniz, bütün bunları biz biliriz, biz de referandumun yanlış olduğunu, Kürdlere de bir yarar sağlamayacağını söylüyoruz." demektir, referanduma karşı çıkmanın anlamı da budur. Hâlbuki referandum yapmak, halka kendi geleceği hakkında ne düşündüğünü sormak çok demokratik bir tutumdur.

Bütün bunlardan dolayı referandum yapmak, Kürdler için önemliydi. Bu referandumla Kürdler, bir iradeye sahip olduklarını, iradelerinin kullanarak kendi gelecekleri için karar alabileceklerini, bu kararı yaşama geçirebileceklerini göstermiş oldular. Öte yandan bu sorun, çözülmesi yüz yıl gecikmiş bir sorundu. Böyle bir sorun karşısında *"Zamanı değil!"* demek elbette yanlıştır.

Referandum'un çok başarılı bir şekilde gerçekleştiği de yakından bilinmektedir. %72 katılım, %93 onay çok önemli bir sonuçtur ama 16 Ekim 2017'de Kürdler ve Kürdistan çok ağır bir darbe aldı. O gün yaşananlar, ancak *ihanet* kavramıyla açıklanabilir. 2014 Haziran'ında, IŞİD'in Musul'u ele geçirmesiyle başlayan süreçte, Kerkük ve Kürdistan'dan koparılan öbür alanlar, Şengal, Tûz Xûrmatû, Xaneqîn, Mandali vs. Kürdlerin eline geçmişti. 16 Ekim darbesiyle bu kesimler, tekrar Irak birliklerinin ve Haşdi Şabi birliklerinin eline geçti. Bundan sonra Irak birlikleri ve Haşdi Şabi, Kürdlere çok kötü muamele etmeye başladı.

Kürdlerin tarihinde, 16 Ekim yeni bir olay değil. Geçmişte de Kürdler, bu tür darbelerle, ihanetlerle çok karşılaştılar. Bu, âdeta Kürdlerin DNA'larına işlemiş bir durum. Önemli olan, Kürdlerin bu tür zaaflardan arınmaları; çağdaş bir ulus olmaya çalışmalarıdır.

Başûr'daki Kürd siyaseti ile ilgili çok önemli bir açmaz var. 16 Ekim'de Kürdlere, Kürdistan'a karşı çok ağır bir suç işlenmiştir. Bu, savaş suçudur. Bu suçun yargı önüne getirilememesi, Başûr'un çok önemli bir açmazıdır. Hayat devam ediyor. Siyaseti sürdürmek de önemli olmalıdır. 16 Ekim ihanetini hazmetmek zordur ama bu tür darbelerin bir daha yaşanmaması için gayret etmek,

bunun için de siyasete de devam etmek de önemlidir. Bu darbelerin, ihanetlerin neden yaşandığı üzerinde durmak da önemlidir.

Siyasetle bilim arasında çok önemli bir yöntem farkı vardır. Bilimde taviz olmaz. Bilim insanı, baskılar karşısında hiçbir konuda taviz vermeden çalışmalarını sürdürür. Siyaset böyle değildir. Siyaset taviz verilebilir. Bir olayda rakibinize taviz verirsiniz, başka bir olayda ondan taviz koparırsınız, siyaset böyle yürür.

Geçmişte İbrahîm Ehmed, Celal Talabanî gibi şahsiyetler de Kürdler ve Kürdistan için önemli çalışmalar yapmışlardır. Irak'ta, 14 Temmuz 1958 askerî müdahalesinden sonra, Mele Mistefa Barzanî, Sovyetler Birliği'nden Irak'a dönerken Mısır'da, Başkan Cemal Abdünnasır'la (1918-1970) görüşmüştü. O zaman Kahire Radyosu, Kürdce yayına da başlamıştı. Kürdce yayından dolayı Türkiye, Mısır'ı protesto etmeye çalışıyordu, yayının durdurulmasın istiyordu. Başkan Cemal Abdünnasır da Türkiye'yi, *"Sizde Kürd yok, endişelenmeyin."* diye teskin etmeye çalışıyordu. Böyle bir dönemde, 6 Ekim 1958 günü, Başkan Cemal Abdünnasır, Başkanlık Sarayı'nda, Mele Mustafa Barzanî ile görüştü. Kahire'de bu görüşmenin hazırlıklarını yapan Brahîm Ehmed'di. Celal Talabanî de Kürdistan mücadelesinde, pêşmerge komutanı olarak önemli başarılar göstermiştir. Süleymaniye'nin, Kürdistan mücadelesinde şüphesiz çok önemli etkinliği vardır ama 16 Ekim'de yaşananlar bunu gölgelemiştir.

Celal Melekşa'nın *Awatêk* şiiri ve Ceng Sağnıc'ın bu şiir ile ilgili yorumu Süleymaniye'nin, Kürdistan tarihindeki rolünü çok etkili bir şekilde göstermektedir. Ceng Sağnıc'ın, *Süleymaniye...Süleymaniye* yazısı bu bakımdan çok değerli bir yazıdır. (Bak. http://www.kurdistan24.net/tr)

Kürdlerin, Kürdistan'ın dünyadaki konumu

Ramon Kahraman'ın hazırladığı, *78 Kuşağının Şen Çocukları* adlı bir anı-araştırma kitabı var (J&J, Ağustos 2018.). Bu kitapta yukarıda ifade edilen ara başlıkla ilgili olarak Mesut Baştürk'ün bir anlatısı yer alıyor. Şöyle: *"Vietnam'ın özgürlük savaşını destekle-*

dik. Afrika'da, Angola, Mozambik, Moritanya, Gine Bisseau, Asya'da Dofar, Güney Yemen, Filistin, Kamboçya, Afganistan, gibi ülkelerdeki hareketleri destekledik. Bunlarla ilgili olarak derneklerimizde seminerler verdik. Ama bugüne kadar bizim desteklediğimiz bu ülkelerde yaşayan insanların bir defa bile Kürdleri desteklediğine dair bir haber duymadık, okumadık. Pardon, Filistinli militanların, Saddam'ın yanında, Kürdlere karşı savaştığım duyduk. Öğrendik (s. 476.)."

Bu, dünyada Kürdlerin, Kürdistan'ın ne kadar olumsuz koşullar içinde olduğunu açıkça göstermektedir. Kürdler, dünyada çeşitli ülkelerde gelişen ulusal kurtuluş mücadelelerini yakından biliyorlar; izlemeye çalışıyorlar ama Kürdlerin bu doğrultudaki mücadelelerini, hemen hemen kimse bilmiyor. Hâlbuki nüfusu elli milyonun üzerinde olan Kürdlerin Yakın Doğu'daki, Ortadoğu'daki mücadeleleri çok daha eski yıllara dayanmaktadır. Mücadele sürecinde, çok daha ağır bedellerin ödendiği çok açıktır.

1970'ler'in ortalarında, Gine Bisseau, Orta Batı Afrika'da, Atlas Okyanusu kıyısında, Portekiz'e bağlı bir sömürgeydi. Nüfusu, altı yüz bin kadardı. Mücadelenin lideri Amilcar Cabral'ın ziraat teknisyeni olduğunu, Kürd devrimcilerinin çok büyük bir kısmı bilirdi. Gine Bisseau'da sınıfların mevzilenmesi konusunda seminerler yapılırdı. Angola ve Mozambik için de öyle ama Kürdlerin mücadelesi bilinmezdi. Örneğin Kürdistan'ın güneyindeki pêşmerge savaşı, Mele Mistefa Barzanî, kuzeydeki Kürdlerin önemli bir kısmı tarafından da pek bilinmezdi. Daha doğrusu, Kürdler bu mücadeleyi pek umursamazdı.

Bunun temel nedeni, Kürdlerin, Kürdistan'ın, bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmış durumudur. Bu süreç, Kürdleri dostsuz bırakmış; hasımlarının sayısını artırmıştır. Ortadoğu'da Filistinli Arapların ve Kürdlerin mücadelesi karşılaştırıldığı zaman bu çok açık bir şekilde görülmektedir.

Kürdistan sömürge bile değildir. Bunu bilincine varmak önemlidir. Bugün emperyal güçlere bağlı olan, deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerin hepsi bağımsızlığına kavuşmuştur ama kendileri emperyal güçlere bağımlı olan ülkelerde yani ana ülkeye

bitişik olan sömürgelerde yürütülen ulusal kurtuluş mücadeleleri çok büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Kaldı ki buralarda toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik baskılar, deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerden çok daha yoğundur; çok daha yaygındır, çok daha belirleyicidir. Bu konuda Türk solu ve Kürd solu ilişkilerinin irdelenmesi önemlidir. Türk solu, doğal olarak Türkçe konuşmaktadır ama Kürdlerin, Kürdce konuşmasına, bu milliyetçiliktir, diye tepki göstermektedir. Türk solu, *Türklük sözleşmesi*nin, kendilerine verdiği imtiyazın bile bilincinde değildir. Bugün, Türk solunun Kürdistan'daki en iyi temsilcisi PKK/KCK'dir.

Türk solu derken Türk solunun 1960'ların sonlarında, 1970'lerde bir kesimini dile getirdiği, Millî Demokratik Devrim anlayışını da hatırlayalım. Buradaki *millî* sözcüğü neyi anlatıyordu?

Kürdistan, sömürge bile değildir. Sömürge bir statüdür. Çok alt düzeyde olmasına rağmen, sömürge bir statüdür. Örneğin "Kenya Büyük Britanya'nın sömürgesidir." dediğiniz zaman, Kenya'ya bir kişilik vermiş oluyorsunuz. Sınırları önceden belirlenmiş, adı sanı olan bir ülkeden söz ediyorsunuz demektir. Kenya'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu sınırlar üzerinden bağımsızlık kazandığı bilinmektedir. Afrika'daki bütün sömürgeler için durum budur. Kürdistan için bunları söyleyebiliyor muyuz? Kürdistan'ın, Kürdlerin bir statüsü yoktur. Kürdistan Bölgesel Yönetimi, elbette bir statüdür ama bu statü, Kürdleri, dünya uluslar ailesine katacak kadar, Kürdleri dünya uluslar ailesinin bir üyesi yapacak yeterlikte değildir. Hâlbuki dünya uluslar ailesinin bir üyesi olmak da dünya uluslar ailesinin bir üyesi olmaya çalışmak da Kürdler için önemli olmalıdır.

Dikkat edelim. Bugün ABD, Irak'ta ve Suriye'de, IŞİD'le savaşmaktadır. Bu savaşı Kürdlerle birlikte yürütmektedir. ABD, Ortadoğu'da ABD politikasının bir boyutu olarak İsrail'in güvenliğini sık sık öne sürmektedir. İsrail'in güvenliğini tehdit edebilecek oluşumları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Kürdler, herhangi bir parçada hak, hukuk, özgürlük talepleri dile getirmeye çalıştıkları zaman Irak, İran, Türkiye, Suriye gibi devletler de "Bu, bizim

güvenliğimiz tehdit ediyor; bunu engelleriz." diyorlar. Hâlbuki bugün, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da güvenliği en fazla tehdit altında olan Kürdlerdir, Kürdistan'dır. 16 Ekim 2017 sabahını hatırlayalım. Kim kimi tehdit ediyor? İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya Federasyonu gibi devletler için de bunlar söylenebilir.

Bütün bunların yanında, Kürdlerin, Kürdistan'ın güvenliği de elbette çok önemlidir. Bunu da kendilerine dert edecek olanlar Kürdlerdir. Bu da Kürdlerin Kürdi ve Kürdistani tutumlar içinde, bir arada durmalarıyla mümkün olabilir. Bazı anlarda, bazı coğrafyalarda, Kürdlerin çıkarlarıyla yukarıda belirtilmeye çalışılan dünya devletlerinin çıkarları aynı olabilir. Bu durumdan da yararlanmakla birlikte esas olan, Kürdlerin kendi aralarındaki birliktir. Bu bakımdan, KDP ile YNK ilişkilerinin daha sağlıklı yürümesi çok büyük önem taşımaktadır. Kürdlerin birbirlerine verdikleri taviz, sonuç olarak Kürdleri, Kürdistan'ı büyütür. Devletlerin, Kürdlerin herhangi bir parçasından kopardıkları taviz ise Kürdlerde, Kürdistan'da çok ağır yaralar açmaktadır.

nerinaazad, 08.11.2018

BERLİN'DE DERSİM 37-38 PANELİ

Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî (Zaza)-ÎKK-e.V, Berlin'de, 16-18 Kasım 2018 günlerinde *Dersim 37-38* konulu bir panel düzenledi.

16 Kasım'da gerçekleşen panele, Munzur Çem, Mehmet Bayrak, Lerzan Jandil, Cahit Munzur ve İsmail Beşikci katıldılar. 17 Kasım'da gerçekleşen Şahîya Kulturê Kirmancan'ın sanatçıları Beser Şahîn ve Pinare û Îmam'dı. 18 Kasım'da *Arêyê Kay* tiyatro grubunun, *Doxtor, Mektup* oyunları vardı.

13 Kasım günü, Ankara'dan havayolu ile İstanbul'a geldim. Atatürk Havaalanı'nda beni İBV'nin gönüllülerinden Necip karşıladı. Necip'le doğrudan TÜYAP Kitap Fuarı'na gittik. Stantda Fuat, Deniz ve İsa vardı. 13 ve 14 Kasım günlerinde TÜYAP Kitap Fuarı'na katıldık.

15 Kasım günü İBV Başkanı Av. Ruşen Arslan'la birlikte havayoluyla Berlin'e vardık. Havaalanında bizi Lerzan Jandil karşıladı, bir otele yerleştirdi. Bu otel daha önceleri de birkaç kez kaldığımız bir oteldi. Bizim için çok iyi bir otel. Lerzan Jandil, Kürdce, Kirmanci (Zazaki) kitaplar yazan bir yazar.

16 Kasım sabahı otele Nedim Baran, daha sonra da Recep Maraşlı bizi ziyarete geldiler. Öğleden sonra da Murat Satık geldi. Akşama doğru Nuran Maraşlı, Zeynep Baran ve kızları Berfin de geldiler. Akşam hep birlikte, Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî'nin düzenlediği mekâna, Werkstattder Kulteren'e vardık. Orada, Mehmet Bayrak, Gülay Bayrak ve Dr. Gülistan'la karşılaşmamız çok hoş oldu.

Panelde 1937-1938'de, Dersim'de gerçekleşen soykırım bü-

tün yönleri ile konuşuldu. Mehmet Bayrak, Munzur Çem, Cahit Munzur, Dersim'de gerçekleşen soykırımın bazı yönlerini dile getirdiler. Lerzan Jandil, Kürd dili ile Zazakî ile ilgili konuşma yaptı Munzur Çem, biraz rahatsız olduğu için panele SMS ile katıldı. Ben de panel için, *Tunceli Kanunu ve Dersim Jenosidi* kitabımı götürmüştüm. O kitap çerçevesinde bazı konuları dile getirmeye çalıştım. Konuşma sırasında Kürdlere karşı 1927'de, Bingöl Guew'de, 1930'larda Zîlan'da, 1935'te Sason'da da soykırımlar olduğunu söylemiştim. Konuşmanın sonunda sorulan çeşitli sorulardan biri *"Dersim ve Sason olaylarının benzerliği ve farkları nedir?"* şeklindeydi. Bu soruya paralel olarak *"Dersim Jenosidi'nde, Dersim halkının etnik aidiyeti yani Kürd oluşları mı, yoksa Rêya Heq inancına sahip oluşları mı daha etkin olmuştur."* şeklinde bir soru daha sorulmuştu. Vakıf Başkanımız Ruşen Arslan'ın sorduğu bu sorular, kanımca çok önemliydi.

Kürdistan'ın her iki bölgesindeki yaptırımlar da soykırımdır. Bu, benzerliktir. Temel fark, Sason'un Sünni Müslüman oluşu, Dersim'in ise İslam dışı bir inanca yani Rêya Heq inancına sahip oluşudur. Baskının, zulmün esas amacı elbette Kürdlüğü etkisiz kılmaktır. Bu bakımdan Sünni Kürd olmak veya İslam dışı bir Kürd olmak devlet için fark yaratmıyor. Aynı durumu, Zîlan ve Guew için de ileri sürebiliriz. Devlet için çok önemli bir çıbanbaşı olarak dile getirilen Dersim'in kesilip atılması öteden beri tasarlanan bir operasyondur. Şark Islahat Planı çerçevesinde 1925'ten beri hazırlanan bütün gizli raporlarda Dersim, Kürdlüğün merkezlerinden biri olarak anılmaktadır. Rêya Heq inancında olanların Müslümanlaştırılması da devlet için elbette çok önemli bir amaçtır ama bu baskının zulmün ikinci amacıdır. Çorum, Yozgat, Çankırı, Kastamonu, Tokat, Kırşehir, Nevşehir gibi kentlerde de Çukurova, Manisa, Balıkesir gibi kentlerde de kısaca Alevi inancında olan kitleler vardır. Onların Müslümanlaştırılması için bu şekilde soykırım uygulamaları söz konusu olmamıştır. İnsanların Türk sayılmaları için Müslüman olmaları veya Müslümanlaşmaları elbette çok önemli. Müslümanlık, Türklüğün en önemli

dayanağı.

Konuşmayla ilgili olarak başka sorular de soruldu. Öbür konuşmacılara da konuşmalarından sonra, sorular sorulmuştu.

17 Kasım sabahında Nedim'le birlikte Huşeng'in eczanesine gittik. Burada Huşeng'le çeşitli konula üzerinde sohbet edildi. Huşeng, Rojava'nın kültürel yapısı, etnik grupların konumu üzerine dikkate değer bilgiler verdi; ayrıca, bizi yemeğe de davet etti. Yemeğe, dostumuz, Cemal Nebez'i de davet edeceğini vurguladı. Huşeng'in değerli Kürd şairi, Kürd aydını, Kürd aktivisti Osman Sebrî 'nin (1905-1993) oğlu olduğunu belirtmeliyim.

Öğleden sonra, Nedim, Recep, Nuran ve Zeynep'le, Munzur Çem'in ve Dr. Gülistan'ın evlerinde düzenlediği yemeğe katıldık. Eve, bizi Aydın Bingöl kendi arabasıyla götürdü. Aydın'la, Berlin'de sık sık karşılaşıyoruz. Polonya'daki, Auswitch Yahudi toplama merkezini de birlikte ziyaret etmiştik. Yemeğe yirmi civarında arkadaş katıldı. Hoş bir toplantı oldu.

Yemekte uzun sürelerdir birbirlerini görmeyen arkadaşlar birlikte oldular. Sofraya iki postada oturduk. Şüphesiz, uzun bir zaman içinde, büyük zahmetlerle hazırlanan bir yemek...

Akşam hep birlikte Şahîya Kulturê Kirmancan'ın, Beşer Şahin'in ve Pinar ve Îmam'ın konseri vardı. Konserde Zazaki şarkılar seslendirildi. Beşer Şahin, MedTV'den beri yani 1995'ten beri ilgiyle izlediğim bir sanatçıydı. Pinar ve Îmam'ı bu etkinlikte tanıdım. Her ikisi de Kurmanci, Kirmancî şarkılar seslendirdiler. Pinar, konser gecesinin de sunucusuydu. Îmam, hem saz çalıyor hem şarkı söylüyor.

Gecede Kürd dili ve Kürd dilinin bir lehçesi olarak Zazakî hakkında çok önemli konuşmalar yapıldı. Kürd dilinin içinde bulunduğu olumsuz koşullar hakkında uyarılar yapıldı. Kürd diline sahip çıkılmasının, çocuklara Kürdce öğretilmesinin, Kürdce konuşmanın, yazmanın yaygınlaşması konusunda uyarılar yapıldı. Almanya'daki olanaklardan yararlanma konusuna dikkat çekildi.

18 Kasım sabahında Nedim, bizi Doğu Berlin'de, Batı Berlin'de arabayla epey dolaştırdı. Parlamento binasını, başbakanlık ve

cumhurbaşkanlığı binalarımı yakından gördük. Berlin'deki Yahudi anıt mezarlarını da gördüklerimizin arasındaydı.

Öğleden sonra Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî'nin düzenlediği ve Arêyê Kay tiyatro grubunun sahnelediği *Doxtor, Mektup* oyununu izlemeye gittik. Yılmazcan Şare'nin yazdığı bu oyunun oyuncuları Yılmazcan Şare, Musa Oktay ve Fintöz Yıldırım'dı. Başarılı oyuncular... Arêyê Kay tiyatro grubu oyuncuları İstanbul'da yaşıyorlar, İstanbul'da çalışıyorlar; Türkiye'de, Kürdistan'da ve Avrupa'da turneye çıkıyorlar.

Bu oyundan sonra da Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî yöneticileri Kürd dilinin konuşulması, yaygınlaşması konusuna değinen konuşmalar yaptılar.

Oyundan sonra Enstitüyü ziyaret eden herkese, oyunu izleyenlere, *Dersim 37-38* panelinin katılımcılarına, konseri izleyenlere, dersim mutfağından çeşitli yemekler, tatlılar ikram edildi.

Bu sırada, Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî'nin yöneticilerinden bir arkadaşa, etkinliğin gerçekleştiği bu binanın, salonun kendi binaları olup olmadığını sormuştum. Arkadaş, şöyle söyledi: *"Berlin'deki bütün Alevi kuruluşları hep bir araya gelse, maddi olanaklarını birleştirse bu binayı, salonu mülk edinebilir ama bir araya gelemiyorlar, birbirleriyle küsler."* Kürdlerin birbirlerini tanımaz olmaları, birbirlerine taviz verip Kürdleri, Kürdistan'ı büyütmeye çalışmamaları çok önemli bir zaaf. Bu zaafın burada da sürmesi hüzün kaynağı.

Akşam Nedim, Zeynep, Murat, Recep ve Nuran'la birlikte Huşeng'in, yemek davetine katıldık. Dostumuz, Prof. Dr. Cemal Nebez hasta olduğu için yemeğe katılamamış. ABD ziyaretinde Cemal Nebez'in (1933- 2018) ölüm haberini de aldık. Süleymaniyeli Cemal Hoca, Kürd ulusal mücadelesinin çok önemli isimlerinden biriydi. Sevgiyle anıyorum.

Yemekte, uzun süredir göremediğim Kâzım Baba'yla karşılaşmak benim için çok büyük bir sürpriz oldu. Kâzım Baba uzun süredir Almanya'da yaşıyor. Kâzım Hoca'nın kızı, Salman Federal Parlamentosu'nda milletvekili. Kâzım Hoca'yla, 12 Mart 1971

Rejimi'nde, Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'nde beraberdik... Erdal Şenel, Hüseyin Toptaş hocalarla ve öğrencilerle birlikte Muş'tan getirilip tutuklanmışlardı. Recep de aynı Sıkıyönetim Tutukevi'ndeydi ama Recep'i çeşitli zamanlarda sık sık görüyor, konuşuyorduk. Recep, o zaman Sıkıyönetim Tutukevi'nin en genç tutuklusuydu. 1972 kışında, Erzurum'dan, liseden alınıp getirilmişti. 12 Mart Rejimi'nde Ruşen Arslan, Şerafettin Kaya hem avukatımız hem de cezaevi arkadaşımızdı. Nedim, Murat, Zeynep, Nuran, bizden bir sonraki kuşaktan.

Ramon Kahraman'ın, *78 Kuşağının Şen Çocukları* (J&J, Ağustos 2018) isimli bir kitabı yayımlandı. Nedim, Murat, Zeynep, Nuran, 78'liler kuşağından. Burada bir parantez açayım. Bu kitabı değerlendiren ayrı bir yazı yazmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Kitapta çok değerli, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken yazılar var ama Baran Hemze'nin yazısının (s. 279-288.) beni çok etkilediğini, hatta içimi kavurduğunu belirtmekten kendimi alamıyorum. Bu, *78'lileri*n düşüncesini, eylemini, romantizmini, acılarını vs. dile getiren bir yazı. Tek başına bu yazı bile 78'leri, 78'de Kürdleri anlatabilir. Kitapta, şüphesiz bunun gibi birçok yazı var.

Vakıf Başkanı Ruşen Arslan'la katıldığımız Berlin gezisi gerek benim için gerek Vakfımız için çok yararlı oldu. Bu davetlerinden dolayı, Înstîtutê Ziwan û Kulturê Kirmancî (Zaza)-ÎKK-e.V yöneticilerine, kendi adıma ve Vakfımız adına teşekkür ediyorum.

Berlin gezisi sırasında, Vakıf başkanımız Ruşen Arslan, Rûpel Yayınevi yöneticileri, Murat Satık ve Nedim Baran ile çok yararlı görüşmeler yaptı. Bu, Beşikci kitaplarının çevirisi ile ve yayımlanması ile ilgiliydi. Murat, İBV'ye kurulduğundan beri maddi ve manevi yarımlarda bulunan iyi bir Kürd aydını, aynı zaman bir Kürd iş adamı.

Berlin ziyaretinde Şenay-Rıdvan ailesiyle, çocukları, Deniz Aram'la, Zelal'le, Mara'yla tanışmak bizler için büyük bir sevinç oldu.

nerinaazad, 14.12.2018

ABD ZİYARETİ I

24 Kasım 2018-9 Aralık 2018 tarihleri arasında, Vakıf Başkanımız Ruşen Arslan, Vakıf yöneticilerinden Celal Temel ve eşi Necla Temel'le birlikte ABD'deydik. Bu ziyarette başkent Washington'da, Chicago'da, Boston'da ve New York'ta konferanslar verildi. Yine aynı alanlarda, akşam salon sohbetleri de yapıldı.

2014 Mayıs ayında, o zamanki İBV Başkanı İbrahim Gürbüz'le ABD'ye gidecektik. Vizemiz tamamdı. Washington Üniversitesi'nin ve üniversite bünyesindeki Barzanî Vakfı'nın daveti vardı. Buna rağmen ABD'ye uçacak uçağa bindirilmedik. Atatürk Havaalanı'ndan dönmek zorunda kaldık. Bize, ABD Sınır Güvenliğinden, bizi uçağa bindirilmememiz gerektiği konusunda bir yazı geldiğini söylemişlerdi.

Bu kez de yeni bir engel gündeme gelir mi endişesiyle Atatürk Havaalanı'na gittik. Bu kez hiçbir sorunla karşılaşmadık. Hatta, 27 Kasım'da yapılan Chicago-Boston uçuşunda, 8 Aralık'taki Washington-İstanbul uçuşunda, pasaport kontrollerinde, bizlere hızlı geçiş hakkı tanındı. Hiçbir aranmayla, denetimle karşılaşmadan geçiyorsunuz. Bu, herkese uygulanan bir hak değilmiş. Bazı kişiler için uygulanıyormuş.

Kurdish Policy Research Center

Bu ziyaret, *Kurdish Policy Research Center* kurumunun daveti üzerine gerçekleşti. Kurumunun yöneticilerinden biri olan Sertaç Temel, Celal Temel Hoca'mızın oğlu. Celal Temel Hoca'mızın kızı Vildan da ABD'de, Washington'da yaşıyor. Vildan, mimar. Eşi İsmail'le birlikte ABD ziyaretimizde bizlere yardımcı oldu.

Kurdish Policy Research Center, bizi ABD'ye getirmek için çok büyük emek harcamış; çok büyük hazırlıklar yapmış.

Konferanslar, Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e *Anti-Kürd Uluslararası Nizam, Sykes- Picot-Sazanof'tan 25 Eylül 2017 Referandumu'na Kürdler ve Kürdistan, Ulusların Kendi Geleceklerini Belirleme Hakkı ve Kürdler; Birleşmiş Milletlerin, 14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 Sayı Sömürgelere ve Sömürge Halklara Bağımsızlık Bildirgesi'nin Kürdler ve Kürdistan Açısından Değerlendirilmesi; Kürdistan'ın Statüsü, Daha Doğrusu, Kürdistan'ın Statüsüzlüğü: Sömürge Bile Olmayan Kürdistan, Bengal Ulusal Kurtuluş Mücadelesi ve Kürdler; Devletin Ermeni ve Kürd Politikaları* gibi konular üzerindeydi. Akşam sohbetlerinde de benzer konular dile getirildi. Boston'daki akşam sohbetine Ermeniler de katıldılar.

ABD'ye gitmek için 23 Kasım'da Ankara'dan otobüsle İstanbul'a gittim. Alibeyköy'den, otobüsün servis arabasıyla Taksim'e, Taksim'den de bizim Beyoğlu'ndaki Vakfa ulaştım. Vakıf Başkanımız Ruşen Arslan, beni Vakıf'ta bekliyordu. Vakıf'ta fazla beklemeden, yüklerimiz de alarak doğrudan doğruya Ruşen Hoca'nın evine gittik.

Gece yüklerimizi ve valizleri hazırladık. 24 Kasım sabahında Ruşen Hoca'nın eşi Güler Arslan da Almanya'ya uçacaktı. Sabahleyin hep birlikte Atatürk Havaalanı'na gittik. Önce Güler Arslan'ın uçağa biniş kartı alındı. Bu arada, Celal Hoca ve eşi Necla Temel de Mersin'den geldiler. Hep birlikte uçağa biniş kartı aldık. Yukarıda da kısaca belirttiği gibi, bu konuda hiçbir sorun yaşamadık, havaalanına endişeyle girmiştik ama bir sorunla karşılaşmadık.

İstanbul-Washington arasında yolculuk on bir saat sürüyor. 25 Kasım'da Washington'daydık. Washington Havaalanı'nda, pasaport kontrolleri sırasında da herhangi bir sorunla karşılaşmadık. Havaalanı'nda bizi Sertaç Temel, Servet Tosun, Deniz Ekici, Şeyhmus Yüksekkaya, Nusret Öner, Kamuran Yakut karşıladılar. İstanbul-Washington arasında sekiz saat zaman farkı var.

Havaalanından ayrıldıktan sonra, doğrudan Servet Tosun'un evine gittik. Servet'in eşi Japon. Evde İngilizce, Japonca ve Kürdce

konuşuluyor. Servet de eşi Naksima da dört beş yaşlarındaki kızları Elegez de İngilizce, Japonca ve Kürdce konuşuyorlar. Ailenin, üç dört aylık bir bebekleri daha var.

1990'da *Devletlerarası Sömürge Kürdistan* adlı kitabım Japonca'ya çevrilmişti. Kitap, Japonya'da kısa zamanda basılmıştı. İstanbul'daki Vakıf kütüphanesinde var. Naksima'ya bu kitabı görüp görmediğini sordum. Naksima, üniversitede siyaset bilimleri okumuş. Kitabı görmediğini, bilmediğini söyledi. İnternetten araştırabileceğini de söyledi. On dakika kadar sonra, kitabı çeviren Kiyuşilerin fotoğrafını gösterdi "Kitabı bunlar mı çevirdi?" diyerek.

Karı-koca Kiyuşilerle 1990'da Ankara'da, Necatibey Caddesi, Yeşilırmak Sokak'taki *Yeni Ülke* gazetesi bürosunda tanışmıştım. Gazeteciydiler. Bizimle röportaj da yapmışlardı. Ankara'dan sonra Kürdistan'ın güneyine, oradan da Bekaa Vadisi'e gideceklerini söylüyorlardı. Gittiler, Japonya'da bir dergide o röportajlar da yayınlanmıştı.

Servetlerin evinden üç gün süreyle kalmamız için kiralanan eve gittik. Washington'un bu bölgesinde evler, genel olarak iki katlı ve bahçeli. Üç gün süreyle bu evde kaldık. Ev çok rahat. Bu evde bütün eşyalar var. Ev, her türlü konforu barındırıyor. Siz sadece kendi özel eşyalarınızla gidiyorsunuz. Evin giriş katı altında bir de bodrumu var. Bodrum katı da çok aydınlık. Bahçeye açılan kapıları var. Washington, bu bölgede yatay olarak büyümüş. Nusret Bey, Kamuran Yakut, Şeyhmus Yüksekkaya bir süre oturduktan sonra "Yakında tekrar görüşmek üzere." diyerek evden ayrıldılar.

Üç gün süreyle bu evde kaldık. Sertaç, mimar kız kardeşi Vildan, Vildan'ın eşi İsmail ve kızları da bu evde kaldılar. 26 Kasım sabahı bu eve Sait Bektaş da geldi. Sait'le, 12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır Askerî Tutukevi'nde iki yıl beraber kalmıştık. Sait, öbür arkadaşları gibi Devrimci Doğu Kültür Ocakları'ndan tutuklanmıştı. Sait, uzun zamandan beri ABD'de, Michigan'da yaşıyor. Çocukları da ABD'de doğmuş, orada büyümüş, kendilerine orada iş kurmuşlar

National Presse Club

26 Kasım sabahı hep birlikte Beyaz Saray'ın önüne gittik. Beyaz Saray'ın önünde epey kalabalık vardı. Birkaç kişi, ellerinde tam Beyaz Saray'a karşı *Faşist Başkan* yazan bir pankart tutuyordu. Bu kişiler slogan da atıyorlardı. Bir kişi de "Ben protesto etmiyorum, ben bağış istiyorum." yazan bir pankart tutuyordu. Ortada polisin görünmemesi çok dikkat çekiciydi. Biz oradayken Beyaz Saray'ın bahçelerinin kapısı açıldı. İnsanlar, Beyaz Saray'ın bahçelerinde dolaşmaya başladı. Biz de biraz dolaştık. Bazı aileler çocuklarıyla birlikte dolaşıyordu. İnsanların, ailelerin bir kısmı ağaçların altına oturmuş piknik yapıyordu.

Beyaz Saray'dan sonra, ona çok yakın olan *Kongre* binasına gittik. Orada da insanlar, binanın bahçelerinde geziniyorlardı. Ağaçların altına oturup piknik yapanlar da vardı.

Akşama doğru, hep birlikte Washington'da konferansın yapılacağı National Presse Club'a gittik. Orada pek çok arkadaşı gördüm. Kongre Kütüphanesi'nde çalışan Ortadoğu dilleri uzmanı Michael L. Cheyet ile tanıştım. Michael Cheyet'in Kürdce konuşmadıkları için Kürdleri eleştiren yazılarını, *Kurmançça-İngilizce* sözlüğünü yakından biliyordum.

National Presse Club'da, Mutlu Civiroğlu ile karşılamak benim için sürpriz oldu. 1990'ların başında, Ankara'da aynı apartmanda bir süre beraber oturmuştuk. O zaman kardeşiyle birlikte öğrenciydiler.

Konferansa gazeteciler, konsolosluk temsilcileri birçok kişi katıldı. Irak, Kürdistan Bölgesel Yönetimi Temsilcisi Bayan Samî Evdirehman, Suriye Demokratik Konseyi Temsilcisi Senam Mohamed de katıldılar.

Konferans, *Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e Anti-Kürd Uluslararası Nizam* üzerineydi. 25 Eylül 2017 Referandumu üzerinde de duruldu. Bu ilişkiler çerçevesinde, ABD'nin Kürd politikası da gündeme geldi. ABD'nin Kürd politikasının zikzaklar içerdiğini söylemeye çalıştım. Bu konuda, ABD'nin 6 Mart 1975'te imzalanan Saddam Hüseyin'le İran Şahı Rıza Pehlevi arasında ya-

pılan anti-Kürd *Cezayir Antlaşması*'ndaki tutumu irdelendi. Daha sonra 20 Mart 2003'te Irak'a silahlı müdahale ederek Saddam Hüseyin Rejimi'ni yıkması, Baas Partisi'ni kapatması, orduyu ve gizli örgüt El Muhaberat'ı dağıtması, kitle imha silahlarını imha etmesi üzerinde duruldu. Bunlar, Kürdlerin önünü açan operasyonlardı ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi bu süreç sonunda kuruldu. Daha sonra da ABD'nin 25 Eylül 2017'de gerçekleşen Referandum'daki tutumu, 16 Ekim 2017'deki tutumu irdelendi.

Bu, zikzaklar çizen bir politika; bu politika, birbiriyle çelişen uygulamalar içeriyor. Hâlbuki daha bütünsel bir politika üretilebilir, birbiriyle çelişmeyen uygulamalar geliştirilebilir.

ABD'nin, Ortadoğu'da İsrail ile ilişkilerini biliyoruz. ABD, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da, eksik de olsa, yanlışlıklar da içerse Kürdlerin önünü açmıştır. Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması bu bakımdan çok önemli bir tarihsel noktadır. Bu, Irak'ı da Türkiye'yi de İran'ı da rahatsız eden bir gelişmedir. ABD, her yıl 24 Nisan'da, Ermenilerin istediği *soykırım* sözcüğünü kullanmasa da soykırımı ifade eden açıklamalar yapması dolayısıyla Türkiye yine rahatsızdır. Bu bakımdan, Irak, Türkiye, İran, ABD'ye hiçbir zaman güvenmez. ABD de bu yönetimlere güvenmez. Bu durumda Irak, İran, Türkiye, Suriye gibi güçler arasında ABD'nin güvenebileceği tek halk Kürdlerdir. Bu bakımdan ABD, Kürdlere daha kararlı bir şekilde destek olmalıdır. Askerî destek yanında siyasal, diplomatik destek önemlidir.

Irak'ta 2014-2017 yıllarını, IŞİD'e karşı mücadele ve referandum yıllarını hatırlayalım. ABD ve öbür koalisyon güçleri, IŞİD'e karşı mücadele yürütülsün diye Irak'a her türlü ağır silahları vermişlerdi. ABD, bu silahların bir kısmının Kürdlere aktarılmasını da istiyordu. Bu silahlar, IŞİD'e kaşı mücadelede kullanılsın diye verildiği hâlde, IŞİD'e karşı yapılan mücadeleyi de en çok Kürdlerin yürüttüğü bilindiği hâlde Irak, bu silahların bir kısmını Kürdlere vermemişti. Kürdlerin talep etmelerine rağmen vermemişi.

16 Ekim 2017 sabahında, bu ağır silahların Irak Hükûmeti eliyle Haşdi Şabi'ye verildiği ortaya çıktı. Haşdi Şabi, bu ağır silahları

ABD'nin gözü önünde Kürdlere karşı kullandı. ABD'nin bu konuda sesi çıkmadı. Hâlbuki Haşdi Şabi, Kürdlere karşı oluşturulmuş bir beladır. Esas üyeleri Iraklıdır, Arap'tır ama İran tarafından yönetilmektedir. Şunu saptamak önemlidir: IŞİD de Haşdi Şabi de esas olarak Kürdleri geriletmek için oluşturulmuş örgütlerdir. Esas finans kaynaklarının Müslüman ülkeler olduğu bilinmektedir.

ABD'nin 2011'de Irak'tan hiçbir hazırlık yapmadan ayrılmasıyla Irak, İran'ın etki alanına girmeye başlamıştır. Referandum ve seçim dönemlerinde de ABD her zaman Maliki'ye karşı Başbakan İbadi'yi desteklemiştir. ABD, eski Başbakan Maliki'yi İrancı bulmakta, İbadi'nin, Irak'ı İran etkisinden kurtaracağını düşünmektedir. Hâlbuki Başbakan İbadi de o zaman İran'ın avucunun içindeydi. Bu bakımdan ABD'nin Kürdlere kaşı daha sağlıklı ve uzun vadeli bir politika oluşturması gerekmektedir.

Bu konferanstaki konuşmayı Prof. Dr. Deniz Ekici çevirdi, Ekici çok iyi bir çevirmen. Konferanstan sonra birçok soru soruldu. İlgi çekici bir soruyu, Irak Konsolosluğu'ndan gelen bir diplomat sordu. "Haşdi Şabi'nin Kürdlere baskı yaptığına dair bir örnek var mı?" şeklinde bir soru...

16 Ekim 2017'den itibaren Haşdi Şabi'nin, Irak birlikleriyle beraber, Kerkük, Tûz Xûrmatû, Xaneqîn gibi alanlarda, Kürd mahallerine saldırdığı, Kürdleri evlerinden çıkardığı, evlerini yağmaladığı, evleri yakıp yıktığı ve bütün bunları çok açık bir şekilde yaptığı ortadayken böyle bir soru nasıl sorulabilir? Zaten biz bu şekilde konuşurken diplomat, salonu terk etti.

Konferanstan sonra eve varınca Naksima, kitabımı Japonca'ya çeviren Kiyuşilerle konuştuğunu, Kiyuşi'nin kendisine, iki saat süreyle internette Beşikci'yi izlediğini söylediğini anlattı. Kurdish Policy Research Center'dan arkadaşlar, internetten uluslararası yayın yapacaklarını söylemişlerdi.

National Presse Club'daki konferansa Halkların Demokratik Partisi'nden temsilciler de katılmıştı. 27 Kasım'da, öğleden sonra bir kafede onlarla da buluşup sohbet ettik.

27 Kasım akşamı, Bayan Samî Evdilrehman, bizi bir otelde yemeğe davet etti Otele gittik. Aynı otelde Aliza Markos'la da görüştük. Aliza Markos, konferansa gelemediğini, bu yüzden otele geldiğini söyledi. Bizim arkadaşlarla görüşüp öyle randevulaşmışlar. Aliza Markos'la sohbetimiz bir saat kadar sürdü. Daha sonra yemekte Bayan Samî Evdirehman ile görüştük. Yemek çok kalabalıktı. Dostumuz Omer Mîranî de yemeğe katıldı. İki saate yakın çok yararlı sohbetler oldu. Kürd Hükûmeti Temsilcisi Samî Evdirehman, Kürdistan'da gelişen yeni süreç hakkında, hükûmet kurulması çalışmaları hakkında bilgi verdi. 27 Kasım gecesi, Washington'daki Baltimore Havaalanı'ndan Chicago'ya uçtuk.

Yollar

Washington'da yollar, çok geniş, çok temiz, bakımlıydı. Almanya, Fransa, İngiltere, İsveç, Norveç gibi Avrupa ilkelerinde de dolaşırken yol durumuna dikkatle bakardım. Türkiye'deki yollarla kendimce karşılaştırırdım. En iyi yolların Türkiye'de olduğunu düşünürdüm. Ankara-İstanbul yolu dikkate alındığında bu, açıkça böyle. Moskova'da da yollar geniş, bakımlı, kaliteliydi. Washington'da da yollar çok geniş, bakımlı ve çok kaliteli.

Polis, yollar, kavşaklar

Washington'da dikkatimi çeken çok önemli bir konu, yollarda, yol kavşaklarında vs. hiçbir yerde polisin görülmemesiydi. Devletin baskı aracı olduğu söylenir. Baskının önemli unsurlarından biri polistir. Washington'da polisi, polis araç ve gereçlerini hiçbir yerde görmüyorsunuz. Polisin varlığını, baskıyı, hissetmiyorsunuz. Chicago, Boston, New Jersey, New York'ta da bu böyle.

Beyaz Saray'ın ve Kongre'nin bahçesinin giriş kapısında birer polis vardı. Kapılar, sabahleyin bir süre sonra ziyaretçiler için açılıyor. O polislerde, silah, tabanca belki vardır ama siz, bunu görmüyorsunuz. Silahın varlığını hissetmiyorsunuz. Polisler, davet ettikleri misafirlerini, apartmanın giriş kapında değil de bahçe kapısında karşılayan ev sahibi gibi.

Washington'da, Chicago'da, Boston'da, New Jersey'de, New York'ta, arabayla dolaştığımız yerler olduğu gibi yürüyerek gezindiğimiz yerler de oldu. New Jersey'de, iki yerde karakol gürdüm. Karakol olduğunu kapı üzerindeki veya duvar üzerindeki polis ambleminden anlıyorsunuz. Cephesi, dört beş metre, oda büyüklüğünde bir yer. Bu mekânın etrafında başka binalar da var. Kapıda veya kapı önünde polis de polis aracı da yok. Hatta kapı üzerinde ABD bayrağı da yok. Kapıdan girince neler görüyoruz? Oda, oda olarak mı kalıyor; arkaya doğru uzanıyor mu veya alt bölümü var mı, bunları bilmek benim için mümkün değil. Buralardan geçerken bu karakollara gireni, çıkanı da görmedim.

Washington'da polisi sokakta bir yerde gördüm. Kongre'ye giderken bir sokakta... Sokağın başında... Sokakta, inşaat var. İş makinesi çalışıyor. Bir polis, o sokağı kullanamayan sürücülere yön gösteriyor. Poliste belki bir tabanca var ama siz onu görmüyorsunuz, o silahın varlığını hissetmiyorsunuz. Köşede bir de polis arabası görüyorsunuz.

ABD'de ve Avrupa'da Kürdler

Kurdish Policy Research Center'ın daveti üzerine ABD'ye gittiğimizi belirtmiştim. Bu, ABD'de Kürd iş adamlarının, Kürd aydınlarının kurduğu bir kurum. Burada Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Kürdlerle ABD'de yaşayan Kürdlerin durumuna kısaca bakmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Avrupa'da yaşayan Kürdler, daha çok siyasal düşüncelerinden, faaliyetlerinden dolayı oradalar. Mülteci yaşamaya, sürgün yaşamaya mahkûm edilmişler. Siyasal mücadelelerini Avrupa'da da sürdürmek istiyorlar ama bu konuda bazı engellerle karşılaşıyorlar. Bu bakımdan, Avrupa'da çeşitli devletlerde mülteci durumunda yaşayan Kürdler, bulundukları devletten şu veya bu şekilde şikâyetçiler.

ABD'de yaşayan Kürdler ise iş aramak için veya kısa bir süre macera yaşamak için oraya gitmişler. İş bulmuşlar, çalışmışlar, işi büyütmüşler, sonra kendileri iş kurmuşlar, orada kalmışlar. Bir

süreliğine kalmak, gezmek için gitmişler; kalmışlar, dönmemişler. İş kurmuşlar, büyümüşler, gelişmişler. "Kısa bir süre için ve dönmek için gitmiştim, kırk yıldır buradayım, elli yıldır buradayım." diyenler var. Amerika'da yaşayan Kürdler, kendileriyle de ABD yönetimiyle de barışıklar. Avrupa'da yaşayan Kürdler böyle değil.

İş yapma bakımdan da Avrupa'da yaşayan Kürdler ile ABD'de yaşayan Kürdler arasında fark var. Avrupa'da döner, kebap, sürücülük gibi işler daha çok. ABD'de iş bakımından da büyük bir çeşitlilik var.

nerinaazad, 17.12.2018

ABD ZİYARETİ II

28 Kasım sabahı Chicago'ya vardık. Chicago, Illinois Eyaleti'nin başkenti; Michigan Gölü'nün Güney ucunda yer alıyor.

Havaalanı, Washington'a yakın, Baltimore şehrinde. Akşam, Washington'dan ayrılarak Baltimore'a geldik. Gece orada otelde kaldık. Sabah erkenden havaalanına vardık. Sait Pektaş, Washington'da bizden ayrıldı. "Kızım Florida'da oturuyor, oraya gideceğim." dedi.

ABD'de araba kiralama işi çok gelişmiş. Sertaç, Washington'da bir araba kiralamıştı. Bu arabayla üç gün dolaştık. Chicago'ya giderken Baltimore'da bu arabayı bıraktı. Chicago'da yeni bir araba kiraladı.

Sertaç Temel'in işi aslında California'da. Bizlerle ilgilenmek için Washington tarafına gelmiş. Sertaç'ın ortaklarından Servet Tosun, Washington'da, Ömer Kaçmaz New Jersey'de oturuyor.

Chicago'ya bizi Metin Serbest davet etmişti. Metin Serbest avukat. Aynı zamanda iş adamı. Chicago'da lokantası var. Araba kiralama işi yapan bir şirketi de var.

Chicago'da bizi arkadaşların karşılayacağını bekliyorduk. Öyle olmadı. Bizi bir Çinli karşıladı. Havaalanından çıkışta, elinde "Beşikci" yazılı kâğıt tutan bir Çinliyle karşılaştık. Yanında kimse yoktu. Bizi karşılamaya geldiğini anladık. Görevini çok iyi yapan bir Çinli ama çok asık suratlı. Hiç gülmüyor. Bize "Hoş geldiniz." bile demedi. Sorularınıza da cevap vermez bir tutum içinde. Valizlerimizi arabaya taşıdı, yerleştirdi. Bizi arabaya bindirdi, otele götürdü.

Metin Serbest'in araba kiralama işi yapan bir şirketi var. Çinli

sürücü Metin Serbest'in yanında çalışıyor.

Chicago soğuk. Yollarda, çevrede kar var. Havaalanından Chicago'ya gelen yolun her iki tarafında iki katlı bahçeli evler ve sanayi tesisleri var. Çatılarda kar gözüküyor.

Konferanstan önce otele dostumuz Abdullah Alagöz geldi. Bir süredir ABD'de yaşıyormuş. Chicago'ya yakın bir şehirde yaşadığını, oyuncak mağazası olduğunu söyledi. Üniversitedeki konferansa birlikte gittik.

Northwestern Üniversitesi

Chicago'daki konferans, Kürdistan'ın statüsü ile daha doğrusu, statüsüzlüğü ile ilgiliydi. Konferans, Northwestern Üniversite'sinde 28 Kasım günü akşam gerçekleşti. Konferansa hocalar ve öğrenciler katıldılar. Hocalardan biri Filistin üzerinde uzman bir profesör.

Doktora öğrencilerinden Deniz Duruiz, bizimle çok yakından ilgileniyor. Deniz Duruiz, Mardin'in Derik ilçesinde mevsimlik işçilerle ilgili antropolojik bir çalışma yaptığını söyledi. Derik'te çalıştığı süre içinde Davut Özcan'ın evinde misafir oluyormuş. Davut Özcan ağabeyle 12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Tutukevi'nde iki yıl beraber kalmıştık. Türkiye İşçi Partisi Derik İlçe Başkanı'ydı. TİP kongrelerine Mardin delegesi olarak katılıyordu.

Davut Özcan, mahkemeye Bahri Koçkaya'yla birlikte gidiyorlardı. Doğu Mitinglerinde yaptıkları konuşmalardan yargılanıyorlardı. Gardiyan, akşam, koğuşun kapısına gelir; "Davut Özcan, Bahri Koçkaya, yarın sabah saat 9:00'da mahkemeye!" diye bağırırdı. Doğu Mitingleri, 1967 sonbaharında Diyarbakır, Silvan, Siverek, Batman, Ağrı, Tunceli illerinde yapılmıştı. Son Doğu Mitingi, Kasım ayı başlarında Ankara'da yapılmıştı. Davut Özcan Kürd şairi Qadirê Cano'nun küçük kardeşiydi. Davut Özcan ağabeyi birkaç yıl önce kaybettik. Sevgiyle anıyorum.

Konferans, Kürdistan'ın statüsü, daha doğrusu statüsüzlüğü ile ilgiliydi. Kürdistan'ın sömürge bile olmadığı dile getirildi. Sö-

mürgenin, çok alt düzeyde de olsa bir statü olduğu, Kürdistan'ın hiçbir statüye sahip olmadığı vurgulandı. Bu çerçevede, Afrika'da sömürgelerin nasıl kurulduğu, sınırların nasıl belirlendiği, Kürdistan'da sınırların neden belirlenemediği konuşuldu. Bu bağlamda, Kürdistan'ın güneyinde, 25 Eylül 2017 Referandumu üzerinde de duruldu.

Afrika sömürgeleriyle Kürdistan karşılaştırması yapıldı. 6 Mart 1975'te Cezayir'de gerçekleşen anti-Kürd antlaşmada Cezayir'in tutumu incelendi. 15 Şubat 1999'da, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'da, Türkiye'ye teslim edilmesi sırasında, Kenya'nın tutumu incelendi. Sömürgeciliğe kaşı ulusal kurtuluş mücadelesi yürütmüş bu halkların, Kürdlere karşı, emperyal ve sömürgeci devletlerin yanında yer aldıkları vurgulandı. Bu konular irdelendi. Ayrıca, ulusal kurtuluş mücadelesi yürüten Filistinli Arapların her zaman Kürdlere karşı Irak'ın, Türkiye'nin, Suriye'nin, İran'ın yanında yer aldıklarına, hatta Kürdlere karşı savaştıklarına değinildi.

Konferans sonunda birçok soru soruldu. O sorulara da cevaplar verilmeye çalışıldı. Bu arada, Filistin konusunda uzman olan Profesör de Filistin hakkında bazı açıklamalar yaptı.

Konferanstan sonra Metin Serbest'in lokantasına gittik. Orada İskilip'ten iki arkadaşla tanıştım. İkisinin de ailesini, İskilip'te oturdukları sokakları biliyorum. Biri üniversitede jeoloji profesörü olarak çalışıyor, öbürü mimar. Arkadaşlardan biri benim dayımın arkadaşının torunu oluyor. Dayımı, 1944'te on beş yaşındayken kaybetmiştik. Chicago'da, Metin Serbest'in lokantasında iki İskilipli ile karşılaşmak benim için çok ilgi çekici oldu.

John Hancock Center

Chicago'da çok gökdelen var. En yükseği 96 kat olan John Hancock Center'dı. 29 Kasım günü bu binaya biz de çıktık. Terasta, Chicago'nun her tarafı görünüyor. Bütün Chicago ayaklar altında. Sisin ve bulutların arasından, Michigan Gölü ve gölün kıyındaki Michigan Eyaleti'nin ufukları da seçilebiliyor.

Terasta gezinirken Behice Boran'ın yaşam öyküsünden bir kesit aklıma düştü. Behice Boran 1935-1939 yılları arasında Michigan Üniversitesi'nde sosyoloji okumuş. Bu alanda doktora yapmış. Doktorasını tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmüş. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde çalışmaya başlamış. Fakülteye Millî Eğitim Bakanı tarafından sosyoloji doçenti olarak atanmış.

Behice Boran, sosyalist düşüncelere Michigan Üniversitesi'nde tahsildeyken ulaştığını dile getiriyor. Michigan'da, çok katlı apartmanlardan ve onların dibinde yoksulların, daha çok siyahilerin yaşadığı mahallelerden söz ediyor. Siyahilerin hem polis güçleriyle hem de kendi aralarında sık sık çatıştıklarını da anlatıyor. Apartmanlarda varlıklı beyazların, gecekondu semtlerinde yoksulların daha çok da Siyahilerin kaldığını anlatıyor. Sınıf farklarının oluşması konusunda düşünmeye başladığını vurguluyor. Beyazların Siyahilere karşı ırkçı yaklaşımlar içinde olduklarını, siyahlara karşı ırk ayrımı politikası güttüklerin de söylüyor.

ABD'de artık ırkçılık kalmamış. Siyahları her alanda görüyorsunuz. Otellerde, lokantalarda, öğrenci ve öğretmen olarak okullarda, hoca olarak üniversitelerde, havaalanlarında, biniş kartı alırken ve pasaport kontrolü yapılırken vs. Emniyette, jandarmada, kamu yönetiminde... her yerde görüyorsunuz. Siyahların kendi aralarında artık daha uyumlu yaşadıkları da dikkatlerde kaçmıyor.

Bunları düşünürken Sertaç bana bir fotoğraf gösterdi. Fotoğrafta 1928 yılında Chicago sokakları görülüyor. Sokakta görülenler çok büyük bir çoğunlukla siyahlar. Bugün artık Chicago merkezde de siyahlar çoğunluk oluşturmuyor. Azalmışlar. Bunu Sertaç şöyle açıkladı: Varlıklı beyazlar Chicago merkezde çoğalmaya başladı. Bu sırada gecekondular yıkıldı, yeni apartmanlar yapıldı. Yeni yapılara varlıklı beyazlar taşındılar. Siyahlar yeni apartmanlarda oturacak kadar maddi güce sahip değillerdi. Bu koşullarda da Chicago'nun çeperlerine doğru çekildiler. Chicago'nun çeperlerinde, iki katlı, bahçeli evlerde siyahlar yaşıyorlar. John Hancock Center'da bunun gibi pek çok fotoğraf var. Gökdelenin

terasında duvarlara bu fotoğraflar asılmış.

Akşam, sohbet toplantısı

Metin Serbest'in lokantasının alt bölümünde genişçe bir salon var. 29 Kasım akşamı orada sohbet toplantısı yapıldı. Bu toplantıya, Northwestern Üniversitesi'nde doktora öğrencisi olan Deniz Duruiz de katıldı. Toplantıya katılanlar, çeşitli konulardaki düşüncelerini açıklıyorlardı.

Ben de Devlet'in, Kürd, Kürdistan politikasının temelinin asimilasyon yani Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu olduğunu söyledim. Kürdce yasaklarının bu politikanın uygulanmasında çok önemli olduğunu anlatmaya çalıştım. Cumhuriyet'in başından beri Kürdce yasaklarının kararlı bir şekilde gündemde tutulduğunu anlatmaya çalıştım. Bengal Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni, bu mücadeleye yön veren Bengal Dil Hareketi'ni dile getirmeye gayret ettim.

Devlet'in Kürdce yasaklarına karşı, Kürdlerin de Kürdceyi savunmaları, Kürdceyi yaşamaları, çocuklara Kürdceyi öğretmek için her türlü çabayı göstermeleri gerektiğini belirtmeye çalıştım. Günümüzde durumun böyle olmadığını, Kürdlerin önemli bir bölümünün, bu konuda duyarlı davranmadığını, bugün Kürdistan'da yoğun ve yaygın bir asimilasyonun yaşandığını söylemeye çalıştım.

Anadiliyle konuşmanın, yaşamanın çok önemli olduğu ama yeterli olmadığı açıktır. Bugün, Kürdistan'ın güneyinde, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde, anaokulundan üniversiteye kadar Kürdce eğitim var ama orada da Kürdi ve Kürdistani tutumlar gelişmemiş. Siyasal partiler, kendi örgütsel çıkarlarını, Kürdlerin, Kürdistan'ın genel çıkarlarının önüne koyabiliyor; sık sık ihanetler yaşanabiliyor.

Bunları konuşurken bir kişi, kendini tanıtarak söz istedi. Kürdistan Demokrat Partisi'ni, Barzanîleri, Mesûd Barzanî'yi suçlamaya, aşağılamaya başladı. Barzanîlerin şeyh olduğunu, aşiret olduğunu, ilkel ve gerici olduklarını vs. söylüyordu. Kürdistan'da,

yolsuzluğun, rüşvetin sürüp gittiğini, Barzanîlerin, yolsuzluk yapanların, rüşvet alanların şahı olduğunu söylüyordu. Kürdistan'da her gün on on beş kişinin öldürüldüğünü, üç beş kadının öldürüldüğünü, burada Barzanîlerin büyük rolü olduğunu söyledi.

Böyle bir sohbet toplantısında bunların konuşulması insani çok şaşırtıyor. Bu kişiye, söylediklerinin çok yanlış olduğunu, hiçbirinin gerçeği aksettirmediğini, bu anlatılanların, Kürdistan'ın güneyinde, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde, hiçbir karşılığının olmadığını söylemeye çalıştım. "Senin düşüncelerin, katılaşmış, taşlaşmış, değişmez. Eleştiriye kapalı bir düşünce. Ben ne söylesem söyleyeyim, sen aynı şeyleri yine tekrar edeceksin. Bu bakımdan seni ikna etmek gibi bir çaba içinde değilim ama şu açık, Kürdler, Kürdistan, Kürdistan Demokrat Partisi düşmanlığıyla, Barzanî düşmanlığıyla hiçbir yere varamaz." dedim.

Bu konuşmaları yaparken bu kişi, konuşmaları, cevapları dinlemeden salonu terk etti. Bu konuşmadan sonra İBV Başkanı Ruşen Arslan da kısa bir konuşma yaptı. Konuşmasında, demokrasiye, ifade özgürlüğüne, herkesin birbirlerine dinlemesi gerektiğine dikkat çekti. Barzanîler suçlayan kişinin konuşulanları dinlemeden salonu terk etmesini eleştirdi.

Yolsuzluk ve rüşvet konusunda kısa bir açıklama yapmak gereğini duyuyorum. Hewlêr, Dihok, bir de Süleymaniye var. Süleymaniye 2003'ten önce de gelişmiş bir şehirdi.

Hewlêr ve Dihok... Bu iki şehrin imarı konusunda bir anımı dile getirmek istiyorum. Bağdat'ta, Basra'da çalışan bir mühendis arkadaşım var. Türk. Bu arkadaş, Arap iş adamalarıyla yakın ilişki içinde. Bu arkadaş, bana beraber çalıştığı Arap iş adamının bir anlatısını dile getirdi: Arap iş adamı, iş olanakları, yatırım olanakları bulabilir miyim, diyerek 2013 sonlarında, 2014 başlarında, Kürdistan'a gidiyor. Süleymaniye, özelikle Hewlêr ve Dihok şehirlerini görünce çok şaşırıyor. Türk mühendis arkadaşa, "Kürdistan'da rüşvet, yolsuzluk vs. daha az." diyor. Arap iş adamı şunları söylüyor: "Hewlêr ve Dihok... Bu iki şehir, on beş yirmi yıl önce köy gibiydi. Şimdi ikisi de Batılı birer şehir olmuş. Kürdlerin bütçe-

den aldıkları %17'lik geliri nereye harcadıkları böylece görünüyor. Bağdat, bu bütçenin beş katını kullanıyor ama Arap tarafında yeni bir yatırım, yenilik yok. Bu kadar para nereye harcanıyor? Rüşvet, yolsuzluk, Bağdat tarafında, Arap tarafında çok çok fazla."

30 Kasım sabahı Chicago Havaalanı'ndan Boston'a uçtuk. Bizi havaalanına götüren yine Çinli sürücüydü. Çinli sürücü görevini çok iyi yapıyor. Bize bu kez de "güle güle" bile demedi. Sertaç, havaalanında valizleri bir yük arabasına koyabilmek için yük arabalarından birini, birbirine ulanmış yük arabası katarından çıkarmak istedi ama bunu başaramadı. Yük arabalarından birini çektiği zaman, katarın tümü hareket ediyor. Bu konuda Çinli sürücüden yardım istedi. Çinli sürücü, vücut hareketleriyle "Bu beni ilgilendirmez." anlamını yansıttı.

Chicago Havaalanı'ndan Boston'a uçarken pasaport kontrolünde bize hızlı geçiş hakkı tanındı.

Not: *Bundan önceki yazıda, isimlerde ve çeviri anlatımında bazı yanlışlar olmuş. İlgili arkadaşlardan ve okuyuculardan özür dilerim.*

Naksuma değil, Natsumi; Sait Bektaş değil Sait Pekdaş. 26 Kasım günü, National Presse Club'daki konferansta moderatör, Prof. Dr. Deniz Ekici'ydi. Çeviriyi Ethem Çoban yaptı. Birkaç bölümde çeviriye Deniz Ekici de katıldı.

nerinaazad, 20.12.2018

ABD ZİYARETİ III

Boston'a 30 Kasım günü ulaştık. Havaalanında bizi Nusret Öner, Şehymus Yüksekkaya, Kamuran Yakut karşıladılar.

Şeyhmus, Ruh Hastalıkları Hastanesinde uzman psikiyatr olarak çalışıyor. Nusret Öner lokanta çalıştırıyor. Kamuran Yakut, inşaat işi yapıyor. Kamuran Yakut, üniversitede siyaset bilimleri öğrenimi gören oğlu Botan kadar genç. Arkadaşlar, bizi daha önce kiraladıkları üç gün kalacağımız eve götürdüler. Sertaç, burada da yeni bir araba kiraladı. Chicago'da kullandığımız arabayı orada bırakmıştı.

Evde biraz oturduktan sonra, yemek için dışarı çıktık. Arkadaşlar, Brezilya lokantasından, İtalyan lokantasından söz ettiler. Her lokantanın yemeklerinin lezzetinin farklı olduğunu anlattılar. Benim, yemek konusundaki tutumum şudur: *"Yaşamak için yemek lazımdır."* İnsanın yaşaması için nasıl hava alması, su içmesi gerekiyorsa yemek yemesi de gerekiyor.

Bir de *"Yemek için yaşamak lazımdır."* şeklinde bir tutum var. Bu, dünyada çeşitli lezzetler vardır; insanın onları tatması için çok yaşaması ve çok seyahat etmesi gerekir, anlamına gelmektedir. Brezilya yemeklerinin lezzeti farklıdır, İtalya yemeklerinin lezzeti farklıdır, Uzak Doğu yemeklerinin lezzeti farklıdır vs. Bunları tatmak gerekir. Bunun için de çok yaşamak ve çok seyahat etmek gerekir. Arkadaşlar bana, *"Yemek için yaşamak lazımdır."* muamelesi yapıyorlar. Boston'daki çeşitli lokantalara götürmek istiyorlar. Ben de kıramıyorum. Çeşitli lokantalara gidiyoruz. Öte yandan beraber seyahat ettiğimiz arkadaşlar da yeni lezzetler tatmayı arzu ediyorlar. Arkadaşlar, lokantada yemek seçmede bana yardımcı

oluyorlar ama benim tutumum her zaman *"Yaşamak için yemek lazımdır."* ilkesine bağlı oluyor.

1 Aralık günü, Şeyhmus, öğle yemeği için bizi evine davet etti. Şeyhmus'un eşi Amerikalı. Yemek çok kalabalıktı. Başka davetliler de vardı. Öğleden sonra Harry Sarkisian'la buluştuk. Harry Sarkisian, bizim geleceğimizi haber almış, bizi bekliyordu. Harry Sarkisian'la, dört yıl kadar önce, Prof. Dr. Baskın Oran Hoca'mızın evinde tanışmıştım. Tehcirde ailesinden çok büyük kayıplar olmuş. Geriye kalanlar, 1920'lerde Kayseri'den ABD'ye göçmüşler. Boston'a yerleşmişler. Harry Sarkisian, Boston'da doğmuş. Seksen üç yaşında. Çok dinç. Günde on kilometre yürüyor.

Harry Sarkisian, bizi Boston'da, üniversite çevresinde dolaştırdı. Harvard Üniversitesi, Massachusetts Teknik Üniversitesi önemli üniversiteler olarak görünüyor. Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi bahçesinde çok ulu ağaçlar var. Bahçede ve ağaçların üzerinde, çimenler üzerinde, sincaplar dolaşıyor. Sabah vakti, kaldığımız evin bahçesinde de tilki görmüştüm. Şişman bir tilki. Tilki, onu kovalayan başka bir hayvan veya insan olmadığı için şişmanlamış.

Harry Sarkisian, bizi bir mezarlığa da götürdü. Burada, Osmanlı Dönemi'nde, ABD'nin ilk Boston Konsolosu'nun mezarı da var. 1870'lerde görev yapan ilk konsolos Ermeni'ymiş. Mezarlığın bulunduğu bu alanda, bir Ermeni kilisesi de vardı. Kilisede onarım yapılmış, o gün yeniden açılıyordu. Daha sonra Boston'un iç kesimlerinde, mahallelerde uzun bir gezi yaptık. Harry, Boston'da yaşıyor ve orada emlak alım satımı yapıyor. Bu bakımdan Boston'u çok iyi biliyor. Sokaklarda dolaşırken sık sık "Bu evde Ermeni bir aile oturuyor.", "Burada Arap bir aile var.", "Bu ev İtalyanların." gibi açıklamalar yapıyor. Evler genellikle bahçeli ve iki katlı. Boston, bu kesimlerde yatay olarak büyümüş. Gerek caddeler gerek ara sokaklar, çok geniş, bakımlı ve temiz. Kendi ailesinin oturduğu, kardeşlerinin, kendisinin doğup büyüdüğü sokağı, evi de gösterdi. Boston'da nüfusun önemli bir kesimi Ermeni.

Sokakları dolaştıktan sonra, bir Ermeni müzesini de ziyaret et-

tik. Küçük bir müze. Henüz kuruluş hâlinde. Üçüncü, dördüncü katı henüz ziyaretçilere açık değil. Ermeni müzesinin hemen yakınında bir market var. Türklerin çalıştırdığı bir market. Daha çok Türkiye'den giden ürünler satılıyor.

Massachusetts Teknik Üniversitesi

Bostan'daki konferans, Massachusetts Teknik Üniversitesi'nde, 2 Aralık tarihinde gerçekleşti. Konferansları Kurdish Policy Research Center'in (KPRS) düzenlediğini belirtmiştim. KPRS'nin direktörü Prof. Dr. Deniz Ekici. Sertaç Temel, Servet Tosun, Ömer Kaçmaz, Salih... bu kurumun üyeleri. Konferanstan önce, on beş dakika kadar süren *İsmail Beşikci Vakfı'nın Kuruluşu Belgeseli* gösterildi. Bu belgesel, Chicago'da, Northwestern Üniversitesinde gösterilememişti. Konferansı, Şeyhmus Yüksekkaya ve Türkiye'den bir avukat arkadaşımız çeviriyor. Çeviri çok başarılı. Konferansı, öğrencilerden, hocalardan, Kürdlerden, Ermenilerden, Türklerden, Amerikalılardan oluşan büyükçe bir grup izledi. Konferansı, dostumuz Harry Sarkisian da izledi.

* * *

Harry, başka bir Ermeni programına katılmak için konferanstan sonra, soru cevap bölümü başlayınca salondan ayrılmak durumunda olduğunu da dile getirmişti. Massachusetts Teknik Üniversitesi'nde o gün, başka salonlarda, başka konferanslar, seminerler de vardı. Konferans, *Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Kürdler* üzerineydi. Bu konu irdelenirken İttihat ve Terakki Fırkası'nın devlet ve toplum tasarımı üzerinde duruldu. İttihat ve Terakki, Adriyatik Denizi'nden Orta Asya içlerine kadar bir imparatorluk düşünüyordu. Bu imparatorluk, sadece Türklerin yaşayacağı bir imparatorluk olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu, Türk etnisi etrafında yeniden organize ediliyordu. Bu durumda, imparatorluk sınırları içinde yaşayan Rum, Pontus, Ermeni, Asuri-Süryani gibi Hristiyan halklara, Müslüman ama Türk olmayan Kürdlere, Êzîdî

Kürdlere, Rêya Heqiyê inançlı kitlelere nasıl bir politika uygulanacaktı.[3] Bu, İttihat ve Terakki'yi çok yakından ilgilendiren bir konuydu. İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi'sinin hiç değişmeyen üç üyesinin, Bahattin Şakir'i, Dr. Nazım'ı ve Ziya Gökalp'i meşgul eden en önemli iş buydu. Vardıkları sonuç şudur: Ege'deki, Kapadokya'daki Rumlar, Karadeniz'deki Pontuslar sürgün edilecektir. Ermenilerin tehcir edileceği, Ermeni nüfusunun tamamen çürütüleceği, yok edileceği vurgulanmaktadır. Rumlardan, Pontuslardan, Ermenilerden kalan taşınmaz mallara da el konulacağı, bunların Müslüman Türk tüccarının denetimine verileceği, böylece Osmanlı ekonomisinin millileştirileceği söylenmektedir.

Pontusların, Rumların sürgünü 1912 Balkan Savaşı yenilgisi sonrasında hemen başladı. Rumlar ve Pontuslar, yenilginin nedeni olarak dış düşmanlarla iş birliği yapan iç düşmanlar şeklinde değerlendirildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında, bir buçuk milyon civarında Ermeni, tehcirle, soykırımla yok edildi. Ermenilerden kalma taşınmaz mallara el konuldu.

Konferansta, Türkiye'de büyük burjuvazinin zenginliğinin kaynağının Ermeni malları, Rum malları, Pontus malları olduğu vurgulandı. Kürdistan'da bazı Kürd aşiretlerinin, şeyhlerinin, toprak sahiplerinin zenginliğinin kaynağının, yine Ermeni malları, Asuri-Süryani malları olduğu belirtildi. Bütün bunların, Osmanlı'ya *hasta adam* denilen bir dönemde gerçeklemiş olması dikkate değer bir durumdur.

Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu, İttihat ve Terakki Döne-

---

3 Günümüzde, Rêya Heqiyê inançlı kitlelere, genellikle Alevi deniliyor. Hâlbuki Alevi, Alevilik teriminin en fazla 140-150 yıllık bir tarihi var. Bu, Sultan Adülhamid'in Rêya Heqiyê inançlıları zorla Müslümanlaştırmaya başladığı dönemdir. Alevi kavramı bu dönemde kullanılmaya başlanıyor. İttihat ve Terakki Dönemi'nde bu tutum pekiştiriliyor. Alevilik, Orta Asya kökenli, Türk inancı olarak anlaşılmaya, anlatılmaya başlanıyor. Rêya Heqiyê inançlı insanlara Kızılbaş da deniyor. Hâlbuki Kızılbaşlık'ın 500-550 yıllık bir tarihi var. Rêya Heqiyê inançlı insanların bir bölümünün, kendilerini, Müslüman olarak anlattıkları da görülüyor. Hâlbuki İslam'ın en fazla 1400 yıllık bir tarihi var. Oysa Rêya Heqiyê inancının en az 4500 yıllık bir tarihi var. Rêya Heqiyê, Aryan inançlardandır. Mithra, Zervan Zerdüşt, Mani, Mazda, Yarasan (Ehl-i Hak), Ezidî kökenlidir. Bu konular için bkz. Ahmet Önal, Rêya Heqiyê, Alevilik ve İslam, Nerinaazad, (16 Aralık 2017).

mi'nde başladı; Cumhuriyet Dönemi'nde daha kararlı ve sistematik olarak yürütüldü. 1916 büyük Kürd sürgününün temel amacı asimilasyonu gerçekleştirmekti.

Sürgünlerin asimilasyon için çok elverişli bir ortam yarattığı açıktır. 1916'da, Rus işgali de gerekçe gösterilerek Erzurum, Van, Muş, Bitlis yörelerinden sekiz yüz bin civarında Kürd'ün sürgün edildiği bilinmektedir. Soğuk, hastalık, açlık, susuzluk, bakımsızlık, ilgisizlik nedeniyle bunların ancak iki yüz bin kadarı Orta ve Batı Anadolu illerine varabilmiştir.

Rêya Heqiyê inançlıların, Müslümanlığa asimilasyonu ise Sultan Abdülhamid Dönemi'nde başlamıştır. İttihat ve Terakki Dönemi'nde bu daha da yoğunlaşmış, bu süreç Cumhuriyet'te doruğa ulaşmıştır.

Devlet'in, Ermenilere ve Kürdlere karşı izlediği politika çok farklıdır. Ermenilere, tehcir adı altında soykırım yapılmıştır. Ermenilerin taşınmaz mallarına el konulmuştur. Tehcire, soykırıma rağmen, geriye kalan Ermeniler varsa onların ülkeye dönüşlerine engel olmak için her türlü önlem alınmıştır. Anadolu'da, Ege, Çukurova, Antep, Urfa gibi alanlarda, 1918 sonlarından itibaren kurulmaya başlayan Kuvâ-yi Milliye oluşumlarının temel nedeni şudur: Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra geri dönerek topraklarına, mülklerine sahip olmalarına engel olmak... Bu mülkler zaten, Müslüman Türk eşraf ve Kürd unsurlar tarafından yağmalanmıştı. Kürdlere uygulanan politika, asimilasyondur. Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu... Bu süreçte de baskı, zulüm, hatta, soykırım, uygulamaları vardır.[4] Ama geriye kalanların Türklüğe asimilasyonu için her türlü çaba gösterilmektedir. Kürdce yasakları, bu politikanın çok önemli bir boyutudur. 1925'te hazırlanan Şark Islahat Planı'ndan beri devletin çeşitli unsurları tarafından hazırlanan gizli raporlarda Kürdce yasakları ısrarla önerilmektedir.

Konferanstan sonra, soru cevap bölümü de büyük bir katılımla

---

4 Örneğin 1927 Guew'de (Bingöl), 1930 Zilan'da, 1935 Sason'da, 1937-1939 Dersim'de soykırım yapılmıştır.

geçti.

3 Aralık sabahı, Nusret Öner'in lokantasına, sabah kahvaltısına gittik. Nusret Öner, eşi, oğlu Welat, lokantayı birlikte çalıştırıyorlar. Biz orada otururken birkaç Amerikalı müşteri de geldi oturdu. Birkaç Amerikalı da lokantadan bir şeyler satın alıp gittiler. Ailenin oturduğu ev de lokantaya çok yakın bir sokakta.

3 Aralık sabahı, Boston'dan, Rhode Island'a doğru yola çıktık. Rhode Island, New Jersey New York yolunda, New Jersey'e yakın bir yerde. Rhode Island bir ada. Burada, akşam bir sohbet toplantısı olacak.

Sohbet toplantısı akşam bir kilisede, Armenian Church'ta yapıldı. Toplantıya, Kürdler, Ermeniler, Amerikalılar katıldılar. Nusret Öner eşiyle katıldı. Mehmet Şirin katılımcılar arasındaydı. Kamuran Yakut, eşi ve çocukları katıldı.

Toplantıda, birçok konuda sohbet edildi. İttihat ve Terakki'nin ve sonrasında Cumhuriyet'in, Ermeni ve Kürd politikaları üzerine konuşuldu. Mehmet Şirin ve arkadaşları, Ekim 2014'te, Kobanî olayları sırasında Boston senatörleri ve Başkan Obama ile yaptıkları görüşmeyi anlattılar.

Ermeni Kilisesi'nde, sohbet sırasında, Ani Horanian adlı bir kadınla tanıştım. Ani Horanian'ı görünce zihnimde bir anı canlandı. Bu anımı da daha sonra, Ani Horanian'a bir mektupla anlattım (Bu mektup ek olarak yazının sonunda yer almaktadır.). 4 Aralık sabahı Rhode Island'dan New York'a doğru arabayla hareket ettik. Boston'dan Rhode Island'a kadar arabayla gelmiştik. Arabayla devam ediyoruz. Bostan-New York arasındaki mesafe 350 km kadar. Yolu rüzgâr gibi geçmedik. Bazı yerlerde, dinlenme tesislerinde durarak, dinlenerek yavaş yavaş yol aldık.

Yol çok geniş, bakımlı, kaliteli. Yolun iki tarafında ormanlar var. Ana yoldan, yerleşim alanlarına yan yollar açılıyor. Yerleşim alanları ana yoldan epey içerilerde yer alıyor.

Bu yolda ilerlerken yollarla ilgili bir anım kafamda canlandı. 2015'te, soykırımın yüzüncü yılında Ermenistan'daydık. Erivan'dan, Kürdlerin yaşadığı Elegez taraflarına bir gezi yaptık. Yol

90 km kadar, tek şerit. Kötü bir yol. Bu yolda minibüsle ilerlerken 1953-1955 İskilip-Çorum yolunu hatırladım. Ağaç telefon direklerinin bir kısmı kısa, bir kısmı uzun, bir kısmı eğri, bir kısmı da kırıktı. Telefon direklerinin biri sağa yatmış, bir başkası da sola yatmıştı. İskilip-Çorum yolu 1950'lerin ortalarında böyleydi ama günümüzde bu yol her şeyiyle çok düzgün. Erivan-Elegez yolu ise 2015'te böyleydi.

2015'te Erivan-Tiflis yolculuğu da yaptık. Bu yol 400 km kadar, tek şeritli bir ama gelişi, gidişi olan bir yol. Bu yol da çok kötüydü, bazı yerlerde iyice daralıyordu; yolcular için mola alanları, dinlenme alanları vs. yoktu. Tuvalet ihtiyacını giderecek mekânlar bile yoktu.

Boston-New York yolu sonunda, öğleden sonra New Jersey'e vardık. New Jersey'de bir otele yerleştik. Sertaç burada yeni bir araba kiraladı.

EK: (Ani Horanina'a yazdığım mektup)

Merhaba Ani Horanian,

Selamlar, sevgiler...

5 Aralık 2018'de, Rhode İsland'daki Armenian Church'de sizi görünce bir anı zihnimde canlandı. Bu anıyı ifade etmek istiyorum.

Bu yıl mayıs ayında Sason-Kozluk taraflarında bir inceleme gezisine katıldım. XIX. yüzyılda bölgede Ermenilerin yaşadığını yakından biliyordum. Şehir yapılarında Ermeniler, kırsal kesimlerde Kürdler daha ağırlıktaydı. 1894-1895 Sason olaylarında Ermeniler de Kürdler de çok kayıp verdi ama Ermeniler çok daha büyük kaybetti çünkü Ermeniler, evlerini, mallarını-mülklerini terk etmek ve sürgün yaşamak zorunda kaldılar. Örneğin bölgeden, İstanbul'a, ABD gibi ülkelere göç arttı. Sason olayları, denir. Aslında çatışmalar, Diyarbakır, Bitlis, Muş gibi çok geniş alanlarda bir iki yıl sürmüştü.

Bütün bunları bilerek Sason'daki, Kozluk'taki arkadaşlara, bölgede, hâlâ Ermenilerin yaşayıp yaşamadıklarını sordum. Bu çatış-

malardan sonra, kalanların Müslümanlaştıklarını, kendilerini ifade etmekten çekindiklerini söylediler. Bölgede sadece iki Ermeni ailenin yaşadığını belirtiler. O aileleri ziyaret edebileceğimizi de söylediler. Bu ailelerden birinin genç bir oğlu varmış. Ona telefon ettiler. Randevu aldılar. Yedi kişi bu aileyi ziyaret ettik.

Aile Mereto Dağı (Çiyayê Mereto) eteklerinde bir alanda yaşıyor. Gerilla mücadelesi sırasında, Mereto Dağı'nın çok adı geçiyordu. 3000 metreyi aşan yükseklikleri var sanıyorum. Gideceğimiz ev de 1750-1800 metre yüksekliğinde bir alandaydı. Evlerin az olduğu, dağınık olduğu bir alan.

İki araba ile yola çıktık. Yol durmadan yükseliyordu. Yükseldikçe de kötüleşiyordu. Taş, toprak, su birikintileri, çukurlar olan bir yol... Arabamızın biri yolda kaldı. Daha ilerleyemedi. Benim içinde bulunduğum araba biraz daha ilerledi. Biraz daha yükseldiğimiz bir noktada, ailenin genç oğlu bizi karşıladı. Yürüyerek biraz daha yükseldik. Bir noktada kıvrılarak arabadan indiğimiz yerin dikey olarak 300 metre kadar yukarısında yer alan bir eve vardık. Geçtiğimiz yerler, yol falan değil. Ağaçların, otların, çalıların arasında yürümeye çalışıyorsunuz. Dereciklerin, su birikintilerinin üzerinden atlayarak ilerliyorsunuz. Yarı yolda, arabadan inmek zorunda kalan arkadaşlar yürüyerek bize ulaştılar...

Tek katlı küçük bir evdi. Evin, derme-çatma, bakımsız bir görünümü vardı. Evin etrafında çok ulu ceviz ağaçları, çınar ağaçları vardı. Elma ağaçları da görünüyordu. O bölgede ekilir bir toprak yok. Hayvancılık yapılıyor.

Ailenin, insanların, evin yoksul bir görünümü vardı. Hatta çok çok yoksul bir görünümü vardı. Eve varınca yaşı 65 civarında olan bir erkek bizi karşıladı. Evin önünde küçük bir düzlük var. Oraya bir masa kurulmuş, etrafında sandalyeler var. Ev sahibi bize yer gösterdi. Oturmamızı rica etti. Ev sahibiyle konuşurken 85 yaş civarında olan bir kadın geldi. Ev sahibi bu kadını "anam" diyerek takdim etti. Bu kadın bize selam vererek üç dört metre ilerimizde yer alan evin kapısının önündeki taş basamağın üzerine oturdu. Biraz sonra 55-60 yaş civarında olan bir kadın daha geldi. Ev sa-

hibi bu kadını "eşim" diye tanıttı. Bu kadın da bize selam verip kayınvalidesinin yanına oturdu.

Bu kadının, duruşu, yüzü, elbisesi hiç gözümün önünden gitmiyor. Mazlum bir duruş, mazlum bir yüz, mazlum bakışlar... Haksızlığa uğramış, çaresizlik içinde bir yaşam... Haksızlığın, çaresizliğin bilincinde olan bir yaşam... Haklarını bilen ama haksızlıklar içinde bir yaşam...

Değerli Ani Horanian, Rhode İsland'da, Ermeni Kilisesi'nde sizi görünce bu kadını hatırladım. Sizin yüz ifadeniz, duruşunuz, konuşmanız bana bu kadını hatırlattı. Size kilisede bu anımı anlatmak isterdim ama o akşam bu fırsatı bulamadım. Bu anıyı yazılı olarak ifade etmeyi uygun buldum. Bu yazıyı bu amaçla yazıyorum. Umarım bu anlatılarımla sizi sıkmamışımdır.

Ben biraz teknoloji özürlüyüm. Sason'daki arkadaşlarda bu gezi ile, bu aile ile bu kadınlarla ilgili pek çok fotoğraf var. Fotoğraflar söylemeye çalıştıklarımı daha güzel ifade ediyor.

Bu aile hakkında biraz daha bilgi vermek isterim. Sekiz kişilik bir aile. Ev sahibi, eşi, anası... Genç oğlu evli. Evde genç bir gelin var. Üç çocukları var.

Ailenin dünyadan kopuk bir yaşamı var ama bu tercih edilmiş bir yaşam değil. Örneğin New York'tan Washington'a gelirken arkadaşlar bizi Amişlerin (bir etnik grup) yaşadığı bölgeden geçirdiler. Amişlerin yaşamı da dünyadan kopuk bir yaşam ama Amişler böyle yaşamayı tercih ediyorlar. Bu aile böyle yaşamak zorunda bırakılmış. Baba, Hrant Dink'i bilmiyordu. Suriye'de yaşayan akrabalarından söz ediyordu. Onlarla telefonla konuştuklarını söylüyordu. Baba, Arapça ve Kürdce konuşuyor. Çok az Türkçe konuşuyor. Genç oğlu Hrant Dink'in nasıl katledildiğini biliyordu.

Genç oğul çobanlık yapıyormuş ama Müslüman ailelerle anlaşmazlık yaşadığı için çobanlığı bırakmak zorunda kalmış. Yolun kıyısında arabadan indiğimiz yerde bir ev var. Müslüman bir aile yaşıyor. Bu ailenin evi, bu evin dikey olarak 300 metre kadar yukarısında. Genç oğula, neden bu evden kestirme olarak evlerine çıkmadığımızı, yükselerek ve kıvrılarak daha uzun bir me-

safe katettiğimizi sordum. Müslüman aile ile anlaşmazlık içinde olduklarını, Müslüman ailenin onlara yol vermediğini, bu bakımdan şehirden dönüşlerinde burada arabadan indiklerini, evlerine varabilmek için dolaştıklarını söyledi.

Aile, un, çay, şeker, tuz gibi gıda maddelerini, gazyağını şehirden alıyor. Bunları, köyler arasında çalışan minibüsle getiriyor. Minibüsten inince de sırtlarında evlerine kadar taşıyorlar...

Aile Ermeni, Hristiyan ama kilise, manastır gibi kurumlardan çok uzak. Zaten bölgede, kiliseler, manastırlar harabe hâlinde, yıkılmış, yakılmış. Dini, Hristiyanlığı kendi evlerinde yaşıyorlar.

Ailenin birkaç koyunu, tavuğu var. Oturduğumuz yerin üç metre kadar aşağısında küçük bir toprak parçası var. Orada biber, domates, maydanoz, soğan vs. yetiştiriyorlar. Bölgede su çok zengin.

On on iki yaşlarındaki iki çocuk okula gidiyorlar. Yürüyerek gidiyorlar. Okulları çok uzaktaymış. Çocuklar da bize selam verdiler.

Burada su çok bol. Biz eve vardığımızda gelin çamaşır yıkıyordu. Evde elektrik yok. Aydınlatma aracı olarak, gazyağı ile çalışan lambalar, mumlar kullanılıyor.

Gelin bizim için çay hazırladı. Bize çay, ev yapımı pasta ikram edildi.

Öbür Ermeni aileyi de ziyaret etmek istiyorduk, Bunun için biraz daha dağa tırmanmamız gerekiyordu. Epey uzaktalarmış. Hava kararmaya başlamıştı. Güvenlik sorununu da dikkate alarak o aileyi ziyaret edemedik. İki aile sık sık görüşüyormuş.

Değerli Ani Horanian, size bir anımı dile getirmeye çalıştım. Umarım sizi sıkmamışımdır. Sizlere selam ve sevgilerimi yolluyorum. Sağlık diliyorum, başarılar diliyorum.

Ankara, 14 Aralık 2018

nerinaazad, 24.12.2018

ABD ZİYARETİ IV

4 Aralık'ta New Jersey'e vardık. New Jersey ile New York arasında bir körfez var. Körfezin bir tarafında New Jersey, bir tarafında da New York yer alıyor. İki eyalet hem deniz üzerinden köprüyle hem de deniz altından alt geçitle birbirine bağlı. Biz de 4 Aralık'ta, köprüyü kullanarak New York'a geçtik. New York'ta kısa bir gezinti yaptıktan sonra, alt geçidi kullanarak New Jersey'e geldik. Otelimiz New Jersey'de.

5 Aralık'ta, 11 Eylül 2001'de bombalanan İkiz Kuleler'i ziyaret ettik. New York'un bu bölgesinde çok şiddetli rüzgâr var. Hava soğuk. İkiz Kuleler'in yıkıldığı alan şimdi müze. O gün üç bin civarında insan yaşamını yitirmiş. Bu insanları anısına değişik bir anıt mezar yapılmış. Müzenin girişine silindir şeklinde, çapları çok büyük iki havuz yapılmış. Havuzun içine, havuzun her tarafından sular dökülüyor. Sular havuzda birikmiyor, havuzdan derinliklere kadar iniyor. Havuzların etrafına 11 Eylül 2001'de yaşamını yitiren insanların adları ve yaptıkları iş yazılmış.

Müzeye bilet alınarak giriliyor. O gün müzeye girmek isteyen çok büyük bir kalabalık vardı. Bu kalabalık çok uzun bir kuyruk oluşturmuştu.

Müzede üç saat kadar dolaştık. Sertaç, daha önce de bu müzeyi dolaşmış. Her bölümde, sergilenen yıkıntının her parçasında bize açıklamalar yaptı. Müzenin bir de iç bölümü var. Burada 11 Eylül'de yaşamını yitirenlerin bazı özel eşyaları sergileniyor. Müzeyi gezenlerin hemen hemen hepsinde fotoğraf makineleri vardı. Sık sık fotoğraf çekiliyordu. Cep telefonu ile de fotoğraf çekenler vardı.

Akşam Kürd iş adamları bizi New Jersey'de, körfezde bir lokantaya davet ettiler. Otuz kadar iş adamı vardı. Yurtsever iş adamları. Bu lokantadan, körfezin karşı kıyısında yer alan New York, bütün haşmetiyle görünüyordu. Lokanta çok kalabalıktı. İş adamları arasında, Kanada'dan geldiklerini söyleyenler de vardı. Lokantada iki saat kadar kaldık. Yemekte, çeşitli konularda sohbet edildi. Bir arkadaş bana, "ABD'de en çok ne dikkatini çekti?" dedi. Sokaklarda, kavşaklarda polisin hiç görünmemesi, dedim. Bazı yerlerde, FBI'ya bağlı gizili polislerin olabileceği üzerinde duruldu.

New Jersey'de, körfez bölgesinde bataklığı andıran bir bölüm var. Bu bataklığın kurutularak iskâna açılması konusunda karar da varmış ama burada üç timsah yaşadığı için, bu karar uygulanamıyormuş. Hayvanlara saygı, sevgi her alanda kendisini gösteriyor.

6 Aralık sabahında Özgürlük Anıtı'nı ziyaret ettik. Özgürlük Anıtı bir adada. Özgürlük Anıtı'nı ziyaret için gemiye binmek gerekiyor. O gün hava çok rüzgârlı ve soğuktu. Gemiye binemedik. Bu yüzden anıtı ön yüzünden göremedik, arka taraflarından izlemeye çalıştık.

Özgürlük Anıtı'nın bulunduğu alanda Bilim Müzesi var. Bilim Müzesi'nin bölümlerinde de bir buçuk saat kadar dolaştık. Bilim Müzesi'nde dolaşan kalabalık gruplar vardı. Öğretmenler, küçük öğrencileri gruplar hâlinde dolaştırıyorlar; ilgili bölümlerde açıklamalar yapıyorlardı.

New York Üniversitesi'ndeki konferans, 6 Aralık 2018'de yapıldı; New York'un gökdelenlerinin bulunduğu bir alanda... Konferansı lisans ve doktora öğrencileri, Kürdler, Türkler, Amerikalılar vs. izliyor. New York Üniversitesi binası, çok katlı bir apartman, bir gökdelen. Konferans on altıncı katta bir salondaydı.

Konferanstan öne on beş dakikalık *İBV Belgeseli* burada da gösterildi. Konferansı, New York Üniversitesi'nde dil üzerine doktora yapan Daniel A. Barry sundu. Sunuşunu Kürdce yaptı. Daha sonra da Kürdce söylediklerini, kısaca İngilizce olarak ifade etti. Tercümeyi ise Nicholas Glasstonbury yaptı.

Konferans, *Sykes-Picot-Sazanof'tan Günümüze Kürdler ve Kürdistan* üzerineydi. Bu konferansta, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Dönemi'nde, Kürdlerin, Kürdistan'ın durumu ele alındı.

Milletler Cemiyeti'nin önemli işlerinden biri, Osmanlı'nın Ortadoğu'daki, Yakın Doğu'daki, Mezopotamya'daki topraklarının savaşta yenen devletler tarafından paylaşımıydı. Bu çerçevede, Büyük Britanya'ya bağlı olarak Irak, Ürdün, Filistin mandaları, Fransa'ya bağlı olarak Suriye ve Lübnan mandaları kuruldu. Manda kavramını, sömürge olarak kavramak mümkündür.

İşte bu noktada çok önemli bir soru gündeme gelmektedir. Neden bir Kürdistan kurulmamıştır? Kaldı ki o dönemde, Kürdistan'ın güneyinde, Şêx Mehmûd Berzencî'nin Büyük Britanya'ya karşı ileri sürdüğü, "Ben, Kürdistan Kralı'yım." şeklinde bir söylem de vardı. Dönemin emperyal güçlerinin, Büyük Britanya ve Fransa'nın değil bağımsız bir Kürdistan, sömürge bir Kürdistan'a bile izin vermedikleriydi. Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da bir statüko kuruluyor ama bu statüko Kürdlere, Kürdistan'a hiçbir statü vermiyordu. *Ulusların kendi geleceklerini belirleme hakk*ının en çok konuşulduğu bir dönemde, Kürdlere karşı böyle bir politika uygulanmıştı. Bu politika sonunda, *uluslararası anti- Kürd bir dünya düzeni* kuruldu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler Dönemi'nde, dünyanın siyasal çehresinde çok önemli değişmeler olduğu hâlde Kürdistan'ın durumunda hiçbir değişiklik olmamıştı. Kürdlerin, Kürdistan'ın statüsüz durumu aynen korunmuştu. Bu dönemde, uluslararası anti-Kürd düzene paralel olarak *bölgesel anti-Kürd düzen* de oluşmaya başladı. Irak'ın ve Suriye'nin bağımsızlık kazanmasından sonra Irak, Suriye, İran ve Türkiye arasında, bölgesel anti-Kürd düzen gelişmeye başladı. Bölgesel anti-Kürd düzen, uluslararası anti-Kürd düzen tarafından da destekleniyordu.

Birleşmiş Milletler'den günümüze, Kürdlerin, Kürdistan'ın durumu irdelenirken Birleşmiş Milletler'in 14 Aralık 1960 Tarihli, 1514 Sayılı Genel Kurul Kararı da irdelendi. Bu karar, uluslara-

rası ilişkiler tarihinde, *Sömürgelere ve Sömürge Halklara Bağımsızlık Bildirgesi* olarak yer almaktadır. Yine bu süreç içinde, Kürdistan'ın güneyinde Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde yapılan 25 Eylül 2017 Referandumu da irdelendi. Referandum kararının alınması, Referandum yapılması, sonuçları ve Referandum sonrası ayrıntılı bir şekilde dile getirildi. İşte bu dönemde, uluslararası anti-Kürd dünya düzenine ve bölgesel anti-Kürd dünya düzenine paralel olarak yeni bir anti-Kürd düzen daha oluşmaya başladı. Bu Kürdlerin, Kürdlere karşı kurmaya çalıştığı anti-Kürd düzendi. Konferansta, bu üç anti-Kürd düzen de irdelendi. Konferansta ABD'nin Irak, İran, Suriye, Türkiye arasında güvenebileceği tek halkın Kürdler olduğu vurgulandı. Kürdlerin, sadece silah araç ve gereçleriyle değil siyasal, diplomatik olarak desteklenmesi de önemlidir.

Konferanstan sonra birçok soru soruldu. O sorularla konunu değişik yönler de dile getirilmiş oldu. Konferansta çok dikkate değer bir soru soruldu. Soru şu: *"Irak, İran, Suriye, Türkiye gibi devletler söz konusu olduğu zaman, ABD'nin güvenebileceği halkın Kürdler olduğunu belirtiyorsunuz, ABD'nin Kürdlere silah araç ve gereçleri yamnda siyasal ve diplomatik yardım etmesi gereğini de söylüyorsunuz. ABD'nin burada çıkarı ne olacak?* Bu soruya da cevaplar verildi ama yine de üzerinde düşünülmesi gerekli bir soru bu.

Konferanstan sonra, 7 Aralık sabahında erkenden arabayla Washington'a hareket ettik. New York-Washington yolu 350 km kadar. Hızlı, rüzgâr gibi gitmedik. Yavaş yavaş yerleşim alanlarında dinlene dinlene gittik.

Arkadaşlar, yol üzerinde Amişler topluluğu olduğunu, onların yerleşim alanlarından geçmenin iyi olacağını ama bu girişimin yolu çok uzatacağını, bununla beraber onların pazar yerlerinden geçebileceğimizi söylediler. Amişler, İsviçre asıllı bir etnik grup. Amish topluluğu.[5] Bu topluluğun pazar yerine uğradık. Kapalı bir

5 Amişler Anabaptist mezhebinden. Hristiyanlıkta radikal reform yanlısı bir grup günümüzde ABD'de Orta Çağ kıyafetleri ile dolaşan, çok sınırlı durumlar dışında elektrik bile kullanmayan dinsel bir grup (Bkz. Baskın Oran, Etnik ve Dinsel Azınlıklar, Tarih, Teori, Hukuk ve Türkiye Gayrımüslimler, Kürt Hakları, Alevi Hakları, OHAL Rejimi, Literatür Yay., 2018 İstanbul, s. 32.).

pazar. Amişler, kendi hazırladıkları ürünleri bu pazarda satıyorlar. Müşterileri yine o civarda yaşayan Amerikalılar. Çok dinamik bir alışveriş var. Ticaret çok yoğun. Ürünlerin dolar karşılığı satıyorlar. Ticarette İngilizce kullanılıyor.

Ticaret, dolar ve İngilizce, Amişlerin bir süre sonra katı geleneklerini korumada sorunlar yaşayacağını göstermektedir. Biriktirdikleri dolarları ne yapacaklar? Örneğin ürünlerini at arabalarıyla değil motorize araçlarla taşımak isteyecek, araba satın alacaklar. Çocuklarını daha iyi okullarda okutmaya çalışacaklar. Okuldan sonra, devlet memuru olma gibi süreçler de başlayabilir. Amişler, gruptan ayrılanları bir daha gruba kabul etmiyorlar. Bu da zamanla esneyebilir. Bu süreçler toplumsal değişime, entegrasyona yol açabilir.

Washington'a dönünce önce Sertaç'ın eniştesi İsmaillerin evine gittik. İsmail, eşi Vildan, çocukları Lorin bu evde kalıyorlar. İki katlı, küçük, şirin bir ev; bahçeli bir ev. Vildan, bize armağanlar da verdi.

İsmaillerin evinden sonra, Servetlerin evine gittik. Gece Servetlerde kaldık. Dostumuz Omer Mîranî, bizi evine yemeğe davet etmişti. 8 Aralık'ta, öğleye doğru Omer Mîranî'nin evine gittik. Omer Mîranî, Washington'da oturuyor. Evi iki katlı; bahçeli evlerin çok olduğu, merkezden biraz uzakta bir semtte. Oğlu, üniversitede uluslararası ilişkiler okuyor. Evde daha önce tanıdığımız başka davetliler de var. Rûdaw TV yöneticisi, Kürdistan Gençlik Kolları Başkanı Mr. Kürd[6] bu davetliler arasında. Mr. Kürd burada, benimle küçük bir röportaj yaptı. ABD gezisi ile ilgili izlenimlerimi sordu. Bu Kürd gazeteci Washington'daki konferansa da katılmıştı. Omer Mîranî'nin evinden ayrılınca Washington merkezde *Muz Cumhuriyeti* adlı bir markete girdik. Bu markette konfeksiyon ürünleri satılıyor. Servet burada alışveriş yaptı. Bize de armağanlar aldı.

---

6 Bir basın toplantısında, Kürd gazetecilerden biri Başkan Trump'a soru yöneltmek istemiş. Başkan Trump o gazeteciyi daha önceden de tanıyormuş ama o anda ismini hatırlayamamış. Mr. Kürt diyerek bu gazeteciye söz vermiş.

Uçağımız 8 Aralık'ta, Washington'a çok yakın olan Baltimore'dan gece vakti İstanbul'a hareket etti. 9 Aralık akşamı, İstanbul'daydık. Washington-İstanbul arasında sekiz saatlik bir zaman farkı olduğunu belirtmiştim.

Sonuç

On beş günlük ABD ziyaretinden çok memnunum. Gerek kendim için gerek Vakfımız için iyi oldu. Bu bakımdan bizi ABD'ye davet eden Kurdish Policy Research Center'e, kendi adıma ve Vakfımız adına teşekkür ediyorum.

Kürd, Kürdistan sorunu uluslararası bir sorundur. Bu, son Almanya ve ABD gezilerinde daha açık bir şekilde görüldü. Kürdler, artık uluslararası ilişkiler ağında daha çok görünür oldular. Kürd toplumunu, tarihsel geçmişi ve toplumsal yapısıyla Kürdceyle, Kürd kültürüyle ilgili çalışmalar arttı. Kurdish Studies Network'de de bu durumu izlemek mümkündür.

Washington'da Kongre'nin bahçesinde dolaşırken genç bir Amerikalıyla karşılaştık. Biz beş kişi bir grup olarak geziyorduk. Arkadaşlar, o sırada kendi aralarında Kürdce konuşuyorlardı. Bu konuşmalar üzerine Amerikalı genç, bizim gruba yaklaşarak "Siz Kürd olmalısınız." dedi. Kürdlerin, Irak'taki, Suriye'deki mücadelelerini, IŞİD'e karşı savaşlarını ilgiyle izlediğini ifade etti. Elektrik işleriyle uğraşan bir teknisyen olduğunu söyledi.

Konferanslara Ermeni, Türk, Amerikalı katılımcılar yanında, ABD'de yaşayan Kürd iş adamları, bunların çocukları, lisans, master, doktora düzeyinde öğrenciler katıldı. Bu grupların katılımı daha çoktu.

1960'lara, 70'lerde, 80'lerde, Kürdler, "Sen milliyetçilik yapıyorsun." ifadeleriyle karşılaşmaktan çok korkarlardı. Türk solu, milliyetçiliği Kürdlere, Kürd aydınlarına, okumuşlarına kınama, suçlama gibi yöneltirdi. Kürdler, böyle bir kınamayla, suçlamayla karşılaşmamak için, Türk solu gibi konuşur, "Biz milliyetçi değiliz enternasyonalistiz." gibi sözler ederlerdi. Bugün, bu tutumun artık değiştiği görülüyor. Bu değişimin ileride daha da gelişeceği

kanısındayım.

Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür: Türkiye'de sol aydınlar, akademisyenler, basın mensupları, milliyetçiliğin kötülüklerini anlatıyorlar. Milliyetçiliğin ırkçılık yaptığını, ayrımcılık yaptığını, üstün olmaya vurgu yaptığını anlatıyorlar. Milliyetçiliğin, aydınları küçümsediğini, umursamadığını, aşağıladığını, değersizleştirmeye çalıştığını vurguluyorlar. Bu bakımdan, milliyetçiliğin gericilik olduğunu dile getirip milliyetçi olmaktan sakınmak gerektiğini anlatıyorlar. İşte bu konuda şöyle düşünmek gerekir: Soldaki Türk aydınları, basın mensupları, akademisyenler tarafından dile getirilen milliyetçiliğin, ırkçılığın hedefinde kimler vardır? Birinci planda elbette Kürdler vardır.

Devlet ve hükûmet tarafından pompalanan milliyetçilik gazıyla sokaklara dökülen Türk kitleler kimleri aşağılıyor; kimleri Türkleştirmeye, asimile etmeye çalışıyor; kimlere "Ya sev ya terk et!" diyorlar? Sağda yer alan Türk aydınları, akademisyenler, basın mensupları, Türk milliyetçiliğini yüceltirken Türklerin üstünlüğünü dile getirirken kimleri değersizleştirmeye çalışıyor? Birinci planda elbette Kürdler vardır.

O zaman, Kürdlerin ne yapması gerekir. Elbette küçümsenen, horlanan, aşağılananın, kendi kimliğini savunması, dilini ve kültürünü yaşaması gerekir. İşte Kürd milliyetçiliği budur. Bunun, baskıya, zulme karşı direniş gibi, evrensel bir boyutu da vardır. Sağda veya solda yer alan Türk akademisyenler, basın mensuplar, yazarlar, aydınlar, vs. kendi dilini, kültürünü savunan, yaşayan Kürdleri neden *ilkel milliyetçilik*le suçluyor, kınıyor? İlkel milliyetçilik, kimin kavramıdır? Ta Cumhuriyet'in başından beri devletin kavramıdır.

Bu arada, solda yer alan Türk akademisyenlere, yazarlara, aydınlara, basın mensuplarına söylenecek bir çift söz var. Bu kişiler, milliyetçiliğin kötülüklerini anlatıyorlar. Bunu anlatırken daha çok Türk milliyetçiliğinin yapıp ettiklerinden hareket ediyorlar ama Kürdlerin bu saldırgan milliyetçilik karşısında ne yapmaları gerektiğini söylemiyorlar. Bu noktada, kendini bilmeyen, tarihsel

bir zaman ve yerde kendi durumun idrak etmeyen bir kısım Kürdler de "Ben milliyetçi değilim, enternasyonalistim." vs. diyerek bu söyleme katılıyor. İki satır Kürdce konuşamayan bir gencin, "Ben milliyetçi değilim." demesinin bir anlamı var mı?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, artık, bu anlayışın değişmeye başladığını görüyoruz. Bunu, sadece Almanya, ABD gibi ülkelerde yapılan gezi sırasında değil Türkiye'de, Kürdistan'da izlemek de mümkündür. Çeşitli yerlerde karşılaştığımız Kürd gençlerle yapılan sohbetler de bu durum kendini göstermektedir.

Türk akademisyenlerin, yazarların, aydınların, basın mensuplarının Kürdlere ne yapmaları gerektiğini söylememelerinin nedeni, muhtemel bir Kürd devleti gelişimidir yani Kürdler de böyle bir devlet sahibi olduklarında, Kürd olmayanlara karşı bu tür saldırgan milliyetçilik uygulayacaktır, anlamına gelmektedir.

Bu iki bakımdan yanlıştır: İleride, muhtemel bir gelişme farz ederek bugünkü saldırganlığa, asimilasyona, boyun eğilmesini söylemek elbette yanlıştır. İkinci olarak on beş yılı aşkın bir zamandır Kürdistan'ın güneyinde, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde yaşanan süreç, Kürdlerin, Kürd olmayan etnik gruplara karşı, hiç de böyle saldıran bir milliyetçilik anlayışında olmadıklarını göstermiştir.

Not: *Bundan önceki yazıda, isimlerde bazı yanlışlıklar olmuştur. İlgili arkadaşlardan ve okuyuculardan özür diliyorum. Ermeni dostumuzun ismi Harry Sarkisian değil Harry Parsekian'dır. Rhode Island, ABD'nin en küçük eyaletidir. Ada değildir Rhode Island, eyaletin kıyısını çevreleyen körfezdeki adalardan birinin adıdır.*

nerinaazad, 27.12.2018

RÊYA HEQIYÊ (ALEVİLİK)

Alevi kavramının kullanılmasının en fazla yüz kırk yıllık bir tarihi vardır. Osmanlı Dönemi'nde, İkinci Abdülhamit'ten önce Alevi kavramının kullanıldığı görülmemektedir.

Osmanlı'da, *Kızılbaş* kavramının kullanılmasının altı yüz yıla yakın bir geçmişi vardır. Kızılbaş kavramıyla birlikte, *zındık* (Tanrıya ve ahirete inanmayan), *mülhit* (dinsiz, imansız), *rafizî* (Şii fırkalarından birine ait olma) gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde, XV. yüzyıl ortalarından önce Kızılbaş kavramının kullanıldığına dair bir işaret yoktur.

Kızılbaşlık, Şii İslam'la ilgili bir kavramdır. Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd (1429-1460) düşman askerlerinden ayrılmasını sağlamak için askerlerinin başlarına kırmızı, on iki bölümlü fes giydirmiştir. Kırmızı rengin de Mezopotamya'da Rêya Heqiyê inancını yaşayan halklardan alındığını söylemek gerekir. Osmanlı'nın XV. yüzyılın sonlarından itibaren Kızılbaş olarak dile getirdiği topluluk, aslında Şii İslam'ın bu kesimi yani On İki İmamcı Şiilerdir. Daha sonra, Rêya Heqiyê inancında olanlar da bu kategori altında değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bugün *Alevilik* olarak dile getirilen inancın esas adı *Rêya Heqiyê*'dir. Rêya Heqiyê, doğa dinidir. İnsanlar, doğanın kendilerini korumasını isterler. Bunun için de doğaya örneğin dağlara, sulara, ağaçlara, bazı hayvanlara vs. adaklar sunarak doğanın kendilerinden yana olmasını, kendilerini korumasını sağlamaya çalışırlar. Rêya Heqiyê inancının dört bin yıldan fazla bir geçmişi vardır. Kökleri, Mihtra inancına kadar gitmektedir. Mihtra inancı, daha sonra Xweda/Yezdan (yaradan) Zerevan, Zerdeşt, Mani,

Mazda, Hürmüz inancı olarak gelişmiştir. Bugün, Alevi olarak dile getirilen Rêya Heqiyê inancı, İslam'dan çok önce oluşmuştur. (bk. Selahattin Ali Arik, *Aryan İnançlar ve Rêya / Raa Heqîye Mithra, Zervan, Zerdüşt, Mani, Mazda, Yarasan, Ezdaiyati, ve Kürd Aleviliği*, İBV Yay., Nisan 2015, Ayrıca bk. Bahoz Şavata, *Alevi Görünümler, Kürtler Nasıl Müslüman oldu?* Bahoz Şavata facebook sayfası.)

Bugün Hewraman bölgesi Mithra inancının yaşadığı önemli alanlardan biri olarak görülmektedir. Hewraman bölgesinin bir kısmı İran'da, bir kısmı Irak'ta kalmıştır. Bu inanç, İran'da Yaresan (Ehl-Hak) Irak'ta Kakaî adlarıyla, bu inancın önemli bir kolu da Êzîdîlik olarak bilinmektedir. Bu inancın, yaşayan üçüncü bir kolu da kökleri Rêya Heqiyê olan bugün *Alevilik* olarak ifade edilen inançtır. Rêya Heqiyê inancı Kürdler arsında daha çok yaşam bulmaktadır. Kürdistan'ın güneyinde, Yaresan (Ehl-Hak) Kakaî ve Êzîdî, kuzeyinde Rêya Heqiyê... Bu üç inanç, ulu bir ağacın çok güçlü üç dalı gibidir. Bu inancın Kuzey Mezopotamya kökenli olduğu da açıktır. Bu konuda, Ahmet Önal'ın, *Rêya Heqiyê, Alevilik, İslam* (nerinaazad.org, 13.12. 2018) yazısı da önemlidir. Bu yazıda da bugün Alevilik olarak dile getirilen inancın kökünün Rêya Heqiyê olduğu vurgulanmaktadır.

Yukarıda Hewraman'dan söz edildi. Hewraman ile Dersim arasında çok büyük bir ilişki var. Dil uzmanları, Hewraman'da konuşulan Kürdce ile Dersim'de konuşulan Kürdce arasında çok büyük bir benzerlik olduğunu vurguluyorlar. Bunun yanında, Haymana'da (Ankara) konuşulan Kürdcenin Hewraman'da konuşulan Kürdceye çok yakın olduğu da dile getiriliyor

Munzur Çem, *Hewraman'a Yolculuk* adlı yazısında, *pir, bava, şeyh, hu* gibi sıfatların Hewraman'da ve Dersim'de ortak olarak kullanıldığını dile getirmektedir. Hewraman ve Dersim arasındaki güçlü bağa işaret etmektedir. *Hewraman'a Yolculuk* yazısı, Munzur Çem'in, *Hewraman Dersim Sırrı* kitabında yer almaktadır. (İBV Yay., İstanbul, Temmuz 2017, s. 96.)

XI. yüzyılda Müslümanların çok ağır baskıları yüzünden, büyük bir grubun Hewraman'dan ayılıp kuzeye doğru hareket etti-

ğinden, Dersim'e yerleştiğinden söz edilmektedir. Bugün Hewraman'da ibadet sırasında, toplumda saygın kabul edilen on kadar kişinin adı sayılmakta, onlar için dua edilmektedir. Bu kişiler arasında, *Dersimli Şêx Riza* da vardır.

İslam'ın Rêya Heqiyê inançlıları Müslümanlığa döndürme operasyonları

İslamiyet'in gelişme çağlarından itibaren *Rêya Heqiyê* inançlılara karşı çok yoğun bir saldırı gerçekleştirilmiştir. *Rêya Heqiyê* inançlılar İslamiyet'e döndürülmeye çalışılmış, İslamiyet'i kabul etmeyenler kılıçtan geçirilmiştir. 640 yıllarında, İkinci Halife Ömer zamanında (632-644) Kürdistan'ın güneyinde ve kuzeyinde çok yoğun, kapsamlı operasyonlar yapılmış; İslamiyet'i kabul etmek istemeyen Rêya Heqiyê inançlılar çok büyük kitleler hâlinde katledilmişlerdir. Bu dönemde Halid bin Velid komutasındaki İslam orduları Kürdistan'ın kuzey taraflarında, Peygamber'in damadı Ali komutasındaki İslam orduları da Kürdistan'ın güney taraflarında Rêya Heqiyê inançlılara karşı çok kapsamlı, yoğun operasyonlar gerçekleştirmiştir. Rêya Heqiyê inançlılar, İslam'ın bu zulmüne karşı ulaşılmaz dağlara, dağların doruklarına yerleşmeye gayret etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda da kendi öz inançlarını, İslam karşısında gizli olarak sürdürmeye çalışmışlarıdır. Öz inançlarını yaşayabilmek için, zulüm karşısında, İslam gibi görünme sürecinde, inançlarında, geleneklerinde bazı değişiklikler yapma gereğini de duymuşlardır.

Rêya Heqiyê inançlılara saldırı, daha sonraki dönemlerde de sürdü. Safevilik, 1500 yılında Erdebil'de kurumlaştı ve On İki İmamcı Şiilik, Safevi Devleti'nin resmi dini oldu ama XV. yüzyılın ortalarından itibaren İran'da gelişen On İki İmamcı Şiiler Anadolu'daki, Kürdistan'daki Rêya Heqiyê inançlıları etkilemeye başlar. İkinci Beyazıt Dönemi'nde (1481-1512) bu etkileme çok gelişir. Osmanlı yönetimi, bundan çok rahatsız olur; Rêya Heqiyê inançlılara yani Türkmenlere çok yoğun baskılar yapmaya başlar. Bunun yoğun, kapsamlı bir saldırı olduğu açıktır. Rêya Heqiyê

inançlıların Müslüman olmaları istenir. Bunu kabul etmeyenler, zındık, mülhid, rafizi denilerek katliamlara varan baskılarla karşılaşırlar. Osmanlı, Türkmenlerin vergi yükünü attırır. Bu baskılardan yılan Türkmenler, On İki İmamcı Şiilere sığınmaya çalışırlar. 1500 yılından sonra, Şah'a sığınma da çok artar. Osmanlı-Safevi çelişkisi Teke Yarımadası taraflarında, Amasya, Tokat taraflarında kendini iyice belli eder. 1512 Şahkulu ayaklanması bu dönemde gerçekleşir.

Bu dönemde Osmanlı, Şii İslam'ı yani On İki İmamcı Şiileri de *Kızılbaş* olarak adlandırılanları da zındık, mülhid, rafizi gibi kavramlarla değerlendirir. Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde (1512-1520) Şeyhülislamlık yapan Müftü Hamza'nın, Kemalpaşazade'nin, Kanuni Dönemi'nde (1520-1566) Şeyhülislamlık yapan Ebussuud Efendi'nin fetvaları bu bakımdan dikkate değerdir.

Rêya Heqiyê inançlılara karşı şiddetli bir saldırı da İkinci Mahmut (1808-1839), İkinci Abdülhamit dönemlerinde (1876-1909) olmuştur. Bu dönemlerde Rêya Heqiyê inançlıları Müslümanlığa döndürmek için çok kapsamlı operasyonlar yapılmıştır. Bunlar, katliamlara da varan operasyonlardır. Bu dönemde, Baha Said (1882-1939) gibi bazı İttihatçı yazarlar, İttihatçı yöneticilerin de etkisiyle *Alevi* kavramını kullanmaya başlamışlar; "Alevilik bir Türk dinidir, Orta Asya kökenlidir." görüşünü ileri sürmüşledir. Daha sonra Yusuf Ziya Yörükan (1887-1954) Cumhuriyet Dönemi'nde, aynı görüşü işlemeyi sürdürmüştür. Besim Atalay'ı da (1882-1965) bu grup içinde değerlendirmek mümkündür.

Bu grup Aleviliğin Orta Asya kökenli olduğunu, Türk dini olduğunu söylemektedir; bu inanca, gelenekleri küçümsemeden, aşağılamadan yaklaşmakta ve Aleviliği Müslümanlaştırmaya gayret etmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde, Hasan Reşit Tankut (1891-1980), Şemsettin Günaltay (1883-1961), Nazmi Sevgen (1890-1980), Naşit Uluğ (1902-1977) Aleviliğin Zaza dini olduğu, Zazaların Türk olduğu gibi görüşler dile getirmektedir ama inancı, gelenekleri vs. aşağılayıcı bir tutum içindedirler.

Devletin asimilasyon politikası

Kürdlerin Türklüğe, Alevi olarak dile getirilen Rêya Heqiyê inancında olanların Müslümanlığa asimile edilmeleri Cumhuriyet'in çok önemli bir politikasıdır. Bu politikanın, uygulamaların, İttihat ve Terakki'ye, hatta İkinci Abdülhamit'e uzanan kökleri elbette vardır.

İttihat ve Terakki'nin, Adriyatik Denizi'nden Orta Asya içlerine kadar, içinde sadece Türklerin yaşadığı bir imparatorluk tasarımı vardı. Türklüğün en önemli dayanağı da Müslümanlıktı. Yalnızca Müslüman olanlar Türk sayılıyordu. Bu bakımdan Rêya Heqiyê inancında olanların Müslümanlığa asimile edilmeleri çok önemli oluyordu

İttihat ve Terakki Dönemi'nde yoğunlaşan Rêya Heqiyê inançlıları Müslümanlığa döndürme çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi'nde daha yoğun, daha kapsamlı ve sistemli olarak sürdürülmüştür. Rêya Heqiyê inançlıların yaşadığı her köye bir cami, her camiye bir imam bu dönemin çok önemli özelliğidir.

Bugün, resmî ideoloji, Rêya Heqiyê inançlıları Müslüman kabul ediyor. İnancın, İslam'dan önceki varlığını hiç dikkate almıyor. Bu tarihi kökleri yok sayıyor. Bu inancı Şii İslam'la ilişkilendirmeye çalışıyor. Bu konudaki eleştirileri de görmezlikten geliyor. "Alevilik, İslam dışı bir dindir." diyenlerle tartışmamaya özen gösteriyor. Bu eleştirileri bilmezlikten, görmezlikten geliyor, yok sayıyor.

Burada kolektif belleğin gerçekle ilişkileri tamamen kesiliyor, gerçek siliniyor, yeni bir kolektif bellek, daha doğrusu bugünün resmî ihtiyaçlarına göre yeni bir bellek inşa edilmeye çalışılıyor. Resmî ideolojinin bu tutumu, bugün en çok kurumsal olarak üniversite tarafından savunuluyor. Üniversitenin bu tutumunu, basın, bazı aydınlar ve yazarlar da savunuyorlar.

Bu çerçevede, Rıza Yıldırım'ın *Geleneksel Alevilik, İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek* (İletişim Yay., 2018, İstanbul.) kitabını değerlendirmek yerinde olacaktır.

Dr. Rıza Yıldırım, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin kur-

duğu, Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesidir. (s. 4.)

Rıza Yıldırım'ın kitabında şöyle bir cümle var: *"Bugün Aleviliğin, 'İslam'ın özü' olduğundan başlayıp 'İslam'la alakasız, bağımsız bir din' olduğuna kadar uzanan çok geniş bir yaklaşımlar spektrumu ortaya çıkmış durumdadır (s. 24.)."* Buna benzer bir cümle, kitabın 36. sayfasında da yer almaktadır.

Rıza Yıldırım, günümüzde Alevilik olarak ifade edilen Rêya Heqiyê inancını İslam'ın Şii koluyla ilişkilendiriyor. Alevilik dediği inancı, Şii İslam'ın, Kürdistan'daki, Anadolu'daki bir uzantısı olarak değerlendiriyor. Aleviliği, Şii İslam'la başlatıyor. Dinin, inancın Rêya Heqiyê köklerini, görmezlikten, bilmezlikten geliyor. Aleviliğin İslam dışı bir din olduğunu söyleyenler olduğunu dile getiriyor fakat onların düşüncelerine bir eleştiri getirmiyor. Böyle bir eleştiri yapmadan, Aleviliği İslam'la ilişkilendirmeye devam ediyor.

Bu bakımdan, Rıza Yıldırım'ın, yukarıda ifade edilmeye çalışılan *İslam'ın özü* düşüncesinin, bir ezberi tekrar etmekten başka bir değeri yoktur. Temel sorular şunlar olmalıydı:

Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da cami, namaz, oruç, haç vardır. Alevilikte bunların hiçbiri yoktur. Aleviler, namaz kılıyor mu, oruç tutuyor mu? O zaman Alevilik, nasıl İslam'ın özü oluyor?

Alevilikte tek kadınla evlilik esastır. Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da çok kadınla evlilik ise çok yaygındır. Peygamber Muhammed, Dördüncü Halife Birinci İmam Ali, tek kadınla mı evlenmiş? Böyle bir hakikat orada dururken bunları yok sayıp Aleviliğin İslam'ın özü olduğu nasıl söylenebiliyor?

Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da içki yasaktır. Günah kabul edilir. Aleviler ise çok rahat bir şekilde şarap, rakı içerler. Cem ayininde, katılanlara *dem* dağıtılır. Böylesine büyük bir farka rağmen Alevilik nasıl İslam'ın özü oluyor?

Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da kadınlar kapalıdır. Tepeden tırnağa çar içindedir. Bazı yerlerde kadınlar yüzlerini bile

göstermezler. Sadece gözleri görünür. Kadınlar kamuda görülmezler. Çarşıya, pazara ancak babaları, erkek kardeşleri veya eşleriyle birlikte çıkabilirler. Alevilikte ise kadınlarla erkekler daha çok eşitlik içindedirler. Kadınlar kamuda daha çok görünür. Örneğin Alevilikteki cem ayini, kadınla erkeği kamuda eşit kılan bir anlayışa sahiptir. Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da semah benzeri bir kurum var mı? Peygamber Muhammed, Dördüncü Halife Birinci İmam Ali semah yapmış mı? İmam Hasan, İmam Hüseyin, Fatıma Ana *cem* yapmış mı? Tek başına semah, cem ayini bile Aleviliğin, İslam'dan ne kadar farklı olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Buna rağmen, bütün bunlara rağmen Aleviliğin İslam'ın özü olduğu nasıl söylenebiliyor?

Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da cennet ve cehennem kavramları çok önemlidir, çok yaygındır, derindir. Aleviler ise cennetin de cehennemin de bu dünyada yaşandığını vurgularlar. Bu dünya, bazı insan için cennet, bazıları için cehennemdir.

Şii İslam'ın doğuşu

Şiilik, Araplardaki bir iktidar kavgasıdır. Peygamber Muhammed, 632'de gerçekleşen Veda Haccı'ndan dönerken Gadir Hum'da, Veda Haccı'na katılan herkesin önünde, "Benden sonra halife Ali'dir. Beni seven Ali'yi de sever." diyor ama Peygamber Muhammed'in 632'deki vefatından sonra, bu istek yerine getirilmiyor. Ebubekir, Ömer ve Osman, Ali'yi saf dışı bırakarak Ebubekir'in halife olmasını sağlıyorlar. Ali, Peygamber Muhammed'in defin işlemleriyle uğraşırken Ebubekir, Ömer, Osman ve taraftarları böyle bir entrika içindedirler. Bu entrikanın gerçekleşmesi sırasında Peygamber Muhammed'in cenazesi üç gün toprağa verilmeden odada tutuluyor. İslam'da Şia böyle bir iktidar kavgası sürecinde oluşmuştur. Ali taraftarlarına yani Peygamber'in torunlarına Şia, Şii denmiştir.

632-634 yılları arasına Ebubekir, halifelik yapıyor. 633-644 yılları arasında Ömer, 644-656 yılları arasında da Osman halifelik yapıyor. 656-661 yılları arasında da Ali halifelik yapmıştır. İslam,

şiddet üzerinde gelişen bir din olmuştur. Ebubekir'den sonra üç halife de suikast yapılarak öldürülmüşlerdir.

Ali, Hasan, Hüseyin, Kerbela, On İki İmam, Fatıma Ana, Ehl-i Beyt, Evlad-ı Resul, Mehdi kavramları Şii İslam'ın kavramalarıdır. Bunun Kürdlerle, Mezopotamya'da, Anadolu'da Rêya Heqiyê inancını yaşayan halklarla bir ilişkisi yoktur.

Rıza Yıldırım, kitabında, Alevi düşüncesini oluşturan kolektif menkıbelerden söz etmektedir. Bu menkıbelerden bir Alevi yolunu Ehl-i Beyt'e bağlamaktadır. "*Ali ile Muhammed bu yolu kuruyorlar. İmam Hasan, İmam Hüseyin, Hz. Ali Muhammed, Hz. Fatıma. Bu beş isim bu yolun sahibi. Bütün her şeyi, Aleviliğin kökünü kuran, yürüten bu beş kişi (s. 337.).*"

Kitapta Alevilik, bu düşünce çerçevesinde değerlendiriliyor. Bu düşünce çerçevesinde, inancın Rêya Heqiyê kökleri tamamen yok sayılıyor; günümüzde Alevilik denen inanç Ehl-i Beyt'le başlatılıyor. Bu sırada, kolektif belleğin hakikatle ilişkisi tamamen kesiliyor, bugünün politik ihtiyaçlarına uygun yeni bir kolektif bellek inşa edilmeye çalışılıyor.

Bugünün politik ihtiyacı, kökleri çok eskiye dayanan Rêya Heqiyê inancını tamamen yok sayıp Alevilik diye yeni bir ad altında, bu inancı İslam'a bağlamaktır. Bu, aynı zamanda Rêya Heqiyê inancıyla ilgili kolektif belleğin de silinmesini, yeni bir bellek oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

Rıza Yıldırım, Amasya, Tokat, Çorum, Sivas illerinde altı yüz yetmiş Alevi köyünde incelemeler yapıldığını dört yüz kırk iki kişi ile derinlemesine mülakat yapıldığını söylemektedir. (s. 101.) Burada, sorun, inceleme yapılan Alevi köylerinin sayısı, mülakat yapılan kişilerin sayısı değildir. Sorun, Alevileri Müslüman gösterme çabasıdır. Bunun için hakikati silen, bugünün siyasal ihtiyaçlarına uygun olan yeni bir kolektif bellek uydurulmuştur.

Bu yazıda, tarihte Rêya Heqiyê inançlıları Müslümanlaştırmak için onlara çok yoğun operasyonlar yapıldığı vurgulanmıştır. Müslüman olmayı kabul etmeyenler çok büyük kitleler hâlinde katliamlarla yok edilmişlerdir. Bu saldırılardan korunmak için,

kendisini Müslüman gösterme, inançta, geleneklerde bazı değişiklikler yapma yoluna da gidilmiştir. Bugün bu saldırı üniversite aracılığıyla da sürdürülmektedir. Bilimsel araştırma adı altında Rêya Heqiyê inançlılar Müslüman yapılmaktadır.

Hâlbuki buradaki temel sorun, Anadolu'da, Kürdistan'da, Rêya Heqiyê inançlıları, Şii İslam'ın nasıl etkilediğidir. Bu etkilemenin ne zaman başladığı, nasıl geliştiğidir. Başka önemli bir soru da şu olabilir: Şii İslam, Kerbela, Necef, Bağdat gibi alanlarda geliştiği hâlde neden buralarda değil de İran'da Erdebil de kurumlaşmıştır? Bu kurumlaşmada dini yön mü, siyasal yön mü daha ağır basmaktadır? Sasani devlet anlayışı, On İki İmamcı Şii Anlayışını ne ölçüde etkilemiştir?

XIV. yüzyılın ortalarından XV. yüzyıl ortalarına kadar yaşayan Kaygusuz Abdal, İslam karşısında, Rêya Heqiyê düşüncesini aksettiren şiirler yazmıştır.

Kıldan köprü yaratmışsın
Varsın Kullar geçsün deyü
Hele biz şöyle durahm,
Yiğit isen geç a Tanrı

Kaygusuz Abdal, başka bir şiirinde de şöyle demektedir:
Bakkal mısın, teraziyi neylersin,
İşin gücün yoktur gönül eylersin
Kulun günahım tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne?

Böylesine eleştirel bir Rêya Heqiyê düşüncesi nasıl Müslüman oluyor acaba? Gerek Sünni İslam'da gerek Şii İslam'da böylesine bir Tanrı eleştirisi var mı? Bu anlayışı tarihten silmek mümkün mü? Bu anlayış çerçevesinde oluşan kolektif belleği silmek mümkün mü?

Rıza Yıldırım, Hz. Peygamber'in Mirac'ını (Hz. Muhammed'in gökyüzünde, Tanrı huzuruna çıktığı gece.) ve Kırklar Meclisi'ni

de Alevilerin Müslümanlığına bir delil olarak sunmaya çalışıyor. Mirac'da Muhammed'in önüne bir aslan çıkıyor. Aslan, saldırıya hazırlanıyor. Gaipten bir ses, "Muhammed, parmağındaki yüzüğü aslanın ağzına at." diyor. Muhammed öyle yapıyor. Aslan yumuşuyor, Muhammed öyle geçiyor.

Yüzük neyi anlatıyor? Yüzük, iktidarı, gücü, zenginliği temsil ediyor. Dört halife, bu yüzüğü elde etmek için birbirlerine karşı entrikalar düzenlemedi mi? Muhammed, bütün gücünden, iktidarından, zenginliğinden sıyrıldıktan sonra yoluna devam edebiliyor. İnancında adam öldürme olmayan dinler, gücü, iktidarı, zenginliği ancak kendi yarattıkları hikâyelerle alt edebiliyor.

Hz. Muhammed, Mirac'da yoluna devam ediyor. Dört kapılı bir hanla karşılaşıyor. Birinci kapıyı çalıyor. İçeriden bire ses, "Kim o?" diyor. "Hz. Muhammed" diye cevaplıyor. İçeriden biri "Biz böyle bir kişiyi tanımıyoruz." diyor. Hz. Muhammed döneceği sırada gaipten bir ses, "İkinci kapıya git Muhammed!" diyor. Hz. Muhammed ikinci kapıya gidiyor, kapıyı tak tak çalıyor. İçeriden bir ses "Kim o?" diyor. "İslam cemaatinin peygamberi Hz. Muhammed." diyor. İçeriden bir ses, "Senin peygamberliğin ancak senin cemaatinde geçerli olur." diyor. Hz. Muhammed, döneceği sırada, gaipten bir ses, "Muhammed, üçüncü kapıya git." der. Üçüncü kapıya gider. Kapıyı tak tak çalar. İçeriden bir ses, "Kim o?" der. Hz. Muhammed, "Allah'ın resulü Hz. Muhammed." cevabını verir. İçeridekiler bu cevabı da muteber bulmazlar. Muhammed, döneceği sırada, içeriden bir ses "Dördüncü kapıya git Muhammed!'" der. "'Kim o?' diye sordukları zaman, 'Fakir bir kul, Muhammed, dersin." diye devam eder. Hz. Muhammed dördüncü kapıya gider, "Kim o?" diye sorduklarında "Fakir bir kul, Muhammed." der. O zaman içeri alınır.

Bu menkıbe neyi anlatıyor? Alevilerin Müslüman olduğunu mu anlatıyor? Hayır, bugün Alevi diye ifade edilen Rêya Heqiyê inançlıların, yoksulluğu üstün tuttuğunu, zenginliğe, güce, iktidara meydan okuduğunu anlatıyor.

Bugün Alevi diye anılan Rêya Heqiyê inançlıları Müslüman

gösterme sadece Rıza Yıldırım'ın işi değil. Üniversitenin tutumu böyle. Basının, aydınların, genel olarak yazarların tutumu böyle. *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik, Tarih, Kimlik, İnanç, Ritüel* (Derleyen Yalçın Çakmak, İmran Gürtaş, İletişim Yay., 2. baskı, 2016 İstanbul.) kitabı bu bakından dikkate değer.

Bu kitapta, Dersim doğumlu araştırmacıların, yazarların incelemeleri de var. Onların bazıları da Munzur Baba'yı, Düzgün Baba'yı, Sülbüs Baba'yı, dağları, suları, güneşi vs. unutmuş; dedelerin, ocakların, Kerbela'dan, Necef'ten, Erdebil'den vs. aldıkları şecerelerden, icazetnamelerden, On İki İmamlara nasıl bağlandıklarından söz ediyorlar. Bu şecerelerin, icazetnamelerin hepsi sahtedir. Şah İsmail'in kendisini Yedinci İmam Musa Kâzım'a bağlayan şeceresi de sahtedir. Şah İsmail'in atalarının, Kürdistan'ın Güneyi'inde, Şengal tarafından, Kürd kökenli olduğu bilinmektedir. XIV. yüzyıl, XV. yüzyılın ilk çeyreği... (Murad Ciwan, Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar, Safeviler ve Kürdler, İlk Kürt-Osmanlı İttifakı, 1514 Avesta, 2015 İstanbul, s. 63.)

nerinaazad, 02.02.2019

ELEŞTİRİLERİN İZİNDE

Rêya Heqiyê (Alevilik) yazısı üzerine bazı eleştiriler oldu. Görebildiklerim şunlar:

Recep Maraşlı, *Aleviliğin İslam'la İlişkisi Tartışmalarına Dair* (Dilop, Rêbendan-Reşemî Ocak-Şubat 2019, Sal 1, Hejmar 6, s. 57-61.).

Ertan İldan, *Alevileri Anlamak m, Yeniden Kahba Dökmek mi?* (Toter Winkel, 5 Fabruar, 2019.)

Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş, *İsmail Beşikci'ye Cevabımızdır* (Gazet Duvar, 14 Şubat 2019.)

Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ın cevaplarından başlamak istiyorum. Rêya Heqiyê'deki cem ritüeli ve semah açısından, kadın-erkek ilişkileri, tek kadınla evlilik, çok kadınla evlilik açısından, Tanrı anlayışı açısından, cem töreninde sunulan *dem* (içki, şarap, rakı) açısından, müzik, musahiplik vs. açılarından, namaz, oruç vs. açısından, Rêya Heqiyê inançlıları İslam'la bağdaştırmak mümkün değildir. Bu, iki kere ikinin beş olduğunu iddia etmektir. Yazarlar, Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş uzun cevaplarında, iki kere ikinin dört edeceğini ama beş de edebileceğini söylemek istiyorlar.

Hâlbuki Rêya Heqiyê inancını belirleyen esas ögeler, yukarıda kısaca ifade edilenlerdir. Tek kadınla evlilik, çok kadınla evlilik, *dem* (içki), kadını erkekle eşit kılan cem ritüeli, semah Tanrı anlayışı, namaz, oruç gibi konular... Sünni İslam'da ve Şii İslam'da kadın tepeden tırnağa kapalıyken çar içindeyken cennet, cehennem gibi konular açıkça ortada dururken bunlar nasıl İslam'la bağdaştırılıyor. Bunlar ortada dururken iki kere ikinin beş de edebileceği

söylenebilir mi?

İslam'ın en fazla 1400 yıllık bir tarihi vardır. Rêya Heqiyê ise 4000 yıldan fazla bir geçmişe sahiptir ama İslam, Kürdistan'da, İran'da, Anadolu'da gelişip güç kazanması sürecinde Rêya Heqiyê inançlılara çok büyük zulüm ve kırım yapmıştır. Bu inanca sahip kitleler de bu zulümden, kırımdan korunmak için dağların yüksekliklerine doğru göçmüş; takiyeli bir yaşam sürmeye çalışmışlardır. Takiyeli yaşamın bu görüntülerine bakarak bu inancı yaşayanlar da "İslam dairesine girdiler." denebilir mi?

Rêya Heqiyê'de ziyaretler, İslam'daysa *hac* önemlidir.

Şerifler, seyîdler

İslam tarihinde İmam Hasan'dan gelenlere Şerif, İmam Hüseyin'den gelenlere Seyîd deniyor. Örneğin Mekke Şerifi Hüseyin'i (1851-1931) dedesi, dedesinin dedesi, dedesinin dedesinin dedesi vs. diyerek İmam Hasan'a bağlamak mümkündür. Seyîdler için durum böyle değildir.

Sünni İslam'da ve Şii İslam'da On İki İmamlar üzerinden Ehl-i Beyt'e, Peygamber'e vs. bağlanan, daha doğrusu bağlanmak isteyen pek çok aile vardır. Dedelerin de kendilerinin On İki İmamlara bağladıkları görülmektedir ama bunların, Şeriflerde olduğu gibi sağlıklı bir soyağacına sahip oldukları söylenemez. Bu dedelerin ve "Seyîdiz." diyen bu ailelerin, dedesi, dedesinin dedesi, dedesinin dedesinin dedesinin dedesi vs. diyerek On İki İmamlara, Ehl-i Beyt'e bağlamaları mümkün görünmemektedir. Ehl-i Beyt'in, On İki İmamların Arap olduğu açıktır. Kürdistan'dan, Anadolu'dan, İran'dan, On İki İmamlara bağlanma nasıl oluyor? Kürdistan'da, Anadolu'da, İran'da vs. yaşayanlar Arap mı?

Dedeler ve bu aileler, Erdebil, Kerbela, Necef, Bağdat, İstanbul gibi alanlarda, halifelerden, krallardan, padişahlardan, kadılardan, *Nakibuleşraf* denen kurumlardan, şecereler, icazetnameler alıyorlardı. Bu şecerelerde, icazetnamelerde bu belgeyi veren kişini adı, unvanı, belgenin verildiği tarih, mühür vs. hepsi olabilir. Gerçek bir belge olabilir ama içeriği yanlıştır. Örneğin Kürdistan'da, Ana-

dolu'da vs. yaşayan bir kişinin, dedesinin atasının On İki İmamlar olduğu bilgisi yanlıştır. Bu bakımdan sahtedir, denebilir. Bu çerçevede Kürdistan'da, Anadolu'da vs. yaşayan birinin, dedesi, dedesinin dedesi yoluyla İmam Hüseyin'e, Ehl-i Beyt'e, Peygamber'e bağlanması mümkün değildir.

On İki İmamlar, kimlerdir? Dördüncü İmam Zeynel Abidin'den (658-713) gelenlerdir. Beşinci İmam, Zeynel Abidin'in oğlu Muhammed Bakır (676-731), Altıncı İmam da Muhammed Bakır'ın oğlu Caferi Sadık'tır (699-768). On İkinci İmam'a kadar, imamlığın babadan oğula geçişi bu şekilde sürmüştür. On İkinci İmam Mehdi 868 doğumludur. Dört yaşındayken kaybolmuş, bir daha onu gören olmamıştır. İmam Mehdi'nin, bir süre, kimselerden habersiz sırayla dört halifeyle konuştuğu söylenir. Buna *gaybe es suğra* (küçük gizlenme) deniyor. Gizli İmam, daha sonra, dünyada adaleti ve barışı kurmak için dönene kadar cemaatinden kopar. Buna da *gaybe el kübra* (büyük gizlenme) deniyor. Evlad-ı Kerbela bunlardır ama mazlumluktan dolayı, iktidarlardan zulüm gören başka halkların da sanal olarak *Evlad-ı Kerbela* ile bağ kurmaya çalıştıkları görülmektedir.

Birinci İmam Dördüncü Halife Ali'dir (599-661). İkinci İmam'ın, İmam Ali'nin oğlu Hasan (624-670), Üçüncü İmam'ın, İmam Ali'nin küçük oğlu Hüseyin (626-680) olduğu bilinmektedir.

İslam şiddet üzerinde, devlet terörü eşliğinde gelişmiş bir dindir. İkinci, üçüncü ve dördüncü halifeler suikastla öldürülmüştür. On İki İmamlardan yatağında ölenler çok azdır. Çok büyük bir kısmı, Emevi ve Abbasi halifeler tarafından zehirletilerek öldürülmüşlerdir. Halifeler imamları yemeğe davet ediyordu. Zehirleme yemekte gerçekleşiyordu. Davete icabet etmemek ise hiç olamazdı. Bu çerçevede, en yoğun, en kapsamlı şiddet de Rêya Heqiyê inançlılara karşı tırmandırılan şiddet olmuştur.

Daha sonraları, ölen halifenin yerine yenisini seçilmesi döneminde de şiddet temelinde gelişen pek çok entrikayı izlemek mümkündür. Romancı Metin Aktaş, *Rüzgâr Ateş Gibi Yakıyordu*

(Fam Yay., 2014.) romanında şiddeti, entrikaları çok başarılı bir şekilde anlatmaktadır.

Bu koşullar altında, Kürdistan'da, Anadolu'da yaşayan Rêya Heqiyê inancındaki halklar, "Altıncı İmam Caferi Sadık'tan geliyoruz.", "Yedinci İmam Musa Kâzım'dan geliyoruz." diyerek On İki İmamlarla Ehl-i Beyt'le nasıl akrabalık ilişkisi kurabiliyor? Bu bağın sanal bir bağ, mazlumluktan doğan bir bağ olduğu söylenebilir. O zaman çok daha önemli bir sorunun sorulması gerekir. İmam Ali'ye, Ehl-i Beyt'e bu kadar bağlı olan bu insanlar, neden Peygamber Muhammed'in, Ehl-i Beyt'in, İmam Ali'nin yaşadığı gibi yaşamıyorlar? Peygamber Muhammed, İmam Ali, çok kadınla evlenmiş. Sünni İslam'da da Şii İslam'da da bu yaygın bir durum. Halifelerde de İmamlarda da bu durum yaygın. Rêya Heqiyê inançlılarda neden tek kadınla evlilik esas? Peygamber Muhammed de İmam Ali de içkiyi yasaklamış. Sünni İslam'da da Şii İslam'da da içki yasak. Rêya Heqiyê inançlılar ise içkiyi çok doğal olarak içiyorlar. Neden Peygamber gibi veya İmam gibi yaşamıyorlar?

Rêya Heqiyê inançlılarda cem ritüeli, semah gibi bir ritüel var. Peygamber'in inancında, imamların inancında bunlar yok. Peygamber'e, İmam Ali'ye, Ehl-i Beyt'e bu kadar bağlı insanlar, sevgiyle bağlı insanlar, neden bunlar gibi yaşamıyorlar?

Peygamber Muhammed de İmam Ali de namaz kılıyorlardı, oruç tutuyorlardı. Rêya Heqiyê inançlılar neden namaz kılmıyor, oruç tutmuyorlar? Neden bu inancın yaşandığı yerlerde cami yok?

1950'lerde, 60'larda, 70'lerde, Kürdleri Türk gösteren, Kürd diye bir halkın olmadığını, Kürdce diye bir dilin olmadığını ispatlamaya çalışan mahkeme kararları vardı. Yargıçların isimleri, yargıçlık numaraları, tarih, imzalar, mühürler Yargıtay onayları vs. hepsi vardı yani gerçek bir belgeydi ama belgenin içeriği yanlıştı. İleri bir tarihte, bir araştırmacı bu belgeye dayanarak Kürdleri Türk, Kürdceyi Türkçe göstermeye çalışabilir. Kürdleri Türk gösteren bu anlayışa sahte demek mümkündür. Şecereler veya icazetnameler için de bunları söylemek mümkündür.

Araplar dışında, *şerif*liğe bağlanmak isteyenlerin var olduğu

görülmemektedir. Seyîdlik ise daha çok Arap olmayan halkların imrendiği bir kurumdur. Kanımca bu, mazlumlukla ilgili bir durumdur. İktidardaki Sünni Araplar, *şerifliği* Araplarla sınırlandırmışlardır. Şii İslam muhalefette olduğu için ve mazlum olduğu için, Sünni İslam'a karşı geniş bir cephe oluşturmaya çalışmaktadır. Şecereler, icazetnameler de bu süreçte ortaya çıkmaktadır.

Rêya Heqiyê'nin mazlumları

Rêya Heqiyê, insanı yaşamın merkezine koyan bir doğa dinidir. Doğa, insan, Tanrı bir bütündür. İnsanda da doğada da Tanrı'nın bazı özellikleri vardır. Örneğin bu inancın yaşandığı Ehl-i Hak (Yarsan) ve Kakaîlerde beddua yoktur. Beddua İslami bir kurumdur. Beddua ile Tanrı tarafından cezalandırılma isteği dile getirilmektedir. "O aile benim oğlumu öldürdü. Sen de onların oğlunu yok et Tanrı'm.", "Onların gözü çıksın!" Ehl-i Haklarda, Kakaîlerde böyle bir dilek yoktur çünkü insan da Tanrı'nın bazı niteliklerine sahiptir. Rêya Heqiyê'de Tanrı ile insan arasındaki ilişki sevgiye, İslam'daysa korkuya dayanır. Rêya Heqiyê'da Tanrı'nın insanları cezalandırıcı bir yönü yoktur.

Hallac-ı Mansur (858-922), Bağdat'ta, İslam Halifesi tarafından "Enel Hak!" (Ben Hakk'ım!) dediği, "Allah'ım beni affet!" demediği için katledildi. Gazeteci Cemal Kaşıkçı, Ekim 2018'de katledildi. Daha sonra cesedi on beş parçaya bölündü. Hallac-ı Mansur'un vücudunun parçaları ise canlıyken birer birer kesildi. Önce bir eli bileğinden kesildi. Hallac-ı Mansur, "Hu!" diye inledi. Ondan sonra öbür eli kesildi. Hallac-ı Mansur yine "Hu!" diye inledi. Ondan sonra birer birer ayakları kesildi. Vücudunun her parçasının kesilmesinden sonra Hallac-ı Mansur, "Hu!" diye inliyordu. Hallac-ı Mansur ölene kadar "Hu!" diye inledi. Cellatlar, Hallac-ı Mansur'a sık sık "Allah de, Allah'ım de!" diye bağırıyorlardı. O, ısrarla "Hu!" diyordu.

Daha önceki yazıda, Munzur Çem'in *Hewraman'a Yolculuk* kitabındaki bir yazıdan söz edilmişti. Değerli araştırmacı, bu yazıda Hewraman'da ve Dersim'de sey, bava, pir, yar, hu gibi sözcüklerin

aynı anlamda ve aynı tellaffuzla kullanıldığını tespit etmişti. *Hu*, Rêya Heqiyê'de Tanrı'nın adıdır: Huda (yaratan).

Kürd düşünür Suxrewerdî (1154-1191), aynı nedenlerle, aynı anlayış tarafından idam edildi. Nesîmî'nin (1370-1417) derisinin yüzülerek katledilmesi yine benzer nedenlerle oldu.

Batı'da, kiliseye, engizisyona direnen Rahip Servetus (1509-1553), Giardano Bruno (1548-1600), bilime ve insanlık durumuna karşı çok büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Servetus manastırda gizli gizli kan dolaşımını inceleyen çalışmalar yaptığı için, Bruno gökyüzünü incelediği için, *Dünya Güneş'in etrafında dönüyor,* dediği için, canlı canlı yakılarak katledildiler. Rahip Servutus'un Calvin tarafından katledildiği bilinmektedir. Calvin, her tarafından zincirlerle bağlı, aç, susuz bırakılmış Servetus'u kapatıldığı hücrede ziyaret etmiş; kiliseden, Tanrı'dan af dilediği zaman serbest bırakılacağını söylemiştir. Rahip Servetus, hiçbir şey söylememiş; ısrarla, alaycı bir tavırla, Calvin'in gözünün içine bakmıştır. Canlı canlı yakılma bu ziyaretten hemen sonra gerçekleşmiştir. Rahip Servetus'un anatomi ile ilgili, kan dolaşımı ile ilgili kitabı daha sonralarda yayımlanmıştır.

Doğu'da da Rêya Heqiyê'nin mazlumları insanlık durumuna çok büyük hizmetlerde bulunmuştur ama egemen İslam da Şii İslam da bu ilişkilerin gerçeğe uygun bir şekilde anlatılmasına fırsat vermemiştir.

Doğa dinlerini ilkel diyerek küçümsemek doğru değildir. Tek Tanrılı dinler konusunda ise şöyle düşünmek daha doğrudur: Merkezi devletlerin oluşmasıyla Tanrılar, karadan gökyüzüne çıkarıldı. Tanrılar gökyüzüne çıkarılınca onları, yeryüzünde temsil edecek kurumlara ihtiyaç doğdu. Bunlar insanlara, "Şunları yapmayın, bunlar günahtır, bunlar Tanrı'nın istemlerine aykırıdır.", "Şunları yapın, şu şekilde davranın, Tanrı'nın istemi de budur." diyen kurumlardı. Bunlar, imparator olabilir; kral, şah, padişah, halife, şeyhler, IŞİD'in halifesi olabilir.

Doğa dinlerinde Tanrı, kapınızın önündeki bir ağaçtır veya evinizin karşısında yükselen bir dağdır. Siz onlarla konuşabilir-

siniz, dertlerinizi anlatabilirsiniz, dertleşebilirsiniz ama bu Tanrılar, sizi, şunu yapın, bunu yapmayın vs. diyerek yönlendiremez. Gökyüzüne çıkarılan Tanrıların yeryüzündeki temsilcileri örneğin imparator, kral, şah, padişah, şeyhler, halifeler, IŞİD'in halifesi vs. ise insanları, büyük kitleleri, her zaman, kendi çıkarları doğrultusunda, Tanrı da bunu istiyor, diyerek veya Tanrı da buna karşıdır, diyerek istediği gibi yönlendirebilir.

Vesayet kurumu olma, toplum mühendisliği

Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş, Beşikci'yi *vesayet kurumu* olmakla suçlamaktadırlar. Aynı yazarlar ve Ertan İldan, Beşikci'yi *toplum mühendisliği* yapmakla da eleştirmektedirler. Bunlar, çok yanlış değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmeler, Beşikçi'nin yaşamına, düşüncesine, eylemine aykırı değerlendirmelerdir.

Beşikci'nin çalışmalarını, entelektüel bir çaba olarak değerlendirmek gerekir. Entelektüeller yalnız insanlardır. Kimse onlardan bir şey sormaz, kimse onlardan bir şey istemez. Kimse yapıp ettiklerine onlardan bir onay almaya çalışmaz. Yazmadıkları, konuşmadıkları zaman, kimse onlara neden yazmıyorsun, neden konuşmuyorsun, demez. Belki üç beş izleyicileri olabilir ama genel olarak yalnız insanlardır.

Beşikci'nin çabasını eleştiri kavramı çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Olayımızda eleştirinin kaynağı, *Geleneksel Alevilik* (Rıza Yıldırım) ve *Kızılbaşlık, Alevilik, Bektaşilik* (Derleyen, Yalçın Çakmak, İmran Gürtaş) kitabının yayımlanmış olmasıdır.

Bir kitap veya yazı yayımlanıyorsa, bir konuşma yapılıyorsa, kamuoyunun bilgisine sunuluyorsa, isteyen bir kişi, bu konuyla ilgisi, bilgisi olan bir kişi bu yazıda veya kitapta, konuşmada dile getirilen düşünceleri eleştirebilir. Eleştirinin kaynağı budur. Demokratik toplumlarda bu eleştiriden dolayı herhangi bir idari veya cezai yaptırım gündeme gelmez. Bu, çağdaş demokratik devletlerin en önemli özelliğidir. İfade özgürlüğünün, özgür eleştirinin gelişmesi, kurumlaşması, bilimin de demokrasinin de en önemli koşuludur. Türkiye gibi demokratik olmayan toplumlardaysa bu

eleştiriden dolayı idari ve cezai yaptırımlar gündeme gelebilir. Bu da demokratik olmayan devletlerin, bu niteliklerinin en önemli göstergesidir.

Entelektüel kimdir? Entelektüellik nedir? Barış Ünlü'nün sözleriyle entelektüel, güçlüye karşı, risk alarak güçlünün duymak istemediği sözleri, doğruları dile getiren kişidir. (bk. *BAK Bildirisi, Entelektüellik ve Akademik Özgürlük*, İmza ve Ötesi, Barış İçin Akademisyenler Anlatıyor kitabı içinde. Hazırlayan Nurettin Öztatar, Ütopya Yay., Ekim 2018 s. 230-241.)

Toplum mühendisliği, devletin eylemleridir. Mühendisliği devlet yapar. Şu süreçlere, şu ilişkilere dikkat etmek gerekir. Bugün devlet, *Alevilik* denen Rêya Heqiyê inançlıları Müslümanlaştırmak için çok yoğun bir çaba içindedir. Bu inancı yaşayan insanları Müslüman kalıbına dökmek için çok yoğun bir gayret göstermektedir. Bu, İslam'ın gelişiminden beri böyledir. Bugün Alevi denen Rêya Heqiyê inançlıların köylerine cami yapmak, camiye imam göndermek, cemevi yapıp oraya da imam göndermek, cemevlerinde Kur'an kursu açmak bu çerçevede yürütülen operasyonlardır. Cem ritüelini bir folklor olarak değerlendirmek, yine bu anlayışın eseridir. Üniversitelerde, "Alevilik Müslümanlık dairesindedir." anlayışıyla kürsüler kurmak, yine üniversitelerde, "Alevilik İslam dışı bir dindir." görüşünü şu veya bu şekilde yasaklamak vs. Toplum mühendisliği böyle yapılır ve bunu da ancak devlet yapar. Sürgünler, katliamlar bu sürecin ayrılmaz parçalarıdır. Yazarlar, Beşikci'nin bunları yapıyor olmasına, nasıl inanıyorlar acaba? Kendi başına bir Beşikci'nin bunlara gücü yeter mi? Devletin bu tür operasyonlarını eleştiren Beşikci, toplum mühendisliği yapanlara nasıl yardımcı oluyor?

Devletin bu tür operasyonlarını eleştiren bir kişiye *toplum mühendisliği yapıyor* demek şaşırtıcı bir durumdur.

Ama şurası açık bir gerçekliktir: Rêya Heqiyê inancının Müslümanlığa benzemediği bu kadar açık bir şekilde ortada dururken "Alevilik İslam dairesindedir." diye yazılar yazmak, devlet yandaşlığı yapmak, toplum mühendisliği konusunda devlete yardımcı

olmaktır. Asıl toplum mühendisliği budur.

Beşikci'ye göre Tanrı da Kürt'tür, demek

Önceki yazıda, Murad Ciwan'ın, *Çaldıran Savaşı'nda, Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler* kitabına bir atıf yapılmıştı. Murad Ciwan bu değerli çalışmasında Şah İsmail'in atalarının Kürd olduğunu, Sünni olduğunu anlatıyordu. XIV. yüzyıl başları... Daha sonra aile Şiileşmiş. Şiileştikçe de Kürdlükten kopmuş. Murad Ciwan çalışmasında bu dönüşümü de anlatıyor. Beşikci, Rêya Heqiyê (Alevilik) yazısında, bu bilgilere atıf yaparak Şah İsmail'in atalarının da Kürd olduğunu, Sünni olduğunu yazmıştı. Yazarlar Yalçın Çakmak ve İmran Gürtaş, bu ifadeye dayanarak "Beşikci'ye göre bütün Aleviler Kürt'tür, Tanrı da Kürt'tür." diyor.

Bu çok zorlama ve anti-Kürd bir ifadedir. Beşikci'nin Şah İsmail'in atalarının Kürd olduğunu söylemesinde hiçbir sorun yoktur. Bu tarihsel bir gerçekliğin dile getirilmesidir ama yazarların bu değerlendirmesinde çok büyük bir sorun olduğu açıktır. Devletin, Kürdleri asimilasyon politikalarına, zor, şiddet, sürgün uygulamalarına hiçbir tepki göstermeyenlerin, Kürdlerle ilgili küçük bir gerçekliğin dile getirilmesine bile tahammül edememeleri... Bu elbette çok önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Yazarlar, Kürt milliyetçiliği, Türk milliyetçiliği diyerek her ikisini de aynı kefeye koymaktadır. Bu da çok şaşırtıcıdır. Biri devlet tarafından korunan, kollanan, desteklenen, teşvik edilen bir milliyetçiliktir. Öbürü yine devlet tarafından yok edilmeye, ezilmeye çalışılan bir milliyetçiliktir. Bu ikisi nasıl, aynı kavramlarla değerlendirilebilir?

Bazı yazarlar ve akademisyenler de bu anti-Kürd tutumu, Kürtçüler, Türkçüler diye başlayan sözcüklerle ifade etmektedirler.

"Devlet, Alevileri Müslüman kabul ediyor." sözü, "Devlet Kürdleri Türk kabul ediyor." sözü gibidir. Her iki kategoride de asimilasyon esastır. Kürdlerin Türklüğe, Alevilerin Müslümanlığa asimilasyonu... Bu, Kürd değerlerini, bugün Alevi olarak dile

getirilen Rêya Heqiyê inancının değerlerini ezmek, yok etmek için çok büyük bir çaba içinde olunduğunu gösterir.

Kaygusuz Abdal'ın, şiirlerinin anlaşılmayacak bir yönü yoktur. Beşikci, inancı ifade eden böyle şiirler varken bu inanç nasıl Müslümanlık dairesinde yer alıyor, diye sormaktadır. Bu yazarlar, bu uzun cevaplarında, diğer sorularda olduğu gibi bu soruyu da cevapsız bırakmaya özen göstermişlerdir.

Sünni İslam din adamları, Sünni İslam dışındaki herkesi, her inancı Alevi adı altında toplamaktadır. Bu çerçevede Zeydiler (Beş İmamcılar), İsmailler (Yedi İmamcılar), On İki İmamcılar, Nusayriler vs. hepsi Alevi (Ali taraftarı) adı altında toplanmaktadır. Bu bakımdan Alevi kavramının, Ali taraftarı anlamında İkinci Abdülhamit'ten önce de kullanılması söz konusu olabilir. Alevi adının, İttihatçılar Dönemi'nde yoğun olarak kullanıldığı, Türk'e has bir din olarak inşa edilmeye çalışıldığı, Orta Asya ile bağ kurulmaya çalışıldığı açıktır.

***

Ertan İldan, Beşikci'yi Alevileri anlamaya çalışmayıp belirli bir kalıba dökmekle, toplum mühendisliği yapmakla eleştiriyordu. Bu eleştiriye, yukarıda yeteri kadar cevap verildiği kanısındayım.

Recep Maraşlı ise Aleviliğin İslam'la ilişkisi çerçevesinde "Reel Alevilik görmezden gelinemez." demektedir. Reel Alevilik, çoğu yerde bir asimilasyon durumudur. Örneğin İskilip taraflarında da Alevi olarak bilinen köyler var. Tamamen Sünni İslam'a asimile olmuşlar. Köylerin farklı taraflarında da öte köy, beri köy taraflarında da cami var. Namaz, oruç, hac... aynen Müslümanlarda olduğu gibi yaşanıyor. Alevi sözcüğünü hakaret olarak algılayanlar da var. Bu gelişmelere rağmen bunlara hâlâ Alevi köyleri deniyor. Bu reel duruma bakarak "Aleviler de İslam dairesindedir." denebilir mi? Alevi değerlerinden tamamen kopmuşlar, asimile olmuşlar.

Devlet, bugün Alevi olarak dile getirilen Rêya Heqiyê inanç-

lılara Sünni İslam'a, Hanefiliğe asimile etmek için çok büyük çabalar sarf etti ama gelinen noktada, bazı alanlarda örneğin Dersim'de, Aleviliğin, Şii İslam'a asimile olduğu söylenebilir. Bu, daha belirgin bir gelişmedir.

Bugün, Aleviliği On İki İmamlara, Şiiliğe bağlamaya çalışan her görüş asimilasyon göstergesidir. Sadece Aleviler değil Rêya Heqiyê'nin diğer kolları, Êzîdîliğin, Ehl-i Hak'ın, Kakaîlerin de İslam'a döndürülmesi için tarihte çok büyük operasyonlar yapılmıştır. Bu çerçevede, Kürdistan'ın çeşitli alanlarında kitlesel katliamlar, sürgünler, etnik temizlik operasyonları ardı ardına gündem gelmiştir. Bunlar yakından biliniyor.

Irak'ta Hewraman bölgesinde yaşayan Kakaîleri Şii İslam'a döndürmek, İran'da, yine Hewraman bölgesinde yaşayan Ehl-i Hakları Şii İslam'a döndürmek, bu hükûmetler için çok önemli bir faaliyettir. Her iki tarafta da Ehl-i Hakların, Kakaîlerin mezarları, dinsel kurumları yakılmakta, ziyaretgâhlar yıkılmakta, buralarda Şii din adamları için türbeler yapılmaktadır. Ehl-i Haklar, Kakaîler, Êzîdîler taciz edilmektedir. Ağustos 2014'te, Şengal'de, Êzîdîlerin, IŞİD tarafından nasıl soykırıma uğratıldıkları yakından bilinmektedir. Êzîdîlere Müslüman olmaları teklif edilmekte, Müslüman olmayan erkekler o an katledilmekte; kadınlar, çocuklar esir alınmakta, esir pazarlarında satılmaktadırlar.

nerinaazad, 22.02.2019

DÖNEMİN ROMANLARI

Son kırk yılda, Kürdistan'da, toplumsal yapıda çok büyük değişimler oldu. Bunu, toplumsal yapı altüst oldu, şeklinde de ifade edebiliriz. Köylerin yakılması, yıkılması, beyaz arabalar, faili meçhul cinayetler... Köylerin, evlerin yakılması, yıkılması sürecinde nüfus, kırsal alanlardan şehirlere doğru hareketlenmeye başladı. Yine bu sürecin yoğunlaşması, yaygınlaşması sırasında Kürd şehirlerinin birbirleri arasında da göçler çoğaldı. Kürd şehirlerinden Türkiye'nin Batı illerine göçler de arttı. Mücadele, aile yapılarında, ailedeki insan ilişkilerinde, iş güç biçimlerinde de değişmeler yarattı. Bu değişimler, edebiyata, romana da yansıdı.

Bu yazıda iki romandan söz etmeye çalışacağım. Birincisi *Mevsim Yas* romanı, ikincisi *Kayıplar Köprüsü* romanı.

Mehtap Ceyran (d. 1979, Batman) *Mevsim Yas* (Sel Yay., 5. basım, İstanbul, 2017.)

Ertan Canan (d. 1975, Yüksekova) *Kayıplar Köprüsü* (Sîtav Yay., Van, Ocak 2019.)

Mevsim Yas

Mevsim Yas'ta olaylar, 1990'larda, Batman'da geçmektedir. Zehra, bir okulda öğretmendir. Batman'da kiralık bir evde oturmaktadır. Bir gün okuldan eve döndüğü sırada posta kutusunda, kendisine gönderilen kalınca bir zarf bulur. Bu mektubun kim tarafından gönderildiği belli değildir.

Mektupta, Batman'da yaşayan bir ailede yaşananlar, insan ilişkileri dile getirilmektedir. Aile, Batman'ın çeperlerinde, yoksul bir mahallede yaşamaktadır. Mahallenin yoksulluğu, "...*Tek göz evler,*

yıkılmış briket bahçe duvarları, o bahçelerdeki ocaklarda pişen yavan yemekler, delik ayakkabıların sürüdüğü ayaklar, yıpranmış elbiseler, kıtlık..." şekline anlatılmaktadır. (s. 80.)

Baba berberdir. İçkiye düşkün, durmadan içen sarhoş olan biridir. Aynı zamanda sık sık kumara gider. Baba, bir zamanlar varlıklıyken içki ve kumar yüzünden iflas etmiş bir kişidir. İki kızı vardır. Büyük kız on beş yaşındadır. Baba, eşine ve çocuklarına durmadan şiddet uygulayan biridir. Baskıya, şiddete, hakarete dayanamayan eş, kısa bir süre sonra ölür. Berber baba, karısının ölümünden kısa bir süre sonra, dul bir kadınla birlikte eve gelir. Üvey ana, çocukları hiç sevmemekte; onlardan nefret etmektedir. Evin iki odası vardır. Tuvaleti evin dışında, bahçededir. İçkici baba, olur olmaz nedenlerle çocuklarıyla birlikte, yeni eşine de işkence yapmaya başlar; onlara sık sık "Sen bizim Allah'ımızsın!" dedirtmeye çalışır. (s. 95.) Mahallede babanın bu işkencelerine karşı çıkan tek kişi, çocukların dayısı Medet'tir. Medet siyasi bir kişiliktir. Komşu evde oturmaktadır. İki evin bahçesini briketlerle örülmüş yıkık bir duvar ayırmaktadır.

Gerek baba gerek üvey ana çocukların büyümesini, yemelerini içmelerini hiç sorun yapmazlar. Onlara hiçbir değer vermezler. Bu bakımdan çocuklar, mektupta adlarıyla anılmamaktadır. Adıyla anılmak, çağrılmak, onun kimliğini tanımak anlamına gelmektedir. Hâlbuki baba ve üvey ana tarafından çocuklar değersiz varlıklar olarak görülmektedir. Bu bakımdan çocuklar adlarıyla anılmaz, çağrılmazlar.

Zehra Öğretmen'e gelen mektupta,1990'lı yıllarda, Batman'da yaşanan bütün olaylar, kurulan, gelişen ilişkiler, sözü edilen bu aile odak noktası alınarak ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Bu olguları, ilişkileri, ayrıca Zehra Öğretmen de anlatmaktadır. Zehra Öğretmen'in anlatımları ve mektuptan okunan parçalar birbirlerini destekleyerek ilerlemektedir.

Siyasi toplantılar, siyasi cinayetler, protesto yürüyüşleri, kepenk kapatmalar... Polis-devrimci çatışmaları, beyaz arabalar, kaçırılan insanlar, faili meçhul cinayetler, toplu mezarlar, taziye

evleri, sansürlü çıkan gazeteler, masa altından alınıp ancak tanıdıklara verilen gazeteler, kitaplar... dönemi karakterize eden olgulardır. Bu çerçevede, cezaevlerindeki yaşam da dile getiriliyor. Hizbullah, domuz bağı işkenceleri, Hizbullah'ın dokunulmazlığı, yine döneme damga vuran önemli olgulardır. Kadına şiddet, durmadan artan kadın, genç kız intiharları yine öyle. Her siyasi cinayetten sonra taziye evleri açılıyor ama kadınların, genç kızların intiharlarından sonra taziye evi açılmamasına, taziye çadırı kurulmamasına özen gösteriliyor. Bu olgusal zenginlik arasında, tarihsel bir sorun olarak Ermeni sorunu da dile getirilir. Yüz yıl yas tutan kadınlardan, "Kırmızı kar yağıyordu." denen günlerden söz edilir.

Sigarayı hemen hemen bütün olay kahramanları içiyor. Hizbullah yanında, muska yazan kadınlar da çoğalmış. Kadınların büyük bir kısmı, Batman'da muskacıları, büyücüleri, falcıları bulmak için dolaşıyor. Bazı kadınlarda, muska, büyü gibi pratikler gelişirken namaz, tespih pratikleri de gelişiyor.

Yoksulluk, dönemi anlatan çok önemli bir kavramdır. İçki, kumar, kadına şiddet, tiner çekmek, üvey ana, kurnaz apartman yöneticileri, düzenbaz kapıcı, böyle bir ortamda yaşam buluyor. Bütün bu olgular, Zehra Öğretmen'in anlatımlarıyla ve kendisine gelen mektuptaki anlatımlarla birbirleriyle ilişkileri içinde başarılı bir şekilde bütünleştiriliyor.

Bu yaşamın bir aşamasında, aktarda çalışan Taha'yı Hizbullah kaçırıyor ve kendisinden bir daha hiçbir haber alınamıyor. Taha, ailesiyle bu mahallede yaşayan biri. Mersin'de Ziraat Fakültesi'nde okumaya başlamış ama kaos yüzünden fakülteyi bitirmeden Mersin'den ayrılıp yine Batman'a dönmüş bir genç.

Zehra Öğretmen, Taha'nın kaçırılmasından sonra büyük bir endişe içindedir çünkü Taha, Zehra Öğretmen'in çok yakın bir arkadaşıdır. Ayrıca Zehra'nın, Taha'nın kız arkadaşı Fesla ile de çok yakın bir arkadaşlığı vardır. Fesla ile sık sık Emniyet'e gidip Taha hakkında bilgi almaya çalışırlar. Her zaman da "Bizde yok, araştırıyoruz." cevabı ile karşılaşırlar.

Hizbullah'ın ölüm tehdidiyle karşılaşan Taha, bir süredir, Öğretmen Evi'ndeki bir odada kalmaya başlamıştır. Bir gün, Taha'dan haber var mı, diye bu odaya gelen Zehra Öğretmen, Taha'nın eşyaları arasında bir defterle karşılaşır. O defteri hemen çantasının içine atar. Bu, Taha'nın günlüğüdür ama bu günlükten Taha'nın kız arkadaşı Fesla'ya söz etmez. Bu günlükle birlikte olayların anlatımına üçüncü bir boyut daha katılmıştır. Olaylar, Zehra Öğretmen'in ağzından ve mektupta yazılanlardan anlatılırken artık üçüncü bir anlatı olarak Taha'nın günlüğü de devreye girer.

Günlükte daha çok, yaşanan kaosun, insanların, ruhsal ve düşünsel yapısında meydana getirdiği yıkımlardan söz edilir. Mektupta, Taha'nın kız arkadaşı Fesla'ya aşkı, bu konuda yazdığı fakat bir türlü vermediği mektuptan da çok söz edilir.

Mevsim Yas'ta çok güçlü bir karakter var: Ailenin küçük kızı. Konuşmayı biliyor ama konuşmuyor. İsteklerini kâğıda yazarak anlatıyor. Kalabalıklar arasında kendini görünmez kılmaya çalışıyor. Evde, kanepenin altında, yatılı okulda ranzanın altında yaşam sürdürüyor. Üvey ana onu her zaman *bitli* diye çağırıyor. Dayısı Medet'in verdiği kitapları okumaya çalışıyor.

Romanda çok güçlü anlatımlar var: "*Odadaki tüm gözlerin, görüş alanının dışına çıktığımdan emin oluncaya kadar ufalmaya devam ettim. Gizlenmeye daha o zaman başlamıştım (s.11.).*"

"*Zaman, acıları ağırlaştırıyormuş, sonradan anladım. O günlerde, okulda da evde ve sokaktaki gibi ketumdum. O gün derste sözlü sınav vardı. Öğretmen sıraların arasında ağır ağır geziniyordu. Bir ara bana döndü. 'Tahtaya kalk!' dedi. Kalktım. Bir soru sordu. Mecbur kalmadıkça konuşmadığımı biliyordu. Tahtaya dönüp cevabı yazmak için tebeşiri elime aldım. 'Hayır, yazmayacaksın!' diye bağırdı. 'Sözlü cevap vereceksin.'*

'Öğretmenin sorusuna tek kelimelik cevap verdim. Kürtçe konuştuğumun farkında değildim. İki dilli hayatımda hangi dili nereye koyacağımı bilmiyordum. Nerede hangi dili konuşmam gerektiği konusunda kafam karışıktı. Öğretmen hırsla yanıma geldi. Suratımın ortasına bir yumruk indirdi. Yüzümün sağ elmacık kemiği oracıkta morardı. Bir an

gözümün yuvasından fırladığım sandım ama hiç sesim çıkmadı. Şaşkındım. Öğretmenimin neden hiddetlendiğini anlamamıştım. Korku dolu gözlerle ona bakıyordum. Kulağımdan tutup beni kenara çekti. Öğrencilere sırayla gelip yüzüme tükürmelerinin söyledi. 37 mevcutlu sınfımızda, 36 arkadaşım tek tek gelip yüzüme tükürdü. Çok incindim. Bir süre tek ayak üzerinde bekletildikten sonra öğretmen saçımdan tutup beni sırama kadar sürükledi. Elinde kalan saç tellerimi tiksinerek silkeliyordu. Bağırıp çağırıyor, hiddetle bir şeyler söylüyordu' (s. 66-67.)."

"'Bu ülkede insanca bir gün yaşamadık. Mutlu bir gün yaşamamıza izin vermediler.' demişti." "Gördüğü her beyaz arabayı devlet sanan ve sırf bu yüzden ana caddelerde yürümeye korkan nesiller yetişti bu ülkede (s. 100.)."

Mektupta sözü edilen ailenin on beş yaşındaki büyük kızı, dayaktan, işkenceden aşağılanmaktan bıkar; çatıya çıkarak kendini asar. Cesedi çatıda bir süre bayrak gibi dalgalanır.

Bu intihardan sonra, babanın gözünde kızı ve eşi artık değerli birer varlık olarak belirir. Eşi Feride, kızı Hicran olarak anılır.

Bu romanda, okuyucunun merak ettiği birçok soru vardır. Mektubu kim yazmıştır? Hizbullah'ın kaçırdığı Taha'nın akıbeti ne olmuştur? Taha ve Fesla birbirleriyle buluşabilmiş midir? Bu sorular, eserin son sayfalarında cevap bulmaktadır.

Kayıplar Köprüsü

Kayıplar Köprüsü'nde olayların nerede geçtiği, hangi yıllarda geçtiği belirtilmiyor. Okuyucu, bir Kürd ili olduğunu, 1990'lar olduğunu düşünebilir. Bu romanda devletin şiddet politikası bütün açıklığıyla ortaya konulmaktadır. Eserde on kadar kahraman var. Bunlardan yedisi yaşamlarını kaybediyor, üçü yaşamaya devam ediyor.

Kahramanların beşi toplu kurşuna dizilerek ve işkenceli sorgularda yaşamlarını yitiriyor. Yaşlı Xemê kadın, kocası Selim'in, işkenceli bir sorguda yaşamını yitirmesinden sonra; yaşlı Farisi, işkenceli bir sorguda genç oğlunu kaybetmesinden sonra ölüyorlar. Sekiz yaşlarındaki Asmin, yaşayan üç kişiden biridir. Çöplükte

bulduğu ve oyuncak niyetiyle sakladığı el bombasının patlaması sonucu iki kolunun da kaybetmiş bir çocuktur. Yaşamını artık bu şekilde sürdürecektir.

Xecê'nin kocası uzun zamandır dağlardadır. Çatışmalara katılmaktadır. Emniyet güçleri tarafından da takip edilmektedir. Aile, baskı ve zulüm ortamında bir oğlunu bu şekilde kaybetmiştir.

Xecê yine hamiledir ve bu sefer doğum yapmak için bir mağaraya yerleşmiştir. Xecê, binbir türlü yokluk içerisinde kendi başına doğum yapar. Kocası da mağarada, doğumu kısa bir süre izler. Doğan çocuğun erkek olduğunu görüp kendi dağlarına çekilirler. Çocuğa Azad adı verilir.

Xecê, Azad'ı mağarada kendi sütüyle, keçi sütüyle ve otlarla besleyerek büyütmeye çalışır. Azad biraz büyüyünce köylerine, evlerine dönerler. Bir süre sonra baba da dağlardan eve gelir. Babanın eve geldiği sabah köye büyük bir baskın yapılır. Köy baştan başa yakılır, insanlar toplu olarak kurşunlanırlar. Baskın sırasında köylülerin büyük bir kısmıyla baba da öldürülür. Xecê ağır yaralanır. Oğlu Azad'la birlikte yine mağaraya çekilir. Bir süre sonra baskıdan ve zulümden, yokluktan Xecê de yaşamımı yitirir.

Azad büyür, delikanlı olur. Köyde, komşu kızı Safya ile aralarında gönül bağı gelişir. Bu sırada, Yukarı Mahalle'den Selim'le birlikte gözaltına alınır. Selim, karısı Xemê ile birlikte yaşayan yaşlı bir kişidir. Gözaltında, her ikisi de çok yoğun işkenceler görür. Yaşlı Selim, işkenceli sorgular sırasında ölür. Gördüğü işkenceler sırasında Selim susuzluktan yanar, tutuşur; "Su, su!" diye inler. Azad'ın sidiğini içerek küçük bir an için nefes almaya çalışır.

"Selim'in yandığı, -Kurtların, çakalların Selim'den geriye hiçbir şey bırakmadığı- çöplerin arasından geçiyor (s. 52.)."

"Erimeye başlıyor karlar, baharın gelişiyle, haftalar sonra. Kış boyunca karın altında kalan çöpler yüzeyde görünür hâle geliyor. Aç kurtlar, Selim'den geriye kara lastik ayakkabısın tekini bırakmış yalnızca (s. 51.).", *"Kara lastikli ayakkabının tekini de çöp toplamaya gelen çocuklar almış olmalı (s. 60-61.)."*

"Kasabaya ulaşmak için kullandığı kaçak yollarda, kaçak ilerliyor.

Dağları tırmanıyor, yamaçları geride bırakıyor Azad. Babasının ölüsüne kavuşamamasının acısı içini kemiriyor. Selim'in bedeni yanarken acıyla bakan gözlerini bir an olsun düşürmüyor gözlerinden. Xemê'ye götürebileceği hiçbir şey yok Selim'in bedeninden arta kalan (s. 53.)."

Azad, kaçak bir şekilde dağ bayır dolaşırken takatsiz kalır; hastalanır. Bir yerleşim yeri yakınlarında, anası Xecê'nin mezarının yanında çalıların arasında düşer kalır. Mavi gözlü küçük kız Asmin, Azad'ı o durumda görür. Kaçak olduğunu anlar. Anası Canê ile birlikte onu kendi ahırlarının bir köşesine taşır. Asmin ve anası Canê, Azad'ı orada beslerler; iyileştirirler.

Asmin, sekiz yaşında bir kızdır. Çöplükte bulduğu bir el bombasını oyuncak niyetiyle saklar. Sakladığı bu bombayla oynadığı bir sırada bomba patlar ve iki kolunu kaybeder. Artık sakat yaşayacaktır. (s. 65 vd.)

Kayıplar Köprüsü romanının ikinci bölümü İstanbul'da geçiyor. Bu, çok dikkate değer bir durumdur. Anasıyla, babasıyla, köyüyle birlikte zulüm gören Azad, dağa gitmiyor; İstanbul'a gidiyor. Bu zulmü yaşayan ailesiyle birlikte, Safya'nın da İstanbul'a gittiğini görüyoruz.

Bu, gerilla mücadelesi sürecinin ve sonuçlarının pek işlenmeyen bir yönüdür. Toplumda yaşanan fakat işlenmeyen, işlenmesi istenmeyen bir yönüdür. Toplumda ensest ilişkiler de yaşanmaktadır ama bu ilişkilerin anlatılması da istenmemektedir. Mücadele sürecinde, Kürd şehirlerinde fuhuş, uyuşturucu kullanımı, içki kullanımı, hırsızlık gibi birçok olay gelişmeye başlamıştır. Yazar Ertan Canan'ın buna dikkat çekmesi yerinde bir tutumdur.

Köyün, okuryazar olan tek kişisi Aydın da bu baskıdan ve zulümden kurtulmak için İstanbul'a taşınmıştır ama sıkı bir şekilde izlenmektedir. Sık sık ölüm tehditleriyle karşılaşmaktadır. İşkenceli bir sorguda yaşamını yitirdiğini görüyoruz. Yaşlı Farisi, İstanbul'da damla sakızı satarak yaşama tutunmaya çalışmaktadır. Kızı Safya bir iş yerinde çalışmaktadır. Oğlu İsa ise yine işkenceli bir sorguda yaşamını kaybetmiştir.

Bu romanda, düşünceler ve duygular italik harflerle gösteril-

miş. Bu önemli bir üslup farkıdır. Hangi satırların olguları, olgular arasında ilişkileri anlattığı, hangi satırların duyguları ve düşünceleri anlattığı bu şekilde belli olmaktadır.

Bu romanda da süreci açıklayan, dile getiren çok güçlü bir anlatım vardır. *"Bu kasaba acılar yaşıyor hâlâ, köprüleriyle, sokaklarıyla, caddeleriyle. Daha önce de çöp bidonlarından yakınlarının ceset parçalarını toplayıp Ahmet Terzi'ye diktirip sonra da defnedenler olmuş. Köprüler, cadde ve sokaklar yetmiyor artık ölülerin isimlerini taşımaya. Kayıplar Köprüsü'dür artık kasabadaki tüm köprülerin adları. Herkes, ölüsünü içine gömmüş aslında. İsmini de diline yazmış. Çoğu zaman suskundurlar. Anlatmak istemezler ölümün acısını. Ölülerin kan kokuyor olsa da o kokular arasında, babam aramalıyım (s. 36-37.)."*

Kayıplar Köprüsü, 1990'larda Siirt'te yaşanan Kasaplar Deresi'nde yaşananları çağrıştırıyor. Çatışmalarda yaşamlarını yitiren gerillaların cesetleri bir dereye atılıyordu. Bu dereye daha sonra Kasaplar Deresi dendi.

"Harabe evinin açık kapısının biraz aşağısında elinde bastonuyla oturmuş, durmadan sallamıyor Xemê. Küsmüş tüm hayata ve içindekilere. Anlamlarının yok olup gitmesiyle, bir yok oluş kalmış hüzünlerinde. Küsmüş kendi ruhuna. Ağıtlar yakıyor olsa da gece gündüz duyabilen bir tek bastonu olmuş sadece. Okşuyor bastonunun durmada ve hayatın mırıldanıyor. 'Her yıl yeni umutlar belirdi gözlerimde. Her özlemimin içine umudu da kattım yaşayamadığım ömrümde. Uykuların en derin halindeyken bile, rüyalarım yarım kaldı. Düşlerim çöplerin rutubetine kayıp küflendi. Hep özledim. Uzak dağları özledim. Ölen çocukları, ağlayan anneleri. Yakılan köyleri özledim. Yakılan kocam Selim'i. Yolunu gözledim aylarca. Bir ekmek alıp gelecekti. Evet 'o iyiydi ama öldü!' Acılar üst üste gelince yıkıldı, harap oldu zamanlarım. Ekmeksiz kaldı sofram (s.59)."

Azad çok değerli bir çocuktur. Dürüst bir delikanlıdır. Bu bakımdan İstanbul'a gelip durmadan şarap içerek, sokaklarda yaşayarak hayata tutunmaya çalışmasını bir okuyucu olarak içime sindiremedim ama mücadelenin, göçlerin yarattığı bir durum da bu. Yazarın, mücadelenin, göçlerin bu yanına değinmesi takdire

değer.

Romanda, kurgu şöyle de gelişebilirdi. Azad ve Safya, düzenli bir iş kurmaya çalışırlar; evlenirler, çocukları olur. Durmadan ülkeye dönüşün hesabı içindedirler. Xecê'yi, isimsiz babayı, Selim'i, Xemê'yi, Farisi'yi, İsa'yı, Aydın'ı çocuklarında, torunlarında yaşatmaya çalışırlar.

Edebiyat, dilin, sözcüklerin kullanım ile ilgili bir sanattır

Her iki roman da Türkçe yazılmış. Bu bakımdan bu romanları Türk diline, Türk edebiyatına hizmet olarak algılamak gerekir çünkü edebiyat, dilin, sözcüklerin kullanımıyla ilgili bir sanattır. Hangi dili kullanırsanız o dile, onun edebiyatına hizmet edersiniz. Türkçe yazarsanız, Türk diline, Türk edebiyatına hizmet edersiniz. Kürdce yazarsanız, Kürd diline, Kürd edebiyatına hizmet edersiniz. İngilizce yazarsanız, İngiliz diline, İngiliz edebiyatına hizmet edersiniz.

Her iki roman da Kürdleri, Kürdistan'ı anlattığı için elbette Kürdoloji içinde yer alır ama edebiyat, anlatılan konu ile değil dilin sözcüklerin kullanımıyla ilgili bir sanattır. Türkçe yazarak Kürd diline, Kürd edebiyatına hizmet edemezsiniz.

Her iki romanı da Kürd diline, Kürd edebiyatına kazandıracak faaliyet, çeviridir. Yabancı dillerden Kürdceye, Kürdceden yabancı dillere çeviri Kürd dilini, Kürd edebiyatını zenginleştirecektir.

nerinaazad, 19.03.2019

Aleviliğin Doğuşu yazısı 12. 9. 2018 tarihinde yayımlandı.[7] Bu başlıkla ilgili ikinci yazı da 24.9.2018 de yayımlandı.[8] Bu yazılar, *nerinazad.org, zazaki.net, ismailbesikcivakfi* sitelerinde yayımlandı. Bu yazılarda Rıza Yıldırım'ın *Aleviliğin Doğuşu, Kızılbaş Sufiliğinin Toplumsal ve Tarihsel Kökenleri* adlı kitabı eleştiriliyordu.

Rêya Heqiyê (Alevilik) yazısı 2.2.2019 tarihinde yayımlandı.[9] Bu yazı da yukarıda belirtilen sitelerde yayımlandı. Bu yazıya, Yalçın Çakmak ve İmran Gürtaş *gazeteduvar*'da, 14 Şubat 2019 tarihinde *İsmail Beşikci'ye Cevabımızdır* başlıklı bir yazı yayımladılar.[10] Beşikci'nin bu yazısına karşı Recep Maraşlı'nın ve Ertan İldan'ın da eleştirel yazıları oldu.

İsmail Beşikci'ye Cevabımızdır yazısına, Can Şeker ve Serdar Çagırga da cevap yazısı yayımladılar. *Dinya li dinyê çavê gur li mihê* (Dünya var oldukça kurdun gözü kuzudadır) başlıklı bu yazı *gazeteduvar*'da yayımlandı.[11]

Bu eleştirilere karşı, *Eleştirilerin İzinde* başlıklı yazı, 21 Şubat 2019 tarihinde nerinazad'da ve yukarına belirtilen öbür sitelerde yayımlandı.[12]

Akademisyenler Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş, 12 Mart 2019 tarihinde, *İsmail Beşikci'ye Cevap (2): Eleştirinin Eleştirisinin Eleş-*

---

7 https://www.nerinaazad.org/tr/columnists/ismail-besikci/aleviligin-dogusu

8 https://www.nerinaazad.org/tr/columnists/ismail-besikci/aleviligin-dogusu-ii

9 https://www.nerinaazad.org/tr/columnists/ismail-besikci/reya-heqiye-alevilik

10 https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/02/14/ismail-besikciye-cevabimizdir/

11 https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/02/22/dinya-li-dinye-cave-gur-li-mihe/

12 https://www.nerinaazad.org/tr/columnists/ismail-besikci/elestirilerin-izinde

tirisi başlıklı yeni bir cevap yazısı daha yayımladılar. Bu yazı da *gazeteduvar*'da yayımlandı.[13] Bu ikinci cevap yazısında, İsmail Beşikci'nin yazısı yanında ihraç akademisyenler, Can Şeker-Serdar Çagırga da eleştiriliyordu.

Akademisyenler, Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ın birinci ve ikinci cevap yazılarına, Munzur Çem de cevap verdi. *"KERMÊ DARE DARE RA YENO" (Ağaca Kemiren Kurt Ağacın Kendisinden Gelir)* adlı bu yazı *Deng* dergisinde yayımlandı.[14]

İhraç Akademisyenler, Can Şeker-Serdar Çagırga, *Eleştirinin Eleştirisinin Eleştirisi* başlıklı yazıya, *Bir Trajedinin Komedisi* başlıklı bir yazı kaleme alıp yazıyı *gazeteduvar*'a gönderdiler. Bu yazı *gazeteduvar*'da yayımlandı.[15] Ancak yayımlanma süreci çok sıkıntılı geçti. *Bir Tartışma Üzerine* başlıklı bu yazı da *gazeteduvar*'ın bu son yazının yayımlanması konusundaki tutumuyla ilgilidir.

***

Can Şeker-Serdar Çagırga'nın anlatımlarına göre yazı, *Gazete Duvar*'a, 31 Mart seçimlerinden bir hafta kadar önce gönderildi. Editör Emel Gülcan, yazının iyi bir yazı olduğunu ama bu tartışmayı daha da uzatmamak için *yazıyı yayımlayamayacakların* söylemiş. Arkadaşlar, *Eleştirinin Eleştirisinin Eleştirisi* yazısında kendileri ile ilgili belirlemelerin olduğunu, Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ın ikinci cevap yazılarını yayımladığınıza göre, bizim cevap yazımızı da yayımlamanız gerekir, demişler. Yazı uzun, şeklinde bahaneler de ileri sürülmüş. Daha sonra, arkadaşlar, *Gazete Duvar* Genel Yayın Yönetmeni Ali Duran Topuz'la görüşmüşler. (Bu görüşmeler telefon ile yapılıyor.)

Ali Duran Topuz, yazının yayımlanması konusunda daha anlayışlı bir tutum sergiliyor. Yalçın Çakmak- İmran Gürtaş'ın ikinci

13 https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/03/12/ismail-besikciye-cevap-2-elestirinin-elestirisinin-elestirisi/

14 Deng Dergisi'nin Mart 2019 tarihli 113. sayısı (s. 64-78).

15 https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/04/08/bir-trajedinin-komedisi/

cevap yazıları yayımlandığına göre, etik bakımdan sizin cevap yazınızın da yayımlanması gerekir, diyor. Buna rağmen yazı yayımlanmıyor. Birkaç gün sonra, yeniden yapılan konuşmalar sonunda, yazının seçimlerden sonra siteye konulacağı söyleniyor.

Yazı, 31 Mart seçimlerinden sonra da konulmuyor. Yine editörle ve Genel Yayın Yönetmeni'yle uzun uzun görüşmeler yapılıyor. Yazının 4 Nisan'da siteye konulacağı söyleniyor. 4 Nisan'da da konulmuyor. Editörle yayın yönetmeni birbirleriyle çelişik konuşmalar yapıyorlar. Hafta sonunda konulacak, deniyor ama bu söz de yerine getirilmiyor.

Bu arada arkadaşlar, yazının *Gazete Duvar*'da yayımlanması konusunda ısrarcı oluyorlar. Editör ve Genel Yayın Yönetmeni'yle sık sık görüşmeler yapıyorlar. Bazen Can Şeker bazen Serdar Çagırga konuşuyor.

Bir Trajedinin Komedisi başlıklı yazı, ısrarlı tutum üzerine, nihayet 9 Nisan günü siteye asılıyor ama *Gazete Duvar*'ın ana sayfasında yarım saat kadar tutuluyor, sonra kaldırılıyor. Forum bölümüne gönderiliyor. Sosyal medyalarında yazıyı paylaştıktan sonra gün içerisinde bir kez dahi yazıyı paylaşmıyorlar. Bu, yazıya, sitede o gün yayımlanan yazılar karşısında çok farklı bir işlem yapıldığını gösteriyor. Bilim yöntemi, ifade özgürlüğü, özgür eleştiri, akademik özgürlük kavramlarının ışığında bu sürecin değerlendirilmesinin yararlı olacağı kanısındayım.

Bir düşünceyi kamuoyu ile paylaşmanın anlamı

Bir düşünceyi, bir görüşü, kamuoyuna açıklamanın, kamuoyu ile paylaşmanın anlamı şudur: Herhangi bir kişi, açıklanan bu düşüncelerle ilgileniyorsa, bu konularda bilgisi varsa, isterse bu düşünceleri eleştirebilir; bu düşüncelerdeki doğruluğu, yanlışlığı dile getirebilir; kendi doğrularını önerebilir. Düşünceleri kamuoyu ile paylaşmanın en önemli anlamı budur.

Bu bakımdan, *Gazete Duvar* editörünün, tartışmayı uzatmayalım, anlayışı yanlıştır. Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ın *Eleştirinin Eleştirisinin Eleştirisi* başlıklı ikinci cevap yazısı yayımlandığına

göre Can Şeker-Serdar Çagırga'nın cevap yazısı da yayımlanmalıdır. Tartışmayı uzatmayalım, sözü Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ın ikinci cevap yazıları geldiği zaman, onlara söylenmeliydi. *Gazete Duvar*, Can Şeker-Serdar Çagırga'nın, ikinci eleştirel yazılarının yayımlamaması, onları, Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ı eleştirilemez, dokunulamaz, ileri sürdükleri düşüncelerin doğruluğundan kuşku duyulamaz, yapmaktadır. Bu tutum bir yerde, bu akademisyenlere de yapılan bir haksızlıktır, saygısızlıktır. Bu da bilim yöntemine, bilim ortamının oluşmasına aykırı bir durumdur çünkü bilim, sınırsız bir ifade özgürlüğü ortamında, özgür eleştirinin kurumlaştığı bir ortamda üretilir. Bilim ortamı, ancak ifade özgürlüğünün, özgür eleştirinin etkin bir şekilde çalıştığı bir ortamda oluşur. İfade özgürlüğünün, özgür eleştirinin kurumlaşmadığı bir ortamda, ifade özgürlüğünün kısıtlı olduğu baskı altında olduğu bir siyasal sistemde, akademik özgürlüğün hiçbir değeri yoktur.

Öte yandan, akademik özgürlük insan haklarına aykırı bir kavramdır çünkü sadece üniversite hocalarına bu hakkı vermektedir. Hâlbuki insan hakları, herkesin, bütün insanların haklarıdır. Bu bakımdan akademik özgürlüğü değil ifade özgürlüğünü savunmak gerekir.

Türk siyasal hayatında, ifade özgürlüğü, özgür eleştiri hiçbir zaman kurumlaşmamıştır. Her zaman baskı altındadır. Bu bakımdan üniversitede bilim ortamının oluştuğu söylenemez ama gerek akademisyenler gerek basın mensupları, yazarlar vs. böyle bir ortamın oluşması için çaba içinde olmalıdırlar. Bu sadece AKP hükûmetleri döneminde değil daha önceki hükûmetler döneminde de böyledir. 1981 Tarihli 2547 Sayılı Yükseköğrenim Kanunu Dönemi'nde, YÖK Dönemi'nde de böyledir. 12 Mart Rejimi'nden sonra, 1973 Tarihli, 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu Dönemi'nde de böyledir. 1946 Tarihli 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu Dönemi'nde de böyledir. Darülfünundan üniversiteye geçişin gerçekleştiği 1933 Dönemi'nde de ifade özgürlüğünün, özgür eleştirinin kırıntısı bile yoktur. Nazi Almanyası'ndan baskıdan kaçarak

gelen profesörler de Türkiye'de yürürlükte olan duruma intibak etmiş, başka bir baskı zincirinde birer halka olmuşlardır.

İfade özgürlüğü neden baskı altındadır? Bunun temel nedeni resmî ideolojidir. Resmî ideolojinin kurumlaşmasıdır. Resmî ideolojinin herhangi bir ideoloji olmadığını, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideoloji olduğunu vurgulamak gerekir. Resmî ideolojiyi benimsemediğiniz zaman, resmî ideolojiyi eleştirdiğiniz zaman, resmî ideolojiye uygun tavır ve davranış sergilemediğiniz zaman, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla karşılaşmanız büyük bir olasılıktır.

Kürd, Kürdistan sorunu, Ermeni sorunu, Alevi sorunu gibi sorunlar resmî ideolojinin etki alanındaki temel sorunlardır. Konumuzla ilgili olan, Alevi sorunudur. Bu tür konuları özgürce konuşabilmek, tartışabilmek için ifade özgürlüğü büyük bir gerekliliktir.

Devletin Rêya Heqiyê inancında olanları Müslümanlaştırmak, Müslüman yapmak gibi çok önemli bir amacı vardır. Kanımca, *Gazete Duvar* da resmî ideolojinin etkisinden kurtulamamıştır. Bu bakından Can Şeker-Serdar Çagırga'nın ikinci yazısının yayımlanması konusunda olumsuz bir tutum, ikircikli bir tutum sergilemişlerdir. Can Şeker-Serdar Çagırga'nın her iki yazısında da bu konuda açık belirlemeler yoktur. Bu konudaki belirlemeler, bütün bu tartışmalara konu olan Beşikci'nin dört yazısında ve Munzur Çem'in yazısında vardır.

Özgürlükleri genişletelim, ifade özgürlüğünü her zaman gözetelim, diye yayına başlayan *Gazete Duvar*'ın bu tutumu şaşırtıcıdır. Akademisyenler Yalçın Çakmak-İmran Gürtaş'ın yazılarını rahatça yayımladıkları hâlde, ihraç akademisyenler Can Şeker-Serdar Çagırga'nın cevap yazıları konusunda olumsuz tutum sergilemeleri, ikircikli olmaları dikkatlerden kaçmamaktadır. Bütün bunların, ondan fazla ihraç akademisyenin yazı yazdığı *Gazete Duvar*'da gerçekleşmesi bağışlanamaz.

nerinaazad, 10.04.2019

HEWLÊR, DIHOK, ZAXO

12 Nisan 2019 günü, İBV'den İbrahim Gürbüz'le Hewlêr'e vardık. Erbîl Havaalanı'nda bizi, Barzanî Vakfı'ndan Mîrhac Mistefa karşıladı. Doğruca Hewlêr'deki Weqfa İsmail Besikci'ye gittik. Vakfımızın Diyarbakır temsilcisi Seîd Veroj da 14 Nisan sabahı, Xabûr üzerinden Dihok'a gelecek.

Kısa bir süre oturduktan sonra, İş insanlarına 18 Nisan akşamı verilecek yemeğin gerçekleşeceği alana gittik. *Caming Soon* denilen bu alanda iki yapı var. Bu yapının biri Mado. Burayı Kürd sanatçı Rojîn çalıştırıyor. Bu yapının hemen yanında, Zana'nın çalıştıracağı bir yapı daha var: *Ada Cafe*. Bu yapıda eşyaların, mobilyaların, perdelerin vs. yerleştirilmesi devam ediyor. Burası, 18 Nisan akşamı, Vakfın insanlarına vereceği yemekle açılacak.

Daha sonra Otel Jiyan'a giderek eşyalarımızı yerleştirdik. Otelden ayrıldıktan sonra Hewlêr Kitap Fuarı'nı ziyaret ettik. Hewlêr Kitap Fuarı çok canlı. Çocuklarıyla birlikte standlar arasında dolaşanlar, kitap alanlar, bir köşeye oturmuş kitap, dergi inceleyenler, minderler üzerine oturmuş, sohbet eden gençler, poşet poşet kitap taşıyanlar... çok canlı bir görünüm. Poşetleriyle fuardan ayrılanlar, fuara gelenler... Kalabalık, canlı bir fuar. Geçen yıl da böyleydi. Uzun yıllar Kürdistan'ın güneyinde oturanlar, satın alınan kitapların okunduğunu da belirtiyorlar.

Hewlêr Kitap Fuarı'nda, Beşikci Center'in standı da var. Avesta'nın ve Nûbihar'ın standları da var. Bu standları da ziyaret ettik. Nûbihar'ın standında Said Temel'le karşılaşmak hoş bir sürpriz oldu. Said Temel, Celal Temel Hoca'mızın selamlarını iletti.

Kitap Fuarı'ndan çıkışta Rûdaw TV benimle küçük bir röpor-

taj yaptı. O gün gelirken uçakta, İngilizce, Türkçe, Arapça anonslar yapılıyordu. Kürdce duyulmuyordu. Kürdistan'a geliyorsunuz; Türkçe, Arapça duyuyorsunuz ama Kürdce duyamıyorsunuz. Ayrıca, pasaport kontrollerinde Bağdat'tan gönderilen bir Arap memur, bazı yolcuların pasaportunu inceliyor. 16 Ekim 2017'den önce böyle değildi. Bu tutumu eleştiren bir konuşma yaptım. Bu konuda Talabanîlerin rolünü belirttim.

Fuardan sonra akşama doğru Weqfa Îsmaîl Beşîkcî'ye gittik. Vakıf yöneticileri, Mûsa Ehmed, Salar Osman, Rondiq Faris Evdila, Elî Ewnî, Brahim Sewîm de geldiler. İş insanlarına 18 Nisan akşamı verilecek yemek konusunda çalışmalara devam edildi.

Daha sonra bir kafede, Rondiq Faris ve eşi Kovan Omer'le sohbetimiz oldu. Prof. Dr. Kovan Omer, Erbil Politeknik Üniversitesi'nde İstatistik hocası. Aynı zamanda, üniversitede seminerler düzenliyor; programlar yapıyor. Bizden *Teknoloji, Bilim, Eğitim* konusunda bir konferans vermemizi talep ettiler. Bu isteği kabul ettik. Bu gezi sırasında bu konferans da gerçekleşecek.

Rondiq (gözyaşı), *Kovan* (hüzün) adları, bu arkadaşların, Kürdistan'ın, göç, sürgün, zulüm, yakma, yıkma yıllarında, Enfal yıllarında doğduklarını hatırlatıyor. Dilerim, çocuklarının adları bu acıları çağrıştırmaz.

Akşam, Orhan Kaya'nın yemeğine katıldık. Yemek, bir lokantada düzenlenmişti. Yemekte PAK Başkanı Mustafa Özçelik de vardı. Yemekte, Ortadoğu ile ilgili, Kürdlerle ilgili birçok konu konuşuldu. Yemek, gece geç vakitlere kadar devam etti.

13 Nisan sabahı, Botan'ı, Sevda'yı ve arkadaşlarını, Nêrîna Azad ofisini de ziyaret ettik. Birçok konu üzerinde uzun uzun konuştuk. Yazılarda yer alan dipnotları, bazı bilgisayarların ekranlarında görülmeyebiliyor. Bunun teknik nedenlerini anlamaya çalıştım.

Hewlêr Kitap Fuarı'nı bugün de ziyaret ettik. Fuar bugün de çok kalabalık. Besikci Center'in standında, Amerikalı bir hoca ile tanıştık. Selahaddin Üniversitesi'nde öğretim üyesi. Bostonlu olduğunu söyledi. Boston'da emlak işleriyle uğraşan dostumuz Har-

ry Parsekian'dan söz ettik. Harry Parkesian'ı tanıyor.

Fuardan sonra dostumuz Faruk Gür'ü konfeksiyon mağazasında ziyaret ettik. Faruk Gür deyince *Wearing is an art* cümlesi akla geliyor. Faruk, Kürdleri yakışıklı yapmaya devam ediyor.

Faruk'un hesap işleri de dikkat çekici. Bu hesaplama, Bitlisli tüccarların, hesaplamalarını hatırlatıyor. 1950'lerde, 60'larda, baharda köylüler alışveriş için Bitlis'e gelirlerdi. Kış boyunca paraları tükendiği için tüccarlara borçlu olarak alışveriş yapar, borçları deftere yazılırdı. Hesap genel olarak şöyleydi: *80 artı 90 eder 190, sen de 200.* Deftere 200 lira yazılırdı. Yaz sonunda, hasat sonunda, tüccara 200 lira belki daha fazlası ödenirdi. Köylü bu hesaplamada bir yanlışlık olduğunu fark eder ama borçlu olduğu için fazla ses çıkaramazdı. Faruk da İbrahim Gürbüz'e şöyle diyor: *"Senin hesabın 1470. Sen 1500 gönder."* Bu hesabın, sözü edilen tüccarlarınkinden daha insaflı olduğunu söyleyebiliriz.

Daha sonra, Rojîn'in *Mado*'suna gittik. Rojîn harıl harıl çalışıyor. Orada, dostumuz, arkadaşımız, mimar mühendis Mutlu Onat bizi ziyarete geldi. Avrupa'daki iş insanı dostumuzun da yemeğe katılmak için gelebileceğini söyledi.

Daha sonra, akşama doğru, Mîrhac'la birlikte Dihok'a hareket ettik. Hewlêr-Dihok yolunda trafik çok yoğun. Yol üzerindeki dükkânlarda ticaret çok gelişmiş. Büyük Zap Nehri'nin Hewlêr tarafındaki dükkânlar binbir çeşit eşyalarla dolu. Alan da çok, satan da çok.

Yol boyunca, yolun her iki tarafındaki alanlarda koyun sürülerine rastlıyoruz. Kürdistan'ın güneyine ilk defa 2013'te gelmiştik. O zaman yoların etrafındaki alanlarda, dağların eteklerinde, yaylalarda vs. hiç koyun sürüsüne rastlamamıştık. Bu gelişimizde çok koyun sürüsüne rastladık. Çobanların da Kürd olduklarını sanıyorum. Kıyafetlerinden, tavırlarından Kürd oldukları anlaşılıyor. Hewlêr-Dihok yolunun bazı bölümlerinde, yol inşaatı çalışmaları da hız kazanmış.

Yolun, Büyük Zap Nehri'nin Dihok tarafından Birîfkanî Dağları'na kadar olan bölümü ve oradan Dihok'a kadar olan bölümü

çok iyi. İnşaat çalışmaları, yolun Büyük Zap'n Hewlêr tarafındaki bazı bölümlerinde devam ediyor. Çoman, Rewandiz, Barzan taraflarında çok hırçın, coşkun olan Büyük Zap, Hewlêr ovasından çok sakin, durgun bir görünüm içinde geçiyor.

Dihok'ta bizi Rixos Otel'e yönlendirdiler. Dihok Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muslih Dihokî ve üniversite yöneticileri otelde yemektelermiş. Bizi de yemeğe davet ettiler. 14-15 Nisan 2019 günlerinde, Dihok Üniversitesi'nde soykırımla ilgili bir sempozyum yapılacak. Rixos Otel bu sempozyumun sponsoruymuş. 14 Nisan sabahı, Diyarbakır temsilcimiz Seîd Veroj da bize katıldı. Otel Rixos'ta Salih Dündar'ın küçük kardeşi Mahir Dündar'la karşılaşmamız benim için sürpriz oldu.

Büst

14 Nisan sabahı üniversitede, sempozyumdan önce, Beşikci'nin büstü açıldı. Heykeltıraş değerli sanatçı Şîraz Ezîz. Büst, üniversiteye girişin biraz ilerisinde, ana yolun sağ tarafında yer alıyor.

Bu büste ilişkin bazı eleştiriler oldu. Düşünceyi taşlaştırmadan söz edenler, *"Beşikci bu ödülü kabul etmekle itibarım zedeledi, buna çok üzülüyoruz."* diyenler oldu.

Bu tür eleştirilere karşı şu söylenebilir: Büst, Rektör Prof. Dr. Muslih Dihokî'nin ve üniversite yönetiminin isteğidir, kararıdır. Şüphesiz, her ödül, her hediye kabul edilmez ama özenle hazırlanmış bazı hediyeleri, ödülleri kabul etmek de bir erdemdir. Rektör Muslih Dihokî, 2013'ten beri, kişi olarak Beşikci'ye ve İBV'ye çok sıcak davranan, bize karşı ilgili, bizlerle çok sıkı ilişkiler içinde olan bir öğretim üyesidir. Dihok Üniversitesi bünyesinde kurulan İnsanlık Araştırmaları Merkezi, (Beşikci Center) Rektörün ve üniversite yönetiminin girişimleriyle vücut bulmuştur. Beşikci Center'in çok geniş bir kütüphanesi vardır.

Dihok Üniversitesi'nin çok geniş bir kütüphanesi var. Kütüphane iki katlı. Birinci kat üniversitenin genel kütüphanesi. İkinci kat Beşikci Center'in kütüphanesi. Her biri bir futbol sahasının yarısı kadar büyük. Dihok Üniversitesi önemli bir kurum. *Soykı-*

*rım Sempozyumu*nu da Üniversite ve Beşikci Center birlikte düzenlemiş.

Düşüncenin taşlaştırılmasından söz etmek yanlıştır. Beşikci'yi herkes eleştirebilir. Eleştiri düşünceyi çoğaltan, zenginleştiren bir düşün kategorisidir. *"Beşikci böyle bir ödülü kabul etmekle, itibarını zedeledi, bu üzüntü verici."* diyenlere gelince hiç dertlenmesinler, üzülmesinler. Beşikci'nin böyle bir sorunu yok. Beşikci siyasal parti lideri falan değil. Taraftarlarını arttırmak diye bir sorunu yok. Beşikci'nin çabalarını entelektüel bir çaba olarak değerlendirmek gerekir. Entelektüeller genel olarak yalnız insandır. Entelektüellerin en büyük izleyicisi de başta devlettir; devletin istihbarat kadroları, emniyet birimleri cumhuriyet savcılıklarıdır. Bunun dışında belki üç beş izleyicisi, taraftarı da olabilir ama entelektüelin bu sayıyı arttırmak diye bir çabası yoktur. Birçok yazıda entelektüelin kim olduğunu, ne iş yaptığını belirtmeye çalıştım. Burada ayrıca belirtmeyi gerekli görmüyorum.

1974 Nisan'ında Irak ordusu, Qaladiz'e Mig uçaklarıyla bir saldırı gerçekleştirmişti. Bu saldırıda dağda, çadırlarda eğitim gören ilkokul öğrencilerinden ve onların öğretmenlerinden yetmiş iki Kürdün katledildiğine dair haberler basında yer almıştı. Rektör Muslih Dihokî ile bir sohbetimizde bu konuyu konuşuyorduk. Rektör, o dönemde Qaladiz'de pêşmerge olduğunu, bu saldırıda, öğrencilerden ve öğretmenlerinden yüz yirmi dört kişinin katledildiğini söylemişti. Süleymaniye Üniversitesi'nin de dağa taşınmaya çalışıldığı günlerden söz etti.

Pêşmerge konusunda da kısa bir açıklama yapmak gerekli kanısındayım. 9 Eylül 1961 günü başlayan Kürd direnişinde pêşmerge çok büyük bir rol aldı. Pêşmergeler kimlerdi, kimler pêşmerge oluyordu? Bu savaşta, pêşmerge çocuklarının pêşmerge olduğunu görüyoruz. Çocukların da babaları gibi pêşmerge olmaya özen gösterdiklerinin görüyoruz.

Hâlbuki Irak Hükûmeti'yle, devletiyle iş birliği içinde olan, çok geniş bir *caş* kitlesi vardı. Bu kitle, çocuklarını dünyanın çeşitle merkezlerine eğitim için gönderebiliyorlardı. Mele Mistefa Bar-

zanî'nin çocukları da pêşmerge oldu ama Mele Mistefa Barzanî gerek *caş*ların çocuklarının gerek dünyanın çeşitli ülkelerinde öğrenim görmek isteyen çocukların bu isteklerini karşılamak için büyük çaba gösterdi.

20 Mart 2003'te, ABD'nin Irak'a silahlı müdahalesinden sonra Kürdistan Bölgesel Yönetimi kuruldu. Çeşitli makamlara da eğitimli olduklarından yurt dışında eğitim alanlar getirildi. Makamların dağılımında pêşmergelere fazla yer verilmedi. Rektör Muslih Dihokî, çok sonraları yurt dışına çıkarak eğitimini tamamlamış ender kişilerden, pêşmergelerden biri.

Bir zamanlar pêşmerge olmasından dolayı Muslih Dihokî'ye karşı büyük sevgi besliyorum. Bize sıcak ilgisinden dolayı Rektör Muslih Dihokî'ye ve sanatında dolayı heykeltıraş Şîraz Ezîz'e, kendi adıma ve Vakfımız adına teşekkür ediyorum

Ulusal kurtuluş mücadelelerinde, yurt dışında eğitim görmeye Afrika sömürgelerinde de rastlıyoruz. Gine Bissau'da Amilcar Cabral (1924-1973), Mozambik'te Samora Machel (1933-1986), Angola'da Agustino Neto (1922-1979), Gana'da Kwame Nkrumah (1909-1972), Senegal'de Leopold Sezar Senghor (1906-2001), Kenya'da Jumo Kenyatta (1891-1972), Tanzanya'da Julius Nyerere (1922-1999), Zaire'de Patrice Lumumba (1925-1961) gibi liderler de iş birlikçi kabilelerin çocuklarıydı ancak iş birlikçi kabileler çocuklarını yurt dışına gönderebiliyorlardı. İngiltere, Fransa, Belçika, Portekiz gibi emperyal sömürgeci güçler de ancak bu kabilelerin çocuklarını kabul ediyordu ama bu çocuklar, Paris, Londra, Brüksel, Lizbon, Madrid, Roma, Berlin gibi merkezlerde eğitimlerini sürdürürken özgürlüğün bilincine vardılar. Eğitimli bir şekilde ülkelerine döndükten sonra Paris, Londra, Brüksel, Lizbon, Madrid gibi merkezlere karşı ulusal kuruluş mücadelesi başlattılar.

Kürdlerde de uzun zamandır mücadele sürüyor. Çok sancılı bir mücadele oldu. Kürdler bu mücadele sırasında, soykırımlarla bile karşılaştılar. Çok ağır bedeller ödediler ama bu mücadele Kürdlerde millî duyguları arttıramadı; Kürd ulus bilinci, Kürd dili

bilinci, Kürd vatanı bilinci, Kürd bayrağı bilinci gibi bilinçleri geliştiremedi. Siyasal partiler, örgütler, Kürdlerin, Kürdistan'ın genel çıkarları yerine hep kendi örgütsel çıkarlarını ön plana koydular. Büyük bir nüfusa sahip olmasına rağmen, ödediği bunca ağır bedellere rağmen Kürdler, Kürdistan dünya uluslar ailesini bir üyesi olamadı. Bunun çarpıcı örneği, Talabanîlerin 16 Ekim 2017 ihanetidir. Mücadele, millî duyguları geliştirebilseydi, Kürd ulusu bilinci, Kürd vatanı bilinci gibi bilinçleri yaratabilseydi böyle bir ihanet gerçekleşemezdi.

Kürdlere, ekmekten önce özgürlük gerekir; ulusal onur gerekir. Kucak kucak ekmeğe sahip olabilirsiniz ama bu özgürlük getirmez; ulusal onur sağlamaz ama özgür bir kişi, bir ulus, ulusal onur için çaba harcayan bir kişi, bir ulus, kendi ekmeğini yaratabilir.

16 Ekim 2017 sabahını, ondan sonraki birkaç günde Irak, İran, Türkiye, Suriye vs. basınında, dünya basınında yer alan haberleri, yorumları izleyelim. Hep ulusal onuru zedeleyici haberler, yorumlar: *İşte yine başaramadılar. Zaten ilkel bir yapı var. Aşiretler, şeyhler vs. Zaten Kürdler hiçbir zaman zaten kendi kendilerini yönetemediler. Onları, hep, kültürde, medeniyette daha ileri olan halklar, devletler yönetti. vs.* Tüm bu haberler, yorumlar ulusal onuru zedelemiyor mu? Kürdler birbirlerine taviz verip güç olmak yerine, hep düşman güçlere taviz veriyor. Bu her zaman ulusal onuru zedeleyici bir sonuç doğurur.

Yukarıda, 2013'te Kürdistan'ın güneyinde, yolların etrafında, dağların eteklerinde, yaylalarda vs. koyun sürülerine rastlanmadığını belirtmeye çalışmıştım. Bu dönemde her yerde rastlanıyor. Hatırlayalım, Eylül 2017 Referandum günleri... Bugünlerde Kürdler, sık sık *"Referandum yaparsamz, Habur gibi gümrük kapılarım kapatır sizi aç bırakırız."* diye tehdit edilirdi. Kürdler, bu tehditlerden sonra sık sık tükettiğimiz eti bari kendimiz üretelim diye düşünmüş olmalılar.

Bugün, dünyada nüfusu bir milyonu bile bulmaya devletler, birkaç milyon nüfusa sahip halklar, Birleşmiş Milletler, İslam

Konferansı, Arap Birliği, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerde, "Kürdlere şu olmasın, bu olmasın." diyerek Kürdlerin geleceğini belirlemeye çalışıyorlar. Dikkat edelim, bu sözler sadece Kürdler için söyleniyor. Örneğin Filistinli Araplar için söylenmiyor. Sen de bunları hiç dert etmiyorsun. "Şuranın birliği, buranın birliği..." diyerek hep başkalarının, hatta seni ezmeye çalışanların çıkarlarını dert ediniyorsun, savunuyorsun. Filistin için ağlıyorsun ama kendinin, kendi varlığının, parçalanmışlığının bilincinde değilsin. Sen elli milyondan da fazlasın, nerede ulusal onur?

Dihok Üniversitesi'nin düzenlediği *Soykırım Sempozyumu* Rektör Muslih Dihokî'nin açış konuşmasıyla başladı. 13 ve 15 Nisan günlerinde, bu sempozyumun bazı oturumlarını izleyebildik.

15 Nisan günü, İbrahim Gürbüz ve Seîd Veroj'la birlikte, Dihok Valisi Ferhad Ergoşî'yi ziyaret ettik. Vali Ergoşî, Beşikci Kültür Merkezi'nin yapımına kısa zamanda başlayabileceğimizi söyleyebilirim, dedi. Arsa da yıllar önce valinin girişimleriyle alınmıştı. Vali Ferhad Ergoşî, Dihok Yazarlar Birliği'nde, hakların bir arada yaşamalarının koşulları, uluslararası hukuk konusunda bir konferans verilmesini de dile getirdi. Bu ziyarette program çok yüklü olduğu için, bu konferansın daha sonraki bir gelişimizde mümkün olabileceğini söyledik.

Dihok Valiliğinde Vali Yardımcısı, Behzad Elî Adem, her birimize, Al-Anfaal'la ilgili birer kitap hediye etti. Bu, 2014'te yayımlanmış, Saddam Hüseyin ve arkadaşlarıyla ilgili mahkeme kararını inceleyen bir kitap.

Dihok'ta, 1994-1996 yıllarında Ankara Ulucanlar Cezaevi'nden arkadaşlarımız Hüseyin Masdar ve Kemal Okutan da bizlerle yakından ilgilendiler, bizi yalnız bırakamadılar.

14 Nisan akşamı, Mîrhac Mistefa, iş insanlarına verilecek yemek konusunda çalışmaları sürdürmek için Hewlêr'e döndü. Rixos Otel'de onun odasına Seîd Veroj yerleşti. Şoförümüz Levend bizimle kaldı.

Zaxo Üniversitesi'nde Soykırım Sempozyumu

15 Nisan akşamı Dihok'tan Zaxo'ya doğru yol çıktık. Zaxo Üniversitesi'nde de soykırımla ilgili uluslararası bir sempozyum düzenlemişti. O sempozyuma katılacağız.

Dihok-Zaxo arası kısa bir yol, 40 km kadar. Yolun her iki tarafında koyun sürülerine burada da rastlıyoruz. Dihok'tan Zaxo'ya girişte, yolun geliş-gidiş şeritlerinin arasındaki ara yol da onlarca pêşmerge heykeli yer alıyor. Heykeller pêşmergeyi çeşitli pozisyonlarda gösteriyor. Mevzide, çatışmada, bir elinde bayrak, bir elinde silah koşarken vs. Elli altmış metre aralıklarla yerleştirilmiş onlarca pêşmerge heykeli... Kanımca bu çok iyi düşünülmüş, tasarlanmış çok hoş bir görüntü. Çok değerli bir sanat ürünü. Zaxo, çok büyük bir kent, ticari faaliyet çok yoğun. Bütün dükkânlar, tıklım tıklım mallarla dolu. Alan da çok, satan da çok.

Ulusal Kürd kıyafeti içinde olanlar, Avrupai kıyafet taşıyanlar, bir arada oturuyor; birlikte dolaşıyorlar.

Zaxo'da bizi Otel Şabani'ye yönlendirdiler. Xabur Suyu, otelin önünden gürül gürül geçiyor. Otele, Mısır'dan, Cezayir'den, çeşitli Arap ülkelerinden, Avrupa'dan vs. sempozyuma katılacak akademisyenlerin bir kısmı da geldi. Başka otellere yerleştirilen akademisyenler de var. Toplumsal Tarih Vakfı'ndan, Prof. Dr. Bülent Bilmez de sempozyumu izleyenler arasında. Bülent Hoca da Otel Şabani'de. Otel Şabani'de 16 Nisan sabahında, kahvaltıda, Şair Abdulllah Zengene ile tanıştık. Seîd Hoca daha önce de tanıyormuş. Şair arkadaşımız bize kitaplarından birer adet armağan etti.

Otelde çok genç bir arkadaşla tanıştım: Şırnaklı Ferdi Sak. Zaxo Üniversitesi'nde Kürd Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırmacı. Yurtsever bir arkadaş Ferdi Sak, Silopili dostumuz Fethullah Elçi'yi hatırlatıyor. Boy pos olarak da düşünce olarak da... Duygularını, düşüncelerini açıklama biçimi de Fethullah Elçi'yi hatırlatıyor.

Zaxo Üniversitesi'nde Soykırım Sempozyumu, Rektör Prof. Dr. Lezgîn Evdî Cemîl'in ve öbür yöneticilerin açış konuşmalarıyla başladı. Sempozyum üç gün sürecek. Sekiz oturum gerçek-

leşecek. Konferans salonu çok büyük, çok geniş ama tıklım tıklım dolu.

Sempozyumun Birinci Oturumunda *Milletler Cemiyeti Döneminde Kürdler, Kürdistan* konulu bir konuşma yapıldı. Bu konuşmada daha çok, halkların bir arada yaşamasının koşulları, uluslararası hukuk üzerinde duruldu. Bu konuşmanın metnini daha sonra ayrıca yayımlamayı düşünüyorum.

Zaxo Üniversitesi, sempozyuma sunulacak bildirilerin önemli bir kısmını kitap olarak yayımlamış. Bin sayfadan büyük, Kürdce ve İngilizce, ciltli bir kitap var. Sempozyum katılımcılarına sunuluyor.

Zaxo Üniversitesi'nde de Kitap Fuarı açılmış. Birinci Oturum'dan sonra verilen arada Üniversitede açılan Kitap Fuarı'nı ziyaret ettik. Nûbihar standını, Avesta standını burada da gördük. Standlar arasında dolaşırken *zazaki.net* sitesinin yöneticisi Roşan Lezgîn'e rastlamamız benim için tatlı bir sürpriz oldu. Roşan Lezgîn, Zazakî üzerine bir konferans için Zaxo Üniversitesi'ne davet edilmiş.

Kitap Fuarı'na gidişimizde Ferdi Sak Hoca'nın çok yardımını gördük. Zaxo Üniversitesi kampüsü de çok geniş. Kampüste ara yollar çok geniş. Her taraf otomobil dolu. Yağmurun hafif hafif devam ettiği bir gündü. Biraz da soğuk vardı. Üniversiteyi çok iyi dolaşamadık.

Sempozyumun öbür oturumlarını izleyemedik. Zira, Hewlêr'e dönmemiz gerekiyordu. Orada da bir konferans olacaktı.

Hewlêr'e doğru yola çıkmadan önce Seîd Veroj Hoca'nın yakın akrabası olan iş insanı Mehmet Emin Petekkaya'yı dağların eteğindeki evinde ziyaret etik. Hewlêr'e, Amediyê-Barzan-Rewandiz-Xalîfan üzerinden dönmek çok iyi olurdu fakat yolu uzatacağı için o yolu tercih edemedik.

İş insanı Mehmet Emin Patekkaya'nın oğlu Baran Petekkakaya çok değerli bir teknik eleman. Aynı zaman da iktisatçı. BlockChain uzmanı. ABD'nin BlockChaine çok yatırım yaptığını söylüyor. Kürdler de BlockChane yatırım yaparlarsa Kürdistan uçar, diyor.

Kanımca bu öneriye kulak vermek gerekir.

Hewlêr'e dönerken Dihok'ta emekli pêşmerge komutanlarından Evdilxaliq Bapîrî'yi evinde ziyaret ettik. Evdilxaliq Bapîrî'ye bizi Baran Petekkaya götürdü. Evdilxaliq Bapîrî Musul Cephesi Komutanı'ydı. Musul Cephesi deyince Îsê Siwar akla geliyor. Îsê Siwar, Mele Mistefa Barzanî ile birlikte 1947'de Sovyetler Birliği'ne sığınan beş yüz pêşmergeden biri. Eşi Molga Rus. Kürdistan'a dönünce Îsê Siwar gibi o da pêşmergeye katılmış.

17 Nisan'da Rûdaw Stratejik Araştırmalar Merkezi'nden Dr. Mamed Roj ve Ziryan Rojhelatî bizi ABC'ye yemeğe götürdü. Burası iki katlı, çok geniş bir bina. Birinci katta dünya ülkelerinin pek çoğunun mutfakları var. Çeşitli Arap ülkelerinin, Ortadoğu ülkelerinin, Latin Amerika ülkelerinin vs. Her mutfağın, önü, içerisi kalabalık; yemek yiyenler, alanın bir köşesinde sohbet edenler... Binanın ikinci katında da bu ülkelerin çeşitli ürünlerinin pazarlandığı, satıldığı bölümler var.

ABC'nin sadece Hewlêr'de kurulabildiği söyleniyor. Güvenlik endişelerinden dolayı Bağdat, Basra, Şam, Tahran gibi merkezlerde açılmadığı vurgulanıyor.

17 Nisan akşamı, Bedredîn Salih Barzan, bizi akşam yemeğe davet etti. İbrahim Gürbüz, Seîd Veroj, Mîrhac Mistefa ile gittik. Çok sıcak bir karşılama oldu. Bedredîn Salih her birimize birer albüm armağan etti Resim defteri gibi açılan bu albümde Kürdlere, Kürdistan'a ilişkin çok zengin fotoğraflar var.

Bu akşam, yemeğe Horasan Kürdlerinden Kelîmullah Tewehudî ve Tahran Kürd Enstitüsü Başkanı Berham Welatbegî de katıldı. Kelîmullah Teeehudî, araştırmacı, tarihçi. 22 Nisan Kürd Basın Günü'nde, Başbakan Neçîrvan Barzanî, Kelimullah Tevehudi'yi övücü bir konuşma yaptı. *"Kelîmullah Tewehûdî, Ehmedê Xanî, Pîremerd gibi Kürd büyüklerindendir."* dedi. Kendisine bir onur plaketi sundu. *Horasan Kürtleri*'nin yazarı Selîm Temo da Kelîmullah Tewehudî'ye ilişkin dikkate değer bir yazı yazdı.

Bedredîn Salih'in evinde gece geç vakitlere kadar kaldık; Kürdler hakkında, Kürdistan hakkında, Kürdleri, Kürdistan'ın geleceği

hakkında çok güzel konuşmalar yapıldı.

Erbil Politeknik Üniversitesi

Erbil Politeknik Üniversitesi 1996'da kurulmuş. Kürdistan'ın Başûr, Bakur, Rojhilat, Rojava bölgelerinden on bin civarında öğrencisi var. Üniversitenin kampüsü, Hewlêr'de Selahattin Üniversitesi'nin hemen yanında yer alıyor. Rektör Prof. Dr. Kawa Şêrwanî ve öbür yöneticiler üniversite hakkında etraflı bilgi verdiler.

Elbil Politeknik Üniversitesi'nde *Teknoloji, Bilim, Eğitim* konulu bir konferans gerçekleşti. Bu konferansta teknolojinin neden Batı'da geliştiği, teknolojinin gelişimini sağlayan bilim yönteminin neden Batı'da geliştiği üzerinde duruldu. Medreselerde yapılan eğitimle, manastırlarda, her türlü engizisyon baskısına rağmen doğa araştırmalarını nasıl geliştiği incelenmeye çalışıldı. Konferansta yapılan bu konuşmanın metni de ayrı bir yazıda ele ele alınacak.

Konferanstan sonra, Rektör Kawa Şêrwanî, bana Erbil Politeknik Üniversitesi'nin onur plaketini sundu; İngilizce bölümünden bir hocamız da Arap harfleriyle yazılmış Kürdce bir kitap hediye etti.

Bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın ağır sonuçlarını her alanda görmek, yaşamak mümkün. Başûr'dan ve Bakur'dan gelen Kürdler birbirleriyle çok rahat konuşabiliyorlar ama alfabeler konusunda büyük sorun var. Başûr'dan akademisyenler ve basın mensupları arasında Latin alfabesini öğrenenler gittikçe çoğalıyor ama Bakur'dan akademisyenler ve basın mensupları arasında Arap harfleriyle Kürdce metinleri okuyabilenler çok az. Bunu dert edinenler de az.

Yüksek lisans tezleri, doktora tezleri

Soran Üniversitesi'yle ilişkili bir arkadaş, Ankara'da Destar'da, bir sohbet sırasında anlatmıştı. Şöyle demişti: Kürdistan'ın güneyinde üniversitelerde hazırlanan yüksek lisans tezleri, Arapça ile

veya İngilizce ile yazılıyor. Kürdce kullanılmıyor. Hatta Kürdce yasak. Bu konuyla ilgili bazı ayrıntılar da vermişti. Bu bilgi çok şaşırtıcıydı.

Bunu Hewlêr'de Politeknik Üniversitesi'nde, Dihok'ta Dihok Üniversitesi'nde, Zaxo Üniversitesi'nde, rektörlerle, hocalarla, öğrencilerle konuşmaya çalıştım. Bu, doğru bir bilgi değil. Sosyal bilimlerde herkes, tezleri istediği dilde yazabiliyor. Kürdce yazanlar gittikçe çoğalıyor. Fen bilimlerinde Kürdce kaynak azlığından dolayı İngilizce yazanlar çoğunlukta. Kürdce yazanlar da var.

18 Nisan akşamı Hewlêr ziyaretimizin esas amacı olan iş insanlarına yemek gerçekleşti. Doksan üç davetliden yetmiş üçü yemeğe katıldı. Ayrıca Vakıf sempatizanı on kişi daha yemeğe katıldı. Programın sunucusu Fırat'tı. Bu gece ben de çok kısa bir konuşma yaptım. Kürd iş insanlarının, Kürd dilini, Kürd kültürünü, Kürd toplumunu, tarihini vs. incelemeyi önüne koyan vakıflara, derneklere, kişilere yardım yapmaları gereğini belirtmeye çalıştım.

Gecede İBV'den İbrahim Gürbüz, Weqfa Îsmaîl Beşîkcî'den Salar Osman, Barzanî Vakfı'ndan Mûsa Ehmed çok güzel konuşmalar yaptılar. Bu yemeğin düzenlenmesinde Barzanî Vakfı'nın, Zana'nın, Rojîn'in sponsor olarak Sabri Özel'in önemli rolü oldu. Hepsine, kendi adıma ve Vakfımız adına teşekkür ediyorum. Kürd sanatçılar Delîl Dîlanar, Rojîn, Birader geceye katılarak bizi onurlandırmışlardır. Bülent Bilmez Hoca da bizi onurlandırdı.

İş insanı Yakup Süt, Vakfımıza, Hewlêr'den bir ofis bağışlamıştı. Mutlu Onat da bu ofisin iç donanımlarını sağlamıştı. İlk defa bu gece bu dostlara da teşekkür fırsatı bulduk. İş insanı Yakup Süt, bu gece için Avrupa'dan kakıp gelmişti. Yine aynı gece Avrupa'ya döndü. Gecenin, küçük fakat önemli bir pürüze rağmen başarılı olduğu söylenebilir.

19 Nisan öğleye doğru Hewlêr'den Ankara'ya döndüm. İbrahim Gürbüz aynı gün akşam İstanbul'a döndü. Seîd Veroj da Xabûr üzerinden Diyarbakır'a döndü.

nerinaazad, 26.04.2019

MİLLETLER CEMİYETİ DÖNEMİNDE KÜRDLER, KÜRDİSTAN

Zaxo Üniversitesi'nde, 16-18 Nisan 2019 tarihlerinde *Büyük Britanya'nın Kürd Politikası* konulu uluslararası bir sempozyum vardı. Sempozyumda, çeşitli Arap, Afrika, Avrupa ülkelerinden, Latin Amerika ve Kuzey Amerika ülkelerinden, Uzak Doğu ülkelerinden vs. katılımcılar vardı. Sekiz oturum düzenlendi. 16 Nisan günü, sempozyumun açılışından sonra gerçekleşen birinci oturumda Beşikci de *Milletler Cemiyeti Döneminde Kürdler, Kürdistan* konulu bir konuşma yaptı. Konuşmayı Pîroz Başar çevirdi. Konuşma şöyleydi:

Konuşmaya, Kürd sorunu nedir, Kürdistan sorunu nedir diye başlamak gerekir. Kürd sorunu, Kürdistan sorunu şudur: 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Kürdlerin ve Kürdistan'ı bölünmesi, parçalanması paylaşılması ve Kürdlerin bağımsız devlet kurma haklarının gasp edilmesidir.

Bu sürecin, operasyonların, *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı* temel ilkesinin, Ortadoğu'da, Asya'da Kuzey Afrika'da vs. en çok konuşulduğu, tartışıldığı bir dönemde gerçekleşmiş olması dikkate değer bir konudur. Sovyetler Birliği'nde Lenin, Stalin ve Troçki'nin, ABD'de Başkan Wilson'un bu ilkeyi sık sık dile getirdikleri bilinmektedir.

Dönemin iki emperyal gücü Büyük Britanya ve Fransa, Yakın Doğu'nun, Ortadoğu'nun iki köklü devleti, Osmanlı İmparatorluğu ve İmparatorluğun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti, İran İmparatorluğu ve onun devamı olan yeni İran Şahlı Devlet... Bu dört güç yani İngiliz, Fransız, Arap, Fars ve Türk yönetimleri birbirleriyle iş birliği ve güç birliği içinde bu süreci kotarmışlardı.

Milletler Cemiyeti'nin önemli işlerinden biri, Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilen devletlerin, Almanya'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgelerinin yenen devletler tarafından yani İngiltere, Fransa, İtalya arasında paylaşılmasıdır. Almanya'nın Güneybatı Afrika'daki ve Uzak Doğu'daki sömürgelerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Mezopotamya'daki ve Ortadoğu'daki topraklarının paylaşılması bu çerçevede gerçekleşmiştir.

İngiltere'ye bağlı olarak Irak, Ürdün, Filistin mandaları kuruldu. Fransa'ya bağlı olarak Suriye ve Lübnan mandaları kuruldu. Mandayı sömürge olarak anlayabiliriz. Burada temel soru şu olmalıdır: Neden bir Kürdistan mandası kurulmamıştır? Kaldı ki o dönemde, Kürdistan'ın güneyinde, Musul vilayetinde Şêx Mehmûd Berzencî, İngiltere'ye "Ben Kürdistan kralıyım. Beni Kürdistan kralı olarak tanıyın." diyordu. O dönemde İngiltere, Fransa gibi emperyal devletler ise değil bağımsız bir Kürdistan'ı, sömürge bir Kürdistan'ı bile düşünmediler. Şêx Mehmûd Berzencî'nin Mustafa Kemal ile gizli ilişkiler yürüttüğünü de unutmamak gerekir.

Milletler Cemiyeti'nin önemli bir amacı, uluslararası barışı kurmaktı ama Milletler Cemiyeti bu amacına ulaşamadı. İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına engel olamadı. Devletlerin yöneticileri, İkinci Dünya Savaşı sürecinde de uluslararası barışı kurma yönünde yoğun çalışmalar içinde oldular. 1945'te Birleşmiş Milletler bu amaçla kuruldu.

Birleşmiş Milletler Dönemi'nde, dünyanın her tarafında siyasal bakımdan büyük değişiklikler oldu ama Kürdistan'da hiçbir şey değişmedi. Kürdlere, Kürdistan'a hiçbir siyasal statü vermeyen ilişkiler aynen sürdü. Birleşmiş Milletler Dönemi'nde Afrika'da sömürgeler birer birer bağımsızlığına kavuştu. 14 Aralık 1960 Tarihli ve 1514 Sayılı *Sömürgelere ve Sömürge Haklara Bağımsızlık Bildirgesi* bu bakımdan önemli bir metindir.

7 maddelik bu bildirgenin, 1, 2, 3, ve 5. maddeleri, deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerin bağımsızlığını dile getiriyor. Bunlar genel olarak Afrika'daki sömürgelerdir. Sömürgeler, sadece deniz

aşırı, okyanus aşırı mı olur? İç sömürgeler, ana ülkenin uzantısı olan sömürgeler yok mudur? Örneğin Irak'ın kuzeyi, Kürdistan'ın güneyi bir iç sömürge değil midir?

Kanımca, iç sömürgelerdeki baskı zulüm, deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerdeki baskı ve zulümden çok daha kapsamlıdır, ağırdır. Burada, *Sömürgelere ve Sömürge Halklara Bağımsızlık Bildirgesi*'nin gerekçesine bakmak gerekir. Bu gerekçe neydi? Gerekçe kısaca şuydu: Sömürgeler baskıyla yönetilir, zulümle yönetilir. Baskı, zulüm, ekonomik gelişmeyi, toplumsal gelişmeyi, kültürel gelişmeyi engeller. Bu bakımdan bu halkların kendi geleceklerini belirlemeleri, kendi kendilerini yönetmeleri hemen yaşama geçmelidir.

İşte bu yönden baktığımızda, baskının, zulmün iç sömürgelerde çok daha yoğun bir şekilde yaşama geçtiği görülmektedir. Portekiz sömürgeleri, Angola, Mozambik, Gine-Bissau ile Kürdistan karşılaştırıldığı zaman bu çok açık bir şekilde görülmektedir.

Portekiz sömürgeleriyle Lizbon arasında on altı on sekiz bin km mesafe vardır. Savaş araç-gereçlerinde, lojistikte insan kaynaklarında vs. bir eksiklik olduğu zaman bu mesafeleri aşarak bu eksiklikleri tamamlamak gerekiyor. Bu da coğrafya ve iklim koşulları dikkate alındığında kısa zamanda gerçekleşemiyor. Bu, sömürge yönetiminin sömürgenin iç kesimlerine nüfuz edememesi gibi bir sonuç da doğuruyor. Afrika sömürgelerinde sömürge yönetimin daha çok, sömürgenin okyanus kıyılarında, büyük nehirlerin etrafında, nehirlerin, okyanusa, denize döküldüğü alanlarda kurumlaştığını, etkili olduğunu görüyoruz. Kürdistan'daysa durumun çok farklı olduğu hemen görülmektedir. Bağdat'tan kalkan bir savaş uçağının çok kısa bir süre içinde Kürdistan'ı bombaladığı görülmektedir. Kaldı ki Irak ordusunun ikinci büyük karargâhının Musul'da olduğu yani Kürdistan'ın içerisinde olduğu çok açıktır. Bu, baskının, zulmün, burada çok daha yoğun ve kalıcı olduğunu göstermektedir.

Yukarıda sözünü etmeye çalıştığımız, *Sömürgelere ve Sömürge Halkalar Bağımsızlık Bildirgesi*'nin, 4, 6, 7. maddeleri toprak bütün-

lüğünden söz ederek bu ülkelerde gelişecek millî hareketlerin bastırılmasından, Birleşmiş Milletler'in bu tür hareketlerin bastırılması konusunda ilgili devlete yardım edeceğinden söz etmektedir. Bu, örneğin Kürdistan'ın güneyinde, Kürd hareketlerinin meşru taleplerini hiç dikkate almayıp Kürdleri soykırım yaparak bastırmaya çalışan Saddam Hüseyin'e yardım etmek anlamına gelir. Burada, Sömürgelere ve Sömürge Haklara Bağımsızlık Bildirgesi'nin 1, 2, 3 ve 5. maddeleriyle 4, 6, 7. maddeleri arasında çok büyük, uzlaşmaz çelişki olduğunu da fark etmek gerekir.

Bu ilişkiler, 16 Mart 1988'de, Halepçe'de yaşanan Kürd soykırımında açıkça görülmüştür. Örneğin Birleşmiş Milletler bu soykırıma karşı hiç tepki göstermemiştir.

Halkların bir arada yaşamalarının temel koşulları

Merkezî devlet, devlet sınırları içinde yaşayan bir etnik yapının haklarını, özgürlüklerini tanırsa, bu yapıya eşit muamele yaparsa bir arada yaşamanın mümkün olacağı söylenebilir. Bu konuda, uluslararası hukuk budur ama merkezî devlet, bu halkın halklarını özgürlüklerini tanımıyorsa, onu bastırmaya, asimile etmeye çalışıyorsa bir arada yaşama mümkün olmaz.

Irak'ta, Saddam Hüseyin yönetiminin Kürdlere nasıl davrandığı iyi bilinmektedir. Saddam Hüseyin yönetimi, Kürdlerin Kürd olmaktan, Kürd toplumu olmaktan, Kürd ulusu olmaktan doğan haklarını tanımamaktadır. Devletin polis, jandarma, ordu gibi zora dayalı güçlerini kullanarak Kürdleri bastırmaya, Kürdlerin meşru, demokratik taleplerini geriletmeye, çalışmaktadır. Bu açıdan soykırımın dikkatle incelenmesi gerekir.

16 Mart 1988 Halepçe'de yaşanan Kürd soykırımı ne anlama gelmektedir? Seni soykırımlarla yöneteceğim, senin nüfusunu soykırımlar yaparak yok edeceğim, seni ezeceğim. Soykırım bu anlama gelmektedir.

16 Mart 1988'de, Halepçe'de yaşanan Kürd soykırımında altı binden fazla Kürdün zehirli gazlarla boğulduğu görülmektedir. Kaldı ki Saddam Hüseyin'in araştırdığı, "En zehirli gaz hangisidir,

onu üretelim, bu geri Kürdlere karşı onu kullanalım." deneylerinde laboratuvar olarak Kürd köyleri ve cezaevlerindeki örneğin Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'ndaki Kürd mahkûmlar kullanılmıştır. 1983-1988 arasında bu deneylerde altı binden fazla Kürd katledilmiştir.

Ali Hasan el Mecid'in sözlerini hatırlayalım. Ali Hasan el Mecid, şöyle diyordu: *Bu gerici Kürdlere karşı onlarca Halepçe yapacağız. Bu gericiliği tamamen yok edeceğiz, ezeceğiz. Bunun için de her türlü silahımız vardır. Bunları uyguluyoruz, daha da artırarak uygulayacağız.* Ali Hasan el Mecid bunları ne zaman söylüyor? Halepçe'de yaşanan soykırımdan hemen sonra söylüyor, Enfal uygulamaları sırasında söylüyor.

Temel soru şudur: Bu koşullarda bir arada yaşama nasıl mümkün olur?16 Mart 1988'de, Halepçe'de böylesine bir soykırım gerçekleştikten sonra, Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler, Uluslararası Af Örgütü gibi sivil toplum örgütleri bu durumu gündeme getirmeleri gerekirdi. Hem Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde bu durumun gündeme getirilmesi gerekiyordu ama böyle olmadı. Yukarıda sözünü etmeye çalıştığımız uluslararası hukuk, Kürdler konusunda, Kürdistan konusunda hiç çalışmadı. Dünyada, Paris, Londra, Roma, Berlin, Washington, Tokyo, Moskova gibi hiçbir merkezde, bu soykırım protesto edilmedi. O günlerde, Kuveyt'te toplantı hâlinde olan İslam Konferansı da bu soykırımı dile getirmedi, eleştirmedi. Toplantı sonrasında yayımlanan sonuç bildirgesinde buna değinmedi. İslam Konferansı, Bulgaristan'da, Türklere verilen Bulgar adlarından dolayı Bulgaristan'ı eleştiriyordu ama Kürdistan'da yaşanan soykırımı görmezlikten geldi. Saddam Hüseyin yönetimine hiçbir eleştiri getirilmedi. Bunun çok iyi bilinen bir nedeni vardır: Kürdistan'ın, Kürdlerin, bölünmesi, parçalanması, paylaşılması, Kürdleri dostsuz bırakmıştır. Düşmanlarının sayısını ise artırmıştır.

Bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın temel nedenleri

Temel nedenlerden birinin petrol olduğunu söyleyebiliriz.1920'lerde, Büyük Britanya, Musul vilayetinin yeni kurulacak Irak mandasına dahil edilmesini istiyordu. O zaman Irak, Bağdat, Basra ve Musul olmak üzere üç eyaletten meydana geliyordu. Musul vilayeti genel olarak Kürd bölgesiydi.

Süryaniler, Keldaniler vs. daha çok bu bölgede yaşıyordu ama bu bölgede "Buralar, atalarımızdan bize intikal etmiştir. Atalarımız buralarda yüzyıllarca at koşturmuştur." diyerek Mustafa Kemal de hak iddia ediyordu. Bu konuda, Mustafa Kemal'le Büyük Britanya yönetimi arasında diplomatik çatışma vardı. Diplomatik çatışmanın 1923 sonlarına kadar devam ettiği kanısındayım. Kanımca Lozan görüşmelerine verilen arada Mustafa Kemal'in görüşlerinde önemli bir değişiklik oldu. Mustafa Kemal, İngiltere'ye şöyle demiş olabilir: Biz Musul'dan çekileceğiz, Musul üzerinde hak iddia etmeyeceğiz. Siz de Kürdlerden gelen bağımsızlık, özerklik vs. istemlerine kesinlikle karşı durun.

Büyük Britanya'nın Mustafa Kemal'in bu isteğini rahatlıkla kabul ettiği, desteklediği kanısındayım. Büyük Britanya'nın sömürgelerini nasıl yönettiğini biliyoruz. Büyük Britanya, sömürgelerini, sömürgede özerk yönetimler kurarak yönetiyordu. Sömürgede, kendisine bağlı elemanlardan meclisler oluşturuyor; meclislerin başına İngiliz Genel Valisi atıyordu. Afrika'da, Kenya, Tanzanya, Uganda, Zimbabve, Zambiya, Botsvana, Kamerun, Gana, Güney Afrika Birliği, Güneybatı Afrika, Nijerya, Togo, Sierra Leone, Sudan vs. İngiliz sömürgesiydi. İngiltere bu sömürgelerini, bir dereceye kadar özerk olan yönetimlerle yönetti. Hindistan, İngiliz sömürgesiydi. 1948'de, Hindistan bağımsızlık kazanınca Hindistan ve Pakistan aynı anda bağımsız devletler olarak ortaya çıktılar. Hindistan da özerk yönetimlerle yönetiliyordu. 1970'lerin başında, Doğu Pakistan denen Bangladeş, ulusal kurtuluş savaşı sonunda Pakistan'dan ayrıldı. Kendi bağımsız devletini kurdu.

Büyük Britanya'nın, özerk yönetim kurmadığı tek alan Kür-

distan'dır. 1919-1920'lerde, 1930'larda, 40'larda ve daha sonra, Irak'ta, Kürd ulusal ve demokratik istemlerinin bastırılmasında İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin çok büyük rolü olmuştur. Kürdlerin bastırılmasında, İngiltere her zaman Irak'a yardımcı olmuştur. Hatta, İngiltere bu konuda başrolü oynamıştır. Büyük Britanya'nın Mustafa Kemal'e verdiği söz bu şekilde yaşama geçirilmiş olmaktadır.

Karşılaştırmalar

İki karşılaştırma yapmak, Kürdler, Kürdistan konusundaki bilgilerimizi çoğaltacak; zenginleştirecektir. Birincisi Kürdistan'ın Filistinli Arapların durumuyla karşılaştırmaktır.

Filistin'in bir tek hasmı vardır: İsrail. Bugün yirmi iki Arap devleti, İslam Konferansı'na bağlı elli yedi İslam devleti, Filistinli Arapları sevsinler veya sevmesinler, onlara yardım ederler. Bu, her türlü yardımı içerir. Siyasal, diplomatik, askerî vs. her türlü yardımı... Bu, Arap kamuoyunun da temel isteklerinden biridir. Bu çerçevede Kürdlere yardım eden hiçbir dost güç yoktur. Kaldı ki İsrail'de, İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948'den beri, Arapça, İbranice yanında ikinci resmî dildir. Örneğin Türkiye'de, bunca mücadeleye rağmen hâlâ Kürdce eğitim söz konusu olamamaktadır.

Kürdler, etrafı hasım güçlerle çevrilmiş bir alanda, sanki bir cehennem içinde mücadele yürütmektedirler. Kürdistan'ın ve Kürdlerin bölünmesinin, parçalanmasının, paylaşılmasının Kürdleri dostsuz bıraktığını, düşmanlarını, hasımlarını çoğalttığını yukarıda ifade etmiştim.

İkinci karşılaştırma, Afrika sömürgeleri ile Kürdistan'ın karşılaştırılmasıdır. Avrupalılar, XVI. yüzyılın başlarında Afrika'ya ayak basmaya başladılar. Önce Hollandalılar, sonra Portekizliler, İspanyollar, daha sonra İngilizler, Fransızlar Afrika'ya geldiler. XIX. yüzyılın son çeyreğinde, İtalyan birliğinin ve Alman birliğinin kurulmasından sonra da İtalyanlar ve Almanlar, Afrika'ya ayak bastılar. Afrika'nın Avrupalılar tarafından bilinmeyen

yerlerine yerleştiler.

Her biri, Afrika'da yerleştiği alanlara koloniler göndermeye başladı. XIX. yüzyılın son çeyreğine doğru, Afrika'nın her tarafına Avrupalılar yerleşmiş oldular. Herkes kolonilerini güçlendirmeye, ayak bastığı toprakları genişletmeye başladı. Bu konuda bazı anlaşmazlıklar da çıkıyordu. İşte bu anlaşmazlıkları gidermek için, 1885'te, Berlin'de bir konferans düzenlendi. Bu konferansa, Hollanda, Portekiz, İspanya, İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Almanya katıldı. Fiili durum kâğıt üzerine de geçirildi. Afrika'da sömürgelerin sınırları bu konferansta belirlendi.

Sınır sorunu elbette çok önemlidir. Afrika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, sadece iki bağımsız devlet vardı: Liberya ve Habeşistan. Bugün elli yedi bağımsız devlet var. Sömürgeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1950'lerde, 1960'larda birer birer bağımsızlıkların kazandı. Silahlı mücadeleyle bağımsızlık kazanan dört devlet var: Cezayir ve Portekiz sömürgeleri. Geriye kalan devletler, emperyal ve sömürgeci güçlerle yürüttükleri anayasal görüşmeler yoluyla bağımsızlıklarını kazandı. İşte bu sömürgelerin sınırları 1885'te, Berlin Antlaşması'yla çizildi. Afrika sömürgeleri bağımsızlılarını bu sınırlar üzerinden gerçekleştirdi. Sömürgeler bağımsızlaşırken sınır kavgaları olmadı çünkü sınırlar 1885'te çizilmişti. İngiltere'nin, Fransa'nın, Belçika'nın, Portekiz'in, İspanya'nın, Almanya'nın, İtalya'nın sömürgeleri belli olmuştu.

1885'te çizilen bu sınırlar değişmedi. Sadece, 1993'te Eritre'nin, Etiyopya'dan (Habeşistan) ayrılmasıyla sınır değişikliği oldu. Bir de 2011'de bir referandum sonunda Güney Sudan, Sudan'dan ayrıldı.

Kürdistan'da durum çok farklıdır. Kürdistan 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmıştır. Her bir kesimi de emperyal ve sömürgeci güçler tarafından işgal edilmiştir.

Sömürge, bir statüdür; çok alt düzeyde de olsa sömürge bir statüdür. Örneğin "Kenya İngiltere'nin sömürgesidir." sözü neyi ifade etmektedir? Bu, sınırları önceden belirlenmiş, Kenya adlı bir

ülke olduğunu, orada farklı bir halkın yaşadığını, o ülkenin kendi ekonomik çıkarlarını korumak, geliştirmek için İngiliz Genel Valisi tarafından yönetildiğini gösterir. Bu bakımdan, Kürdistan sömürge bile değildir. Sınırlara sahip değildir. Hiçbir statüye sahip değildir. Kürdistan 1920'lerde, bir İngiliz mandası (sömürgesi) veya Fransız mandası (sömürgesi) olarak kurulabilseydi durum şüphesiz çok çok farklı gelişirdi. Bu bakımdan biz yüzyıl gecikmiş bir sorunu konuşuyoruz.

11 Mart 1970'te, Kürdistan Demokrat Partisi Başkanı Mele Mustafa Barzanî ve Irak Devrim Konuta Konseyi Başkan Yardımcısı Başbakan Saddam Hüseyin arasında yapılan antlaşma, Kürdistan'ın sınırlarını çizme antlaşması; Kürdistan'ın özerkliği anlaşmasıdır. Antlaşma, özerk yönetimin sınırlarını belirleyecekti fakat Saddam Hüseyin, İran'dan, Türkiye'den, Suriye'den, Sovyetler Birliği'nden, ABD'den, Avrupa ülkelerinden, Arap ülkelerinden vs. aldığı güçle bu antlaşmanın Kerkük'le ilgili maddelerini uygulamadı. Kürdistan'ın sınırlarını belirleyecek referandumu gerçekleştirmedi çünkü bu devletler bu antlaşmanın yaşama geçmesini istemiyordu.

Kürdistan'ın sınırlarını belirleyecek ikinci girişim 2005 tarihli Irak Anayasası'nın 140. Maddesi'nin uygulanmasıydı. Bu maddenin hükümleri de yaşama geçirilmedi. Bu maddede Kürdistan'dan koparılan alanlar üzerinde referandum yapılmasını öneriyordu. Yukarıda adı geçen devletlerin bir kısmı, Irak yönetimi üzerinde etki kurarak bu maddenin yaşama geçirilmesine engel oldular.

Kürdistan'ın sınırlarının çizimiyle ilgili üçüncü girişim, 25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu oldu. Referandum aslında %72 katılım ve %93 onay aldı fakat Irak, Referandum'u tanımayacağını ilan etti. Türkiye, İran, ABD, İngiltere, Almanya vs. aynı şekilde referandumu tanımayacaklarını ilan etti. 16 Ekim 2017'de, Kürdlerin kendi içlerinde geliştirdikleri bir ihanetle üçüncü girişim de başarısız oldu.

Görüldüğü gibi Kürdistan'da, sınırların belirlenmesi için ya-

pılan çalışmaları engelleme konusunda yoğun bir bilinç var. Bu ilişkilerin, Afrika sömürgelerinde yaşanan süreçlerle ne kadar farklı olduğunu açıkça görülmektedir. Afrika sömürgelerinde sınırlar 1885'te çizilmiş. Bağımsızlık süreçleri o sınırlar üzerinden gerçekleşmiş. Kürdistan'daysa bu sınırlar bir türlü çizilemiyor. Kürdlerin istek ve iradeleri kabul edilmiyor.

Hatırlayalım: 7 Haziran 2017'de, Kürdistan Başkanı Mesûd Barzanî, "25 Eylül 2017'de referandum yapacağız. Kürd halkına kendi geleceği hakkında ne düşündüğünü soracağız." şeklinde açıklama yapmıştı. Bu açıklamadan sonra, Irak, İran, Türkiye, Suriye gibi devletler, daha sonra Almanya, İngiltere, ABD gibi devletler, daha sonra Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler, Kürdlere referandum yapmamalarını salık verdiler. "Referandum başta Kürd Halkı için iyi değildir, zararlıdır." dediler. Bu, şu anlama geliyordu: "Siz Kürdlerin referandum yapıp kendi geleceğinizi belirleme hakkınız yoktur. Sizin geleceğinizi ancak biz belirleriz." Bu bakımdan, 25 Eylül 2017'de, Referandum'un ilan edilen zamanında gerçekleştirilmiş olması, başlı başına değer taşımaktadır. Ayrıca elde edilen sonuç da bir tapu değerindedir.

Enfal neydi?

Yukarıda, 16 Mart 1988'de, Halepçe'de soykırım yaşandığını belirtmiştim. Bu soykırıma rağmen, 1988 yazında ve sonbaharında Enfal'in bütün şiddetiyle devam ettiğini görüyoruz.

Enfal neydi? Yirmi yirmi beş metre uzunluğunda, iki üç metre genişliğinde, üç metre derinliğinde bir çukur düşünün. İş makineleriyle önceden kazılmış, hazır edilmiş bir çukur... Saddam Hüseyin rejiminin güvenlik kuvvetleri, sabaha doğru Kürd köylerine baskın yapıyordu. Kadın, erkek, yaşlı, genç herkesi ağır bir devlet terörü eşliğinde evlerinden çıkarıyor; çok uzaklarda bir yerdeki toplama kampına götürüyordu. Irak güvenlik kuvvetleri, evlerin içindeki eşyaları yağmaladıktan sonra, evleri, köyü yakıyordu.

Toplama merkezine götürülen Kürdler, üç dört gün burada aç

susuz tutuluyordu. Sonra bir sabah, toplama merkezinden çıkarılıyor; önceden hazırlamış bu çukurların başına getiriliyor. Her çukurun başına yetmiş beş kişi getiriliyor. Orada on bir kişilik bir manga var. Çukurun başına getirilen bu kişilere yedi sekiz metreden ateş ediyor. İnsanlar, birer birer çukurun içine düşüyor. Bu şekilde her çukura yetmiş beş Kürd dolduruluyor.

Bu ateş sırasında herkes ölmemiş olabilir. Örneğin kadınlar bebeklerine siper olduğu için bebekler ölmemiş olabilir. Kurşuna dizme olayının hemen arkasından toprak atıcılar göreve başlıyor. Çukurları kalın bir toprak tabakasıyla kapatıyorlar.

Enfal, 1988 yazında Kürdistan'da sistematik bir şekilde uygulanıyor. Germiyan tarafında kadın, erkek, genç, yaşlı bütün Kürdler Enfal'in hedefi oluyor. Baxdinan tarafında on iki yaşından büyük bütün erkekler, Enfal'in hedefi oluyor. Arif Kurbani'nin *Umrean'dan Topzawa'ya* adlı çalışması bu süreci etraflı ve belgeli bir şekilde anlatıyor. (çev. Roşan Lezgîn, 2007 Peyamaazadi.)

Burada temel soru şudur: Saddam Hüseyin, soykırımlar yaparak Kürdleri yok etme cüretinin nereden alıyor?

Yukarıda belirtmeye çalıştık. 16 Mart 1988'de Saddam Hüseyin, Halepçe'de Kürdlere soykırım yapmıştı. Bu soykırıma, Bileşmiş Milletler, İslam Konferansı, Arap Birliği, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslar tepki gösterseydi, Türkiye, İran, Suriye, gibi devletler, ABD, Fransa, Almanya, İngiltere gibi devletler, Kuveyt'te, toplantı hâlindeki İslam Konferansı, bu soykırımdan dolayı Saddam Hüseyin'i kınasaydı Saddam Hüseyin, 1988 yaz ayları boyunca Kürdlere Enfal yapabilir miydi?

Bunun kadar önemli başka bir soru da şu olabilir: Kürdler, 7 Haziran 2017'de, 25 Eylül 2017'de referandum yapacaklarını açıklamışlardı. Bu açıklamaya karşı, Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı, Arap Birliği, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, gibi devletler, Türkiye, İran, Suriye, gibi komşu devletler, referanduma karşı olduklarını açıklamışlardı. Buna rağmen Kürdler, belirtilen tarihte referandumu gerçekleştirmişlerdi.

Referanduma karşı çıkmak, referandum sonucunun tanımamak, Kürdleri, kendilerine soykırım yapmış bir rejimle birlikte yaşamalarını dayatmak olmaz mı? Bu konudaki uluslararası hukuk Kürdler için neden yaşama geçmiyor?

Auschwitz- Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı

Bu iki karşılaştırma yanında üçüncü bir karşılaştırma daha yapabiliriz. Bu, Auschwitz Toplama Kampı'yla Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'nın karşılaştırılmasıdır. Auschwitz'de yaşanan baskı zulüm, Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'nda da yaşanmaktadır ama Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'nda Hitler'de olmayan bir zulüm daha vardır. O da *kadınların şerefini lekeleme odası*dır.

Bu odaya hangi kadınlar, nasıl getirilmektedir? Bu odada kadınların şerefini lekelemekte kimler çalıştırılmaktadır? Bu konudaki inceleme, Kürdler, Kürdistan hakkındaki bilgilerimizi, Ortadoğu hakkındaki, Filistin hakkındaki bilgilerimizi çoğaltacaktır, zenginleştirecektir. (bk. Kenan Makiya, *Vahşet ve Sessizlik, Savaş, Diktatörlük Başkaldırı ve Arap Dünyası*, Çev. Arif Karadağ, Avesta, Acil Kitaplar, 2003, İstanbul, s. 354-355.)

nerinaazad, 30.04.2019

TEKNOLOJİ, BİLİM, EĞİTİM

18 Nisan 2019 günü, Erbîl Politeknik Üniversitesi'nde *"Teknoloji, Bilim, Eğitim"* konulu bir konferans vardı. Konferansı, Muhammed Zengene Kürdceye çevirdi. Konferans şöyle gelişti:

Teknoloji Batı'da gelişti. Teknolojinin gelişiminin temelindeyse bilim yönteminin gelişmesi vardı.

Tarihte, özgür düşünce üzerinde denetim kurmuş iki kutsal alan var: Din ve devlet. Din, devleti, otoriteyi güçlendirdiği gibi, devletin bütün faaliyetlerine meşruiyet vermektedir. Devlet de dinin korunması, geliştirilmesi için çaba harcamaktadır. Bu konuda din ve devlet arasında yoğun bir iş birliği vardır.

Özgür düşünce, bilim, bu kutsal alanların eleştirisiyle gelişmiştir.

Doğu'da ve Batı'da eğitim sisteminde çok önemli farklar vardır. Bu, nitelik farkıdır. Doğu'da medreselerde inanç üzerinde bir eğitim gelişmiştir. *Kur'an, sünnet, kıyas, hadis, fıkıh, kelam, icma,* hep inanç üzerine kurulmuştur. Başta *Kur'an,* bunlar hep inanca dayalı düşün kategorileridir. *Kur'an*'ın söylediklerine inanırsınız, buna uygun davranırsınız. *Kur'an*'ı eleştirmek mümkün değildir. Önemli olan ona inanmaktır. *Sünnet, kıyas, hadis, fıkıh, kelam, icma*nın kaynağı da *Kur'an*'dır. Doğu'da, medreselerde bu esaslar üzerinde bir eğitim gelişmiştir. Doğa da bu inanç temelinde anlaşılmaya, kavranmaya çalışılmaktadır. Burada, dine ve devlete eleştiri getirilmediği, itaat duygusunun geliştirildiği besbellidir. "Allah her şeyi bilir." sözü bilgisizlik için bir gerekçe olarak kullanılmıştır. Bu anlayış çerçevesinde, araştırma inceleme yapılmasına gerek duyulmamakta; merak insanları sarıp sarmalamamak-

ta; eleştirel düşünce, entelektüel çaba gelişememektedir.

Batı'daysa, kilisenin çok ağır baskılarına rağmen doğayı anlama, kavrama konusunda büyük bir merak vardır. Bu merak, manastırlarda, bazı rahipler arasında gelişebilmektedir. Doğu'da örneğin domuz eti yemenin günah olduğu, benzeri hayvanların etinin yenip yenmeyeceğinin, bu eti yemenin günah olup olmadığı tartışılırken Batı'da manastırlarda, bazı rahipler tarafından domuzun ve benzeri hayvanların yaşam koşulları incelenmektedir. Nerde yaşar, nasıl yaşar, hangi iklimlerde, hangi alanlarda yaşar, kaç yıl yaşar, nasıl ürer, yavrularıyla nasıl ilgilenir, onları nasıl yetiştirir vs.

Batı'da Hristiyanlık, öte dünya ile ilgili bir din olarak gelişmiştir. Bu süreç, Rönesans, Reform, Aydınlanma dönemlerinde açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. İslam ise öte dünya yanında bu dünyayı da düzenleme gayreti içindedir. Siyasal İslam bu çerçevede gelişmektedir.

Anatomi çalışmalarının yasaklanması

Batı'da, düşünceyi özgürleştirebilmek için, kilisenin çok ağır baskılarına karşı çok sancılı bir mücadele yürütülmüştür. Prof. Dr. Cemal Taluğ, *Eleştirel Düşüncenin Önündeki Turnikeleri Kaldırmak* başlıklı yazısında (Mülkiye dergisi, 37/2 Temmuz 2013, s.125-146.) bu durumu anlatmaktadır.

Cemal Taluğ, İtalya'da, Padua'da, bir manastırın Padua Üniversitesi'ne devredilen ve müze olarak kullanılan bir sınıfından söz etmektedir.

Bu sınıf boş bir oda olarak görünüyor. Sınıfta öğrencilerin oturduğu sıralar veya minderler vs. yok. Hoca için kürsü, sandalye vs. yok. Sadece, sınıfın ortasında büyükçe bir masa var. Çok dikkat edildiğinde masanın bir tarafında bir düğmenin olduğu fark ediliyor. Masaya ayrıntılı bir şekilde dikkat etmeyen kişiler bu düğmeyi fark edemiyor.

Bu durum şu şekilde açıklanıyor. Düğmeye basıldığı zaman masadan bir çekmece çıkıyor. Çekmecenin içinden de öğrencile-

rin anatomi dersinde kullandığı bir kadavra var. Bu dersin, kilise yönetiminden, manastır yönetiminden gizli bir şekilde yapılması gerekiyor.

O zamanki Hristiyanlık anlayışına, kilisenin direktiflerine göre, insan vücudu üzerinde çalışmak, insan vücudunu kesip biçmek vs. din anlayışına aykırı. Bunu yapanlar, kiliseye karşı geldi diye yakılıyor. Örneğin İspanyol Rahip Miguel Servet (Servetus), insanda ve hayvanda kan dolaşımını incelediği için, 1553 yılında, Calvin'in kararıyla Cenevre'de diri diri yakılıyor. Servetus'un kan dolaşımıyla ilgili kitabı çok daha sonra yayımlanıyor.

Düşünceye baskı, Calvin'n, Servetus'u hücresinde ziyaretinde bütün açıklığı ile görülür. Servetus, ellerinden ve ayaklarından zincirlerle duvara asılmıştır. Günlerdir aç ve susuz bırakılmıştır. Hücre karanlık ve soğuktur. Servetus çıplak tutulmaktadır. Calvin, düşüncelerinden dönerse, kiliseden af dilerse, özür dilerse serbest bırakılacağını söyler. Servetus, hiçbir şey söylemez. Aşağılayıcı gözlerle Calvin'in gözlerinin içine bakar. Bu bakışla, Calvin'e kendisinin güçlü, Calvin'in güçsüz olduğunu anlatmaya çalışır. Calvin bu bakışa dayanamaz, hücreden hemen uzaklaşır. Yanındakilere infazın hemen gerçekleştirilmesini emreder.

Bu bakımdan manastırda bu tür incelemeler yapılması yasak. Zaten bütün rahipler bu tür çalışmalarla ilgilenmiyorlar. Diyelim, dört yüz beş yüz rahip içinde birbirleriyle anlaşan, aynı merakı taşıyan üç beş rahip bu incelemeleri yapıyor. Bunun için de bu incelemelerin, çalışmaların çok gizli bir şekilde yürütülmesi gerekiyor. Örneğin gece vakti, herkes yattıktan sonra...

Gizlice bu çalışmaları yaparken sınıfın kapısına bir nöbetçi koyuyorlar. Dershanede bu çalışmaların yapıldığı sırada, kilise veya manastır yönetiminden herhangi bir kimse dershaneye doğru yaklaşırsa nöbetçi içeridekilere haber veriyor. Rahipler, kadavrayı masanın çekmecesine koyup çekmeceyi kapatıp kaçışıyorlar. Kolay kaçabilmeleri için dersin masa başında ayakta yapılması gerekiyor. Herkesin nereye kaçacağı önceden belli olduğu için bu konuda bir panik yaşanmıyor.

Dersin, kilise ve manastır yönetiminden gizli bir şekilde yapılması gerekli olduğu gibi, öbür rahiplerden de gizli bir şekilde sürdürülmesi gerekiyor çünkü onlardan biri, kendilerini, kilise veya manastır yönetimine ihbar edebilir.

Bu dönemde eğitimin Doğu'da, medreselerde, Batı'da manastırlarda yapıldığı görülüyor. Medreselerin ve manastırların dışında ciddi eğitim kurumları henüz yok. Umberto Eco, *Gülün Adı* adlı romanında, manastırlardaki eğitimi, dershaneleri, kütüphaneleri vs. etraflı bir şekilde anlatmaktadır.

Burada, kilisenin ikiyüzlü tutumunu da dile getirmek gerekir. Kilise, bir taraftan insan vücudu kutsaldır, insan vücudunu kesip biçmek dine aykırıdır, diyerek bunu yasaklıyor. Diğer taraftan da bu konuda, gizli gizli araştırma inceleme yapanları yakıyor. Diri diri yakılan insanları seyrediyor, halkı toplayıp seyrettiriyor.

***

Galileo Galilei

Doğayı anlama, kavrama eğitiminin manastırlarda çok sancılı bir şekilde geliştiği açıktır. Bu çerçevede Galilei'nin 1633 yılında Engizisyon Mahkemesindeki yargılanması üzerinde biraz ayrıntılı bir şekilde durmak gereklidir, kanısındayım.

Engizisyon Mahkemesi 1633 yılında gökyüzü ile ilgili görüşlerinden dolayı, "Dünya, Güneş'in etrafında dönüyor." dediği için Galilei hakkında dava açmıştır. Galilei ve öğrencisi bu dava için hazırlanmaktadır. Galilei'nin öğrencisi de fizikçidir. Galilei'ye çok bağlı olan, ona hizmet etmek isteyen bir gençtir. Bu genç fizikçi, Galilei'nin çok uzun yaşamasını, daha birçok araştırmalar yapmasını arzu etmektedir ama öğrencinin Galilei'den bir beklentisi de vardır. Genç öğrenci, Galilei'nin düşüncelerinin Engizisyon Mahkemesi önünde de tekrar etmesini arzu etmektedir.

Öğrencinin bu isteği aslında çok trajiktir çünkü Galilei, bu düşünceleri Engizisyon Mahkemesi önünde tekrarlarsa Giardano Bruno (1548-1600) gibi yakılacaktır. Giardano Bruno, bu tür gö-

rüşlerinden dolayı 1600 yılında diri diri yakılmıştı ama yaşarsa görüşlerinden vazgeçmiş olacak. Genç öğrenci, kuşkusuz bu ölümü hiç düşünmüyor. Galilei'nin çalışmalarını sürdürmesini istiyor. Galilei'ye hizmet etmek istiyor ama böyle bir beklentisi de var. Aslında bu beklenti Galilei ile öğrenci arasında konuşulmuş, tartışılmış değil ama öğrencinin böyle bir beklentisi var. Galilei'nin düşüncelerinin engizisyon yargıçları önünde aynen tekrarlamasını bekliyor.

Galilei, duruşmada geri adım attı. Kilisenin görüşlerinin haklı olduğunu, kendi görüşlerinin yanlış olduğunu söyledi. Engizisyon Mahkemesi'ndeki kardinal yargıçları ikna etmek için, bunu bir iki cümleyle değil üç dört sayfayla izah etti. Genç öğrenci, Galilei'nin bu tutumundan çok büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Galilei ölümüne kadar (1642) ev hapsinde tutuldu.

Duruşmadan sonra, öğrenci Galilei'yle eve giderken Galilei'ye şöyle dedi: "Yazık o ülkeye ki kahramanları yoktur." Buna karşılık Galilei de şöyle söyledi: "Yazık o ülkeye ki karamanlara ihtiyaç duyar."

Galilei'nin bu sözü kanımca çok önemlidir. Galilei şöyle demektedir: Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğü çok açık bir gerçekliktir. Bunu anlamak için nesnel olgulara bağlı kalmak, otorite sayılan insanların düşüncelerinin yanlış olabileceğini kabul etmek gerekiyor. Bu düşünceyi ifade etmek için kahraman olmaya, kahramanlık yapmaya gerek yoktur. Olgulara bağlı kalmak, otorite sayılan insanların düşüncelerine eleştirel yaklaşmak yeter. O düşüncelerin doğruluğundan kuşku duymak yeter.

Johannes Kepler

XVI ve XVII. yüzyıllarda, bu tür doğa araştırmaları yapanlar çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. Kilise'nin yoğun baskısından dolayı Rene Descartes (1596-1650), Fransa'dan kuzey ülkelerine kaçtı. Nicolaus Copernicus (1473-1543), Johannes Kepler (1571-1630) kilisenin baskılarına direnerek bilimde çok büyük çığır açtılar. Kepler, gökyüzünde, yıldızların hareketi ile

ilgili kitabı dolaysıyla, kitabını, kardinallere ithaf ederek kendisini kurtarabilmiştir.

Manastırda yetişmiş bir rahip olan Kepler'in üzerinde durmak çok önemlidir. Kepler, kaynağını antik otoritelerden alan görüş ve düşüncelerden kuşku duymak, bunların yanlış olabileceğini görmek ve bunları kamuya duyurabilmek için dürüst ve cesur olmak gerekir, diyordu.

Kepler, ayrıca beğenilerimize uygun birtakım düşünceler ve teorilere değil nesnel ve olgusal verilere bağlı kalmak gerektiğini, teorileri, olgulara uyacak şekilde değiştirmek gerektiğini vurguluyordu.

Birinci ilke onun eleştirel yargılama gücünü, ikincisi de nesnel olgulara bağlılığını göstermektedir. İkisi birlikte üstün bir bilim kafasının özelliklerini ortaya koymaktadır. (bk. Cemal Yıldırım, *Bilim Tarihi,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 101-102.) Teknolojinin gelişmesinde bilimdeki bu birikimin çok büyük bir rolü vardır.

Dikkat edilirse burada bilim yöntemiyle ilgili çok önemli bir ilkeden söz edilmektedir. Kaynağını antik otoritelerden alan görüş ve düşüncelerden kuşku duymak, bunların yanlış olabileceğini görmek ve bunları kamuya duyurabilmek için dürüst ve cesur olmak gerekir. Burada, dürüst olmak, cesur olmak daha çok ahlakın kavramlarıdır ama bunlar, bilim yönteminin de çok önemli iki ilkesidir. Kamuoyuna açıklanmayan düşünceler bilimsel sayılamaz.

***

Yukarıda, genç öğrencinin ve Galilei'nin sözlerinden söz etmiştik. Her iki söz de bilim tarihi bakımından çok önemlidir. Burada, Galilei'nin "Yazık o ülkeye ki kahramanlara ihtiyaç duyar." sözünü irdelemek gereği duyuyorum.

1950'ler öncesinde, 1950'lerde, 60'larda, 70'lerde vs. ABD'de ve Güney Afrika'da yoğun yaygın bir ırkçılık vardı.

Güney Afrika'da, beyazlar, yerlilere şöyle diyordu: Sizin rengi-

niz kara. Siz beyazların içine karışmayın. Sizin sokaklarınız, mahalleleriniz, okullarınız, hastaneleriniz, sinemalarınız, otelleriniz vs. ayrı olsun. Bunun için *Bantustan* denen, dikenli tellerle çevrili çok geniş alanlar kuruluyordu. Yerliler bu alanlarda yaşıyorlardı. Yerliler bu alanlarda kendilerini yaşıyorlardı.

1910'larda Güney Afrika'da halk üç tabakaya ayrılmıştı. En altta yerliler bulunuyordu. Ortada Hintliler ve Uzak Doğu Asyalılar, en üstte beyazlar... Trenlerde her tabaka halk için ayrı vagonlar vardı. Mahatma Gandi, o yıllarda, Güney Afrika'da avukatlık yaparken bir gün trende beyazların oturduğu vagona oturmuş. Bilet kontrolü sırasında kontrolör, oturduğu yerden kalkmasını, o yerin beyazlara ait olduğunu, kendisinin Asyalıların bindiği vagona gitmesi söylenmiş. Gandi, benim beyazlardan hiçbir farkım yok, diyerek yerinden kalkmamış. Bunun üzerine kontrolör, öbür tren yöneticilerini oraya davet etmiş. Hep birlikte Gandi'nin oturduğu yerden kalkmasını Asyalılara mahsus vagona gitmesini söylemişler. Gandi yine kalkmamış. Gandi'yi, karga tulumba ederek en yakın istasyonda, trenden atmışlar. Bu olaydan sonra Mahatma Gandi'nin zihninde Hindistan bağımsızlık mücadelesinin şekillenmeye başladığı söylenir.

Bu dönemde, ABD'de de ırkçı bir anlayış vardı. 1950'lerde, 1960'larda bu anlayış çok gelişti. Siyahiler, beyazların bindiği arabalara, trenlere vs. binemezlerdi. Siyahiler, beyazların oturduğu kafelere, lokantalara vs. giremezlerdi. 1965'te Malcolm X (1925-1965), 1968'de Martin Luther King (1929-1968), siyahiler için reform istediklerinden, bu konularda yoğun bir mücadele yürütmelerinden dolayı suikastla öldürüldüler.

***

1980'lerin sonlarına doğru, Güney Afrika'da çok önemli bir değişiklik oldu.1990'ların başında yirmi yedi yıl cezaevinde tutulan Nelson Mandela (1918-2013) cezaevinden çıktı. 1994'te seçimlere katıldı ve Güney Afrika Cumhurbaşkanı seçildi. O zaman, beyaz

yönetimin cumhurbaşkanı De Clerk'tı. De Clerk, Nelson Mandela'yı yirmi yedi yıl cezaevinde tutan yönetimin cumhurbaşkanıydı ama 1994 seçimleri sonunda, De Clerk, Nelson Mandela'nın yardımcısı olarak görevini sürdürdü. Bu, Güney Afrika'da resmî ideolojinin çok da sert olmadığını, esnek olduğunu da değişebildiğini de göstermektedir.

2008 başkanlık seçiminde, ABD'de de büyük bir demokratik değişimin yaşandığı görüldü. Siyahilerden Barack Obama, başkanlığa seçildi. 2008-2016 yıllara arasında ABD Başkanı, Barack Obama'ydı.

Barack Obama bir kahraman değildi. Herhangi bir ABD'liydi. Beyazlar, başkanlık seçimlerine nasıl aday oluyorlarsa o da aynı şekilde aday oldu. Beyaz adaylar, seçimlerde nasıl propaganda yapıyorlarsa, seçim masraflarını nasıl karşılıyorlarsa o da aynı şekilde hareket etti. Sonunda başkanlığa seçildi. Bu, Amerikan toplumunda 1960'lardan 2008'e kadar demokratik bir değişim yaşandığını göstermektedir. 1960'larda, siyahiler için eşit haklar istemelerinden dolayı Malcom X'i ve Martin Luther King'i katleden ABD'liler, 2008 de bir siyahiyi başkan seçtiler. O siyahi Barack Obama, kahraman falan değildi. Doğal gelişimin bu yönde olması, kahramanlara gerek duyulmadan bu tür süreçlerin yaşanması çok daha güzel.

Galile, "Yazık o ülkeye ki kahramanlara ihtiyaç duyar." diyordu. ABD'deki bu değişim, kahramanlık çabalarına ihtiyaç duyulmadan gerçekleşmiş oldu. Bugün ABD'de siyahilere devlet bürokrasisinin hemen hemen her katında rastlanmaktadır. Kongre'de ve Senato'da, bakanlar ve valiler arasında, ordu komutanları arsında, siyahilere sık sık rastlanmaktadır. Örneğin havaalanlarında, bilet alımında da pasaport kontrollerinde de otellerde, kafelerde vs. her yerde görevli siyahilere rastlanmaktadır.

Irkçılık derken

"Senin rengin kara. Sen beyazların arasına katılma. Senin oturduğun mahalleler gittiğin okullar, bindiğin arabalar, gittiğin has-

taneler, girdiğin kafeler, lokantalar vs. ayrı olsun." Bu, ırkçılıktır.

Bunun çeşitli biçimleri bugün Avrupa'da, zaman zaman bazı alanlarda da yaşanıyor.

Ama şu da ırkçılıktır: "Sen benimle birlikte yaşayacaksın. Benim gibi yaşayacaksın ama benim dilimle, kültürümle yaşayacaksın. Kendi dilini kültürünü unutacaksın. Benim dilime, kültürüme asimile olacaksın. Aksi hâlde ezileceksin, yok edileceksin."

Bunların hangisi daha barbardır? "Senin rengin kara, sen beyazların içine karışma!" ırkçılığı mı? "Sen benimle birlikte yaşayacaksın ama benim dilimle, kültürümle yaşayacaksın, kendi öz dilini kültürünü inkâr edeceksin, bana asimile olacaksın, aksi hâlde..." ırkçılığı mı?

***

ABD'de, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Massachusetts Eyaleti'nin Boston şehrinde, Cambridge bölgesindedir. Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, teknolojinin bilimle kucaklaştığı bir alandır. Dilerim, Erbil Politeknik Üniversitesi, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü gibi, kısa zamanda kurumlaşır. Teknolojinin ve bilimin kucaklaştığı bir bilim ve teknoloji merkezi hâline gelir...

***

Konferanstan sonra, Rektör Prof. Dr. Kawa Şêrwanî, İsmail Beşikci'ye, Erbil Politeknik Üniversitesi'nin bir plaketinin sundu.

nerinaazad, 08.05.2019

HELSİNKİ'DE SOSYAL FORUM

4-5 Mayıs 2019 günlerinde, Helsinki'de *Sosyal Forum* vardı. *Sosyal Forum*'u, Finlandiya'daki sivil toplum örgütleri düzenlemişti. Finlandiya Kürt Federasyonu da Finlandiya'daki sivil toplum örgütlerinden biridir.

Bizi İBV olarak Sosyal Forum'a, Finlandiya Kürt Federasyonu ve onun Başkanı Welat Nehrî davet etti. İBV Mütevelli Üyesi İbrahim Gürbüz'le birlikte 3 Mayıs'ta Helsinki'ye uçtuk. İstanbul-Helsinki dört saat kadar. Bizi havaalanında Welat Nehrî karşıladı.

Finlandiya Kürt Federasyonu, Finlandiya'da itibarlı, saygın bir örgüt. Finlandiya Kürt Federasyonu Başkanı Welat Nehrî de saygın, itibar edilen bir kişi. Welat Nehrî, Şêx Ubeydûlahê Nehrî'nin (1830-1883) torunlarından. Daha doğrusu, torununun torunu vs. demek gerekiyor. Welat Nehrî, Şêx Ubeydûlahê Nehrî'nin değil ağabeyi Eledîn Nehrî'nin soyundan geldiklerini söylüyor. Welat Nehrî'yle 4 Ağustos 2018'de, Moskova'da düzenlenen Uluslararası Kürt Dernekleri Federasyonu'nun toplantısında tanışmıştık. Uluslararası Kürt Dernekleri Federasyonu, diasporadaki on iki Kürd derneğinin oluşturduğu bir örgüt.

Aile, Şêx Ubeydûllahê Nehrî'nin Kürdler için, Kürdistan için mücadelelerini, bu mücadelelerin sonuçlarını yakından biliyor. Ailenin geçmişinde, sürgün yaşamlarının çok büyük bir rolü var. Aile üyelerinin bir kısmının Rojhilat'ta, bir kısmının Başûr'da, bir kısmının Bakur'da yaşadığı dile getiriliyor.

Welat Nehrî'nin babası da pêşmerge. Şimdi Helsinki'de yaşıyor. Welat Nehrî, Şemdinli'deki Nehri köyünü görmemiş. Welat

Nehrî'de, Şêx Ubeydûlahê Nehrî'nin Osmanlı Dönemi'nde yıkılmış sarayının fotoğrafları var. Babası, sürgünlük dönemlerinde, bir ara Nehrî köyünü ziyaret etmiş.

Welat Nehrî'nin ailesi, anası, babası, kardeşleri vs. hep Helsinki'de yaşıyorlar. Welat Nehrî, bir sendikada bilgisayar mühendisi olarak çalışıyor. İş yerinden üç gün izin almış. Bu üç gün içerisinde bizlerle çok yakından ilgilendi. Kız kardeşlerinden biri doktor, biri Halk Pazarı'nda, dükkân çalıştırıyor, gıda maddeleri satan bir dükkân... Aile yirmi beş yıla yakın bir zamandır Helsinki'de yaşıyor. Amcaoğlu da Helsinki'de... O da bizlerle bu iki üç gün içinde yakından ilgilendi. Welat Nehrî'nin kendi eviyle babasının evi arasında kısa bir mesafe var. Babasının evi, çok sık ve görkemli ağaçların bulunduğu bir yerde. Welat Nehrî, Finlandiya vatandaşı. 1990'larda bir süre İstanbul'da gözaltına alınmış. Finlandiya'da on beş bin civarında Kürd yaşıyor. Çoğunluğu Rojhilat ve Başûr'dan...

***

Finlandiya'nın yüzölçümü, Türkiye'nin yüzölçümünün yarısından biraz daha küçük. (338.000 km^2) Nüfusu 5,5 milyon. En büyük şehri, başkent Helsinki. Helsinki'nin 650 bin dolaylarında nüfusu var.

Finlandiya dümdüz bir coğrafya. Birkaç yerde dört yüz metreyi aşan tepeler var. Orman alanları çok geniş. Ülkenin çok önemli bir gelir kaynağını kereste ihracı oluşturuyor. Finlandiya'da kişi başına düşen millî gelir, otuz yedi bin dolar civarında.

Bizim kaldığımız, 3-6 Mayıs günlerinde hava çok soğuktu; altı sekiz derece. Zaman zaman yağmur da vardı. Güneş çok az gözüktü.

Yollar çok geniş, bakımlı. Trafik çok akıcı. Toplu taşıma araçları çok yaygın. Özel otomobiller de var. Orta büyüklükte otobüsler, körüklü olan daha büyük otobüsler, ondan çok daha büyükleri, trenler vs. durmadan şehir içi ulaşımı sağlıyor. Otobüslerde

bazen üç beş, bazen sekiz on kişi görüyorsunuz.

Helsinki'de, toplu taşıma araçlarının bu kadar bolluğu, gelişmişliği, bu konuda bilinçli bir politika uygulandığını düşündürüyor. Bu konu üzerinde düşünürken insan, Hewlêr, Dihok, Süleymaniye şehirlerindeki durumu göz önüne getiriyor. Bu Kürd şehirlerinde toplu taşıma araçları yok gibi. Herkes özel otomobiliyle, özel otomobile sahip olmayanlar, taksilerle ulaşım sağlıyor. Bu da altmışlık, yüzlük geniş caddelere rağmen trafikte yoğun yığılmalara yol açıyor. Akıcı bir trafik sağlanamıyor. Özel otomobillerin bu kadar çokluğu ve her an kullanımda olmaları hava kirliliğini de getiriyor. Park yeri bulmak da ayrı bir sorun.

Helsinki'de, kaldırım taşlarıyla döşenmiş alanlar var. Kaldırım taşlarıyla döşenmiş alanlar şehrin merkezi oluyor. Kaldırım taşları çok düzgün ve özenle döşenmiş. Bu alanlar da epey geniş. Asfalt olan alanlar, şehre daha sonra katılan yöreler.

Finlandiya bayraklarına çok az rastlanıyor. Caddelerde, sokaklarda, polis araçlarına, nöbetçilere sık rastlamıyorsunuz. Başkanlık Sarayı, bir sokak içerisinde. İnsanların, taşıtların gelip geçtiği bir sokağın içerisinde iki üç katlı, sıradan bir bina.

Büyük marketler yanında açık pazarlar da var. Açık pazarda örneğin Estonya'dan gelmiş kadın pazarcılar da vardı. Bunlar, el örgüsü kazak, çorap, başlık gibi ürünler satıyorlardı. Türkiye'den Kulu yöresinden gelmiş pazarcılarla da karşılaşmak mümkün. Bunlar, gıda maddeleri, meyve, sebze vs. pazarlıyorlardı. Kulu yöresinden olanlar, bizleri tanıdılar. Kulu çevresinden olan, Norveç'te, İsveç'te, Danimarka'da çalışan arkadaşlardan söz ettiler.

Türkiye'ye döndüğümüz gün güneş biraz açmıştı. Herkes, güneşe karşı, kafelerin önünde kurulmuş masaların etrafına oturmuş; sohbet ediyordu.

Helsinki şehir merkezinin biraz dışında, çok büyük bir alışveriş merkezi var. Bu alışveriş merkezinde, kafeler, lokantalar da var. Bu kafelerin, lokantaların bir kısmını da Kürdler çalıştırıyorlar. Burada Kürdlerin devamlı olarak gelip gittiği, oturduğu, sohbet ettiği bir kafe var. Biz de buraya iki üç defa uğrayıp sohbetlere

katıldık. Kürdler, bizi bir akşam yemeğine de davet ettiler.

Helsinki'nin merkezinde iki katlı, çok büyük bir kütüphaneyi dolaştık. Kütüphanenin çok çeşitli bölümleri var. Herkes raflardan istediği kitapları alabiliyor. Kataloglara bakarak aradığı kitapları dergileri, fotoğraflar, kasetleri vs. kolayca bulabiliyor. Tek kişilik odalar var. İsteyen, bu odada tek başına okuyabiliyor, bilgisayarı ile yazabiliyor. Birkaç kişinin oturup sohbet edeceği odalar var. Daha büyük odalar salonlar var. Ayrıca bölümler arasında, amfiteatr şeklinde kurulmuş alanlar da var. Kalın, renkli minderlere oturmuş gençlerin birbirleriyle sohbet ettiği bölümler de var. Bu kütüphanede Türkçe kitaplarla ilgili bir bölüm yanında Kürdce kitaplarla ilgili bir bölüm de var.

Yılmaz arkadaşımızı, tekvando ekipmanları satan mağazasında ziyaret ettik. Mağazada o kadar çok ürün vardı ki oturacak yeri güçlükle bulabildik. Yılmaz, millî değerlere çok bağlı bir arkadaş. Ürettiği ürünlerde bu açıkça görülüyor. Kürd bayraklı pek çok ürün üretmiş.

Dünyada ve Ortadoğu'da değişimin ayak sesleri

Sosyal Forumun ana konusu, *Dünyada ve Ortadoğu'da Değişim* üzerineydi. İki günde, bu konuyla ilgili olarak kırk sekiz toplantı düzenlendi. Bu toplantılardan ikisini Finlandiya Kürt Federasyonu düzenledi. Aynı binada, aynı saatlerde dört toplantı yapılıyordu. Herkes, istediği toplantıyı izleyebiliyordu. Finlandiya Kürt Federasyonu'na, iki toplantıdan ayrı olarak Sosyal Forumun açış konuşmaları sırasında da yer verildi.

Açış konuşmalarının birincisi, dünyada, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişim üzerineydi İkincisi, Ortadoğu'da enerjinin geleceği üzerine kurulmuştu. Üçüncü açış konuşmalarında bana da yer verildi. Ben de Ortadoğu'da Kürdistan değişmeden, Kürdler, Kürdistan dünya uluslar ailesinin bir üyesi olmadan Ortadoğu'da hiçbir ciddi değişimin, demokratikleşmenin gerçekleşemeyeceğini vurgulamaya çalıştım.

Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili temel soru, 1920'lerde, Milletler

Cemiyeti Dönemi'nde Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıdır. Yüzyıldır çözülemeden gittikçe ağırlaşarak günümüze kadar gelen bir sorun var. Sorunun temelinde böyle bir süreç var. Bunu saptamak çok önemlidir. Çözülmesi yüzyıl gecikmiş bir sorundan söz ediyoruz.

Bölünmeyle, parçalanmayla, paylaşılmayla, Kürdler, Kürdistan'ın anahtarını kaybetmişlerdir. Anahtar, Kürdleri, Kürdistan'ı bölenlerin, parçalayanların paylaşanların eline geçmiştir. Anahtar, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar, Büyük Britanya'nın, Fransa'nın, Türk, Arap ve Fars yönetimlerinin elindeydi. Bir anahtarın da Sovyetler Birliği'nin elinde olduğunu unutmamak gerekir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere, özel mülkünü devrediyormuş gibi, Kürdlerin isteğini, iradesini hiç dikkate almadan Kürdistan'ı Irak'a devretti. Fransa da elinde tuttuğu Kürdistan'ı Suriye'ye devretti.

Kürdler, yüzyılı aşkın bir zamandır kendi ülkelerine sahip olmanın mücadelesi içindeler ama anahtar başkalarının elinde olduğu için Kürdler ülkelerine giremiyor. Anahtarı eline geçiren devletler de bunu gizlemek, Kürdlerin eline geçmesini engellemek için, birbirleriyle iş birliği ve güç birliği içinde her tedbiri alıyor. Kendi ülkelerine sahip olabilmeleri konusunda, uluslararası toplumun Kürdlere yardımcı olması gerekir.

Konuşmayı, Finceye ve Kürdceye Mecid Hakkı çevirdi. Her iki dile de çok iyi çevirdi. Mecid Hakkı da Rojhilat'tan bir Kürd. O da bilgisayar mühendisi. 1990'larda, o da İstanbul'da bir süre gözaltında tutulmuş.

Bir arada yaşamanın koşulları

Sosyal Forumda, Finlandiya Kürt Federasyonu'nun düzenlediği birinci konferansı Finliler daha çok izlediler. Bu konferansta, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Ortadoğu'da, Yakın Doğu'da, Kürdlere, Kürdistan'a hiçbir statü vermeyen bir statükonun kurulduğu vurgulandı. Kürdlerin ve Kürdistan'ın bu şekilde bölünmesinin, parçalanmasının, paylaşılmasının, uluslararası ba-

rışı kurma çabasında olan Milletler Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarına, ilkelerine aykırı bir süreç olduğu dile getirildi. Nitekim, Milletlere Cemiyeti'nin uluslararası barışı kuramadığı, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini önleyemediği anlatıldı.

Uluslararası barışı kurma çabaları İkinci Dünya Savaşı süresinde de devlet adamlarının ilgilendiği çok önemli bir konu oldu. Devletler arasındaki anlaşmazlıkların savaş varmadan çözülmesi çok önemli bir konuydu. 1945'te Birleşmiş Milletler bu amaç doğrultusunda kuruldu.

Birleşmiş Milletler Dönemi'nde dünyanın siyasal çehresinde çok büyük değişiklikler oldu. Örneğin Afrika'daki sömürgeler birer birer bağımsızlığına kavuştu ama Kürdistan'da hiçbir şey değişmedi. Kürdlere, Kürdistan'a statü vermeyen statüko, aynen sürdürüldü. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, 14 Aralık 1960 Tarihli ve 1514 Sayılı Sömürgelere ve Sömürge Halklara Bağımsızlık Bildirgesi'nden söz edildi. Deniz aşırı ve okyanus aşırı sömürgelerden, iç sömürgelerden söz edildi. Sömürgelere ve Sömürge Halklara Bağımsızlık Bildirgesi'nin temel amacı, halkları ve ülkeleri baskıdan zulümden kurtarmaktı. Baskı, zulüm, o ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmesini engellediği için o ülkelere, o halklara kendi kendilerini yönetme olanağı verilmelidir, deniyordu. Bu çerçevede, baskının, zulmün iç sömürgede mi, okyanus aşırı, deniz aşırı sömürgelerde mi daha yoğun ve yaygın olduğu konuşuldu. Kürdlere soykırım bile yapıldığı vurgulandı. Deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerde baskı zulüm olsa da soykırımlara varan baskının zulmün söz konusu olmadığı anlatıldı. Kürdistan'ın güneyinde, Saddam Hüseyin'in Kürdlere karşı sistematik bir şekilde soykırım yaptığı belirtildi. Halepçe'de gerçekleştirilen Kürd soykırımından söz edildi. Birleşmiş Milletler'in soykırıma uğrayan Kürdlerin değil Kürdlere soykırım gerçekleştiren Irak'ın yanında yer aldığına işaret edildi. Tel Aviv dışında, dünyanın hiçbir yerinde bu soykırıma karşı bir tepkinin eleştirinin, kınamanın yapılmadığı vurgulandı.

Bir arada yaşamanın koşulları hakkında bazı değerlendirme-

ler yapıldı. Merkezî devlet, o devlet sınırları içinde yaşayan farklı halkların özgürlüklerini tanırsa, demokratik taleplerini karşılarsa bir arada yaşama mümkün olabilir. Uluslararası hukuk budur. Merkezî devlet, bu halklarını özgürlüklerini tanımaz, demokratik taleplerinin bastırmaya çalışırsa bir arada yaşama mümkün olmaz. Burada, uluslararası hukukun Kürdler için çalışmadığını görüyoruz. Bu soykırıma rağmen Kürdler Irak'ta tutulmaya çalışılıyor. Kürdlerin kendi geleceklerinin belirleme konusundaki kararlı çalışmaları çeşitli yollarla engelleniyor.

Konferanstan sonra, bu ilişkileri açıklayıcı sorular soruldu ve cevaplar verildi.

Kürdler, bugün elli milyondan da fazla olan nüfusuna rağmen dünya uluslar ailesinin bir üyesi olamıyorlar. Hâlbuki dünyada, nüfusu bir milyondan az belki kırk devlet var. Nüfusu binlerle ifade edilen devletler bile var. Çeşitle örneklerle bu adaletsizlik dile getirilmeye çalışıldı.

Özgürlük için sanat koleksiyonu

İsmail Beşikci, 1993-1996 yıllarında, Ankara'da Ulucanlar Merkez Kapalı Cezaevi'ndeydi. 1994 yılı sonlarında, Norveç Yazarlar Birliği'nden bir heyet, Beşikci'yi ziyaret etti. Heyette, Mehmed Uzun da vardı. 1995 yılında da Norveç Yazarlar Birliği, *Beşikci'ye İfade Özgürlüğü Ödülü*'nü açıkladı.

Eylül 2015'te Norveç'e seyahatimiz olmuştu. Bu seyahate o zamanki İBV Başkanı İbrahim Gürbüz ve Yönetim Kurulu Üyesi Ruşen Arslan da katılmıştı. Eugene Schoulgin'le ve Norveç'ten yazarlar ve ressamlarla tanıştık. Eugene Schoulgin'i çok yakından tanıyordum. Türkiye'deki düşün davalarıyla çok yakından ilgilenen bir yazardı. O günlerde, Norveç Yazarlar Birliği'nde, ifade özgürlüğü ile ilgili bir konferans da gerçekleşmişti.

Bu konferans sırasında, Norveç yazarlarla iş birliği içinde olan Norveçli ressamların, *Özgürlük İçin Sanat* adını verdikleri bir program çerçevesinde, Beşikci'yi hatırlayan, hatırlatan resimler yaptıklarını söylediler. Bu tabloları bize gösterdiler. Bu tabloların

bizim olduğunu, İBV'ye göndereceklerini söylediler.

O günlerde, bu tabloları alıp getirmeyi akıl edemedik. Norveç Yazarlar Birliği, bu tabloları yirmi beş yıla yakın bir zamandır koruyordu. Bu yılın başlarında, Norveç Yazarlar Birliği ile yazışarak bunların Norveç'te, Stavenger'de dostumuz Amed Nûdem'e teslim edilmesini, Amed Nûdem'in bunları bir şekilde İBV'ye ulaştıracağını söyledik.

12 Nisan 2019'da tablolar teslim edildi. Amed Nûdem de Helsinki'ye vardığımız günün akşamı, Nûjen Palê aracılığıyla onları bize gönderdi. İşte, konferansın sonunda bu konuyu da gündeme getirdik. *Özgürlük İçin Sanat* sürecinden kısaca söz ettik. Rulo hâlindeki tabloların bir kısmını izleyicilere gösterebildik.

Tabloları iki rulo yaparak getirdik. Bu tablolar çerçeveletilip Vakıf'ta sergilenecek. Tablolar on sekiz adetmiş. Biri anı olarak Norveç Yazarlar Birliği'nde tutulmuş. *Özgürlük İçin Sanat* başlıklı bir yazıda bu ilişkiler daha ayrıntılı bir şekilde ele almayı düşünüyorum.

Karşılaştırmalar

5 Mayıs'ta geçekleşen ikinci konferansı daha çok Kürdler izledi. Konferansları izleyenlerin yüz elli civarında olduğu söylenebilir. Bu konferansta Kürdlerin, benzer süreci yaşayan halklarla karşılaştırılmaları söz konusu oldu. Birincisi, Kürdlerin Filistinli Araplarla karşılaştırılmasıydı. Filistinli Arapların sadece bir hasmının olmasına rağmen, Kürdlerin pek çok hasmı olduğu vurgulandı. Bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın, Kürdleri dostsuz bıraktığı, düşmanlarını sayısını artırdığı vurgulandı. Bunun yanında, yirmi iki Arap devletinin, İslam Konferansı'na üye elli yedi İslam devletinin Filistinlileri maddi ve manevi olarak desteklediği ama bu Arap devletlerinin ve İslam devletlerinin hepsinin de Kürdlere, Kürdistan'a karşı vaziyet aldığı örneklerle anlatıldı.

Kürdlerin, her zaman Filistinli Arapları etkin bir şekilde desteklemelerinde rağmen Filistinli Arapların her zaman, Kürdlere karşı, Kürdleri ezen devletlerin yanında yer aldıkları vurgulandı.

İkincisi, Afrika sömürgeleri ile Kürdleri, Kürdistan'ın karşılaştırılması oldu. Afrika'da sömürgelerin sınırlarının 1885'te çizildiği, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sömürgelerin bu sınırlar üzerinden bağımsızlık kazandıkları vurgulandı. Kürdistan'daysa sınırların bir türlü çizilemediği belirtildi. Buna bağlı olarak da Kürdistan'ın sömürge bile olmadığı anlatıldı. Alt sömürgeden söz edilebileceği söylendi. Mele Mistefa Barzanî ile Saddam Hüseyin arasında yapılan 11 Mart 1970 Antlaşması'nın neden yaşama geçmediği konusu üzerinde duruldu. 2005 tarihli Irak Anayasası'nın 140. Madde'sinin neden uygulanmadığı dikkate sunuldu. 25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu'nun %72 katılımla, %93 onayla gerçekleşmesine rağmen neden başarılı olmadığı anlatıldı. %72 katılımın, %93 onayın Kürdistan'ın tapusu olduğu da dile getirildi. Kürdlerin şunca deneye rağmen hâlâ yaşadığı zaaflar da irdelenmeye çalışıldı.

Üçüncü karşılaştırma, bir işkence merkezi, tüketme, ezme merkezi olarak Polonya'daki Austwichz Toplama Kampı ile Süleymaniye'deki Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı üzerinden yapıldı. Hitler'de, Austvichz'de olmayan fakat Saddam Hüseyin'in yaşama geçirdiği, *kadınların şerefini lekeleme odası*nın anlamı üzerinde duruldu. Tek başına bu konunun incelenmesi bile Kürdistan ve Filistin hakkındaki bilgilerimiz çoğaltan bir potansiyel taşımaktadır, denildi.

Finlandiya Kürt Federasyonu'nun düzenlediği bu ikinci konferansın sonunda, Türkiye'de, Cumhuriyet'ten beri devletin ana politikasının Kürdce yasakları olduğu gündeme getirildi. Kürdler arasında Kürdceyi unutturmak, Türkçeyi egemen kılmak çok önemli bir devlet politikası olmuştur, denildi. Konferansta, soru cevap bölümünde de Kürdceye sahip çıkmanın, çocuklara Kürdce öğretmenin önemine değinildi. Özellikle Bakur için bu durumun çok çok önemli olduğu anlatılmaya çalışıldı.

Soğuk ülkenin sıcak insanları

Finlandiya halkının önemli bir kısmının Kürdlerle ilgilendiği,

Kürdlere yaşatılan haksızlıkların bilincinde olduğu söylenebilir. Açış konuşmalarına ve Finlandiya Kürt Federasyonu'nun düzenlediği her iki konferansa da Finlilerin katılımı çoktu. Konferanslardan sonra yapılan sohbetlerde de bu görülüyordu. Kürdistan'la ilgili incelemeleri olan Kristiina Koivugen'le tanıştım. Koivugen'in *The Kurds A Nation of Genocides* adlı bir kitabı var. Kitap 2013'te Kerkük'te yayımlanmış. Bu kitapta, Halepçe'de yapılan Kürd soykırımı, Enfal etraflı bir şekilde dile getiriliyor. Kitapta dikkate değer fotoğraflar da var. Kristiina Koivugen'in *Kürdistan Opettaa* adlı bir kitabı daha var. Bu kitap 2015'te Riika'da basılmış. Bu kitabın ithaf sayfasında (s. 5.) *Felekedîn Kakeyîlle (1943-2013) ja hanen tytttarelleen Razelle (1973-2014)* şeklinde bir ifade dikkat çekmektedir. Yazarın, Kürdlere, Kürdistan'a ilişkin Fince, İngilizce başka kitapları da var.

Kristiina Koivugen'in, Welat Nehrî'yle birlikte hazırladığı, *Kürdistan İtsenaisyyden Kynnyksella? (Bağımsızlık Yolunda Kürdistan)* adlı bir kitabı daha var. Fince yazılmış bu kitabı 2013'te Helsinki'de, Kleio Yayınevi basmış. Kristiina Koivugen, Türkiye'ye girişi yasaklı kişilerden.

nerinaazad, 12.05.2019

ÖZGÜRLÜK İÇİN SANAT

Devletlerarası Sömürge Kürdistan kitabını Alan Yayıncılık ve Belge Yayınları Şubat 1990'da yayımladı. Kitaptan dolayı, Belge Yayınları Yayın Yönetmeni Ayşe Zarakolu hakkında ve benim hakkımda soruşturma açıldı.

Devlet Güvenlik Mahkemesi'ndeki ifadeden sonra Ayşe, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. Ben tutuklandım, Sağmalcılar Cezaevi'ne konuldum, 20 Mart 1990. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi o zaman, Sultanahmet'te, Gülhane Parkı'nın karşısındaydı.

Gözaltı yerinden kelepçeli bir şekilde savcılığa götürülüyordum. İki koluma iki asker girmiş, hızlı hızlı âdeta sürüklenerek götürülüyordum. Merdivenler de böyle çıkılıyordu. Merdivenlerden çıkarılıp savcılığın bulunduğu odaya götürülüyordum. Merdivenin başında, beni ve askerleri izleyen bir kişiyle karşılaştım. Bizi uzaktan izliyordu. Askerler yanaşmasına, benimle konuşmasına vs. izin vermiyorlardı.

Askerler, beni geniş bir salona soktular. İçeride beş masa vardı. Her masanın başında da bir savcı oturuyordu. Kapıya en uzak noktada bulunan masanın başına götürdüler. Savcı, kimlik kaydından ve *"Bu kitabı sen mi yazdın?"* sorularından sonra, Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili bazı sorular sordu. Bu sorulara kitapta yazıldığı gibi cevap vermeye çalıştım. Savcı, bana iltifat ediyordu. *"Hocam"* diye hitap ettiği de oluyordu. *"İfadeyi sen kendin yazdır."* anlamını içeren bir şey söyledi. Kısaca, bazı cümleler yazdırdım.

Daha sonra bu savcının, Kürt aydını, yurtsever Medet Serhat'ın (1943-1994) arkadaşı olduğunu öğrendim. Medet Serhat

da Devlet Güvenlik Mahkemesindeki duruşmalara avukat olarak katılmıştı. Dostumuz Medet Serhat, 12 Aralık 1994'te *faili besbelli bir cinayet*le katledilmişti. Medet Serhat'ı sevgiyle anıyorum.

Savcı, biraz da üzüntülü bir şekilde, *"Seni tutuklanmak üzere hâkime göndereceğim, görevimiz bunu gerektiriyor."* dedi.

Sandalyeden kalkıp giderken yakındaki bir masanın önünden geçmem gerekiyordu. Bu masada oturan savcı, biraz da azarlayıcı bir tonda, bana, *"Beni tandın mı?"* diye bir soru sordu. Yüzüne baktım ama bir anda tanıyamadım. Savcı kendisini Kaynarca Savcısı diye tanıttı. Hemen hatırladım. 12 Nisan 1981'de Sakarya'nın Kaynarca ilçesindeki cezaevinden tahliye olmuştum. O gün beni cezaevi kapısında, dostumuz Yılmaz Öztürk ve iş arkadaşı Ergün karşılamışlardı. Yılmaz Öztürk'ü (1936-2009) sevgiyle anıyorum.

Savcı, *"Seni 1981'de, Kaynarca Cezaevi'nden ben tahliye etmiştim. Tahliye ederken de böyle şeyle yazma, böyle şeyle konuşma, diye seni uyarmıştım. Biraz önce verdiğin ifadeye ben de kulak verdim. Bakıyorum, hiç kimseyi dinlemiyorsun, hâlâ Kürdistan-mürdistan deyip duruyorsun."* dedi. Savcı, aynı zamanda şunu da söylemişti. *"Sana o gün bir iyilik de yapmıştım. Kaynarca Cezaevi'nden tahliye olduğuna dair bir kâğıt imzalayıp vermiş, bunu gerektiğinde, polis çevirmelerinde vs. gösterebilirsin.' demiştim. Sen iyilikten de anlamıyorsun."* Ben bir şey söylemedim, hafif gülümseyerek oradan ayrıldım. O zaman orada görevli bir savcıydı. O zaman, dosyada, yazılar, kitaplar, ihbarlar, suçlamalar, iddianameler vs. hakkında geniş bilgi vardı. Bu savcı, daha sonra yani Kaynarca'daki görevinden sonra, İstanbul'a basın savcısı olarak tayin edilmiş.

Kapıdan çıkınca yukarıda sözünü ettiğim kişinin yine koridorun bir ucunda gezindiğini gördüm. Yine beni, askerleri vs. izlemeye çalışıyordu. Hâkimin odası alt kattaydı. Gerek hâkimin odasında ifade verirken gerek tutuklanıp cezaevin götürülürken bu kişi, yine, bizi uzaktan da olsa izlemeye çalışıyordu. İyi niyetli bir kişi olduğu açıktı. Çok yumuşak hareketleri, dostça bakışları vardı.

***

Bilim, Resmî İdeoloji, Devlet, Demokrasi ve Kürt Sorunu kitabımı, Mart 1990'da yine Alan Yayıncılık ve Belge Yayınları yayımladı. O zaman Sağmalcılar Cezaevi'nde tutukluydum.

Yayın Yönetmeni Ayşe Zarakolu hakkında ve benim hakkımda yine soruşturma açıldı. Ayşe yine tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. Ben bir kere daha tutuklandım.

Cezaevinden ifadeye getirildiğim gün, bu kişinin, yine savcıların odalarının bulunduğu ikinci katta, koridorun başında gezindiğini fark ettim. Savcının kapısında, ifade için sıra beklerken o da koridorda geziniyordu. Dostça bakışları, yumuşak hareketleri o ortamda, insana moral veriyor.

O gün savcıyla küçük bir tartışma da olmuştu. Savcı, ifade sırasında, Kürdlerin Türklüğünü, Kürdce diye bir dil olmadığını vs. söylüyordu. Bu konuyla ilgili sorular soruyordu. Bir ara, *"Ben de bir soru sorabilir miyim?'* demiştim. Savcı o zaman kızmış, *"Soruları ancak ben sorarım."* diye bağırmıştı. Ben de soruyu sormadan o sorunun muhtemel cevabını vermiştim. *"Oğuzlar, XI. yüzyılda, Ön Asya'ya, Küçük Asya'ya geldiklerinde, Van Gölü'yle Urmiye Gölü arasında, Zağroslarda, Van Gölü çevresinde Kürdler yaşıyorlardı. Küçük Asya'da o zaman, Ermeniler, Gürcüler, Rumlar da yaşıyorlardı."* demiştim.

***

Bir Aydın, Bir Örgüt ve Kürt Sorunu adlı kitabımı Mart 1990'da Melsa Yayınları yayımlamıştı. Yayın Yönetmeni Metin Dağlum ve benim hakkımda yeni bir soruşturma açılmıştı. Bu soruşturma sonunda Metin Dağlum, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştı. Ben bir defa daha tutuklandım.

Duruşmalara, her zaman Ayşe Zarakolu (1945-2002) ile çıkıyordum. Metin Dağlum duruşmalara katılmıyordu. Bir defasında, *"Neden duruşmalara katılmıyorsun?"* diye sormuştum. *"İsmail ağabey,*

benim çok daha önemli işlerim var." demişti. Kısa bir zaman içinde bu işlerin Kürd sorunuyla ilgili işler olmadığını, siyasal işler olmadığını fark etmiştim.

Duruşmaların birinde bir ara, kitapların bilirkişiye gönderilmesi gibi bir öneri konuşuluyordu. Üniversitenin, anayasa hukuku, ceza hukuku, tarih, sosyoloji, siyaset bilimleri, ekonomi, antropoloji gibi bölümlerinden oluşturulacak bir heyete kitapların incelettirilmesi dile getiriliyordu. O zaman Ayşe'yle birlikte, *"Düşüncede suç arayan, bir kitabı, içinde suç var mı yok mu diye okuyan bir profesör, zaten bilim kafasına sahip bir kişi değildir. Düşüncede suç arayan, bir kitabı, yazıyı, içinde suç var mı, yok mu diye okuyan profesörlerin hazırlayacağı raporu kabul etmeyiz."* diye tepki göstermiştik. Ayşe Zarakolu'nu sevgiyle anıyorum

O dönemde Belge Yayınları, Beşikci'nin üç kitabını daha yayımlamıştı. *Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama IV Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi,* Ekim 1990; *Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama V Orgeneral Mustafa Muğlalı Olayı, 33 Kurşun,* (Şubat 1991); *Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama VI Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Programı (1931) ve Kürt Sorunu,* (Temmuz 1991).

Bu kitaplar hakkında da Ayşe hakkında ve benim hakkımda soruşturmalar ve davalar açıldı. Bu kitaplar hakkındaki davalar, eski Ceza Yasası'nın 142. Madde'sinden yürütülüyordu. Nisan 1991'de kabul edilen 3713 Sayılı Terörle Mücadele Yasası ile bu madde yürürlükten kaldırıldı. Kitaplar hakkındaki duruşmalar da durduruldu ama 3713 Sayılı Terörle Mücadele Yasası, 7. Madde'siyle, Kürdlerle ilgili görüş açıklamalarına, düşünce açıklamalarına çok daha ağır yaptırımlar getiriyordu. Hem suç sayılacak fillerin kapsamı genişletiliyor hem de bu fiillere çok daha ağır cezalar getiriliyordu. *Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Programı (1931) ve Kürt Sorunu* kitabıyla ilgili soruşturma ve dava, Terörle Mücadele Yasası'nın 7. Madde'sine göre açılmıştı. Terörle Mücadele Yasası, sol düşüncelerle ilgili ve İslami düşüncelerle ilgili açıklamaları suç olmaktan çıkarmıştı. Eski TCK'nin 141, 142 ve 163. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştı.

***

1991'de kitapları, Ankara'da, Yurt Kitap Yayın yayımlamaya başladı. Yayımlanan her kitap hakkında, Terörle Mücadele Yasası'na göre yeniden dava açılıyordu. Bu dönemde davalar, daha çok Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesinde görülüyordu. Bu dönemde duruşmalara, Yurt Kitap Yayın Yönetmeni, Ünsal Öztürk'le çıkıyordum. Bu dönemde de kitaplardaki düşünceleri hem ben hem de Ünsal Öztürk etkili bir şekilde savunuyorduk. Benimle birlikte Ünsal Öztürk de zaman zaman tutuklu kaldı.

***

Yukarıda, sözünü etmeye çalıştığım kişinin, Norveçli yazar Eugene Schoulgin olduğunu kısa zamanda öğrenmiştim. Eugene Schoulgin, bir ara Norveç Yazarlar Birliği'nin başkanlığını da yapmıştı. Eugene Schoulgin, Türkiye'deki düşün davalarıyla çok yakından ilgileniyordu.

***

1994 yılı sonlarında, Norveç Yazarlar Birliği'nden bir heyet Ulucanlar Cezaevi'nde, beni ziyaret gelmişti. Heyette altı yedi yazar, Ankara'daki Norveç Büyükelçiliği'nden bir sekreter vardı. Heyette Mehmed Uzun (1953-2007) da vardı. Mehmed Uzun'u sevgiyle anıyorum.

O zamanlar Ankara'da, Yurt-Kitap Yayın'ın yayımladığı kitaplardan dolayı yargılamalar söz konusuydu. Duruşmalara da Ünsal Öztürk'le beraber çıkıyorduk.

1995 yılı Ekim ayında, Norveç Yazarlar Birliği, İsmail Beşikci'ye İfade *Özgürlüğü Ödülü* verdi. Bu ödülle ilgili gelişmeler, Beşikci'nin, *Cezaevinden Mektuplar* (İBV, Ocak 2014, İstanbul.) kitabında, Akın Birdal'a yazdığı, 23 Ekim 1995 ve 29 Temmuz 1996 tarihli iki mektupta anlatılıyor (s. 273-278, s. 279-280.). İkinci

mektubun yazıldığı sırada Akın Birdal, İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı'ydı. Bu konuda Akın Birdal da *Sarı Zarf Bir Yaşam Öyküsü* kitabında (Ekim 2018, Ankara.) biraz bilgi vermektedir (s. 265, 274.).

***

Eylül 2015'te Norveç'e seyahatimiz olmuştu. Bu seyahate, o zamanki İBV Başkanı İbrahim Gürbüz ve Vakıf Yönetim Kurulu Üyesi Ruşen Arslan'la birlikte katılmıştık. Bu seyahat, Norveç Kürd Federasyonu ve Başkanı Amed Nûdem'in daveti üzerine gerçekleşmişti. Bu seyahatte, Stavenger'de ve Oslo'da, Norveçli yazarlarla, ressamlarla karşılaşmıştık. Her iki şehirde de Türkiye'deki düşün davalarıyla yakından ilgilenen Eugene Schoulgin'le de bir araya geldik. Eugene Schoulgin gibi yazarlar, dünyanın çeşitli ülkelerinde, düşüncelerinden dolayı çeşitli idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşan yazarlar, kurumlar için büyük, güçlü bir moral kaynağı.

O günlerde, Norveç Yazarlar Birliği'nde, ifade özgürlüğü ile ilgili bir konferans da gerçekleşmişti.

Bu konferans sırasında, Norveçli yazarlarla iş birliği içinde olan Norveçli ressamların, *Özgürlük İçin Sanat* adını verdikleri bir program çerçevesinde, Beşikci'yi hatırlayan, hatırlatan resimler yaptıklarını söylediler. Bu tabloları bize gösterdiler. Bu tabloların bizim olduğunu, İBV'ye göndereceklerini söylediler.

O günlerde, bu tabloları alıp getirmeyi akıl edemedik. Bunları yirmi beş yıla yakın bir zamandır Norveç Yazarlar Birliği koruyordu. Bu yılın başlarında, Norveç Yazarlar Birliği ile yazışarak tabloların, Norveç'te, Stavenger'de, dostumuz Amed Nûdem'e teslim edilmesini, Amed Nûdem'in bunları bir şekilde İBV'ye ulaştıracağını söyledik.

Bu teslimat 12 Nisan 2019'da yapıldı. Amed Nûdem de Helsinki'ye vardığımız günün akşamı, Nûjen Palê aracılığıyla tabloları bize gönderdi. İşte, biz Finlandiya Kürd Federasyonu'nun düzen-

lediği birinci konferansın sonunda bu konuyu da gündeme getirdik. *Özgürlük İçin Sanat* sürecinden kısaca söz ettik. Bu konuda, İBV Mütevelli Heyeti Üyesi İbrahim Gürbüz de bir konuşma yaptı. Rulo hâlindeki tabloların bir kısmını izleyicilere gösterebildik.

Tabloları iki rulo yaparak getirdik. Bu tablolar çerçeveletilip Vakıf'ta sergilenecek. Tablolar on sekiz adetmiş. Biri, anı olarak Norveç Yazarlar Birliği'nde tutulmuş. Özgürlük İçin Sanat Koleksiyonu, İBV'nin her zaman gururla anacağı, gururla saklayacağı bir koleksiyon.

nerinaazad, 18.05.2019

CUMHURİYET, 19 MAYIS 2019

19 Mayıs 2019 günü *Cumhuriyet* gazetesi, yüz sahife olarak yayımlandı. Profesörler, basın mensupları, emekli askerler, sivil toplum kurumlarının temsilcileri, sendikalar, bazı siyasal partilerin yöneticileri, sporcular, spor yönetimi temsilcileri vs. yazılarıyla, demeçleriyle 19 Mayıs'ın yüzüncü yılını kutladılar.

2015 Nobel Kimya Ödüllü Prof. Dr. Aziz Sancar, bu konuda şunları söylüyor: "*Türkiye'nin attığı ilk adım ve nihai zafer, tüm tutsak ve sömürülmüş milletlere cesaret ve ilham kaynağı oldu. Bu nedenle 19 Mayıs 1919 sadece Türkiye'nin değil bütün, Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki esir ve sömürülmüş halkların bağımsızlığına atılan ilk adımdır.*" (*Cumhuriyet, 19 Mayıs Özel eki 3, s. 11.*)

Gazetede, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun da benzer bir yazısı var.

Prof. Aziz Sancar'ın, dile getirdiği bu söz, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1933'te söylediği bir düşüncedir. Bu düşünce 1954'te, *Dünya* gazetesinde yer almıştır.

Mustafa Kemal Atatürk aynen şöyle söylemektedir: *Doğudan şimdi doğacak olan güneşe bakınız! Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam uzaktan, bütün Doğu milletlerinin de uyanışın öyle görüyorum. Bağımsızlık ve özgürlüğüne kavuşacak daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşları, şüphesiz ki ilerlemeye ve refaha yönelmiş olarak gerçekleşecektir. Bu milletler, bütün güçlüklere ve bütün engellere rağmen, bunları yenecekler ve kendilerini bekleyen geleceğe ulaşacaklardır. Sömürgecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerini, milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir uyum ve iş birliği çağı alacaktır.* (*1933, Dünya gazetesi, 20. 12.*

1954.)

Bu düşünceler karşısında, Kürdlerin durumunu irdelemek önemlidir. Yüzyılı aşkın bir zamandır Kürdlerin yürüttüğü özgürlük mücadelesinin ödenen bunca ağır bedellere rağmen neden başarıya ulaşamadığı, Kürdlerin, Kürdcenin neden inkâr edildiği, düşün yasaklarının, asimilasyonun neden en önemli devlet politikası olduğu elbette çok önemli bir sorudur. Asya ve Afrika halklarının uyanışından söz edilirken Kürdlerin de uyanabileceği, haklarının ve özgürlüklerinin peşine düşebileceği neden düşünülemiyor? *"Bağımsızlık özgürlüğüne kavuşacak daha çok kardeş millet vardır."* derken Kürdler nasıl algılanıyor? Bu mücadelenin başarıya ulaşamamasının esas nedenlerinden birinin Mustafa Kemal'in Türkiye'si olduğu, bizzat Mustafa Kemal'in eylemleri olduğu açıktır.

19 Mayıs 1919'la ilgili başka sorular da vardır. 19 Mayıs 1919'dan sonra, nasıl bir sürecin yaşandığı, Rumların, Pontusların, Ermenilerin, Süryanilerin vs. başına neler geldiği, Kürdlerin başına neler geldiği elbette incelenmesi gereken toplumsal ve siyasal süreçlerdir.

1970'lerde, 1980'lerde Mustafa Kemal Atatürk'ün bu düşüncesinin eleştirilmesi çok ağır idari ve cezai yaptırımlar getirirdi. 1990'larda bu düşünce, Kürdler, Rumlar-Pontuslar, Ermeniler açısından irdelendiği zaman, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde 3713 Sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 7. Maddesi'ne göre dava açılırdı: Terör propagandası yapmak, teröre yardım-yataklık etmek...

Aynı eleştiriden dolayı, eski Türk Ceza Yasası'nın 159. Maddesi gereğince de Ağır Ceza Mahkemelerinde dava açılırdı: Devleti, milleti, parlamentoyu, devlet yöneticilerini, Cumhurbaşkanını ... küçük düşürmek...

Aynı eleştiri için üçüncü olarak 5816 Sayılı ve 1951 Tarihli Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun gereğince de dava açılırdı. Bu dava, Asliye Ceza Mahkemelerinde görülürdü.

Bir yazıdan, kitaptan dolayı üç mahkemede birden dava açmak,

kanımca, şu olmazsa bu, şurada gözden kaçarsa burada mahkûmiyet olabilir, anlayışıyla ilgili değildir; düşünce üzerinde ağır, kapsamlı bir baskı oluşturmak anlayışı ile ilgilidir. Bu tür ceza davalarının genel olarak mahkumiyetle sonuçlandığı da bilinmektedir.

Mustafa Kemal, Türk Millî Mücadelesi konusunda, cumhuriyet, tek parti yönetimi konularında, yeni Türkiye konusunda otorite kabul edilmektedir. Hâlbuki bilim yönteminin çok önemli bir kuralı vardır: *Kaynağını otoriterlerden alan bazı düşünce ve inançların yanlış olabileceğini görmek, bunları ortaya koyabilecek kadar dürüst ve cesur olmak...*

Bu, Johann Kepler'den beri (1571-1630), bilim yönteminin çok önemli bir ilkesidir. Dürüst olmak, cesur olmak, bilimin kavramları değildir. Daha çok ahlakın kavramlarıdır. Bu ilkelerin, bilimsel çalışmayı yürüten kişinin nitelikleri olduğu açıktır. Tabu sayılan bazı düşüncelerin eleştirisi konusunda ısrar, bu tür niteliklere sahip olmayı da gündeme getirmektedir.

Bilim yönteminin önemli bir ilkesi de şudur: Bilimsel çalışmayı yürütürken eğilimlerimize, tercihlerimize, beğenilerimize uygun düşüncelere, teorilere değil olgusal ve nesnel verilere bağlı kalmak... Varsayımlarımızı, düşüncelerimizi, teorilerimizi, olgusal ve nesnel verilere uyacak şekilde değiştirmekten kaçınmamak... (bk. Cemal Yıldırım, *Bilim Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 102.)

19 Mayıs 2019 tarihli *Cumhuriyet*'te onlarca profesörün 19 Mayıs'la, Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili övücü değerlendirmeleri vardı. Bunların arasında, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji, ekonomi, hukuk, felsefe vs. profesörleri de vardır.

Bu profesörlerden bazılarıyla, bugünkü ortamda (Mayıs-Haziran 2019) yüz yüze teker teker görüşme yapsak Kürdlerin haklarını ve özgürlüklerini kabul edenler, bu hakları, özgürlükleri ifade edenler olabilir ama 19 Mayıs 2019 *Cumhuriyet* gazetesinde bir araya gelmeleri, çok farklı bir sonuç doğuruyor. 19 Mayıs 2019 *Cumhuriyet* gazetesinin Kürdleri, Kürdceyi tamamen inkâr eden bir anlayışı var. 19 Mayıs 2019 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi,

kurumsal olarak yüz sayfasında da Kürdleri inkâr eden bir tutum sergiliyor.

Dikkat edelim, bu inkâr ne zaman yapılıyor? 31 Mart 2019 Yerel Yönetim Seçimleri'nde, İstanbul'da Ekrem İmamoğlu'nun, Kürdlerin oylarıyla seçimi kazandığı bir dönemde yapılıyor. 23 Haziran'da yenilenecek seçimde yine Kürdlerin oylarının çok belirleyici olacağının vurgulandığı bir dönemde yapılıyor yani inkâr, bu ret, Kürdlerin bu kadar görünür ve belirleyici olduğu bir dönemde yapılıyor.

Görüldüğü gibi bu inkâr, Kürdlerin, Kürdcenin Tek Parti Dönemi'nde, 1950'lerde, 1960'larda, 1970'lerde, 80'lerde, 90'larda, olduğu gibi artık inkâr edilemediği, Kürdlerin, Kürdcenin kabul edildiği bir dönemde yapılıyor. Resmî ideoloji böyle bir kurum, resmî ideoloji Türk siyasal hayatının en önemli kurumu. Sadece siyasal hayatı, kamu yönetimini değil düşün hayatını, bilimi, üniversiteyi basını, sanatı belirleyen temel bir kurum ama Türkiye'de sosyal bilimler, üniversite, resmî ideolojiyi gerektiği gibi incelememiştir. Resmî ideoloji, herhangi bir ideoloji değildir; devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideolojidir. Resmî ideolojiyi benimsemediğiniz, ona uygun tavır ve davranışlarda bulunmadığınız zaman, resmî ideolojiyi bilimin kavramlarıyla eleştirdiğiniz zaman, devletin, idari ve cezai yaptırımlarıyla karşılaşabilirsiniz.

Üniversitede, bilim yönteminin ilkelerine göre düşünen, çalışan hocalar, profesörler, şüphesiz vardır ama bunlar, sanılanın aksine çok az sayıdadır.

Resmî ideoloji, düşün yasaklarını sistematik hâle getiren bir kurumdur. Hangi düşüncelerin ifade edilmesi yasaklanmıştır? Bu yasakların işlevi nedir? Bu yasaklar nasıl uygulanmaktadır? Barış Ünlü'nün *Türklük sözleşmesi* kavramıyla *resmî ideoloji* kavramanın birlikte ele alınması, değerlendirilmesi, birçok konuyu açıklığa kavuşturacaktır. (Barış Ünlü, *Türklük Sözleşmesi*, Dipnot Yay., Ankara, 2018.)

Nelson Mandela, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü

Profesör Aziz Sancar'a ve 19 Mayıs 2019 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan onlarca profesöre şu hatırlatmayı yapmak gerekir: 12 Mayıs 1992. Afrika Ulusal Kongresi Lideri Nelson Mandela, *Atatürk Uluslararası Barış Ödülü'nü* reddetti.

O günleri hatırlayalım, Kürdler hâlâ inkâr edildikleri için, basın, bu reddin gerekçesini bile yazamadı. Hâlbuki Nelson Mandela (1918-2013), aynen şöyle söylüyordu. *"Afrika'da milyonlarca kişi, sadece derilerinin farklı renginden dolayı köle muamelesi görüyor. Bu nedenle Kürdlerin çektikleri eziyeti görmezden gelmemiz mümkün değildir."*

Burada temel sorulardan biri de şu olmalı: Kürdlerin çektiği eziyeti, çileleri binlerce kilometre öteden Nelson Mandela fark ettiği hâlde Savur gibi bir coğrafyada, Kürdlerle birlikte büyüyen, Kürdlerle birlikte yaşayan Aziz Sancar bu baskıyı, zulmü, neden görmezden geliyor; dillendiremiyor, neden fark etmiyor? Aziz Sancar'ın, öbür profesörlerin, yazarların vs. değerlendirmeleriyle Nelson Mandela'nın değerlendirmesi arasında çok büyük, dağlar kadar büyük farklar yok mu? 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos, 29 Ekim gibi tarihlerin, Türkler için ve Rumlar, Pontuslar, Kürdler, Ermeniler, Süryaniler vs. için çok farklı anlamlar içerdiği açıktır.

Bu arada, sosyal bilimlere, beşerî bilimlere, hukuk gibi normatif bilimlere de söylenecek bir söz vardır: Yirminci yüzyılın ilk çeyreği... Rumların-Pontusların, Ermenilerin başlarına neler geldi? Daha sonra Kürdlerin, Rêya Heqiyê (Alevilik) inançlıların başlarına neler geldi, gibi konularda hâlâ inkârcı, görmezden gelici, yok sayıcı bir anlayış ne kadar bilimdir? Nesnel gerçeklere, olgusal verilere göre değil resmî ideolojinin emirlerine göre çalışan bir anlayış ne kadar bilimdir? "Bilim olgusaldır." önermesi, bilimin önemli bir niteliğini ortaya koymaktadır. Bu temel önerme karşısında, olguların inkârını nasıl değerlendirmek gerekir?

nerinaazad, 01.06.2019

ÜNİVERSİTENİN BİLİM ANLAYIŞINDA TEMEL SORUNLAR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde, Dini Bilimler Fakültesinin adı, İslami Bilimler Fakültesi olarak değiştirilmiş. Bu konuyla ilgili düşüncelerimi belirtmek gereğini duyuyorum.

Ankara'da, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi olduğunu biliyordum. Ulus merkezde, Kızılay'a giden ana yolda, yolun her iki tarafındaki binalar bu üniversitenin. Bu üniversitede, İlahiyat Fakültesi olabileceğini de düşünüyordum ama bu fakültenin adının Dini Bilimler Fakültesi olduğunu, bu adın da İslami Bilimler Fakültesi olarak değiştirildiğini, Eser Karakaş'ın *Artıgerçek*'teki yazısından öğrendim. (*Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Bilimler Fakültesi*, başlıklı yazı, 3 Temmuz 2019.)

Dini bilimler, İslami bilimler ifadesinde birbirleriyle çelişen, birbiriyle tamamen zıt olan iki kavramım arkaya kullanıldığı görülmektedir. Bu kavram çiftleri birbirlerini çürütmektedir. Bu kavram çiftlerinin arka arkaya bir arada kullanılması bilim anlayışında çok büyük sorunlar olduğunu göstermektedir.

Birbirleriyle çelişen, birbirine zıt bu kavram çiftlerinin bir arada kullanılmasına *oksimoron* denilmektedir. (Mehmet Y. Yılmaz, *t24*'te yayımlanan, *Yaşasın! Hapse Tıkmak İçin, Yargıtay'ı da Bekleyecekler* başlıklı yazı, 28.6.2019.)

Din de bilim de dünyayı, toplumu, insanı anlamanın, kavramanın yöntemleridir ama iki yöntem arasında çok büyük fark vardır. Bilim, sınırsız ifade özgürlüğü temelinde gelişen bir düşün yöntemidir. Din ise eleştiriye kapalıdır. Hatta dinde eleştiri yasaktır. Din, inanç üzerine kuruludur. Dinin getirdiği hükümlere inanır, gereklerini yerine getirirsiniz. Bilimin gelişmesini sağlayan

ise eleştiridir. Bilim ortamı, ifade özgürlüğünün, özgür eleştirinin geliştiği kurumlaştığı bir ortamda oluşur.

Dinde eleştirinin çok ağır idari ve cezai yaptırımları vardır. Batı, Aydınlanma süreciyle birlikte, dinsel eleştirinin getirdiği idari ve cezai yaptırımlardan kurtulmuştur. Aydınlanma'nın, kilisenin eleştirisi üzerine kurulduğu, geliştiği bilinmektedir. Bugün, Batı'da, Peygamber İsa hakkında istediğiniz eleştiriyi yapabilirsiniz. İslam ise böyle değildir. Çok ağır idari ve cezai yaptırımlar, yaygınlaştırılarak, derinleştirilerek sürdürülmektedir. Peygamber Muhammed'in karikatürünü bile yapamazsınız. *Şeytan Ayetleri* kitabından dolayı Salman Rüşdi'ye, İran İslam Cumhuriyeti yöneticilerinin ölüm cezası verdiği bilinmektedir. Ahmet Nesin, *Artıgerçek*'teki bir yazısında 2 Temmuz 1993 Sivas, Madımak katliamının da *Şeytan Ayetleri*'nin, *Aydınlık* gazetesinde yayımlanmaya başlanması ile ilgili olduğunu belirtmektedir. O zaman *Aydınlık*'ın başyazarı Aziz Nesin'di. Ahmet Nesin, *Şeytan Ayetleri*'nin, *Aydınlık*'ta, Aziz Nesin'in haberi olmadan yayımlandığını vurgulamaktadır. (*"Ben 36 saat, babamın, yanık ya da boğulmuş cesedini bekledim Perinçek, ya sen..."* başlıklı yazı, 3 Temmuz 2019.)

Şöyle düşünelim: Dini Bilimler Fakültesi adını, İslami Bilimler Fakültesi olarak değiştirmek için fakülte dekanlığı, yapacağı işlemi Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörlüğüne bildirmiştir. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörlüğü de bunu YÖK'e bildirmiştir. Dolayısıyla bu işlemin pek çok kurulun, profesörün önünden geçtiği düşünülebilir. Buna rağmen, din ve bilim gibi birbiriyle çelişen, birbirine zıt olan iki kavram, bir tanımda, bir fakültenin adında, nasıl bir arada kullanılabiliyor? Bilim nedir acaba? Kaç profesör, "Bayrak inmez, ezan susmaz." sloganının dışında bilimin gerçek tanımını yazabilir?

Bilim ortamı, Türkiye'de geçmişte de yoktu. 1933'te, darülfünundan üniversiteye geçildiği, üniversitenin 1933'te kurulduğu söylenir ama 1993'te ve sonrasında, üniversiteyi üniversite yapan ifade özgürlüğünün, özgür eleştirinin kırıntısı bile yoktur. Nazi rejimi kovduğu için Türkiye'ye gelen Alman profesörler de bu

konuda hiçbir şey yapmamışlar; kısa sürede ortama uymuşlardır. Olgular, olgusal ilişkilerle ilgili bilgilenmek, bilimsel çalışma değildir.

İfade özgürlüğü, özgür eleştiri 1960'lardan sonra da gelişmemiştir; kurumlaşmamıştır. İfade özgürlüğünün, özgür eleştirinin kurumlaşmadığı bir siyasal yapıda bilim ortamı oluşamaz. Örneğin üniversite kurumsal olarak Kürd, Kürdistan olgularını, bu süreçlerden doğan sorunları yok sayabilmiştir, reddedebilmiştir. Bilim yöntemi açısından bunun bir sakınca olmadığını düşünebilmiş, aksi hareket edenlere idari ve cezai yaptırımlar uygulayabilmiştir.

Mahkemelerin isteği üzerine, bazı yazılar ve kitapla hakkında *bilirkişi raporu* denen raporlar hazırlayan, başta, tarih, sosyoloji, siyaset bilimleri, antropoloji, ekonomi, hukuk profesörlerinin bir yazıyı, kitabı "İçinde suç var mı yok mu?" diye okuyan profesörlerin, bilimsel düşünceli oldukları söylenemez. Düşüncede suç aramak, bilim anlayışıyla çelişen bir tutumdur. 2000'lere kadar, böyle raporlar hazırlanırdı. Kendilerine sağcı denen profesörler de solcu, Marksist denen profesörler de liberal denen profesörler de böyle raporlar hazırlamışlardır. Kürd, Kürdistan olgularını reddeden, yok sayan profesörler, derslerde *"Bilim olgusaldır."* demeyi de ihmal etmemişlerdir.

Bütün bunlara rağmen, geçmişte üniversite kültürünün var olduğu, öğrencilerin bu kültür içinde yetiştikleri söylenebilir. Günümüzdeyse üniversite kültürünün var olduğundan, yaşandığından söz etmek, kanımca artık mümkün değildir.

İfade özgürlüğü yoksa, ifade özgürlüğü, özgür eleştiri kurumlaşmamışsa, akademik özgürlüğün hiçbir değeri yoktur. *Barış İçin Akademisyenler* (BAK) bildirisini imzalayan akademisyenleri, Cumhurbaşkanı'nın ne kadar aşağıladığını, küçümsediğini, tehdit ettiğini unutmadık.

Üniversitelerin sayısı arttıkça görkemli kampüsler, binalar yapıldıkça bilim kavramının içi tamamen boşalmaktadır. Bilim kavramının içi, "Devlet, vatan, millet söz konusuysa bilim mi-

lim olmaz, adalet madalet olmaz." anlayışıyla dolmaktadır. Adalet kurumu için de yargı organları için de bunları söylemek gerekir. Bunu, bilim, adalet gibi kavramların, değerlerin kirletilmesi olarak görmek gerekir.

nerinaazad, 04.07.2019

EBDURREHMAN QASIMLO'NUN KATLEDİLMESİNİN 30. YILDÖNÜMÜ

Bir ulus, bir ülke, tarihinin belirli bir aşamasında bölünme, parçalanma, paylaşılma gibi operasyonlarla karşılaşırsa bu, o ulus ve o ülke üzerinde, kendisini üreten, çoğaltan, yaygınlaştıran, derinleştiren bir etki yaratmaktadır. Bu operasyonlar o ulus için, o ülke için ölümcül bir durum ortaya koymaktadır. O ulusun bütün yaşam alanları, tarihi, kültürü, egemen ulusun denetimi altına girmekte, sınırlanmakta; dejenerasyona uğramaktadır. Anadili yasakları, kültürel unsurların gaspı, bu süreçlerle beraber yürümektedir. Bu tür operasyonlarla karşılaşan bir ülke, bir ulus, derlenip toparlanamamakta; kendisini bulamamaktadır. Zihni, dumura uğramakta; kötürümleşmektedir. Daha sonraki süreçte çeşitli kesimlerde ödenen çok ağır bedellere rağmen kendisini bulma, dirileşme gerçekleşememektedir

Bölünen, parçalanan, paylaşılan, sadece toprak değildir; aşiretler de aileler de bölünmekte, giderek siyasetler de bölünmektedir. Aynı aile içinde, kardeşler de bölünmektedir. Tutumlar, zihniyetler her şey bölünmektedir. Bu operasyonlar sürecinde, Kürdlere, Kürdistan'a hasım güçler, Kürdler arasındaki çok küçük çelişkileri bile büyütmekte, derinleştirmekte ve yaygınlaştırmaktadır. Bu güçler, Kürdlerin bir daha bir araya gelememeleri, bir güç oluşturamamaları için her türlü önlemi almaktadır. Kürdler, Kürdistan, bu sürecin çok açık ve çarpıcı bir örneğidir. Bölünme, parçalanma ve paylaşılma ise bu süreci tetiklemektedir. Yaşanan zaaflar, olumsuz süreçlerin tekrarına yol açmaktadır.

Kürdler, Kürdistan, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde, 1514 Çaldıran Savaşı sürecinde, Osmanlı İmparatorluğu ve İran İmparator-

luğu arasında bölünmüş; paylaşılmıştır. Bu paylaşım, 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla yazıya geçirilmiştir. Bu yıllardan sonra, Osmanlı-İran savaşlarının tamamı Kürdistan'da gerçekleşmiştir. Yakılan, yıkılan her zaman Kürdistan olmuştur. Bu savaşlar sırasında her iki tarafın da Kürdlerden oluşturdukları ordular vardır. Savaşlarda da bu ordular kullanılmaktadır. Kürdlerden oluşturulan bu ordulardan biri Osmanlı adına biri de İran adına savaşmaktadır. Osmanlı-İran savaşları hem Kürdistan'da yapılmış hem de savaşlarda her zaman Osmanlı ve İran komutanları nezaretinde, birbirleriyle vuruşturulanlar Kürdler olmuştur. Her iki taraf da Kürdistan'ı tampon bölge olarak kullanmaktadır. Osmanlı-İran sınırlarında yer alan Kürd aşiretlerinin bir o tarafa bir bu tarafa geçmeleri çok trajik bir durumdur. Ehmedê Xanî'yi anlamak önemlidir.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, 1804-1813, 1826-1828 Rus-İran savaşları sonunda gerçekleşen Gülistan ve Türkmençay antlaşmalarıyla, İran egemenliğindeki Kürdistan'ın bir bölümü (kuzey tarafları), Rus İmparatorluğu'nun denetimi altına girmiştir. Bunlar, Çarlık Rusya'sının, Kafkaslarda denetim kurmaya çalıştığı yıllardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan Milletler Cemiyeti Dönemi'ndeyse Osmanlı Devleti egemenliğindeki Kürdistan bir defa daha bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmıştır. Bu dönemde, dönemin iki emperyal gücü olan Büyük Britanya ve Fransa'nın süreçteki rolü büyüktür. Bu süreçte, dönemin iki emperyal gücünün, Yakın Doğu'nun, Ortadoğu'nun iki köklü devletiyle çok yoğun bir ilişki içinde olduğunu görüyoruz. Bu dört güç yani Büyük Britanya, Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ve İmparatorluğun devamı yeni Türkiye Cumhuriyeti, İran İmparatorluğu ve İmparatorluğun devamı yeni İran Şahlığı iş birliği ve güç birliği içerisinde, Kürdlerin, Kürdistan'ın üzerine çullanmışlardır. Yakın Doğu'da ve Ortadoğu'da, Türk, Arap ve Fars yönetimlerinin, bu konuda Büyük Britanya ve Fransa'yla iş birliklerinin bilincine varmak önemlidir.

***

Ermenilerin de böyle bir sorunu vardır. Osmanlı Ermenistan'ı, Rus Ermenistan'ı, Ermenistan'ın iskeletini parçalamıştır. Ermenistan'ın, Kürdlerin durumundan farklı yönü, 1920'lerde, Ermenistan'ın doğusunu, Bolşevik yönetiminin devletleştirmesidir. Böyle bir süreç yaşanmasaydı Ermenistan'ın doğusunu da İttihatçılar baskı altına alabilirlerdi.

Birinci Dünya Savaşı sonlarını, Milletler Cemiyeti Dönemi'ni hatırlayalım. Bu dönem, *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkının* en çok konuşulduğu, tartışıldığı bir dönem. Sovyetler Birliği'nde, Lenin, Stalin, Troçki, ABD'de Başkan Wilson, bu temel ilkenin yaşama geçmesi için çok çaba sarf ediyorlardı.

Milletler Cemiyeti'nin, uluslararası barışı sağlama amacıyla kurulduğunu biliyoruz. Kürdistan'ın, Kürdlerin bölünmesinin, parçalanmasının, paylaşılmasının, böyle bir dönemde gerçekleşmiş olması dikkate değer bir konudur. Bu durumun Kürdler ve Kürdistan için çok büyük bir haksızlık olduğu, ölümcül olduğu açıktır. Kürdlerin, Kürdistan'ın, bölünmesi, parçalanması, paylaşılması, Milletler Cemiyeti'ni kurma anlayışıyla, Milletler Cemiyeti'nin amaçlarıyla çelişmektedir.

Bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın etkileri üzerinde de durmak gerekir. Bu, Kürdler arasında bir insanın iskeletinin parçalanması, beyninin dağılması gibi bir sonuç ortaya koymuştur. Bu, Kürdler için şüphesiz çok ağır öldürücü bir durumdur. Uluslararası toplumun, Kürdleri böylesine bir haksızlıkla karşı karşıya bırakması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu haksızlıkların yaşanmasında, Kürdlerdeki zaafların çok büyük rol oynadığı bilinmektedir. Bu zaafların da bilincinde olmak, zaaflardan arınmaya çalışmak çok önemli olmalıdır.

Örneğin Kürdler, elli milyonu aşkın nüfuslarıyla hâlâ dünya uluslar ailesinin bir üyesi değildir. Nüfusları bir milyonu bile bulmayan halklar, devletler, Kürdlerin geleceğini belirlemeye çalışmaktadır. Kürdlere şu olmaz, bu olmaz, diye kararlar almakta

veya bu yolda alınan kararlara bu devletler de imza koymaktadır. Kürdlerin geleceğini, Kürdlerin belirlenmesinin engellenmesi için her türlü faaliyet yürütülmektedir. 1922-1923 Lozan görüşmelerini hatırlayalım. Lozan görüşmelerinin çok önemli bir yönü, Kürdlerin geleceği üzerine kararlar alıp yaşama geçirmekti ama bu görüşmeler sürecinde Kürdler yoktu. Toplantılarda Kürdlerin olmamasına, Kürdlerin temsil edilmemesine özen gösterilmişti.

Bir devletiniz yoksa kendinize ilişkin bir müze bile kuramazsınız. Kültürel değerlerin gaspına, yağmalanmasına engel olamazsınız. Atalarınızı anacak bir mezarlığınız bile olmaz.

Tarih bilinci, toplum Bilinci

Kürdlerin önemli bir kısmı, bunların bilincince değildir. Bölünme, parçalanma ve paylaşılma konusunda tarih bilincinin ve toplum bilincinin geliştiği söylenemez. Güçlü bir tarih bilinci, toplum bilinci gelişmediği için Kürdler hâlâ *birakujî* (kardeş kavgası) yaşıyor.

1978'de, yaz aylarında, Hakkâri'de, Şemdinli kırsalında, KDP ve YNK pêşmergelerinin karşılaşması, çatışmalar, Kürdlerde, tarih bilincinin ve toplum bilincinin gelişemediğini çok açık bir şekilde göstermektedir.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında genel seçimler 30 Eylül 2018 tarihinde yapılmıştır. Kürdistan Hükûmeti, aylar süren görüşmelere, anlaşmalara rağmen bu yazının yazıldığı günlere kadar (Haziran 2019 sonları, Temmuz başları) hâlâ kurulamamıştır. Artık o anlaşmaları, bir saat içinde, kolaylıkla ihlal edilebilecek metinler olarak okuyoruz.

1960'lardan bu yana süren bunca savaşın, ödenen çok ağır bedellerin Kürd ulus duygusu, Kürdistan duygusu yaratamaması, birlik duygusunu geliştirememesi çok şaşırtıcı bir durumdur. Ödenen bu çok ağır bedellerin uzlaşma kültürü yaratamaması, dikkate değer bir durumdur. Hâlbuki bu mücadelenin 1960 önceleri de vardır. Hatta iki yüzyıl yıldır sürdüğü de söylenebilir. Kürdistan'dan koparılan alanlardaysa Kürdlere yapılan baskı, zulüm

gittikçe artmaktadır. Güvenlik güçlerinin, ordu, polis birliklerinin gözleri önünde Kürdlerin arazileri, ürünleri yakılmaktadır. Arap aileleri yerleştirmek için, devlet terörü eşliğinde Kürd köyleri boşaltılmaktadır. Kürd bölgelerini Araplaştırma yoğun, yaygın bir şekilde sürdürülmektedir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'yse bu sürece karşı bir şey yapamamaktadır. Dokuz ayı aşkın bir zamandır hükûmet bile kurulamamıştır. Bütün bunlar, millî duygu eksikliğiyle çok yakından ilgilidir. Örgüt çıkarları, Kürdistan'ın genel çıkarlarının her zaman önünde tutulmaktadır.

Helepçe'de soykırım, Ebdurrehman Qasimlo, Vedat Aydın

1980'lerde, Kürdistan'ın güneyinde, Kürdler soykırımla karşılaştılar. 16 Mart 1988 Halepçe soykırımın doruk noktasıdır.

13 Temmuz 1989 tarihindeyse KDP-İ Başkanı Ebdurrehman Qasimlo (1930-1989) ve arkadaşları Fadil Resûl, Abdullah Qaderî-Azar, Viyana'da, İranlı ajanlar tarafından katledildi. Bu kişiler, KDP-İ'nin Avrupa sorumlusuydular

5 Temmuz 1991'de Vedat Aydın katledildi. Bakur'da, *faili meçhul cinayetler*in Vedat Aydın'ın katledilmesiyle başladığı söylenebilir.

Eylül 1992'de, Berlin'de, bir restoranda Ebdurrehman Qasimlo'dan sonra KDP-İ Başkanlığına getirilen Dr. Sadiq Şerefkendî ve arkadaşları Fetah Abdolî, Homayoun Erdelan, Nurî Dehkurdî, yine İranlı ajanlar tarafından katledildiler.

1992 sonlarında, Kürdistan'ın güneyinde, PKK gerillaları ile KDP'li ve YNK'li pêşmergeler arasında uzun süre devam eden çatışmalar oldu. Bunu *birakujî* olarak adlandırmak gerekir.

1996-1998 yılları arasında, KDP'li ve YNK'li pêşmergeler arasında çatışmalar yaşandı. Bu da *birakujî*ydi. Bütün bu çatışmalarda binlerce kişinin öldüğü de bilinmektedir.

Bütün bu süreçlerin Kürdler arasında birlik yaratamaması, Kürdler arasında birlik duygusunun gelişmemesi, uzlaşma kültürünün yaratılamaması, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı'nda yaşananların da Kürdler arasında birlik duygusunun gelişmesini sağlayamaması yine öyle...

Son yirmi yıldır, PKK/KCK'nin geliştirdiği Barzanî karşıtlığı, Kürd bayrağı karşıtlığı da üzerinde durulması gereken bir süreçtir. Türk soluyla ilişkilerin gelişmesinin, bu süreci yoğunlaştırdığı da bilinmektedir. 49'lar, 23'ler, DDKO, 78'li Kürdler, PKK gibi süreçlerin, Mele Mustafa Barzanî, Kürdistan Demokrat Partisi odak noktasında değerlendirilmesi önemli olacaktır.

Bütün bu olumsuz süreçlerin, yaratılan, sürdürülmeye çalışılan çelişmelerin, çatışmaların, sadece Kürdlere hasım olan güçlerin işine yaradığı, onların çıkarlarına hizmet ettiği, Kürdlere, Kürdistan'a hiçbir yararının olmadığı, üstelik Kürdleri daha mağdur ettiği de bilinmektedir.

***

Bu yazıda, KDP-İ liderlerinin katledilmeleriyle ilgili sürece biraz daha yakından bakmanın gerekli olduğu kanısındayım.

Ebdurrehman Qasimlo, 13 Temmuz 1989'da Viyana'da, bir evde, bir apartman dairesinde, İran'dan, devlet ve hükûmetin görüşmeler için gönderdiği ajanlar tarafından katledildi. Katliam, görüşmelerin başlamasının ilk dakikalarında gerçekleşti.

Ebdurrehman Qasimlo ve arkadaşlarını katledenler, çok kısa bir zamanda evi, apartman dairesini terk ettiler. Apartmanı terk ederken herhangi bir engelle, takibatla karşılaşmadılar. Viyana polisi, bu katilleri yakalamak için hiçbir çaba sarf etmedi. Katiller çok kısa bir zamanda Viyana'yı da terk ettiler. Çok kısa bir zamanda, Avusturya'yı da terk edip İran'a ulaştılar. İran'da, devlet, hükûmet ve basın tarafından kahramanlar gibi karşılandılar. Katiller Viyana'yı terk ederken de Avusturya'yı terk ederken de herhangi bir engelle, takibatla karşılaşmadılar.

Viyana polisi, katilleri yakalamak için hiçbir çaba sarf etmediği gibi, Viyana Savcısı da bu katliam ile ilgili olarak bir ceza davası

açmadı. Kürdler, bu katliamla ilgili olarak soruşturma açılması, ceza davası açılması konusunda çok büyük çaba sarf etti. Buna rağmen Viyana Savcısı, bu istemlere, baskılara rağmen ceza davası açmama konusunda özen gösterdi.

Ebdurrehman Qasimlo'nun eşi Helena Krulich, Fransa, Almanya, İtalya, İsveç vs. cumhurbaşkanlarını, ABD Başkanı'nı, İngiltere Başbakanı'nı ziyaret ederek Avusturya'da, Viyana'da bir ceza davası açılması konusunda yardımlarını istedi. Buna rağmen Viyana'da bu konuyla ilgili bir ceza davası açılmadı. Ceza davasının açılmamasının tek nedeni, Avusturya'nın, İran'la ticari ve diplomatik ilişkilerini pürüzsüz bir şekilde sürdürme isteğiydi. Avusturya bu katliamla ilgili gözaltılar, tutuklamalar vs. yaparsak, ceza davası açarsak, İran'la ticari ve diplomatik ilişkilerimiz bozulur, diye düşünüyordu. Kürdlerin hakları, özgürlükleri, Kürdlere, Kürdistan'a yapılan haksızlıklar hiç umurunda değildi. Kürdlerin yaşadığı soykırım bile Batılı demokratik devletleri harekete geçiremiyordu.

Bütün bunlar, şunu gösteriyor: 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da bir statüko kurulmuş. Bu statüko Kürdlere, Kürdistan'a bir statü vermiyor. Kürdler, Kürdistan, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış. Her parçada da Kürdleri, adıyla, diliyle, kültürüyle, tarihten, yeryüzünden silmek gibi bir politika uygulanıyor. Yukarıda vurgulanan operasyonlar ise haksızlıkların hâlâ sürüp gittiğini gösteriyor.

Bu çerçevede, 25 Eylül 2017 Referandumu'nu, %72 katılım ve %93 onayı, buna rağmen gelişen 16 Ekim 2017 darbesini de unutmamak gerekir. Bu süreçte, Kürdistan'a komşu devletlerin, büyük devletlerin anti-Kürd tutumlarını da irdelemek, bu tutumların bilincine varmak önemli olmalıdır.

Bu politikanın, Kürdlere, Kürdistan'a karşı çok haksız bir politika olduğu açıktır. Bu, bir insanın iskeletinin parçalanması, beyninin dağılması gibi bir sonuç ortaya çıkardığını sürekli olarak vurgulamak gerekir.

Ebdurrehman Qasimlo ve arkadaşlarının katledilmesi, 13

Temmuz 1989'daydı. 16 Mart 1988'de de Halepçe'de Kürd soykırımı yaşanmıştı. 17 Eylül 1992'de de Berlin'de, bir restoranda, Ebdurrehman Qasimlo'dan sonra KDP- İ Başkanı olan Dr. Sadiq Şerefkendî ve arkadaşları, yine İran'dan, devlet ve hükûmet tarafından gönderilen ajanlar tarafından katledilmişti. Batılı demokrasilerin tutumu da hâlâ bu haksızlıkları, bu süreci sürdürme yolundadır. Kürdlere, Kürdistan'a yapılan haksızlıkların hâlâ sürüp gitmesi, Kürdlere bir şeyler söylemeli; Kürdleri düşündürmelidir. Bütün bu katliamlara rağmen, Kürdler arasında *birakujî*nin yaşanması ise Kürdlerin çok büyük bir zaafına ortaya koymaktadır. Kürdlere hasım güçler, Kürdlerin bu zaafından yararlanarak kendi ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda, Kürdleri istedikleri gibi yönetebilmektedirler. *Birakujî*den uzak durmak önemlidir. *Birakujî*den uzak durmak önemli olduğu gibi, bu tür süreçlere zemin hazırlayacak tahriklerden de uzak durmak gerektiği açıktır

Ebdurrehman Qasimlo'nun katledilesinin otuzuncu yılında Mihemed Qazî ve arkadaşlarını, Dr. Ebdurrehman Qasimlo ve arkadaşlarını, Dr. Sadiq Şerefkendî ve arkadaşlarını, bütün Kürdistan şehitlerini saygıyla anıyorum.

***

Bu olumsuz durumlar, gelişmeler nasıl aşılabilir? Her şeyden önce Kürdlere, Kürdistan'a ilişkin tarihsel gelişmelerin, haksızlıkların bilincine varmak ve zaaflardan arınmak gerekir. Bölünme, parçalanma, paylaşılma süreçlerinin, haksızlıkların bilincine varanlar, zaaflardan arınmaya çalışanlar düşmanlarına değil birbirlerine taviz verme gereği üzerinde dururlar. Birlikte hareket etmeye, güç olmaya çalışırlar. Kürd Kürd'e taviz verirse, Kürd Kürd'le uzlaşırsa sonuç olarak Kürdler büyür; Kürdistan büyür ama bir Kürd, Kürdlere hasım güçlere taviz verir, Kürd'ü arkasından hançerlerse bu bütün Kürdlerde onulmaz bir yara açar. Bütün bu konularda toplum bilincini, tarih bilincini geliştirmek, uzlaşma kültürünü geliştirmeye çalışmak eğitim programlarını bu yönde

hazırlamak önemli olmalıdır.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi için söylenmesi gereken de şudur: Kısa zamanda ordunun ve maliyenin birleştirilmesi, merkezî bir ordunun, merkezî bir maliyenin kurulması gerekir. Siyasal partilere bağlı ordularla, siyasal partilere bağlı maliyelerle, Kürdistan ciddi kazanımlar elde edemez.

nerinaazad, 08.07.2019

ORTADOĞU'DA DEVLETLERİN KURULMASI

Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıyla birlikte, Kürdler, Kürdce, Kürdistan, bilimsel çalışmaların dışında tutulmuştur. Bu toplumsal ve siyasal kategoriler, bilimsel çalışmalarda çözümlemelere katılmamıştır. Bu tutumun sürdürülmesine özen gösterilmiştir.

Yakın Doğu'da ve Ortadoğu'da, Arapların geçmişi ve geleceğiyle Kürdlerin geçmişi ve geleceği arasında çok büyük farklar var. Örneğin 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde Kürdler gibi Araplar da bölünmüş, parçalanmıştır ama Araplar, krallıklar, devletler olarak örgütlenmişlerdir. Önce manda (sömürge) devletler, bağımlı devletler vs. daha sonra bağımsız devletler olmuşlardır. Kürdler, Kürdistan ise dilleriyle, kültürleriyle yeryüzünden silinmek üzere bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmıştır. Bu durumun kökten bir fark yarattığı besbellidir. Türklerin tarihsel geçmişi ve geleceğiyle Kürdlerin tarihsel geçmişi ve geleceği de çok faklıdır. Farslar (Acemler) için de durum aynıdır.

Ortadoğu'da Arap devletleri

1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Irak'ın, Ürdün'ün, Filistin'in, Suriye'nin, Lübnan'ın nasıl kurulduğunu yakından biliyoruz. Bu manda (sömürge) devletleri emperyal güçler kurmuştur. Büyük Britanya ve Fransa gibi dönemin emperyal devletleri, kendi politik ve ekonomik çıkarlarını korumak ve sürdürmek için böyle devletler kurmuşlardı. Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen de böyle kuruldu. Emperyal güçler, krallıklar kuruyorlar; kendileriyle iş birli-

ği içinde olan bir Arap'ı kral atıyorlardı. Örneğin Şerif Hüseyin'in büyük oğlu Faysal, önce Suriye'ye kral olarak atanmıştı. Fransa'nın tepki göstermesi üzerine daha sonra Irak'a kral olarak atandı. Şerif Hüseyin'in ortanca oğlu Abdullah, Ürdün'e kral olarak atandı. Şerif Hüseyin'in küçük oğlu Hüseyin bin Ali, Arabistan Krallığı'nın veliahdıydı. Bu emperyal güçler, bu devletlerin kuruluşunda etkin oldukları gibi, manda (sömürge) veya bağımsız devlet olarak yaşamları süresinde de etkin olmuşlardır. Örneğin İngiltere, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri, Irak'ta, Kürdlerin özgürlük için geliştirdikleri bütün mücadeleleri, başkaldırıları bastırmıştır.

Dikkat edelim, emperyal güçler, Araplar için yeni yeni devletler kuruyor; Kürdleri ve ülkesini de bu devletler ve daha önceleri Kürdleri zaten denetlemekte olan İran, Türkiye arasına paylaştırıyor. Kürdleri dilleriyle, kültürleriyle yeryüzünden silme çabaları bu ortamda çok daha kolay bir şekilde yaşama geçirilmeye çalışılıyor. Kürdistan'ın, Kürdlerin bir kesiminin de Kafkasya'da olduğu biliniyor. Bunun, Kürdlere, Kürdistan'a indirilmiş çok ağır bir darbe olduğu besbellidir.

Kürdler, devletlerini bizzat kendi güçleriyle, kendi akıllarıyla kuracaklardır. Bu bakımdan, hasım güçlere karşı birlikte tavır almak önemlidir.

Bugün yirmi iki Arap devleti var. Bu Arap devletlerini, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, emperyal güçler kurmamış olsaydı emperyal güçler Ortadoğu'dan çekilseler bile Arapların, kendi aralarında uzlaşıp egemenlikler kurmaları, sınırlar oluşturmaları kanımca mümkün olmazdı. Kabile çatışmaları, aşiret çatışmaları buna engel olurdu. Sınırları, önceden çizilmiş manda (sömürge) devletler oluşturulmasını, Arap devletleri için sağlanan büyük bir avantaj olarak değerlendirmek gerekir, kanısındayım.

Afrika sömürgelerinde de durum böyledir. Afrika sömürge ülkelerin sınırları İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, Hollanda, Belçika, Almanya, İtalya arasında yapılan 1885 Berlin Antlaşması'yla çizilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Afrika sömürgelerinin bağımsızlaşması bu sınırlar üzerinden gerçekleşmiştir.

Bugün Afrika'da elli yedi bağımsız devlet var. 1885'te sınırlar çizilmemiş olsaydı emperyal güçler Afrika'dan çekilseler bile Afrika halklarının kendi aralarında anlaşıp egemen devletler kurmaları, sınırlar çizmeleri mümkün olmazdı. Kabileler arasındaki anlaşmazlıklar buna engel olurdu. Bunu da Afrika sömürgeleri için emperyal güçlerin sağladığı bir avantaj olarak değerlendirmek gerekir kanısındayım.

Kürdler, devletlerini bizzat kendileri kuracaklarıdır. Kendi akıllarıyla kuracaklardır. Bu bakımdan Kürdlerin kendi aralarında birlik oluşturmaya çalışmaları büyük bir ihtiyaç olarak kendini ortaya koymaktadır.

Kürdler, Kürdce, Kürdistan gibi kategorilerin bilimsel çalışmaların dışında tutulması

Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıyla birlikte Kürdler, Kürdce, Kürdistan, bilimsel çalışmaların dışında tutulmuştur. Bu toplumsal ve siyasal kategoriler, bilimsel çalışmalarda incelemelerin içerisine katılmamıştır. Bu tutumun sürdürülmesine özen gösterilmiştir. Türkiye, Suriye gibi devletlerde Kürd, Kürdce, Kürdistan gibi sözcükler zaten yasaktı. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi Batı ülkelerinde, ABD, Sovyetler Birliği gibi ülkelerdeyse Türkiye, İran, Irak, Suriye vs. gücenmesin diye Kürdlerle ilgili, sağlıklı incelemeler yapılamıyordu. Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili sağlıklı haberler ve yorumlar da çok sınırlıydı. Batı'da bu tutumun dışına çıkan çalışmalar da elbette vardı.

Devletler, Kürdistan bölgesinde arkeolojik kazılar yapmak isteyen yerli ve yabancı arkeologlarla sözlü veya yazılı bir anlaşma yapmaktadır. Elde edilen buluntuların hiçbir zaman Kürdlerle ilişkilendirilmemesi gerekir veya bu buluntularla ilgili olarak Kürdleri ima eden bir değerlendirme yapılmayacaktır. Karşı durumda kazı ruhsatı iptal edilecektir.

Örneğin Cumhuriyet Dönemi'nde, 2000'lere kadar, İlk Çağlarda, Mezopotamya'yla ilgili çalışmalar yapan arkeologlar, tarih yazıcıları vs. Sümer, Akat, Babil, Elam, Hitit, Urartu vs. gibi

halklardan, bu halkların konuştuğu dillerden söz ediyor; Kürdlerin, Kürdcenin adını hiç anmıyorlardı. Kürdleri çağrıştırabilecek halklardan söz etmiyorlardı. 2000'leden sonra, Hurri, Guti, Kassit, Subari, Nairi, Lulubi, Mitanni, Med gibi adlardan söz edilmeye başlandı ama bu halkların Kürtlerle ilişkili olabileceğine ilişkin cümle kurmaktan özenle kaçınıldı. Hâlbuki söz edilen bu halkların yaşadığı alanların hep Zagroslar çevresi olduğu görülüyor. Tarihte Kürdlerin yaşadığı alanların da hep Zagroslar çevresi olduğu yakından biliniyor. Zagroslardan, Torosları takip ederek Akdeniz'e kadar uzana bir hatta istikrarlı olarak hep Kürdlerin yaşadığı görülmektedir.

Hâlbuki Kürdler, Kürdce, Kürdistan, Mezopotamya'da çok önemli tarihsel, toplumsa ve siyasal bir kategoridir. *Tevrat, İncil, Kur'an* gibi kutsal kitaplarda sözü edilen *Tufan,* Kürdistan'da gerçekleşmiştir. *Nuh'un Gemisi,* Cudi (Ararat) üzerine oturmuştur. *Tevrat*'ta Cudi'nin de Ararat (Sararat) olarak anıldığı vurgulanmaktadır. *Gılgamış Destanı*'nda Gılgamış'ın arkadaşı Enkidu, (dağdan gelen adam) Kürd'dür. Gılgamış adı bile Kürdcedir: *Büyük öküz.* Bu Gılgamış'ın da Kürd olabileceğini göstermektedir. *Gılgamış Destanı*'nda adı geçen Sedir ormanlarının (katran ormanlarının) bekçisi Humbaba, Akad, Babil, Sami kökenli olabilir. Destanda, Gılgamış'ın ve Enkidu'nun birlikte, Humbaba'ya karşı yaptıkları bir mücadele de anlatılmaktadır.

Kürdlerin, Kürdistan'ın bilimsel çalışmaların dışında tutulması, bilim yöntemi açısından şüphesiz çok büyük bir ayıptır ama Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması, asimilasyon politikaları böyle bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Bu politikalar, uygulamalar, Kürdleri dostsuz bırakmış; hasımlarının sayısını çoğaltmıştır. Bu bölünme parçalanma, paylaşılma süreci o kadar köklüdür ki bilim alanına bile yansımıştır. Bunu, aslında bilimin, düşün hayatının kirletilmesi olarak değerlendirmek gerekir.

Kürdce, Kürdler, Kürdistan bilimsel çalışmalarını dışında tutulduğu için, Sümerce, Hititçe gibi dillerle Kürdcenin ilişkisi in-

celenememiştir. Hâlbuki Sümerce ile ilgili birçok bilinmezlik, Sümerce-Kürdce karşılaştırması sürecinde açıklık kazanabilir.

Kürdlerin, Kürdcenin, Kürdistan'ın inkârı Kürdlerin kültürel değerlerinin örneğin folklor değerlerinin gasbıyla birlikte yürüyen bir süreçtir. Bu gasp sürecinin sonsuza kadar sürüp gitmesi için, Kürdlerin ülke ve ulus bilincine ulaşmamaları gerekir. Bu doğrultuda her türlü önlemin alındığı biliniyor. Bütün bunlara devletsizlik yol açmaktadır. Bir devletiniz yoksa müze bile kuramazsınız.

Kürd folklor ürünlerinin gasbıyla ilgili kısa bir açıklama yapmak gerektiğini düşünüyorum. Türk halk müziği uzmanları, Kürdistan'da, köy köy dolaşarak Kürd kilamlarını, stranlarını vs. derliyorlardı. Bunları, melodilerini çarpıtarak, sözleri Türkçeleştirerek, radyolarda, Tük müziği olarak sunuyorlardı. Türk halk müziği koro şefi olan Muzaffer Sarısözen (1889-1963), eşi Neriman Altındağ Tüfekçi (1926-2009), bu konularda çok çaba sarf ediyorlardı. Kürd köylerini basın mensuplarıyla birlikte dolaşıyorlardı. Kendi aralarında, halkın ilkel yaşamından söz ediyorlardı. *"Halk çok ilkel, evleri barklan ilkel, elbiseleri giyim kuşamlan ilkel, yemeleri içmeleri ilkel."* diyerek birbirlerine izlenimlerini anlatıyorlardı. İlkel, ilkel diye diye Kürdlerin bütün müzik ürünlerini topluyorlar; bunları Türkçeleştirerek Türk müziği olarak sunuyorlardı ama şunu hiçbir zaman düşünmediler: İlkel dediğimiz bu halk, bu müzikleri nasıl yaratmış; bu müzik ürünler neden bizde yok? Daha önemli olarak da neden bu ürünleri çalıp Türk müziği olarak sunuyoruz? Kürdce neden yasak, bu müziklerin radyolarda çalınması neden yasak vs. Biz ne yapıyoruz?

Resmî ideoloji böyle bir şey. 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinden sonra bu tür çalışmalar, daha da hızlandırıldı.

***

Bu açılardan bakıldığı zaman, Yakın Doğu tarihinin, Ortadoğu tarihinin Kürd, Kürdistan, Kürdce gibi toplumsal, siyasal ve

kültürel kategoriler dikkate alınarak yeniden yazılması gerektiği ortaya çıkmaktadır çünkü bu kategoriler, fiili olarak zaten bütün toplumsal siyasal ilişkileri etkilemektedir. Toplumsal ve siyasal yapılar bu ilişkilere göre yeni bir şekil almaktadır. Bu bakımdan bu kategorilerin analizlere katılması büyük bir zorunluktur. Tarihsel çarpıklıkları düzeltmek bu şekilde mümkün olabilir.

Temel kaynaklar

Yahudilerin kutsal kitabı *Tevrat*'ın İlk Çağlardaki, Kürd, Kürdistan tarihi bakımından çok önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. *Tevrat*, Kürd tarihiyle ilgili önemli ipuçları veriyor. *Tevrat*'ı, Musa'dan 600 yıl kadar sonra, Babil ve Kürdistan sürgününden dönen bir kısım Yahudi din adamları yazmıştır. *Tevrat*'ı, Peygamber Musa'nın yazdığı söylenen baştaki küçük birkaç bölümünü de sonradan Yahudi din adamlarının yazdığı vurgulanmaktadır.

MÖ 539'da Ahameni Kralı Darius, Babil'i ele geçirmiş; sürgündeki Yahudileri serbest bırakmıştır. *Tevrat*'taki Avesta ve Zerdüşti etkiler, bu sürgün dönemiyle ilişkilidir. Battal Odabaşı, *Güneşin Kralhğı, Tarih Yeniden Yazılmalı, Bölüm I*, (Ekin Basım Yay., Mart 2016, İstanbul.) kitabında Volney'in *Yıkıntılar* kitabını kaynak göstererek bu görüşü ileri sürmektedir. (s. 346.). (Ayrıca bk. Faysal Dağlı, *Kutsal Kitaplar ve Mitolojide Kürtler*, Aram Yay., 2. basım, Mayıs 2014, s. 141 vd.)

Battal Odabaşı'nın, *Güneşin Kralhğı* adlı kitabının birçok yerinde Subari, Sobardo gibi isimler geçmektedir. Subariler, bugün, Kürdistan'ın güneyinde yaşayan Zebarilerdir. Araştırmacılar, Barzanîlerin de Zebarilerden ayrılan bir kol olduğunu vurgulamaktadır. Hewraman'da yaşayan Kürdlerin kökleri de Kassitlere kadar uzanmaktadır.

Heredotos'un (MÖ 490-425) *Herodot Tarihi*'nin birinci kitabı *Klio*, tam anlamıyla Kürd tarihi anlatımıdır. Bu kitapta Med-Yunan savaşları anlatılmaktadır. (*Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, Yunanca aslıyla karşılaştıran ve sunan Azra Erhat, Aralık 1973, İstanbul, s. 21-101.)

İlk Çağ Kürd tarihi bakımından çok önemli bir kaynak da kanımca Ksenophon'un (MÖ 426-355) *Anabasis, On Binlerin Dönüşü* kitabıdır. Bu kitabın Kürdlerle ilgili bölümünü 1975'te Komal Yayınevi basmıştı. Daha sonra birçok yayınevi kitabın tamamını yayımladı. Kitapta Mado-Pers ordusu karşısında yenilgiye uğrayan (MÖ 401), Hewlêr'den kalkarak Yunanistan'a dönüş yoluna giren Makedon ordusunun, Siirt-Şırnak üzerinden Karadeniz'e varmaları ve Yunanistan'a ulaşmaları anlatılmaktadır. Ksenophon, adıyla sanıyla Karduk, Kardaka vs. diyerek Kürdlerden, Kürdistan'dan söz etmektedir. Kürdler, işgal var endişesiyle Makedon ordusunun geçişine engel olmaya çalışmaktadır. Kitapta, Kürd-Ermeni karşılaştırması da yapılmaktadır. Ksenophon, Hewlêr'de Pers-Mado ordusuyla savaşırken çok az kayıp verdiklerini söylemektedir ama Kürdlerin ülkesinden geçerken Kürdlerle çatışmışlar ve üç bine yakın insan bu çatışmalarda ölmüştür.

Arkeolog ve Antropolog Amelie Kuhrt'un *Eski Çağ'da Yakındoğu* (MÖ 3000- 330) (c. I, c. II, çev. Dilek Şendil, İş Bankası Yay., 4. basım, Şubat 2017, Ankara.) çalışmasına da değinmenin yararlı olacağı kanısındayım.

Toplam bin sayfa olan bu büyük eserle ilgili olarak Ortadoğu uzmanı, özellikle İran, Irak uzmanı bir akademisyen şöyle söylüyor: *"Amelie Kuhrt bu incelemesinde, şunu vurguluyor: Zağroslardan Torosların güneyini takip ederek Akdeniz'e kadar ulaşan, bu coğrafyada istikrarlı bir yaşam sürdüren bir halk var. Bu halk Arap değil Fars değil..."*

Uzman akademisyen, Amelie Kuhrt'un bu görüşünü dile getirdikten sonra şunu da söylüyor: *"Fakat Amelie Kuhrt, bu halkın kimliğinden söz etmiyor. Bu halkın adını vermiyor."*

Amelie Kuhrt bu halkın yaşadığı esas alanın Hewlêr olduğunu da dile getiriyor. Bu alanda artık arkeolojik kazı yapılamayacağını çünkü yerleşim alanlarının barajlar nedeniyle sular altında kaldığını, bu alanlara yüksek apartmanlar kurulduğunu söylüyor.

Amelie Kuhrt'un Kürdleri anlattığı hâlde, Kürd adını dile getirmemesi dikkate değer bir durumdur. Amalie Kuhrt, uzman

akademisyene göre *bölgede kazılar yapılmasın, bu kazılarda ele geçirilecek buluntuların, Kürdlerle ilişkilendirilebilmesini, ondan sonra bu halkın isminin söylenebileceğini* vurguluyor.

Bunu anlayışla karşılamak gerekir ama şuna işaret etmek önemlidir: Amelie Kuhrt'un dile getiremediğini Ksenophon, İsa'dan önce dört yüzlerde adıyla, sanıyla açık olarak vurguluyor. Kaldı ki Ksenophon'dan sonra Polybuis (MÖ 200-118), Strabon (MÖ 65- MS 35), Pliny (MS 23-79), Plutarch (MS 46-120), Dio Casssius (MS 155-240), Amnianus Marcellius (MS 325-391) gibi Yunan ve Romalı tarihçiler, Cyrtii (Kirti, Kurti) Cardaces (Kardeces veya Kardalar) Karduhians, Gordyaenans, Korduena gibi sözcüklerle Kürdlerden, Kürtlerin yaşadığı alanlardan söz ediyor.

Amelie Kuhrt'un bu değerli çalışmasının incelemekte yarar var. Arkeolog ve antropolog Amelie Kuhrt, çalışmasında Mitanni ve Hurrilerden, Kassitlerden, Medlerden, Gutilerden söz ediyor ama Kürdlerin bu halklarla bağı konusunda bir cümle kurmamaya özen gösteriyor.

Amelie Khurt çalışmasında, Ksenophon, Strabon, Polybuis, Plutarch, Pliny gibi yazarların, tarihçilerin kitaplarından da yararlanıyor ama bu yazarların, tarihçilerin kitaplarında Kürdlerden, ülkelerinde söz eden bölümlerini görmezlikten geliyor. *Bu tutumda, Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıyla bu toplumsal, siyasal ve kültürel kategorilerin bilim dışında tutulması anlayışının büyük rolü olduğu kanısındayım*

Kürd, Kürdistan çalışmalarının geliştirilmesi

Bütün bunlar, Kürdlerin, kendi tarihlerine, kültürel değerlerine sahip çıkmaları gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kendi tarihini yazmak, Kürdlere hasım güçlerin yazdıkları metinlerin kopyalanması, alt alta yazılması değildir çünkü bu tarih, zaten, Irak, Suriye, Türkiye, İran gibi devlet çıkarlarını ön planda tutarak yazılmıştır. Kürd, Kürdce, Kürdistan gibi toplumsal ve siyasal kategoriler, görmezden gelinerek yazılmıştır. O zaman, tarihsel metinler üzerinde özellikle Kürd akademisyenlerin çalışma-

sı önemli olmaktadır. Belgelerin, arkeolojik buluntuların özellikle Kürdler tarafından yapılması, değerlendirilmesi önemli olmaktadır. Rus, İngiliz, Fransız, Arap, Türk, Fars arşivlerinde özellikle Kürdlerin çalışması önemli olmalıdır. Arkeolojik çalışmaları Kürdlerin, Kürd akademisyenlerin yapması çok daha önemlidir. Anti-Kürd tutumlarından dolayı Türk, Arap ve Fars arşivlerinde değiştirmeler, bozmalar yapılmış olabileceğini de dikkate almak gerekir.

Bu çerçevede, 28 Haziran 2019 günü, *nerinaazad.org* sitesinde yer alan, *Kürt Kralhğı'na ait 3400 yılık antik Kürt şehri bulundu* haberi dikkate değer bir gelişmeyi haber vermektedir. Musul dolaylarında yapılan kazıda, Alman arkeologlarla birlikte Kürd arkeologların da bizzat çalışması önemlidir. Bu haberde Mitanni İmparatorluğu'na ait bir şehrin, bir sarayın bulunduğu belirtilmekte; kazı çalışmalarının sürdürüleceğine de işaret edilmektedir. Amelie Kuhrt'un bölgede kazı yapılmalı isteği, bu çerçevede cevap bulmaktadır.

***

İngiliz, Fransız, Rus, Türk, Arap, Fars arşivleri

Rus-Kürd ilişkileri, Kürdler gibi konular üzerine Rus arşivlerinde çalışan uzmanlar şunu anlatmaktadırlar: 1990'larda, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Irak istihbaratından bir heyet Moskova'ya gitmiş. Kürdlerle ilgili bütün belgelerin orijinalini satın almak istemiş. Bunu, bu belgelere Kürdlerin ulaşmasını engellemek için yapıyor. İleride bu belgeleri inceleyecek, Kürdlerin lehinde olabilecek olanları imha edecek, bazılarını da olayları olguları çarpıtarak Kürdlerin aleyhine kullanacak. Bu uzmanlar, şunu da söylüyor: Rus arşivlerinde, Kürdlerle ilgili belgeler hâlâ var ama Irak istihbarat yetkililerinin bu belgelerden satın alıp almadıkları ya da aldılarsa ne kadar aldıkları bilinmiyor.

Arşivlerde çalışmak... Bu da çok büyük devlet desteğini gerekli kılmaktadır. Bu tür çalışmaları Kürd yönetiminin, devletin des-

teklenmesi çok büyük bir ihtiyaç olarak kendini göstermektedir. Örneğin İran'da Şiilik çalışmalarının, İran İslam Devrimi'nden sonra geliştiği, çok büyük bir güç kazandığı yakından bilinmektedir.

nerinaazad, 15.07.2019

KÜRTLERLE TÜRKLER

Ziya Gökalp, bin senelik müşterek dilden, müşterek tarihten söz ediyor. Bu, Kürdlerin dil, kültür değerlerinin, Kürdcenin hiç görülmediği, umursanmadığı anlamına gelmektedir. Hâlbuki o zaman, Kürd aydınları, yazarlar, *Kurdistan, Rojî Kurd, Hetawî Kurd, Jîn* gibi dergilerde, Kürdceyi gündeme getiriyorlar.

Küçük Mecmua, Ziya Gökalp'in (1876-1924) Malta sürgününden döndükten sonra Diyarbakır'da çıkardığı bir dergidir. İlk sayısı 1922 Haziran'ında yayımlanmıştır. *Küçük Mecmua*'yı Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları 2009'da Latin harfleriyle de basmıştır.

Bu derginin ilk sayısında Ziya Gökalp, *Kürtlerle Türkler* başlıklı bir yazı yayımlamıştır. Bu yazı *"Kürtleri sevmeyen bir Türk varsa Türk değildir, Türkleri sevmeyen bir Kürt varsa Kürt değildir."* sloganı ile sona ermektedir.

Bu sloganı 1970'lerde, 1980'lerde, 90'larda, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, *"Biz ne kadar Türk isek onlar da o kadar Türk'türler, onlar ne kadar Kürt iseler biz de o kadar Kürt'üz."* şeklinde ifade ediliyordu.

12 Haziran 2019 avukat görüşmelerinde Abdullah Öcalan'ın da benzer bir sloganı ifade ettiği görülmektedir. Abdullah Öcalan, bu sloganı, *"Türksüz Kürt, Kürtsüz Türk var olamaz."* biçimine dönüştürmüştür.

Ziya Gökalp'in Diyarbakır'da *Küçük Mecmua*'yı çıkardığı dönem, şöyle özetlenebilir: Haziran 1922... Doğu'da Ermenilerle, Batı'da Yunanlarla gelişen Türk Millî Mücadelesi'nin sona ermeye başladığı, Mustafa Kemal'in Lozan Konferansı'na hazırlandığı ay-

lar... Konferansa Kürdlerin katılması, Kürdleri Kürdlerin temsil etmesi engellenecek; *"Kürdleri de biz temsil ediyoruz."* denecek. Bunun için çok ciddi hazırlıklar yapılmış. Kürdlerin ileri gelenleriyle konuşulmuş, defalarca konuşulmuş. Onların da *"Biz Kürdleri Türk ağabeylerimiz temsil ediyorlar."* demeleri sağlanmış.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, bundan çok daha önemli bir karar almışlar. Kürdlerin Türklüğe asimilasyonuna karar verilmiş. Bu konuda çok ciddi çalışmalar yürütülüyor. Bu çerçevede Ziya Gökalp Diyarbakır'a gönderilmiş, Kürd aşiretlerini tetkik etmesi istenmiş. Bu konuda başrol oynayan kişi, dönemin Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur. Dr. Rıza Nur şöyle diyor: *"Kürdleri, kesinlikle Türklüğe asimile edeceğiz. Asimile edeceğimiz grubun kimliğini, durumunu, düşüncelerin, duygularım, beklentilerini vs. anlamamız gerekir. Ziya Gökalp'i bu işle görevlendirdik."* Dr. Rıza Nur'un Lozan Konferansı'na katılan Türk heyetinin içinde olduğunu da belirtelim.

Ziya Gökalp'in *Kürt Aşiretleri Hakkında Tetkikler* adlı çalışması böyle bir ortamda yapılıyor.

Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler kitabını, Haziran 1975'te Komal Yayınevi basmıştı. Aynı kitabı *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* adıyla 1992'de Sosyal Yayınlar da bastı. Çalışmayı Sosyal Yayınlar için yayına hazırlayan Şevket Beysanoğlu (1920-2003) kitabın başında yer alan *Eser Hakkında Birkaç Söz* başlıklı yazısında (s. 5-8.) önemli bir ayrıntıya değinmektedir. Şevket Beysanoğlu, Ziya Gökalp'in damadı Ali Nüzhet Göksel'in anlatımlarına dayanarak Vekiller Heyeti'nin Ziya Gökalp'e üç yüz lira gönderdiğini yazmaktadır. 1922 koşulları dikkate alındığı zaman bu, çok büyük bir paradır. O zaman on beş yirmi yıllık bir öğretmenin maaşı dört lira civarındadır. Bir öğretmen bu kadar büyük paraya altı yıldan fazla bir süre çalışınca ulaşabilir. *Kürt Aşiretleri Hakkında Tetkikler* çalışmasının daha önceki yıllarda başladığı da belirtilmektedir.

Küçük Mecmua'da yayımlanan *Kürtlerle Türkler* yazısının son cümlesi yukarıda yazılmıştı. Bu cümleden önceki paragraf da şöyledir: *"Hülasa, Türklerle Kürtler, bin senelik müşterek dil, müşterek*

tarih, müşterek coğrafya neticesi olarak hem maddi hem manevi bir surette birleşmişlerdir. Bugün ise müşterek düşmanla, müşterek tehlikeler karşısında bulunuyorlar. Bu tehlikelerden ancak, müşterek bir çaba ile kurtulabilirler. O hâlde, büyük bir kanaatle diyebiliriz ki bu iki milletin birbirini sevmesi, her iki taraf için hem din hem siyasi bir farizedir."

Görüldüğü gibi, Ziya Gökalp, bin senelik müşterek dilden, müşterek tarihten söz ediyor. Bu, Kürdlerin dil, kültür değerlerinin, Kürdcenin hiç görülmediği, umursanmadığı anlamına gelmektedir. Hâlbuki o zaman, Kürd aydınları, yazarlar, *Kurdistan, Rojî Kurd, Hetawî Kurd, Jîn* gibi dergilerde Kürdceyi gündeme getiriyor; Kürdcenin gelişmesi için çaba harcıyorlardı. Bu bakımdan, *Kürd'ü sevmeyen Türk, Türk değildir, Türk'ü sevmeye Kürd, Kürd değildir,* sözü Kürdlere hiçbir hak hukuk sağlamaz. Ziya Gökalp'in böyle bir sorunu olmadığı açıktır. Bunu asimilasyona zemin hazırlama faaliyeti olarak değerlendirmek gerekir.

Bunun için, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Ziya Gökalp'in bu sözüne sahip çıkmış; bu sözü, *"Biz ne kadar Türk'sek, onalar da o kadar Türk'türler, onlar ne kadar Kürt iseler biz de o kadar Kürt'üz."* biçiminde söylemiştir.

Abdullah Öcalan, 12 Haziran 2019'daki avukat görüşmesinde bu sloganı, *Türksüz Kürt, Kürtsüz Türk var olamaz,* şeklinde ifade etmiştir. Ağustos 1984'ten beri, toplumsal ilişkilerinde, basın ilişkilerinde, her zaman Türkçeye ağırlık veren, dağlarda bile gerillaya yeni katılan, Bakurlu, Rojhilatlı, Rojavalı, Başûrlu Kürdlere, Kafkaslardan gelen Kürdlere Türkçe öğreten, Kürdceye ise hiç değer vermeye tutumuyla Abdullah Öcalan, PKK/KCK de Ziya Gökalp ve Alpaslan Türkeş'le aynı tutumun sürdürücüsü olmaktadır.

Yaşanan gerçekler

Ziya Gökalp'ten beri gelen bu sözün, Kürdistan'da yaşanan fiili durumlar karşısında ne ifade ettiğine de bakmak gerekir. Kürdler, Kürdistan'ın bütün kesimlerinde, çok ağır baskılar, zulümler yaşamışlar; bu alanlarda defalarca, soykırımla bile karşılaşmışladır.

16 Mart 1988 Halepçe, soykırımın doruk noktasıdır ama bütün bu süreçlerde Türk halkı, Kürdlerin acısını bile paylaşmamıştır. Devlet ve hükûmetten söz etmiyorum, halktan söz ediyorum. Bu soykırım ısrarla dile getirildiği zaman, "Kürdler de doğru dursunlar, suç işlemesinler." denilmiştir. Türk halkında, Kürdlere ilişkin bu tür duygular, düşünceler olması doğaldır. Her akşam, devlet ve hükûmet yetkililerinin, Kürdlere ilişkin tehdit, aşağılama, suçlama, kınama vs. açıklamalarının Türk halkında bu tür duygular, düşünceler yaratması doğaldır. Türk halkında, bu tür duyguların, düşüncelerin oluşmasını yaratan, devlet ve hükûmet yetkililerinin bu anti-Kürd tutumudur. Devlet ve hükûmet yetkililerinin Kürd halkı, Kürd sorunu karşısında böyle bir tutumu vardır. Bu sistematik bir tutumdur. Elbette, demokratik toplumun eşitlik temelinde gelişen duygu ve düşüncelerini de dikkate almak gerekir ama devlet bu duyguların, düşüncelerin halk yığınlarını etkilememesi için, hatta yığınlara ulaşmaması için her türlü önlemi almaktadır.

Filistinli Araplar, Bosnalı Müslüman Boşnaklar, Çeçenistan'da Müslüman Çeçenler, İsrail, Sırp, Rus yönetimleri tarafından baskıya uğradıkları zaman, Türk halkı buna hemen tepki göstermektedir. Hemen yardım kampanyaları açılmakta, kayıplar için gıyabi namazları kılınmaktadır. Kürdler için bunların hiçbiri olmaz. Kürd halkı soykırıma uğradığı zaman da Türk halkının kılı kıpırdamamıştır. Bu bakımdan, yaşanan olgular, fiili durumlar, Ziya Gökalp'ten beri tekrarlanan bu sloganları yalanlamaktadır. Fiili durum bu sloganları çürütmektedir. Kürdlere karşı baskının, asimilasyonun böyle bir ortamda yaşam bulduğu söylenebilir.

Böyle bir birliktelik olsaydı devletin, Cumhuriyet'ten bu yana çok önemli bir politikası Kürdce yasakları olmazdı; Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu önemli bir devlet politikası olmazdı. Ordunun Efrîn'e girmesinden sonra devletin ilk uygulaması Kürdce yasakları olmazdı. Böyle bir birliktelik olsaydı her gün iki üç genç Kürdü ipe çeken İran yönetimine devletin bir sözü olurdu. *Kürdler ve Türkler, et tırnak gibi birbirleriyle kaynaşmışladır,* sözü doğru olsaydı, küçük bir gerçeklik ifade etseydi Kürdlerin, Kürdistan'ın

güneyindeki kazanımlarından Türkiye, bu kadar rahatsız olmazdı. *Türk Kürdsüz, Kürd Türksüz var olamaz,* sözünde kırıntı kadar bile bir gerçeklik olsaydı, Cumhuriyet'ten bu yana Kürd coğrafyası bu kadar tarumar edilmezdi. Bu sloganlarda küçük bir gerçeklik payı olsaydı Kürdce konuşanlar, Kürdce şarkı söyleyenler hakkında hâlâ takibat yapılmazdı.

Kürd sorunu karşısında Türk, Arap ve Fars (Acem) halklarının duyguları ve düşünceleri

Arapların Kürd sorununa karşı daha sıcak bir tutum içinde oldukları gözlenebilir. Irak Arap devletinden değil Irak Arap halkından söz ediyorum. Bağdat'tan, Basra'dan, Necef'ten vs. kalkarak Kürdistan'a tatile gelen Arapların, Kürdlerde daha olumlu izlenimler bıraktıkları görülmektedir. Bunlar, Kürdlerden, Kürdistan'dan, Kürdlerin haklı mücadelelerinden söz eder; Kürdce öğrenmeye, birkaç satır Kürdce konuşmaya çalışırlar. Örneğin bu Araplar, Arap dostları ile konuşurken *"Tatil yapmak için Kürdistan'a gidiyorum.", "Bir aydır Kürdistan'daydım."* derler. Yaz aylarında, Şaqlawa, Rewandiz, Mêrgesor, Soran, Çoman-Haci Umran tarafları, Korek Dağı'ndaki dinlenme tesisleri, bu turist Araplarla dolar taşar. Bunlara rağmen buralarda *Kürd varsa Arap vardır, Arap varsa Kürd vardır* gibi sloganlar üretilmemiştir.

Bu yazının hazırlandığı günlerde, 17 Temmuz 2019'da, Trabzon'da, Uzungöl tarafında, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nden gelen turist Kürdler linç edilmeye çalışıldı. Dokuz kişilik Kürd turist kafilesi, Kürdistan bayraklı bir atkı taşıdıkları için, bu atkıyla fotoğraf çektirmeye çalıştıkları için linçle karşılaştılar. Gözaltına alındılar, sonra da sınır dışı edildiler. Şuna işaret etmek gerekir, baskıya zulme uğrayanlar gözaltına alınıyor. Valilik, baskı yapanların sırtını sıvazlıyor.

Dikkat edelim. Yakın tarihte bu olayların benzerlerinin onlarca defa yaşandığı söylenebilir. Bunun sistematik bir tutum olduğu da bellidir. Sık sık yaşanan bu olaylara rağmen, *Kürdsüz Türk, Türksüz Kürd var olamaz,* şeklindeki slogan nasıl söylenebiliyor?

Bu olaylara rağmen, *Kürdü sevmeyen Türk, Türk değildir, Türk'ü sevmeyen Kürd, Kürd değildir,* sloganı hâlâ nasıl gündeme getirilebiliyor? Linç olayları karşısında, sınır dışı etme karşısında, *biz ne kadar Türk isek onlar da o kadar Türk'türler, onlar ne kadar Kürd iseler biz de o kadar Kürd'üz,* sloganının anlamı nedir? Bu sloganlar ve fiili durumlar hakkında düşünmek gerekir.

Ne yapmak gerekir? Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin, Kürdistan Hükûmeti'nin, yatırım projelerini yaşama geçirirken müteahhit seçimimde isabetli kararlar vermediği açıkça görülmektedir. Bu doksanlardan beri böyledir. Yönetim, Türkiye ile ilişkilerimizi yumuşatacağız, anlayışıyla Karadenizli iş adamlarına iş vermiş; yurtsever Kürd müteahhitleri genel olarak dışlamıştır. Yönetim, bazı Kürd müteahhitlere iş vermiş ama onlar da devletin Kürd'üdür, yurtsever değildir, Kürdlerin Kürd'ü değildir.

Kürdistan Demokrat Partisi'nin bir yanlışına da değinmek gerekir. Bakur'da Kürdistan adıyla siyasal partiler kuruldu. Bu partiler, ciddi bir halk tabanına sahip değildi. KDP'nin yanlışı, bu tür siyasal partilerin kuruluşuna yardımcı olmaktı. Yurtsever Kürd iş adamlarına iş verilseydi böyle bir halk tabanın oluşması sağlanabilirdi çünkü bu yurtsever Kürd mühendisler, yurtsever Kürd işçiler, bu Kürd iş adamlarının çalıştıkları alanlarda iş bulabilirlerdi. Partilerin halk tabanı böyle bir süreç içinde oluşabilirdi.

nerinaazad, 22.07.2019

HONG KONG, KÜRDİSTAN

Hêmin Ebdullah'ın, 11 Temmuz 2019 tarihli *Rûdaw Net*'te *Hong Kong Kürdistan Bölgesi Gibi mi?* başlıklı bir yazısı yayımlandı. Bu yazıda, Hêmin Ebdullah, Hong Kong'un geçmişiyle, Kürdistan'ın geçmişi arasında bazı benzerlikler, farklıklar dile getirmektedir.

Kürdistan gibi, Hong Kong'un geçmişinde de Büyük Britanya'nın çok büyük bir rolü var. Hong Kong, uzun süre İngiliz sömürgesi olarak kalmış. Her iki yönetime de Büyük Britanya çok büyük darbeler indirmiş. 19 Aralık 1984 tarihli antlaşmayla İngiltere, Hong Kong'un yönetimini Çin'e devretmiş. Dış politika ve savunma konuları hariç, Hong Kong özerk bir bölge. Bu antlaşma 1 Temmuz 1997'de yürürlüğe girmiş. Buna, *tek ülke, iki sistem* deniyor. Bu antlaşmanın 2047'ye kadar süreceği de hükme bağlanmış. Bugün Hong Kong'u, Çin Parlamentosu'nda yani Ulusal Halk Kongresi'nde hepsi Pekin tarafından seçilen otuz beş milletvekili temsil ediliyor. (bk. Thomas Benedikter, *Modern Özerklik Sistemleri, Dünya Özerklik Örnekleri*, çevirenler, Hülya Türker, Mehmet Salim, Özgür Demirel, Erdem Demirel Ümit Kaya, Yasemin Sular, Nika, Mayıs 2014, s. 396- 402.)

Bugün Hong Kong'un nüfuslu 7,5 milyon, yüzölçümü de 1.104 km^2. Hong Kong, Çin'e bağlı; Çin'in güneydoğusunda, Büyük Okyanus kıyısında bir liman kenti. Nüfusun çok büyük bir bölümünü Han Çinlileri oluşturmakta ama Hong Konglular kendilerine *Çinli* denmesini istemiyorlar.

Hong Kong, gökdelenlerin çok olduğu bir bölge. Sanayi ve ticaret çok gelişmiş. Hong Kong dünyada on büyük ekonomili ülkeler arasında yer almakta. Fert başına düşen millî gelir, 55 bin ABD

doları civarında. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi bazı Batı değerlerinin -Çin'de hiç yaşanmayan bu değerlerin- Hong Kong'da yaşandığı da söylenebilir:

Hêmin Ebdullah, Hong Kong ve Kürdistan arasındaki benzerlikleri, farklılıkları anlatırken kanımca çok önemli olan bir niteliğe dokunmamış (Hêmin Ebdullah'ın bu ilgi çekici yazısı ek olarak verilmektedir.). Bunu şu şekilde anlatmak mümkündür:

Hong Kong, sadece Çin ile ilişkiler içindedir. Hong Kong'un bağımsızlığı Çin ile ilişkiler sürecinde gelişecektir. Kürdistan'ın durumu böyle değildir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi, siyasi olarak Irak ile ilişkiler içindedir ama Türkiye, İran, Suriye anti-Kürd tutumlarıyla fiili olarak bu sürecin içindedir. ABD, Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu, İngiltere, Almanya gibi devletler de anti-Kürd tutum içinde bu süreç içindedir; bağımsızlığa yönelik gelişmeler bu ilişkiler sürecinde engellenmektedir. 16 Ekim 2017 gününü ve öncesini hatırlayalım. Kürdler, Bağımsızlık Referandumu yapıyor diye Cizre-Silopi bölgesinde Irak, İran, Türkiye orduları tatbikat yapıyordu.

İran İslam Cumhuriyeti öncesini yani 1979 öncelerini hatırlayalım. O dönemde Türkiye ve İran, ABD dış politikası yörüngesinde, Irak ve Suriye de Sovyetler Birliği dış politikası yörüngesinde hareket ediyordu ve çok yoğun bir anti-Kürd tutum vardı. ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir denge vardı. Bu, Kürdistan üzerinde tam anlamıyla bir cendereydi. Kürdistan nefes alamıyordu. Kürdlerin, Kürdistan'ın nefes alması, 1990'larda, bu dünya dengesinin bozulması sürecinde başlamıştır.

Hêmin Ebdullah, bağımsızlık olmadan da ekonomik gelişme olabilir, diyerek Hong Kong'u örnek göstermektedir. Çin, Çin'in genel çıkarlarının gözeterek Hong Kong'daki ekonomik gelişmeyi, bu arada Hong Kong'da bazı Batı değerlerinin yaşam bulmasını engellememiş olabilir ama bu Kürdistan için hiç böyle değildir. Kürdistan'ın güneyindeki toplumsal ve kültürel gelişmeler, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin kurulması sürecinde yani Kürdlerin, Kürdistan'ın biraz özgürleşmesi sürecinde ortaya çıkmıştır. Süley-

maniye'nin daha önceden de gelişmiş bir şehir olduğu söylenebilir ama Hewlêr'deki, Dihok'taki gelişmeler, son yirmi yirmi beş yılın eseridir. Ondan önce Kürdistan, ilgili ülkelerin en geri bırakılmış bölgeleri olmuştur.

Kürdlerin, üretime ağırlık vermeleri, maaş beklentisinin kırılması, tarıma hayvancılığa turizme önem vermeleri elbette çok önemlidir. Sofrada yemek israflarıyla ilgili alışkanlıklarını değiştirmeleri, konutlarda ve konutların iç donanımlarında, gösterişten uzak durmaya gayret etmeleri yine önemlidir.

***

Sömürge kavramı bir statüye işaret etmektedir. Çok alt düzeyde de olsa sömürge bir statüdür. En azından, ortada, sınırları belli olan, sınırları önceden çizilmiş olan bir ülke söz konusudur. Kürdler ve Kürdistan ise hiçbir statüye sahip değildir. Bu bakımdan Kürdistan sömürge bile değildir. Kürdistan'ın güneyinde, Mele Mistefa Barzanî'den beri Kürdlerin sınır oluşturma çalışmaları, yukarıda belirtilen devletler tarafından ortaklaşa bir şekilde engellenmektedir. Demografik yollarla, ekonomik yollarla, askerî üstünlükle Kürdistan'ın nüfus yapısı değiştirilmeye gayret edilmektedir. Sürgünler, Kürd bölgelerinde ekonomik gelişmenin sekteye uğratılması, Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması böyle bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu nicelikle değil nitelikle ilgili bir durumdur. Geçmişteki yazılarda bu konuları irdeleyen çok anlatım vardır.

Hong Kong'a da Kürdistan'a da İngiliz yönetiminin darbe indirdiği söylenebilir ama Kürdistan'a vurulan darbenin çok çok daha ağır olduğu besbellidir. Büyük Britanya'nın Afrika'da, Asya'da, Uzakdoğu'da, Avustralya'da geliştirdiği sömürgeleri dikkate alırsak en ağır darbeyi Kürdistan'a vurduğu söylenebilir. Bu, kalıcı bir darbedir. Bugün de etkileri yaşanan bir darbedir. Kürdistan'ın, Kürdlerin bölünmesi, parçalanması, paylaşılması böyle bir durum ortaya çıkarmıştır. Burada, Fransa'nın emperyal rolü de elbette

dikkate alınmalıdır.

Bugün Afrika'daki, Asya'daki, Uzak Doğu'daki, Avustralya'daki bütün İngiliz sömürgeleri bağımsızlığına kavuşmuştur ama sömürge bile olmayan Kürdistan'da ulusal baskı yoğun bir şekilde sürmektedir. Batı'nın demokratik devletleri, iki milyon civarında nüfusu olan Kosova'yı devlet olarak tanımakta ama elli milyonu aşkın nüfusuyla Kürdlere bu hakkı tanımamaktadır. Kürdlere bu hakkı layık görmemektedir. Bu 1920'lerde, Kürdlere, Kürdistan'a yapılan haksızlığın günümüzde de sürdürüldüğü anlamına gelmektedir.

Batı, demokrasiyi kendi ülkeleri için savunmaktadır ama Ortadoğu'da otoriter yönetimleri, krallıkları, şeyhlikleri vs. desteklemektedir. Bu, Batı'da o kadar içselleştirilmiş bir politikadır ki soykırım dönemlerinde bile soykırıma uğrayan Kürdler değil Saddam Hüseyin desteklenmiştir. Hâlbuki Batı'nın demokrasiyi Ortadoğu'da da Yakın Doğu'da da desteklemesi gerekir.

Hêmin Ebdullah, analizini sadece Kürdler-Irak ilişkisini değerlendirerek yapmaktadır. Bu analize Türkiye'nin, İran'ın, Suriye'nin anti-Kürd tutumları da katılmalıdır. Bu analize, Kürdlerin haklı mücadelelerini değil Türkiye'nin, İran'ın, Suriye'nin, Kürdlere karşı yürüttükleri haksız mücadeleyi destekleyen ABD, Sovyetler Birliği, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletlerin tutumları, uluslararası toplumun tutumu da katılmalıdır. O zaman nasıl bir durum ortaya çıkar? Bu kategorileri analize katmadan, toplumsal, siyasal, kültürel gerçekler tam olarak anlaşılabilir mi?

***

Ne Yapmalı? Bu çok önemli bir soru. Cevabı da bir bakıma kolay, bir bakıma da çok zor. Kürdler açısından düşünürseniz cevap kolay. Bu kadar büyük nüfusuyla Kürdlerin, Kürdistan'ın dünya uluslar ailesinin bir üyesi olması gerektiğini düşünürsünüz ama Kürdleri, Kürdistan'ı ortaklaşa yöneten devletler açısından düşünürseniz cevap çok zor. Her devletin farklı bir çıkarı var. Bu kadar

farklı çıkarları nasıl uzlaştıracaksınız? Bizzat Kürdler içindeki anti-Kürd tutumlar da dikkatlerden uzak değildir.

İbrahim Küreken, *info.nerinaazad.net*'te *Gelecek Hayali ve Bardağın Dolu Tarafı* başlıklı iki yazı yayımladı. Yazılar, 3 Temmuz 2019 ve 13 Temmuz 2019 tarihli. Bu yazılarda "Ne Yapmalı?" konusunda önemli değerlendirmeler var.

Hong Kong, Kürdistan bölgesi gibi mi?

Hong Kong'u bilenler, bu başlığa kısa ve net bir cevap verir: Hayır! Fakat benim sorum birbirine benzer olan her iki ülkenin siyasi kaderi, sistemi ve geleceğiyle ilgili. Yine karşılaştırırsak Hong Kongluların Kürdistan Bölgesi'nin işine yarayacak neyi var, bunu bilmek istiyorum.

Hong Kong'da bir yıldan beridir devam eden gösterilerde öne çıkan slogan, Kürdcede söylenen "İki kelle bir kazanda pişmez." atasözüyle ile tıpatıp aynıdır. Hatırlatmak isterim ki Hong Kong halkı da -ki onlar kendilerine Çinli denilmesini istemiyor- Kürdistan halkı gibi İngilizlerin yüz yıllık adaletsiz siyasetinin kurbanıdır.

Onlar da Güney Kürdistan gibi bir İngiliz kolonisiydiler ve başından beri onların da kaderi öylesine düğümlenmişti ki bir türlü bağımsızlıklarına kavuşamıyorlar. Hong Kong, 1984'te çok ilginç bir antlaşma ile Çin'e verilmiş, 1997'de de bu antlaşma hayata geçmiştir. Antlaşma uyarınca Hong Kong, Çin'e bağlı geniş özerkliğe sahip bir bölge olmuştur.

Bunun da sebebi şu: Hong Kongluların Komünist Çin'den tamamıyla farklı bir yaşam tarzı var ve onlar bunu korumak istiyorlar. İngiltere ile Çin arasındaki bu ilginç antlaşma, dönemin İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher'ın epeyce eleştirilmesine yol açmıştır. Antlaşma, Hong Kong'un beş yıllık süre içerisinde *tek ülke, iki sistem* ilkesiyle Pekin yönetimine bağlı kalmasını öngörmüştür. Güya bu "tek ülke, iki sistem" formülü (yani iki kellenin tek kazanda pişmesi) Hong Kongluların demokratik yaşamının garanti altına alınması içinmiş. Şimdi Çin, adım adım bu iki sis-

temli durumu tek sisteme yani komünizme evirmekle meşgul.

Hong Kong bu anlamda Kürdistan bölgesine benziyor yani merkezi hükûmetle ilişkileri bilimsel anlamıyla ne federal ne de konfederaldir; aksine her iki taraf arasındaki özgün konsept temelindedir. Aynı zamanda Hong Konglulardaki demokratik yaşam alışkanlığı ve kültürü de Çinlilerde yoktur.

Bu da Kürdistanlıları Iraklılardan ayıran özelliğe çok benziyor. Her iki halkın kaderinde de bağımsızlık ufukta görünmüyor. Dolayısıyla her ikisi de toprakları üzerinde hüküm süren başkentlerin söylemi karşısında *el pençe divan* durmak zorunda kalmıştır.

Kürdistan ile Hong Kong arasında birbirine benzer yönler kadar benzeşmeyen yönler de çoktur. Örneğin Hong Kong, dünyanın en önemli ticaret merkezlerinden biridir. Ayrıca dünyanın en büyük on ihracatçı ve dokuz büyük ithalatçısı arasındadır. Hong Kong doları dünyanın en kıymetli on üç para biriminden biridir. Yine dünyada en çok gökdeleni olan ülke durumundadır. Bu özelliklerinden ötürü Çin Hükûmeti istese de Uygur ve Tibetlilere yaklaştığı gibi minnetsiz bir şekilde Hong Konglulara yaklaşamıyor, onların taleplerini karşılamakta yetersiz kalıyor.

Yukarıda bahsettiğimiz özelliklerin hiçbiri Kürdistan bölgesinde yok fakat Hong Kong örneği "Devletsizlik gelişmemizi engelliyor." bahanesini de geçersiz kılıyor. Burada kendimize soracağımız soru çok basit: Hong Konglular gibi güçlü bir ekonomiye ve gökdelenlere sahip olalım da dünyanın gözü sürekli üzerimizde olsun mu istiyoruz? Yoksa Uygurlular gibi dünyanın bize acımasını ve haklarımızın korunması için merkezi hükûmete ricada bulunmasını mı istiyoruz?

nerinaazad, 29.07.2019

MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNE

Milliyetçilik, son yıllarda çok konuşulan tartışılan, eleştirilen kavramlardan biri. Bu kavramı da kanımca en çok da Kürdler konuşuyor, tartışıyor, eleştiriyor. Kürdler bu kavramı daha çok "Ben milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım." bağlamında konuşuyorlar.

Bir Türk aydınının, Türk solcusunun, "Ben milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım." demesi anlaşılır bir durumdur çünkü bir devleti vardır. Ülkesi işgal altında değildir. Diline, kültürüne vs. bir yasak yoktur. Türk olmaktan, Türk toplumu olmaktan doğan bütün haklara sahiptir. Devlet kurumları, başta millî eğitim, kamu yönetimi, bu çerçevede, millî değerleri koruyarak, teşvik ederek etkin bir şekilde çalışmaktadır.

Kürdler, bunların hiçbirine sahip değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürd diline, kültürüne yoğun, yaygın bir yasak uygulanmıştır. Kürdce yasakları, Kürdleri Türklüğe asimile etmek, Cumhuriyet'in sistematik bir politikası olmuştur. Kürd olmaktan, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan bütün haklar baskı altındadır. Kaldı ki bu, sadece Türkiye'de yaşanan bir durum değildir. Irak'ta, İran'da, Suriye'de çeşitli biçimlerde yaşanmaktadır. Kafkasya'da Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan gibi alanlarda da yaşanmaktadır.

Millî duygu nedir? Millî hareket nedir? Millî duygu, gasp edilmiş, kaybedilmiş bu hakları kazanma sürecinde gelişen bir duygudur. Bu duygu geliştikçe kaybedilmiş, gasp edilmiş bu hakların daha çok bilincine varılır. Bunu kazanmak için çabalar artar. Millî hareket, bu duyguların gelişmesi, artması, yoğunlaşması, yaygın-

laşması sürecinde oraya çıkar. Baskı altında olan Kürd dilini, Kürd kültürünü gün yüzüne çıkarmak, yaşamak millî duyguyla ilgilidir. Milliyetçilik hareketi bu çerçevede, bu doğrultuda gelişen bir harekettir. Milliyetçi hareket geliştikçe pazarın kontrolü da gündeme gelmektedir.

"Milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım." demek, kaybedilmiş, gasp edilmiş bu hakları hiç umursamıyorum, değerli bulmuyorum, demektir. İki satır Kürdce konuşamayan, çok yoğun, derin bir şekilde asimile olduğunun bilincine bile varmayan ama bunu hiç de umursamayan bir Kürdün, *"Ben milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım, ben devrimciyim, enternasyonalistim."* demesi ironik bir durumdur. O zaman, temel soru şudur: Ne için mücadele ediyorsun, neyin mücadelesini veriyorsun? Bir dile sahip değilsen, dilini, kültürünü yaşayamıyorsan, bu dille yaratılan millî değerlere sahip çıkamıyorsan, önemli ulusal özellikler olan mitlerin, folklor ürünlerinin, şarkılarının vs. yağmalanmasına karşı duramıyorsan, mücadelenin amacı nedir? Edebiyatın dille ilgili bir sanat olduğu besbellidir. Hangi dili konuşuyorsan, hangi dille yazıyorsan o dilin edebiyatını yaparsın. "Milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım." diyen birinin kendi dilinin edebiyatını da hiç önemsemediği ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda, millî duygu, Kürdlere en gerekli olan duygudur ama Kürdlerin önemli bir kısmı, ısrarla bu duyguya, bu duygunun oluşturduğu millî harekete, milliyetçiliğe karşı olduklarını vurguluyorlar. Bunun nedeni, Kürdlerin, Türk düşün dünyasının çerçevesinde düşünmeleri, Türk solunu taklit etmeleri, Türk solunun etki alanında kalmaları, Türk düşüncesinden, Türk solundan bağımsız bir düşün geliştirememeleridir.

Medrese çıkışlı bir kısım "mele"nin, lise, üniversite çıkışlı bir kısım Kürd'e göre daha millî olduğu söylenebilir. Kürd, Kürdistan sorununun özü, millî değerlere sahip çıkmaktır. Kürd olmak, Arap olmak gibi değildir; Fars olmak, Türk olmak gibi değildir. "Kürd'üm." diyen bir kişi, kaybedilmiş, gasp edilmiş hakların bilincine varan, bu hakları kazanmak isteyen, bunun için de bunla-

rın gereklerini yapan bir kişidir. Türklerin, Arapların, Farsların, şüphesiz böyle bir sorunları yoktur.

Türk milliyetçiliğinin içeriğiyle, Kürd milliyetçiliğinin içeriği şüphesiz çok farklıdır. Türk milliyetçiliği Kürdlere, seni Türkleştireceğim, asimile edeceğim, diyor. Devlet, zora dayalı baskı araçlarını, ideolojik baskı araçlarını kullanarak bunu gerçekleştirmeye çalışıyor. Kürd milliyetçiliği ise bu baskıya, zulme rağmen başta dil olmak üzere Kürd değerlerini gün yüzüne çıkarmaya, yaşamaya çalışıyor.

Türk düşüncesinden bağımsız, Türk solundan bağımsız, Kürdi, Kürdistani düşüncesi, duygusu olan Kürd aydınları elbette vardır. Az da olsa vardır ama ana akım Kürd siyaseti, "Milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım." diyenlerden oluşmaktadır. Bunların ana sorunlar karşısında neler düşüneceklerini, nasıl düşüneceklerini, hangi kavramlarla düşüneceklerini devlet belirlemektedir, muktedir belirlemektedir. İbrahim Halil Baran'ın, 23 Nisan 2019'da, *kurdistan24.net/tr* sitesinde yayımlanan *Maruz Kalmak Mahsur Kalmak* yazısı bu bakımdan dikkate değer.

1960'larda, 1970'lerde, 80'lerde Kürd aydınları, Kürd siyasetçiler, "Milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım." sloganlarını çok kullanırlardı. O dönemlerde Kürd siyasetçiler, Kürd aydınlarının önemli bir kısmı, Türk solunun "Sen milliyetçisin, siz milliyetçisiniz!" diyerek suçlanmasından çok korkarlardı. Bu, eleştiriden çok, suçlama yüklü bir söylemdi. Kürd siyasetçiler, Kürd aydınlarının önemli bir kısmı en çok böyle suçlanmaktan korkarlardı. Bu sloganların arkasından da "Ben devrimciyim, ben enternasyonalistim, ben Marksist-Leninist'im vs." derlerdi.

O yıllarda, Kürdler, Kürdce konuştukları zaman, konuşmalarında Kürd tarihi, Kürd toplumu, Kürd öğretmeni gibi sözler kullandıkları zaman böyle suçlanırlardı. Bu konuşmalardan dolayı, Kürdleri milliyetçi olmakla suçlayan Türkler, bir ayrıcalıklarının olduğunun, Türklük ayrıcalıkları olduğunun farkında değillerdi.

80'lerin ortalarında, gerilla mücadelesi başladı. Bu mücadele, kırk yıla yakın bir zamandır sürüyor. Bu mücadelenin, millî duy-

guları geliştirmesi, Kürd ulus bilinci, Kürd vatanı bilinci, Kürdistan bilinci yaratması beklenirdi; öyle olmadı. 1999'dan önce PKK/KCK'nin, Türk düşüncesinin özü olan Kemalizm'i eleştiren bir tutumu vardı. Bu tarihlerden sonra, Kemalizm'in, en çok bu kesim tarafından savunulduğu görülmektedir. *Serxwebûn, Berxwedan, Özgür Halk* ciltleri, daha pek çok yayın ortadadır.

Kürdlerin önemli bir kısmı, Kemalizm'i eleştirdiği dönemlerde Abdullah Öcalan'ın arkasındaydı. Bu kesim Kemalizm'in savunulmaya başlanmasından sonra yine arkasında. Bu süreçte, birey olma açısından, özgürleşme açısından bir sorun yok mu?

Bununla beraber, "Milliyetçi değilim, milliyetçiliğe karşıyım!" sloganını sık sık dile getirilmesi, bu sloganı PKK/KCK dışındaki Kürdlerin de söylenmesi sürüp gitmektedir.

Irkçılık

Millî duygu, ulusu, vatanı sevmekle ilgilidir. Milliyetçi hareket, bu duygunun yoğunlaşması sürecinde gelişen siyasal ve toplumsal bir harekettir ama Türkiye'nin Kürdceyi yasaklama, Kürdleri Türklüğe asimile politikası, bu politika çerçevesinde gelişen uygulamalar, artık, millî duygularla ilgili değildir. Bu, tam anlamıyla ırkçı bir politika ve uygulamadır. Kendine layık gördüğün bütün toplumsal, kültürel, siyasal kurumları hasım gördüğün kişilere, uluslara vs. layık görmemektir.

Bu ırkçılığı şu şekilde açıklamak mümkündür: Güney Afrika'da, 1950'lerde, 60'larda, daha doğrusu, 1990'ların ortalarına kadar, beyaz yönetim, yerlilere şunu söylüyordu: "Sizin renginiz karadır. Siz beyazların içine karışmayın. Sizin mahalleleriniz, okullarınız, ulaşım araçlarınız, hastaneleriniz, otelleriniz vs. ayrı olsun, her şeyiniz ayrı olsun." Bu anlayış çerçevesinde beyaz yönetim, dikenli tellerle çevrili çok geniş alanlar kuruyordu. Bunlara *Bantustan* deniyordu. Bu alanlarda kamu hizmetleri çok eksikti. Sık sık elektrik kesintileri, su kesintileri olurdu. Kanalizasyonlar sık sık tıkanırdı ama bu alanlarda yerliler kendilerini yaşarlardı.

Bu dönemlerde, ABD'de de benzer bir ırk ayrımcılığı vardı.

Siyahiler, beyazların bindiği arabalara binemezler; beyazların girip çıktığı kafelere giremezlerdi. Siyahiler, çocuklarını beyazların gönderdiği okullara gönderemezlerdi. Siyahiler için eşitlik isteyen Malcolm X (1925-1965), Martin Luther King (1929-1968), suikast sonucu katledilmişlerdi. Siyahiler de kendi kurdukları mahallelerde, eksik kamu hizmetleriyle ama kendilerini yaşarlardı.

Görüldüğü gibi, sözü edilen dönemlerde, Güney Afrika'da ve ABD'de çok etkili, yoğun bir ırk ayrımı politikası var. Bu ayrımcılığın ırkçılık olduğu açıktır. Türkiye ise Kürdlere örneğin şunu söylüyor: *"Siz benimle birlikte yaşayacaksınız, bir arada yaşayacağız ama bana benzeyerek benim dilimle, kültürümle yaşayacaksınız. İlkel dilinizi unutacaksınız. Ana dilim, kültürüm vs. söylemler olmayacak... Sana, Kürd olarak hiçbir şey ama Türk olarak her şey..."* Bu da bir ırkçılıktır. Bugün, Güney Afrika'da da ABD'de de böylesine bir ırkçılık anlayışı terk edilmiştir. Güney Afrika'da Nelson Mandela'nın (1918-2013) cezaevinden çıkarılışı, 1994 seçimleriyle cumhurbaşkanı seçilmesi, Nelson Mandela'yı, yirmi yedi yıl cezaevinde tutan beyaz yönetimin Cumhurbaşkanı De Klerk'in, cumhurbaşkanı yardımcılığını kabul etmesi, ırk ayrımcılığını sona erdiğini göstermektedir.

Barack Obama'nın 2008 seçimlerinde başkan olarak seçilmesi, ABD'de de bu ırk ayrımcılığının sona erdiğine işaret etmektedir ama Türkiye'de örneğin Kürdlere karşı uygulanan ayrımcılık, derinleşerek, yaygınlaşarak sürmektedir. Bu ayrımcı tutum kurumlaşmıştır. Nelson Mandela, "Türkiye'de, Türkleri anlamak için sadece bir gün Kürd olun yeter." demiştir. Bu söz, Kürdlerin, Kürd sorununun nasıl algılandığını, Kürdler üzerindeki baskıyı, zulmü de göstermektedir. (Kurdistan News, 14 Ocak 2016.) Rahmetli Niyazi Usta'mız da (Niyazi Tatlıcı), 1960'larda, 70'lerde, birine kızdığı zaman, "İnşallah Allah seni Kürd yapar!" derdi.

Bu iki çeşit ırkçılık arasında, temel soru ise şu olmalıdır: *"Senin rengin kara, sen benim içime karışma, benim dışımdaki alanlarda yaşa!"* ırkçılığı mı, *"Sen benimle yaşayacaksın ama bana benzeyerek yaşayacaksın!"* ırkçılığı mı daha barbardır, daha ezicidir, yok edi-

cidir?

Bugün Türk milliyetçiliğinin, özellikle devletin geliştirdiği, teşvik ettiği Türk milliyetçiliğinin ırkçı bir içeriği vardır. Bazı Türk aydınları, bu tür asimilasyon uygulamalarına, politikalarına dikkat çekerek milliyetçi olmadıklarını, milliyetçiliğe karşı olduklarını belirtiyorlar. Kürd aydınlarının önemli bir kısmı da Türk aydınlarını taklit ederek milliyetçi olmadıklarını, milliyetçiliğe karşı olduklarını vurguluyorlar. Hâlbuki Kürd milliyetçiliğinin böyle bir içeriği olmadığı besbellidir. Kürd milliyetçiliğinin içeriğinde başka halkları Küdlüğe asimile etmek gibi bir amaç yoktur. Başka halkların yaşadığı topraklara saldırıp oraları işgal etmek yoktur. Bu da besbellidir. İşte Irak'ta Kürdistan Federe Devleti'nde yaşananlar... Federe yönetim sınırlarındaki bütün etnik grupların kendi dillerini, kültürlerini yaşadıkları görülmektedir. Kürd milliyetçiliğinin içeriğinde baskı, zulüm altında olan Kürd dilinin, kültürünün gün yüzüne çıkarılması, yaşanması çabaları vardır. Bu, baskıya, zulme karşı direnmedir. Bu da evrensel bir tutumdur.

nerinaazad, 05.08.2019

KÜRDLERİN TARİHİ

Bahoz Şavata'nın iki ciltlik *Kürdlerin Tarihi* kitabı, son yıllarda, Kürd çalışmaları alanında ortaya konan önemli bir eserdir. Bu kitapla ilgili bazı düşüncelerimi belirtmek istiyorum.

[Bahoz Şavata, *Kürdlerin Tarihi I (MÖ 12000-MÖ 612) Dil-Din-Kültür-Sosyal-Siyasal*, İBV Yay., Kasım 2015, İstanbul.]

[Bahoz Şavata, *Kürdlerin Tarihi II (MÖ 612-MS 661) Dil-Din-Kültür-Sosyal-Siyasal*, İBV Yay., Kasım 2015 İstanbul.]

***

Kürdlerin, Kürdistan'ın, bölünmesinin, parçalanmasının, paylaşılmasının çok önemli bir sonucu, Kürdlerin tamamen bilim dışına, bilimsel araştırma dışına atılmış olmasıdır. Türkiye'de Kürd, Kürdce, Kürdistan gibi kavramların kullanılması, 1990'lara, 2000'lere kadar zaten yasaktı. Tarihsel ve arkeolojik çalışmalarda Kürd, Kürdce yokmuş gibi davranılırdı. Örneğin İlk Çağ tarihi çalışmalarında, arkeolojik çalışmalarda, Kürdleri çağrıştıracak, Hurri, Guti, Kassit, Subarto, Mitanni, Nairi, Med gibi etnik adların kullanılması da yasaktı. Türkiye'de, üniversitelerde bu yasaklara çok dikkat edilmiştir. Bu tutum günümüzde de sürdürülmektedir. Suriye'de, Irak'ta, İran'da benzer bir durumun olduğu söylenebilir.

Bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın çok önemli bir sonucu da Kürdlerin dostsuz kalmaları, hasımlarının çoğalmasıdır. Batı ülkelerinde, Sovyetler Birliği, Rusya gibi ülkelerde Türkiye'nin, Irak'ın, Suriye'nin, İran'ın anti-Kürd tutumları dikkate alınarak bu ülkeleri gücendirmemek için Kürdlerle ilgili sağlıklı

haberler, yorumlar, incelemeler yapılamamıştır. Bu tutumun istisnaları elbette vardır.

Örneğin İlk Çağ tarihi ile ilgili araştırma yapanlar, arkeologlar, Sümer, Akad, Elam, Pers, Hitit, Firik, Lidya, Likya gibi tarihsel kategoriler arasındaki ilişkileri belirtir; bu analizlerine Kürdleri veya Kürdü çağrıştıracak Hurri, Guti, Kassit, Subarto, Mitanni, Med gibi tarihsel kategorileri katmazlardı. Bunun bilimsel bakımdan çok büyük bir yanlış olduğu elbette apaçıktır.

Bahoz Şavata, *Kürdlerin Tarihi* çalışmasında, şüphesiz Kürdleri odak noktasına koyuyor; Kürdlerin tarihini incelerken Kürdlerin, aynı dönemde beraberce yaşadıkları halklarla ilişkilerini etraflı bir şekilde anlatmaya çalışıyor. Bu, zaten her iki cildin tam adlarından da anlaşılıyor. Birinci kitabın tam adı şöyle: *Ön Asya Sumer, Akad, Asur, İsin, Elam, Guti, Lulubi, Kassit, Hurri, Subartu, Hatti, Hitit, Luvi, Mitanni, Urartu, Frig, Ermeni, Arami, Kimmer, İskit Halkları* ile *Kürdlerin Tarihi.*

İkinci kitabın tam adı da şöyledir: *Ön Asya Med, Pers, Part, Sasani, Ermeni, Makedon, Roma Galad Kürd, Fars, Arami, Yahudi, Arap, Gürcü Halkları ile Kürdlerin Tarihi.*

Bahoz Şavata, çalışmasına Ön Asya'nın coğrafi konumunu inceleyerek başlıyor. Tarihte, Kürdlerin hep bu alanda yaşadığını dile getiriyor. Zağroslardan Torosların güneyini takip ederek Akdeniz'e kadar uzanan coğrafyaya *verimli hilal* deniyor. (cilt I s. 17.)Bahoz Şavata'nın önemle üzerinde durduğu, gündeme getirdiği konu, *Aryanlar*dır. Aryan kavramı, Hint-Avrupa kavramını çağrıştırmaktadır. Bu halkların konuştukları dillere Hint-Avrupa dilleri denmektedir. Aryan, sözcük olarak *asil (soylu)* anlamına gelmektedir. Hindistan'ın, İndüs Vadisi, Aryanların esas çıkış alanları olarak belirtilmektedir.

Bahoz Şavata, Aryanları ikiye ayırıyor: Doğu Aryanlar, Batı Aryanlar. Hurri soylu olan, Guti, Kassit, Subardo ve Lulubi, Mitanni, Med, Pers, Kimmer, İskit... Doğu Aryanlar grubunu teşkil etmektedir. Hatti, Hiitit, Frig, Ermeni, Luvi, Part... halkları Batı Aryanlar grubunu oluşturmaktadır. Pontus, Komagene, Kapa-

dokya, Batı Aryanların yaşadığı alanlardır.

Bahoz Şavata, *Kürdlerin Tarihi* çalışmasında Guti, Kassit, Sobardo, Lulubi halklarının Hurri soylu halklar olduğunu, Hurrilerin Kafkasik halklar olduğunu, MÖ 4000'lerde Mezopotamya'ya göçtüklerini dile getiriyor.

Hurri soylu, Guti, Kassit, Subardo gibi hakların daha sonra Mitanni, Med gibi haklarla kaynaşarak Kürd halkını oluşturdukları belirtilmektedir. Bu kaynaşmanın, MÖ 2000'lerde başladığı dile getirilmektedir. (cilt II s. 99.)

Bahoz Şavata, İskit, Kimmer, Sarmat gibi Doğu Aryan halklarının bir kısmının da Kürdlerin yaşadıkları alanlara göçtüklerini, Kürdlerle karıştıklarını belirtmektedir. Karadeniz'in kuzeyinde, Hazar Denizi'nin kuzeybatısında yaşayan Kimmer, İskit, Sarmat gibi Doğu Aryan halkların, Kafkaslardaki Şervan ve Derbent boğazlarından geçerek güneye indikleri, Kürdlerin yaşadıkları alanlarda dağıldıkları belirtilmektedir.

İskitlerin konuştuğu dil ile Medlerin konuştuğu dilin birbirine benzer olduğu da anlatılmaktadır. Cemal Reşid Ahmed, *Ataların Karşılaşması Derbend ve Şervan Ülkesinde Kürdler ve Alanlar*, (Arapçadan çeviren Siraç Direk, Avesta, 1998, İstanbul.) çalışmasında da bu görüş dile getirilmektedir. (s.168.)

Hurri soylu, Guti, Kassit, Subardo, Lulubi ifadesi, incelemenin çeşitli aşamalarında bu şekilde kullanılmaktadır. (c. I s. 62, 179, 297... c. II s. 99.)

Xenefon'un *Anabasis*'inde *(On Binlerin Dönüşü)*, Kürd adı *Karduk* şeklinde açıkça kullanılmaktadır. Xenofon'dan sonra da Strabo, Plutark, Pliny gibi araştırmacıların, Kürd adını çeşitli biçimlerde kullandıkları görülmektedir. Bu, dile getirilen kaynaşmanın, MÖ 400'lerde tamamlandığını göstermektedir. Xenofon, MÖ 400'lerde, bölgenin Pers Krallığı'na bağlı olduğunu fakat Kardukların (Kürdlerin) özgür yaşadıklarını vurgulamaktadır.

Kürdlerin Tarihi çalışmasında, Mitannilerin çok iyi at yetiştiricisi oldukları da vurgulanmaktadır. Mitannili Kikkuli'nin çok iyi bir at eğitmeni olduğu anlatılmaktadır. (s. 169.) Rahmetli Cemşid

Bender Hoca'mız da (1927-2008) benzer düşünceleri çok dile getirmiştir. *Kürt Tarihi ve Uygarlığı* (Kaynak Yay., 2008.) kitabında bu düşünceleri görmek mümkündür.

Bahoz Şavata bu kaynaşmayla ve Kürdlerin tarih sahnesine çıkışıyla ilgili olarak şöyle demektedir. *"Medlerin torunları olarak görülen Kürdler, kendi tarihlerini, Mezopotamya'daki, Ön Asya'daki çeşitli hanedanlıklarda, diğer Doğu Aryan halklarıyla (Medler, Persler, Partlar, Sasani vs.) iç içe olduğunu görür ve hanedanlıkların tarihini sahiplenir. Kürdlerin kavmi olarak İran tarihinden siyasal kopuşu, daha çok, İslamiyet sonrasıdır. Burada şu tespitin altını çizmekte fayda var: İslamiyet öncesi Kürdlerin tarihi, Aryanan/İrani halkın birlikte olduğu Doğu Aryan kültürlü toplulukların tarihidir. Bu sosyal yapı üstüne kurulan devletler, buna dahildir. Doğu Aryan halklarının yerelde, kaynaştığı bölgenin, yerel halklarının kültürel varlığı da dışlanamaz (cilt II s. 20.)."*

Yukarıda, Cemal Reşid Ahmed'in *Ataların Karşılaşması* kitabından söz edilmişti. Şeddadioğlu Hanedanı, X. yüzyılda, 948'de kuruldu; başkenti Tebriz'di. Ravadioğlu Hanedanı 954'te kuruldu, başkenti Gence'ydi. Her iki hanedan da yüzyıl kadar ömür sürdü. Cemal Reşid Ahmed, XI ve XII. yüzyıllarda Kürdlerle Alanların, Kafkaslarda, çeşitli tarihlerde, karşılaşmalarını anlatmaktadır. Kimmerler ve İskitler, Alanların ataları olarak görülmektedir.

Burada, insanın kafasını meşgul eden önemli bir soru var: *Memê Alan Destanı*'ndaki Memê Alan ile Alanların bir ilişkisi var mı? Memê Alan'daki Alan sözcüğü nereden geliyor?

Kendi tarihini yazmak

Türk, Arap ve Fars arşivlerinin Kürdler konusunda tahrifat içerdiği kabul edilmelidir. Bu arşivlerde çalışmaya başlayan bir Kürd araştırmacının bu duruma dikkat etmesi önemlidir. Tahrifat, tercüme kitaplarda veya yazılarda da yapılmış olabilir. Kürdlerle ilgili bölümler çevrilmemiş veya yanlış çevrilmiş olabilir. Bu bakımdan, kitabın veya yazının aslını görmek de önemlidir.

İngiliz, Fransız, Rus, Alman, İtalyan arşivlerinde Kürd akade-

misyenlerin kendileri çalışmalıdır. Günümüze kadar, bu arşivlerde yapılan çalışmalar değerlendirildi. Bu çalışmaların da anti-Kürd bir tutumla kaleme alındığı söylenebilir. Bu bakımdan Kürtler, bu belgeleri kendileri incelemeli, kendileri değerlendirmelidirler. Arkeolojik kazıları da Kürdler kendileri yapmalı, bulguları kendileri değerlendirilmelidir. Kürdistan arkeolojik kazılar bakımından çok zengin bir alandır.

Bahoz Şavata, çalışmasının bir yerinde, Medlerle ilgili olarak neden bir belge bulunamadığını anlamaya çalışmaktadır. Bunu Ahemeniş-Med çekişmelerine bağlamaktadır. Medlerden bir darbeyle iktidarı ele geçiren Perslerin, Med belgelerini imha etmelerinden söz etmektedir. (c. II s. 95.)

***

Arkeolojik belgelerle ilgili olarak, küçük bir anımı dile getirmek istiyorum. Prof. Dr. Osman Okyar (1917-2002), 1964-1967 yılları arasında, Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Rektörü'ydü. Kendisini, *Forum* dergisinden ve CHP için yaptığı incelemelerden tanıyordum. 1964'ün sonunda Atatürk Üniversitesi'ne asistan olarak katıldığımda Osman Okyar rektördü. Ayrıca, Ali Fethi Okyar'ın (1880-1943) oğlu olduğunu da biliyordum.

O dönemde İstanbul ve Ankara üniversiteleri Van'ın birçok yerinde arkeolojik kazılar yapıyordu. O kazılardan birini, Atatürk Üniversitesi maddi olarak destekliyordu. Osman Hoca, Atatürk Üniversitesi'nin maddi olarak desteklediği kazı alanını, çalışmaları yerinde görmek istediğini söyledi. Ayrıca Van Gölü etrafında tur yapmış oluruz, dedi.

O zaman Fen-Edebiyat Fakültesi'nde, arkeolojiye en yakın bölüm, benim de çalıştığım bölümdü. 1965 yazında, bir hafta sonunda, Erzurum-Ağrı-Patnos-Erciş-Adilcevaz, Ahlat-Tatvan-Gevaş yoluyla Van'a vardık. Çeşitli yerlerde arabadan indik, etrafı inceledik.

Arabada şoför dahil beş kişiydik. O zaman Atatürk Üniversi-

tesi'nde görevli olan Arkeolog Prof. Dr. Hermann Vary de arabadaydı. Hermann Vary, Erzurum'da Pulur yörelerinde de kazı yapıyordu. Bir gece Van'da otelde kaldık. Ertesi gün, aynı yol üzerinden Erzurum'a döndük.

Van'da kazı alanına da gittik. Kazı yapanlarla görüştük. Kazı yapanlar, alanı bizimle dolaşarak açıklamalarda bulundular. Kazı ekibinin başkanı, bir ara, Osman Hoca'yı bizden ayırarak ayrı bir yere götürdü. Bir süre görüştüler. Osman Hoca, akşam otelde, kazı ekibi başkanının kendisine neler söylediğini anlattı.

Adilcevaz'daki prensten Van'daki krala gönderilen bir mesajı içeren tablet bulmuşlar. Bu tablette Kürdleri çağrıştıran bazı kelimeler, ifadeler varmış. Kazı alanındaki yetkili bu tableti, hemen Ankara'ya göndermiş.

Kazı ekibinin başkanı, kendi çalışmaları bakımından bu tabletin değerli olduğunu, bunun, Ankara'dan getirtilmesini ve kendilerinin faydalanmasına sunulmasını istiyor.

1965... O zamanlar, Kürdler konusunda yeni yeni bilgi sahibi oluyordum, yeni bir bilinç gelişiyordu bende. Bu işleri, ilişkileri çok anlamıyordum.

Medlerin kendi anlatımları konusunda neden bir bulguya ulaşılamadığıyla ilgili olarak Bahoz Şavata'nın açıklaması yerindedir. Bunun yanında, devletin, arkeolojik kazılarla ilgili denetimlerini de dikkate almak gerekmektedir.

Bundan önceki, *Ortadoğu'da Devletlerin Kurulması*, yazısında, Battal Odabaşı'nın, *Güneşin Kralhğı* kitabının değerlendirirken incelemede, Subari, Subardo sözcüklerinin çok geçtiğini belirtmiştik. Subardo sözcüğü Bahoz Şavata'nın çalışmasında da çok geçiyor. Hurri soylu (Guti, Kassit, Sobardo, Lulubi) hakları şeklinde geçiyor. Subar, Subardo kavramının, İlk Çağ Kürd tarihi ile ilgili önemli bir sözcük, âdeta bir nirengi noktası olduğu anlaşılıyor

nerinaazad, 12.08.2019

KÜRDİSTAN'IN GÜNEYİ'NDE SOYKIRIM

16 Mart 1988 Halepçe... Bu, Kürdlere yapılan soykırımın doruk noktasıdır. Çok kısa bir zamanda altı binden fazla Kürd zehirli gazlarla boğulmuştur. 1983'ten 1988'e, "En zehirli gaz hangisidir?" denemelerinde katledilen Kürdlerin sayısı da altı binin çok çok üzerindedir. Zamana ve mekâna yayılmış bir soykırım...

Temmuz 1983... Kürdistan'ın güneyinde Kürdlere soykırım, Temmuz 1983'te, Barzanlardan sekiz yüz erkeğin, sabaha karşı yapılan bir baskınla, ailelerinden, evlerinden koparılarak gözaltına alınması, Irak'ın güneyine Semave çöllerine götürülüp kurşuna dizilmesi, önceden hazırlanmış toplu mezarlara doldurulmasıyla başladı. Gözleri bağlı bir şekilde çukurun başına getirilen Kürdler kurşuna diziliyor, cesetler çukurlara dolduruluyordu. Her çukura yetmiş beş kişi dolduruluyordu. Bu yıl, Kürdistan'ın güneyinde gerçekleşen soykırımın otuz altıncı yılı. Ağustos 2014 de geçekleşen Êzîdî soykırımının da beşinci yılı

Bugün Semave'de açılmamış yüzlerce toplu mezar bulunması muhtemeldir. 1983, Saddam Hüseyin'in, (1937-2006) *"En zehirli gaz hangisidir?"* araştırmalarına başladığı yıldır. Saddam, en zehirli gazı üretip onu Kürdlere karşı kullanarak Kürdlüğü kısa zamanda bitirmenin çabası içindedir. Bu konuda laboratuvar olarak da Kürd köyleri ve cezaevlerindeki Kürd mahkûmlar kullanılmaktadır. Şimdi müze olarak kullanılan Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı, bu tür deneylerin yapıldığı önemli bir cezaevidir, çok önemli bir işkence merkezidir.

Temmuz 1983... 1980'de başlayan İran-Irak savaşı devam etmektedir. Böyle bir ortamda bile Irak, Kürdleri soykırımla yok et-

meyi tasarlayabilmektedir. Tasarladıklarını yaşama geçirebilmektedir. Bu, ancak komşu devletlerden alınan politik, diplomatik ve askeri yardımla mümkün olabilir.

***

Kürdistan'ın güneyinde yaşanan soykırımın üç önemli özelliği var: Birinci olarak bu soykırıma Enfal adı verilmiş. Enfal, *Kur'an*'ın bir suresi. Savaşta, gâvurlardan elde edilecek malın mülkün, helal olması anlamına geliyor. Bu, esir alınan kadınların ve çocukların da helal olduğunu gösteriyor.

Bugün, Suudi Arabistan'ın tamamında beş bin cami olduğu söyleniyor. Kürdistan'ın güneyinde de herhâlde beş bin cami vardı. Buna rağmen Saddam Hüseyin, Kürdleri soykırımlarla yok edebilmek için onları, *gâvur* kabul ediyor.

Resmî ideoloji böyle bir kurum.

İkinci olarak bu soykırıma karşı dünyanın hiçbir yerinde bir tepki gösterilmedi. Paris, Londra, Roma, Washington, Moskova, Berlin, Zürih gibi merkezlerde bu soykırıma karşı en ufak bir tepki, eleştiri, suçlama olmadı. Bu soykırıma karşı, sadece İsrail'de, Tel Aviv'de, Saddam Hüseyin'i, kınayan, suçlayan büyük bir yürüyüş yapıldı.

Halepçe'de, zehirli gazlarla soykırımın yapıldığı günlerde, İslam Konferansı Kuveyt'te toplantı hâlindeydi. İslam Konferansı'nda da bu konu hiç gündeme gelmedi. İslam Konferansı, Bulgaristan'da, orada yaşayan Türklere, Bulgar adları verilmesinden dolayı Bulgaristan'ı kınıyor ama bu soykırımdan dolayı Saddam Hüseyin'e hiçbir şey söylemiyordu. Saddam Hüseyin yönetimi de İslam Konferansı'nın öbür üyeleri gibi rahat rahat Bulgaristan'ı kınıyordu. Saddam Hüseyin, Kürdlere karşı zehirli gaz kullanırken eleştirilmeyeceğini, kınanmayacağını, suçlanmayacağını şüphesiz biliyordu. Bu, uluslararası ilişkilerde onu rahatlatıyordu.

Üçüncü olarak, Kürdlere karşı bu soykırımı Müslüman bir hükûmet yaptı.

Şu ilişkileri kavramak önemlidir: Halepçe'de soykırım 16 Mart 1988'de meydana geldi. Çok kısa bir zamanda altı binden fazla Kürd zehirli gazlarla boğuldu. Sakat kalanların sayısı çok yüksek. O günlerden bugüne, hâlâ sakat çocuklar doğuyor. Çocukların çoğunun yaşam süresi çok az.

Enfal, 1988 yaz aylarında çok yoğun, yaygın bir şekilde sürdü. Germiyan taraflarında, kadın, erkek, yaşlı, genç, çoluk çocuk bütün Kürdler, İmadiye taraflarında yedi yaşından büyük bütün erkekler soykırımlarla yaşamlarını yitirdiler.

Arap güvenlik güçleri, sabaha karşı bir Kürd köyüne baskın düzenliyor; köyün bütün sakinlerini, çoluk çocuk, yaşlı, genç, bütün Kürdleri evlerinin dışına çıkarıyorlardı. Daha sonra, evleri yağmalıyor; para, mücevher, kıymetli eşyalara el koyuyorlardı. Daha sonra da evleri, köyü, içindeki eşyalarla birlikte yakıyorlardı. Kürdleri arabalara bindirip toplama merkezlerine götürüyor, gözaltına alıyorlardı. Kürdleri orada birkaç gün, aç, susuz bırakıyor; kadınları, çocukları ayrıştırdıktan sonra, önceden hazırlanmış çukurların başına getiriyorlardı.

Bu çukurlar, önceden iş makinalarıyla açılmıştı. Bir kenarı, yirmi yirmi beş metre, öbür kenarı altı yedi metre, derinliği sekiz metre olan çukurlar... Bu çukurların altı yedi metre gerisinde de on bir kişilik bir tim var, infaz timi, tabanca taşıyan bir tim... Bu tim, çukurun başına getirilen Kürdlere yakın mesafeden ateş ediyordu. Kurşunlanan Kürd, bu çukurun içine düşüyordu. Bu şekilde her çukura yetmiş beş kişi dolduruluyordu. Çukurlar dolduruldukten sonra da toprakla örtülüyordu.

Kurşunlanıp çukura düşerken henüz ölmemiş olanlar da olabilirdi. Örneğin kadınlar, çocuklarına siper oldukları için, çocuklar hâlâ yaşıyor olabilirdi ama kalın toprak tabakası her yaşayanı öldürmekte, her şeyi örtmekteydi.

1988 yaz aylarında bu operasyonlar, Kürdistan'da yoğun, yaygın bir şekilde devam etti. Bu soykırım operasyonlarında yüz seksen iki binden fazla Kürd yok edildi. Bu operasyonların gizli yürütüldüğü, haberlerin basına sızmasının çok sıkı bir bizimde

engellendiği açıktır.

Enfal'le ilgili gerçekler, 2003'te Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasından sonra ortaya çıkmaya, ilgililer bu ortamda konuşmaya başladılar. Arif Kurbanî'nin *Umrean'dan Topizawa*'ya başlıklı broşürü, bu konuda çok önemli bir tanıklığa yer veriyor. Arif Kurbanî'nin 2004'te soykırımda görev almış bir kişiyle yaptığı söyleşi, bütün süreci açıkça ortaya koyuyor. Roşan Lezgîn'in Türkçeye çevirdiği bu broşür, 2007'de *peyamaazadi* sitesinde yayımlandı.

Burada soykırım sözcüğü uluorta söylenen bir sözcük değil. Birleşmiş Milletler'in, 1948 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. Madde'sinde gösterilen bütün olgular, olgusal ilişkiler, Kürdistan'da yaşatılan soykırımda açıkça görülmektedir.

İran-Irak Savaşı 22 Eylül 1980'de başladı, sekiz yıl sürdü. 20 Ağustos 1988'de ateşkesle sona erdi. Görüldüğü gibi Kürdlere soykırım, savaş içinde bile yapılabilmektedir. 1988, sekiz yıl süren savaşın son yılıdır. Hava kuvvetleriyle, savaş uçaklarıyla bombardıman, savaşı sürdürmenin en kolay yolu olmaktadır. Kürdlerin elindeyse uçak yok. Ayrıca ağır silahlara sahip olmamaları için de her türlü önlem alınıyor. Ayrıca Kürdlerin o yıllarda, gelişkin, uçaksavar silahları da kimyasal silahlara karşı korunma araçları da yoktu.

Türkiye'nin, İran'ın, Suriye'nin, Saddam Hüseyin'in anti-Kürd politikalarına uygulamalarına destek vereceklerini Irak yöneticileri zaten biliyorlardı.

Ali Hasan el Mecid'in (1940-2010) sözlerini hatırlayalım. Saddam Hüseyin'in yeğeni, Kürdistan Genel Valisi Ali Hasan el Mecid şöyle diyordu: *"Bu gerici Kürdleri tümüyle yok edeceğiz. Onlarca Halepçe yapacağız. Bunun için her türlü silahlarımız var. Ve bu plamızı çok kısa bir zamanda yaşama geçireceğiz."*

Ali Hasan el Mecid bu sözü, Helepce'den sonra söylemiş. Kasete alınan bu sözler, Baas Partisi'nin öbür yetkililerine de gönderilmiş. Bu kaset, ABD'nin 20 Mart 3003'te, Irak'a silahlı müdahalesinden ve Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasında sonra, Baas

Partisi'nin bürolarını basıp belgelerine el koyan pêşmergenin eline geçmiş. O günlerde yirmi kamyon belgenin ABD'ye götürüldüğü söyleniyordu.

Yukarıda, Halepçe'de soykırımın 18 Mart 1988'de meydana geldiğini belirtmiştik. Enfal'in 1988 yaz ayları boyunca yaygın de yoğun bir şekilde devam ettiğini söylemiştik. Bu soykırıma karşı Tel Aviv'den başka, dünyanın hiçbir yerinde bir tepki gelişmediğini de vurgulamıştık. Burada temel soru şu olmalıdır: Bu soykırıma karşı Paris, Londra, Roma, Washington, Moskova, Berlin gibi merkezlerde, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu, İslam Konferansı gibi uluslararası kurumlarda bir tepki olsaydı Saddam Hüseyin, Helepce'den sonra, bütün yaz boyunca Enfal'e devam edebilir miydi? Batı ülkelerinin, Batı demokrasilerinin, demokrasiyi, sadece kendi ülkelerinde değil örneğin Ortadoğu'da da savunması gerekiyor.

Bu sorunun şöyle bir boyutu da var: Kürdlere karşı Enfal, çok gizli yürütülüyordu. Bu biliniyor ama devletlerin istihbarat örgütleri, Kürdlere karşı sistematik bir şekilde yürütülen bu süreci muhakkak izliyordu. Süreç hakkında bilgileri vardı.

3 Ağustos, Êzîdî Soykırım Günü

Bu yıl Kürdistan'ın güneyinde yaşatılan soykırımın otuz altınca yılı. Kürd basınında, Kürdistan Hükûmeti'nde, Kürdistan Parlamentosu'nda bu konuyla ilgili haberler, konuşmalar, yazılar yayımlandı.

Kürdistan Parlamentosu, bir oturumunda 3 Ağustos'u *Êzîdî Soykırım Günü* ilan etti. Kürdistan Parlamentosu'nun 3 Ağustos'u *Êzîdî Soykırım Günü* ilan etmesi şüphesiz çok olumlu bir adım. Kürdistan Parlamentosu'nun, Kürdistan Hükûmeti'nin, Müslüman Kürdlerin soykırımıyla ilgili olarak bir günün saptanması konusunda, Birleşmiş Milletler, Avrupa Komisyonu, İslam Konferansı gibi uluslararası kurumları harekete geçirmeye çalışması da önemlidir. Şengal'deki toplu mezarların çok azı açılabildi. Bugün, Şengal'de açılmamış onlarca toplu mezar var. Hepsinde de

Êzîdî Kürdler yatıyor.

Görüldüğü gibi gerek Sünni olsun gerek Şii olsun İslam, Müslüman Kürdlere de Êzîdî Kürdlere de soykırım yapabilmektedir. Kürdlere soykırım gündeme geldiği zaman, Müslüman olması, Êzîdî olması önemli olmamaktadır.

nerinaazad,19.08.2019

ADIYLA ÇAĞIRMALAR

Adınız varsa bir kimliğiniz var demektir. Başkaları sizi adınızla çağırıyorsa kimliğinizi tanıyor demektir. Bir adınız olabilir ama başkaları sizi adınızla çağırmıyorsa kimliğinizi tanımıyor demektir.

Bir kişiyi, bir toplumu veya bir ulusu adıyla anmak, bu kişiden, toplumdan veya ulustan adıyla söz etmek önemlidir. Olması gereken budur. Kişiyi, toplumu, ulusu vs. adıyla anmadan, örtük kavramlarla ondan söz etmek, bir bakıma yalan söylemek anlamına gelir. Kişinin veya ulusun adı, onun kimliğini oluşturan niteliklerin başında gelmektedir. Bu adı anmadan ondan söz etmek, o adı dile getirmeden onu çağırmak, ad yerine örtük birtakım ifadeler kullanmak, ilgili kişinin veya ulusun kimliğini tanımamak anlamana gelir.

Türk basınının, yazarların, Filistinli Arapların sorunu ile Kürd sorununu anlamaları, anlatmaları bu bakımdan çok dikkate değer bir durum ortaya koymaktadır. Filistinli Araplar, her zaman, çok açık bir şekilde adlarıyla anılırlar ama Kürdler, genel olarak Kürd adı anılmadan, ezen-ezilen, adalet, hak, barış, özgürlük, haksızlığa karşı olma, terör, huzuru sağlama gibi örtük kavramlarla ifade edilmeye çalışılıyor. Örneğin Kürd, Kürdistan sorununu anlatan bir yazı, kitap, Kürd, Kürdistan adı anılmadan, haksızlıklara ses çıkarmak, hakkaniyet, kendi doğru bildiklerini özgürce ifade etmek olarak açıklanıyor.

Örneğin Kürdistan'ın güneyinde, Kürdistan Bölgesel Yönetimi, 2005 tarihli Irak Anayasası'na göre kurulan bir birimdir. Bu birimin resmî adı budur fakat Türkiye'de gerek devlet gerek ba-

sın gerekse sivil toplum örgütleri bu devleti hiçbir zaman bu adla anmaz. "Kuzey Irak Yönetimi", "Irak'ın kuzeyindeki halk", "Kürt yönetimi" vs. diye anar.

Hâlbuki İsrail baskısı karşısında Filistinli Araplar, Çin baskısı karşısında Uygur Türkleri, Yugoslavya'daki Müslüman Boşnaklar, Kıbrıs Türkleri vs. söz konusu edildikleri zaman, bu halklar, çok açık bir şekilde kendi adlarıyla anılmakta; kendi adlarıyla çağrılmaktadır. Bu konuda devletin tutumuyla yazarların, basın mensuplarının tutumları arasında fark yoktur. Devlet de bu halkları kendi adlarıyla anmaktadır, yazar, basın mensupları da... Kürd sorunu konusunda çok farklı bir tutumun olduğu besbellidir. Resmî ideolojinin baskısı, elbette önemlidir. Kürd adını, Kürdistan adını Kürdce gibi kategorileri zihinlere çarptırmamak önemli olmaktadır. Devletin bu konudaki tutumuyla bazı yazarların, basın mensuplarının tutumları yine birbirine paraleldir. Bütün bunlara rağmen Kürd, Kürdistan gibi adları anarak bu konuları konuşan, yazan yazarlar, basın mensupları, akademisyenler vs. elbette vardır.

Adıyla anmamak, devletin Kürd, Kürdistan politikasıyla yakından ilgilidir. Devlet, Kürd, Kürdce, Kürdistan gibi sözcüklerin, insanların bilincine çarpmasını hiç istemiyordu. Bunun için de bu adları hiç anmadan örtük kavramalarla, sorunu anlatmaya çalışıyordu. Otuz kırk yıl kadar önceleri bu konulara çok dikkat ediliyordu. Türkiye, Suriye gibi devletlerde Kürd, Kürdce, Kürdistan gibi sözcüklerin kullanılması zaten yasaktı. Bu süreçlerle ilgili idari ve cezai yaptırımlar da uygulanıyordu. Son yıllarda, Kürdlerin kararlı, direngen çalışmalarıyla resmî ideolojinin bu tutumunda çok önemli gedikler açıldı. Artık, bu sözcükler çok rahat bir şekilde kullanılabiliyor.

Bugün durum, şüphesiz eskisi gibi, yirmi otuz yıl önceki gibi değildir. 11 Ocak 2016'da yayımlanan, barış akademisyenlerinin *Bu Suça Ortak Olmayacağız* bildirisinde (BAK), Kürd sözcüğü çok açık bir şekilde kullanılmaktadır. 30 Temmuz 2019'da yayımlanan, bin yetmiş bir imzalı bildiri ise resmî ideolojiyi sürdüren bir

anlayışa sahiptir.

***

Ortadoğu'da, Kürdlerin durumuyla örneğin Filistinli Arapların durumunun karşılaştırılması, bize hem Kürd sorunu hakkında hem de Filistinli Arapların sorunu hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Filistinli Arapların sadece bir hasmı vardır. O da İsrail'dir. Kürdlerde durum çok farklıdır. Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması, Kürdlerin hasım sayısının arttırmıştır.

Filistinli Arapların dostu çoktur. Arap Birliği'ne bağlı yirmi iki Arap ülkesi, Filistinli Arapların dostudur. İslam Konferansı'na üye elli yedi İslam devlet de Filistinli Arapların dostudur. Bu ülkeler, Filistinli Araplara dost gözüyle bakmaktadır. Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması ise Kürdleri dostsuz bırakmış; hasımlarının sayısını arttırmıştır.

Arap Birliği, İslam Konferansı, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler, Filistinli Araplar için dost güçlerdir. Filistinli Araplar bu örgütlerde kendi adları ile anılırlar, kendi adları ile çağrılırlar. Bu uluslararası örgütler, hiçbir zaman Kürdler için dost güç olmamışlardır ama bu uluslararası örgütlerin, Kürdleri, Kürdistan'ı ortaklaşa yöneten devletlerin dostu olduğu söylenebilir. Kürdler, bu uluslararası örgütlerde hiçbir zaman kendi adları ile anılmamış; kendi adları ile çağrılmamışlardır. Onlardan söz edildiği zamanlarda ise adlarıyla anılmamışlar, onlardan örtük ifadelerle söz edilmiştir.

Filistinli Araplar, İsrail'in baskısıyla karşılaştıkları zaman Arap Birliği, İslam Konferansı gibi uluslararası örgütler, Arap devletlerinin veya İslam Konferansı'na üye devletlerinin bazılarının bu baskıyı protesto etmesi, sonunu, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlere taşıması muhakkak gündeme gelir. Kürdler, soykırım gibi bir insanlık suçuyla karşılaştıkları zaman bile buna tepki

gösteren olmaz.

Arap Birliği'ne bağlı yirmi iki Arap devleti, İslam Konferansı'na bağlı elli yedi İslam devleti, Filistinli Arapları sevsinler sevmesinler, onlara maddi ve manevi yardım eder. Bu konuda Arap kamuoyunun çok yoğun bir baskısı vardır. Ekonomik, politik, diplomatik, askerî yardımlar da bunun içindedir. Kürdler ise bu tür yardımlara hiçbir zaman ulaşamamışlardır.

Bir de şu şekilde ifade edilebilecek bir konu var: 1948'de, kurulduğu tarihten itibaren İsrail'de, Arapça, İbranice yanında ikinci bir resmî dildir. Bu, anaokulundan üniversiteye kadar eğitimin Arapça yapıldığı anlamına gelir. Şunca mücadeleye rağmen, Türkiye, İran, Suriye gibi devletlerde Kürdce eğitim hâlâ yapılamamaktadır. Bu konuda, Irak'ta, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin ayrı bir konumu vardır. Bu konuyu ayrıca değerlendirmek gerekir.

Filistinli Araplar ile İsrail arasındaki önemli bir sorun sınır sorunudur. Her iki taraf da sınırı kendi lehine genişletmeye çalışmaktadır. Sınır sorunu mülteciler sorununu da içermektedir. Kürdlerdeyse sınır çizilmesi hiçbir zaman olmamıştır. Kürdlerin bu konudaki çabaları hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kürdler, Kürdistan sömürge bile değildir. Sömürge bir statüdür. Çok alt düzeyde de olsa sömürge bir statüdür. Kürdistan ise herhangi bir statüye sahip değildir. Örneğin Filistinli Araplar bir statüye sahip oldukları için Birleşmiş Milletler'de gözlemci statüsü ile bile olsa temsil edilebilmektedirler.

nerinaazad, 26.08.2019

Bahoz Şavata, *Kürdlerin Tarihi* kitabının ikinci cildinde, Manizm'den, Mazdeklerden, Sabilikten söz ediyor. Mazdek komünizminden, İran komünizminden söz ediyor. (s. 623 -639.)

Munzur Çem, *Kermê Dare Dere Ya Reno*, başlıklı yazısında, (Deng, Sayı 113, Mart 2019, s. 64-78.) Mitraizm, Zerdüştlük, Manizm, Mazdek, Hürremiye süreğinden söz etmektedir. (s. 73.) Mazdek, Hürremiye komünizmini bu yazısında Munzur Çem de dile getirmektedir. Mazdek-Hürremiye tüketimde eşitliği ve üretim araçlarında kolektif mülkiyeti savunan bir düşünce ve hareket olarak ortaya çıkmış, gelişmiş.

IX. yüzyılın ilk yarısında Mazek-Hürremiye İsyanları, Abbasileri çok meşgul etmiş. Kuzeyde, karargâhını göçebe Kürd aşiretlerinin yanında kuran Babek, güneyde Kürd Narseh, Abbasi ordularıyla çok yoğun çatışmalar sürdürmüş. Bu isyanlar, MS 833'te, Abbasi Halifesi Mutasım (796-842) (hüküm süresi 833-842), Dönemi'nde bastırılabilmiş. Babek (798-838), yakalanarak idam edilmiş; Kürd Narseh ise taraftarlarıyla birlikte Bizans topraklarına kaçmış.

Bundan birkaç yazı önceki, *Kürdlerin Tarihi* yazısında, *Alanlar*la ilgili küçük bir bölüm vardı. *Memê Alan Destam*'ndaki *Alan* ile *Alanlar*ın ne gibi bir ilişkisi olabileceği sorgulanıyordu. Kanımca Memê, *Alan Destam*'ndaki Alan, Ardelan'daki Alan, Alanlardan, Kürdistan'a kalmış bir mirastır; bir hatıradır. Mitraizm, Zerdüşlük, Manizm, Mazdek, Hürremiye süreğindeki Hürremiye'nin ise Hurrilerle ilgili olduğu kanısındayım. Kürdlerin tarihi kitaplarında Hurri soylu, Guti, Kassit, Subaru, Lulubi halkları şeklinde ifa-

deler vardı.

***

Kürd Tarihi Üzerindeki Gözlemler'e, Mehrdad R. İzady'in, *Kürtler, Bir El Kitabı* (çev. Cemal Atila, Doz Yay., ikinci baskı, Ocak 2007.) kitabında yer alan bazı konulara işaret ederek devam etmek istiyorum. Üzerinde durmaya çalışacağımız başlıca üç konu şunlardır: Alevilik-Şiilik sorunu, Hristiyan Kürdler sorunu, Kürd Yahudi'si, sorunu.

1. Alevilik-Şiilik

Mehrdad İzady, Şah İsmail'i (1489-1524) (yönetimi 1501-1524), *Alevi Krah* olarak değerlendirmektedir. (s.111.) Daha sonra bir tabloda Sünni-Şii-Alevi ayrımı yapmakta (s. 246.) ama daha sonraki bir sayfada da yine *Safevilerin Alevi Peryodu*ndan söz etmektedir. (s.260.) Bunu takip eden bir sayfada da ilk Şii İmamı Ali'nin hem Alevilikte hem Yaresanilikte üstün bir statüye sahip olduğundan söz etmektedir. (s. 262.) Bütün bunlar, bu konularda, yazarın kafasının epey karışık olduğunu göstermektedir.

Bu konularla ilgili olarak kısaca şunlar söylenebilir: Alevilik kavramının yüz kırk yüz elli yıl kadar bir geçmişi vardır. Alevilik, bu inançtaki insanları İslam'a asimile edebilmek için yaratılmış bir kavramdır.

Kızılbaşlık kavramı ise XVI. yüzyılın ortalarında, Şii İslam'la birlikte ortaya çıkmıştır. Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd'in (1429-1450) ve babası Şeyh Haydar'ın, (1460-1488), askerlerini, düşman askerlerinden ayırmak için başlarına giydirdiği on iki dilimli kızıl fes.

Bu fesin neden kızıl renkli olduğu çok önemli bir konu. Bu, Şah İsmail'in ailesinin kökleriyle ilgili çok önemli bilgiler veriyor. Mehrdad R. İzady'ni kitabında bu konuyla ilgili şu söyleniyor: *"Mazdekiler ve Hürremiler, giysi ve bayraklarında, sembol olarak kırmızı renk kullanmışlardır. Bu yüzden Surhalam□n (kızıl bayraklı insanlar) Surhjamagan (kızıl giysili insanlar) olarak adlandırılmışlardır*

(s. 257.)."

Mazdekiler-Hürremiler MS IX. yüzyılda yaşamışlardır. Hâlbuki Kürdler için kızıl, çok eski tarihlerden beri kutsal bir renktir. Örneğin Zedüşt din adamlarının başlıkları kırmızı, elbiseleri beyaz, bellerine bağladıkları kuşak yine kırmızıdır. Bu renkler, bugün, Barzanîlerin giydikleri başlıkta veya poşuda yaşatılmaktadır. Munzur Çem, sözü edilen yazısında buna *camedan* dendiğini de dile getirmektedir. Şeyh Cüneyd'in, Şeyh Haydar'ın askerlerin başlıklarında kızıl renkli bir fes kullanmaları, ailenin kökleri ile ilgili bilgiler vermektedir.

Murad Ciwan, *Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler İlk Kürt-Osmanlı İttifakı 1514* (Avesta, 2015.) adlı kitabında, Şah İsmail'in ailesiyle ilgili önemli bilgiler veriyor. Murad Ciwan, ailenin Musul'un Sincar bölgesinde yaşayan sünni bir aile olduğunu belirtmektedir. X, XI. yüzyılda ailenin Sincar'dan kalkıp Hazar'ın güneyine göç ettiği vurgulanmaktadır. (s.63.) Burada, Şiiliğe kaydığı da belirtilmektedir. Kırmızı rengin, bu ailenin, daha doğrusu Kürdlerin geçmişiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Saffetu's Safa, İran Şiiliğinin ve bu ailenin tarihidir. 1357'de, Şeyh Safiyeddin'in oğlu İbn Bezzaz Tevekküli tarafından tamamlanan bu kitap, daha sonra şahların isteklerine göre birçok değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler sırasında, kitaptan bazı bölümler çıkarılmış, yeni ihtiyaca karşılık vermek üzere yeni bölümler eklenmiştir ama ailenin Kürd kökeniyle ilgili anlatımlarda bir değişikliğe gidilmemiştir. Hazar'ın kıyısına yerleşen ailenin, orada tarımla ve hayvancılıkla ilgili işler yaptığı vurgulanmaktadır.

Murad Ciwan bunu şu şekilde anlatmaktadır: *"Saffetü's Safa'da, adım adım öyle değişiklikler yapılmıştır ki önceleri, Safevi şeyhlerinin bilinen en eski ataları Firuz Şah Zerinkulah'ın şeceresi, yedinci İmam Musa Kâzım'a dek uzatılarak Hz. Ali'ye bağlanmak istenmiş, böylece Seyidlik iddialarına temel yaratılmaya çalışılmıştır (s. 63.)."*

Murada Ciwan, bu kitaptaki ikinci değişikliği de şöyle anlatmaktadır: *"İsmail Şah olmasından sonra yazılan 1508 nüshasında, seyidlik şeceresi Hz. Hüseyin üzerinden Hz. Ali'ye uzatılmıştır. Bunun*

nedeni, Safevilerin kendilerini, İran'ın köklü efsanevi krallık ailesine bağlama gereksiniminden gelir (s.6 7.)"

İslamiyet'in bin dört yüz yıl kadar bir geçmişi vardır. Bugün Alevi olarak ifade edilen inancın tarihi, çok çok eskilere uzanmaktadır. Bu inanç, Kuzey Mezopotamya kökenlidir ve Zerdüşlükten de önceki bir inançtır.

Bu inancın esas adı Rêya Heqiyê'dir. İnancın kökeni MÖ 2000'lere, Mitraizm'e kadar gitmektedir. Mitraizm, Zerdüştlük, Manizm, Mazdek, Hürremiye süreğini izlemek bu bakımdan önemlidir. Ahmet Önal'ın, *Rêya Heqiyê, Alevilik, İslam* (nerinaazad.org, 13.12. 2018.) yazısı bu bakımdan önemlidir. (Ayrıca bk. Selahattin Ali Arik, *Aryan İnançlar ve Rêya/Raa Heqîye Mihtra, Zervan, Zerdüşt, Mani, Mazda, Yarasan, Ézdaîyatî ve Kürt Aleviliği*, İBV Yayınları, Nisan 2011. Ayrıca bk. Bahoz Şavata, *Alevi Görünümler, Kürtler Nasıl Müslüman oldu?* Bahoz Şavata, facebook sayfası.)

Bugün İran'da Ehl-i Hak, Yaresan, Irak'ta Kakaîler, Êzîdîler ve Alevi olarak nitelendirilen Rêya Heqiyê, bir ulu ağacın üç dalı gibidir. Her üçünün kökünde de Mitraizm vardır. Munzur Çem, Mitra inancının, Rojhilat'ın güneyinde, Loristan'da doğup geliştiğini söylemektedir.

2. Hristiyan Kürtler sözü

Mehrdad R. İzady, *Kürtler* kitabında Hristiyan Kürdlerden söz ediyor. (s.290-293.) Recep Maraşlı, *Hristiyan Kürtler Var m?* başlıklı yazısında bu sorunu tartışıyor (Dilop, Sayı 9, Temmuz-Ağustos 2019 s. 45-48.). "Hristiyan Kürt varsa Kürt Kilisesi nerede?" diye soruyor. Kürt Hristiyanlar olarak gösterilen toplulukların esasında Süryani, Keldani, Nasturi gibi, Asuri-Arami topluluklar olduğunu söylüyor.

3. Kürt Yahudisi sözü

Mehrdad R.İzady, araştırmasında *Kürt Yahudisi*'nden de bir söz ediyor. (s. 286-290.)

Aslında, Kürt Yahudisi yerine, Kürdistanlı Yahudiler demek

daha doğrudur. Kürdlerin ve Yahudilerin birbirleriyle tanışmaları MÖ VIII. yüzyıla kadar inmektedir. Mısırdan kovulan Yahudiler MÖ 1200 yıllarında, Peygamber Musa'nın öncülüğünde bugün Filistin olarak adlandırılan Kenan diyarına geldiler. Orada, Salomon (Süleyman) zamanında bir krallık kurdular. Bu krallık, Salomon'dan sonra, iç kavgalar yüzünden MÖ 953'te Kuzey İsrail Krallığı, Güney Judea Krallığı adlarıyla ikiye bölündü.

Asur İmparatoru II. Sargon, MÖ 722'de, Kenan diyarına saldırdı. Bu saldırı sonunda, Kuzey İsrail Krallığı yıkıldı. Bundan sonra, Yahudilerin büyük bir kısmı, Babil taraflarına ve bugünkü Kürdistan topraklarına sürgün edildiler.

MÖ 586'da da Babil İmparatoru Nabukadnezar, Kenan diyarına saldırdı. Güney Judea Krallığı'nı yıktı. Yahudilerin büyük bir kısmını, Babil taraflarına ve bugünkü Kürdistan topraklarına sürdü. Dr. A. Medyalı, *Kürdistanh Yahudiler* (Berhem Yay., 2. baskı, 1992.) kitabında bu ilişkileri ayrıntılı bir şekilde anlatıyor.

Bu Yahudiler, o yıllardan beri Kürdler arasında yaşamışlar. Kürdler arasında, Kürdler gibi giyinip kuşanıyorlar; Kürdler gibi yiyip içiyorlar ama kendi dinlerini ve etnik kimliklerini korumuşlar. Barzan, Şaqlawa gibi alanlarda yaşayanlar çok daha Yahudi kalmış

Bu Yahudilerin büyük bir kısmı, 1948'de İsrail devleti kurulunca İsrail'e göç etmiş.

Kürd Tarihi Üzerine Gözlemler'e ileriki dönemlerde de fırsat buldukça değinilecek.

nerinaazad, 01.09.2019

XIZIR, NASIL ALİ OLDU?

Cumhuriyet'ten sonra, tek parti döneminde, özellikle Dersim'de, Rêya Heqiyê inançlılara karşı çok büyük zulüm yapılmıştır.

Erdoğan Yalgın, *Semah* dergisinin bir sayısında, Xizir'ın kutsal kişiliği hakkında bilgi vermektedir. Sümerlerde Ziusutra, Akatlarda, Asur'da Uta Napiştim, *Tevrat*'ta Naho, *Kur'an*'da Nuh şeklinde anılan kutsal kişinin, Batıni Alevilerde Xizir olarak anıldığını belirtmektedir. Xizir, Hıdır, El, Eliyas, Elyas, Aliyas olarak da anılmaktadır. (Erdoğan Yalgın, *Semah-ı Pervaz Xızır*, Semah dergisi, sayı 20, Ocak-Şubat 2015, s. 20-26.)

Erdoğan Yalgın, Erkan Gülbahçe'ye verdiği röportajda da aynı görüşlerini dile getirmektedir. Bu röportaj, *"Biz tarihimizi, tufanların yaşandığı kutsal topraklarda arıyoruz."* başlığıyla yayımlanmıştır. Yazarın *kutsal topraklar* diye andığı yer Kuzey Mezopotamya'dır. (Semah dergisi, sayı 38, Mart-Nisan 2018, s. 39-44; Dersim gazetesi, Ocak 2018, sayı 75 s. 8-10.)

Erdoğan Yalgın, *Dersim'in Gizemli Tarihi* kitaplarında da aynı görüşleri ifade ediyor. (*Dersim'in Gizemli Tarihi I Şeyh Dilo Belincan'ın (Berxêcan) Şeceresi ve Kürt Aşiretleri*, Fam Yay., Mart 2017; *Dersim'in Gizemli Tarihi II, Şıx Deli-i Berxêcan Ocağı ve Pilvank Aşireti, Tarih, Folklor, İnanç ve Coğrafya,* Fam Yay., Mart 2017.)

Erdoğan Yalgın, *Yol Bir Sürek Binbir Rêya/Raa Heqi İnanca, Kürt Aleviliği I* (Fam Yay., Kasım 2018, s. 209.) adlı kitabında bu düşüncelerini, daha etraflı bir şekilde yine dile getirmektedir.

Selahattin Ali Arik'in, *Alevilik ve Tarihi* kitabı da bu yönden dikkat çekilmesi gereken bir kitaptır. (Dara Yay., Haziran 2019,

s. 317.)

Ahmet Önal'ın, *Rêya Heqiyê İnanca Mîhtra İnancadır, Müslümanlık, Kızılbaşlık, Alevilik Değildir* (nerinaazad.org 8 Eylül 2019.) yazısı da çok önemli ve değerlidir.

***

Munzur Çem, *Kermê Dare Dare ra Yeno* (Deng, sayı 113, Mart 2019, s. 64-78.) başlıklı yazısında, Xizir'ın kutsal varlığıyla ilgili olarak şöyle söylüyor: *"Alevilerde Tanrı, elbette, en büyük kutsal varlık olarak yüce yerini korumaktadır. Ondan sonra gelen güneş ve Xızır (Hızır) Dersimlilerin dini inancında çok önemli bir yere sahiptir. Xızır en çok seslendirilen, yolunda en fazla adak sunulan evrensel kutsal varlıktır. Bu yönden onun rakibi yoktur (s. 72.)."*

"Mitraizm, Zerdüştlük, Manizm, Mazdek ve Hürremilerde güneş kutsaldır. Yaşamakta olan inançlardan Alevilik, Yezidilik ve Kakailerde de aymdır. 20-30 yıl öncelerine kadar, güneş doğduğunda ona bakıp dua etmeyen bir Dersimli düşünebilir miydiniz (s. 73.)?"

***

Alevilik kavramının yüz kırk yıla yakın bir tarihi vardır. Osmanlı Dönemi'nde Alevi kavramı, Aliyyun, Aleviyyun şeklinde, Şia taraftarlarını yani Sünni İslam dışında kalanları anlatmak için kullanılmıştır. Alevilik, Osmanlının son dönemlerinde, özellikle İttihat ve Terakki Dönemi'nde, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancında olanları Müslümanlığa asimile etmek için gündeme getirilmiş bir kavramadır.

Kızılbaşlığın beş yüz beş yüz elli yıla yakın bir geçmişi vardır. Kızılbaşlık, Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd'in (1429- 1460) babası Şeyh Haydar'ın (1460-1488) askerlerini, düşman askerlerinde ayırmak için kafalarına giydirdikleri on iki dilimli kırmızı fesle ilgili bir kavramdır. Neden kırmızı olduğu, Kürdlerin tarihsel geçmişleriyle ilgilidir. Bundan önceki *Kürd Tarihi Üzerine Gözlemler*

yazısında, bu konuyla ilgili değerlendirmeler vardı.

İslamiyet'in 1400 yıla yakın bir geçmişi vardır. Bugün Alevi şeklinde dile getirilen Rêya Heqiyê inancı ise İslamlıktan önceki dönemlerde ortaya çıkmıştır. MÖ 2000'lere kadar Mitra inancına kadar uzanmaktadır.

Yaresan (Ehl-i Hak), Kakaî, Êzîdî, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancında olanlar, İslam'ın yayılmaya, yaygınlaşmaya başlamasından beri, çok büyük çok ağır baskılarla karşılaşmışlardır. 1500'de, İran'da, Şii İslam'ın devletleşmesinden sonra, Şii İslam da bu inançta olan kitlelere baskı ve zulüm yapmaya başlamıştır. Yaresan (Ehl-i Hak), Kakaî, Êzîdî, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancında olanlar, tarih boyunca hep Sünni İslam'ın ve Şii İslam'ın baskısıyla, zulmüyle karşılaşmışlardır. Kitlelere hâlinde kılıçtan geçirme, kitleler hâlinde sürgün gerek Sünni İslam'ın gerek Şii İslam'ın çok önemli politikaları, uygulamaları olmuştur.

Yaresan (Ehl-i Hak), Kakaî, Êzîdî, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancında olanlara baskı, ilkin İslam'ın Kürdistan'ı fethetmesi döneminde gerçekleşti. İkinci Halife Ömer Dönemi'nde (634-644), Dördüncü Halife Ali Dönemi'nde (656-661) bu inançları yaşayan kitlelere İslam'ı kabul etmeleri doğrultusunda çok büyük baskılar yapıldı. İslam'ı kabul edenler normal yaşamlarını şöyle böyle sürdürdü ama kendi inançlarında, dinlerinde direnenler kılıçtan geçirildi. Bütün Zerdüşt ateşgâhları yıkıldı. Kılıçtan kaçanlar sürgün yollarına düştü. Kaçamayanlar, dağların doruklarına çıkarak baskıdan, zulümden uzak kalmaya çalıştılar.

Yaresan (Ehl-i Hak), Kakaî, Êzîdî, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancında olanlara karşı, IX. yüzyılın ilk yarısında Mani, Mazdek, Hürremiye hareketleri sırasında da çok büyük baskılar, zulümler yapıldı. Bu süreçte de Ortadoğu'nun, Yakın Doğu'nun çeşitli bölgelerine, Bizans topraklarına büyük göçler oldu.

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde, Osmanlı-Safevi mücadelesi sürecinde, Yaresan (Ehl-i Hak), Kakaî, Êzîdî, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancında olanların durumu yine dikkat çekmektedir.

Osmanlı, Teke Yarımadası, Tokat, Sivas vs. yörelerindeki Rêya

Heqiyê (Alevi) inancında olanları Müslüman yapmak için baskısını arttırmıştır. Müslüman olmayı kabul etmeyenlere basısını, zulmünü tırmandırmıştır. Bu kitleler de İran'a, Safevilere sığınmaya çalışmıştır. Aynı dönemde Şii İslam'ı devletleştiren İran da bu kitlelere, "Siz Müslüman değilsiniz." diyerek baskısını sürdürmüştür.

Şah İsmail (1489-1524), İran'da Şii İslam'ı devletleştirdikten sonra, Rojhilat'ın güneyinde yer alan yörelere, Yaresan (Ehl-i Hak) inancını yaşayan kitlelere karşı çok yoğun bir saldırı gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar, buralarda yaşayan büyük kitlelerin yerini yurdunu bırakıp göç etmelerine yol açmıştır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında, Mîr Muhammed ve daha sonra Mîr Bedirxan, Kürdistan'ın güneyinde, Şengal ve Laleş taraflarında, Êzîdî Kürdlere karşı çok kapsamlı baskı ve zulüm yapmıştır. Bu, geriye kalan Êzîdî Kürdlerin, Kuzeye doğru hareketlenmeleri gibi bir sonuç doğurmuştur.

XIX. yüzyılın sonunda, yirminci yüzyılın başında Osmanlı, Rêya Heqiyê (Alevilik) inancını yaşayan kitleleri Müslümanlaştırmak için çok büyük çaba sarf etmiştir. Müslüman olmayı kabul etmeyenlere karşı devlet terörü uygulamıştır. İttihat ve Terakki Dönemi'nde bu zulüm artmıştır. Alevilik, bu dönemde oluşturulan bir asimilasyon kavramıdır. Bu inançta olanları Müslümanlaştırmak için üretilmiştir.

Cumhuriyet'ten sonra, tek parti döneminde, özellikle Dersim'de Rêya Heqiyê inançlılara karşı çok büyük zulüm yapılmıştır. Örneğin Temmuz 1938'de, Hozat'ta, Sekesur Dağı'nda, Axuçan Ocağı'dan, Pîr ailesinden yirmi iki kişi, bir evde toplanarak ev, içindeki insanlarla birlikte ateşe verilmiştir. Bu operasyonların amacı, şüphesiz ilk önce, *çabanbaşı* olarak değerlendirilen Kürdlüğü yok etmektir ama Rêya Heqiyê inançlıları Müslümanlaştırmak da çok önemli bir çabadır.

Baskı, zulüm sürecinde oluşan göçlerin dikkate değer sonuçları olmuştur. Munzur Çem, yukarıda sözü edilen *Kermê Dare Dare ra Yeno* başlıklı yazısında bununla ilgili bazı bilgiler vermektedir:

"İslam ordularımn Kuzey Mezopotamya'yı işgal etmesi, Kürdistan

halkı bakımından yaşam oldukça zorlaştırdı. İslam'ı benimseyen kesimler, şöyle veya böyle, kendi topraklarında yaşamlarını sürdürmekte fazla zorlanmadılar. Ama Müslümanlığı kabul etmeyenler bakımından durum çok farklıydı. Baskı ve terör politikası karşısında Kürdistan'dan dışarıya yaşanan göçler aynı zamanda Aleviliğin farklı versiyonlarının yayılmasını sağladı.

Örneğin bugün Lübnan ve Suriye gibi ülkelerde yaşayan, inanç ve kültür yönünden Alevi Kürtlere çok yakın olan Druzilerin (Dürziler), Kürdistan'dan göç edip gelen Kürtler olduklarını, bizzat bu grubun bir suikasta kurban giden lideri Kemal Canpolat söylemişti. Canpolat, Druzilerin Kürt olduklarını, göç yoluyla Kürdistan'dan buraya geldiklerini, pirlerinin hâlâ Kirmanşah'ta olduklarını söylemişti. Kemal Canpolat, şu an Druzilerin lideri olan Weli (Veli) Canpolat'ın babasıydı.

Günümüzde Suriye'ye ait Lazkiye ve Tartus'tan, Halep ve Hatay'a kadar uzanan bölgede yaşayan ve çoğu asimile olup Araplaşmış Alevilerin önemlice bir kesiminin, aynı şekilde yüz yılarca önce Şengal'den göç edip gelen Kürtler olduklarını sadece tarihçiler değil Esad ailesi dahil bu kitleye mensup birçok kişi de dile getirmektedir.

Şu an hayatta olmayan Suriye Devlet Başkanı Hafız Esat da hayat hikâyesi üzerine bir kitap yazan İngiliz yazar Patric Seel'e, atalarının 800 yıl önce Sincar'dan göç edip geldiklerini söylüyor (s. 77.)."

Xizir nasıl Ali oldu?

Ali, Hasan, Hüseyin, Kerbela, On İki İmam, Ehlibeyt, Fatıma Ana, Evladı Resul, Seyidlik gibi kavramlar, Şii İslam'ın kavramlarıdır. Bu kavramların, Kürdistan'da ve Anadolu'da yaşayan Rêya Heqiyê (Alevilik) inancındaki kitleleri nasıl etkilediği, bu etkileşmenin ne zaman başladığı, nasıl devam ettiği önemli bir sorudur.

Şii İslam'ın, Rêya Heqiyê (Alevilik), inancını yaşayan kitleleri etkilemeye başlaması, XV. yüzyılın ilk yarısına başlamıştır. Şeyh Cüneyd (ölümü 1460) ve Şeyh Haydar (ölümü 1488) Şah İsmail dönemlerinde yoğunlaşmıştır. Şah İsmail'le birlikte, 1501 yılında Şiiliğin devletleşmesiyle bu etki daha da yoğunlaşmış ve yaygınlaşmıştır.

Osmanlı yönetiminin, Anadolu'da Rêya Heqiyê inancını yaşayan kitlelere yoğun baskısı, bu kitlelerin İran'dan, Şah İsmail'den medet ummaları gibi bir süreci başlatmıştır. Bu kitlelerin Şii İslam'dan etkilenmesi böyle bir ilişkiler sürecinde gelişmiştir.

Şah İsmail'in ailesi aslında Kürd kökenli, Sünni Müslüman bir ailedir. Aile, Sincar'dan kalkıp Hazar Denizi'nin güneyine göçmüştür. Bu göçten sonra, Şiileşmiştir. Aile, kendi şeceresini, önce, düzenlenen bir sahte şecereyle Yedinci İmam Musa Kâzım (745-799) üzerinden Dördüncü Halife Birinci İmam Ali'ye kadar uzatmış; Şah İsmail, Şii İslam'ı devletleştirdikten sonra da geçmişini, yine sahte bir şecereyle İmam Hüseyin ve İmam Ali üzerinden Peygamber Muhammed'e kadar uzatmıştır. Murad Ciwan'ın, *Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar, Safeviler ve Kürdler İlk Kürt-Osmanlı İttifakı 1514* (Avesta, İstanbul 2015.) kitabı bu bakımdan önemlidir (s. 63, 67.). Bu durum, bundan önceki *Kürd Tarihi Üzerine Gözlemler* yazısında anlatılmıştı.

Rêya Heqiyê inancını yaşayan insanlar her zaman *"Ya hozatê Xızır!"* derler. Başı sıkıştıklarında, her zaman Xizir'ın yardımlarını beklerler. Xizir'ın kendilerini koruyacağını düşünürler ama Şii İslam'ın Rêya Heqiyê inancındaki insanları etkilemesi sürecinde İmam Ali'nin adı daha çok söylenir olmuştur. *Yedi ulu ozan*ın bu konulardaki rolünü de küçümsememek gerekir. Seyid Nesimi (1369-1417), Şah Hatayi (1489-1524), Fuzuli (1504-1556), Yemini (XV. yüzyılın sonu, XVI. yüzyılın başı) Pir Sultan Abdal (XVI. yüzyıl) Kul Himmet (XVI. yüzyılın ikinci yarısı), *yedi ulu ozan* olarak sayılmaktadır. Bu ozanlar, şiirlerinde İmam Ali'ye, İmam Hüseyin'e sonra da Şah'a çok büyük övgüler düzmüşlerdir. Kerbela acısını dile getiren şiirler yazmışlardır.

Şiilik, Araplardaki bir iktidar kavgasıdır. Bu kavga, Kürdistan'da Kürdleri, Anadolu'da Türkmenleri nasıl etkilemiştir? *Nakibüleşraf*lardan alınan sahte şecerelerle "Musa Kâzım'dan geliyoruz.", "İmam Rıza'dan geliyoruz." ifadeleri nasıl üretilmiştir? Bunlar elbette önemli sorulardır. Geçmişte, Alevilik ile ilgili birçok yazıda bu tür konuların tartışıldığını da vurgulamak gerekir.

Son otuz kırk yıldır Şii İslam'dan etkilenme daha yoğunlaşmıştır. Artık, Xizir yerine Ali adı daha çok dile getirilmektedir. Cemevlerinde, cemlerde, bu etki daha çok hissedilmektedir. Devlet, Rêya Heqiyê inancını yaşayan insanları, kitleleri, Sünni İslam'a asimile etmek istiyordu. Bu konularda çeşitli dönemlerde çok büyük çabaların gösterildiği de biliniyor ama yaşanan bu son süreçlerde, bu kitlelerin Şii İslam'a asimile oldukları rahatlıkla söylenebilir. Munzur Çem, *Kermê Dare Dare ra Yeno'* yazısında bu durumu ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Munzur Çem şöyle diyor:

Aleviliğin temelinde tarihsel olarak birbirlerini izleyen Mitraizm, Zerdüştilik, Manizm, Mazdekizm ve Hürremilik gibi inanç ve hareketler olduğunu düşünüyorum. Zerdüştilik, bu işin merkezinde yer almaktadır. İslam'la ilişkiler, daha doğrusu Şiiliğin etkisi çok sonraları ortaya çıkan bir gelişmedir. Ayrıca Alevilik-Şiilik ilişkisi, daha çok söylemle sınırlı, pratikte oldukça zayıf kalan bir ilişkidir. 40-50 yıl öncesine kadar pratikte, 12 İmam mateminden başka Alevilerle Şiiler arasında neredeyse ortak hiçbir bağ yoktu. Aleviler son 30-40 yılda Şiiliğe kaydılar ve hâlâ da kaymaya devam ediyorlar. Yeri gelmişken, bu kendi kendini asimile etme (oto-asimilasyon) kendi yörem olan Dersim'den birkaç örnek vereyim:

1970'lerden önceki mezarlara bakın, bir tekinde İslami herhangi bir motif ya da vurgu yok. Ama son 30-40 yılda yapılmış olanların hepsinde "Ruhuna Fatiha"yı görürsünüz. Çocukluğu Cem-cemaat içerisinde geçmiş biri olarak rahatlıkla diyebilirim, bugün yapılan cemler, çocukluk ve gençliğimde gördüğüm cemlere benzemiyorlar. O zaman Cemlerde vurgu Dersim evliyalarınaydı, 12 İmam anması oldukça geri plandaydı. Şimdiki cemlerde ise Dersimliler kendi evliyalarının adını bile ağızlarına almıyorlar. Cem İslami olmayan bir ibadet olmamasına rağmen, eline sazı alan Muhammed-Ali-Ana Fatma ile başlıyor, onlarla bitiriyor. Yine 1970'lere kadarki Dersim halk türkülerine ve dualara bakın; bunlarda İslami motifler yok denecek kadar azlar. Kaldı ki var olanların çoğu da sonradan eklenmiş. Şimdi ise Türkçe sözlü, İslami içerikli dua ve beyitlerden geçilmiyor. 30-40 yıl öncesine kadar ölülerin gömülmesi sırasında "Mıle" gelir, Kur'an'dan ve tabi Arapça 5-10 dakikalık bir par-

ça okur ve tören biter. Ama şimdi öyle değil. Cenaze töreninde, Alevi örgütleri tarafından yazılmış şeriatçı nitelikte, tümüyle uydurma oldukça uzun Türkçe bir tekst okunmaktadır.

Bu birkaç örnek te gösteriyor ki bugün "Alevilik" artık 40-50 yıl önceki Alevilik değildir. Aleviler, özellikle de 1980'lerden itibaren atalarından devraldıkları Aleviliği bir kenara bırakıp "Türk-İslam" sentezi içerikli yeni bir "Aleviliğe" yöneldiler. Bugün âdeta dili Türkçe, içeriği ise Şii İslam olan yeni bir "inanç"la karşı karşıyayız. Eskinin gerçek Aleviliğini yaşatmak isteyenler hâlâ var ama güçleri ve etkinlikleri sınırlıdır (s. 74-75)."

nerinaazad, 09.09.2019

BİR DİPLOMATIN ANILARI

Dışişleri Bakanlığı'nda yirmi yıl çeşitli görevler yapan Aydın Selcen anılarını yayımladı. Aydın Selcen, merkezde ve birçok devletteki Türkiye büyük elçiliklerinde diplomat olarak görev yapmıştı.

Gözden Irak'ta, Hariciyeci Gözüyle Anı/Anlatı (İletişim, İstanbul 2019.) Bu kitapla ilgili bazı düşüncelerimi belirtmek istiyorum.

Aydın Selcen, 1992 sonunda, Nato Askerî İşler Dairesinde göreve başlamış. Cezayir'de, Stockholm'de görev yapmış. Merkezde bir süre Personel Dairesi'nde çalıştıktan sonra, Paris'te, OECD Temsilciliğinde görev yapmış; 2003'ten sonra Bağdat Büyükelçiliğinde görev yapmış, 2011-2013 yılları arasında Erbil Başkonsolosu olarak çalışmış. 2013 Haziran'ında Dışişleri Bakanlığındaki görevinden istifa etmiş.

Gözden Irak'ta, Hariciyeci Gözüyle Anı/Anlatı kitabının önemli bir yönü, devletin Kürdlere, Kürd sorununa ilişkin duygularını, düşüncelerini, tasarımlarını açık bir şekilde ortaya koymuş olmasıdır.

ABD'nin, Mart 2003'te Irak'a yaptığı silahlı müdahale, Irak'ın, Kürdlerin, Kürdistan'ın tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu müdahale sonunda Saddam Hüseyin rejimi yıkılmış, Baas Partisi dağıtılmış, ordu ve *El Muhaberat* dağıtılmış, kitle imha silahları tehdidi ortadan kaldırılmıştır. Kürdleri tehdit eden kurumların, yapıların en başta gelenleri bunlardı. Bu yapıların, bu kurumların ortadan kaldırılması Kürdlerin önünü açmıştır. Yeni Irak Anayasası (2005), bu süreçte oluşturulmuş; Kürdistan Bölgesel Yönetimi bu süreçte kurulmuştur. Kürdleri, Kürdistan'ı bir parça da olsa

özgürleştirici bu süreç, devletin hiç hoşuna gitmemiştir. Aydın Selcen, bu konuda şunları yazmaktadır:

"ABD'nin Irak'a yerleşmesinden bizim temel sıkıntımız, 'Kuzey Irak' (askerin Irak'ın kuzeyi) deyip geçtiğimiz Irak Kürdistan Bölgesi'ndeki örtük iktidarımızı yitirmiş olmaktı. 'Bizim' dediğim iktidar da asker eliyle tesis edilmişti. Kuzey Irak dosyası askerindi. İstihbaratın değil, hariciyenin de değil. İstihbarat ve hariciyenin, ancak, askere endekslenmiş, asker onayına tabi etkinlik yürütmesi mümkündü (s. 24-25.)."

"Küresel güç ABD'nin, 2003'te Saddam'ı devirip komşumuz olması, bizatihi dosyayı diplomatikleştirdi. Bizdeyse asker, dosyayı hariciyeye bırakmak konusunda kıskanç davrandı. Zira, bu tür adres değişikliği, bir yandan Kürt meselesinin ulusal güvenlik sorunu olmaktan çıkıp siyasileştiği, diğer yandan, askerin elindeki somut güç dayanaklarından birini yitirdiği anlamına gelecekti. Albayın karşısında esas duruşta duran aşiret lideri Barzanî'nin, siyasi muhatap kabul edilemeyeceğine dair histeri nöbetlerinin temeli buydu. İşte, asker askerliğini, istihbaratçı istihbaratçılığını yaparken dışişlerine diplomatlık yaptırılmadı. 'Kuzey Irak'ta' dememin bir nedeni de budur (s. 25-26.)."

"'Kuzey Irak' dosyasına askerin bakması, Hariciye'nin, askeriyenin yan kurumu gibi çalışması, Hariciye'yi hiçbir zaman rahatsız etmemiştir. Esasında, askerliğin asıl ödevi diplomasiyi desteklemek olmalıdır. Bizdeyse hariciye, askeriyenin oldubittilerine kılıf uydurmak, izahat üretmekle uğraşır. Önden yürümez, arkadan gelir (s. 167)."

Kürdistan'ın güneyi için, Dışişlerinde, "Kuzey Irak", "Irak Kuzeyi", "Kürt yönetimi" gibi ifadeler kullanılıyordu. Hâlbuki bölge, resmî olarak Kürdistan Bölgesel Yönetimi olarak adlandırıyordu. Bölgenin resmî adı buydu. Aydın Selcan, Mart 2011'de, Erbil Başkonsolosu olarak tayin edildiğinden beri Dışişleriyle her zaman bu konuyu tartışmıştır. Her zaman, bölgenin Irak Anayasası'nda belirtilen adının kullanılması gerektiğini savunmuştur. Sadece, "görev gereği" olarak kendisine bir istisna tanındığını belirtmektedir. (s. 79.)

Aydın Selcen, Kürdistan Bölgesel Yönetimi açısından bir sürece daha dikkat çekmektedir. Diplomasinin, iş adamalarının, mü-

teahhitlerin, petrolcülerin, cemaat okullarının açtığı yoldan yürüdüğünü, sonra da onların önünü açar olduğunu belirtmektedir. (s. 67.)

Aydın Selcen, 10 Mart 2010 tarihinde Hewlêr'e (Erbil) ayak basmıştır. Erbil Başkonsolosu olarak tayin edilmiştir. Kürd sorununu çözmek gibi büyük iddiaları yoktur ama Erbil Başkonsolosluğu süresince Kürdistan Başkanı Mesûd Barzanî'yi Türkiye'ye getirmek, resmî bir ziyaret yaptırmak gibi bir çaba içerisindedir. Başkonsolos Aydın Selcen, Erbil'deki görevi henüz üç ayı dolmadan bu tasarımını gerçekleştirmiştir. Başkan Barzanî'nin Ankara'yı ve İstanbul'u içeren resmî bir ziyaret yapması gündeme gelmiş, bu ziyaret gerçekleşmiştir. Mesûd Barzanî'nin heyetinde, Güvenlik Müsteşarı Mesrûr Barzanî ve danışmanı Dr. Fuad Hüseyin vardır. Tercüman Dr. Abdüsselam da heyettedir.

Bu ziyaret, kitabın *Barzanî* başlıklı bölümünde anlatılmaktadır. (s. 69-76.) Ankara'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la görüşme yapıldıktan sonra, İstanbul'da, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le görüşme yapılacaktır.

"Mesut Barzani'nin heyetiyle birlikte, Ankara'da mümkün olduğunca fazla sayıda üst düzey temas yapmasını sağlamaya çalıştım. Buradan amacım, 'aşiret reisi' 'terörist' 'bir başka Öcalan' gibi hakir ifadelerle aşağılanan İKB liderine, kendini ilk elden tanıtma fırsatı yaratmaktı. Randevu almak için girişimde bulunduğumda, bakanlık içinde dahi kimilerinin, 'Ben hayatımda bir Kürt'ün elini sıkmadım, sakın bana getirme!' diye olumsuz tepkiler verdiğine tanıklık ettim (s. 72.)."

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le yapılacak görüşmenin resmî bir görüntü vermemesi için çok büyük çaba sarf edilmiştir. Bu bakımdan görüşmenin, İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır. Görüşmenin pazar günü yapılması sağlanmıştır.

"Tam otelden hareket etmek üzereydik bu defa bana, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü, Büyükelçi Hüseyin Avni Karshoğlu telefon etti. Sert bir tonda konuşarak, 'avanesi gelmesin' dedi. 'Beyefendi, avanesi dediğin, konuk heyette, oğlu ve istihbarat başkanı Mesrûr Barzani ile Başdanışman, Dr. Fuad Hüseyin var' diyecek oldum. 'Ben bilmem, senin

işin, söylersin, yalnız gelecek.' dedi (s. 73.)."

"Utana sıkıla bu talebi aktardım. Nerdeyse Mesut Barzani beni teselli etti. Türkiye ile ilişkilerin yeniden yoluna girmesine verdiği öneme vurgu yaptı. Derken yine telefon çaldı. Bu defa da görüşmenin Kürtçe-Türkçe değil Arapça yapılacağı bildirildi. Artık bu talebi konuğa iletmeden, kendim, res'en karşı çıktım. Konuşmanın içeriğinin tam anlaşılması gerektiği, resmî konuklara kendi ana dillerinde konuşma olanağı tanınmasının esas olduğu gibi, sıradan geçerlikleri anımsattım. Bir süre sonra hiç olmazsa bu konuda esneklik sağlandı (s. 73.)."

"Ancak sürprizler bununla kalmayacaktı. Otelden Huber Köşkü'ne doğru yola çıktıktan sonra yine telefon çaldı. Yine Karshoğlu, görüşme gayrıresmî mahiyette olduğu için, kravatsız gerçekleşeceğini söylüyordu (s. 73.)."

Aydın Selcen, "Kuzey Irak", "Irak kuzeyi" ifadeleri ile ilgili olarak da şunları söylüyor: *"Bu tür benzeri üst düzey görüşmelerin bence kayda değer bir başka çarpıcı özelliği de Türk tarafının ısrarla 'Kuzey Irak' deyip karşı tarafın Türkçe-Kürtçe tercümanının bunu, 'Kürdistan' diye çevirmesi, aynı biçimde Kürt tarafının, 'Kürdistan' dediğinin, Kürtçe-Türkçe tercüman tarafından 'Kuzey Irak' diye çevrilmesiydi. Kulak duyuyor ama akıl almıyor, almak istemiyordu (s. 74.)."*

Kitapta, *Ramazan* başlıklı bölümde (s. 97-99), Kürdistan'daki yaşam hakkında çarpıcı bilgiler verilmektedir. Bu bölümde, Kürdlerin dine karşı tutumları, bu konularla ilgili algılamaları, dinsel hayat, dikkate değer örneklerle dile getirilmektedir.

Ahmet Davutoğlu, Dışişleri Bakanı olarak Hewlêr'e gittiği bir Ramazan gününde, iftar zamanında kendisine eşlik edecek bir yetkili bulamamış. *"Yahu kimse mi oruç tutmuyor burada?" diye daha büyüyen bir hayretle sordu Neçirvan'a. Hazır bulananlardan bir ses çıkmadı. Neçirvan da rahat bir ifadeyle, 'Bakın Ahmet Bey' dedi, sonra işaret parmağıyla Sar-ı Reş yönünü göstererek 'Burada hepimizin adına orucu Kak Mesut tutar.' (s. 98.)."* Ahmet Davutoğlu iftar yemeğinden sonra, teravih namazı için de kendisine eşlik edecek bir yetkilinin olmamasını çok büyük bir hayretle izler. (s. 99.)

Gözden Irak'ta kitabında Aydın Selcen, Cezayir'le ilgili anılarını da dile getirmektedir. (s. 145-156.) 1990'larda iç savaş yaşanan Cezayir'de, toplumsal ve siyasal yaşamın çeşitli boyutları hakkında dikkate değer bilgiler yer almaktadır.

İç savaş döneminde dinci çevreler iktidardadır. Bu çevreler, Ulusal Kurtuluşçuları ülke dışına kaçmak zorunda bırakmışlardır.

Cezayir'le ilgili olarak küçük bir not düşmek durumundayım. 6 Mart 1975'te, Cezayir'de yapılan İran-Irak Antlaşması, kirlidir. Saddam Hüseyin ve Şah Rıza Pehlevi, Bülent Ecevit'in, Türkiye'nin teşvikiyle bir araya getirilmiştir. Bu antlaşma sürecinde, Türkiye, Sovyetler Birliği, ABD gözlemcidir. Bu antlaşmayla Kürdlerin başına lanetli bir çorap geçirilmiştir. Bu antlaşmanın yapıldığı zaman, Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi Lideri Ahmet Bin Bella (1916-2012) sürgündedir. Başbakan Huari Bumedyen'dir (1932-1978). Kürdler hakkında bu kirli antlaşmanın Cezayir'de yapılması, insanın kafasında şu tür düşünceler uyandırıyor: Cezayirli yöneticilerin şu şekilde düşünmesi daha gerçekçi olurdu: "Biz ulusal kurtuluş mücadelesi yaparak özgürlüğümüze, bağımsızlığımıza kavuştuk. Kürdlerin de bu yoldaki mücadelesi meşrudur. Bu bakımdan, bu kirli antlaşmanın, Cezayir'de yapılmasına karşıyız." Kürdler, Kürdistan konusunda süreç böyle çalışmıyor. Özgürlük, bağımsızlık yolunda ulusal kurtuluş mücadelesi yapmış olanlar bile Kürdlere, Kürdistan'a karşı, Kürdleri ezen devletlerle iş birliği yapabiliyorlar. 1999'da Kenya'da, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye teslim edilmesinde de aynı sürecin yaşandığını da biliyoruz. Hâlbuki Kenya da 1940'ların sonlarında, 1950'lerin başlarında gerçekleşen *mau mau* hareketleri sonunda bağımsızlığına kavuşmuştu. 1999'da Abdullah Öcalan'ı Türkiye'ye teslim edenler ise Kenya Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin lideri Jumo Kenyatta'nın (1891-1978) torunları oluyor.

Dış politikada önemli olan, devletin çıkarlarıdır. Bu, çok açık ama bu süreçte insani bir nitelik aranması da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

***

Aydın Selcen, devletin, dışta Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne açıldığı, içte, *çözüm sürec*inin yaşandığı bir dönemde görev yapmıştır. Buna rağmen *Kürdcü* diye damgalanmaktan, *Kürdcü* diye jurnallenmekten kurtulamamıştır. Aydın Selcen buna "Dokunan yanar." kuralı diyor. (Arka kapak yazısı.)

Gözden Irak'ta kitabında, birçok büyükelçinin, konsolosun adı geçmektedir. İki büyükelçiyi çok yakından tanıyorum. Yalım Eralp ve Yaşar Yakış. Yaşar Yakış, ilk AKP Hükûmeti'nde, 2002-2003 arasında, Dışişleri Bakanlığı da yapmıştı. Her ikisiyle de 1958-1962 döneminde Mülkiye'de (Siyasal Bilgiler Fakültesi) beraberdik. Devam zorunluğundan ve öğrenci azlığından dolayı Mülkiyeliler birbirlerini çok iyi tanırlar. Her gün sınıfta, koridorlarda, merdivenlerde, kantinde, yemekhanede vs. sık sık karşılaşırlar. İçişleri Bakanlığından veya Maliye Bakanlığından burslu okuyanlar, fakülteye bitişik olan yurtta kalanlar, birbirlerini daha yakından tanırlar.

Taşradan gelen öğrencilerin çok büyük bir kısmı, yurtta kalırdı. Yurt, sadece Mülkiyeli erkek öğrenciler içindi. Bu Mülkiye'nin 1936-1964 arasındaki yirmi sekiz yıllık bir dönemiydi. Aydın Selcen'in *Gözden Irak'ta* kitabındaki *Gelenek* bölümün okurken 1958-1962 dönemi, Yalım Eralp, gözümün önünde bir film şeridi gibi aktı.

***

Bu yazıyı bitirirken Aydın Selcen'le ilgili küçük bir anımı dile getirmek istiyorum. 2013 Mart sonu, Nisan başında İBV olarak Hewlêr'deydik. Divan Otel'de kalıyorduk. Bir sabah, kahvaltı sırasında masaya güler yüzlü biri yaklaştı. Kendisini, *Erbil Başkonsolosu Aydın Selcen* diye tanıttı. Bana, "Hoş geldiniz." dedi. Bizimle sohbet etti, bizi konsolosluğa davet etti. Çok şaşırmıştım. Dışişlerinde, Mülkiye'den sınıf arkadaşım, büyükelçi, konsolos vs. pek

çok kişi vardı fakat böyle bir karşılaşma olmamıştı. Emekli Büyükelçi, rahmetli Gündüz Aktan, Radikal gazetesinde Kürd karşıtı yazılar yazıyordu. Aydın Selcen'in, bu karşılaşmadan bir buçuk ay kadar sonra, Dışişleri Bakanlığındaki görevinden istifa ettiğini basından okumuştum.

Birkaç ay sonra, aynı otelde, yine kahvaltıda aynı masada Hüseyin Çelik'i görmüştüm. Hüseyin Çelik, o zaman AKP Hükûmet Sözcüsü'ydü. Bu kez ben, Hüseyin Çelik'in oturduğu masaya giderek "Hoş geldiniz Hüseyin Bey." dedim. Yüzüme bakmadan ve kafasını kaldırmadan, önündeki dosyayı kurcalayarak savarcasına, hızlı bir şekilde "Hoş bulduk, hoş bulduk." demişti. Yine aynı günlerde, aynı otelde, lobide, Xoşyar Zêbarî'yi gördüm. Lobide bir odaya girmişti. Odanın kapısının önünde duran sekretere yaklaşarak kendimi tanıttım ve Xoşyar Zebarî'ye selam vermek istediğimi söyledim. Xoşyar Zêbarî o zaman Irak Maliye Bakanı'ydı. Sekreter, "Bakan içeride çok önemli bir görüşme yapıyor, içeri girmek mümkün değil." demişti.

nerinaazad,15.09.2019

1916 KÜRD TEHCİRİ

Kürd tarihinde, gizli kalması, karanlıkta kalması, aydınlığa çıkarılmaması istenen dönemler vardır. Bazı dönemlerin karanlıkta kalması için özel çaba harcanır. *1916 Kürd Tehciri* böyle bir dönemdir.

1914-1915, özellikle Ermeniler için çok önemli yıllardır ama bu yıllar, Ermeni soykırımı, Türkiye'de olmasa bile, Batı'da, belgelere dayanarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Kaldı ki son on on beş yıldır, Türkiye'de de bu konularda önemli çalışmalar yayımlanmıştır. Bu çalışmalar sürdürülmektedir. Oysa 1916 Kürd Tehciri, Türkiye'de de Batı ülkelerinde de gerekli ilgiyi görmemiştir. Bu dönemin gizli kalması, karanlıkta kalması için özel bir çabanın sarf edildiği anlaşılmaktadır. Büyük Kürd Tehciri sürecine, kayıt dışı operasyonlar muamelesi yapıldığı da söylenebilir.

Jakop Kunzler (1871-1949), *Kan ve Gözyaşları Ülkesinde, Dünya Savaşı Sırasında Mezopotamya'da Yaşananlar 1914-1918* (Belge Yay., çev. Perim Ozan, 2012, İstanbul.) kitabında bu durumu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Jakop Kunzler, 1899-1922 yılları arasında, Urfa'da, Alman Doğu Misyonuna bağlı bir İsviçre hastanesinde hasta bakıcı olarak çalışmaktadır. 1915 Ermeni Soykırımı'nı, 1916 Kürd Tehciri'ni çok yakından izlemiştir. Yaşadıklarını da 1920 yılında kaleme almıştır.

Jakop Künzler, Ermeni Soykırımı'nın, Kürd Tehciri'nin çok yakın bir tanığıdır. Belki de tek tanığıdır. Yaşadıklarını, izlenimlerini 1920 yılında kaleme alması çok önemli ve değerlidir.

Jakop Kunzler, Batı ülkelerinde Ermeni Soykırımı'nın, etraflı bir şekilde incelendiğini fakat Kürd Tehciri olgusuna kimsenin

dokunmadığını vurgulamaktadır. Jakop Kunzler, bu konuda şunları söylemektedir:

"Ermenilerin kökünü kazımak isteyen Jön Türklerin, aslen Ermenistan'ın yukarı bölgesinde yaşayan ve kendi dinlerinden olan Kürtleri de evinden yurdundan ettiğini hiçbir Avrupa gazetesi yazmamıştır. Başta Ermenilere de yapıldığı gibi, Kürtlerin güvenilmez insanlar olduğu ve Rusların tarafına geçebilecekleri bahane edilerek uygulandı bu. Böyle bir sonuca varmalarına Kürtlerin ne kadar sebebiyet verdiğini bilmiyorum. Bildiğim, sürülenler arasında, savaşın başında Ruslara karşı meydanda cesurca savaşmış ve Türklerin şimdi kendilerine böyle muamele etmesini nankörlüğün âlâsı olarak gören yüksek rütbeli Kürt subayların da olduğuydu (s. 110.)."

"... 1916 kışında, Cabahcur, Palu, Muş bölgelerinden, Erzurum ve Bitlis vilayetlerinden Kürtler sürüldü. Tahminen 300.000 civarında Kürt güneye gönderildi. Önce Yukarı Mezopotamya'ya, en çok da Urfa civarına yerleştirildiler. Fakat batıda Antep ve Maraş civarında konaklayanlar da vardı. 1917 yazında Konya Ovası'na nakiller başladı. Genç Türklerin niyeti, Kürtleri kendi vatanlarında bırakmamaktı. İç Anadolu>da, Türklerin içine karışarak yavaş yavaş kaybolacaklardı Kürtler (s. 110-111.)."

"Sürgün konvoylarındaki Kürtlere yapılan muamele Ermenilere yapılan muameleden çok farklıydı. Yolda hiç eziyet çekmediler, kimse onlara dokunamıyordu. Fakat en korkuncu, sürgünlerin kışın ortasında yapılmış olmasıydı. Akşam Kürt kafilelerinden biri bir Türk köyüne geldiğinde, köylüler korkudan hemen kapılarını kapatıyordu. Bu yüzden bu zavallı insanlar kışın ortasında geceyi yağmur ve kar altında geçirmek zorunda kalıyor. Ertesi sabah köylüler, donarak ölenler için toplu mezarlar kazıyorlardı (s. 111.)."

***

Celal Temel'in *1916 Kürt Tehciri* kitabı yayımlandı. Kitabın tam adı şöyle: *Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1916 Kürt Tehciri ve İttihat ve Terakki'nin İskân ve Nüfus Politikaları (1913-1918)* (İBV Yay., Ey-

lül 2019, İstanbul.)

Celal Temel, *1916 Kürt Tehciri* çalışmasında, Fuat Dündar'ın, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)* (İletişim Yay., 2001, İstanbul.) ve *Modern Türkiye'nin Şifresi, İttihat ve Terakki'nin, Etnisite Mühendisliği (1813-1918)* (İletişim Yay., 2008, İstanbul.) çalışmalarına vurgu yapıyor.

Celal Temel'in bu konuda vurgu yaptığı başka bir çalışma da Pervin Erbil'in, *Zağros'un Ötesine, Zamana Yayılmış Kürt Tehcir Gerçeği*'dir. (Peri Yay., 2016 İstanbul.) Celal Temel, Jakop Künzler'in yukarıda belirtmeye çalıştığım kitabını da çok ayrıntılı bir şekilde incelemiş.

Celal Temel bu incelemesinde, Birinci Dünya Savaşı yıllarında -1916-1917 yılları- gerçekleşen Kürd sürgünlerini etraflı bir şekilde, belgelere dayanarak anlatmaktadır. Sekiz yüz binden fazla Kürd tehcire tabi tutulmuştur. Bunlardan çok azı, Orta ve Güney Anadolu'daki sürgün alanlarına varabilmiştir. Bu trajik durumu Hizanîzade Kemal Fevzi, *Jîn*'deki bir yazısında (3 Eylül 1919, Sayı 24.) şöyle anlatmaktadır:

"Evet onlar! Hani Bitlis'ten, Muş'tan, Van'dan, Erzurum'dan kalkarak diyar diyar göçen, sürünenler yok mu? İşte onlar! Urfa topraklarında ebediyen durgunluk ve avuntusunu arayan kimsesizler. Ah evet onlar! Perişan bir yörenin, sahipsiz, kimsesiz yurtsuz kalan ve bir lokma ekmek bulamadan ölen evlatları! Onlar ki, işte bize yadigâr bıraktıkları dertler tükenmiyor, tükenmeyecektir."

Celal Temel, Hizanîzade Kemal Fevzi'nin bu çığlığını, incelemesinin başına koymuş. (s. IV.)

Celal Temel, *Önsöz*'de de incelemeyle ilgili olarak kısaca şöyle bir bilgi vermektedir: *"Bu kitapta, I. Dünya Savaşı yıllarında, Osmanlı İktidarı İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gerçekleştirilen, kayıt dışı kalmış, saklanmış, bilinmeyen veya çok az bilinen dramatik Kürt Tehciri gerçeği anlatılmaktadır. Bu gerçeği anlamak için, öncelikle, biraz da uzun yazmak zorunda kaldığım bu önsözün okunmasının yararlı olacağını belirtmek istiyorum." (s .XV)*

Celal Temel, *1916 Kürt Tehciri*'nde tehcir, sürgün olayının bü-

tün yönlerini etraflı bir şekilde incelemektedir. Büyük Kürd Tehciri'nin hazırlıkları, bu konuyla ilgili resmî yazışmalar, tehcir kararının uygulanması, ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Büyük Kürd Tehciri'nin 1917'de sürdüğü de belirtilmektedir. Kürd liderlerin sürgünleri özellikle çok önemli bir konudur. Bu da etraflı bir şekilde düşünülmüş ve planlanmıştır.

Kör Hüseyin Paşa, Sibkanlı Aldülmecid Bey, Yazar Yaşar Kemal'in ailesi, din adamı Sadreddin Yüksel, Yazar Hasan Kıyafet'in ailesi, Ozan Ruhi Su, Konya, Kulu'daki Burunağıl köylüleri tehcir edilenler arasındadır.

İncelemede, Ermenilerden ve Kürdlerden boşalan alanlara, Kafkaslardan ve Balkanlardan göçle gelen, getirilen ailelerin yerleştirildiği de belirtilmektedir.

Kürd sürgünlerinin savaştan ve tehcirden sonra yaşadıkları dram da etkili bir şekilde anlatılmaktadır. *Jîn, Kurdistan, Serbestî, Hînkerê Ziman* gibi yayın organlarında sürgünlerin nasıl ele alındığı değerlendirildiği de incelenmektedir. Bu incelemenin gerçekleştirilmesinde çok büyük emeklerin harcandığı çok açık bir şekilde görülmektedir.

"Hasta adam" neler yaptı?

Gerek 1915 Ermeni Soykırımı'nın gerek 1916 Büyük Kürd Tehciri'nin, Osmanlı'nın, Batılı ülkeler tarafından *hasta adam* olarak değerlendirildiği bir zamanda yapılmış olması dikkatlerden uzak değildir. *Hasta adam* hem Ermenilere hem Kürdlere karşı gerçekleştirilen bu kadar büyük, kapsamlı, derin operasyon planlarını, tasarımlarını, nasıl yaşama geçirebilmiştir? Bu konuda ayrı bir inceleme konusu olmalıdır.

Büyük Kürd Tehciri'nin temel nedeni neydi?

Kürd Tehciri'nin, sürgünlerin temel nedeni devletin asimilasyon politikası ve bu çerçevede oluşan istekleridir. Kürdlerin Türklüğe asimile edilmesi İttihat ve Terakki Dönemi'nde oluşturulan bir politikadır. 1916 Kürd Tehciri bu politikanın çok önemli

bir uygulamasıdır. Cumhuriyet Dönemi'nde bu politika ve uygulamalar kararlı bir şekilde sürdürülmüştür. Kürdlerin, Orta Anadolu'daki sürgün alanlarında, köylerde, toplam nüfusun %10'unu, bazı köylerde %5'ini geçmeyecek şekilde yerleştirilmesi, buna çok özen gösterilmesi, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Bu uygulamaları asimilasyon için çok elverişli bir ortam hazırladığı besbellidir. %10, %5 uygulamalarına, Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşen Kürd sürgünlerinde örneğin 1934 Tarihli ve 2510 Sayılı İskân Kanunu'nda ve bu kanunun uygulamalarında da özen gösterilmiştir.

***

Cumhuriyet Dönemi'nde devletin, Kürdlerle ilgili en önemli politikası Kürdce yasaklarıdır. Kürdce yasakları, asimilasyon için gerekli operasyonlarla birlikte yürütülmektedir. 1930'larda, bazı şehirlerde, çarşıda, pazarda Kürdce konuşan köylülerden para cezası alındığı da Kürdlerin çoğunluğu tarafından dile getirilmektedir.

Bugün, birçok Kürd yazarının, aydınının, geçmişi değerlendirirken "Okula başladığımda tek kelime Türkçe bilmiyordum. Biz Kürd çocuklara döverek, söverek ailemize, halkımıza hakaret ederek Türkçe öğretmeye çalıştılar. Kürdceyi unutturmak için de binbir türlü operasyonlar yapıyorlardı." şeklinde anlatımları vardır.

Bu süreçte, temel soru şu olmalıdır: İleride, diyelim 1960'larda, 1970'lerde, 80'lerde başlayan Kürd muhalefetinde, örgütlerin, siyasetlerin temel istemi ne olmalıdır? Hangi istemleri ön plana koymalıdırlar? Devlet, Kürdceyi unutturmak için yoğun bir çaba sarf ediyor. Bu koşullar altında Kürd örgütlerinin, Kürdcenin yaşanması, yaşatılması konularında ne yapmaları gerekirdi?

nerinaazad, 22.09.2019

BİTLİS VE AHALİSİ

Bitlis'in XIX. yüzyıldaki toplumsal, ekonomik ve kültürel durumunu anlatan bir kitap var: *Seyyahların Anlatımlarıyla Bitlis ve Ahalisi* (Çeviren ve derleyen Baran Zeydanlıoğlu, Dara Yay., Haziran 2019, İstanbul.)

Kitaptaki metinlerin çoğu, XIX. yüzyıla ilişkin olsa da daha önceki yüzyıllara ilişkin anlatımlar da var.

Baran Zeydanlıoğlu'nun kitabında iki önemli bölüm var. Birinci bölümde (s. 1-227), seyyahların eserlerinden, seyahatnamelerden çeviriler yer alıyor. İkinci bölümde (s. 231-346) Bitlis'le ilgili olarak kendi yazıları ve derlemeleri var.

Kitabın ilk bölümüyle ilgili olarak şunlar söylenebilir:

Bu kitap, bölgenin nüfus yapısıyla ilgili çok önemli bilgiler vermektedir. 1915'te Bitlis'in otuz bin civarında nüfusu var. Bu nüfusun üçte birinin Ermeni olduğu görülüyor. Bitlis'te o dönemlerde elli civarında Hristiyan, Yakubi-Süryani aile de var. Camilerin ve medreselerin yanında kiliseler ve manastırlar da var. Müslüman öğrencilerin devam ettiği okullar yanında, Hristiyan öğrencilerin devam ettiği okullar da var. Örneğin Hersan Mahallesi, tamamen Ermenilerin yaşadığı bir mahalle olarak anılmaktadır. Ermenilerin, kasaplık, manavlık, fırıncılık, demircilik, silah tamirciliği, gümüş işlemeciliği gibi işlerle uğraştığı da belirtilmektedir. (s. 7.)

Mahkemelerde, Müslümanların ve Hristiyanların eşit oranda temsil edildikleri de vurgulanıyor. (s. 111.)

Bitlis ve Ahalisi kitabında Kürd kültürünü dile getiren birçok yazı var. İtalyan Della Valle, 1617 yılındaki mektubunda, Bitlis'te yaşayanların giyim kuşamlarıyla ilgili önemli bilgiler verir: *"Kürd-*

lerin giyimleri, Fars ve Türk giyim tarzına benzese de Kürdlerinki biraz daha sert bir tarzdır. Kadınlar daha özgürler ve serbestçe dışarıya yüzleri açık çıkabiliyor. Hem tanıdıkları ile hem de yabancılar ile rahatça konuşabiliyor. Müslümanlık ve mezhep olarak da ya Ali ya Ömer. Yalnız mezhepsel bağlılıkları, Fars ülkesi veya Türkiye (Osmanlı) egemenliğine yakınlıklarına göre değişmektedir. Bilinen bir gerçek de Kürdlerin sahip olduğu ve kendilerine has İslamiyet öncesinden kalma, birtakım geleneklerinin olmasından dolayı, diğer Müslümanlar tarafından Kürdlerin dinî vecibelerinin tam yerine getirmedikleri söylenir." (s. 34-40.)

1660'larda, Bitlis ve Tatvan'dan geçen Fransız seyyah Jean Baptiste Tavernier, Bitlis Kalesi'ne sadece Bitlis Beyi'nin ve komutanının at sırtında çıkma hakkı olduğunu, geriye kalanların, kaleye yürüyerek çıktığını vurguluyor. (s. 44.)

Vatikan tarafından, 1810'larda, Musul'a gönderilen Rahip Guisippe Campanile (1762-1835), Bitlis'ten de geçiyor. Rahip Guisippe Campanile, kanımca Kürdlerin, Kürdistan'ın çok büyük bir yarasına, zaafına parmak basıyor: *"Zaman zaman Diyarbekir Paşası ve zaman zaman da Fars Şahı'ndan aldığı bu yetki ile kibirli bir yapıya bürünen Bey, dönemin şartların uygun olarak komşularından hangisini kendine yakın görürse onun koruması altında yer alıyor." (s. 67.)*

Rahip Guisippe Campanile, halkın gururlu ve sert olduğunu da vurguluyor ama bu gurur, kendi kendisini yönetme, kendi kendisinin efendisi olma bilincini doğuramamış. Bey, birbirine düşman iki güçten kâh birine kâh ötekine yanaşarak kendisine gelecek kurmaya çalışıyor. Birbirine hasım bu iki gücün, Kürdlere de ayrı ayrı hasım oldukları çok açıktır.

Bitlis ve Tatvan arasında, Rahva Ovası'nın doğu tarafında yer alan bir han var. Bu hanın adı, IX. sayfada kanımca doğru yazılıyor: *El-Aman Ham.* Bu han (s.68), Han Elmalı diye tercüme edilmiş. Bu yanlış. *Bitlis ve Ahalisi* kitabında hem doğru adın hem yanlış adın yer alması şaşırtıcı.

Seyyahlar, doğuda örneğin Kürdistan'da Avrupai kıyafetlerle dolaşmıyorlar. Örneğin 1836'da İngiliz Yarbay Shiel, Bitlis'i Acem

kıyafetiyle dolaşmış. (s.73.) İngiliz Yarbay Shiel, Kürd Beyi'nin ve Ermeni köylülerin kıyafetini ise şöyle anlatıyor. *"Şerif Bey 25 yaşlarında, cesur bir Kürd idi. Ve esas dikkat çekici şey ise giyimiydi. Kısa sarı çizmeler, olağanüstü genişlikte pantolonlar, değişik renklerden oluşan üst üste giyilmiş üç ayrı ipek ceketler, ki bir tanesinin kolları iki metre civarındaydı, ipek bel kuşağı ve her renkten oluşan ipekten kocaman bir sarık. Ayrıca bu kıyafetlere ek olarak bir beyaz Arap pelerini, kemerinde bir hançer, uzun tabancalar ve bir kılıçla tamamlıyordu.*

Ermeni köylülerin doğru-düzgün bir elbise giydikleri söylenemezdi. Çünkü, genellikle parça kumaş ve yamalardan ve nasıl giyinip çıkardıkları bir muamma olan bir kıyafet kullanıyorlardı (s. 74-75.)."

Burada, Ermenilerle ilgili küçük bir not düşmek durumundayım: *"... XIX. yüzyılın ikinci yarılarına kadar başlıca iki sınıf Ermeni var: I. İstanbul Ermenileri: Patrikhane ve aristokrat-büyük burjuva Amira, Osmanlı'ya tamamen entegre. II. Doğu Anadolu Ermenileri: Esas olarak çiftçi, zanaatkar ve tüccar. Kürt beylerine her yıl, altın yumurtlamak yani haraç karşılığında, normal bir üretim faaliyeti sürdürüyorlar." (Baskın Oran, 1839'dan 1915'e Yuvarlanan Süreç'ten alıntı. Bu alıntı Öncesi ve Sonrası ile, 1915 İnkâr ve Yüzleşme kitabının içinde. Haz. Sait Çetinoğlu, Mahnut Konuk, Ütopya Yay., Nisan 2013, s. 36.)*

Görüldüğü gibi, Doğu Ermenileri, bu arada Bitlis'te yaşayan Ermeniler, Ermenilerin önemli bir kesimi, köylerde, İstanbul Ermenilerinin ilgisinin dışında yaşıyorlar. Yoksul bir yaşam sürdürüyorlar. Bu Ermeniler, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul Ermenilerinin, Patrikhane'nin ilgisini çekiyorlar.

Amerikalı Misyoner Southgate, 1839 yılında, Bitlis'te dabakhanelerden, kök boya imalathanelerinden, içki imalathanelerinden söz etmektedir. (s. 81.)

Misyoner Southgate, göçebe Kürdlerin dini inançlarından da söz etmektedir: *"Bu göçebe Kürdler, şehre geldiklerinde, kendilerine Müslümanız, diyorlar. Ancak, dağdaki yaşamlarına döndüklerinde pek din ile alakaları yok (s. 86.)."*

Misyoner Southgate, Kürdlerle Ermeniler arasındaki ilişkilerin düzgün olduğundan, Ermenilerin, Kürdlerden saygınlık ve

itibar gördüklerinden de söz ediyor. (s. 85.) Fars ülkesindeyse Ermeniler, Müslümanlardan bu kadar itibar görmüyorlar. Bazı yerlerde, Ermenilerin Müslümanların alışveriş yaptığı dükkânlardan ekmek bile alamadığı dile getiriliyor. (s. 70.)

Bitlis ve Ahalisi kitabında, Bitlisli Musa Bey'den, Musa Bey'in Ermenilere karşı yürüttüğü baskı ve zulümden, Ermeni kızı Gülizar'ı kaçırmasından, bu sırada Gülizar'ın babasını ve bazı aile fertlerini katletmesinden, Ermeni evlerini ve Ermeni köylerini yakmasından söz eden bölümler de var. Bu çerçevede, Musa Bey'in, 1889'da İstanbul'da görülen duruşmasından da söz ediliyor. (s. 101-108.)

Fransız Araştırmacı Vital Cuinet'in, Bitlis'le ilgili bir raporu var. Bu çok geniş bir rapor. (s.109-154.)

Bu raporun yazıldığı dönemde Bitlis, eyalet. Muş, Genç, Siirt, Bitlis Eyaleti'ne bağlı sancaklar. Sancakları, mutasarrıflar yönetiyorlar.

Cuinet Raporu'nun, *Mahkemeler ve Polis* başlıklı bölümünde şöyle deniyor: *"Bitlis ve Muş eşit sayıda Müslüman ve Hristiyan üyelerden oluşan kadılar ve naipler tarafından yönetilen sivil ve ceza mahkemelerine sahiptir (s. 111, 141.)."* Müslümanların yargılandığı mahkemelerde, rüşvetin, kayırmacılığın yaşandığı da vurgulanıyor. (s. 161.)

Raporda Bitlis'in ekonomik, kültürel durumu, iş güç çeşitleri, tarım ve hayvancılık durumu, madenler vs. ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Rahibe İsabella, 1890'lardaki Bitlis'i anlatıyor. (s. 166-177.) Muş Ovası'nda yaşayan Ermenilerin, Kürdlerin çok yoğun, yaygın baskılarıyla karşılaştıkları dile getiriyor. Bu Kürdlerin, Hacı Musa Bey'in adamları olduğu söylenebilir.

Yurtsever bir Kürd Ağası

Arshak Safrastian, 1948'de Londra'da yayımladığı *Kurds and Kurdistan* adlı kitabının 9-13 sayfaları arasında, *Bişarê Çeto ve Bitlis Valisi* başlıklı bir yazı var.

Bişarê Çeto (1871-1914), hayvancılık yapan, bu çerçevede büyük kazançlar elde eden bir Kürd. Arshak Safrastian, bu konuda şunları yazıyor: *"Çeto, bu şekilde yüklü miktarda kazanç elde ederdi. Ancak hiçbir şekilde, davetsiz Rumi misafirine, yani Türk hükûmetine vergi vermeyi kabul etmezdi. Çünkü Çeto, hayvanlarının otladığı yaylaların ve kendilerinin yaşadıkları toprakların, onlara atalarından miras kaldığını, aşiretinden başka bir oluşumu kabul etmeyip tanımadığı gibi, hiçbir zorlama ve şart altında da Tanrı tanımayan Rumilere ne toprak vergisi ne hayvan vergisi ne asker vermeyeceğini dile getiriyordu. Her ne kadar Çeto'nun kendi aşiret üyeleri de bazan Suriye ve Irak'tan, Kürdistan ve Ermenistan'a gelip giden kervanlara saldırıp yağmalasalar da Çeto, yine de gaddar ve hırsız despotlara karşı fakir ve güçsüzlerin kahramanıydı (s. 179.)."*

Bişarê Çeto, yurtsever bir Kürd ağası... Yaşadığı topraklar üzerinde egemenlik kurmaya çalışması dikkate değer bir anlayış. Devletleşme, bu tür düşüncelerin birikimi ve bir hareket yaratması sürecinde gelişiyor.

Arshak Safrastian, kendisiyle görüşmesinde, Bişarê Çeto'nun aynı düşünceleri dile getirdiğini anlatmaktadır: *"...Bu anlatım sırasında, gözlerinden ateşler çıkarcasına, kızgınlıktan titreyerek ve karalı bir şekilde, 'Rumileri burada istemiyoruz, biz kendi kendimiz yönetebiliriz, Atalarımızın Hz. Âdemden beri, bu topraklarda yaptığı gibi. O yüzden Rumiler buralardan gitmelidir. Benim oğullarım ve torunlarım, Rumiler buraları terk etmedikleri sürece huzur bulamazlar' dedi (s. 181-182.)"*

Arshak Safrastian, oğullarından birini yakalayarak zindana koyan Bitlis valisine karşı yürüttüğü operasyonu da anlatmaktadır. Bişarê Çeto ve adamları, Vali'nin Avrupai mobilyalarla Bitlis'e gelmeye çalışan eşini kaçırmışlar ve bu yolla zindandaki oğullarını serbest bırakılmasını sağlamışlar. Bu olayın *1908 Jön Türk Devrimi*'nden hemen sonra gerçekleştiği anlatılmaktadır. (s. 179.)

Bişarê Çeto'nun 1914'te, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Sarıkamış cephesinde Ruslarla savaşırken şehit düştüğünü de belirtelim.

1914 Bitlis İsyanı

Mary D. Uline, Bitlis'teki Amerikan Holyoke Kız Kolejinde görev yapmaktadır. Mary D. Uline'nin 1914 Mart, Nisan, Mayıs aylarında ABD'de arkadaşlarına gönderdiği mektuplar, isyan hakkında önemli bilgiler vermektedir. (s. 199-218.)

Bitlis ve Ahalisi kitabında, Lord Kinross'un 1951 yılında Bitlis, Tatvan ve Ahlat'a yaptığı seyahat de anlatılmaktadır. (s. 219-227.)

Baran Zeydanlıoğlu'nun makaleleri ve derlemeleri

1511'de Destan Yazan Rojkiler başlıklı yazıda, Bitlis Kürd Beyliği'nin, Osmanlılara da Farslara da boyun eğmediği belirtiliyor. (s. 234.)

Bitlis Hükümdarı Emir Şeref Han'ın Öldürülmesi başlıklı yazıda, Ulama Paşa'nın 1534 yılında, Emîr Şerefxan'ı öldürmesi ve kafasını kesmesi anlatılmaktadır. Emîr Şerefxan, *Şerefname* yazarı Şerefxanê Bedlîsî'nin dedesi oluyor. (s. 236-237.)

Melek Ahmet Paşa'nın, Bitlis Kürd Hükümdarı Evdal Xan'a saldırması, kütüphanenin yağmalanması ve âkibeti, kitabın 238-248 sayfaları arasında anlatılıyor. Bu saldırının, 1655'te yapıldığı belirtiliyor. Çuvallara doldurulan kitapların yüz elli katırla Rahva Ovası'na taşındığı, yağmalandığı, orada mezatta (açık artırma) ile satıldığı vurgulanıyor. Ebdal Xan'ın kitaplara düşkün bir *emir* olduğu da belirtiliyor.

Bitlis ve Ahalisi kitabında Bitlisli Seîdê Kurdî ve Venezuelalı Rafael de Nogalesle ilgili bir bölüm de var. (s. 261-265) Bu bölümde Seîdê Kurdî'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında, Ruslara karşı savaşta yer alması, Ruslara esir düşmesi de anlatılıyor.

Bitlis Kalesi'nin Büyük İskender'le ilişkisinin olup olmadığı da tartışılıyor. (s. 266-270.)

Kitapta, Bitlis'e tütün ne zaman geldi? (s. 307) Patates ne zaman geldi? (s. 313.) gibi bölümler de var

Kitapta 160 yıl yaşadığı vurgulanan Bitlisli Zaro Ağa'dan da söz ediliyor. (s. 297-303.)

Bir eleştiri

Dideban Dağı'ndan söz edilirken şöyle deniyor: *"Yüksekliği 1821 metre olan dağın, Bitlislilerin gönlündeki yeri tartışmasızdır. Öyle ki ağıtlara, türkülere, manilere ve destanlara konu olmuş, üzerine şiirler yazılmış, marka ve ticari isim olarak da kullanılmıştır (s. 271.)."*

Bitlis'te Beş Minare şarkısı ile ilgili olarak da şöyle deniyor: "Bitlis'te Beş Minare türküsü ne zaman bestelenmiş? Orijinali Kürdce olan klasik bir ağıtın sözlerinin 70'li yıllarda, anonim türkü diye, Türkçe sözlerle değiştirilerek seslendirilmesi ile başlıyor, minarelerin ünü (s. 279.)."

Kürdcedeki kilam, stran, dilok gibi sözcükleri *türkü* diye çevirmek çok yanlış. Türkü, Türk'e has demektir, Türk'e ait demektir. Türkçe yazılmış bir halk şiiri melodi ile ifade edildiği zaman bu, türkü olur. Bu bakımdan, kilam, stran, dilok gibi sözcükleri şarkı sözcüğüyle çevirmek daha doğrudur. En doğrusu ise bu sözcükleri çevirmeden doğrudan kullanmaktır.

Ermeni türküsü, İngiliz türküsü, Arap türküsü olmaz. Kürd türküsü de olmaz. Bu sözcüğün sık sık kullanılması, asimilasyona karşı mücadele etmek gerekir, diyenler tarafından da kullanılması, asimilasyonun boyutlarıyla ilgilidir. Asimilasyon, beynin, zihnin, en küçük hücrelerin kadar nüfuz etmiştir.

Bu süreçte Türk solundan gelen yanlış bir anlayış da vardır. Sol, "Burjuvazi şarkı söyler, şarkı dinler. Örneğin klasik Türk müziğini burjuvazi dinler, halk ise türkü söyler, türkü dinler." der. Kürdlerin de bu anlayıştan etkilendiği görülmektedir.

nerinaazad, 28.09.2019

ALEVİLİK VE TARİHİ

Selahattin Ali Arik'in *Alevilik ve Tarihi* (Dara Yay., Haziran 2019, İstanbul.) adlı kitabı yayımlandı. Bu kitapla ilgili bazı düşüncelerimi belirtmek istiyorum.

Bu kitapta dile getirilen düşüncelere göre, Alevilik kavramının birçok anlamı vardır. Yazar Selahattin Ali Arik bunu şu şekilde belirtiyor. *"19. yüzyılda adlandırılan Alevilik, derleme bir inançtır. Bütünsel olarak ele alındığında, tek bir özgün Alevi inanç kültüründen bahsedemeyiz. İnanca sahip farklı etnik yapılar, aynı adı kullanmalarına rağmen, farklı kültür ve geleneklerden dolayı birkaç Alevilik vardır.*

'Kürd Aleviliği' olarak görülen Rêya Heqiyê, kendine özgü bir inançtır. 'Arap Aleviliği' olarak görülen Nusayrilik, keza farklı bir yapıdadır. 'Anadolu/Rumeli Aleviliği' bütünüyle Türk(men)lere mal edilmektedir (s. 9.)."

"Alevilik, başat/egemen inanan dışında kalmış grup ve toplulukların gereksinimlerinin karşılamaya çalışan bir inanç sistemidir. Bu yapısıyla Alevilik, bütünüyle ele alındığında, tutmayan yamalardan müteşekkil yamalı bir bohça gibidir (s. 302.)."

Burada belirtilmesi gereken esas ilişki şudur: Sünni İslam din adamları, Sünni İslam'ın dışında kalan bütün Müslümanları, *Ali taraftarı* anlamında *Aliyyun, Eleviyyun* kavramıyla ifade etmeye başladılar. Bunlar genel olarak *Şia* kavramıyla ifade edilmektedir. Bunları dört grup altında toplamak mümkündür: *Zeydiler, On İki İmamcılar, İsmaililer ve Nusayriler.*

Zeydiler, Dördüncü İmam Zeynelabidin'in, İmam Bakır'dan on sekiz yaş küçük olan oğlu, Zeyd'i imam kabul edenlerdir. Zeydilikte, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin ve Zeyd olmak üzere beş

imam vardır.

On İki İmamalar, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin, Muhammed Bakır, Cafer-i Sadık, Musa Kâzım'dan sonra, Ali Rıza, Muhammed Taki, Ali Muhammed Naki, Hasan Ali Askeri ve Mehdi şeklinde On İki İmam'ı, imam kabul edenlerdir.

İsmaililer, Altıncı İmam Cafer-i Sadık'ın büyük oğlu İsmail'i imam kabul ederler. Bunlar da Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin, Muhammed Bakır, Cafer-i Sadık, İsmail şeklinde yedi imam sayarlar.

Nusayriler, On Birinci İmam Hasan Ali Askeri'nin bir müridi olan Nusayr'in etrafında toplananlardır. Şiiliği temel ilkelerinden biri *imamed*dir ancak Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin soyundan gelenler imam olabilir. Nusayr ise örneğin On Birinci İmam Hasan Ali Askeri'nin oğlu değil müridid ir. Bu bakımdan Nusayr, imam kabul edilmemektedir.

Bunların hepsi, Sünni İslam din adamları tarafından *Ali taraftarı* anlamında *Aliyyun, Aleviyyun* kavramlarıyla anlatılır. Sünni İslam ve Şii İslam dışında kalan ve Hariciler şeklinde ifade edilen bir kategori daha vardır. Sünni İslam, bu kategorileri de *Aliyyun, Aleviyyun* kavramlarıyla tanımlar.

Selahattin Ali Arik'in *Alevilik ve Tarihi* kitabında sözü edilenler hep bu kategorideki Alevilerdir. Şiiler, Ali taraftarları, doğal olarak Müslüman'dırlar. Ali, Hasan, Hüseyin, Kerbela, Ehlibeyt, Fatıma Ana, On İki İmam, Evladı Resul, Seyidlik vs. gibi kavramlar, Şii İslam'ın kavramlarıdır. Bu kavramlar, Ali taraftarı denen Aleviler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

Alevilik ve Tarihi kitabında bir de *Rêya Heqiyê* inancında olanlar vardır. Kitapta bu kategoriden de söz edilmektedir ama daha çok birinci kategorideki Aleviler anlatılmaktadır. İkinci kategori, Kürd Aleviliği *Rêya Heqiyê inancı* şeklinde ifade edilmektedir. (s. 287-288.) Bu, Müslüman olmayan bir inançtır. Müslümanlıktan önceki bir inançtır. Mitra inancıdır. Mitra inancının geçmişi, MÖ 2000'lere kadar uzanmaktadır.

Selahattin Ali Arik, *Aryan İnançlar ve Rêya/Raa Heqîye, Mitra*

Zervan, Zerdüşt Mani, Mazda, Yarasan, Êzdiyati ve Kürd Aleviliği (İBV Yay., Nisan 2015, İstanbul.) kitabında, *Rêya Heqiyê* inancından söz etmektedir. Bu bakımdan *Alevilik ve Tarihi* kitabını, bu ikinci kitapla birlikte okumakta yarar var.

Bunun dışında, *Alevilik ve Tarihi* kitabını okurken Ahmet Önal'ın *Rêya Heqiyê İnanca Mîhtra İnancıdır; Müslümanlık, Kızılbaşlık, Alevilik Değildir* (nerinaazad.org 9 Ekim 2019.) yazısını da göz önünde bulundurmakta yarar var. Bu yazı, yukarıda belirtilen sitelerde asılı durmaktadır. Ayrıca okuyucuya kolaylık olsun diye bu yazıya ek olarak da verilmektedir.

Yukarıda, Şii İslam'ın, Ali, Hasan, Hüseyin, Kerbela, On İki İmam gibi kavramları verilmişti. Bu kavramların Anadolu'daki Türkmen inançlarını, *Rêya Heqiyê* inancındaki Kürdleri nasıl etkilediği ne zaman etkilediği önemli bir sorudur. Selahattin Ali Arik'in *Alevilik ve Tarihi* kitabında bu soruya cevap olabilecek önemli açıklamalar var.

Bu süreç Şah İsmail'in (1489-1524) ailesiyle yakından ilgilidir. Yazar Selahattin Ali Arik, ailenin etnik kökeniyle ilgili olarak şöyle söylüyor: *"Şeyh Safiyuddin (1252-1335) kendisini, Yedinci İmam Musa Kâzım yoluyla Ali'ye bağlar. Ancak, Profesör Faruk Sumer, Safevilerin kökleri hakkında şunları yazar: 'Gerçekten, hanedanın seyidlik ile hiçbir ilgisi olmayıp Firuz Şah adlı Sincarlı bir Kürd neslinden geldiği şüphe götürmez bir şekilde ortaya konmuştur (s. 56.)."*

Faruk Sumer bu düşüncesini *Safevi Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde, Anadolu Türklerinin Rolü* (Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yay., Ankara 1976.) adlı çalışmasında dile getirmektedir. Murad Ciwan da aynı görüştedir: *"Şeyh Safiyeddin'in bilinen en eski atasının Firuz Şah Zerinkulahê Kurdî-yî Sincari olduğu, onun, Sincar'dan (bugünkü Musul'un bir bölgesi) Hazar Denizi'nin güneybatısındaki Erdebil'e göç ettiği, orada yerleşip tarım ve hayvancılıkla uğraştığı büyük sürülere sahip olduğunu belirtiyor."* [Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler, İlk Kürt Osmanlı İttifakı (1514) Avesta 2015, İstanbul, s. 63.]

Ailenin, Şeyh Safiyuddin'in torunu Hoca Ali zamanına (1371-

1429) kadar, Sünni Şafi bir inancı vardır. Şiileşme, Hoca Ali zamanında başlar.

1402'de Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında geçen *Ankara Savaşı* sonunda Timur, otuz bin Osmanlı askerini esir almıştı; İran'a otuz bin esirle döndü. Timur'un Safevi tarikatı ile arası çok iyiydi. Timur Safevi tarikatına hamilik yapıyordu. Hoca Ali, Timur'la yaptığı bir görüşmede, ondan esirleri serbest bırakmasını istedi. Timur esirleri serbest bıraktı. Serbest bırakılanların önemli bir kısmı Anadolu'ya döndü. Bunlar Anadolu'da Safevi tarikatının propagandasını yapmaya başladılar. Hoca Ali'yle birlikte Safevi tarikatı Şiileşmeye başlamıştı. (s. 56-57.)

Daha sonra, Şeyh Cüneyd (ölümü 1460), Şeyh Haydar (ölümü 1488) ve Şah İsmail dönemlerinde bu etki daha da büyümüştür. Şah İsmail'le birlikte İran'da Şiilik kurumlaşmış, devlet dini olmuştur. Bu süreç içinde Hoca Ali, Şeyh Cüneyd, Şeyh Haydar, Şah İsmail, Anadolu'da Türkmenlerin yaşadıkları alanlara kendi halifelerini göndermiş; Türkmen kitleler arasında Şiiliğin yaygınlaştırılması sağlanmıştır.

Şiilik değerlerinin, Türkmen kitleler arasında yaygınlaşmasında, yedi ulu ozanın şiirlerinin büyük rol oynadığı da bilinmektedir. Şah Hatayi'nin, Pir Sultan Abdal'ın, Kul Himmet'in bu yoldaki şiirleri önemlidir

Şah Hatayi (1489-1524) Ali'yi tanrılaştırarak ve gökyüzünün ve yeryüzünün yaratıcısı olarak görür.

Şah Hatayim eydür, derd ile ah
Dine vird etti ol Ganî Şah
La mekân ilinin hem padişah
Müminlere Yezdan olan Ali'dir. (s.77)

XVI. yüzyılda Sivas yöresinde yaşayan Pir Sultan Abdal, Xizir'ın Ali olduğunu söylemektedir.

Binbir adı vardır, bir adı Hızır

Her nerde çağırsan orada hazır
Ali padişahtır, Muhammed vezir
Bu fermam yazan Ali değil mi? (s. 259)

"Allah-Muhammed-Ali'nin birbirine dönüştürülmesi, üçün 'bir' olarak görülmesi, sonra da bir tek Ali'ye indirgenmesi, Pir Sultan'da olduğu gibi Kul Himmet'te (XVI. yüzyıl) de görülür."

Ali ismi dört kitapta okunur
La ilahe illa Ali yazılı
Zikr edenler ezazilden sakınır
La ilahe illa Ali yazılı (s. 79)

***

Yarsan (Ehl-i Hak) inancında Ebu'l Wefaî Kurdî (1026-1107) önemli kişidir. Bu kişiye Tac'ül Arîfin Ebu'l Wefaî Kurdî de denilmektedir. Selahattin Ali Arik, *Alevilik ve Tarihi* kitabında, Ebu'l Wefaî Kurdî'nin Sünni İslam âlimleri tarafından sorguya alındığından söz etmektedir. (s. 147-148.) Ondan sonra da Yarsanlığı ve Êzîdîliği, İslamiyet'e adapte etmeye çalışan, Yarsan ve Êzîdî inançlılar tarafından oluşturulan bir ekolün kurulduğunu dile getirmektedir. (s. 150.)

Ahmet Önal, 10 Eylül 2019 günü bana gönderdiği bir notta, ilişkilerin farklı bir yönüne işaret etmektedir. Ahmet Önal, Ebu'l Wefaî Kurdî'nin, Bağdat'ta İslam âlimleri tarafından sorguya çekildiğini, o sorgudan sonra büyük bir kırılmanın yaşandığını vurgulamaktadır. O sorgudan sonra, Ebu'l Wefaî Kurdî'nin öncülüğünde Yarsan ve Êzîdî inançlılar tarafından bir tarikatın kurulduğunu, bu tarikatın Yarsanlığı ve Êzîdîliği İslamiyet'e yakınlaştırmaya çalıştığını anlatmaktadır. Bu tarikatı oluşturanların hepsinin Êzîdî ve Yarsan inançlılar olduğu da belirtilmektedir. Ondan sonra Ebu'l Wefaî Kurdî'nin "Akşam Kürd olarak yattım, sabah Arap olarak doğdum." dediğine işaret etmektedir. Ahmet

Önal, bunun oportünist bir tutum olduğunu, bundan dolayı Yarsan inancında büyük bir kırılmanın yaşandığını söylemektedir.

Baba İlyas (ölümü 1240), Baba İshak, Dede Garhın, Hüsameddin Çelebi gibi tarihsel ve toplumsal kişiliklerin Ebu'l Wefaî Kurdî'nin tarikatına bağlı olduğu da vurgulanmaktadır. Hüsameddin Çelebi'nin, Mevlana Celaleddin Rumi'ye (1207-1273) çok yakın bir kişi olduğu da söylenmektedir.

Bugün gerek Alevi gerek Müslüman ailelerde *biz Seyidiz,* diyenler vardır. Ayrıca Müslüman Kürdler arasında *biz Abbasi'yiz, Abbasilerden geliyoruz,* diyenler vardır. Gerek seyidlik gerek Abbasilik, Araplıkla ilgilidir. Kürdlükle bir ilgisi yoktur. Kürdlerin bu söylemi sık sık dile getirmeleri, Kürdlükten kaçıştır. Bu söylem, Kürdlükten kaçışın bir gerekçesi olarak dile getirilmektedir. Öte yandan, bu söylemi dile getiren Kürdlerin, devletle yoğun bir ilişki içinde oldukları da söylenmelidir. Devletin, Kürdlere karşı geliştirdiği, tırmandırdığı baskı zulüm politikaları, genel olarak bu kesimler tarafından desteklenmektedir. Bu desteğe rağmen, zaman zaman bu kesimlerin de sürgünlerden kurtulamadığı bir gerçekliktir.

EK:

Ahmet Önal: Rêya Heqiyê inancı Mîhtra inancıdır; Müslümanlık, Kızılbaşlık, Alevilik değildir; Rêya Heqiyê inancı Mîhtra inancıdır; Müslümanlık, Kızılbaşlık, Alevilik değildir. Rêya Heqiyê inancını "Alevi" diye tamamlayıp İslamiyet'e yamalamak, asimilasyoncu bir projeye aracılık yapmaktır. Çünkü, Mihtra, Zerdüşt, Zerevan, Mazda, Mani inancı ile Müslümanlığı "benzer" göstermek, hatta onun içinde ele almak, tarihi bilmemek, farkındalığı algılamamak olur.

Neden mi?

Sadece birkaç farkı göstermek, doğru bir algı edinmek ve sorgulamaya başlamak için yararlı olur sanırım.

1- Rêya Heqiyê inancı, yayılmacı değildir. İslamiyet yayılmacıdır.

2- Rüya Heqiyê inancı kimseyi kendi inancına çağırmaz, kendini yaşar ve doğrusunu söyler. İslamiyet ise zor yoluyla ya da inandırarak başka dinden insanları "yola getirmek" için savaşır.

3- Rêya Heqiyê inancı, başkasının malına, varlığına el uzatmaz, nefsine yenilip eline sahip olmazsa "düşkün" addedilir. İslamiyet'te "Müslüman olmayanın malına el koymak, ganimettir. Günah sayılmaz!" hatta zaruri görür!

4- Rêya Heqiyê inancı, kendisinden bir kişinin, birden fazla kişi ile evliliğini reddeder. Beline sahip olur. Birden fazla insan ile evleneni "düşkün" olarak addeder. Yapanı, toplumda teşhir eder, dıştalar, sofrasına, cemaatine kabul etmez. Yüz kızartıcı bir suç işlemiş gibi cezalandırır. Tüm İslâm sahabeleri, Ehli Beytler dedikleri peygamber soyundan ileri gelenleri başta olmak üzere, meşhur İslam savunucuları, birden fazla evlilik yapmıştır. Örnek: Muhammed, Ömer, Ali, Osman vs.

5- Rêya Heqiyê inancı, doğayı ve üzerinde yaşadığı coğrafyayı kutsar, başkasının yaşadığı yerlerde de gözü yoktur, paylaşımcıdır, hak gaspı ve hak ihlali yoktur. Rêya Heqiyê inançlılar, güneşi en çok gören alanları ziyaret sayıp taparlar. Rêya Heqiyê inançlıların yaşadığı Dersim bölgesi kutsal bilinir. Düzgün Bava, Silbus, Zêl, Mercan, Munzur, Mazgêr, Sava, Pilvang, Pêrtak, Seyqasim, Şeytan, Korbox, Karêr, Eser, Qertalix, Şerfedîn, Koyê Sipî, Koyê Çolig, Sincar, Hewreman dağ, taş, dere ve suları kutsaldır! İslamiyet için böyle kutsallıklar yoktur. Yaşadığı yerlere mülk olarak bakar.

6- Rêya Heqiyê inancında, kişiye değer vardır, ancak kişiye tapınmak yoktur. Hatası görülen, hata yapan herkes eleştirilir. İslamiyet'te, peygamber, halife, imam, din mensubu eleştirilemez, bilakis hataları ya meşru ya da inkâr edilmek üzere, fermanlar, sünnetler, ayetler ile gerekçeler uydurulur. Kişiler, dini liderler, temsilciler Allah'ın yerine konularak teslim olunur. Zira İslamiyet, kavram olarak da teslimiyet ile özdeş olarak algılanır. Allaha, peygambere, halifeye, imama ve onların temsilcilerine teslim olmadan cennete gitmek, günahlardan arınmak güçtür.

7- Rêya Heqiyê inancında, insan kutsaldır, diğer canlılara eza, işkence vs. etmek suçtur. İslamiyet'te hizmet etmek, alan kapmak, insan kazanmak için her tür şiddet, savaş ve ganimet kapmak, insan değilse hayvanları kurban etmek kural ve vacip görülmüştür.

8- Rêya Heqiyê inancında, insan doğanın bir parçasıdır, ilah değildir ve doğaya bağlıdır. İktidara bağlı olmadığı gibi, dini de iktidarın bir aracı yapmaz. İktidara bağlılık yoktur. İnanca uygun etik davranışlar esastır. Utanma, ayıp, düşkün olma korkusu vardır. Korku üzerine inancı inşa etmez. İslamiyet'te inanç, Allah korkusu ile başlar.

9- Reya Heqiyê inancında, yakarış doğaya olur. Bu nedenle, eller en büyük ritüel olan sıcaklık ve aydınlık veren güneşe açılarak dualar edilir, muratlar istenir. Yağışın besi bereketi ile su ve onun yarattığı tabiattaki yeşilliği kutsar. Tabiata ferahlık veren rüzgârı kutsar. Toprak ürün verdiği için minettarlık duyarak kutsar. İnsan gücü büyük kudrettir, o güç ve emek olmadan üretmek mümkün olmadığı için kutsaldır.

10- Xizir, güç ve kuvet veren, rüzgârın, suyun, aydınlığın ve yağışın içindeki güçtür, zor günde imdada yetişen olarak inanılır. Xizir, hak ve haklının hakemi olarak, tabiatı dengeleyendir. Sevginin sırrıdır. Haksız üzerindeki gözetleyici ve cezalandırıcıdır, caydırıcıdır. İyi olan insan, Xizirdan korkmaz, kötü olan Xizir ile problemli olur. İnsanlar kendi işlerini kendileri ayarlamayı bilmeli, Xizir'ı gereksiz çağırıp meşgul etmemeli diye inanılır. Böyle bir ritüel, İslamiyet'te yoktur.

11- Doğadan alınan şey, bir şahsa ve hatta sadece en çok emek verip üreten insana da ait değildir. Çevrede yaşayan, aç, çocuk, yakın ve her ihtiyaç duyanın hakkı vardır.

İslamiyet'te böyle bir algı, kural ve kaide yoktur.

Ancak, milattan önce 2000 yıllarında ilk tek tanrılı din olarak var olagelen Mihtra inancının rituellerini taşıyan; Rêya Heqiyê, Yaresanlik/Kakaîlik, Enel Hak, Êzîdîlik gibi inançlardaki etkilerini, kendinden sonraki Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi diğer dinlerde görmek mümkündür. Ancak, kendilerinin,

Mihttra inancını yok sayarak, tarihi kendinden başlatmaları yalandır.

Zira, zamanla inançları, siyasetin bir malzemesi ve iktidar inşasında bir harç olarak kullanmak âdetleştikçe, mitoloji tarihini de siyasal tarihin bir parçası hâline soktukları görülür. Çünkü din artık siyasetin bir ünitesi olarak işlenmiştir.

Ben burada, sadece belli başlı birkaç farkı belirtim. Bunu daha da çok sayıda maddelerle farklılık olarak sıralamak mümkündür.

Benim buradaki amacım, inançları çekiştirmek ve birinin propagandasını etmek değildir. Bilakis, geçmiş pek çok inançta doğru şeyler bulmak mümkün olduğu gibi, genel olarak bilimsel çalışmalarda, tutucu, tabucu, geri ve ilkel duruşları ağırlıktadır. Mitoloji bilimini doğru algılamak, dinin siyasetin nüvesi hâline getirildikçe daha çok kendi rayından çıkarılarak kirletildiğini, şiddetin aracı hâline sokulduğunu görmek açısından önemlidir.

Onun için;

Rêya Heqiyê inançlılar kendilerini, Müslüman bilir ancak Müslüman değil.

Rêya Heqiyê inançlılar kendilerini, Kızılbaş bilir ancak Kızılbaş değil.

Rêya Heqiyê inançlılar kendilerini, Alevi bilir ancak Alevi değil.

Çünkü,

Rüya Heqiyê inancı, 4000 yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Müslümanlık, 1400 yıllık bir tarihe sahiptir. Kızılbaşlık, 500 yıllık bir tarihe sahiptir. Alevilik ise 140 yıllık bir tarihe sahiptir.

4000 yıllık tarihi geçmişi ve köklü ve temel özgün ritüelleri olan Rêya Heqiyê inancını getirip kendine özgü ritüellerden yoksun ve bir asimilasyon modunda sürdürülen Alevilik söylemi üzerinden asimilasyona tabii tutmak zuldür, bilgisizliktir ve cehalettir.

Bu hususta, şu kaynaklar önemli bilgiler içerir:

1- *Alevilik ve Tarihi*, Selahattin Ali Arık, Dara Yayınları

2- *Rêya / Raa Heqiyê*, Selahattin Ali Arık, IBV yayınları

3- *Kürtlerin Tarihi*, Bahoz Şavata, Cilt, I, II., IBV Yayınları,
4- *Munzur Çem*, Gezi notları
5- Murad Ciwan, *Çaldıran Savaşı'nda, Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler İlk Kürt-Osmanlı İttifakı (1514)*
6- *Şîî İslam Tarihi*, Farhad Daftary, Alfa Yayınları,
7- *İsmaililer*, Farhad Daftary, Alfa Yayınları,
6- İsmail Beşikci'nin kitap ve makalelerine başvurulabilir.

nerinaazad, 03.10.2019

DOKTOR SEÎD

Agirî Pêşmerge Güçleri Komutanı Doktor Seîd, IŞİD'le savaşıyordu. Almanya'dan Hewlêr'e 2014 Ağustos'unda bu amaçla gelmişti. IŞİD'le savaşırken 26 Ekim 2016'da ağır yaralanmış, önce Hewlêr Hastanesi'ne kaldırılmış, kısa bir süre sonra da tedavi için Almanya'ya götürülmüştü. Hastanede Doktor Seîd'e çok ilgi gösterildi ama Doktor Seîd kurtarılamadı, 30 Ekim'de şehit düştü. Cenazesi Almanya'dan Hewlêr'e oradan da Xabûr üzerinden Bingöl'e getirildi. Cenaze Bingöl'ün Çilkanî köyünde -kendi köyü- defnedildi.

Doktor Seîd, şehit olduktan sonra, Kürdistan Başkanı Mesûd Barzanî onu *Kürd Generali* unvanıyla ödüllendirdi.

Doktor Seîd, şehit düşmesinin üçüncü yıldönümünde, 27 Ekim 2019'da, Almanya'nın Hamburg şehrinde, ağabeyi Selim Çürükkaya'nın düzenlediği bir program çerçevesinde anıldı.

Bu program çerçevesinde, İBV'den İbrahim Gürbüz'le birlikte 26 Ekim günü Hamburg'a uçtuk. Havaalanında bizi Selim Çürükkaya ve iş insanı Zeynel Abidin karşıladı. Zeynel Abidin'in arabasıyla Selimlerin evine gittik. Aysel, kızları Soma ve Aysel'in kız kardeşi Yeter evdeydi.

27 Ekim'de gerçekleşen anma etkinliğinde program sunucusu, ilk olarak Kürt Toplumu Başkanı Ali Ertan Toprak'ı kürsüye davet etti. İkinci konuşmacı CDU Berlin Milletvekili ve Hamburg başbakan adayıydı. Üçüncü konuşmacı, Kürd toplumu adına konuşan Mehmet Tanrıverdi'ydi. Dördüncü konuşmacı Aysel Çürükkaya, beşinci konuşmacı Selim Çürükkaya'ydı.

Bu arkadaşlar, Kürdler ve Kürdistan hakkında, Doktor Seîd'in

çabaları hakkında çeşitli açıklamalarda bulundular.

Daha sonra arka arkaya iki panel gerçekleşti. Birinci panelde konuşmacılar Prof. Dr. İlhan Kızılhan, Şîrvan Barzanî ve İsmail Beşikci'ydi.

Birinci panelden sonra, Karaman Yavuz'un, Doktor Seîd'in eylemleri, çabalarıyla ilgili belgeseli gösterildi.

İkinci panelin konuşmacıları, Jan Dost, Brandenburg Eyaleti Devlet Bakanı Sekreteri Andreas Büttner, Enfal ve Şehitler Bakan Yardımcısı Brawan Hamid'di. Her iki panelin moderatörü de Hüseyin Düzen'di.

Paneller soru cevap şeklindeydi. Törene katılanlar da konuşmacılara sorular sordular. Canlı bir tartışma ortamı vardı. Bu çerçevede İsrail'den bir milletvekili de söz aldı.

Programın çeşitli bölümlerinde, Rojîn, Rêzan Rêzdar, Omer Gundî, Kürd şarkılarını, ağıtlarını seslendirdiler.

Etkinlik sırasında pek çok arkadaşı gördüm. Hamburg'da bir üniversitede hoca olarak çalışan Arzu Yılmaz'ı görmek benim için sürpriz oldu...

Mutabakat

22 Ekim 2019'da, Rusya'da Rusya Devlet Başkanı Putin'le Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan arasında bir görüşme yapılmış; mutabakat belgesi yayımlanmıştı. Bildiride bölücülerden, ayrılıkçılardan söz ediliyor; bunlara fırsat verilmeyecek, deniyordu.

Konuşmada, esas bölünenin, parçalananın, paylaşılanın Kürdler ve Kürdistan olduğunu vurgulamaya çalıştım. 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Ortadoğu'da, Yakın Doğu'da bir statüko kurulmuş ama bu statüko, Kürdlere bir statü vermemiştir. Kürdler ve Kürdistan bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmıştır. Dönemin emperyal güçleri Büyük Britanya ve Fransa, Yakın Doğu'nun ve Ortadoğu'nun iki güçlü devleti, Osmanlı İmparatorluğu ve İmparatorluğun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti, İran İmparatorluğu ve İmparatorluğun devamı olan yeni İran Şahlığı, bu süreci birlikte kotarmış; geliştirmiştir.

Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası barışı sağlama amacıyla kurulmuştur. Dönem, *ulusların kendi geleceklerin tayin hakk*ının en çok konuşulduğu, tartışıldığı, bu temel hakkın yaşama geçirilmesi için çaba harcandığı bir dönemdir. Bu konuşmalar, tartışmalar hem Sovyetler Birliği'nde hem ABD'de yapılmaktadır. Böyle bir dönemde Kürdlerin ve Kürdistan'ın bölünmesinin, parçalanmasının, paylaşılmasının gerçekleşmiş olması dikkate değer bir konudur. Bu bakımdan, esas bölünenin, paylaşılanın Kürdler ve Kürdistan olduğunun vurgulanması, her zaman vurgulanması önemlidir.

Milletler Cemiyeti, uluslararası barışı kuramamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı önleyememiştir ama uluslararası barışı kurma çabaları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir. 1945'te Birleşmiş Milletler bu amaçla kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Dönemi'nde dünyanın siyasal çehresinde çok büyük değişiklikler olmuştur. Örneğin Afrika sömürgeleri birer birer bağımsızlık kazanmıştır. Kürdistan'daysa hiçbir şey değişmemiştir. Kürdlerin, Kürdistan'ın, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış durumu aynen korunmuş; sürdürülmüştür. Kürdler yine bir statü sahibi olamamışlardır.

Sömürge bir statüdür. Çok alt düzeyde de olsa sömürge bir statüdür. Kürdistan sömürge bile değildir çünkü sömürge kavramı, her şeyden önce sınırları önceden belirlenmiş bir ülkeyi işaret eder. Örneğin "Hindistan, İngiliz sömürgesidir.", "Cezayir, Fransız sömürgesidir.", "Mozambik Portekiz sömürgesidir." dendiği zaman, sınırları önceden belirlenmiş ülkeler gündeme gelir. Uluslararası hukukta sömürge kavramı vardır. Örneğin Afrika sömürgeleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu sınırlar üzerinden bağımsızlık kazanmışlardır. 14 Aralık 1960 Tarihli ve 1514 Sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı bu bakımdan çok önemli bir belgedir.

Kürdistan için bunları söyletebiliyor muyuz? Uluslararası hukukta, uluslararası belgelerde, sınırları, önceden belirlenmiş, Kürdistan diye bir ülke yoktur. Sömürge bile değil kavramı, ör-

neğin *alt sömürge* kavramı yoktur. Kürdistan, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış, her bir parçalı da bir egemen güç tarafından işgal edilmiştir.

***

Selim Çürükkaya, konuşmasında "Dr. Seîd Kürdlerin ulusal ruhudur." diyor. Kürdlerde ulusal ruhun olmadığını veya çok zayıf olduğunu da belirtiyor. *Ulusal ruh* kavramı önemlidir. Doktor Said'in Kürdlerin ulusal ruhu olduğu saptaması da önemlidir.

Gerek Aysel Çürükkaya gerek Selim Çürükkaya, tören sırasında çok önemli konuşmalar yaptılar ama konuşmalarını Türkçe yaptılar. Bu, kişi olarak bende biraz burukluk yarattı çünkü bu ulusal ruh kavramına aykırı bir tutumdur. Ulusal ruh, ulusun ana dili olmalıdır. Hele hele o dil baskı ve zulüm altındaysa, Kürd olmaktan doğan haklar, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan haklar, baskı ve zulüm altındaysa ulusal ruhu oluşturan temel etkenler de bunlar olmaktadır.

Törende Aysel Çürükkaya'nın ve Selim Çürükkaya'nın Türkçe konuşmaları, zihnimde bazı anıları canlandırdı. Bunları kısaca belirtmek gereğini duyuyorum.

Yıl 1955. Arap Birliği toplantısı Kahire'de yapılıyor. Arap Birliği, bu toplantısına, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni de davet etmiş. Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı 1954'de başlamış, Arap dünyasında ve İslam dünyasında çok olumlu etkiler yaratmıştı. Türkiye o zaman, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni değil Fransa'nın sömürgeci politikalarını, uygulamalarını destekliyordu.

1955'te, Kahire'de gerçekleşen Arap Birliği toplantısına Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi adına, Cephe'nin lideri Ahmed bin Bella (1916-2012) katılmıştı. Ahmed bin Bella, Fransız kültürüyle, Fransız diliyle yetişmiş bir Arap'tı. Arap olduğunu biliyor ama Arapça bilmiyordu. Savaş süresince Arapça öğrenmeye çalışıyordu. Arap Birliği toplantısına, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin de davet edilmesi, onda büyük bir heyecan yaratmıştı. Toplantıya

katılmak, Arap liderlerle birlikte olmak ve kürsüde Arapça konuşmak kendisi ve Cezayir için büyük bir onurdu. Arapça konuşmak için hazırlık da yapmıştı.

Ahmed bin Bella, konuşması için kürsüye davet edildi. Ahmed bin Bella konuşmasına, Arap Birliği üyelerini Arapça selamlayarak başladı. Üç beş saniye bekledi ama konuşmasının devamını getirmedi. Katılımcıları bir defa daha Arapça selamladı ama Arapça konuşmaya devam edemiyordu. Kürsüde çok büyük sıkıntılar yaşadı. Terledi, yüzü kızardı. Çok büyük sıkıntılar yaşadığı belli oluyordu, ağlamaya başladı. Arapça konuşamamaktan dolayı derin acılar, hüzünler yaşıyordu. Bunun üzerine, Arap Birliği'nden iki üye, kürsüye çıktı. İki koluna girerek onu teselli etmeye çalıştı. Gözyaşlarını sildi. Şöyle dediler: "Sayın Başkan, duygularınızı, düşüncelerinizi çok iyi ifade ettiniz ve bizler bunları çok iyi anladık."

Bu tutum, toplantıda Ahmed bin Bella'ya, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne karşı çok olumlu bir hava yarattı. Dikkat edelim, Ahmed Bin Bella, çok ağır sıkıntılar, hüzünler yaşamasına rağmen Fransızca konuşmadı. Bu, asimilasyonun bilincine varmanın, bazı insanlarda, çok yoğun acılar yaratabildiğini gösteriyor. Hâlbuki duygularını, düşüncelerini, Fransızcayla çok iyi ifade edebilirdi. Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin taktiklerini, stratejilerini çok iyi anlatabilirdi. Bütün bunları Fransızca anlatsaydı kanımca bu olumlu etkiyi yaratamazdı.

Bu bilgileri 1950'lerin sonlarında, 60'ların başlarında Mülkiye'de öğrenciyken Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı hakkında, kitaplar yazılar okurken edinmiştim.

Aysel'in ve Selim'in Türkçe konuşmaları sırasında zihnimde canlanan ikinci anı şu: Bulgaristan Komünist Partisi, 1984-1985 yıllarında, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin adlarını Bulgar adlarıyla değiştirmeye çalışıyordu. Bulgaristan'da yaşayan Türklere şu söyleniyordu: "Türk adlarıyla devam ederseniz günlük yaşamınızda zorluklarla karşılaşabilirsiniz ama Bulgar adları alırsanız Bulgaristan Komünist Partisi'nde ve Bulgaristan devlet bürokrasisinde kısa zamanda ilerleme, yükselme kaydedebilirsiniz."

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin önemli bir kısmı bu politikaya, uygulamalara tepki gösterdi. Bulgar adlarını kabul etmeyen Türklere işkence yapıldığı vurgulanırdı. Tuna Nehri üzerindeki Belene Kampı'nın bir işkence merkezi olduğu anlatılardı. Bu uygulamalara tepki gösteren Türklerin Türkiye'ye göçleri de başlamıştı.

O zaman Çanakkale E Tipi Cezaevi'nde, D-9 koğuşundaydım. Koğuşta yüz yirmi civarında arkadaş kalıyordu. Bütün devrimciler, Dev-Yol, Dev-Sol, Partizan, Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Kurtuluş, TKP vs. bu koğuştaydı. Bu cezaevinde o dönem PKK'li tutuklular yoktu.

Ekim ayında bir gün, televizyondan akşam haberleri izleniyordu. Haberleri sunan kişi, bir anda, Türkiye-Bulgaristan sınırındaki göçleri izleyen muhabirlere bağlandı. Muhabir sınırı henüz geçmiş bir Türk'le konuşuyordu. Bulgaristan'dan göç eden Türk, Bulgar adı almak istemeyen Türklere yapılan işkenceleri anlatıyordu. Belene Kampı'nın işkence merkezi olduğunu söylüyordu ama Bulgarca konuşuyordu. Konuşmanın Türkçesi alt yazı ile veriliyordu. Televizyonu izleyenler bu Türk'e fazla ilgi göstermediler, konuşmasını ilgiyle dinlemediler.

Başka bir muhabir bir diğer göçmeni ekrana getirdi. Bu da Bulgar adını kabul etmeyenlere karşı yürütülen işkenceyi anlatıyordu ama Türkçe konuşuyordu. Çok bozuk bir Türkçe, çat pat bir Türkçe ama ısrarla Türkçe konuşuyordu. Vücut dili de onun neyi ifade etmek istediğini anlatıyordu. Arkadaşlar bu Türk'e çok ilgi gösterdiler. Konuşmasını, açıklamalarını ilgiyle dinlediler. Bu göçmenin Türkçe konuşmasını, ısrarla Türkçe konuşmaya çalışmasını takdir ettiler.

***

PKK, taraftarları arasında Kürdce sevgisi yaratamadı. Böyle bir çabası hiç olmadı. Dağda bile Türkçe bilmeyenlere Türkçe öğretiyordu. Rojhilat'tan, Başûr'da, Rojava'dan gerillaya katılanlar

için Türkçe kursları açıyordu. Kürdce bilmeyenler için de veya yeteri kadar Kürdce bilmeyenler için de kurs alalım taleplerini ise dinlemiyordu.

Bugün Bakur'da çok yoğun bir asimilasyon yaşanıyor. Diyarbakır gibi bir yerde, sokakta, kapılarının önünde oynayan çocuklar, oyunları sırasında birbirleriyle Türkçe konuşuyorlar. Bunun Kürdler için, Kürdistan için çok büyük bir tehlike olduğu açıktır. Burada televizyonun, Kur'an kurslarının, devlet tarafından Kürd kız öğrenciler için yapılan yurtların, devlet tarafından veya Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi dernekler tarafından özellikle Kürd kız öğrenciler için verilen bursların etkilerinden söz etmek mümkündür ama PKK'nin bu tutumunun da bu sürece hizmet ettiği açıktır. PKK dışındaki örgütler, taraftarları arasında Kürdce sevgisi yaratabilmiş midir? Kanımca hayır. Onlar da böyle bir sevgi yaratamamışlardır.

1984, 1985, 1986 yıllarını düşünün. Van'da, Mardin'de, Hakkari'de, Siirt'te vs. kırsal alanlarda yaşayan bir Kürd'sünüz. Mücadeleye gönül veren bir kişisiniz. Elinize Türkçe yazılmış bir kâğıt parçası tutuşturuluyor. Bazı istekler sıralanmış, Türkçe yazılmış bir kâğıt parçası... Bu ortamda, Kürdce ve Türkçe hakkında neler düşünürsünüz?

Ana dili konusunda şöyle bir itiraz yapılabilir: "Dil dil deyip duruyorsun, işte Başûr... Orada anaokulunda üniversiteye kadar Kürdce konuşuluyor. Federe yönetim kademelerinde, belediyelerde vs. Kürdce konuşuluyor ama orada da hiç yurtseverlik yok veya çok az." Bu itiraz yerindedir. O zaman şöyle söylemek çok daha doğrudur. Ana dili elbette gereklidir, vazgeçilmezdir ama yeterli değildir. Kürdistan bilincinin yaratılması, vatan bilincinin yaratılması da çok önemlidir.

Başûr'da şunca mücadeleye rağmen Kürdistan bilincinin, vatan bilincinin neden yaratılamadığı çok şaşırtıcı bir durumdur. Kürdler bu konuda soykırım bile yaşadılar. Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı unutulabilir mi? Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı, Austwitch gibi bir işkence merkezidir. Hatta Austwit-

ch'ten çok daha ağır, sindirici, ezici bir işkence merkezidir. Örneğin Hitler, Austwitch'te "kadınların şerefini lekeleme ddası" gibi bir şey düşünmemiş. Saddam Hüseyin bunun düşündüğü gibi yaşama da geçirmiş. Austwitch'i dünyada herkes bilir. Süleymaniye Merkez Güvenlik Karargâhı bilinir mi? Kürdler bilir mi? Biliyorlarsa neden unutmuşlar? Elli milyondan fazla nüfuslu ulus... Hâlâ dünya uluslar ailesinin bir üyesi değil. Nüfusu bir milyonun bile bulmayan halklar, devletler, Kürdlerin geleceğini belirlemede rol sahibi.

Bunun dünyada sadece Kürdlere özgü bir durum olduğunu söylemek gerekir. Dünyada hiçbir ulus, Kürdler gibi kendi değerlerine yabancılaşmamıştır. Dünyada hiçbir ulus kendi değerleri yerine onları yok etmeye ezmeye çalışan hasım güçlerin değerlerini yaşamıyor. Bu çerçevede, "Kürdüm ama Kürdcü değilim.", "Kürdüm ama milliyetçi değilim.", "Arap olmak, Türk olmak Kürd olmak önemli değildir, önemli olan insan olmaktır." gibi söylemlerin, *enternasyonalistim* gibi söylemlerin, öz değerleri savunmaktan kaçışı gizlemek gibi bir işlevi olduğunu da vurgulamak gerekir. Doğru dürüst yaşayan Kürdler elbette vardır. Sayıları gün geçtikçe artmaktadır.

***

26 Ekim günü, Hamburg Havaalanı'nda bizi Selim Çürükkaya ve iş insanı Zeynel Abidin karşılamıştı. O akşam bir düğüne de gittik. Düğün salonu çok kalabalıktı. Her masa doluydu. Arkadaşlar, "Şu anda Hamburg'da dokuz ayrı yerde Kürdler düğün yapıyor." dediler. Başta Almanya olmak üzere, Avrupa'da iki milyon civarında Kürd'ün yaşadığını belirttiler. "Kürdler sınıflandırılırken Avrupa'daki Kürd toplumunun da ayrı kategori olarak dikkate alınması gerekir." dediler.

Zeynel Abidin, çok modern bir Kürd iş insanı. Bingöllü. Emlak işleriyle uğraşıyor. İyi bir iktisatçı. Müzik, resim, tiyatro gibi sanatlarla yakından ilgileniyor. Etkinlikleri izlemeye çalışıyor.

26 Ekim akşamı, düğünden sonra Zeynel Abidin'in evine geldiğimizde, İstanbul'dan bir haber geldi. İbrahim Gürbüz'ün annesi vefat etmiş. İbrahim o gece İstanbul'a döndü. Zeynel Abidin'le birlikte o gece İbrahim'i İstanbul'a uğurladık.

Zeynel Abidin, beni iki gün Hamburg'da dolaştırdı. Hamburg, yatay büyümüş bir şehir. Çok katlı apartmanlar yok. Üç dört katlı apartmanlar çoğunlukta. Çevrede tek katlı iki katlı villalar var. Ağacı, yeşilliği bol bir şehir. Suyu bol. Kanalları, köprüleri pek çok. İki defa Almanya'nın kuzey sınırlarına, Baltık Denizi, Kuzey Denizi yörelerine kadar gittik. Birinde Selim de vardı. Yollar çok geniş, bakımlı.

Doktor Seîd'le ilgili küçük bir anı

2015 yılının sonbaharında, Pêşmerge Güçleri ve Agirî Pêşmerge Güçleri'yle Şengal'i ziyaret ettik. Doktor Seîd de bizlerle birlikteydi. Bizi kaymakam ve bölgedeki Pêşmerge Güçleri Komutanı Qasim Şeso karşıladı. Bu ziyarette Haydar Şeso'yla da görüştük.

IŞİD'in Şengal'den kovulduğu, yenildiği günlerdi. Doktor Seîd, çatışmalarla ilgili ayrıntılı bilgiler vermişti ama birkaç noktada IŞİD'in varlığını sürdürdüğü anlatılıyordu. Birkaç toplu mezar da açılmıştı. Bu ziyarette Şengal Dağı'nı da ziyaret ettik. Şengal Dağı, heybetli, çıplak bir dağ.

Bir Êzîdî din adamıyla Êzîdîlerin Şengal'deki kutsal yerlerini de ziyaret ettik. Mekânın kapısı çok dar ve küçük. Taştan bir kapı. Başınızı eğerek, eğilerek girebiliyorsunuz. Ziyaretten sonra buradan çıkarken yeteri kadar eğilmemişim. Kafam taş kapının tavanına çarptı. Bunu hissettim ama kanadığını hissetmemiştim. Bir arkadaş, "İsmail ağabey, kafan kanıyor." dedi. Yokladım, epey kan vardı. O zaman yirmi beş otuz kişi bir arada dolaşıyorduk. Kafilede bir doktor da vardı. O, yanında taşıdığı tıbbi malzemelerle pansuman yaptı. Kanı durdurdu. O zaman, Agiri Peşmerge Güçleri'nden bir arkadaş şöyle demişti: "İsmail ağabey, sen artık buralı oldun. Burada seçimlere de katılırsın. Biz de propaganda yaparız. Propaganda metni hazır. Şöyle bağırırız: *"Beşikciiii... Her*

şeyini Kürdlere verdi, gençliğini Kürdlere verdi, bütün ömrünü Kürdlere verdi. Kamm bile verdi."

nerinaazad, 10.11.2019

DUVARIMIZI YAPAMADIK

Dihok Üniversitesi'nin ve Barzanî Vakfı'nın daveti üzerine İBV Mütevelli Heyeti'nden İbrahim Gürbüz'le birlikte 26 Kasım 2019'da Kürdistan'ın güneyine gittik. Gezimiz, 26 Kasım-4 Aralık 2019 tarihleri arasında gerçekleşti.

Kürdistan'ın güneyine genel olarak Barzanî Vakfı'nın veya Dihok Üniversitesi'ndeki Beşikci Center'in daveti üzerine gidiyoruz. Gezi zamanının planlanmasında, programın hazırlanmasında, görüşmelerin ayarlanmasında İbrahim Gürbüz'ün önemli bir katkısı oluyor. Ayrıca İbrahim, Kürdce konuşuyor. Bu, çok büyük bir avantaj

26 Kasım'da Hewlêr Havaalanı'nda bizi Mîrhac Mistefa ve sürücü Levent karşıladı. Otele yerleştikten sonra Barzanî Vakfı ziyaret ettiğimiz ilk kurumdu.

27 Kasım günü öğleden önce yeni Hewlêr Valisi Fersed Sofî'yi ziyaret ettik. Ziyarete Barzanî Vakfı'ndan Mûsa Ehmed, Rondik Faris, Mîrhac Mistefa da katıldı. Vali Fersed Sofî, Barzanî Vakfı'nın ve Hewlêr'deki Beşikci Vakfı'nın çalışmalarını yakından izlediğini söyledi. Hewlêr'deki yazarlarla bir akşam yemeğinde bir araya gelmenin önemini vurguladı.

Vali Fersed Sofî ziyaretinden sonra, Hewlêr'deki Weqfa Îsmaîl Besîkcî'ye gittik. Vakıf'ta bir süre oyalandık. 27 Kasım günü öğleden sonra, Dihok'a doğru hareket ettik. Barzanî Vakfı'ndan ve Weqfa Îsmaîl Besîkcî'den (WÎB) Mûsa Ehmed ve Mîrhac Mistefa da bizimleydi.

Hewlêr Ovası çok geniş. Buğday ve şeker pancarı üretimi için çok elverişli tarlalar var. Yol boyunca çok dinamik bir ticari haya-

tın varlığını görüyoruz. Zap Suyu Köprüsü'nün Hewlêr tarafında kalan bir bölgede çok dinamik bir ticari hayat var. Dükkânlara giren, çıkan, poşet taşıyan çok insan var. Ayrıca çiftçiler, kendi ürettikleri ürünleri pazarlamak için sergiler açmışlar. Yolun bu kesimlerinde park etmiş olan otomobilleri görebiliyorsunuz. Bu arabalar gün geçtikçe çoğalıyor. Zap Suyu bu yörede durgun, bir göl gibi. Barzan taraflarındaysa çok hırçın, gürültülü, gümbür gümbür akıyor.

Hewlêr-Dihok arası arabayla üç saat kadar sürüyor. Hewlêr Ovası bittikten sonra dağlık alana giriliyor: Brîfkanî Dağları... Kırk km kadar da dağlar arasından geçerek Dihok'a varıyorsunuz. Akşama doğru otelin penceresinden Dihok çok güzel görünüyor. M. Xalid Sadînî'nin *www.independentturkish*'teki yazıları bu bakımdan çok aydınlatıcıdır.

Akşam, Rektör Prof. Dr. Muslih Dihokî bizi rektörlükte yemeğe davet etti. Yemekte Prof. Dr. Hasan Sinemilioğlu Hoca ve bir Alman Hoca da vardı.

1920'lerden günümüze Kürdler, Kürdistan

28 Kasım'da, Dihok Üniversitesi Besikci Center'de bir konferans vardı. *1920'lerden Günümüze Kürdler ve Kürdistan* konulu konferans sabahleyin 10.00-12.00 arasında gerçekleşti.

Konferanstan önce, Rektör Muslih Dihokî ve Dihok Valisi Ferhad Etrûşî'yle kısa bir sohbetimiz oldu. Bu sohbet sırasında Vali Ferhad Etrûşî, Valiliğin bizim vakfa bağışladığı ve tapusunu da verdiği arsa üzerinde istediğimiz şekilde bir bina yapabileceğimizi söyledi. Maddi olanaklar elde edildiğinde binanın yapımına katkıda bulunabileceklerini de vurguladı.

Konferansta kısaca şunlar ifade edildi: Kürd, Kürdistan sorunu çerçevesinde, nerede konuşursanız konuşunuz, hangi konuda konuşursanız konuşunuz bir konunun vurgulanması, dile getirilmesi çok önemlidir: Kürd sorunu nedir? Kürdistan sorunu nedir?

Kürd sorunu, Kürdistan sorunu, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Kürdlerin ve Kürdistan'ın bölünmesi, parçalan-

ması, paylaşılması Kürdlerin bağımsız devlet kurma haklarının gasp edilmesidir. Yüz yıldır devam eden bu sorunun temelinde bu operasyonlar vardır.

Burada bir konuya daha işaret edildi. Rusya Devlet başkanı Vladimir Putin ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Rusya'nın Soçi şehrinde, 22 Ekim 2019'da bir mutabakat açıkladılar. O mutabakatta "Bölücülüğe karşıyız, ayrılıkçılığa karşıyız." gibi ifadeler vardı. Bölünen kim, parçalanan, paylaşılan kim? Kürdler, esas bölünenin, parçalananın, paylaşılanın Kürdler olduğunu, Kürdistan olduğunu vurgulamak durumundadırlar; bu durumu, zamanı geldikçe, yeri geldikçe her yerde açıklamak durumundadırlar.

Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Yakın Doğu'da ve Ortadoğu'da bir statüko kurulmuş ama Milletler Cemiyeti, Kürdlere, Kürdistan'a bir statü vermemiştir. Uluslararası barışı sağlama amacıyla kurulmuş Milletler Cemiyeti, Kürdlere, Kürdistan'a statü vermemeye özen göstermiştir. Hâlbuki Milletler Cemiyeti, uluslararası barışı gerçekleştirme amacıyla kurulmuş bir örgüttür. Sömürge bir statüdür. Kürdistan sömürge bile değildir. Sömürge, her şeyden önce sınırları önceden belirenmiş bir ülkeyi gündeme getirir. Örneğin Afrika'nın, 1886'da, Hollanda, Belçika, İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya arasında paylaşıldığı, sömürgeler kurulduğu bilinmektedir. Bu çerçevede "Kenya, İngiliz sömürgesidir." dendiği zaman, sınırları önceden belirlenmiş bir ülkeden bahsediyoruz, demektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Birleşmiş Milletler Dönemi'nde sömürgeler, 1886'da çizilen bu sınırlarla bağımsızlaştılar. Afrika'da, sömürgelerin bağımsızlaşması döneminde sınır kavgaları olmadı.

Kürdistan'ın güneyindeyse Kürtlerin mücadelelerine rağmen, sınır çizilemiyor. Bunu sadece Irak değil Türkiye, İran, Suriye gibi devletler de engelliyor. Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletleler de her zaman Irak'ın yanında yer alıyor. Söylem şudur: *"Kürdlerin yanında yer alırsak, Kürdleri desteklersek sadece Irak'ı değil Türkiye'yi, İran'ı,*

Suriye'yi' de kaybederiz." Bu, 1880'lerdeki Ubeydullah Nehrî hareketinden beri böyledir. O zaman da Büyük Britanya ve Rusya gibi devletler, *"Kürdlere destek verirsek, Kürdlerin yamnda yer alırsak hem İran'ı hem de Osmanh'yı kaybederiz."* diyorlardı. Bütün bunlara rağmen, Kürdlerin mücadelesi ne kadar meşru olursa olsun ne kadar haklı olursa olsun, görmezlikten, duymazlıktan, bilmezlikten gelinmiştir

Aslında, burada vurgulanması gereken çok daha önemli bir konu var. Kürdler de ilgili devletleri fazla üzmemek için ulusal taleplerinin asgari düzeyde tutuyorlar. *"Devlet istemiyoruz, devlet kötüdür."* söylemini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Mela Mistefa Barzanî ve Saddam Hüseyin arasında 11 Mart 1970'te yapılan antlaşma bir sınır çizme anlaşmasıydı. Yukarıda adı geçen devletlerden aldığı destekle, teşvikle, Saddam Hüseyin bu antlaşmaya uymadı, antlaşma yaşama geçmedi. Antlaşma, otonom bir bölge kuruyordu. Antlaşmayla otonom bölgenin sınırları iki yıl içinde yapılacak nüfus sayımıyla belirlenecekti.

2005 Tarihi Irak Anayasa'nın 140. Madde'sini yine sınır çizme girişimi olarak anlamak gerekir ama Maliki ve İbadi hükûmetleri, yukarıda adı geçen devletlerin destekleriyle, teşvikleriyle, Kürdlerin bütün istemlerine rağmen, bu maddeyi hayata geçirmedi. 25 Eylül 2017 Referandumu'ndan sonra, Kürdlere, "Anayasaya uy!" diye emir verenler, hiçbir zaman Irak'a, "140. Madde de Anayasa'nın bir maddesidir. Bu maddeyi de uygula, yaşama geçir!" demedi.

25 Eylül 2017 Referandumu da böyle değerlendirilebilir. %72 katılım, %93 onay, elbette çok değerli bir sonuçtur. Kürdler her zaman bu belgeyi ileri sürebilirler ama 16 Ekim 2017 ihanetini de unutmamak gerekir. Bu, Kürdlerin bir kısmıyla yukarıda adı geçen devletlerin birlikte oluşturdukları bir süreçtir. Kürd, Kürdistan sorunu böyle bir sorundur. Bölünme, parçalanma, paylaşılma Kürdleri dostsuz bırakmış; hasımlarının sayısını çoğaltmıştır. Afrika sömürgeleriyle Kürdistan'ın karşılaştırılması, bu konularla ilgili olarak bilgilerimizi çoğaltacaktır. Filistinli Araplarla Kürdle-

rin, Kürdistan'ın karşılaştırılması da öyle...

Sömürge bir statüdür. Çok alt seviyede de olsa bir statüdür. Kürdistan sömürge bile değildir, diyoruz. Bunu, Milletler Cemiyeti'nin veya Birleşmiş Milletler'in sömürgelerle ilgili çabalarından görüyoruz. Her iki uluslararası kurum da sömürgelerle ilgilenmiştir. Sömürgeler her iki uluslararası kurunun da ilgi alanındadır. Herhangi bir sömürgede, baskı zulüm arttığı zaman, bu kurumlar, ilgili emperyal, sömürgeci devleti uyarabilir. Kürdistan'a alt-sömürge denebilir ama alt-sömürge kavramı, *sömürge bile olmayan* kavramı, Milletler Cemiyeti'nde de Birleşmiş Milletler'de de yoktur. Bu bakımdan örneğin Birleşmiş Milletler, Kürdler Halepçe'de soykırım yaşadıkları dönemde bile Irak'ı uyaramamıştır. Kürd soykırımını görmezlikten, duymazlıktan, bilmezlikten gelmiştir.

Konferansta bu konular dile getirildikten sonra Birleşmiş Milletler Dönemi'yle ilgili bazı ilişkiler anlatıldı. Birleşmiş Milletler Dönemi'nde, dünyanın her tarafında çok önemli siyasal değişmeler olduğu hâlde, Kürdistan'da hiçbir şey değişmedi. Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış durumu, statükosuzluğu aynen korundu. 14 Aralık 1960 Tarihli ve 1514 Sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı, Sömürgelere ve Sömürge Halklara Bağımsızlık Bildirisi diye anılan karar üzerinde duruldu. Bu kararla ilgili olarak okyanus aşırı ülkeler, deniz aşırı ülkeler kavramı ve toprak bütünlüğü kavramı irdelendi. Baskı ve zulmün deniz aşırı, okyanus aşırı ülkelerde mi yoksa bitişik sömürgelere de mi daha yaygın olduğu konuşuldu. Soykırımın, bitişik sömürgeler de mi, deniz aşırı, okyanus aşırı sömürgelerde mi gerçekleştiği dile getirildi. Halepçe'deki Kürd soykırımı üzerinde duruldu. Milletler Cemiyeti'nde veya Birleşmiş Milletler'de *bitişik sömürge* diye bir kavramın olmadığı da vurgulandı.

Duvarımızı yapamadık

Sınır elbette önemlidir. Mesûd Barzanî, bu gezide 1 Aralık'ta gerçekleşen bir ziyarette, kendisiyle yaptığımız bir görüşmede, bu

durumu "Duvarımızı yapamadık." şeklinde ifade etmiştir. Duvarımızı yapamadığımız için çatı yapma işlerimiz de başarısızlıkla sonuçlanıyor, demiştir. Yine, *duvarımızı yapamadığımız için, sık sık saldırıya uğruyoruz,* demiştir. Bunun için askerî ve toplumsal gücü korumanın, geliştirmenin öneminde dikkat çekmiştir. Görüşmeye, Barzanî Vakfı'ndan ve WÎB Weqfa Îsmaîl Besîkcî'den Mûsa Ehmed, İbrahim Gürbüz, Salar Osman, Elî Ewnî, Brahîm Sewîm, Rondik Faris, Mîrhac Mistefa da katıldılar.

Ortadoğu'da Kürdler, sınırları gündeme getirdikleri zaman, *eşit vatandaşlık* gibi konular ortaya atılmakta, sınırlar sorununun üstü kapatılmaya çalışılmaktadır. Dikkat edelim, *eşit vatandaşlık* konusu sadece Kürdler için ortaya atılmaktadır. Örneğin Filistin'de, Yahudilerle Filistinli Arapların eşit vatandaşlığından, Bosna'da, Sırpların, Hırvatların, Boşnakların eşit vatandaşlığında hiç söz edilmemektedir. Kıbrıs'ta, Rumların, Türklerin eşit vatandaşlığından söz edilmemektedir. Boşnakların, Adriyatik Denizi kıyısında ayrı bağımsız bir devleti vardır. Filistinli Arapların ve Kıbrıslı Türklerin de ayrı bağımsız bir devleti olsun diye de çalışmalar yürütülmektedir. İsrail'de, Filistinli Araplarla İsrail arasındaki çatışma özünde sınır çatışmasıdır. Her iki taraf da sınırları kendi lehlerine genişletmeye çalışmaktadır. Ayrıca, egemenlik olmadan eşit vatandaşlık da olmaz. Eşit vatandaşlık konusu, Türk siyasal hayatında, Kürdleri kandırmak için ortaya atılan bir anlayış olarak durmaktadır.

Irak'ta gösteriler ve anayasa değişikliği tartışmaları

Konferansta, Irak'taki gösterilerden ve anayasa değişikliği tartışmalarından da söz edildi. Ekim ayının başından beri Irak'ta, Bağdat, Basra, Necef, Kerbela gibi şehirlerde gösteriler yapılmaktadır. Göstericiler, rüşvet, dolandırıcılık, yolsuzluk, adam kayırma, kamu hizmetlerinin eksikliği gibi konuları gündeme getirerek hükûmeti protesto etmektedir. İran'ın Irak üzerindeki etkinliği de protesto edilmektedir. İran konsolosluklarına yapılan saldırlar, konsolosluk binalarının yakılması ilgi çekici olgulardır. Sancılı

bir sürecin yaşandığı açıktır. Bugüne kadar, (28 Kasım) dört yüze yakın insan ölmüştür. Gösteriler yoğunlaşmakta, yaygınlaşmaktadır. Bu gösteriler sürecinde, 29 Kasım akşamı, Başbakan Adil Abdülmehdi, istifa etmek zorunda kalmış; Irak Parlamentosu bu istifayı onaylamıştır.

Bu gösteriler sürecinde dikkate değer bir konu da anayasa tartışmalarının gündeme getirilmesidir. "Yeni bir anayasa yapalım.", "Anayasanın falan maddelerinin değiştirelim." gibi söylemler, gelişmekte olan ülkelerde, antidemokratik ülkelerde yaşanan süreçleri hatırlatır. Bu söylemler özellikle kaos dönemlerinde gündeme gelir. Bu tür ülkelerde sık sık yaşanır. Batı'nın demokratik ülkelerindeyse bu tür sorunlar yoktur.

Antidemokratik ülkelerde, gelişmekte olan ülkelerde bu tür sorunların gündeme gelmesinin önemli bir nedeni, şüphesiz mevcut anayasanın gerektiği gibi uygulanmamasıdır. Örneğin Irak'ta da Anayasa'nın 140 Madde'si bilinçli bir şekilde uygulanmamıştır.

25 Eylül 2017 Referandumu elbette çok önemliydi. %72 katılım, %93 onay, elbette çok değerlidir ama 16 Ekim 2017 ihanetini de unutmamak gerekir. 2 Ekim 2018'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gerçekleşen entrikalar da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Yukarıda belirttiğimiz görüşmede, Mesûd Barzanî, *"16 Ekim 2017'de Kürd toprağı satıldı, 2 Ekim 2018'de Kürd iradesi satıldı."* demiştir. Kürdler kazanımlarını korumalı, ilerletmeli, dünya uluslar ailesinin bir üyesi olmaya çalışmalıdır. Yoğun bir ulusal bilincin gelişmesi üçüncü bir ihaneti, entrikayı engelleyecektir. Anayasa tartışmalarının bu çerçevede izlenmesi kaçınılmaz olmalıdır.

Bu görüşmede İbrahim Gürbüz de konuştu.

Dihok, Aqrê, Rewandiz

Konferanstan sonra, Dihok'tan Aqrê'ye doğru yola çıktık. Barzanî Vakfı'ndan ve Hewlêr'deki Beşikci Vakfı'ndan Mûsa Ehmed ve Mîrhac Mistefa da bizimle beraber seyahat ediyorlar. Yol Aqrê'ye kadar iki taraflı ve çok şeritli. Yolun kıyısında Aqrê'ye

doğru çok dinamik bir ticari hayatı izlemek mümkün. Burası çok geniş bir ova. Aqrê, eski şehir, bu ovadan sonra başlıyor. Aqrê, dağların eteğinde kurulmuş bir şehir. Buna rağmen Aqrê ile ovanın yükselti farkı çok büyük. Aqrê'deki Newroz alanı çok geniş. Bu alandan, Newroz günleri çıkılan dağlar, ateşlerin yakıldığı alanlar bütün haşmetiyle görünüyor. Buradaki kafelerden, ovada gün geçtikçe daha çok büyüyen Aqrê'yi izlemek, seyretmek de mümkün. Aqrê yeşili bol bir kent.

Aqrê'den sonra, Rewandiz'e doğru yol yine geniş. İki yönlü ve çok şeritli. Bu yolun her iki kıyısında da ticari hayat çok dinamik. Çiftçiler kendi ürünlerini pazarlıyorlar. Rewandiz'e Xalifan Vadisi'ni geçerek gidiyoruz. Vadide yol biraz daraldı. Vadinin her iki tarafında da çok yüksek dağlar var. Dağların etekleri meşe ve mazı ağaçlarıyla kaplı. Yükseklikler arttıkça ağaçlar azalıyor. Hamilton Yolu olarak adlandırılan yolun bir kısmı da bu vadiden geçiyor. Bu yoldan geçerken Avesta Yayınevi'nin yayımladığı *Kürdistan'dan Geçen Yol* kitabını hatırladım. Kitabı bu yolun mühendisi Hamilton hazırlamış. Hamilton Yolu, 1928-1932 yılları arasında yapılmış. Yolun, İran'ı Akdeniz'e bağlamak gibi bir amacı da var. Yol, Rewandiz taraflarında çok yüksek dağların arasındaki dar vadilerden, uçurumlardan geçiyor.

Rewandiz'de bizi Mûsa Ehmed'in ikiz kardeşi Îsa karşıladı. Îsa, Rewandiz bölgesinin asayişinden sorumlu. Aslında, Mûsa Ehmedlerin, Kanîmasî'deki köylerinde gidecektik. Yağmurlu bir gün olduğu için köye gidemedik

Rewandiz, turistik bir bölge. 2016'da, Korek Dağı'nın zirvelerindeki bir kültür merkezinde sempozyum yapılmıştı. Katılımcılar, buradaki evlerde konaklamışlardı. Burada teleferik de vardı. Teleferiğin inişinde ve çıkışında, doğadaki muhteşem güzelliği izleyebiliyorsunuz.

Bu kez dağın ortalarında bir yerde kurulan evlerde konakladık ama konakladığımız bölge Rewandiz şehrinden çok çok yükseklerde. İsveç'te yaşayan bir Kürd iş adamı, Hazim Kurde, Rewandiz'e çok yatırım yapmış. Elde ettiği gelirle tekrar yatırım yapıyor

ve bu tutumunu sürdürüyor. Tek katlı veya iki katlı, bahçeli pek çok ev var. Sokaklar çok düzgün. Arkadaşlar, yazın bu evlerin Avrupalı ve Iraklı turistlerle dolup taştığını söylüyorlar. İsviçreli bir aile buradan bir ev satın almış. Yazlarını burada geçiriyor. Ekim ayının başından itibaren, Irak'ta başlayan gösteriler nedeniyle Arap ailelerin Rewandiz'e gelmeleri azalmış.

Korek Dağı'nın zirvelerinde teleferik kurulmuştu. Bulunduğumuz bu alandaysa turistler için tren yapılmış. Tren, bölgenin coğrafi yapısına göre inerek çıkarak, kıvrımlar yaparak turistleri dolaştırıyor. Yarım saat kadar süren, hızı çok düşük bir gezi. Kış olduğu için tren çalışmıyor. Arkadaşlar, trenin yazın çok revaçta olduğunu vurguluyorlar. Tren, Hamilton Yolu'nun bir bölümü üzerinden de geçiyor. Burada Hamilton Yolu çok daha rahat izlenebiliyor. Bu bölgede rayların altında boşluk olduğu için, trenin büyük sarsıntılarla geçtiği belirtiliyor.

Rewandiz'de Mîr Mihemed'in heykelinin bulunduğu alanı da ziyaret ettik. 29 Kasım akşamı, Rewandiz'den Xalifan yolu üzerinden Hewlêr'e doğru hareket ettik. Yolda Geliyê Elî Beg'e de uğradık. Burada da kafe çalıştıran bir iş adamı, Irak'ta çeşitli şehirlerde yapılan gösterilerin, bölgeye Arapların gelişini %90 azalttığını söyledi.

30 Kasım akşamı, dostumuz Zana'nın işlettiği Ada Garden'de, Vali Fersed Sofi'nin katıldığı, Hewlêr'deki yazarları, sanatçıları bir araya getiren bir yemek vardı

Yemek başlamadan, Rudaw'ın istemi üzerine TV'ye kısa bir açıklama yaptım. Kürdlerin, Kürdistan'ın dört Müslüman devletin baskısı altında olduğunu dile getirdim. Bu devletler, Kürdlere, Kürdistan'a Müslüman oldukları için baskı yapmıyorlar; Kürdlere ve Kürdistan'a karşı oldukları için baskı yapıyorlar; Kürd olmaktan, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan hakları baskı altında tutuyorlar. Hristiyan devletler tarafından da yoğun bir şekilde destekleniyorlar. Şeyhmus Özzengin'in, nerinaazad'da yayımlanan (5 Aralık 2019) *Anti-Kürd Nizam NATO!* başlıklı yazısı bu bakımdan önemlidir.

Dört Müslüman devletin Kürdlere yaptığı bu baskı, şüphesiz, İslamiyet'in getirmeye, geliştirmeye çalıştığı adalet anlayışına aykırıdır.

Yemekte Vali Fersed Sofî, yazarlar, sanatçılar konuşmalar yaptılar. Musa Ahmed ve İbrahim Gürbüz de konuştu. 19 Ekim 2017 ihanetine, 2 Ekim 2018 entrikasına burada da değindim. Yemeğin sonunda Kürd sanatçı Rojin şarkılar söyledi.

2 Aralık'ta, iş adamı Faruk Gür'ü, *Wearing is an art* mağazasını ziyaret ettik. Faruk işini epeyce geliştirmiş. Orada, PAKURD Genel Başkanı İbrahim Halil Baran ile karşılaşmamız bizim için bir sürpriz oldu. İbrahim Halil Baran çok değer bir Kürd entelektüeli. Son yazısı *Ruşen Alkar'ın Arayışı* başlığını taşıyor. (*k24* 1 Aralık 2019.) Pasaportu ile ilgili olarak Türkiye'den kaynaklanan sorunları var ama Kürdistan Hükûmeti de bu sorunların çözümünde fazla yardımcı olmamış. Bu bakımdan, Güney Kore'de kendisine verilecek *Uluslararası Yirmi Etkin Yazar Ödülü*'nü almaya gidememiş.

2 Aralık günü, *Nerinaazad*'ı, Botan ve arkadaşlarını ofislerinde ziyaret ettik. Ortadoğu'yla, Kürdlerle ilgili verimli bir sohbet oldu.

Bu sohbetten sonra Kale'yi ziyaret ettik. Kale'de restorasyon çalışmaları epey ilerlemiş. 1906 yılında 1132 ev varmış, 9800 kişi yaşıyormuş. Kürd, Arap, Asuri-Keldani, Ermeni, Türkmen... 9800 kişi. Kale'de *Barzanî Müzesi* hazırlıkları da var. Orayı da ziyaret ettik. Bu ziyarette, Barzanî Vakfı ve Hewlêr'deki WÎB Weqfa Îsmaîl Besîkcî'den Rondik Faris, Mûsa Ehmed, Mîrhac Mistefa da vardı.

Kale ziyaretinden sonra WÎB Weqfa Îsmaîl Besîkcî'de kısa bir değerlendirme toplantısı yapıldı. Başkan Yardımcısı Rondik Faris'in yönettiği bu toplantıya, benimle birlikte yönetim kurulu üyeleri, Mûsa Ehmed, Elî Ewnî, Osman Salar, Brahîm Sewîm, İbrahim Gürbüz ve Müdür Mîrhac Mistefa da katıldılar.

Akşam otele Zanyar Serdar Qirgeyî geldi. Zanya Serdar, Kürdce yazılmış çok büyük bir kitap getirdi. Kitap, *Mistefa Barzanî'nin Şahsiyeti ve Süleymaniyeli Yazarların Mistefa Barzanî Hakkındaki*

Görüşleri adını taşıyor. 2018'de Hewlêr'de basılmış, 897 sayfa. Kitapta fotoğraf albümü de var. Zanyar, Serdar Qirgeyî, Kürdce yazılmış başka kitaplar da getirdi.

Aynı akşam, genç araştırmacı Metîn Fazil Taha da geldi. Kahire Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezini kitaplaştırmış. Kitap Evdilselam Barzanî'yle ve eylemiyle ilgili iki ciltlik bir araştırma. Arapça yazılmış. Metîn Fazil Taha, kitabın İngilizce ve Kürdce çevirilerinin de hazır olduğunu, yakında onların da basılacağını söyledi.

Metîn Fazil Taha'yla Evdilselam Barzanî'nin 1907'de, öbür aşiret başkanlarıyla Brîfka köyünde Kürd istekleriyle ilgili olarak hazırlayıp Osmanlı Sarayı'na sunduğu bildirisi üzerinde konuştuk. Metîn Fazil Taha, "Birkaç saat sonra Kahire'ye uçuyorum. Sizlerle iki üç gün önce karşılaşmış olsaydım sizi Brifka köyüne götürürdüm." dedi. 14-15 Nisan 2019 günlerinde, Dihok Üniversitesi'nde soykırımla ilgili bir sempozyum olacak. O sempozyuma da katılacağız. O günlerde Metîn Fazil Taha da Dihok'ta olacak. O günlerde, Dihok yakınlarındaki Brîfka köyüne de gideceğiz.

3 Aralık 2019'da Kürdistan Politeknik Üniversitesi'nde az katılımlı bir sohbet toplantısı oldu. Bu toplantıyı, Prof. Dr. Kovan Faris düzenledi. Toplantıya Politeknik Üniversitesi Rektörü ve öbür yöneticiler katıldılar.

Rondik ve Kovan evliler. Kürdlerin sürgün yıllarında, acılı dönemlerinde doğmuşlar. Kendilerine, Rondik (gözyaşı) Kovan (Hüzün) gibi adlar vermişler. Ailelerin verdikleri adlar bu dönemi, sürgünleri, acıları çağrıştırıyor. Dilerim, çocuklarının adları özgürlüğü, çağrıştırıyordur.

Akşama doğru da başkanlığını Dr. Musa Kaval'ın yaptığı İç Barış Derneği BAN'ı (Bizava Aştîya Navxweyî) ziyaret ettik. Burada da kısa bir sohbet toplantısı oldu. Toplantıya İç Barış Derneği Yönetim Kurulu üyeleri katıldılar. Son iki toplantıda da gerek ben gerek İbrahim Gürbüz, Irak'ta, çeşitli şehirlerde yapılan gösterilerden, anayasa değişikliği tartışmalarından söz ettik. BAN'daki görüşmede, Kürdlerde vatan bilincinin gelişmediği konusu üze-

rinde duruldu. BAN'ın bu konuyu gündeme alabileceği üzerinde duruldu. Özellikle, çocuklara vatan bilinci verilmesinin, Kürdistan bilinci verilmesinin önemi üzerinde konuşmalar yapıldı. Çocuklara Kürdistan sevgisi aşılamak da şüphesiz çok önemlidir.

3 Aralık akşamı Orhan Kaya bizi bir otelde yemeğe davet etti. Orada dostumuz Mustafa Özçelik'le karşılaştık. Orada emekli peşmergeler, Suriye'den Rojava'dan gelen arkadaşlar da vardı. Lokantada çok uzun sohbetler oldu.

Yemekten sonra otele gittik. Otele değerli araştırmacı Mistefa Şefîq geldi. Mustafa Şefîq uluslararası ilişkiler uzmanı, Kürdistan Başkanlığında danışman olarak çalışıyor. *Kürd Diplomasi Tarihi* üzerinde çalışıyor. Dört cilt olarak tasarlanmış bu çalışmanın birinci cildini de getirdi. Bu cilt başlangıçtan 1923'kadar ilişkileri içeriyor. İkinci cildin de 1923-1975 arasını içereceğini söylüyor.

Mistefa Şefîq'in kitabı Arapça yazılmış ve 2018 yılında Hewlêr'de basılmış. Kitap Kürdce yazılsaydı kanımca daha iyi, değerli olurdu.

Rojava, riskler, fırsatlar

4 Aralık günü Hewlêr'deki Kürdistan Üniversitesinde, *Rojava, Riskler, Fırsatlar* konulu bir konferans vardı. Kürdistan Üniversitesi İngilizce eğitim yapıyor. Rektör açış konuşmasını İngilizce yaptı. Konferansı, öğretim üyeleri ve öğrencileriyle Selahattin Üniversitesi Rektörü de izledi. Moderatör Prof. Dr. Bayar Doskî Hoca'ydı. Tercüman, dostumuz Bestûn'du. Konferans salonunda değerli iş adamı ve yakın arkadaşımız Şerif Çelik'i de görmek benim için sürpriz oldu.

Dihok Üniversitesi Beşikci Center'de yapılan konuşmanın giriş bölümü burada da tekrarlandı. *Rojava, Riskler, Fırsatlar* konusunda şunlar söylendi: Suriye'nin kuzeyi, Cizire'den Efrîn'e kadar Kürd bölgesidir: Güneybatı Kürdistan, Rojava. Bu bölgeye *Verimli Hilal* de deniyor.

1960'larda Baas Partisi hem Suriye'de hem Irak'ta Kürd bölgelerinin nüfus yapısını bozmak, Kürd bölgelerini Kürdlerden

arındırmak, Araplaştırmak için çok çaba harcadı. Bunu gerçekleştirmek için ayrıntılı planlar yaptı. Bu planlarını yaşama geçirmek için arka arkaya operasyonlar yaptı. Bu operasyonlarla Kürdleri yerinden yurdundan söküp atıyor; Suriye'nin güneyindeki, güneydoğusundaki çöl bölgelere sürüyordu. Kürdlerden boşalan alanlara da Arapları yerleştiriyordu. Arap ailelere tarımsal araç gereçler de sağlıyordu.

Nurettin Attasi'nin (1929-1992) cumhurbaşkanlığı döneminde (1966-1970) bu operasyonlar çok genişletildi. Kobanî ve Efrîn kantonları arasındaki bölgeler bu dönemde Kürdlerden arındırıldı, bölgeye Araplar yerleştirildi. Kasım 1970'te bir askerî darbe sonunda Hafız Esat (1930-2000) iktidara geldi. Rojava'nın Kürd nüfus yapısını değiştirme eylemi, onun döneminde de devam etti. Cizîrê ve Kobanî arasındaki Arapları, Efrîn'den sonraki Arapları da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Türkiye'nin Güneybatı Kürdistan'a, Rojava'ya yaptığı askerî müdahaleleri de bu çerçevede ele alınmalıdır. 24 Ağustos 2016 Fırat Kalkanı, 20 Ocak 2018 Zeytin Dalı, 9 Ekim 2019 Barış Pınarı harekatının Nurettin Attasi'nin, Hafız Esad'ın yapamadığını yapmak gibi bir amacı var.

Suriye'de olaylar, Mart 2011'de başladı. O zamandan beri Kürdler, Güneybatı Kürdistan'da, Rojava'da özerk yönetimler oluşturmaya çalıştılar. 21 Ocak 2014'te Cizîrê, 27 Ocak 2014'de Kobanî ve 29 Ocak 2014'de Efrîn kantonları ilan edildi. 9 Ağustos 2017'de de dördüncü olarak Şehba Kantonu ilan edildi.

Mart 2011'den beri Türkiye'nin Suriye politikası iki ana esasa dayanmaktadır: Beşar Esad yönetiminin yıkılması ve yerine Müslüman Kardeşler'in oluşturacağı bir hükûmetin kurulması birinci hedeftir. İkinci olarak da süreç içinde Kürdlerin hiçbir kazanım elde edememelerini sağlamaktır. Rusya'yla, İran'la, ABD'yle, AB'yle kurulan ilişkilerde gözetilen ana hedef budur. Türkiye'nin Suriye politikası bugün de bu esaslar doğrultusunda sürdürülmektedir.

Suriye'nin şu andaki ana politikası ise özerk bölgeleri, kanton-

ları ortadan kaldırmak, PYD'nin kontrol ettiği petrol bölgelerinde tekrar Suriye'nin egemenliğini sağlamaktır. Rusya'nın Suriye ve Rojava politikası, Kürdleri, PYD'yi tekrar Şam'la uzlaştırmaya çalışmaktır.

İran'ın Suriye politikası, Suriye'de üslenerek Ortadoğu'da gücünü artırmak ve Kürdlerin özerk bölge ele etmelerine engel olmaktır. İsrail'in politikası ise İran'ın Suriye'de üslenmesine engel olmaktır.

ABD, Suriye politikasının IŞİD'i yenme üzerine kurulduğunu söylüyor. IŞİD'le savaş kapsamında, PYD'ye silah yardımında çok bulundu. Başkan Donald Trump, IŞİD'i yendik, diyerek askerlerinin büyük bir kısmını Ekim 2019 başlarında bölgeden çekti. Barış Pınarı Harekâtı ABD'nin, daha doğrusu, Trump'ın açtığı yol üzerinde gelişti. Bugün ABD askerleri, PYD ile birlikte petrol alanlarını koruyor.

Türkiye'nin Güneybatı Kürdistan, Rojava politikasına, genel olarak Kürd politikasına dikkat etmek gerekir. Söylenenler ve yapılanlar birbirinin tam tersi. Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğünüz savunuyoruz, diyor. Kürdlerle bir sorunumum yoktur, terörle savaşıyoruz, diyor. Sınırımızda terör devletine izin vermeyiz, diyor. Fiilen yapılanlar ise bu söylemin tam tersi. Güneybatı Kürdistan'da kontrol edilen alanlara kaymakam tayin ediyor. Türk Devleti'nin kurumlarını oralara taşımaya çalışıyor. Bu alanlarda Kürdceyi yasaklıyor. Ehmede Xanî Derneği, Cegerxwîn Derneği gibi dernekleri kapatıyor. Kayyumların tayin edildikleri belediyelerde yaptıkları ilk iş, Kürd kurumlarını kapatmak oluyor.

Kürdistan Üniversitesi'ndeki bu konferanstan sonra, Rondik Faris ve Kovan Faris, katılımcılara bir lokantada yemek verdiler. Sofra çok zengindi. Tabaklar bol kepçe doluydu. Sofranın zenginliği, tabakların dolu dolu olması, kanımca, övgüden çok eleştiriyi hak ediyor. *Güneybatı Kürdistan, Rojava, Riskler, Fırsatlar* konusunda bir yazı daha yazmanın gerekli olduğunu düşünüyorum.

nerinaazad, 12.12.2019

GÜVENLİ BÖLGE

Güvenli bölge, aslında güvenliği olmayan bir bölgedir. Güvenlikte olmayan bir bölgedir. Gerek Fırat'ın doğusu gerek Fırat'ın batısının bir kısmı, *güvenli bölge* diye anılmaktadır veya Rojava'nın genel olarak güvenli bölge yapılması için tasarımlar geliştirilmektedir. Bölgenin güvenli olmamasının önemli nedenlerinden biri de Güneybatı Kürdistan'a, Rojava'ya karşı, Türkiye'nin tehditleridir. Uzun zamandır Fırat'ın doğusuna girmek için zaman kollayan, ilişkileri değerlendiren Türkiye, 9 Ekim 2019'da bu fırsatı yakalamıştır. Ekim başlarında, Başkan Trump'ın ABD askerlerinin büyük bir kısmını bölgeden çekmesi, Fırat'ın doğusuna askerî müdahalenin başlatılmasına yol açmıştır

Güvenli bölge, Türkiye'nin istemidir. Türkiye, Cizîrê'den Efrîn'e kadar olan bölgeyi güvenli bölge olarak düşünmektedir. Bu bölgeyi, Türkiye'nin kontrol etmesini istemektedir. Efrîn'de olduğu gibi, Rojava'nın öbür bölgelerini de Kürdlerden arındırmayı, böylece tehdit olarak algıladığı Kürdlerden kurtulmayı düşünmektedir. Efrîn'e silahlı müdahale sonunda, iki yüz bin civarında Kürdün Efrîn'i terk etmesi sağlanmış; oraya, Suriye Millî Ordusu (SMO) adı altında, cihatçı Arap, Özbek, Çeçen, Tacik, Kazak unsurlar yerleştirilmiştir. Bu bakımdan güvenli bölgeyle düşünülen, tam anlamıyla etnik temizliktir. Tasarlanan operasyonun uluslararası hukuktaki adı *etnik temizlik*tir. Efrîn'de yapılan da budur. Türkiye, çok uzun zamandan beri, ağır silahlarla donatılmış bir orduyu sınırda tutmakta, sık sık "Fırat'ın doğusuna gireceğiz, sabrımız kalmadı." tehdidini yinelemekteydi. Bunlar, devletin iç politikaya dönük bir söylemi olarak değerlendirilse bile devletin

esas amacını, niyetinin de göstermektedir. Türkiye'yi bu konuda durduran ABD'ydi. ABD bölgeden askerlerini çekince askerî müdahalenin yolu açıldı.

ABD askerlerinin büyük bir kısmını bölgeden çekti ama petrol bölgesini Halk Savunma Birlikleri (HPG) ile kontrol etmeye devam ediyor. HPG'yi, silah araç ve gereçleriyle desteklemeye devam ediyor.

***

Suriye'de iç savaş, Mart 2011'de başlamıştır. O zamanlardan beri Suriye'nin çeşitli bölgelerinden savaş nedeniyle yerini, yurdunu terk etmek zorunda kalan pek çok Suriyeli aile vardır. Bu ailelerin çoğu, Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Bunların çoğu Arap'tır. Bu dönemde, Türkiye'ye Kürdlerin yaşadığı alanlardan yani Güneybatı Kürdistan'dan, Rojava'dan kitlesel göç olmadığı veya çok az olduğu da söylenebilir. Öte yandan, bu bölgeden Türkiye'ye ciddi bir tehdidin gelmediği de açıktır ama Kürdlerin bir statü elde etme çabaları, bu yolda yürütülen faaliyetler, Türkiye tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Türkiye, kendi ülkesindeki Kürdlerle sorunlarını çözme yoluna girse böyle bir algılama olmaz. Türkiye Kürd sorunun her zaman güvenlik sorunu olarak algılamaktadır.

Türkiye'nin güvenli bölge projesinde Arap ailelerin en az bir milyonunu Türkiye-Suriye sınırına paralel olarak gelişen bölgeye, Fırat'ın doğusuna yerleştirme vardır. Türkiye, sınır boyunca uzanan güvenli bölgenin 30 km derinliğinde olmasını istemektedir. Burası, Kürdlerin yaşadığı bir bölgedir. Bölge, Rojava, zaten 2013'ten beri Özerk Kürd Yönetimi tarafından yönetilmektedir. Türkiye, ordunun baskısıyla Kürdleri güneye doğru sürmeyi, Kürdlerden boşalan alanlara, Arapları ve Çeçen, Özbek, Tacik, Kazak IŞİD'li aileleri yerleştirmeyi planlamaktadır. Türkiye'nin bu operasyonlarının temel amacıysa bölgenin nüfus yapısını değiştirmektir. Ağustos 2019 sonunda yapılan ABD-Türkiye Gü-

venli Bölge Antlaşması'nda, beş on km genişliğinde, otuz iki km derinliğinde bir bölgeden söz edilmektedir.

***

Suriye'nin kuzeyi, Cizîrê'den Efrîn'e kadar, Efrîn'in de dahil olduğu bölge, Kürd bölgesidir. Bölgenin nüfus yapısının değiştirmek, Suriye'de Baas Partisi'nin çok önemli bir işi olmuştur. Bu bölgeye *Verimli Hilal* de denilmektedir.

Suriye Baas Partisi, 1960'larda, Kürd bölgesinin nüfus yapısının değiştirmek için çok büyük bir çaba içinde olmuştur. Suriye Cumhurbaşkanı Nureddin Attasi'nin (1929-1992) görevde olduğu 1966-1970 yıllarında bu konuda çok kapsamlı operasyonlar yapılmıştır. Kürd bölgesinde, belirli bir alandaki Kürdler, büyük kitleler hâlinde Suriye'nin güney taraflarına sürgün edilmiş; Kürdlerden boşaltılan bu alanlara Arap aileler yerleştirilmiştir. Bu, Suriye Baas Partisi'nin, Kürdler hakkında yürüttüğü sistematik bir politikadır. Bu çerçevede çok kapsamlı operasyonlar yapılmıştır. Kasım 1970'te iktidara, askerî bir darbeyle Hafız Esad (1930-2000) gelmiştir. Hafız Esad döneminde de Kürdlerin Güney Suriye'ye sürgünleri, Arap ailelerin, Kürdlerden boşaltılan alanlara yerleştirilmesi operasyonları devam etmiştir.

Saddam Hüseyin (1937-2006) Dönemi'nde, Irak'ta da Baas Partisi, Kürdlere karşı aynı sürgün politikasını sürdürmüştür. Özellikle Kerkük'ten, Kürd aileler büyük kitleler hâlinde Irak'ın güneyine sürgün edilmiş; Kürdlerden boşalan alanlara Arap aileler yerleştirilmiştir.

Gerek Suriye'de gerek Irak'ta Kürdlere karşı uygulanan bu politikaları, İran ve Türkiye çok güçlü bir şekilde desteklemiştir. Sovyetler Birliği ve ABD'nin bu anti-Kürd uygulamaları anlayışla karşıladığı, bu uygulamalara destek verdiği açıktır. Günümüzdeyse Suriye'de Baas Partisi'nin yapamadığını Türkiye gerçekleştirmek istemektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 25 Eylül 2019 günü

Birleşmiş Milletler'de yaptığı bir konuşmada tasarlanan güvenli bölgenin, haritasını da göstermiştir ama bu açıklamaya karşı, Birleşmiş Milletler'de herhangi bir üyenin, "Arap mültecileri yerleştirmeye çalıştığınız bu alanda zaten Kürdler yaşıyor. Kürdleri ne yapacaksınız, bu etnik arındırma değil midir?" şeklinde bir itirazı olmamıştır. Sadece İsrail Başbakanı Netenyahu'nun, başka bir bağlamda, bir tepkisi olmuştur.

Cumhurbaşkanı, bu konuşmasında haritalar göstererek İsrail'i de eleştirmiştir. Bu eleştirilere karşı İsrail Başbakanı, "Kendi ülkesinde Kürdleri katleden, Ermenilere karşı yapılan korkunç katliamları inkâr eden Erdoğan, İsrail'e vaaz veremez." demiştir.

Bu çerçevede, İsrail-Arap ilişkileri konusunda bir not düşmek gerektiğini hissediyorum. İsrail, Birleşmiş Milletler kararıyla 1948'de kurulmuştur. İsrail kurulduğundan beri Arapça, İbranice yanında ikinci bir resmî dildir. Anaokulundan üniversiteye kadar Arapça eğitim yapan kurumlar vardır. Türkiye'deyse bunca mücadeleye rağmen hâlâ Kürdce eğitim yapılamamaktadır. Kürdce şarkı söyleyenler, susturulmakta, eziyet görmekte; "Kürdce şarkı söylemek yasak!" denerek sahneye çıkılmakta; mikrofon, sanatçının elinden alınmaktadır.

17 Eylül 2019 genel seçimlerinde, İsrail Meclisi'ne on iki Arap milletvekili girmiştir. Yüz on dokuz milletvekili olan Knesset'te Araplar on iki milletvekili ile temsil edilmektedir. Bunlar Knesset'e Arap olarak girmiştir. Diyeceksiniz, Kürdler de TBMM'nde temsil ediliyorlar, örneğin TBMM'de, Halkların Demokratik Partisi'nden altmış milletvekili var veya altmış milletvekili arasında Kürdler de var. Hayır, bunlar TBMM'ye Kürd olarak girmiyorlar, Türk olarak giriyorlar. "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." (Anayasa Madde 66.) gereğince giriyorlar. Türk Devleti, Türk milleti adına da yemin ediyorlar. (Anayasa Madde 103.) Bu süreçte Kürdlüğün kırıntısı bile yoktur. Kürdler, öbür siyasal partilere örneğin Adalet ve Kalkınma Partisi'ne veya CHP'ye de böyle katılıyorlar. Dikkat edelim, Kürdler bunları bilerek adaylık başvurusu yapıyorlar, bunları bilerek milletvekili

oluyorlar. Bu, Kürdler adına çok büyük, çok ağır bir zaaftır.

TBMM'ye Türk olarak giren bu milletvekilleri, burada, Kürdlerin haklarını, özgürlüklerini dile getirdikleri zaman da baskıya zulümle karşılaşıyorlar. Türk parlamento tarihinde, kimlerin dokunulmazlıkları kaldırıldı? Kimler kitlesel olarak cezaevine konuldu? Hangi belediyelerin, seçimlerle gelmiş hatta %60, %70 gibi oylarla gelmiş başkanlarının görevlerine son veriliyor? Hangi belediyeler kayyumlarla yönetiliyor?

Güneybatı Kürdistan, Rojava konusunda, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın önemli yardımcılarından biri, ana muhalefet partisi lideri, Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu'dur. Kemal Kılıçdaroğlu, 27 Eylül 2019'da, CHP'nin düzenlediği *Suriye Konferansı*'nda, "Türkiye'nin Kuzey Suriye'de, teröristlere karşı yürüttüğü mücadele meşrudur." diyerek etnik temizlik anlayışının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Cumhurbaşkanı, üç milyon Arap'ı ve Çeçen, Özbek, Tacik, Kazak IŞİD'li aileleri Kürd bölgelerine yerleştirerek Kürdlerden kurtulmaya planlamaktadır ama muhalefet partisi lideri de Şam ve Ankara'nın birlikte geliştirecekleri sandviç harekatıyla Kürdlerin ezilmesini salık vermektedir.

CHP'nin düzenlediği *Suriye Konferansı*'nın ana konusu şüphesiz Kürdlerdir ama CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, bu konferansa Kürdlerin davet edilmemesine özen göstermiştir.

***

İç savaşın başlamasından hemen sonra, Suriye, Güneybatı Kürdistan'daki birliklerini çekti. Kürdler, 2014 Ocak ayında Cizîrê, Kobanî ve Efrîn kantonlarını ilan ettiler. Ağustos 2017'de de Şehba Kantonu'nu ilan ettiler.

2014'te IŞİD, Suriye'de ve Irak'ta Kürd karşıtı bir güç olarak ortaya çıktı. IŞİD'e karşı gerekli mücadeleyi, Kürdler ve ABD'nin başını çektiği koalisyon güçleri gerçekleştirdi.

2010-2011 yıllarına kadar Güneybatı Kürdistan'ın, Rojava'nın

nüfus yapısını değiştirmek, bölgede, Kürd nüfusu azaltıp Arap nüfusu arttırmak, Suriye'de hükûmetlerin, devletin çok büyük bir çabasıydı. Günümüzde bu operasyonları, artık Türkiye gerçekleştirmek istiyor.

Suriye ile Türkiye'nin diplomatik ilişkileri olmayabilir; iki devlet arasında, politik, diplomatik çelişkiler olabilir ama Kürd kazanımlarını engelleme, Kürdlere baskıyı sürdürme konusunda benzer bir anlayışa sahip oldukları besbellidir. Bu bakımdan, Türkiye'nin Rojava'daki Kürdlere baskı, zulüm politikalarının, Şam Hükûmeti tarafından da anlayışla karşılandığı söylenebilir.

Güneybatı Kürdistan, Rojava sorunu, Suriye Hükûmeti'yle Kürdler arasında bir sorundur ama anti-Kürd tutumlarıyla Türkiye, İran sürecin içindedir. Kürd, Kürdistan böyle bir sorundur. Bölünme, parçalanma, paylaşılma böyle bir sorun yaratmıştır. Bu süreç Kürdleri dostsuz bırakmış, hasımlarının sayısını çoğaltmıştır.

Suriye'de iç savaş Mart 2011'de başladı. O zamandan beri Türkiye, çeşitli biçimlerde müdahale etmeye çalışıyor. Suriye'de iç savaş başladığında Türkiye'nin iki büyük amacı vardı: Beşar Esad yönetimini yıkıp Müslüman Kardeşler'in egemen olduğu bir Suriye kurmak. Bu mücadele sürecinde ve sonrasında, Kürdlerin hiçbir kazanım elde etmemesini sağlamak. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonlarının, Efrîn'e askerî müdahalenin, temel nedenleri buydu. Türkiye'nin, Suriye'nin, Irak'ın, İran'ın Kürdlere, Kürdistan'a karşı politikaları olumsuzdur. Bu çok açık. Çeşitli nedenlerle birbirleriyle önemli çelişkisi olan devletler, Kürdlere baskı ve zulüm konusunda çok kolay bir şekilde bir araya gelebiliyor; bu baskıyı ve zulmü devamlı kılabiliyor.

O zaman, Kürdlerin de bunları karşılayabilmek, etkisiz bırakabilmek için birlikte bir tutum sergilemeleri büyük bir ihtiyaç olarak kendini göstermektedir ama Kürdlerde bu bilincin gelişmediği görülmektedir. Şunca yaşanmışlığa rağmen, bunca yaşanmış acı olaylara rağmen Kürdlerin, Kürdistan'ın genel çıkarlarını gözeten bir tutumun sergilenemiyor olması dikkate değer bir durumdur.

Gerek Rojava'da gerek Başûr'da örgütler, hâlâ kendi örgütsel çıkarlarını, Kürdlerin, Kürdistan'ın genel çıkarlarının önüne koymaktadır. Bunun, Kürdlerin yaşadığı çok büyük bir zaaf olduğu besbellidir. Hasım güçlere karşı birlikte davranmak, Kürdler için bir zorunluktur. Dilerim, Kürdler bu zorunluğun bilincine varırlar.

25 Eylül 2017 Referandumu, Kürdlerin tarihinde şüphesiz çok önemli bir olaydır. Kürdler kendi gelecekleriyle ilgili bir oylama yaptılar. Sonuç elbette çok olumludur. 25 Eylül Bağımsızlık Referandumu 2018'de ve 2019'da kutlandı ama 16 Ekim 2017 sabahında yaşananlar dikkatlerden uzak tutulabilir mi?

Kürdler gerek Irak'ta gerekse Suriye'de IŞİD'e karı yürüttükleri mücadeleyle dünyada çok büyük bir sempati yarattılar. Süreç, sorunun uluslararası düzeye yansımasını da sağladı. Kobanî direnişi önemli bir dönüm noktası oldu. Türkiye'nin 9 Ekim 2019'da başlattığı Barış Pınarı harekâtı, dünyada Kürdlere, Kürdistan'a sempatiyi daha çok artırdı. Dünyanın çeşitli bölgelerinden, entelektüellerin, yazarların, devlet adamlarının, siyaset adamlarının 26 Kasım 2019 yayımladkları bildiri, *Kürdlerin Yanındayız, Kürdler İçin Adalet* bildirisi bu sempatiyi ve Kürd yandaşlığını açıkça göstermektedir. (We Stand With the Kurds, Justice for Kurds, November 26, 2019.)

Türkiye, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtlarını terörle açıklamaya çalışıyor. İkili üçlü ilişkilerinde ABD, Rusya gibi devletlere, PYD'yi terörist bir örgüt olarak kabul ettirmeye gayret ediyor. Bunun artık hiçbir inandırıcılığı yoktur. 4 Aralık 2019'da Londra'da toplanan NATO zirvesinde, yirmi sekiz üyenin hiçbirine bu görüşünü kabul ettirememiştir. Cumhurbaşkanı'nın, *10 Aralık İnsan Hakları* Günü'nde, Avusturyalı yazar Peter Handke'ye *Nobel Edebiyat Ödülü* verilmesinden dolayı Nobel Ödül Komitesi'ni eleştirirken "Bizden de bir teröriste ödül verdiler." ifadesi terör suçlamalarının ciddi bir içeriğe sahip olmadığını gösteriyor. Cumhurbaşkanlığı görevlilerinin bu ifadeyi düzeltmeye çalışırken büyük zorluk yaşadıkları görülmüştür.

Türkiye'nin 2016 Efrîn'e müdahalesinden beri özerk bölge bozulmuştur. Daha sonra, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtlarıyla bozulmanın yaygınlaştırılması, derinleştirilmesi sağlanmıştır. Bu arada, savaştan kaçan pek çok Arap aile Qamışlo'ya yerleşmiştir. Qamışlo'nun Kürd nüfus yapısı da bozulmuştur. Buna rağmen Kürdler, Cizire'den Efrîn'e kadar olan, Efrîn'i de içine alan bölgeyi Kürd bölgesi, Güneybatı Kürdistan olarak değerlendirmek durumundadır. Rusya ile, ABD ile, yaptıkları ikili görüşmelerde, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi uluslararası kurumlarla yaptıkları görüşmelerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nden beri kendilerine yapılan tarihsel haksızlıkları vurgulamak durumundadır. Bunun için de hasım devletlerin hiç istememelerine rağmen birlikte davranmak becerisini güçlendirmek gerektiğini hissetmeleri gerekir.

PYD'nin, bu çerçevede Suriye Hükûmeti'yle, öbür devletlerle ve uluslararası kurumlarla görüşmeleri normaldir. Bu görüşmeler sürdürülmelidir.

nerinaazad, 28.12.2019

ALEVİLİK ÜZERİNE

Alevilik, bugün, iki anlamda kullanılmaktadır. Yaygın kullanımı Ali taraftarlığıdır. Dördüncü Halife Ali (699-661), Necef'te, camide namaz kılarken bir Harici tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Dördüncü Halife Ali'nin öldürülmesi, İslam'da Şia'nın doğmasına yol açmıştır. 680'de Hz. Ali'nin küçük oğlu Hüseyin'in Kerbela'da Yezid'in askerleri tarafından katledilmesi ve kafasının kesilmesi, Şia'nın derinleşmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır.

O tarihlerden beri İslam'da iki büyük siyasal parti vardır: Sünni İslam, Şii İslam. O tarihlerden beri, Sünni İslam din adamları, Sünni İslam dışında kalan bütün Müslümanlara, Ali taraftarı anlamında Alevi, Aliyyun, Aleviyyun demişlerdir. Bu çerçevede, Zeydiler (Beş İmamcılar), İsmaililer (Yedi İmamcılar), Caferiler (On İki İmamcılar), Nusayriler Alevi olarak anılmaktadır. Bugün, Türkiye'de Alevilik kavramı daha çok bu anlamda kullanılmaktadır. Sünni din adamları, Haricileri de Alevi olarak değerlendirmektedirler. Bu anlamda, bu kavramın çok yaygın bir kullanım alanı vardır.

Alevilik sözcüğünün, ikinci anlamı şudur: Bugün Alevi olarak ifade edilen dinin, inancın esas adı *Rêya Heqiyê*'dir. *Rêya Heqiyê*, İslam'dan çok önceki bir dindir. Mitra kökenli bir dindir ve dört bin yıla yakın bir geçmişi vardır. *Rêya Heqiyê*'nin Alevi olarak değerlendirilmesi, *Rêya Heqiyê*'nin de Alevi kavramı içinde değerlendirilmesi elbette çok yanlıştır ama bu yanlış, bilinçli olarak ve yaygın bir şekilde sürdürülmektedir.

***

Resmî ideolojinin, Alevileri Müslümanlığa asimile etmek gibi bir amacı var. Kürdleri Türklüğe asimile etmek, Alevileri Müslümanlığa asimile etmek resmî ideolojinin çok önemli bir çabasıdır. Burada Alevilerden kasıt, elbette *Rêya Heqiyê* inancında olanlardır. Devletin, İslam'ın önemli iki partisinden biri olan Şii İslam'la elbette bir sorunu yoktur. Burada, resmî ideolojiyi bir kere daha tanımlamak önemli olmalıdır. Resmî ideoloji herhangi bir ideoloji değildir; devletin, idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideolojidir. Resmî ideolojiyi benimsemediğiniz zaman, eleştirdiğiniz zaman, idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşabilirsiniz.

1994-1995 yıllarında İran'dan Türkiye'ye bir heyet gelmişti. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan Alevilerle ilgili olarak şöyle demişti: *"Ya siz Sünnileştirin ya biz Şiileştirelim."* Burada sözü edilen Aleviler, elbette *Rêya Heqiyê* inancında olanlardı. O günlerden sonra Türkiye'de *Rêya Heqiyê* inancında olanların Şiileştirilmesi hızlandı. O zaman, İran'ın dini liderlerinden Ayetullah Şeriat Medari, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Süleyman Ateş'e de böyle demişti. (Ali Yıldırım, *Alevi Öğretisi*, İtalik Yay., 2000, s. 176.)

Burada Kaygusuz Abdal'ın iki şiirine değinmek gereği vardır. (Kaygusuz Abdal, XIV. yüzyılın ilk yarısı- XV. yüzyılın ilk yarısı)

Kıldan köprü yaratmışsın
Varsın kullar geçsin diye
Hele biz şöyle durahm
Yiğit isen geç a Tanrı

İkinci şiir de şöyle:

Bakkal mısın teraziyi neylersin
İşin gücün yoktur gönül eğlersin
Kulun günahım tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne

Görüldüğü gibi burada, çok güçlü bir Tanrı eleştirisi vardır. Bu tür eleştirileri, ancak *Rêya Heqiyê* inancında olanlar yapabilir. Gerek Sünni gerek Şii İslam mensubu olanların bu tür eleştiriler yapmaları olası değildir.

Horasan'dan nasıl geldik?

Burada, Faik Bulut'un *Horasan'dan Nasıl Geldik?* kitabı üzerinde küçük bir değerlendirme yapma gereğini hissediyorum. Kitabın, ana başlığından sonraki başlığı, *Alevilerin Yol Hikâyesi* adını taşıyor. (Faik Bulut, *Horasan'dan Nasıl Geldik? Alevilerin Yol Hikâyesi,* 4. basım, Kor Kitap, Aralık 2018, İstanbul.)

Burada sözü edilen Aleviler, bu yazının başında vurgulamaya çalıştığımız, Ali taraftarı anlamında, Şii İslam'a mensup olanlardır. Faik Bulut, 252, 253, 269. sayfalarda bu kesimin Ali yanlıları olduğunu belirtiyor.

İncelemede Alevi, Şii kavramları birbiriyle özdeş olarak Şi-i-Alevi şeklinde ifade edilmektedir. *Horasan'da Ön Aleviliğin Oluşumu* başlıklı bölümde (s. 251-293.) bu ifade tarzı daha çok kullanılmaktadır.

Kitapta, İran'da Ehl-i Hak (Yarsan) Irak'ta Kakaî olarak dile getirilen inanç da *Ali yanhları* arasında incelenmektedir. (Bölüm IX s. 339-431.) Bu tutum, şüphesiz doğru değildir. Ehl-i Hak, (Yarsan) Kakaî inançları Mitra kökenlidir. Bunların İslam'dan çok önceki bir inanç olduğu, Kuzey Mezopotamya kökenli bir inanç olduğu açıktır. Ehl-i Hak, (Yarsan) Kakaî inançları, dinleri, *Rêya Heqiyê* ve Êzîdîlik, bir ulu çınarın üç dalı gibidir. Daha sonra gelişen, Zerdüşt, Mani, Mazdek, Hurremi dinleri de Mitra kökenlidir. *Rêya Heqiyê*'nin ve benzerlerinin doğa dini oldukları söylenebilir.

Rêya Heqiyê'nin İslam olmadığını gösteren çok önemli bir olgu, Faik Bulut'un incelemesinde de vardır. Tac-ül Arifin Ebül Vefai Kürdi'nin öğrencilerinden Şeyh Dilo Belincan'a verilen bir şecereden söz edilmektedir. Bu şecerede Şeyh Dilo Belincan'ın Dersim'e gitmesi ve oradaki halka Müslümanlığı öğretmesi istenmek-

tedir. (s. 371-374.)

Bütün bunlara rağmen, Faik Bulut'un Ehl-i Hak (Yarsan) Kakaî gibi inançları Hz. Ali yanlıları ile birlikte değerlendirmesi şaşırtıcıdır. Faik Hoca, buna bir açıklama getirmiyor çünkü Şia, Hz. Ali yanlıları, Müslüman'dır; İslam'ın Şii kesimine bağlıdır. Ehl-i Hak, (Yarsan) Kakaî gibi inançlar ise İslam'dan çok önceki inançlardır. Mitra inancının dört bin yıla yakın bir geçmişi vardır. İslamlık, bin dört yüz yıllık bir dindir. Kızılbaşlık'ın altı yüz, Aleviliğin ise yüz kırk yıla yakın bir geçmişi vardır.

Mazdekiler ve Hurremiler de giysi ve bayraklarında kızıl rengini kullanıyorlardı. Bu bakımdan onlar, *surhalaman* (kızıl bayraklı insanlar) *surjamagan* (kızıl giysili insanlar) şeklinde adlandırılıyorlardı. (Merhdad R. İzady, *Bir El Kitabı Kürtler*, Doz Yay., 2004 İstanbul'dan aktaran Munzur Çem, *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği*, Vate Yay., 2011 s. 130.)

Ehl-i Hak, (Yarsan) Kakaî inancının Hz. Ali'ye bağlılığını ifade etmesi, İslam'ın baskısı, şiddeti karşısında yaşayabilmek için kendini öyle gösterme, gizleme çabasıdır.

Munzur Çem, *Kermê Dare Dare Ya* Reno başlıklı yazısında, (Deng, sayı 113, Mart 2019, s. 67.) Ehl-i Hakların, ibadet sırasında kutsal, saygın saydıkları kişileri anarken Şêx Riza'nın adını andıklarını anlatmaktadır. Aynı şekilde, Faik Bulut da Ehl-i Hakların ibadet sırasında, Şêx Riza'nın adını andıklarını dile getirmektedir. (s. 261.)

Rêya Heqiyê

Son yıllarda, *Alevilik* ile ilgili çalışmalar artmaktadır. Bu çerçevede öze dönüş de başlamış, *Rêya Heqiyê* gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Ahmet Önal'ın, Erdoğan Yalgın'ın, Munzur Çem'in, Dursun Ali Küçük'ün ve benzer araştırmacıların yazılarına değinmek gerekir.

Ahmet Önal'ın yazıları şunlardır: *Rêya Heqiyê, Alevilik, İslam* (nerinaazad, 13.12 2018.), *Rêya Heqiyê İnanca Mihtra İnancıdır. Müslümanlık, Kızılbaşlık, Alevilik Değildir* (nerinaazad, 8.9. 2019.).

Ahmet Önal'ın başka bir yazısı, *Kürd Aşiretlerinde Alan Koruma* (nerinnaazad, 26.12.2019.) başlığını taşımaktadır. Diğer bir yazı, *Daraldıkça Dersim'den Kopmak ve Kötülük Yapmak* (nerinaazad, 1.1. 2020.) Bu arada, Ahmet Önal'ın, *Musa ve Kitabı Tevrat* (nerinaazad, 14.12. 2019.) yazısına da işaret etmek gerekir.

Ahmet Önal'ın şu yazısı da önemlidir: *Ebu'l Vefa Önemli Bir Kırılmadır* (10 Eylül 2019, bana gönderilen ileti.) Bu yazıda, Tac-ül Arifin Ebül Vefai Kürdi'nin (1026 -1107) Sünni İslam bilginleri tarafından Bağdat'ta sorguya çekildiği, bu sorgu sırasında Ebül Vefai Kürdi'nin *Rêya Heqiyê* inancından taviz verdiği, bundan sonra *Rêya Heqiyê* inancı ile İslam'ı birleştirmeye, yakınlaştırmaya çalıştığı, bunun da *Rêya Heqiyê*'de büyük bir kırılmaya sebep olduğu vurgulanmaktadır. Ebul Vefai Kurdi'nin doğum ve ölüm tarihleri birbirinden farklı biçimlerde yazılmaktadır, 925-1017 bunlardan biridir.

Erdoğan Yalgın'ın yazıları ise şunlardır:

Kalubeladan Beri Dersim Rêya Heqi İtikadımn Antik Kökleri Bölüm 1

Kalubeladan Beri Dersim, Rêya Heqi İtikadımn Antik Kökleri Bölüm 2

Bunlar, yazarın, *Yol 1 Sürek Rêya/Raa Heqi İnanca Kürt Aleviliği* kitabındaki ilk yazılardır. (Fam Yay., Kasım 2018, İstanbul.)

Ayrıca şu yazılara da bakılmalı: Erdoğan Yalgın, *Biz tarihimizi, Tufanların Yaşandığı Kutsal Topraklarda Anyoruz.* (Erdoğan Gülbahçe'ye verilen röportaj, Dersim gazetesi, Ocak 2018, yıl 7, sayı 75, s. 8-12; Semah dergisi, sayı 38, Mart-Nisan 2018, s. 39-44.)

Erdoğan Yalgın'ın şu kitapları da dikkate değer: *Dersim'in Gizemli Tarihi 1 Şeyh Dilo Belincan'ın, (Berxêcan) Şeceresi ve Kürt Aşiretleri* (Fam Yay., Mart 2017, İstanbul. Bu kitapta, Şêx Dilo Berxêcan'ın Şeceresi başlıklı yazıda Ebül Vefai Kürdi hakkında yukarıda söz edilen iki farklı doğum ve ölüm tarihi de yer almaktadır. s. 96, s. 97.), *Dersim'in Gizemli Tarihi 2 Şıx Deli Berxêcan Ocağı ve Pilvank Aşireti Tarih, Folklor, İnanç, Coğrafya* (Fam Yay., Mart 2017, İstanbul.), *Kürd Aleviliği I,* (Fam Yay., Ekim 2019.)

Munzur Çem'in yazıları, kitapları da şöyle: *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği* (Vate Yay., 2011 İstanbul.), *Dersim'de Alevilik* (Peri Yay., 1999 İstanbul.), *Hewraman-Dersim Sırrı* (İBV Yay., İstanbul.), *Kermê Dare Dare Ya* Reno (Deng, sayı 113, Mart 2019, s. 64-78.)

Dursun Ali Küçük'ün incelemesi ise şöyle: *Hak Yolunda Hakikate Ermek, Alevilik, Rea Haq-Hak Yolu-Yarsan-Kakailik-Êzîdîlik-Ezdan-Yezdahi: Yezdan* (Pel Yay., Aralık 2019, İstanbul.)

Temel sorun

Temel sorun, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan *Rêya Heqiyê* dininde, inancında olanların, Şii İslam'ın bazı kavramlarıyla, ritüelleriyle yaşamaya başlamalarıdır.

Ali, Hasan, Hüseyin, Kerbela, Zülfikar, Fatıma Ana, Ehlibeyt, On İki İmam, İmamet, Evlad-ı Resul gibi kavramlar Şii İslam'ın kavramlarıdır. Bu kavramlar etrafında gelişen, yaşanan birçok ritüel vardır. Bu kavramların, ritüellerin *Rêya Heqiyê* inancındaki insanları nasıl etkilediği, bu etkinin ne zaman başladığı, nasıl geliştiği, günümüzde nasıl yaşandığı çok önemli sorunlardır. Daha önceki yazılarda bu konu üzerinde durulmuştur.

Devlet bugün, Alevi olarak dille getirilen *Rêya Heqiyê* inancındaki insanları, aileleri Sünni İslam'a asimile etmek için çok çaba harcadı. Gelinen aşmada Şii İslam'a asimile yaşandığını söylemek mümkündür. Örneğin bugün Dersim'de *Rêya Heqiyê* doğa dini, inancı da yaşamaktadır On İki İmamcılık da yaşamaktadır. Dağlara, sulara, ağaçlara, hayvanlara vs. saygı doğa dini inançlarıyla ilgilidir. Dağlardaki, suların başındaki ziyaretlerde, kutsal bir kişinin yatırı olduğuna inanılır. Hz. Ali'ye bağlılık, Zülfikar'a bağlılık, "Musa Kâzım'dan geliyoruz.", "Kökümüz İmam Ali Rıza'ya dayanmaktadır." gibi sözler de Şii İslam'ı görünür kılmaktadır. *Rêya Heqiyê*'nin Şii İslam'a asimile süreci de çok yoğun ve yaygın bir şekilde devam etmektedir. Bugün Alevi olarak anılan *Rêya Heqiyê* inancındaki kişilerin Hz. Ali'ye, imamlara, Zülfikar'a, Hz. Hüseyin'e, Kerbela'ya, Ehl-i Beyt'e bağlılığını gören devlet şöyle demektedir: "Esas sorun Hz. Ali'yi sevmekse biz Hz. Ali'yi daha

çok seviyoruz."

Devlet, bu kişilere, ailelere şunu da söylemektedir: "Hz. Ali, camiye giderdi, namaz kılardı. Siz neden camiye gitmiyorsunuz, namaz kılmıyorsunuz? Camiye gidin, namaz kılın." Devletin bu anlayışı ve teklifi yok sayılamaz. Bu bakımdan *Rêya Heqiyê* inancında olanların, Hz. Ali ile, Hz. Hüseyin'le, imamlarla ilişkilerini gözden geçirmeleri gerekir.

nerinaazad, 04.01.2020

ORTA KARADENİZ'DE ETNİSİTE İLİŞKİLERİ

İttihat ve Terakki'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu, Türk milleti odağında yeniden organize etmek gibi bir tasarımı vardı. Adriyatik Denizi'nden Çin'e kadar uzayan topraklarda bir imparatorluk kurulacak ama bu imparatorluğun sınırları içerisinde sadece Türkler yaşayacaktı. Bu, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan, Rumları, Pontusları, Ermenileri, Asuri-Kildanileri, Süryanileri, Kürdleri, bugün Alevi olarak dile getirilen Rêya Heqiyê'yi, Êzîdîleri vs. çok yakından ilgilendiren bir tasarımdı.

Tasarlanan bu imparatorluğun sınırları içerisinde hep Türkler yaşayacaksa hâlen Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Rumlara, Pontuslara, Ermenilere, Kürdlere, Asuri Kildanilere, Süryanilere, Êzîdîlere vs. ne yapılacaktı? 1908 İkinci Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki'yi en çok meşgul eden konu kanımca buydu.

İttihat ve Terakki gerek kamuoyuna açık gerek gizli toplantılarında hep bu konuyu konuşuyordu. Uzun müzakerelerden, tartışmalardan sonra alınan kararlar şudur: Rumlar-Pontuslar, Yunanistan'a, Ege adalarına sürgün edilecek. Ermeniler, bir daha dönmemek üzere tehcir edilecek. Tehcir sırasında nüfusları çürütülecek. Rumlardan, Pontuslardan, Ermenilerden kalan taşınmaz mallara el konulacak, bunlar Müslüman Türk tüccarın denetimine verilecek. Kürdler, Türklüğe asimile edilecek. Türklüğün en önemli dayanağı dindir, İslam'dır. Bu bakımdan Aleviler de Müslümanlığa asimile edilecek. Böylece tasarlanan imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan herkes Türk olmuş olacak.

Kürdlerin Türklüğe, Alevilerin Müslümanlığa asimilasyon-

ları elbette çok önemli olmaktadır. XIX. yüzyılda, Yunanlar, Sırplar, Hırvatlar, Bulgarlar, Romenler Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp kendi bağımsız devletleri kurmuşlardır. XX. yüzyıl başlarında Arnavutlar da ayrılmışlardır. Araplar da Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak için çok yoğun bir çaba içindedir. Sadece Kürdler ve Ermeniler kalmıştır. Rumların, Pontusların, Ermenilerin sürgünlerle, tehcirlerle bitirileceği vurgulanmaktadır. Kürdler, Türklüğe asimile edilerek ülkenin daha da küçülmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Alevilerin, Müslümanlığa asimile edilmeleri de bu süreci güçlendirmektedir. Öte yandan, devletin gerek nüfus bakımından gerek toprak bakımından iri durması, uluslararası ilişkilerde, devlete bir prestij sağlamaktadır.

Orta Karadeniz'de etnisite ilişkileri

Ali Rıza Çelik ve Rıza Duran'ın hazırladıkları bir kitap var. Kitabın tam adı şöyle:

ABEŞ (Şerefiye) Bölgesi, Tarih Kültür, Etnisite; Boşnaklar, Ermeniler, Kürdler, Pontus-Rumlar, Türkler (Kalkedon Yay., İstanbul.)

Bu inceleme, yukarıda anlatmaya çalıştığımız Türk milletine dayalı devlet projesinin, belirli bir bölgede nasıl hayata geçirildiğini belgelere dayanarak anlatıyor. ABEŞ bölgesi, bu sürecin nasıl yaşama geçirildiği konusunda bir laboratuvar olarak değerlendirilebilir.

ABEŞ (Şerefiye) Bölgesi, Sivas'ın kuzeyinde, Enderes (Suşehri), Epsile (Doğanşar), Musaş'tan (Koyulhisar) Kösedağ'a kadar uzanan, Kösedağ'ın güneyini, Zara'nın kuzeyini içine alan bir bölge. (s. 30.)

Bu kitapta ABEŞ bölgesindeki köyler teker teker incelenmektedir. Köylerle ilgili şu anlatımlar dikkat çekmektedir:

Celep köyü. Yerleşim yeri ve idari olarak Celep köyü tehcir öncesinde Pontus Rum köyüydü. (s. 172.) Çamlıkale köyü. Köy, geçmişiyle bir Pontus-Rum köyüdür. (s. 173.) Dereköy. 1925 yılında Dereköy, Pontus Rumlardan tamamen boşalır ve tehcirden sonra köye ilk olarak Çerkezler yerleştirilir. (s. 196.) Göktepe köyü.

1920'li yıllara kadar Göktepe köyü, sonradan yerleşen bir Kürd ailenin dışında önemli bir Pontus Rum yerleşim yeriymiş. Köyün Pontus-Rum dönemindeki adı Göbtepe. (s. 202-203.) Güllüali köyü. 1923 mübadeleye kadar köyde Pontus Rumlar ve Kürdler yaşıyorlardı. Bu tarihlerden sonra Yugoslavya'dan gelen Boşnaklar yaşıyorlar. (s. 210.) Kayadibi köyü. Kayadibi köyü, Boşnakların yerleşmesinden önce Pontus-Rum köyüydü. (s. 224.) Keçeyurt köyü. Ermeni tehciri öncesinde, Ermeni yerleşimi olup ABEŞ bölgesinin en büyük köylerinden biri. (s. 229.) Kızık köyü. Yunan arşiv belgelerine göre, Kızık köyü, ABEŞ bölgesinin önemli köylerinden biridir. Pontus Rumlarının bir kısmı Gümüşhane'den, diğer kısmı da Heldiya'dan gelip buraya yerleştiler. (s. 235.) Kurvasi (Kurbağa) köyü. Kurbağa köyünde toplumun büyük bir çoğunluğunu Pontus-Rumlar oluşturuyordu. (s. 243.) Pazarbelen köyü. Köy, Pontus Rum tehcirine kadar Rum ve Kürd yerleşimi; 1930'lu yıllardan sonra tamamen Kürdlerin yaşadığı bir yerleşim yeridir. (s. 248.) Firuz/Mihail (Yeşimli) köyü. Köyün adı Pontus-Rumlar döneminde Mihail olarak kayıtlara geçmesine rağmen Firuz, Feroz, Feruz gibi adlara XV. yüzyılda rastlanmaktadır. (s. 267.)

Pontuslar-Pontus Rumlar

Araştırmacı yazarlar Ali Rıza Çelik ve Rıza Duran, incelemelerinde *Pontus Rumlar* ifadesini kullanıyorlar. Pontuslar, *Pontus Rumlar* ifadesine itiraz ediyorlar. Pontusların Karadeniz'deki varlıklarının çok daha eskilere dayandığını, Rumların bölgeye çok daha sonraları geldiğini vurguluyorlar.

Nüfus hareketleri

Görüldüğü gibi ABEŞ bölgesinde, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde çok yoğun nüfus hareketleri yaşanmıştır. Araştırmacı yazarlar bölgedeki nüfus hareketlerini, Celali İsyanlarından beri izlemeye çalışmaktadırlar. (s. 273-305.)

Pontusların, Rumların, Ermenilerin ABEŞ bölgesinden tehcir edilmeleri, Pontuslardan, Rumlardan, Ermenilerden boşaltılmış

köylere, Boşnakların, Kırım'dan, Kafkasya'dan, Kazan'dan Türkistan'dan göçüp gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, bölgede yaşanan çok önemli süreçlerdir. Pontus, Rum, Ermeni tehcirinin devlet terörü eşliğinde yapıldığına da işaret etmek gerekir. Bu süreçlerin çok önemli bir boyutu da Pontuslardan, Rumlardan, Ermenilerden kalan taşınmaz mallara, zenginliklere devlet tarafından el konulmuş olmasıdır. Osmanlı ekonomisinin bu şekilde millîleştirilmiş olduğu anlayışı vardır. Devlet terörü eşliğinde gelişen tehcirin ve nüfus hareketlerinin çok yoğun bir destekçisinin, Balkanlardan göçle gelen Boşnaklar ve Türk kökenli Osmanlılar olduğu, *evlad-ı fatihan* olduğu açıktır çünkü onlar da yaşadıkları alanlarda, yerlerini, yurtlarını kaybetmişler; Osmanlı topraklarına örneğin Karadeniz yöresine çok öfkeli bir şekilde göçmektedirler. İttihat ve Terakki, daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti onları, Rumlardan, Pontuslardan, Ermenilerden boşalan topraklara evlere, köylere vs. yerleştirerek öfkelerini yatıştırmaya çalışmışlardır.

Bütün bunlar, 11 Kasım 2008'de, Brüksel'de NATO Millî Savunma Bakanları toplantısının sonunda, Türk gazetecilerinin bir sorusu üzerine dönemin Millî Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün açıklamasıyla aydınlığa kavuşmaktadır. Vecdi Gönül, şöyle demektedir: Türkiye'nin ulus-devlet özelliğine kavuşmasında mübadelenin çok büyük önem taşıdığını vurgulayarak *"Bugün eğer Ege'de Rumlar (yaşamaya) devam etseydi ve Türkiye'nin pek çok yerinde Ermeniler devam etseydi, bugün acaba (Türkiye) aynı millî devlet olabilir miydi?"* dedi. (s. 277-278.)

nerinaazad, 09.01.2020

XWEBÛN

Xwebûn gazetesi, 29 Aralık 2019'da çıktı. Haftalık gazete... Xwebûn'un Kürdlerin düşün hayatında çok büyük rolü olacağını düşünüyorum. Kürdlerin dünyayı algılamalarında, Türklerle, Araplarla, Farslarla ilişkilerinde kendi konumlarının bilincine varmalarında, kendi olmalarında, Xwebûn'un büyük rolü olacaktır.

12 Mart Rejimi'nde 19 Haziran 1971 günü, Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesinde gözaltına alındım. Hakkımda gıyabi tutuklama kararı olduğunu bildirdiler. O akşam Diyarbakır'a götürüldüm. Kısa bir süre Diyarbakır Emniyet Müdürlüğünde tutulduktan sonra, Sıkıyönetim Askerî Tutukevi'ne götürüldüm. Diyarbakır Askerî Tutukevi'nde, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'ndan ve Türkiye İşçi Partisi'nden arkadaşlar vardı.

Birkaç gün sonra gözaltı koğuşuna kalabalık bir grup getirildi. Arkadaşlar, bu grubun Siirt, Şırnak'tan getirilmiş olduğunu söylüyorlardı. Grup içinde köylülerin, toprak ağalarının, aşiret reislerinin, şeyhlerin olduğunu da söylüyorlardı. Şırnak'tan getirilen bu gruba çok yoğun işkence yapıldığı da hemen belli oluyordu. Çoğu rahat yürüyemiyor, rahat konuşamıyordu. Arkadaşlar, bu grubun, Kürdistan Demokrat Partisi mensupları olduklarını, Mele Mistefa Barzanî'ye yardım ettiklerini söylüyorlardı.

O günlerde *patron-ağa devleti*, Türk solunun çok önemli bir sloganıydı. "Türkiye'yi kapitalist burjuvalar ve feodal ağalar birlikte yönetiyorlar." şeklinde bir slogan daha vardı. Bunlar, 1960'ların sonlarında, 1970'lerde çok kullanılan sloganlardı. Bu sloganları Kürd devrimcileri de kullanır olmuşlardı.

Şırnak'tan getirilen grup içinde Hurşit Ağa diye anılan bir arkadaş vardı: *Hurşit Onuk*. Hurşit Ağa sorgu sırasında çok işkence görmüştü. Hurşit Ağa bunu anlatmazdı ama köylüleri, Hurşit Ağa'nın çok işkence gördüğünü anlatırlardı. Günlerce ayaklarından tavana asılmış şekilde tutulduğu anlatılırdı. Ayakları tavanda, başı yerde... Bunlara rağmen Hurşit Ağa fazla konuşmamış. Kimseyi ele vermemek, bir bakıma da aşiretin ve ağalığın şeref, onur gibi değerleriyle ilgilidir.

Patron-ağa devleti sloganının *ağa* tarafı elbette Hurşit Ağa gibi kişilerdi. "Türkiye'yi kapitalist burjuvalar ve feodal ağalar birlikte yönetiyorlar." sloganının feodal ağa tarafı da Hurşit Ağa gibi kişilerdi. Onlar da Kürdlüklerinden dolayı işkence görüyorlardı. İş birlikçi ağaların, aşiret reislerinin, şeyhlerin yanında, Hurşit Ağa gibi kişilerin sayısı şüphesiz azdır. Buna rağmen bu sloganlar ve Kürdistan'da fiilen yaşananlar, insanın zihninde çok önemli bir soru işareti yaratıyordu. Sıkıyönetim Tutukevi'nde o günlerden sonra, bu çelişkiyi kendimce sorgulardım. Hurşit Ağa çok önemli bir kişilikti.

Sloganın *patron* tarafına veya *kapitalist burjuvalar* tarafına benzer bir muamelenin yapılmadığı şüphesizdir. Bunların bazıları bankalara da sahiptir. Bankaların yayınevleri de vardır. Bu kesim, Türk diliyle, Türk kültürüyle, Türk sanatıyla ilgili yayınlarıyla devletin, hükûmetin gözdesi olmuşlardır. Öte yandan, iş birlikçi ağaların, aşiret reislerinin ve şeyhlerin de devlet politikalarını bölgede yaşama geçirmekten başka bir işlevi yoktur. Türkiye'nin yönetimine katıldıkları söylenemez.

***

Koğuşta, zamanla, Hurşit Ağa'nın bir tutumunu fark ettim. Hurşit Ağa, bir Kürd öğrenci veya genç bir Kürd, kendisine Türkçe bir soru sorarsa veya kendisiyle Türkçe konuşurlarsa ona cevap vermiyordu veya onunla konuşmuyordu. Türkçe biliyordu ama her zaman Kürdce konuşuyordu.

Bu tutumun nasıl yaşandığına bir gün ben de şahit olmuştum. Bir öğle vakti cezaevi arabasından, mahkemeden getirilen arkadaşlar çıktı. O sırada tutuklular havalandırmada volta atıyorlardı. Mahkemeden gelen arkadaşlardan biri, Hurşit Ağa'ya Türkçe: *"Hurşit Ağa yemek geldi mi?"* diye sordu. Hurşit Ağa cevap vermedi. Arkadaş o soruyu, Türkçe olarak tekrar sordu. Hurşit Ağa yine cevap vermedi. Arkadaş, *"Beni adam yerine koymuyor, soruma cevap vermiyor, feodal ağa ne olacak!"* diye homurdanmaya başladı. Bunun üzerine Hurşit Ağa o arkadaşın yanına gelerek ve Kürdce şöyle dedi: *"Oğlum, sen neden kendi dilinle konuşmuyorsun?"* Arkadaş: *"Kürdce bilmiyorum, asimile olmuşum."* dedi. Hurşit Ağa da ona şöyle demişti: *"Lenin, Stalin, devrim... Her bir şeyi öğrenmişsin, Marx ağzından düşmüyor, kendi ana dilini de öğren."*

***

1973 Ocak sonlarında, Kürdistan Demokrat Partisi iddianamesi açıklandı. İddianamede, Hurşit Ağa'nın, Kürdistan'ın güneyindeki Kürd Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'yle ilgilendiği, Mele Mistefa Barzanî'nin karargâhına gidip geldiği, Kürdistan Demokrat Partisi'yle ilişki içinde olduğu anlatılıyordu. Mücadeleye maddi manevi yardım ettiği vurgulanıyordu. Arkadaşlar, gizli olarak birkaç kamyon buğday, gaz, tuz, şeker, kibrit, cizlaved ayakkabı, çorap vs. gönderdiğini anlatırlardı. (T-KDP İddianame, 30 Ocak 1973 Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Savcılığı, s. 66-67.)

***

O dönemde, ziyaretler açık görüş şeklinde yapılırdı. Ziyaretçilerle tutukluları dikenli tel örgüler ayırırdı. Dikenli tel örgülerin bir tarafında ziyaretçiler, bir tarafında da tutuklular bulunurdu. Herkes herkesin ziyaretçisiyle görüşebilirdi. Yukarıda sözünü etmeye çalıştığım genç arkadaşın ziyaretçisi çoktu. Kadınlar, ço-

cuklar, yaşlılar vs. herkes Türkçe konuşurdu. Hurşit Ağa'nın ziyaretçileri de çok olurdu. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar... Bunların hepsi de Kürdce konuşurlardı.O dönemde de ziyaretlerde Kürdce konuşmak yasaktı. Dikenli tel örgülerde, ziyaretçilerin tarafında askerler dururdu. Askerler, Kürdce konuşmanın yasak olduğunu sık sık hatırlatırlardı. Bu alana bazen askerlerin komutanları da gelir, Türkçeden başka dillerle konuşmanın yasak olduğunu söylerlerdi. Bir ziyaret günü bir üsteğmen, Kürdce konuşmanın yasak olduğunu bağırıyordu. O zaman rahmetli Edip Karahan, Hurşit Ağa gibi bazı arkadaşlar, bu yasağa yine karşı çıkmışlardı. "Ana diliyle konuşmak, hava almak gibi, ekmek yemek gibi su içmek gibi doğal bir ihtiyaçtır. Siz bunları nasıl yasaklarsınız?" demişlerdi.

Devrimci, enternasyonalist düşünce ve pratiklerin işlevi

Hurşit Ağa'nın, kendisiyle ve ailesiyle, çocuklarıyla birlikte her türlü baskı ve zulme karşı Kürd kalmayı başardığı söylenebilir ama sözü edilen genç için bunu söyleyemeyiz. Devrimci düşünce ve pratikler, sol düşünce ve pratikler, enternasyonalist düşünce ve pratikler, antiemperyalist söylemler, genci kendisi olmaktan uzaklaştırmış. Gencin ailesinin de kendisi olmaktan uzaklaşmış olduğu açıktır.

Bu konuda çok önemli bir sorun vardır. Kendisi olmayan bir kişi nasıl enternasyonalist olabiliyor? Kendisi olmaması için çok yoğun baskılarla, zulümlerle karşı karşıya olan bir kişi, bu baskıları umursamadan "Ben enternasyonalistim!" diyerek mücadeleden nasıl uzaklaşabiliyor? Bu koşullarda enternasyonalist olmanın temel koşulu önce kendisi olmak değil midir? O zaman, bu koşullarda dile getirilen, "Enternasyonalistim!" söyleminin ancak, kendisinden kaçışı, zorlu mücadeleden kaçışı gizleyen bir işlevi vardır.

Türklük sözleşmesi

Bu noktada Barış Ünlü'yü hatırlamamak mümkün değil. O dönemlerde Kürd solcuları, Türk solunun çok ağır etkisi altındaydı. Devrimci Doğu Kültür Ocakları kurulmuştu ama bu etki yine de

sürüyordu. Kürd solcuları, Türk solunun kendilerini "Milliyetçilik yapıyorsunuz!" şeklinde suçlamalarından çok korkarlardı. Kürdce konuşmak milliyetçilikti. Kürdceyle ilgili haklar talep etmek milliyetçilikti ama Kürdcenin, Kürd kültürünün neden yasaklandığı hiç konuşulmuyordu.

Türk solcuları, doğal olarak Türkçe konuşuyorlardı ama Kürdlerin, Kürdce konuşmalarından rahatsız oluyorlar; bunu kınıyorlar ve karşı çıkıyorlardı. Bu, şüphesiz Türklüğün kendilerine sağladığı bir ayrıcalıktı ama Türk solu bu ayrıcalığın bilincinde değildi. (Barış Ünlü, *Türklük Sözleşmesi, Oluşumu, İşleyişi ve Krizi,* Dipnot Yay., 2018, Ankara.)

İdam edilen, sürgün edilen ağalar, şeyhler, aşiret reisleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Şêx Seîd, Ağrı, Sason, Dersim gibi alanlardaki direnişlerden sonra bazı ağaların, aşiret reislerinin, şeyhlerin idam edildiği, bazılarının aileleriyle birlikte sürgün edildiği bilinmektedir. Bu süreç, genel olarak "Direnişe katıldılar, idam edildiler, sürgün edildiler." şeklinde anlatılmaktadır. Biraz da küçümseyici bir dille, (Oh olsun'!) edasıyla anlatılmaktadır. Kısaca söylenip geçilmektedir fakat ağaların, aşiret reislerinin, şeyhlerin neden direnişe katıldıkları, neden idam edildikleri, sürgün edildikleri fazla irdelenmemiştir.

1923'ten itibaren iş birlikçi ağalar, şeyhler, aşiret reisleri, devlet tarafından baş tacı edilirken, milletvekili tayin edilirlerken direnişe katılan ağalar, şeyhler, aşiret reisleri neden idam edildiler? Neden sürgünlere gönderildiler, mecburi ikâmete tabi tutuldular? Sürecin, şüphesiz Kürd millî haklarıyla ilgili bir yönü var. "İslam'ı savunuyorlardı, Halifeyi savunuyorlardı, şeriatı getirmek istiyorlardı." söylemi, sorunun millî yönünü gizlemek anlamına gelmektedir.

Ağalar, aşiret reisleri, şeyhler bir anlamda sürgün olmamak için direniyorlar. Sürgün yaşamamak için direnmek, bir anlamda kendisi kalmaya çalışmak demektir. Sürgün edilen kişilerin, ailelerin, kendileri kalmaları çok zordur. Bir kere, yerinden yurdun-

dan koparılıp ülkenin dört bir tarafına savruldun mu devlet için sorun büyük oranda çözülmüş olmaktadır.

Ağalar, aşiret reisleri, şeyhlerle ilgili bir konuya daha değinmek gerekir kanısındayım. Ermeni, Asuri-Kildani, Süryani malları bölgede çok önemlidir. Kim bu yağmadan pay kapmışsa zenginleşmiştir. Şêx Seîd ve arkadaşlarının, Ihsan Nûrî Paşa ve çevresinin, Mala Eliyê Ûnis ve çevresinin, Şêx Riza'nın, Ermeni-Asuri Kildani, Süryani mallarından pay kaptıklarını, böyle bir sürece girdiklerini düşünmüyorum. Hatta tehcir, soykırım sürecinde zor durumdaki Ermenilere yardım ettikleri, kol kanat gerdikleri de söylenebilir ama devletle iş birliği yapan Kürd aşiret reislerinin, şeyhlerin, toprak ağalarının çok yoğun bir şekilde bu sürece girdikleri, devletin de onları teşvik ettiği söylenebilir. Bu görüşün, Kürdistan'ın çeşitli alanlarında test edilmesinde büyük yarar vardır.

Bu bakımdan, ağaların, aşiret reislerinin, şeyhlerin neden idam edildikleri, neden sürgün edildikleri, sürgünlerde neler yaşadıkları da irdelenmesi gereken konulardır. Devletle iş birliği içinde bulunan ağaların, aşiret reislerinin, şeyhlerin durumlarının irdelenmesi de önemlidir. Yusuf Ziya Döger'in *Kürd Aşiretlerinde Alan Koruma Çahşması* (Sîtav Yay., Ekim 2019.) bu bakımdan bu bakımdan önemlidir. Ayrıca bk. Ahmet Önal, *Kürd Aşiretlerinde Alan Koruma*, (nerinaazad, 26.12. 2019.).

Hurşit Ağa'ya sevgi

Bu yazı vesilesiyle Hurşit Ağa'yı sevgiyle anıyorum. Hurşit Ağa, işkencelerden dolayı kalp rahatsızlığı yaşayan bir arkadaştı. İlaçlar kullanırdı. 1974 genel affında O da tahliye oldu. Tahliyeden kısa bir süre sonra yaşamını yitirdi.

nerinaazad, 16.01.2020

LEYLAN

"Kudret'in, Kemalettin'in, Süphan'ın, Kürd çocukların seven, onlara, 'anadilinizi unutmayın' diyen öğretmenleri de olmuştur. '... O da Türk'tü. Ama bizi Kürtçe sevdi. Biz de en çok O'nu sevdik. İki dilli olmamızın güzelliğini bize o öğretti. Anadilinizi unutmayın, diye tembihledi. İlk defa Kürt olmaktan utanmadan sınıfa girer olduk. Ama çok sürmedi. Dört ay sonra okulun önünde, ensesinden tek kurşunla vurulduğunda yirmi beş yaşındaydı. Adı Feryad Mahir'di.'"

Selahattin Demirtaş'ın romanı *Leylan*'ı kısa bir zaman içinde okudum. *Kitabı elden bırakamadım,* denir ya, öyle. (Selahattin Demirtaş, *Leylan*, Dipnot Yay., 2020, Ankara.).

Leylan, aslında iki romanı içeriyor. Birincisine *Leylan* diyebiliriz. Bu, birbirleriyle ilkokul, ortaokul ve lisede arkadaş olan Kudret, Kemalettin ve Süphan'ın, bir Kürd şehrinde, muhtemelen Diyarbakır'da ilişkilerini dile getiriyor. Bu ilişki, Kudret'in, okul arkadaşı Serap'a (Leylan) duyduğu sevgi, aşk çerçevesinde gelişmektedir. Bu üç arkadaşın, Avukat, Şair İhsan Biçici'yle ilişkileri, bu şehrin Diyarbakır olduğunu anlatmaktadır. (s. 58-59.) Ailesi, Serap'ı nişanlamaya çalışmakta ama nişan her seferinde bu üç arkadaşın hazırladığı planlarla bozulmaktadır. Kudret, Serap'ın başka bir insanla evlenmesine kesinlikle izin vermeyecektir. Kudret'in Serap'a sevgisi, aşkı, aslında karşılıklıdır. Serap da Kudret'e aşkla bağlıdır. Kemalettin oto tamircisidir. Kemalettin'in bu konuda ustalığı gittikçe gelişmektedir. Kudret ve Süphan da Kemalettin'e yardım ederek oto tamirciliği konusunda bir şeyler öğrenmeye çalışmaktadır. Bu ara Kudret'te okuma zevki gelişmiştir.

Kudret, bir gün, tamir ettikleri bir arabada bir kitap bulur. Bu

kitabı okumaya başlar. Mehmed Uzun'un *Bira Qederê* romanıdır. Kudret, Kürdce bir kitap okuyabilmekten çok büyük mutluluk duyar. Arabanın sahibi, Kudret'e başka kitaplar da veriri. Kudret, okumasını geliştirir. (s. 50-51.)

Lise arkadaşlarından biri de Netice'dir. Sınıfta Serap'a duyulan ilgi Netice'nin güzelliğinin fark edilmesini engellemiştir. Uzun yıllar sonra bu üç arkadaş, Diyarbakır'da Netice ile karşılaşırlar. Netice, üniversite eğitimimin sonunda üniversitede öğretim üyesi olarak kalmıştır. Türkoloji bölümünde doçenttir. Bir saha çalışması için Diyarbakır'dadır. Sınıf arkadaşı Serap ile de görüşmektedir.

Kudret, okumaktan hoşlanan biridir. Netice, sınıf arkadaşı Kudret'in *okumaktan* hoşlandığını anlayınca hazırladığı bir roman taslağını ona verir. Okumasını ve önerilerini bildirmesinin ister. Roman *Hayat Hep Yanmdır* adını taşımaktadır.

Leylan'daki ikinci roman, *Hayat Hep Yanmdır* adını taşımaktadır. 7-66. sayfalar *Leylan,* 67-293. sayfalar *Hayat Hep Yanmdır* romanıyla ilgilidir.

Bu iki romanın üslubu da farklıdır. *Leylan*'da bölümler, 1, 2, 3 biçiminde sıralanmamış; *Hayat Hep Yanmdır*'da bölüm başlıklarında 1'den 29'a kadar numaralar var. Bunu anlamak mümkün çünkü roman farklı bir kişi tarafından yazılmaktadır.

Yazarın bu tutumu Mehtap Ceyran'ın, *Mevsim Yas* romanındaki üslubu hatırlatmaktadır. Orada, başkarakter Zehra Öğretmen, 1990'lardaki Batman'ı anlatır. Baskı, zulüm, takibat... Öğretmen Zehra, takibat altında olan, ortalıkta görünmemeye çalışan, Hizbullah tarafından tehdit edilen arkadaşı Taha'nın yaşadığı eve uğrar. Arkadaşı Taha yoktur, onunla ilgili bir haber de yoktur. Hizbullah tarafından kaçırılmış olabileceğini düşünür ama arkadaşının evinde bir defter bulur. Bu, Taha'nın günlükleridir. Olaylar, bu defterde yazılanlar çerçevesinde anlatılır. (İsmail Beşikci, *Dönemin Romanlan,* nerinaazad, 19.3. 2019.)

Bu konuda, *Mevsim Yas* ve *Leylan* arasında çok önemli bir fark var. Taha'nın günlüklerinde yine Batman anlatılır. *Ley-*

lan'da ve *Hayat Hep Yarımdır*'da anlatılanlar ise çok farklı. *Leylan*'da olaylar Diyarbakır'da, *Hayat Hep Yarımdır*'da ise İstanbul'da geçmektedir. Anlatılan olaylar, ilişkiler çok çok farklı. *Hayat Hep Yarımdır*'da, *Leylan*'daki karakterler de yok ilişkiler de yok.

Hayat Hep Yarımdır

Hayat Hep Yarımdır romanı, Zeliha'nın Mardin'den kaçarak İstanbul'a gelmesiyle başlamaktadır. Zeliha'nın ailesi yoksuldur. Babası bir şirkette yük taşımaktadır. Anası, evlere temizliğe gitmektedir. Küçük kardeşlerine Zeliha bakmaktadır. Evin, yemek, bulaşık, çamaşır, temizlik vs. bütün işleriyle hep Zeliha ilgilenmektedir. Aile, kızlarının bu gayretinin bilmekte ve onu çok sevmektedir.

On yedi yaşlarındaki bu genç kız, bir gün evlerinin önündeki küçük bahçede, yetiştirdikleri sebzeleri sularken işsiz, içkici, her daim içen, evde olan komşusunun tecavüzüne uğrar ama bu tecavüzü ailesine anlatamaz. Komşusunun bu tacizinden kurtulmak için ailesinden habersiz İstanbul'a kaçar.

İstanbul'a ilk defa gelmektedir. Daha doğrusu ilk defa Mardin dışına çıkmaktadır. Parası yoktur, kalacak yeri yoktur. Garda otobüsten indiği zaman nereye gideceğini, ne yapacağını bilmemektedir. Birkaç kişiye yol, iz sorar; sosyal yardım derneği, belediyenin aşevi gibi yerler sorar fakat sordukları kişilerin onu aşağıdan yukarıya süzmelerinde rahatsız olur. Sonunda Mutlu Açıkgöz ile tanışır. Mutlu, avukatlık yaptığını söylemektedir. Gözden özürlüdür.

Zeliha'yı evine götürür. Evde kahvaltı yaparlar. Mutlu ona para da verir. Herhangi bir yardıma ihtiyaç duyduğu zaman Taksim'e, Gümüşsuyu'ndaki *Mîr Kafe*'ye gitmesini söyler. *Mîr Kafe*'de seninle ilgilenecekler olabilir, der. *Mîr Kafe*'yi, Bedirhan çalıştırmaktadır.

Bedirhan, Nusaybinli; arkadaşı Celal, Tatvanlıdır. Tarsuslu bir arkadaşları daha vardır: Sema. Bu üç arkadaş, üniversiteyi beraber okur. Bedirhan tarih, Celal psikoloji, Sema tıp öğrenimi

görmektedir. Her üçü de üniversiteyi normal süreleri içinde bitirirler. Sema, Kanada'da eğitimine devam ederek beyin cerrahisi konusunda uzman olmuştur. Bedirhan ve Celal de eğitimlerinden sonra üniversitede kalmışlar, öğretim üyesi olmuşlarıdır. Her ikisi de doçenttir. Çevrelerinde öğrencilikleri dönemindeki muhalif kimlikleriyle bilinirler. O zamanlarda onlar hakkında, her muhalif gösteride yer almaya çalışırlardı, şeklinde bilgiler vardır.

Dr. Sema ve Bedirhan evlenirler. Deniz ve Mazlum adında çocukları olur. İşte Zeliha, bu ailede çalışmaya başlar. Çocukların bakımından sorumludur. Deniz ve Mazlum, Zeliha'yı abla olarak görür. Aile de Zeliha'ya kendi kızları gibi davranır. Zeliha, artık ailenin bir bireyi olmuştur.

Bedirhan ve Celal, kısa zamanda doçent olmuşlardır ama muhalif kimliklerinden dolayı kendilerine profesörlük kadrosu verilmez.

Bu Suça Ortak Olmayacağız bildirisini her ikisi de imzalar. İmzadan sonra, Her ikisinin de üniversitedeki görevine son verilir. Zaten, Bedirhan, Taksim'de *Mîr Kafe*yi bu tarihten sonra açar ve çalıştırmaya başlar.

Bir süre sonra Celal, *Bu Suça Ortak Olmayacağız* bildirisinden imzasını geri çeker. Üniversiteye döner ve çok kısa bir zaman sonra profesör olur. Kendisine yakında bir fakültenin dekanı olacağı da bildirilir. Bu eyleminden dolayı Bedirhan, Celal'e çok kırılır; araları açılır, birbirlerine küserler.

Bedirhan, kafasında kendisine rahatsızlık veren bazı durumlar olduğunu hisseder. Üzülmesin diye eşi Sema'ya haber vermeden birkaç beyin cerrahisi doktoruna muayene olur. Doktorlar, ciddi sorunları olduğunu belirtirler. Sorun teşkil eden tümörü çıkarmak için ameliyat önerirler.

Bedirhan, hastalığını beyin cerrahisi uzmanı eşi Sema'ya da son anda açıklar. Dr. Sema, çalıştığı hastanedeki öbür doktorlarla da görüşerek eşini kendi çalıştığı hastaneye aldırır. O gün ameliyat olacaktır. Sabah oğlu Mazlum'u kreşe, kızı Deniz'i okula bıraktıktan sonra hastaneye gidecek; ameliyat masasına yatacaktır.

Bundan önce Bedirhan, eşi Sema'ya uzun zamandan beri küs olduğu Celal'i de *Mîr Kafe*'ye davet ederek birlikte bir görüşme gerçekleştireceklerini söyler.

Oğlu Mazlum'u kreşe bırakır. Kullandığı araba, kızı Deniz'i okuluna görürken bir trafik kazası olur. Deniz yaralanır. Bedirhan ise ağır yaralı ve şuuru kapalı olarak hastaneye kaldırılır.

Bedirhan'ın şuuru, eşinin ve öbür doktorların bütün müdahalelerine rağmen, çok yoğun ilgiye rağmen normal sürede açılmaz. Dr. Sema, daha başka doktorlardan yardım alabilmek için Bedirhan dosyasını, internette beyin cerrahisi doktorlarının görüşüne sunar. İsviçre'den bir hastane, dosya ile yakından ilgilendiklerini, Bedirhan'ı İsviçre'ye getirdikleri zaman bu hastayla yakından ilgileneceklerini bildirir. Hastanın ve hastaya refakat edecek iki kişinin yol masraflarını ve İsviçre'de kaldıkları süredeki bütün masraflarını karşılayacaklarını da bildirir. Dr. Sema, bir hemşireyle birlikte Bedirhan'a refakatçi olarak İsviçre'ye gider.

İsviçre'deki hastanede, şuuru açılmayan hastalar konusunda bir cihaz geliştirilmiştir. Hastanın zihni, sağlıklı bir kişinin zihniyle birleştirilerek sağlıklı kişinin zihninden hasta kişinin zihnine gönderilen elektrik dalgalarıyla kapalı şuur açılmaya çalışılmaktadır. Romanda, bu biyoelektriksel aktiviteler olarak tanımlanıyor. (s. 187.)

Yazar bu süreci çok etkili, çok başarılı anlatıyor. *Leylan*'ın Kürdceye çevrileceğinde dair bir haber okudum. Çevirmenin Kürdceyi ve Türkçeyi çok iyi bilmesi elbette önemli. Ayrıca, tıp terimlerini de öğrenmesi gerekiyor.

Teknolojideki bu tür gelişmeleri Aldous Huxley (1894-1963) *Yeni Dünya* romanında dile getirmişti. *Leylan*'da bu romandan *Cesur Yeni Dünya* şeklinde söz ediliyor. (s. 270.) George Orwell de (1903-1950) *1984* ve *Hayvan Çiftliği* romanlarında teknolojideki gelişmelerin, insanları, onların duygularını, düşüncelerini tamamen "Büyük Ağabey"in denetimi altına alacağını vurguluyordu. George Orwel'in, gazeteci olarak İspanya İç Savaşı'na (1936-1938) katıldığını, Franco'ya karşı Cumhuriyetçilerden yana olduğunu da

belirtelim.

İsviçre'deki hastanede Linda adlı İrlandalı bir doktor vardır. Beyin cerrahisi konusunda uzman bir doktor. Dr. Linda, Dr. Sema ile yaptığı özel bir görüşmede Bedirhan'ı, Celal'i, Dr. Sema'yı yakından tanıdığını anlatıyor. Yıllar önce, öğrenci değişimi programı çerçevesinde, İstanbul'a geldiğini, Bedirhan'la, Celal'le arkadaşlık kurduğunu, Semayı da tanıdığını söylüyor.

Bu arada bir sırrını da açıklıyor. O dönemde, Celal'le aşk yaşadığını, ondan hamile kaldığını belirtiyor. Hamileliğini Celal'e bildirdiğinde, Celal bunu hiç kabul etmiyor ve bebeği, aldırması gerektiğini söylüyor. Bu aşamadan sonra Celal'in ortadan kaybolduğunu, hiç görünmediğini de anlatıyor. Kendi Katolik inançları doğrultusunda bebeği doğurduğunu, yetimhaneye yerleştirdikten sonra İrlanda'ya döndüğünü de vurguluyor. Bütün bunlardan, Celal'in hiç haberinin olmadığını ama Bedirhan'ın süreci yakından bildiğini, kendisine çok yardım ettiğini de anlatıyor. "Celal'i hiç affetmeyeceğim." diyor. Bedirhan'ın yetimhanedeki bebekle de yakından ilgilendiğini, çok sonra yetimhaneden alarak bir aileye evlatlık verdiğini, tahsili için her türlü olanağı sağladığını da konuşuyor. Bu çocuğun, şimdi avukatlık yapan Mutlu olduğunu, Mutlu'nun, kendi kızı olduğunu açıklıyor. Mutlu'nun kör olarak dünyaya geldiğini söylüyor ama Celal'in bunlardan hiç haberi olmadığını tekrar vurguluyor. Bütün bunları, ilgiyle, hayretle dinleyen Dr. Sema, *"Bedirhan, hastaneye yatmadan önce herhâlde bu ilişkileri açıklayacaktı, uzun zamandan beri küs olduğu Celal'i davet etmesinin nedeni herhâlde bu ilişkileri açıklamak içindi..."* diye düşünüyor.

Linda, İrlanda'ya döndükten sonra tıp eğitimini tamamladığını ve Kanada'ya giderek uzmanlık eğitimini de geliştirdiğini söylüyor.

Celal, *Bu Suça Ortak Olmayacağız* bildirisinden imzasını geri çekmekle çok büyük bir hata yaptığının bilincine varır. İmzasını geri çektiği andan itibaren derin bir bunalım içindedir. Bu bildiriden imzasını geri çekmekle onurunun zedelediğini, ayaklar altına

aldığını hisseder. Başbakan'ın da katıldığı bir uluslararası sempozyumda, dekanlığının ilk gününde, öz eleştiri yaparak çektiği imzayı tekrar koyacağını vurgular. (s. 154-155.) Bunun üzerine elleri kelepçelenerek gözaltına alınır. Prof. Dr. Celal, gözaltından Avukat Umut'un çabalarıyla kurtarılır.

Bedirhan, Linda'yla Celal arasındaki ilişkilerden doğan sırrı açıklama fırsatı bulamadan ameliyat masasına yatmış ve bir daha kalkamamıştır. Bu sırrı Linda açıklamıştır.

Ana dilinin eğitimdeki rolü

Leylan romanında ana dilinin eğitimdeki rolüyle ilgili çok önemli bir anlatım var. Yazar Selahattin Demirtaş, başkarakter Kudret'in ağzından ana dilinin ne kadar gerekli olduğunu anlatıyor. O bölüm şöyle:

"Süphan ve Kemalettin'le mahalleden çocukluk arkadaşıyız. İlkokul, ortaokul ve liseyi aynı sınıfta okuduk. Okuduk dediğim lafın gelişi tabii. İşin doğrusu, hiçbirimiz ne okuduk ne yazdık. Akılmız yetmediğinden değil, 'dilimiz' yetmediğinden. Küçükken de Kürt'tük biz, hatta daha Kürt'tük. Okula başladığımızda sadece birkaç kelime Türkçe biliyorduk, o da 'analı baalı' küfürlerden ibaretti. Babalarımızın askerdeyken öğrenip bize öğrettikleri kadar Türkçe konuşabiliyorduk yani. İlkokul bittiğinde bile hiçbirimiz Türkçeyi ne tam anlayabiliyor ne tam konuşabiliyorduk. Beş yıl boyunca anlatılan derslerin çeyreğini bile anlamamıştık. Bunu sınıfın geneli için söylüyorum. Biz üçümüz o çeyreği de anlamamıştık. Yedi yaşında bir Türk çocuğunu İstanbul'un göbeğinde Çince eğitim yapan ilkokula gönderdiğinizde, ne kadar matematik, hayat bilgisi, Çince öğrenebilirse biz de o kadar öğrendik işte.

Dersler olmasa okul güzeldi. Bizim için okul sokaktaki hayatımızın, oyunlarımızın parçası, devamı gibiydi. Okulu seviyorduk, sınıfı değil. Sınıf boğucuydu, ürkütücüydü. Kendimizi yabancı hissettiğimiz, aşağılandığımız bir yerdi, Dışarda, kendi dilimizle bize sorulan her soruya bülbül gibi cevap verirken, sınıfta dut yemiş bülbüle dönerdik. Öğretmenin söylediklerini anlayıp cevap verebilmek için çok çabalardık. Anlayamazdık ama. Sınıfta Türkçe bilen tek kişi öğretmendi. Kürtçe-Türkçe

karışık verdiğimiz her cevaptan sonra, aşağılanırdık. Esmer kulaklarımızdan tutulur, siyah başımız kara tahtaya çarpılırdı. İçimizden sayardık her çarpmayı. Yek, du, sê, çar... Sayı saymayı böyle böyle öğrendik Birimiz tahtanın önünde dayak yerken, geri kalanlarımız onunla alay eder gülerdik. Büyük bir sevinçle öğretmenden taraf olduğunuzu göstermek isterdik. Kimse zayıftan, aşağılanandan yana olmak istemezdi. Ama her hâlükârda, sırayla o tahtanın önünde dikilip dayağımızı yerdik. Dayak sonrası sıramıza giderken arkadaşlarımızın acımayla karışık alayları devam ederdi. Kulaklarımız kızıla keserdi. Sadece çekildikleri için değil, utançtan, öfkeden, çaresizlikten. Sizin hiç onurunuz kırıldı mı? Şevkinizim kırılmasına, ayağınızın kırılmasına benzemez onurunuzun kırılması. Hele çocukken! Bir bardak leblebi tozunu bir kerede ağzınıza doldurmuş gibi olursunuz. Ne yutabilirsiniz ne nefes alabilirsiniz. Yutmaya çalıştıkça boğulursunuz, yutamazsanız zaten boğulursunuz. O anda mutlaka bir bardak su içmeniz gerekir. Biz de yerimize oturunca, bir bardak su yerine, öğretmene Kürtçe küfürler saydırırdık içimizden. Bazan mırıldanır gibi çıkardı ağzımızdan. Aramızdan biri öğretmene yaranabilmek için hemen ispiyonlardı: 'Öğretmen, Kudret sana küfür yapmış' Çıldırırdı öğretmen. 'Ne dedi, ne dedi' diye bağırırdı. Neyse ki hiç kimsenin, Türkçesi çeviri yapmaya yetmezdi. 'Ez ê kîrê kerê têxim bav û kalên te û pîrên te jî'yi hangi çocuk Türkçeye çevirebilir ki? (s. 16-17.)."

Kudret'in, Kemalettin'in, Süphan'ın, Kürd çocuklarını seven, onlara, "ana dilinizi unutmayın" diyen öğretmenleri de olmuştur. *"... O da Türk'tü. Ama bizi Kürtçe sevdi. Biz de en çok onu sevdik. İki dilli olmamızın güzelliğini bize o öğretti. Anadilinizi unutmayın, diye tembihledi. İlk defa Kürt olmaktan utanmadan sınıfa girer olduk. Ama çok sürmedi. Dört ay sonra okulun önünde, ensesinden tek kurşunla vurulduğunda yirmi beş yaşındaydı. Adı Feryad Mahir'di. (s.28.)."*

"Hayat Hep Yarımdır" ve kendi olma durumu

Hayat Hep Yarımdır romanının felsefi yönleri de var. Romanda, yaşam nedir, mutluluk nedir, kesintisiz mutluluk var mıdır gibi konular gündeme getiriliyor. Bunları, Zeliha'nın, görme özürlü

Avukat Mutlu'yla konuşmalarından öğreniyoruz.

Romanda iki karakterin akıbeti beni çok ilgilendirdi. Yazının başında, kitabı elden bırakamadığımı söylemiştim. İki kişinin akıbeti beni sarıp sarmalamıştı. Bunlardan biri Zeliha, biri de Bedirxan. Zeliha, ona değer veren iyi bir ailede çalışmaya başladı. Bedirxan ise eşinin bütün ilgisine rağmen, öbür doktorların gayretine rağmen, İsviçre hastanesinin yoğun çabalarına rağmen ameliyat masasından kalkamamıştır. Şuuru açılamamıştır. İsviçre'den İstanbul'a dönülmüş, birkaç dün sonra Bedirxan'ın beyin ölümü de gerçekleştir. Bu hüzün verici bir durumdur. Bedirxan'a duyulan ilgi insani niteliklerinden dolayıdır. Yoksa ne Nusaybinli Bedirxan'da ne Tatvanlı Celal'de Kürdlüğün kırıntısı bile kalmadığı hemen görülmektedir. Buna *Hayat Hep Yanmdır* dosyasını hazırlayan Diyarbakırlı Netice'yi de eklemek gerekir.

Bunu şöyle yorumlamak mümkündür: *Leylan*'da olaylar Diyarbakır'da geçmektedir. Kudret de Kemalettin de Süphan da devletin ağır baskılarına rağmen Kürd kalmaya, kendisi olmaya direnmektedirler.

İstanbul'daysa süreç farklı gelişmektedir. Bir insan, bir aile, yerinden yurdundan koparılıp çok uzak diyarlara savruldu mu onun artık kendisi kalması zordur. Sürgünlük, sürgün yerleri, asimilasyon için çok elverişli ortamlar, zeminler hazırlamaktadır. Nusaybinli Bedirxan da Tatvanlı Celal de *Hayat Hep Yanmdır* dosyasının yazarı Diyarbakırlı Netice de artık kendileri değillerdir. Üniversite öğretim üyesi olmaları, profesör olmaları kendileri olmalarını sağlamamaktadır. Kürd medreselerinde okuyanlar ise *Kur'an*, hadis, kelam... ne okurlarsa Kürdce okudukları için kendileri kalma olasılıkları çok daha yüksektir.

Leylan yazarının vurguladığı gibi yaşadıkları hayat, artık kelepir bir hayattır: *"Yaşananlar, kelepir bir hayatın ikinci el versiyonu gibidir Yaptığımız hiçbir şey size ait değildir, benliğinize, özünüze. Hayatımız tümüyle güvencesiz, bir ortamın size yaptırdıklarından ibarettir (s. 27)."*

Devletin, baskı, zulüm ortamında kendisi kalma nasıl sağlanır?

Bu, her şeyden önce iç sorgulamayı gerekli kılar. Çok büyük nüfusumuza rağmen, çok geniş toprak üzerinde oturmamıza rağmen, neden Türklerin, Arapların, Farsların konumu karşısında, sağlıklı, ciddi bir konumumuz yoktur? Neden Türklerin, Arapların, Farsların sahip olduklarına biz sahip değiliz? Neden kendi geleceğimizi biz belirleyemiyoruz, neden bizim geleceğimizin belirlenmesinde, nüfusu bir milyonu bile bulmayan halklar, devletler rol oynuyor da biz hiçbir şekilde dikkate alınmıyoruz? şeklinde iç sorgulamalar...

Celal, "*Bu Suça Ortak Olmayacağız.*" bildirisinden çektiği imzayı tekrar koymaya çalışırken Kürdlükle ilgili birkaç söz söylemişti. (s. 226-227.) Konuşmasının sonunda, "Kahrolsun faşizm!" diyerek Kürdlükten ne kadar uzak olduğunu da göstermişti. Faşizm kavramı, Kürd, Kürdistan sorununu açıklayamaz. Sömürge kavramlarını kullanmak gerekir. Aslında Kürdistan sömürge bile değildir. Bu görüşün irdelenmesinde yarar vardır. Afrika sömürgeleri neye sahiptir? Kürdler, Kürdistan Afrika sömürgelerinin sahip olduklarına neden sahip değildir? Filistinli Araplar neye sahiptir; Kürdler, Kürdistan, Filistinli Arapların sahip olduklarına neden sahip olamamıştır? Yahudiler hangi niteliklere sahiptir, Yahudilerin sahip oldukları niteliklere Kürdler neden sahip değildir gibi karşılaştırmalar Kürdler ve Kürdistan hakkındaki bilgilerimizi çoğaltacaktır.

nerinaazad, 28.01.2020

KÜRT MESELESİYLE İLGİLİ BİR PROJEN VAR MI?

İBV Mütevelli Heyeti Üyesi Celal Temel, CHP Milletvekili Muharrem İnce'yle yakın arkadaştır. Her ikisi de fizik öğretmenidir. Öğretmenlikten, dershane yöneticiliğinden birbirlerini iyi tanımaktadırlar.

Muharrem İnce, 2002'de milletvekili seçilir. O sırada Mesut Yılmaz bağımsız milletvekilidir. Mesut Yılmaz, Muharrem İnce'nin ataklığını fark eder. Meclis'te, kendisiyle yaptığı bir sohbette, *"Sen ilerde lider olacaksan, Kürt meselesiyle ilgi bir projen var mı?"* diye sorar. Sohbet bu çerçevede gelişir.

Eski Anavatan Partisi ve Başbakan Mesut Yılmaz'ın Muharrem İnce'yle yaptığı sohbet sırasında böyle bir konuyu gündeme getirmesi dikkate değer bir olaydır. Muharrem İnce'nin, arkadaşı Celal Temel'le yaptığı bir sohbette bu konuyu anlatması da önemlidir. Celal Hoca'nın yıllar sonra bu sohbeti açıklaması da çok iyi olmuştur.

Celal Hoca'nın yazısı *Türkiye'de Derin Çizgide Hizalanmak* başlığını taşımaktadır. Yazı Hoca'nın *Facebook* sayfasında yayımlanmıştır (24 Ocak 2020.). Bu yazı, ana sorunun kendisini ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. *Derin devlet*in bilinmesi, bu konun analiz edilmesi kanımca çok önemlidir. *Türkiye'de Derin Çizgide Hizalanmak* yazısı, bu yazıya ek olarak verilmektedir.

Celal Temel: Türkiye'de Derin Çizgide Hizalanmak

2018 yılında CHP'nin cumhurbaşkanı adayı olan Muharrem İnce şöyle diyor:

"2002 yılında milletvekili olduktan sonra, bir ara, bağımsız Rize Mil-

letvekili olan eski Başbakan Mesut Yılmaz ile meclisin arka sıralarında sohbet ediyorduk. Aktifliğimi gören Mesut Yılmaz, 'Sen ilerde lider olacaksan Kürt Meselesiyle ilgili bir projen var mı?' diye sordu."

Bu ilginç yaklaşım, çok kimseye şaşırtıcı gelse de Türkiye Devleti'ni yakından tanıyanlar, bu devlet içindeki anti Kürt *Derin Devlet* yapısını iyi bilenler için şaşırtıcı değildir. Sayıları az da olsa en az yüzyıldır Kürtlerin başına örülen çorapları bilenler, konunun derinlerdeki durumunu da iyi bilirler. Çok eskilere gitmeden, sadece son otuz kırk yıllık süreçte, Türk Devleti egemenlerinin, liderlerinin bu konudaki tutumlarını, çelişkilerini, açmazlarını, çok kısaca anlatmaya çalışalım.

Öncelikle şunu belirtelim: Türkiye'de "Kürt Sorunu", "Kürt Meselesi" gibi adlarla ifade edilen konu, Kürtlerin yarattığı bir konu veya verdiği bir ad değildir; sorunu yaratanların verdiği bir adlandırmadır. Tarihî arka planı daha eskilere uzansa da özellikle Lozan'dan itibaren, Kürt coğrafyasının, Kürdistan'ın, emperyalist güçler ve bölge göçleri tarafından paylaşılmasıyla ortaya çıkan ve günümüzde kronik bir hâl alan konudur. Gözlerden kaçırılsa da saklansa da Ortadoğu'daki bu günkü yangının en önemli sebebi de bu durumdur, Kürtlere yapılan bu tarihi haksızlıktır.

Kürdistan'ın parçalara ayrılmasıyla meydana gelen bu tarihî haksızlığa, değerli Sosyolog İsmail Beşikçi'nin dediği gibi uluslararası bir anti-Kürd nizam yaratmıştır. Kürdistan'ın paylaşılması sorunu, yüzyıldır, en çok, Kürtleri kendi aralarında paylaşan Türkiye, Irak (İngiltere), İran ve Suriye (Fransa) devletleri egemenlerinin ve yöneticilerinin karşısına çıkmaktadır. Bu yöneticilerin bir kısmı, zaman zaman, bu oldubittinin karşısında şaşırmakta, ne yapacaklarını bilememektedirler. Türkiye'deki tüm sorunlara kaynaklık yapan konu, en çok da Türkiye yöneticilerinin karşısına çıkmaktadır.

Konumuza dönelim. Konuya 12 Eylül Darbesi sonrasında Başbakan ve Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'dan başlayalım. 1983 yılında iktidara gelen Özal, bir taraftan yeni başlayan Kürt silahlı mücadelesini bastırmaya çalışırken diğer taraftan, liberal anlayı-

şıyla, konunun, Türkiye'nin bütünlüğü içerisinde nasıl çözülebileceğini düşünüyordu. Kürt mücadelesini yürütenlerle içerde, dışarıda ilişkiler geliştirdi. Zaman zaman askerî anlayıştan, derin çizgiden farklılıklar gösterdi ve bunu canıyla ödedi.

Doksanlı yıllardaki üç başbakan, Süleyman Demirel, Mesut Yılmaz, Tansu Çiller ve iki binli yılların başındaki Başbakan Recep Tayip Erdoğan da sorunu kucaklarında buldular.

Doksanlı yılların başında, Turgut Özal'dan sonra başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapan eski başbakanlardan, kurt politikacı Süleyman Demirel, "Kürt realitesini tanıyoruz." demek zorunda kaldı ama o kadar. Derin devleti, derin çizgiyi iyi biliyordu; günün şartlarında durumu kurtarmaya çalıştı.

Süleyman Demirel'in başbakan olduğu 1991 yılında, başında bulunduğu Doğru Yol Partisi (DYP), Erdal İnönü'nün başında bulunduğu Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ile koalisyon hükûmeti kurdu. Erdal İnönü Başbakan Yardımcısı oldu. 1993'te, Özal'ın ölümü üzerine Demirel Cumhurbaşkanı seçilince İnönü, Tansu Çiller'in başbakan olduğu hükûmette bir süre görev yaptı. Bilim adamı, Fizik Profesörü Erdal İnönü, bu sırada devletin derinliklerindeki kirliliği görünce sessizce sahadan ayrıldı.

Dönemin ünlü başbakanı Tansu Çiller, bir gün havada, uçakta, gazetecilere, "Kürt Sorunu" için, "*İspanya'daki Bask-Katalan çözümlerini araştıracağız, örnek alacağız.*" deyiverdi. Yere indiğinde derindekilerden büyük bir fırça yedi. Ne demek, Bask, Katalan? Derindekiler, söylediğinin bölünme anlamına geleceğini kendisin anlattılar ve onu hemen derin çizgiye çektiler. Çiller, söylediği sözün kefaretini ödemek için, en büyük ırkçılardan biri oldu; dönemde Kürtlerin faili belli veya meçhul cinayetlerle katledilmesinde başrol oynadı.

Muharrem İnce'ye, girişte belirttiğimiz sözleri söyleyen, ANAP'ın Özal'dan sonraki Genel Başkanı Mesut Yılmaz da dönemin başbakanlarındandı. Başbakan olduğu ilk günlerde Diyarbakır'a gitti ve "*Avrupa Birliğinin yolu Diyarbakır'dan geçer.*" dedi. Ankara'ya geldiğinde derindekiler, "Özal'dan yanlış ders almışsın."

dediler ve o da derin çizgiye çekildi.

Doksanlı yılların sonlarındaki başbakanlardan Bülent Ecevit, derin çizgiyi de ne yapacağını iyi biliyordu. Dönemin vekâletli, gariban başbakanı Yıldırım Akbulut'u saymaya gerek yok.

Hepimizin beraber gördüğü gibi, son olarak günümüz Cumhurbaşkanı (Başkanı) Recep Tayyip Erdoğan da ilk başbakan olduğu dönemlerde Diyarbakır'a gidip "Kürt Sorunu benim sorunumdur." dedi. Kürt mücadelesini yürütenlerle devlet yetkililerinin görüşmeler yapmasını sağladı. Daha da ileriye giderek "Kürt Açılımı" başlattığını, Kürt inkârının arttık son bulacağını belirtti. Bu bir süre devam etti, derindekiler yavaş yavaş onu da derin çizgi hizasına taşıdılar. "Kürt Açılımı" adlandırılması, önce "Demokratik Açılım", sonra "Millî Birlik Projesi" diye değiştirildi. "Millî Birlik" denmekle konun ne olduğu anlaşılıyordu, millî birliği bozan Kürtlerdi çünkü. Durum kurtarılmak isteniyordu. Son kefaret daha da büyük olduğu için bugün, aynı konuda daha derin, daha büyük işler yapılıyor.

Türkiye'de hep var olan, *derindekileri, derin yapıyı, derin çizgiyi, derin devleti*, pek çok kimse görmese, görmek istemese de bu yapı, bir şehir efsanesi değil gerçekliliktir ve yüz yıldan daha eskiye, İttihatçı geleneğe dayanmaktadır. Bu yapıyı, bu çizgiyi oluşturanlar, yirminci yüzyılın başında, yirmili yılların başında ne yapıldığını, Kürtlere karşı nasıl bir kabahat (günah!) işlendiğini iyi bilmektedirler. Bu yüzden, Kürtlerin en küçük, en masum ulusal talepleri, şiddetle bastırılmakta, Kürtler sürgün edilmekte, zindanlara atılmakta, öldürülmektedirler. Bu yapı, Türk varlığını, Kürt yokluğu üzerine oturtmuştur. O yüzden, Kürt çocuklarına, "Varlığım Türk varlığına armağan olsun." dedirtilmekte; Kürtlerin Türk kimliğine asimile edilmesi için, "Kürtlerin kendilerini Kürt sanmamaları" için günümüze kadar, meşru gayrimeşru ne gerekiyorsa yapılmaktadır.

Türkiye'de zaman zaman ifade edilen, bazı hükûmetlerin iktidar olamadıkları şeklindeki belirleme doğrudur ve tam da bu derin çizgi ile ilgilidir. Türkiye'de bu çizgiye yaklaşan iktidar olabi-

lir; yaklaşmayanın, başbakan da olsa iktidar olma şansı yoktur; en fazla bir devlet memuru olarak kalabilir. Kimileri kabul etmese de haksızlık üzerine kurulan bu yapı, aynı zamanda, içinde yaşadığımız toplumun gelişmesinin önündeki en büyük engeldir.

Sağdan sola pek çok Türk aydını, topu sürekli taca atsa da konuyu emperyalizm hikâyeleriyle saklasa da Kürt varlığı söz konusu olunca yüzyıldır, "Söz konusu vatansa gerisi teferruattır." diyen bu yapıdır. "Bekâ söz konusudur." diyen de bu yapıdır. Bu yapıyı, bu çizgiyi tanımayanlar, anti-emperyalizm maskesi altında yabancı düşmanlığı yapan fakat emperyalist emeller de taşıyan, Osmanlının günümüzdeki versiyonu Türkiye'yi tanımıyorlardır. Bu yapıyı tanımayanlar, tüm Anadolu'yu bir halklar mezarlığına dönüştüren ırkçılığı, ayırımcılığı da görmüyorlardır.

Bu yapının çizdiği çizgiden sapanlar, Türkiye'de hiçbir şey olamaz; hiçbir şey yapamazlar, bu çizgiden sapanlar hizaya getirilirler; yukarıdaki şekil A, B, C, D'de görüldüğü gibi!..

nerinaazad, 04.02.2020

LEYLAN II

Önceki yazıda, Tarih Doçenti Bedirxan'ın ve Psikoloji Doçenti Celal'în *"Bu Suça Ortak Olmayacağız."* bildirisini imzalamalarından sonra gelişen süreçle ilgili bazı açıklamalar yapmaya çalışmıştım. Bu yazıda, tarih doçenti olan, profesörlük bekleyen Bedirxan'ın, bildiriyle ilişkilerinin farklı bir yönüne değinmek istiyorum.

"Bu Suça Ortak Olmayacağız." bildirisi... Suç nedir? Suç, faili meçhul cinayetler, insanlarım kaçırılıp yok edilmesi, köylerin kakılıp yıkılması, ailelerin yerlerini yurtlarını terke zorlanmaları, devlet şiddetinin sürmesi gibi görünmektedir. Devlet, bütün bu süreçlere neden gerek duymaktadır? Bütün bunların amacı Kürd dilini yok etmektir. Kürdleri, Türklüğe asimile edere Kürdleri, diliyle, kültürüyle, tarihiyle yeryüzünden silmeye çalışmaktır. Bu, önce ikna yoluyla asimilasyonu içermektedir. İkna yetmezse devlet terörünü tırmandırarak asimilasyonu sağlamaktır. O yetmezse fiziki imha gündeme gelecektir. Bu, bir dili, bir medeniyeti ortadan kaldırmaktır. Esas suç budur ve bu çok ağır bir suçtur.

Evet, bir bütün olarak Kürdlerin varlığını ortadan kaldırmak, Kürdlerin de içinde olduğu, çeşitli bağlarla bağlı olduğu bir medeniyeti, uygarlığı ortadan kaldırmaya çalışmak anlamına gelir. Bu büyük suçu gizlemek, hatta meşru göstermek için devletin ortaya attığı görüş şudur: "*Kürdler ilkel bir halktır. Dilleri, kitapları yoktur. Yaşamları ilkeldir, yemeleri içmeleri, giyimleri kuşamları ilkeldir, konutları ilkeldir. Dilleri zaten ilkeldir, dil diye bilinen bir kuruma sahip değildirler. Kendilerini, yönetmekten acizdirler. Hep başkaları tarafından, uygarlıkta daha ileri olan halklar tarafından yönetilmişlerdir... vs.*" Bu şu anlama gelir: Onların yok edilmesiyle insanlık bir şey

kaybetmez, eksiklikleri hissedilmez!

Aslında hiçbir devletin, bir etnik grubu, bir milleti, diliyle, kültürüyle, tarihsel geçmişiyle yeryüzünden silmeye hakkı yoktur. Hele bunun devlet terörünün tırmandırılmasıyla gerçekleştirilmesi hiç kabul edilemez.

Ama Bedirxan'ın bu konuda hiçbir anlayışı, kavrayışı, eleştirel tutumu yoktur. Hâlbuki tarihle ilgilenen bir öğretim üyesi olarak Cumhuriyet'in tek parti döneminde yaşanan bu ilişkileri yakından izleyebilmesi gerekir. Bu ilişkileri izleyebilme dışında eleştirmesi de gerekir.

Cumhuriyet boyunca incelenen, dile getirilen Atatürkçülüğün söylemine de bakmak gerekir: *"Emperyalizme karşı Ulusal Kurtuluş Mücadelesi vererek dünyanın bütün mazlum uluslarına ilham verdik. Mustafa Kemal bu konuda şöyle söyler: 'Bu sabah, günün ağardığım nasıl görüyorsam gelecekte bütün mazlum ulusların özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına kavuşacaklarının da aynı açıklıkla görüyorum.'"*

Kemalizm'in, Şêx Seîd'de, Zîlan'da, Ağrı'da, Bingöl'de, Sason'da, Dersim'de, Kürd kalma yönünde çaba gösteren, kendi geleceğini belirleme yolunda mücadele eden Kürdlere karşı nasıl muamele yaptığı yakından bilinmektedir. Bu süreçte, Kürdlere karşı soykırıma varan her türlü operasyon gerçekleştirilmiştir. Şêx Seîd, Guew, Zîlan, Sason, Dersim... tam anlamıyla soykırım operasyonlarıdır. Bu tür operasyonlar ortada dururken bütün mazlum uluslara, ulusal kurtuluşları yolunda ilham verdik, söylemi nasıl dile getirilebilir? Tek parti döneminde ve daha sonra bu düşünceyi egemen kılmak için de Kürdlerle ilgili her türlü düşünce açıklamasına yasak getirilmiştir. Sadece Kürlerle ilgili değil Rumlarla, Rum-Pontuslarla, Ermenilerle, Asurilerle vs. ilgili her türlü düşünce açıklamasına yasak getirilmiştir.

Auschwitz ve benzeri Yahudi toplama merkezleri, anlatıldığı için bilinmektedir. Zulmü, baskıyı, soykırımı, kitle katliamlarını yarıştırmak doğru değildir ama baskı, zulüm, soykırım vs. yaşayanların, çeşitli biçimlerde bunları anlatmamış olmalarını dile getirmek yanlış değildir. Örneğin bu süreçlerin hiçbiriyle ilgili bir

sinema filmi yoktur. Bu bile dikkate değer bir konudur.

1919-1922 Türk Millî Kurtuluş Mücadelesi'nde Kürdler de Türklerle birlikte omuz omuza savaşmıştı. Değerli Kürd şairi, siyaset adamı, toprağı bol olsun, Orhan Kotan da bunları dile getirmektedir. Ondan sonra, özellikle Cumhuriyet'in erken dönemlerinde gelişen süreçlere de parmak basmaktadır. Orhan Kotan, tek parti dönemindeki Kürd-Türk gelişmelerini, bir şiirinde söz konusu ediyor: Orhan Kotan, *Militan Dostlara Mesaj* şiirinde, *"bunları birer birer anlattığımız, nice bir kavgaya girdiğini bilesin diyedir dost"* diyerek hüzünlerini, acılarını şöyle dile getiriyor:

...
Bu dağlarda vuruldu boyunduruk
Kınalı türkülerin boynuna
Halkların kardeşliği adına
Bu dağlarda deşildi gebe kadınların karnı
Bu dağlarda boğazlandı istiklal-i tam
Oysa namlular daha soğumamıştı
Kanlı çocuk başlarına basarak
Yürüyordu millî kurtuluşçular
Millî kurtuluşçular, millî katliamlara
...
Ekmeğimiz yoktu
Mermimiz yoktu
Bin can ile
Bin umut ektiğimiz
Toprağımız yok
Dağlar gibi yığıldı ölüler
Ve ayaklar altında namusumuz
...
Lanetlenmiş
Aç
Çoluk-çocuk
Kadınlarımız, davarlarımız
...

Meşin ceketleri, kabarak potinleri ile
İşgal orduları değil
Bir kara somunu,
Bir baş soğan bölüştüğümüz
Sırt sırta merasimsiz gömüldüğümüz
Kuvayı Milliye neferleriydiler cellatlarımız
Zulmün kanlı kırbaca candarmalar
Haldan bilmez
Geçit vermez kanlı zilan
Of off offf be...

Ardımızda süvari alayı
Üstümüzde makinalılar

(Orhan Kotan, *Gururla Bakıyorum Dünyaya*, Ankara Komal Yay., Mayıs 1975, s.73-80.)

***

Uluslararası anti-Kürd nizam, 1920'ler ve sonrası Büyük Britanya, Fransa, Sovyetler Birliği ABD vs. bölgesel anti-Kürd nizam, İkinci Dünya Savaşı sonraları Türkiye, İran, Irak, Suriye vs. bölgesel anti-Kürd nizamın, uluslararası anti-Kürd nizam tarafından desteklendiği de açıktır. Fiilen yaşanan bütün bu süreç içinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), gerek Tek Parti dönemiyle ilgili gelişmeler hakkında gerek daha sonraki gelişmeler hakkında bir öz eleştiri yapmış mıdır?

Süreçle ilgili olarak 1990'larda Cumhurbaşkanı Turgut Özal Dönemi'nde küçük bir iyileşme yapılmıştır. 2000'lerde de AKP Dönemi'nde Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığının ilk yıllarında, önemli iyileştirmeler yapıldığı söylenebilir.

Bu anti-Kürd tutumlara, 25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu döneminde gelişen Kürd'ün Kürd'e karşı anti-Kürd tutumunu da eklemek gerekir.

Bedirxan, eş olarak, baba olarak iyi bir insandır. Arkadaşlarına karşı dürüsttür. Çocuklarını iyi eğitim veren okullarda okutmaya çalışmaktadır ama onlara Kürd bilinci verme konusunda hiçbir çabası yoktur. Öte yandan, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türk-Kürd gelişmelerine hiç değinmemesi şaşırtıcıdır.

Cumhuriyet'ten sonra Kürd, Kürdistan konusunda hazırlanmış gizli raporları hatırlayalım. Bu gizli raporların hemen hemen hepsinde de Kürd erkeklerinin Türk kızlarıyla, Türklerin Kürd kızlarıyla evlendirilmelerinin teşvik edilmesi önerilmektedir. Bedirxan da böyle yapmış, bir Türk kızıyla evlenmiştir. Çocuklarından birinin adı Deniz, birinin adı Mazlum'dur. Yarı Türk, yarı Kürd görüntü vermeye çalışmaktadır. Egemen olan elbette Türklüktür.

Günümüzde birçok Kürd aile, çocuklarına Kürd isimler vermektedir ama çocukların önemli bir kısmının Kürdlüğü hiç yaşamadığı izlenmektedir.

Yıllar önce, bir arkadaşla bu konular etrafında sohbet ediyorduk. Türk kızlarıyla evlenen Kürd erkekler hakkında şöyle demişti. *"Polisi eve bizzat kendisi getirmiş."* Bu, her evlilik için böyle olmayabilir ama bunun dikkate değer bir görüş olduğunu belirtmek gerekir. İstihbarat raporlarında, bu evliliklerin neden teşvik edildiğinin bilincine varmak da önemlidir. Türk erkeğiyle evlenen bir Kürd kızının ise hele bir de Kürdistan'ın dışında bir yerde yaşıyorsa Kürd değerlerinden tamamen kopacağı söylenebilir.

Türk kızlarıyla evlenmiş Türk erkeklerinin çocuklarının, Kürtlüğü hiç yaşamadığı, Kürdlükten çok çok uzak oldukları genel bir doğrudur. İstisnalar olabilir.

Ana dili, elbette kazanılması gereken, yaşanması gereken en önemli ulusal niteliktir ama Kürdler buna çoğu zaman gerekli değeri vermemişlerdir. Hatta bazı kesimlerin hiç değer vermedikleri de söylenebilir.

1990'lar... Koruculuk dayatmaları... Köylerin yakılması yıkılması... Siirt taraflarında, köyleri yakılan, evleri yıkılan ailelerin bir kısmı Konya taraflarında, Kulu, Gölyazı, Yeniceoba, Ci-

hanbeyli... kırsalına kadar gelmişler. Kulu, Gölyazı, Cihanbeyli, Yeniceoba kırsalında aileler, kendilerine, kendi köylerine sığınanları çok iyi karşılamış. Evlerini açmışlar, maddi manevi her türlü yardımı yapıyorlar. Buralarda aileler, insanlar, doğal olarak Kürdce konuşuyorlarmış ama Siirt taraflarından, Kürdistan'ın merkezinden, Botan'dan gelenler, en azından bunların bir kısmı Türkçe konuşuyormuş. Bu duruma çok şaşırmışlar. Neden Kürdce konuşmadıklarını sormuşlar. "Biz epeydir böyle konuşuyoruz." cevabını almışlar. O zaman, mücadelenin bu Kürdlere nasıl bir bilinç verdiği elbette sorgulanmalıdır.Yazar Selahattin Demirtaş'ın, *Leylan* romanında, romanın ilk bölümündeki karakterler, Kudret, Kemalettin, Süphan, yoğun bir şekilde Kürdlüğü yaşıyorlar. Kendileri kalmak için çaba harcıyorlar. Olayların Diyarbakır'da geçtiği elbette vurgulanmalıdır. *Hayat Hep Yarımdır*'da ise karakterler Bedirxan ve Celal'de hiç Kürdlük yok. Bunlar kendi kalmamışlar. Buna, *Hayat Hep Yarımdır*'ın yazarı Netice'yi de eklemek gerekir.

Olayların İstanbul'da geçtiği, Araplar, Türkler ve Farslar karşısında, Kürdlüğün çok olumsuz olan konumu hakkında, bu kişilerin iç sorgulama yapmadıklarını da vurgulamak gerekir. Bu kişilere kendileri olma durumunu kazandıracak tek süreç, böyle bir iç sorgulama yapmaktan geçer. Yerinden yurdundan sökülüp uzak diyarlara sürüldün mü artık kendin kalman çok zordur. Bunun tek yolu, süreç hakkında iç sorgulama yaparak ulusal değerlerine sahip çıkmak, bu değerlerle yaşamaktır. Örneğin Yahudiler de 2000 yıl önce Roma tarafından kendi yurtlarından, Filistin'den, Kenan diyarından koparılarak dünyanın her tarafına sürülmüşlerdir ama yaşadıkları her yerde kendi ulusal değerlerine sahip çıktıkları için, esas yurtlarını hiç unutmadıkları için, ulusal değerlerini her yerde, her zaman yaşadıkları için, 1948'de, Kenan diyarına, Filistin'e dönüp bağımsız bir devlete kavuşmuşlardır.

Yazar Selahattin Demirtaş, belki de bu ilişkileri, sürecin bu yönlerini göstermek istemiştir.

nerinaazad, 11.02.2020

ORHAN KOTAN'IN ŞİİRİ

Orhan Kotan (1944-1998). Değerli bir Kürd entelektüel, şair.

Orhan Kotan'ın, *Gururla Bakıyorum Dünyaya* (Ankara Komal Yay., Mayıs 1975.) adlı şiir kitabında on sekiz yerde *türkü* sözcüğü kullanılmış. Bu sözcükleri, *şarkı, ezgi* şeklinde okumak gerekir veya t*ürkü* sözcükleri yerine, hiç çeviri yapmadan, *kilam, stran, dilok...* gibi sözcükleri kullanmak, şiirleri bu şekilde okumak gerekir.

Türkü, Türk'e ait demektir. Türkçe bir şiir, anonim bir şiir veya Türk halk şiiri melodiyle ifade edildiği zaman, *türkü* olur. Bu açıdan, *Kürd türküsü* olmaz. *Arap türküsü, Ermeni türküsü, İngiliz türküsü vs.* olmaz. Bunlar *şarkı* şeklinde ifade etmek veya Arap halk şarkıları, İngiliz halk şarkıları şeklinde ifade etmek daha doğrudur.

Orhan Kotan'ın sözü edilen şiirinde *türkü* sözcüğü şu şekilde kullanılıyor:

...
ve *türkü*sünün söyleyemeyen halkım gibi
...
yiğitsen uslandır beni/*türkü* çağıran kızlarımı sustur
...
şehri yiğit bir *türkü* gibi dolaşmak
...
bu *türkü* mor dağların emanetidir
firari mahpuslara bir avuç su
bir *türkü* dilimi içerdekine
çeyiz sandığına oyalı yazma
memeye süt

ve baharın toprağa bereketidir

...

mor dağların *türkü*sü gelir

...

söyle *türkü*nü sen

...

ve bir gurbet *türkü*sü gibi durmaktadır hayat

...

türkü söylemesini bilmez çocuklar

...

bir top ateş olur *türkü*ler

...

ve savurmuş kara *türkü*sü açlığın

...

*türk*üleri ezgileri yalan

...

hilali bir *türkü*dür dersim mağaraları

...

bu dağlarda vuruldu boyunduruk /kınalı *türkü*lerin boynuna

...

kan revan içindedir *türkü*lerimiz

...

ve bir *türkü*de söylerler bizi

...

***

Türkü sözcüğü, asimilasyonun derinliğini, yaygınlığını gösteren nirengi sözcüklerden biridir. *"Diyarbakır'da gerçekleşen düğünde, türküler eşliğinde halay çekildi.", "Bir Kürd düğününde, türküler halaylar eksik olmaz." vs.* böyle bir söylemdir. Bu, asimilasyonun, beyinlerin en küçük hücrelerine kadar nüfuz ettiğini gösterir.

1975... Kürdler, Kürdistan, Kürdce hakkında yepyeni bir bilincin gelişmeye başladığı dönem... Bu dönemin, 12 Mart 1971

Rejimi'nde, Diyarbakır, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesinde yapılan duruşmalardan sonra başladığı açıktır. *Türkü* bu dönemde kullanılmış bir sözcük. Orhan Kotan yaşama devam etseydi bu öz eleştiriyi bizzat kendisi yapacaktı.

Orhan Kotan'ın *Gururla Bakıyorum Dünyaya* kitabındaki şiirleri, Bedirxan Epözemir, Kürdceye çevirmiş. Türkü sözcükleri *stran* olarak çevrilmiş.

Şiirleri, 2003'te, Bedirxan Epözdemir, *Bi Serbilindî Li Cîhanê Dinêrim* adıyla yayımladı. (Weşanên Afîş Medya, Adar 2003 Roterdam.)

Türk solunun etkisi

Türk solunun, *burjuvazi şarkı söyle, devrimciler türkü söyler* şeklinde bir anlayışı var. Şarkı sözcüğüyle Türk sanat müziği veya klasik Türk müziği kastediliyor. Kürdlerin *türkü* sözcüğünü sık sık kullanmaları kanımca bu etkilenmeyle yakından ilgilidir. Kürdlerdeyse durum çok değişiktir. Dengbejler, müziğini, mîrlerin saraylarında icra eder ama Kürd halkının tamamı dengbejleri ilgiyle izler.

nerinaazad, 19.02.2020

KEMALİZM VE KÜRD ULUSAL SORUNU

Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu I kitabını okudum. Kitapla ilgili bazı düşüncelerimi dile getirmek istiyorum. (Evin Çiçek, *Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu I*, Sîtav Yay., Mart 2020, Van.)

Bu kitapta, Kürdlere, Kürdistan'a ilişkin çok önemli, çok değerli belgeler var. Bunların çoğu, 1919-1920 yıllarıyla ilgili. Çoğu da İngiliz belgeleri.

Bir konuya önemle işaret etmek gerekir. Bu tür çalışmalarda olguları, belgeleri değerlendirmek önemlidir. Bunun için kuramsal bir bakış gerekir. Kuramsal bir bakış yoksa bu olgular yığını sizin için kör kalır. Bu bir yığın olguyla, belgeyle ne yapacağınızı bilemezsiniz. Bu bakımdan, kuram-olgu ilişkisini iyi ayarlamak gerekir. Bir çalışmada hep kuramdan söz ediyorsanız, olguya, belgeye yer vermiyorsanız bu çalışma da boştur. Anlamlı değildir.

Evin Çiçek, bana gönderdiği bir iletide, *Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu* çalışmasını beş cilt olarak düşündüğünü, altı cilt de olabileceğini yazmıştı. İşte, araştırmacı yazar bu çalışmanın başında, *Ulus Devlet, İnsan Hakları, Kişi Özgürlükleri, Ulusların Kendi Geleceklerini Belirleme Hakkı, Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, Sömürge, Sömürgecilik, Ulusal Kurtuluş,* "sömürge bile değil" gibi konularda kuramsal bir bakış geliştirseydi çok iyi olurdu. Bütün bu ilişkiler ağında, Kürd, Kürdistan sorununun nerede durduğu, bu olguları, belgeleri nasıl değerlendirmek gerektiği ortaya konabilirdi.

Bu çalışmanın teknik bir yönüne değinmek gerek. İçerikle de ilgili olması bakımından bu önemli. Bir çalışmada rakamlar kullanıyorsanız, bu rakamları tablolar hâlinde belirtmek istiyorsanız,

rakamları alt alta yerleştirmek çok önemli. Burada elbette, birler birlerin altında, onlar onların altında, yüzler, yüzlerin altında ... olmalıdır. Bir tablo oluşturulurken milyonlar, gelip yüzlerin altına yerleşmişse bu tabloyu oluşturmanın anlamı yoktur. Böyle bir tablo size bilgi de vermez. Kafanızı karıştırır.

Kitabın 96. sayfasında bunun çok olumsuz bir örneği var. Öbür tablolarda da genellikle bu tür sorunlar var. Bu konuda bir deneyimimi aktarmak istiyorum. Bir yazıda ben de bir tablo yapmıştım. Rakamlar değil yazılar söz konusuydu. Bir sütunda yazıları alt alta getiremedim, eğri duruyorlardı. O sütunu bir türlü dikleştiremedim. Bu kitabın 229. sayfasında da böyle eğri bir sütun var.

Yazıyı, ilgili arkadaşa gönderdim. Onlar, yazıda gerekli düzenlemeleri yapmışlar. "Bir defa daha göz at!" diye yazıyı tekrar bana gönderdiler. Sözünü etiğim sütun, kalem gibi dimdik görünüyordu. Bunlar, bilgisayarda uzmanlık sorunu. Sîtav Yayınevi'nin bu tür uzmanlara ihtiyacı büyük.

Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu I kitabı iki bölümden oluşuyor: Belgeler ve bu belgeleri değerlendiren bir bölüm. Aslında belgelere 1, 2, 3... diye numara verilseydi ve belgeler kitabın sonuna konulsaydı daha iyi olurdu. İlk bölümde, belgeleri değerlendiren, çözümleyen bir bölüm olurdu.

Kitabın 318-352 sayfaları arasında yazar Evin Çiçek'in, belgeleri değerlendirdiği bir bölüm var. Bu bölüm, kitabın başına konulsa ve değerlendirme sırasında dile getirilen düşünceler, (belge 8, belge 52 ... vs.) denerek temellendirilmeye çalışılsaydı daha isabetli olurdu.

***

Kitabın 266-317 sayfaları arasında Kürd şahsiyetleri ele alan bir rapor var. Bazı şahsiyetler iki defa yazılmış. Bağdat'taki İngiliz yüksek komiseri, Eylül 1920'de iki yüz kırk civarında Kürd'ün duyguları, düşünceleri, İngilizlere karşı tutumları konusunda bir rapor hazırlamış. Bunlar, genel olarak aşiret reisleri, şeyhler, top-

rak ağaları ve Irak, İran, Türkiye, Suriye yönetimlerinde yer alan bazı Kürdlerdir.

Bu bölümde bu Kürdler için, "3000 tüfeklisi vardı.", "Herhangi bir çatışmada 800 savaşçı çıkarabiliyordu." "12 bin silahlı adamı kaldırabiliyordu.", "İki köye sahipti, 25 süvari, 70 piyade her zaman hazırdı.", 'İki bin erkeği ayağa kaldırabiliyordu, bunların bini modern küçük tüfeklerle silahlandırılmıştı." "50 köyün şefidir, filanca şeyhe düşmandır, Türklerin yardımını alarak o şeyhe karşı savaşmaktadır.", "300 civarında aileyi yönetiyor, 200 tüfekliye 20 süvariye sahiptir." "5000 silahlı adamı kaldırabileceği söyleniyor.", "200 süvarinin, 400 piyadenin yöneticisi.", "250 silahlı kişiyi kontrol ediyor.", "1300 tüfekli kişi çıkarabilir." ... şeklinde belirlemeler var. 240 civarında olan, şeyh, aşiret reisi, ağanın çok büyük bir kısmında bu tür belirlemeler, anlatımlar var. Görülüyor ki Kürd toplumunun bu kesimleri, iyice silahlanmıştır.

Bu silahlar, silahlanmalar kime karşıdır? Şüphesiz, öbür aşirete, öbür ağaya karşıdır. Aşiretler arası çatışmalar, Kürd tarihine, Kürdlerin geçmişine damga vuran bir süreçtir. Kürd aşiretlerini büyük bir kısmı, esasında Kürdlere hasım olan bir devletin yardımını da alarak komşu aşirete karşı üstünlük kurmaya, komşu aşireti etkisiz bırakmaya çalışmaktadır.

Burada vurgulanması gereken, söylenmesi gereken söz şudur: Bir aşiretin, aşiret reisinin, komşu aşirete karşı üstünlük sağlaması, onun sesini soluğunu kesmesi, hiç kimseye özgürlük getirmez. Öbür aşirete üstün gelen, aşirete, aşiret reisine de özgürlük getirmez. Bu, Kürdlere, Kürdistan'a yıkım getirir. Öbür aşirete, aşiret reisine üstünlük taslayanlara da yıkım getirir. Özgürlük, aşiretlerin birbirleriyle çatışmalarında değil devletle ilişkilerinde ortaya çıkar. Devlete karşı, Kürdlerin, Kürd olmaktan ve Kürd ulusu olmaktan doğan haklarını savunmaları ve bu haklarını kazanmaları, sürecinde ortaya çıkar.

"12 bin silahlı adamı vardı.", "200 silahlısı, 50 süvarisi vardı." denen aşiret reislerinin, şeyhlerin, ağaların, devletle ilişkilerinde köle oldukları çok açıktır çünkü kendi kendilerini yönetememek-

tedirler, kendi gelecekleriyle ilgili karar verememektedirler. Öbür aşiretlere saldırmak, bunun için planlar yapmak, kendi kendisini yönetmek değildir. Kaldı ki bunlar da alttan alta, devlet tarafından veya devletler tarafından kışkırtılan, desteklenen süreçlerdir.

Kan davalarının da devlet ya da devletler tarafından alttan alta kışkırtıldığı, teşvik edildiği bilinmektedir. Aile meclisi denen kurumun, devletin ya da devletlerin baskısı, zulmü arttı; bunları geriletmek, Kürdlerin doğal haklarını savunmak için ne yapmak gerekir?' diye toplandığını duydunuz mu? Hep ailenin masum kızının, *aile şeref*ini korumak adına, ailede, kimin tarafından, nasıl, öldürüleceği üzerine toplanır. Bunlar, Kürd toplumunu yıkan süreçler değil midir?

Temel, hayati kararların devlet tarafından, devletler tarafından verildiği, bu kararların, Kürdlerin çok çok aleyhinde olduğu açıktır.

İbrahim Küreken, Kürdlerin bu çok büyük zaafı hakkında *Şerefname*'den de yararlanarak önemli bir çalışma yapmaktadır. Bu süreçlere daha bir aydınlık getirmektedir.

***

Evin Çiçek'in kitabında, Onuncu Türk Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sözer'in, 2006 yılında, Türk Tarih Kurumu Başkanı, Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'na gönderdiği bir mesaja yer vermiş. (s. 318) Ahmet Necdet Sözer şöyle söylüyor:

"Tarihini bilmeyen, tarihini araştırmayan, tarih belleği olmayan uluslar, yönlerini bulamazlar, uygarlık ailesinin saygın üyelerinden bir olamazlar.'

(...) 'Türk ulusunu yüce kılan, büyük başarılar yakalamasını sağlayan, işte bu tarih bilincidir. Son yıllarda, tarihimize yöneltilen dayanaksız savlara, tarihsel belge ve bilimsel çalışmalarla Türk Tarih Kurumu en iyi yanıtı vermekte, bu tür savları çürütmektedir. TTK'nin bu alanda yaptığı bilimsel çalışmaları önemsiyor, mutlulukla karşılıyoruz."

Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu yönde pek çok sözü vardır. Dilerim, bu sözler, Kürdlere ne yapmaları gerektiği konusunda yol gösterici olur. Araştırmacı yazar Evin Çiçek'in çalışmasında, yaban kazlarının uçuşuyla ilgili çok ibret verici bir metin var. (s. 199-200.) Bu metin de bir İngiliz uzman tarafından hazırlanmış. Bu metnin incelenip değerlendirilmesinde büyük yarar var. Bu metni bu yazıya ek olarak koyuyoruz.

Evin Çiçek'in çalışmasında çok önemli belgeler var. Yeri, zamanı geldiğinde araştırmacılar, yazarlar bu belgeleri elbette değerlendirileceklerdir. Evin Çiçek'in dile getirdiği ve kitapta yer alan *Kürdlere Sesleniş*'e bu yazıda da yer vermek istiyorum.

"Kürd, kendi gerçeğini, öğrenmek, bilmek, yazmak zorundasın. Sen seni yazmazsan hem kendin öğrenemezsin hem de öğretemezsin. Kiralanan ağızlar, kalemler, fazlasıyla etkilidir. Seni, ilkel, vahşi, düşünmesini bilmeyen, talana, katliama olarak görmeye devam edecekler (s. 318.)."

EK: Yaban Kazları ve Kürd parti, dernek yöneticileri, siyasi şahsiyetler

İnsanlar, özellikle siyasi şahsiyetler, kazların uçma tarzlarını örnek alabilirler mi? Yaban kazları 'V' şeklinde uçuyorlar. Uçuşları, bakıp da görebilenlerin dikkatini çeker. Bilim insanları, kazların 'V' şeklinde uçuşlarının sebeplerinin araştırma gereği duyuyorlar. Araştırma yapıyorlar ve sonuç herkes için öğretici bir içeriğe sahip oluyor.

Kazlar da tüm kuşlar gibi kanat çırparak uçarlar ve doğal olarak uzun mesafeli uçuşlarda büyük bir efor sarf ederler. 'V' şeklinde uçtuklarındaysa uçan her kuş kanat çırptıkça arkasındaki kuşu kaldıran bir hava akımı sağlamış oluyor, kuşun rahat uçmasını sağlıyor. 'V' şeklinde bir düzende uçulduğunda, uçan her kaz grubu mensuplarından biri kanat çırpışı sonucu hava akımı oluşturuyor. Onlar kanat çırpışlarının sonucu olarak ortaya çıkardıkları hava akımını kullanma becerisine sahip olarak uçuşlarını iki konaklama arasındaki uzaklığı %70 oranında uzatma başarısı göste-

riyorlar. Tek kazın, tek başına gideceği en fazla yolu, grup hâlinde 'V' şeklinde uçarak hemen hemen ikiye katlıyorlar.

Biz kaz 'V' grubundan ayrıldığında, diğer kuşların oluşturduğu hava akımını kullanma imkânı kalmıyor. O kaz uçmakta güçlük çekiyor. Bundan dolayı da gruba geri dönüyor. Grupla beraber yol almaya devam ediyor. 'V' halinde yol alan grubun en önünde giden kaz, önünde bulunan olmadığından hava akımından yararlanamıyor.

Bundan dolayı da daha fazla güç harcayıp geride yol alanlara göre daha erken yoruluyor. O yorulduğunda en arkaya geçiyor. Onun arkasında uçmakta olan kaz en önde yer alıp lider konumuna geçiyor. Bu değişim mecburidir, tekrarlanıyor. Niye mi? Böylece gruptaki her kaz, grubun her noktasında yer aynı oranda yoruluyor. Yorgunluktan dolayı uçuş hızı yavaşlamaya başladığında, arkada bulunan kazlar bağırarak, öndekileri uyarıyorlar. Daha hızlı gitme istemini iletiyorlar.

Gruptaki kuşlardan biri hastalandığında, yaralandığında, uçamayacak duruma geldiğinde, ona yardım etmek amacıyla gruptan iki kaz ayrılıyor. Onu korumak için yanına gidiyorlar. O kaz, yeniden uçabilecek duruma gelene veya ölene kadar, onunla beraber kalıyorlar. Uçabilecek durumda olmayan kesinlikte terk edilmiyor. Yaralı iyileştiğinde veya öldüğünde, kendilerine bir başka kaz grubu buluyorlar. Hiçbir kaz grubu sağlık sorunu nedeniyle, sürüsünden kopmuş olan, refakat eden kazları reddetmiyor.

Kürdlerin o dönemki siyasi şahsiyetleri, kazların uçuş düzenlerini örnek alabilmiş olsalardı Kürdistan'ı bağımsızlaştırmak için, belli hedeflere ulaşmak için, bir araya gelir, birbirlerinden destek güç alır, yıpranmadan darbe almadan hedeflerine daha kolay ve zaman kaybetmeden ulaşırlardı.

Kürd dernek, parti yöneticileri, siyasi şahsiyetler aynı yöne hedefe doğru giderlerken birbirlerine üstünlük taslamadan, 'önce ben' demeden, bilgi alışverişini ve iş birliğini mecburi görürlerdi. Halkı, ulusal çıkarları düşünerek üstünlük yarışından, kibirlilikten narsistlikten uzak dururlardı.

Parti, dernek yöneticileri, siyasi şahsiyetler, görevlerini yeri ve zamanı geldiğinde, bir başkasına bırakmak gerektiğinin bilincinde olurlardı. O kültüre, eğitime sahip, halkının ve ülkesinin çıkarını bireysel ailesel amaçların üstünde görüp öngörü sahibi siyasal şahsiyet pratiği gösterirlerdi. Parti yöneticileri, siyasal şahsiyetler, ilerlemek yol almak için farklı mesleklerden olup alanlarında uzmanlaşmış Kürdlerin uyarılarını göz önüne alıp onların bilgilerinden yararlanırlardı. Ulusal çıkarlar, ulusal kurtuluş için, bu insanları danışman olarak görevlendirirlerdi. "Ben en önde giden olmalıyım, ben koltuğa layık olanım, beni yönetici yapın." demezlerdi. Varlık-yokluk için karar verilen günlerde, birbirlerini görevden uzaklaştırmaz, İttihatçıların özel çabalarına yenilip bölünmez, parçalı görüntü oluşturmazlardı.

nerinaazad, 06.04.2020

MUSTAFA SELÎMÎ

İran Kürdistan Demokrat Partisi pêşmergesi Mistefa Selîmî'nin idamından dolayı çok derin bir acı, hüzün yaşamaktayım. Bu acı, hüzün, sadece, değerli pêşmerge Mistefa Selîmî'nin kendisiyle, çocuklarıyla, ailesiyle ilgili değildir; aynı zamanda, Kürdlerin, Kürdistan'ın geleceğiyle de ilgilidir.

Bu yazıda, süreçle ilgili olarak Komala'nın ve Azadî Hareketi'nin açıklamalarına yer vermek istiyorum. Daha sonra da *Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu-I* kitabının yazarı Evin Çiçek'in genel bir değerlendirmesi yer alacak.

Komala'nın, 11 Nisan 2020 tarihi açıklaması şöyledir:

BasNews, İran Devrimci ve Emekçiler Topluluğu (Komala) yaptığı açıklamada, Mistefa Selîmî'nin Kürdistan Bölgesi Sınır Güvenlik Güçleri tarafından tutuklanarak İran'a teslim edildiğini belirtti.

Komala, kendi internet sitesinden yayımladığı açıklamada, Mistefa Selîmî'nin Doğu Kürdistanlı bir parti üyesi olma suçlamasıyla İran'da tutuklanarak cezaevine atıldığını ve bir süre önce birkaç arkadaşı ile birlikte cezaevinden firar ederek Kürdistan bölgesine geçtiğini dile getirdi.

Açıklamanın devamında Mistefa Selîmî'nin Kürdistan Bölgesi Sınır Güvenlik Güçleri tarafından tutuklandığı ve idam edilmeden bir süre önce Kürdistan Bölgesi Emniyet Güçleri tarafından İran'a teslim edildiğine dikkat çekti.

Kürdistan Yurtseverler Birliği (YNK) içerisinde yer alan 16 Ekim ihanet şebekesi, Mistefa Selîmî'nin Pêncewîn'e gelmesinden

sonra tutuklanması ve İran'a teslim edilmesinde rol oynadığı belirtiliyor. İhanet şebekesinin İran'a teslim ettiği Mistefa Selîmî'yi İran, idam etti.

Azadi Hareketi'nin, konuyla ilgili, 11 Nisan 2020 tarihli açıklaması da şöyledir:

YURTSEVER KURDİSTAN HALKINA

Uzun yıllar Kürdistan halkı için yürüttüğü faaliyetlerden dolayı 17 yıldır Doğu Kürdistan'ın Seqiz Cezaevi'nde tutuklu bulunan Mistefa Selîmî birkaç gün evvel çıkan isyan ve ayaklanmayla tutuklu bulunduğu Seqiz Cezaevi'nden 194 siyasi tutukluyla kaçmayı başararak yüzlerce engel ve zorluğu aşarak çıkmıştır.

Ülkemizin güneyindeki Süleymaniye şehrinin Pêncewîn ilçesinin Yurtsever Germek köyü tarafından sahiplenilen Mistefa Selîmî köye gelen YNK Asayîşi'nin kendisine korona testi yapılacağı, test sonrası Rojhilat Güçleri'ne katılabileceği, eğer korona şüphesi varsa da 14 günlük karantina sonrası serbest bırakılacağı söylenmiştir.

Gece saat 23.00 sularına kadar Asayiş Binası'nda tutulan Selîmî, daha sonra YNK Asayîşi'ne bağlı araçlarla Doğu Kürdistan'ın Banê şehri hududunda yer alan Pasdaran Güçleri Ramazanî Karargâhı Özel Timlerine teslim edilmiştir.

Burada formalite bir mahkemeyle idam cezasına çarptırılan Selîmî'nin infazı bugün (Cuma) gerçekleşmiştir.

Bu yaşanan utanç verici olaydan ötürü adı geçen YNK Asayiş Güçleri'nin YNK tarafından cezalandırılmaları, eğer YNK›nin olayla bir ilişkisi varsa Kürdistan Hükûmeti tarafından en ağır şekilde cezalandırılmaları gerekmektedir."

Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu I kitabını hazırlayan Evin Çiçek'in genel değerlendirmesi ise şöyle: *"... Dün Kürdistan beşe bölündü. Bugünse yaban kazları örnek alınsaydı Sincar'da (Şengal) binlerce Kürd kadın, cellatların, insan tüccarlarının eline düşmez; insan pazarlarında zincirlenmiş olarak satılmazlardı. Kerkük ve diğer yerleşim birimleri, bir anda, baş kesmekten, karın deşmekten şeref duyan, işkence etmekten zevk alan, grupların işgaline uğramazdı. Kaplar, kendilerine*

saçılmaz; yerleşim birimleri altın tepside işgalcilere sunulmazdı. Güney'in topraklarının %51'i kaybedilmezdi. %93'ü bağımsızlık isteyen bir halk, başarı beklerken kayıp, ölümler, hayal kırıklıkları, yenilgiler ve ulusal travma yaşanmazdı (s. 352.")

nerinaazad, 12.04.2020

ŞENGAL, EFRÎN

Kürdistan'ın güneyinde Kürdistan'dan koparılan alanlar üzerinde çok büyük sorunlar yaşanıyor. Güvenlikle, asayişle ilgili çok önemli sorunlar var. Bu alanlarda, güvenliği, asayişi saplayacak unsurlar elbette peşmergelerdir ama Bağdat, peşmergenin Kürdistan'dan koparılmış bu alanlara dönüşüne engel olmaktadır. Irak güvenlik güçleri ise bu alanlarda, güvenliği sağlama konusunda hiç duyarlı değildir.

Kürdistan'dan koparılan, Şengal, Kerkük, Tuzhurmatı, Xaneqîn gibi alanlarda her gün Kürdlere, Kürd ailelere karşı saldırılar gerçekleşmektedir. 11 Mayıs günü, Xaneqîn Mehas köyünde iki Kürd çiftçi kaçırılmış ve öldürülmüştür. DAİŞ elemanları köydeki Arap ailelere dokunmamaktadır. Saldırılar özellikle Kürd ailelere yapılmaktadır. Bu saldırılarda Kürdlerin ekin tarlaları da yakılmaktadır.

12 Mayıs'ta ise DAİŞ, yine Xaneqîn'in Teferge köyünde, bir Kürd aileyi evlerinde katletmiştir. Bu saldırılara karşı, Irak güvenlik güçleri hiç duyarlı değildir. Bazı yerlerde bu saldırılar Irak polisinin gözü önünde gerçekleşmektedir. Bu alanlarda, Kürdlerin güvenliğini sağlayacak olan birimler elbette peşmergelerdir ama Bağdat, pêşmergenin bu alanlara dönüşünün yolunu bir türlü açmamaktadır. Kürdlerin, DAİŞ karşısındaki güvenlikleri konusunda da hiç duyarlı değildir. Bu, Kürdistan'ın güneyinde çok büyük bir sorundur.

Pêşmergenin bu alanlara dönüşü, uzun zamandır Kürdistan Hükûmeti tarafından Bağdat'ta dile getirilen bir konudur. Kürdistan Hükûmeti'nin bu konuda ısrarına rağmen, Bağdat, henüz bu

dönüşü sağlamamıştır.

2019'da, Kerkük'te, yine hasat mevsiminde, Kürd çiftçilerin ekin tarlaları yakılıyordu. DAİŞ'in Kürd çiftçilere karşı tırmandırdığı bu operasyonlar, çoğu yerde Irak polisinin gözü önünde gerçekleşiyordu. Bu taciz operasyonlarının amacı, Kürdlerin, bölgeyi terk etmesini sağlamaktır. Operasyonlar, Kürdlerin bölgeden kaçırtma amacını taşımaktadır. Xaneqin'de olduğu gibi bu taciz operasyonları hızlı ve yaygın bir şekilde katliamlara da dönüşmektedir.

Bütün bunlar, Saddam Hüseyin'den beri gündeme getirilen Kerkük'ün Araplaştırılması politikasın devam ettiğini gösteriyor. Kerkük'te idari makamlarda çalışan Kürdlerin görevlerine son veriliyor. Bu tür operasyonlar sık sık gerçekleşiyor. Kürdlerden boşaltılan makamlara, Araplar, Türkmenler yerleştiriliyor.

10 Mayıs'ta, Şengal'de, Êzîdî Kürdlerle ilgili bir haber de basında yer aldı. Şengal'de, Haşdi Şabi birliklerinin, Êzîdîlere ait evlere ve topraklara el koyduğu, bu evleri ve toprakları satışa çıkardığı anlatılıyordu. Haberde bir fotoğraf da vardı. Êzîdî aileler Şengal Dağı'na sığınmışlar. Dağın bir kovuğuna bir aile, yakındaki bir kovuğuna da başka bir aile sığınmış. Dağın bir çıkıntısı iki aileyi ayırıyor. Kadınlar, erkekler, çocuklar, yaşlılar dağın kovuğunda bekleşip duruyorlar. Bir çadırları bile yok. Şengal'de Êzîdî Kürdlerin güvenliğini sağlayacak olan elbette peşmergedir ama peşmergenin Şengal'e dönüşünü de Bağdat engelliyor. Kürdistan Hükûmeti'nin önerilerin duymazlıktan geliyor.

Şengal'in, 16 Ekim 2017 sabahı Haşdi Şabi gibi Kürd karşıtı güçlerin eline geçtiği biliniyor. IŞİD'e destek veren Arap aileler, bu operasyondan sonra, bölgeye akın etmeye başlıyorlar. Bölgede, PKK'nin, Haşdi Şabi gibi Kürd karşıtı güçlerle iş birliği yapması, Kürdlerin yaşadığı dramı yoğunlaştırıyor.

Bütün bu konularda Kürdistan Hükûmeti, Kürdistan'dan koparılan bu alanlar konusu üzerinde daha duyarlı olması gerekiyor. Kürdistan'dan koparılan bu alanlarda yaşayan Kürdlerin güvenliklerinin sağlanması, Kürdistan Hükûmeti'nin önünde çok

önemli bir sorun olarak duruyor.

Kürdler, Efrîn'de de benzer sorunlar yaşamaktadır. Türkiye desteğindeki ÖSO grupları ve Araplar, Efrîn'in nüfus yapısını değiştirmek için çok büyük çaba içindeler. Efrîn'de, adam kaçırma, hırsızlık, yağma, işkence, öldürme hızla devam ediyor. 8 Mayıs'ta basın, otuz beş Kürd evine eli silahlı unsurlar tarafından zorla el konulduğunu yazıyor. Kürdleri, Efrîn'den kaçırtmak için taciz operasyonları sürüyor.

12 Mayıs tarihli basın, Dünya Sağlık Örgütü WHO'nun, Özerk Yönetim'e 30 tonluk tıbbi yardım yaptığını yazıyor. 13 Mayıs tarihli basın ise Özerk Yönetim'in "WHO'dan biz hiçbir yardım ulaşmadı." şeklindeki açıklamasına yer veriyor.

Yardımlar herhâlde, Suriye Hükûmeti aracılığı ile gönderiliyor. Hükûmet de bu yardımları Kürdlere, Özerk Yönetim'e ulaştırmıyor. Bu da uluslararası ilişkilerde tanınan bir statüye sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Gerek Êzîdî Kürdlerin durumu gerek Efrîn'deki gelişmeler, uluslararası toplumun yakından izlemesi gereken sorunlar olarak kendisini gösteriyor.

nerinaazad, 13.05.2020

SEYÎD EHMED CEBARÎ

Bugün (18 Mayıs) *Nerinaazad*'da Başkan Barzanî'nin ofisinden yapılmış bir açıklamaya yer veriliyor. Başkan Barzanî, Seyîd Ehmed Cebarî'nin vefatıyla ilgili ailesine hitaben bir baş sağlığı mesajı yayımlamış.

Bu mesaj, merak ettiğim hiçbir konuya bir açıklama getirmiyor. Bu mesajdan sadece şunu anlayabiliyorum: Seyîd Ehmed Cebarî 9 Eylül 1961 direnişine katılmış.

Kişi olarak şunları merak ediyorum. Seyîd Ehmed Cebarî'nin doğum ve ölüm tarihleri?.. Mele Mistefa Barzanî ile 1947'de Sovyetler Birliği'ne sığınan beş yüz civarındaki pêşmerge arasında Seyîd Ehmed Cebarî var mıydı?

9 Eylül 1961'den sonra mücadelesi nasıl gelişmiş? Ne iş yapmış? Çocukları, torunları... Ömrünün son yıllarının nerede, nasıl geçirmiş? Çocuklarından, torunlarından aktif mücadeleye katılanlar var mı?

Bütün bunların ötesinde bir de fotoğraf elbette çok önemli.

Kişi olarak baş sağlığı mesajlarında bu tür bilgilere de en azından bir kısmına yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

nerinaazad, 18.05.2020

IRKÇILIK ÜZERİNE

1950'lerde, 60'larda ve sonrasında beyaz yönetim Güney Afrika'da siyahlara, derilerinden dolayı çok farklı muamele yapardı. Siyahlara, "Sizin renginiz kara, siz beyazların içine karışmayın." denirdi. "Sizin renginiz kara, sizin yaşadığınız mahalleler ayrı olsun, otelleriniz ayrı olsun; hastaneler, sinemalar ayrı olsun; okullarınız ayrı olsun, kafeleriniz, pastaneleriniz ayrı olsun. Siz beyazların girip çıktığı kafelere girmeyin, beyazların çocuklarının gittiği okullara siyahların çocukları gitmesin; beyazların kullandığı ulaşım araçlarına, otobüslere, trenlere siyahlar binmesin." Buna *apartheid rejimi* deniyordu.

Bu çerçevede *Bantustan* adı verilen dikenli tellerle çevrili çok geniş alanlar kuruluyordu. Siyahlar, buralarda kendilerini yaşıyorlardı; kendi dilleriyle, kültürleriyle yaşıyorlardı. Alt yapı hizmetleri çok eksikti. Kanalizasyonları sık sık tıkanırdı. Sık sık elektrik kesintileri, su kesintileri olurdu. Okul binaları sağlam değildi ama siyahlar buralarda kendilerini yaşarlardı.

Aynı yıllarda ABD'de de benzer bir durum vardı. Siyahlar, beyazların bindiği ulaşım araçlarına binemezlerdi. Beyazların oturduğu kafelere, pastanelere girmezlerdi. Siyahlar, çocuklarını, beyazların çocuklarının gittiği okullara gönderemezlerdi. Özellikle ABD'nin güney kesimlerinde çok yoğun bir ırkçılık vardı. Ku Klux Klan, buralarda örgütlenmişti.

Yirmi yedi yıl yıl cezaevinde tutulan Nelson Mandela (1918-2013), 1990'ların başında cezaevinden çıkarıldı. 1994'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazandı. Nelson Mandela'yı yirmi yedi yıl cezaevinde tutan beyaz yönetimin lideri De Klerk, cum-

hurbaşkanı yardımcısı oldu. Bu, Güney Afrika'da beyaz yönetimin resmî ideolojinin esneyebileceğini, çok da katı olmadığını gösteren bir olgudur.

Amerika'da da ırkçılığa karşı çok önemli bir mücadele gelişti. Malcolm X (1925-1965), Martin Luther King (1929-1968), bu mücadele sürecinde katledildiler. 4 Kasım 2008'de yapılan seçiminde Barack Obama başkan seçildi. Bu, ABD'de ırkçılıkla mücadelenin çok önemli bir kazanımıdır. Barack Obama'nın iki dönem başkanlık yaptığı bilinmektedir.

25 Mayıs 2020'de, Minneapolis'te, bir beyaz polisin George Floyd'u keyfi bir şekilde öldürmesi, ABD'de yoğun ve yaygın bir şekilde protesto edildi. ABD'nin her tarafında bu protestolara çok büyük kalabalıklar katıldı. Bu protestolara katılanların %65'inin beyaz olması çok anlamlıdır.

Irkçılığı sadece deri rengiyle anlamaya, anlatmaya çalışmak doğru değildir. Türkiye'de, Kürdlere şu söyleniyor: *"Sen benimle yaşayacaksın ama kendi dilini, kültürünü bırakıp benim dilimle, benim kültürümle yaşayacaksın. Benim gibi olacaksın, kendin olmaktan vazgeçeceksin. Başka bir seçeneğin yok."* Bu sürecin asimilasyon ve imha politikalarıyla yürütüldüğü açıktır. Kürdlere karşı sürdürülen hakaretin, aşağılamanın hiçbir soruşturmayla karşılaşmadığı da bilinmektedir.

Bu da bir ırkçılıktır; Ümit Kıvanç'ın sözleriyle, bu çok daha zalim ve şuursuz bir ırkçılıktır. Irkçılık nedir? Kendi ulusuna layık gördüğün hakları, özgürlükleri, başka bir ulus için layık görmemektir. Burada sahte bir eşitlik anlayışı da söz konusudur. *"Türkiye'de herkes eşittir. Hiçbir etnik ve dinsel gruba ayrıcalık tanınamaz. Herkes kamu hizmetlerinde görev alabilir. Herkes öğretmen, asker, subay, vali, milletvekili, bakan, general, başbakan, cumhurbaşkanı olabilir."* denir.

Bu sahte eşitlik anlayışını Türk basını, Türk üniversitesi, mahkemeler, Türk siyasal partileri, sivil toplum kurumlarının çoğu yoğun bir şekilde savunur. Türk milliyetçiliğinin, Atatürk milliyetçiliğinin ırkçı olmadığı vurgulanır. Bu sahte eşitlik an-

layışının, Birleşmiş Milletler gibi, Avrupa Konseyi gibi, Avrupa Birliği gibi uluslararası kurumlara kabul ettirildiği de söylenebilir. Bu anlayışa o kadar büyük bir ağırlık verilir ki bunun temel şartı üzerinde hiç düşünülmez. Temel şart her zaman karartıda kalır. Hâlbuki bu eşitliğin gerçekleşmesi, Kürdlerin kendileri olmayı reddedip Türk olmalarına bağlıdır. Kürdler, kamunun hiçbir kesiminde Kürd kimlikleriyle görev alamaz; Kürdler, kendi kimlikleriyle daha çok mahkûm olurlar.

Anayasa'nın 66. Madde'si, "Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür." diyor. Bu madde gereğince her Türk, bu arada, Türk olarak seçimlere katılan Kürdler de milletvekili olabilir ama bu şekilde TBMM'ye giren bir Kürd milletvekili, Kürdlerin haklarıyla, özgürlükleriyle ilgili bir söylem geliştirmeye başladığı zaman, bu yolda örgütlenmelere, kurumlaşmalara başladığı zaman, çok ağır sorunlarla karşı karşıya kalır. Önce dokunulmazlığı kaldırılır. Gözaltına alınır, tutuklanır, cezaevine konulur. Hakkında birçok suçlama hazırdır. Terör örgütü kurucusu olmak, terör örgütü üyesi olmak, teröre yardım ve yataklık yapmak... vTürk parlamento tarihinde, hangi milletvekillerinin, kitlesel bir şekilde dokunulmazlıkları kaldırıldı? Türk belediyecilik tarihinde hangi belediyelere kitlesel olarak kayyımlar atandı? Kaldı ki bu milletvekillerine, dokunulmazlık kaldırılmadan önce de baskı zulüm söz konusu olmaktadır. Bu belediye başkanları, kayyımlar atanmadan önce de baskıyla, zulümle karşılaşmaktaydılar.

Senin rengin kara, sen benim yaşadığım alanların dışında yaşa, ırkçılığına göre *sen benimle yaşayacaksın ama benim gibi olacaksın, kendin olmayı reddedeceksin* ırkçılığı, çok daha zalim, ezici, yok edici bir ırkçılıktır. Bu ırkçılığın asimilasyon politikalarıyla paralel yürütüldüğü ise besbellidir.

Senin rengin kara, benim yaşadığım alanların dışında yaşa ırkçılığı, bugün dünyanın her tarafında lanetlenmektedir. Bütün dünya bunun bilincindedir. Olumlu gelişmelere de dünyanın her tarafında rastlanmaktadır. Bugün ABD'de siyahlara kamunun bütün kesimlerinde rastlamak mümkündür. Valilik, bankacılık, po-

lis, ordu, milletvekilliği, senatörlük vs. Derek Chauvin gibi katliamcı polisler ise cezai yatırımla karşılaşmaktadır.

Sen benimle yaşayacaksın, kendin olmaya reddedeceksin, benim dilimle kültürümle yaşayacaksın, benim gibi Türk olacaksın, ırkçılığı ise basın, üniversite, yargı, kamu yönetimi, polis, ordu, hapishane gibi bütün kurumlarıyla ayaktadır; yaşamaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası kurumlara kabul ettirdiği de görülmektedir. Bu ırkçılığı gizleyen, karartan sahte eşitlik anlayışıdır ama henüz bunun bilincine de güçlü bir şekilde varılmış değildir.

nerinaazad, 15.06.2020

DEĞİNMELER-II

Bu yazıda, iki yazıdan bir kitaptan söz edeceğim. Birinci yazı Mustafa Balbal'ın, *Ahlat Selçuklu Mezarhğı Söylemi Ütopik Bir Söylemdir* başlıklı yazısı. (Nerinaazad, 1 Haziran 2020.)

İkinci yazı Ahmet Nesin'in, *Orta Asya'dan Gelen Siyahilere Düşkün Türk Milleti!..* başlıklı yazısı

Kitap ise *Bir Askerin Günlüğü, Dersim 1938* (Derleyen: Mahsuni Gül, Fam Yay., Aralık 2019.) adını taşıyor.

Ahlat Selçuklu Mezarlığı söylemi ütopik bir söylemdir

Mustafa Balbal'ın bu yazısı çok değerlidir. Bu, Kürd tarihi araştırmalarında hem yöntem öneren hem de bilgi yüklü bir yazıdır. Aynı zamanda ufuk açıcıdır. *Ahlat Meydanhk Mezarhğı* hakkında 1963'ten beri bilgim var.

Nisan 1963'ten itibaren Bitlis'teki 34. Piyade Alayı'nda, yedek subay olarak askerlik yaptım. Alay'ın, Ahlat'ta bir deposu vardı. O depoda bir manga kadar asker bulunurdu. Bu askerler için her hafta, Bitlis'ten Ahlat'a yiyecek götürülürdü. Birkaç defa bu çerçevede ben de Ahlat'a gitmiştim. Ahlat Meydanlık Mezarlığı'nı o günlerden beri biliyorum. O günlerde de o mezarlık alanı için Ahlat Selçuklu Mezarlığı denirdi.

Daha sonra, 1965, 1966 yıllarında, Alikanları araştırırken Ahlat'a sık sık giderdim. Göçebe Alikanlar, yaz aylarında Ahlat ve Adilcevaz'ın kuzeyinde, Ahlat, Adilcevaz, Malazgirt üçgeninde yer alan Süte Yaylası'nda konaklarlardı.

Mustafa Balbal, Ahlat Meydanlık Mezarlığı'nın Selçuklularla hiçbir ilgisinin olmadığını ayrıntılı bir şekilde dile getiriyor. Sel-

çukluların başkentinin Konya olduğunu, Selçukluların Konya'daki mezarlarıyla Ahlat Meydanlık Mezarlığı'nın, mezar taşlarının hiçbir benzerliğinin olmadığını vurguluyor. Bu mezar taşlarında daha çok Rojkanlar'a bağlı Kürdlerin adının yazıldığı dile getiriliyor.

Bu mezarlıkla ilgili olarak Prof. Dr. Beyhan Karamağralı'nın 1960'ların sonlarında bir çalışma yaptığını ben de hatırlıyorum. Bu çalışma, *Ahlat Mezar Taşları* adıyla, 1992'de Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Mustafa Balbal, "Bu çalışmanın hiçbir yerinde, bu mezarlığın Selçuklu mezarlığı olduğu söylememektedir." diyor. Bu vurgulama önemlidir. Mustafa Balbal, Ahlat Meydanlık Mezarlığı'na 27 Mayıs 1960'tan sonra Selçuklu Mezarlığı denmeye başlandığını belirtiyor. Bunun, resmî ideolojinin önemli bir kabulü olduğunu da vurguluyor. Selçuklu Dönemi'yle ilgili tarihsel belgelerde Ahlat ve çevresiyle ilgili olarak "Sekman El Kurdi El Kutbi" adı geçiyor. Resmî ideoloji, bunu "sökmen" diye okuyor ve Sökmenoğullarının Türk olduğunu vurguluyor. Bir Arap tarihçi ise Sökmenoğullarını Kürd olduğunu esas adlarının da "Sekman El Kurdi El Kutbi" olduğunu anlatıyor. Bir ABD'li tarihçi de bu bilgiyi destekliyor. "Konya Ereğlili Osmanlının âlim, mutasavvıf ve tarihçisi müneccimbaşı Ahmed Bin Lütfullah, Mekke'de Arapça olarak kaleme aldığı *Camiü'd Düvel* adlı eserinde, günümüz Türk tarihçilerinin tezini çürütecek şekilde *Sökmenoğullarının* Kürd olduğunu, adının da *Sekman El Kurdi El Kutbi* olduğunu bildirmektedir."

Mustafa Balbal, bu ilişkilerin anlatımında resmî ideolojiye önemli bir vurgulama yapıyor. Şöyle diyor:

"Şu önemli konuya değinmeden geçemeyeceğim: Bugüne değin, herhangi bir akademisyenin yaptığı/yapacağı akademik çalışmalarda, Ahlât meydanlık mezarlığıyla ilgili, Türk tarih tezinin tersine bir görüş beyan etmesi durumunda, akademik hayatlarının yerle yeksan olacağını bildiklerinden ötürü, olayın gerçek yönünü anlatmaya cesaret edememektedirler. Hâl böyle olunca da tarihî reel bilgiler istenmeden de olsa ne yazık ki hasıraltı edilmektedir."

Kürdlerin kendi tarihlerini yazmaları ne anlama geliyor?

Kürdlerin kendi tarihlerini, kendilerinin yazması ne demektir? Kürdlerin kendi tarihlerini yazması, Türk akademisyenlerin ürettiği bilgilerin, hiç sorgulanmadan, bir de Kürdler tarafından alt alta yazılarak yeni bir metin hazırlanması değildir. Tarihsel belgeleri, Kürdlerin bulması, Kürdlerin değerlendirmesidir. İşte, Ahlat Meydanlık Mezarlığı'ndaki mezar taşları... Mezar taşlarındaki bu yazıları Kürdlerin okunması, değerlendirmesi önemlidir.

Ahmet Nesin, *Orta Asya'dan Gelen Siyahilere Düşkün Türk Milleti!..* (Artıgerçek, 3 Haziran 2020.)

ABD'de, George Floyd'un polis tarafından keyfi bir şekilde katledilmesi ABD'de çok büyük protestoların gerçekleşmesine yol açtı. Bu protestolar, dünyaya da yayıldı. Türkiye'de radyoda, televizyonda, yazılı basında bu olayı protesto eden konuşmalar, yazılar oldu.

Ahmet Nesin, yazısında, bir televizyonda yapılan konuşmaları irdeliyor. ABD'nin çok yoğun bir şekilde eleştirildiğini, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, ABD'deki ırkçı politikaları, uygulamaları eleştirdiğini belirtiyor.

Ahmet Nesin, bütün bunları dile getirdikten sonra da şunları söylüyor: Adalet ve Kalkınma Partisi Hükûmetleri Dönemi'nde, 2015 yılına kadar, büyük çoğunluğu Kürd olmak üzere, on sekiz yaşından küçük iki yüz dört çocuk katledilmiştir. Bu çocuklarla ilgili bir liste de veriyor. Listede, çocuğun yaşı ve nerede katledildiği belirtiliyor. Bu çocuklar arasında, 2004'te babasıyla birlikte, on iki kurşunla öldürülen Uğur Kaymaz da var. 2009'da parçalanmış cesedini anasının eteğinde topladığı on iki yaşındaki Ceylan Önkol da var. Ceylan Önkol'u, nişancılığını ölçmek isteyen bir subayın hedef aldığı biliniyor.

Ahmet Nesin, George Floyd hakkında konuşanların, yazanların, katledilen bu çocuklarla ilgili hiçbir konuşmasının, yazısının olmadığını vurguluyor.

Ahmet Nesin, ABD için yapılan eleştirileri tekrar hatırlattık-

tan sonra aydınlara, basın mensuplarına, üniversite çevrelerine şöyle diyor: "Aydını, kastecisi, akademisyencisi, bu çocuklar için de bir program yapıp iki sözcük söyleyecek misiniz, yoksa siz Türkiye'nin içişlerine karışmıyor musunuz?'

Ahmet Nesin'in bu yazısı, *Orta Asya'dan Gelen Siyahilere Düşkün Türk Milleti!..* yazısı, Türk düşün hayatındaki, Türk basınındaki, Türk aydınlarının çoğundaki, Türk üniversitesindeki, Türk adaletindeki, Türk kamu yönetimindeki çifte standardı göstermesi bakımından çok değerli.

Bir Askerin Günlüğünden Dersim 1938

1937-1938'de Dersim'de yaşananlar bir soykırımdır. Bir erin, o günlerde tuttuğu günlüğünde bunun bazı görüntülerini izlemek mümkündür. Günlükler, 1938 Ağustos, Eylül aylarına ait.

"Ah bugün İzmir'de olsaydım.

Halbuki dağ başında Kürdlerle uğraşıyoruz.

Bizim bölük, Şamuşaklarının başı olan Şeytan Ali'nin ve çok daha fazla insan öldürerek onların kafasını getirdi. Şimdi bizim bölük çok gözde (s. 36.)."

"Bugün dağlar, ormanlar tarandı. Bizim bölük, azılılardan birisinin kellesini getirdi. Bizim bölükte Ruşen isimli bir er var. Bütün kafaları o kesiyor. Buralarda çok sefil kaldık (s. 36.) ..."

"Bu dağları tarıyoruz. İnsan leşlerinden derelere girilmiyor. Burası o kadar soğuk ki âdeta donuyoruz. Gece herkes, of anam diye inliyor. Dünyanın en büyük cefasını biz çektik (s. 36.) ..."

"Gece, saat 21'de çadırlarımızı sökerek Pertek'ten hareket ettik. Sabaha kadar yol yürüdük. Nihayet sabah saat 7'de bir su kenarında konakladık. Fakat derenin içi insan leşleriyle dolu olduğu için susuzluktan öldük. Ya Rab, sen kurtar bizi buralardan (s. 34.) ..."

"Dağ içinde bir kulübeye girdik. Yüz keçi bulduk ve meşum (kötü) bir vaziyet karşısında kaldık. Bir Kürt kadını kendini iple asmış. Bir sürü çökelek, süt de bırakmış (s. 30.) ..."

"Sabah erkenden toplar ve tayyare sesleri ortalığı sarsıyor. Kürdler ablukada şaşırmış bir vaziyetler.

Bugün orman içinde bir inek, üç koyun 15 keçi bulduk. Sırf bizim bölük kesip yedik (s. 28.) ...”

“Bugün bizim alay, bir derede yirmi beş bin (25 bin) koyun ve 50 Kürt yakaladı (s.28.).”

“Sıçan Gediğine silahlı 400 Kürd kaçmış. Onları takip edeceğiz (s.28.).”

“Bugün, dağları tararken on Kürt çıktı. İkisini bizim bölük vurdu. Bir kısmı yaralı kaçtı. Bir kısmı da yakalandı (s.27.).”

Fark edilmiştir, günlükte “Ya rab, kurtar bizi buralardan.” gibi ifadeler var. Soğuktan, susuzluktan, şikâyet var. Bunlar katledenlerin duyguları. Acaba, köyleri evleri yakılan yıkılanların, mallarına, mülklerine, hayvanlarına el konulanların, kadın, erkek, çoluk çocuk, genç, ihtiyar katledilenlerin duyguları neydi? Bütün bu devlet terörü karşısında onlar, neler hissediyorlardı?

Şunun da vurgulanması gerekir. Asker, hiçbir yerde, “Ben şöyle öldürdüm, ben bunu yaptım.” demiyor. Her zaman çoğul ifadeler kullanıyor. Yapılanları herkesin, bütün birliğin yaptığına işaret ediyor.

nerinaazad, 22.06.2020

KÜRTLERİN KÜRT OLMAMA HAKKI

"Kürd olmak beni yoruyor, mağdur ediyor, Kürd olarak zulüm görüyorum, en iyisi Kürdlüğü terk edip Türk olduğumu haykırayım." Bu, insan hakları çerçevesinde bir hak değildir. Baskı ve zulme boyun eğme hakkı diye bir hak olamaz.

Mücahit Bilici, *Kürtlerin Temsil Sorunu* başlıklı yazısında (Gazeteduvar, 14 Haziran 2020.) *Kürdlerin Kürd olmama hakk*ından söz etmektedir.

Mücahit Bilici, bu konuda şunları söylüyor:

"Kürtlerin Kürt olmama hakkını hep savunmuş biri olarak şunu söyleyebilirim: Bana göre Kürtlüğü gönüllü terk ve iradi asimilasyon demokratik bir haktır. Kimse mağdur ve başa bela bir kimliğin ağır yükünü taşımak zorunda değildir."

Kürdlerin Kürd olmama hakkı, ancak bir koşul altında geçerlidir: Türkler ve Kürdler her bakımdan eşitse, Kürd olmaktan, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan haklar, özgürlükler sağlıklı bir şekilde yaşanıyorsa böyle bir hak gündeme gelebilir. Doğal asimilasyonun, iradi asimilasyonun oluşabileceği ortam, ancak böyle bir ortamdır. Böyle bir ortamın dışında gelişen bir asimilasyon, ancak devletin zoruyla gerçekleşmiş demektir. Bu süreçte de senin iraden, direnişin hiç önemli değildir.

Doğal asimilasyon diye bir olay yoktur. XX. yüzyıl, hiçbir ulusun gönüllü olarak asimile edildiğinin göstermemektedir.

Bütün bunların dışında, "Kürd olmak beni yoruyor, mağdur ediyor, Kürd olarak zulüm görüyorum, en iyisi Kürdlüğü terk edip Türk olduğumu haykırayım." düşüncesi, insan hakları çerçevesinde bir hak değildir. *Baskı ve zulme boyun eğme hakkı* diye bir

hak olamaz. Baskıya, zulme her koşul altında karşı çıkılmalıdır. Evrensel olan budur. Toplumsal mücadeleler, ulusal kurtuluş mücadeleleri neden gerçekleşiyor?

Bu bakımdan "mağdur ve başa bela bir kimliğin ağır yükünü taşımak"tan söz etmek yerine, devleti "Kürdlerin doğal haklarını, neden Kürdlerin başına bela ediyorsun?" diye eleştirmek ve bu eleştiriyi devamlı kılmak daha doğrudur.

Kürd, Kürdistan sorunu her şeyden önce özgürlük sorunudur; onur sorunudur. İkinci planda ekmek sorunudur. Kucak kucak ekmeğe sahip olabilirsiniz ama özgürlük yoksa onurlu bir insan olamazsınız.

Londra'da oturan bir Alman yazarı düşünelim. Bu Alman'ın eserlerini, Almanca mı yazdığı, İngilizce mi yazdığı hiç önemli bir konu değildir çünkü gerek Almanya'da gerek İngiltere'de, Alman olmaktan doğan haklarda, özgürlüklerde, Alman toplumunun bir üyesi olmaktan doğan haklarda, özgürlüklerde, İngiliz olmaktan doğan haklarda, özgürlüklerde, İngiliz toplumunun bir üyesi olmaktan doğan haklarda, özgürlüklerde, bu hakların yaşanmasına hiçbir sorun yoktur.

Örneğin İstanbul'da oturan bir Kürd yazar için bunları söyleyemeyiz. Bu Kürd yazar, belki asimile olmuştur; Kürdce bilmemektedir. Belki Kürdce konuşabilmektedir ama Kürdce yazamamaktadır. Kürdce konuşmayı yazmayı bilse bile ikircikli bir tutum içerisindedir. İkircikli olmasında hem ticari hem de siyasi kaygılar vardır. "Kürdce yazarsam baskı görebilirim, yayınevi baskıyla karşılaşabilir. Kitabım dağıtılmayabilir. Kürdce yazarsam beni ancak on beş yirmi kişi okur, Türkçe yazarsam hem baskı olmaz hem de çok daha fazla insan benim kitabımı okuyabilir." diye düşünür. Bütün bunların, Kürd olmaktan doğan haklar, özgürlükler, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan haklar, özgürlükler çerçevesinde değerlendirmesi gerekir.

Kürdlerin, Kürd olmaktan dolayı baskı zulüm gördüğü çok doğru bir tespittir. Rahmetli Niyazi Usta, birine kızdığı zaman, "İnşallah Allah seni Kürd yapar!" derdi. Kürd olur olmaz,

baskı zulüm görmeye başlayacağı açıktı.

Bu baskıya karşı, zulme karşı olmak, Kürd olmaktan ve Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan hakları, özgürlükleri her koşul altında savunmak önemlidir. Devleti bu yönden eleştirmek çok önemlidir. Devletin, insan olmaktan doğan hakları neden baskı altında tuttuğu çok önemli bir eleştiri konusu olmalıdır. Demokratik mücadele budur. Bu, kitlesellik kazandığı zaman, baskı ve zulüm geriletilebilir. Örneğin en etkili muhalefet, Kürdce konuşmaktır. Çocuklara Kürdce konuşmayı, Kürdce yazmayı öğretmektir.

Milliyetçilik üzerine

Ali Fikri Işık, *Hukuki ve Siyasi Statü Talep Etmek Milliyetçilik midir?* başlıklı yazısında, (Kürdistan24, 5 Mayıs 2020.) böyle diyor. Elbette milliyetçiliktir. Yapılması geren, izlenmesi gereken yol da budur. Neden?

Senin, insan olmaktan doğan hakların, özgürlüklerin, Kürd olmaktan, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan hakların gasbedilmiş. Ülken gasbedilmiş, dilin gasbedilmiş, her şeyin gasbedilmiş. Gasbedilmiş bu haklarını kazanmaya çalışmak Kürdlerin çok doğal bir çabasıdır, toplumsal enerjinin bu yolda sarf edilmesi ise çok doğrudur. Kürdler için milliyetçilik budur. Bu olmalıdır.

Sen, "Dünyada en büyük Kürd milletidir." demiyorsun; "Bütün dillerin anası Kürdcedir." demiyorsun. Türkleri, Arapları, Farsları... Kürd yapmak için, asimile etmek için çabalamıyorsun; Türklerin, Arapların, Farsların vs. topraklarını işgal etmeye, Kürdistan'ı genişletmeye çalışmıyorsun.

1920'lerde, Araplar, Türkler ve Farslar, dönemin emperyal güçleri Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın da belirleyici ve yönlendiricilikleriyle Kürdleri, Kürdistan'ı, böldüler, parçaladılar, paylaştılar. Bu sürecin, Sovyetler Birliği'nde, Lenin'in, Stalin'in, Troçki'nin, ABD'de Başkan Wilson'un yoğun bir şekilde savundukları *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakk*ının, yaşama geçtiği bir dönemde gerçekleşmesi dikkate değer bir durumdur.

Ondan sonra, Kürdlerin başına lanetli bir çorap geçirdiler. Kürd kimliğini, Kürdistan kimliğini yok etmek için soykırımlara varan operasyonlar bile geliştirdiler. Bütün dünyanın bunlara sessiz, duyarsız kaldığı da biliniyor.

***

Kürdler, bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın acısını her gün yaşıyorlar. Bugün, Kürdistan'ın güneyinde, Kürdistan'dan koparılmış alanlarda IŞİD, her gün Kürdlere saldırmaktadır. Kürdleri kaçırmakta, öldürmektedir. IŞİD, Kerkük, Mexmûr, Xaneqîn gibi alanlarda, her gün Kürd çiftçilerin ekin tarlalarını yakmaktadır. Irak polisinin gözleri önünde yakmaktadır. Amaç, Kürdleri taciz edip bölgeyi terk etmelerini sağlamak. Irak polisinin bu duyarsızlığı karşısında, Kürdleri koruyacak güç, elbette peşmergedir ama Bağdat'taki yönetim, peşmergenin bölgeye dönüşünü savsaklamaktadır. Bazı IŞİD militanlarının, gündüz Irak polisi, gece IŞİD olduğu da bilinmektedir. Kürdistan'dan koparılan bu alanların, 16 Ekim 2017 ihanetinden sonra, Haşdi Şabi'nin, Irak güçlerinin denetimine geçtiği biliniyor. Bağdat'ın yürüttüğü bu anti-Kürd politikayı Türkiye ve İran'ın desteklediği, ABD, Rusya, gibi devletlerin, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, İslam Konferansı gibi uluslararası örgütlerin bu zulmü görmezlikten, bilmezlikten geldiği biliniyor.

Geçmişte, Qendil gibi alanları bir gün Türkiye, bir gün İran bombalardı. Bugün bombardımanlar aynı anda yapılıyor. Bombardımanlardan, sivil yerleşim alanlarının etkilendiği de açıktır.

Bugün Efrîn'de Türkiye'nin desteklediği ÖSO güçleri, sık sık Kürdlerin evine barkına, malına mülküne el koymakta, Kürdleri kaçırmakta ve katletmektedir. Kürdlere karşı yürütülen bu zulmün bütün dünyanın gözü önüne gerçekleştiği görülmektedir.

Halkların Demokratik Partisi'nin yürüyüşü konusunda, TV'lerde programlar yapılmaktadır. HDP'nin düşüncesi ve eylemi konusunda yapılan bu tartışmalara, HDP'lilerin katılması-

nın engellenmesi söz konusudur. Kürdlerin sesini kısmak için, Kürdleri susturmak için etik, ahlaki kurallar hiçe sayılmaktadır, ayaklar altına alınıp çiğnenebilmektedir. Bunlara benzer olaylar, Kürdistan'ın her tarafında, her parçasında yaşanmaktadır. Bunlar, bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın ortaya koyduğu, o günlerden beri sürüp gelen acılardır.

Bu koşullar altında, Kürdlerin, Kürd olmaktan, Kürd toplumunun bir üyesi olmaktan doğan haklarını, özgürlüklerini aramaya, bunlara kavuşmaya çalışması, hukuki ve siyasi statü talep etmesi çok doğaldır. İzlenmesi gereken yol da budur.

Arap, Türk ve Fars milliyetçiliğinin içeriğiyle, Kürd milliyetçiliğinin içeriği arasında çok büyük farklar vardır. Türk, Fars ve Arap milliyetçiliğinin her üçü de ırkçı içeriktedir. Her üçü de kendileri için istedikleri hakları özgürlükleri Kürdler için istememektedir. Kürd kimliğini, Kürdistan kimliğini yok etmek için her yolu gündeme getirmektedir. Bunun için soykırıma varan operasyonlar bile yapılmıştır. 1988 Halepçe, Enfal soykırımdır. 1937-1938 Dersim soykırımdır.1935 Sason, 1930 Zilan Deresi, 1927 Bingöl Guew soykırımdır. Bütün dünyanın bu soykırımlara duyarsız, sessiz kaldığı da bilinmektedir. Kürd milliyetçiliği ise bu baskı ve zulümlere karşı kendisini korumaya, kendi değerlerini yaşamaya çalışıyor. Kürd milliyetçiliği budur.

Her üç milliyetçilik, ırkçılık da Kürdlere baskı ve zulüm yapıyor; Kürd haklarını, özgürlüklerini bastırmaya çalışıyor. Bu koşullar altında, Kürdlerin gasbedilmiş olan hakları özgürlükleri için talepte bulunmaları çok doğaldır. Bunun için demokratik mücadele yürütmeleri çok doğaldır. İzlenmesi gereken yol da budur.

Kürdler, milliyetçilik kavramını, Türklerin, Türk yazarlarının gözlükleriyle değerlendiremezler. Kürdlerin, milliyetçilik konusunu, Yakın Doğu'da ve Ortadoğu'da, Türkler, Araplar ve Farslar karşısındaki olumsuz konumlarının bilincine vararak ele almaları gerekir.

Türkler, Araplar, Farslar milliyetçilik konusunda büyük imtiyazlara sahiptir. Türk, Arap, Fars olmalarından dolayı, doğumdan

itibaren bu imtiyaz garantidir. Kürdler ise temel haklarını, özgürlüklerini, mücadele ederek, ağır bedeller ödeyerek, fedakârlıklar yaparak kazanabiliyor.

Bu çerçevede, "Milliyetçilik kötüdür, her türlü milliyetçilik kötüdür." sözlerinin, temeldeki esas sorunu kararmaktan başka bir işlevi yoktur.

Kürdler, devrim lafını kullanmayı çok seviyorlar; "devrimci mücadele, devrimci savaş" gibi sloganları ağızlarından düşürmüyorlar.

12 Mart 1971 Rejimi'nde, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Tutukevi'nde eğitim faaliyetleri de sürdürülürdü. Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na mensup arkadaşların iki komünü vardı. İkisinde de her akşam eğitim yapılırdı. Lenin'in, *Ne Yapmah, Devlet ve İhtilal* kitapları her iki tarafta da okunurdu. Marx-Engels'in, Lenin'in, Stalin'in başka kitapları da okunur tartışılırdı. Lenin'in, *Ulusların Kendi Geleceklerini Belirleme Hakkı*, Stalin'in *Marksizm ve Milli Mesele* gibi kitaplarını herkes defalarca okuyordu. Ortaokul ve lise öğrencileri için ise *Marksist Felsefe Dersleri* kitabı okutulurdu. Bunu tutukevi komutanlığı da bilirdi. Bu konuda fazla bir sorun yaşanmazdı.

1972 kışında bir akşam, yemekten sonra, yemekhanede bir Regaip Kandili gecesinde, köylülerden ve esnaftan bazı arkadaşlar, *mevlit* (Mewlûd) okumak için oturdular; on beş kişi kadar vardı. Kürdce mevlit okunuyordu. Sessiz, sakin, hiçbir iddiası olmayan, sadece dinsel duyguları yaşama heyecanını dışa vuran bir eylem.

Mevlit okunmaya başlandıktan on dakika kadar sonra, yemekhaneye bir çavuş geldi. Çavuş, "Komutanın emri var. Komutan mevlit okunmasının durdurulmasını istiyor." dedi ve gitti. Kürdce mevlit okuma devam etti. Çavuşun gitmesinden on dakika kadar sonra da tutukevi güvenlik biriminde yer alan astsubay çavuş geldi. Komutanın emri, diyerek aynı emri astsubay çavuş tekrarladı. Mevlit devam ediyordu.

Astsubay çavuşun gitmesinden on dakika kadar sonra da nöbetçi üsteğmen geldi. Sıkıyönetim komutanının emri diyerek

mevlidin bir an önce son bulmasını istedi. O zamana kadar arkadaşlar, mevlitle fazla ilgilenmemişlerdi ama gelip gitmelerin ısrarı karşısında, mevlit engelleme girişimlerine kararlı bir şekilde karşı durmaya başladılar. Kürdce mevlit de devam ediyordu. Mevlit okuyan, dinleyenler geleni gideni fark ediyor ama onlarla hiç ilgilenmiyorlardı. Kürdce mevlide devam ediyorlardı.

Üsteğmenin gitmesinden çok kısa bir zaman sonra da tutukevi komutanı yarbayın bizzat kendisi geldi. "Bu, beni aşan bir konudur. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emridir." diyerek emri tekrar etti. Önce gelenler, emri tekrarlayıp gidiyorlardı. Komutan Yarbay, tutuklularla tartıştı. Tutuklular kararlı bir şekilde mevlit okumanın doğal bir hak olduğunu vurgulamaya çalıştılar. O zaman komutan: "Madem mevlit okuyorsunuz, Türkçe okuyun." dedi ve gitti.

Bu arada bir buçuk saate yakın bir zaman geçmişti. Mevlit okuma sona erdi.

Devlet, ordu, Marksist klasiklerle eğitim yapmaktan rahatsız olmamıştı ama Kürdce mevlitten çok rahatsız olmuştu. Rahatsızlık, kanımca mevlit okunmasından değil mevlidin Kürdce okunmasından kaynaklanıyordu.

Kanımca devlet, ordu, her akşam devam eden eğitimde, düzeni, devleti tehdit edici bir yön bulmuyor ama Kürdce mevlitte böyle bir gücü fark etmiş; bunu dağıtmaya, etkisiz kılmaya çalışıyor.

1970'ler... Kürdce mevlit okunması, devrimci bir eylemdi çünkü devletin en önemli Kürd politikası Kürdce yasaklarıydı. Bu yasaklara karşı en etkili eylem de Kürdceyi bizzat yaşamaktır.

Saç sakal kesilecek

Mevlit olayıyla ilgili olarak olaydan sonraki bir gelişmeyi de dile getirmek istiyorum. Kürdce mevlit okunmasından dolayı tutukevi komutanı, tutuklulara çok kızmıştı. Ertesi sabah, kahvaltıdan hemen sonra, komutanlık, "Saç sakal, kesilecek!" diye bir emir yayımladı. Arkadaşlar arasında, buna şiddetle tepki gösterilmesi

gerektiği konuşuluyordu. Tepki örgütlenmeye çalışılıyordu.

Bu emrin yayımlanmasından hemen sonra, "Koğuşlarda kimse kalmayacak, herkesi dışarı çıksın." diye yeni bir emir daha yayımlandı. Havalandırmadaysa bir bölük asker vardı. Tutuklular, zorla oldukları yere oturtuldu. Sekiz on askerin elinde berber aletleri vardı. Biraz da şiddet uygulayarak, herkesin saçını sakalını kestiler.

İlkel milliyetçilik

1960'ların başlarında, ortalarında Kürd sözcüğü kullanılamazdı. Onun yerine, *Doğu* sözcüğü kullanılırdı. *Doğu* dendiği zaman Kürd'den söz edildiği anlaşılırdı. *Doğu meselesi* kavramları basında görülmeye başlandığı zamanlar, devlet yanlısı yazarlar, Doğu'da yaşayan ilkel bir halktan, ilkel bir dilden bahsederlerdi. "Yazısız ilkel bir dil, bu ilkel dille bir roman mı yazılmış? Bir dağın ön yüzündeki bir köyde oturanlarla arka yüzünde bir köyde oturanlar bile birbirlerini anlamaz." gibi laflar edilirdi. Kürdler bu iddialar karşısında çaresiz kalırlardı.

Cumhuriyet tarihi boyunca bu kavramı hem devlet yönetimi hem de yazarlar, basın mensupları sık sık kullanırdı.

1960'lar... *Kurdistan, Jîn, Rojî Kurd, Hetawî Kurd* gibi yayınların, *Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürdistan Teali Cemiyeti* gibi örgütlerin bilinmediği bir dönem...

1960'lar... Hemen hemen bütün yazarların Kemalist olduğu, devlet yanlısı olduğu bir dönem...

Kürd sözcüğü 1960'ların sonlarına doğru tek tük kullanılmaya başlandı. 1967 Doğu Mitingleri bu yönden çok önemli bir süreçtir.

İlkel milliyetçilik, devletin kavramıydı. 1980'lerin ortalarından itibaren bu kavramı ana akım Kürd siyaseti de kullandı. Ana akım Kürd siyaseti, *ilkel milliyetçilik* gibi kavramları kimler için kullanıyordu? "Kürdce önemlidir. Bütün Kürdler Kürdce öğrenmeye, Kürdce konuşmaya, yazmaya çalışmalıdır. Kürd dili ve edebiyatı incelemeleri önemlidir. Kürd folklorunu araştırmak önemlidir

Bütün Kürdler, çocuklarına Kürdce öğretmeye çalışmalıdır vs." diyenlere karşı kullanıyordu.

İlkel milliyetçilik, devletin kavramıydı. Kendi kavramlarını, bizzat Kürdlere söyletmesi, devletin çok büyük bir başarısıdır.

***

Ali Fikri Işık'ın, *Hukuki ve Siyasi Statü Talep Etmek Milliyetçilik midir?* yazısı değerlidir; düşüncede ufuklar açan bir yazıdır. Ali Fikri Işık'ın, *Türkler Neden Kürdler* İçin Yürümüyor? başlıklı yazısı da böyledir.

nerinaazad, 29.06.2020

KÜRTLERİN KÜRT OLMAMA HAKKI II

Bugün, Kürdlerden bazıları, atalarını eleştirmeye başladılar. Özellikle Kürd aşiret reisleri, şeyhler, geniş toprak sahipleri yoğun bir şekilde eleştiriliyor: Hep birbirinizle mücadele ettiniz. Birbirinizi öldürdünüz. Birbiriniz daha çok öldürmeyi şan şeref saydınız fakat Kürdlere düşman olan esas güçler karşısında Kürdleri, Kürdistan'ı korumak için hiçbir şey yapmadınız.

Bütün ulusların kendi geleceklerini belirlemeye çalıştığı 1920'lerde bile kan davaları adı altında birbirinizi yok etmeye, güçten düşürmeye çalıştınız. Hatta, esas Kürd karşıtı, Kürdistan karşıtı bir devletle iş birliği yaparak size karşıt bir aşireti yok etmeye çalıştınız. Dünyada ne olup bittiğini anlamak hiç umurunuzda olmadı. Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili temel meselelerde hiçbir şey yapmadan göçüp gittiniz. Sorunların bütün yükünü biz çocuklarınıza bıraktınız.

Bugün, bu sorunların bütün yükü bizim kucağımızda. Zamanında, temel meseleler konusunda, ciddi girişimler yapılmadığı için, sorunlar daha ağırlaşmış bir şekilde bizim kucağımıza yığıldı. Bugün bu temel meselelerin çözümü konusunda, çok daha yoğun, yaygın, fedakâr ve vefakâr mücadeleler yürütmek gerekiyor.

Bu eleştirilerde tarih bilinci vardır. Bu eleştirilerde, Kürdlerin, Kürdistan'ın Yakın Doğu'da ve Ortadoğu'da, Türkler, Araplar ve Farslar karşısındaki olumsuz konumlarının bilincine varma vardır. Bu eleştirilerde, Kürdleri, dünya uluslar ailesinin bir üyesi yapma, dünya uluslar ailesinin eşit bir üyesi yapma bilinci vardır. Bu eleştirilerde Kürd, Kürdistan sorunlarının ekmek sorunu değil özgürlük sorunu olduğunu, onur sorunu olduğunu kavramanın

bilinci vardır.

Gelecekteki Kürd nesillerin de bugünkü nesilleri, atalarını eleştirecekleri açıktır. 16 Ekim 2017... Bu, Kürdler için, Kürdistan için çok önemli bir tarihtir. Bu, *25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu*'nun olumlu sonuçlarını çürütme girişimidir. 25 Eylül Bağımsızlık Referandumu, elbette Kürdler için bir tapudur. Bu tapu, Kürdler için her zaman geçerlidir ama 16 Ekim 2017 sabahı, bunun büyük bir sekteye uğratıldığı besbellidir. Bu çok olumsuz tutumun, bir ihanetin, sadece bir siyasetin eseri olmadığı, birçok Kürd siyasetinin ortaklaşa pişirip kotardığı bir durum olduğu da biliniyor.

Gelecek Kürd nesillerinin, bu ilişkileri gündeme getireceği, eleştireceği, kınayacağı çok açıktır. Bu ağır koşullara rağmen, bir Kürd'ün, "Kürd kimliğini savunmak beni çok yoruyor, en iyisi Türk olduğumu haykırayım, bu ilişkinin gereklerini yapayım." diyebilir mi? Vicdan sahibi bir Kürd bunu diyebilir mi? Bu koşullarda bunu söylemek kolay değildir. Gelecekteki Kürd nesillerinin bu ilişkileri eleştirecekleri, atalarını kınayacaklarına da dikkat çekmek gerekir.

Bugün, Türkiye'nin PKK bahane edilerek gerçekleştirdiği fütursuz operasyonlar, esas gücünü, Kürdlerin, Kürdi, Kürdistani amaçlar doğrultusunda birleşememiş olmalarından almaktadır.

***

Ataların eleştirisi söz konusu olduğu zaman, Şêx Mehmûd Berzencî'ye ve dönemin ileri gelen Kürd ailelerine kadar uzanmak önemli olmalıdır. Mekke Şerifi Hüseyin'in bile, Osmanlı'dan kurtulmak için İngilizlerle iş birliği yaptığı bir dönemde, Şêx Mehmûd Berzencî, İslam'ı kurtarmak için, Halife'yi ve saltanatı kurtarmak ve korumak için İngilizlerle yoğun bir savaşa tutuşmuştur. Mustafa Kemal, kendisi İngilizlerle el altından anlaşmalar yaptığı hâlde, Şêx Mehmûd 'un İngilizlerle savaşını desteklemiş teşvik etmiştir. Şêx Mehmûd'a silah yardımı da yapmıştır. 1920'lerde,

başta Araplar olmak üzere bütün uluslar kendi geleceklerini belirleme sürecindeyken Kürdlerin önünü kesen belli başlı süreç kanımca budur.

***

Günümüze gelelim: Ağustos 2014 ve sonrası... Kürdlerin IŞİD'le yoğun bir savaşa girdiği dönem. Böyle bir dönemde bile Kürdler, Süleymaniye'de, Halepçe'de, *Maaş, maaş!* diye yürüyorlardı, eylem yapıyorlardı. Dihok'ta da bu yönde kıpırdamalar olmuştu.

Bugünlerde, Kürdistan'ın güneyindeki Türk operasyonlarının, Kürdlerin özgürlüğünü, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin statüsünü tehdit ettiği açıktır. PKK/KCK'nin, bu operasyonlara, bilinçli bir şekilde zemin hazırladığı da biliniyor. Bütün bunlara rağmen Kürdler, bu operasyonlar sürecini neden protesto edemiyor; yürüyüşler, gösteriler yapamıyorlar? Süleymaniye, Halepçe, Hewlêr, Dihok gibi alanlarda, bu konuda bir kıpırdama olmaması şaşırtıcı değil mi? *Maaş maaş!* diye gösteri yapanlar, Kürdistan'ın özgürlüğü konusunda neden bu kadar duyarsızlar? Türkiye'nin bu operasyonları artınca Kürdistan Yurtseverler Birliği yöneticileri, "Türkiye'ye iyi bir cevap verilmelidir." şeklinde bir açıklama yaptı. Süleymaniye'de, Hewlêr'de yapılacak protesto gösterilerinden, yürüyüşlerinden başka daha iyi bir cevap ne olabilir?

***

Burada, *demokrat olmak*la ilgili bir konuya değinmek istiyorum. Başka ülkelerde, başka devletlerde gelişen anti-demokratik olayları eleştirmek örneğin George Floyd olayından dolayı ABD'yi eleştirmek, Filistinli Araplar konusunda İsrail'i eleştirmek, başka ülkelerde gelişen anti demokratik olaylar, baskılar zulümler karşısında demokrat kesilmek... Bu, demokrat olmanın ölçütü değildir. Demokrat olmanın ölçütü, kendi ülkende gelişen baskılar, zulüm-

ler karşısında kendi devletini eleştirmektir. Başka halklara karşı yürüttüğü baskılar, zulümler konusunda kendi devletini eleştirmektir. Ali Fikri Işık'ın *Türkler, Kürtler İçin Neden* Yürümüyor? yazısı bu bakımdan çok önemlidir.

Her gün Filistinli Araplar için yürüyen, eylem yapan Müslüman Kürdlere de söylenmesi gereken sözler vardır: Kürdler için durmadan *et tırnak gibiyiz* diyen ama Kürdlere baskıyı, zulmü hiç eksik etmeyen devlete karşı bir sözünüz yok mu?

***

George Floyd'un katledilmesi, Amerikan toplum yapısında, kültürel ve siyasal ilişkilerde çok büyük değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır. Ahlaki ve siyasal değerlerde büyük sarsıntılar yaşanmaktadır. Amerikan toplumunun demokratikleşmesi gerçekleşmektedir. Demokrat olma bütün boyutlarıyla kendisini göstermektedir. ABD halkı kendi devletini eleştirme konusunda yoğun bir çaba içindedir. Bu konuda çok etkili bir bilinç gelişmektedir

Siyahlar, Beyazlar'la eşit olabilir. Ancak artık Siyah olamazlar

İbrahim Halil Baran'ın, 21 Haziran 2020'de, *K*ürdistan24'te yayımlanan yazısının başlığı böyle.

Kişi olarak Malcolm X (1925-1965) ile Martin Luther King'in (1929-1968) aynı amaçlar için mücadele ettiklerini düşünürdüm. Çok farklı amaçlar için mücadele ettiklerini bu yazıdan öğrendim. Her ikisinin de bir suikast sonucu öldürüldüğü yakından biliniyor.

Martin Luther King, Amerikan siyasal sistemine katılmak, beyazlarla eşit muamele görmek için mücadele etmiştir. Malcolm X ise siyahların ABD'de ayrı bir ülke kurması için veya Afrika'ya dönmesi için mücadele etmiştir. Malcom X'in (Malcolm Little) mücadelesi bir yerde, Peygamber Musa'nın mücadelesine benzetilmektedir. Peygamber Musa, Yahudilerin Mısır'da kalması ve

şartların düzeltilmesi için mücadele etmemiştir. Yahudileri Mısır'dan çıkarmış ve Kenan diyarında, Yahudiler için ayrı bir yurt kurmaya çalışmıştır.

Yazar, Malcolm X, Martin Luther King'in durumunu, Tom Amca'ya benzetmektedir. *Tom Amca'nın Kulübesi*, 1852 yılında, Harriet Beecher Stove'un (1811-1896) yazdığı bir romandır. Bu romanda Stove, kölelik düzenini yoğun bir şekilde eleştirir ama sonuçta siyahileri Amerikan sistemine dahil etmeye çalışır. Tom Amca, köpekler gibi ayrı bir kulübede yaşamasına rağmen, beyazların evine *evimiz* demektedir. ABD'ye *devletimiz* demektedir. Malcolm X, bu çerçevede hem Tom Amca'yı hem de Tom Amca gibi davrandığını söylediği Martin Luther King'i eleştirir.

Malcolm X, süreci Afroamerikan şeklinde, yeni bir kavramla açıklamaya çalışmaktadır. Bu konuda, beyazların kullandığı kavramları kullanmamaya özen göstermektedir.

Malcolm X'in İslam'a yönelmesi, siyahileri ABD siyasal sistemimin dışını çıkarma anlayışıyla ilgilidir. Bu konuda İrlanda'yı örnek göstermektedir. Katolik olan Güney İrlandalılar, Protestan olan İngilizlerden bağımsızlığını aldığı hâlde Protestan olan Kuzey İrlandalılar, İngiliz egemenliğinde kalmaya devam etmişlerdir.

Malcolm X, Martin Luther King'i asıl şu şekilde eleştirmektedir: Martin Luther King ünlü söylevinde "Bir gün, dört çocuğumun da derilerinin rengi ile değil de kişilikleri ile yargılanacağı bir ülkede yaşayacaklarına dair bir hayalim var." der. Malcolm ise "Kimsin sen?" diye başladığı konuşmasında siyahilere "Bilmiyorsun! Bana *zenci* deme! Bu o değil. Beyaz adam sana sen zencisin demeden evvel kimdin? Ve neredeydin? Ve neye sahiptin? Neyin vardı? Hangi dili konuşuyordun önceden? Senin adın neydi? Smith ya da Jhones, Burch veya Powel olamaz. Adın değildi bunlar. Hangi dili konuşuyordun? Seni bu kadar cahil tutabilmek için sana neler yaptılar?" diye sorar.

Bu çerçevede, İbrahim Halil Baran, Türkiye'deki Kürd-Türk ilişkilerini değerlendirmeye çalışır. Şöyle der:

"Amerika'daki siyahların yaşadıkları bize bugün Kürdistan'ın

kuzeyinin kaderine dair de bir şeyler söyler. Kürtlerin sorununa dair kendimize şunu sormalıyız: Bizim sorunumuz Türkiye'deki sivil haklar, demokratikleşme veya Türklerle eşitlenmeyle mi ilgilidir yoksa müstakil bir devletimizin olmayışıyla mı?"

Bütün bu ilişkiler ağında, ABD'de siyahlara karşı ırkçı politikalarla, Türkiye'de, Kürdlere karşı yürütülen ırkçı politikaların karşılaştırılması da önemli olmalıdır. İsmail Beşikci'nin, *Irkçılık Üzerine* (15 Haziran 2020.) başlıklı yazısına bakılabilir.

nerinaazad, 06.07.2020

KÜRD TARİHİNİ KÜRDLERİN YAZMASI

Kürd tarihini Kürdlerin yazması denildiği zaman, Murad Ciwan adı hemen öne çıkmaktadır. Bu konuda adı dile getirilecek pek çok kişi, araştırmacı vardır.

Kürd tarihini Kürdlerin yazması, tahrifata uğramamış tarihsel belgeleri bizzat Kürdlerin değerlendirmesidir. Kürd tarihinin, resmî ideolojinin kısıtlamalarına bağlı kalınmayarak değerlendirilmesidir. Bunu elbette Türk akademisyenler, Türk araştırmacılar da yapabilir ama bugün, iki yüz iki Türk üniversitesinde görevli bir akademisyenin böyle bir değerlendirmeyi hiç yapamayacağı açıktır. Bugün iki yüz iki Türk üniversitesinde 168 bin 850 öğretim üyesinin görev yaptığı vurgulanmaktadır. (Yalçın Doğan, *Çoraklaşan Ülke: Al Üniversitelere Bak*, T24, 2 Temmuz 2020.). Buna bağlı olarak üniversitelerde görevli birçok Kürd akademisyenin olduğu da doğrudur ama onların genel olarak resmî ideolojinin direktiflerini kabul ederek görevlerini sürdürebildikleri söylenebilir. İstisnaları şüphesiz vardır.

***

Murad Ciwan, 26-28 Haziran 2014 tarihleri arasında, *Birinci Uluslararası Bitlis Sempozyumu*nda bir bildiri sunmuştu. Bildiri, *Kürtler Çağırmasaydı Büyük Türk (Yavuz Selim) Asla Şah İsmail'e Saldırmaya Cesaret Edemezdi* başlıklıydı. Bu sözü söyleyen Giovanni Mario Angiolello, 1470'te Fatih Sultan Mehmet'in, Eğriboz'a yaptığı sefer sırasında Osmanlılara esir düşmüş; daha sonra Saray'ın hizmetine verilmiş, Osmanlı ordusunda birçok savaşa katılmış bir

İtalyan'dır.

Sözü edilen bu bildiriden beri Murad Ciwan'ın çalışmaları dikkatimi çekmişti. *Çaldıran Savaşı'nda, Osmanlılar, Safeviler ve Kürtler, İlk Kürt-Osmanlı İttifakı (1514),* (Avesta, İstanbul, 2015.) önemli bir çalışmadır.

Murad Ciwan'ın şu incelemelerine dikkat çekmek gerekir:

Malazgirt Savaşı ve Kürtler.

Yavuz Sultan Selim 40 bin Alevi'yi Katletti mi, İdris-i Bitlis "Ulusal Hain" mi?

Hamidiye Alaylarına Farklı Bir Bakış Açısı

Osmanlı'dan Önce, Batı Anadolu'da Devlet Kuran Menteşoğullarının Kürtlüğü,

Amasya Bağımsız Kürt Emirliği,

Gürcistan'ın Kürt Asıllı Prensesi, Eyyubiler'in Ahlat Melike'si Tanta'nın Maceraları,

Ahlat'ı Yöneten Sökmenoğulları Kürt müydü?

Ebu'l Vefai el Kürdi Vefefailik Hakkında,

Kürt Ressam Heykeltıraş ve Mimarların Sefaleti

Bu incelemelerin hepsine internette ulaşılabilir.

Murad Ciwan, *Hamidiye Alaylarına Farklı Bir Bakış Açısı*'nda, 2011 sonbaharında, İstanbul'da, Ekopolitik'te gerçekleşen seminerde yaptığı bir konuşmaya yer vermektedir. Ekopolitik yöneticisi Ergün Yıldırım'ın ve katılımcıların sorularını cevaplamaktadır. Murad Ciwan, bugüne kadar, Hamidiye Alayları hakkında yapılan değerlendirmelerin, hemen hemen tamamının olumsuz olduğunu belirtmektedir. Bu olumsuz değerlendirmelerin kaynağının, İttihat ve Terakki ve onun devamı Kemalistler olduğunu vurgulamaktadır. Hamiye Alayları konusunda yapılan ilk değerlendirmelerin, daha sonraki araştırmacılar tarafından hiç sorgulanmadan aynen tekrarlandığı vurgulanmaktadır.

Murad Ciwan, köy koruculuğu ile Hamidiye Alaylarının birbirlerine karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Köy koruculuğunu, Kürd'ü Kürd'e kırdırma projesi olduğunu, Hamiye Alayları'yla ise Kürdistan'da bir statü yükselmesi gerçekleştiği

ifade etmektedir. Botan Mirliği'nin yıkılmasından sonra bunun Kürdler, Kürdistan için önemli bir süreç olduğunu anlatmaktadır. Bu yazıda XIX. yüzyılda, Kürd mirliklerinin yıkılması ve Kürdistan'ın merkeze bağlanması döneminde, Ermenilerin Osmanlı'yla iş birliği yapıp Osmanlı ordusunda Kürdlere karşı savaştığı anlatılmaktadır. Batılıların, Ermenilere, Süryanilere, Keldanilere ilgisinin artması, Kürdistan'ın Hristiyanlara pazarlanması, *Şark Islahatı, Ermeni Islahatı* adı altında, Kürdistan'da Ermenistan kurulmaya çalışılması sürecinde, Kürdlerin de derlenip toparlanmaya başlamaları, Hamidiye Alayları çevresinde bir güç oluşturmaları ikna edici bir şekilde anlatılıyor. XIX. yüzyıla ilişkin, Kürd-Ermeni ilişkileri konusunda bu sürecin dile getirilmesi kanımca çok önemlidir.

Murad Ciwan, *Hamidiye Alayları* ile ilgili konuşmasında bir konuya daha açıklık getiriyor. 1894-1895 Sason olayları sırasında, Diyarbakır'da, Ermenileri katledenlerin, Hamidiye mensubu Kürdler değil şehirli Kürdler, aristokrat Kürdler olduğunu vurguluyor. Hamidiye komutanlarından İbrahim Paşa'nın, şehirli Kürdlerin bu katliamlarına karşı Ermenileri koruduğunu da vurguluyor. Şehirli Kürdler arasında başta Pirinççizadeleri sayıyor. Murad Ciwan'ın Hamidiye Alayları ile ilgili düşünceleri, genel geçer görüşleri sarstığı için çok önemlidir.

Murad Ciwan, *Malazgirt Savaşı ve Kürdler* yazısında, Bizans İmparatoru Jüntinyen'in, Revadi, Mervani, Şeddadi Kürd beyliklerinin topraklarını işgal etmek için sefere çıktığını, Kürdlerin Sultan Alpaslan'la birlikte hareket ederek bu işgali durdurmaya çalıştıklarını anlatmaktadır.

*Ahlat'ı Y*öneten Sökmenoğluları Kürt müydü başlıklı incelemesinde, resmî ideolojinin tarihsel belgeleri tahrif ederek Sökmenoğullarını Türk yaptığını, Sökmenoğullarının aslının Kürd olduğunu vurgulamaktadır. Bunun için Osmanlı tarihçisi, Müneccimbaşı Ahmed bin Lutfullah'ın Arapça kaleme aldığı *Camü'd Düvel* eserini kaynak göstermektedir. Bu eser, *Sökman el Kutbi*'den değil *Sekman el Kurdi el Qutbi*'den söz etmektedir.

Dikkate değer bir inceleme de *Yavuz Sultan Selim, 40 bin Alevi'yi Katletti mi?* başlığını taşımaktadır. Bu görüşler aslında, Murad Ciwan'ın Muhsin Kızılkaya ile yaptığı bir söyleşide dile getirilmiştir. Söyleşinin yayımlanma tarihi 30 Aralık 2018'dir. Yavuz Sultan Selim'in 40 bin Alevi'yi katlettiği, İdris-i Bitlisi'nin ileri sürdüğü bir bilgidir fakat hiçbir Osmanlı belgesinde, bu bilgiyi doğrulayacak bir ifade yer almamaktadır. Dersim, Muş gibi alanlarda, kırk bin Alevi'nin katledilmesi mümkün değildir çünkü o dönmede bu bölge zaten, Osmanlıların değil Safevilerin denetimi altındadır. "...13-14 yıl içinde Şah İsmail, Horasan'dan, Ceyhun Irmağı'ndan Fırat'a; Kafkaslardan Hazar'dan Körfez'e kadar olan bütün toprakları fethetti, Osmanlı Devleti'nden daha büyük bir İran İmparatorluğu kurdu. Kürdistan'ın tümü, İlam ve Kirmanşah'tan Erzincan'a, Malatya'ya, Birecik'e kadar, Fırat boylu boyunca Safevilerin egemenliği altına girdi. Kürtler büyük bir baskı ile karşı karşıya kaldılar. İşte bu baskıya karşı, Sünni olan ve statülerini tanımayı vadeden Osmanlıyı, ayaklandıklarında güvenebilecekleri bir komşu, bir karşı 'süper güç' olarak gördüler. Böyle bir devletin ilk vuruşu, karşı duruşu ve güvenlik şemsiyesi olmadan Kürtler Şah İsmail'e karşı baş kaldıramaz, şehir ve kalelerini, topraklarını kurtaramazlardı..."

Yavuz Sultan Selim'in kaydının yapılmasını istediği gruplar, Teke Yarımadası'nda *Şahkulu*, Amasya Tokat, Sivas taraflarında *Nur Ali Halife* yanlılarıdır. Şahkulu ve Nur Ali Halife'nin Şah İsmail tarafından atanan kişiler, Şah İsmail'in halifeleri olduğu bilinmektedir. Bu defterde de yetmiş civarında bir kayıttan söz edilmektedir.

Alevilik, biraz karmaşık bir konudur. Alevi kavramının kullanılmasının yüz kırk yıla yakın bir geçmişi vardı. Kızılbaşlık kavramı beş yüz yıldan beri kullanılmaktadır. İslam'ın geçmişi 1400 yılı bulmaktadır. Rêya Hêqîyê'nin geçmişi 4500 yılı bulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlıların, Selçukluların, daha önce de İslam halifelerinin, İslamiyet'e asimile etmek istedikleri, asimilasyona direndikleri için kitlesel katliamlarla karşılaşan, bu kesimdir.

Bu büyük kitle üç ana kümeye ayrılmaktadır: Yarsan, *Ehl-i Hak (Kakailik)*, Rêya Hêqîyê (Kürd Aleviliği), Êzîdî*lik*.

Sünni din adamları, Sünni İslam'ın dışında kalan bütün İslamlara yani Şii İslam'a *Ali taraftarı* anlamında *Alevi, Eleviyyun* gibi kavramlarla anmışlardır. Rêya Hêqîyê inançlıları da bu kesim içinde değerlendirmek çok büyük sorunlar ortaya koymaktadır. Şiilik elbette İslam'dır. Rêya Hêqîyê'nin, İslam'dan çok önce doğup gelişen bir inanç olduğu besbellidir. Bu, biraz karmaşık bir konudur. En iyisi Murad Ciwan'la bunu yüz yüze konuşmak.

Murad Ciwan'ın *Ebu'l Vefa el Kurdi ve Vefailik* yazısını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Ta'cül Arifin Ebu'l Vefa El Kurdi (926-1007) Yarsan'ın kutsal kişilerindendir. Kadın-erkek cem yapmalarından dolayı Bağdat'ta İslam alimleri tarafından sorgulanır. Ebu'l Vefa'nın bu sorgulamada, esas düşüncelerinden taviz verdiği, Yarsan'la İslam'ı uyuşturmaya çalıştığı söylenir. Hallac-ı Mansur (858-922), benzer düşünce ve eylemlerinden dolayı idam edilmiştir. Cesedi parçalanmıştır. Kürd Yarsan Şihabettin Sühreverdi (1154-1191), benzer düşüncelerinden, eylemlerinden dolayı idam edilecektir. Yarsan Ehl-i Hak (Kakaîlik), Rêya Hêqîyê (Kürd Aleviliği), Êzîdîlik inançlarının kökü olan Mitra inancının, Kuzey Mezopotamya'da en çok Kürdler ve Farslar arasında geliştiği bilinmektedir. Bu çerçevede, Ebu'ı Vefa'nın, bir icazetname vererek müritlerinden Şeyh Dilo Belincan'ı Dersime gönderdiği anlatılır. Şeyh Dilo Belincan'ın, Dersim'de Pilvankan'a yerleştiği, Rêya Hêqîyê inancındaki Kürdlere İslamiyet'i götürmeye çalıştığı belirtilir. İcazetname 1110 tarihlidir.

nerinaazad, 13.07.2020

ZİNİ GEDİĞİ KATLİAMI

HDP Milletvekili Ali Kenanoğlu, 16 Haziran 2020 günü, TBMM'de yaptığı bir konuşmada, *Zini Gediği Katliamı*'yla ilgili bilgi verdi.

HDP İstanbul Milletvekili Ali Kenanoğlu, bu konuşmada 8 Ağustos 1938'de, yüz dolayında masum, suçsuz insanın yürütülerek Erzincan-Ovacık-Dersim sınırında, 2700 rakımlı Zini Gediği'ne getirildiğini ve burada kurşuna dizildiğini belirtiyor. Bu insanların ortak özelliği *Alevi olmalarıydı*, diyor yani *Alevi oldukları için katledildiler*, diyor. Kürdlüğü ortak özellik olarak dile getirmiyor.

Alevi oldukları için katledildiler sözünde önemli bir sorun var. Bunu belirtmeye çalışacağım.

Şark Islahat Planı'ndan beri Kürdleri, Kürdceyi inkâr, imha süreçleri, asimilasyon, sürgün süreçleri Kürdistan'ın her tarafında, yaşama geçirildi. En son, Dersim kalmıştı; inkâr, imha, asimilasyon, sürgün süreçleri, özel bir yasayla Dersim'de de yaşama geçirildi.

Bu operasyonların temel amacının Kürdlüğü yok etmek, Kürdleri Türklüğe asimile etmek olduğu açıktır. Türkiye'nin her tarafında Aleviler yaşıyor. Sivas'ta, Çorum'da, Kastamonu'da, Manisa'da, Adana'da, Trakya'da vs. her yerde Alevi yaşıyor. Cumhuriyet'ten sonra her Alevi köyüne cami yapmak, devletin temel politikası olmuştur. Bunu dışında Alevilere karşı, baskı, zulüm imha yaşanmadığı söylenebilir.

Devlet, caminin yapıldığı ilk yıllarda camiye giren çıkan olmasa bile zamanla Müslümanlaşmanın yaşanacağını düşünmüştür.

Birçok yerde de devletin bu beklentisi gerçekleşmiştir. Kürdleri Türklüğe, Alevileri Müslümanlığa asimile etmek devletin kararlı bir şekilde yaşama geçirdiği çok önemli bir politikadır. Alevi-Sünni diye bir ikileme yanlıştır. Doğrusu, Alevi-Müslüman şeklindeki bir ikilemedir.

1938 yaz aylarında devlet terörü sınırsız bir şekilde yaşama geçmiştir. Munzur Vadisi'nde de Peri Vadisi'nde de Karasu Vadisi'nde de devlet terörü tırmandırılmıştır, yükseltilmiştir. Dersim'de her taraf toplu mezarlarla doludur. Hozat'taki Sekesur Dağı'nda, Ağuçan Ocağı Pir ailesinden yirmi iki kişi evlerinde yakılmıştır. Yine aynı yıl, aynı aylarda Büyük Bertal Efendi'nin ailesinden elli iki kişi Nazımiye-Cıvrak arasında, kurşuna dizilmiş, sonra yakılmıştır.

Sekesur Dağı'ndaki toplu mezar açılmış, kemikler ortaya çıkarılmış, bir mezar da yapılmıştır. Nazımiye-Cıvrak yolunun sol tarafında yer alan toplu mezarın açılması ise henüz gerçekleşmemiştir. Mazgirt'te de altmış kişinin toplu mezarı vardır. Burada Dara Kırmızıtoprak bir anıt mezar yapmıştı. Dersim'in her tarafı toplu mezarlarla doludur. Toplu mezarların çok az bir kısmı açılabilmiştir.

Aynı dönemde, aynı alanlarda gerçekleşen *Zini Gediği Katliamı*'nı da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Bütün bunların Kürdlüğü yok etmek, Kürdlüğü, Türklüğe asimile etmek için yapıldığı açıktır. Alevilik bu politikanın yaşama geçmesi yolunda güçlü bir etki yaratmış olabilir. Bu bakımdan, Ali Kenanoğlu'nun bu soykırım sürecini Alevilikle ilişkilendirmesi, Alevi oldukları için kurşuna dizildiler, demesi, doğru bir değerlendirme değildir.

Bir Askerin Günlüğünden Dersim 38 (Derleyen Mahsuni Gül Fam Yay., Aralık 2019.) adlı bir kitap var. Bu kitapta, hep Kürdlerden, Kürdlerin öldürülmesinden söz edilmektedir. Hiçbir yerde Alevi, Alevilerin öldürülmesi gibi sözcükler geçmemektedir.

Kürdlerden başka kervan geçmeyen patika yollardan ayıla bayıla... (s. 26.)

Kürdler ablukadadır. (s. 27.)

38. Alay Kürtlerle çok çarpıştı. (s. 27.)

Bugün dağları tararken 10 Kürt çıktı. (s. 27)

... Kürtler ablukada şaşırmış bir vaziyetteler. (s. 28.)

Bugün bizim alay, bir derede, yirmi beş bin (25 bin) koyun ve 50 Kürt yakaladı. (s. 28.)

Sıçan Gediği'ne 400 silahlı Kürt kaçmış. (s. 28.)

Boğazdan Ziyaret Tepesi'ne gelir gelmez Kürtlerin kurşununa tutulduk. (s. 29.)

Kürtlerin bıraktığı undan bezdirme (ekmek) yaparak yedik. (s. 29.)

...bir Kürt kadın kendini iple asmış. (s. 30.)

Ah bugün İzmir'de olsaydım. Hâlbuki dağ başında Kürlerle uğraşıyoruz. (s. 36.)

Görüldüğü gibi, *Bir Askerin Günlüğünden Dersim 1938* kitabında en az on yerde Kürd adı geçmektedir ama kitabın hiçbir yerinde *Alevi* gibi bir sözcük geçmemektedir.

Bir Askerin Günlüğünden Dersim 38, kitabında dikkate değer bazı cümleler var. *"Ve sabaha kadar yol yürüdük. Nihayet, saat 7'de bir su kenarında konakladık. Fakat, derenin içi insan leşleriyle dolu olduğu için susuzluktan öldük 3 Eylül (s. 34.)."*

"Bugün dağları tarıyoruz. İnsan leşlerinden derelere girilmiyor 11 Eylül (s. 36.)."

Mermi harcanmasın diye, insanları, yüksek kayalıklardan, Munzur'a ve Munzur'un çaylarına atmışlar. Bu bakımdan dereler cesetlerle dolmuş.

Temel sorunun karartılması

1930'ların sonlarına kadar, Kürdlere karşı soykırıma varan operasyonlar yapılmıştır. Bu yaygın ve yoğun operasyonlar, Kürdler üzerinde çok ağır bir baskı oluşturmuştur. Bu ağır baskılar nedeniyle Kürdler kendi içlerine kapanmışlar, 1950'lerin sonlarına kadar Kürdistan'da sessizlik egemen olmuştur.

14 Mart 1958'de, Irak'ta meydana gelen askerî darbe, birçok değişikliğin önünü açmıştır. Mele Mistefa Barzanî'nin Sovyetler

Birliği'nden Irak'a dönmesinden sonra gerek Irak'ta gerek Kürdistan'da önemli siyasal ve toplumsal değişim yaşanmıştır. Kürdlerde gelişen bu moral güç, Kuzey Kürdistan'daki Kürdleri de etkilemiştir. Kürdlerde kültürel ve toplumsal kıpırdanmalar başlamıştır.

Esas sorun elbette, başta Kürd dili olmak üzere temel hakların ve özgürlüklerin gasbıdır. Cumhuriyet böyle bir inkâr ve imha anlayışı üzerine kurulmuştur. İşte, bu yıllardan itibaren, temeldeki esas sorunu karartmaya çalışan bir sürecin de yaşama geçtiği, örgütlenmeye başladığı görülmektedir. 1960'lardan sonra örgütlenmeye başlayan sol akımlar, "Esas sorun sınıf mücadelesidir." diyerek temel sorun üzerinde, karartıcı bir etken olmaya başlamıştır. Sağ akımlar da "Esas sorun İslam kardeşliğidir, ümmet kardeşliğidir." diyerek esas sorun üzerindeki karartıcı işlevini sürdürmüştür.

Ali Kenanoğlu'nun tutumunu da karartma çabası çerçevesinde değerlendirmek gerekir. 1937-38'de, Dersim'de gerçekleştirilen ve soykırıma varan operasyonlar, Kürdlüğü yok etme, Kürdleri Türklüğe asimile etme operasyonlarıdır. Bunları Alevilikle bağlantılı kılmak, temel sorunu karartma girişiminden başka bir şey değildir.

nerinaazad, 20.07.2020

WOODROW WILSON

Birçok yazıda, Başkan Woodrow Wilson'la (1856-1924) ilgili olumlu görüşler ifade etmiştim. Başkan Woodrow Wilson, 1913-1921 yılları arasında iki dönem başkanlık yapan ABD'nin 28. Başkanı'dır.

Mustafa K. Erdemol, *Adı Silinesice Bir Irkçı* (Cumhuriyet, 29. 6. 2020) başlıklı yazısında, *"Princeton Üniversitesi, eski ABD başkanlarından Woodrow Wilson'ın, üniversitenin kampuslarından birinde yazılı adının silineceğini açıkladı. Eğer gerçekleşirse ırkçılık karşıtlarının en büyük başarılarından biri olacak bu."* demektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 8 Ocak 1918'de Başkan Woodrow Wilson, uluslararası ilişkilerde *Wilson Prensipleri* denen, *14 Nokta* olarak da bilinen ilkelerini açıkladı.

14 Nokta'nın on ikisi, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgilidir. Burada şu söylenmektedir: *"Osmanlı İmparatorluğu'nun, Türk olan kesimlerinin egemenliği sağlanacak, Türk olmayan milletlere muhtar gelişme imkân verilecek. Çanakkale Boğazı devamlı olarak bütün milletlerin gemilerine açık olacak ve bu, milletlerarası garanti altına konacak" (Wilson'un 14 Maddesi, Baskın Oran (ed.) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980,* İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 100.)

Başkan Woodrow Wilson'un *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı*na saygı duyduğunu, bu hakkın yaşama geçmesi için çalıştığını, ezilen halkların yanında olduğunu düşünürdüm. Mustafa K. Erdemol, sözü edilen yazısında, genel olarak Woodrow Wilson hakkında, dünyada böyle bir kanı olduğunu fakat bu kanının çok yanlış olduğunu belirtmektedir. Bu konuyla ilgili olguları,

belgeleri de açık bir şekilde ortaya koymaktadır. *14 Nokta*'nın da Lenin'in *Barış Bildirisi*'ne karşı yazıldığı ifade edilmektedir.

Mustafa K. Erdemol, yazısında 7. Başkan Andrew Jackson'ın da (1767-1849) dört dörtlük bir ırkçı olduğuna işaret etmektedir. Andrew Jackson, 1829-1837 yılları arasında iki dönem başkanlık yapmıştır. Jackson'ın da siyahiler karşıtı olduğu, Ku Klux Klan örgütüne sempatiyle baktığı vurgulanmaktadır.

George Floyd'un katledilmesi, Amerikan toplum yapısında, kültürel ve siyasal ilişkilerde çok büyük değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır. Ahlaki ve siyasal değerlerde büyük sarsıntılar yaşanmaktadır. Amerika toplumunun demokratikleşmesi gerçekleşmektedir. Bu süreçte, demokrat olma durumu bütün boyutlarıyla kendisini göstermektedir.

26. Başkan Theodore Roosevelt'in (1858-1919) de ırkçı olduğu belirtilmektedir. Theodore Roosevelt, 1901-1909 yılları arasında başkanlık yapmıştır. Bu yüzden New York'ta, Doğa Tarihi Müzesi'nin önündeki heykeli ırkçılık karşıtlarının hedefi durumundadır. Heykelin oradan kaldırılması konusunda karar alınmıştır.

Theodore Roosevelt'in torunlarından IV. Theodore Roosevelt, *"Dünyanın, eşitlik ve adalet gibi insanlık değer ve mirasına uygun olmayan simgelere ihtiyacı olmadığını belirterek bu karara destek verdi."* denilmektedir.

Mustafa K. Erdemol'un yazısı ilişikte, bu yazıya ek olarak konulmuştur.

EK: ADI SİLİNESİCE BİR IRKÇI (Cumhuriyet, 29 Haziran 2020)

Princeton Üniversitesi, eski ABD başkanlarından Woodrow Wilson'ın, üniversitenin kampuslarından birinde yazılı adının silineceğini açıkladı. Eğer gerçekleşirse ırkçılık karşıtlarının en büyük başarılarından biri olacak bu.

Kimilerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD lehine bir dünya düzeninin nasıl olması gerektiğini içeren, adını da taşıyan Wilson Prensipleri yüzünden pek bir demokrat, ezilmiş halkların

dostu sandığı Wilson, kendi zamanında bile aşırı sayılacak ırkçı görüşlere sahipti.

O pek beğenilen "prensipleri" de aslında büyük devrimci Vladimir İlyiç Lenin'in Barış Bildirgesi'ne karşı yazılmıştır. Wilson, 1913'te başkan olduğunda New Jersey valisi idi. Zachary Taylor'dan bu yana başkanlığa seçilen ilk güneyli oluşu önemli çünkü ırkçılığın çok yaygın olduğu bölgedir güney. Wilson ırkçı olduğunu hiçbir zaman gizlemedi.

Demiryollarında siyah ile beyaz işçilerin ortak kullandığı alanları ayıran, havlu, sabun gibi malzemelerin bile ortak kullanımını yasaklayan bir öneriyi, seçildikten sonraki ilk bakanlar kurulu toplantısında savunmuş, ardından da onaylamıştı. Bu onay, ülkede posta hizmetlerinin de demiryollarının da siyahların kullanımına kapatıldığı anlamına geliyordu.

Yerleri mısır tarlası

Göreve geldiğinde çalışmakta olan 17 siyah danışmanın 15'inin işine son verdi. "Bir siyahın yeri mısır tarlasıdır." sözü meşhurdur. İşe alımlarda elemeyi ilk anda yapabilmek için fotoğraflı başvuru istemeyi akıl eden de budur. Bir siyah, daha başvuru anında geri çevrileceğini bilirdi bu nedenle.

Harvard mezunu gazeteci Monroe Trotter, siyah biri olarak siyah hakları mücadelesinde çok önemli bir isimdir. Bir grup siyah arkadaşıyla ayrımcılığı konuşmak için görüşmeye gittiklerinde Wilson'dan duydukları şudur: "Ayrımcılık aşağılayıcı değil aksine çok da yararlıdır. Siz de buna saygı duymalısınız." Trotter, 1934'te evinin balkonundan düşüp öldü. Suikast kokan bir ölüm olarak değerlendirilir hâlâ, eklemiş olayım. Theodor Roosevelt de William Howard Taft da siyahları kamu görevine atama konusunda çok daha iyiydiler. Wilson, onların yerleştirdiği eşitlikçi tutumu yerle bir etti. Dış ülkelere yapılacak elçi atamalarında bile ırkçı tutumunu sürdürdü. Özellikle Haiti'ye, Dominik Cumhuriyeti'ne siyah elçiler atamak bir gelenekti. Wilson'la bitmiş bir gelenektir. Siyah karşıtlığı siyasal kimliğinin olduğu kadar, ırkçı

düşüncelerinin de bir parçasıydı. Beyaz ırkın üstünlüğünün savunucusu olarak utanç verici bir yaşamı vardı. Başkan olmadan önce de yazdığı yazılarda, yaptığı konuşmalarda ırkçılığını dile getirmekten çekinmezdi. Wilson'un *Amerikan Halkının Tarihi* adlı kitabını okumuştum üniversite yıllarımda; siyah düşmanı, ırkçı Ku Klux Klan'a ne kadar sempatik baktığını ben de bu rezil kitabı okuyan herkes gibi görmüştüm. Adını taşıyan prensipleri ABD'ye "dünyaya çekidüzen verme" hakkı tanıyan prensiplerdi. Wilson'a göre ABD'nin görevi dünyaya demokrasi götürmekti. Halkların kendi kaderini tayin anlamına gelecek bir içeriğe de sahip olunca bunu ciddi ciddi halkları sever falan sandı genişçe bir kesim. ABD'nin içine kapanmasını savunup "Biz kendi işimize bakalım." diyen Jacksoncı doktrinden sonra "ABD'yi dünya sahnesine açtı." diye ülkesinde de çok destekleyeni vardı tabii.

Bu arada Jackson'ın "kendi işimize bakalım" tutumu binlerce Kızılderili'nin yok edilmesi sonucuna yol açtı. "Jackson iyiymiş, ABD'nin yayılmacılığını engellemiş adam." diye düşünecek olan varsa diye anımsatıyorum. O da berbat bir başkandı. Çok geç kalmış bir karar Wilson adının kazındığı yerlerden silinmesi. Ama yine de mutlu oluyor insan. Princeton, bir ayıba mekân olmaktan kurtuluyor böylelikle.

nerinaazad, 24.08.2020

KÜRT ÇALIŞMALARI, KENDİ DEVLETİNE SAHİP OLMAMAK

Kürt Çalışmaları kitabında, Wendelmoet Hameling ve Hanif Barış'ın müşterek hazırladığı bir makale yayımlandı. Makale, *Kürt Halk Ozanları ve Dengbêjlerin Gözünden Sınırlar ve Devlet* başlığını taşıyor. (*Kürt Çalışmaları*, Bahar Akademisi 1, İBV Yay., İstanbul, 2020, s. 51-88.)

Akademisyenler, incelemelerinin sonunda şunları söylüyorlar: *"Bu nedenle, Kürtler söz konusu olduğunda, özerk kalma eğilimi, devletten kaçınmak şeklinde tezahür eden bir özgürlük fikrinin varlığına dalalet edebilecektir. Kendi devletine sahip olmama ve yirminci yüzyılın başlarına kadar, bir devlet kurmaya teşebbüs etmemek, sonuçta, pekâlâ, alternatif bir özgürlük vizyonu da olabilir (s. 86.)."*

Burada bir devlete sahip olmamak, kendisi için bir devlet oluşturmaya çalışmamak övülmektedir.

Kürdlerin devletsiz kalmalarında, dönemin emperyal güçleri Büyük Britanya ve Fransa'nın şüphesiz çok büyük rolü var. Bu güçlerin bu süreçte, Yakın Doğu'nun ve Ortadoğu'nun iki köklü devletiyle yani Türk, Arap ve Fars yönetimleriyle iş birliği geliştirdiği de biliniyor. Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması bu ilişkiler ağında tasarlandı ve yaşama geçti.

Bu konuda, Kürdlerde yaşanan zaafın da önemli bir rol oynadığını dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Akademisyenler, Kürdlerin bu zaaflarını pozitif bir değer olarak sunuyorlar. Bu zaafa güzelleme yapıyorlar. Devlet olmaktan uzak durmak da bir özgürlük vizyonu olabilir, diyorlar. Sınır boylarında yaşayan Kürdler için, *"Emperyal güçler arasında saf değiştirmek, imparatorluk periferilerinde ve sınır bölgelerinde yaşayan yerel egemenlerin sık sık başvurduğu*

bir hayatta kalma, güçlenme ve büyüme stratejisiydi. Devlet sınırlarını aşmak da sıradan Kürdler için yaygın bir pratikti (s. 85.)." diyorlar.

Bir aşiret, hasım gördüğü bir aşiretle çatışıyor. Bu süreçte, baskı altında kalıyor ve sınırı geçerek baskıdan uzaklaşmaya çalışıyor. Karşı taraf onu hangi koşullar altında kabul ediyor? Koşulu şudur: *"Benimle birlikte, falanca güce karşı mücadeleye girersen seni kabul ederim."* Bu ilişkiden özgürlük doğar mı? Kendisini hasım olan aşiretten kurtarabilmek için esas Kürd karşıtı güçle yani devletle iş birliğine giriyor. Bu ilişki kimseyi özgür kılmaz.

Bu iki akademisyen, süreci, Kürdlerin devlet istemediği şeklinde değerlendiriyor. Peki, devlet istemiyorlar, ne istiyorlar? İsteklerine kavuşmuşlar mı?

Devletin en önemli Kürd politikası Kürdleri Türklüğe asimile etmektir. Köylerin, evlerin yakılması yıkılması, sürgünler, mecburi iskânlar bu temel politikanın gereği olarak gündeme gelmektedir. Bu politikaya karşı direnenlerin, bu politikanın uygulanmasına pürüz çıkaranların soykırıma varan operasyonlarla imha edildikleri açık bir gerçekliktir.

Soykırımın gündeme gelmesi

XX. yüzyıl boyunca Kürdler, Kürdistan'ın çeşitli alanlarında soykırımlarla karşılaşmışlardır. 16 Mart 1988 Halepçe, bir soykırımdır. 16 Mart, soykırımın doruk noktasıdır. Aslında, 1983'ten beri *"Hangi gaz daha zehirlidir?"* arayışı sürecinde 1988'e kadar, zamana ve mekâna yayılmış bir soykırım yaşanmıştır. Bu deneylerin Kürd köylerinde ve cezaevlerindeki Kürd mahkûmlar üzerinde yapıldığı biliniyor.

1937-1938 Dersim, 1935 Sason, 1930 Zilan, 1927 Bingöl Guew... Bunların hepsi soykırıma varan operasyonlardır.

Hangi halklar soykırımla karşılaşıyor? Ermeniler, 1915'te bir devlete sahip olsalardı kanımca soykırımla karşılaşmazlardı. Yahudiler 1930'larda, 1940'larda bir devlete sahip olsalardı bir soykırımla karşılaşmazlardı. Bu soykırımlar sürecinde hep özgür kalmanın hesabını yapan Kürdler, özgürlüklerini koruyabilmişler

mi?

Ruanda 1994. Ruanda'da, 1994 yılı Nisan -Temmuz ayları arasında sekiz yüz bin Tutsi, Hutular tarafından soykırımla yok edildi. Soykırıma uğrayanlar arasında ılımlı Hutular da vardı. O zaman Tutsilerin devleti olsaydı bu kadar büyük bir kırımla karşılaşmazlardı.

1995 Temmuz ayında da Yugoslavya'da Slebrenitsa'da, Müslüman Boşnaklar, soykırım yaşadılar. Kadın, erkek, genç, ihtiyar, sekiz binden fazla Boşnak, Sırplar tarafından uygulanan soykırımla karşılaştı. O zaman, Boşnakların bir devleti olsaydı, en azından, Bosna-Hersek Devleti içinde güçlü bir federasyonu olsaydı böyle bir soykırımla karşılaşmazdı.

Bu arada, Türkiye'nin Suriye politikası da iyi irdelenmelidir. Mart 2011'de başlayan Suriye iç savaşında, Türkiye'nin Suriye politikasının esasını, Kürdlerin hiçbir kazanım elde edememesi oluşturmaktadır. Türkiye, Kürdlerin kazanımını önlemek için çok yoğun bir çaba içindedir. Rojava'daki özerk yapıyı bozmak, bu çaba içinde değerlendirilmelidir. Efrîn'in işgali bu çaba çerçevesinde gelişmiştir. Dikkat edelim, Kürdler için hiçbir hakkın, hukukun gerçekleşmesi istenmemektedir. Bir taraftan, *Kürtlerle et-ürnak gibiyiz,* denmekte diğer taraftan da Kürd olan, Kürdlüğü çağrıştıran her şey silinmeye çalışılmaktadır. Örneğin Efrîn'de eğitimde Kürdcenin yasaklanması dikkate değer bir gelişmedir. Efrîn'de eğitim Arapça ve Türkçe yapılmaktadır. Hâlbuki Efrîn, bir Kürd şehriydi.

Aşiretlerin birbirlerini tecrit ederek, bütün müdahaleleri önleyerek, kendisini belirli bir alana kapatarak özgür kalmaları özgürlük doğurmaz. Bu, özgürlük vizyonu da üretmez çünkü her şeyden önce devletin çok yoğun bir müdahalesi vardır. Devletle iş birliği yaparak öbür müdahaleleri önlemeye çalışmak, özgürlük doğurmaz çünkü devletle iş birliği, özgürlüğün kaybı anlamına gelir. Devlet müdahalesinin amacı da zaten budur. *Mahkûm, firari, asi, dağ kavmi, hain, kahraman X (yerel kahraman)* gibi kavramların bu ilişkiler ağında üretildiği açıktır. Bu kavramların hepsi de dev-

letle karşı özgürlük arayışı ile ilgilidir. Özgürlük, diğer aşiretlerden değil devletten talep edilmesi gereken bir kategoridir. Özgürlük, Kürdlerin mümkün olduğu kadar birliktelik anlayışı içinde, bir bütün olarak devletle ilişkilerinden doğacak bir kategoridir. Kürdler söz konusu olduğu zaman, *"Bir çakıl taşı bile vermeyiz."* anlayışı devletindir. Durum bu kadar açıkken "Biz devlet istemiyoruz vs." demek, devletin anlayışını, isteğini, onaylamaktan, tekrar etmekten başka bir şey değildir.

nerinaazad, 27.07.2020

OLGULAR KARŞISINDA BİLİM, RESMÎ İDEOLOJİ, ETİK

Bu yazıda bir toplu mezar bulunmasından hareket ederek olguları, olgular karşısında resmî ideolojiye uygun davranışları, bilimsel düşüncenin nerede durduğunu, bütün bunlara ilişkin davranışları etik yönlerden incelemeye çalışacağız.

1. 19 Ekim 2006 tarihli Ülkede Özgür Gündem gazetesinde Dicle Haber Ajansı Muhabiri Bergüzar Oruç'un bir haberi yayımlandı. Haber "Ermeni Köyünde Toplu Mezar" başlığıyla veriliyor.

Mardin'in Xirabêbaba köylüleri 17 Ekim 2006 günü Antalya'da ölen bir akrabalarını defnetmek için köyün civarında bulunan mağaraların olduğu yerde mezar kazmaya başladı. Kazılan yer üç metre genişliğindeki bir mağaraya denk geldi. Mağaranın taşını kıran köylüler, içerisinde onlarca cesedin bulunduğu bir toplu mezara rastladı. Toplu mezar karşısında şok olan köylüler, bunun üzerine mezar yerini taşlarla kapatarak Akarsu Jandarma Karakolu'na başvurdu. Başvurunun ardından karakol yetkilileri köylülere mezarı kapatıp herhangi bir şey yapmamalarını, daha sonra inceleme yapacaklarını söyledi. Önümüzdeki günlerde savcılığın köylerde inceleme yapması bekleniyor.

Bulunan toplu mezarın 1915 yılında öldürülen Ermenilere ait olduğu iddia edilirken mağaranın asıl giriş kapısı ise kapalı durumda. İçerisinde insan kemikleri ve kırka yakın kafatasının bulunduğu mağarada su içimi için kullanılan taş ibriğin dışında bir şey yok. Mağaranın duvarlarındaki yarım metre derinliğindeki oyuklar ise dikkat çekiyor.

Toplu mezarın bulunması ardından 1915 yılında yaşanan olaylarda 300 Ermeni'nin öldürülerek toplu mezara gömüldüğü iddiası tekrar gündeme geldi. Köylüler toplu mezar karşısında hiçbir şey bilmediklerini belirterek gördükleri toplu mezar olayının aydınlatılmasını istedi.

Bergüzar Oruç'un bu haberi bir yığın kafatası, kemik ve mağara fotoğraflarıyla birlikte veriliyor.

2. 7 Kasım 2006 tarihli Ülkede Özgür Gündem gazetesinde yayınlanan haber ise şöyle: Ayşe Günaysu'nun haberi "Toplu Mezar Daralı Ermeni ve Süryanilere mi ait?" başlığını taşıyor.

Devlet, Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Xirabêbaba köyünde Ekim ayında bulunan toplu mezarla ilgili sessizliğini korurken tarihçi David Gaunt'un araştırmaları konuya açıklık getirdi.

Olay kapatılmak isteniyor

Gazetemizde 19 Ekim'de "Ermeni köyünde toplu mezar" başlığıyla yayınlanan haber yankı uyandırdı. Xirabêbaba köyünde inceleme yapan Akarsu Jandarma Karakolu yetkilileri olayın üstünü örterken İsveçli tarihçi Prof. David Gaunt, toplu mezarın İttihat ve Terakki şeflerinden Mardin mutasarrıfı Halil Edip'in emrindeki ölüm müfrezeleri tarafından katledilen 270 Ermeni ve Süryani'ye ait olduğunu söyledi.

Toplu mezar 1915 Soykırımı'ndan

Mardin sancağında 150 katliamı ayrıntılarıyla inceleyen Profesör Gaunt olayın 14 Haziran 1915'te yaşandığını belirterek şunları anlattı: "Bu katliamın failleri İttihat ve Terakki'nin Mardin'deki lideri olan Mardin mutasarrıfı Halil Edip'in emrindeki ölüm müfrezeleriydi. Katliamdan kurtulmuş olan bir Süryani'nin anlatımına göre 150 Ermeni ve 120 Süryani kasabadan çıkanlarak öldürülmüştü."

Ayşe Günaysu, haberinde Prof. Gaunt'un çalışmalarıyla ilgili bilgi veriyor. Prof. Gaunt'un Urmiyeli ve Hakkarili Asuriler ve Diyarbakırlı, daha çok da Tur Abdinli Süryaniler üzerinde yoğunlaştığını belirtiyor.

Prof. Gaunt toplu mezarda bulunan kemikler üzerinde yapılacak incelemelerle daha net bilgiler elde edileceğini söylüyor. Elde edilecek bilgilere göre üç ihtimalin gerçekleşeceğini vurguluyor. Eğer kemiklerin çoğunlukla erkek ve Ermenilere ait olduğu görülürse kurbanların 13 Haziran 1915'te Nusaybin hapishanesine konularak 15 Haziran'da katledilen Katolik Ermeni, Süryani, Protestan ve Keldani yetişkin erkek-

lerden oluştuğu sonucuna varılabilir. Kurbanların daha çok kadın olduğunun tespit edilmesi durumunda ise 28 Haziran 1915'te toplu olarak katledilen Katolik Ermenilere ait olması yüksek bir ihtimaldir. Üçüncü ihtimale göre de öldürülenler yine aynı dönemde katledilmiş olan Nusaybinli Ortodoks Süryaniler olabilir. Bu durumda kurbanların erkek, kadın, çocuk, yetişkin karışık bir dağılım göstermesi gerekir.

Prof. Gaunt kurbanların Hıristiyanlar tarafından öldürülen Müslümanlara ait olmasının hemen hemen imkânsız olduğunu çünkü bölgede tek Hıristiyan direnişinin, toplu mezardan hayli uzakta kuşatılmış köylerde bir avuç Süryani tarafından canların kurtarmak amacıyla gerçekleştirildiğini, bunlara katliamdan kaçarak kurtulmuş tek tük Ermeni'nin katılmış olduğunu kaydediyor.

Ayşe Günaysu, Prof. Gaunt'un Kasım 2006'da yayımlanacak bir kitabından da söz etmektedir. Kitap Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu'da Müslüman-Hıristiyan İlişkileri, Katliamlar, Direnişler, Koruyanlar adını taşımaktadır.

3. 29 Aralık 2006 tarihli *Toplumsal Demokrasi* gazetesi, Nuri Fırat'ın bir haberini yayımladı. Haber "İncelemiyorlar, Suçluyorlar, Ortada Kalan Mezarın Akıbeti 2007 Baharına Kaldı" başlığını taşıyor.

Nusaybin'deki toplu mezara ilişkin olarak resmî kurumlar çelişen açıklamalarda bulundu. Türk Tarih Kurumunun başkanı Prof. Halaçoğlu ise Kürtleri suçlayan ifadeler kullandı.

Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Xirabêbaba köyünde ortaya çıkarılan toplu mezarın akıbeti yeni yıla kaldı. Mezarın baharda inceleneceğini söyleyen Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Yusuf Halaçoğlu, mezarın 1915 döneminden değil Roma ve Bizans döneminden kaldığını, ellerinde bunu kanıtlayacak veriler olduğunu, Ermeni katliamı olmuşsa bile bunun da Kürtler tarafından yapıldığını savundu. Daha sonra da "Mezar incelenmeden sağlıklı sonuçlar elde etmek mümkün değildir." dedi. Köy muhtarı bir heyetin incelemelerde bulunduğunu belirtirken Mardin Valisi mezarı kamuoyu önünde açacaklarını açıkladı. Prof. Gaunt ise mezarın katliamdan kaldığını yineledi.

Türk Tarih Kurumu Başkanı Halaçoğlu mezar için nisan ayında girişimlerde bulunacağını açıklarken köy muhtarı Sadık Koçhan bir heyetin köyde incelemelerde bulunduğunu söyledi. Mardin Valisi Mehmet Kılıçlar ise herhangi bir incelemenin olmadığını belirterek başvuru olması hâlinde kamuoyu önünde mezarı açıp inceleyeceklerini söyledi.

İnsan Hakları Derneği de mezar hakkında *ocak ayından itibaren girişimlerde bulunacak.*

Halaçoğlu, toplu mezarın Ermeni ve Süryanilere ait olmadığının önemli bir kanıtı olarak söz konusu köyün Ermeni tehciri sırasında kullanılan güzergâhta bulunmamasını gösterdi. İsveçli Prof. Gaunt ise Halaçoğlu'nun bu iddiasına karşılık I. Dünya Savaşı sırasında Musul'dan sürgün edilerek Mardin'e gönderilen ve burada ev hapsinde tutulan Jacques Rhétoré adlı Fransız Dominiken rahibinin yazdıklarını gösteriyor. Yaşlı bir rahip olan Rhétoré bu sırada tehcir güzergâhının Diyarbakır vilayeti üzerinden olduğunu ve Mardin'in de kullanıldığını yazmıştı. Birçok yerel yöneticinin eylem ve kişilikleri hakkında bilgi veren rahip Rhétoré tehcir sırasında söz konusu güzergahta öldürülenlerin sayısını iki yüz bin olarak kayda geçirmişti.

Kürtler suçluymuş!

Prof. Halaçoğlu'nun en ilginç iddiası ise katliam inkâr edemeyen çevrelerin bir yerden sonra "Türkler yapmadı, Kürtler Ermenileri katletti." suçlaması oldu. Halaçoğlu, Osmanlı'nın resmî politikası olduğunu kabul etmektense "Katliam yok, olsa bile Kürtler Ermenilerle çarpıştı, onlar tarafından katledildiler. Onlar da Kürtleri katlettiler ancak Kürtler bizim yurttaşlarımız olduğu için biz bunları dünyaya açmak istemiyoruz." şeklinde iddiaların sıraladı.

Muhtar: Heyet inceledi

Mezarın incelenmesi konusunda hâlâ bir girişim söz konusu değil. Xırabêbaba köyü muhtarı Sadık Koçhan'ın verdiği bilgilere göre, Ankara'dan, tarihçilerin de aralarında bulunduğu bir heyet köyde incelemelerde bulundu. Sadık Koçhan "Mardin Valisi Mehmet Kılıçlar ile Nusaybin Kaymakamı ve beraberindeki heyetin, mezarlarla ilgili ince-

lemelerinin haberlerinin basına yansımasından sonra köyde incelemelerde bulunduğunu, mezardan kemikler de aldıklarını söyledi. Ancak bu bilgiler Mardin Valisi tarafından doğrulanmadı.

Yörede çok sayıda mezar var

Köy Muhtarı Sadık Koçhan yörede ortaya çıkarılan mezara benzer çok sayıda mezar var diyor. Köyde incelemelerde bulunan heyetteki bazı kişilerin kendilerine "Dara'daki durum neyse, sizin köydeki durum da aynıdır." dediklerini aktarıyor. Prof. Gaunt da 7 Kasım'da Ülkede Özgür Gündem gazetesinde yayımlan demecinde Xirabêbaba'daki toplu mezarla ilgili olarak Dara köyüne dikkat çekmişti. Gaunt şunları belirtmişti: "Köyün Nusaybin'den çok Dara'ya (bugünkü Oğuz köyü) yakın olduğu dikkate alındığında toplu mezarda bulunan iskeletlerin büyük ihtimalle 14 Haziran 1915'te Dara'dan toplanmış ve katledilmiş olan 150 Ermeni ve Süryani'ye ait olduğunu düşünüyorum."

Kuyular toplu mezar yapıldı

Yörede çok sayıda mezarın bulunması aynı zamanda Prof. Gaunt'un sözünü ettiği katliamda kullanılan kuyuları ve mağaraları da gündeme getiriyor. Prof. Gaunt bu konuda şunları söylemişti: "Katliamdan kaçıp kurtulmuş olan bir Süryani'nin anlatımına göre 150 Ermeni ve 120 Süryani toplam 270 kişi kasabadan çıkarılarak bir süre yürütülmüş, sonrasında öldürülerek cesetleri bir kuyuya atılmıştı ancak Süryanilerin ve Ermenilerin iki ayrı grup hâlinde öldürülmüş olmaları, Süryanilerin cesetlerinin kuyulara atılırken Ermenilerin bu mağaraya atılmış olması muhtemeldir.

Mezar İnsan Hakları Derneği'nin de gündeminde

İnsan Hakları Derneği Merkez Yürütme Kurulu toplu mezarın incelenmesi konusunu gündemine aldı.

4. 27 Nisan 2007 tarihli *Gündem* gazetesinde Bergüzar Oruç'un bir haberi yayımlandı. Haber, *"Gaunt: Mezar Aynı, Kemikler Değiştirilmiş."* başlığıyla yayımlandı.

Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Xırabêbaba köyünde 17 Ekim 2006'da köylülerce ortaya çıkarılan toplu mezar 23 Nisan 2007 günü Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Yusuf Halaçoğlu ve İsveçli Prof. David Gaunt ve beraberindeki heyet tarafından incelendi ancak girişim hayal kırıklığıyla bitti. Gaunt toplu mezarın tahrip edildiğini, bilimsel bir çalışmanın yürütülmesinin imkânsız olduğunu söylerken Halaçoğlu, mezarın yağmur sularından dolayı zarar gördüğünü ileri sürdü. Gaunt, mezar ortaya çıkarıldığında, çekilen fotoğraflarda çok sayıda kafatası kemiği görülmesine rağmen inceleme sırasında mezarda sadece birkaç kemik parçasının bulunduğunu belirtti. İncelemeler sırasında karşılaştıklarını da anlatan Gaunt "Elime bir kürek verdiler ve al kazı bulursun kemikleri." dediler. "Bilimsel araştırma kürekle yapılmaz." dedi. "Mezar aynı mezardı ancak kemikler değiştirilmişti." diyen Gaunt, Türkiye'nin bundan sonra yapacağı açıklamaların güvenilir olmayacağını kaydetti. Toplu mezar konusunda Türkiye ile ortak çalışmayacaklarını belirten Gaunt "Ancak bu kemikler ortaya çıkar ve bu iskeletler alındığı yere konulursa çalışma yapacağız." diye konuştu. Prof. Gaunt Dicle Haber Ajansı'nın sorularını yanıtladı.

Ermenilere ait olduğu söylenen toplu mezarı incelemek için geldiniz. İlk anda nelerle karşılaştınız?

Mezara inince aklıma ilk gelen bunun yanlış bir mezar olduğuydu. Orada da bunu söyledim. Çok şaşırdım. Çünkü tahmin ettiğim gibi çıkmadı. Görüntü ve fotoğraflardaki kemiklerin hiçbir yoktu. Yani mezarın tahrip edildiği ortadaydı. Kemiklerin ayaklar altında çiğnendiği belliydi. Oraya girince kemik bile göremedik. Ekimde bize ulaşan fotoğraflarda, çok sayıda kafatası ve kemik vardı. Mezara baktığımızda kafatası yoktu. Bir tane bile kafatası yoktu. Sadece ufak kemik kalıntıları vardı.

Bahsettiğiniz kemik kalıntılarını inceleme koşulları var mıydı ve inceleme için neler yapılabilirdi?

Hayır. Şartlar da uygun değildi. Önce bir köylü atladı mezara, sonra Kaymakam, sonra Yusuf Halaçoğlu ve arkeologlar atladı. En son ben ve

gazeteciler girdik. Böylece çalışma koşulumuz kalmadı. Saygılı bir şekilde inceleme yapılması gerekiyordu. Çünkü orası potansiyel bir cürmün meydana geldiği bir yer ve orada bir şeyin bozulmaması ve kırılmaması gerekiyor. Ama burada her şey karmakarışık ve ellenmişti.

Biz Yusuf Halaçoğlu ile görüşürken şartların uygun hâle getirilerek mezarın kapatılmasını istedik. Bir kişinin orada keşif yapmasını, kemiklerin kırılmamasını, mezarın tahrip edilmemesini ve olduğu gibi muhafaza edilmesini istedik. Ama bunlar yapılmamıştı. Bir mezarın açılıp araştırılması için, önce bu mezarda kaç kişinin yattığını tespit etmek gerekiyor. Var olan kemikleri, kafataslarını ve kol bacakları ölçmek ve saymak ile her şey ortaya çıkar. Ama biz bunu yapamadık. Mezarda ortaya çıktığı gibi araştırılacak ve incelenecek bir şey yoktu. Başka ülkelerde bu tür yerler, adli tıp ve devlet tarafından çok iyi korunur.

Yusuf Halaçoğlu'nun yağmur yağdı, kemikler çamurun altında kaldı, şeklinde açıklaması vardı.

Tabii ki buna inanmadım. Çünkü bir köylü bana mezarın içindeki kemiklerin o kemikler olmadığını söyledi. Bu doğruydu. Mezar aynı mezardı, ancak içindeki kemikler değiştirilmişti. O kemiklere ne oldu? Bu konudaki açıklamayı Türkiye'nin yapması gerekiyor. Ayrıca bu gazeteciler için araştırma ve inceleme konusu. Medyanın dürüst haber yapmasıyla kemiklere ne olduğu ortaya çıkacaktır.

Halaçoğlu'nun heyet gelene kadar mezarın açılmayacağı ve üzerinin kapatıldığı yönünde açıklamaları...

Biz konuşurken bize de mezarın kapatıldığı ve heyet gelene kadar açılmayacağı söylendi. Ama böyle olmadı. Mezar hep açık kalmış. Herkes girip çıkmış içine. Bu durumda bu açıklama inandırıcı değil.

Siz kemiklerden numune almayı reddettiniz...

Tabii ki. İnceleme yapmak için hiçbir koşulun olmadığı yerde, elime bir kürek verdiler ve "Al, kaz, bulursun kemikleri." dediler. Ben karşı çıktım ve yapmadım. Çünkü bilimsel bir araştırma kürekle yapılmazdı. Zaten mezar o kadar tahrip edilmiş ki, bilimsel bir araştırmanın yapıl-

ması mümkün değildi.

İddia ettiğiniz gibi "değiştirilen kemikler" yerine konulmazsa ne yapacaksınız?

Bu olay ortaya çıkmış olsaydı biz Türkiye ile beraber çalışacaktık. Ama olmadı. Kemikler ortaya çıkana kadar böyle bir çalışma yapmayacağız. Çünkü güvenimiz sarsıldı. Ancak bu kemikler ortaya çıkar ve bu iskeletler alındığı yere geri konulursa çalışma yapacağız.

Türk Tarih Kurumu mezardan numune aldı ve bunları inceledikten sonra kamuoyuna açıklayacağını söyledi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Türkiye artık bu mezardan aldığı kemiklerin analizini yapacaksa o onları bağlar. Çünkü bizim bildiğimiz gibi bir mezar değildi ve kemikler yoktu. Çıkacak sonuca da biz güvenmeyiz. Bu oyun ve incelemeleriyle kimseyi inandıramazlar. Çünkü ilişkide olduğumuz bilim insanları bu mezarın tahrip edildiğini ve bilimsel bir araştırmaya müsait olmadığı konusunda hemfikir.

Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu konuya ilişkin bir açıklama yaptı; siz de köyde basın toplantısı düzenlediniz. Basın mensuplarının sorularından tutalım ta Halaçoğlu'nun yaptığı açıklamaya kadar, edindiğiniz izlenimler nelerdir?

Bu konuda bir şey söylemek çok zor. Ben Türkiye'de yaşayan insanların niyetini bilemiyorum. Lisanlarını bilmeyince nasıl yaklaştıklarını, ne yapmak istediklerini de anlayamıyorum. Sadece şunu söyleyebilirim. Kaba bir yaklaşım vardı. Agresif bir dil kullanıyordu. Provokatif yaklaşımlar çok gördüm. Aslında basın toplantımız provoke edilmek istendi.

5. Nuri Fırat'ın *"Kemikler Jandarmada"* başlıklı haberi *Gündem* gazetesinin 23 Mayıs 2007 tarihli sayısında yayımlandı.

Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Xırabêbaba (Kuru) köyünde 17 Ekim 2006'da köylülerce ortaya çıkarılan toplu mezara ilişkin tartışmalar sürüyor. Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu, 23 Nisan'da, İsveçli Prof. Dr. David Gaunt ve beraberindeki heyet tarafından

incelenen mezara ilişkin bugün bir basın toplantısı düzenleyecek. Ancak mezarın incelenmesinden sonra, mezarda bulunan kemiklerin kaybedildiği ortaya çıktı. Halaçoğlu'nun basın toplantısında bu konuya ilişkin bir açıklama yapıp yapmayacağı merak edilirken Türk yetkililer, mezarda zaten kemiklerin olmadığına ve mezarın Romalılara ait olduğuna yönelik iddialarını ısrarla sürdürüyor. Mezarın ortaya çıktığı ilk döneme ait fotoğraflar ve Gaunt'un gözlemleri ise, bu iddiayı yalanlıyor. Mezar ilk ortaya çıkarıldığında çekilen fotoğraflarda çok sayıda insana ait kemik görünüyor. Bu durumda kemiklere ne olduğu merak konusu olurken elde edilen bulgular kemiklerin askerlerce toplandığını ve askerin denetimindeki bir yere gömüldüğünü gösteriyor. Köylüler, mezarı ilk bulduklarında askerlere haber verdiklerini ve askerlerin gelip mezarda incelemelerde bulunduğunu, daha sonra mezarın üstünü örtüp gittiğini söylüyor. Mardin Müze Müdürlüğü'ne 3 arkeolog tarafında yazılan rapor, mezarın askerler tarafından açıldığını kanıtlıyor. Ayrıca, basın mensuplarının uzun süre bölgede incelemelerde bulunmasını engelleyen ve tehditler savuran yine askerlerdi. Mezarın açılığına ilişkin en ilginç bilgi ise, Köy Muhtarı Sadık Koçhan tarafından verildi. Koçhan, Aralık 2006'nın sonlarında, mezarın bir heyet tarafından incelendiğini ve heyetin burada bulunan kemiklerden ve topraktan örnekler aldığını aktarmıştı. Örneklerin alındığına ilişkin bilgi yetkililerce kabul edilmese de yerel kaynakların verdiği bilgiler, kemiklerin askerlerce alındığını kuşku götürmez bir şekilde ortaya koyuyor.

Xirabêbaba köyündeki mezar, 23 Nisan'da Halaçoğlu ve Gaunt ile beraberlerindeki heyet tarafından incelendi. Büyük beklentilerle başlatılan inceleme hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Toplu mezarın tahrip edildiğini ve bilimsel bir çalışma yürütülmesinin mümkün olmadığını söyleyen Gaunt, mezar ortaya çıkarıldığında çekilen fotoğraflarda çok sayıda kafatası kemiği görünmesine rağmen inceleme sırasında mezarda sadece birkaç kemik parçasının bulunduğunu belirtti. Gaunt "Mezar aynı mezardı, ancak içindeki kemikler değiştirilmişti. Ancak bu kemikler ortaya çıkar ve bu iskeletler alındığı yere geri konulursa çalışma yapacağız." dedi. Gaunt'un bu açıklamalarını dikkate almayan ve mezarın Romalılara ait olduğunu başından beri savunan Halaçoğlu ise

mezardan alınan toprak seramik ve kemik örneklerini laboratuvarda incelediklerini ve konu hakkında bugün bir basın toplantısı düzenleyeceğini duyurdu. Kemiklerin akıbeti hakkında nasıl bir açıklama yapacağı merak edilen Halaçoğlu'nun, kemiklerin zaten olmadığını, mezarın da Roma dönemine ait olduğunu söyleyeceği kaydediliyor.

Kemiklerin akıbeti hakkındaki bilgiler ise Akarsu Jandarma Karakolu'nu işaret ediyor. Köylüler, mezarı bulduklarında ilk olarak karakola bilgi verdiklerini ve askerlerin mezara girip incelemelerde bulunduğunu söylüyor. Köylüler, jandarmanın mezarda bulunan kemikleri topladığını aktarıyor. Bundan sonra da jandarmanın mezar hakkında hiç kimseye bilgi vermemeleri konusunda kendilerini uyardığını bildiren köylüler, kemiklerin alınmasından sonra mezarın üstünün örtüldüğü ve kemiklerin jandarmanın kontrolünde bulunan karakola yakın bir yerde gömüldüğü bilgisini veriyor.

Mezar ilk ortaya çıktığında köyde incelemelerde bulunmak isteyen basın mensuplarına jandarmanın izin vermemesi de köylülerin iddiasını doğruluyor. Ülkede Özgür Gündem ve DİHA'da mezarla ilgili çıkan haberler üzerine jandarma yetkililerinin, gazetecilere, fotoğrafları inkâr eden ve köyde böyle bir mezar bulunmadığı yönünde yaptıkları açıklamalar da kamuoyuna yansımıştı.

Bununla birlikte jandarmanın mezarı tahrip ettiğini gösteren en önemli kanıt ise Nizamettin Orhan, Yalçın Yılmazer ve Mesut Alp adlı 3 arkeolog tarafından Mardin Müze Müdürlüğü için hazırlanan rapor oluyor. 1 Aralık 2006'da hazırlanan raporda, jandarmanın mezarın ortaya çıkmasından hemen sonra burada belgeleme çalışması yaptığı kaydediliyor ve söz konusu raporun da jandarmadan alınan bilgi ve bulgulardan hareketle hazırlandığı belirtiliyor. Bu durum raporun bilimselliğine kuşku düşürdüğü gibi, jandarmanın, mezarı incelemelerine izin vermediğini, arkeologları yönlendirdiğini de ortaya koyuyor. Yetkililerin, mezara ilişkin hiçbir bilimsel incelemenin sonuçları henüz ortada yokken mezarın Romalılara ait olduğu yönündeki iddiaları raporda da dile getiriliyor.

Bu arada, köy muhtarı Sadık Koçhan'ın 29 Aralık 2006'da Toplumsal Demokrasi Gazetesi'ne verdiği bilgiler kemiklerin

akıbeti hakkında başka kuşkuları gündeme getiriyor. Koçhan'ın verdiği bilgilere göre, Ankara'dan giden tarihçilerin de aralarında bulunduğu bir heyet, köyde incelemelerde bulundu. Koçhan, Mardin Valisi Mehmet Kılıçlar ile Nusaybin Kaymakamı ve beraberindeki heyetin mezarla ilgili haberlerin basına yansımasından sonra köyde incelemelerde bulunduğunu ve mezardan kemik ve toprak örneklerini aldıklarını söyledi. Ancak yetkililer, bu iddiayı kabul etmemişti. Buna rağmen, yerel kaynakların da verdiği bilgiler doğrultusunda, kemiklerin askerlerce alındığına ilişkin bilgi kuşku götürmez bir şekilde ortada duruyor.

6. 24 Mayıs 2007 tarihli *Gündem* gazetesinde "Işık girmeyen Yere Halaçoğlu girdi!" başlıklı haber şöyledir:

Türk Tarih Kurumu, Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Xirabêbaba (Kuru) köyünde 17 Ekim 2006'da köylülerce ortaya çıkarılan toplu mezarın Roma dönemine ait olduğu fikrinde ısrar ediyor. Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu, 23 Nisan'da, İsveçli Prof. Dr. David Gaunt ve beraberlerindeki heyet tarafından mezarda yaptığı incelemeye ilişkin dün bir basın toplantısı düzenledi. Halaçoğlu, mezarda herhangi bir inceleme yapmadan önce dile getirdiği "mezar Romalılara ait" tezini, bu kez mezarın incelemesinde elde ettiği verilerle savundu. Prof. Gaunt ise mezarın incelemesinden sonra yaptığı açıklamada, mezarın aynı mezar olduğunu, ancak tahrip edildiğini ve daha önce mezarda olduğu belgelenen kemiklerin bulunmadığını dile getirmişti. Ayrıca, köylülerin verdikleri bilgiler ve mezarla ilgili hazırlanan raporlar, kemiklerin Akarsu Jandarma Karakolu'na bağlı askerlerce alındığını ve asker denetimindeki bir bölgede gömüldüğünü ortaya koyuyor. Halaçoğlu, ortadan kaldırılan kemikler hakkında ise herhangi bir açıklama yapmadı. Türk Tarih Kurumu Başkanı Halaçoğlu, düzenlediği basın toplantısında, Prof. Gaunt'un söz konusu mezardan numune almamasıyla sonuçlanan incelemede aldıkları toprak, kemik ve seramik numunelerini getirerek Ankara üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fizik Mühendisliği Bölümünde tahlillerini yaptırdıklarını söyledi. Institute for Historical Justice and Reconciliation temsilcisi olarak Türkiye'ye gelen İsveç Stockholm

Södertörn Üniversitesinden Prof. Daid Gaunt'un inceleme yaptıkları yerin Roma mezarı olduğunu kabul ettiğini de ileri süren Halaçoğlu, bununla birlikte kendilerinin başta söz verdikleri gibi analizleri gerçekleştirdiklerini iddia etti. Halaçoğlu, şu verileri elde ettiklerini açıkladı: "Yapılan analizler sonucu laboratuvara gelen kemik parçalarının çevresinden alınan toprak numunelerinin en son ışık gördüğü süre MÖ 257 ile 597 arası hesaplanmıştır. Toprak ve seramik analizleriyle ilgili de MÖ 53-MS 227 yıllarına ait olduğu, üçüncü numunenin ise MÖ 63-383 yılları arasındaki döneme ait olduğu sonucuna varıldı. Roma mezarları bir kere kapatıldı mı bir daha açılmamazlık yapmaz. Aynı akrabadan olan insanlar zaman içerisinde diğer kemikler ortaya yığılarak yine öbür taraflara konulur. Bu anlamı taşıyor. Yani bu mezarlık, açtığımız, gördüğümüz bu mezarlık en yakın dönem olarak MS 227 yıla en az tarihleniyor demektir. Bize en yakın dönemi MS 227 yıldır. Bugünkü anlamda düşünecek olursak bu tarihten aşağı yukarı 1800 sene öncesine ait en yakın zamanı. Dolayısıyla bu şekilde ortaya çıkmıştır." Mezarın tahrip edildiğini söyleyerek, burada yapılacak incelemenin objektif sonuçlar doğurmayacağını belirten ve bu nedenle mezarı incelemekten vazgeçen Gaunt'u alaycı bir üslupla eleştiren Halaçoğlu, mezarın tahrip edildiğine ilişkin ise şunları savundu: "Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum. 'Yok bu mezar o mezar değildi, yok oradan götürülmüştür, kemikler başka yere konulmuştur.' Bunların hepsi aslında şov yapmaktan öte bir şey değildir." Halaçoğlu, yaptıkları incelemenin objektif olduğunu da iddia etti. Halaçoğlu'nun bu iddialarına karşılık Gaunt, 23 Nisan'da mezarda yaptıkları incelemeye ilişkin 26 Nisan'da DİHA'ya şu açıklamalarda bulunmuştu: "Mezara inince aklıma ilk gelen bunun yanlış bir mezar olduğuydu. Orada da bunu söyledim. Çok şaşırdım. Çünkü tahmin ettiğim gibi çıkmadı. Görüntü ve fotoğraflardaki kemiklerin hiçbiri yoktu. Yani mezarın tahrip edildiği ortadaydı. Kemiklerin ayaklar altında çiğnendiği belliydi. Oraya girince kemik bile göremedik. Ekim'de bize ulaşan fotoğraflarda, çok sayıda kafatası ve kemik vardı. Mezara baktığımızda kafatası yoktu. Bir tane bile kafatası yoktu. Sadece ufak kemik kalıntıları vardı. Biz Yusuf Halaçoğlu ile görüşürken şartların uygun hâle getirilerek mezarın kapatılmasını istedik. Mesela

önce bir kişinin oraya gidip keşif yapmasını istedik. Kemiklerin kırılmamasını istedik. Ama bunlar yapılmamıştı." Halaçoğlu, kemiklerin akıbeti hakkında herhangi bir açıklamada bulunmazken kemiklerin Akarsu Jandarma Karakolu'na bağlı jandarmalar tarafından alındığı belirtiliyor. Köylüler, mezarı ilk bulduklarında askerlere haber verdiklerini ve askerlerin gelip mezarda incelemelerde bulunduğunu, daha sonra mezarın üstünü örtüp gittiğini söylüyor. Mardin Müze Müdürlüğü'ne 3 arkeolog tarafından yazılan rapor da mezarın askerler tarafından açıldığını kanıtlıyor. Ayrıca, basın mensuplarının uzun süre bölgede incelemelerde bulunmasını engelleyen ve tehditler savuran yine askerlerdi. Mezarın açıldığına ilişkin en ilginç bilgi ise Köy Muhtarı Sadık Koçhan tarafından verildi. Koçhan, Aralık 2006'nın sonlarında, mezarın bir heyet tarafından incelendiğini ve heyetin burada bulunan kemiklerden ve topraktan örnekler aldığını aktarmıştı.

İktidarın, resmî görüşün hizmetinde bilim anlayışı

Bu haberlere dayanarak olguları, olgusal ilişkileri anlamaya, kavramaya çalışabiliriz. Bu süreçte, bilim-resmî ideoloji çelişkilerini, bazı etik konuları gündeme getirebiliriz.

Tarihte yaşanmış bir olayı kavramada birincil tanıklıklar birinci derecede rol oynamaktadır. 1915 Haziran ayında, Nusaybin'de Ermeni ve Asuri-Süryani yerleşim birimlerinin çevrelerinde meydana gelen olaylar, Musul'dan Mardin'e sürülen ve Mardin'de gözaltında tutulan bir rahip tarafından not edilmiş. Çevredeki yerleşim birimlerinde, köylerde cereyan eden tehcirler, katliamlar günü gününe not edilmiş. Bu arada katliamlardan kaçarak kurtulan birkaç kişinin anlatımları da rahibe ulaşmış. Rahip bunları da kaydetmiş. Rahibin bu notları, kayıtları, daha sonra İsveçli Tarih Profesörü David Gaunt'a ulaşmış. David Gaunt bu notlara, kayıtlara ve daha başka belgelere de dayanarak bölgede, 1915 yılı yaz aylarında meydana gelen yüz elli katliamı ayrıntılarıyla incelemiş.

1915'te Ermenilere, Asuri-Süryanilere karşı geliştirilen soykırım, Profesör David Gaunt'un üzerinde çalıştığı temel bir konu oluyor. Tehcirin, katliamların nasıl cereyan ettiği Profesör David

Gaunt tarafından bilinmektedir. Dr. Gaunt'un bu konularda pek çok yazısı, kitabı vardır.

2007 Ekim ayında, bölgede bir mezar kazılırken toplu mezara rastlanıyor. Toplu mezarda kırk civarında kafatası var, iskeletler, kemikler var. Köylüler toplu mezarın çeşitli yönlerden fotoğraflarını çekiyor. Fotoğraflarda, kafatasları, iskeletler, çeşitli kemikler görülüyor. Sonra toplu mezar köylüler tarafından jandarmaya bildiriliyor. Jandarma, mezarın kapatılmasını, kimsenin içeri girmesine, inceleme yapmasına izin verilmemesini istiyor.

Mezarla ilgili fotoğraflar Profesör Gaunt'a da ulaştırılıyor. David Gaunt fotoğraflarla, mezarın bulunduğu yerle, yirminci yüzyılın başlarında o yörelerde kimlerin yaşadığıyla ilgili yorumlar yapıyor. 14 Haziran 1915'te, o yörede yüz elli Ermeni'nin ve yüz yirmi Süryani'nin, İttihat ve Terakki'ye bağlı çeteler tarafından, Teşkilat-ı Mahsusa tarafından katledildiği bilgisi var. Daha önceleri yapılmış ve yayımlanmış araştırmalarıyla, incelemeleriyle David Gaunt bu bilgiye ulaşmış. İşte Profesör Gaunt, fotoğrafları inceleyerek toplu mezarın bu bilgileri kanıtlayabileceğini düşünüyor.

Toplu mezar, Jandarma ve Mardin Valiliği aracılığıyla Ankara'ya, Türk Tarih Kurumuna da bildiriliyor. Türk Tarih Kurumu Başkanı Profesör Yusuf Halaçoğlu toplu mezarın 1915'ten değil Roma-Bizans Dönemi'nden kaldığını söylüyor. Daha sonra, "Mezar açılmadan, incelenmeden sağlıklı bir şey söylenemez." diyor. Basın mensuplarının, Ermeni katliamlarını hatırlatması üzerine, "Katliam olmuşsa bile Kürtler yapmıştır." diyor. Bu arada Profesör Halaçoğlu, Profesör Gaunt görüşmesi de sağlanıyor. Prof. Gaunt, toplu mezarın hemen açılmasını, incelenmesini istiyor. Profesör Halaçoğlu kış şartlarından dolayı toplu mezarın Nisan 2007'de açılacağını ve inceleneceğini söylüyor. Profesör Gaunt o zamana kadar, toplu mezara dokunulmamasını, hâlihazırdaki durumun saptanmasını, kayıt altına alınmasını istiyor.

Daha sonra şöyle bir gelişme oluyor: Jandarma, Vali, köylülere, köylülerin getireceği kişilere, basın mensuplarına, toplu me-

zara yaklaşmalarını yasaklıyor. Bu yasağa rağmen kendileri toplu mezara sık sık girip çıkmaya, toplu mezarın doğal yapısını bozmaya, kafataslarını, iskeletleri, çeşitli kemikleri ortadan kaldırmaya çalışıyor. Bu konularda köy muhtarı Sadık Koçhan'ın açıklamaları dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Muhtar, Ankara'dan tarihçiler heyetinin geldiğini, toplu mezarda incelemeler yaptıklarını, kemiklerden numuneler alıp götürdüklerini söylemektedir. Vali Mehmet Kılıçlar ise kimsenin toplu mezara girmediğini, incelemeler yapmadığını, buna izin vermediklerini vurgulamaktadır. Mardin Müze Müdürlüğü'ne verilen ve üç arkeolog tarafından hazırlandığı anlaşılan rapor, toplu mezarın açıldığını, incelendiğini kanıtlayan diğer bir olgu oluyor. Bunlar, Profesör Halaçoğlu ve Profesör Gaunt'un yaptıkları görüşmelerde verilen sözlere riayet edilmediğini gösteriyor.

Profesör Gaunt, 23 Nisan 2007 de gerçekleştirdikleri toplu mezar incelemesinde mezarın aynı mezar olduğunu fakat kemiklerin, kafataslarının vs. yok edildiğini söylüyor. Profesör Halaçoğlu ise yağmur sularının etkisiyle kemiklerin kaymış, kaybolmuş olabileceğini anlatıyor. Köy Muhtarı Sadık Koçhan, bazı heyetlerin gelip toplu mezarda incelemeler yaptıklarını, numuneler alıp götürdüklerini anlatmaya çalışıyor. Köy Muhtarı, jandarmanın kemikleri toplayıp götürdüğünü, kışlanın içinde bir yere gömdüğünü de anlatıyor. Mardin Valisi'nin bu anlatımları reddetmesi inandırıcı görülmüyor. Prof. Halaçoğlu, yağmur sularından söz ediyor fakat kemiklerin, iskeletlerin, kafataslarının jandarma tarafından alınıp götürüldüğüne ilişkin sorulara cevap vermekten kaçınıyor. Kemiklerin neden toplu mezardan alınıp götürüldüğü, bilinmeyen bir yere gömüldüğü, yorum gerektirmeyecek kadar açıktır. Bunlar her koşulda soykırımın ciddi bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bunun için Profesör David Gaunt, "Türkiye'nin bundan sonra, bu konularda, yapacakları açıklamalara yani inkârcı açıklamalara güven duyulmayacaktır." diyor.

Profesör David Gaunt, "Bahsettiğiniz kemikleri inceleme koşulları var mıydı?" sorusuna, "Hayır, şartlar uygun değildi. Önce

bir köylü atladı mezara, sonra Kaymakam, sonra Yusuf Halaçoğlu ve arkeologlar atladı. En sonra ben ve gazeteciler girdik. Böylece çalışma koşulları kalmadı. Fotoğraflarda görülen kemikler toplu mezarda yoktu. Elime bir kürek verdiler, al kazı, bulursun kemikleri, dediler. Kaba bir yaklaşım vardı. Agresif bir dil kullanılıyordu. Provokatif yaklaşımları çok gördüm. Aslında basın toplantısı provoke edilmek istendi." diye cevap veriyor.

Prof. David Gaunt, Prof. Yusuf Halaçoğlu'nun toplu mezar karşısındaki tutumunu böyle anlatıyor. Kendi tutumu ise şu ifadelerle ortaya çıkıyor. "...Orada saygılı bir şekilde inceleme yapılması gerekiyordu. Çünkü orası potansiyel bir cürmün meydana geldiği bir yer ve orada bir şeyin bozulmaması, kırılmaması gerekiyordu. Ama burada her şey karmakarışık ve ellenmişti... Yusuf Halaçoğlu ile görüşürken şartların uygun bir hâle getirilerek mezarın kapatılmasını istemiştik. Bir kişinin orada keşif yapmasını, kemiklerin kırılmamasını, mezarın tahrip edilmemesini ve olduğu gibi muhafaza edilmesini istemiştik. Ama bunlar yapılmamıştı. Bir mezarın açılıp araştırılması için, önce bu mezarda kaç kişinin yattığını tespit etmek gerekiyor. Var olan kemikleri, kafataslarını, kol ve bacaklarını ölçmek ve saymak ile her şey ortaya çıkar."

Prof. Yusuf Halaçoğlu, Prof. David Gaunt'u şov yapmakla suçlamaktadır: "...Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum. Yok bu mezar o mezar değildi, yok oradan götürülmüştür, kemikler başka yere konulmuştur. Bunların hepsi şov yapmaktan başka bir şey değildir."

Prof. David Gaunt'u şov yapmakla suçlayan Prof. Halaçoğlu, fotoğraflarda görüntülenen kemiklerin yok olması karşısındaysa bir şey söylemiyor.

Bu iki tarih profesörünün, toplu mezar karşısında gösterdikleri tutumlarda, etik bakımdan çok büyük farklar, çelişkiler var. Bu çelişkilerin çözümlenmesi üzerinde düşünmek, tarihte cereyan eden olaylar hakkındaki, arkeoloji hakkındaki Ermeniler, Asuriler-Süryaniler hakkındaki bilgilerimizi zenginleştirecektir.

Bu iki tarih profesörün arasında, tarihsel yaklaşımda da bir çe-

lişki var. Prof. Yusuf Halaçoğlu, hiçbir inceleme yapmadan, 1915 Dönemi'ne ait olmadığını, Roma-Bizans Dönemi'ne ait olduğunu söylüyor. Basın mensuplarının, Ermeni katliamıyla ilgili ısrarlı soruları karşısındaysa "Katliam olmuşsa bile Kürtler yapmıştır." diyor. Kürtleri suçluyor. Kürtler ve Ermeniler arasındaki çelişkilerden söz ediyor. Bu halkların birbirlerini kırdıklarını anlatıyor. David Gaunt ise daha önceki çalışmalarına dayanarak toplu mezarda bulunan iskeletlerin, kafataslarının, kemiklerin vs. 1915 yılına, Ermeni ve Asuri-Süryani soykırımına ait olabileceğini dile getiriyor. İki tarih profesörünün, bu konudaki düşüncelerinde de çok büyük yorum farkları, çelişkiler vardır. Bu çelişkilerin nedenleri üzerinde durmak, bu konulardaki bilgilerimizi çoğaltacaktır. Resmî ideolojinin, resmi görüşün bilgilerine itibar etmenin ise bilgiyi dondurucu, bilimsel gelişmeyi önleyici bir işlevi vardır. Bu, çok açıktır.

Prof. Yusuf Halaçoğlu, mezar için, Roma-Bizans döneminden kalmıştır, diyor. MÖ 257'den, MS 227'den söz ediyor. MÖ, MS çeşitli tarihler daha vererek ısrarlı bir şekilde, Roma mezarı olduğuna işaret etmekte fakat mezar içinde var olan, daha sonraki operasyonlarla kaybedilen kafataslarına, iskeletlere, kemiklere yani toplu mezara hiç değinmiyor

1915 katliamlarının birincil tanıkları, su kuyularının bile cesetlerle doldurulduğunu belirtmektedir. Roma-Bizans Dönemi'nden kalmış mezarlara da kitlesel bir şekilde katledilen kişilerin cesetlerinin atılmış olması mümkündür. Prof. Halaçoğlu, toplu mezardaki toprak ve seramik analizlerine dayanarak mezarın kaç yıllık olabileceğinin de araştırıldığını söylemektedir. Yusuf Halaçoğlu'nun Roma-Bizans söylemleri, MÖ 257, MS 227 gibi vurgulamaları seramik ve toprak analizleri bildirimleri, temel sorunu yani Ermeni ve Asuri-Süryani soykırımını gizlemeye, insanların dikkatini bu konulardan uzaklaştırmaya hizmet etmektedir.

Köy Muhtarı Sadık Koçhan'ın, "Toplu mezarda bazı heyetler inceleme yaptılar. Kemiklerden numuneler alıp götürdüler.", "Kafatasları, iskeletler, kemikler jandarma tarafından götürüldü,

kışlaya yakın bir yere gömüldü." şeklindeki açıklamaları, Mardin Valisi Mehmet Kılıçlar tarafından yalanlanıyor. Vali, mezarda kimsenin inceleme yapmadığını söylüyor. Tutumlardaki, davranışlardaki ve açıklamalardaki bu çelişkilerin analizini yapmak da bu konulardaki bilgilerimizi artıracaktır.

Prof. Yusuf Halaçoğlu gibi tarihçiler Ermeni soykırımından "sözde Ermeni soykırımı" diye söz ederler. "Sözde Ermeni soykırımı" anlayışı, görmezlikten gelen, inkâr eden, reddeden bir anlayıştır. Bu, iktidarın hizmetinde, resmî görüşün hizmetinde bir bilim anlayışıdır yani bilimi kendi ideolojik görüşleri doğrultusunda kullanma çabasıdır. Bu tutumun bilim yöntemine, bilimsel düşünceye aykırı olduğu açıktır. Bu tutum, tartışmaya, özgür eleştiriye kapalıdır. Bilim yöntemindeyse çok yakından bilindiği gibi, tartışma, özgür eleştiri, esastır. Tarihin, geçmişte yaşandığı gibi kurulması mümkün değildir ama özgür düşüncenin, özgür eleştirinin tartışmanın kurumlaştığı bir ortamda, siyasal sistemi bu kurumların belirlediği bir ortamda, o döneme ilişkin toplumsal ve tarihsel gerçeklikleri yansıtan analizler ortaya konulabilir. Bu özgürlüklerin olmadığı bir yerdeyse tarihsel gerçeklikler, bugünün ideolojik ihtiyaçlarına göre belirlenmeye gayret edilir.

İktidarın, resmî görüşün hizmetinde olan bir bilim anlayışında durmadan "danışmanlık"tan söz edilir. Hükûmetten, "Neden bize danışmıyorlar?" şeklinde yakınılır. Prof. Halaçoğlu da 5 Ekim 2006 tarihli *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan demecinde, on üç yıldır Türk Tarihi Kurumu Başkanı olduğunu, hükûmetlerin, sözde Ermeni soykırımı konusunda kendilerine danışmadığını belirterek yakınmaktadır (Bu kafayla bu toprakları elde tutamayız, başlıklı haber, s. 26.). Hâlbuki "danışmanlık" anlayışıyla yapılan incelemelerden, ısmarlama çalışmalardan, raporlardan, bilim çıkmaz çünkü danışmanlar, kendilerine danışan kişinin görüşlerine aykırı bir düşünce ileri süremez. O kişinin, o bürokratın düşüncesi, niyeti doğrultusunda faaliyet yürütür yani kendisini görevlendiren kurumların ve kişilerin beklentilerine uygun hareket eder. Ismarlama incelemeler, raporlar, ısmarlayan kurumun, görevlinin dü-

şünceleri ve niyetleri doğrultusunda hazırlanır.

Bilim nasıl üretilir? Bir çalışmadan bilim nasıl ortaya çıkar? Karmaşık bir toplumda yaşıyoruz. Bu toplumsal yaşamda pek çok sorunla karşılaşıyoruz. Bu yaşamda bazı sorunlar bazı insanların bilincine çarpabilir. İşte, kafasına, bilincine böyle bir sorun çarpan kişi, bunu anlamaya, kavramaya çalışma sürecine giriyor. Bunun geniş bir okuma, tartışma süreci olduğu açıktır. Bilim işte böyle bir süreçte, böyle bir meraktan ortaya çıkar. Ismarlama raporlar, kitaplar vs. ise ilköğretim ve ortaöğretim okullarında öğretmenlerin öğrencilere verdiği ödevlerden, bu ödevlerin hazırlanmasından, özü yönünden farklı bir durum değildir.

1960'larda, 1970'lerde Kürdlerden, Kürdceden söz eden yazılarım, kitaplarım olmuştur. O zaman üniversitede sosyoloji asistanıydım. Bu yazılar ve kitaplar üniversite tarafından, özellikle sosyoloji ve tarih bölümleri mensupları tarafından "Beşikci, kendi menfur ideolojilerini meşru gösterebilmek için bilimi istismar ediyor; bilimi zararlı ideolojik amaçları doğrultusunda kullanıyor." diye suçlamalar yapılıyordu. Bunlar eleştiri değildi. Suçlamalar ve aşağılamalar içeren yazılardı. Aslında "bilim kavramını ideolojik amaçları doğrultusunda kullanmak" eleştirisi tam da bu inkârcı ve imhacı görüşlere uygun düşmektedir.

Toplu mezarlarla ilgili haberler, Ülkede Özgür Gündem gazetesinde yer almıştı. Bu haberler, bu gazetenin kapatılmasından sonra, onun yerine yayımlanan *Toplumsal Demokrasi* gazetesinde de devam etti. "Sözde Ermeni soykırımı" diye haberler ve yorumlar yapan Türk basını, özellikle tirajı büyük olan günlük basın, bu haberlere hemen hemen hiç yer vermedi. Bu tutum üzerinde düşünmek de çok önemlidir kanısındayım.

peyamaazadi, Temmuz 2007

KÜRTLER, ŞEHİR, ŞEHİRLİLEŞME

II. Uluslararası Bitlis Sempozyumu'nun şehirlerle ilgili olarak düzenlenmesinin amacının genel olarak şehirleri Kürdi niteliğe kavuşturmak amacını taşıdığı söylenebilir. Bu da asimilasyon konusunun gündeme getirilmesini gerekli kılar.

26-27 Mart 2016 tarihlerinde düzenlenen II. Uluslararası Bitlis Sempozyumu, *Kürtler, Şehir Şehirlileşme* konusunu irdeliyor. Sempozyuma sunulan bildiriler kitaplaştırılmış. Kitabın ön kapağında, *Kurd, Bajar, Bajarîbûn Kürtler, Şehir Şehirlileşme* ifadesi yer alıyor. Kitabın arka kapağındaysa *Kürtler, Şehir Şehirlileşme, Kurd, Bajar, Bajarîbûn* sözleri var. Kitabı, Weşanên Lorya Kurd Akademi, 2020'de Van'da yayımlamış.

Kitapta, Bitlis Düşünce ve Akademik Çalışma Grubu'ndan Nimetullah Atal'ın, üç sayfalık Önsöz Yerine'si yer alıyor. Ondan sonra, Yaşar Abdüsselamoğlu'nun Şehir, *Modern Toplum ve Tarihî Şehir* başlıklı incelemesi var (s. 9-38.). Yusuf Ziya Döger'in *Arayıştaki Kent: Bingöl* yazısı da benzer bir yazı (s. 153-164.). Bu üç yazı Türkçe. Şakir Epözdemir'in (s. 39-61.), İbrahim Abba İbrahim'in (s. 62-89.), Nevzad Eminoğlu'nun (s. 90-104) yazıları Kürdce. Kitapta, Ümit Eser'in *Kürt Kimliğinin Anlamı Üzerine* başlıklı bir yazısı var. Sorun, "Kimlik-mekân ilişkisi bağlamında" inceleniyor (s. 106-121.). Daha sonra, Rojbin Özkan'ın (s. 122-125.) ve Dilbêzarê Bêkes'in (s. 126-136.) yazıları var. Bu iki yazı da Kürdce. Ahmet Kırkan'ın yazısı, *Kırmancca (Zazaca) Hikâyelerde Şehir ve Şehirli Olma Kavramları* başlığını taşıyor. Yazı, *İhsan Espar'ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*'dir (s.137-152.). Bu yazı, başlığı Türkçe olmasına karşın Kürdcedir. Baran Zeydanlıoğlu'nun yazısını baş-

lığı *Bitlis Şehri, Kale ve Şehir Kültürü* (s.165-184.). *Cumhuriyet Dönemi Asimilasyon Politikaları* başlıklı yazı Nimetullan Atal'ın. Yazıda, Siirt, Bitlis, Muş ve Van örneği üzerinde duruluyor (s.185-194.). Baran Zeydanlıoğlu'nun ve Nimetullah Atal'ın yazıları Türkçe. Kitaptaki son yazı Mehmet Emin Purçak'ın (s. 95-204.). Bu yazı da Kürdce kaleme alınmış.

Dipnotu'nun yanlış kullanılmaması

Görüldüğü gibi, II. Uluslararası Bitlis Sempozyumu'na sunulan bildirileri bir araya getiren, *Kürtler, Şehir Şehirlileşme, Kurd, Bajar, Bajarîbûn* kitabında, Kürdce, Türkçe birçok bildiri var. Dipnotunun, her bir yazı için 1'den itibaren yeniden başlatılması gerekir. Hâlbuki dipnotları, kitapta tek bir yazarın incelemesiymiş gibi 1'den 123'e kadar sürüp geliyor. Bu, dipnotu tekniğinin yanlış kullanılmasıdır. Dipnotu kullanırken buna dikkat etmek gerekir.

Asimilasyona dikkat

II. Uluslararası Bitlis Sempozyumu'nun şehirlerle ilgili olarak düzenlenmesinin amacının genel olarak şehirleri Kürdi niteliğe kavuşturmak amacını taşıdığı söylenebilir. Bu da asimilasyon konusunun gündeme getirilmesinin gerekli kılar.

Bu konuda Baran Zeydanlıoğlu'nun ve Nimetullah Atal'ın yazıları dikkat çekmektedir. Baran Zeydanlıoğlu, yazısında, asimilasyon sürecinde üretilen iki müzik ürününü "Bitlis şarkısı/türküsü" diye vermesi çok şaşırtıcıdır. Hâlbuki bu asimilasyon sürecinin yoğun bir şekilde eleştirisi gerekirdi. Şarkılarda *beş minare*den bahsedilmesi, Dideban'dan bahsedilmesi onları Bitlisli kılmıyor. Bitlis deyince her şeyden önce Rojkanların akla gelmesi gerekir. Bu iki şarkının da kanımca Rojkanların duygu ve düşünceleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bu iki şarkı da Bitlis'i Türklüğe asimile etme sürecinin nasıl işlediğini göstermektedir. Asimilasyon sürecinde, mahalli coğrafi unsurların, mahalli söz yazarlarının, müzik yapımcılarının, hatta Kürdce sözlü bir ağıtın kullanılması da çok doğaldır. TRT'nin Yurttan Sesler Korosu'nun ilgilendiği bir Kürd

şarkısının, Kürdi kalma olasılığı var mıdır? Baran Zeydanlıoğlu'nun bu süreci ciddi bir şekilde eleştirmesi gerekirken bunlara, "Bitlis şarkısı/türküsü" diyerek güzelleme yapması şaşırtıcıdır. Baran Zeydanlıoğlu'nun yazısında, Evliya Çelebi'nin anlatımıyla Abdal Han Dönemi ve Bitlis Kalesi tasvir edilmektedir. Kalenin görkemi, gökyüzüne doğru uzanan kuleleri, kalede üç yüz hanenin yaşam sürmesi çok çarpıcı bir şekilde anlatılmaktadır. Bugün bu görkemden küçük bir kalıntı bile yoktur. Bugün Bitlis Kalesi, *warwêran* (harap, viran, yıkık) bir şekilde ortada durmaktadır. Bitlis Kalesi'nin bu şekilde ververan kalması, devletin bilinçli bir tercihidir. Evliya Çelebi, Melek Ahmed Paşa'nın 1655'te Abdal Han'a saldırısını, Saray'ın hazinesine, mücevherlerine el konulmasını, Abdal Han'ın görkemli kütüphanesinin yakılmasını, yakılmadan geriye kalanların tarumar edilmesini, yağmalanmasını da anlatmaktadır. Bitlis gibi Kürd şehirleri konusuna dikkat çeken bir sempozyumun bu asimilasyon sürecine ciddi bir biçimde dikkat çekmemesi önemli bir eksikliktir kanısındayım. Hâlbuki Ali Şeriati'nin (1933-1977) dediği gibi, asimilasyon son iki asrın en büyük cinayetidir. Ali Şeriati'nin bu sözü Nimetullah Atal'ın, yazısının başında yer almaktadır. (s. 185.) Baran Zeydanlıoğlu yazısında, Emir Şemseddin Camisi'nden, Şerefhan Camisi'nden de söz etmektedir. Bu alanlarda da Kürdi olan ögelerin yok edilmesi, yapılarda Kürdleri çağrıştıracak hiçbir iz bırakılmaması devlet için her zaman önemli olmuştur. Baran Zeydanlıoğlu yazısında, 1838'de İngiltere'nin Erzurum Konsolosu James Brand'ın yaptığı Bitlis gezisinden de söz etmektedir. Konsolos'un anlatımına dayanarak o yıllarda Bitlis'te üç bin hanenin yaşadığı, bunun iki bin hanesinin Müslüman bin hanesinin Ermeni olduğu vurgulanmaktadır. O yılların Bitlis'inden bugüne bir kırıntı bile kalmamıştır. Hatta Mele Selîm'in Bitlis'inden, Şêx Şehabedîn'in Bitlis'inden bugüne bir kırıntı kalmadığı da söylenebilir.

Bütün bunların, *Kürtler, Şehir Şehirlileşme Sempozyumu*'nda irdelenmesi, ele alınması gerekirdi.

Nimetullah Atal, *Cumhuriyet Dönemi Asimilasyon Politikaları*

başlıklı yazısında, önce Cumhuriyet Halk Partisi Bölge Müfettişliği'nin, 21.9.1940 tarihli bir yazısından söz etmektedir. Daha sonra da bu yazıyla ilgili bir değerlendirme yapmaktadır. Bu yazıda ve değerlendirmede asimilasyon sürecinin nasıl çalıştığı anlatılmaktadır.

Hasan Reşit Tankut (1891-1980), bu konularla ilgili önemli bir Türk bürokrattır. Kürdlerin Türklüğe asimilasyon sürecinde, önerileriyle, önerilerin yaşama geçmesini takip etmekle ünlü, yedi dönem de milletvekilliği yapmış bir bürokrattır. IV. dönem Muş, V, VI, VII ve VIII. dönemler Maraş, IX. dönem Hatay, XI. dönem Mardin milletvekilidir. Aynı zamanda 1936-1940 yılları arasında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, Tarih Bölümünde, öğretim üyesidir. Bu, asimilasyon sürecinin her bakımdan, istendiği gibi, kusursuz bir şekilde yaşama geçmesi için devletin, bütün kurumlarıyla yoğun ve yaygın bir kurumlaşma çabası içinde olduğunu göstermektedir ama Kürdlerin bu süreci ciddiye alıp karşı çıkmaya çalıştıkları kanısında değilim. Bu karşı çıkma olayı, yeni yeni gelişmeye başlayan bir süreçtir.

nerinaazad, 03.08.2020

MEHMET ELBİSTAN

Komkar kurucularından Mehmet Elbistan hakkında bir kitap yayımlandı. Komkar'ın, Almanya'da faaliyet yürüten bir işçi derneği olduğu biliniyor. Kitabı Doğan Ceren (d.1959) hazırlamış. Kitap, Doğan Ceren'in Mehmet Elbistan'la yaptığı uzun bir söyleşiyi içeriyor. Kitapta Mehmet Elbistan'ı tanıyanların ve dostlarının, onun hakkında düşünceleri de yer alıyor. Kitabın tam adı şöyle:

Doğan Ceren, *Yorulmaz Bir Düş Yolcusu Mehmet Elbistan*, (Deng Yay., Haziran 2020, İstanbul.)

Kitapta, XX. yüzyılın başlarında, Maraş, Hatay, Halep alanlarıyla buralarda yaşayan, Kürd, Arap, Ermeni halkların birbirleriyle ilişkileriyle ilgili önemli bilgiler var.

1934 doğumlu Mehmet Elbistan, her anlatımında, babası Qoco ve dedesi Qoco ile ilgili bilgiler veriyor:

"Dede Qoco Ağa, Pazarcık'ta (Maraş) fakir bir aile çocuğu olarak doğuyor. Baba Qoco daha çocukken kısrağına yüklediği bir yük buğday ile Elbistan'dan Kabaağaç bölgesindeki köylerine gelmiş. Kısrak, yükselen nehir suyundan geçerken kısrağın ipini beline bağlıyor. Suyun derin olan kısımlarına geldiğinde düşüyor. Kısrak bunu kıyıya kadar çekiyor ama bu arada boğulup ölüyor. Daha sonra köylüler cesedini buluyorlar. Tanıyan olmayınca orada gömüyorlar ve mezarına da 'kimsesizin mezarı' diyorlar. Ailesi aylar sonra öldüğünden haberdar oluyor. Ama gidip kemiklerini de getiremiyorlar (s. 127.)."

Dedenin adı Qoco Ağa. Oğlunun yani Mehmet Elbistan'ın babasının adı da Qoco. Qoco'nun erkek çocuklarının, çocuklarından birinin adı da Qoco.

Yukarıdaki anlatım, ailenin damatlarından Ali Karaoba'ya ait.

16 Haziran 2003 tarihli Milliyet gazetesinde, *Tarihe 1000 Canh Tamk/18* başlığıyla bir yazı yayımlanıyor. Bu yazıda Mehmet Elbistan'ın abisi Dr. Qoco Elbistan, ailesinin geçmişini anlatıyor. Dr. Qoco Elbistan, konuşmasında şunu özellikle vurguluyor: *"... Oğlumu adı da Qoco. Yani, dedem, babam, ben ve oğlum. Hepimizin ismi de Qoco. İsterim ki oğlum da çocuğunun adım Qoco koysun (s. 107.)."*

Qocolar, Sineminli Aşireti'nin üyeleri. Yirminci yüzyılın başları... Aşiret aslında göçebe, Alevi bir Kürd aşireti. Sineminli Aşireti, Maraş Pazarcık'tan Hatay Hassa'ya kadar yayılıyor.

Babası suda boğulunca oğlu Qoco'yu nenesi büyütüyor. Aile 1900'lerin başında Maraş Pazarcık'tan Hatay'a göçüyor. Kırıkhan'a yakın bir alana yerleşiyor. Yirminci yüzyılın ilk çeyreği... Birinci Dünya Savaşı sonları... Qoco Ağa, Fransızlarla mücadeleye katılıyor. Bölge Fransız yönetimi altına girince Fransızlarla ilişkisini geliştiriyor. Bu süreçte Fransız yöneticilerin dikkatini çekiyor. Becerikli, cin gibi bir adam. Fransızlar, belirli bir bölgenin sorumluğunu Qoco Ağa'ya veriyorlar.

Mehmet Elbistan'ın babası Qoco Ağa, okuma yazma bilmiyor fakat önemli tecrübeleri var. Her zaman Kürdce konuşan, Kürd millî kıyafetleriyle dolaşan biri. Kürd olduğunu bilen, Kürd hak ve özgürlüklerini savunan, Kürdistan'ın güneyindeki mücadelelere de ilgi duyan biri.

Mehmet Elbistan 1934'te, Hatay, Kırıkhan taraflarındaki bir yerde doğuyor. Qoco Ağa'nın üç erkek, altı kızı oluyor. Hepsini de okutmaya gayret ediyor. Erkek çocuklardan Dr. Qoco Elbistan, Av. Sıtkı Elbistan, 1959'daki *49'lar Davası*'nda yer alan iki kardeş. Sıtkı Elbistan, Mehmet Elbistan'dan iki yaş küçük. Dr. Qoco Elbistan dört yaş büyük. Dr. Qoco Elbistan, 1930 doğumlu.

Veteriner Dr. Nuri Dersimi, 1938'de Dersim'i, Türkiye'yi terk etmek zorunda kalıyor. Suriye'ye sığınıyor, Celadet Bedirxan'dan Suriye'de mülteci olarak kalması için yardımcı olmasını istiyor. Türk Hükûmeti, anında Fransız yönetimiyle ilişki kurarak Nuri Dersimi'nin Türkiye'ye iadesini istiyor. Celadet Bedirxan, takibat

altında olduğundan bu durumda Nuri Dersimi'ye yardımcı olamayacağını söylüyor ama Qoco Ağa'nın kendisine yardımcı olabileceğini de vurguluyor. Qoca Ağa'yla ilişki kurmasını sağlıyor. Öyle oluyor. Nuri Dersimi uzun süre Qoca Ağa'yla birlikte kalıyor. O zamanlar Qoca Ağa'nın Fransız yönetimi üzerinde önemli bir etkisi var. (s. 115 vd.)

Fransız yönetimim, Qoca Ağa ve ailesinin Fransa'ya yerleşmesini de istemiş. Qoca Ağa'ya, *"Sizin kara çadır, kara keçi, odun, kömür işinin sonu yok. Kestiğiniz ormanları hayvanlarımız bitiriyor."* diyorlarmış. *"Fransa'da sizi istediğiniz bir alana yerleştiririz. Fransa'yla Almanya arasında dağlık bir bölge var. İsterseniz oraya da yerleştiririz."* diyorlarmış. (s. 21, 24.) Ama Qoco Ağa hep kendi bölgelerinde kalmış.

Mehmet Elbistan, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, Hatay, Kırıkhan yöresiyle ilgili çok dikkat çekici bilgiler veriyor. Şehir nüfusunun %60-70'ini Ermenilerin oluşturduğunu, şehirde üç kilisenin olduğunu söylüyor (s.18.) Konuşmanın başka bir yerinde de şehir nüfusunun %90'a yakın bölümünü Ermenilerin oluşturduğunu anlatıyor. (s. 24.)

1915 Ermeni soykırımı sırasında bu yöreye fazla dokunulmadığını da belirtiyor. Hatay'ın 29 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılmasından ve 1942-1944 Varlık Vergisi uygulamalarından sonra Ermenilerin çok büyük bir kısmı oradan ayrıldı. Hatay'ın Türkiye'ye katılması süreci 5 Temmuz 1938'de başlamıştı.

Mehmet Elbistan yurtsever bir Kürd. Her zaman zorda kalan Kürdleri bulmuş, onlara yardım etmeye çalışmış biri. Kürdlerin, Kürdistan'ın çıkarlarını her zaman korumaya, yükseltmeye çalışmış bir Kürd. Görüştüğü, tanıştığı Kürdlere, çocuklara küçük boy Kürd bayrağı vermesi, Mehmet Elbistan'ın önemli bir davranışı. Çantasında her zaman, Kürd bayrağı bulundurarak dolaşıyor. Sanat enstitüsü makine bölümünde eğitim görmüş. Her işe girmiş çıkmış bir Kürd. Dokuz yıl orduda astsubay olarak çalışmış. Ordudan ayrıldıktan sonra ziraat işleriyle uğraşmış, daha sonra Kanada'ya gitmiş, Alaska'da iş makinaları kullanmış, tamir yapmış

bir teknik eleman.

Mehmet Elbistan, Celadet Ali Bedirxan'ın, *Türkiye Cumhuriyeti Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne* adlı kitabının basılmasında ve dağıtımında çok büyük rol oynuyor. (s. 42.)

Aynı şekilde Dr. Nuri Dersimi'nin *Hatıratım* adlı kitabının basılmasında ve dağıtımında da büyük rolü var. (s. 115.) Bu iki kitabın basılmasında ve dağıtımında Mehmet Bayrak'ın yardımlarını her zaman vurguluyor. *Kürdistan Tarihinde Dersim* kitabının, birer ikişer getirip dağıtılmasında da Mehmet Elbistan'ın büyük çabası var. Kitapta bunlarla ilgili mektuplar, belgeler var.

2017'de, Almanya'da faaliyet yürüten insan hakları grupları, dünyada baskı altında olan çeşitli halklarla ilgili olarak elli ağaç dikmiş. Bu ağaçların ikisi Kürdlere verilmiş.

2018'de, Ahmet Kani ve Celal Temel hocalarla yaptığımız Almanya gezisinde, Nürnberg'de, Mehmet Elbistan'ı da ziyaret etmiştik. Bize 2017'de dikilen Barış Ağacı'nı ve Newroz Ağacı'nı da göstermişti.

Bu ziyarette, çok istememize rağmen, Nürnberg duruşmalarının yapıldığı binayı, salonu görememiştik.

Mehmet Elbistan, 1947 ve sonrasında Faik Bucak'ın, Hatay'da hâkim olmasından da söz ediyor. Bu sırada Mele Mistefa Barzanî önderliğindeki Kürd hareketi için yardım toplanmasından, ailesinin bu konudaki çabalarından söz ediyor. (s. 40.)

Almanya'daki bir toplantıda, Faik Bucak'ın kızı Zozan Bucak'la karşılaşmasını da anlatıyor. (s. 41.)

Mehmet Elbistan, HAKPAR-PSK ayrışması konusunda, "Bu, saf ve temiz Kürdistan mücadelesi verenlerin hayallerini yıktı." demektedir. (s. 92.)

Mehmet Elbistan'ın, Dihok ve Nürnberg şehirlerinin, kardeş şehir yapma gibi bir projesi de var. Bu konuda ciddi bir çaba içinde. (s. 93-94.)

49'lar Davası

49'lar Davası olarak bilinen davada yer alan iki Kürd, Mehmet

Elbistan'ın kardeşleridir. Dr. Qoco Elbistan kendisinden büyük, Av. Sıtkı Elbistan ise kendisinden küçük kardeşidir. Dr. Qoco tutuklu, Av. Sıtkı tutuksuzdur. Mehmet Elbistan 49'lar Davası ile ilgili olarak önemli açıklamalar yapmaktadır. (s. 97-120.) Qoco Ağa ve Mehmet Elbistan bu dava ile ve tutuklularla yakından ilgilenirler.

Aslika Qadir

Mehmet Elbistan'la ilgili görüş açıklayanlardan bir Aslika Qadir'dir (s. 159-161.) Aslika Qadir'in Almanya'da yaşayan Kürdlerle ilgili bazı düşünceleri dikkate değer.

Aslika Qadir, 1945'te, Ermenistan'da Kürd köyü Elegez'de doğmuş Êzîdî bir Kürd'dür. Dengbejdir. Meryem Han gibi, Ayşe Şan gibi bir Kürd sanatçıdır. Ailesinden gelen baskılarla, Erivan Radyosu ile yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle sanatını icra etmekle güçlük çeker. 1982'de eşi vefat edince iki çocuğuyla birlikte Almanya'ya sığınır. Almanya, Aslika Qadir'i Nürnberg taraflarında bir mülteci kampına yerleştirir.

Mehmet Elbistan, bu durumu öğrenince gidip kendisini kampta bulur. Komkar'a gelip gitmesini sağlar. Kısa zamanda, Almanya'da oturma izin almasında yardımcı olur. O dönemde mülteciler kamptan 30 km kadar uzaklaşabilirlermiş.

Ağustos 2018'de Moskova'da *Kürd Konferansı* gerçekleşti. Konferansa, Hejarê Şamil'in davet üzerine, İBV mütevelli heyetinden İbrahim Gürbüzle ben de katılmıştım. Bu ziyarette değerli sanatçı Aslika Qadir'le de tanışmıştık. Şarkılarını da biliyorum. Abdüsselam Akıncı, TRT Kürdi'de çalışırken kendisiyle röportaj yapmıştı.

*Kürd Konferansı*na dünyanın çeşitli ülkelerinden katılım olmuştu. Konferansa katılanlar, Mele Mistefa Barzanî'nin 1953'ten sonra Moskova'da kaldığı evi de ziyaret etmişti. Moskova içindeki bu geziye Aslika Qadir ve arkadaşları da katılmıştı.

Aslika Qadir, Almanya'da yaşayan, Komkar'a gelip giden Kürdlerin, kendi aralarına Türkçe konuştuğunu söylemektedir. Kürdceyi bilenlerin de Türkçe konuştuğunu söylemektedir. PSK kuru-

cu ve yöneticilerinin de diğer dernek kurucu ve yöneticilerinin de kendi aralarında Türkçe konuştuğunu ifade etmekte, Kürdlerin bu tutumunu yadırgadığını belirtmekte. Aslika Qadir, Mehmet Elbistan'ın, Suriye Kürdlerinden olan ve çok iyi Kürdce konuşan eşi rahmetli Jale Elbistan'ın da Türkçe konuşmaya başladığını görünce şaşırıp kaldığını vurgulamaktadır. Aslika Qadir'in bu gözleminin çok dikkate değer olduğunu belirtmek gerekiyor.

Bugünlerde Kürd diplomasisi lafı çok duyuluyor. "Kürdler diplomasiyi geliştirmelidir." gibi sözler sarf ediliyor. İnsan bu tutum karşısında şöyle düşünüyor: Bu diplomasinin dili de Türkçeyse yani Kürdler, Avrupalı siyaset adamlarına Kürd, Kürdistan sorunlarını Türkçe anlatıyorlarsa Türkçeden Batı dillerine tercüme yapılıyorsa bu diplomasinin hiçbir değerinin olmadığı bilinmelidir. Batılı siyaset adamları, devlet adamları, bunu Kürdlerin yüzüne söylemeyebilir ama Kürdler adına söylenenleri kulak ardı edecekleri açıktır. Şöyle düşünürler: *"Türkiye'de Kürdlere, Kürd diline baskı olduğu için Kürdce konuşmuyorsunuz. Bunu anlamak mümkün ama Avrupa ortamında, neden kendi dilinizle değil de size baskı yapan devletin diliyle konuşuyorsunuz? Her şeyi öğreniyorsunuz, neden kendi dilinizi öğrenmiyorsunuz?"*

Dil, sadece konuşma, haberleşme aracı değildir. Egemenlik dille üretilir. Türk siyasal sistemine, istediğiniz kadar muhalefet edin, Türkçe konuşuyorsanız her zaman Türk egemenlik sistemi içindesiniz demektir. Bu da Kürd, Kürdistan taleplerinizde ısrarlı ve ciddi olmadığınız anlamına gelir. Diplomasinin dili Almanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca gibi dillerse bunu birinciye göre daha etkili olduğu söylenebilir ama en etkili Kürd diplomasisi, Kürd diliyle yapılan diplomasidir. Kürdce konuşmaların ilgili dillere çevirisi, çat pat Kürdce de olsa bu diplomasi çok daha sağlıklı ve geliştirici olacaktır.

Kitabın hazırlanması

Avustralya'da, Sidney'de yaşayan Dersimli değerli Kürd Rıza Çolpan, Mehmet Elbistan'ı yakından tanıyan biri. Sık sık Mehmet

Elbistan'a anılarını yazmasını salık vermektedir. Mehmet Elbistan ise "Ben yazmayı beceremem." demektedir.

Bunun üzerine Rıza Çolpan, "Sen yazmayı beceremiyorsan bu işi yapan uzman bir arkadaş var. Sen anlat, o yazar." der. "Kim?" diye sorulunca da Doğan Ceren'in adını verir.

Rıza Çolpan, daha sonra da Doğan Ceren'i arayarak Osman Aydın'ın anılarını kaleme aldığı gibi, Mehmet Elbistan'ın anılarını da yazmasını talep eder. (s. 121)

Doğan Ceren, Mehmet Elbistan'la uzun bir söyleşi gerçekleştirir. Daha sonra da Mehmet Elbistan'ı tanıyan, Mehmet Elbistan'la ilişkileri olan yirmi dört kişiyle görüşme yapar. Bu görüşmelerde bu kişilerin Mehmet Elbistan'la ilgili düşüncelerini kaydeder. Bu arada, bu anlatılarla, görüşmelerle ilgili mektupları, benzer belgeleri toparlayarak dosyaya eklenmesini sağlar. Dosyada geniş bir fotoğraf albümüne de yer verir.

nerinaazad, 10.08.2020

O günlerde, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı, Ankara ve Tahran temsilciliklerine gönderdiği bir talimatta, Kürd meselesinin uluslararası bir mesele olarak görmediğini açıklar. Kürdistan'a otonomi verilmesini reddettiğini bildirir.

M. Malmîsanij'in, *1925'ten Önce Aynlma Taraftan Kürt Örgütleri* (Vate, İstanbul 2020.) kitabı yayımlandı.

Bu çalışma, sanılanın aksine, belgelere dayanarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1920'lerde, Kürdlerde, yoğun bir siyasal hayatın yaşandığını göstermektedir. Sözü edilen örgütler şunlardır:

1. Cemiyet-i İstihlas-ı Kürdistan (Kürdistan Kurtuluş Derneği)

Cemiyet-i İstihlas-ı Kürdistan (Kürdistan Kurtuluş Derneği), 1917'de kurulmuştur. Derneğin yöneticileri arasında, Simko, Seyîd Taha, Seyîd Evdilqadir'ın oğlu Seyîd Evdila gibi kişiler bulunmaktadır. (s. 37-39.)

Kâmil Bedirxan, Ebdirezaq Bedirxan gibi yurtseverler, Kürdistan'ın bağımsızlığı için Rusya'da görüşmeler yapmaktadırlar. Nurî Dersimî, Koçgirîli Alişêr bu çerçevede yoğun çalışmalar içindedirler. Dersim Kürdlerinin bir kısmı, Kürdistan'ın muhtariyeti için Çar'a telgraf göndermişlerdir.

2. Kürd İstiklal Komitesi (Kürt Bağımsızlık Komitesi)

Kürt İstiklal Komitesi, 1918'de Kahire'de kurulmuştur. Sureya Bedirxan, bu örgüt içinde çok yoğun bir çaba içindedir. Komitenin başkanı, eski Şam Valisi ve Şura-yı Devlet üyelerinden

Mardinizade Muhammed Arif Paşa (1852-1920), sekreteri ise Sureya Bedirxan'dır. Mevlanzade Rifat'ın özel belgeleri arasında komitenin kurucularının adları da vardır. Sureya Bedirxan 1917-1918 yıllarında, Kahire'de *Kürdistan* adlı bir gazete yayımlar. Gazete Kürdlerin çıkarlarını savunur, on beş günde bir yayımlanır. (s. 43.) Gazete, Avrupai güçlere, sık sık Kürdlerin haklarını ve özgürlüklerini hatırlatmaktadır.

3. Kürdistan Teali Cemiyeti

Kürdistan Teali Cemiyeti, 17 Aralık 1918'de, İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyetin Diyarbakır, Harput, Hınıs, Derik, Koçgiri, Hozat, Bitlis, Erzurum, Van, Siirt, Muş, Bayezid, Arapgir, Garzan gibi yerlerde on dokuz şubesi vardır.

Birçok Kürd örgütünde yöneticilik yapmış Memduh Selîm, süreci, Kürdlerin isteklerini şöyle ortaya koymaktadır: "Kürdler, bir millet olarak yaşamak, benliklerini muhafaza ederek yaşamak, mesut yaşamak ve ancak kendi ruhlarından doğan bir idare altında yaşamak gayesini çok uzun zamanlardan beri takip edegelmişlerdir. Açıkça bilinmelidir ki Kürd ruhundan doğmamış hiçbir idare, Kürdistan'da payidar olamayacaktır. Kürd mukadderatına ancak Kürd arzuları hâkim olacaktır. Kürdler yaşayacak ve yükselecektir (s. 25-26.)."

Koçgiri Ayaklanması sırasında Kürdler, bölgede bazı bildiriler dağıtmışlardı. Bunların en önemlisi, *Kürt Hükûmet-i Muvakkatisi (Geçici Kürt Hükümeti)* imzalı bildiridir. (s. 77.) Bu bildiri, Kürd Hükûmeti'nin kuruluşunu bildirmekte, Wilson Prensipleri çerçevesinde Osmanlı saltanatına bağlı muhtar bir Kürdistan için çalışacaklarını dile getirmektedir. Bu, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin önemli bildirilerinden biridir.

4. Kürd Millet Fırkası

Kürd Millet Fırkası ile ilgili olarak 19 Temmuz 1919 tarihli Osmanlı basınında bazı haberler var. Memduh Selim, Hizanizade Kemal Fevzi, Babanzade Aziz, Necmeddin Hüseyin gibi bazı

yurtseverlerin yer aldığı bu fırkanın temsilciliğini Memduh Selim yapmaktadır. (s. 87.)

5. Kürd Demokrat Fırkası

Kürd Demokrat Fırkası hakkında Ağustos 1919'dan itibaren Osmanlı basınında ve *Jin* gazetesinde bazı haberler yer almıştır. Kürd Demokrat Fırkası yöneticilerinden Abdülaziz Yamulki, Wilson Prensipleri çerçevesinde, Kürtlerin haklarının, özgürlüklerinin garanti altına alınmasını istemektedir. (s. 89 vd.)

6. Kürd Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti (1920)

Kürd Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti'nin kurucuları şunlardır: Bedirxanı Emîn Elî, Bedirxanî Ferîd, Şükrü Baban, Fuad Baban, Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Şükrü Mehmet, Bitlisli Kemal Fevzi, Ekrem Cemil Paşa, Kerküklü Necmettin Hüseyin, Mevlanzade Rifat, Memduh Selim. Cemiyetin başkanı Emîn Eli Bedirxan, sekreteri Memduh Selim'dir. Wilson Prensipleri uyarınca Kürdistan'ın bağımsızlığı planlanmaktadır. Bu ilişkiler ağında, özellikle Büyük Britanya'nın yardımı talep edilmektedir. Kırmızı, beyaz, yeşil, beyaz ortasında güneş Kürd bayrağını Kürd Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti tasarlamıştır.

7. Kürdistan İstiklal ve İstihlas Komitesi (Kürdistan Bağımsızlık ve Kurtuluş Komitesi)

Kürdistan İstiklal ve İstihlas Komitesi'ni Şêx Seîd önderliğindeki 1925 direnişinden sonra yazıldığı anlaşılan bir bildiriden öğreniyoruz. Bu bildiride, *Kürdistan İstiklal ve İstihlas Komitesi Merkez-i Umumisi* şeklinde bir imza var. (s.101-102.)

Kürdistan İstiklal ve İstihlas Komitesi, Sovyetler Birliği yetkilileriyle ilişki kurmaya çalışıyordu. Bu ilişkilerle ilgili önemli bir belge, Cibranlı Halid Bey'in, Sovyetler Birliği'nin Erzurum Konsolosu Pavloski'ye ilettiği, örgütün on maddeden oluşan karar ve koşullarını içermektedir. Sözü edilen on maddede, Kürdistan hakkında bilgi verilmekte; Kürdlerin, Kürdistan'ın bağımsızlığına

vurgu yapılmaktadır.

Kürdistan İstiklal ve İstihlas Komitesi'nin, İstanbul, Kars, Beyazıt, Malazgirt, Varto, Hınıs, Muş, Bitlis, Van, Siirt, Şırnak, Cizre, Diyarbakır, Mardin, Harput, Erzincan, Dersim gibi alanlarda şubeleri vardır.

Örgütün merkez komitesi üyelerinden Bitlisli Kemal Fevzi, 23 Kasım 1923'te Sovyetler Birliği'nin Urmiye'deki konsolosuna Simko'nun bir mektubunu iletir. Bu görüşmede Kemal Fevzi, Sovyetler Birliği'nin Kürdlere yardım etmesini talep eder. Yardım edip etmeyeceklerini öğrenmeye çalışır.

O günlerde, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı, Ankara ve Tahran temsilciliklerine gönderdiği bir talimatta, Kürd meselesinin uluslararası bir mesele olarak görmediğini açıklar. Kürdistan'a otonomi verilmesini reddettiğini bildirir. Türkiye, Kürdistan'a otonomi verirse bizim çıkarlarımıza aykırı bir gelişme olur, der. (s. 109-112.)

Araştırmacı yazar Malmîsanij, bu bilgileri, Dr. Afrasyab Hawramanî'nin, *Piranh Şeyh Said Devrimi* incelemesini kaynak göstererek vermektedir.

Burada, Sovyetler Birliği yöneticilerinin anti-Kürd tutumu dikkati çekmektedir. Sovyetler Birliği yöneticileri, 1910'larda, *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakk*ından söz ediyorlardı. 1923'e gelindiğinde Kürd, Kürdistan sorunun uluslararası bir sorun olduğunu bile kabul etmiyorlar. Hâlbuki bölünmeden, parçalanmadan paylaşılmadan dolayı Büyük Britanya'nın (Irak'ın), Fransa'nın (Suriye'nin), Türkiye'nin ve İran'ın içinde olmasından dolayı uluslararası bir sorun olması açık bir şekilde ortada durmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1920'lerde, Memduh Selim, Kemal Fevzi, Emin Elî Bedirxan, Sureya Bedirxan, Kamiran Bedirxan, Celadet Bedirxan, Ekrem Cemil Paşa, Kadri Cemil Paşa, Mevlanzade Rifat, Liceli Ahmed Ramiz, Dr. Mehmet Şükrü, Alişêr, Nuri Dersimi, Cibranlı Halid birçok gibi Kürd aydınının, Kürdler ve Kürdistan için çok yoğun bir çaba içinde oldukları gö-

rülmektedir. Her ne kadar İstanbul'da faaliyet yürütüyorlarsa da Kürdistan'la, halkla ilişki kurmaya gayret ettikleri de açıktır.

***

Jîn, Kurdistan, Serbestî, Seda gibi yayın organlarında dile getirilen bu Kürd, Kürdistan isteklerine rağmen Lozan'da, Kürdler, Kürdistan, bölündü, parçalandı paylaşıldı. Ondan sonra, Kürdlerin, Kürdcenin inkârı devletin temel bir politikası oldu. Herkesin, yeni Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan herkesin Türk olduğu, Kürdce diye bir dilin olmadığı savunuluyordu.

Harf Devrimi

Hâlbuki Malmîsanij'in *1925'ten Önce Ayrılma Taraftarı Kürt Örgütleri* adlı çalışmasında da görüldüğü gibi, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Kürdler arasında yoğun toplumsal, siyasal, kültürel çalışmalar var. *Kürdistan, Kürd Teavün ve Terakki* gazetesi, *Rojî Kurd, Hetawî Kurd, Jîn, Serbestî, Seda* gibi yayın organlarında, Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti, Hêvî Kürd gibi örgütlerde, yukarıda adları belirtilen yedi örgütte, bu çalışmaları izlemek mümkündür. İnkâr ve imha sürecinde, yeni Kürd nesillerine bu çalışmaların ulaşmasını engellemenin önemli bir yolu kanımca Harf Devrimi olmuştur.

Harf Devrimi'nin çağdaş dünya ile bütünleşme anlayışıyla ilgili olduğunu düşünürdüm ama yukarıda belirtilen ilişkiler söz konusu olduğu zaman Harf Devrimi'nin, ilk planda, Kürdlerle, Kürdlerin asimilasyonuyla ilgili olduğu daha rahat söylenebilir.

1 Kasım 1928 Harf Devrimi'nin, Türkler için ve Kürdler için anlamı çok farklıdır. Harf Devrimi'yle Türklerin çağdaş dünya ile daha kolay bir şekilde bütünleşme yoluna girdikleri söylenebilir. Kürdler için ise Kürd dilinin ve kültürünün reddedilmesi, Kürdlerin Türk dili ve kültürü içinde yaşamaya zorlanmalarında uygun bir zeminin yaratılması anlamına gelir. Harf Devrimi'yle geçmiş, bıçakla kesilmektedir. 1928'den, daha

doğrusu, cumhuriyetle birlikte doğan Kürdlerin, Kürdlerin geçmişi hakkında hiçbir sağlıklı bilgiye sahip olamayacakları açıktır. 1928'den sonra, daha doğrusu cumhuriyetten sonra Kürd çocuklarına verilen bilgiler ise Türk oldukları, Kürdce diye bir dilin olmadığı şeklindedir. Bu bilgileri, kamu yönetimi, ordu ve polis, basın, okullar, üniversiteler, yargı, organize bir şekilde vermektedir. Harf Devrimi'yle Kürd çocuklarının zihinleri tam bir beyaz kâğıt şeklindedir. Okulda ne söylenirse o kaydedilecektir. Kürdlere sağlıklı bilgiler verecek Kürd aydınları ise ya çatışmalarda öldürülmüştür ya cezaevinde ya illegal yaşamakta ya da mültecidirler. Harf Devrimi sürecinde yetişen Kürd neslinin, Malmîsanij Hoca'nın sözünü ettiği, yukarıda kısaca belirtilen ilişkiler konusunda sağlıklı bir bilgiye ulaşamayacakları açıktır.

12 Mart Rejimi'nde, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nde yapılan duruşmalar önemli bir eşiğin aşılmasını sağlamıştır. O günlerde Kürdler, bu yazıda ifade edilen bilgilere sahip değildi. Örneğin *İddianameye Cevap* metinlerinde bu bilgiler görülmez. Ben o zamanlar otuz iki otuz üç yaşlarındaydım. Dr. Tarık Ziya Ekinci ve arkadaşları kırk kırk altı yaşlarındaydı. Musa Anter, Şükrü Ramanlı, Çeto Akgül, Halil Ağa, Hurşit Ağa gibi bugün (Ağustos 2020) hepsi de rahmetli olan daha yaşlı Kürd tutuklular da vardı. *Devrimci Doğu Kültür Ocakları* mensupları ise on sekiz yirmi iki yaş civarındaydılar. Yaşça daha küçük, lise öğrencileri, ortaokul öğrencileri olan DDKO üyesi iddiasıyla getirilen çocuklar da vardı. Mehmet Emin Bozarslan, Malmîsanij gibi hocaların, Kürdlerin XX. yüzyılın ilk çeyreğindeki basın ve örgüt faaliyetleri ile ilgili çalışmalar yapmaları 1970'lerin ortalarında başlamış, gittikçe yoğunlaşarak bugünlere kadar gelmiştir. Bugün, Said Veroj'un da bu sürece katılan bir araştırmacı-yazar olduğu söylenebilir.

nerinaazad, 17.06.2020

İSKÂN TOLUN

İskân Tolun, 1966 Batman, Beşiri Uğrak köyü doğumlu. Êzîdî bir Kürd. Yoksul bir çiftçi ailesinin oğlu. Mîhemetkê Rêzigundî Bavik'ine mensup. İlkokulu bitirdikten sonra, çocuk yaşta hayata atılıyor. Metropollerde inşaat işçiliği, garsonluk gibi çeşitli işlerde çalışıyor.

1985'ten beri Almanya'da yaşıyor. Alman vatandaşı. Almanya'da bazı firmalarda işçi, bazı firmalarda şoförlük gibi işlerde çalışmış. Kaynakçılığı öğrenip taşeron bir firmada demir-döküm işlerinde çalışmış. Ailesinin hastalanması üzerine işi bırakmak zorunda kalmış.

Yazar, İskân Tolun'dan sonra bir de (Easy) şeklinde bir sözcük kullanıyor.

İskân Tolun'un çok önemli bir özelliği, okuryazar bir Êzîdî Kürd olması. Ragıp Zarakolu'nun kendisiyle yaptığı bir röportajda, *"Elimden kitap kalem düşmedi."* diyor. Çok okuyan aynı zamanda yazan bir kişi. Ragıp Zarakolu, İskân Tolun'u *kitap kurdu* olarak tanıtıyor. Aynı zamanda ona *modern dengbej* diyor. (Yeni Yaşam, 1 Aralık 2019.)

İskân Tolun'un (Easy) yayımlanmış kitapları şunlar:

Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter 1 (İllustrasyon Roman, Babıali Kitaplığı, Ocak 2017, İstanbul.)

Girdap, Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter 2 (Babıali Kitaplığı Kasım 2017, İstanbul.)

İsyan, Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter 3 (Babıali Kitaplığı Temmuz 2018, İstanbul.)

Diaspora, Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter 4 (Babıali Kitaplığı, Nisan 2019, İstanbul.)

Üç Kafadar (Babıali Kitaplığı, Ocak 2020, İstanbul.)

Bu beş kitabı, dikkatle, ilgiyle, zevk alarak okudum. İskân Tolun'un (Easy) yayımlanmış iki kitabı daha var. İlk kitabının adı *Gerçek Hikâyeler ve 444 Kitabın Özeti*'dir. Son kitap ise *İbret Ulu Tanrım* başlığını taşıyor. İlk kitabı ve son kitabı henüz görmedim.

İskân Tolun (Easy), Êzîdî bir Kürd. Êzîdîlere karşı yapılan zulümleri, haksızlıkları yakından biliyoruz. Bunu, İskân Tolun da kişi olarak, aile olarak, Bavik olarak yakından biliyor. Bunun bilincinde. Ragıp Zarakolu'nun, kendisiyle yaptığı, yukarıda söz edilen röportajda bunu çarpıcı bir şekilde dile getiriyor. 1970'lerde, Batman'da, Êzîdîlere karşı gerçekleştirilen katliamları yakından gördüğünü, yaşadığını anlatıyor. *Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter 1* kitabında, o günlerde babasıyla birlikte doktora giden çocuğun kendisi olduğunu vurguluyor. O günlerde, her gördükleri Êzîdîye saldıran, Êzîdî avına çıkmış Batmanlılardan korunmak için, nasıl köşe bucak saklandıklarını belirtiyor. (s. 147.)

***

Olaylar, Batman'ın, Cennet adlı beldesinde geçiyor. Cennet yazarın yaratmasıdır. Ragıp Zarakolu'na verdiği röportajda anlatılan olayların gerçek olduğunu ama farklı adlar kullandığını da belirtmektedir.

Olaylar, Cennet'te simit satan Remzi adlı kibar, yakışıklı bir delikanlının etrafında gelişmektedir. *Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter* romanının dört cildinde de olaylar, Remzi'nin etrafında gelişmektedir. Remzi, ailesine, kardeşlerine, yeğenlerine bağlı bir kişidir.

Remzi, Cennet'te, anası Zeyno, ağabeyi Osman, kız kardeşi Kezban'la birlikte yaşamaktadır. Babası genç yaşta ölmüştür. Sevgilisi Şule, hiç beklenmeyen bir zamanda evde yanarak yaşamını yitirmiştir.

Simit patronu Cafer, Remzi'yi kıskanmaktadır. Uyuşturucu iş-

leri ile uğraşan Görmezleri, Kenan'ı kışkırtarak tepesinde simit tablası ile dolaşan Remzi'ye saldırtmıştır. Çatışma sırasında Remzi, kendisine saldıran üç kişiyi de bıçakla yaralar. Bundan sonra, olay adliyeye yansır. Remzi hakkında da Remzi'ye saldıranlar hakkında da davalar açılır. Remzi, Cennet Cezaevi'ne kapatılır. Remzi, cezaevine kapatılınca ağabeyinin eşi Peri, Osman'ı, aileyi, üç çocuğunu terk ederek Kerim adlı bir fabrikatörle Mersin'e kaçar.

Olayların gelişimi sırasında çok çeşitli insanlarla, devletin çeşitli kurumlarıyla karşılaşıyoruz. Cennet beldesinde, insan ilişkilerinin, kurumlarla insanlar arasındaki ilişkilerin nasıl örüldüğünü görüyoruz.

Cennet Cezaevi, başlı başına önemli bir kurumdur. Cezaevi gardiyanı Selim, dürüst bir kişidir. Dürüstlüğünden dolayı, Konya'daki bir cezaevinden Cennet'e sürülmüştür. Remzi'nin suçsuzluğunu anlamıştır; ona arka çıkmakta, yardım etmektedir. Cennet Cezaevi'nde Sılo, Sılo'nun eşi Sultan, Kafasız Mahmut, Hiso, Ziya Çavuş, Obabaşı Kazo, Şeyhmus, Yusuf, Gardiyan Kubat, Gardiyan Cahit, farklı tiplerde insanlardır. Yazar İskân Tolun, bu insanlar arasındaki ilişkileri ustalıkla anlatıyor. Perçin komutan, polisler, Cezaevi Müdürü aynı şekilde dile getiriliyor.

Romanın birçok bölümünde, Cennet beldesinin etrafındaki Qêre Dağı'nın güzellikleri, yaylalar, çiçekler, ağaçlar vs. betimleniyor. *Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter* romanının birçok bölümünde Êzîdîlerle ilgili anlatımlar da var.

Remzi'nin Cennet Cezaevi'nden Adana Cezaevi'ne sevkiyle olayların akışında değişiklikler oluyor. 12 Eylül'le birlikte gelişen çatışmalar sürecinde ailenin İstanbul'a taşındığını görüyoruz.

Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter romanının dördüncü cildi *Diaspora* adını taşıyor. Remzi, İstanbul'da yaşanan bir çatışma yüzünden Almanya'ya iltica etmek zorunda kalıyor. Orada da karıştığı bir çatışmadan dolayı cezaevine düşüyor. İskân Tolun, buradaki insan ilişkilerini anlatırken Alman cezaevlerinin yapısı konusunda ayrıntılı bilgiler veriyor. İster istemez Cennet Cezaevi ile Alman cezaevi arasında bir karşılaştırma yapıyorsunuz.

Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter romanının dört cildinde de olaylarda geçen bazı durumları anlatan çok güzel resimler var. Resimler, Waldemer Cech'e ait.

Yazar İskân Tolun, *Üç Kafadar* isimli romanında ise on altı yaşlarında Batmanlı üç Kürd gencin Antalya, İzmir, Isparta üçgeninde iş arama, çalışma maceralarını dile getiriyor. Bu romanın, hüzünlü bir bitişi var. Üç kafadardan biri, kayınpederinin sıcak ilgisiyle kendisini kurtarıyor. Diğer ikisi yaban ellerde harcanıp gidiyor. Bu kafadarlar, bu Kürd gençleri, bir davaya sahip olsalardı böylesine harcanıp gitmezlerdi. Burada yazar İskân Tolun'un dikkate değer bir kurgusu var.

İskân Tolun, ilkokuldan sonra eğitime devam etmemiş ama kendi kendisini yetiştirmiş bir arkadaş. Böylesine romanlar yazması dikkate değer, övülesi bir durum.

İskân Tolun, en büyük amacının Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmak olduğunu söylüyor. İnsanın, böyle hülyaları, ütopyaları olması, bunları gerçekleştirmeye çalışması güzel bir gelişme ama bu küçük hataları, yanlışları düzeltme gereğinin önüne geçmemeli. İskân Tolun'un kitaplarında da birçok imla hatası, yanlış var.

İsyan adlı üçüncü ciltte, 274. sayfada Danıştay diye başlayan cümlede ifade edilenler yanlış. Bu tür operasyonları, Danıştay değil vali, kaymakam, genel müdür, gibi bürokratlar yapar. Danıştay, bu idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığını denetler.

Remzi'nin Çilesi Ölünce Biter romanının çeşitli bölümlerinde, *tevessül etmek* sözü geçiyor; söz, *girişmek, yapmak* gibi bir anlamda kullanılıyor. *Diaspora* başlıklı dördüncü ciltte de *senkronik* sözcüğü sık sık kullanılıyor. Onun da *aym anda* gibi bir anlamı var.

İskân Tolun Türkçe yazıyor. O zaman Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlüğü* ve *Yeni Yazım Kılavuzu*, yazara çok yardımcı olacaktır. İskân Tolun, neden Kürdce yazmadığı konusunda kendi kendisini sorgulamalıdır.

*nerinaazad,*13.08.2020

DEVRAN

Devran, Doğan Karaağaç'ın, Cendere adlı romanında başkahraman olan yurtsever gencin adıdır. Kitabı Ağustos 2020'de, İstanbul'da Yeni Alan Yayıncılık yayımlamış. 236 sayfa. Romanın girişinde, Fikret Başkaya'nın ve Harun Güneş'in, ön söz yerine geçen yazıları var.

Devran, on altı yaşlarında, Çermik (Diyarbakır) doğumlu bir Kürd genci. Van'da Sağlık Kolejinde okuyor. İkinci sınıftayken, *devrim yapacağız,* diyerek okulu terk edip eve dönüyor. Kendisi gibi birkaç arkadaşı daha var. Roman 1970'li yıllara, 12 Eylül Dönemi'ne odaklanmış. Geriye dönüşlerle 1915 Ermeni Soykırımı, Şêx Seîd Direnişi, gibi konular da işleniyor.

Aile, yoksul; köyden ayrılmış, Çermik'te yaşıyor. Daha doğrusu, Çermik'te yaşama tutunmaya çalışıyor. Babası Hacı Bayram, pazarda, üzüm gibi birtakım ürünlerini satarak elde ettiği paralarla ailesini geçindirmeye çalışıyor. Hacı Bayram'ın *haca*sı, Hicaz'a giderek kazanılmış bir unvan değil. Doğuştan kendisine verilen ad.

Devran'ın anası ve babası, oğullarını evde görünce "Henüz tatil değil, neden geldi acaba?" diye çok şaşırıyorlar. Hacı Bayram, bunu oğlu Devran'la konuşuyor.

Devran'ın dağa çıkması, babasıyla yaptığı uzun bir tartışmadan sonra gerçekleşiyor. Devran'ın dağa çıkması çok dikkatimi çeken bir konu oldu. Bunu biraz açmalıyım.

Baba Hacı Bayram, oğlu Devran'ı yanına oturtup onun neler düşündüğünü öğrenmeye çalışıyor. Devran, Kürdlere çok haksızlık yapıldığını, haksızlıkların günden güne arttığını, bunu düzel-

mek için mücadele etmek gerektiğini söylüyor. Mücadeleye katılmak için okuldan ayrıldığını söylüyor. Sık sık *devrim yapmak gerekir, devrim yapacağız,* diyor.

Babası, "Devrim nedir, nasıl yapılır?" gibi sorular soruyor. Oğlu Devran devrimin nasıl yapılacağını anlatıyor.

Devran'ın babasıyla konuşmaları, bende, İbrahim Küreken'in *Parçası, Tamğı, Mahkûmu, Sürgünü Oldum'* (İletişim, Ağustos 2016.) kitabını çağrıştırdı. O kitapta da gençler, sık sık *devrim yapmak*tan söz ediyorlardı.

Babası Hacı Bayram, durumu anladıktan sonra, devletin askerlerinden, polisinden, tankından, topundan, uçaklarından vs. söz ediyor, *"Siz ise bir* şeyin sahibi değilsiniz, bu düşüncelerinden vazgeç." diyor. Devran, *"Artık bizim de çok silahımız var, biz haklıyız."* diyor. Devrim yapmak için dağa çıkacağını söylüyor. Hacı Bayram, Şeyh Said'den, Sey Rıza'dan söz ediyor. *"Devletin gücü karşısında onlar da bir şey yapamadı; siz, hiçbir şey yapamazsınız."* diyor. Devran, "A*rtık çok şey değişti. Onların zaaflarından da ders aldık, bu dönem çok farklı."* diyor.

Devran, düzende yaşanan haksızlıklardan söz ediyor. Hacı Bayram, *"Bu Allah'ın düzenidir. Allah düzeni böyle kurmuş."* diyor. Devran, *"Bu Allah'ı*n düzeni değil, öyle olsaydı, Allah daha adaletli bir düzen kurardı. Bu, zenginleri*n yoksulları kandırmak için ürettikleri bir görüş."* diyor. (s. 67-76.)

Babası, *"Artık yaşlıyız, bize kim bakacak, tek umudumuz sensin."* diyor. Devran, *"Adaletli bir toplum kuracağız, insani bir yaşam olacak, herkes mutlu olacak."* diyor.

Hacı Bayram, *"Karar vermeden önce, Şinto k*öyüne git, *Mele Ali'yle görüş. Onun anlatacaklarına göre karar ver."* diyor. Devran, *"Ben kararımı vermişim. Kimseyle görüşmem gerekli değil."* diyor. (s. 77.)

Hacı Bayram, sitemlere, hayal kırıklıklarını dile getirmeye başlıyor. *"M*ücadele sırasında yakalanırsan karakol karakol dolaşıp seni aramam, sormam bunu bil." diyor.

"Cezaevine düşersen seni ziyarete gelmem, beni bekleme." diyor. *"Ölü ele geçersen senin cesedinin peşinde koşmam, dağ tepe dolaşıp seni*

aramam, seni hiçbir makama sormam. Bunları bil." diyor. (s. 77-78.)

Devran, *"Tamam baba."* diyerek evden ayrılıyor. Bir daha eve dönmüyor. Devran, Çermik çevresindeki bir dağa çıkıp arkadaşlarına katılıyor. Yedi sekiz arkadaşı var. Artık, Devran için dağ hayatı başlıyor. Dağdan dağa, mağaradan mağaraya dolaşıyorlar. Bu gençler, kendi aralarına planlar yapıyorlar; planlarını yaşama geçirmek için çalışıyorlar. Hepsi bir silaha sahip değil, tek tip üniformaları da yok henüz.

Gruptaki arkadaşları, bir mağarada kendi arlarında sohbet ediyorlar. Gruptaki arkadaşlarından biri, arkadaşlarına, *"Biz ne kadar süre içinde devirim yaparız, başarıya ulaşırız?"* şeklinde bir soru soruyor. Arkadaşlarından bu konudaki düşüncelerini birer birer açıklamalarını istiyor. Cevap olarak gruptaki bir arkadaşı *"Bir yıl."* diyor. *"Biz bir yılda devrim yapar, başarıya ulaşırız, adaletli, insani bir toplumu kurarız."* diyor. İki yıl diyen, üç yıl diyen arkadaşlar da var. Devran *"En az yedi yıl lazım."* diyor. Öbür arkadaşları, gruba inancının azalması olarak değerlendirip Devran'ı eleştiriyorlar. Soruyu soran arkadaş ise kendi görüşünü açıklıyor. *"Altı ayda bir devrim yaparız."* diyor. Grupta bir de kız arkadaş var. O da sohbete, tartışmaya, dağ hayatına katılıyor. Devran'la kız arkadaşı arasında bir sevgi gelişiyor, giderek bir aşk yaşanıyor ama örgütün bu konudaki katı kurallarından dolayı bu sevgi, aşk, daha ileri bir aşamaya ulaşamıyor. (s. 161-166.)

Bu arada arkadaşlarından biri, dağ hayatına ayak uyduramadığı için, arkadaşlarına, gruba haber vermeden dağdan iniyor. Arkadaşlarına, gruba haber vermeden dağdan inen kişi altı ayda devrim yaparız, diyen genç. Bu grupta moral çöküntüsü yaşatıyor. Devran, *bu ayrılış grubu etkilememeli,* diyerek arkadaşlarına moral vermeye çalışıyor.

***

Devran'ın dikkate değer bir kişiliği var. 15 Ağustos Eruh ve Şemdinli baskınlarından sonra, binlerce genç gerillaya katıldı.

Bunların ne kadarı Devran gibi katıldı, babasıyla, ailesiyle tartışarak katıldı? Devran gibi katılanların çok az oluğunu düşünüyorum. Gençlerin çoğu, ailesine haber vermeden evden ayrıldı, gerillaya katıldı.

Mücadelenin ileri safhalarında, köylerin yakılması, yıkılması sürecinde, bazı aileler, çocuklarını kendi istekleriyle dağa gönderdi. Yine bu dönemde, mücadele sırasında eşini, oğulların kaydeden kadınlar, genç kızlarını, özel timlerin, güvenlik güçlerinin tasallutundan kurtarmak için kendisi dağa gönderdi. Bazen bu kadınların kendileri de mücadeleye katıldı ama 1980'lerin başlarında, 12 Eylül'den önce, Devran gibi katılanların çok az olduğu söylenebilir.

Dağ hayatı çok zor geçiyor. Aç susuz kaldıkları oluyor. İhbarlardan dolayı köylere yaklaşıp yiyecek temin edemiyorlar.

Grup, bir üzüm bağında birkaç salkım üzüm yerken bağın sahibi onları yakalıyor. Bağın sahibi ve grup arasında bir sohbet başlıyor. Bağın sahibi, Devran'ın babası Hacı Bayram'ın sözünü ettiği Şinto Köyü'nden Mele Elî.

Mele Elî, Şêx Seîd Direnişi'ne katılan bir yurtsever. Şinto Mele Elî, gençlerle yaptığı sohbette, *"Biz hiçbir şey yapamadık, yenildik, siz de yenilirsiniz, gençliğinize kıymayın, yol yakınken bu işlerden vazgeçin."* diyor. Şêx Seîd Direnişi, Şêx Riza Direnişi hakkında, Ermeniler hakkında geniş bilgiler veriyor. 1915 Ermeni Soykırımı'nın Çermik-Çüngüş taraflarında nasıl yaşandığını anlatıyor. (s. 114 vd.)

Şinto Mele Elî'nin Ermeniler hakkında verdiği bilgiler çok dikkate değerdir. Örneğin 1915'ten önce Çermik, Çüngüş taraflarında nüfusun çok büyük bir kısmının Ermeni, Asuri, Süryani, Keldani olduğunu anlatıyor. Bu bilgiler kanımca çok önemli ama Şêx Seîd direnişine katılan bir yurtseverin gençlere yılgınlık vermesi kabul edilemez. Şinto Mele Elî'nin şöyle söylemesi daha değerli olabilirdi. *"Biz başarıya ulaşamadık ama Kürdlere yapılan baskılar, haksızlıklar da bugün de sürüyor. Kürtlerin hak ve özgürlüklerinin kazanmak için mücadele etmeleri elbette önemlidir vs."*

Bu arada, bir genç daha gruptan ayrılıyor, devlete teslim oluyor. Devran, yine grupta yılgınlık yaşanmaması için çaba sarf ediyor. Gruba haber vererek ayrılanlar da oluyor.

Devran'ın çok dikkate değer bir kişiliği var. Çok sağlam bir duruşa sahip. Süreç hakkında bilgisi de var.

12 Eylül'ün başladığı günlerde örgüt, Devran'ın görev yerini değiştiriyor. Devran, dağdan iniyor. Diyarbakır'da, Sur'da kiraladıkları bir evde çalışmaya başlıyor. Yazar Doğan Karaağaç, bu evin Meryem Ana Kilisesi'ne yakın bir ev olduğunu anlatıyor. Yazarın anlatımlarından, Meryem Ana Kilisesi, Cemil Paşa Konağı, Dengbêjler Evi, Ahmet Arif Evi gibi yapıların olduğu çevreyi yaşar gibi oldum.

Devran bir gece, bir örgüt çalışması sırasında, baskınla polisin eline geçiyor. Tutuklanıyor, cezaevine konuluyor.

Doğan Karaağaç, romanını üç cilt olarak tasarlamış. Devran'ın sonunu, Babası Hacı Bayram'ın tutumunu romanın ikinci, üçüncü cildinde göreceğiz.

***

Kürd aile yapısı ile ilgili bir not vermek iyi olacak. Ailede ana ile oğul, kızla baba, oğulla kız ilişkileri hakkında, kardeşler, amcayla yeğen ilişkileri hakkında kısa bir açıklama... Bu arada dayıyla yeğen, teyzeyle yeğen, halayla yeğen ilişkilerinin nasıl geliştiği hakkında bir not...

Baba Hacı Bayram'ın Devran'a sitemleri, hayal kırıklıkları, yukarıda kısaca dile getirildi. Fiilen yaşananlar ise şöyledir: Mücadele sırasında, bir gerilla, güvenlik güçlerinin eline geçtiği zaman ve aile bu durumu öğrendiği zaman, karakol karakol, makam makam dolaşıp oğullarının, kızlarını nerede tutulduğunu öğrenmeye çalışmıştır.

Bir gerilla cezaevine düştüğü zaman aile onu muhakkak ziyaret etmiştir. Cezaevi, Tekirdağ, Edirne, Çanakkale gibi uzak alanlarda olsa bile. Aile fakir bile olsa yol parasının denkleştirip bu ziyareti

gerçekleştirmektedir.

Hiçbir gerillanın cesedi dağda kalmamıştır. Aile, dağ tepe dolaşıp oğlunu, kızın bulmuş; onun için mezar yapmaya çalışmıştır.

Cumartesi Anneleri buna çok önemli bir örmektir. Aileler bugün de 808 haftadan daha fazla bir zamandır, eşlerinin, çocuklarının, kardeşlerinin kemikleri peşinde koşmakta, onlar için mezar yapma arzuları ile yaşamaktadır.

Bu, Kürd aile yapısının sağlamlığını, ailedeki insan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde geliştiğini göstermektedir.

***

Doğan Karaağaç *Cendere* romanını Türkçe yazmış. Akıcı, kolay anlaşılır bir dili var. *Cendere*, toplumsal ve ruhsal sıkışmayı isabetle anlatan bir kavram. İyi seçilmiş bir sözcük ama şu konu her zaman önemli olmalıdır: Yazar, neden Kürdce yazmadığı konusunda kendisini sorgulamalıdır.

nerinaazad, 07.09.2020

HALEPÇE ARŞİVLERİNİN YAKILMASI VE KDP'YE SALDIRI

Bu gösteriler sırasında şehrin arşivleri de yakıldı. *Halepçe Belediye Başkam Kwestan Ekrem, 1988'deki kimyasal saldırıda dahi zarar görmeyen kent arşivinin dün akşamki gösteriler sırasında yandığım söyledi*

Göstericiler, kamu binaları yanında Kürdistan Demokrat Partisi'nin Halepçe'deki bürosunu da yaktılar. 100 milyon dinar (83 bin dolar) zarar meydana geldi. KDP Halepçe İl Teşkilatı Sorumlusu Besam Ali de "Sorulması gereken asıl soru şu: Neden birileri özellikle KDP'yi hedef aldı çünkü bizim dışımızda hiçbir partinin binasına saldırmadılar. Çoğu zaman biz yerel idare ile halk arasında arabulucu da oluyoruz." dedi. (Nerinaazad, 25 Ağustos 2020.)

Bu, Halepçe'de yaşanan ilk olay değil. Yıllar önce de yine bu tür göstericiler, Halepçe Soykırım Anıtı'nı yıkmışlardı. Soykırım yaşamış bir halkın geliştirdiği bu eylemlerin Kürdlere bir yararı olmadığı açıktır. Bu eylemler, ancak Kürdlerin düşmanlarını sevindirir. Bu tür eylemler, bunu yapanların ulusal bilince ulaşmadıklarını gösterir. Özellikle soykırım yaşamış Halepçe'de bu tür eylemlerin yaşanması çok düşündürücüdür.

Peter Galbraith, Rudaw'ın kendisiyle yaptığı bir röportajda, *"Kürdlerin düşmanları çoktur ama en kötü düşmanları kendileridir."* diyordu. Burada, vurgulanması gereken temel fikir, Kürdlerin düşmanlarının çok olması değil en kötü düşmanlarının kendileri olmalarıdır. (Nerinaazad, 24 Ağustos 2020.)

Halepçe'de bu tür eylemlere girişenler, ancak bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu eylemcilerin KDP bürolarını yakmaları, ayrıca üzerinde durulması gereken bir süreçtir çünkü Halepçe, Silê-

manî gibi kentlerde sık sık KDP büroları benzer operasyonlarla karşı karşıya kalıyor. Bu konuyu biraz daha yakından değerlendirmek gerekir, kanısındayım.

Kurdistan24 sitesinde 23 Ağustos 2020'de İbrahim Güçlü'nün bir makalesi yayımlandı. Makale *KDP, Bütün Zamanların Geçerli Değeri* başlığını taşıyor. İbrahim Güçlü, bu yazısında1946'da kurulan Kürdistan Demokrat Partisi'nin Kürdlerin, Kürdistan'ın tarihinde çok önemli bir kurum olduğunu vurguluyor. KDP'nin Kürdlüğü koruduğunu, ürettiğini, savunduğunu dile getiriyor. Bu yazıda dile getirilen duygulara, düşüncelere aynen katılıyorum. Bunlara, küçük bir ekleme yapmak işitiyorum.

Barzan Medresesi

Barzan Medresesi, sadece Kur'an, hadis, fıkıh, kelam, Arapça, sarf-nahiv (dilbilgisi) vs. okutulan bir kurum değildir. Kürtlüğü de üreten, dili, kültürü nesilden nesle aktaran bir kurumdur. Şüphesiz medresede, Kürdlük diye bir ders yoktur. Bu, Barzan Medresesi çerçevesinde gelişen insan ilişkilerinin yarattığı bir ortamda üretilen duygular ve düşüncelerdir. Medresede, Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî gibi dersler de yoktur ama medresede, özellikle Barzan Medresesinde eğitim görenler, Ehmedê Xanî, Meleyê Cizîrî, Feqiyê Teyran, Hecî Qadirê Koyî gibi Kürd düşünürlerle muhakkak karşılaşır. Medresenin Kürd okulu olduğu besbellidir.

Barzanîlerde ulusal hareket, Şêx Evdilselam Barzanî'yle (1868-1914) başlamıştır. Şêx Ehmed Barzanî, Mele Mistefa Barzanî'yle, oğullarla, torunlarla, derinleşerek, yaygınlaşarak bugünlere kadar gelmiştir.

Şurası önemli bir gerçektir: Barzanîler, Osmanlı yönetimiyle her zaman anlaşmazlık içinde olmuştur. Bu anlaşmazlık sürecinde Kürdlük, Kürd değerleri her zaman ileri sürülmüştür. Bu bakımdan bu ilişkileri Şêx Evdilselam Barzanî I Dönemi'ne (ö. 1874), hatta Şêx Tacedîn Barzanî Dönemi'ne (1850'ler)) kadar götürmek mümkündür. (Kadri Yıldırım, *Kürt Medreseleri ve Kürt Alimleri, Cilt 2 Tekkelere Bağlı Medreseler*, Avesta 2018, s. 107-116.)

Barzan bölgesindeki birçok köyde, cami, havra ve kilise yan yanadır. Hiçbir yerde, havra veya kilise bozulup cami yapılmamıştır. Barzan şeyhleri, her zaman Kürdlere, Hristiyanların ve Yahudilerin inançlarına saygı duymalarını vaaz etmiştir. Örneğin Abdüsselam Barzanî (1968-1914) Kürdlerle konuşmalarında hep bunu dile getirmiştir. Şeyh Ahmed Barzanî (1896-1969) her zaman Kürdlere doğaya saygılı olmalarını, dağlarda ağaç kesmemelerini, hayvan öldürmemelerini vaaz etmiştir.

Barzan şeyhleri, kendileri, Ermenilere, Yahudilere Süryanilere saygılı oldukları gibi, güneybatıda Zibari ağalarının, kuzeydoğuda Bradost ağalarının halka baskılarını engellemeye çalışmışlardır.

Herhangi bir alanda, kilisenin, havranın cemaati yoksa bile, yapı aynen korunmuştur. (Kadri Yıldırım, yage s. 107 vd.)

Pêşmerge

Bu konuya biraz daha yakından bakmakta yarar var: Bu, pêşmergenin oluşumu, gelişimi ile yakından ilgilidir. Pêşmerge kimdir? Babası pêşmerge olandır. Başka türlü söylersek pêşmergenin oğlu da pêşmerge olmaktadır. 1960'larda, 70'lerde, 80'lerde durum buydu.

Kürdler arasında *caş* denen bir toplumsal kategori daha vardı. Bunlar Bağdat'taki merkezî hükûmetle iş birliği yapan Kürdlerdir. Bu Kürdler, Bağdat'taki hükûmetin emirleri doğrultusunda, özgürlük ve bağımsızlık isteyen Kürdlere, özellikle Barzanlara karşı savaşıyorlardı. Bunlar, devletin de desteği ile çocuklarını Avrupa'ya, özellikle İngiltere'ye gönderiyorlardı. Bu öğrenciler, İngiltere'de, tıp, mühendislik, hukuk vs. öğrenimi görüyorlardı.

2005'te, yeni Irak Anayasası'yla Kürdistan Bölgesel Yönetimi kuruldu. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bürokrat kadroları, genel olarak Avrupa'da, özellikle İngiltere'de, eğitim görenlerden seçildi. Peşmergeler eğitimli olmadıklarından, bu bürokratik kadrolarda fazla yer almadılar.

İngiltere gibi ülkelerde eğitim görenler, bir konuda uzman olmuşlardı ama özgürlük bilincine, Kürd, Kürdistan bilincine sahip değillerdi. Peter Galbraith'in vurguladığı, "Kürdlerin en kötü düş-

manı" kanımca, bu kesimlerden oluştu.

Bu konuda, Afrika sömürgeleriyle, Kürdistan'ı karşılaştırmak, bilgimizi çoğaltmaktadır. Afrika'da sömürgelerden metropollere öğrenime giden gençler de iş birlikçi kabilelerin çocuklarıydı. Onlar, Londra, Paris, Berlin, Brüksel, Lizbon, Madrit, Roma, Moskova gibi kentlerde eğitimleri sırasında, özgürlük, bağımsızlık gibi siyasal, felsefi kategorilerle karşılaştılar. Bu kategorilerin bilincine ulaştılar. Öğrenimlerini tamamlayıp ülkelerine döndükleri zaman, ulusal kurtuluş cephesi kurup özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine giriştiler.

Mozambik'te Samora Machel (1933-1986), Angola'da Augistino Neto (1922-1979), Gine Bisseau'da Amilcar Cabral (1924-1979), Zaire'de Patrice Lumumba (1925-1961), kanımca bu öğrencilerdendi.

Gana'da Kwame Nkrumah (1909-1972), Senegal'de Leopold Sedar Senghor (1906-2001), Kenya'da Jumo Kenyatta (1891-1978), Tom Mboya (1930-1969), Tanzanya'da' Julius Nyerere (1922-1999), Nijerya'da Namdi Azikiwe (1904-1996), Cezayir'de Ahmed Bin Bella (1916-2012), Fas'ta Mehdi Ben Barka (1920-1965), Gine'de Ahmed Sekou Ture (1922-1984) ...yine böyleydi.

Bu konuda, Prof. Dr. Baskın Oran'ın, *Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli* kitabında birçok örnek var. Baskın Oran Hoca'nın bu çalışması doktora tezidir. Kitap ilk olarak 1977'de, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını olarak çıkmıştır. Güncelleştirilmiş üçüncü basım da Ocak 1997'de Bilgi Yayınlarından çıktı.

Kürdler de öğrenimlerini tamamlayıp Kürdistan'a döndüler ama önemli bir kısmı özgürlük ve bağımsızlık bilincine sahip değildi. Bu, çok şaşırtıcı bir durumdur. Kanımca, *Kürdistan'ın en kötü düşmanlarını* benzer kesimler oluşturdu. Afrika sömürgelerinde ve devletlerarası sömürge Kürdistan'da bu konulardaki gelişmenin çok farklı olması elbette incelenmelidir.

Kürdlerin İngilizceyi çok iyi öğrenmeleri, konuşmaları, yazmaları, bir konuda uzman olmaları şüphesiz çok önemlidir ama Kürd, Kürdistan bilinci yoksa bunların bir değeri yoktur. İngiliz-

ceye birkaç dil daha ekle; Kürd, Kürdistan bilinci yoksa bunların da değeri yoktur. Yabancı dil, ancak Kürdlükle birlikte olduğu zaman, Kürdlerin, Kürdistan'ın çıkarına dönük olarak kullanıldığı zaman değerlidir. Bu durumdaki Kürdler için insan, keşke Londra'da değil de medresede okusalardı, demekten kendini alamıyor. O zaman, en azından Kürdlere hizmet eden, Kürdistan'ın çıkarları için çalışan yurtsever bir Kürd olarak yaşam sürdürürlerdi. Şunu da belirtelim: Batı ülkelerinde örneğin İngiltere'de öğrenim görmüş, özgürlük ve bağımsızlık bilincine ulaşmış Kürdler elbette çok.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Nêçîrvan Barzanî'nin 3-4 Eylül 2020 günlerinde Türkiye ziyaretini basında birçok çevre eleştirmiştir. Bu tür eleştirilere katılmıyorum. Kanımca bu, Kürdler açısından olumlu bir ziyarettir çünkü Kürdistan Bölgesel Yönetimi'yle Türkiye arasında askerî, ticari, ekonomik, diplomatik birçok sorun vardır. Bu sorunlar da ancak konuşularak çözümlenebilir. Burada önemli bir konuya işaret etmekte yarar var. Kürd yöneticilerin bu ilişkileri yürütürken Türk yönetiminin Kürdlere karşı iyi niyetli olmadığını da her zaman akılda tutmaları gerekir.

nerinaazad, 14.09.2020

KÜRDLER, KÜRDİSTAN 2020

Peter Galbraith, *"Kürdlerin düşmanı çoktur ama en kötü düşmanları kendileridir."* diyor; bu sözleri Rûdaw'a verdiği bir röportajda söylüyor. (nerinaazad, 24 Ağustos 2020.)

2020'de Kürdleri, Kürdistan'ı en iyi anlatan cümle budur kanısındayım. Bu ifadede belirleyici olan, Kürdlerin düşmanlarının çokluğu değildir. En kötü düşmanlarının kendileri olmasıdır.

Peter Galbraith, Kürdleri, Kürdistan'ı yakından bilen bir siyaset adamıdır. Birçok ülkede ABD büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Dünyadaki ender Kürd dostlarından biridir.

Peter Galbraith'in bu sözü, düşündürücüdür. Özellikle Kürd siyasetçiler bu söz üzerine çok düşünmelidirler.

Kürdlerin, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da elli milyondan fazla nüfusu vardır fakat Kürdler ve Kürdistan, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmıştır. Bu sürecin, 1920'lerde Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, dönemin emperyal güçleri ve bölgedeki Arap, Türk ve Fars yönetimleri tarafından, iş birliği ve güç birliği içinde nasıl gerçekleştirildiğini yakından biliyoruz.

Bundan sonra, Kürdler, Yakın Doğu'da ve Ortadoğu'da çok ağır operasyonlarla karşılaştılar. Bölgedeki Arap, Türk ve Fars yönetimleri, Kürdleri asimile edip diliyle, kültürüyle ortadan kaldırmak, tarihten silmek için çok yoğun bir çaba içine girdi. Asimilasyon, Kürdistan'ın çeşitli parçalarında farklı yöntemlerle uygulanıyordu ama hangi yöntem uygulanırsa uygulansın, sonuçta gerçekleşen asimilasyondu.

Asimilasyona karşı direnenler, dilini, kültürünü yaşayanlar, bunları kaybetmemek için çaba harcayanlar, soykırıma varan

operasyonlarla karşılaştılar. 16 Mart 1988 Halepçe, soykırımdı. Kaldı ki 1983-1988 arasında, "Hangi gaz çok daha zehirlidir, onu araştıralım, bu ilkel halkı kısa zamanda yok edelim." araştırmaları sürecinde zamana ve mekâna yayılmış bir soykırım yaşanıyordu.

1937-1938 Dersim, 1935 Sason, 1930 Zilan, 1921 Koçgirî, soykırımdı. Bütün direnişlerin, çok yoğun katliamlarla bastırıldığı da yakından biliniyor.

13 Kasım 1960'ta Suriye'deki Kürdlerin yaşadığı Amude ketinde, Amude sinemasında, iki yüz elli üç Kürd öğrenci, bilinçli bir şekilde yakılarak katledildi. 12 Mart 2004'te, Suriye'nin Qamişlo kentinde, Kürd ve Arap takımlarının futbol karşılaşması sırasında meydana gelen çatışmalarda en az elli iki Kürd, güvenlik güçlerinin ateşiyle yok edildi.

Bu soykırımlara, bu katliamlara karşı Batı'nın ne devletler düzeyinde bir tepkisi oldu ne sivil toplum örgütleri düzeyinde... 1910'lu yıllarda, *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakk*ını savunan Sovyetler Birliği yöneticileri, daha sonraları, iktidarları döneminde bu temel ilkeden keskin bir şekilde dönüş yaptılar. 1988 Halepçe soykırımında bile soykırımın tasarlayanı ve uygulayanı olan Saddam Hüseyin'i kararlı bir şekilde destekliyorlardı. Kürdlerin, Kürdistan'ın haklarını, özgürlüklerini görmezlikten, bilmezlikten geliyorlardı.

Bugün dünyada iki yüz on iki devlet vardır. Bu devletlerden yüz doksan üçü Birleşmiş Milletler'in üyesidir. Kürdler ise bu kadar büyük bir nüfusa sahip olmalarına rağmen, Kürdistan denen geniş bir toprak üzerinde oturmalarına rağmen hâlâ dünya uluslar ailesinin bir üyesi değildir. Nüfusu yüz binlerle hatta binlerle ifade edilen halkların bile devleti varken elli milyondan fazla nüfusu olan Kürdlerin böyle devletsiz kalmaları, dikkate değer bir durumdur.

Kürdlerin böyle devletsiz kalmalarında 1920'lerin emperyal güçlerini, Yakın Doğu'daki ve Ortadoğu'daki Türk, Arap ve Fars yönetimlerini, onları yoğun bir şekilde destekleyen Batılı güçleri, Sovyetler Birliği'ni eleştirmek elbette önemlidir. Bütün bunlara

rağmen Kürdleri eleştirmek çok daha önemli olmalıdır. Kürdlerin böylesine devletsiz kalmalarında, *Kürdlerin en kötü düşmanı Kürtler*in de çok büyük bir rolünün olduğu artık daha iyi anlaşılıyor.

Devlet olmak elbette çok çok önemidir. Devletin olmazsa arşivini, mezarlıklarını bile koruyamazsın. Kürdistan için şehit olmuş yurtseverler için mezar bile yapamazsın. Dilini, kültürünü koruyamazsın. Bunlar yoksa zaten hiçbir şey değilsin, bir birey olamazsın.

Görüldüğü gibi dünyada, 1920'lerde *anti-Kürd bir nizam* kurulmuştur. Anti-Kürd nizamın bilincine varanlar, bu konuda yüksek bir bilince ulaşanlar, bu ilişkileri olumlu bir yöne çevirmek için birbirleriyle daha kolay iş birliği, güç birliği yaparlar.

22-23 Ağustos günlerinde Halepçe'de gösteriler oldu. Bu gösteriler sırasında şehrin arşivleri de yakıldı. *"Halepçe Belediye Başkanı Kwestan Ekrem, 1988'deki kimyasal saldırıda dahi zarar görmeyen kent arşivinin dün akşamki gösteriler sırasında yandığını söyledi."*

Göstericiler, kamu binaları yanında, Kürdistan Demokrat Partisi'nin Halepçe'deki bürosunu da yaktılar. 100 milyon dinar, (83 bin dolar) zarar meydana geldi. KDP Halepçe İl Teşkilatı Sorumlusu Besam Elî de *"Sorulması gereken asıl soru şu: Neden birileri özellikle KDP'yi hedef aldı. Çünkü bizim dışımızda hiçbir partinin binasına saldırmadılar. Çoğu zaman biz yerel idare ile halk arasında arabulucu da oluyoruz."* dedi. (nerinaazad, 25 Ağustos 2020.)

Bu, Halepçe'de sık sık yaşanana bir durum. Kürdistan Demokrat Partisi bürolarına yapılan saldırı da yeni değil. Bu da Halepçe'de, Süleymaniye'de sık sık yaşanıyor.

2017 Bağımsızlık Referandumu günlerini hatırlayalım. Bağımsızlık Referandumu'nu en çok kim destekliyordu? Şüphesiz ki Başkan Mesûd Barzanî ve Kürdistan Demokrat Partisi destekliyordu. Kürdistan Yurtseverler Birliği, Goran Hareketi, PKK/KCK gibi güçler de buna karşıydı.

16 Ekim 2017'de gerçekleşen ihaneti yakından biliyoruz. "*Kürdlerin, Kürdistan'ın en kötü düşmanı olan Kürdler,* çok olumlu bir sürecin yaşanmasına engel oldular.

Kürdler, düşmanlarını sevindirerek, dünyada çok az olan dostlarını hayal kırıklığına uğratarak hiçbir yere varamazlar. Sadece düşmanlarını biraz daha sevindirmiş olurlar.

Kürdler, önce, dünya uluslar ailesinin bir üyesi olmak için mücadele etmeli. Sonra, dünya uluslar ailesinin eşit bir üyesi olmak için çaba göstermeli. Son yıllarda, bazı uluslararası güçlerin Kürdler lehine bir çaba içine girdikleri de görülüyor. Kürdler, bu süreci de yakından izlemeli, dikkate almalı.

Peter Galbraith, yukarıda söz edilen röportajda, ABD'de, 3 Kasım 2020'de gerçekleşecek Başkanlık seçimlerinden sonra, Jeo Biden'ın kazanması durumunda, Kürdistan bölgesinde önemli değişikliklerin olacağının da vurguluyor. Jeo Biden'ın Kürdleri, Kürdistan'ı yakından bildiğini, Kürdlerin lehine davranış sergileyeceğini vurguluyor.

Bu arada, Başkan Trump'ın eski güvenlik danışmanı John Bolton'ın ve Prof. Dr. Michael Gunther'in görüşlerine de dikkat etmek gerekir. John Bolton, 3 Kasım 2020 başkanlık seçimlerinden sonra Kürdler konusunda önemli gelişmelerin yaşanacağını söylüyor. (nerinaazad, 5 Ağustos 2020.) Kürd Devleti'nin, İran'ın Irak üzerindeki etkisini kıracağı söylüyor. (nerinaazad, 17 Ağustos 2020.) Michael Gunther, Irak parçalanırsa Kürdler bağımsız bir devlet olur, diyor. (nerinaazad, 3 Temmuz 2020.)

Bütün bu görüşlerin, Peter Galbraith'in görüşleriyle birlikte değerlendirilesi önemlidir. Bir halkın, kendi sorunlarını iç dinamikleriyle halletmesi elbette önemlidir ama baskı altında olan bir halk, kendi iç dinamikleriyle bu süreçte başarılı olamaz. Kürdler ve Kürdistan'daysa bölünme, parçalanma, paylaşılma, iç dinamikleri zaten zayıflatmış, güçsüzleştirmiştir. Bir dünya gücünün yardımı olmadan bu sürecin başarıya ulaşması olanaksızdır. Kürdler, bütün bu gelişmeleri yakından izlemeli; bu olumlu gelişmeleri zaafa uğratacak işlerden kaçınmalıdırlar.

Le Monde diplomatique Kurdî, 2020

BİR AİHM BAŞKANI

Prof. Dr. Mehmet Altan, 31 Ağustos 2020 tarihinde, AİHM Başkanı Robert Spano'ya yazdığı açık mektupta şöyle diyor: "Yüzlerce öğretim görevlisini okuldan atan bir üniversitenin fahrî üyesi olmak bilmiyorum ne kadar övünç verici?" (Artıgerçek, 1 Eylül 2020.)

Prof. Dr. Eser Karakaş, 31 Ağustos 2020 tarihli *KHK Durumunun İlanı ve Bir Fahri Doktora* yazısında üniversitenin durumunu, üniversitenin mağdur ettiği akademisyenlerin AİHM'yle ilişkilerini şu şekilde dile getiriyor: *"Hukuk devleti ilkesinin ayaklar altına alındığı bir ülkenin yüzlerce öğretim elemanını sorgusuz sualsiz işinden atan bir üniversitesinden fahri doktora almak, acaba AİHM'nin kurumsal kimliğine, Robert Spano'nun kariyerine ne katkı sağlayacak, gerçekten çok merak ediyorum.*

Bu çok ama çok yanlış fahri doktora meselesi sadece Robert Spano'yu (AİHM Başkanı) ilgilendirse hiç dert değil ama AİHM'nin kurumsal prestijinin zedelenmesinin herkese, tüm Avrupa'ya, tüm Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin vatandaşlarına, biz de dahiliz buna, zararı büyük." (Artıgerçek, 1 Eylül 2020.)

AİHM emekli yargıçlarından Rıza Türmen, 31 Ağustos 2020 tarihli yazısında, *"AİHM'nin yeni başkanı, Türkiye'deki insan hakları ihlallerini, keyfi ve siyasi tutuklamaları, yargı bağımsızlığı sorunlarını söz konusu edecek mi, AİHM kararlarının neden uygulanmadığını sorgulayarak 'Bu ne biçim hukuk devleti?' diyecek mi? diye sordu." (Artıgerçek, 31 Ağustos 2020.)*

Can Dündar, 4 Eylül 2020 tarihli konuşmasında, *"Yoksa Spano'nun derdi param mı?"* şeklinde bir soru sordu. *(Artıgerçek, 2 Eylül 2020)*

HDP Eş Başkanı Prof. Dr. Mithat Sancar, AİHM Başkanı Robert Spano'ya gönderdiği bir açık mektupta, *"Fahri doktorayı kabul kararınızı tekrar gözden geçirin yazdı."* (Artıgerçek, 2 Eylül 2020.)

İHD, 2 Eylül 2020 tarihinde AİHM Başkanı Robet Spano'ya yazdığı bir açık mektupta, Türkiye'de yaşanan hak ihlallerini açıkladı. Hükûmetin AİHM kararlarını uygulamadığını örneklerle anlattı.

Ahmet Altan'ın ve Mehmet Altan'ın avukatı Figen Çalıkuşu, Robert Spano'yu Silivri'ye davet etti. Şu görüşleri de dile getirdi: *"Bu ziyaret rutin bir protokol ziyareti gibi sıradanlaştırılamaz. Çünkü Türkiye bireysel başvurular ile AİHM önünde en çok dosyası olan 2. ülke. Bu ne demek; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde teminat altına alınan hak ihlallerinde başı çeken ülke demek. Robert Spano'nun, hukuk ve adalet talebinin koyulaşarak arttığı bu dönemde yaptığı ziyarette, savunma dahi almadan yüzlerce akademisyeni ihraç eden İstanbul Üniversitesinden fahri doktora da alacak olması, AİHM'de hak arayan binlerce başvurucu için endişe kaynağı olacaktır." (Artıgerçek, 2 Eylül 2020.)*

HDP Grup Başkan Vekili Meral Danış Beştaş, Robert Spano'ya seslendi. Uluslararası bir mahkemenin başkanının, insan haklarını sürekli ihlal eden, AİHM kararlarını uygulamayan, bir devletin, tartışmalı bir kurumundan fahri doktora unvanı almaması gerektiğini vurguladı. (Artıgerçek, Eylül 2020.)

HDP Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu da Twitter hesabından konuya ilişkin *"AİHM Başkanı Robert Spano!!! Yarın Türkiye'ye geliyorsunuz. Yıllardır ihlal cezası verdiğiniz ilk 3 ülke arasında yer alan ülkeye geliyorsunuz. Zalimce, Anayasa'yı çiğneyerek yüzlerce akademisyeni ihraç eden bir üniversiteden ödül alacaksınız. Hiç yakışıyor mu bir yargı merciine?" değerlendirmesini yaptı. (Evrensel 4 Eylül 2020.)*

***

AİHM Başkanı Robert Spano, bütün bu uyarmalara ve eleş-

tirilere rağmen Türkiye'ye geldi. İÜ Hukuk Fakültesinde Fahri Hukuk Doktorası Beratı'nı aldı. Türkiye Adalet Akademisinde bir toplantıya katıldı. Burada yaptığı konuşmada, *"İktidardaki kişiler mahkemeleri kontrol edemez."* dedi ama iki üç gün boyunca hep mahkemeleri kontrol eden kişilerle oturup kalktı. Ne adil yargı için can veren kişileri andı ne AİHM'nin kararlarını uygulamayanlara karşı bir söz söyledi ne de bu kararların uygulanmamasından dolayı mağdur olan kişileri, kurumları vs. ziyaret etti. Bir anlamda, AİHM'nin itibarına önemli bir çizik attı. Hâlbuki uluslararası bir mahkeme başkanının, mahkemenin itibarını korumak için çaba göstermesi, Türkiye'den gelen böyle bir daveti kabul etmemesi gerekirdi. *"Türkiye AİHM kararlarını uygulamıyor, bu davetin bu ilişkilere olumlu bir katkı sunacağını düşünmüyorum."* gibi bir açıklama yapması gerekirdi. Mahkemenin böyle dik durması, Türkiye'de, dünyada, hak hukuk peşinde koşanlar için büyük bir moral olacaktı. Uluslararası bir hukuk mahkemesinin başkanının, bu unvanının gücüyle bir turist gibi dolaşması yakışık almaz. Bütün bu süreç, mahkemeyi yozlaştırır.

Bu arada, Robert Spano'nun, Mardin'de AKP Kadın Kolundan kadınlarla bir fotoğrafı yayımlandı. Daha sonra bu fotoğrafın silindiği duyuruldu. Ragıp Duran, bu geziyi, *AİHM Başkanı Mardin'e Çay Toplamaya Gitti* başlıklı bir yazı ile eleştirdi. (Artıgerçek, 10 Eylül 2020.)

9 Eylül 2020 tarihli *Le Monde* gazetesi de AİHM Başkanı'nın bu gezisini *"Türkiye'ye gelen AİHM Başkanı'na: Dalkavukluk ile eğilip bükülme arasında."* başlığıyla değerlendirdi.

Can Dündar, *"Yoksa Spano'nun derdi param mı."* şeklinde bir soru sormuştu. AİHM'den emekli Rıza Türmen, para sorununun söz konusu olmadığını sandığını söylemişti.

AİHM'de para sorunu söz konusu olsa bile AİHM Başkanı'nın, mahkeme kararlarını uygulamayan devletlere ziyaret yaparak ödenen aidatın yükseltilmesini talep etmesi sakıncalı bir yoldur. Böyle bir sorun varsa yapılacak ilk iş, masrafları düşürmek olmalıdır.

Bir fahri doktoranın kısa hikâyesi

1982'de İÜ Hukuk Fakültesi, Kenan Evren'e *Fahri Doktora Beratı* verdi. Kenan Evren, 12 Eylül Askerî Darbesi'nin lideriydi. Darbenin yaptığı ilk iş, 1961 Anayasası'nı yürürlükten kaldırmak, TBMM'yi ve siyasal partileri kapatmak olmuştu. İÜ Hukuk Fakültesinin böyle bir darbe liderine *Fahri Hukuk Doktorası Beratı* vermesi, fakülte yöneticilerinin bilim bilincinden ve hukuk bilincinden yoksun olduklarını gösterir.

Hukuk Fakültesi, bu kararını İstanbul Üniversitesine bildirir. İÜ, bu karar üzerine, *"Kenan Evren'e Fahri Hukuk Doktorası çok azdır, en azından profesörlük vermek gerekir."* şeklinde bir karar alır. Dikkat edelim; bu, bir rektörün değil İÜ Senatosu'nun kararıdır. Bu karar, İÜ'nün, bilim anlayışından, hukuk bilincinden, demokratik değerlerden ne kadar uzak durduğunu ortaya koyar.

İstanbul Üniversitesi bu kararını YÖK'e bildirdi. Bu haberler basına yansıyınca birçok üniversiteden Kenan Evren'e fahri doktora verme yarışı başladı. O zaman, Türkiye'de yirmi sekiz üniversite vardı. Bunun üzerine YÖK, şöyle bir karar aldı: *"Kenan Evren'in, bu kadar işi arasında, Ankara'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Kars'a, Kars'tan Antalya'ya, Antalya'dan Trabzon'a, Trabzon'dan Edirne'ye vs. seyahati uygun olmaz. Biz YÖK olarak bütün Türkiye üniversiteleri adına Kenan Evren'e profesör unvanı veriyoruz."* Bu karar, YÖK'ün bilim bilincinden ve hukuk bilincinden, demokrasi bilincinden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

İÜ Hukuk Fakültesi için *Türkiye'nin en eski bilim kurumlarından biridir,* denir. *Darulfünun*dan kalmadır ama muktedire, resmî ideolojiye itaat söz konusu olduğu zaman, en eskinin ve en yeninin tutumları arasında fark yoktur.

Bu arada, *Bir Fahri Doktoranın Kısa Hikâyesi*'yle ilgili olarak küçük bir notu daha düşmek gerekir: Kendisine Fahri Hukuk Doktorası verilmesini Kenan Evren kendisi istemiş. *"Ama bu benim isteğimle oluyor gibi olmasın, her şey, Hukuk Fakültesinin, İstanbul Üniversitesinin inisiyatifi içinde olsun."* demiş.

Dikkat edelim, Kenan Evren'e 1982'de Fahri Hukuk Doktorası

Beratı veren İÜ Hukuk Fakültesi, otuz sekiz yıl sonra da AİHM Başkanı Robert Spano'ya Fahri Hukuk Doktorası Beratı verdi.

***

16 Eylül günü, basın, AİHM'nin, AİHM Başkanı Robert Spano'nun, Türkiye gezisini savunan, eleştirilerin haksızlığını dile getiren bir açıklamasını yayımladı. Bu, AİHM kararlarının yaptırım gücünün gittikçe azaldığını, gelecekte etkisinin daha zayıflayacağını göstermektedir.

AİHM Başkanı, mahkeme kararlarını bilinçli olarak uygulamayan bir devleti ziyaret ediyor. Yöneticilerle görüşüyor ama bu yöneticilerle yaptığı görüşmelerde, mahkeme kararlarının uygulanmamasının sakıncalarından hiç söz etmiyor. Sadece bu yöneticilerle görüşüyor. Anayasal hakları ihlal edilen kişi ve kurumlarla, AİHM kararlarının uygulanmamasından mağdur ola kişi ve kurumlarla hiç görüşmüyor. Bu süreç başka türlü nasıl değerlendirilebilir?

nerinaazad, 21.09.2020

EYLÜL 2020 KÜRDLER, KÜRDİSTAN

16 Eylül 2020 tarihli Kürd basını, Bağdat'ta yaşayan bir Kürd ailenin vahşice katledildiğini yazdı: *Baba Dara Reûf, anne Xatûn Eliye Reşîd, kızları Şîlan Dara gizlice eve giren Haşdi Şabi teröristleri tarafından bıçaklanarak katledilmişler. Baba ve annenin emekli olduğu, kızları Şîlan Dara'nın tıp fakültesinde öğrenci olduğu bildiriliyor. Şîlan Dara'nın Bağdat'taki protesto eylemlerine katıldığı, ailenin, yaralanan, baskıyla karşılaşan eylemcilere maddi, manevi yardım ettiği dile getiriliyor. Baba ve anne, bir devlet kurumunda 40 yıldan fazla çalışmış, emekli olmuşlar.*

İkinci gün, katliamı yapan katillerden birinin yakalandığı bildirildi. Bu katliamı yapanlar dört kişiymiş. Yüzleri kapalı bir şekilde aileye baskın yapmışlar. Bunlardan birini, Hewlêr'de, Kürdistan Bölgesi Terörle Mücadele Ekipleri yakalamış. Yakalanan teröristin adı Mehdi Hüseyin Nasir. Kürdistan Bölgesi Terörle Mücadele Ekiplerinin bürosunda ifade vermiş. Zanlının itirafı ise şöyle:

"Adım Mahdi Hussein Nasr, 1984 doğumluyum. Bağdat ilçesinde ikamet ediyor ve Rusya büyükelçiliğine atanan büyükelçiliklerin koruyucusu olarak görev yaptım, aynı zamanda İçişleri Bakanlığında çalışmaya devam ediyorum.

4 yıl sonra Şilan'ın babası adında birini tandım. İki gün sonra biraz paraya ihtiyacım vardı çünkü borçluydum. Kendisinde borç istedim, param yok dedi, vermedi, aramızda arbede yaşandı. Daha sonra kendisini bıçakladım, işlediğim suçu örtmeye çalışırken eşi geldi, şok oldum ve panikledim kadın da bağırmaya ve çığlık atmaya başladı. Onu da bıçakladım, daha sonra iki cesedi de banyoya götürüp duşu açtım. Tam o sırada Şilan geldi.

Şilan geldiğinde gördükleri karşısında şaşırdı, kendisini sakinleştirmeye çalıştım ama sakinleşmedi, başıma bir kül tablası fırlattı. Ben de iki yumruk attım, yere düştü, daha sonra başına bir yastık basarak boğarak öldürdüm. Suçu örtbas etmeye çalıştım ama olmadı ne yapacağımı bilemiyordum. Daha sonra ortalığı temizledim, ardından para bulmak için evi aradım ve buldum. Ne kadar olduğunu bilmiyordum, on bin dolar civarında bir meblağdır sanırım. Bir miktar Irak dinarı da vardı. Parayı ve cep telefonları aldım ve kullandığım bıçağı da aldım ve çıktım.

Nereye gideyim diye düşündüm, önce su kanalına gittim ve bıçakla cep telefonlarım attım. Daha sonra özel bir araçla Erbil'e geldim. Bir otele yerleştim. Daha sonra yurt dışına kaçmayı düşündüm, otelden çıkıp Türkiye veya başka bir ülkeye kaçmak için vize temin etmek için çıktım. Otele geri döndüğümde yakalandım."

Dikkat edelim; katil, İçişleri Bakanlığının bir personeli. İçişleri Bakanlığında çalışmaya devam ediyor. Rusya Büyükelçiliğinde de çalışıyor. Diplomatların koruyucusu.

Kürd ailenin oturduğu ev, Bağdat'ta, Yeşil Semt olarak bilinen güvenli bölgede. Bağdat, Mensur Mahallesi El-Mensu er-Raki Mahallesi. ABD Büyükelçiliği de bu semtte. Buraya sıradan insanların girmesi mümkün değil. Ancak devlette görevli olan personel bu mahalleye girebiliyor. Çok korunaklı bir yer.

Bu, Bağdat gibi yerde yaşayan Kürdlerin, aynı zamanda, Kürdistan'dan koparılmış alanlarda yaşayan Kürdlerin çok büyük tehlikelerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Örneğin Xaneqîn'de, IŞİD katillerinin, gündüz Irak polisi, gece IŞİD üyesi olarak çalıştıkları anlatılıyordu. Kürd basınına bu tür haberler de yansımıştı.

Mahdi Hussein Nasr gibi insanlar için terörist deniyor, katil deniyor ama bunların İçişleri Bakanlığında görevli oldukları da açık. Herhâlde sayıları da fazla.

Kürd düşmanlığı söz konusu olduğu zaman, IŞİD ile Haşdi Şabi arasında hiçbir fark yoktur. Haşdi Şabi elemanlarının, İçişleri Bakanlığı, büyükelçilikler gibi kurumlarda çalışıyor olmaları çok dikkate değer bir konudur. Haşdi Şabi de Kürdistan'dan koparıl-

mış alanlarda Kürdlere karşı çok katliam yaptı. Kerkük, Xaneqîn gibi yerlerde, bu kesimlere getirilen Arapların Kürd çiftçilerin arazilerine el koymasını, Kürd aileleri evlerinden zorla çıkarıp Arapların yerleştirilmesini IŞİD de teşvik ediyor Haşdi Şabi de...

Bu katliamın, 25 Eylül Referandumu yıldönümünün yaklaştığı günlerde gerçekleşmiş olması Kürdlere bir mesaj olarak da algılanabilir.

Kürdler, sadece Irak'ta, Bağdat'ta, Kürdistan'dan koparılmış alanlarda tehlikelerle karşı karşıya değil. Örneğin Suriye'de, Güneybatı Kürdistan'da, Rojava'da da büyük tehlikeler altında yaşam sürdürüyor. Türkiye'nin işgal ettiği Efrîn, Serêkanî gibi bölgelerde, Türkiye'nin desteğindeki SMO elemanları Kürdlere, Kürd ailelere karşı sık sık operasyonlar gerçekleştiriyor. Kürd gençlerini kaçırıyor, işkence ediyorlar. Bir kısım gençleri işkencelerle katlediyorlar. Kürd kızlarını kaçırıyor, onlara işkence yapıyor, tecavüz ediyorlar. Kürdleri evlerinden zorla, büyük bir terör eşliğinde çıkarıyor; evleri içindeki eşyalarla gasbediyor; evlere, Arapları, SMO elemanlarını, bunların ailelerini yerleştiriyorlar. Kürdlerin evleri yanında dükkânlarını, arazilerini, bağlarını, bahçelerini zorla ellerinden alıyorlar. Türkiye'nin desteğindeki, denetimindeki SMO elemanları Kürd köylerinin sularını kesiyorlar. Korona virüsü günlerine bunun ne büyük bir zulüm olduğu açık.

BM Uluslararası Bağımsız Araştırma Komisyonu Raportörü Hanny Megally, Türkiye'nin desteklediği Suriyeli muhalif grupların sivillere karşı uyguladığı şiddetin artmasına rağmen, işlenen suçlara ilişkin araştırmanın yetersiz olduğunu söyledi.

"BM Cenevre Ofisi'nde devam eden BM İnsan Hakları Konseyinin 45'inci Oturumuna sunulacak olan rapor hakkında Rûdaw'a konuşan komisyon üyesi ve BM Komiseri Hanny Megally, SMO gruplarının Efrin, Sere Kani ve kontrol ettikleri diğer bölgelerde sivillere yönelik kaçırma, keyfi tutuklama, tecavüz ve malların yağmalama gibi suçların işlendiğini belirtti.

Bu bölgelerde yaşanan ihlallerin bazılarını belgelediklerini vurgulayan Hanny Megally, 'Görüyoruz ki bazı yerlerde sivillerin mal ve

mülklerine zorla el konulmuş, yağmalanmış ve pazarlarda satılmış. Ayrıca siviller zorla yerinden edilmiş, gözaltına alınmış, işkence ve tecavüze maruz kalmış.' dedi.

Sivilleri kaçırıp fidye istendiğini belirten Megally, 'Sivillerin fidye için kaçırıldığını ispatlayan raporlar var. Burada şöyle bir detay var: Özellikle SMO grupları yeterli maaşı alamadıkları için bu tür yollara başvuruyorlar. Ayrıca bazılarının siyasi nedenlerle tutuklandığı da görülüyor.' diye konuştu.

Özellikle son 6 ay içerisinde zorla göçertme ve evlerinden çıkarılan sivillerin yerine başkalarının ikâme ettirilmesi gibi suçların arttığına dikkat çeken Megally, 'Gördüğümüz kadarıyla Türkiye SMO üzerinden bu grupları bu tür suçlar işlememek için ikna etmeye çalışmış. Ancak silahlı grupların uyguladığı şiddet ve işlenen suçlara ilişkin araştırmanın yetersiz olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin bu grupları daha fazla kontrol etmek, yapılan ihlalleri engellemek için nüfuzunu kullanabileceğini düşünüyoruz.' ifadelerini kullandı."

İran'da Kürd gençleri her gün birer ikişer idam ediliyor. Yirmili yaşlarını yaşayan Kürd gençlerinin birer ikişer idamı, istenmeyen nüfusun kontrolü açısından üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Özellikle Kürd gençlerinin birer ikişer idamı, Kürdlere karşı uygulanan bir soykırım yöntemi olmuş. İnsanların gaz odalarında boğdurulmalarıyla üzerlerine zehirli gaz bombaları atılarak boğdurulmaları, gençlerin her gün birer ikişer idam edilmeleri arasında ciddi farklar yoktur.

Türkiye'deyse şu haber Kürdlere karşı geliştirilen politikaları, uygulamaları açık bir şekilde ortaya koyuyor: Erzurum'un merkez Yakutiye ilçesinde AKP'li belediye, kent genelinde bulunan billboardlara dokuz dilde "Lütfen Maskenizi Takın" yazılı afişler astı. Erzurum kent merkezinde en yoğun Kürd nüfusunun yaşadığı Yakutiye'de asılan afişlerde Kürdceye yer verilmezken ilçede Arap, İngiliz, Rus, Gürcü ve Azeri yurttaş olmamasına rağmen bu dillerde uyarıcı yazıların yazılması dikkat çekti.

Mezopotamya Ajansı'ndan Dindar Karataş'ın haberine göre haftalık yayın yapan *Xwebûn* gazetesinin Erzurum'da yaşayan

yazarlarından Abdurrahman Sever, yarısının Kürd olduğu bir kentte böyle bir ayrımcılığının yapılmasının Kürd halkı üzerinde yıllardır süregelen inkâr politikalarının bir devamı olduğunu söyledi. (17 Eylül 2020.)

Çatak'ta (Van) yedi çocuk babası Şaban İba (50), sekiz çocuk babası Servet Turgut (55) adlı iki köylünün helikopterden atıldıkları, bilinçleri kapalı bir şekilde hastaneye getirildikleri konuşuluyordu. Bu köylülerden biri bilincini kaybetmiş, öteki yoğun bakımda. HDP Van Milletvekili Tayyip Temel, bu konuda, TBMM'de, İçişleri Bakanı'nın cevaplaması istemiyle soru önergesi vermiş. (20 Eylül 2020.)

Bir başka konu da İsveç ikinci liginde mücadele eden *Dalkurd*'un sansürlenmesiydi. İK Brage ile maç yapacak olan Dalkurd yerine 123456789 rakamları kullanılmış. (21 Eylül 2020.)

25 Eylül 2020'de Kars Belediye Başkanı Ayhan Bilgen, Sırrı Süreyya Önder ve Ayhan Tan'ın da içinde olduğu seksen iki kişi gözaltına alındı. 6-8 Ekim 2014 günlerinde Kobanî'ye IŞİD saldırıları sırasında gerçekleşen direnişler gerekçe gösterildi.

Aynı gün İstanbul'da Temel Demirer ve Hakan Gülseven'in de içinde olduğu İsimsizler Operasyonu'nda yirmi dört kişi gözaltına alındı

***

Ağrı Belediye Başkanı Savcı Sayan, 17 Eylül'de verdiği bir demeçte *"Cumhur İttifakı'na en büyük destek Kürdlerden gelecek."* demiş. Savcı Sayan, hükûmetin bu uygulamalarına ne diyor acaba?

Anti-Kürd politikaları ve uygulamaları 1920'lerden başlatabiliriz. Şüphesiz İttihat ve Terakki'ye kadar inen kökleri de var. O yıllara Milletler Cemiyeti çerçevesinde anti-Kürd bir dünya nizamı kurulmuştur. Anti-Kürd dünya nizamı 1945'te daha da güçlendirilmiştir. Günümüze kadar böyle gelmiştir.

Kürd, Kürdistan sorunu uluslararası bir sorundur. Başta da Birleşmiş Milletler'in sorunudur.

25 Eylül 2017 Referandumu'nun sonucunu hatırlayalım. Bir de yukarıda kısaca belirtilen Bağdat'ta Kürd ailenin vahşice katledilmesini görelim. Arapların çoğundaki Kürd karşıtlığını, Kürd düşmanlığını görelim. Kürdistan'dan koparılmış alanlardaki Kürd, Kürdistan karşıtı IŞİD ve Haşdi Şabi operasyonlarını görelim. Peşmergenin, hâlâ o alanlara dönmesine izin verilmediğini bilelim. Bir halkı silah zoruyla, katliama varan operasyonlarla merkeze bağlı tutmaya çalışmak Birleşmiş Milletler'i rahatsız etmiyor mu? Böylesine bir süreç Birleşmiş Milletler'in temel ilkelerini çürütmüyor mu?

nerinaazad, 28.09.2020

DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI

Ruşen Arslan'ın araştırması. Kitabın tam adı şöyle: *Ruşen Arslan, Ömrü Kısa Etkisi Büyük Kürt Örgütlenmesi Devrimci Doğu Kültür Ocakları* (İBV Yay., Eylül 2020, İstanbul.)

Bu yazıda, kitapla ilgili bazı düşüncelerimi belirtmek istiyorum.

Ocak, Müslümanlıktan önceki Kürd inancı Mitra'dan gelen bir kavram. Doğa dini Mitra, doğa gücü olarak ateşe büyük saygı duyuyor. Zerdüşt, Mani, Mazdek, Hurremilik, kökleri Mitra olan inançlar. Evlerdeki ocaklarda, ibadet yerlerinde, ateşgâhlarda ateşin hiç sönmemesine özen gösteriliyor.

Mitra, İsa'dan önce 2500 yıllarında Kuzey Mezopotamya'da oluşmuş bir din, doğa dini. Kürdler ve Farslar arasında yaşam bulmuş. Bugün, İran'da Yarsan (Ehl-i Hak) Irak'ta Kakaîler, Êzîdîler, Rêya Heqiyê, kökleri Mitra'ya kadar inen inançlar. Günümüzde Rêya Heqiyê için Alevi kavramı kullanılmaktadır.

***

Kitapta, Prof. Dr. Besime Şen'in değerli bir ön söz yazısı var. Gerek bu ön söz gerek Ruşen Arslan'ın hazırladığı *Sunuş* yazısı, araştırmanın amacını açık, anlaşılır bir şekilde ortaya koyuyor.

Ruşen Arslan, bu araştırmasını elli yedi klasörden oluşan, yirmi dört bin sayfalık DDKO dosyasını dikkatli bir şekilde inceleyerek yapıyor. Bu dosyayı nasıl ele geçirdiğini de araştırmanın başında ayrıntılı bir şekilde anlatıyor.

1969 tarihli Devrimci Doğu Kültür Ocakları'yla 1908 tarihli

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti arasında ilişki kurulması bu araştırmanın çok önemli bir yönüdür, özelliğidir. Dikkate değer bu ilişki gerek araştırmanın başında gerek sonuç bölümünde (s. 356-366.) ayrıntılı bir şekilde dile getiriliyor.

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin Kürdistan'ın üç önemli ailesini yan yana getirdiği belirtiliyor. Kurucular kurulunda üç aileden de fertlerin yer aldığı anlatılıyor. Bedirxaniler, Babanlar, Şemdinanzadeler... Osmanlı yönetiminin, Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti'ni kısa bir zaman sonra kapattığı da anlatılıyor. Örgüt içinde hizipler oluşmasının, hizipler arasında çatışmaların Osmanlı yönetimine kapatma konusunda elverişli bir ortam yarattığı da vurgulanıyor.

Bunun çok önemli bir tarihsel bilgi olduğunu düşünüyorum. Bugün 2020... 1908'den 2020'ye, aradan geçmiş yüz on iki yıl. Bu yüz on iki yılın nasıl geçtiği, ne bedeller ödendiği de çok yakından biliniyor. Kürdler, hâlâ Kürdlerin, Kürdistan'ın genel çıkarları çerçevesinde bir birlik oluşturamamış. Hâlâ örgütsel çıkarlar birinci planda tutuluyor. Kürdler, büyük nüfusuyla, hâlâ, dünya uluslar ailesinin bir üyesi olamamış.

***

Kitapta Behice Boran'ın, (1910-1987) Doğu Mitingleriyle ilgili bir belirlemesi yer alıyor. Behice Boran, Doğu Mitinglerinde burjuva milliyetçiliği yapıldığını, sosyalizmden uzaklaşıldığını, bu bakımdan TİP Merkez Yönetim Kurulunda mitingleri desteklemekten vazgeçmek gerektiğini söylüyormuş. (s. 106, 124.)

Yazar bu düşüncesini, Tarık Ziya Ekinci'nin, *Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler* (Sosyal Tarih Yay., 2010, İstanbul.) ve *Lice'den Paris'e Anılarım* (İletişim Yay., 2010, İstanbul.) kitaplarını kaynak göstererek ileri sürüyor. Sol anlayışın Kürd sorunu konusundaki görüşünü ise TİP Genel Yönetim Kurulu Üyesi Adnan Cemgil (1909-2001) dile getiriyor. Canip Yıldırım (1925-2015) anılarında, Adnan Cemgil'in kendisine şunları söylediğini anlatıyor. *"Canip,*

dedi, bu Kürt meselesine çok vurgu yapıyorsunuz, zaten milliyetçilik ortadan kalkacak, bütün halklar birbirine kardeş olacak, saygı duyacak, eşit olacak.' (s. 107.)

Bırakalım dünya halklarını, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde bu gerçekleşebildi mi?

***

Bu konuya biraz daha yakından bakmak gerekir. Hatırlayalım, devletin, Cumhuriyet'ten beri uyguladığı temel politikalardan biri Kürdce yasaklarıdır. Bu, 1925 Şark Islahat Planı'ndan beri böyledir ve Şark Islahat Planı'nın en önemli yönüdür. Bunu Kürd yazarların, aydınların birçoğu, anılarında anlatmaktadırlar: *"...Okula başladığımda tek kelime Türkçe bilmiyordum. Öğretmenler, bizleri, döverek bizlere söverek dilimize, ailelerimize hakaret ederek bize Türkçe öğrettiler. 'İlkel' dedikleri dilimizi unutmamızı istediler..."* Kürdce yasakları, devletin her dönemde, kararlı ve istikrarlı bir şekilde uyguladığı bir politikadır. Bütün bunlardan dolayı, 1960'larda ve daha sonrasında en devrimci eylem, devletin bu politikasını deşifre etmek, Kürdce konuşmaktır. Bunun büyük bir risk içerdiği de açıktır. Çok ağır idari ve cezai yaptırımları gündeme getirdiği bilinmektedir.

Devletin, Kürdistan'da baskıyla, zulümle uyguladığı bir politika varken bunu yok sayıp *"İşçi sınıfı öncülüğünde..."* diye konuşmalar yapmanın, yazılar yazmanın hiçbir değeri yoktur. Bu düşünceler söylenince kimse devletin uzattığı bir faturayla da karşılaşmıyordu.

Bunun ötesinde, Türkiye işçi sınıfının, Kürdlerden, Kürdistan'dan haberi bile yoktu. Hatırlayalım: Nisan 1970. Silvan, Bismil, Diyarbakır merkez köylerinde, Malazgirt, Viranşehir, Mazıdağı, Derik, Midyat, Eruh gibi alanlarda, komando, Kürdlere karşı büyük bir zulüm yapıyordu. Birçok baskının, işkencenin yanında, torunları olan yaşlı erkeklerin erkeklik organlarına ip bağlanıyor, ip kadınların eline veriliyor, köyde dolaştırtılıyorlardı.

Devlet, bu zulme neden gerek duyuyordu? 11 Mart 1970'te, Kürdistan'ın güneyinde, Mele Mustafa Barzanî ve Saddam Hüseyin arasında, Kürdistan'ın özerkliği anlaşması yapılmıştı. Bu anlaşma, bütün Kürdlerde büyük bir moral yaratmıştı. Devlet bu zulmü bu anlaşma, kuzeyde halkı etkilemesin diye yapıyordu; etkileri kırmak amacıyla yapılıyordu. Kürdlerin onurlarını zedelemek için yapıyordu. Kürdler böyle zulüm yaşarken Türkiye işçi sınıfı bu zulmü protesto eden bir eylem mi yapmış? Bu zulmü eleştiren bir bildiri mi yayımlamış? ABD'yi, İsrail'i eleştirmek çok kolaydır ama bu, devrimciliğin, insanlığın ölçütü falan değildir. Devrimciliğin, insanlığın ölçütü kendi devletinin, hükûmetinin yapıp ettiklerinin bilincine varmak, onu eleştirmektir.

Bu konuda küçük bir ayrıntıya daha yer vermek iyi olacak: Diyarbakır Sıkıyönetim Tutukevi'nde, 1971 sonlarında, sanıklara Kürdistan Demokrat Partisi İddianamesi dağıtıldı. Karton ciltli, yeşil kapaklı yüz yirmi sayfa civarında bir İddianame. İddianame'nin bir yerinde askerî savcı şunları söylüyor: *"... Sözü edilen bu anlaşmayla, Kürdler moral buluyorlar. Boşuna moral bulmasınlar, biz bu anlaşmamn yaşama geçmesini her zaman engelleyeceğiz..."* Elbette benim yazdığım gibi söylemiyordu ama buna benzer düşünceler sıralıyordu. Kürdler söz konusu olduğu zaman Türkiye, Irak'ın iç işlerinin bu kadar içindeydi.

Ana dili doğal haktır. Diyelim, Tanrı tarafından verilmiş bir hak. Pozitif hukuk değil doğal hukuk çerçevesinde incelenen bir hak ama bu doğal hak gasbedilmiş. Bunu tekrar kazanmak için mücadele yürütmek elbette çok önemli. Durum bu kadar açıkken Doğu Mitinglerinde burjuva milliyetçiliği yapılıyor, diye bunlara karşı olmak çok şaşırtıcı bir durum. Empati kurmak yeter.

Yine hatırlayalım: Türkiye İşçi Partisi'nin seçimlere katılabilmesi için en az on beş ilde, ilin bütün ilçelerinde örgütlenmesi gerekiyordu. Bunlardan sekizi Kürd bölgelerindeydi: Kars, Ağrı, Muş, Hakkâri, Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Urfa.

On beş milletvekilin beşi bu illerden seçilmişti. (s. 97.) Diyarbakır, Urfa, Kars, Malatya, Antep. Behice Boran, Doğu Miting-

lerinin yapıldığı sırada TİP Urfa milletvekiliydi. TİP'in 1965 seçimlerinde oyu %3'tü. Kürd illerindeki oyu %3'ün üstündeydi. Bu koşullarda, Kürd seçmenin oy verme davranışını iyi değerlendirmek gerekir.

***

DDKO'nun 11 Şubat 1972 tarihli duruşmasında, rahmetli İhsan Aksoy, "Ben kendim siyasal savunma yapacağım." diyerek Av. Şerafettin Kaya'yı ve Av. Ruşen Arslan'ı vekâletten azletmiş. Av. Tahsin Ekinci'yi, rahmetli Avukat Av. Yücel Önen'i, Av. Turgut Akın'ı ve Av. Şakir Keçeli'yi de azletmiş.

Aynı gün, rahmetli Mehmet Demir de Şerafettin Kaya'yı, Ruşen Arslan'ı ve iki avukatını daha vekâletten azlediyorum, demiş. Bu taleplere bir arkadaş daha katılmış. Aynı duruşmada, beş arkadaş daha bu taleplere katılarak Şerafettin Kaya'yı ve Ruşen Arslan'ı öbür avukatlarını vekâletten azletmiş. (s. 328-329.)

Vekaletten azil olayı DDKO için çok olumsuz bir durumdur. DDKO'nun geleceği hakkında da olumsuz bir mesaj vermektedir çünkü avukatlar, siyasal savunma yapılmasına engel olmazlar, bilakis süreci kolaylaştırırlar. Örneğin sen mahkemede konuşmaya başlarsın, mahkeme seni susturabilir veya yazılı bir savunma hazırlarsın, mahkeme bunun okunmasına engel olabilir. İşte bu koşullarda avukat duruma müdahale ederek konuşmanın yapılmasını veya yazılı savunmanın okunmasını sağlayabilir.

Kişi olarak vekâletten azil olayının perde arkasını biraz biliyorum. Şerafettin Kaya ve Ruşen Arslan, bütün müvekkilleriyle görüşür; onların sorunlarıyla yakından ilgilenirdi. Şerafettin Kaya, Ruşen Arslan ve Mümtaz Kotan Muşluydu. Aralarında Muşlu olmaktan doğan bir bağ vardı. Mümtaz Kotan ile Ruşen Arslan liseden beri arkadaştılar.

O zaman, tutukevinde iki komün vardı. Mümtaz Kotan'ın da içinde olduğu komüne *milliyetçi komün* denirdi. Ben de bu komünün içindeydim. İhsan Aksoy'un içinde bulunduğu komün ise *sol-*

cu komün olarak anılırdı. Bu, DDKO içinde ayrışmanın başladığını gösteriyordu. 1974'ten sonra Mümtaz Kotan ve arkadaşları Komal, *Rızgari*'yi oluşturdular. İhsan Aksoy ve arkadaşları *Özgürlük Yolu* çevresinde yer aldılar.

Milliyetçilik denildiği zaman, Kürd milliyetçiliği anlaşılır ve ilkel bulunurdu. Bu, Türk solunun görüşüydü, Kürdler bu görüşten çok etkilenirdi. "Milliyetçi" damgası yememek için çok çaba sarf ederlerdi. Kanımca, Şerafettin Kaya, Ruşen Arslan, *milliyetçiler*in avukatı olarak görülürdü. Şerafettin Kaya ve Ruşen Arslan'la birlikte öbür avukatların da azli, bu durumu fazla açık etmemekti.

Avukatların azledilmesinin DDKO'nun geleceği hakkında olumsuz bir mesaj verdiğini belirtmiştim. Bu konuyla ilgili bir sürece değinmek istiyorum: 1979'da Komal-Rızgari çerçevesinde Anti Sömürgeci Kültür Derneği kuruldu. Bu dernekte, çeşitli konferanslar olurdu.

1973-1975 yılları arasında, Afrika'da, Angola, Mozambik, Gine Bisseau gibi Portekiz sömürgelerinde, Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri yapılmıştı. Kürdler, bu mücadelelere çok ilgi gösteriyorlardı. Angola'da Augistino Neto (1922-1979), Mozambik'te Samora Machel (1933-1986), Gine Bisseau'da Amilcar Cabral (1924-1973) yurtsever Kürdler tarafından çok iyi bilinirdi. Angola, Mozambik, Gine Bisseau hakkında sık sık konferanslar düzeıılenirdi.

Ama Kürdistan'ın güneyinde gerçekleşen Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ne, Mele Mustafa Barzanî'ye, peşmergelere karşı bu denli bir ilgi yoktu. Hâlbuki bu mücadele, etrafı hasım güçlerle çevrili bir alanda yürütülen bir mücadeleydi. Bu mücadeleye karşı tutumu, Türk solu belirliyordu. Türk solu da devlet gibi, bu mücadeleyi ilkel buluyordu; mücadeleye aşiret reisliği, şeyhlik, toprak ağalığı gibi kavramlarla yaklaşıyordu. Kürdler, Türk solundan ayrılarak DDKO'yu kurmuşlardı ama Türk solunun Kürdler üzerindeki ideolojik etkinliği devam ediyordu.

***

Bahoz Şavata, bir görüşmemizde bana, babası rahmetli Muhsin Şavata'nın (1927-2003), 1958'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir mektup yazdığını, mektupta, radyoda, Kürdler için günde bir saat Kürdce yayın yapılmasını istediğini anlatmıştı. Muhsin Şavata, 49'lardandı. Bu mektup yüzünden cezalandırılmış. O gün akıl edip bu mektubun bir örneğini istememişim. 12 Ekim 1958 tarihli bu mektubu Ruşen Arslan'ın DDKO kitabında gördüm. (s. 77-79.) Mektupla ilgili notlar, Muhsin Şavata'nın not defterinde yer alıyormuş. Bu da Kürdler, Kürdce, Kürdce yasakları konusunda önemli çok bir belge.

1969 yılında, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Van, Midyat, Nusaybin, Derik, Elâzığ, Mardin, Urfa, Siverek, Karakoçan, Malatya, Sivas, Gaziantep Yüksek Tahsil Talebe Cemiyetlerinin hazırladığı, *"Doğulu Parlamenterlere Uyarı"* mektubunu da bu kitapta gördüm. (s. 160, 369-370.) Bu bildiride, *"yarı feodal, sömürge durumu"* şeklinde bir ifade, dikkat çekmektedir. Bu bildiri, Canip Yıldırım'ın (1925-2015) ve Mehmet Emin Bozarslan'ın ev aramalarında bulunmuş.

Şakir Epözdemir'in ve Sait Elçi'nin, Antalya davasındaki savunmalarında, *müstemleke (sömürge)* kavramını kullanmalarına da işaret ediliyor. (s.160)

Komal Yayınevi, 1975'te, *Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası I*'i yayımlamıştı. Bu dosyada, doksan iki sanığın künyeleri ile ilgili bölüm verilmemişti. Ruşen Arslan'ın kitabında bu bölüm yer alıyor. (s. 308-316.) Bunun bilinmesi kanımca çok önemli. *"DDKO sanıkları kimlermiş?"* sorusu, her zaman sorulabilecek bir sorudur.

Nihal Atsız'ın Ötüken, sayı 40/1967'deki yazısı da DDKO kitabına alınmış. (s. 127-139.)

Ruşen Arslan'ın DDKO kitabında, *DDKO'nun Gizli Üst Kurulu* başlıklı bir bölüm var. (s. 207-215.) Bu gizliliği araştırmacı yazar ayrıntılı bir şekilde irdeliyor. DDKO, devletin anti-demokratik tutumlarına karşı oluşturulmuş demokratik bir örgüt. Böyle demokratik bir yapıda, gizli üst kurulun olması elbette çok yanlış. Bunun düşünülmüş olması bile çok yanlış.

TİP'in *Doğu Grubu* üyelerinden Tarık Ziya Ekinci, Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Kemal Burkay, Mehmet Ali Aslan, Mehdi Zana, Ümit Fırat gibi bazı TİP ve DDKO üyelerinin görüşlerine araştırmanın çeşitli bölümlerinde rastlıyoruz.

Aynı şekilde, İbrahim Güçlü, Mümtaz Kotan, Yümnü Budak, Necmettin Büyükkaya, Hikmet Bozçalı, Nezir Şemikanlı, Ali Beyköylü, Mahmut Kılınç, Ali Yılmaz Balkaş gibi TİP ve DDKO üyelerinin bazı görüşleri de araştırmanın çeşitli bölümlerinde yer almış.Ruşen Arslan'ın DDKO kitabı, çok emek harcanarak hazırlanmış bir çalışma. Akademik ölçüler içinde yapılmış bir araştırma. Kürdoloji alanında önemli bir boşluğu dolduracak. DDKO, yazarın da belirttiği gibi, ömrü kısa, etkisi büyük bir Kürd örgütlenmesi. Bu kitap bunu açıklıyor. Bunu, kitaba yazdığı Önsöz'de, Prof. Dr. Besime Şen de vurguluyor. Arka kapak yazısında, Prof. Dr. Şükrü Aslan da belirtiyor.

Kitabın sonunda, İBV Araştırma Kütüphanesi'nde bulunan elektronik belgelerin linkleri verilmiş. Konuya ilgi duyacak araştırmacılar gerek bu DDKO kitabından gerek bu elektronik kaynaklardan yararlanarak bu konulardaki, benzer konulardaki araştırmaları, incelemeleri geliştirebilirler.

nerinaazad, 05.10.2020

ERMENİLER, KÜRDLER, AZERİLER

Kürdistan denince genel olarak dört parça Kürdistan anlaşılır: Türkiye'deki, Irak'taki, İran'daki, Suriye'deki Kürdistan parçaları. Kürdistan'ın bir kesiminin de Kafkasya'da olduğu yakından bilinmektedir. Hejarê Şamil, yıllar önce yayımladığı kitaplarda bu durumu vurgulamıştı: *Diaspora Kürtleri, Sovyet Kürtleri Hakkında, Tarihi ve Güncel İnceleme* (Peri Yay., İstanbul 2005.) *Azarbaycan Kürtleri* (Peri Yay., İstanbul, 2007.) kitapları bu bakımdan önemlidir. Hejarê Şamil'in Ezizê Ziyo Bedirxan'dan çevirdiği *Kızıl Kürdistan* kitabı da önemlidir. (Peri Yay., İstanbul, 2010.)

İbrahim Sediyani, 1 Ekim 2020'de, kendi sitesinde *Kafkasya ne Azeri'dir ne Ermeni, Kafkasya Kürt'tür ve Kürt Topraklarıdır* başlıklı, geniş bir yazı yayımlamıştır. Yazısında çeşitli kitaplara, yazılara dayanarak Kafkasya'nın bu bölümünde Med İmparatorluğu'ndan beri Kürdlerin yaşadıklarını, bölgenin Kürdistan'ın bir parçası olduğunu belirtmektedir. Ermenilerin, Türklerin, bölgeye çok sonraları geldikleri de vurgulanmaktadır.

Fehim Taştekin, 1 Ekim 2020'de *Gazete Duvar*'da yayımlanan yazısında da benzer görüşler dile getirilmiştir. Yazı, *Kızıl Kürdistan'da Türk-Ermeni Savaşı* başlığını taşımaktadır.

XI. yüzyılda, bölgede Mervaniler, Hasanveyhiler, Eyyubiler Dönemi'nde Revadi Şeddadi Kürd Hanedanlığı'nın hüküm sürdüğüne de işaret edilmektedir. Selahattin Eyyubi'nin Revadi Kürd aşiretinden geldiği bilinmektedir.

Kızıl Kürdistan, 1923'te, Karabağ ile Ermenistan arasında kurulan otonom bir bölgedir. Qelbejar, Laçin, Kubatlı, Cebrail, Zengilan ve Zengezur'un bir kesimini içine almaktadır. 1929'da

Sovyetler Birliği yöneticileri, otonom yönetimin varlığına bir entrikayla son vermişlerdir. Bu süreçte Mustafa Kemal'in Stalin'den istemlerinin de çok büyük bir payı vardır. Bunun karşılığında Mustafa Kemal de İstanbul'da, Büyükada'da mülteci yaşamı süren Troçki'nin günlük yaşamına sınırlamalar getirmiş; yaşamını zorlaştırmıştır. Bunun üzerine Troçki, Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmış; İtalya'ya yerleşmiştir.

Bu konu, Lenin ve Stalin'in 1910'larda yazmış oldukları, *Ulusların Kendi Geleceklerini Tayin Hakkı, Marksizm ve Milli Mesele* gibi kitaplarda yazdıklarını hatırlatıyor. Bu kitaplarda dile getirilmiş düşüncelerin, Sovyetler Birliği'nde genel olarak yaşam bulmadığı görülüyor.

Hele de Kürdlerin durumu... Sovyetler Birliği yöneticilerinin de bilgisi dahilinde, Ermenilerin ve Azerilerin Kürdleri nasıl mağdur ettikleri, Türkiye'nin de istemi doğrultusunda Kızıl Kürdistan'ı nasıl imha ettikleri, bir kısım Kürd'ün de Gürcistan'da yaşadığı yakından bilinmektedir.

Erivan Radyosu, Kürdler için çok önemli bir kurumdur. Bütün Kürdler bunu bilir ama bu, özellikle 1992 Azeri-Ermeni Savaşı'nda, Ermenilerin, Kızıl Kürdistan'da, Laçin, Qelbejar, Kubatlı, Zengilan, Cebrail, Zengezur'da Kürdlere karşı gerçekleştirdiği baskıyı, zulmü, sürgünü, dikkatlerden uzak tutamaz. 1915'te, Osmanlı yönetimi Ermenilere neler yaptıysa Ermeniler de 1992'de, Kürdlere aynı uygulamayı gerçekleştirdi: Tehcir... Kürdlerin kendilerini korumak için ellerinde tutacakları bir değneğe ihtiyaçları vardı ama öyle dolaplar döndürüldü ki Kürdlerin elinde değil değnek, çöp bile kalmamıştı. 1992'ye kadar, Kürdlerin zaten çok az şeyi, çok az öteberisi vardı. 1992'den sonraysa hiçbir şeyleri kalmadı. Kürdlerin yüzyıllardır yaşadığı MED İmparatorluğu Dönemi'nden beri yaşadıkları Kürdistan, Selahattin Eyyubi (1137-1193) Dönemi'nde Revadi-Şeddadi Kürd Hanedanlıklarının yer aldığı Kızıl Kürdistan yerle bir edildi. Ermenistan, Azerbaycan'la savaşıyordu ama Kızıl Kürdistan'ı işgal etti. Kürdleri, Kızıl Kürdistan'dan kovdu. Kürdler, sadece ülkelerinden değil yaşadıkları yüzyıldan da

kovuldular. Murathan Mungan'ın *Karanfil* şiirini hatırlayalım.

1992 Savaşı'ndan sonra, Bakü gibi alanların varoşlarında, çok güç koşullarda sürgün yaşayanların çoğunun Kürdler olduğu söylenebilir.

Çeşitli makamların uyguladığı sansürlerden dolayı, Kürdlerle ilgili gelişmeleri, maalesef, günü gününe izleyemiyoruz. 1992'de yaşanan bu olayın gerçeğini de yıllar yıllar sonra öğrenebildik.

1992'de, Ermeni-Azeri Savaşı'nda Kürdlerin başına gelenler, kitlesel katliamlar, sürgünler, soykırıma varan operasyonlar konusunda yeniden düşünmeleri gerektiğini hatırlatıyor: Artık her yönetimin, her halkın, her halka karşı kitlesel katliamlar, kitlesel sürgünler yapabileceğini düşünmek gerekir. Hasım bildiği bir halka karşı sürekli olarak kin biriktiren bir yönetim, bir halk, yeri, zamanı geldiğinde gerekli araç-gerece sahip olarak böyle bir süreci gerçekleştirebilir. Bunu önüne geçebilecek tek süreç, yüzleşmedir. Türkiye, 1915'le, soykırımla yüzleşmek istemiyor. Ermenistan da Kızıl Kürdistan'la yüzleşmekten özenle kaçınıyor. İttihat ve Terakki, tehcirden sonra Türkiye Ermenilerinin dönmesini hiç istemedi, hep karşı koydu. Ermenilerin dönüşünü engellemek için önlemler aldı. Ermenistan da Kürdlerin dönüşünü her zaman engelledi. Kürdlerin dönüşüne engel olmak için, kendi topraklarına yeniden yerleşmelerini önlemek için birçok düzen yarattı.

Bugün Karabağ üzerinde bir savaş var: Ermenistan-Azerbaycan Savaşı. Aslında, Karabağ da kadim bir Kürd toprağıdır ama Kürdlerin adı bile anılmamaktadır. Uluslararası kurumların belgelerinde Kürdlerin adı bile geçmektedir. Bu, 1920'lerde Milletler Cemiyeti'nde kurulan, 1945'te Birleşmiş Milletler Dönemi'nde güçlendirilen anti-Kürd dünya nizamının Kafkasya'da da yaşama geçtiğini göstermektedir. Kızıl Kürdistan'ın ortadan kaldırılmasından sonra, Kürdlerin, Rusya'ya, Orta Asya'da, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi alanlara sürgün edilmesi, Kürdlerde çok büyük bir mağduriyet yaratmıştır. Asimilasyon politikalarından dolayı, özellikle Azerbaycan'da Kürdlere uygulanan asimilasyon politikalarından dolayı, Kürdlük kalmadı

gibi bir durum var. Lenin ve Stalin 1910'larda *ulusların kendi geleceklerini tayin hakkı* konusunda neler yazmışlar, Sovyetler Birliği döneminde fiili olarak neler yaşanmış, neler gerçekleşmiş? Fiilen, Kürdlerle ilgili olarak gerçekleşenler, bu kitaplarda yazılanların tam tersidir.

Asimilasyona da uğrasa sürgünlere de uğrasa Karabağ'ın her iki tarafında da hâlâ Kürdler var. Her iki yönetimin de Kürdlerden oluşturduğu birlikleri savaşa sürmesi mümkündür. Her iki devlet adına, Kürdlerin birbirleriyle savaşması olanak dahilindedir. Bu, Kürdlerin makûs talihidir. Birleşmiş Milletler, adında yaşadığı gibi milletlerin değil devletlerin örgütüdür. Bu devletler de yeri ve zaman geldiğinde, bazı milletlerin haklarını hukuklarını hiçe sayıp yok edebilmektedir, ayakları altına alıp çiğneyebilmektedir. Bu süreçte en az dört devletin baskısı altında olan Kürdler hemen dikkati çekmektedir. Böyle bir süreçte bile Birleşmiş Milletler, milletlerin değil devletlerin yanında yer almaktadır. Kafkasya'daki Kürd varlığı böyle bir süreçte imha edilmiştir.

Bugün Karabağ nüfusunun büyük bir kesiminin, hatta nüfusun tamamın yakın kısmının Ermeni olduğu söylenebilir. 1990'lardan önce Karabağ'da güçlü bir Kürd varlığı da vardı. 1992 Azeri-Ermeni Savaşı'nda onlar da kovulmuşlar. Bu yapıdaki bir Karabağ, Azerbaycan'a bağlanmak istemiyor. 1920'lerdeki durum da böyleydi ama o gün Sovyetler Birliği yöneticileri, Karabağ'ı otonom bölge olarak Azerbaycan'a bağlamışlar. Karabağ'a *Azeri toprakları* deniyor. Hâlbuki bugün Karabağ'da daha çok Ermeniler yaşıyorlar. Ulusların kendi geleceklerini tayin hakkı ile ilgili temel ilkelerin, ta o günlerde etkisiz bırakıldığı söylenebilir.

Prof. Dr. Kinyazê Brahîm Mîrsoyev'in *Kürdistan24*'ten Cesim İlhan'a verdiği röportaj bu bakımdan dikkate değer. 7 Ekim 2020'de *k24*'te yer alan bu röportaj, *Azeriler Kürdleri Asimile Etti, Ermeniler Göç Ettirdi* başlığıyla yayımlanmış. Kinyazê Brahîm, 1992'ye kadar Erivan'da yaşadığını, Ermeni-Azeri Savaşı başladığında Erivan'dan kaçıp Kazakistan'a yerleştiğini anlatıyor. Azerbaycan'da pek çoğu asimile olmuş beş yüz bin Kürd yaşadığını söylüyor.

Kazakistan'da yüz elli bin civarında Kürd yaşadığını ifade ediyor. Kazakistan'da yaşayan Kürdlerin kendi kimliklerine, kurumlarına daha çok sahip çıktıklarını, Kazakistan Devleti'nin de buna elverişli bir zemin hazırladığını belirtiyor. Kinyazê Brahîm, 1992 Savaşı'ndan önce, Karabağ'da otuz binden fazla Kürd yaşadığını, bugün orada hiçbir Kürd'ün kalmadığını söylüyor. Sünni Kürdlerin hepsinin sürgün edildiğini, kalanların Êzîdî Kürdler olduğunu ifade ediyor. Ermeni yönetimi onlara sadece Êzîdî diyor. Kürd olduklarını söylemekten özenle kaçınıyor. Nüfuslarının kırk bin civarında olduğunu belirtiyor. Kinyazê Brahîm, *"Savaş sonunda Karabağ, tekrar Azerbaycan'ın eline geçerse Kürdlerin kendi topraklarına dönmesi yüksek bir olasılıktır."* diyor.

Kinyazê Brahîm, *k24*'ten Cesim İlhan'ın soruları üzerine, bugün, Bakü'de Kürdlerle ilgili kültürel çalışmalar yapıldığını da anlatıyor. Devlet radyosunda haftada iki kez Kürdce yayın yapıldığı da belirtiliyor. Prof. Dr. Kinyazê Brahîm Mîrsoyev, Rusya'daki Kürdler tarafından kurulan *YekbûnTV*'den de söz ediyor; dağıtılmış Kürdlerden birlik oluşturmaya çalıştıklarına işaret ediyor. Dil ve kültür üzerine haftada iki kez yayın yaptıklarını söylüyor.

nerinaazad, 12.10.2020

KÜRDİSTAN BAYRAĞI'NIN VE KDP BİNASININ YAKILMASI ÜZERİNE

17 Ekim 2020 günü, Haşdi Şabi yanlıları, Bağdat'ta, Kürdistan Demokrat Partisi binasını ve Kürdistan bayrağını yaktı. Hatırlayalım, 16 Eylül tarihli Kürd basını, Bağdat'ta bir Kürd ailenin -ana, baba ve kızlarının- katledildiğini yazmıştı. Ana, baba devlet memurluğundan emekliydiler. Kızları tıp fakültesinde öğrenciydi. Bu ailenin oturduğu semtin, çok güvenlikli bir semt olduğu, bu semte sıradan insanların giremeyeceği, ancak devlet memurlarının girebileceği de vurgulanıyordu. Yeşil Semt denen bölge... Bu katliamı gerçekleştiren dört kişiden biri, katliamın ertesi günü, Kürdistan Asayiş Güçleri tarafından Hewlêr'de yakalanmıştı. Bu, Irak İçişleri Bakanlığında çalışan bir memurdu.

Dikkat edelim, bağımsızlıktan söz eden, Kürdistan diyen, başta Kürtler için, Kürdistan için mücadele eden, Kürd hak ve özgürlükleri her zaman savunan bir partinin, KDP'nin binası yakılıyor. Hatırlayalım, 22-23 Ağustos 2020 günlerinde de göstericiler, Halepçe'de, kamu binalarını ve Halepçe arşivlerini yakarken KDP binasına da saldırmışlardı. Bütün parti binaları arasında sadece KDP binasına saldırmışlardı. (bk. *Halepçe Arşivlerinin Yakılması ve KDP'ye Saldırı*, Nerinaazad, 14.9.2020, ayrıca bk. zazaki.net, kovara bir, kürdistan-post.com eu siteleri)

KDP, *"Ben enternasyonal bir partiyim."* deseydi bu tür operasyonlarla karşılaşır mıydı? Kanımca hayır. Böyle söyleseydi Kürd, Kürdistan sorununun, birçok sorun arasında eriyip görünmez olması beklenirdi. Birçok sorun arasında, bu sorunun nerede durduğu bile belirsiz olurdu.

Kürdistan'dan koparılmış alanlarda da her gün, Kürdlere karşı

kaçırma, işkence yapma, katletme olayları yaşanmaktadır. Bölgeye getirilen Arapların, -Kürdler bunlara *ithal Araplar* diyor- Kürd çiftçilerin topraklarını işgal etmeleri teşvik edilmektedir. Irak polisinin engelleyici çaba içinde olmadığı vurgulanmaktadır. Bütün bu Kürd karşıtı faaliyetlerin, Irak polisinin gözü önünde gerçekleştiği, Kerkük Valisi'nin bu konuda çok aktif olduğu vurgulanmaktadır. Kürdistan'dan koparılan alanların çoğunda IŞİD mensuplarının, gündüz Irak polisi, gece IŞİD olarak çalıştıkları haber verilmektedir. Bunlar, her şeyden önce Kürdlere karşı savaş yürütmektedir.

18 Ekim akşamı, Selahaddin vilayeti Beled ilçesi Ferhatiye köyünde on iki Kürd, yüzleri kapalı silahlı kişilerce kaçırıldı. Bunlardan onunun cesetleri köye yakın bir alanda bulundu. Kürdistan'dan koparılmış alanlarda, buna benzer olaylar, her gün, sık sık yaşanmaktadır.

Bütün bunlar, bir halkın kendi kendisini yönetmesinin ne kadar değerli olduğunu gösteriyor. Yukarıda kısaca işaret edilen Kürd karşıtı olaylara, Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında, Hewlêr, Silêmanî ve Dihok'ta rastlanmıyor çünkü buralarda Kürd Asayiş Güçleri muhtemel olayları önlüyor çünkü buralarda Kürd halkı, bütün eksikliklerine rağmen, kendi kendisini yönetiyor. Bağdat'ta veya Kürdistan'dan koparılmış alanlarda, Kürd Asayiş Güçleri bulunmadığından, Irak polisinin de Kürdlere karşı olumsuz bir tutum sergilemesinden dolayı, anti-Kürd olaylar sık sık yaşanıyor. Bağdat ve Hewlêr arasında yapılan bütün görüşmelere rağmen pêşmergenin Kürdistan'dan koparılmış alanlara henüz dönemediği bilinmektedir. Bu, Bağdat'ın bu süreci savsakladığı anlamına gelmektedir. Bağdat, pêşmergenin bu bölgelere dönüşünü hem savsaklıyor hem de anti-Kürd operasyonlar, Irak polisinin, Irak komutanlarının gözleri önünde gerçekleşiyor. Saldırılara karşı, Kürdlerin korunması için hiçbir çaba gösterilmiyor. Mustafa Kâzımi'nin Başbakan olarak Kürdlere karşı iyi niyetli olduğu söylenebilir ama hükûmetin, milis güçleri denetim altında tutamadığı da görülmektedir. Bağdat'taki, Kürdistan De-

mokrat Partisi binasının, Kürdistan bayrağının, yakılmasının, bir komutanın bilgisiyle, teşvikiyle gerçekleşmesi, Irak güvenlik güçlerinin gözü önünde gerçekleşmesi dikkatlerden uzak tutulamaz. Bu, Kürdlerin, kendi kendilerini yönetmesini gerekli kılmaktadır. Irak, Kürdleri böyle yönetiyor.

Kürdistan bayrağının, KDP bürolarının yakılması, Kürdistan'dan koparılmış alanlarda ve Bağdat gibi şehirlerde, Kürdlere karşı cinayetler tasarlanması, Kürdlere duyulan nefretin göstergeleridir. Kürdistan'ın öteki kesimlerinde de Kürdlere benzer süreçlerin yaşatıldığı çok yakından biliniyor. Güneybatı Kürdistan'da, Rojava'da, Efrîn, Serêkanî gibi alanlarda, Türkiye'nin denetimindeki SMO güçleri de Kürdlere karşı, aynı operasyonları, katliamları, adam kaçırmaları, kaçırılan Kürdleri işkencelerle katletmeyi sürdürmektedir. Türkiye ve Suriye, 2011'den bu yana yani Suriye'de iç savaş başladığından beri birbirlerine muhalefet eden, hasım olan iki güç olmasına rağmen, Rojava'da kurulmaya çalışılan özerkliği engellemek için birlikte çalışmaktadırlar.

Bu süreçlerin yaşanmasının temel nedeni, Kürdlerin, Kürdistan'ının, 1920'lerde Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Yakın Doğu'da, Ortadoğu'da yaşanan en önemli süreç kanımca budur. Bu süreç, İngiltere'yi, Fransa'yı, Irak'ı, İran'ı, Türkiye'yi, Suriye'yi çok yakından ilgilendirmektedir. Kürdistan'ın, Kürdlerin bir kesiminin de Sovyetler Birliği'nde, Rusya'da, Kafkasya'da olduğu yakından bilinmektedir.

Kürdlere, Kürdistan'a hiçbir statü vermeyen bu sürecin, anti-Kürd dünya nizamının, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945'te, Bileşmiş Milletler Dönemi'nde daha da güçlendirildiği açıktır. Bütün bu nedenlerle bu Kürd, Kürdistan sorunu, başta Birleşmiş Milletler'in sorunu olmalıdır. Bütün halkların kendi kendilerini yönetme, kendi geleceğini belirleme hakları vardır. Başkalarının, Kürd halkının, Kürdistan'ın geleceğini belirleme çabalarına elbette karşı olmak gerekir. Bir ulusun, polis ve ordu gücüyle, baskıyla, işkenceyle birlik içinde tutulmaya çalışılması,

Birleşmiş Milletler'in temel felsefesine kökten aykırıdır. Bu konuda, elbette, 25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu sonuçları güçlü bir yol gösterici olmalıdır.

Haşdi Şabi'nin Kürd karşıtı, Kürdistan karşıtı bir güç olduğu yakından bilinmektedir. Haşdi Şabi, Irak Arapları içinde, Irak Şiileri içinde örgütlenmiştir. Örgütü İran'ın örgütlediği de biliniyor. Haşdi Şabi, başta Kürdlere, Kürdistan'a karşı savaşıyor. Şengal gibi bir alanda, PKK/KCK'nin, Haşdi Şabi ile iş birliği yaparak Kürdistan Hükûmeti'ne, özellikle KDP'ye karşı mevzi alması, şüphesiz anti-Kürd bir tutumdur. Şengal, elbette Kürdistan toprağıdır. Şengal, Kürdistan'dan koparılan alanlardan biridir. Bu Kürd toprağını, Kürdistan'dan koparıp Irak'a bağlamaya çalışmanın anti-Kürd bir tutum olduğu besbellidir. 1970'lerin ortalarına kadar, Şengal'de hiçbir Arap yoktu. Arapların Şengal'de görünmesi, Saddam Hüseyin yönetimiyle başlamıştır. 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Kürdler, Kürdistan, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmıştı. Bugün, Yakın Doğu'daki, Ortadoğu'daki savaşın önemli bir kesimi, kanımca, yine Kürd topraklarının paylaşımıyla ilgilidir. Yalnız, 1920'lere göre günümüzdeki en önemli fark, artık, Kürdlerin kendi topraklarına, Kürdistan'a bizzat kendilerinin sahip çıkmaya çalışmalarıdır.

nerinaazad, 22.10.2020

DOĞUMUN ÖLÜMÜ

Doğumun Ölümü, Kadir Dağhan'ın romanı.

Kadir Dağhan, *Doğumun Ölümü* (İzan Yay., Ankara 2020.)

Yazar Kadir Dağhan (d. 1953, Adıyaman), bu romanda, doğumun ölümü, ölümün doğumu gibi felsefi bir konuyu gündeme getirmektedir ama bunu ders verir gibi yapmamakta; olguları, olgusal ilişkileri kurgulayarak anlatmaya çalışmaktadır.

Olaylar, bir Kürd şehrinin, bir köyünde geçmekte; daha sonra batı illerinde devam etmektedir.

Bir dede, yetişkin torunuyla birlikte, traktöre kavun yükleyerek şehirde satmak için yola çıkmıştır. Kendisine çok bağlı küçük bir torunu daha vardır. Dede, çok istemesine rağmen birtakım engellerden, kontrol noktalarından dolayı küçük torununu yanına alamaz. Küçük torun da dedesine çok bağlıdır. Dedesinin kendisi hakkındaki duygularını yakından bildiği için, gittiğiniz yere beni de götürün, diye ısrarlı olmaz.

Dede ve yetişkin torunu, şehre kavun satmaya gittiği gün köye özel timler baskın yapar. Özel tim, kadın, erkek, çoluk, çocuk, genç, ihtiyar, herkesin evlerinden çıkıp meydanda toplanmasını emreder. İşkenceli sorgular başlar. Dede ve yetişkin torunu, akşama doğru şehirden köye döndükleri zaman, bütün köy halkının, köy meydanında toplanmış olduğunu görürler. Kalabalığa iyice yaklaştıkları zaman dede, oğlunun, genç torununun babasının, özel tim tarafından hırpalandığını görür. Özel time yaklaşarak baskıyı, işkenceyi durdurmalarını söyler. Bunun üzerine özel tim, "Konuşma lan!" diyerek dedeye saldırır. Dedeyi yumruklarla, tekmelerle yere yıkar. Dede, kendisini toparlayarak ayağa kalkmaya

gayret eder ve "Bana neden vurdunuz?" diye hesap sorar. Dedenin bu dik duruşu üzerine özel tim elemanları, dedeyi sakalından tutarak yere yıkarlar. Tekme, tokat, yumruk girişirler. Yere yıktıkları dedeyi yerde çiğnerler. Bunun üzerine oğlu, babasını, genç torunu dedesini kurtarmak için hamle yapmaya çalışırlar. Genç torunun anası yani dedenin gelini de kayınpederinin işkence görmesini engellemek için özel timlerin önünde durur.

Özel tim, gelini saçlarından sürükleyerek yere yıkar; ona da tekme, tokat, yumruk girişir. Oğul, torun, oğulun eşi ağır yaralıdırlar. Sadece hırıltılarla, işkenceyi protesto ederler. Dede ölür. Dedeye ve aileye bu işkenceyi yapanlar, dedenin torunu yaşındaki özel tim elemanlarıdır. Dedenin genç torunuyla özel tim elemanları hemen hemen aynı yaştadırlar.

Ölümün doğumu

Dedenin katledilmesinden sonra aile, yaralarını kendi olanaklarıyla sarmaya çalışır. Yetişkin torunun davranışlarında değişiklikler olur. Yetişkin torun, duygularını, düşüncelerini kimseye açmaz. Aile -ana, baba- oğullarının dağa çıkacağını hissederler ama buna engel olmak için hiçbir girişimde bulunmazlar. Bu, dedenin öldürülmesinden sonra gerçekleşen bir doğumdur. Yetişkin torun, yeniden doğmuştur. Devrimci gençler bunu, "Yeniden doğarız ölümlerde!" sloganı ile ifade ediyorlar. Şair Ataol Behramoğlu, bu süreci, bir dörtlükte şöyle ifade ediyor:

Cellat uyandı yatağında bir gece
"Tanrım" dedi. "Bu ne zor bilmece
Öldürdükçe çoğalıyor adamlar,
Ben tükenmekteyim, öldürdükçe"

Dedenin öldürülmesinden sonra yeni bir doğuş daha gerçekleşir. Küçük torundan bu yazının ileri bölümlerinde söz edilecektir.

***

Doğumun ölümü

İstanbul'da, Haydarpaşa'dan kalkan, Adana'ya varan, oradan Türkiye-Suriye sınırını takip ederek Irak'a giren bir tren... Tren, Suriye sınırında, bir duraktayken makinist, İlçe Sağlık Müdürlüğüne haber yollar: "Bir kadın doğum yapmaktadır. Acele olarak bir ebenin gönderilmesi gerekir." şeklinde bir haber...

Sağlık Ocağından Ebe Nefise trene ulaşır. (s. 248 vd.) Doğumu gerçekleştirmek için biraz uğraşır. Zor bir doğum olduğunu fark eder. Arap kadını, kocasıyla birlikte arabayla Sağlık Ocağına getirir. Sağlık Ocağında Ebe Yıldız'ın çabasıyla doğum gerçekleşir. Arap kadın, bir kız dünyaya getirmiştir.

Sağlık Ocağı çalışanlarından Aziz, bebeği kucağına alarak Arap babaya gösterir. "Sağlıklı bir kız çocuğu, hayırlı olsun." der. Arap baba büyük bir öfke küpüdür. "Bu kadın şimdiye kadar altı kız çocuğu doğurdu. Bu yedincisi. Bu bebeği de bu kadını da istemiyorum, ikisini de trenden atacağım." der. "Erkek evladı olmayan adam baba değildir." diye sitem eder.

Sağlık Ocağı personeli bu Arap'la etraflı bir şekilde konuşur. Adam, bebeği kabul etmemekte ısrarlıdır. Bunun üzerine, Sağlık Ocağı çalışanı Aziz, "Bebeği ben alırım." der. Aziz ve Rojda uzun süredir evlidirler ama çok çaba harcamalarına rağmen bir çocukları olmamıştır. Arap babanın bu kararlılığı karşısında, Ebe Yıldız, ölü doğum şeklinde bir tutanak tutarak bebeği Aziz'e verir. (s.289 vd.)

Bebeğinin kendisinden alınması Arap kadını çok etkiler. Kadın çok derin ruhsal sarsıntı yaşar. Kocasının katı tutumu, azarlamaları, darbeleri sonunda trenden kadının cesedi çıkar. Bu *doğumun ölümü*dür. Bebeğinin kendisinden alınmasıyla kadın zaten öldürülmüş olmaktadır.

Rojda ve Aziz, bebeklerine *Delal* adını verirler. Delal, lise çağına geldiği zaman, sınıflarında, Fikret adlı bir gence duygusal olarak bağlanır. Fikret de Delal'ı sevmektedir. (s. 345 vd.) Fikret'in, yazının başında katledildiğini anlatmaya çalıştığımız dedenin küçük torunu olduğunu anlıyoruz.

Sınıfta başka kızlar da Fikret'e ilgi duyarlar ama Fikret onlara yüz vermez. Bu kızlardan biri Betül'dür. Betül, okula servis arabasıyla gidip gelmektedir. (s. 262 vd.) Babası orduda görevlidir. Fikret'in ve Delal'in kendisine yüz vermemelerinden dolayı onlara karşı kin beslemeye başlar. "Sizden intikamımı alırım." duyguları gittikçe kökleşir.

Bir gün, özel tim, Fikretlerin evlerine baskın yapar. Baskın sırasında baba öldürülür. Babasını korumaya çalışan Fikret de öldürülür. Eşini ve oğlunu korumak için özel timin önünde duran Kevok kadın, çok ağır yaralanır. Bu olaydan sonra Kevok Kadın, "Hejaaaa! Hejaaa! Hejaa!" diyerek eşine ve oğluna kavuşmak için sokaklara düşer; kırlara açılır. (s. 400 vd.)

Fikret'in ve babasının öldürülmesinden sonra, özel tim elemanları arasında geçen konuşma şöyledir:

– Geberdi mi la bunlar, sesleri çıkmıyor.
– Gebersinler. Dirilerine para mı verdik.
– Şaka yapmıyorum oğlum, gerçekten mort olmuşlar.
– İyi ya iki pislikten daha kurtulduk.
– Ne yapacağız peki,
– Diğerlerine ne yaptıysak, gömeriz, olur, biter. (s. 400.)

Kevok kadın

Kevok, dedenin oğlunun eşidir, Fikret'in anasının adıdır. Dedenin öldürülmesinden, kendisinin ve bütün ailenin darbedilmesinden sonra derin bir ruhsal sarsıntı yaşamıştır, hiç konuşmamaktadır. Oğlu Fikret, sık sık "Diya min! Bir tek kelime söyle..." diye sevgisini ortaya koymaktadır. Kevok kadın, bu sevgiyi duyumsamakta, eşine ve oğluna karşı sevgisini belli etmekte ama hiç konuşmamaktadır. Evlerine, özel tim elemanlarının baskın yaptığı, eşini ve oğlunu korumak için özel timlerin önüne dikildiği gün, ağzından "Hejaaa! Hejaaa! Hejaa!" diye tek kelime çıkmıştır. Eşinin ve oğlunun katledilmesinden sonra onların arkalarından, onlara kavuşmak için sokaklara düşmüş; kırlara açılmıştır.

"...Yürüdü, koştu, yürüdü. Düştü, kalktı, yürüdü, yürüdü. Yol kenarlarında baygın yatarken tarlalarda, bahçelerde otururken rastladılar ona. Gördüğü her askerî aracın arkasından koşmasını deliliğin işareti saydılar.... Koşabildiği kadar koşuyor, takatten düşüne kadar durmuyordu. Sonra yığılıp kalıyordu.

...

Haftalarca, aylarca yürüdü. Ayakları, üstü-başı parçalandı. Sarhoşların, esrarkeşlerin arasında kaldı. Tecavüzlerin farkına dahi varmadı. Her şey soğuk, her şey cansızdı kendisine. Ne dokunuşları hisseti ne sesleri duydu.

Dalga geçenleri, dövenleri, kovalayanları anlayamadı. Anlayacak durumu da yoktu.

Boş gözlerle, anlamsız ifadelerle baktı daima. Yüzleri seçemedi, seçse ne değişirdi?

Hiçbiri Heja'sı değildi, Sadece inledi, bağırdı, bağırdı, bağırdı...

Heja, Heja, Hejaaa...

Saçları, tırnakları uzadı. Masallarda tarif edilen korkunç cadılara benzedi.

Köylerine, mahallelerine girmesin diye taşlandı. Kanlar üzerinde kurudu.

Gözyaşları birikti, sonra akmaz oldu. Karlarda, çamurlarda taşlarda, dikenlerde yürüdü.

Çıplak ayakları üşüdü, hissetmedi. Yenilmeyecek şeyler yedi, içilmeyecekleri içti.

Ağzından çıkan Hejaa sözcüğü de anlaşılmaz oldu, zamanla. Boğuk hırıltılara dönüştü.

Korkudan kimse yanına yaklaşmadı. Damarlarında kan dolaşmaz oldu.

Görenler uzaklaştı, görmemezlikten geldi.

Terk edilmiş surların altında donarak ölmüş bir kadın cesedi, kimse için bir şey ifade etmedi (s. 402-403.)."

Kadir Dağhan, bu romanda *doğumun ölümü, ölümün doğumu* gibi kavramların yanında, *insan, insanlık* gibi değerleri de gündeme getirmektedir. Dikkat edelim, bu aileden dört kişi öldürülmüştür.

Dedenin, oğlunun, torununun ne zaman, nasıl öldürüldüğü kısaca anlatılmıştı. Kevok kadının da...

Bu, yoksul bir Kürd ailesidir. Bahçelerinde yetiştirdikleri meyve, sebzenin satışı ile geçimlerini sağlamaya, yaşama tutunmaya çalışan bir aile... Bu aileden dört kişi neden öldürülmüştür? İnsan olarak kalmak istedikleri için öldürülmüştür. "Kendi öz kimliğini reddedeceksin, Türk olacaksın!" dayatmasına *evet* demedikleri için katledilmişlerdir. Daha doğrusu, bu potansiyel içinde oldukları kabul edildiği için, öbür Kürdlere gözdağı vermek için katledilmişlerdir.

Bu süreç, baskı altındaki bir halkın kendi kendisini yönetme hakkının, kendi geleceğini belirleme hakkının, ne kadar değerli ilkeler olduğunu çok açık bir şekilde göstermektedir.

İnsan hakları, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, işkenceye, katliamlara maruz kalmama insanlığın evrensel değerleridir. Her yerde, her zaman bu değerleri savunmak, insan olmanın temel koşuludur.

Kevok kadın, özel bir kadın değildir; bu Kürd ailesi, özel bir aile değildir. Kevok kadından Kürdistan'da on binlerce vardır ama Kadir Dağhan'ın, Kevok kadının nasıl öldüğünü, öldürüldüğünü anlatan cümleleri, bu kadının geçmişini de bilen insanların içini kavurmaktadır.

Bu süreçte insanlık değerlerinin tamamen çürütüldüğü açıkça görülmektedir. Bunun bir roman olduğu, yazarın kurgusu olduğu söylenebilir. Fiili olarak yaşananların, bu romanda yazılanlardan çok daha ağır olduğu yakından bilinmektedir.

Bu arada, asimilasyon süreciyle ilgili küçük bir not düşmek gereğini duyuyorum. Kürdler, Türklüğe asimile edilmeye çalışılmaktadır. Türklük nasıl toplumsal, siyasal, kültürel bir kategoridir? İhtiyarlara, kadınlara karşı, yukarıda kısaca anlatılmaya çalışılan eylemler, -bu insan kim olursa olsun ister Türk ister Arap ister Kürd olsun- Türk töresinde var mıdır?

nerinaazad, 05.11.2020

KÜRT DİL HAREKETİ
(HEREKETA ZIMANÊ KURDÎ)

Cumhuriyet'in çok önemli politikalarından biri Kürdleri Türklüğe asimile etmekti. Kürdceyi unutturmak, başta Kürdler, herkese Türkçe öğretmek, Kürd çocuklarını Türk dili ve Türk kültürü içinde büyütmek, yetiştirmek, Cumhuriyet'in, kararlı ve istikrarlı bir şekilde uyguladığı bir politikaydı. Kürd kadınlarına Türkçe öğretmek, Kürd kadınlarının Türkçe konuşmalarını sağlamak devlet için çok önemli bir başarı kabul ediliyordu.

Bu politikanın başka bir yüzü de Kürdce yasaklarıydı. Kürdce yasaklarını da devlet ve hükûmet kararlı ve istikrarlı bir şekilde uyguluyordu. 1930'larda, ürünlerini satmak, ihtiyaçlarını karşılamak için şehirdeki pazara gelen köylülere, konuştukları kelime sayısına göre para cezaları da uygulanmıştı.

1960'lardan itibaren gelişen Kürd muhalefet hareketlerinin, bu konuya önem vermesi, asimilasyonun bilincine varması, bu sorunu gündeme getirmesi beklenirdi. Kanımca Kürd muhalefet hareketleri bu sorunda yeteri kadar önem vermediler. Soruna önem vermek, elbette Kürdce konuşmak, Kürdce yazmak, bu tutumu geliştirmekti. Çocukların Kürdce öğrenmelerine çok önem vermekti. Her ev bir okul olarak değerlendirilebilirdi. Devletin çok çeşitli aygıtlar kullanılarak Kürdcenin inkâr ve imha edilmesi politikasına karşı Kürdceyi yaşatmak, böyle mümkün olabilirdi.

Kürt Dil Hareketi, HezKurd, (Hereketa Zimanê Kurdî) 15 Ekim 2020'de kuruluşunu açıklamıştır. Kürt Dil Hareketi'nin kuruluşunda, İbrahim Sediyani'nin, fikrî katkıları büyüktür. İbrahim Sediyani, birkaç yıl önce Bengal Dil Hareketi konusunda, önemli yazılar kaleme almıştı. Kürt Dil Hareketi, HezKurd'un bu konuda

derleyici, toparlayıcı olacağı kanısındayım.

Kürd Dil Hareketi, HezKurd, amaçlarını şu şekilde ortaya koymaktadır:

1. Kürdcenin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ikinci resmî dili olması (= İsviçre Modeli)

2. Kürdce ana dilinde eğitim ve Kürdcenin Türkiye'de ilkokuldan üniversiteye kadar okullarda eğitim dili olması (= Makedonya Modeli)

3. Asimilasyon politikaları sonucu olarak adları zorla değiştirilmiş ve masa başında uyduruk Türkçe adlar verilmiş bütün şehir ve köylerimizin eski ve gerçek Kürdce, Lazca, Gürcüce, Çerkezce, Rumca, Ermenice, Arapça, Türkmence adlarının iade edilmesi (= Yeni Zelanda Modeli)

Kürt Dil Hareketi, bu üç amacının dışında başka amaçlarının olmadığını vurgulamaktadır. HezKurd Yönetimi bu çerçevede şunlara işaret etmektedir:

Kürtçe Dil Hareketi, sivil bir inisiyatif olarak ahlaki açıdan her türden şiddete karşıdır ve tamamen yasalar dahilinde Kürdce eğitim hakkının tanınması için kurulan sivil bir hak hareketidir.

Dilsel ve kültürel asimilasyonun toplumsal sorunları daha da karmaşık bir duruma getirdiği günümüz dünyasında, Kürdlerin ana dillerinde eğitim hakkı çok kültürlülük esasına, temel demokrasi kriterlerine ve Birleşmiş Milletler hukukuna göre de doğal bir haktır. Bizler bu bilinç ile hareket ediyoruz.

Bu anlamda Türkiye'de yaşamakta olan milyonlarca Kürd vatandaşa bu hakkın tanınması, yaratılmak istenen bölünme algısının aksine, toplumsal çelişkileri ortadan kaldırarak demokrasiyi güçlü kılacağına olan inancımız tamdır.

Kürd Dil Platformu

Kürdcenin geliştirilmesiyle ilgili başka bir girişim de *Kürd Dil Platformu*'dur. Kürt Dil Platformu'nun sözcüsü, Şerefxan Cizîrî, 7 Şubat 2020'de yaptığı bir açıklamada, Kürdcenin resmî dil olarak kabul edilmesi için siyasal partilerden destek beklediklerini vur-

gulamıştır. Bu çerçevede siyasal partilerle ve Avrupa Birliği üyeleriyle görüşmelerini sürdürmektedir.

Şerefxan Cizîrî, *"Ben Kürdüm."* diyen herkesin Kürdce bilmek durumunda olduğunu belirtmektedir.

Kürd halkına da seslenen Cizîrî, *"Ben Kürd'*üm diyen herkes Kü*rdce bilmelidir. Yaşamın her alanı Kürdce olmalıdır."* demektedir.

Delegasyon üyesi İrfan Söner de Kürd dili üzerindeki baskıların bugün en üst seviyede olduğunu söyledi. Platform olarak partilerden güçlü bir destek talebin de bulunduklarını söyleyen Söner, "Kürd Dil Kurumunun yasal olarak oluşturulması ve Kürd dilinin korunmasını talep ettik. Bunun önündeki yasal engellerin kaldırılmasını talep ettik." dedi. Söner, AB delegasyonu ile yapılan görüşmede özellikle Kürdceye dair artık raporlama dışında da Türkiye'ye bir yaptırım ve baskı uygulanması gerektiğine dair taleplerini ilettiklerini belirtti.

Dilsizlik vatansızlıktır

Kürd dilinin gelişmesi için herkese çağrıda bulunan Söner, "Herkesin bu çalışmaya destek vermesi gerekiyor. Kürd yazarlar, gazeteciler, dil bilimciler hep birlikte dilimiz üzerindeki engelleri kaldırabiliriz. Dilsizlik, vatansızlıktır. Bizim dilimiz yoksa ülkemiz de yoktur. Halk olarak öncelikle kendi dilimize sahip çıkmalıyız. Çocuklarımıza, torunlarımıza dilimizi öğretmeliyiz. Yaşamın tüm alanlarında dilimizi kullanmalıyız ki dilimize sahip çıkabilelim. Her mahallede, her sokakta Kürdce yaşayalım. Önce herkes evinde, sonra sokağında diline sahip çıkmalı." ifadelerini kullandı.

Bêjan Hînî Kurmancîyê Dîbe [Bejan Kürdce (Kurmanci) Öğreniyor Projesi]

Erkam Yazılım'ın geliştirdiği dünyanın ilk Kürdce çocuk oyunu olan Bejan, dört bölümlük bir projedir. Bu bölümler, *Bejan Oyun, Bejan Çizgi Film, Bejan Eğitim Seti ve Bejan Oyuncak* olarak tasarlanmıştır. Bejan projesinin tanıtım galası, 27 Eylül 2020 Pazar günü Diyarbakır'da yapılmış; galaya salgından dolayı sadece

basın mensupları ve şirket çalışanları katılmıştır.

Galanın açılış konuşmasını yapan Erkam Yazılım Genel Müdürü Behmen Doğu, dört alanda piyasaya sürülen Bejan projesinin tanıtımını yaptı.

Diyarbakır Teknokent'te animasyon ve Kürdce dublaj yapan yirmi bir kişilik ekip ile yoğun bir emek sürecinin ardından "Bejan" karakterinde dünyanın ilk Kürdce çocuk oyununu tasarladıklarını ifade eden Doğu, projenin Diyarbakır Dicle Teknokent AR-GE projesi ve Sanayi Bakanlığı tarafından da onaylandığını söyledi.

Projenin ilk ayağının "Bejan Oyun" olduğunu söyleyen Doğu, oyunun iki beş yaş arası çocuklara hitap ettiğini belirtti. Doğu, çocukların oyun ile eğlenerek ana dillerini öğreneceğini kaydetti.

Daha iyisi için çalışacağız

"Projemiz Kürdceyi yaşatma ve zenginleştirme amacı taşısa da Türkçe ve İngilizce dublaj da var." diyen Doğu, şunları söyledi:

"Bejan kızımın adı, anlamı ise *ağrısı ve sıkıntısı olmayan*dır. Projenin adı buradan geliyor. Çocukluğumda birçok kültürün kendine has çizgi filmi vardı fakat sonradan bizim de böylesine evrensel bir çalışmamız neden olmasın diye düşündüm ve Erkam Yazılım olarak iki yıl boyunca aktif çalıştık. Bu projeyi yoğun bir emek sonucu açığa çıkardık. Elbette ki eleştirilebilecek yönleri olacaktır. Bu eleştiriler bizim için ön açıcı olup daha iyisi için çalışmalarımızı aralıksız sürdüreceğiz."

Oyunda kültür ve tarih var

Bejan çizgi filminin hikâyesinin tarihî ve kültürel mekânlarda geçtiğini, bu sayede çocukların hem tarihî hem kültürel mekânları tanıdıklarını ifade eden Doğu şöyle devam etti:

"Bejan sekiz yaşında bir kız çocuğu. Projemizin ana karakterini oluşturuyor. Bejan'ı uçuran, zamanda yolculuk yapan Şahmaran adında bir karakterimiz daha var. Bejan ve arkadaşları Şahmaran'a binerek zamanda yolculuk yapıyor. Kürt kültürü ve tarihî mekân-

ları dışında ilerleyen bölümlerde farklı kültürlere ait coğrafyalar da tanıtılacak ama keyifli bir şekilde olacak bu. Çizgi dizimizde önemli mekân ve yapıtlar göreceksiniz. Mesela Malabadi Köprüsü'nü, On Gözlü Köprü'yü, Diyarbakır Surları'nı, Cizre'deki Kırmızı Medrese'yi, Akdamar Adası'nı, Van Kalesi'ni, Hasankeyf'i, Zaxo'daki köprüyü, Erbil Kalesi'ni, Konya'daki Mevlana'yı, Galata Kulesi'ni, Çin Seddi'ni, Tac Mahal'i."

App Store ve Google Play'dan indirilebilir

Açılış konuşmasının ardından Bejan çizgi filminin Kürdce ve Türkçe gösterimi yapıldı. Ardından aralarında sanatçılar Kadir İnanır, Şivan Perwer, Brader, Tara Mamedova, şair Bejan Matur, Ressam Ahmet Güneştekin gibi ünlü adların Bejan ile ilgili videolu mesajları yayımlandı. Daha sonra sahneye çıkan Bejan ekibi katılımcıları selamladı.

Behmen Doğu, Bejan karakterinin esin kaynağı olan kızı Bejan ile App Store'dan ilk oyunu indirdi. Doğu, oyunun Apple Store ve Google Play'den indirilebileceğini söyledi.

Kürdce eğitim setinin satışının 29 Eylül itibariyle *www.erkamsoft.com* adresi üzerinden sipariş edilebileceğini kaydeden Doğu, Bejan oyuncakların da önümüzdeki aylarda piyasaya çıkacağını belirtti. (DUVAR)

Kürt Dil Hareketi, Kürt Dil Platformu ve Bêjan Eğitim Seti... Bu üç kurumun birbirleriyle bağlantılı ve uyumlu bir şekilde çalışması Kürdcenin gelişmesinde, derlenip toparlanmasında çok önemli bir rol oynayacaktır.

nerinaazad, 29.10.2020

KÜRT DİL HAREKETİ (HEREKETA ZİMANÊ KURDÎ) II

Bundan önceki yazıda, devletin asimilasyon politikasından ve Kürdce yasaklarından söz etmiştim. Devlet, Kürdceyi yasaklamaya neden gerek duymaktadır? Kürdce yasakları, devletin, dil, ulus, devlet konusunda çok yüksek bir bilince sahip olduğunu göstermektedir. Devlet, Kürdceye yasaklar getirerek Kürdlerin uluslaşmasını engellemeye çalışmaktadır. Türklerin ulusal bilincini yükseltmek için çok yoğun bir çaba söz konusudur. Türk Tarih Kurumunun, Türk Dil Kurumunun kurulması bu noktada gerçekleştirilmiştir. Kürdlerin ise bu konularda, dil, ulus, devlet kategorilerinin birbirleriyle ilişkileri konusunda ciddi bir bilince sahip oldukları söylenemez.

1960'larda gelişmeye başlayan Kürd muhalefet hareketlerini düşünelim. Kürd sol hareketlerinin söylemi genel olarak şudur: "Sosyalizmi kuralım, her şey yoluna girer. Bu arada Kürdce de yoluna girer." Hâlbuki Kürdce sosyalizmle gelecek bir kategori değildir. Zaten vardır. Doğumla birlikte var olan bir kategoridir. İnsanı insan yapan kategorilerin başında gelmektedir ama insanı insan yapan bu temel kategori, devlet tarafından gasbedilmiştir. O zaman gasbedilen bu temel kategorinin yeniden kazanılması gerekir. Bunu sosyalizme ertelemek doğru değildir. Bu konuların bilincine ulaşanlar, dili tekrar kazanımın mücadelesine başlarlar ama 1960'lar ve sonrasında, bu bilincin Kürdlerde, özellikle sol anlayışlı Kürdlerde çok cılız olduğunu vurgulamak gerekiyor.

Bu konuda PKK'nin tutumu çok olumsuzdur. Hatırlayalım, 1985 ve daha sonraki yıllarda, gerillaya katılanlar için dağda Türkçe kursları açılıyordu. Herkese Türkçe öğretiliyordu. Kürdceye

önem verilmiyordu. Bu, gerillanın Kürdlük değerlerinden ne kadar uzak, savaştığı devletin değerlerine ne kadar yakın olduğunu gösteriyordu. Bu tutumun, devletin asimilasyon politikasına hizmet olduğu açıktır.

PKK'nin bu tutumu, 1990'lardan sonra kurulan, HEP (Halkın Emek Partisi), DEP (Demokrasi Partisi) ÖZDEP (Özgürlük ve Demokrasi Partisi), HADEP (Halkın Demokrasi Partisi), HDP (Halkların Demokratik Partisi) gibi siyasal partilere olduğu gibi yansımıştır. Bu partilerden milletvekili seçilenlerin kaçı Kürd'dür, kaçı Kürdce konuşabilmekte, yazabilmektedir; Kürdce bir yazıyı okuyabilmektedir?

Bundan çok daha önemli bir soru: Bu Kürd milletvekillerin çocuklarının kaçı Kürdce konuşabilmektedir, yazabilmektedir, Kürdce bir metni okuyabilmektedir? Bu sayıların çok çok olumsuz olduğunu yakından biliyoruz.

Bugün PKK/KCK TV yayınlarında, Kürdceye daha ağırlık veriyor. Bu, şüphesiz iyi bir gelişme ama bu durum, başlangıçta yapılan yanlışları konuşmaya, eleştirmeye engel olmamalıdır çünkü bu tutumun etkileri çok yıkıcı olmuştur.

***

Bu konuda, devlet bilincini Atatürk, şu şekilde ortaya koymaktadır: "Biz Balkanları neden kaybettik, biliyor musunuz? Bunun tek bir sebebi vardır. Bu da İslav araştırma cemiyetlerinin kurduğu dil kurumlarıdır. Bizim içimizdeki insanların millî şuurlarını uyandırdığı zaman, biz Balkanlarda, Trakya hudutlarına çekildik." (Söz eden, Enver Behnan Şapolyo, *1951 Olağanüstü Türk Dil Kurultayı*, s. 54, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1954.) Bu olağanüstü kurultaya sadece Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu üyelerinin katıldığını da vurgulamak gerekir. (Bütün bu bilgiler için bk. Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri* Turhan Kitabevi, Ankara 1984, s. 149.)

Burada dil kurumları ve millî şuur kavramlarına, birbirleri

arasındaki ilişkiye dikkat etmek gerekir. Atatürk'ün bu sözlerinin Türkler ve Kürdler bakımından anlamı şudur: Türklerin millî bilince ulaşması için her türlü kurumlaşmalarının önünü açalım. Kürdlerin millî bilince ulaşmamaları için Kürdceyi yasaklayalım; kurumlaşmalarının önünü keselim. Bu zihniyetin bilincine varmak, karşı durmak, eleştirmek elbette önemliydi. Bunun yolu da her şeyden önce Kürdceyi yaşamaktır.

Bir önceki yazıda, Kürd Dil Hareketi'nden (Hereketa Zimanê Kurdî) başka, Kürd Dil Platformu'ndan ve Bêjan Hînî Kurmancîyê Dîbe [Bejan Kürtçe (Kurmanci) Öğreniyor] Projesi'nden de söz etmiştim. Bu üç kurumun, birlikte ve organize bir şekilde ve birbirleriyle koordineli bir şeklide çalışmaları, Kürdcenin yaşanmasında, gelişmesinde ve geliştirilmesinde büyük rol oynayacaktır.

Bu üç kurumdan üçüncüsü üzerinde biraz daha ayrıntılı bir şekilde durmak gerekir kanısındayım. Bêjan Hînî Kurmancîyê Dîbe [Bejan Kürtçe (Kurmanci) Öğreniyor] Projesi, çocukların Kürdce öğrenmeleri ve Kürd diliyle eğitimiyle ilgilidir. Bu bakımdan, Kürd Dil Hareketi (Hereketa Zimanê Kurdî) ve Kürd Dil Platformu'nun, bu projeye verecekleri destek, projenin başarıya ulaşması yolunda önemli olacaktır.

Not: Kürdce yasaklarıyla ilgili olarak Prof. Dr. Baskın Oran'dan bir ileti aldım. Baskın Oran Hoca, Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin anlatımına dayanarak 1930'larda pazara gelen köylülerden, konuştukları kelime kadar değil her konuşmaları için ayrı ayrı ceza kesildiğini belirtiyor. Baskın Oran Hoca, bunu, birkaç ay önce yayımlanan bir yazıdan sonra da hatırlatmıştı. Baskın Oran Hoca'ya ve Tarık Ziya Ekinci Hoca'ya teşekkür...

nerinaazad,12.11.2020

İSKÂN TOLUN II

İskân Tolun'un *İbret Ulu Tanrım* (Babıali Kitaplığı, Eylül 2020, İstanbul.) romanını bir çırpıda okudum. Olaylar, 1950'lerde, Gaziantep kırsalında geçmektedir. 1950'ler, tarımın makineleşmeye başladığı, nüfusun kırlardan şehirlere aktığı yıllar. Bu dönmede, geleneksel toprak ağalığı sistemi de yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır. Sof Dağı, olayların geçtiği yerde sık sık gündeme gelmektedir.

Hüso emmi ve Emine teyzenin çocukları Yavuz, çürük raporu verilerek askerlikten dönmüştür. Askerliğe başlamadan önce halim selim bir delikanlı olan Yavuz, askerlik dönüşünde vurucu, kırıcı, saldırgan bir kişi olmuştur. Köyde herkesle dalaşmaktadır. Bu durumdan Hüso ailesi çok üzgündür ama çaresizdir. Hüso ailesi, yoksuldur; kıt kanaat hayata tutunmaya çalışan bir ailedir.

Bekir'in ve Halime'nin on iki yaşlarında Esma adında bir kızları vardır. Yavuz bu kıza âşıktır ve uygun bir zamanda Esma'yı kaçırmayı tasarlamaktadır.

Köyde her iki aile komşudur. Evleri birbirine çok yakındır.

Bekir ailesi de yoksuldur. Bekir, kendi bağında bahçesinde çalışmaktadır. Aile, bağında, bahçesinde yetiştirdiği ürünlerle yaşamını sürdürmektedir. Bekir, her sabah erkenden buralara giderek çalışmaya başlamakta, kızı Esma da ona yemek götürmektedir. Yavuz, günlerce aileyi gözetleyerek ilişkileri anlamaya gayret etmiştir. Bekir'in ne zaman bağına gittiğini, kızı Esma'nın ona ne zaman yemek götürdüğünü iyice öğrenmiştir.

Bekir, bir sabah erkenden bağına doğru hareket etmiştir. Yavuz, Esma'nın ona yemek götürmek için evden çıkışını beklemek-

tedir. Bir süre sonra, Esma evden yemek çıkınıyla çıkmıştır. Yavuz hemen onun peşine düşer. Köyden epey uzaklaşınca birden Esma'yı yakalar ve ağzını kapatarak onu ormanın içlerine doğru sürükler.

Yavuz, on iki yaşındaki Esma'ya tecavüz eder. Dereye su almaya giderken Esma'yı kaçmasın diye ellerinden ve ayaklarından ağaca bağlar. Bu arada bir yılan gelir ve Esma'nın beline dolanır, Esma'yı boğar. Yavuz'un yaptıkları, Esma'nın ölümü, köyde hemen duyulur. Köy halkı olay yerine akın eder. Bu arada jandarma timi de olay yerine gelmiştir. Jandarma, olay yerinde kaçan Yavuz'u yakalar. Köy halkı Yavuz'a büyük öfke duymaktadır, onu linç etmek için yoğun bir hareket içindedir. Jandarma, Yavuz'u gözaltına alarak bu lince engel olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Hüso emmi, bütün eşyalarını iki eşeğe yükleyerek köyden ayrılmıştır. Romanın önemli karakterlerinden biri de Karcı Mustafa'dır. Karcı Mustafa, asker olarak Kore'ye gönderilir. Bir daha kendisinden haber alınamaz. Karcı Mustafa'nın Gülizar'la evliliğinden İsmail doğar. İsmail, babasının Kore'ye gönderilmesinden çok kısa bir zaman sonra doğar. Karcı Mustafa, oğlunun doğumunda hazır bulunamaz.

İsmail, çocukluğundan itibaren Çemşit Ağa'nın çobanı olarak yaşamını sürdürmektedir. Önce kuzu çabanı, daha sonraları de büyükbaş hayvanların çobanı olmuştur. Annesi Gülizar, İsmail'e haber vermeden, bir çerçiyle kaçmıştır. İsmail, bu olaydan sonra Cemşit Ağa'ya daha çok yaklaşmıştır. Cemşit Ağa da İsmail'i kendi çocuğu gibi sevmektedir.

Cemşit Ağa ile Gülperi evliliğinden doğan Ayşecik de romanın önemli karakterlerindendir. Zamanla, İsmail ile Ayşecik arasında duygusal bağlar gelişir. Sonunda evlenirler. Cemşit Ağa'nın Hıdır ve Mehmet Ali isminde iki oğlu da vardır. Mehmet Ali Ankara'da üniversitede, tarih bölümünde okumaktadır. İzci Rüstem, Anuş teyze adları da romanda, olayların gelişimi sürecinde sık sık anılmaktadır.

Romanın kurgusu çok sağlam, dili de oldukça akıcı.

Modern dengbêj

Romanda çok güçlü doğa tasvirleri var. Sof Dağı çevresinde, sular, ormanlar, arılar, kuşlar, çiçekler... etraflı bir şekilde anlatılıyor:

"Güneş ışıkları keskin mi keskin, yaktıkça yakıyordu. Bu boğucu sıcaklıktan, un ufak olmuş toprağın yumuşacık, kavrulmuş tozuna basıp arada bir kayarak yürüyordu. Gölgesi giderek küçülüp ayaklarının dibine düşerken tepesindeki güneş de boğuyor, yakıyordu onu. Ter içinde kalmış, giysileri sırtına yapışmıştı. Bereket çok geçmeden, ipilti de olsa, garbi yelini sezinledi. Artık yavaş yavaş ferahlamaya başlıyordu. Şehrin sınırını, bağların bir hayli geçmişti. Yolun sol tarafındaki çimlerde yayılan güvercinlere bir şahin delicesine pike yaptı. Her biri telaşla bir tarafa uçuşurken İsmail irkildi, durdu. Şahin, güvercinlerden birini pençelerinin arasına aldığı gibi havalandı, uçtu gitti (s. 99-100.)."

"Bir hışırtıyla 'Çiz' diye bir ses duydu, aşağıya baktı. Akıntı kenarında simsiyah bir yılanın ağzında bir kurbağa vardı. Çimlerin arasında, suya dalıp kapmış, yutuyordu. Baktı, uzun bir süre. Ön bacakları durmadan havayı sert dövüyor, ölüme karşı direniyordu kurbağa. Yılan yutkundu ve bacaklar görünmez oldu. Bir yumruk gibi gerilen sarısı ince gerdanından kayıyordu yavaş yavaş ve kalın gövdesine inince düğüm de yitip gitmişti. İsmail hiç etkilenmemişti. 'Şahinden sonra yılan da yemeğini yedi, ben de başlayayım." dedi ve iştahla yemek yemeye başladı (s.100-101.)."

"Arılar, yuvalarını alabildiğine stratejik bir yere yapmışlardı. Yeri tamamen gölgelikti ve hemen dibinde akan bol soğuk sudan olsa gerek, oldukça da serindi, habire esiyordu. Yoksa o sıcakta, akıp suya taşması kaçınılmaz olurdu. Kovuktaki bal, yoğunlaşıp, fullanmış, bereketini vermek istemezcesine direnirken, taşmıştı. Arada bir, tek tek arılar kısa uçup tekrar kümeye konuyorlardı. Bu doğa harikası nimeti doya doya yemek vardı şimdi. İsmail, lokmasını o akmış doğal bala bandırmıştı sanki, iştahla çiğniyordu. Cam çekmişti, lakin uğraşacak değildi. Acemice yaklaşırsa eğer, arılar öfkelenir, sokabilirlerdi, bunu çok iyi biliyordu. Yemeğini yemiş, bitirmişti artık. "Yolcu yolunda gerek," der gibi ayağa kalktı ve hızlı adımlarla yoluna kaldığı yerden devam etti

(s.102.)."

"Yolun sağında, iki kaplumbağa takır takır, çiftleşmeye hazırlanıyorlardı. Sevdaya düşmüş kaplumbağa, 'Tak tak,' diye önündeki dişiyi iki kez dürttükten sonra üstüne çıkıp inledi, 'Heh!..' diyen bir ses tonuyla. İsmail, onlara ciddi ciddi bakıyordu yanlarından hızla geçip gitti (s. 103.)."

Hoş bir melodiyle uyum sağlayan ve bir ezgi gibi kulağın pasını silen çekirgelerin, cırcır böceklerin ahenkli ses armonisini duymuyordu bile. Sadece, uzaktan gelen hüthütün hoş ötüşüne takılmış, gidiyordu. Yamaçta yayılan koyunları görünce 'Çobanın,' deyip yamaca yöneldi. Sürüye yaklaşmıştı, durdu. Elini gözlerine siper etti, etrafı tarıyordu. Fakat ortalıkta kimsecikler yoktu. 'Çobansız sürü de olmaz ki...' dedi kendi kendine, enikonu meraklanmış, kayalığa baktı: 'Uyandırmayayım, kayalığın arkasında kestiriyor, uyumuştur şimdi,' deyip karşı tepeciğe çıktı. Durup kayalığın arkasına bakınca gördüğü manzara hiç de düşündüğü gibi değildi. Tepecikten her şey net olarak görünüyordu. Çobanın arkasına saklandığı o kayalık ne onu ne de onun yaptığı marifeti gözden gizlemeye yetmiyordu artık. İsmail, hicap duyuyor, alabildiğine utanıyordu. Güneşten kavrulmuş çehresi bir kat daha kızıla çaldı. Başını eğip zoraki bir kikirdeme ile geri döndü ve tekrar yola koyulurken üç kez diliyle dişlerine vurarak, 'Nıç mç mç' çekti. Çehresindeki tebessümün silinmesiyle, 'Senden gelecek hayır Allah'tan gelsin, iyi ki de beni görmedin.' derken ciddileşiyordu. Gittikçe adımlarını hızlandırıyor, 'Yaşından başından utan, be adam.' deyip kafasını iki yana sallayıp duruyordu. Yaşlı başlı, kır saçlı çobanın sırtı dönüktü ve alabildiğine devingendi. Şapkası yere düşmüş ayırtında bile değildi belki. Şalvarını dizlerine kadar indirmiş merkebin arkasından habire hızlı hızlı ileri geri tepiniyordu. İsmail, bu mevcut manzaranın yabancısı değildi. Zira çiftliğin tavlalarında (At ahırı) defalarca genç marabaların kısraklarla cima ettiğine tanık olmuşluğu vardı ve onlardan hep uzak durmayı yeğlemişti. Fakat bunu ihtiyara hiç de yakıştıramıyordu. Demin gördüğü hemcins olan kaplumbağaların çiftleşirlerken uyumu ve yaşlı çobanın merkeple olan uyumsuzluğu, paradoksu düşününce tekrar gayri ihtiyari kikirdeyerek güldü (s.104-105)."

"Yoktur beyim, öğleden sonra zaten yakıt almaya gideceğim.' dedi. Dönüp pulukları indirdi ve gaza yüklenerek işine kaldığı yerden devam etti. Traktörün ardından, 'Bu pulluklar nasıl da toprağı derinden deşiyor, yarıp harmanlıyor.' gibisinde bakıp dalmıştı bu kez. Havalanan leyleğe döndü, gagasında bir yılan vardı, tekrar gülümsedi. Ve dönüp arabaya bindi, hareket ettiler (s. 178.)."

Romandan seçilen bu örnekler, doğal hayatın nasıl sürdüğünü dile getiriyor. Şahinin güvercini kapıp havalanması, yılanın kurbağayı yutması, leyleğin yılanı kapıp yükselmesi, arıların dağın yükseklerinde ağaç kovukların bal yapması, kaplumbağaların çiftleşmesi, yaşlı bir kişinin eşekle ilişki... kanımca çok iyi anlatılmış.

Ragıp Zarakolu, İskân Tolun için *modern dengbêj* diyor. Kanımca İskân Tolun bu nitelemeyi hak ediyor.

Bir eleştiri

"Çepka, Kürt düğünlerinin vazgeçilmezidir." (s. 142.) gibi cümlelerden, çeşitli sayfalarda geçen Kürdce sözcüklerden (s. 134, 140, 204,229, 232...) olayların bir Kürd köyünde geçtiğini görüyoruz ama bunlar, İskân Tolun'un Kürd sorununa değindiği anlamına gelmiyor.

Cemşit Ağa'nın oğlu Mehmet Ali, zaman zaman köylüleri toplayarak onlara bazı konular hakkında bilgi veriyor. Örneğin Yunan filozofu, matematikçi ve astronom Hypatia'dan da söz ediyor (MS 370-415) (s. 165-166.) Bu arada, 1937-1938 Dersim katliamından, 1915 Ermeni tehcirinden de söz ediyor. Bunlar da yazarın Kürd sorununa değindiği anlamına gelmiyor. Örneğin Yavuz'un askerdeyken neden sürekli dayak yediği, falakaya yatırıldığı kan işediği... (s. 76.) sorgulanmıyor. Mehmet Ali'nin köylülere anlattıkları konulardan dolayı komünizm propagandası yapmaktan tutuklandığını görüyoruz. (s. 257.)

Senkronik, sosyal bilimlerin kavramıdır. İki tarihsel olayın bir arada ve aynı anda gerçekleşmesi gibi bir anlama gelmektedir. Romanda kullanılması doğru değildir. "İzci Rüstem ile göz göze geldi ve senkronik makaraları koyverdiler." (s. 176, s. 181, 184, 232...)

Ekolojist de çevre bilimlerinin kavramıdır. (s. 47.)

Bir öneri

İskân Tolun'un romanlar yazması güzel. Bu arada kendi hayatını yazması da önemli olacak. Örneğin köyünü, ailesini, Mîhemetkê Rêzigundî Bavik'ini anlatabilir. Çocukluğunu, kendisine anlatılan masalları, degbejleri, Êzîdîleri, Êzîdîlerin Müslümanlarla ilişkilerini, metropollerdeki çalışmalarını, Almanya'ya gidişini, Almanya'da çeşitli işlerde çalışmalarını, çocuklarını, torunlarını, kitap okuma düşkünlüğünü, en çok hangi yazarları okuduğunu vs. etraflı bir şekilde anlatılabilir. İskân Tolun'un, çeşitli romanlarında, üstü örtük bir şekilde, kendi hayatıyla ilgili bazı anlatımlar var. Bütün bunları derli toplu bir şekilde, etraflı bir şekilde, fotoğraflardan da yararlanarak anlatabilir. Kanımca bu da çok önemlidir.

nerinaazad, 10.11.2020

KÜRDİSTAN ORTADOĞU'NUN POLONYA'SIDIR

Bu söz, 3 Kasım 2020 başkanlık seçimlerini kazanan Joe Biden'ın. Joe Biden, 2002'de ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı'yken Kürdistan Parlamentosu'nda bir konuşma yapmış; *"Kürdistan Ortadoğu'nun Polonya'sıdır."* sözünü bu konuşma sırasında söylemiş.

Bu, Kürdler, Kürdistan hakkında, sorunun esasını dile getiren, çok önemli, çok sağlıklı bir sözdür. Polonya-Kürdistan karşılaştırması yapılarak üretilmiş bir sözdür. Bu sözün tersi de söylenebilir: *Polonya, Avrupa'mn Kürdistan'ıdır.*

Polonya da Kürdistan gibi, tarihte birkaç defa bölünmüş, paylaşılmıştır. Örneğin 1870'lerde Polonya'nın bir kesimi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, bir kesimi Rus İmparatorluğu'nun, bir kesimi de Alman İmparatorluğu'nun işgali altındaydı.

Bu süreçte Kürdistan ve Polonya arasındaki önemli fark da şudur: Polonya, birkaç kez devlet olmuşken tekrar bölünmeye, paylaşılmaya uğramıştır. Kürdistan ise devlet olamadan böyle bir süreçle karşı karşıya kalmıştır.

Madame Curie (1867-1934), anılarında "Memleketim Polonya'nın bir kesimi 1870'lerde Rus İmparatorluğu'nun egemenliği altındaydı." diyerek doğduğu bölgenin Rus işgali altındaki bir bölge olduğunu dile getirmektedir. Madam Curie'nin 1903'te, hocası Henri Becquerel (1852-1908) ve eşi Pierre Curie (1859-1906) ile birlikte Nobel Fizik Ödülü, 1911'de de tek başına Nobel Kimya Ödülü kazandığı biliniyor. (bk. *Eva Curie, Marie Curie*, çev. Mebrure Sami Koray, Remzi Kitabevi, 1946, İstanbul.)

Joe Biden, 2002'de, Kürdistan Parlamentosu'nda yaptığı ko-

nuşmada şunları söylemiş: *"Siz uzun tarihiniz boyunca Fars, Arap ve Türk imparatorluklarının arasında kaldınız. Birinci Dünya Savaşı'nda kaderiniz büyük devletlerin eline kaldı ve Irak adında bir ülke kuruldu. Sizin büyük acılar çektiğinizi kabul etmeye geldik. Saddam rejimi tarafından kadın, çocuk, yaşlı ve gençlerin kimyasal bombardımanında soykırıma uğramasının üzerinden fazla bir zaman geçmedi."*

Biden, aynı konuşmasında, *"Kürtlerin çektiği acılar, Amerika'yı derinden etkiledi. Ben yaşadığınız acılara büyük saygı duyuyorum. Geleceğin geçmişten çok daha iyi olacağına inanıyorum."* demişti.

Joe Biden, Kürt çocuklarının ataları gibi büyük acılar çektiğini ifade ederek, Erbil'e yaptığı ziyaretin kendisi için önemli olduğunu söylemişti: *"Kürtlerin yaşadığı acıların tarihsel bir temeli vardır ve Kürdistan, Ortadoğu'nun Polonya'sıdır."*

Ömrümüz Kürt Devleti'ni görmeye yetecektir

2015'te ABD Başkan Yardımcısı olan Joe Biden, Erbil'de Başkan Mesûd Barzanî'yle bir araya gelmişti. Başkan Barzanî, dönemin ABD Başkanı Barack Obama'ya ilettiği mesajında, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin edilebilecek durumda olduğunu ve referandum ile bağımsızlık konularında barışçıl davranacaklarını söylemişti.

Joe Biden ise Başkan Barzanî'ye *"Sayın Başkan müsterih olun. İkimizin de ömrü Kürt devletini görmeye yetecektir."* görüşünü iletmişti.

"Kürdistan, Ortadoğu'nun Polonya'sıdır." sözü, Kürdlerin, Kürdistan'ın geçmişiyle ilgili çok önemli bir belirlemedir. Bu, Ortadoğu'da, Yakın Doğu'da, Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesini, parçalanmasını, paylaşılmasını da içeren bir değerlendirmedir. Joe Biden'ın, önceki Başkan Donald Trump ile karşılaştırıldığında, Kürdler için önemli bir gelecek vadettiği kabul edilebilir. Donald Trump, üç kez Kürdlere ve Kürdistan'a karşı, anti-Kürd bir politika izlemişti. 16 Ekim 1917'de, Ocak 2018 sonunda gerçekleşen ve Efrîn'in işgalini sağlayan Zeytin Dalı Harekâtı'nda ve Ekim 2019'da gerçekleşen Barış Pınarı Harekâtı'nda Türkiye'ye yeşil ışık yakarken... Donald Trump'un IŞİD ile çatışmanın en yoğun ol-

duğu bir dönemde, *müttefikiz* dediği Kürdleri yalnız bırakıp Suriye'den asker çekmesini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

"Kürdistan, Ortadoğu'nun Polonya'sıdır." soruna ilgi duyarak, önemseyerek, okuma, araştırma yaparak üretilmiş bir sözdür. Joe Biden'ın Mesûd Barzanî ile dostluğu bu süreci geliştirmiş olabilir. Donald Trump'ın ise sorunu hiç önemsemediği besbelliydi. Donald Trump, Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili kararlar alırken daha çok kimlerle konuşuyordu?

nerinaazad, 26.11.2020

MUSTAFA SUPHİ

Ahmet Kardam'ın, *Mustafa Suphi, Karanlıktan Aydınlığa* kitabı yayımlandı. (İletişim Yay., 2020 İstanbul.)

Mazlum Halklar kavramı, 1917 Ekim Devrimi'nden beri kullanılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919-1922 yılları arasında gerçekleşen Türk Millî Mücadelesi sırasında Osmanlı (Türkiye) bu kavram adı altında değerlendirilmektedir ama mazlum denen Osmanlı'nın, Türkiye'nin baskı altında tuttuğu halklar da vardı. Örneğin Kürd halkı bu halkların başında gelmektedir.

Oysa Bolşevik Partisi'nin yani Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin, mazlumun da mazlumu olan Kürdlerle ilgili hiçbir olumlu düşüncesi ve eylemi olmamıştır. Örneğin Kürdlerin ulusal kurtuluşları yolunda yürüttükleri her mücadelede, Kürdleri baskı altında tutan devletlere destek vermiştir.

***

Ahmet Kardam'ın, *Mustafa Suphi, Karanlıktan Aydınlığa* kitabı, Mustafa Suphi hakkında yapılmış önemli ve değerli bir çalışma. Yazar bu çalışmayı yaparken Mutafa Suphi hakkında incelemeler yapmış, birçok araştırmacının çalışmalarını da dikkate almış, zaman zaman onlara eleştiriler de yöneltmiş.

5 Temmuz 1912'de Millî Müsavat Fırkası kuruldu. Millî Müsavat Fırkası'nı kuranlar, Tatar ceditçiliğinden, (yenilikçiliğinden) etkilenen kişilerdi. Bu kurucular arasında Mustafa Suphi (1882-1921) de vardı.

Millî Müsavat Fırkası, Türkçüydü ama bu Türkçülük, Osmanlı

İmparatorluğu'nu, Türk etnisi odak noktasında yeniden oluşturmaya çalışan İttihatçıların düşündüğü, tasarladığı gibi bir Türkçülük değildi. Örneğin İsmail Gaspıralı (1851-1914), Yusuf Akçura (1876-1935), Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Sadri Maksudi Arsal (1878-1957), Zeki Velidi Togan (1890-1970) gibi Türkçülerin düşündükleri gibi bir milliyetçilik değildi. Rumlara, Ermenilere, Araplara vb. idari özerklikler tanıyan bir milliyetçilikti. (s. 26-27.) Mustafa Suphi, 18 Haziran 1913'te Sinop'a sürülmüştür. (s. 31.) 24 Mayıs 1914'te de on dört arkadaşıyla Sinop'tan kaçmış, 29 Mayıs'ta, Balaklava'da (Yalta) karaya ayak basmıştır. Grup, Yalta'dan da Sivastopol'a geçmiştir. (s. 36.)

Mustafa Suphi'nin 1915'ten önce iki önemli yazısı vardır. Bunlardan biri 1912'de yayımlanan *Vazife-i Temdin* (uygarlaştırma) yazısıdır. (s. 31.) Bu yazıyı Haziran 1975'te *Türkiye Defteri* yeniden yayımlamıştır. (s. 402.) Bu yazıda Mustafa Suphi, İngiltere, Fransa Almanya, İtalya, Portekiz, İspanya, Belçika gibi Avrupa devletlerinin sömürgecilik politikalarını eleştirmektedir. *"Bu devletler, sömürgelere uygarlık götürdüklerini söyleyerek sömürge uygulamalarını meşrulaştırmaya çalışıyorlar."* demektedir. Mustafa Suphi bu yazısını, İtalyanların 1911 sonbaharında Trablusgarp'a saldırıları üzerine kaleme almıştı.

Mustafa Suphi'nin ikinci yazısı ise *Türklüğün İstikametleri* başlığını taşımaktadır. Bu yazı, Sinop'a sürgün edildikten sonra, 1914'te, *Nevsal-i Milli* (yeni milliyetçilik) adıyla İstanbul'da çıkan bir yıllıkta yayımlanmıştır. (s. 28.) Bu yazıyı da Aralık 1968'de, *Aydınlık Sosyalist Dergi* yeniden yayımlamıştır. (s. 401.) Bu yazıda Mustafa Suphi, Prens Sabahattin'in *teşebbüs-ü şahsi* (kişisel girişimcilik), *adem-i merkeziyetçi* görüşünü de değerlendirmektedir. Mustafa Suphi'nin bu görüşlere karşı olmadığı da anlaşılmaktadır. *Türklüğün İstikametleri* başlıklı bu yazıda, eyaletlerden de söz etmektedir. Ahmet Kardam bu konuda şunları yazmaktadır: *"Mustafa Suphi, Milli Müsavat Fırkası'nın kurulmasından 7 yıl kadar sonra, Şubat 1919'da, Yeni Dünya gazetesinin Moskova'da yayımlanan son sayısında, (10 Şubat 1919, No 12) 'Lebib' takma adıyla kaleme aldığı*

'Türkiye'de Federalizm Yahut Taksim Politikası' başlıklı haber yorum yazısında, bu partinin program ve ilkeleri konusunda hiçbir araştırmacının dikkatini çekmemiş ek açıklamalarda bulunur."

Bu yazıda, Anadolu yakasında Türkiye eyaleti, Rumeli tarafında da Makedonya ve Arnavutluk eyaleti söz konusu edilmektedir. Bundan başka, Ermeni, Kürd, Laz vb. halklarına da muhtariyetler verilmesi önerilmektedir. (s. 27-28.)

Ahmet Kardam, bu öneriyi şu şekilde değerlendirmektedir: *"Anlaşıldığı kadarıyla, Trabzon'dan İskenderun Körfezi'ne kadar çizilecek bu 'hayali hat'ın doğusunda Lazistan, Ermenistan, Kürdistan gibi federal veya özerk bölgeler yer alacaktır."* (s. 30.)

Doğu sorunu

Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde en çok konuşulan tartışılan konulardan bir *Doğu sorunu* olmuştur. Araştırmacı-yazar Ahmet Kardam da *Mustafa Suphi, Karanlıktan Aydınlığa* çalışmasında bu konuya önemli bir yer ayırmıştır. (s. 85-133.)

Devrim, beklendiği gibi Batı'nın sanayi ülkelerinde gerçekleşmemiştir. Köylülüğün egemen olduğu, işçi sınıfının hiç gelişmediği bir Doğu ülkesinde gerçekleşmiştir. Dünya devrimi hâlâ beklenmektedir ama fiilî duruma uygun bir yaşam tarzının kurulması da kendisini dayatmaktadır.

Ahmet Kardam, Doğu sorununun iki cephesi olduğunu bildirmektedir. Birincisi, işçi sınıfının fazla gelişkin olmadığı bir *Doğu* ülkesinde Ekim Devrimi'ni yaşatmak nasıl mümkün olacaktır? İkincisi, Doğu'nun da doğusu olan bölgelerde, *milletler hapishanesi* olmuş Çarlık Rusya'sı Dönemi'nden kalma pek çok sorun birikmiştir. Bu sorunlar nasıl çözülecektir? Kapitalizmin hiç gelişmediği, dinleri, dilleri, kültürleri, âdetleri, gelenekleri Ruslardan çok farklı olan bu halklar, Ekim Devrimi'ne nasıl kazanılacaktır? (s.85-86.)

Doğu sorununun bu iki cephesi, Bolşeviklerle Müslüman komünistler arasında çok önemli tartışmaların sürüp gitmesine yol

açmıştır. Müslüman komünistlerden Sultan Galiev (1892-1940), Mollanur Vahidov (1885-1918), dünya devrimini beklemenin yanlış olduğunu, esas devrimin Doğu'da gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu konuda Bolşeviklerle çok zıt görüşlere sahiptirler.

Mustafa Suphi, bu konuda daha çok Müslüman komünistlerle hareket etmiştir. Mustafa Suphi'nin bu tutumu, Bolşeviklerle arasında bir kırılma yaratmıştır. Bolşevik Partisi'nin Kafkas bürosu ile bu büronun Türk Komünist Teşkilatı olan partiyle parti içi anlaşmazlıkları diğer bir kırılma noktası olmuştur. Çok önemli bir kırılma noktası da Bolşevik Partisi'nin, Enver Paşa, Cemal Paşa, Bahattin Şakir, Bedri Bey, Halil Paşa gibi İttihatçılarla kurduğu sıcak ilişkidir. Bu çok şaşırtıcı bir ilişkidir. Bolşevik Partisi, (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi, RSDİP) İttihatçılara, 1915'te Ermenilere soykırım yapmalarından dolayı hesap soracakları yerde onları partilerine kabul edip iş birliği yapıyorlar. Hatta, partideki yerleri Türk komünistlerinden örneğin Mustafa Suphi'den güçlü, daha sağlam. (s. 87.) Örneğin kırk yedi kişiden oluşan Doğu Halkları Eylem ve Propaganda Komisyonu'nda Bahattin Şakir var ama Mustafa Suphi yok. (s. 199-200.) 31 Ağustos-7 Eylül 1920 tarihleri arasında düzenlenen Doğu Halkları Kurultayı'na, Enver Paşa, Cemal Paşa, Bahattin Şakir, Halil Paşa, Bedri Bey, gibi kişilerin davet edilmesi, Enver Paşa'nın bir konuşma yapması dikkate değer bir olaydı. (s. 156.)

16 Mart 1921 İngiliz-Sovyet Ticaret Antlaşması

Beklenen dünya devrimi gerçekleşmeyince Sovyetler Birliği'nin emperyal güçlerle bir arada yaşaması söz konusu oldu. İngiltere'yle görüşmeler başladı. Bu görüşmeler 16 Mart 1921'de, İngiliz-Sovyet Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı. (s. 201.)

Bu antlaşmayla Sovyetler Birliği, İran ve Türkiye gibi ülkelerde İngiltere aleyhine gelişebilecek eylemlerin, siyasal akımların, eleştirilerin önüne geçmeyi taahhüt ediyor. Bu anlaşma, kanımca,

Gilan (İran) Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin, Mirze Kucek Han Hareketi'nin yani Cengeli Hareketi'nin sonunu getiriyor. (s. 202 vd.)

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının dönüşü

Bu antlaşma, Mustafa Suphi'nin geleceğini de yakından etkilemiştir. Mustafa Suphi, Türkiye'ye dönmek istiyordu ama Bolşevik Partisi bu girişime sıcak bakmıyordu. Mustafa Suphi bu konuda Mustafa Kemal'le de yazıştı. Mustafa Kemal de Mustafa Suphi'nin dönüşüne karşıydı.

Mustafa Suphi'nin dönme kararlılığı ortaya çıkınca ve birkaç arkadaşıyla birlikte ilk grupla Kars'a gelince Erzurum Valisi Hamid'le Kâzım Karabekir, gizli bir plan yapıyorlar. Mustafa Kemal de bu planı onaylıyor.

Bu plana göre, Mustafa Suphi ve arkadaşları, Kars'tan Erzurum'a trenle gelecek. Erzurum'dan Erzincan'a, Sivas'a, Ankara'ya doğru hareketi engellenecek; yol, Trabzon'a doğru yönlendirilecek. Erzurum'dan Trabzon'a kadar yolda önceden oluşturulan kitleler tarafından hakaret görecekler. Onlar misafir edilmeyecek; onlara ekmek, su verilmeyecek; onlar taşlanacak, Trabzon'da da sınır dışı edilecekler. Aralık 1920 sonları, Ocak 1921.

Mustafa Suphi ve arkadaşları Erzurum-Trabzon arasında hırpalanır, aşağılanırlar; perişan bir hâldedirler. Yahya Kaptan onları bir tekneye bindirir ve tekne Karadeniz açıklarında batırılır. Mustafa Suphi ve beraberindeki on yedi kişi, Karadeniz de boğulur. 28/29 Ocak 1921.

Mustafa Kemal'in, Yeşil Ordu, Halk Zümresi, Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası, Çerkez Ethem gibi bütün muhalefeti bastırmaya, etkisiz bırakmaya başladığı bir dönem... Mücadeleyi yürütmek için Sovyetler Birliği'nden maddi ve manevi yardım, silah araç ve gereçleri aldığı bir dönem... Buna rağmen, komünistlere karşı neden böyle entrikalar çevirebiliyor? Herhâlde Bolşevik Partisi'nden bu operasyonlara bir tepki gelmeyeceğini hesaplamış olmalı. Zaten bir tepki de gelmiyor.

Bir süre sonra Yahya Kaptan'ı, Topal Osman güçleri öldürüyor. Bundan kısa bir süre sonra da devletin güvenlik güçleri Topal Osman'ı öldürüyor. Böylece Mustafa Suphi olayı kapatılmak isteniyor.

Boğularak Karadeniz'de katledilen birkaç kişinin adını Ahmet Kardam'ın bu çalışmasından öğreniyoruz. Mustafa Suphi, eşi, Ethem Nejad... Ahmet Kardam'ın on yedi şehidin künyelerinin birer birer vermemiş olması, kanımca bu çok değerli çalışmanın önemli bir eksikliğidir.

Bu yazının başında, Osmanlı'nın (Türkiye'nin), *mazlum halklar* kavramı çerçevesinde değerlendirildiğini ama bu kategorin baskı altına tuttuğu örneğin Kürdlere değer vermediğini, yok saydığını vurgulamıştım. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Kürdler, Guew'de (Bingöl) Zilan'da, Sason'da, Dersim'de direnen aşiret reisleri, şeyhler de dahil, kadın, erkek, çoluk çocuk, genç, ihtiyar, evlere, ahırlara, mağaralara doldurulup yakılırlarken, soykırım yaşarlarken komünist yöneticiler, feodalizmle mücadeleden, gericilikle mücadeleden... söz etmektedirler. Kürdlerin, Kürdcenin inkârı, Kürdce yasaklarını yaşama geçirmek için önlemler alınması görmezlikten, bilmezlikten, duymazlıktan gelinmektedir.

nerinaazad, 03.12.2020

AMA ONLAR KARDEŞTİLER

Hüseyin ağabey (Feqi Hüseyin, 1926-2003), 1971'de Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Tutukevi'nde bana, Kürdler, Kürdistan, Kürdce hakkında çok şey anlattı. Bekiranlardan, Hizan'dan, kendi ailesinden de söz etti ama babası Asım'ın Seferberliğe, daha sonra Türk Millî Mücadelesi'ne katıldığından, şehit olduğundan, Nalin ve Zarin adlı halaları olduğundan, birinin Türkçe, birinin Kürdce bilmediğinden söz ettiğini hatırlamıyorum.

Kafamı yokluyorum, acaba rahmetli Hüseyin ağabey bunları da anlattı ama ben unutmuş olabilir miyim? Bu, kanımca olası değil çünkü o zamanlar, Kürdler, Kürdistan hakkında yeni bilgiler ediniyordum, anlatılanları dikkatle dinliyordum.

***

Azad Sağnıç'ın (d. 1960) *Ama Onlar Kardeştiler* (NotaBene Yay., Ekim 2020, İstanbul.) kitabı Feqi Hüseyin'in ailesiyle ilgili çok yeni bilgiler vermektedir. Bu kitabın, bunun çok ötesinde, Birinci Dünya Savaşı'nda, Türk Millî Mücadelesi'nde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk-Kürd ilişkileriyle ilgili olarak verdiği bilgiler, kanımca çok önemlidir.

İlişkiler, 3 Mayıs 1966'da, Eskişehir'den, Hizan Kaymakamlığı'na yazılan bir mektupla başlamaktadır. O mektup şöyledir:

"03 Mayıs 1966

Hizan Kaymakamlığı'na,

Ben Eskişehir'den Nalin'in oğlu Ömer. Üç kardeşiz. Annemiz, 1. Dünya Savaşı'nda tüm ailesini kaybetmiş; eski adı Qeröso, şimdiki adı Hizan olan ilçedendir ve Bekiran Aşireti'ne mensuptur.

Yaşı epeyce ilerlemiş durumda. Yıllardır kendisine sormamıza rağmen bu mektubu kaleme alıncaya kadar annemizin geçmişinden bihaber yaşadık. Israrlarımıza dayanamayarak hatırladığı kadarıyla bize aşağıdaki bilgileri vermiştir. Annem, Qeröso nahiyesine bağlı Xorûs köyünün Kaniyamiran Mahallesi'nden. Babasının adı Musa. Annesinin adı Emine. Kardeşlerinin Asım, Durmaz, Yasin, Ali, Zarin olduğunu söyledi.

Birinci Dünya Savaşı'nda askere giden ağabeyi Asım şehit düşmüş. Ağabeyinin askere alındığı gün kardeşi Durmaz, kurtlar tarafından parçalanmış ve aym gün annesi de oğlunun acısına dayanamayarak ölmüştür. Daha sonra ablası Zarin, evlenip gitmiş; bir kardeşi zatürreden, bir kardeşi Ermeni çeteciler tarafından öldürülmüştür. Tek başına kalan annemizi Eskişehirli Kenan Çavuş bulup kendisiyle birlikte memleketine getirmiştir.

Sayın Kaymakam, sizin desteğinizle ve aracılığımızla, annemizin kütüğünü öğrenmek ve eğer yaşıyorlarsa akrabalarımıza ulaşmak istiyoruz. Annemizi ilerleyen bu yaşında, yaşayan akrabalarıyla buluşmasına yardım edeceğinizden kuşkumuz yoktur.

Bu konuda gereğinin yapılmasım saygılarımzla arz ederiz.

Eskişehirli Ömer ve kardeşleri (s. 18-19.)."

Araştırmalar, soruşturmalar sonunda Asım'ın çocuklarına ulaşılır. Hüseyin ağabeyin, (Feqi Hüseyin) Asım'ın oğlu olduğunu öğreniriz. Kenan Çavuş, daha sonra Nalin'le evleniyor.

Araştırmacı Yazar Azad Sağnıç, kitabına, *Hizan 1966, Xorûs 1913, Tiflis 1913, Eskişehir 1913, Hizan 1913, Xorûs 1913, Hizan 1914, Erzurum 1914, Tehcir 1915, Xorûs 1915, Erzurum 1916, Rusya 1917, Xorûs 1918, Antranik Paşa 1918, Xorûs 1918, Erzurum 1918, Xorûs 1918, Hizan 1918, Van 1918, Eskişehir 1920, Şewat 1920, Van 1921, Şevat 1921, Eskişehir 1921, Xorûs 1932, Eskişehir 1932, Tatvan 1950, Şevat 1950, Eskişehir 1966, Tatvan 1966, Hizan 1966, Eskişehir 1966 Ve Buluşma 1967* gibi ara başlıklar koymuş. Bu ara başlıklarda, aileye, özellikle Asım'a

ilişkin anlatımlar var. Köy hayatına, savaşın yarattığı tahribata ilişkin bazı anlatımlar var. Asım'ın Birinci Dünya Savaşı'nda, Erzurum, Sarıkamış ve Van cephelerinde aynı köyden arkadaşıyla nasıl savaştığını öğreniyoruz. Büyük mahrumiyetlere ve eksik donanıma rağmen savaşı fedakârca sürdürüyor. Yaralanıyor, hastanede tedavi görüyor, sonra sakat hâliyle savaşa tekrar katılıyor. Asım, savaştaki bu yaralarından dolayı 1932'de ölüyor. (s. 171.) Kitapta birçok fotoğraf var. Fotoğraf kullanılması kitabı zenginleştirmiş. Asım'ın kardeşlerinin buluşması 1967'de gerçekleşiyor. (s. 206) Azad Sağnıç bu buluşmayı şöyle anlatıyor:

"... Nalin nihayet atması gereken adımları attı. Zarin de oturduğu yerden kalktı. Birbirlerinin gözlerinin içine bakarak sarıldılar

Nalin acıları gibi ana dilini de yüreğine gömmüştü.

Nalin Kürtçe, Zarin Türkçe bilmiyordu.

Ama onlar kardeştiler! (s. 206.)"

Bu sırada Feqi Hüseyin, Kürdlerle ilgili görüş açıklamalarından dolayı cezaevindeydi. Asım tek bir kişi değildir. Asım gibi binlerce, belki on binlerce kişi vardır. Asım'ın ailesi, tek bir aile değildir. Kürdistan'da bu aile gibi belki on binlerce aile vardır. Bunların Seferberlik'te ve 1919-1922 sürecinde Türklerle birlikte çok iyi savaştıkları açıktır ama Cumhuriyet'ten sonra gündeme gelen, inkâr, imha, tenkil, temdin politikaları Kürdler için tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu politikaların, "Muasır medeniyet seviyesine ulaşacağız." gibi çağdaşlık söylemleriyle sürmesi tam bir garabettir. *Muasır medeniyet seviyesine ulaşma,* Türkler için ve Kürdler için çok çok farklı anlamlar, toplumsal ve kültürel süreçler içermektedir. Bu konuda, İttihatçıların politikalarının, uygulamalarının dört başı mamur bir şekilde sürdüğü söylenebilir. Seferberlik'te, Sarıkamış Cephesi'nde donanımsızlıktan, açlıktan, soğuktan hastalıktan, Ruslarla tek bir çatışmaya girmeden doksan bin askerin şehit olduğu söylenir. Sarıkamış Cephesi'ndeki bu kolordunun askerlerinin %90'ının Kürd askerlerden oluştuğu da söylenir.

Bu yenilgi üzerine Enver Paşa, İstanbul'a gelir. 1915 Kış ay-

ları... Basın mensupları, kendisinden savaş hakkında açıklamalar yapmasını ister. Ruslarla hiçbir çatışmaya girmeden soğuktan donan askerler sorulur. Enver Paşa'nın bu sorulara cevabı Kürdler için ibret vericidir: "*O ordunun çok büyük bir kısmı Kürd askerlerden oluşmuştu. Böylece onlardan kurtulmuş olduk.*" (bz. *Tarihe Kazınmış Belgeler: Kürt Soykırımları*, Bajarê Agirî, (21.10. 2010.)

nerinaazad, 10.12.2020

KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ'NDE PKK-HAŞDİ ŞABİ İŞ BİRLİĞİ

Haşdi Şabi, Kürd ve Kürdistan karşıtı bir örgüttür. Kürdler için IŞİD neyse Haşdi Şabi de odur. Haşdi Şabi'nin yekpare bir örgüt olmadığı, içinde birçok kanat olduğu söylenebilir ama hepsinin ortak özelliği Kürd, Kürdistan karşıtı olmalarıdır.

PKK, Haşdi Şabi ile ortaklık, iş birliği yaparak Kürd kazanımlarını bozmaya, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin statüsünü aşındırmaya gayret etmektedir. 1970'lerin sonlarında, Birleşik, Bağımsız Kürdistan için yola çıkan örgütün bugün geldiği nokta budur. Kürd kazanımlarını bozmak, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin statüsünü aşındırmak, yok etmek... Bunun da Türkiye'nin, İran'ın, Irak'ın, Suriye'nin istemi olduğu çok açıktır.

Bir. Kürdistan Bölgesi Genel Güvenlik Ajansı, 8 Ekim 2020'de, Serzer Gümrük Kapısı (Çukurca) Asayiş Müdürü Gazi Salih'in, PKK/KCK tarafından öldürüldüğünü açıklamıştır.

İki. 1 Kasım 2020'de PKK/KCK, Kürd petrolünü Ceyhan'a taşıyan petrol boru hattına saldırmıştır. Boru hattını patlatmıştır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin her gün on milyon dolar zarara uğradığı bildirilmektedir. Bu, ancak Kürd düşmanı güçlerin yapabileceği bir eylemdir. Kürdlerin, Kürdistan'ın etrafının, Kürdlere hasım güçlerce çevrili olduğu açıktır.

Üç. PKK/KCK, 5 Kasım 2020'de, Çemenka'da, peşmerge birliğine saldırmış; bir peşmergenin ölümüne, üçünün yaralanmasına yol açmıştır.

Bütün bunlar hangi toplumsal, siyasal ve ruhsal bir ortamda oluyor? Mesûd Barzanî'nin "Kürdler arası savaşı biz haram kıldık." dediği ve bu ilkeye ısrarla uyduğu bir ortamda oluyor.

Dört. Aralık 2020. Başından beri Süleymaniye'de ve Süleymaniye'nin ilçelerinde, *"Maaş istiyoruz."* adı altında gösteriler yapılmaktadır. Parti binaları, özellikle KDP'nin binaları yakılmaktadır. Seyid Sadık, Premegrun, Tekiye, Hurmal, Pencwin, Raperin, Germiyan gibi alanlarda, PKK/KCK'nin provokatör güç olarak çalıştığı gözlenmektedir. Bazı alanlarda KDP binalarının yakılması, Süleymaniye asayişinin gözü ününde cereyan etmiştir.

Maaş gösterilerinin yapıldığı alanın Süleymaniye değil Bağdat olması gerektiği besbellidir.

Beş. 10 Aralık'ta, Dokan'da meydana gelen saldırıda bir peşmerge de şehit olmuştur. Pêncwên'de bir peşmergenin şehit edilmesi olayıyla ilgili olarak Kürdistan Yurtseverler Birliği'nden Hêriş Mela Xidir, "O Peşmerge *kanas* adı verilen suikast silahıyla şehit düşürülmüştü. Hiçbir gösterici bu silahı kullanmayı bilmez ama o bölgede PKK ve PJAK güçleri vardı. Onlardan şüpheleniyorum açıkçası." yorumunda bulunmuştur. (bk. YNK'li yetkili: YNK'nin *PKK ile ilişkilerini gözden geçirmesinin zamanı geldi*, başlıklı haber, Nerinaazad, 13 Aralık 2020.)

Altı. *PKK medyası, Kürdistan Bölgesi'nin yıkılması için açık çağrı yapıyor.*

"...PKK medyasının Irak Parlamentosu'nda Kürdistan bölgesi statüsüne karşıtlık yapan Bağdat yanlısı takımı destekleyen ve açıkça Kürdistan Bölgesi'nin statüsünün yıkılması çağrısı yapan haberler yayımlaması dikkat çekiyor. Kürdistan bölgesi güvenlik kaynakları, gösterilerde yer alan maskeli kişilerin PKK›li olduklarını ve şiddet olaylarını körüklemek için provokasyon yaptıklarını belirtiyorlar."

Kürdistan bölgesinin Süleymaniye kentine bağlı bazı ilçe ve nahiyelerde gelişen şiddet olaylarında, PDK'nin birçok binası, hükûmet kurumları, tapu arşiv depoları, trafik şubeleri, kaymakam ve nahiye müdürlerinin evleri hedef alınmıştı.

Şiddet olaylarında maaş için gösteri yapan memurlarla hiçbir ilgisi bulunmayan genç ve çocuk yaşta yüzleri maskeli grupların yer almaları dikkat çekiyor.

PKK medyasının ise olayları körükleyen, Kürdistan bölgesinin statüsünü, hükûmetini hedefleyen haberleri manşetlerine taşıyarak kışkırtıcılık yaptığı görülüyor. Özellikle Kürdcenin Soranca lehçesinde yaptığı haberlerle güneydeki gençlerin öfkesini Bağdat'a değil Kürdistan bölgesine yönlendirmek için manipüle ettiği görülüyor.

Konu hakkında BasNews'e konuşan Kürd siyasetçi Osman Öcalan, PKK'nin Kuzey Kürdistan'da yenilgi getiren mücadele tarzını Süleymaniye'de hayata geçirmek istediğini belirterek "PKK'nin geçmiş yenilgi getiren tecrübesi yanlıştır. Bu şekilde ne PKK kazanır ne de Kürdistan bölgesinin durumu düzelir. Süleymaniye'nin kurban edilmesi kabul edilemez." dedi.

Gazeteci yazar Cemal Ebdula ise Süleymaniye'deki şiddet olaylarında PKK'lilerin katıldığı ve gençleri tahrik ederek hükûmet ve parti binalarına saldırttıklarına dair belgeler olduğunu söyledi.

Cemal Ebdula sözlerini şöyle sürdürdü: "PKK medya üzerinden açıkça Kürdistan bölgesinde kargaşa yaratılması için şiddet eylemleri için çağrı yapıyor. PKK'nin bu kirli işlerine ortak olanlar, bu olayların büyüklüğünü fark ettiklerinde büyük bir korku yaşadılar."

PKK ile dostluk yapan partilerin siyasetlerini gözden geçirmesi gerektiğini dile getiren Cemal Ebdula: "Dost gördükleri parti, kendi binalarını yakmak için üyelerini gönderiyor. Bu nasıl bir dostluksa?" şeklinde tepki gösterdi. (Narinaazad, 12 Aralık 2020.)

PKK medyası sık sık Irak'ın, Suriye'nin, Türkiye'nin meşru devletler olduğunu, bağımsız Kürdistan'ın meşru olmadığını yazmaktadır. Bunu ancak Kürdistan'ı müştereken devletler arası sömürge baskısı altında tutan Irak, İran, Suriye, Türkiye gibi devletler söyleyebilir.

Yedi. *K24*'ün haberine göre 13-14 Aralık gecesi, PKK'liler, Amedi'ye bağlı Derişe köyünde bir peşmerge noktasından araçlarla izinsiz geçmeye çalışırken peşmerge güçlerine ateş açtı. Haberde, daha sonra dört koldan PKK'lilerin ateş açmaya başladığı ve saldırıda Abdurrahman Emin adlı peşmergenin şehit olduğunu belirtildi (Nerinaazad, 14 Aralık 2020.)

Sekiz. *K24*'ün haberine göre, kimliği belirsiz kişiler tarafından PDK Çemçemal binasına kalaşnikoflarla saldırı düzenlendiği bildirildi. (Nerinaazad, 14 Aralık 2020.)

***

Şengal, Kürd bölgesidir. 1970'lerin ortalarına kadar Şengal'de hiçbir Arap ailesi yoktur. Saddam Hüseyin, Şengal'i Araplaştırmak için 1975 ve sonrasında buraya Arap aileler yerleştirmeye başlamıştır. Bugünse PKK/KCK, Şengal'de Haşdi Şabi ile ortaklık, iş birliği içinde Şengal'i Kürdistan'dan uzaklaştırma çabasındadır. Bugün PKK/KCK Şengal'de İran çıkarlarının koruyucusu durumundadır.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi, caddelerde, sokaklarda, lokantalarda, kafelerde, otellerde, okulda, üniversitede, çarşıda, pazarda, camide, mescitte, parlamentoda, bakanlıklarda, belediyede, orduda, poliste, her yerde Kürd seslerinin dalgalandığı bir alandır. Kurtarılmış bir alandır. Her yerde Kürd, Kürdistan havası solunmaktadır. Bu kazanımı sağlamak için çok ağır bedellerin ödendiği de yakından bilinmektedir. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin statüsü titizlikle korunmalıdır. Bu statüyü bozmaya gayret etmek, ancak Kürd karşıtı, Kürdistan karşıtı güçlerin işi olabilir.

PKK/KCK, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin egemenliğini tanımaya davet edilmelidir. Tanımıyorsa bölgeyi terk etmelidir. Terk etmiyorsa takibatla, idari ve cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmalıdır.

nerinaazad, 17.12.2020

KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ'NDE MAAŞ SORUNU

Irak Parlamentosu'nda, Dış Borçlanma Yasa Tasarısı, Kürd milletvekillerinin tepkisine rağmen Şii ve Sünni Arap milletvekilleri tarafından kabul edilmişti. Bunun üzerine Kürdistan Demokrat Sosyalist Partisi Lideri Muhammed Hacı Mahmud, Kürdistan Hükûmeti'ne ve Irak Parlamentosu'ndaki Kürd milletvekillerine bir açıklama yapmıştı. Kürd Hükûmeti'ne ve Irak Parlamentosundaki Kürd milletvekillerine üç öneride bulunmuştu:

1. Artık Irak Hükûmeti'nden bütçe ve maaş istenmemeli.
2. Kürdler Bağdat'tan çekilmeli.
3. Kürdistan bölgesi kendi ekonomisini oluşturmak için hızla örgütlenmeli. (Merinazad, 12 Kasım 2020.)

Kürdistan Demokrat Sosyalist Partisi lideri Muhammed Hacı Mahmud, düşüncelerini şu şekilde dile getirmişti: *"...Irak Parlamentosu, Kürt parlamenterlerin boykotuna ve yasal çoğunluk sağlanmamasına rağmen, Erbil-Bağdat arasındaki anlaşmaya aykırı olan dış borçlanma yasa tasarısını onayladı. Yasa tasarısında Kürdistan bölgesine gönderilmesi öngörülen 320 milyar dinar maaş bütçesi iptal edildi.*

Konu hakkında yazılı bir açıklama yayımlayan PDSK Genel Sekreteri Muhamed Hecî Mahmûd, Irak Parlamentosu'ndaki Şii ve Sünni partilerin aralarındaki düşmanlığa rağmen, birlik olup Kürdistan bölgesinin bütçesini kesme amacıyla şovenist bir karara imza attıklarını söyledi.

Alınan karara sert tepki gösteren Muhamed Hacî Mahmûd sözlerini şöyle sürdürdü: "Tüm Kürdistan gelirleri, topraklarını Irak'a teslim de etsek Bağdat Hükûmeti, Kürdistan bölgesinin bütçesini ve meşru haklarını vermeye hazır değildir. Bugün Irak'taki Şii ve Sünnilerin kendi

aralarındaki düşmanlık her zamankinden daha fazladır. Ancak, söz konusu Kürdistan Bölgesi'nin haklarının geri alınması ve maaşlarının kesilmesi olunca hepsi tek yürek ve tek ses oluyor."

Burada Muhammed Hacı Mahmud'un birinci ve üçüncü önerileri üzerine bir değerlendirme yapmak istiyorum. Ben de Kürdlerin durmadan Bağdat'tan maaş ve bütçe istemelerinin sakıncalı olduğu kanısındayım. Bu çerçevede Kürdler kendi ekonomilerini düzenlemeye, oluşturmaya bakmalıdır.

Bugüne kadar, birçok Kürd heyeti, maaş ve bütçe için Bağdat'a gidip gelmiştir. Bütçe, maaş, petrol, peşmerge maaşları vs. konularında görüşmeler, anlaşmalar yapıldığı açıklanmıştır. Birçok defa da Bağdat'tan Hewlêr'e heyetler gelmiş, aynı konularda görüşmeler anlaşmalar yapıldığı açıklanmıştır.

Bunlara rağmen birkaç ayda bir bu konu tekrar gündeme gelmektedir. Bağdat'ın maaşı ve bütçeyi göndermediğinden yakınılmaktadır. Bu, Kürdistan Bölgesel Yönetimi için büyük bir sakıncadır. Özerk yapıyı aşındıran, özerk yapıda gedikler açan bir durumdur. Bunun için, Kürdistan Bölgesel Yönetimi, kendi ekonomisini oluşturma, düzenleme yoluna bakmalıdır. Kürd petrolünü Bağdat'a teslim etmemek, petrol ihracatını bizzat sürdürmek çok önemlidir.

Maaş ve bütçe konularını Bağdat'ın sürüncemede bırakmasının, bilinçli bir tutum olduğunu, esas amacın da özerk yapıyı aşındırmak, sürekli olarak Kürdleri Bağdat'a el açmak durumunda bırakmak, Kürdleri Bağdat'a mecbur kılmak olduğunu düşünüyorum.

Hewlêr ve Bağdat arasındaki ilişkilerin önceden yapılan anlaşmalarla tıkır tıkır yürüyen, hiçbir pürüz içermeyen bir süreç olduğu da düşünülebilir. Böyle bir varsayım da düşünülebilir. Günümüze kadar gelen uygulamalardan bunun hiçbir zaman yaşama geçmeyecek bir proje, bir varsayım olduğu açıktır. Böyle olsa bile yine de Hewlêr, Bağdat'tan maaş ve bütçe istememelidir. Hewlêr, kendi ekonomisini oluşturma yolunda çaba harcamalıdır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni ayakta tutacak çaba budur.

Bu çerçevede tarım, hayvancılık, turizm geliştirilmelidir. Bölgede et tüketimi çok yüksektir. O zaman Kürdler eti ithal etmemeli, kendileri üretmenin yolunu bulmalıdır.

Herkes maaş beklentisi içinde olmamalıdır. Tarımda, hayvancılıkta, turizmde emek harcamak önemli olmalıdır.

Hewlêr, Süleymaniye, Dihok gibi büyük şehirlerde, otellerde, lokantalarda, kefelerde, Bengladeş'ten, Filipinler'den, Uzak Doğu'dan gelen garsonlar çalışmaktadır. Kürdler de bu alanlarda çalışarak geçimlerini sağlayabilirler. Bu alanlarda çalışarak ailenin geçimini sağlamak, her ay maaş beklentisi içinde olmaktan çok daha onurludur. Kürdler Avrupa'ya göçtükleri zaman, herhangi bir işte çalışmıyorlar mı? O zaman bu çalışma bizim onurumuzu zedeliyor, diyorlar mı? Kürdler bazı geleneksel davranışlarını sorgulamalıdırlar. Bunun dışında Kürdler, sofra israfı konusunu, yemeklerin neden arttığını uzun uzun düşünmelidir. Bu israftan vazgeçilmelidir.

Kürdler, birbirinden geniş evlere sahip olma, evleri türlü mobilyalarla donatma anlayışından da uzaklaşmalıdır. İki adımlık yola özel arabalarla çıkma, sadece ekonomik bakımdan değil sağlık bakımından da sakıncalıdır.

Bugün, çocuklar için verilebilecek en iyi şey eğitimdir. İyi bir eğitim alan çocuk, genç, kendi geleceğini kurar. *Bir ev de çocuklar için olsun, bir araba da çocuklar için olsun, çocuğun bankada hesabı da olsun, bir ev bir araba da öbür çocuk için olsun,* sakat bir anlayıştır. Kürdler, özellikle Kürd yöneticiler, mal mülk biriktirme hırsından uzaklaşmalıdır. Bu yolda İsrail yöneticilerini örnek almaları önemlidir. Örneğin Golda Meir'in (1898-1978) hayatı Kürdler için ilham verici olmalıdır.

Bütün bunların ötesinde Kürdler örneğin Afrika'da anti-sömürgeci mücadelenin, ulusal kurtuluş mücadelesinin nasıl geliştiğini iyice incelemelidirler. Örneğin 1940'ların sonlarında, Kenya'da bu mücadele nasıl gelişmiştir, konusunun incelenmesi Kürdler için önemli olmalıdır.

Sömürge bile olamamış, bu kadar büyük bir nüfusa rağmen dünya uluslar ailesine katılamamış bir toplum için en gerekli olan

yaşamsal kategori, en iyi değer, özgürlüktür. Bu özgürlüğe ulaşabilmek için bazı mahrumiyetlere de katlanmak gerekir.

Çocuklara verilebilecek en iyi, en değerli armağan, özgür bir Kürdistan olmalıdır.

***

Kürdlerdeki, özellikle Kürd yöneticilerdeki lüks yaşam, bana her zaman Mele Mistefa Barzanî'nin bir sözünü hatırlatır. 11 Mart 1970 Antlaşması'nın ilk ayları... Bir gün, Îsê Siwar, çok lüks bir arabaya binerek Mele Mistefa Barzanî'yi Gilale'daki karargâhında ziyarete gelir. Mele Mistefa Barzanî, İsa Suvar'ı bu şekilde görünce çok şaşırır. Karargâhtan çıkarak arabasından inmekte olan Îsê Siwar'a yaklaşır; *"İsa,"* der, *"dağlardan dağlara, mağaralardan mağaralara dolaştığımız günleri unutma. Daha her şey bitmedi."*

Daha her şey bitmedi. Kanımca bu çok önemli bir söz, çok önemli bir hatırlatmadır. 1970-2020. Arada geçmiş elli yıl. Durmadan Bağdat'tan maaş, bütçe beklentisi içinde olmak her şeyin bitmediğini açıkça gösteriyor. Bunun dışında böyle bir beklenti içinde olmak, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin özerk yapısını zedeliyor, özerk yapıyı laçkalaştırıyor.

1940'ların sonları, 1950'lerin başları... Kenya'da İngilizlere karşı Ulusal Kurtuluş Mücadelesi, *mau mau hareketi* sürüyordu. Mücadeleye katılanların büyük bir kısmı cezaevine konulmuştu. Halkın büyük bir kısmı, komşu ülkelere sığınmıştı, mülteciydi. Çok ağır bir yoksulluk vardı. Bunlara rağmen başkent Nairobi'de ulusal kurtuluş yürüyüşleri, gösteriler yapılıyordu. İngilizlerin elinde otomatik tüfekler, Kenyalıların elinde değnekler vardı. Her yürüyüşte onlarca Kenyalı yaşamını yitiriyordu ama mücadele, bağımsızlık yürüyüşleri, gösteriler de sürüyordu. Yürüyüşler çıplak ayaklarla yapılıyordu.

1940'ların sonları 1950'lerin başları... Kenyalılar için, Özgürlüğün ekmekten çok daha önemli olduğu yıllar... Kenya tam olarak 1963'te bağımsızlığına kavuştu. (Baskın Oran, *Azgelişmiş*

Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli, Bilgi Yay., Ankara, 3. basım, Ocak 1977 s. 149-152.)

Îsê Siwar bir pêşmergeydi. Çok önemli bir komutandı. Mele Mistefa Barzanî'ye çok yakın bir komutandı. 1947'de Mele Mistefa Barzanî ile birlikte Sovyetler Birliği'ne iltica eden peşmerge grubu içinde yer almıştı. Îsê Siwar'ın eşi Molga Rustu. 1958'de, Sovyetler Birliği dönüşünde, Îsê Siwar ve eşi Molga, birlikte Kürdistan Demokrat Partisi'ne, 1961'de de birlikte pêşmergeye katılmışlardı.

nerinaazad, 24.12.2020

DR. SAİD

Dr. Said, Selim Çürükkaya'nın belgesel, biyografik romanı. Romanın tam adı şöyle: *Dr. Said, Dağların Kilidini Kaybettik* (Doz Yay., Ekim 2020, İstanbul.)

Dr. Said, Dağların Kilidini Kaybettik romanı, bir ailenin üç neslini odak alan Kürdlerin, Kürdistan'ın yüzyıllık tarihi hakkında bir belgedir.

Dede İsa, oğul Süleyman ve Süleyman'la eşi Teyba'nın yedi evladı: Nizamettin, Selim, Mahmut, Hasan, Ömer, Said, Sadık. Yer, Çapakçur-Derê Xani (Bingöl-Genç). Murat Nehri bu alanda akmaktadır. Burası Şex Said Serhildanı'nın cereyan ettiği bir alandır.

Kitap, sosyal antropoloji, sosyoloji, tarih ve coğrafya bakımından çok zengin bilgilerle dolu.

Yıl 1917. Osmanlı askerleri bir gün Kuey Şarık Dağı'nın eteklerindeki köye baskın yapar. İsa'nın dört erkek kardeşini, boyunlarına ip geçirerek götürürler. Bu dört kardeşin, Rus savaşına katılacakları söylenir. Bu dört kardeşin hiçbirinden bir daha haber alınamaz.

Bunun üzerine İsa, iki kız kardeşi Emê ve Wiç'i ve üç beş keçisini alır; ev eşyalarını bir eşeğe yükler, Kuzey Şarık Dağı'ın eteklerindeki köyü terk eder. Osmanlı askerlerinin ulaşamayacağı Tuunst köyüne hareket eder. Ablası Ayşe de orada evlidir. Wiç, çok zeki bir kızdır; ev işleri, çobanlık, her işi yapmaktadır; biraz aksaktır.

İsa, Kuey Şarık Dağı'nda keklikler için tuzak kurar. Tuzağa bir kirpi düşer. Kirpiyi tuzaktan kurtarmaya çalışırken kirpinin ayak parmakları, İsa'da yüksek duyguların yaşanmasını sağlar. Kirpi-

nin ayak parmaklarının, bir bebeğin ayak parmaklarını andırdığını duyumsar. Kirpinin de çocukları olabileceğini, bu yavruların da analarını beklediğini düşünür. Bundan sonra hiçbir hayvan, hiçbir kuş, böcek için tuzak kurmamaya karar verir. İsa, insani duygularla dolu, yumuşak huylu bir kişidir. Selim Çürükkaya'nın doğa-insan ilişkileri konusundaki anlatımları çok güzel ve değerlidir. (s.34-35.)

Tuunst heyelan bölgesidir. Bu, köylüler için büyük bir tehlikedir. Devlet, bu tehlikeyi fark ettiği için bu köylüler ve heyelan tehlikesi altında olan başka köyler için, Bingöl-Genç arasında yeni bir yerleşim yeri kurar. Yeni yerleşim köyünün adı Çılkani'dir (Kırkpınar). Köyde, Kürdcenin Zazaki lehçesi konuşulmaktadır.

***

Dr. Said, Dağların Kilidini Kaybettik romanı elli bir bölüm. Birinci bölüm Dr. Said'in yaralanması, tedavi için Almanya'ya getirilmesi, ölümü ile ilgilidir. (s. 11-31.) Bu bölümde, Almanya ile Hewlêr arasında, Selim ile çeşitli arkadaşları, doktorlar, avukatlar arasında çok hızlı tren ve uçak ulaşımına ve haberleşme trafiğine şahit oluyoruz.

Yedi kardeşin altısı, Kürdistan özgürlük mücadelesinin, savaşın içindedir. Selim Çürükkaya, PKK saflarındayken 1979'dan itibaren on yıl, Diyarbakır Beş No'lu Cezaevi'nde kalmıştır. Cezaevinden tahliye olduktan sonra dağa çıkmış, mücadeleye katılmıştır. Bekaa kampında Abdullah Öcalan'ın düşüncelerine ve tutumlarına eleştirel baktığı ve bunu sesli bir şekilde ifade ettiği için gözetim altında tutulmuştur. Gözetim altında tutulduğu cezaevinden kaçma fırsatı bulmuş, Avrupa'ya ulaşmış, *Apo'nun Ayetleri* başlıklı bir kitap yayımlamıştır. Eşi Aysel'le birlikte Avrupa'da da takibat altında yaşamıştır.

Hasan Çürükkaya, Dersim'deki bir çatışmada şehit düşmüştür. Ömer Çürükkaya, yine Dersim'de, farklı bir tarihte, bir çatışmada şehit düşmüştür. Sait (Dr. Said) Çukurova Tıp Fakültesi üçüncü

sınıftayken üniversiteden ayrılmış, mücadeleye katılmıştır. Dağda on yıl çeşitli alanlarda mücadeleye katılmış, komutanlık yapmıştır. Dr. Said de Abdullah Öcalan'ın düşüncelerine, tutumlarına eleştirel bakmaktadır, bunu komutanlar arasında ve PKK Merkez Yönetim Kurulu üyeleri arasında da açıkça ifade etmektedir.

Abdullah Öcalan, Kenya'da yakalandı ve 16 Şubat 1999 da Türkiye'ye getirildi. Dr. Said'in bundan sonra düşünceleri, duyguları şöyle gelişmiştir: *"Uçakta, görevliler tarafından göz bağları çözüldükten sonra ilk sözü "Devlete hizmet edeceğim, devlete hizmete hazırım. Annem de Türk'tü." olmuştu. Bu söz, bu tutum üzerine pek çok arkadaşla birlikte PKK'den ayrıldım. Almanya'da yaşamaya başladım (s. 465-468.)."*

O günlerde PKK yöneticileri arasında, *"Başkana ilaç içirmişler, onun için böyle konuştu."* şeklinde konuşmalar da yapılıyordu. (s. 470-471.)

IŞİD, 3 Ağustos 2014'te, Şengal'de Êzîdî Kürdlere saldırdığı zaman Dr. Said, Almanya'dan kalkıp Kürdistan'a gelmiş; Hêza Agirî adında gönüllü peşmerge birliğini kurmuştur. Mayınlar savaşı, tüneller savaşı konularında, gayrı nizami harp konularında çok geniş, bilgisi, tecrübesi, becerisi ve ehliyeti vardı. Bu bilgilerle IŞİD'le savaşacaktı.

Sadık, ailenin en küçüğüydü. O dönemde Sadık, çok küçüktü ama ağabeylerinin izinde gidiyordu. O dönemlerde ailenin gelini, Selim Çürükkaya'nın eşi Aysel de gerillaydı. Ailenin geçim yükü Nizamettin'in üzerindeydi.

***

1979'da Aysel, Mazlum Doğan ve Yıldırım Merkit, bir taksiyle Urfa'dan Mardin'e giderken yolda güvenlik güçlerince yakalanırlar. Çok yoğun işkenceler altında sorgulanırlar. Bu operasyondan sonra Selim de takibat altına alınır, sonunda gözaltına alınır ve tutuklanır.

Selim ve Aysel, Tunceli Öğretmen Okulundan tanışmaktadır.

Evlidirler. Mezun olduktan sonra evlenmişledir. (s. 216.) Aysel, uzun cezaevi yaşamından sonra tahliye edilir. Tahliyeden sonra yine takibat altında kalır. Dağa çıkar. (s. 374.)

Tunceli Öğretmen Okulu... Seyfettin Zuğurlu, Cuma Tak ve Şahin Dönmez de burada eğitim-öğrenim görmüşlerdir. (s. 187-204.)

Aysel ve Selim, Bekaa Vadisi'ndeki PKK kampında olmalarına rağmen, evli olmalarına rağmen birbirlerini göremezler. Aysel, dağa çıktığı zaman Aysel'i yakalayamayan güvenlik görevlileri, 27 Temmuz 1992'de, Aysel'in kız kardeşi Ayten'i kaçırırlar. Ayten'e rehine muamelesi yapılır. Yeşil'in baş rolde olduğu bir operasyon... Baba Hıdır Öztürk kızını aramaya başlar. On bir gün sonra, Ayten'in işkence görmüş cesedi, Elâzığ'da Asri Mezarlık'a yakın bir düz arazide bulunur. Ceset, bir eli dışarıda kalmış bir şekilde gömülmüştür. (s. 374.)

Baba Hıdır Öztürk, Dersim'de ikâmet ediyordu. Kamudan emekliydi. Ayten de kamuda bir iş yerinde çalışıyordu. Çocuklarının dağa çıkmalarından, mücadeleye katılmalarından dolayı baba Süleyman Çürükkaya'nın, anne Teyba Çürükkaya'nın evine sık sık baskın yapılıyordu. Ev didik didik aranıyor, ana ve baba karakola götürülüyor, sorgulanıyordu. Baba Süleyman'a *"Çocuklarım dağdan indir, teslim olsunlar."* deniyordu. Baba Süleyman bu sorgular sırasında yetkili kişilere, komutanlara her zaman şunu söylüyordu: "Çocuklarımı sizin okullara gönderdim. Oralarda okudular. Çocuklarımı dağa siz gönderdiniz." (s. 369.)

Süleyman Çürükkaya'nın sözü, ne anlam gelmektedir? Şöyle yorumlanabilir: Çocuklarım bu okullarda eğitim, öğrenim gördüler. Önce, özgürlük duygusuyla, bilinciyle tanıştılar. Daha sonra hem kendilerinin hem de içinde yaşadıkları toplumun özgür olmadığını fark ettiler. Bunun üzerine, özgürlüğü arayıp bulmak, özgürlüğü kazanmak, yaşamak için dağa çıktılar.

Şüphesiz, okulların programında özgürlük, özgürleşme diye bir ders yoktur. Hatta özgürlükleri, özgürleşmeyi kısıtlayıcı talimatlardan, direktiflerden söz edilebilir ama ders dışı kitap oku-

malar, öğrencilerin sık sık bir araya gelmeleri, konuşmaları, konferanslar, paneller düzenlemeleri, yatılı olma durumu, dünyanın çeşitli ülkelerinde meydana gelen olaylara karşı ilgi, bunları kendi toplumuyla karşılaştırma süreci, özgürlük bilincini kendiliğinden geliştirir.

***

Normal işleyen bir toplumsal düzende, genel olarak gençler, dedelerini, babalarını toprağa verir ama bu, Çılkani'de böyle değildir. Baba Süleyman, durmadan çocuklarını toprağa vermektedir. Bu Çılkani'de sadece Çürükkaya ailesine özgü bir durum değildir. Dede İsa'nın kız kardeşi Emê'nin torunları da dağa çıkmıştır. Teyba ananın kız kardeşi Naz'ın çocukları da dağa çıkmıştır.

Şex Said Serhildanı'ndan sonra, büyük bir grubun Binxat'a doğru ilerlediğini görüyoruz. Bu grup içinde Fatma adlı bir kadın da vardı. Fatma'nın torunu Rojhat'ın da dağa çıktığını görüyoruz. (s. 268.) Çılkani'de babalar, çocuklarını toprağa vermektedir. Sürecin, Kürdistan'ın genelinde de böyle işlediğini söylemek gerekir. Örneğin on sekiz yaşındaki gazeteci, işkence görmüş Ferhat Tepe'yi de babası İsak Tepe, Bitlis'te Ağustos 1993'te toprağa vermişti.

Derdeler, babalar, çocuklarını toprağa vermektedir ama çocuklar, genel olarak takibat altında olduklarından, analarının, babalarının, dedelerinin cenaze törenlerine katılamamaktadırlar. Selim de Türkiye'de takibat altında olduğunu düşündüğü için anasının, babasının, Dr. Said'in toprağa verilmesinde hazır bulunamamıştır.

Mayınlar, bombalar, tüneller savaşı, gayrı nizami harp

Dr. Said'in peşmerge mücadelesine getirdiği çok önemli bir katkı var. Savaşların artık orduların karşı karşıya gelerek yapılmadığını, mayınlarla, bombalarla, tünellerle, bomba yüklü arabalarla yapıldığını vurgulamaktadır. Gayrı nizami harp konusuna

vurgulama yapmaktadır. IŞİD'in bu teknikleri kullanarak pek çok peşmergeyi, gerillayı öldürdüğünü anlatmaktadır. Gönüllü Pêşmerge Birliği Hêza Agirî'de, mayın, bomba, tünel tekniklerinin öğretildiği bir birim de kurmuştur.

Dr. Said, bu çerçevede Pêşmerge Bakanlığı'na bazı eleştiriler de yöneltmektedir. Pêşmergeler arasında *general* unvanlı pek çok subayın olduğunu ama bunların mayınlar, bombalar, tüneller, hakkında yeterli bilgiye, beceriye, tecrübeye sahip olmadığını vurgulamaktadır. "Çin ordusunda bile bu sayıda general yoktur." diyerek general sayısının çokluğuna işaret etmektedir. Siyasal partilere bağlı ordularla millî bir ordunun kurulamayacağını da söylemektedir. Haşdi Şabi'nin, IŞİD'den çok daha tehlikeli bir örgüt olduğunu da vurgulamaktadır. Bağımsız Kürd Devleti önemli bir amaçtır. (s. 701.)

Lajvan Amed, arkadaşı Dr. Said'e, Gönüllü Pêşmerge Birliği Heza Agiri'de eğitim görmüş bir gençle tanıştığını, sohbet ettiğini söylüyor. Lajvan Amed, o gence bir soru yöneltmiş, "Dr. Süleyman'dan ne öğrendin?" demiş. O genç, "Dr. Süleyman bize, biz para için değil ülkemiz için savaşıyoruz, dedi. Dr. Süleyman'dan bunu öğrendim." demiş. (s. 659.)

Dr. Said, IŞİD'in bomba, mayın, tünel tekniklerini gayrı nizami harp usullerini çok iyi kullandığını sık sık belirtmektedir. Bu konuyu romancı Selim Çürükkaya şöyle anlatmaktadır:

"Arkadaşı Muhammed Resul, IŞİD'in yerleştirdiği bir mayın sökmeye çalışıyordu. Mayının hemen arka tarafına, kumun altına TNT gömdüğünü, bu TNT kalıplarını bir maşaya bağladığını, maşayı da kumların altına sakladığını bilmiyordu. Ayağı maşaya bastığında, kendisi patlamayı bile duymadı. TNT'nin üzerine konulmuş bir taş, patlamanın etkisiyle kafasını parçaladı. Tek bir kelime konuşmadan kumların üzerine düştü, Muhammed Resul cansız yerde yatıyordu. Dr. Süleyman sırtüstü yere düşmüş, 'alikari, alikari' (yardım, yardım) diye bağırıyordu. Kendisi milyonlarca insanın yardımına gitmişti. Hayatının son kelimesi ise 'alikari' olmuştu (s. 714.)."

Dr. Said, Dağların Kilidini Kaybettik romanında PKK mücade-

lesinden ve basından tanıdığımız pek çok kişinin adı geçmektedir. Sıraç Bilgin (s. 184.), Hayri Durmuş (s. 215.), Mustafa Karasu (s. 223.), Gurbetelli Ersöz (s. 224.), Adnan Yücel (s. 226.), Bebek Hilmi (s. 328.), Şemdin Sakık (s. 253.) Hüseyin Turhallı (s. 326.), Cemil Bayık (s. 352.), Abbas (Duran Kalkan.) (s. 375.), İsmail Beşikci, Mazlum Doğan, Abdullah Ekinci, Dilaver Yıldırım (s. 358.), Yeşil (s. 423.), Selim Okçuoğlu (s. 444.), Yalçın Küçük (s. 445.), Mahmut Baksi, Dr. Lamia Baksi (s. 460.), Tayfun Talipoğlu (s. 457.), Nizamettin Taş (s. 465.), Osman Öcalan (s. 500.), Mehmet Can Yüce (s. 528.), Harun Dürre (s. 538.), Doğu Perinçek (s. 653.)

Romanda, Abdullah Öcalan adı, 331. sayfadan itibaren sık sık geçmektedir. Yukarıda adı geçen kişilerin çoğunu adı, şüphesiz, romanı başka sayfalarında da geçmektedir.

21 Mart 1982 Mazlum Doğan'ın şehadeti, 18 Mayıs 1982 Dörtlerin Gecesi, Eşref Anyık, Ferhat Kurtay, Nemci Onur, Mahmut Zengin özel olarak anlatılmaktadır. (s. 399.) Zekiye Alkan, Rahşan Demirel, Zeynep Kınacı (s. 399.) yine aynı şekilde anlatılmaktadır (s. 399.)

Dr. Said, Dağların Kilidini Kaybettik romanında Kemal Kerkuki (s. 601.) Ali Avni (s. 610.) Hüseyin Yezdantepe (s. 599.) General Babekir (s. 645.), Aziz Veysi (s. 708.), Abdulxaluk Baberi (s. 613.), Mesrûr Barzanî (s. 691.), Mesûd Barzanî (s. 700.) adları da geçmektedir.

Romanda, Ethem Karabulut, Nazime Aktürk, Faruk Bozkurt, Reyhan Yıldırım, Zübeyde Ersöz, Mesut Buldan, Baran Bingöl, Engin Karaaslan, Casim Elma, Murat Tutal, Enver Hasan adları da geçmektedir. Bu savaşçılar PKK zindanında tutukludur. (s. 723-725.)

Soma

Dağda, Mira adlı bir kadınla Dr. Said arasında duygusal bir yakınlık gelişir. İkili arasında ilişki de yaşanır. Mira, gebe kalmıştır. Mira'nın karnı gün geçtikçe büyür, bu durum artık gizlenemez. Çocuk doğar. Bu ilişki, PKK ortamında yasak bir ilişkidir. Cezası

çok ağırdır. Dr. Said de Mira da PKK yöneticilerine karşı ilişkiyi savunur. Soma yaşar. PKK ortamında bu da bir mucizedir ama Mira'nın daha sonra romanda adı geçmez. Akıbeti belirsizdir.

Soma'nın yaşaması, kanımca Abdullah Öcalan'ın bir iyiliğidir. *"... çocuk doğmuş, karışmayın, o da devrimin çocuğu olsun."* demiştir. (s. 443.)

Soma, Süleymaniye'de, bir kadının evinde büyür. Çok iyi derecede Kurmanci ve Sorani konuşmaya başlar. Selim ve Aysel, Soma'yı yanlarına alabilmek için büyük çabalar harcarlar. Hatice Yaşar'ın, Mam Celal'in, (Celal Talabanî), Alman PEN'in Exil programından sorumlu Elizabeth Wolheim'in bu sürecin yaşanmasında çok olumlu rolleri olur. Hatice Yaşar, becerisiyle, zekâsıyla Soma'yı, Avrupa'ya, Selimlere ulaştırır. (s. 488-494.)

Dr. Said'le beraber

2015'in sonbaharında Vakıf'tan, İbrahim Gürbüz'le Kürdistan'ın güneyindeydik. Peşmergenin, IŞİD'i Şengal'den söküp attığı günlerin hemen sonrasıydı. Şengal'i de ziyaret ettik. Bize, Gönüllü Peşmerge Birliği'nden, Dr. Said, Mustafa Şefik, birkaç arkadaş daha katılmıştı. Şengal'de Êzîdîlerin kutsal yerlerini de birlikte ziyaret etmiştik. Bu gezide Şengal'deki peşmerge komutanı Kasım Şeso ve genç oğluyla da tanışmıştık.

Bu kutsal yerin kapısı çok dar. Eğilerek girip çıkabiliyorsunuz. Çıkarken, yeteri kadar eğilmemiş olacağım ki kafan taş tavana çarptı. Bunu hissetim. Biraz sonra, bahçede bir arkadaş uyardı. "İsmail abi, kafan kanıyor." dedi. Yokladım epey kan birikmişti. Otuz otuz beş kişi bir arada dolaşıyorduk. Grupta bir de doktor vardı. Doktor, pamukla, tentürdiyotla kanı durdurdu. Bu kan üzerine, Gönüllü Peşmerge Birliği'nden Mustafa Şefik, bir espri de yapmıştı. Bu kana vurgu yaparak *"İsmail abi, sen artık buralarda seçimlere de katılırsın. Propaganda malzemesi şimdiden hazır... Biz her yerde, '... İsmail Beşikci!... Ömrünü Kürdistan'a verdi, gençliğini Kürdistan'a verdi, hayatın verdi, her şeyini verdi, kanın bile verdiii!' diye propaganda yaparız."* demişti.

***

Romanda köy adları, dağ adları Kürdce verilmiş. Köy adları Kürd alfabesine göre yazılmış. Bu Kürd diline önem veren bir bilinçtir. Doeş, Kelaxsî, Qesey, Poene, Hecrû, Gaz, Şofêrk, Qasû, Tiûnst, (s. 55.) Çotela, Kuey Şarik, Şemî, Kalbadîn... (s. 323.)

Olaylar Çapakçur-Derê Xanî (Bingöl-Genç) çevresinde geçmektedir. Savaşçılar, Şêx Seîd Selhildanı'na katılmış, ihtiyarlamış köylülerle sık sık karşılaşırlar. Bu köylüler, savaşçılara Şêx Seîd Serhildanı'ndan, Şêx Riza'dan, Ermeni sürgünlerinden söz ederler. *"Biz başaramadık, ama sizin mücadeleniz bize büyük bir moral verdi, bizi dinçleştirdi, yenilmediğimizi anladık, siz başaracaksınız."* derler. (s.311) Bu, yüzyıllık Kürd, Kürdistan mücadelesindeki sıkı bağları ortaya koyar.

Tunceli Öğretmen Okulu... Özgürlük mücadelesine katılanların önemli bir kısmı bu okulda eğitim, öğrenim görmüştür. Özgürlük mücadelesinin önemli bir kaynağı olduğu söylenebilir. Bu bakımdan, bu kurumun özel olarak incelenmesinde yarar vardır.

Yazar Selim Çürükkaya, romanında Zazakiye sık sık vurgu yapmaktadır. Zazaki konuştuklarını söylemektedir. Bu çok doğal ama Zazakinin Kürdce olduğunu, Kürdcenin bir lehçesi olduğunu vurgulamaması sorunludur. Örneğin *"O tarihlerde, Sünni Kürtler veya Zazalar, henüz Alevi Kürdler ve Zazalarla birlikte ortak düşmanlarına karşı savaşmıyorlardı." "Aleviler de Sünni Kürtlere, hele Sünni Zazalara hiç benzemiyorlardı."* ifadelerinde sorun vardır. (s. 296.)

Edebî paragraflar, cümleler

Romanın, baştan sona çeşitli bölümlerinde zaman zaman edebî cümlelere, paragraflara rastlıyoruz.

"... Sonbaharın gündüzleri de bir başka olurdu. Ağaçlar yavaş yavaş sararan yapraklarını dökerdi. Otlar sararırdı. Çiçeklerin rengi solardı. Gökyüzünde küme küme kara bulutlar toplanırdı. Her tarafa hüzün çökerdi. Turna sürüleri 'V' harfi çizerek uzak diyarlara doğru kanat çırpardı. Rüzgârlar delicesine eserdi. Irmaklar yorgun yürüyen yaşlı-

lar gibi sessizce akardı. Sincaplar alelacele kovuklarına palamut ve ceviz taşırdı. Göçmen kuşlar bölgedeki son günlerini yaşardı. Karıncalar güneye bakan yuvalarının ağzını kapatmaya hazırlanırdı. İlkbahar ve yazdan kalan her şey tarumar olurdu. Vadiler yaşlanır, yaz ölürdü. Güneş ışınları sarı yaprakları merhametlice okşar, rüzgârlar hoyratça eser, yaprakların kaderini belirlerdi. Kuşların hemen hemen hepsi hüzünlü öterdi. Ve ölüm sayılan kışa girmeden, bütün canlılar son hazırlıklarını yapardı (s. 303.)."

"... Daha önceleri deniz kıyılarında, bazı adalarda da yaşamıştı. Ama dağlar bambaşkaydı, çünkü kendisi bir dağ köyünde doğmuştu ve yıllarca annesi gibi dağlar onu korumuştu. Dağların taşlarını, ağaçlarını, şarkı söyleyerek akan derelerini, rengarenk kuşlarını, rüzgâr eşliğinde dansa tutuşan meşe fidanlarını severdi. Deniz değil, dağ onu mutlu ederdi (s. 699.)"

Romanı adı, "Dağların Kilidini Kaybettik" üzerine

Bu romanın yayımlandığı günlerde Selim Çürükkaya, Ruken Hatun Turhallı'ya bir röportaj verdi. Bu röportajda, *Dağların Kilidini Kaybettik* adının nasıl oluştuğu anlatılıyor. 29 Ekim 2020 tarihli bu röportaj, çeşitli sitelerde yayımlandı. Röportaj, *"Dr. Said'in Yaşam Hikâyesi, 'Dağların Kilidini Kaybettik' Romanıyla Ölümsüzleşti"* başlığını taşıyordu. Romanla birlikte bu röportajın okunmasında da yarar var. Romanın adının nasıl oluştuğu, Kürd sanatçı Mikail Aslan'ın albümünün verdiği ilham, romanın girişinde de anlatılıyor. (s. 7-8.)

nerinaazad, 31.12.2020

OFRA BENGİO'NUN KÜRD LİDERLERE ELEŞTİRİSİ

Tel Aviv Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ofra Bengio, Irak ve Suriye'deki Kürd liderliğini eleştiren bir yazı kaleme aldı. Yazı, *Kürtler ve İran-Irak Savaşı: Dersler Alındı mı?* başlığını taşıyor. (3.12.2020, Besacenter.org, Timeturk.com)

Prof. Ofra Bengio, bu yazısında Saddam Hüseyin'in İran'a savaş açmasının esas nedeninin, "Irak'ın genişleme niyeti" olduğunu vurgulamaktadır. Irak ve İran arasında, Cezayir Antlaşması'nın yapıldığı tarih 6 Mart 1975'tir. Bu tarihte Saddam Hüseyin için önemli olan, Kürd ayaklanmasını durdurmaktı. Bunun için de Şattül Arap Su Yolu üzerindeki Irak haklarını, İran'a devretmek durumunda kalmıştı ama Saddam Hüseyin, Irak'ın, İran karşısında güçlü olduğunu hissettiği zaman, Şattül Arap Su Yolu üzerindeki Irak haklarını geri alacaktı.

Prof. Ofra Bengio, 6 Mart 1975 tarihinin, aynı zamanda, Saddam Hüseyin'in, İran'a savaşa karar verdiği gün olduğunu vurgulamaktadır.

1980'ler... Artık Saddam Hüseyin, kendisini ve Irak'ı İran karşısında güçlü hissettiği bir dönemdir. Irak, 1980 sonbaharında bu duygularla ve düşüncelerle İran'a savaş açmıştır. Saddam Hüseyin'in İran'ı yeneceğine çok büyük bir inancı vardır.

Irak-İran Savaşı 1988'e kadar, iki taraf arasında dengede sürmüştür. Bu savaşta Kürd liderler, İran'ın yanında yer almıştır. İran'ı desteklemiştir. Prof. Ofra Bengio, bunun yanlış bir seçim olduğunu vurgulamaktadır. Kürdlerin, yaşanan bu süreçlerden ders almadığını da vurgulamaktadır.

16 Mart 1988. Saddam Hüseyin, Halepçe'de Kürdlere karşı ze-

hirli gaz kullanmıştır. Altı binin üzerinde Kürd bir çırpıda boğulmuş, on binlerce Kürd yaralanmış, sakat kalmıştır. Bu durum, Prof. Ofra Bengio'ya göre Humeyni'yi çok korkutmuştur. Humeyni, Saddam Hüseyin'in İran'a karşı da bu silahı kullanabileceğini düşünmüştür. Humeyni, zehirli gazlara karşı koruyucu bir donanıma sahip olmadıklarını da düşünerek 1988 sonbaharında, o zamana kadar yanaşmadığı ateşkesi kabul etmiştir.

Prof. Ofra Bengio, Kürd liderliğinin, savaşta İran'ı destekleyerek yanlış ittifak yaptığını, o günlerden sonra da yaşananlardan gerekli ders almadığını söylemektedir. Bu yazıda, Prof. Ofra Bengio'nun bu düşünceleriyle ilgili görüşlerimi belirtmeye çalışacağım.

Kürdler ve Kürdistan, uluslararası ilişkiler çerçevesinde değerlendirilirken vurgulanması gereken en önemli konu, Kürdlerin ve Kürdistan'ın bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış durumudur. Bu, Kürdlerin, uluslararası ilişkilerde, manevra alanını daraltan, hatta sıfıra indiren bir süreçtir.

Kürdistan, 1639'da İran Safevi İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu arasında ikiye bölünmüştür. Kürdistan'ın Osmanlı kesimiyse İngiliz ve Fransız politikalarıyla, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde üçe bölünmüştür: İngiltere (Irak) Fransa (Suriye) ve Türkiye.

Bu süreci, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, dönemin emperyal güçleri, İngiltere, Fransa'yla Türk, Arap ve Fars yönetimleri, iş birliği ve güç birliği içerisinde gerçekleştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin de bu süreci teşvik ettiği, desteklediği söylenebilir. 16 Mart 1921 tarihli İngiliz-Sovyet Ticaret Antlaşması'nın böyle bir işlevi vardır.

***

Kürdler, herhangi bir devletten ulusal kurtuluş mücadeleleri yolunda, siyasi ve diplomatik yardım, silah araç gereç yardımı istedikleri zaman, hep olumsuz bir cevapla veya suskunlukla kar-

şılaşmışlardır. Bu süreçte ilgili devletin hesabı şudur: Kürdlerin isteklerini olumlu karşılarsak öbür kesimlerdeki Kürdleri de bu yolda harekete geçirmiş oluruz. Bu da sadece bu devletin bağlı olduğu devletle değil İran, Irak, Suriye, Türkiye ile aramızın bozulmasını getirir.

Kürdlerin, yardım için başvurduğu devlet ister ABD olsun ister Sovyetler Birliği, Rusya olsun ister İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletler olsun, her zaman bu tür olumsuz cevaplarla karşılaşmışlardır. Bu da uluslararası ilişkilerde, Kürdlerin manevra alanını kısıtlamakta hatta sıfıra indirmektedir. (bk. James Jeffrey: ABD'nin Bağımsız bir Kürt devletinin desteklememesinin nedeni...)

ABD'nin eski Türkiye Büyükelçisi ve Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey, ABD'nin bağımsız bir Kürt devletini desteklememesinin nedenini şöyle açıkladı: 'Bağımsız bir Güneydoğu Türkiye, Kuzey Irak, Kuzeydoğu Suriye'nin, İran, Suriye Türkiye ve Irak'taki etkileri çok büyük olur." dedi (Nerinaazad, 9.12.2020.)

Öte yandan Kürdler, İran, Irak, Suriye, Türkiye devletlerinden biriyle bir mücadeleye giriştikleri zaman, öbür devletler de şu veya bu şekilde Kürdlere karşı konumlanmaktadır.

Bu süreçte Türkiye, İran, Irak, Suriye devletleriyle birlikte, ABD ve Sovyetler Birliği, Rusya gibi güçler de buna bağlı olarak İngiltere, Fransa, Almanya gibi güçler de Kürdlere karşı cephede konumlanmaktadır. 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar İran ve Türkiye, ABD; Irak ve Suriye, Sovyetler Birliği politikaları çevresinde faaliyet yürütmektedir. 1990'lardan sonra da ABD ve Rusya, anti-Kürd politikalarını sürdürmüştür.

Günümüzde de örneğin Rusya'nın Kürdlerle ilişkisi, Kürdleri ABD'den uzaklaştırma üzerinedir. ABD'nin Kürdlerle ilişkisi ise bunun tam tersidir. ABD'nin Kürdlerle ilişkisi, Kürdleri Rusya'dan uzaklaştırma üzerinedir. (bk. *Çetin Çeko, Rusya'nın Kürt Kartı, Kimin Lehine Kimin Aleyhine?* Deng, Aralık 2020, sayı 120; ayrıca bk. Nerinaazad, 8.12.2020.)

Ortadoğu'da Filistinli Arapların hareketiyle Kürdistan Ulusal

Kurtuluş mücadelesini karşılaştırdığımız zaman bu durum bütün açıklığıyla görülmektedir. Ortadoğu'da Filistinli Arapların tek bir hasmı vardır: İsrail. Arap Birliği'ne bağlı yirmi iki Arap devleti de şu veya bu şekilde İsrail'e hasım durumundadır. Bunun dışında İslam Konferansı'na bağlı elli yedi Müslüman devleti de İsrail'e karşı Filistinli Arapları desteklemektedir. Bu devletlerin hepsi, Filistin'e maddi, manevi, siyasal, diplomatik, silah araç gereç vermektedir

Bu, Filistinli Arapların dost güçler arasında mücadele yürüttüğü anlamına gelir. Dost güçler derken sadece Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır'ı değil Arap Birliği'ne ve İslam Konferansı'na bağlı devletleri de hesap etmek gerekir. Bunun dışında, ABD, Sovyetler Birliği, Rusya, Çin gibi devletler İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletleri de bu çerçevede ele almak gerekir.

Kürdler için durum, bunun tam tersidir. Kürdler ta 1960'lardan, hatta 1920'lerden, 1930'lardan, 40'lardan beri hasım güçler içinde mücadele yürütmektedir. Irak, İran, Suriye, Türkiye gibi devletlerin hepsi Kürd karşıtı güçlerdir. Hepsi de Kürdleri etkisiz bırakma çabası içindedir. Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması, paylaşılması, Kürdleri dostsuz bırakmış; hasımlarının sayısını çoğaltmıştır. Bunun dışında, ABD, Sovyetler Birliği, Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere gibi devletlerin de Kürdlere dost olduğu söylenemez. Bu mücadele sürecinde, Kürdlerin hiçbir yerden maddi, manevi, siyasal, diplomatik yardım alamadığı da çok açıktır.

***

1960'ların ortalarında, İsrail yönetiminin peşmergeye cüzi miktarlarda yardımından söz edilir. Bu konuda sağlıklı bilgilere sahip değilim. Zira bu ilişkiyi ne Kürdler açıklamıştır ne de İsrail.

Yardımın, İran üzerinden yapıldığı söylenmektedir. Bu konuda İsrail yönetimiyle Şah Muhammed Rıza Pehlevi arasında bir anlaşma yapıldığından da söz edilmektedir. Okuduğum bazı ki-

taplarda bu ilişkiye ilişkin bazı notlar dikkatimi çekmişti. Yardım, İran üzerinden yapılıyormuş ama Şah Rıza Pehlevi, bu yardımı peşmergeye sağlıklı bir şekilde ulaştırmıyormuş. On birimlik bir yardım varsa bunun altısına yedisine İran el koyuyormuş, ancak üçünü dördünü peşmergeye ulaştırıyormuş. (bk. Cevat Eroğlu, *İsrail'in Beka Stratejisi ve Kürtler,* Sayfa Yay., Aralık 2003, s. 85-86.)

Bu konuda İran'ın, Şah Rıza Pehlevi'nin görüşü, hesabı şu: Kürdler Irak yönetimini, Saddam Hüseyin'i rahatsız etsinler ama hiçbir zaman başarıya ulaşamasınlar. Mele Mustafa Barzanî, Kürdler, bu sürecin farkındadır ama küçük de olsa bu ilişkiden yararlanmaya çalışıyorlar.

İsrail 1948'de kurulmuştur. İsrail kurulduğundan beri Arapça İsrail yönetimi tarafından tanınan bir dildir. Arapçanın, İbranice yanında ikinci bir resmî dil olduğu da söylenebilir. İsrail Meclisi Knesset'te Araplar, Arap olarak yer almaktadır. Kürdistan'ın güneyinde 1960'ların başlarında yaşama geçen Kürd mücadelesi ise bir yönüyle de Kürd dilini, kültürünü kazanma mücadelesidir. (Bu konularla ilgili olarak bk. *Çetin Çeko, İbrani Barış Anlaşması ve Kürdistan'a Etkisi,* Nerinaazad, 28 Aralık 2020.)

Kürdleri, Kürdistan'ı, Afrika sömürgeleriyle karşılaştırmak da bilgilerimizi, geliştirici, zenginleştirici bir işleve sahiptir. Bu karşılaştırma, özellikle ülke sınırlarının nasıl çizildiği konusu dikkate alınarak yapılmalıdır.

Herhangi bir siyasal süreçte veya savaş sürecinde, Kürdlerin yaptığı ittifaklar eleştirilebilir ama çok daha önemli bir eleştiri, çok olumsuz koşullar içinde olmalarına rağmen Kürdlerin, neden, birlikte davranıp dünya uluslar ailesinin bir üyesi olamadıkları konusunda yapılmalıdır. 25 Eylül 2017 Bağımsızlık Referandumu ve 16 Ekim 2017 sabahı yaşananlar, Kürd, Kürdistan tarihinde hiçbir zaman unutulmayacak tarihlerdir.

Kürdistan'ın bir kesiminin de Kafkaslarda olduğunu unutmamak gerekir. İran sınırları içindeki Kürdistan, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Rus-İran savaşları sürecinde, 1813 Gülistan, 1827-1828 Türkmençay antlaşmalarıyla Rusya ve İran arasında ikiye

bölünmüştür. 1923-1929 Kızıl Kürdistan olgusu...

Bugün Karabağ olayları görüşülürken Kürdlerin adı bile anılmıyor. Uluslararası belgelerde Kürdlerin adı bile geçmiyor. Hâlbuki bu alanların büyük bir kısmı, Kürd'dü, Kürdistan'dı. Kürdler, Ermenilerden de Azerilerden de Ruslardan da önce buralardaydı.

İsa'dan önce yedinci yüzyılda buralara Medler egemendi. Orta Çağda Revadi, Şeddadi Kürd hükûmetleri buralarda kurulmuştu. Puşkin (1799-1837), 1829'da Erzurum Yolculuğu sırasında, Kafkaslarda birbirine yakın, birbiri ardından gelen Kürd köylerinden geçtiklerini anlatır. Uluslararası İlişkiler uzmanlarının bu konuyu irdelemelerinde yarar vardır. Kürd araştırmacı Hejarê Şamil'in, Kürd seyyah, araştırmacı İbrahim Sediyani'nin bu konuyla ilgili yazılarını okumak ufuk açıcı olabilir.

Birkaç not

Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde PKK-Haşdi Şabi İş Birliği yazısı üzerine saldırılar, eleştiriler oldu. Bu saldırılarla ve eleştirilerle ilgili düşüncelerim şudur:

Bugün, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde Kürd göçmenler yaşamaktadır. Bunların çok büyük bir kısmı PKK/KCK ile ilişkilidir. En azından sempatizandır. PKK, Almanya, Fransa, Hollanda İsveç gibi ülkelerde, doğal olarak bu devletlerin düzenine, yasalarına uymaktadır.

İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Mersin gibi alanlarda da Kürd göçmenler yaşamaktadır. Bu göçmenlerin çoğu yine PKK/KCK ile ilişkilidir. Buralarda da PKK/KCK, Türk devlet yasalarına, düzenine doğal olarak uymaktadır. Diyarbakır, Van, Batman gibi alanlarda da durum böyledir.

Ama PKK/KCK Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında kurulan düzene uymamaktadır. Bu düzeni küçümsemekte, aşağılamakta, yönetime kendisini dayatmaktadır. Bu, sömürge insanının ruhsal yapısıyla, tavır ve davranışlarıyla ilgili bir durumdur. Sömürge halkı, dışarıdan gelen bütün talimatlara, direktiflere uyum gösterir; itaat eder ama kendi halkından bir kesim bir otorite oluş-

turmaya başlıyorsa onu küçümser; aşağılar, o otorite oluşumunu bozmaya çalışır çünkü egemen devlet tarafından böyle öğretilmiştir.

Halkın her şeyinin ilkel olduğu, yemesinin içmesinin, giyim kuşamının, dilinin ilkel olduğu, günlük hayatının cehalet içinde geçtiği öğretilir. Halkın kendi kendini yönetemeyeceği vurgulanır, bunlar öğretilir.

Bu ilişkiler, Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında aynen yaşanır. Kürdistan, sömürge bile değildir, bu bakımdan bu ilişkiler Kürdistan'a çok daha ağır bir şekilde yaşanır. 16 Ekim 2017 sabahı Kerkük'te olanları bu açıdan irdelemek mümkündür.

Bana saldıranların, beni eleştirenlerin hiçbiri, PKK/KCK'ye, *"Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin bir düzeni, kuralı, yasaları vardır, sen de bu düzene uy, peşmergeye saldırma, KDP bürolarına saldırma..."* dememeleri, *"Almanya, Fransa, Hollanda... gibi devletlerin, Türkiye'nin, düzenlerine, yasalarına uyduğun gibi Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yasalarına, düzenine de uy..."* dememeleri, bunu ima bile etmemeleri şaşırtıcı bir durumdur. *Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde PKK-Haşdi Şabi İş Birliği* yazısında, PKK/KCK'nin sekiz eyleminden söz edilmişti. Bana saldıranlar, beni eleştirenler, bunların hiçbirini dikkate almamış; bunlara cevap vermemiştir. Bu durum, PKK/KCK'nin, pêşmergeye, KDP'ye yaptığı saldırılarını onaylama anlamına gelmez mi? Bu saldırıların, Mesûd Barzanî'nin, *"Kürdler arası çatışmaları biz haram kıldık."* dediği bir ortamda yapılması ve bu ilkeye bilinçli bir şekilde bağlı olduğu bir ortamda gerçekleşmesi dikkate değer. (bk. Abid Gürses, *Kardeş Kavgası mı Kobani Ruhu mu?* Nerinaazad, 17 Aralık 2020.)

Sorunların, Kürdler arasında diyalog yoluyla çözümlenmesi elbette esas olmalıdır. Bunun için, önce, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin meşru bir yönetim olduğu tanınmalıdır. Diyalog sürecinde gerekli eleştiriler elbette yapılabilir.

Bugün Türk ordusu, Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanında, sınır bölgelerinde birçok yerde üs kurmuştur. PKK/KCK, orduyu bölgeden uzaklaştırma çabası içinde olması gerekirken çeşitli ba-

haneler yaratarak ordunun bölgeye yerleşmesine zemin hazırlamaktadır. Ordunun, Kürdistan Bölgesel Yönetimi için önemli bir tehdit olduğu açıktır.

***

Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nden, yasalarından, kurallarından söz ediyoruz. Bu bir federasyondur. Bu federasyon sınırları içinde cinayet işleme özgürlüğü olmamalıdır. Bu sınırlar içerisinde bir kişi öldürülmüşse federasyon, yargı kurumlarıyla, mahkemeleriyle, polisiyle, savcısıyla, yargıçlarıyla, cezaeviyle süreciyle müdahale edebilmelidir. Bunu yapamıyorsa cinayete ilişkin tutanak, dosya vs. yoksa gerçek bir federasyondan söz edilemez. Kürdistan Bölgesel Yönetimi gerçek bir federasyon olma yolunda ilerlemelidir.

***

İnsan olarak Kürdistan'dan söz eden, bağımsız Kürdistan'ı talep eden bütün kişilerin, kurumların, siyasal partilerin yanında olurum. *"Kürdlere devlet gerekmez."* diyenlerle işim olmaz çünkü bu, Kürdlerin değil devletlerin görüşüdür. Devletlerin bunu Kürdlere söyletmesi devletlerin büyük bir başarısıdır, kazanımıdır. Kürdleri ortaklaşa baskı altında tutan devletlerin hepsi de Kürdleri, bağımsız Kürdistan'ı engellemek için her önlemi almaktadırlar.

Bağımsız Kürdistan'ı, Kürdistan'ın güneyinde, daha çok Barzanîler savunmaktadır. Bu yeni bir durum değildir. Yüzyılı aşkın bir zamandır, Barzanîlerin düşüncesi ve tasarımı budur. Aşiret, şexlik gibi kurumlara vurgu yaparak Barzanîlerdeki ulusal ruhu görmezlikten, anlamazlıktan gelmek yanıltıcıdır. Bunları dile getirmek, sırtını bir siyasal partiye KDP'ye dayamak değildir; bu düşünce tasarıma destek vermektir. Bu düşünce ve tasarımı güçlendirmektir.

İBV'de Mütevelli Heyeti içinde olanlar ve vakıf yönetiminde

yer alanlar gönüllü çalışmaktadırlar. Sadece bana, ailemizin ihtiyaçları için küçük bir ödeme yapılmaktadır. Bunun dışında maaşlı, sigortalı iki üç çalışan daha vardı. Vakfın, Diyarbakır Şubesi'ndeki durum da böyledir. Hewlêr'deki WÎB ise Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yasalarına göre kurulmuş ayrı bir vakıftır.

Yüzyılı aşkın bu süreçte KDP, çeşitli olaylar gündeme getirilerek eleştirilebilir. İsmail Beşikci de eleştirilebilir. İBV de eleştirilebilir.

Benim neler yaptığım, nasıl yaptığım ortadadır. Vakfımızın yapıp ettikleri de ortadadır. Gelirleri, giderleri açıktır; besbellidir. *"Barzanî'den maaşlı memurlar!"* anlamsız karalamalar, yakıştırmalardır.

Bu yazının başında, *Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde PKK-Haşdi Şabi İş Birliği* yazısına çok saldırı, eleştiri olduğunu yazmıştım. Beni savunan yazılar, mesajlar da oldu. Bu arkadaşlara teşekkür ediyorum.

nerinaazad, 07.01.2021

ÜNİVERSİTE RAPORU

Üniversite deyince insanın aklına önce *bilim* kavramı gelir. Üniversite bilimin üretildiği bir kurumdur. Bilim, başka kurumlarda da üretilir ama bilimin üretildiği yer olarak başta üniversiteyi saymak yanlış değildir.

Bilim, bilim ortamında üretilir. Bunun için temel koşul, ifade özgürlüğüdür; özgür eleştirinin kesintisiz ve etkin bir şekilde yapılabilmesidir. İfade özgürlüğü, özgür eleştiri, elbette tüm toplum için kazanılmış hakların içerisinde olması gerekir. Sadece üniversite öğretim üyeleri için ifade özgürlüğü olmaz. Bu, olanaklı da değildir. Bir toplumda, bir devletin siyasal siteminde, anayasasında, ifade özgürlüğü yoksa, sınırlıysa orada akademik özgürlüğün hiçbir değeri yoktur. Siz, istediğiniz kadar *profesör, doktor* gibi unvanlara sahip olun; devletin resmî ideolojisine aykırı bir görüş ileri sürüyorsanız kendinizi karakolda bulabilirsiniz, cumhuriyet savcısının karşısında bulabilirsiniz.

Üniversite çalışmaları için gerekli ve yeterli koşul, ifade özgürlüğünün tüm toplum için kazanılmış olmasıdır. Olması gereken budur. Bunun olması için çalışmak elbette önemlidir ama bu, fiili olarak yaşananlara ilgisiz kalmak anlamına gelmemektedir.

İBV'nin üniversite raporu

İBV'nin yayımladığı üniversite raporu, üniversitede fiili olarak neler yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir. Raporun Türkiye'deki üniversitelerle ilgili olduğu açıktır.

Raporun tam adı şöyle: *Türkiye Üniversitelerinde Kürt Çalışmaları Alanında Yaşanan Akademik Hak İhlalleri,* (İBV, Eylül 2020.

Rapor 85 sayfa. Etkiniz AB Programı desteğiyle hazırlanan bir rapor.)

Proje ekibi Ayşe Tepe Doğan, Tofan Sünbül ve Güllistan Yarkın'dan oluşuyor. Proje koordinatörü Ayşe Tepe Doğan. Raporun yazıcısı Güllistan Yarkın. Güllistan Yarkın, araştırma önerisinin geliştirilmesinde Dr. Derya Bayır'ın katkısı olduğunu dile getiriyor.

Güllistan Yarkın, rapora yazdığı Eylül 2020 tarihi *Önsöz*'de, Rapor'un hazırlanışı hakkında genel bilgiler veriyor.

Rapor, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki ifade özgürlüğünü garanti altına alan maddeleri vurgulayarak başlıyor. Daha sonra, 1923'ten beri üniversitelerin Kürd sorunu konusuna bakışı inceleniyor. 1990'lara kadar olan dönemi, *baskı dönemi* olarak anlatıyor. İsmail Beşikci'nin, Fikret Başkaya'nın çalışmalarından, davalarından söz ediyor. Daha sonra, 1990'larda, üniversitelerde Kürd sorununa karşı kısmi bir açılış konu ediliyor.

Kürd çahşmalarında tarihsel bir deneyim, raporun girişindeki yeni bir başlık. Bu başlık altında, Mardin Artuklu Üniversitesi ve akademideki hak ihlalleri irdeleniyor. Rapor, son olarak diyalog ve ateşkes sürecinin bozulmasının Kürd çalışmaları üzerindeki etkisi değerlendiriyor.

Bilgiler, anket yoluyla ve derin görüşmeler yapılarak elde edilmiş. Elli sekiz akademisyen ankette sorulan sorulara cevap vermiş. Yirmi akademisyenle de derinlemesine görüşülmüş. Virüs salgınından dolayı anketler, internet üzerinden çevrim içi (online) yapılmış. Anketler ve derin görüşmeler 2020 Nisan, Mayıs, Haziran aylarında yapılmış. Ankete katılan elli sekiz kişinin otuz ikisi erkek, yirmi altısı kadın. Elli sekiz akademisyenden otuz dokuzu, anketin uygulandığı dönemde üniversitede çalışmamaktadır. 2016, 2017 yıllarında çıkarılan Kanun Hükmündeki Kararnamelerle görevlerinden ihraç edilmişlerdir. Ankete katılanlar, Kürt dili ve edebiyatı, yaşayan diller, sosyoloji, psikoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimleri, tarih, antropoloji, felsefe, mimarlık, iktisat, işletme, tıp, eğitim bilimleri gibi alanlarda çalışmaktadırlar.

***

Rapordan seçtiğim üç alıntıya dayanarak üniversitenin Kürd sorununa yaklaşımı, bilim, bilim yöntemi kavramlarına verdiği içerik konusunda da küçük değerlendirmeler yapmak gerekir kanısındayım. Bir akademisyen şunları anlatıyor:

"... O başlıktan tabii ki salnamelere, arşiv belgelerine, dönemin kaynaklarına dayanarak Kemal Karpat'ın 'Osmanlı Nüfusu' kitabına dayanarak bölgede yaşayan unsurları yazmıştım. Şu kadar Kürt, şu kadar Ermeni, şu kadar Êzîdî falan diye. Bir hoca şey demişti: 'Ne Kürt'ü? Kürt diye yazamazsın!' Ben de 'Ne yazmam gerekiyor.' dedim. Dedi ki: 'Türk yazman lazım.' Dedim: "Yani belgeyi tahrif mi edeyim?' 'Ben şu an jüriyim, bana karşı cevap veremezsin. Vacip olan unsur ne ise o yazılacak.' dedi. 'Tamam,' dedim 'belgeyi tahrif mi edeyim?' Bana 'Hâkim olan unsur neyse o yazılacak.' dedi. Ben de 'Tamam hâkim unsur Türk olabilir ama orada yaşayan farklı etnik ve dinî gruplar var. Bunlar da devletin resmî kayıtları olan salnamelerden yazıyorum. Bunu kabul etmemek niye bu kadar zor?' dedim. Açıkçası böyle çok tahrik edici konuştu ben de sinirlendim. Diğer iki hoca yatıştırmaya çahştı (s. 41.)."

Hem fen bilimlerinde hem sosyal bilimlerde bilim, olguları, olgusal ilişkileri inceler. "Bilim olgusaldır." önermesinin burada nasıl anlaşıldığı, uygulandığı açıkça görülüyor. Yasaklar daha iyi iş görüyor. Olgunun yerine yasakların önerdiklerinin kullanılması isteniyor. Bunu dile getirenin, kesinlikle "profesör doktor" gibi bir unvanı da vardır. Bu, bilim yönteminin içeriğinin anlaşılmadığını veya yanlış anlaşıldığımı ortaya koyar. Bilim yönteminin kavramlarının değil resmî ideolojinin kavramlarının kullanılması öneriliyor, buyruluyor. Bu, tarihi, resmî ideolojinin bugünkü ihtiyaçlarına göre yeniden yazmak anlamına gelir. Bu, resmî ideolojinin bugünkü ihtiyaçlarına göre toplumu yeniden düzenleme anlamına gelir. Bu, aynı zamanda, resmî ideolojisi olan devletlerde tarih yazımının ne anlama geldiğini de göstermektedir. Tek başına bu örnek bile bugün, üniversitenin geldiği bu noktayı ortaya koyuyor.

Başka bir akademisyenin anlattıkları ise şöyle:

"Bir tez yazdım... ve [tez damşmamma] götürdüm, beraber okuduk. Baktı, adamın gözleri masaya düşecekti neredeyse, baktı böyle: 'Bu ne lann.' dedi. 'Tez proposah.' dedim, 'Nasıl proposal lan bu böyle?' dedi. 'Yazdım işte.' dedim, 'Ne yazıyor burada?' dedi. '...Bu tez Kürdistan'daki şiddet dolu yıkım politikasım ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.' ile başlayan her üç cümlede bir Kürdistan, yıkım, şiddet, inşa geçen bir draftı [taslakı]. Baktı böyle: 'Sen bunu bu şekilde yazmışsın da biz bunu böyle kabul etsek enstitüyü kapatırlar.' dedi. 'Evet, kapamyorsa kapansın.' dedim... Baktı: 'Gebertirim ulan seni, başımzı belaya mı sokacaksın bizim? Neyin bedeli, dünya kadar ev taksiti, araba taksiti var lan. Valla gebertirim seni. Oğlum bak enstitüyü de kapatırlar, hepimizi de içeri atarlar.' dedi. 'Ee ne yapalım?' dedim, 'Yumuşat lan onu.' dedi. Ama bir şeyi biliyorum, [tez damşmammın] oradaki tezlerle ilgili bir sorunu yoktu, doğru olduğunu biliyordu. Ondan sonra bütün Kürdistanlar, Kürtlerin yaşadığı yere dönüştü... İki buçuk saat sonra öneri jürisine girdik. Şansıma [tez damşmamm] çok sağlam durdu arkamda, [...] hoca vardı o zaman, çok baba bir adamdı, tarihçi. O da hakikaten çok sağlam durdu (s. 43.)."

Burada, üniversitede çalışmanın asıl amaçları da vurgulanıyor: *Yeni evin, yeni arabamn taksitini rahat bir şekilde ödemek.* Bunun için devleti rahatsız edecek kavramlardan, sözcüklerden uzak durmak gerektiği belirtiliyor. Burada, küçük de olsa bir bilim heyecanının olmadığı açıkça görülüyor.

Üçüncü akademisyenin anlattıklarından yaptığımız alıntı biraz uzun:

"Çözüm sürecinde çok daha rahattı. Bazen üniversitenin yöneticileri de üniversitedeki etkinliklere katılıyordu. Mesela bir ara [Kürt yanlısı partiden bir milletvekili] gelmişti, konuşma yapıyordu, sloganlar atılıyordu. Bir ara Kürt sorunu çözüm çalıştayı yapıldı. Rektör de katıldı, konuştu hatta. Çok iyi hatırlıyorum katılan konuşmacılardan biri konuşmasında işte Başkan Apo şöyle diyor, diyordu.

... Rektör bizi ihraç etmeden önce odasına çağırdı. Gittim tam otururken bana 'Devlet mi kuracaktımz?' dedi. Ben de şaşırdım, güldüm. Daha

soruşturma aşamasındayım, ihracım daha olmamış. 'Siz devleti ne sandınız? Türk devletini ne sanıyorsunuz? Durur durur sonra bak böyle sizin kafamza vurur.' dedi. Tabii artık onun niyeti anlaşılınca ben de 'Ben bu tür şeyleri konuşmak için sizin yanınza gelmedim. Sizin bu anlattıklarınız farklı mevzular, benim öyle bir niyetim yok devlet kurma, şu bu gibi.' dedim. O da 'Bu devlet biliyor kimin ne olduğunu, günü gelir böyle sizin karşınıza çıkar.' dedi. Ben de 'Hocam yani beni ne için atıyorsunuz, soruşturma açmışsınız belli ki beni atacaksınız ama ne için atacaksınız? Benim yasal hukuki bir sıkıntım var mı?" dedim. 'Yok, yasal hukuki hiçbir sıkıntın yok ama devlet sana güvenmiyor ben de güvenmiyorum.' dedi. 'Yani ben ne yapayım bu güveni kazanmak için ne mesela?" dedim. 'Senin şimdi bu devlette üst kademeden bir tanıdığın var mı? YÖK'te, bakanlıkta mesela?' 'Yok bir tanıdığım.' dedim. 'AK Parti'nin üst düzeyinde bir tanıdığın var mı? Kaymakamlıkta, bir vali tanıdığın var mı?' 'Yok.' dedim. 'Onlardan biri sana kefil olsun bana yazı göndersin, desin ben kendisini tanıyorum, herhangi bir şeyi yoktur, desin, ben de senin durumunu değerlendireyim.' dedi. 'Öyle bir tanıdığım yok hocam.' dedim. Bir örnek çıkardı kendi masasından 'Seninle benzer durumda olan bir hoca var, ona da soruşturma açtık ama AK Partili milletvekili kendisine kefil olmuş. Biz şimdi onun dosyasını kapatacağız. Sen de istersen böyle bir yol bul.' dedi. 'Öyle bir tanıdığım yok, sizin bana yönelttiğiniz bir suç varsa söyleyin.' dedim. 'Yok, sen devletin yanında olduğunu bana ispat et.' dedi. Ben de 'Yani bunu nasıl ispat edebilirim, bunun hukuki bir şeyi var mı? Siz bana suçlamada bulunacaksınız ben de ona cevap vereceğim.' dedim. 'Suçlama yok. Sen bu devletin yanında değilsin.' dedi 'Peki ben kendimi nasıl ifade edeceğim bu şekilde.' dedim. 'Senin mesela hiç teröre lanet mitinglerinde bir fotoğrafın, bir karen var mı?' dedi. Bir ara oluyordu bu mitingler çıkıp teröre lanet ediliyordu. 'Valla yok hocam.' dedim. 'O zaman sen devletin yanında değilsin.' dedi. [...] Tabii insan benzeri bir soruşturma komisyonuna girince normalde söylemeyeceğin bazı şeyleri de söylemek durumunda kalıyor [...] Dedim ki 'Şimdi siz bana soruşturma konusu olarak belirlediğim bir konu yok diyorsunuz. Mesela Barış İmzacıları falan diyorsunuz (o zaman onlara soruşturma açılmıştı, atılıyorlardı) benim o evrakta da imzam yok.' dedim. O da

'Zaten senin gibi radikaller böyle bir belgeye imza atmaz ki.' dedi. Ben şok oldum. 'Devlet zaten bakıyor, inceliyor bu işin en keskinleri imza atmıyor.' dedi (s. 81.)."

Buradaki konuşma, sıradan bir memurla amiri arasındaki konuşma gibidir. Bir akademisyenle bölüm başkanı veya dekan veya rektör arasındaki konuşmaya hiç benzemiyor. Akademisyenin yazıları, kitapları, dersleri, araştırma projeleri vs. konuşulmuyor.

Dikkat edelim. Bölüm başkanının, dekanın veya rektörün, ateşkes dönemindeki tutumu, düşünceler ve ruhsal yapısı ile çatışma dönemindeki tutumu, düşünceleri, ruhsal yapısı çok çok farklıdır. Ateşkes döneminde, barışı kurma toplantılarına katılan, *"Öcalan şöyle söyledi, böyle yaptı."* şeklinde yapılan konuşmalara izin veren, konferanslar, paneller düzenleyen yöneticiler, çatışma döneminde bu tür toplantılara katılanların ve konuşanların suç işlediğini vurgulamaktadır.

Akademisyenin üniversitede kalabilmesi için AK Parti ileri gelenlerinden, AK Parti milletvekillerinden veya vali, kaymakam gibi bürokratlardan "Yaramazlığı yoktur, rejime, hükûmete muhalif değildir." yazısı getirmesi isteniyor. Örneğin akademisyen, *teröre lanet mitingine* katıldığına dair bir fotoğraf sunsa işler yoluna girecek. Buradaki ortamın bilim ortamı olmadığı besbellidir.

Yirmi yirmi beş yıl öncesine kadar, memur alırken "Kemalist anlayışa bağlı, devletine bağlı" olması isteniyordu. Güvenlik soruşturmalarında daha çok bu kriterlere bakılırdı. Günümüzde, bu konularla ilgili temel ölçüt, *AKP'nin duygularına, düşüncelerine, tutumlarına bağlılık* olmuştur.

Bütün bu ilişkilerde, bilim, bilim yöntemi, araştırma heyecanı gibi süreçlerin yer bulmadığı görülüyor. Bilim kavramının içeriğinin iyice boşaltıldığı, üniversitenin bilimden uzaklaştırıldığı görülüyor. Üniversiteler çoğaldıkça bilim kavramının içeriğinden boşaltılma süreci de artmaktadır.

İfade özgürlüğü, özgür eleştiri söz konusu olduğunda, 1950'lerde, 1960'larda, öncesinde ve sonrasında da üniversite olduğu söy-

lenemezdi ama o dönemlerde üniversite ciddi bir kurumdu; toplumda büyük bir itibarı vardı. Akademik unvanların da büyük bir değeri vardı. 1960'ta, 27 Mayıs'tan önce, 28 Nisan olayları sırasında, polis, üniversiteye girdiğinde ve buna itiraz eden İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ı hırpaladığında, üniversitede, basında kıyamet kopmuştu. Ankara'da, Siyasal Bilgiler Fakültesine asker, polis girdiğinde ve Dekan Prof. Fehmi Yavuz, buna itiraz ettiğinde ve hırpalandığında kıyamet kopmuştu.

(O gün, dersliklerin bulunduğu ikinci kat kurşun yağmuruna tutulmuştu. İkinci sınıf, III Maliye ve İktisat, III Diplomasi, IV Diplomasi derslikleri yoğun ateş altındaydı. Kurşunlar, pencereden giriyor, tavam parçalıyordu. IV Maliye ve İktisat, 1. Sınıf, III İdare, IV İdare dersleri, Fakültenin arka bahçeye bakan tarafındaydı. O tarafa asker-polis henüz geçmemişti. O gün ders yoktu. Bütün öğrenciler, hocalar, Fakültenin önünde, Demokrat Parti'nin Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu politikalarını, polisi, askeri protesto ediyordu. O gün Fakülte ve Fakültenin bitişiğindeki öğrenci yurdu kapatılmıştı. Yurt sadece SBF öğrencileri içindi. O dönem öğrenciydim. İkinci sınıftaydım. Ben de yurtta kalıyordum.

Tavandaki kurşun yaraları bir yıl kadar muhafaza edilmişti. Sonra alçıyla, badanayla kapatılmıştı.

1963-1964 yıllarında Fakültenin bitişiğindeki yurt binası yıkılmış, yerine bugünkü bina yapılmış, derslikler de bu yeni binaya taşınmıştı. Dersliklerden boşalmış ikinci katta da enstitüler için yeni bölümler, öğretim üyeleri için odalar düzenlenmişti.)

Bugün, üniversitenin böyle bir itibarı yoktur. Akademik unvanların da bir değeri kalmamıştır. Üniversite, kamu yönetimi içinde, nüfus müdürlüğü, tapu ve kadastro müdürlüğü, sağlık ve sosyal yardım müdürlüğü, millî eğitim müdürlüğü, turizm müdürlüğü, spor müdürlüğü gibi herhangi bir genel müdürlüğe dönüşmüştür.

İBV'de *Etkiniz AB Programı* desteğiyle hazırlanan üniversite raporu, başarılı, önemli bir metindir. Aynı zamanda çok değerli

bir metindir. Üniversitenin bugünkü durumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

NOT: Benim yazılarım yüzünden Mütevelli Heyeti'nden ve Vakıf Yönetimi'nden arkadaşlar eleştirilmektedir, suçlanmaktadır. "Beşikci'ye bu yazıları bu kişiler yazdırıyor." denmektedir. İbrahim Gürbüz, daha çok eleştirilmekte ve suçlanmaktadır. Bu hem İsmail Beşikci için hem bu arkadaşlar için haksızlıktır, saygısızlıktır.

Bu tür eleştiriler, suçlamalar, *Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde PKK-Haşdi Şabi İş Birliği* yazısından sonra daha da arttı.

Vakıf toplantılarında bazen teknik işlerden söz edilmektedir. Ben bu konuşmaları dinlerim ama sözü edilen yazıların yazılması, yayımlanması, şüphesiz, İsmail Beşikci'nin isteğiyle, iradesiyle gerçekleşmektedir. Arkadaşlar da bu yazılardan, yayımlandıktan sonra haberdar olurlar.

Bu yazıların İsmail Beşikci'nin kendi düşünceleri olduğu, kurumsal olarak İBV'yi bağlamayacağı da söylenebilir. Kamuoyuna açıklanan her yazı, her düşünce eleştirilebilir. Doğal olarak Beşikci'nin yazıları, düşünceleri de eleştirilebilir. Bu durumun kamuoyuna açıklanmasını gerekli gördüm.

nerinaazad, 14.01.2021

BAŞKANLIK SEÇİMLERİ, ABD

3 Kasım 2020'de, ABD'de Başkanlık seçimleri yapıldı. Aynı tarihte yapılan seçimlerde Temsilciler Meclisi'nin 435 üyesi, Senato'nun üçte bir üyesi için de seçimler yapıldı. Bu yazıda başkanlık seçimleriyle ilgili düşüncelerimi açıklamaya çalışacağım.

Başkanlık seçimleri sonunda Joe Biden 81 milyon (%53,1), Başkan Donald Trump 74 milyon (%46,9) oy aldı.

Kanımca bu rakamlar, ulusal iradenin tecelli ettiğini açıkça göstermektedir. Ondan sonra, 538 kişilik Seçiciler Kurulu tartışmaları, 270 oyu buldu, bulmadı tartışmaları, *sahıncak eyaletler* tartışmaları ulusal iradenin derinleşmesini, yaygınlaşmasını getirmez. Bu tartışmalar artık ulusal iradeyi derinleştirmez; yaygınlaştırmaz. Bu tartışmalar, bu süreçler, artık ulusal iradede gedikler açar; ulusal iradeye kelepçe vurmaya başlar.

Örneğin 8 Kasım 2016 başkanlık seçimlerinde Hillary Clinton, rakibi Donald Trump'tan üç milyondan daha çok oy aldığı hâlde bu, 538 kişilik Seçiciler Kuruluna yansımadığı için, 270 delegeye ulaşamadığı için Clinton Başkan olamamıştır. Bu, ulusal iradenin zedelenmesidir, hatta hiçe sayılmasıdır. Üç milyondan fazla oy mu daha önemlidir, 270 delege mi daha önemlidir? Çünkü bütün eyaletlerde aynı yöntem uygulanır. California'dan Maine'ne, Alaska'dan, Washington'dan Florida'ya, Nevada, Nebraska, Indiana, Kansas, Missouri, Tennessee gibi bütün eyaletlerde, elli eyalette aynı yöntem uygulanmaktadır. Seçim sonucu yukarıda belirtildiği gibidir. Bundan sonra artık 538 kişilik Seçiciler Kuruluna gerek duyulmamalıdır.

Yedi maddelik ABD Anayasası çerçevesinde bunun mümkün

olup olmayacağını bilmiyorum. Olması gerekeni kendimce ifade etmeye çalışıyorum. ABD devlet yönetiminde başkan, önemli bir kurumdur. Başkanın kararları, her iki kanadıyla kongrenin, yargı organlarının, basının, sivil toplum kurumlarının, hatta eyalet valilerinin denetimine tabii olsa da başkan, yine çok önemli yetkiler sahibidir. Bu niteliğiyle başkan, öbür ülkeler, devletler için de önemlidir çünkü ABD, hâlâ dünya politikasına yön veren çok önemli bir devlettir.

Başkanlık seçimi 3 Kasım 2020'de yapılmıştır. Seçim kazanan Joe Biden, 20 Ocak 2021'de görevi devralacaktır. Arada yetmiş sekiz gün vardır. Bu süre çok uzundur. Bu uzun süreye geçiş dönemi denmektedir. Bu süre içerisinde seçimle, görev değişimiyle ilgili gelişmeler şunlar olmuştur: Donald Trump ekibi, Beyaz Saray'da, Joe Biden ekibine gerekli kolaylığı sağlamamıştır. Başkan Donald Trump, her gün *"Ulusumuz, ülkemiz çok büyük tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu tehlikeleri azimle savuşturacağız."* açıklamaları yapmaktadır. Başkan Donald Trump, her gün, *"Bu hileli bir seçimdir. Seçimi çalmaya çalışıyorlar. Seçimin çalınmasına izin vermeyeceğim."* açıklamaları yapmaktadır. "Seçimde hile var." diyerek eyaletlerde altmış beş dava açmıştır. Bu davaların bazıları Washington'daki Federal Yüksek Mahkeme'ye kadar ulaşmıştır. Gerek eyalet mahkemeleri gerek Federal Yüksek Mahkeme, *kanıt gösterilmemiş* diyerek bu davaları reddetmiştir. Başkan Donald Trump'ın açtığı davaların hepsini de kaybetmiş olmasına rağmen hâlâ seçimi kendi lehine çevirme gayreti içinde olması, buna inanıyor olması, buna rağmen hiçbir kanıt gösterememesi, bu geçiş sürecinin çok önemli bir boyutudur. 3 Kasım sonrasında, oyların sayımı sırasında önemli bir olgu yaşanmıştır. Mektupla gelen oyların Joe Biden'ın oylarını arttırdığı gözlenmiştir. İşte bu süreçte Başkan Donald Trump, mektupla gelen oyların sayılmamasını istemiştir. Bu oylara *yasal olmayan oylar* demiştir. Bu oylar da on binlerce, yüz binlerce değil milyonlarcadır. Hâlbuki mektupla oy verilmesi kongrenin kararıdır. Bu yeni bir durum da değildir. Daha önceki başkanlık seçimlerinde de

mektupla o kullanılmıştır. 3 Kasım günü, belirtilen saatler arasında postaya verilen, posta damgası olan her mektup, daha doğrusu zarf içindeki oy, geçerli bir oydur. Bu zarf sayım komisyonunu önüne ne zaman gelirse gelsin, durum değişmez. Önemli olan 3 Kasım günü, belirtilen saatler arasında posta damgasını taşıyor olmasıdır.

***

Bu geçiş dönemine *topal ördek* dönemi deniyor. Bu dönemde başkanın ciddi icraat yapmaması da bir gelenektir. Başkan Donald Trump, bunu da yapmıştır. Örneğin seçimlerden çok kısa bir süre önce, Federal Yüksek Mahkeme'ye yargıç tayin etmiştir.

Georgia Eyaleti'ndeki seçimleri Joe Biden, 12.284 oy farkıyla kazanmıştı. Başkan Donald Trump, eyaletin en yüksek seçim yetkilisi Eyalet Sekreteri Brad Reifenberger'i arayarak bu oyların kendisine yazılmasını veya kendisi için 12.284'den bir fazla oy bulunmasını istiyor. Dikkat edelim, bu hileyi, *Joe Biden'i hile yaptı,* diye suçladığı bir sırada yapıyor. Başkan Donald Trump'ın bu ses kaydını, Was*hington Post* gazetesi ortaya çıkarmıştı. Donald Trump'ın seçim yetkilisi, Eyalet Sekreteri Brad Reifenberger ile bir saate yakın konuşması var. Brad Reifenberger'i ikna etmeye çalışıyor; o da bunun imkânsız olduğunu belirtiyor. Bu, ABD'de demokrasinin kurumsallaştığını göstermesi bakımından önemlidir. (artıgerçek, 4.1.2021, *Seçim sonuçlarını değiştirin,* başlıklı haber)

Bu tür sözleri sıradan insanlar söylese inandırıcı olmaz ama ABD Başkanı söylerse binlere kişi buna inanır. Başkan, hile yapıldığını, seçimin çalındığını söylese binlerce, on binlerce kişi buna inanır 6 Ocak'ta Joe Biden'ın başkanlığının onaylanacağı bir toplantı yapılacaktı. Temsilciler Meclisi ve Senato birlikte toplanıp Joe Biden'ın başkanlığına onay verecekti. Bu kaçıncı onay! Daha önce de birçok kurum, Joe Biden'ın başkanlık seçimini kazandığını onaylamıştı. Aynı gün, Kongrenin toplandığı saatlerde, Beyaz

Saray'a yakın bir alanda Başkan Donald Trump bir miting yaptı. Mitingde yaptığı konuşmada, yukarıda belirtilen konuşmalarını aynen tekrarladı. Binlerce katılımcıyı, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun, Federal Yüksek Mahkemenin birlikte yer aldığı Capitol'e yönlendirdi. Bu kitle çok kısa bir zamanda Capitol'ü işgal etti. Meydana gelen çatışmalarda, biri polis beş kişi yaşamını kaybetti. İşgalciler bazı ofisleri yağmaladılar. Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin ofisine giren işgalciler, Nancy Pelosi'nin dizüstü bilgisayarını da çalmış. Basında, çalınan bilgisayarın Rus istihbaratına satılmak istendiğine dair haberler vardı. Bu baskınla, işgalle, Joe Biden'ın başkanlığını onaylama toplantısı yarıda kaldı. Bu sırada, Temsilciler Meclisinde ve Senatoda, "Trump azledilmelidir!" konuşmaları yükselmeye başladı. Bu konuşmalar üzerine Başkan Donald Trump, işgalci saldırganlara, "Artık evlerinize dönün." açıklamaları yaptı. Yarım ağız da olsa seçimi Joe Biden lehine kaybettiğini söylemeye, daha doğrusu, *"20 Ocak'ta Beyaz Saray'ı terk edeceğim."* demeye başladı.

Görüldüğü gibi bu uzun geçiş dönemi, seçimi kazanan Joe Biden için uygun bir ortam yaratamamış, seçimi kaybeden ama iktidarı devretmek istemeyen Donald Trump'a ulusal iradeyi bozma, ulusal iradede gedikler açma fırsatı vermiştir.

***

Kumru Toktamış, Kongre binası işgalini ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. 9 Ocak 2021 tarihinde kamuoyuna yapılan açıklama şöyle:

Çimenlerde başbuğlarından işaret bekleyenlere karşı ciddi önlem alınmadı.

30 yıldır New York'ta yaşayan, Pratt Institute Sosyal Bilimler ve Kültürel Çalışmalar Bölümünün Kültürel Çalışmalar Koordinatörü Doçent Kumru Toktamış, seçimi kaybeden Başkan Trump'ın kışkırtmasıyla ABD Kongre Binası'nın basılmasını ve yankılarını anlattı: Benim anlamadığım şu: Onlarca kez Washington DC'de yapılan gösterilere

katıldım, değil Capitol'e girebilmek, o merdivenin basamaklarına bile yanaşamazdık. Orada nöbette duran güvenlik kuvvetlerinin silahlanma hâlleri yıldan yıla artıyordu.

***

Yetmiş sekiz gün içinde gördüğümüz, yaşadığımız en önemli konu, Başkan Trump'ın, seçimde yenilgiyi kabul etmemesiydi. Seçimi hilelerle kendi lehine çevirme girişimleriydi. 6 Ocak'a kadar bu otokrat tutumunu sürdürdü.

ABD'de kurumlar güçlü olduğu için dört saatlik Capitol işgalinin, kargaşanın, kısa zamanda üstesinden gelindi. Başkan Donald Trump istememesine, karşı olmasına rağmen yarıda kalan rutin toplantıya devam edildi. Joe Biden'ın başkanlığı tescil edildi ama Trump, etkisiz bir hâle getirilse bile Trumpizm sürüyor. Seçimde kazanılan 74 milyon oy çok büyük bir oydur. İlerde, Donald Trump zihniyetinde olanlar, bu işleri Donald Trump gibi hodbinlikle değil daha ince bir şekilde yaşama geçirmek isteyecekler olabilirler.

Bu süreçte, ABD demokrasisi için önemli bir açıklama, Genelkurmay Başkanı Org. Mark Milley'den gelmiştir. *"Biz bir diktatöre, despota yemin etmedik. Biz Anayasa'ya yemin ettik.' Trumpizm nedir? Bunun düşünsel bir akım olmadığı besbellidir. Trumpizm, Anayasa'yı ve yerleşik kuralları, kişisel çıkarlar doğrultusunda hiçe saymaktır. Hukukun üstünlüğü gibi temel ilkeleri kişisel çıkarlar doğrultusunda eğip bükmektir. Keyfi hareket etmektir."*

13 Ocak 2021'de gerçekleştirdiği bir oturumda Temsilciler Meclisi 197'ye karşı 232 oyla Başkan Donald Trump'ın azledilmesine karar vermiştir. Bu kararda on kadar Cumhuriyetçi Parti mensubu milletvekilleri de olumlu oy kullanmıştır. Bu karar, daha sonra Senatoda da görüşülecektir. Başkan'ın azli konusunda, Temsilciler Meclisi, savcı; Senato, yargıç konumundadır.

Seçimi kaybettiği hâlde, iktidarı devretmek istememenin nedeni neler olabilir? Bu, anayasaya, yasalara karşı işlenen suçlarla

ilgili olabilir. İktidarı sürdürerek bu suçların gündeme gelmesini, kovuşturulmasını engellemeye çalışmak olabilir.

Seçimlerde kaybedip yenilgiyi kabul etmemek, bu otokrat tutumla, iktidarı, seçimi kazanana devretmemeye çalışmak... Bu, az gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere, hatta gelişmiş ülkelerdeki bazı otokratlar için kötü örnek olabilir. Siyasal ve idari ve hukuksal kurumların güçlü olmadığı devletler için bu büyük bir tehlikedir. Bu bakımdan Donald Trump'ın idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşması önemli olacaktır.

Donald Trump, seçimi iptal ettirebilseydi, yeni bir seçim yapılacağı açıklanabilseydi, kongre baskınıyla, işgalle ilgili kargaşayı sürdürebilseydi, bu seçimi kaybeden ama iktidarı devretmek istemeyenler için önemli bir örnek olacaktı ama özellikle yargı kurumlarının, basının, valiliklerin örneğin Georgia Valisi'nin tutumu böyle bir durumun yaşanmasına izin vermemiştir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekiyor. 20 Ocak 2021'de, Başkan Joe Biden ve Başkan Yardımcısı Kamala Harris yemin ederek göreve başlamıştır. Önceki başkan olarak Donald Trump, bu törene de katılmamıştır. Hâlbuki bu da ABD demokrasisinde yaşatılan önemli bir gelenekti. Bu durum, 233 yıllık ABD demokrasisinde, 1829 ve 1869 yıllarında iki defa yaşanmıştır. Önceki başkanlardan Bill Clinton, George W. Bush, Barack Obama bu törene katılmıştır. Doksan altı yaşındaki Cimmy Carter hasta olduğu için bu törene katılamamıştır. Başkan Joe Biden'ın ve Başkan Yardımcısı Kamala Harris'in, önceki Başkan Donald Trump'ın ABD demokrasinde gerçekleştirdiği tahribatı onarmak için epey çalışmaları gerekecek.

nerinaazad, 21.01.2021

UYGUR TÜRKLERİ

Türkiye Günlüğü dergisi, Uygur Türkleri ile ilgili özel bir sayı yayımladı.

Derginin kapağında, "Doğu Türkistan Türkiye'dir." cümlesi yer alıyor. Bu cümlenin altında (Şayet utanma duygusunu büsbütün yitirmediysek!..) şeklinde bir ifade daha var. (Türkiye Günlüğü, Sayı 143, Yaz 2020, Ankara.)

Türkiye Günlüğü dergisini Cedit Neşriyat çıkarıyor. Dergiyi Çalık Holding destekliyor.

Çalık Holding, 1997 yılının sonunda kurulan tekstil, enerji, inşaat, finans ve telekomünikasyon alanında faaliyet gösteren Türkiye merkezli bir şirket.

***

Bu yazıda, dergide yer alan yazılarla ilgili düşüncelerimi belirtmeye çalışacağım.

Türkiye Günlüğü dergisinin Uygur Türkleri ile ilgili özel sayısını, Aybike Şeyma Tezel hazırlamış. *Uygurlar ve Dutluğa Dönen Mavi Deniz* başlıklı yazısında, çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. (s. 5-9.)

Bu yazıların büyük bir kısmını okudum.

Ryan Thum, *Sincan'da Mekânsal Kıyım, Mezarların Kutsiyetine Karşı Hakaret* başlıklı yazısında Uygur Türklerinin mezarlarının, kutsal yerlerinin tahribini dile getiriyor. (s. 43-58.)

Sandrine Catris, *Asimilasyon ve Sınırlar, Kültür Devrimi'nin Uygur Bölgesine Taşınması* başlıklı yazısında, Çin Hükûmeti'nin Uy-

gur Türklerine karşı uyguladığı, geliştirdiği asimilasyon süreçlerini anlatıyor. (s. 58-68.)

David Tobin, *Bir Ölüm Kalım Mücadelesi, 5 Temmuz Olayları: Sincan'da Han ve Uygurlar Arasındaki Güven Bunalımı* başlıklı yazısında, Çin Hükûmeti ve Uygur Türkleri arasındaki görüş farklarını, gerginliklerin yaşanmasını konu etmiş. (s. 93-109.)

Işık Kuşçu Bonnenfant, *Türkiye'de ve Dünyada Uygur Diasporası, Millî Kimlik Gelişimi ve Diaspora Bilincinin Oluşumu* yazısında daha çok, Türkiye'ye sığınan Uygurlardan söz ediyor. (s. 111-119.)

Elise Anderson, *Sesten Daha Fazlası: Muqam ve Uygur Toplumu İçin Anlam* başlıklı yazısında Uygur Türklerinin müziğini konu edinmektedir. Yazıda Muqam geleneğine Çin otoritelerinin müdahalesi de incelenmektedir. (s.120-127.)

Aynur Kadir'in, *Uygur Halk Kültüründe Hoca Ahmed Yesevî* başlıklı yazısında Ahmed Yesevî'yi değerlendiriyor. (s. 128-135.)

Bu yazıları yazanlar, ABD'de, çeşitli üniversitelerde görevli akademisyenlerdir. Kişi olarak bu yazılara ilişkin bir itirazım, eleştirim yok. Örneğin Sincan Özerk Bölgesi'ni, merkezden tayin edilmiş Çin valileri değil özerk bölgede belirli kurallara göre yapılan seçimlerde kazanan Uygur valiler yönetmelidir. Benzer reformları gündeme getirmek önemli olabilir.

ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Uygurlarla ilgili açıklaması da önemlidir. Mike Pompeo, Çin'in Uygurlar ve ülke içindeki diğer Müslüman topluluklara "soykırım yaptığım" söyledi. Çin ise Pompeo'nun iddiaların "ölçüsüz yalanlar" olarak nitelendirerek reddetti. (bbc news Türkçe, 20 Ocak 2021)

Bu bölge Doğu Türkistan olarak anılmaktadır. Kanımca, Sincan Özerk Bölgesi, yerine Doğu Türkistan sözünün kullanılması çok daha doğrudur. Çin Hükûmeti, Uygur Türklerinin hem etnik kimliğini hem de dinî kimliğini yok etmeye, onları asimile etmeye gayret ediyor. Bu çerçevede Uygur Türkleri, her zaman Doğu Türkistan'da yaşamalıdır. Çin'de yaşamamaya özen göstermelidir. Uygur Türkleri Çinlilerle evlilik yapmamalıdır. Çin'de bir milyon Uygur Türkü kamplarda yaşatılmaktadır. Buna elbette itiraz et-

mek gerekir.

Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerinin nüfusu on üç milyon kadardır. Bu özerk bölgenin alanı,1 milyon 665 bin km-²dir. Bu bölgede on milyon kadar da çeşitli halklardan, Çince konuşan nüfus yaşamaktadır.

Benim söyleyeceklerim, *Türkiye Günlüğü* dergisinin tutumuyla ilgilidir. Kürdler, Türkiye'de, Kürdlerin yaşadığı şehirlerde, Sincan Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygur Türklerinin yaşadığı baskıdan çok daha ağırını yaşamaktadırlar. Bu çok açık. Bu düşüncenin, olgusal dayanakları çoktur.

Akademisyenler, tarihsel Uygur anıtlarının yıkıldığı, Uygur Türklerine ait mezarlıkların tahrip edildiği, böylece Çin yönetiminin Uygurlara ilişkin izlerin silinmeye çalışıldığını vurgulamaktadırlar.

Başta Hasankeyf olmak üzere, Kürd bölgelerinde yapılan barajların tamamı güvenlik amaçlıdır. Tarihsel Kürd izlerini silme amaçlıdır. Kürd mezarlıklarının, Ermeni mezarlıklarının, Ermeni kiliselerinin tahribi bununla ilgilidir. Camilerde, surlarda, kalelerde, Kürdlere dair bilgiler veren kitabeler tahrip edilmiştir.

Asimilasyon, devletin temel politikasıdır. Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu, devletin sistematik ve kararlı bir şekilde uyguladığı temel politikadır. Kayyımlar, Kürd olan, Kürd kurumlaşması çerçevesinde faaliyet yürüten her yapıyı kapatmaya, baskı altına almaya yok etmeye çalışmaktadır ama *Türkiye Günlüğü* dergisi, devlet, hükûmet politikalarına yoğun destek vermektedir. Bu anti-Kürd politikalara eleştirel bir tutumu yoktur. Kaldı ki Kürd, Kürdistan sorunu, sadece Türkiye'nin bir sorunu da değildir. Türkiye'nin, İran'ın, Irak'ın, Suriye'nin ortak sorunudur. Kürdistan'ın bir bölümünün de Kafkasya'da olduğunu bilmekte yarar vardır.

Kanımca, *Türkiye Günlüğü* dergisi, Çin'in Uygur Türklerine yaptığı baskılar konusunda, uluslararası bir kampanya başlatamaz "*... Şöyle tepkilerle karşılaşılabilir: 'Kürdlerden ne haber... Sizin devletiniz, Kürdlere çok daha ağır baskılar yapıyor...*"

Bu konuda iki yazıdan söz etmek gereğini duyuyorum. Birin-

cisi, Prof. Dr. Aziz Yağan'ın yazısı. Yazı, *Uygur Türkleri, Kürdlerin Yaklaşımı ve Dünyanın Geri Kalanı* başlığını taşımaktadır. (Nerina-azad, 26, 12, 2019.) Bu yazıda Aziz Hoca, Kürdler, Uygur Türklerini din kimliği üzerinden tanımlamamaya özen göstermelidir, demektedir. Kürdler, Uygur Türklerini hem etnik kimliği hem de din kimliği üzerinden tanımlamalıdır, demektedir.

İkinci yazı, Prof. Dr. Eser Karakaş'ındır. Yazı, *Uygur Türkleri, Çin, MHP ve Vatan Partisi*, başlığını taşımaktadır. (Artıgeçek, 23.12. 2020.) Eser Hoca, şunları yazmaktadır:

"... Google'a Uygur Türkleri, Çin, pamuk tarlaları yazın, bakın karşınıza neler çıkıyor. Muhalif yerli basından değil yabancı basından izliyorum, bölgede yaklaşık beş yüz bin Uygur Türkü pamuk tarlalarında beş kuruş ücret verilmeden zorla çalıştırıldılar. Pamuk tarladan kaldırıldıktan sonra da şimdi aynı beş yüz bin Uygur Türkünün önemli bir bölümü fabrikalarda pamuğun kumaşa dönüştürülmesinde yine beş kuruş ödenmeden zorla çalıştırılıyorlar.

Çin ise bu durumu "bu insanlara iş öğretiyoruz, meslek kazandırıyoruz" gibi bir bahaneyle açıklıyor.

Uygur Türklerine yapılan muamele yeni bir konu değil, senelerdir basında en açık kanıtlarıyla, şahadetlerle ortada.

Ortada en temel insan haklarına ilişkin ihlal iddiaları var ve bu iddialar gerçek gibi sanki. Bu durum Çin için yeni bir konu da değil, çok şaşırmıyoruz.

... Aslında işçi kelimesini kullanmamak lazım çünkü işçi demek bir ücret karşılığı çalışan kişi demektir ve bölgede yaşananlar olsa olsa köle muamelesidir..."

Eser Hoca, MHP'nin, AKP'nin, Vatan Partisi'nin bu duruma neden tepki göstermediğini de anlatmaktadır:

"... MHP'nin söylediklerinden senelerdir akılda kalan yegâne şey galiba Türk milliyetçiliği ve bu milliyetçilik dış Türkleri mesela Uygurları da kapsayan bir tuhaf milliyetçilik. Ancak, 1940'lı senelerde Stalin'in Kırım Türklerine reva gördüğü muameleyi hep hafızalarda diri tutmaya çalışan MHP nedense Uygur Türklerine reva görülen muamele hakkında tek kelime bile etmiyor, MHP'nin gençlik örgütleri, ülkücüler

falan Çin Büyükelçiliği önünde gösteriler yapmıyorlar.

Bir de meselenin Vatan Partisi var.

Vatan Partisi eski İşçi Partisi ve bölgede Uygur Türkleri tarlalarda, fabrikalarda pamuk işçisi, fabrika işçisi olarak ama angarya yöntemiyle çalıştırılıyorlar, "sosyalist(!)" Vatan Partisinden tık yok."

Eser hoca, neden böyle bir tutum sergilendiğini şu şekilde açıklamaktadır:

"... Türk milliyetçisi (!) MHP'nin, sosyalist (!) Vatan Partisinin bölgede yaşananlara karşı adeta mutlak kayıtsızlığı ancak Merkez Bankasım eksi rezerv pozisyonundan kurtarmaya aday Çin Merkez Bankası ile yapılacak swaplarla açıklanabilir.

Yani İngilizce bir tabirle "Money talks" (para konuşur).

Başka bir ifade ile de;

Türk milliyetçiliği ve sosyalistlik out,

Çin Merkez Bankası ile yapılacak Swaplar in..."

"Türkiye'nin Çin politikasına paralel olarak Doğu Türkistanlıları iade etmeye hazırlandığı söyleniyor. Önceki gün hangi evler basıldı, kimler gözaltına alındı? Söylentilerin ne kadarı gerçek ne kadarı iddia?" (Gazeteduvar, Alper Budka'nın 21 Ocak 2021 tarihli ve *Türkiye'de Uygurların evleri neden basılıyor?* başlıklı haber.)

Elli bin kadar Uygur Türkü'nün Türkiye'ye sığındığı söyleniyor. Çin'in, Covid-19 aşısını kullanarak bu insanların Çin'e iade edilmesini istediği dile getiriliyor. Türkiye'nin de bu yönde bir eğiliminden söz ediliyor. (bk. Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği: *Bizi aşı için Çin'e geri vermeyin,* başlıklı Alper Budka'nın haberi, Gazeteduvar, 23 Ocak 2021.)

Uygur Türklerinin Çin'de gördükleri baskılara elbette karşı olmak gerekir ama Türkiye'de, Kürdlere yapılan baskılara karşı durmayanların, Uygur Türkleriyle ilgili düşünceleri, eylemleri inandırıcı olmaktan uzak olacaktır.

nerinaazad, 28.01.2021

"ALEVİLER VE SOSYALİSTLER" KİTABI ÜZERİNE

Kitabın tam adı şöyle: *Aleviler ve Sosyalistler, Sosyalistler ve Aleviler Bir Karşılaşmanın Kenar Notları,* (Derleyenler: Ayhan Yalçınkaya Halil Karaçalı, Dipnot Yay., 2020, Ankara.)

Kitap, Ayhan Yalçınkaya ve Halil Karaçalı'nın birlikte hazırladıkları *Sunuş* yazısıyla başlamaktadır. (s. 7-11.)

Kitapta üç bölüm var. İki Yarısı Arasında Sayfanın başlığını taşıyan birinci bölümde, Şükrü Aslan, Murat Coşkuner-Seçil Aslan Coşkuner, Dilek Kızıldağ Soileau, Mehmet Ertan, İbrahim Bahadır ve Hüseyin Aygün'ün yazıları yer almakta. (s. 15-128.)

İkinci bölümün başlığı, *Kimin Adı Yazılı Üstünde Taşının* şeklindedir. Bu bölümde, Cemal Salman, Ali Duran Topuz, Kelime Ata, Yelda Yürekli ve Fikriye Yücesoy'un yazıları var. s. 131-219.)

Kitabın üçüncü bölümünün başlığı *Solgun Bir Gül Oluyor Dokununca.* Bu bölümdeki yazıların yazarları, Ayhan Yalçınkaya, Menekşe Aykan, Erdoğan Aydın, Demir Küçükaydın, Sefa Feza Arslan ve İsmail Beşikci. (s. 223-373.)

***

Aleviler ve Sosyalistler kitabında sözü edilen Alevilik, Ali taraftarlığı anlamında bir Aleviliktir. Bu, Şii İslam'a asimile olma sürecinde bir Aleviliktir. Oysa asıl Alevilik, *Rêya Heqiyê* olarak adlandırılan Aleviliktir. Bu kitapta bu Aleviliğin adı bile geçmemektedir. Bunun çok önemli bir eksiklik olduğunu vurgulamak gerekir.

Rêya Heqiyê dendiği zaman, Munzur Çem, Erdoğan Yalgın,

Ahmet Önal, Dursun Ali Küçük, Selahattin Ali Arik gibi araştırmacı yazarlar ve bu yazarların yazıları, kitapları akla gelmektedir. *Aleviler ve Sosyalistler* kitabında bu yazarlar yer almamaktadır. Ayrıca yukarıda belirtilen yazarların yazılarında bir dipnotuyla bile adları, eserleri anılmamaktadır. Benim Alevilerle ilgili yazılarımı da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Kitapta Ali Duran Topuz'un bir yazısı var. Yazı *Gêrmiya Îmaman ve Ramazan Davulu* başlığını taşıyor. (s. 152-160.) Bu, Rêya Hêqîyê'nin İstanbul'da nasıl yaşandığı ile ilgili bir görüntüdür. Alevi ailenin hazırladığı ve Müslüman komşularına da ikram ettiği aşureyi Müslüman komşular pencereden döküyorlar. Alevi ailenin hazırladığı aşureyi pencereden dökenler, sokaktaki herkesin, bütün ailelerin bunu görmesini de sağlamaya özen gösteriyorlar. (s. 155-156.)

Rêya Hêqîyê'nin İslam'la, Şii İslam'la, İmamlarla vs. bir ilişkisi yoktur. Bugün, Şii İslam yani On İki İmamcı bir ailenin hazırladığı yemeğe karşı, herhangi bir Müslüman'ın, bu şekilde bir tepki vermesi mümkün değildir.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir: Ayhan Yalçınkaya Hoca'nın, uzun uzun anlatmaya çalıştığı "Rıza Şehri" tasarımı, Zerdüşt, Mani, Mazdek-Hurremi, Karmati düşünce ve eylemleri etkisiyle üretilmiş bir tasarımdır, kanısındayım. (s. 223-272.) Buyruk da Zerdüşt, Mani Mazdek-Hurremi, Karmati düşünce ve eylemlerden etkilenmiştir

Bu çerçevede, *Alevilik Üzerine* başlıklı yazıyı (Nerinaazad, 1 Ocak 2020.) güncelleyerek yeniden yayımlamayı, bu yazıya ek olarak vermeyi uygun gördüm.

nerinaazad, 04.02.2021

ALEVİLİK ÜZERİNE II

Alevilik Üzerine başlıklı ilk yazı 1 Ocak 2020 tarihini taşımaktadır. (Nerinaazad, zazaki.net 1 Ocak 2020.) Bu yazı, *Aleviler ve Sosyalistler* yazısına (Nerinaazad 4 Şubat 2021.) güncelleştirilerek ek olarak da konulmuştu.

Bu yazıda, Rêya Heqiyê inancıyla ilgili bazı değerlendirmeler yapmaya çalışacağım.

Rêya Heqiyê doğa dinidir. İnsanı yaşamın merkezine koyan bir inançtır. İnsanı, doğayı, Tanrı'yı bir bütün olarak kavrayan bir inançtır. Hallac-ı Mansur'un (854-922) *Enel-Hak (Ben Tanrı'yım.)* demesi bununla ilgilidir.

Rêya Heqiyê inancını yaşayanlar, *kal û bela*'dan beri yani önsüz zamanlardan, öncesiz zamanlardan beri biz varız, derler. Kal û bela, varlığın, varoluşun başlangıcını ifade eder. Arya Uygarlığı'ndaki Ahura Mazda ve ikizi Ehrimen'ın babaları Zervan da önsüz, öncesiz zamana işaret etmektedir.

Bu, Hakk'ın, insanın zuhuruyla ilgili bir süreçtir.

Edip Harabi, (1853-1917) bu ilişkiyi şöyle vurguluyor:

Daha Allah ile cihan yoğ iken
Biz am var edip ilan eyledik
Hakk'a layık hiçbir mekân yoğ iken
Hanemize aldık mihman eyledik.

[Henüz Allah ve cihan yok iken, onu (insanı) biz var ettik. Hakk'a (Tanrı'ya) layık hiçbir mekân yok iken onu içimize aldık, en yüksek değeri verdik.]

Bu, insanı önceleyen, insanı yaşamın merkezine koyan bir anlayıştır. İnsanı, doğayı Tanrı kabul eden bir anlayıştır. İnsan

yaratılmış değil yaratandır. Rêya Heqiyê'deki, Alevlikteki sır budur. Hallac-ı Mansur'un işkencelerle vücudunun parçalanması ise Hakk'ın, Allah'ın, Mansur'un, insanın *enel*indeki vücudundan çıkarılıp geri alınmasını anlatır.

Bu inançta olanlar, *kadim* sözcüğünü de kullanırlar. Kadim, kadim inanç, kadimden gelen, kadimden beri varız gibi sözleri, kal û beladan beri varız, gibi söylemleri, sadece Rêya Heqiyê inancının yaşayanlar kullanır çünkü diğer dinlerin, inançların, yeryüzünde görülme tarihleri bellidir. En eski din olan Museviliğin tarihi, İsa'dan önce 1300'e varmaktadır. Hristiyanlık, İsa ile başlamaktadır. Rêya Heqiyê'nin ise dört bin yıldan fazla bir geçmişi vardır. İslam'ın bin dört yüz yıllık, Kızılbaşlığın altı yüz yıllık, Alevi kavramının kullanılmasının ise yüz kırk yıllık bir geçmişi vardır. (bk. Erdoğan Yalgın'ın İsmet Yüce'ye verdiği röportaj *"Bu yolun vicdanlı bir talibi, "Muhammed'i, Ali'yi, Ehlibeyit'i sevmekle Müslüman olunamayacağım çok iyi bilir."* Bu röportaj, Şubat/Mart 2020 tarihli ve 86 sayılı *Dersim* gazetesinde yayımlanmıştır. Ayrıca bk. Erdoğan Yalgın, *Biz Tarihimizi, Tufanların Yaşandığı Kutsal Topraklarda Arıyoruz.* Erdoğan Gülbahçe'ye verilen röportaj, *Dersim* gazetesi, Ocak 2018, yıl 7, sayı 75, s. 8-12; *Semah* dergisi, sayı 38, Mart-Nisan 2018, s. 39-44.)

Rêya Heqiyê'de adam öldürmek yoktur çünkü bu, kişideki doğa-Tanrı'yı öldürmek anlamına. Adam öldürenler düşkün sayılır.

Rêya Heqiyê'de tek kadınla evlilik esastır. Toplumda birden fazla kadınla evlilik görülüyorsa, adam öldürme gibi olayla başlamışsa bunu, İslam'a asimile olmanın görüntüleri olarak değerlendirmek gerekir.

Örneğin İran'da *Yarsan*, Irak'ta *Kakaîler*de beddua etmek yoktur. Beddua, İslami bir kültürdür. "Onlar benim oğlumun gözünü çıkardılar, sen de onların oğlunu kör et Tanrı'm!", "Allah'tan dilerim, senin de kolun kanadın kırılsın!" Yarsanlarda, Kakaîlerde bu tür beddualar yoktur çünkü Mitraizm'de Tanrı, insanları cezalandırmaz. İnsan-doğa-Tanrı bütünlüğü içinde, Tanrı, zaten insanın, doğanın bir parçasıdır.

Rêya Heqiyê inancı, dağlara, ağaçlara, hayvanlara, ırmaklara, göllere saygılı bir inançtır. Dağlarda, ormanlarda ağaç kesilmesine, hayvanların öldürülmesine karşıdır. Rêya Heqiyê inancında olanlar, ormanda, dağda bir ağaç kesildiği zaman, ormanın, dağın bir çocuğunun öldürüldüğünü hissettiğine inanır. Rêya Heqiyê inancını yaşayanlar, dağda, ormanda bir hayvan öldürüldüğü zaman, dağın, ormanın bunu hissettiğine, *bir çocuğum daha öldürüldü*, diye ağladığına inanır.

***

Rêya Heqiyê inancında önemli kırılma

Rêya Heqiyê inancını yaşayanlar, 640 yıllarında, İkinci Halife Ömer Dönemi'nde, İslam'ın, Kürdistan, İran gibi alanlarda gelişmesi sırasında çok büyük baskıya, işkenceye maruz kaldılar. İslam'ı kabul edenler, baskıdan, şiddetten uzak kalabildi ama kendi inançlarının sürdürmeye çalışanlar çok ağır zulümlerle karşılaştılar. Onlar da yaşadıkları esas alanlarını terk ederek başka uzak diyarlara göçerek zulümden kurtulmaya çalıştılar.

Ahmet Önal, 10 Eylül 2019'da bana gönderdiği bir iletide, Ebül Vefa El Kürdi ile ilgili önemli bir bilgi vermişti.

Tac'ül Arifin Ebül Vefa El Kürdi (925-1007), bir Yarsan din adamıdır. Cem yapmalarından, kadın, erkek semah dönmelerinden dolayı, Bağdat'ta Sünni İslam din adamları tarafından sorguya çekilir. Bu sorgu sırasında, Ebül Vefa El Kürdi, Rêya Heqiyê'yi savunamaz. İslam'la, Rêya Heqiyê'yi birleştirmeye, uzlaştırmaya çalışır. Rêya Heqiyê anlayışını dile getiren Hallac-ı Mansur'un 922'de işkencelerle vücudu parçalanmıştı. 1191'de de Kürd Filozof Şehabeddin Sühreverdi'nin (1154-1191) canına aynı nedenlerle kıyılacaktı. Bu tutum, Rêya Heqiyê'de önemli bir kırılmaya yol açar.

Bundan önceki, *Aleviler Sosyalistler Kitabı Üzerine* başlıklı yazıya eklenen bir yazı vardı. *Alevilik Üzerine* başlıklı bu yazıda. Murad Ciwan'ın görüşleriyle ilgili bir bölüm vardı. Bu bölümü, bu yazıya

da alma gereğini duyuyorum:

Murad Ciwan, 21 Aralık 2020'de, bana gönderdiği bir iletide, İslam'ın gelişmesi sırasında, bazı inançlar üzerindeki baskıyı belirttikten sonra, şunları da söylemektedir:

Bazı toplulukları tamamıyla kendi dinlerine döndürebildiler ama bazıları da yeni aldıkları bilgileri kendi var olan inançlarıyla yoğurarak, kendi inançlarıyla uyumlaştırarak aldılar. Böylece yeniden İslam ya da Hristiyanlık dışı bir inanç ortaya çıktı. Ama bu yeni dinlerden dönüştürerek aldığı özellikler nedeniyle antik dinlerden farklı yeni bir versiyon oldu yani adlar da aldı. Bir de azınlık olarak İslam çoğunlukları içinde oldukları için daha önceki ad ve sembollerinde yeni din ortamında yaşam alam bulacak değişiklikler yaptılar. Bu nedenle onlara artık Zerduşti ya da Mitrai demiyor Ehlê Haq/Rêya Heq, Kakeyî, ya da Êzîdî diyoruz. Kendileri de böyle diyor.

Şeyh Adi bin Müsafir ve Ebül Vefa El Kurdi gibi mürşidler, misyonerler ve onların neslinden ya da yolundan gelenler, Hristiyanlıktan ve İslam'dan etkilenen bu yeni inanç aşamasının sembollerini, yol yordamını oluşturdular. Yani bir nevi İslamlık ya da Hristiyanlık sonrası Zerduştilik ve Mitralık gibi.

Selahattin Ali Arik, *Rêya Heqiyê* inancı ile İslam'ı bağdaştırma işini, sadece Tac-ül Arifin Ebül Vefa El Kürdi tarafından yapılmadığını örneğin Şêx Adîy'ın da bu süreçte rolü olduğunu belirtmektedir. Şêx Şenbekî, Şêx Siwarî, Şêx Hawara, Şêx Azirî gibi Yarsan din adamlarının da eklemektedir. (*Alevilik ve Tarihi*, Dara Yay., Haziran 2019, Diyarbakır, s. 150.)

***

Tac'ül Arifin Ebül Vefa El Kürdi'nin Bağdat'ta, Kalmina'da bir okul kurduğu, bu okulda birçok öğrenci yetiştirdiği vurgulanır.

Yalnızca Kürt Aleviliğinin değil Babailerin yol önderinin de Ebu'l Vefa-i Kürdi olduğu söylenir. Özellikle 1200'lü yıllarda Türkmen obalarına önderlik etmiş filozof kadronun tümü, yani Baba İlyas, Baba İshak, Hacı Bektaş Veli, Şeyh Garkın, Geyikli Baba ve daha niceleri, Ebül Vefa

El Kürdi'nin Bağdat ekolünden etkilenerek-yetişerek Rojava'dan Anadolu'ya geçtikleri vurgulamr.

Kanımca bu okul, yukarıda belirtilen sorgudan sonra kurulmuştur. Rêya Heqiyê ile İslam'ı birleştirme, uzlaştırma amaçlıdır. Bu sürecin Rêya Heqiyê'de çok büyük kırılmalar yarattığı, Rêya Heqiyê'yi aşındırdığı açıktır.

Bugün, Yarsan, Kakaî mensupları, ibadet sırasında, kutsal bildikleri kişilerin adlarını sayarken Sey Rıza adını da dile getirirler ve Sey Rıza adı anıldığı zaman, saygı duyduklarını belirten bir tutum sergilerler. (Munzur Çem, *Kermê dare, dare ra yeno*, Deng, Mart 2019, sayı 113, s. 67, Faik Bulut, *Horasan'dan Nasıl Geldik?* s. 261.)

Bu, İslam'ın gelişmesi sırasında, büyük bir kitlenin, Hewraman'dan kaçarak Dersim'e göçtüğünü anlatır. Tac'ül Arifin Ebül Vefa El Kürdi de İslam'ı anlatması için, öğrencilerinden Şeyh Dilo Belincan'ı Dersim'e göndermişti. (bk. Erdoğan Yalgın'ın yukarıda sözü edilen röportajları.)

Bu baskılar yüzünden, Hawraman'dan kalkan büyük bir kitlenin de Akdeniz'e kadar ulaştığı biliniyor. Hafız Esad (1930-2000) bir konuşmasında 900 yıl kadar önce İran taraflarından geldiklerini söylemişti. Suriye'de Alevi denen kitlenin, Lübnan'da Dürzilerin kökenini Hewraman olduğu söylenebilir. Uzun asırlar bu kitlelerin Araplığa asimile olmalarını sağlamıştır.

Günümüzde, *Rêya Heqiyê* ilgili araştırmalar, incelemeler yapılması önemli olmalıdır.

nerinaazad, 10.02.2021

KÜRT HÂKİM

Yusuf Serhat Bucak'ın, Faik Bucak'la ilgili kitabı yayımlandı.

Kitabın tam adı şöyle: *Kürt Hâkim, Faik Bucak'ın Yaşamı* (Avesta Yay., 2021, İstanbul.)

Faik Bucak (1919-1966) kitabı, başlıca üç bölümden oluşuyor. Yazar Serhat Bucak, birinci bölümde Faik Bucak'ın yaşamını dile getiriyor. (s. 9-166.) Kitabın ikinci bölümünde Faik Bucak'ın bulunabilen Kürdce şiirleri yer alıyor. (s. 169-187.) Bu bölümde Osman Sebrî'nin, 1963'te, Şam'da da kaleme aldığı Faik Bucak'la ilgili bir şiiri de var. Ayrıca, Mela İmadettin Yetiz'in, 1966'da Faik Bucak'ın şehadetiyle ilgili olarak yazdığı bir şiir de var.

Kitabın üçüncü bölümünde, Yusuf Serhat Bucak'ın, Zozan Bucak'ın, Sertaç Bucak'ın, şehit babaları Faik Bucak'a duygularını ve düşüncelerini dile getiren yazılar yer alıyor. Bu bölümde Bayram Ayaz'ın, Faik Bucak'la ilgili bir yazısı da var. (s. 188-204.) Kitabın sonunda zengin bir albüm de yer alıyor. (s. 209-238)

***

Serhat Bucak, Bucak Aşireti'nde belirgin iki çizgi olduğunu belirtiyor: İş birlikçi çizgi ve yurtsever çizgi. Yurtsever çizgiyi Mustafa Remzi Bucak'ın (1912-1965), Faik Bucak'ın ve Yılmaz Güney'in temsil ettiğini söylüyor. (s. 16.) Bu iki belirgin gelişmenin, Kürdistan'da hemen hemen bütün ailelerde görülebileceğini de vurguluyor. Bu saptamanın, Kürd, Kürdistan analizlerinde kullanılabilecek önemli bir bilgi olduğu kanısındayım. Kitapta, Yılmaz Güney adı birkaç yerde geçiyor (s. 145-146). Yılmaz Güney, Bu-

caklardan bir kişi olarak değerlendiriliyor.

Faik Bucak, 1954'te, Kozan'da kadastro hâkimi olarak çalışırken arazideki bir keşif sırasında yaşanan bir olay var. Davalı taraflardan biri, Faik Bucak'a Kürdce küfrediyor. Yargıç Faik Bucak, "Sen kime küfrettin, neden küfrettin!" diye bu adamın peşine düşüyor. Bu sırada, keşfi izleyen köylüler arasında, "Hâkim Kürdmüş!.." şeklinde homurtular yükseliyor. Bunca zamandır, yakından tanıdıkları Faik Bucak'ın Kürd olma ihtimali, Kürdlerin de yargıç olabileceğini bu köylülerin hiç düşünmemiş olduğu görülüyor. (s. 60.) Bu, Kürdleri cehaletle, kaba olmakla, algısı kıt olmakla, ilkellikle tanımlamaya gayret eden resmî ideolojinin Kürdlerde yarattığı etki ile ilgili bir durum.

Benzer bir durumu Dr. Tarık Ziya Ekinci de anlatmıştı. Yaşlı bir kadın oğluna, hasta olduğunu, kendisini doktora götürmesini istiyor. Oğlu, anasını Tarık Bey'in muayenehanesine getiriyor. Dr. Tarık Ziya Bey, kadına Kürdce "Neren ağrıyor?" diye soruyor. Bu soru üzerine kadın oğluna dönerek "Oğlum, beni bir doktora göster, dedim. Sen beni bir Kürd'e getirdin, o da bizim gibi Kürdce konuşuyor." demiş.

***

Yusuf Serhat Bucak'ın, *Kürd Hâkim* kitabı, Kürdlerin yakın tarihi ile ilgili birçok ilişkiyi gündeme getiriyor. 1940-1941 yıllarında Dicle Talebe Yurdu çok önemli bir kurum. (s. 32.) Musa Anter, Dicle Talebe Yurdu'ndan çok söz ederdi. O dönemlerden adları bugünlere kadar gelenler arasında, Musa Anter, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Yusuf Azizoğlu, Ali Karahan, Mustafa Remzi Bucak, Faik Bucak, Edip Altınakar gibi isimler var.

Kitapta, Irak'taki 14 Temmuz 1958 darbesi, Mele Mustafa Barzanî'nin Sovyetler Birliği'nden Irak'a, Kürdistan'a dönüşü, bunun Kürdler üzerinde yarattığı etkiler de dile getiriliyor.

Türkiye'de gerçekleşen 27 Mayıs askerî darbesi, kendilerine "ağa" denen dört yüz seksen beş Kürdün Sivas'a alınması, elli beş

Kürdün sürgünü anlatılıyor. Bu çerçevede Kinyas Kartal- Faik Bucak, ilişkileri de söz konusu edilmiş. (s. 91-113.)

***

1 Temmuz 1965. Kürdlerin, Kürdistan'ın tarihinde önemli bir nokta. Bu tarihte, illegal olarak Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi kuruluyor. Başkanlığa Faik Bucak getiriliyor. Faik Bucak, bu kuruluştan hemen sonra, partiyi yasal duruma getirmek için büyük çaba harcıyor. Said Elçi, Ömer Turhan, Feqi Hüseyin Sağnıç, Derwêşê Sado, Şakir Epözdemir, Şerafettin Elçi, TKDP'nin kuruluşunda rol alıyorlar.

Kürd Hâkim kitabında, bu ilişkiler ağında, Kemal Badıllı, Şemsi Arıtıcı, Ömer Çetin, Mehmet Emin Bozarslan adları da geçiyor.

49'lar Davası bu incelemede de yer yer gündeme geliyor. Dr. Naci Kutlay'ın bu konudaki düşünceleri de kitapta yer alıyor. (s. 97.) Faik Bucak'ı, Türkiye İşçi Partisi'ne kazanma çabaları da önemli bir süreç. Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin, Mehmet Ali Aslan'ın, Behice Boran'ın, Mehmet Ali Aybar'ın çabaları da dikkat çekici. (s. 101-122.)

***

4-5 Temmuz 1966, Faik Bucak'ın, Urfa-Siverek yolunda iki oğluyla birlikte arabadayken suikasta uğradığı gün. «Yarası çok ağır değildi ama hastanede, devlet tarafından bilinçli bir şekilde gönderilen istihbaratçı doktorun yaptığı iğne ile şehit edildi. (s. 152-166.)

***

Şêx Seîd'in Sekreteri Fehmi Bilal'in (1887-1967) hikâyeler yazdığını, Yusuf Serhat Bucak'ın bu kitabından öğrendim. Serhat Bucak, *Kürd Hâkim* kitabında Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin anlatımlarına

dayanarak Kürdce yazılmış on iki hikâyeden söz ediyor. Bunlar, La Fontaine masalları, fabl şeklinde yazılmış masallar. (s. 125-129.

Dr. Tarık Ziya Ekinci, Fehmi Bilal'in Isparta sürgününden sonra Lice'ye döndüğünü, arzuhalcilik yapmaya başladığını, Kürdce hikâyeler de yazdığını anlatıyor.

Araştırmacı yazar Serhat Bucak, bu hikâyelerden birini kitaba da almış. Çok çarpıcı bir hikâye. Bu hikâye kısaca şöyle:

"Güneşin tepede olduğu sıcak bir ağustos günüydü. Zap Suyu'nun aktığı derin vadinin üstündeki düzlükte on dört on beş yaşlarında bir köylü çocuk kuzularını otlatıyordu. Çocuk, düzlüğün derin Zap Vadisi'ne ulaştığı yerde, bir incir ağacı gördü. İncir ağacının bir dalı, suyun ortalarına gelecek bir şekilde yayılmıştı. Dalın en ucunda ballanmış bir incir duruyordu. Genç çocuk, ortasından çatlamış iştah kabartan bu ballı inciri kopanp almak arzusuna kapıldı. Ağaca çıkıp incirin olduğu dala doğru uzandı. Birden ayakları kaydı. Dala asılı olarak boşlukta sallanmaya başladı. Ayaklarıyla ağaca tutunması olanaksızdı. Dalın kopması ve uçuruma düşmesi ve Zap'ın azgın sularında kaybolması an meselesiydi. Bu tehlikeli durumdan kurtulmak için feryat etti. 'Kimse yok mu, ölüyorum, kurtarın.' diye avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı.

O sırada üzerinde siyah bir cüppe, başında sarık ve elinde kara kaplı kitapla geçmekte olan molla bu acıklı feryadı duyarak, incir ağacına yaklaştı. Uçurumun kenarındaki, incir ağacının dalında sarkan çocuğun konumunu anlamakta güçlük çekti. Ölümle burun buruna olan çocuğu kurtarma girişiminde bulunmadan önce akıl dışı bulduğu bu olayın sırrını çözmek istedi. Dala asılı duran çocuğun gerçek bir insan olup olmadığını, karşılaştığı olayın şeytanimi Xudaî mi (Tanrısal mı) olduğuna karar verebilmek için, elindeki kara kaplı kitaba bakması gerekiyordu. Önce kara kaplı kitaba bakmaya karar verdi. Çocuk, 'İmdat beni kurtar!' diye bağırırken hoca efendi karıştırdığı elindeki kitapta Ecinniler bölümünü bulup okuduktan sonra, olayın Xudaî değil şeytani bir olay olduğuna hükmetti ve çocuğu kendi hâlinde bırakarak, yoluna devam etti."

Yazar, bu hikâye ile ilgili olarak şu şekilde bir yorum yapmış. "Fehmi Bilal, kaleme aldığı bu hikâye ile Kürt bölgesinde egemen olan dinsel

fanatizmin, insan hayatın tehlikeye sokacak kadar ileri bir bağnazlığa vardığın, anlatmaya çalışıyor ve yobaz din adamalarının, Kürtlerin geri kalmasındaki olumsuz rolünü sergiliyordu (s. 126-127.)."

nerinaazad, 18.03.2021

KADRİ HOCA

Kadri Hoca'yı çok genç yaşta kaybettik. Kadri Hoca'yı, verimli bir çağında kaybettik.

Prof. Dr. Kadri Yıldırım'ı (1959-2021) kitaplarından, yazılarından dolayı, daha öncelerde de tanıyordum. İlk karşılaşmamız 15 Mayıs 2014'te Artuklu Üniversitesinin düzenlediği *Toplum ve Medeniyet Sempozyumu*nda oldu. O zaman Artuklu Üniversitesi Rektör Yardımcısı'ydı. Rektör, Prof. Dr. Serdar Bedii Omay'dı.

Daha sonraları, Kadri Hoca'yla çeşitli kitap fuarlarında da beraber olduk. Kadri Hoca'nın konferanslarına, katıldığı panellere de dinleyici olarak katıldım.

27-27 Eylül 2016'da, Kürdistan'ın Soran bölgesindeki Korek Dağı'nda, Millî Düşünce Sempozyumu düzenlenmişti. O sempozyuma da beraber katılmıştık. O sempozyumda Kadri Hoca, katılımcılara Hacı Qadirê Koyî ile ilgili bir kitabını da dağıtmıştı. Sempozyumda sunduğu bildiride de Hecî Qadirê Koyî'den söz etmişti.

Bu kitabın bir tarafı Kürdce, bir tarafı Türkçe basılmış: İkinci Xanî, Hacı Qadirê Koyî (Avesta, 2016, İstanbul.) *Xanîyê Duyem, Hecî Qadirê Koyî* (Avesta, 2016, İstanbul.)

Kadri Hoca'nın, *Kürt Medreseleri ve Âlimleri* çalışması da çok önemlidir. Üç ciltlik bu çalışmanın birinci cildinde teori ve müfredat anlatıldıktan sonra *Beylik Medreseleri* incelenmektedir. (Avesta 2018.)

İkinci ciltte *Tekkelere Bağlı Medreseler* incelenmektedir. (Avesta 2018.)

Üçüncü ciltte *Cami ve Hücreler* değerlendirilmektedir. (Avesta

2018.)

Kadri Hoca'nın çalışmaları, Kürd toplumunun özellikle karanlıkta kalması için özen gösterilen yönleri, kurumları ile ilgilidir. Hoca'mızın, bu çalışmalara devam edeceği çok açıktı. Bu çalışmaların çok önemli olduğu besbellidir. Bu çalışmaları devam ettirecek Kürd akademisyenler şüphesiz olacaktır. Kadri Hoca'mızı sevgiyle anıyorum.

nerinaazad, 29.03.2021

ATEŞTE DOĞANLAR

Ateşte Doğanlar, Selahattin Gider'in öykü kitabı. (Dorlion Yay., Ekim 2020, Ankara.)

Selahattin Gider (d. 1975), Ağrı, Patnoslu. On üçü erkek, dördü kız on yedi kardeşi var. Kardeşlerinin dördü Ankara'da, öbürleri Patnos'ta yaşıyor.

Selahattin Gider'in *Ateşte Doğanlar*'dan başka altı kitabı daha var: *Köyüm Gurbet* (1994), *Kalemin Dilinde Memleket* (2005, Algı Yay.), *Kardelen Sitem Kokar* (2008, En-Yu Yay.), *Dile Çar Parçe* (2012, Hel Yay.), *Düş Kıyımı* (2015, Hel Yay.), *Âdem'in Elması* (2017, Kurgu Kültür Yay.).

Selahattin Gider, şeyhlerin ve babası Ahmet Gider'in engellemesi yüzünden, ilkokuldan sonrasını okuyamamış ama kendisini eğitmiş, geliştirmiş, okuryazar bir arkadaş.

Selahattin Gider, aile değerlerine bağlı biri. Kitabını babası Ahmet Gider'e ithaf etmiş. Kitapta, babasının bir fotoğrafı da var.

Ateşte Doğanlar kitabında on öykü var. Bu öykülerde daha çok kırk yıla yaklaşan savaşın, Kürd toplumu üzerindeki etkileri dile getiriliyor.

Yazar, her öykünün başına özlü sözler koymuş. Bunları belirtmenin yararlı olacağı kanısındayım:

Ya olayların ortasında yer alacaksın ya da kıyısında durmayacaksın. Duruyorsan da dalgalara hazırlıklı olmalısın.

Tanrı ne kadar büyüksün, dedim. Biraz eğil de eserlerini gör.

Ah be mutluluk... Hiç mi hak etmedik seni? Bir gün yolunu şaşır da bize de uğra.

Toprağın altına girmek için savaşılmaz. Üzerinde yaşamak için mü-

cadele edilir. Bilinmeli ki kanla sulanan toprağın mahsulü gözyaşıdır.

Bugün gurur duyduklarımın, gün gelecek, sizden utanacaklar!

İnsanlar, yürek ve gözleriyle konuşmayı öğrendiklerinde beri alfabenin hükmü kalmamıştır.

Günahları hep sevmişimdir. Çünkü her günahın arkasında gizli saklı mutlak güzellikler vardır.

Tanrı, sırra kadem bastığı günden beri şeytanlarıyla baş başayız!

Eskiden örümcekler tavan diplerinde yuva kurarlardı, şimdi ise kafaların içinde.

Deliye, "Aklın nerede?" diye sormuşlar. Deli deli gülmüş. Akıllı iki kere düşünürken deli bir kez daha gülmüş.

Bu özlü sözler için yazar Selahattin Gider'le özel olarak konuştum. Sözlerin kendisine ait olduğunu söyledi.

***

Birinci öykü *Kimlik*, başlığını taşımakta. Bu öyküde beş altı yaşlarındaki küçük bir çocuğun bir kimlik kartına sahip olmak için durmadan babasını etkilemesi, sıkıştırması anlatılmaktadır. Sonunda, kimliği belirleyen esas gücün üzerinde yaşanılan toprak parçası olduğu, Kürdistan olduğu ortaya çıkmıştır. Kürd oldukları için zulüm görmektedirler, aşağılanmaktadırlar:

"Ve Ali yıllar sonra, 'Meğer yaşadığın coğrafya senin asıl kimliğinmiş. Hayatta ne olmak veya kim olmak istediğini sen de içinde yaşadığın coğrafyadaki koşullar, belirliyormuş. Bu gerçeği de geç de ola öğreniyor insan' diyecekti (s. 17)."

İkinci öykü, *Ateş ve Kül* başlığını taşımaktadır. Bu öyküde, evleri yakılan, köyleri yıkılan köylülerin gurbet ellerine düşüşü anlatılmaktadır. Beş altı Kürd, aileleriyle beraber Ankara'ya kadar gelmiştir. Uzun iş aramaları sonunda inşaatlarda işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Bir süre sonra şirket sahibi, *"Ankara'da işimiz bitti. Çorum'da iş aldık. İsterseniz Çorum'da da çalışmayı sürdürebilirsiniz."* demiştir. Kürd işçiler mecburen Çorum'a da gitmişlerdir.

Bir süre burada çalışan işçiler, Amasya'ya bağlı Hamamözü'ne banyoya gitmiş, banyodan çıkıp tekrar Çorum'a dönerlerken "İşte teröristler bunlar!.." şeklinde halkın saldırısına uğramışlar. Yazar Selahattin Gider, bu ilişkileri ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Kürd işçiler aleyhine kurulan komplo, saldırıya uğrayan işçilerin polise sığınmaları, konuşmalar, sloganlar vs. ibret verici bir süreçtir.

Üçüncü öykü, *Dört Çeşit Yemek* başlığını taşımaktadır. Bu öyküde yazar, çocukluğuyla ilgili bazı anılarını dile getirmektedir. Yazar, ilkokulda, hâli vakti yerinde bir ailenin çocuğu ile arkadaştır. Aynı mahallede oturmaktadırlar. Okula berber gidip gelmektedirler. Bir gün, onların evinde, sofrada dört çeşit yemek olduğunu görmüştür. Gördüklerini annesine heyecanlı bir şekilde anlatmaktadır. Kendi yoksul sofralarında hiçbir zaman dört çeşit yemek olmamıştır. Annesi, oğlunun arkadaşına, onların evindeki sofraya imrendiğini fark ederek bir akşamı dört çeşit yemek hazırlamış; sofraya koymuştur. *"Patates ezmesi, patates kızartması, patates haşlaması, patatesli sulu yemek..."* (s. 36.)

Yazar, *Kasım Dedem* başlıklı beşinci öyküsündeyse dedesinin ağzından, Patnos çevresinde 1915'ten önce Ermenilerin yaşamı ile ilgili bilgiler vermektedir. Ermenilerin, tarımda, zanaatçılıkta nasıl ileri oldukları anlatılmaktadır. Ermeni-Kürd ilişkileri söz konusu edilmektedir. Kasım Dede, Ermeniler varken oraların cennet gibi olduğunu, Ermeniler gidince her tarafın viraneye dönüştüğünü söylemektedir. (s. 56-57.)

Kitapta beni en çok etkileyen, altıncı öykü oldu. Bu öykü *Muallim Beg!* başlığını taşımaktadır. Murat, Orta Anadolu'nun ücra bir köyünde doğup büyümüş, beş çocuklu bir ailenin okuyan tek kişisidir. Zihni, Türk milliyetçiliği ideolojisi ile biçimlenmiştir. Türk olmadıkları için, Türk olmayı kabul etmeyip Kürd hak ve özgürlüklerini talep ettikleri için Kürdlere karşı büyük bir kin duymaktadır. Kürdlerle ilgili düşüncesi, "Onlar, doğuda, elektrik ve su parasını bile vermiyor; devletin sırtından geçiniyorlar." şeklindedir. (s. 64.)

Murat, üniversiteden mezun olur ve Diyarbakır'ın Lice ilçesine öğretmen olarak atanır. Öğretmen Murat, bir gün okul yolunda, bir evin kapısının önünde bir kalabalığın biriktiğini, evin kapısını açmaya çalıştıklarını görür.

Bu evde doksan yaşlarındaki Ahmet Dede ve seksen beş yaşlarındaki eşi Berivan Nine kalmaktadır. Kapının önüne biriken komşular, onları merak ederek kapı tokmağıyla vurup kapının açılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar ama çok çabalamalarına rağmen kapı açılmaz. İçeriden bir ses gelmez.

Bir defa da Murat Öğretmen kapının açılması için çaba harcar. Kapı yine açılmaz. Bunun üzerine kapı kilidini kırarak içeri girerler. Ahmet Dede'nin ve Berivan Nine'nin bir köşede yattıkların görürler. İçeride oldukları hâlde kapıyı neden açmadıklarını sorarlar.

Ahmet Dede şunları anlatır. *"Devlet, köyümüzü yıktı, evlerimizi, ahırlarımızı yaktı. Oğlum, hayvanlarımızı kurtarmaya çalışırken is içinde boğuldu. Biz Lice'ye sığındık. Şimdiye kadar bize komşularımız bakıyor. Yemeklerini bizimle paylaşıyorlar. Bundan sonra komşularımıza yük olmak istemiyoruz. Bunun için ölüm orucuna yattık. Bir an evvel oğlumuza kavuşmak istiyoruz..."* Bunun üzerine Öğretmen Murat, *"Öyle olur mu Ahmet amca, devletin sosyal yardım kurumları var. Neden onlara başvurmadınız?"* der.

Bu kez Ahmet Dede, şunları söyler: *"Köyde bizim her şeyimiz vardı. İki üç keçimiz vardı. Tavuklarımız vardı. Bahçemiz, bostanımız, meyve ağaçlarımız vardı. Devlet bize bunları çok gördü. Evimizi yaktı, köyümüzü yıktı. Oğlumuzun ölümüne neden oldu... Bize bu kadar kötülük etmiş bu devletten hiçbir şey istemeyiz..."*

Bu söz Öğretmen Murad üzerinde çok büyük sarsıntı yaratır. Öğretmen Murad'ın Kürdler hakkındaki duyguları, düşünceleri de değişmeye başlar.

***

Selahattin Gider, Türkçeyi iyi kullanıyor. Dili akıcı. Duygula-

rını, düşüncelerinin rahat anlatıyor: *"Muhtarın eşi ve çocukları gök gürlemesini andıran bir çığlıkla üzerine çullandılar (s. 21.)."*

"Kış memleketi terk etmiş, bahar yüzünü göstermiş, kelebekler özgürlüğe kanat çırpıyorlardı. (s. 57.)."

"O katı milliyetçi, mukaddesatçı anlayış, gözlerinin önünde yerle bir oluyordu (s.73.)." gibi cümleler, anlatıma büyük bir canlılık katıyor.

nerinaazad, 05.04.2021

JULİ'NİN SESİ

Bu yazı, İdris Erenç'in, *Juli'nin Sesi* (Sîtav Yay., 2. basım, Ankara 2020.) romanı ile ilgili bazı düşüncelerimi ve duygularımı içermektedir.

Önce, yazar İdris Erenç hakkında kısa bir bilgi: 1972, Şemdinli doğumlu. Yaklaşık sekiz yıl gerillada kalmış. 2001'de İran tarafından yakalanıp Türkiye'ye teslim edilmiş. Müebbet hapis cezasına çarptırılmış. On dokuz yıldır cezaevinde.

Juli'nin Sesi romanında dikkatimi çeken en önemli özellik, yazarın Kürdceye çok önem vermesi. Bu, çok bilinçli bir tutum. Bütün insan adları Kürdce yazılmış. Bütün dağ, ova, yayla, nehir, göl vs. adları Kürdce yazılmış. Köy adları Kürdce yazılmış; mahalle, semt adları Kürdce yazılmış. Bütün bitki, ağaç, ot vs. adları Kürdce yazılmış. Yemek adları, daha birçok konunun, malzemenin adları Kürdce yazılmış. Bu tutumun, Kürd, Kürdistan sorununda çok önemli, çok yüksek bir bilinç olduğunu düşünüyorum. Yazar, bu tutumunu açıklamıyor; *"Şöyle yaptım, böyle yaptım."* demiyor. Yazılarıyla bunu açıkça ortaya koyuyor.

Romanda, dikkatimi çeken ikinci konu ise olayların Şemdinli kırsalında geçmesi. Bunu biraz açmam gerekiyor: 1962-1964 arasında, Bitlis'te, 34. Piyade Alayı'nda askerlik yaptım. Alaydan bir bölük, 1963 bahar ve yaz aylarında, sonbahara kadar Şemdinli'de, sınır bölgelerinde görevlendirilmişti. Ben de bu bölük içindeydim. Yedek subay teğmendim.

Bölük, Van, Gürpınar, Başkale, Yüksekova üzerinden Şemdinli'ye, oradan da sınır bölgelerine varmıştı. Harûna, Dîman, Tisî, Derebanî, Sirûnûs, Bembo, Şapatan, Nehrî, Ewliyan, Bênavik,

Besosin, Zerîn, Mavan, Rûbarûk, Biskan, Girana, Kelît, Herkî, Bedaw, Nûgaylan... Bölük, bütün bu alanlara yaya olarak varıyor, çevrede keşif faaliyeti yaya olarak yapılıyordu. Malzemeler, geri tepmesiz top, 81'lik havan, 101'lik havan gibi silah araç gereçleri katırlarla taşınıyordu. Motorlu araçlar için yol yoktu. Bütün yürüyüşler patika, keçi yolu üzerinde yapılıyordu. 1990'ları, 2000'leri 1960'lardan ayıran en önemli fark, artık o bölgede ulaşımın motorlu araçlarla yapılabiliyor olmasıdır.

İdris Erenç'in romanını okurken bütün bu alanları, yazarla, başkahraman Zerwan'la birlikte dolaşır gibi oldum. Yukarıda sıralamaya çalıştığım köylerin çoğunun adı romanda sık sık geçiyor. Romanın beni, 1963'e götürdüğünü söyleyebilirim.

O günlerde Kürdler, Mele Mistefa Barzanî önderliğinde, demokratik ve ulusal hakları için, Irak ordusuyla savaşıyorlardı. Top sesleri, sınırda çok rahat bir şekilde duyuluyordu. Irak savaş uçaklarının pêşmergeler üzerine, Kürd köyleri üzerine bıraktığı bombalar, sık sık Gerdî ve Herkî alanlarına da düşüyordu.

Harûna, Dîman taraflarında Xumaro Aşireti vardı. Şemdinli, Aşağı Katuna, Masûrî, Helena, Şeyxan taraflarında Zerza Aşireti yaşıyordu. Bênavik, Bêsosin, Mavan taraflarında Gerdî Aşireti, Herkî, Bedkar, Nehriî taraflarında Herkî Aşireti vardı.

Şemdinli, Herkî Aşireti'nin yaşadığı alanlarda Barzan Aşireti'ne (Başûr), Gerdi Aşireti'nin yaşadığı alanlar da Biradost Aşireti'ne (Başûr) komşuydu. Zerza Aşiret'nin yaşadığı alanlar ise Rojhilat'daki Zerza Aşireti'ne komşuydu.

Jûlî, Girana ve Kelît arasındaki çok yüksek, çok sivri, kılıç gibi yükselen, çıkmanın, inmenin mümkün olmadığı yalçın kayalıkların adıdır Julî Kayalıkları. Yazar İdris Erenç'in Kürdce üzerindeki duyarlığı çok yüksek, çok olumlu. Bu duyarlığı dikkate alarak romanda geçen insan adlarını, dağ, ova, ırmak adlarını, köy adlarını, ot, bitki adlarını vs. sıralamaya çalışacağım.

Kadın, erkek, insan adları

Behiya, Sitî, Tûtya, Kawis, Asmîn, Zerwan, Helgûrt, Hana,

Sarya, Helmet, Boxduz, Mîzgin Gerdî Xanemîr, Mela, Beko, Mizar, Kîjoley, Dapîrkê, Asê, Nazê, Direwana, Menar, Rûbare, Serkemî, Siyad, Dawûd, Sonya, Hişyar, Şerwan, Sofî Kîyal, Arû, Talha, Dizo, Sîhad, Bahadir, Harpos, Rûken, Hûsev, Siyamek, Avreş, Avareş, Ferîdun, Merze, Bîşeng, Jûlya, Marya, Bênav, Sîber, Tajdîn Nêrgiz, Sih, Medûse, Mîra, Mem, Hanak, Siyê, Têkoşer, Hejar, Sîber, Kekis, Hecî, Nadya, Aryem, Şêxo, Sî, Simko, Sih, Dalê, Sêvdîn, Nêçîr, Pesop, Xûrto, Serjinik Zana, Sefîn, Gûyî, Sakina Çenedirêj, Roza, Bager, Ertûş, Azad, Deman, Jêhat, Leto, Helane, Şawirte, Zerdeşt, Rêber, Garzan, Kezwan, Jînda, Berîtan, Lolan, Lorîn, Karoj, Xweşmêr, Amed, Serhetkî, Delîl, Çekdar, Hindirîn, Tîrêj, Xemgîn, Zerdan, Mezdan, Ezwer, Sixo, Rozan, Şewger, Lêlkan, Silko, Yektaw, Bedran, Sîpan, Cigerxwîn, Xeyal, Diyana, Meyaz, Aştî, Rêzan, Îso, Badê.

Dağ, ova, yayla, ırmak, göl adları

Mesiro, Jûlî Kayalıkları, Mergê Dağı, Zêr Boğazı, Mergêsor, Diyana, Gêliyê Elî Beg, Şeqlewa, Hêrîr, Mesîf, Hewlêr, Çiyayê Reş, Şîlan, Pedro, Şîwe, Êroz, Hergûş, Zet Ormanları, Zîn Boğazı, Kekeç Dina, Sergele Boğazı, Siro Dağları, Bêsendrax, Berxwedan, Çeman, Belûtya Gostê, Silo Yaylası, Pesen Suyu, Salaran Köprüsü, Goman Tepesi, Dalamper Dağı, Zerza, Geliyê Xanê, Mirgêwer, Xakûrkê, Garê, Katûna, Tisê, Hêlanê, Dilan, Kon, Bizmik, Siro Dağı, Gostê, Pirê Sin, Gavan, Şêxan, Kûrêjehro, Çemçû, Stûnê Ormanları, Çerçela Gölü, Xira Dağı, Pîran, Geliyê Reş Suyu, Desta Hentê, Mêrgesor Ormanları, Morê Dağı, Tabûra Ereba, Dara Aşûrtê, Çil û Çar, Tepê Helîkopterê, Noktê Pêsû, Kaniya Eliyê Dirêj, Kerêmxan, Şirwan, Kewerte Tepesi, Sertat Boğazı, Geliyê Şîn, Şerwan, Gemana, Karker Dağı, Şanîder Mağarası, Deşta Heyatê.

Köy adları

Rizê, Hûpê, Kêrû, Girana, Enqawa, Kelet, Rûbarûk, Mavan, Begignê, Banê, Niştimanperwer, Kelaşîn, Navşar, Kişpila, Sûnê,

Derke, Şapatan, Zerîn, Zînê, Benavik, Besosin, Begoltê, Bazgira, Hardin, Çûman, Kerket, Nehrî, Begird, Mûsanê, Nêrkulê, Helena, Katune, Şikeftan, Rûbînûs, Çerçela, Arê, Babka, Hergûş, Bazgira, Aşağı Gerdiya.

Bitki, ot adları

Kerkul, heliz, mende, lûşe, sow, kurat, kereng, kiwark, surya, siyabo, gasos, hegedan, rêvas, talke, tevrî, tirşok, şîr, gûzebest, gırşîk, kezvan, tûjik, hespir, soryas, lûsî, sping, pung, binefş, cotir, guharesk.

***

Juli'nin Sesi romanında başkahraman, vekil öğretmen Zerwan, gerillaya katılmış; uzun süre çatışmalarda yer almış, yaralanmış bir kişi. Dünyadaki gelişmeler hakkında bilgisi olan, gelişmeleri izlemeye çalışan, Kürdlerin dünyadaki, Ortadoğu'daki konumunu, statüsüzlüğünü fark eden bir kişi

Yukarıda, sıralamaya çalıştığı adlar incelenirken şu fark edilmiştir: Yazar İdris Erenç, sadece Bakur'daki dağ, ova... adlarını dile getirmiyor; yerine ve zamanına göre, Başûr'daki, Rojhilat'daki, Rojava'daki dağ, ova, ırmak, semtlerinden de söz ediyor. Yazarın, başkahraman Vekil Öğretmen Zerwan'ın, Başûr, Rojhillat, Rojava'daki gelişmelere örgütlere, kurumlara, örneğin Qasimlo pêşmergelerine, Barzanî pêşmergelerine karşı olumlu bir tutumu var. Zerwan'ın bir pêşmergenin oğlu olduğuna da işaret etmek gerekiyor. Gelişmeler dile getirilirken bu durumu da fark ediyoruz.

nerinaazad, 07.05.2021

ZAREMA, YAHUDİ DEVLETİ

Zarema, Fahriye Adsay'ın çıkardığı bir dergi. İlk sayısı 2013'te yayımlandı. Dört ayda bir yayımlanıyor. 13. sayı, 2018'de yayımlandı. 13. sayıdan sonra, dergi üç yıl kadar yayımına ara verdi. 14. sayı, Mayıs 2021'de, birkaç gün önce okuyucularla buluştu. *Zarema*, Kürdce yayın yapan bir dergi.

Avesta Yayın Yönetmeni Abdullah Keskin'in, *Zarema*'nın yayınını sürdürmesinde çok büyük rolü oldu. *Zarema* bundan sonra Avesta Yayıncılık çevresinde yayınını sürdürecek.

Zarema'ın 14. sayısında, Aimê Cêsaire'nin, Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri Maurice Thorez'i değerlendiren bir yazısı var. Yazıyı Fahriye Adsay Kürdceye çevirmiş.

Derginin ikinci yazısı, Haymatlos Suad'ın; kara Kürdlerin ve mavi gözlü Kürdlerin, kendi kendilerini sömürgeleştirmelerini, asimilasyona yaptıkları katkıyı inceliyor.

Fahriye Adsay, kendi yazısında, sınırlar çizilirken Kürdistan'ın parçalandığını vurguluyor. Böyle bir süreçte gelişen devletleşmeden söz ediyor. Bu konuyla ilgili olarak iki farklı görüşe eleştiriler getiriyor.

Fahriye Adsay ve Haymatlos Suad, *Zarema*'nın yayın kurulunda da yer alıyorlar. Yayın kurulunun öbür iki üyesi, Âdem Warnas ve Welat Raminazad.

Cristopher Houston'un yazısı, *Halksız Milletsiz Anti-Tarih: Antropoloji Tarihinde Kürdler, Sömürgecilik ve Milliyetçilik* başlığını taşıyor. Bu yazıyı da İngilizceden Kürdceye Fahriye Adsay çevirmiş.

Dergide, Serdar Şengül'ün, Kenyalı yazar, Ngũgĩ wa Thingo'yu değerlendiren bir yazısı da var. Ngũgĩ wa Thing'o, Afrika edebi-

yatının, Afrika'nın yerli dilleriyle yapılan bir edebiyat olduğunu söylüyor. İngilizce, Fransızca, Portekizce, İspanyolca, Almanca, İtalyanca gibi dillerle Afrika edebiyatı yapılamayacağını vurgulayan bir yazar.

Adem Warnas'ın yazısı, *Dilin iktidarı, Dilsel Ayrımcılık, Dilkırım ve Kürdcenin Durumu* başlığını taşıyor. Kamusal alanda, iktidar tarafından baskı altındaki bir dile karşı gerçekleşen ayrımcılığın, insanlarda o dili konuşma korkusu yarattığı irdeleniyor.

Zarema'nın 14. sayısında, Hannah Arend, Veysel Baççı, Murad Başaran, Remazan Alan, Surên İbrahim, Hashem Amadzadeh, İsmail Güven gibi yazarların yazıları da var.

Yahudi Devleti

"Eğer bir devletiniz yoksa zenginliğinizin hiçbir değeri yoktur."

Avesta Yayınları, Theodor Herzl'in Yahudi Devleti adlı kitabını da yayımladı. Kitap Kürdce yayımlandı. Dewleta Cihûyan (Avesta Yay., İngilizceden Kürdceye çeviren Fahriye Adsay, Stembol, 2021.)

Kitapta, Louis Lipsky'nin *Giriş* yazısı, Alex Bein'in de Theodor Herzl hakkında *Biyografik Notlar* başlıklı bir yazısı var.

Theodor Herzl (1860-1904), İsrail tarihinde önemli bir kişi. 1890'larda Almanya, Rusya, Fransa, İspanya, İngiltere, ABD gibi devletlerde yaşayan Yahudi zenginleri bürolarında ziyaret ediyor. Yahudi anavatanında toprak satın alabilmek için para istiyor. Bu sırada onlara, *"Eğer bir devletiniz yoksa zenginliğinizin hiçbir değeri yoktur."* diyor. Bu sözü ısrarla dile getiriyor. Zengin bazı Yahudiler, Theodor Herzl'in geliş gidişlerinden rahatsız oluyor ve bir daha bürolarına gelmemesini istiyorlar ama Theodor Herzl, ısrarla bu Yahudi zenginlerin bürolarına gidiyor ve Yahudi anavatanı için yardım istiyor. Aynı zamanda, bu sözü tekrarlıyor: "Eğer bir devletiniz yoksa zenginliğinizin hiçbir değeri yoktur." Zengin Yahudiler, bu ziyaretlerden rahatsız olsalar da yardım yapmaktan kaçınmıyorlar.

Dewleta Cihûyan (Yahudi Devleti) kitabı 1896'da yayımlandı.

Theodor Herzl'i doğrulayan olay

Theodor Herzl'i doğrulayan bir olay, Osmanlı-Ermeni ilişkileri konusunda yaşandı. Olay şöyle gelişti: Harput'tan bir Ermeni tüccar, oğlunu eğitim için İngiltere'ye, Londra'ya gönderir. Oğul, gerekli eğitimi alır ama Harput'a geri dönmez. Liverpool'da otel işletmeye başlar. Bu süreçte epey birikim yapar.

İkinci Meşrutiyet'in ilk aylarında tüccar baba, *"Osmanlı'da artık her şey düzeldi, Türkler, Rumlar, Ermeniler vs. herkes eşit."* diyerek oğlunu Harput'a çağırır. Oğul, birikimiyle Harput'a döner. Parasını Harput'taki bankaya yatırır.

Birinci Dünya Savaşı'na giden bir süreç yaşanmaktadır. Bir akşam, oğulun evinin kapısı çalınır. Kapıda üç kişi var. Biri banka müdürü, biri Harput Emniyet Müdürü, biri Harput Jandarma Komutanı. Ellerinde bir kâğıt tutmaktadırlar. Oğuldan bu dilekçeyi imzalamasını isterler. Dilekçede, bankadaki birikimlerimden, aşağıda adları bulanan kişiler de para çekebilirler, şeklinde bir ifade vardır. Bu kişiler, banka müdürü, Harput Jandarma Komutanı ve Harput Emniyet Müdürü'dür. Oğul, bunu imzalamıyor. İmzalamayı reddediyor. Kapıda öldürüyorlar. Karısına zorla imzalatıp evden ayrılıyorlar. (bk. Baskın Oran, *M. K. Adlı Çocuğun Tehcir Anıları, 1915 ve Sonrası*, Yayına Hazırlayan Baskın Oran, İletişim Yay., 3. basım. 2008. Anılar hakkında Baskın Oran'ın değerlendirmesi, s. 18.)

Bu Ermeni kadın hakkını aramak için hangi kurumlara başvuracak? Emniyet Müdürlüğü, Jandarma Komutanlığı gibi kurumlara başvuracak ama operasyonu, katliamı yapanlar da onlar. Ermeni tüccarın oğlunun zenginliği bir çırpıda sıfırlandı.

***

Yahudiler, 5-6 Haziran 1967'deki İsrail-Arap Savaşı'nın öncesinde de sonrasında da Filistin'de çok toprak satın almışlardı.

Filistinli Araplar, topraklarını çok yüksek fiyatlarla Yahudilere satıyorlardı. Bu bakımdan, Filistinli Arapların, genel olarak Arap düşüncesinin, buna bağlı olarak İslam düşüncesinin, Filistin'in İsrail tarafından işgal edildiği anlayışı pek doğru değil ama Filistinli Araplardan çok yüksek fiyatlarla satın alınan bu toprakların, daha sonra genişletilerek birleştirildiği, Yahudiler için anavatan oluşturulmaya çalışıldığı da biliniyor.

***

MÖ 1000 yıllarında, bölgeye *Kenan diyarı* deniyordu ve burada bir Yahudi Devleti vardı. Mısır'dan kovulan Yahudiler MÖ 1200 yıllarında, Peygamber Musa'nın öncülüğünde bugün Filistin olarak adlandırılan Kenan diyarına geldiler. Orada, Salomon (Süleyman) zamanında Yahudi Devleti kuruldu. Bugün *Mescid-i Aksa* denilen yerde de bir Yahudi tapınağı kuruldu. Kral Süleyman, bu tapınağı babası Davud Peygamber onuruna kurmuştu. Yakup Peygamber'in bir adı da İsrail'dir. İsrail Devleti, adını buradan alıyor. Yakup Peygamber'in bir oğlunun adı Yahuda'ydı. Yahudiler Yahuda'nın soyundan gelenlerdi. Bu süreç Mustafa Balbal'ın, *Arap-Yahudi Çatışması ve Kürdler* yazısında etraflı bir şekilde anlatılıyor.

(Nerinaazad, 13 Mayıs 2021, Ayrıca bk. *A. Medyah, Kürdistanlı Yahudiler,* Berhem Yay., Ankara, 1992.)

Yahudi Devleti, Yahudiler arasındaki iç çatışmalardan dolayı MÖ 953'te ikiye bölünüyor. Kuzeyi, İsrail Krallığı, güneyi Judea Krallığı. MÖ 722'de Asur İmparatoru İkinci Sargon, İsrail Krallığı'na saldırdı; krallığı yıktı; Yahudilerin bir kısmını Babil'e, bir kısmını da bugün Kürdistan dediğimiz alanlara sürdü. MÖ 586'da da Babil İmparatoru Nabukadnezar, güneydeki Judea Krallığıma saldırdı, krallığı yıktı; Yahudilerin bir kısmın Babil'e, bir kısmını da Kürdistan topraklarına sürdü. Savaşlar sürecinde Kudüs'teki bu Yahudi Tapınağı da yıkıldı. Sadece duvarları kaldı: *Ağlama Duvarı...* Pers İmparatoru İkinci Kros, bu Yahudi tapınağını daha

sonra yeniden yaptı ama zaman içinde o da yıkıldı. Daha sonraları bu tapınak yeniden yapıldı ama savaşlar sürecinde sürekli olarak hep yıkıldı.

638'de İkinci Halife Ömer Dönemi'nde, Yahudi Tapınağı'nın olduğu yere bir cami yapıldı. Bu camiye *Mescid-i Aksa* adı verildi. Tarihsel temelde buranın Yahudi Tapınağı olduğunu dikkatlerden uzak tutmamak gerekir. Burası, bugün üç semavi din için de kutsal mekân kabul ediliyor.

***

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde de Yahudiler, çok büyük zulüm gördüler. Roma, Yahudileri dünyanın dört bir tarafına sürdü. Hitler, İkinci Dünya Savaşı içinde, 1941-1945 arasında Yahudilere soykırım yaptı ama o tarihe kadar da Yahudiler, Avrupa'da, Rusya'da büyük, ağır zulümler yaşadılar. Bütün bunlara rağmen Yahudilerin en az 3000 yıllık anavatanlarını unutmaması, *Kenan diyarı*na, dönebilmek için çok yoğun çabalar içinde olmaları, ülkelerinden kovulmuş, sürgün yaşayan halklara için çok önemli bir ilham kaynağı olmalıdır; bu halklar bu süreçten önemli bir mesaj almalıdır.

Bu ilişkiler, Kürdlere de ilham vermelidir. Golda Meir, Ben Gurion, Haim Herzog gibi Yahudi liderlerin yaşam öyküleri, ekonomik durumları da Kürd liderlere ilham vermelidir. Kürdler, bugün iki devletle ilişkilerini geliştirme çabası içinde olmalıdır. Bu iki devlet ABD ve İsrail'dir. Mısır, Ürdün, BAE, Bahreyn, Sudan, Fas gibi Arap devletlerinin, İsrail'le ilişkiler kurmaya, geliştirmeye çalıştığı bir dönemde, Arapların, Kürdleri İsrail-Kürdistan ilişkileri konusunda eleştirmesi, suçlaması inandırıcı değildir.

Arap düşüncesinin de kendisini yenilemesi gerekir. "Yahudileri, denize dökeceğiz, Araplar bir tükürseler Yahudileri boğarlar, İsrail'i yeryüzünden sileceğiz." gibi düşünceler, gerçeklikle hiç bağdaşmıyor. Arap devletleri, Arap Birliği, İsrail'i, Ortadoğu'da, bağımsız bir devlet olarak tanımak durumundadırlar. Bugün Fi-

listin olarak anılan Kenan diyarının, İsrail'in anavatanı olduğu unutulmamalıdır. Bugün, üzerinde çatışmalar gerçekleşen Mescid-i Aksa'nın, aslının, bir Yahudi Tapınağı olarak kurulduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

nerinaazad, 04.06.2021

CELADET VE KAMURAN KARDEŞLER (1913-1923)

Seîd Veroj'un *Celadet ve Kamuran Kardeşler* dosyası çok değerli bir çalışma. Daha önceki çalışması *Mevlanzade Rifat ve Serbesti Gazetesi* çalışması da öyleydi. *Mevlanzade Rifat ve Serbesti Gazetesi*, İBV tarafından kitap olarak yayımlandı. Bu çalışmalarda, *Serbesti*'de ve öbür gazetelerde yayımlanan yazıların Arap alfabesinden Latin alfabesine çevrildiği, önemli bir kısmının günümüz Türkçesine aktarıldığı da biliniyor. Her iki çalışmada da yazıların bir kısmının Kürdce, bir kısmının Osmanlıca-Türkçe olduğu görülüyor.

Yeni çalışmada, araştırmacı Seîd Veroj, Celadet Bedirxan'ın ve Kamıran Bedirxan'ın, 1913-1923 yılları arasında, dönemin çeşitli gazetelerinde, dergilerinde yayımlanan yazılarını bir araya toplamış. Celadet Bedirxan'ın ve Kamuran Bedirxan'ın, 1913, 1918, 1919 yıllarında, *İçtihad* dergisinde, *Serbesti* ve *Türkçe* İstanbul gazetelerinde yayımlanan yazılarının önemli bir kısmı, günümüz Türkçesine de aktarılmış. Bu dosyada, Celadet Bedirxan'ın ve Kamuran Bedirxan'ın Kürdler ve Kürdistan üzerine toplam otuz civarında yazısı günümüz Türkçesine de aktarılmış.

Celadet Bedirxan, Birinci Dünya Savaşı'nda, Irak, Acemistan ve Azerbaycan taraflarına ihtiyat zabiti (yedek subay) olduğu dönemlerde yaşadığı bazı anılarını da dile getiriyor. Yazılar, *Kürdistan'a Kürd Memurlar, Kürdistan'a Doğru, Kürdlerde İttifak Meselesi, Kürd Edebiyatı, Kürdistan'ın Doğal Zenginliği, Milliyet Meselesi, Kürdistan Hakkında Yetkili Olmayanlar, Kürdistan'da Fikri Durum, Kürd Lisam, Sulh Haberleri ve Kürdler, Kürdistan'a Göz Dikenler, Kürdlerin Hissiyatı* gibi başlıklar taşıyor. Yazılar arasında, Kürd-Ermeni sorunlarını birlikte işleyen yazılar da var.

Bu yazıları okurken bende bazı duygular ve düşünceler oluştu. Onların bir kısmını belirtmeye çalışacağım.

Serbesti, günlük bir gazete. Bu yazıların bazıları dizi yazılar; gazetede yazılar, birkaç gün arayla yayımlanmış, *Türkçe İstanbul* gazetesi de öyle. Bu yıllarda, İstanbul'da dinamik, olumlu bir fikir ortamının olduğu söylenebilir. XIX. yüzyılın sonunda yayına başlayan *Kürdistan,* 1908'de kurulan *Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti,* yine bu dönemde yayına başlayan *Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti* gazetesi, 1910'larda kurulan *Hêvî* gibi örgütler, *Kürd Neşr-i Maarif Cemiyeti* gibi örgütler, *Rojî Kurd, Hetawî Kurd* gibi dergiler, 1918 ve sonrasına yayımlanmaya başlayan *Jîn, Kurdistan* gibi gazete ve dergiler... dikkate alındığı zaman, fikir ortamının oldukça olumlu, dinamik olduğu dikkat çekiyor. Bu yayınların, posta yoluyla, Bitlis, Muş, Erzurum, Diyarbakır, Van, Hakkâri, Mahabad, Kerkük, Süleymaniye, Musul gibi Kürd şehirlerine gönderildiği de yakından biliniyor. Bu yayınların gerek Kürdistan'da gerek Anadolu'da birçok abonesinin olduğu da bir gerçek.

Bu ortamda, temel soru şudur: Böyle aktif bir fikir ortamına rağmen, 1923'ten sonra Cumhuriyet, Kürdleri ve Kürdceyi nasıl inkâr edebilmiştir; yok sayabilmiştir? Türk aydınları, Türk üniversitesi (darülfünun) Türk basını, Kürdlerin ve Kürdcenin inkârına neden itiraz etmemiştir? Bu düşüncenin biraz açılması gerekir kanısındayım.

Cumhuriyet'le birlikte, Kürdlerin, Kürdcenin inkârı, reddi başlamıştır. Kürdlerin Türklüğe asimilasyonu temel bir devlet politikasıdır. Baskıyla, zulümle, devlet terörünün tırmandırılmasıyla yürüyen operasyonlar söz konusudur. 1924 Beytüşşebap, 1925 Büyük Kürd Direnişi (Şêx Seîd), 1925-1932 Agirî, 1934-1935 Sason, 1937-1938 Dersim... Bütün bu direnişler sırasında meydana gelen çatışmalarda, Kürd aydınlarının bir kısmı öldürülmüş; bir kısmı yakalanıp hapse atılmış, önemli bir kısmı da firar etmek durumunda kalmıştır. Bu, şu anlama gelmektedir: *"Herkes Türk'tür, Kürd diye bir halk yoktur, Kürdce diye bir dil yoktur. Kürdce denen dil, Türkçe'nin ilkel bir ağzıdır."* dendiği zaman, *"Biz Kürd'üz, Kürd-*

ce vardır. Kürdce gazetelerimiz de vardı, Kürdce kitaplarımız, Kürdce dergilerimiz de vardı." diyecek, bunları konuşacak kimse kalmamıştır. 1928 Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş, bu süreci iyice hızlandırmış; yaygınlaştırmış, derinleştirmiştir. Böylece Kürdlerin geçmişiyle bağı iyice koparılmıştır. Alfabedeki bu değişimin, Kürdler ve Türkler bakımından anlamı çok değişiktir. İşte bu noktada, Türk aydınlarının, Türk üniversitesinin, Türk basının vs. devletin, "Kürdce diye bir dil yoktur, Kürdce denen dil yazı dili falan değildir, bu dille yazılmış hiçbir yazı, edebiyat ürünü yoktur." şeklindeki propagandasına karşı, "Kürdlerin yazısı da vardı, gazetesi, dergisi, kitabı da vardı." diyerek bunlardan örnekler göstererek inkâr ve imha sürecine karşı olmaları gerekirdi çünkü *İçtihad, Serbesti* gibi, *Türkçe İstanbul* gibi gazete ve dergilerde, Kürdlerden başka örneğin Türk yazarlar da yazıyorlardı. Şüphesiz onların kütüphanelerinde de evlerinde de bunlar vardı ama onlar böyle yapacakları yerde devletin bu tutumuna katılıp Kürdlerin ve Kürdcenin inkârında ve imhasına rol aldılar. Türk düşüncesi söz konusu olduğu zaman, bu kişilerin ve kurumların böyle inkâr ve imha sürecinde yer almaları, dikkatlerden uzak tutulacak bir süreç değildir. Bu, Türk aydınının, Türk üniversitesinin, Türk basınının, kısaca Türk düşüncesinin geçmişindeki temel sorundur. Cumhuriyet'in aydınlanma başlattığı, yaşattığı da söyleniyor. Türk aydınlanmasının da temel sorunu budur. Bu aydınlanma sürecinin Türkler ve Kürdler açısından anlamı çok çok değişiktir.

Rusya'dan, Çarlığın, çeşitli Türk toplulukları üzerine yaptığı millî baskılardan dolayı Osmanlı'ya sığınan Türk aydınları da gerek İttihat ve Terakki'nin gerek Cumhuriyet'in bu tür uygulamalarında önemli roller aldılar. Çarlığın, Ruslaştırma politikalarından şikâyetçi olan Türk aydınları, Kürdlerin Türklüğe asimilasyonunda rol aldılar. Kürdlerin çığlıklarını hiç duymadılar. Bu da sorunun ironik bir yönü.

Kürdistan'da çeşitli operasyonlar sırasında gerçekleşen güvenlik aramalarında, bu tür gazetelere ve dergilere el konulup imha ediliyordu. Kürdler, yazılardan daha çok korkuyorlardı. Silahla-

rından daha çok bu tür yazılardan korkuyorlardı. Bunların önemli bir kısmı Kürdler, Kürd aileler tarafından imha edilmiş, yakılmış da olabilir. Silahla yakalanmaktan çok, yazıyla yakalanmak, bu tür yazılar içeren kitaplarla dergilerle, gazetelerle yakalanmak, genel olarak Kürdler için daha korkutucuydu. Kürdlerin inkârı ve imhası sürecinde, Kürdlerin geçmişle bağlarını koparmak için, Kürdlerden, Kürdceden hiçbir iz bırakmamak için, böyle bir süreç Kürdce yayınların imhası sistematik bir şekilde yaşama geçirildi ama güvenlik aramaları, operasyonlar genel olarak Türk yazarları için, Türk üniversitesi, Türk basını için söz konusu değildi. Onlar kütüphanelerinde bu tür yayınları koruyabiliyorlardı. Bu arada, 1925 büyük Kürd direnişi sırasında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na mensup bazı siyasetçilerin ve basın mensuplarının tutuklanıp Elâzığ Cezaevi'ne konulmaları elbette dikkatlerden uzak tutulamaz.

Cumhuriyet, sadece Kürdlerin yokluğu üzerine kurulmuş değildir. Rumların, Pontusların, Ermenilerin, Süryanilerin, Êzîdî Kürdlerin, Alevilerin vs. yokluğu üzerine de kurulmuştur.

Bu açıdan Türk üniversitesine, sosyal bilimlere, özellikle sosyolojiye kısaca bakmakta yarar vardır.

Sosyoloji, toplumu araştıran bir bilim dalıdır ama Türkiye'de toplumu araştıran bir bilim dalı olarak kurulmamıştır. Devletin çıkarlarını koruyan ve kollayan bir bilim olarak kurulmuş, böyle gelişmesi istenmiştir. Devlet, Cumhuriyet'le birlikte Kürdleri ve Kürdceyi inkâr etmiştir. Bu inkâr ve imha sürecinde, Kürdlerden iz bırakmamak için her türlü önlemi almış ve yaşama geçirmiştir. Devletin gerek fiziksel şiddetinin (ordu, polis, istihbarat, yargı...) gerek sembolik şiddetinin (rıza oluşturma, basın, okul, askerlik, aile, din vs.) temel amacı budur. Devlet çıkarını böyle saptamış, sosyal bilimlerin, özellikle sosyolojinin de buna hizmet etmesi istenmiştir. Türk sosyal bilimler anlayışında böyle temel bir sorun vardı.

Bütün bunlardan dolayı, 2000'lere kadar Kürd, Kürdistan, Kürdce konularıyla ilgili olarak sağlıklı incelemeler, araştırmalar

yapılamamıştır. Düşün yasakları vardır. Düşün yasaklarının temel işlevi budur. Resmî ideolojinin bu tutumu eleştirildiği zaman, resmî ideolojinin saptamalarına aykırı görüşler dile getirildiği zaman çok ağır idari ve cezai yaptırımlar gündeme geliyordu. Ermeni, Alevi benzeri sorunlarda da benzer bir süreç yaşanıyordu.

Türk üniversitesi düşün yasaklarıyla mücadele edeceği yerde bunu hep savunmuştur. "Akademik özgürlük yeter." demiştir. Hâlbuki ifade özgürlüğünün kısıtlandığı bir yerde, akademik özgürlüğün hiçbir değeri yoktur. Bu görüşün çok önemli bir kanıtı şudur: 1950'lerde, 1960'larda, 1970'lerde, 80'lerde... Kürd, Kürdistan konularıyla ilgili, sol düşüncelerle ilgili yazılardan dolayı davalar görüldüğü sıralarda, mahkemeler, üniversitelerin, sosyoloji, tarih, siyaset bilimleri, antropoloji, ekonomi, ceza hukuku, anayasa hukuku, felsefe gibi kürsülerinde çalışan üniversite öğretim üyelerinden, söz konusu yazılarla, kitaplarla ilgili raporlar isterlerdi. Üniversite öğretim üyelerinden, yazıyı veya kitabı okumalarını, içinde suç var mı yok mu diye saptamalarını isterdi. Üniversite öğretim üyeleri, yazıyı veya kitabı, içinde suç var mı yok mu diye okur, bu çerçevede raporlar yazarlardı. Üniversitede, Marksist denen hocalar da sağcı denen hocalar da liberal denen hocalar da bu tür raporlar yazarlardı. Bugün bile bu konularda raporlar yazmış en az kırk profesör alt alta yazılabilir.

Herhangi bir üniversite öğretim üyesi bir profesör, bir yazıyı veya kitabı istediği gibi eleştirebilir; kendi doğruları neyse onu savunabilir ama bir profesör bir yazıyı veya kitabı içinde suç var mı yok mu diye okuyorsa, düşüncede suç arıyorsa burada üniversite zaten yoktur. Bilim zihniyeti, bilim ortamı, bilim ahlaki hiç yoktur.

Üniversitelerde, bilim diye üretilenlerin çoğu bilim falan değildir; resmî ideolojidir çünkü bilim, ifade özgürlüğünün, özgür eleştirinin etkin bir şekilde işlediği bir ortamda gelişir. İfade özgürlüğü, özgür eleştiri, bilim ortamının oluşmasını sağlayan temel koşullarıdır; vazgeçilemez, onsuz olunmaz olan koşullardır. Türkiye'deyse düşün hayatı üzerinde, üniversite, basın, yargı gibi ku-

rumlar üzerinde, resmî ideolojinin yoğun bir denetimi vardır. İfade özgürlüğünün kısıtlandığı, özgür eleştirinin, resmî ideolojinin yaptırımlarıyla engellendiği bir toplumda sağlıklı bir üniversite hayatının yaşanması olanaklı değildir. Resmî ideolojinin herhangi bir ideoloji olmadığını, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideoloji olduğunu vurgulamak gerekir.

1933 üniversite reformu, darülfünundan üniversiteye geçiş, önemli bir dönüm noktasıdır. Bu Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi gibi devletin bazı görüşlerine ayak uyduramayan hocaların darülfünundan ihracıyla gerçekleşmiştir. O zaman darülfünundaki toplam yüz elli bir öğretim üyesinden doksan ikisi ihraç edilmiştir. 1933'te, özerk üniversitenin kurulduğu vurgulanıyor. Bu, sağlıklı bir anlayış değildir. Türkiye'de sağlıklı bir üniversite olsaydı zaten 1982'deki YÖK falan olmazdı. Türkiye'de sağlıklı bir üniversite olsaydı askerî darbeler de olmazdı. Bütün askerî darbeler, Kürd, Kürdistan sorunlarıyla yakından ilgilidir. Bunun iddialı bir görüş olduğu ileri sürülebilir ama bütün askerî darbelerde örneğin 27 Mayıs 1960 darbesinde, 12 Mart 1971 askerî müdahalesinde, 12 Eylül 1980 darbesinin gerçekleştirilmesinde, 28 Şubat 1997 e-muhtırasında bu sürecin çok açık kanıtları vardır ama Türkiye'de sosyal bilimler bu konuya dikkat çekmemiştir. Bu aldırmazlığı anlamak da mümkündür çünkü bir olguyu yok sayarsanız, inkâr ederseniz, görmezlikten, bilmezlikten gelirseniz o konunun üzerine düşünmezsiniz. Bir olguyu yok sayarsanız, inkâr ederseniz, reddederseniz, o olguyla ilgili olgusal süreçleri izlemezsiniz; o olguya, olgusal süreçleri etkileyen dinamikler üzerinde, o olgunun etkilediği dinamikler ve olgusal süreçler üzerinde çalışmazsınız. Bu askerî darbelerin gerek oluşması sürecinde gerek gerçekleşmesinde gerek gerçekleşmesinden sonra, üniversitenin çok büyük destek verdiği biliniyor. Üniversitede, bilim yöntemine uygun tavır sergileyen hocalar elbette vardır fakat azınlıktadırlar.

İşte, Seîd Veroj'un, *Celadet ve Kamuran Bedirxan Kardeşler* dosyasını bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Son yirmi beş otuz yıldır esas aydınlanmayı Kürdler yaşıyor.

Mehmet Emin Bozarslan Hoca'nın, Malmisanıj Hoca'nın, Mehmet Bayrak Hoca'nın, çeşitli yayınevlerinin bu yöndeki katkıları elbette çok büyüktür. Seîd Veroj'un çalışmalarını da bu çalışmaların devamı olarak değerlendirmek gerekir. Bu emeğinden dolayı Seîd Veroj Hoca'ya teşekkür ediyoruz.

Kovarabîr, 2018

ERMENİSTAN-AZERBAYCAN ÇATIŞMASINDA KIZIL KÜRDİSTAN

Tarihte sayısız olay gerçekleşmiştir. Bu olayları ancak araştırmacılar inceledikleri, üzerinde yorumlar, değerlendirmeler yaptıkları zaman bunlar, *tarihsel olay* olur. Tarihte değerlendirilmemiş, üzerinde incelemeler yapılmamış sayısız olay vardır. Bu olaylara değinmemenin çeşitli nedenleri olabilir. Örneğin siyasal sisteme, siyasal rejime egemen olan resmî ideoloji, bazı konuların incelenmesine, o konulardan söz edilmesine yasaklar getirmiş olabilir.

Uluslararası ilişkilere yön veren temel ilkeler, hâlâ, adalet, özgürlük, eşitlik, barış, insan hakları gibi değerler değildir; kaba güçtür. Kaba gücü elinde bulunduranlar, kendi ulusal çıkarlarını savunabilmekte, uluslararası ilişkilere yön verebilmektedir.

1980'lerin sonunda, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Birliği oluşturan on beş federe cumhuriyetin Birlik'ten ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurmalarından sonra, Azerbaycan ve Ermenistan arasında büyük bir savaş patlak verdi. Bu savaş, Yukarı Karabağ üzerindeki egemenlik haklarıyla ilgiliydi. 1992 Savaşı sonunda, Ermeniler, Azerilerin egemen olduğu bazı toprakları işgal ettiler. Karabağ üzerinde de egemenlik kurdular. 1992 Savaşı sonunda Ermenilerin işgal ettiği bazı topraklar, Kızıl Kürdistan topraklarıydı.

Kızıl Kürdistan, 1923'te, ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı doğrultusunda, Sovyetler Birliği yöneticileri tarafından, Azerbaycan'a bağlı bir özerk bölge olarak kurulmuştu. 1923-1929 yılları arasında yaşadı.

1992 Savaşı'nda, Ermenistan'ın işgal ettiği topraklar, Ermenis-

tan'la Karabağ arasındaki bu bölgeydi. Bu bölgedeki başlıca şehirler, Laçin, Kelbecer, Kubatlı, Zengilan ve Cebrail'di. Ayrıca, Kızıl Kürdistan'a, Zengezur'un bir kısmı da dahildi.

Bugün, Ermenistan'la Azerbaycan arasında yoğun bir anlaşmazlık var. Anlaşmazlık, Karabağ ve Kızıl Kürdistan toprakları üzerinde sürüyor. Bu anlaşmazlığın giderilmesi için, Rusya Federasyonu, Türkiye, ABD, Avrupa Birliği yoğun çaba harcıyor. 2 Kasım 2008 tarihinde, Ermenistan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanları, Moskova'da, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Dimitriy Medvedyev'in arabuluculuğuyla bir araya geldiler. Moskova Deklarasyonu denilen bir deklarasyon açıklandı. Bu deklarasyonda Kürdlerden hiç söz edilmiyor. Deklarasyonda Kürdlerin adı bile geçmiyor.

2 Aralık 200'de, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, (AGİT) Atina'da, Ermenistan ve Azerbaycan Dışişleri Bakanlarını buluşturdu. İki taraf arasındaki anlaşmazlıkla ilgili müzakereler yapıldı. Minsk Grubu Eş Başkanı ülkeler, Rusya Federasyonu, Fransa, ABD, Ermenistan ve Azerbaycan Dışişleri Bakanlarıyla bir toplantı gerçekleştirdi. Yukarı Karabağ sorununa, Ermenistan'ın, 1992'de işgal ettiği topraklardan çekilme sorununa bir çözüm aranıyor. Burada da Kürdlerin adına, haklarına, hukukuna hiç değinilmemiş olması, üzerinde durulması gereken bir olgudur. Belarus'un başkenti Minsk'te toplanıp Azerbaycan-Ermenistan anlaşmazlığına çözüm arayan devletlere Minsk Grubu ülkeler deniyor.

Kızıl Kürdistan sorununa biraz değinmekte yarar var. Hejarê Şamil, tarihçi, gazeteci, Letif Memmed Brûkî ile bir röportaj yaptı. Hejarê Şamil, Letif Memmed Brûkî'nin, Rusya ve Uluslararası Gazeteciler Federasyonu üyesi, *www.kurdist.ru* sitesinin genel yayın yönetmeni olduğunu belirtiyor. Bu röportaj, *Kafkasya Kürdistan'ı İdeası* başlığı altında 13 Aralık 2008'de *www.kurdistan-post.eu*'da yayımlandı; sitede hâlâ asılı duruyor. Röportajın, "Kafkasya Kürdistan'ı İdeası Kürdleri Birleştirebilir" şeklinde alt başlığı da var. Bu röportaj, Kızıl Kürdistan hakkında çok değerli bilgiler içeriyor.

Kızıl Kürdistan Özerk Bölgesi'nin 1923'te nasıl kurulduğu, 1929'da neden lağvedildiği, bu röportajda ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Bu özerk bölgenin lağvedilmesi, Ermenilerin, Azerilerin, bunların çıkarlarını koruyan ve savunan Stalin'in ve Mustafa Kemal'in isteklerinin çakışmasıyla olmuştur. Daha sonra, Kızıl Kürdistan Özerk Bölgesi'nde yaşayan Kürdler, 1930'larda ve İkinci Dünya Savaşı sürecinde Orta Asya'ya sürgün edilmişlerdir. Bugün, Kırgızistan'da, Türkmenistan'da, Kazakistan'da, Özbekistan'da Kürdler yaşıyorsa bu sürgünler nedeniyledir.

Kürdler, 1950'lerde, 1960'larda, 1970'lerde, 80'lerde, Erivan Radyosu'nun Kürdce yayınlarından dolayı her zaman, Ermenilere, Ermenistan'a şükran duymuşlardır ama Ermenistan'ın Kürd özerkliğini, Kızıl Kürdistan'ı hiçbir zaman istemediği bilinmelidir. Kürdler, Medler Dönemi'nden beri, daha eski zamanlardan beri bu bölgededir. Burası da Med İmparatorluğu'na bağlı bir bölgedir. Kürdlerin bu bölgedeki varlığı Türklerden de Ermenilerden de öncedir. XI ve XII. yüzyıllarda, bölgede Revadi, Şeddadi gibi, Kürd hükûmetleri vardı. Selahattin Eyyubi'nin bu bölgeden olduğu biliniyor. 1930'larda, Kürdlerin bu bölgeden Orta Asya'daki Federe Türk Cumhuriyetlerine sürgünleri, Kürdlere çok büyük bir darbe indirmiştir. Kalanlar da 1992'deki Ermenistan-Azerbaycan Savaşı sırasında, Kızıl Kürdistan topraklarından kovulmuşlardır. Bu işgalden sonra Ermeniler, yer adlarını tümüyle Ermeni adlarla değiştirmişlerdir. Kürdce olan adları yasaklamışlardır.

1980'lerin sonlarında, Perestroyka (yeniden yapılanma) ve Glasnost (açıklık, şeffaflık) Dönemi'nde, Stalin'in Orta Asya'ya sürgün ettiği halklar, kendi ülkelerine dönmeye başladılar. Kırımlılar da bunlardandı. Kırımlılar da İkinci Dünya Savaşı sırasında sürülmüşlerdi. Orta Asya'daki çeşitli cumhuriyetlere sürgün edilen Kürdler de temsilcileriyle Moskova'ya gittiler. Devlet Başkanı Gorbaçov'dan, kendi ülkelerine, Kızıl Kürdistan'a dönüşlerini sağlanmasını istediler. Gorbaçov bu öneriye sıcaktı ama Kürdlerin ülkelerinin önemli bir kesimi Azerbaycan işgali altındaydı. Sadece Azerbaycan değil Ermenistan da Kürdlerin dönüşüne, Kürdlerin

özerk bir bölgeye sahip olmasına karşıydı. Gorbaçov yönetimden ayrıldığında, Kürdlerin istekleriyle ilgili hiçbir gelişme olmamıştı.

Bugün, Ermenistan ve Karabağ arasında yer alan, Laçin, Kelbecer, Kubatlı, Zengilan, Cebrail, Zengezur'un bir kesimi, tarihte Kürdlerin yaşadığı topraklar olarak bilinmektedir. 1923'te, Kızıl Kürdistan Özerk Yönetimi bu topraklar üzerinde kuruldu. Bu özerk yönetim, yalnızca 1923-1929 yılları arasında yaşayabildi. Daha sonra, Orta Asya federe Türk Cumhuriyetlerine sürgünler yaşandı. Kalanlar da 1992 Ermenistan-Azerbaycan Savaşı sırasında ülkelerinden kovuldular. Bu Kürdler, Azerbaycan'ın çeşitli yörelerinde, sürgün hayatı yaşıyorlar. Azeri yöneticilerinin sık sık dile getirdikleri "kaçgunlar"ın büyük bir çoğunluğu bu Kürdlerdir. Tabii Azeri yöneticiler, "kaçgunlar" derken Kürd adını anmamaya büyük bir özen gösteriyorlar.

Ermenistan ve Azerbaycan'ın, "Bölge Ermeni'dir!", "Bölge Azeri'dir!" diyerek Kürdleri hiç anmadan, Kürd toprakları üzerinde böylesine çekişmeleri, dikkate değer bir süreçtir. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın arabuluculuğuyla Moskova'da, Ermenistan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanlarının toplanması, yayımlanan deklarasyonda Kürdlerin adının hiç anılmaması, Kürdlerin haklarından, hukukundan hiç söz edilmemesi, yine, üzerinde durulması gereken bir olgudur. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın (AGİT), Minsk Grubu devletlerinin, Ermenilerin işgal ettiği topraklardan söz ederken, geri çekilmelerinin gereği dile getirilirken bu toprakların aslında Kürdlerin yaşadığı topraklar olduğuna, buraların 1923-1929 yılları arasında Kızıl Kürdistan Özerk Yönetim olarak anıldığına hiç dikkat çekilmemesi, bu toplantılar sonunda yayımlanan bildirilerde, Kürdlerden hiç söz edilmemesi, uluslararası ilişkilere yön veren anlayışı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Uluslararası ilişkilere yön veren anlayış hâlâ, özgürlük, eşitlik, adalet gibi değerler değildir; kaba güçtür.

Kürdlere eleştiri

Kürdlerin bir kısmı, örneğin PKK, "Devlet baskı aracıdır,

onun için biz devlet istemiyoruz!" diyor. Federasyon istemediklerini vurguluyor. Devlet baskı aracıdır ama her şeyden önce devleti olmayan halklar üzerinde bir baskı aracıdır. Devletin ideolojik ve zorlayıcı baskı araçları, sistematik olarak devleti olmayan halklara karşı çalıştırılır. "Devlet, Türklere de baskı yapıyor." demek, Kürtlere yapılan baskıdan, zulümden dolayı devleti aklamak anlamına gelmektedir. Çorum'u, Yozgat'ı, Çankırı'yı, Kastamonu'yu vs. düşünelim. Oralar sıkıyönetimlerle mi idare ediliyor? Orta Anadolu'da, Batı Anadolu'da "faili meçhul" cinayetler var mı? Oralarda da insanlar kaçırılıp cesetleri birkaç gün sonra, şurada burada bulunuyor mu? Kaçırılan insanlardan hiç haber alınamaması oralarda da oluyor mu? Orta Anadolu'da veya Batı Anadolu'da, köylerin yakılması yıkılması, ormanların yakılması söz konusu mu? Örneğin Antalya'da, Bodrum'da, Çanakkale'de, ormanlar yandığı zaman, "Yüreğimiz yanıyor, ciğerimiz yanıyor!" deniyor ama Batı'da ormanlar yandığı zaman bunları söyleyenler, Kürd bölgelerindeki ormanları bizzat kendileri yakmıyorlar mı? Kürd köylülerinin yanan ormanları söndürmelerine engel olunmuyor mu? O zaman, "Devlet Türklere de baskı yapıyor." demek, devleti aklamak olmaz mı?

Orta Anadolu'da, Batı Anadolu'da JİTEM var mı? Buralarda da aileler yerlerinden, yurtlarından ediliyorlar mı? Bütün bunlar hep Kürdler için uygulanmıyor mu? Taş atan Kürd çocukları çok ağır ceza istemleriyle yargılanırken "Bir şehide karşı beş DTP'li öldürülmelidir!" sözü, ifade açıklaması olarak, ifade özgürlüğü olarak değerlendiriliyor. Kürdlerin taş atmaları, çocuk da olsalar ağır cezai yaptırımlarla karşılanırken Kürdlere taş atılmasının serbest olduğu ima ediliyor. Gerek polis gerek cumhuriyet savcılıkları gerek mahkemeler bu doğrultuda kararlar veriyor.

Dünyada da bu böyle. Sudan'daki sistematik zulüm, baskı, soykırım, Darfur'daki Fur halkı için yapılıyor. İsrail egemenliği altında yaşayan Filistinliler için de durdum budur. Günümüzde, devleti olmayan halkları yönetmek, ancak baskıyla, zulümle olabiliyor.

Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığının temel nedenlerinden

biri, Kızıl Kürdistan Özerk Bölgesi üzerindeki hak iddialarıdır. Her iki devlet de Kürd topraklarına sahip olmak için mücadele ediyor. Ortada neden Kürdler yok? Güçlü bir Kürd özerkliği olsa Stalin, Kürdleri sürgün edebilir miydi? Laçin, Kelbecer, Zengilan, Kubatlı, Cebrail, Zengezur gibi şehirlerde Kürdler yaşamlarını sürdürselerdi Ermenistan ve Azerbaycan Kürd toprakları üzerinde böylesine çekişebilirler miydi? Bu tür haksızlıkların yaşanmasına engel olmak için Kürdlerin de benzer bir siyasal yapıya ihtiyaçları yok mu?

Kürdler konusunda büyük bir unutma, unutturma söz konusu. Bunun çarpıcı örneklerinden biri herhâlde 1923-1929 Kızıl Kürdistan'dır.

Burada, bir konuya daha değinmek gerekiyor. Kürd sorunu konusunda Sovyetler Birliği eleştirildiği zaman, bu eleştiri komünizm düşmanlığı olarak algılanıyor. Bu algılama yanlıştır, yanlış bir değerlendirmedir. Doğru değerlendirme şu soruların gündeme getirilmesiyle olur: Sovyetler Birliği, neden mazlum Kürd halkı karşısında otoriter, totaliter, faşist yönetimlerle iş birliği yapmıştır? Neden mazlum Kürd halkının değil otoriter, totaliter, faşist yönetimlerin yayında yar almış; onların çıkarlarını savunmuştur?

İkinci-Azeri-Ermeni Savaşı

27 Eylül 2021'de başlayan, 9 Kasım 2021'de ateşkesle sonuçlanan son Azeri-Ermeni savaşında, Azerbaycan, kaybettiği alanları yeniden kazandı. Bu savaşta Türkiye, Azerbaycan'a maddi, manevi, siyasal, diplomatik, askerî her türlü yardımı yaptı. Ateşkes, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in aracılığıyla gerçekleşti. Doğal olarak Karabağ'ın asıl sahibinin Kürdler olduğu bu ateşkes sürecinde de söz konusu edilmedi.

Hejarê Şamil'in Kızıl Kürdistan kitabına sunuştan...
(*Kızıl Kürdistan*, Pêrî Yay., İstanbul 2010.)

Le Monde diplomatique Kurdî, 2021

RÖPORTAJLAR

YETİŞEN'İN İSMAİL BEŞİKCİ'YLE YAPTIĞI RÖPORTAJLAR -I
GAZETE DUVAR, 24 Eylül 2019

DUVAR – Kürt sorunu üzerine araştırmalar yapan ve bu konudaki çalışmaları nedeniyle hayatının uzun bir dönemini hapishanede geçiren sosyolog İsmail Beşikci resmî ideoloji kavramından hangi müzikleri dinlediğine, Kürtlerin tarihsel durumundan güncel siyasete birçok konudaki soruları yanıtladı. Beşikci, kayım atamalarının bir amacının Kürtlere siyaseti kapatmak olduğunu söyledi ve "Gerek Kürtlerin gerek muhalefet partilerinin siyaseti sürdürebilmek için, birlikte hareket etmeleri önemlidir." görüşünü dile getirdi.

Resmî ideolojiler nesnelliğe karşı illüzyon olarak da tanımlamıyor. Beşikci Hoca'yı nesnelliği arayan, uydurmalara karşı savaşan biri olarak tanımlayabilir miyiz?

Resmî ideoloji, herhangi bir ideoloji değildir. Devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideolojidir. Resmî ideolojiyi benimsemediğiniz, eleştirdiğiniz zaman idari ve cezai yaptırımlarla karşılaşmanız büyük bir olasılıktır. Toplumsal ilişkilerde nesnelliği aramak elbette çok önemlidir. Resmî ideoloji somut gerçeklikleri bastırarak, gizleyerek, saptırarak, tahrip ederek yeni bir gerçeklik yaratmaya çalışmaktadır. Bu, Kürd, Kürdistan sorununda, Ermeni soykırımı konusunda, Alevilik konusunda açıkça görülmektedir.

Resmî ideoloji, bilimsel düşünceye zıt bir düşüncedir. Bilimsel önermeler her zaman eleştirilebilir. Resmî ideoloji ise eleştiriye kapalı, donmuş bir düşüncedir. Dinî dogmalar ile resmî ideolojinin dogmaları arasında fark yoktur.

Resmî ideolojiyi bilim kavramlarıyla eleştirmek ile "Tanrılardan ateşi çalmak" eylemi arasında uygulama ve yarattığı sonuçlar itibarıyla nasıl bir bağlantı görüyorsunuz?

Noam Chomsky (d. 1928), çok önemli bir aydındır; çok önemli bir bilim insanıdır. ABD'de devlet politikalarını en etkili bir şekilde Noam Chomsky eleştirmektedir. Bu eleştirileri de sık sık yapmaktadır ama bu eleştirilerinden dolayı, ifadesinin alınması için emniyete, savcılığa vs. çağrılmamaktadır. Sabaha karşı evine baskın yapılıp kitaplarına, yazılarına el konulmamakta, gözaltına alınarak tutuklanıp cezaevine konulmamaktadır çünkü ABD'de resmî ideoloji diye anılan bir kurum yoktur. İfade özgürlüğü, ABD siyasal hayatında, basın ve bilim hayatında, düşün hayatında çok önemli bir kurumdur. Üniversitelerin, ABD'nin büyük, önemli bir devlet olmasında rolü büyüktür. Özgür eleştiri, üniversitede, basında, yargı organlarında çok etkili bir şekilde işlemektedir.

Edward Said (1935-2003), önemli bir aydın, önemli bir bilim insanıdır. 1990'larda bir gün Filistin'in Arap kesimini ziyaret ettiğinde çocukların, sınırda, dikenli tel örgülerde, İsrail tarafına taş attığına şahit olmuş. Edward Said çocukların bu eyleminden çok etkilenmiş. Çocuklar gibi kendisi de İsrail tarafına taş atmış.

Bazı Yahudiler, Edward Said'in bu eyleminin fotoğrafını çekmiş. ABD'deki Yahudi Lobisi, bu fotoğrafı da dilekçesine ekleyerek Edward Said'in çalıştığı California Üniversitesi Rektörlüğüne başvurmuş. Edward Said'i, teröre destek veriyor, terörü teşvik ediyor, teröristlere yataklık yapıyor, diyerek şikâyet etmiş. California Üniversitesi Rektörlüğü, üniversite senatosu bu şikâyeti incelemiş. Şöyle bir sonuca varmış: "Filistinli çocukların İsrail tarafına taş atması, ifade özgürlüğüdür. Çocuklar, İsrail'i sevmiyor; bu duygularını ve düşüncelerini de İsrail tarafına taş atarak gösteriyorlar. Çocukların bu eyleminden şiddet doğmaz. Bu tür bir taş atma, yakın tehlike de doğurmaz, uzak tehlike de doğurmaz. Üniversitemizin öğretim üyesi Edward Said'in eylemini de bu çerçevede değerlendiriyoruz."

ÖZGÜR ELEŞTİRİ KURUMSALLAŞMIŞTIR

ABD'de ifade özgürlüğü, özgür eleştiri kurumsallaşmıştır. Bilim hayatı, düşün hayatı ve basın hayatı için bu çok değerli, vazgeçilmez bir kurumdur.

1960'ları, Fransa'yı hatırlayalım. Jean Paul Sartre (1905-1980), Fransa'nın Cezayir'deki sömürge operasyonlarından dolayı Fransa'yı çok eleştiriyordu. Fransa'yı, Cezayir'de katillik yapmakla suçluyordu. "Hepimiz katiliz." adlı bir kitabı da var. Bu düşüncelerinden dolayı Jean Paul Sartre, De Gaulle'e (1890-1970) şikâyet edilmiş. "Jean Paul Sartre, yazılarıyla, açıklamalarıyla, eylemleriyle, Fransızların millî duygularını rencide ediyor. Fransa'yı küçük düşürüyor. Susturulması gerekir, hakkında soruşturmalar açılması gerekir, cezalandırılması gerekir vs." De Gaulle'ün bu şikâyetler hakkında söylediğini herkes biliyor; "Jean Paul Sartre Fransa'dır."

Resmî ideoloji ile entelektüellik ilişkisi konusunda da küçük bir değerlendirme yapma gereği vardır sanıyorum. Resmî ideoloji, demokratik olmayan devletlerde vardır. Az gelişmiş ülkelerde vardır. Resmî ideoloji, buralarda kurumlaşmıştır. Demokratik olmayan devletlerde, az gelişmiş ülkelerde resmî ideolojiyi eleştirmek, entelektüel olmanın en önemli niteliğidir. Resmî ideoloji eleştirileri ile entelektüellik arasında çok sıkı bir bağlantı vardır ama resmî ideoloji eleştirilerinin idari ve cezai yaptırımlar getirdiği de bilinmektedir. Bu bakımdan bu, bir yerde, "tanrılardan ateşi çalmak" gibi algılanabilir.

Entelektüel kimdir? Entelektüel, güçlünün, egemenin, muktedirin, hiçbir zaman duymak istemediği sözleri, risk alarak söyleyen kişidir. Entelektüel, demokratik olmayan toplumlar için çok önemli, vazgeçilmez bir kategoridir. Demokratik devletlerin, demokratik toplumların böyle bir kategoriye ihtiyacının olduğu kanısında değilim.

Hocam müzikten hoşlamıyor musunuz? Ne tür müzikleri dinliyorsunuz? Geçmişte ve günümüzde çokça dinlediğiniz bir sanatçı ya da müzik grubu var mı?

Gençliğimde, klasik Türk müziği de Türk halk müziği de klasik Batı müziği de ilgimi çekerdi. Bugün, Kürt müziği daha çok ilgimi çekiyor. Örneğin dengbejleri hoşlanarak dinliyorum.

Hocam hayatta sizin de keşkeleriniz var mı? Keşke şunu yapsaydım ya da yapmasaydım dediğiniz şeyler...

Ömrüm, kitap taşımakla geçti, hâlen de öyle... Zaman zaman, "Keşke bir arabam olsaydı daha rahat taşırdım." dediğim oluyor. Bu, 1960'larda mümkündü ama o zaman da sanıyorum araba, çok önemli bir ihtiyaç değildi.

Yazar, sanatçı ve bilim insanlarının aile yaşamları genelde çalkantılı oluyor. Siz bu süreci nasıl yaşadınız?

Bu konuda haklısınız. Benim de özellikle Kürdler konusunda yazmam hiç istenmedi. Özellikle cezaevlerinden çıkışlardan sonra bu hatırlatılıyordu. Hem eşim Leman hem de İskilip'teki yakınlar bunu ifade ediyorlardı. Bütün bunlara rağmen, özgürce yazmam ve yayımlamam engellenmedi.

Kürdlerin ulusal haklarına kavuşması, Türkiye'nin demokratikleşmesi konularında 60 yıllık bir mücadele tarihiniz var. Bu mücadele sürecinde sizde iz bırakan Kürt şahsiyetlerinden bize bahseder misiniz?

Bu mücadele sürecinde pek çok Kürd şahsiyetin, ahlaki, Kürdi ve Kürdistani duruşu, mücadelesi beni etkilemiştir. Bunları isim olarak her zaman sayabilirim. Burada buna gerek görmüyorum ama Evdilselam Barzanî'nin, Mele Mistefa Barzanî'nin, Abdurezaq Bedirxan'ın, Qazî Mihemed'in ahlaki duruşu, Kürdi ve Kürdistani bilinçleri, mücadeleleri beni her zaman etkilemiştir.

Abdüsselam Barzanî'nin eylemi mi, mücadele biçimi mi yoksa kişilik duruşu mu?

Evdilselam Barzanî (1868-1914), çok önemli bir mücadele insanıdır. 1907'de, Kürdlerin millî haklarının elde etmek için Osmanlı Sarayı'na, Padişah İkinci Abdülhamid'e başvurması çok önemli bir faaliyettir. Öbür bazı aşiretlerin de imzaladığı bu dilekçede, Kür-

dcenin Kürdistan'da resmî dil kabul edilmesi, Kürdistan'da eğitim dilinin Kürdce olması, Kürdistan'a Kürd valiler, Kürd kaymakamlar tayin edilmesi, Kürdistan'dan toplanan vergilerin Kürdistan'da harcanması gibi istekler yer alıyordu.

Bu başvurudan dolayı, Osmanlı'nın Şêx Evdiselam Barzanî'ye savaş açtığı, üzerine ordular gönderdiği de biliniyor. Daha önceleri, örneğin 28 Şubat 2017 de yayımlanan "Üç Kürd" başlıklı yazıda bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgiler var.

1960'LARDAN GÜNÜMÜZE KÜRD TOPLUMUNDA ÇOK BÜYÜK DEĞİŞİKLİKLER OLMUŞTUR

Alan çahşması yaptığımz tarihteki Kürd toplumu ile bugünkü Kürd toplumunun ulusal bilinç, sosyal yaşam, kültürel ve dilsel gelişimi açısından nasıl bir farkhhk gözlemliyorsunuz?

1960'lardan günümüze Kürd toplumunun ulusal bilincinde, toplumsal yaşamında, kültürel ve dilsel gelişiminde çok büyük değişiklikler olmuştur. Bu uğurda çok ağır bedellerin de ödendiği yakından biliniyor. Bütün bunları dikkate alarak 1960'lardan günümüze çok önemli, olumlu değişmelerin olduğunu söyleyebilirsiniz. Ödenen bunca bedel karşılığında kazanımların çok az olduğunu da söyleyebilirsiniz. Her iki görüş için de anlamlı kanıtlar ileri sürebilirsiniz. Kişisel kanım, 1960'lardan günümüze, değişimin olumlu ve önemli olduğu yönündedir.

Üniversitede araştırma görevlisi olarak çahşmaya başladığımz 1960'larda olaylara bakış açımzın daha farkh olduğu görülüyor. Düşüncelerinizdeki bu evrimsel değişimi nasıl değerlendiriyorsunuz? "Doğu Anadolu'nun Düzeni" ile "Uluslararası Sömürge Kürdistan" örneğinde olduğu gibi.

Fark etmişsinizdir, 1971'den önce yayımlanan yazılarla, kitaplarla 1971'den sonra yayımlananlar arasında çok büyük fark vardır. İçerik olarak dile getirilmeye çalışılan temel düşünceler bakımından da çok büyük farklar vardır. Örneğin *Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller* kitabıyla *Devletlerarası*

Sömürge Kürdistan kitabı arasında bu yönlerden çok büyük farklar vardır.

Bu çerçevede, "Yazarın düşüncesi neden köklü bir değişime uğramış?" sorusu çok önemlidir. 12 Mart 1971 Rejiminde, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesinde yapılan duruşmalar, bu bakımdan çok önemlidir. Askerî savcıların iddianameleri, bu iddianamelere verilen cevaplar sürecinde, zihinlerde çok büyük değişiklikler olmuştur.

12 Mart Rejimi, Kürdlerin, Kürdistan'ın tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kürdler, ilk defa, devletin inkâr söylemine karşı toplu olarak çok güçlü bir direnç oluşturmaya başlamışlardır. 1969-1970 yıllarında, Antalya Mahkemesinde bazı arkadaşlar devletin inkârcı söylemine karşı bir tutum geliştirmeye çalışmışlardır ama bu kişisel bir tutumdur. 12 Mart Rejimi'ndeyse *toplu bir tutum* vardır.

İsmail Beşikci Vakfı pratik olarak ne tür çalışmalar yürütüyor?

Her şeyden önce İstanbul Beşikci Vakfı (İBV) Kütüphanesi'nin yaşama geçirilmesi çok önemlidir. Yirmi bine yakın kitap, üç yüz ciltten fazla gazete, dergi... Daha geniş bir mekâna gereksinim duyulduğu için arşiv henüz oluşturulamadı.

Vakıf, bugüne kadar birçok kitap yayımlamıştır. Kitap yayını da önemlidir. Her ne kadar, son yıllarda yayım konusunda bir duraklama olmuş ise de yayın faaliyetinin sürdürülmesi önemlidir.

İBV çerçevesinde *Kürt Tarihi* dergisinin yayımı da devam etmektedir. Davetler üzerine, İBV olarak dünyada birçok ülkeye gidilmiş konferanslar verilmiştir. İstanbul'da ve Vakfın Diyarbakır şubesinde, periyodik konferanslar vardır. "Sertifika Programları" vardır.

Kürdistan'ın güneyinde, Hewlêr'de, *Weqfa Îsmaîl Beşîkcî* kurulmuştur. Bu, İstanbul'daki İBV'nin bir şubesi değildir. Kürdistan Hükûmeti'nin kendi yasaları çerçevesinde kurulmuş bir vakıftır fakat İBV'nin Mütevelli Heyeti'nde yer alan iki kişi, Hewlêr'deki vakfın da yöneticileri arasındadır. Böylece iki vakıf arasında eşgü-

düm de sağlanmaktadır.

Dihok Üniversitesinde de "Beşikci Center" adıyla "İsmail Beşikci İnsanlık Araştırmaları Merkezi" kurulmuştur. Bu merkez, İstanbul'daki İBV ile sıkı bir iletişim içindedir.

Kürd ve Kürdistan sorununda İbrahim Kaypakkaya Türkiye solundan farklı bir bakış açısına sahipti. Daha 24 yaşında iken Kemalizm ve Kürdistan sorunu üzerine doğru tespitlerde bulundu. Buna rağmen görmezlikten gelindi. Siz hemşerinizi eserlerinizde neden hiç anmadınız?

İbrahim Kaypakkaya ile ilgili olarak dile getirdiğin düşüncelerde haklısın. Bazı yazılarda, kitaplarda, İbrahim Kaypakkaya'dan söz edilmiştir ama bunlar şüphesiz yeterli değildir. Şurası çok açıktır: İlerde, Türkiye'de düşünce tarihi üzerinde çalışanlar, resmî ideoloji üzerinde, resmî ideoloji eleştirileri üzerinde çalışanlar, Kürd, Kürdistan sorunu üzerinde çalışanlar, İbrahim Kaypakkaya'ya şüphesiz yer vereceklerdir.

"Bazı yazıları" nerede bulabiliriz?

Örneğin, Şiizm başlıklı yazıda ("nerinaazad.org", "kurdistan-post eu"- 22 Ocak 2018) bu konuyla ilgili bir satır var. Ben interneti kullanmakta becerikli değilim. Bazen kendi yazılarımı bulamıyorum. İbrahim Kaypakkaya adının geçtiği bir iki satırın, bir paragrafın yer aldığı yazılar var ama kolayca bulamıyorum. Siz internet kullanımında çok daha beceriklisiniz. Beşikci'nin bu yazılarını siz de bulabilirsiniz.

Hocam, biraz da günceli konuşalım. Kayyum atamaların nasıl değerlendiriyorsunuz? Kürtler için legal siyaset bitti mi ya da bitirilmek mi isteniyor? HDP "Sine-i Millete" dönmeli mi?

Kayyım atamalarının Kürdlere siyaseti kapatmak gibi bir amacı vardır. Aslında, bunu, Türkiye'nin geneliyle ilgili olarak değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan gerek Kürdlerin gerek muhalefet partilerinin siyaseti sürdürebilmek için birlikte hareket etmeleri önemlidir. Seçimleri, seçim sonuçlarını değerli kılabilmek, seçim

sonuçlarına uygun bir şekilde tavır ve davranış göstermesini sağlayabilmek için birlikte mücadele elbette çok önemlidir. CHP'nin, öbür muhalefet partilerinin bu konudaki rolü büyüktür.

AİLELER ÇOCUKLARINI DEVLETTEN SORMALI

Diyarbakır'da HDP önünde "PKK çocuklarımızı dağa kaçırmış." diyerek bazı anneler oturma eylemi düzenliyorlar. Devlet de açık bir destek veriyor. Bu eylemini nasıl değerlendirmek gerekiyor? Kürtler bu olayı nasıl okumalı?

Bu annelerin çocuklarını HDP'den sormaları, HDP binaları önünde oturmaları yanlış. Bu anneler yanlış yerde oturuyorlar. Çocuklarını, devletin emniyet birimlerinden sormaları, o binaların önünde oturmaları gerekir. Örneğin PKK/KCK'nin elinde esir olan askerler var. Bu askerlerin aileleri de çocuklarını, HDP'den soruyor. Hâlbuki bu ailelerin, çocuklarını devletten sormaları, devletin binalarının önünde oturmaları gerekir.

Bir umut olarak sizce Ortadoğu'ya, Kürdistan'a sükûnet, barış gelecek mi?

Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesinin, parçalanmasının, paylaşılmasının bir amacı da Ortadoğu'da, Yakın Doğu'da, her zaman, huzursuzluğun egemen olmasını sağlamaktı. Dönemin emperyal güçleri olan İngiltere ve Fransa, huzursuzlukları giderme istendiğinde her zaman kendilerinin varlığını sağlayabileceklerdi. Kürdlerin, bölünmenin, parçalanmanın, paylaşılmanın bilincinde olması, buna göre tavır, davranış sergilemesi önemlidir. Kürdlerle, Kürdistan'la ilgili gelişmelerde şunu görüyoruz: Ne zaman Kürtlerle ilgili olumlu bir gelişme olmuşsa bu gelişme, şu veya bu şekilde darbelenmiştir. Şunu da görüyoruz: Bütün bu zikzaklı gelişmelere rağmen, Kürdler, Kürdistan bir parça daha ilerlemiştir. Barış arayışları da bu süreç içinde sürecektir. Kürdler, Kürdistan örneğin altmış yıl öncesine göre çok ileri, olumlu bir aşamadadır. Bu durumun gelecekte çok daha olumlu bir seyir izleyeceği kanısındayım.

HÜYLA YETİŞEN'İN İSMAİL BEŞİKCİ'YLE YAPTIĞI RÖPORTAJLAR -II

ÇERKESLER ÜZERİNE, Nêrîna Azad, 18 Ekim 2018

1864, Türkiye'de genel olarak Çerkesler olarak bilinen, Kuzey Kafkas halklarının anavatanlarından ayrılışının, sürgün ve soykırımının atfedildiği yıldır.

Ülkeleri istila edilmiş halkların edindikleri tutum ve davranış özelliklerini değerli bilim adamı, Sosyolog İsmail Beşikçi'ye sorduk.

***

Hocam merhaba, sizinle daha önce birkaç kez Kürdler üzerine söyleşiler yapmıştık. Bu defa sorularımı Türkiye'de ağırlıklı olarak Çerkesler olarak bilinen Kuzey Kafkasya halkları üzerine yöneltmek istiyorum. Ancak toplumlaı tarihi ve önemi nedeniyle bu sorumu biraz uzun tutacağım.

Rus tarihi 13. yüzyılda Kiev Knezliği (beyliği) ile başlıyor. O da Moğolların istilasına uğrayarak yıkılıyor. 150 yıl sonrasında da Moskova Knezliği ile başlayan ve 16. yüzyılda Rus Çarlığı ile devam eden bir Rus tarihi var.

Umulmadık bir biçimde gelişen ve genişleyen Ruslar 1900'lü yılların başlarında Orta Asya, Kırım, Balkanlar'ı işgal ederek bir imparatorluk olarak Muş-Bingöl'e kadar iniyor. Bazı yerlerde geri çekilmeler olsa da bununla da yetinmeyerek Ekim devrimi ile dünya karasının üçte birine hâkim oluyorlar. Ve bugün Rusya Federasyonu, Putin ile dünyanın süper gücü.

HY- Sizce Ruslar hangi stratejiyle bugünün süper gücü hâline geldiler? Kuzey Batı Kafkas halklarından Adigeler, Abhaz ve Abazalar ne tür yanlışlar yaptılar da yok olma durumuyla karşı karşıya kaldılar?

Bu sorular bilgi yüklü. Benim vereceğim cevaplar bu kadar bilgi yüklü olmayabilir. Aslında, bu sorulara cevap vermekten çok, içinde bu sorulara da cevap veren bir makale okumayı daha çok tercih ederdim ama eksik bilgilerime rağmen bu sorulara cevap vermeye çalışacağım.

Önce, edebiyatta, kültürde, Slav halklarının kardeşliği gelişen duygular, giderek Panislavizm akımını yaratmıştır. Kırım Savaşı olarak anılan 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Panislavizm akımı çok güçlenmiştir.

Ruslar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Doğu Slavları grubu içinde yer alır.

Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Batı Slavları grubunda yer alır.

Hırvatlar, Sırplar, Boşnaklar, Slovenler, Bulgarlar, Makedonyalılar, Karadağlılar Güney Slavları grubunda yer alır.

XIX. yüzyılın ortalarından sonra, Rusların bütün bu Slav grupları üzerindeki etkinliği çok büyüktür. Panislavizm akımı, Rusların liderliği altında gelişmektedir. Bu bakımdan, Çarlık Rusya'sı, imparatorluğun batı taraflarında çok kolay genişleyebilmiştir.

Rus İmparatorluğu'nun Asya'da gelişmesi ise kanımca coğrafya ile ilgilidir. Nüfusun yoğun olmadığı, daha çok kırsal alanlarda yayıldığı alanlardır. Bu alanlarda, haklar arasında çeşitli nedenlerle çıkan çatışmalar da vardır. Bu çatışmalardan yararlanıp halklara bazı özerklikler tanıyarak bütün bu alanları ordu ve polis gücüyle fethetmek kolaylaşır.

Milliyetçilik, *"Üzerinde yaşadığımız bu topraklar, atalarımızdan bize mirastır. Bu toprakları biz yöneteceğiz. Bu bakımdan, hiçbir güce vergi de vermeyiz, asker de vermeyiz."* gibi duygularla ve düşüncelerle başlıyor. Empoze edilen dile karşı ana dilinin yaşaması, yaşatılması konusunda da direnç var. Bu duyguların ve düşüncelerin birikmesi, önce toplumsal daha sonra da siyasal bir hareket başlatıyor. Bağımsızlık, devletleşme, bu sürecin gelişmesi sonunda oluşuyor. Çerkeslerde bu duyguların, düşüncelerin yeterince oluşmadığı, yerinde ve zamanında oluşmadığı anlaşılıyor.

1700'lü yıllardan başlayıp 1800'lü yılların ortasına kadar süren süreçte Kafkas halklarından 2,5 milyon insanın Osmanlı topraklarına sürüldüğüne ilişkin veriler var. Yoğunlukla Kuzey Batı Kafkas halklarının (Adigeler, Abhaz, Abaza ve Ubih) Osmanlı topraklarına sürülmesinin nedeni nedir? Osmanlılar Kuzey Kafkas halklarını neden kabul ettiler?

Osmanlı topraklarına Kafkas halklarının sürgünü 1864'te başladı. Sadece Osmanlı topraklarına değil Sibirya'ya sürülen Çerkesler de oldu. Sibirya'ya Çeçen ve İnguş sürgünü II. Dünya Savaşı'nda gerçekleşti. Osmanlı topraklarına Çerkesler iki ana kol hâlinde girdiler. Karadeniz yoluyla (Karadeniz kıyısındaki birçok yerden sürgün yolculuğu oldu. Tuapse, Soçi vd.) ve Balkanlar yoluyla... Balkanlar'a yerleşimde de Hristiyan nüfusa bariyer olma durumu vardı. İstanbul-Marmara çevresi yerleşimde de saray muhafızlığı durumu Çerkeslerin kendi yurtlarından devlet terörüyle koparılıp dünyanın dört tarafına savrulmaları, etnik temizlik çerçevesinde değerlendirilebilir.

Osmanlı, Çerkesleri, doğuda Ermeniler ve Kürdler arasına dağınık bir şekilde yerleştirdi. Batı ve Orta Anadolu taraflarında Çerkesleri, yine dağınık bir şekilde Rumlar ve Türkler arasına yerleştirdi. Hiçbir alanda Çerkeslerin çoğunluk oluşturmamasına özen gösterdiler.

Doğuda, Ermenilere karşı Müslüman nüfusu arttırmak, Osmanlı için önemli bir çabaydı. Yine doğuda, Ermenilere ve Kürdlere karşı bir denge oluşturmaya çalışmak, Çerkeslerin Osmanlı topraklarına kabul edilmesinde önemli olmuştur. Batı ve Orta Anadolu taraflarında da Rumlara karşı, daha doğrusu Hristiyanlara karşı Müslüman nüfusu artırmak, Osmanlı için önemliydi. Çerkeslerin Müslüman olmalarının, Osmanlı ülkesine kabul edilmelerinde önemli rol oynadığı kanısındayım. Çerkesler, dağıtılarak Anadolu'nun her tarafına yerleştirildiler.

Topraklarından sürülen Kuzey Kafkas halklarından bazı kişiliklerin daha sonra Osmanlı toprakları içinde yaşayan diğer halkların im-

hasında öncülük ettiğine ilişkin bazı tarihsel veriler var. Örneğin İsmail Beşikçi Vakfı tarafından 2015'ta yayınlanan "Yüzyılhk Ah, Toplumsal Hafızamın İzinde, 1915 Diyarbekir" isimli kitapta Ermeni Soykırımm yöneten Dağıstanlı Diyarbekir Valisi Dr. Reşit'ten söz ediliyor.

Saddam Hüseyin'in de 1988 Enfal Kürd katliamında Filistinlileri kullandığı biliniyor.

Katliama uğrayan halkların bireyleri neden başka halkların katliamında, yurtlarından sürülmesinde öncülük rolü oynuyor? Bunun psikolojik, toplumsal dayanakları nedir?

Yine, İBV tarafından yayınlanan Cemal Temel'in "1916 Kürd Tehciri" adlı kitabında,1915 Ermeni Soykırımından sonra 1916'da 800 binden fazla Kürd'ün tehcire uğradığım, Ermenilerden ve Kürdlerden boşalan coğrafik alanlara Kafkasya ve Balkanlar'dan göçertilen Türk kökenlilerin yerleştirildiğinden bahsediliyor. Kitapta Yaşar Kemal ve Ruhi Su'nun ailelerinin de tehcire uğrayan aileler arasında olduğundan söz ediliyor. Sizce Kuzey Kafkas halkları bu tarihi gerçekliğin bilincinde midir?

Yerlerinden, yurtlarından devlet terörüyle koparılıp dünyanın her tarafına savrulan bu halklar, topraklarını, evlerini barklarını, çoğu zaman ailelerini kaybetmişlerdir. Bu bakımdan çok yoğun travmalar yaşamaktadırlar. Psikolojilerinde büyük kırılmalar söz konusudur.

Böylesine ruhsal durumlar içinde olan bu halka, bu kişilere, ailelere Osmanlı ilgi göstermiştir. Onlara yer yurt sağlamış, toprak vermiştir. Üretim araçları edinmelerine yardımcı olmuştur. Böylece sürgün olan bu halklar, kaybettiklerinin bir kısmını Osmanlı ülkesinde bulmuş olmaktadırlar. Kendi topraklarında kaybettiklerinin çok azını bile bulmuş olmaları, Osmanlı yöneticileri tarafından ilgi görmeleri, onları, Osmanlı'ya sıkı bir şekilde bağlamıştır. Artık, gidecek, sığınacak, başka bir yerleri yoktur. Bu bakımdan Osmanlı'nın her dediğini yapar duruma gelmişlerdir. Bunu, "Osmanlı'nın kılıcı olmak" şeklinde değerlendirmek mümkündür

Batı toplumunda Kürd ve Ermeni tarihini inceleyen çokça araştır-

maca var. Ancak Çerkes tarihini inceleyen Batılı çok az toplum ve tarihçi bilimci var. Batılılar neden Çerkes toplumunu ve tarihini pek incelemiyor, inceleme gereğini duymuyor?

Kuzey Kafkas halkları dillerinin yaşaması, yaşatılması konusunda yoğun bir çaba içinde olmalıdır. Kuzey Batı Kafkasya halklarından Adigeler, Abhazlar, Abazalar, Ubihler ve Kuzey Doğu Kafkasya halklarından Çeçen ve İnguşlar, Karaçay-Balkar ve Dağıstan-Osetliler destanları konusunda bilgi sahibi olmaları gerekir. Bu halklar önce kendileri tarihsel ve toplumsal gelişmeleri incelemelidir. 1864'teki Osmanlı topraklarına sürgün, sürgünlerin nasıl yaşandığı, sonuçları vs. önce bu halklar tarafından incelenmelidir. Ondan sonra Batılılara, *"Neden Çerkesleri incelemiyorsunuz?"* şeklinde bir soru sormak anlamlı olabilir.

Çerkes Ethem olayını nasıl değerlendirmek ve görmek gerekiyor?

Kanımca, Çerkes Ethem'i, Teşkilat-ı Mahsusa'da çalışan Çerkeslerden farklı değerlendirmek gerekir. Çerkes Ethem'de, ileride Çerkesliği gündeme getirecek bir potansiyel sezilmiştir. Mustafa Kemal, Çerkes Ethem'deki bu potansiyeli sezmiş ve işin başında onu imha ederek böyle bir sürecin yaşanmasını engellemiştir.

1920 yıllarında Çerkes Ethem'in de halkından bazılarına zulüm yaptığı biliniyor. Bu elbette dikkatlerden uzak tutulamaz ama Çerkes Ethem'de bir Çerkeslik potansiyelinin var olduğu da söylenebilir. Dönem, özellikle Rusya'da, *ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı*nın en çok konuşulduğu bir dönemidir. Bu tartışmaların, Çerkes Ethem'i de etkilediği söylenebilir. Çerkes Ethem'in, Çerkesliği de Çerkeslerin hakları ve özgürlüklerini de gündeme getirmek gerekir anlayışına sahip olduğu söylenebilir.

Bir Anı...

Yıl 1989. Mayıs sonları olabilir. Ankara'da tesadüfen Çerkes bir arkadaşa rastladım. Bu arkadaşla, Sakarya Cezaevi'nde beraber kalmıştık. Bu arkadaş, bana ara sıra, *Nartların Sesi* gibi, Çerkeslerin yayımladığı bazı dergiler verirdi.

Arkadaş, bana: *"Çerkesler, birkaç gün sonra, Ankara'da, Çerkes-*

lerin anavatanlarından sürgün edilmelerinin 125. yılını anacaklar. Bir hafta sürecek, akşamları gerçekleşecek bu konferanslarda, Çerkes toplumunu, çeşitli sorunlarını görüşecekler. Bu toplantılara sen de katılsan iyi olur." dedi.

Çerkes Sürgünlerinin 125. Yılı Anma Toplantıları bir hafta sürdü. Toplantılar, Ankara'da, Ulus'ta, Yüzüncü Yıl Çarşısı'nda, belediyenin bir salonunda yapılıyordu. Toplantılar, akşam saat 20.00'de başlıyor; 23.00-24.00'e kadar devam ediyordu. Her akşam Çerkeslerle ilgili farklı bir konu konuşuluyordu.

İlk akşam çok kalabalıktı. Büyük salonda, belki beş yüz altı yüz konuk vardı ama her taraf tıklım tıklım doluydu. İlk akşam, o salona arkadaşla beraber geldim. Arka sıralarda boş bir yer buldum. Oraya oturdum. Arkadaşın görevi vardı. Ben oturduktan sonra o ayrıldı.

Bu toplantıda öce altı yedi kişilik bir divan seçildi. Bir hafta sürecek toplantılarda yapılacaklar anlatıldı. Divana seçilenlerin hepsi de Çerkes'ti. "Ürdün'den ... Çerkes...", "Almanya'dan... Çerkes...", "Abhazya'dan... Çerkes..." vs. Bu sırada, zihnimde, Kürdler böyle bir toplantı yapsalar divana kimleri seçerlerdi, divan başkanı kim olurdu, düşünceleri oluştu. Divan başkanlığına muhakkak bir Türk'ü seçerlerdi, düşüncesi aklımdan geçti.

Daha sonra, bu toplantıların düzenlenmesinde emeği geçenlerden söz edildi. Bu adlar arasında devlet bürokrasisinde görev alanlar da vardı. Hatta Emniyet Müdürlüğü'nde görev alan bürokratlar da vardı. Bu da benim için çok şaşırtıcıydı. Devlet bürokrasisinin çeşitli kademelerinde görev alan Kürdler olabilir. Onlar değil böylesi bir toplantının düzenlenmesinde görev alsınlar, bu toplantıları izlemeye bile gelemezler.

Konuşmalar, Çerkesce ve Türkçe yapılıyordu. Konuşmalar sık sık tercüme ediliyordu.

İkinci akşam da kalabalıktı. Her taraf doluydu ama ilk akşamki gibi tıklım tıklım dolu olma durumu yoktu. Bu toplantıları bir hafta süreyle her akşam izledim. Üçüncü, dördüncü akşamlarda konukların sayısı azalmaya başlamıştı. Bu toplantılarda yapılan

konuşmalarda *"büyüklerimiz"* sözcüğü çok geçiyordu. *"Büyüklerimizin dediği gibi", "saygın büyüklerimizin düşündükleri gibi"* ifadeleri dikkat çekiyordu. Genç Çerkesler de böyle konuşuyorlardı.

Beşinci akşam, konuk sayısı epeyce azalmıştı. Ben de kürsüyü, konuşmacıları daha iyi görebilmek için ön sıralarda oturmaya başladım. Aslında birinci, ikinci sıralarda da çok boş yerler vardı.

Bu toplantıları düzenleme komitesinde yer alanlardan biri, beni üçüncü sırada oturur görünce çok yadırgadı. Meğer o kesimler protokolmüş, boş da olsa öyle kalmalıymış. Altıncı gece konuk sayısı epey azalmıştı. O akşam toplantının sonlarına doğru, konuklara, küçük kâğıt bardaklarda, *"Çerkes içkisi"* olarak takdim edilen bir içki ikram edildi. Ben de aldım. Son gece, yedinci gece, konuk sayısı artmıştı ama birinci, ikinci, üçüncü... gecedekiler gibi değildi. Sahnede, eni, boyu, yüksekliği otuz cm civarında olan otuz kadar kutu vardı. Kutular, kırmız, yeşil, pembe, mor, mavi, sarı renkli jelatin kâğıtlara sarılmıştı. İçlerinde ne olduğunu bilmiyordum. Bunların hepsi Çerkeslere dağıtıldı. 'Ürdün'den, ABD'den, Arjantin'den gelen Çerkes vb. Çerkesler için şöyle şöyle çalıştı vs. Acaba böyle bir program sonunda Kürdler armağanlar dağıtsalardı kimlere verirlerdi? Herhâlde en çoğunu Türklere verirlerdi. Türklerden sonra kimler varsa Almanlar, Araplar vs. onlara verirlerdi. İkisini üçünü de Kürdlere verirlerdi, düşüncesi aklımdan geçti. Kürdlerin bir kısmı buna enternasyonalizm diyorlar. Hâlbuki burada biraz kendisine yabancılaşma var, biraz da laubalilik var. Kendi özüne yabancılaşarak enternasyonalizm olur mu? Çerkeslerin, *"büyüklerimiz"* söylemiyle görüş açıklamalarını doğru bulmuyorum ama Çerkeslerin kendilerine yönelik tutumlarını daha saygın buluyorum.

Bu söyleşi, Kuzey Batı Kafkasya Adige halklarından babam Mehmet Yetişen'in şahsında topraklarından zorla sürülüp sürgün edilen, talan ve katliamlara uğrayan tüm Kafkas halklarına bir vefa borcu olarak okunmalı.

KÜRT İSLAM'I, ARAP VE TÜRK İSLAM'INDAN ÇOK FARKLIDIR

Kürt Araştırmaları dergisi

Röportaj: Fırat Aydınkaya

Soru: *Kürtlerin çoğunluğunun yüzyıllardır iman ettiği Sünnî teolojiyi yani Kürt İslam'ını başka halkların iman edip yaşadığı diğer İslami inanışlarla mukayeseyle başlayalım isterseniz. Kürt İslam'ı dediğimiz teolojik inanışın diğer İslam inanışlarından nasıl bir farkı var? Özellikle Arap İslam'ı ve Türk İslam'ı ile kıyas yaparsak Kürt İslam'ının ne tür bir özgünlüğü var?*

İ. Beşikci: Kürd İslam'ıyla, Türk İslam'ı, Arap İslam'ı ve Fars İslam'ı arasında çok büyük bir fark vardır. Özellikle Kürd İslam'ıyla, Türk İslam'ı ve Arap İslam'ı arasındaki fark çok büyüktür. Kürdler İslamiyet'in tebliğ edilmesinde Araplardan ve Türklerden daha fazla rol almışlardır. İslam'ı, Malezya'ya, Endonezya'ya kadar götürenler, daha çok Kürd tüccarlardır. Araplar ve Türkler ise İslamiyet'i, kendi millî çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. İslamiyet'e, kendi millî çıkarlarını geliştirecek şekilde içerik vermeye çalışmışlardır.

İttihat ve Terakki'nin ana ideolojisi Türkçülüktü. Ama bu Türkçü anlayışın en büyük dayanağı İslam'dı. Cumhuriyet, İttihat ve Terakki'nin bu anlayışını daha kararlı, daha sistematik bir şekilde uyguladı. Devlet, Kürdler, Kürd olmaktan ve Kürd toplumu olmaktan doğan haklarını gündeme getirdikleri zaman, "Kavmiyet gütmek İslam'a aykırıdır." şeklinde bir görüş geliştirdi. 1984 ortalarında, gerillanın gelişmesini hatırlayalım. Kürdlerin yaşadığı bütün alanlara, uçaklardan *Kur'an* ayetleri, hadisler atılıyordu.

Saddam Hüseyin, 1983 yılında başlayan, 1988'de doruk noktasına ulaşan Kürd soykırımını *Enfal* adı altında yürütüyordu. *Enfal*,

Kur'an'ın bir suresiydi. 16 Mart 1988'i hatırlayalım. İslam Konferansı örgütü Kuveyt'te toplantı hâlindeydi. Sonuç bildirgesinde bu soykırıma karşı hiçbir tepkisi olmadı. Bulgaristan'da, Türklere zorla Bulgar isimleri verilmesinden dolayı Bulgaristan Hükûmeti kınanıyor, eleştiriliyordu ama Kürdistan'da, Kürdlere uygulanan soykırım bilmezlikten, duymazlıktan geliniyordu. 16 Mart 1988... Yasser Arafat o günlerde ABD'deymiş. Bir ABD'li gazeteci Yasser Arafat'a soruyor: "Saddam Hüseyin Kürdlerin üzerine, Halepçe'de zehirli gaz attı. Bu konuda ne diyeceksiniz?' Cevap şudur: "Saddam Hüseyin onlara gül mü atacaktı?"

***Soru**: Kürt İslam'ının genel karakterinin "anti kolonyal" bağlama sahip olmamasını neye bağlıyorsunuz? Nispeten "anti kolonyal" bağlam içinden konuşan Barzan, Nehri, Septi gibi istisnai ekolleri saymazsak Kürdistan'da, Latin Amerika'dakine benzer bir sol ilahiyatın yani "Kurtuluş Teorisinin" gelişmemesini neye bağlıyorsunuz?*

Bu, Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesiyle, parçalanmasıyla, paylaşılmasıyla çok yakından ilgili bir sorundur. Kürdistan, Kürdler, 1920'lerde, Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmıştır. Dönemin iki emperyal gücü, Yakın Doğu'nun, Ortadoğu'nun iki köklü devletiyle yani Türk, Arap ve Fars yönetimleriyle iş birliği ve güç birliği yaparak bu süreci gerçekleştirmişlerdir.

Bu hangi dönemde gerçekleştirilmiştir? Bu, *ulusların kendi geleceklerini tayin hakkı* ana ilkesinin, Sovyetler Birliği'nde, Lenin, Stalin, Troçki tarafından ve ABD'de Başkan Wilson tarafından en hararetli bir şekilde savunulduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Asya'da, Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da, bu ana ilkenin coşkulu bir şekilde savunulduğu, yaşama geçirmek için çok büyük çabalar harcandığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir.

Bu konuda, dönemin emperyal güçleri, İngiliz ve Fransız politikalarıyla, Sovyetler Birliği politikaları arasında ciddi bir fark yoktur. Her iki taraf da Kürdlerin, Kürdistan'ın bölünmesinin, parçalanmasını, paylaşılmasını, desteklemektedir. Her iki taraf

da Kürdistan'ın bir statü elde etmesine karşı çıkmaktadır. Her iki taraf da Kürdlere karşı Türkiye'yi, İran'ı, Irak, Suriye gibi manda (sömürge) devletleri desteklemektedir. Bu süreçte Kürdlerin büyük bir zaaf yaşadığı, elbette gözden ırak tutulmaması gereken bir konudur.

Sömürge, çok alt düzeyde de olsa bir statüdür. Kürdistan sömürge bile değildir. Kürdistan'ı Afrika sömürgeleriyle, Filistinli Arapların hareketiyle karşılaştırmak bize çok zengin bilgiler vermektedir. "Kenya İngiliz sömürgesidir.", "Senegal Fransız sömürgesidir.", "Mozambik Portekiz sömürgesidir." dendiği zaman, sınırları önceden çizilmiş ülkeler söz konusudur. Bu ülkelerde yaşayan halkların, İngiliz, Fransız, Portekizli olmadığı da açıkça bilinmektedir, kabul edilmektedir. Kürdistan, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış her bir parçası, bir egemen gücün denetimi altında bırakılmıştır. Ülke sınırlarının çizilmiş olması elbette çok önemlidir. Afrika'da sömürgelerin sınırlarının çizilmesi 1885 Berlin Antlaşması'yla yaşam bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Afrika sömürgeleri bu sınırlar üzerinden bağımsızlık kazanmışlardır.

Ortadoğu'da, Filistinli Arapların, sadece bir hasmı vardır. O da İsrail'dir. Buna karşı yirmi iki Arap devleti, elli yedi İslam devleti, Filistinli Araplara hem maddi hem de manevi olarak yardım yapar. 1920'leri ve sonrasını düşünelim. Kürdlere yardım eden hiçbir güç yoktur. Bölünme, parçalanma, paylaşılma, Kürdleri, Kürdistan'ı dostsuz bırakmış; hasımlarının sayısını çoğaltmıştır.

Türkiye, İran, Irak, Suriye gibi devletler, Kürdlere şunu söylüyorlar: "Beraber yaşayacağız, birlikte olacağız ama benim gibi olacaksın. Benim dilim, kültürüm... gibi konuların peşinden koşmak yok. Kendi kendimi yöneteceğim, anlayışı peşinde koşmak yok. Benim dilimle, kültürümle yaşayacaksın!" Fiili durumun bu anlayış çerçevesinde geliştiği, hak, özgürlük istemlerinin, eşkıyalık, hainlik, anarşizm, terörizm olarak algılandığı açıktır.

Kanımca bu ırkçı bir politika ve uygulamadır. "Senin rengin kara, sen çocuklarını beyazların çocuklarının okullarına gönde-

remezsin.", "Senin rengin kara, beyazların girip çıktığı kafelere giremezsin.", "Senin rengin kara, sen beyazların bindiği otobüslere, trenlere binemezsin!" ırkçılığından çok daha barbar, ezici, yok edici bir ırkçılıktır çünkü bu şekilde, Kürd olmaktan, Kürd toplumu olmaktan doğan bütün haklar, özgürlükler yok edilmiş olmaktadır. Kürdistan kimliği, Kürd kimliği yok edilmiş olmaktadır.

Baas Partisi'nin üç temel ilkesi vardı: Birlik, Bağımsızlık, Sosyalizm. Birlik, Basra Körfezi'nden Fas'a kadar bütün Arap topraklarını birleştirmek anlamına geliyordu ama Baas, Kürd topraklarını da Arap toprağı kabul ediyordu. Kürdistan'ın Araplaştırılması çok önemli bir politikaydı.

Görüldüğü gibi, Kürdistan gasp edilmiştir. Kürd olmaktan, Kürd toplumu olmaktan doğan bütün haklar gasp edilmiştir. Bu durumda, Kürdler, Kürdistan'ı yaşatmak için, yaşamlarını sürdürebilmek için her yerden yardım alabilirler. Kürdler, "Bunlar sosyalist değil, bunlardan yardım almamayım." deme lüksüne sahip değildirler. 1920'ler... Hiçbir güç, devlet, Sovyetler Birliği de dahil, Kürdlerin yanında değildir; Türkiye'yi, İran'ı, Irak'ı, Suriye'yi, İngiltere'yi ve Fransa'yı desteklemektedir.

Nehrî ve Barzan hareketleri, elbette bağımsızlıkçı ve anti-sömürgeci hareketlerdir. Şêx Seîd, Agirî hareketleri de öyledir. Elîşêr, Seyîd Riza, Dersim hareketlerinin de özgürlükçü yönü vardı. Mustafa Kemal'in 1919-20'lerde, Kürdlere verdiği hiçbir sözün tutulmayacağı anlaşıldıktan sonra, Kürdlerin direnişe geçip haklarını savunmaları dikkate değer bir konudur.

Kanımca, şu konu çok önemlidir: Bütün toplumsal ve siyasal konular, süreçler, Kürdler için ve Türkler için çok farklı anlamlar içermektedir. Lozan, Türkler için Türkiye'nin tapusudur. Kürdler için ise bir köleleşmedir. 1940'larda yaşama geçen köy *enstitüleri* Türkler için çok önemli bir eğitim kurumudur. Kürdler için ise tam anlamıyla bir asimilasyon kurumudur. Dicle (Diyarbakır), Cilavuz (Kars), Akçadağ (Malatya) Köy Enstitüleri'nden mezun bir Kürd öğrenci... Bu öğrenci, bu enstitülere ve öbür okullara öğretmen yetiştiren Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nden mezun olmuş-

sa ve öğretmen olarak kendi köyüne tayin edilmişse, köyünde ilk yaptığı iş Kürdceyi yasaklamak oluyor çünkü köy enstitülerinde Kürdler için verilen eğitimi, terbiyenin amacı budur. Bu süreç, 1960'larda, 27 Mayıs'tan sonra, *yatılı bölge ilkokulları*yla devam etmiştir. Bugün, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin Kürdler için anlamı yine budur.

***Soru**: Kürt İslamının tarih ve teorisinde Şeyh Abdulselam Barzanî'nin özel bir yerinin olduğu görülüyor. Onun carileştirmek istediği politik ilahiyatı hakkında ne söylenebilir? Özellikle sosyalizm öğretisi kokan kolektivizm merakı, Müslüman olmayanlara gösterdiği korumacı ve paternalist ilgi hakkında ne denilebilir? Daha da önemlisi bu politik ilahiyat neden ana akım olamadı?*

Evdilselam Barzanî, Kürdlerin tarihsel geçmişinde önemli bir kişiliktir. 1907'de, öbür aşiretlerle birlikte, Kürd istekleri konusunda Osmanlı'ya gönderdiği bildiri önemlidir. Bu politik ilahiyatın neden ana akım olamadığını soruyorsunuz. Bu konuda şunu belirtmek gerekir: Kendi kendisini yönetim önemli bir amaç olmalıdır. Devletler ise asimilasyon politikalarıyla her zaman müdahil olmuş, sık sık gündeme getirdiği askerî müdahalelerle kendi kendisini yönetme isteğini, çabasını her zaman bozmaya çalışmıştır. Kendi kendisini yönetimin rahat işlemediği bir toplumda ana akım oluşturabilmek zordur ama her koşul altında, Kürdi, Kürdistani tutumları canlı tutmak önemlidir.

***Soru**: Kürt İslamının Kürt milliyetçiliği ile olan tarihsel ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Özellikle de tarihsel olarak belli isyanları modere etmesi ile kısmen self kolonyalizme alan açan teorik okumalarını aynı anda bir arada düşündüğümüzde bu çelişkiyi nasıl açıklayabiliriz?*

Kürdler, Kürd olmaktan, Kürd toplumu olmaktan doğan haklarının gündeme getirdikleri zaman, Kürdistan'ı müşterek olarak baskı altında tutan devletler bunu önlemek için, "İslam kardeşliği"ni, "ümmet kardeşliği"ni ortaya atıyorlar. İslam'da kavmiyet

gütmenin olmadığını, yasak olduğunu söylüyorlar. Başarılı oldukları da görülüyor. Kürdler de "Kardeşiz!" deyip duruyorlar.

Bu konuda, Bengal Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin incelenmesinde büyük yarar var. Müslüman Bengal halkı, Müslüman Pakistan Devleti'nden, haklarını, özgürlüklerin istediği zaman, aynı sözlerle karşı karşıya kalmıştı. "Müslümanlıkta kavmiyet gütmek olmaz; İslam kardeşiyiz, ümmet kardeşiyiz." Ama, "İslam kardeşiyiz, ümmet kardeşiyiz, İslam'da kavmiyet gütmek olmaz." gibi sloganlar, Bengal halkını oyalayamadı. Müslüman Bengal halkı, bu sloganları dile getiren Müslüman Pakistan Devleti'ne şunu söyledi: *Bizim ülkemizi işgal ettiniz, dilimizi yasakladınız. Bizi, çocuklarımızı asimile etmeye çalışıyorsunuz. Bize düşmanlık yapıyorsunuz. Bize düşmanlık yapan bizim kardeşimiz olamaz!*

Bu yönüyle İslam kardeşliği, ümmet kardeşliği anlayışının, esas Kürd, Kürdistan sorunu karşısında bir karartmadan başka bir işlevi yoktur. Bu konuda, başka bir karartmanın da sol enternasyonalizmden geldiğini dikkatlerden uzak tutmamak gerekir.

Kürd olmaktan ve Kürd toplumu olmaktan doğan hakların gasbedildiğinin, Kürdistan'ın ülke olarak gasp edilmeye çalışıldığının bilincine ulaşmak önemlidir ama, 16 Ekim 2017 ihanetini yaşatanların ve onları destekleyenlerin, Mustafa Selimi gibi, Kürdistan'a sığınan bir Kürd yurtseverini, idam edileceğini bile bile İran'a teslim edenlerin, buna rağmen esir IŞİD elemanlarını serbest bırakanların, bu bilince ulaştıkları söylenemez. Bu esirleri kim istiyor, kanımca, IŞİD'e destek veren Araplar istiyor.

1961'den beri bir savaş yürütülüyor. Şüphesiz daha öncesi de var. Bugünlere kadar gelen bir savaş... On binlerce, hatta yüz binlerce kayıptan da söz edilebilir. Bugünlere kadar gelen bir savaş... Bu savaşın, Kürdi, Kürdistani bir bilinç yaratamamış olası, incelenmesi gereken başlı başına bir sorundur.

Soru: *Son olarak gerek Hizbullah ve gerekse Işid örgütü örneğinden görebileceğimiz üzere şiddet üreten dinsel bir damarın Kürt sosyolojisi ve Kürt İslam'ının içinde örgütlenebildiklerini görüyoruz. Bunun dinsel*

ve sosyolojik sebep ve kökenleri hakkında ne söylenebilir? Daha genel olarak Kürt İslam'ının şiddete meyyal hâli üzerine ne söylemek istersiniz?

IŞİD, Kürdlere karşı oluşturulmuş bir terör örgütüdür. Zaman zaman Araplara da saldırmaktadır ama esas amacı Kürdleri zayıflatmak, statüsüz bırakmaktır. Mevcut kazanımları bozmaktır. Bu bakımdan bölge devletleri tarafından desteklendikleri kanısındayım. Bölge devletlerinin, IŞİD'in Kürdler içinde örgütlenmeleri için yoğun bir destek verdikleri, bu süreci teşvik ettikleri kanısındayım. Kürd İslam'ının şiddete meyyal hâlinden çok, devletlerin böyle bir İslam'ı geliştirme çabalarından söz etmek gerekir.

Sonuç olarak şunu söylemek isterim: Bu söyleşiyi vesile kılarak Türk düşün hayatını belirleyen, yönlendiren bir konuyu dile getirmekte yarar görüyorum çünkü bu, Kürd düşün hayatını da çok yakından ilgilendirmektedir.

Resmî ideoloji, Türk siyasal hayatının en önemli kurumudur. Siyasal hayatı ilgilendiren bir kurumdur ama Türk düşün hayatının, bilimi, sanatı resmî ideoloji belirlemekte ve yönlendirmektedir. Resmî ideoloji herhangi bir ideoloji değildir. Devletin, idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideolojidir. Resmî ideolojiyi benimsemediğiniz, eleştirdiğiniz zaman, devletin, idari ve cezai yaptırımlarıyla karşı karşıya kalabilirsiniz.

Bütün bunlara rağmen gerek Türk düşün dünyasının gerek Kürd düşün dünyasının resmî ideolojiyi bilimin kavramlarıyla eleştirmesi kaçınılmaz bir görevdir.

CESİM İLHAN
K24

1 – PKK, pêşmerge güçlerine yönelik niye saldırı düzenliyor? Nasıl değerlendiriyorsunuz?

PKK'nin pêşmerge güçlerine saldırısının hiçbir meşru temeli, dayanağı yoktur. Bu, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni tanımamak, Kürdistan Bölgesel Yönetimi statüsünü tanımamak, hatta bunu yıkmaya çalışmak anlamına gelir.

Bugün *uluslararası anti-Kürd nizam* devam etmektedir. Bölgesel anti-Kürd nizam, bütün yoğunluğuyla devam etmektedir. Bu süreçte PKK, peşmergeye saldırılarıyla bölgesel anti-Kürd nizam içinde bir birim olarak değerlendirilebilir.

2 – PKK'nin bu saldırları örgütün iradesi dışında mı gerçekleşiyor, bölge ülkelerinin buna bir etkisi mi var?

Uluslararası anti-Kürd nizam, 1920'lerde, Kürdistan'ın bölünmesini, parçalanmasını, paylaşılmasını sağladı. 1950'lerde bölgesel anti-Kürd nizam gelişmeye, güçlenmeye başladı. Bugün Kürdleri, Kürdistan'ı bölen, parçalayan, paylaşan devletlerin hepsi de Kürd Devleti kurulmasına karşıdır. Kürdlerin devletleşmesine karşıdır. PKK Kürd Devleti'ne karşı olmakla, bölge devletlerinin bu çıkarları doğrultusunda çaba harcamaktadır. Kürdistan'ı bölen parçalayan, paylaşan devletlerin hepsi de Filistinli Arapların devlet kurmasını savunmaktadır, teşvik etmektedir. PKK de Filistinli Arapların devlet kurmasını savunmaktadır. PKK de Filistinli Arapların devlet kurmasını teşvik etmekte ama Kürdlerin devletleşmesine karşı durmaktadır.

*3– PKK çevresinin, PKK'nin Kürdistan b*ölgesindeki varlığı ve saldırılarını bölgenin yönetime karşı değilmiş, KDP'ye karşıymış

gibi yansıtmasını nasıl okumak gerekiyor, burada amaç nedir?

PKK, KDP'ye, Kürdistan'ı istediği için, Kürdistan'ın gerçekleşmesi doğrultusun çaba harcadığı için saldırmaktadır. 25 Eylül 2017 Referandumu'nu, daha sonra gelişen süreci, 16 Ekim 2017 sabahını unutmamak gerekir.

Bu çerçevede Ahmet Türk'ün bir açıklamasına değinmek gerektiğini hissediyorum. Bu çok geniş açıklama 11 Haziran 2021 tarihinde *Nerienazazad* sitesinde yayımlandı. Konumuzla ilgili olan bölümü şöyle:

Ahmet Türk, Mesud Barzanî'ye sözünü hatırlattı: Kürtler artık kardeşlerine asla silah çekmeyecek.

Milliyetçi cephenin Kürtlerin nefes almaması için her yola başvurduğunu fakat bu siyasetin ömrünün çok uzun olmadığını söyleyen Kürt siyasetçi Ahmet Türk, Mesûd Barzanî'ye "Kürtler artık kardeşlerine asla silah çekmeyecek." sözünü hatırlattı.

Ahmet Türk'ün Mesûd Barzanî'ye sözünü hatırlatması güzel ama son birkaç aydır yaşananları hatırlamak, unutmamak da gerekir. PKK, planlar yaparak, keşifler yaparak, pusular kurarak pêşmergeye saldırıyor; pêşmergeleri şehit ediyor ama Ahmet Türk'ün uzun açıklamasında buna ilişkin tek bir cümle hatta tek bir kelime bile yok. Ahmet Türk'ün bu tutumu çok şaşırtıcı.

ÎSMAÎL BEŞÎKCÎ
PSYCHOLOGY KURDÎ

Di sala 1939an de li navçeya Îskîlîpê ya li ser Çorumê hatiye dinyayê. Fakulteya Zanistên Siyasî (1958-1962) ya Enqereyê xwendiye. Di sala 1964an de li Zanîngeha Ataturkê di beşa civaknasiyê de wek asîstan dest bi kar kiriye. Di 1965an de teza xwe ya doktorayê (Binyada Civakî ya Êla Alîkan a Koçber) amade dike û doktoraya wî tê pejirandin. Di sala 1970yî de ji ber fikrên xwe yên derbarê kurdan ji karê xwe tê avêtin. Di 1971ê de li Diyarbekirê tê girtin û piştî vê girtinê pêvajoya Beşikçi û girtîgehê dest pê dike. Beşikçi bi giştî 17 salan di gelek girtîgehan de dimîne.

Îsmaîl Beşîkcî derbarê kurdan û tevgerên rizgariyê yên neteweyî bi dehan berhem nivîsandine. Hem ji ber van xebatan û hem ji ber fikir û helwesta wî, heta niha gelek sazî û dewletan nîşan û xelatên hêja dane Beşîkcî. Îroroj jî nivîs û xebatên Beşîkcî berdewam in.

1-Tu çend salî yî û tu xwe çend salî hîs dikî niha?

81 salî me, xwe ciwantir hîs dikim.

2-Tiştê ku te di zarokatiya xwe de ji bîr nekiriye çi ye?

Ew rojên ku min dibistana seretayî qedand û li ya navîn qeyda xwe kir.

3-Te dixwest ku aniha tu li kîjan welatî/ bajarî ba û çi bikira?

Li welatê xwe Îskîlîpê. Xwendin-nivîsîn, gera çol bi çol çiya bi çiya.

4-Kîjan bîranîna te gelekî kêfa te tîne?

Ew roja ku min lîse qedand û xwendina Fakulteya Zanistên Siyasî ya Enqereyê bi dest xist.

5-Heger te ev kar nekira, te dixwest tu çi karî bikî?
Min dê hewl bidim dîsa heman karî bikim.

6-Heger bilêta te ya piyangoyê lêxistibûya û gelek pere ji te re derketina te yê çi bikira?
Ew qet nebû karê min, serê xwe pê naêşînim.

7-Te dixwest ku tu kê nas bikî?
Pêşengên tevgerên rizgariya neteweyî.

8-Tu gelekî ji çi ditirsî?
Ji wê ku îftîra li min bê kirin.

9-Tu ji kîjan peyvê gelekî hez dikî?
Tevgerên rizgariya neteweyî.

10-Tu ji kîjan peyvê qet hez nakî?
Biratî.

11-Slogana ku kêfa te jê re tê çi ye?
Kêfa min ji sloganan re nayê

12-Lehengê te kî ye?
Pêşengên tevgerên rizgariya neteweyî.

13-Rewşa te ya niha ya derûnî çawa ye?
Moralê min gelekî li cih e.

14-Tu dixwazî çawa bimirî?
Li malê, di nav nivînên xwe de.

SÖZ KONUSU VATANSA BİLİM TEFERRUATTIR!

ANILAR

İSMAİL BEŞİKCİ

Editör: Abdurrahim Özmen

Hâkim olanın çıkarları doğrultusunda olguları görmezden gelen veya tahrif eden resmî ideolojiye karşı bilime, bilim yöntemine öncelik veren İsmail Beşikci, bu ideolojinin bütün aygıtlarının ortaklaşa gücüyle engellenmeye çalışılan düşün özgürlüğünün nasıl edinildiğinin nevi şahsına münhasır örneklerinden birisidir.

Beşikci'nin Anıları, 1960'ların sonlarından günümüze Türkiye'de akademi ve düşün hayatının olgu korlüğünü, muktedir ve ayrıcalıklı cenahın hoyratça saldırılarına rağmen merhamet dilemeden ve mağduriyete sığınmadan her mecrada ifşa eden müdânâsız bir yolculuğun hafızada kalan notlarından oluşmaktadır.

Kendisine her şeyin her zaman ve her yerde söylenmemesi, yazılmaması gerektiğini oğutleyen akademisyenliğin tersine, olgulara yönelik hassasiyetin yerinde ve zamanında gösterilmesi gerektiğinde ısrar ettiği için akademiyle yolları erken ayrılan bir düşün insanının hayatının satır araları: araştırmalar, kitaplar, üniversiteden cezaevine, bir cezaevinden bir diğerine, türlü türlü mahkeme salonlarında yargılanmalar ve yargılayan savunmalarıyla geçen 17 yıldan fazla tutukluluk hallerinin mütevazı bir anlatışı...

AKADEMIYA ÎSMAÎL BEŞÎKCÎ

2019 PAYÎZ

1

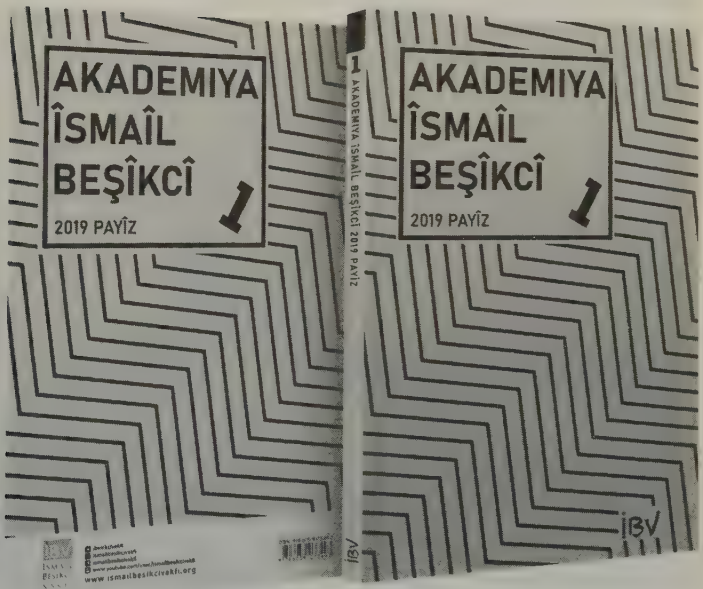

IBV
İSMAİL BEŞİKCİ VAKFI

ismailbesikcivakfi
ibesikcivakfi
ismailbesikcivakfi
www.youtube.com/user/ismailbesikcivakfi
E-mail: info@ismailbesikcivakfi.org

www.ismailbesikcivakfi.org

AKADEMIYA ÎSMAÎL BEŞÎKCÎ 2

2020 PAYÎZ

PERWERDE Û HÎNKIRINA KURDÎ: TECRÛBE-MODEL-PÊŞNIYAZ

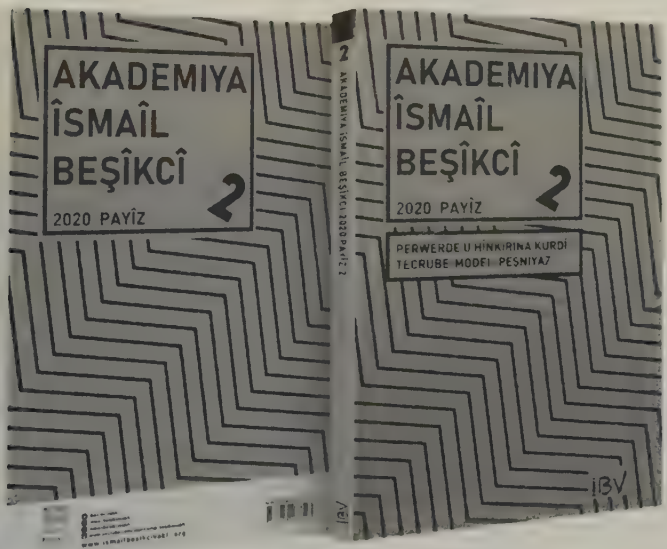

İSMAİL BEŞİKCİ VAKFI

ismailbesikcivakfi
ismailbesikcivakfi
www.youtube.com/user/ismailbesikcivakfi
E-mail. info@ismailbesikcivakfi.org

www.ismailbesikcivakfi.org

ÖMRÜ KISA ETKİSİ BÜYÜK KÜRT ÖRGÜTLENMESİ

DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI

DDKO

RUŞEN ARSLAN

Tarihsel bağlamı içinde DDKO'nun ele alınmış olması ve özellikle Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti ile DDKO arasında bağ kurulması çok anlamlı. DDKO'nun kuruluşu sırasında yapılan tartışmalar tarihi öneme sahiptir. Başka kaynaklarda rastlamadığım bu tartışmaların, kitapta yer almasını çok önemsedim. Kitaptaki bilgilerin çoğunun belgelere dayalı olması, kitabı ayrıca değerli kılmaktadır. Behice Boran'ın, Doğu Mitingleri'nde dile getirilen duygu ve düşünceleri burjuva milliyetçiliği olarak değerlendirmesini, mitingleri desteklemekten vazgeçmek istemesini bu kitaptan öğrendim ve hayal kırıklığına uğradım.
Dr. İsmail Beşikçi

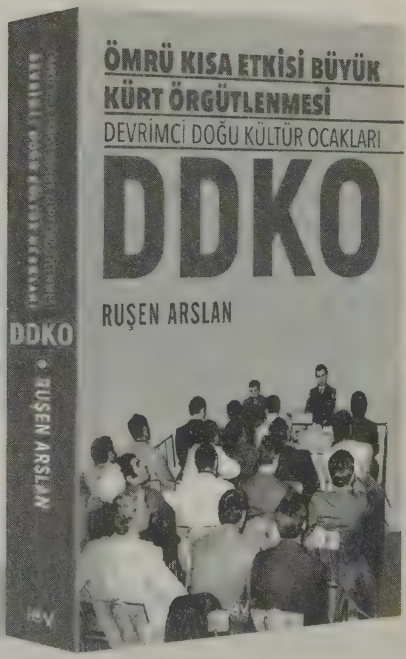

İSMAİL
BEŞİKCİ
VAKFI

İsmail Beşikci Vakfı

İstiklal Cad. Ayhan Işık Sok. No: 21/3 Beyoğlu, İstanbul
Tel & Fax: 0212 245 81 43 - GSM: 0541 391 81 49

www.ismailbesikcivakfi.org

Bu başlık çok daha doğru biçimde şöyle olmalıydı: Düşmanlarını sevindiren, Kendi özünü mağdur eden, Kendi halkına sınırsız acılar yaşatan, Çok az olan dostlarını hüzünlere boğan bir halk...

Bu, Kürd halkını tanımlayan genel bir belirleme. Şüphesiz Kürd halkının tamamını kapsamıyor ama Talabanî ailesinden bir kesimin ortaya koyduğu düşmanla iş birliği ilişkisi, bütünüyle Kürd halkını ve Kürdistan'ı kapsayan olumsuz sonuçlar yaratıyor.

Tarihte, Kürdler için "yiğit bir halk", "kahraman bir halk", "gözünü budaktan sakınmayan bir halk" gibi sözler kullanılır. Kürdlerin davranışları bu tür nitelemelerle dile getirilir. Kürdler, başka bir halkın, örneğin kendilerini esir eden bir halkın hizmetinde çalışıyorlarsa, savaşıyorlarsa, kendilerini ezen bir halkın kılıcını kuşanmışlarsa bu nitelemeler doğrudur ama kendileri için savaş yürütmeyi akıl etmişlerse düşmanla iş birliği içine girmek, cepheden kaçmak, düşmanı sevindirmek daha belirleyici bir tutum olmaktadır.

THG
010678
TPI
010678 TPI

www.ismailbesikcivakfi.org

iBV İSMAİL BEŞİKÇİ VAKFI

ISBN 978-605-9073-19-6

9 786059 073196

ibesikcivakfi
ismailbesikcivakfi
ismailbesikcivakfi
www.youtube.com/user/ismailbesikcivakfi